

ئىنسىكلوبىدىيا

مىنتىدى اقرا الثقافى

www.iqra.ahlamontada.com

پاڭزىگىر ھەم دۇھوكە

insiklobîdya p
insiklobîdya parêzgeha duhokê

insiklobîdya parêzgeha duhokê insiklobîdya parêzgeha duhokê insiklobîdya parêzgeha duhokê

بۆدابه زاندى جۆرهها كتيب: سهردانى: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

لتحميل أنواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

براي دائلود كتابههاي مختلف مراجعه: (منتدى اقرأ الثقافى)

www.iqra.ahlamontada.com

www.iqra.ahlamontada.com

للكتب (كوردى , عربى , فارسى)

ئىنسكلۇپىدىيا پارىزگەھا دھۆكە

سەرنقىسەر و سەرىپەرشتە گشتە

موسەدەق تۆقە

ھارىكارە سەرنقىسەرە
خالد سالخ

بەرگى نەھى

قەزا و ناحيا، پىكھاتىن ئايىنە و نەتەوھىيە،

ئىندىكسە ئىنسكلۇپىدىيا، پانوراما

ئىنسكلۇپىدىيا

۱۴۲۹ مش

۲۷۱۷ ى

۲۰۱۷ ز

ناقەرۆك

- ۹ قەزا بەردەرەشى
- ۱۲ سەئىد بارانى سەنتەرى قەزا بەردەرەشى
- ۱۸ سەئىد بارانى ناخيا رۇقىيا
- ۴۲ مووتەلىب جەزنى ناخيا دارەتوو
- ۶۶ بەرھەفكرن؛ موسەدەق توفى ناخيا كەلەك
- ۷۷ قەزا ئاكرى
- ۸۰ ئىبراھىم يونس زىبارى قەزا ئاكرى
- ۹۲ كاروان زاھر ناخيا بچىل
- ۱۴۹ موسەدەق توفى ناخيا دىنارتە
- ۱۵۴ بىنوار حسىن گوندىن ناخيا دىنارتە
- ۱۹۰ سەدىق ھەركى ناخيا گىردەسىن
- ۲۷۱ پىنگھاتىن نايسى و نەتەوھىي
- ۲۷۲ بەشپىر سەئىد غەشپىرەتىن پارىزگەھا دھۆكى
- ۲۹۹ پىرخىر سلىمان ئىزدى. ناف - رەھ و بىيات

- ۴۰۲ ئىزىياتى ئاق و نەزاد عزەددىن سەلىم باقەسرى
- ۴۱۲ پەرسنگەھا لالاش داود خەتارى
- ۴۲۰ شىخادى و سېستەمى ئايىنى عزەددىن سەلىم باقەسرى
- ۴۴۰ بەرتووكا پىرۇز يا ئىزدىيان شەمو قىسىم كلو
- ۴۴۸ چەن و ھەلكەفتىن ئىزدىيان عزەددىن سەلىم باقەسرى
- ۴۶۶ چەوانىيا دامەزاندنا مىرگەھا شىخان داود خەتارى
- ۴۷۵ جەين پىرۇزىن ئىزدىيان ل پارتىزگەھا دھۆكى مەروان شىخ حەسەن
- ۴۰۵ ھەبوونا مەسىحىيان ل دەفەرا دھۆكى ئەفرام فەزىل
- ۴۹۰ دىزل پارتىزگەھا دھۆكى بنىامىن جەداد
- ۴۲۹ ئەرمەنى ل بەھدىنان ئادگار ھاكوب
- ۴۴۶ جۈھى ل دەفەرا بەھدىنان پ.د.فەرستەت مەرعى
- ۴۶۹ ئىندىكى ئىنگلۇبىد پارتىزگەھا دھۆكى.....
- ۵۴۹ پانوراما ئىنگلۇبىد پايى
- ۵۸۰ داۋىي پەيىف

قهزا بهرددهرش

سەنتەرى قەزا بەردەرەش^(*)

سەئىد بارانى

خىلەكى، سەرھەلدان، ئازادى، كوردستان، شۆرش، رۇناكى، خەبات، براپەنى، ئاخى ۷۳۰ و شەھىدان پىكھاتىيە.

دەريارەنى ئاقىن بەردەرەش دو بۇچوون ھەنە، پائىكى ئەوھ كو ئاخا دەقەرى يا رەشە و يا ب زاخ و بەرەكەتە بۇ چاندنى.

يا دەوون ئەوھ كو خەلكى دەقەرى بىن ژ چىيىن رەش ئىرباكوورى رۇزھەلاتى ھاتىن و ئەف ئافە بىن دگەل خۇ ھىناين.

بەردەرەش ل دەستپىكى گوندەكى بچويك بوو و ژبەر ھاتنا گەلەك خەلكى ژ تىرە و عەشىرەتەن جودا ئىدى پىر پىدقى ب خزمەتكارى و دەزگايىن مىرى بوو و دەقەر ل سالا (۱۸۹۰) ئى بوويە ناحىيە و ئاقەندا وئ ل دەستپىكى ل گوندى (جۇجەر) بوو پاشى ھاتىيە فەگوھاستن بۇ (بەردەرەش). دەمى دەولەتا عىراقى ل سالا (۱۹۲۱) ئى ھاتىيە دامەزاندن بەكەم رىفەبەرىن ناحىيە (ئەششەت ئەفەندى) بوو، سالا (۱۹۲۶) ئى ناحىيا (العشائر السبعة) ب قەزا ئاكرى قە ھاتە گرېدان كو د وى دەمى دا ھەژمارا خەلكى وئ (۱۰) ھزار كەس بوون.

ل دەستپىكىن سەدسالىيا بىست و ئىكى و ب دروستى ل ۲۰۰۷/۴/۸ ئى بەردەرەش بوو قەزا ل سەر رووبەرى (۸۹۳) ئى كىلومەترىن چوارگۆشە و (۱۰۸)

قەزا بەردەرەش جەھكى ستراتىجى ھەيە دكەفىتە دناقبەرا ھەردو رووبارىن زىيىن مەزىن (بەھدىنان) و خازرى دا د ناقبەرا ھەرسى پارىزگەھىن ھەولنىر و دھۆك و مووسل دا ل سەر رىكا ھەردو باژىرىن مووسل و ئاكرى، (۳۴كم) ژ باژىرى مووسل و (۴۵كم) ژ باژىرى ئاكرى دوورە.

سەئوورپىن قەزايى:

ياكوورى، قەزا ئاكرى بە.

باشوورى، ناحىيا بەرتلە، يا پارىزگەھا مووسل.

رۇزھەلاتى، زىيىن مەزىن.

رۇزئاقىي، رووبارى خازرى.

بەردەرەش ئىك بوو ژ ناحىيىن سەر ب ئاقەندا قەزا مووسل بوو و دەھتە ھەژمارتن ئىك ژ كەفتىرىن ناحىيىن پارىزگەھا مووسلى كو ب (العشائر السبعة) دەھتە نىاسىن چونكى ھەفت عەشىرەت ب ئاقىن (رەشگەرى، گىژ، بۆت، شىخ بىزىتى، خدرى، زەنگەنە، شاك و ... ھەندەكىن دى ژى تىدابوون). ژ مالىتن كەفتار ل بەردەرەش ۱ مىكايىل مەحمود، سەيد مەھمەد، مەھمەد قەچۇ، سەمىل مەعروف، گەرز، غەزىزە دىژ، بەرەھالى خدرە و ... ھتە.)

باژىرى بەردەرەش ژ تاخىن، بەردەرەش بچووك،

ئاكنجىين قەزايى ب (۱۳۶) ھزار كەسان ھاتىنە تەخمىنكىن. ل دووف سەرژمىرىيا تەخمىنكىرىيا رىقەبەرىيا ئامارا پارىزگەھا دھۆكى بۇ سالا ۲۰۱۱ ھژمارا خەلىكى قەزا بەردەرەش ب ھەر سى ناحىين وئ قە ۱۴۴۰۱۰ كەس بوو، ژ وانا (۵۰۵۴) كەس بائىرى و ۹۳۵۱۴ كەس گوندنشىين^(۱).

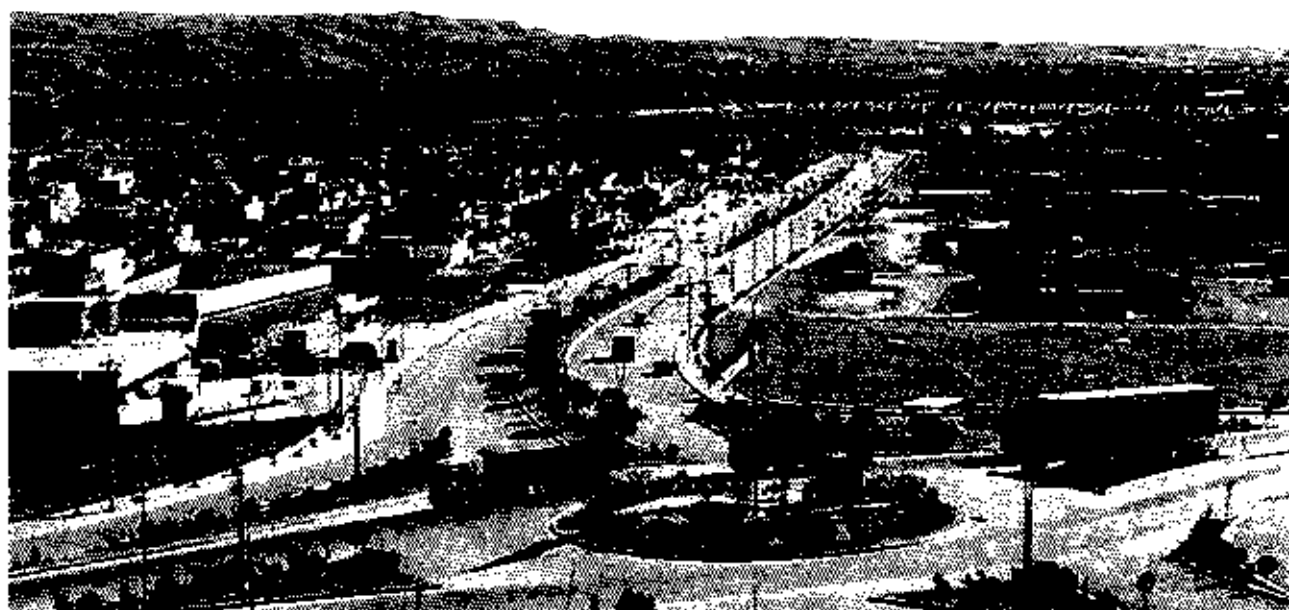
بەكەم خواندنگەھا سەرەتايى ل سالا (۱۹۳۶) ئى ل بەردەرەش ھاتىبە قەكرن و ل سالا (۱۹۶۹) ئى كارەب گەھشتىين، دىسان چەندىن فەرمانگەھىن دى ب قى شىۋەى لى ھاتىنە قەكرن:

- ۱- قەكرنا بنگەھى پۇلىسىن بەردەرەش ل ۱۸۶۱ز.
- ۲- بەردەرەش بوو ناحىە ل ۱۸۹۰ز.
- ۳- قەكرنا فەرمانگەھا داراييا بەردەرەش ل ۱۹۳۰ز.
- ۴- قەكرنا بنگەھى تەندروستى ل ۱۹۴۴ز.

گوند و ناحىە پىقە ھاتنە گرىندان ب قى رەنگى، سەنتەرى قەزايى: (۸) گوند كو نھا كەتەنە دناف سنوورى بائىرقانبا بەردەرەش دا بناقەن ئاتيان، ئانباوۆك، خىلەكى، زەمزمەمۆك، زەوبەرەش، شىۋەرا، بەردەرەشى بچووك و كاتىلان، ناحيا رۇقيا: (۴۱) گوند، ناحيا دارەتوو: (۳۵) گوند، ناحيا كەلەكى: (۲۵) گوند.

ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۹۷) ئى با ناحىين قەزا ئاكرى و ل دووف وان پىسۆلەين ئازۇقەى كو ژ لايى رىكخراوا (W.F.P) قە ھاتىنەدان ژمارا خىزانين ناحىى (۷۳۱۷) سەرخىزان بوون كو دىوونە (۵۱۷۱۳) كەس و رىژمبا ۳۶٪ ژ ژمارا قەزا ئاكرى پىكدەھىنا، نھا ژمارا ئاكنجىين نافەندا بەردەرەش پترە ژ (۶۰) ھزار كەسان و ل دووف ئامارا سالا (۲۰۱۰) ئى ژمارا

بەردەرەش

- ۲۷- قەكرنا رتقەبەرىيا رەوشنىبىرى و ھونەرىيا بەردەرەش ل ۲۰۰۹/۸/۴.
- ۲۸- قەكرنا ھۇبا دارستانى ل ۲۰۰۹/۱۰/۲۶.
- ۲۹- قەكرنا بىكەھى پۇلىسىن ھەوارھاتنى ل ۲۰۰۹/۱۲/۲۴.
- ۳۰- قەكرنا بىكەھى نەھىلانا تاوانان ل ۲۰۱۰/۷/۳.
- ۳۱- قەكرنا نۇبىسىنگەھا زانايىريان ل ۲۰۱۱/۴/۱۷.
- ۳۲- قەكرنا نۇبىسىنگەھا دىچوونا توندوتىزىن دژى ئافرەتان ل ۲۰۱۱/۸/۳.
- ۳۳- قەكرنا بىكەھى ھەرزىش و لاوان ل ۲۰۱۱/۸/۱۶.
- ۳۴- قەكرنا نۇبىسىنگەھا قەگوھاستىنى ل ۲۰۱۱/۱۱/۲۱.
- ۳۵- قەكرنا بىكەھى چاقدىرى و بازرگانى ل بەردەرەش ل ۲۰۱۱/۲۱/۱.
- نھا (۶) باخچەيىن ساقايان و (۱۶) بىكەھىن ساخلەمىن ل بەردەرەش ھەنە كو سى ز وان ل ناقەندا قەزايىن نە و يىن دى ل گوند و ناحىين سەر ب و تىقەنە.
- ھەلبەت ئىلى جەھى قەزايىن يى ستراتىجى گەلەك پىرىن نەفتىن زى لى ھەنە و ئەقە زى داھاتەكە بۇ دەقەرى و كوردستانى ب گىشتى^(۱).
- ل دووڧ دوا سەرژەمىرىيا رتقەبەرىيا گىشتىيا پەرۋەردا پارىزگەھدا دھۆكئ بۇ سالا خواندىنى ۲۰۱۶ - ۲۰۱۷ ل سەرئانسەرى سنوورى قەزا بەردەرەش ۶ باخچەيىن ساقايان ۱۲۰ خواندىنگەھىن بىنەرەتى ۲۵ نامادەيى ۲ خواندىنگەھىن خواندانا بلەز ھەنە.^(۲)

گوندىن سەر ب سەنتەرى قەزا بەردەرەش گوندى زەزمۇك؛

گوند د كەقېتە رۇژھەلاتا قەزا بەردەرەش، د قى گوندى دا كانىيەكا خۇش و زەلال ب ناقى كانىيا زەزم ھەبوو و ناف ھاتىيە كورتكرن بوويە (زەزمۇك) كو ناقى گوندىيە، مېژوويا گوندى ل دووڧ گۇتتا خەلكى وى قەدگەرىتتەقە بەرى ۱۵۰ سالان.

- ۵- قەكرنا فەرمانگەھا بارى شارستانىيا بەردەرەش ل ۱۹۴۷ز
- ۶- قەكرنا فەرمانگەھا پۇستەوگەھاندنى ل ۱۹۵۶ز
- ۷- دامەزراندنا ئىكەتتيا قوتابىانينىن كوردستانى ل بەردەرەش ل ۱۹۷۱ز.
- ۸- قەكرنا فەرمانگەھا كارەبا بەردەرەش ل ۱۹۷۵ز.
- ۹- قەكرنا فەرمانگەھا سامانى نازەلى ل ۱۹۷۷ز.
- ۱۰- قەكرنا فەرمانگەھا چاندنى ل ۱۹۷۸ز.
- ۱۱- قەكرنا فەرمانگەھا ئافا بەردەرەش ل ۱۹۷۹ز.
- ۱۲- قەكرنا ئىكەتتيا زانايانينىن ئابىنىن ئىسلامى كوردستان ل ۱۹۹۲/۲/۱۹.
- ۱۳- قەكرنا بىكەھى ئاسايشا بەردەرەش ل ۱۹۹۵/۱۱/۱.
- ۱۴- دامەزراندنا سەنتەرى رەوشنىبىرى ل ۱۹۹۵/۵/۴.
- ۱۵- قەكرنا دادگەھا بەراييا بەردەرەش ل ۲۰۰۰/۸/۱۹.
- ۱۶- دامەزراندنا كەرتىن ئىكەتتيا ماموستايانين كوردستان ل ۲۰۰۴/۱۰/۴.
- ۱۷- قەكرنا بانكا بەردەرەش ل ۲۰۰۵/۵/۲۵.
- ۱۸- قەكرنا بىكەھى ئاگر قەمراندنا بەردەرەش ل ۲۰۰۵/۹/۴.
- ۱۹- بەردەرەش بوو قەزا ل ۲۰۰۷/۴/۸.
- ۲۰- قەكرنا كەرتىن تەندروستىن بەردەرەش ل ۲۰۰۷/۴/۱۵.
- ۲۱- قەكرنا رتقەبەرىيا پۇلىسىن بەردەرەش ل ۲۰۰۷/۵/۳.
- ۲۲- قەكرنا رتقەبەرىيا پەرۋەردا بەردەرەش ل ۲۰۰۷/۸/۲.
- ۲۳- قەكرنا ئىبىنەرەبەتتيا تۇمارا خانووبەرەيا بەردەرەش ل ۲۰۰۷/۱۱/۹.
- ۲۴- قەكرنا بىكەھى تەندروستىن خازر ل ۲۰۰۸/۸/۱.
- ۲۵- قەكرنا رتقەبەرىيا ئاسايشا بەردەرەش ل ۲۰۰۸/۸/۳۱.
- ۲۶- قەكرنا پەيمانگەھا تەكنىكيا بەردەرەش ل ۲۰۰۹/۷/۱.

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندى كرىدەو.

باشوورى، گوندى شىخالكە.

رۇژھەلاتى، گوندى كەونەباك.

رۇژئاقايى، باژىرقانىيا قەزا بەردەرەشە.

ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۱۳۴ كەس بوون.^(۴)

گوندى نىزىكى (۱۱۴) سەرخىزانن كو د بنە (۸۱۱) كەس، پىكھاتىنە ژ دو بنەمالان (شاسواری، بەستۆرەيى).

دو شوينووار ل گوندى ھەنە، كانى زمزم و بەردەكەپ.

ژيانا خەلكى گوندى ل سەر جۆتیارىن و پالەتىن

و مۆچەبان قەيە.

گوندى كانىلان:

گوندى د كەفیتە دوورانىيا ۴كم ژ بەردەرەش ل بنارى چىايىن مەقلووبى و د ناقبەرا چوار رووباراندا كو ل قەلمۆك د گەھنە ئىك، ئەو رووبار ژى (خازر ل لايى باشوورى رۇژھەلاتى گوندى دەرياز دبىت و گۆمر و گەرما و سارداو)، ناقى گوندى پىكھاتىيە ژ دو بېرگان (كانى + لان)، چونكە د كەفندا و ھەتا نھا ژى كەلەك كانى لى ھەنە، و (لان) ب واتايا جھى د ھىت، واتە (جھى كانىن) و ل دووف گۆتتا دانعەمران دبىت ل سالا ۱۸۸۴ئى ھاتبىتە ئاڧاكرن، ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۲۵۲ كەس بوون.^(۵)

سنوورين جۇگرافى:

گوندى دكەفیتە رۇژئاقا قەزا بەردەرەش و باشوورى

گوندى زمزمۇك

ناھىيا رۇقىيا

سەئىد بارانى

ل دووف سەرژمىزىيا سالا ۱۹۵۷ ھژمارا خەلكنى گوندئ رووقيا ۱۵۷ كەس بۇ.^(۷)
ل دووف سەرژمىزىيا تەخمىنكربيا رنقەبەربيا نامارا پارىژگەھا دھۆكى بۇ سالا ۲۰۱۶ ئى ھژمارا خەلكنى سەرانسەرى ناھىيى ۳۷۰۵۰ كەسنى ژ وانا ۲۸۲۴ كەس باژىرى و ۳۴۲۲۱ گوندنشىين^(۸).

سنوورين ناھىيى:

رېئاكورىيە ناھىيا كىردەسىنە كو سەر ب قەزا ئاكرى قەبە.

باشوورىيە ناھىيا دارەتووبە كو دىئىزنى دەشتا نافكورىيە ب رەنگەكى گشتى خەلكنى ناھىيا رۇقىيا ژ چوار غەشىرەتان پىكھاتىبە ئەو ژى (گۇران، زىبارى، سۇرچى، ھەركى). ژمارا خىزانىن ناھىيى (۵۹۳۰) سەرخىزانن كو دىنە (۳۱،۲۵۳) كەس، ل سنوورىيە باژىرفانىيا رۇقىيا ژمارا خىزانان د دەمى بەرھەفكرنا قى ئىسبىنى دا (۱۱۴) سەرخىزانن كو دىنە (۳۲۲۹) كەس و ئىكدا كوردن.

ھىندەك كەس ھەنە بۇ ھىندى دچن كو جوھىيان ئەف گوندە يىن ئاقاكرى و كارى چاندنى دكرن، پىشتى ھىنگى باسەن ئاغا ژ تىرەبا كىژىن ھاتى و ل گوندى ئاكنجى بووى و پاشى (خدرى) دگەل جويا نىكھەل بووينە و گوند فرەھتر لى كرىنە و جوى ھەر يىن بەرھە ئىسرائىلى چووين و يىن كىم بووين.

رۇقىيا ئىكە ژ ناھىيىن سەر ب قەزا بەردەرەش قە و جھەكى جىبۇبۇلىتكى ھەبە، دكەفیتە لاپى باكوورى سەنتەرى قەزا بەردەرەش ب دوورائىيا (۱۱كم) و باشوورى دەفەردارىيا ئاكرى، ناقى رۇقىيا يى ژ رىقىنگ ھاتى، ب واتابا جھى بېھنقەدانا رىئوارىن كاروانىن بازرگانى ل سەر رىكا ھەرىر، چونكى دكەتە سەر رىكا بازرگانىيا ھەرىرى كو ئەو ژى قۇناغ قۇناغ بووبە، ل سەر زارى خەلكى دىئىن دەنگى رىقىن ھاتىبە گوھارتن و بووبە رۇقى و پاشى بۇ رۇقىيا.

رۇقىيا گوندەكى نافدارە ب ھەبوونا تەكىا شىخ غەبدولعەزىز، دىسان سىرئانەكا كىنگە بۇ پىنگفە كىردانا ھەرسى پارىژگەھىن (دھۆك، ھەولنر، مووسل)، يان ژى بىژىن پىنگفە كىردانا ھەرسى قەزايىن (بەردەرەش، ئاكرى، شىخان).

ل دووف بىبارا جفاتا ۋەزىران يا ژمارە (۱۰) ل رۇزا ۲۰۱۶/۱۰/۱۲ ئى يا ب قەزاكرنا بەردەرەش، رۇقىيا ژى ۋەكى ناھىيە سەر ب قەزايى قە ھاتە دامەزراندن. ل ۲۰۰۷/۴/۸ ئى بووبە ناھىيە و ئىكەم رىقەبەرى وى (قادر غەزىز قادر) بوو كو ل رۇزا ۲۰۰۷/۵/۲۷ ئى دەست ب كارى خۇ كرى. ئەھا ناھىيە پىكھاتىبە ژ ۴۳ گوندان و ۴۱ ژ وان د ئافانە. رووبەرى غەردى وى (۲۹۰كم) چوارگۇشەبە كو دىبە (۱۱۱۳۶۳) دۇنەمىن غەردى، ژ وان ژى (۹۴۱۶۴)دۇنەم ب كىر چاندنى دەيت و (۱۱۶۹۹)دۇنەم ب كىرناھىن.

شۈينوارىن رۇقىا:

قى جھى شۈينوارىن گرنگ تىدا دھىنە دىتن، ژ وانان (گرى رۇقىا) كو گرەكن نافدارە، دىسان چەند شۈينوارىن دى ژى ھەنە ۋەكى:

۱- كەلایا رۇقىا: مېژۋىيەكا كەقنا نەدىار ھەيە ۋ دىت ل سەر ملنى ئىخسىرا ھاتىنە دروستكرن.

۲- بىرەكا ئافنى لى ھەيە ۋ ب كەرىپچا ھاتبوو نژىن، كەلەكا كەقنە ۋ مېژۋىيا دروستكرنا ۋى نەدىارە ۋ بەرى چەند سالەكا ھاتىيە تىكدان.

۳- سى ئاشىن ئافنى د سالىن بىستان ۋ سىھان ژسەدسالىيا بىستى ل سەر جۇكا جووجەر ھەبوون، ئەو ژى: ئاشىن كامەلا كو ياسىن ئاغاي دانا بوو، ئاشىن جمك يا مالا شىخا بوو، خەندەك ئاش ئەو ژى يا ئىسماعىل ئاغاي بوو ۋ ھىشتا شۈينوارىن ھندەك ژ وان ديارن.

تەكيا رۇقىا:

بابى ھەشتى يى شىخىن نھا بىن رۇقىا شىخ ئىسماعىل وليانى كو ژ دايكبووىن ساللا (۱۰۸۱مىش) بە بەرى (۳۰۰) سالان ھاتىيە قى گوندى كو ل ۋى سەردەمى ەشىرەتا خدرى لى د ئاكنجىبوون، ئەف شىخە ل ناف وان گەريا ۋ پترىيا وان كرنە مرىدىن خۇ، پاشى دچىتە مووسل ۋ ل ۋىرى ژى گەلەك ەرەب ۋ كورد دبنە دەرۈنش ۋ خەلىفەبىن شىخى ۋ ھەر ل ۋىرى ل مالا ھەسەن پاشاي كو والىن مووسلىن بوو ئەو ژى دىتە خەلىفەبىن ۋى، ل ساللا (۱۱۱۳مىش) ۋەغەرا داۋىن دكەت ۋ خەلكىن رۇقىا ۋى قەدگەرىنەقە رۇقىا ۋ ل ۋىرى قەدشېرن، كورن ۋى شىخ بەحباين دىوانە ۋ مروەت خان ژ سلىمانىن د ھىن ۋ ھەر ل جھن گۇرى ۋى تەكيايەكى د دامەزرىنن، پىشتى چەند سالەكان ئافاھىيەكى رنك

سەنتەرىن ناحيا رۇقىا

گوندىن ناحيا رۇقيا؛ گوندى زىلكەى عەبدولعەزىز؛

گوندى دكەفئىتە ناحيا رۇقيا ل باكوورئ رۇزھەلاتئ قەزا بەردەرەش، رووبەرى عەردئ وى (۲۷۵۰) دۇنەمە، ناقئ گوندى ژ دو برگان بىنكەھاتىبە، زىلكە (زى + ئق)، واتە تاپىن زئ، يان لىقن زئ چونكى وەكى جۆكەكا ناقئ مينا زئ تىرا دەرياز دىبىت، ژئدەرى وئ ژ گوندى (زىلكا فاخر) بەرەف گوندى جوجەرى بچووك و پاشى زىلكا عەبدولعەزىزى دەيت، برگا دووئ زى (عەبدولعەزىزە)، سەر ناقئ شىخ عەبدولعەزىز گەبلىنى ھاتىبە و مرگرتن كو مەزارئ وى ل گەلبىن ئاكرئ بە، ئەف گوندى ژ مئزە بىن كرىنە وەقق بۇ شىخ عەبدولعەزىز گەبلىنى، ژنەر ھندئ ب فى ناقئ ھاتىبە ب نأفكرن.

سەوورئىن گوندى؛

باكوورى؛ گوندى شىخانۆكە.

باشوورى؛ گوندى دەرىستان.

رۇھەلاتئ؛ بانى بەردەسسور.

رۇزئاقابى؛ ناحيا رۇقيا و گوندى جوجەرى بچووك.

دېرۇكا گوندى؛

چ ژئدەرىن باوهرىكرى نىنن كو مئزوويا فى گوندى ديار بكەن، لىن ل دوووف گۇتتا پىرەمىر و دانەمەران و ئەو گۇرستان و شوىنوارئىن ھەبن، دېرۇكا وى بۇ بەرى پتر ژ (۴۵۰) سالان فەدگەرىت و ژبان ھەر ئىدا يا بەردەوام بووې و نەھاتىبە چۆلكرن.

پىنكەھاتا گوندى؛

خەلكئ گوندى ھەمى ژ عەشىرەتا گۇران نىرەيا (شىخ بىزنى)نە، ژنەر كو ئەف گوندى دكەفئىتە دناقبەرا ھەردو عەشىرەتئىن گۇران و سۇرچىبان، زمانئ وان ژئ شىئوھزارەكن تايبەت بى ھەى، دىبىت ژ

و پىنك بۇ تەكياىن دىروست دكەن و ھەتا نھا چەندىن جاران ھاتىبە نوپزەنكرن. ئەف شىخە بەرزىجىنە ل سەر تەرىقەتا قادرى و مورىدىن خۇ ل پترىيا جەپىن كوردستانئ و ل سىنە و سۇرىا و ئوردن و گەلەك پارىزگەھىن عىراقئ ھەنە.

فەكرنا خواندىنگەھان ل فى جەھى كىروو بووې، ئەو ژئ ژنەر رىگرىيا ھندەك كەسىن دەستەلاتدار ل دەفەرى، ھەروەك دەپتەفەگىزان دەمى خۇدا قايمقامى ئاكرئ بەحبا جاف سەرەدانا گوندى دكەت و پىشنىبازا فەكرنا خواندىنگەھەكن ل وپرى دكەت، لى ئەحمەد ئاغا سمايىل ئاغا نافدار ب (ئەحمى) ب بەھانەيا كو دئ زارۆكىن وان فىرى كارئن خراب بن قەبىل نەكر، پاشتر ل سالا (۱۹۷۱) ئ خواندىنگەھەكا سەرەتايى ل گوندى ھاتە فەكرن و عادل ئىسماعىل (ژ مووسلى) يەكەم رىقەبەر و ئىلھام ئاكرەبى يەكەم مامۇستا بووې ل گوندى و ل سالا ئىكن بىست خواندىكاران تىدا دخواند كو سى ژ وان پەيمانگەھ تەمامكرن. سالا (۱۹۷۱) ئ ناغجىھەك ژئ لى ھاتە فەكرن و نھا خويىندكارئن (۲۵) گوندىن دەور و بەر دەوامى لى دكەن.

سالا (۲۰۱۲) ئ سەنتەرەكئ رەوشەنبىرى ژئ لى ھاتىبە فەكرن.

ژلاىن وەرزشى فە بارىزانەك ب ناقئ (خالد مشىرا) ل سەر ئاستئ ھەلبىزارئىن عىراقئ يارىيا فوتبۇلئ دكەت خەلكئ فى جەھى يە.

ژلاىن سىياسى فە خەلكئ فى دەفەرى ژئ بىشكدارى د شۇرشى دا كرىنە و شەھىد و برىندار داينە و كەتىنە زىندانان و چوار جاران گوندى وان ھاتىبە سۇتن و تالانكرن.

ژلاىن ژبارا خەلكئ فە ژبانان وان پتر ل سەر چاندئى يە، ب تايبەت چاندنا گەنم و جەھ و برىنج و كرتۇپ و ... گەلەك دەرامەتئىن دى، نەمازە ئافەكا زۇرا ژئەر عەرد ھەبە و گەلەكا نىزىكى عەردى يە، دىسان خەلكئ وئ نەرش و كەوالى ژئ ب خودان دكەن (**).

شوينوار و جھىن كەقنار:

ل ژووريا گوندى كرك ب ناقى (ئاسنگران) ھەبە،
 دىت مېژوويا ۋى بۇ پېشى زابىنى فەدگەرىنت و
 كەلەك جاران ھەستىك لى دەئىنە دىتن، ئەفە ۋى
 چەندى دگەھىنت كو د كەقندا گۆرستان بوويە.
 عەردى گوندى كەلەكى نەرمە و كىم زوپىك لى
 ھەنە و بەر كەلەك لى د كىم و عەردى وان پتر
 ناقى بە و كەلەك گەنم و جەھ و نىسك و نۆك
 و باقلىكان لى دچىنن و ھەر د كەقندا گوندىكى ب
 ناف و دەنگ بوويە ل ناكورى ب چاندنا برنجى و
 كونجىيان، دىسان دو سكر ۋى ب ناقىن (سكرى مىرى
 و سكرى دوويەستان) ل فى گوندى ھەنە و چوار
 ئاشىن ھىرانى ل بەر كاردىن. ھەردو گوندىن جوجەر
 ژ گوندىن ھەرە كەقنن د دىرۇكىدا، دىرۇكنفىس و
 كەروكى ناقدار ياقوت ئەلھەمەۋى (-۱۱۷۸ ۱۲۲۹)ز
 نامازە ب ھەردوو گوندىن جوجەر كرىە و گوتىبە: ئەف
 گوندى دكەقنە دەقەرا ناكورى يا ھەمىدى (العفر
 الحمىدىة)^(۱).

گوندى جوجەرى بچووك:

گوندى دكەقنە باكوورى قەزا بەردەرەش و سەر
 ب ناحيا رۇقىا فەبە، ئەف گوندى ل سالا (-۱۸۹۰)
 ئ بۇ ماۋەينى ۱۲ سالان ناحىە بوو، پىشى سالا
 ۱۹۰۲ئ و ل سەردەمى حوكمى ئوسمانىيان ئىشەك
 ل گوندى بەلاف بووى و كەلەك مرقۇقن ۋى مرىن
 ناحىە بۇ بەردەرەش ھاتە فەگوھاسستن، ناقى گوندى
 پىكھاتىبە ژ دو بىرگان (جوو) ب واتايا (جووى) و (جەر)
 ب واتايا (جەرك).

ستوورين گوندى:

باكوورى، ناحيا رۇقىابە.
 باشوورى، گوندى دۇستەكە.
 رۇزھەلاتى، گوندى زىلكەمى عبدالعزىزە.
 رۇزئاقىي، گوندى جوجەرى كەورەبە.

ھەمى عەشپەرەتا گورانان جوداتر بىت.

ژمارا خەلكى گوندى پتر ژ ھەفتى مالان و
 نىزىكى (۲۰۰) سەرخىزانانە.

ژانا خەلكى ۋى ب رەنگەكى گىشتى ل سەر
 چاندنى بە، ب تايبەت چاندنا دىمى ژ گەنم و جەھ
 و نىسك و نۆك و گوندوران، ژ بلى ب خودانكرنا
 تەرش و كەۋالى ژ پەز و بىز و چىلا و خودانكرنا
 مرىشك و قازان، ھەروەسان كەلەك ۋى مۇچەبان
 كو دناف دام و دەزگەھىن حوكمەتى دا كاردكەن
 ۋەردگىن، ئەوما نھا كارى چاندنى ژ بەرى كىمتر لى
 ھاتىبە.

بۇ جارا ئىكى خواندىگەھ ل سالا (۱۹۷۸-
 ۱۹۷۹)ئ لى ھاتىبە فەكرن و ھىلا كارەبى ل سالىن
 ھەشتىان گەھشتىبە گوندى.

د بەرى دا چوار ئاش ل فى گوندى ھەبوون،
 شوينوارىن دو ژ وان ب ناقىن (ئاشى سەمىل ئاغا و
 ئاشى رەشىد كۇر) ماينە و شوينوارى ھەردو ئاشىن
 دى نەماينە.

گوندى جوجەرى كەورە:

ناقى گوندى پىكھاتىبە ژ دو بىرگان (جوو) ب
 واتايا (جووى) و (جەر) ب واتايا (جەرك).

پىكھاتا گوندى:

گوندى ژ چەند بابكالان پىكھاتىبە، ئەو ۋى،
 (حاجى عەۋلا، عەمەرە شەل، عەبدلقادر تەھا،
 حاجى مستەفا و عەبدول، ھاب ھەمۇ و عەلى
 رەمەزان، حاجى فەقن خدر، عەلى شەرۋ، حاجى
 ۋەسمان، حاجى فەتاح، ئىبراھىم خدر) و ھەر
 ئىك ژ وان نوپنەرى تىرەبەكا عەشپەرەتى بە، ۋەكى
 تىرەبىن: (شىخ بىزنى و كىژ و خىل و موسەبى و
 عەبىزىدى و شىخانى و بالەكى و قەمبەرى)، ل دوۋف
 سەرزىمىريا سالا (۱۹۵۷)ئ ھۇمارا خەلكى گوندى
 ۲۰۹ كەس بوون.^(۹)

پىنكھاتا گوندى:

خەلكن گوندى ژ چەند بەرەبابەكان پىنكدهنت ئەو ژى: ئەو ژى ژ تىرەبىن: (گىژ، رەشكەرى، بۆت، شىخ ب زىنى، كاوانى).

ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكن گوندى ۳۲۷ كەس بوون.^(۱۱)

ژيارا خەلكن وي ل سەر چاندنى يە، ب ئايىەتى كەنم و جەم و نىسك و نۆك و گوندور و برنج و ...ھتد، ھەزىە بىتەگۈتن ئەف گوندە يەك ژ گوندىن ئافدارىن دەفەرا گوراننە ب چاندنا برنجى، رووبەرى عەردى وي (۵۱۰۰) دۈنەمن، يىن دابەشكەرى يە ل سەر چوار جۈرە زەڧيان (جوجر، مكاو، گولوكەتەر، جەنگە).

سالا (۱۹۷۰) ئى خواندنگەھ لى ھاتىيە فەكرن و كارەب ژى ل سالا (۱۹۷۷) ئى گەھشنىيە گوندى.

گوندى بەردەزىو:

دېرۇكا ئاقابوونا گوندى فەدگەرىنتەفە سالا (۱۹۷۲) ئى، ئاقى گوندى ژ ھەبوونا بەرى زىقى ل سنوورى قى گوندى ھاتىيە، ئەف جۈرە بەرە وەكى ھسان بۇ سەفاكرنا داس و بقر و شالۇكان دھانە ب كارھىنان، رووبەرى عەردى وي ۹۰۰ دۈنەمن.

سنوورين گوندى:

باكورى، بانى بەردەسۈرە.
باشوورى، گوندى باروانە.
رۇژھەلاتى، گوندى چەمە.
رۇژئاقايى، گوندى بەردەسۈرە.

پىنكھاتا گوندى:

گوندى ژ ئىك بنەمال ژ عەشىرەتا سۇرچىيان تىرەيا (تومەحالە) پىنكھاتىيە، گوند نھا ۱۳ مالن و ۱۶ سەرخىزان و ژمارا ئاكنجىين وي ۸۵ كەسن. خواندنگەھ بۇ جارا ئىكى ل سالا ۲۰۰۲ ئى ھاتىيە

فەكرن و ھىلا كارەبى ژى سالا ۱۹۸۹ ئى گەھشتىيە گوندى

ژيانا خەلكن وي ل سەر چاندنى و ب خودانكرنا تەرش و كەوالى يە.

گوندى بەردەسۈر:

گوندى دكەڧىتە رۇژھەلاتا بەردەرەش، دېرۇكا ئاقابوونا وي فەدگەرىنتەفە سالا ۱۹۱۸ ئى، ئاقى گوندى يىن ھاتى كو گەلەك بەر لى ھەنە و ل وەرژى ھافىنى (سۇر دىن ژ گەرما)، رووبەرى عەردى وي ۸۴۵ دۈنەمن.

سنوورين گوندى:

باكورى، گوندى بەلاسانە.
باشوورى، گوندى خارۇكە.
رۇژھەلاتى، گوندى بەردەزىو.
رۇژئاقايى، گوندى باروانە.

پىنكھاتا گوندى:

ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكن گوندى ۲۸ كەس بوون.^(۱۱) نھا گوند پىنكھاتىيە ژ ھەشت بنەمالان ژ تىرەيا (پىريال) عەشىرەتا سۇرچىيان، و د بنە ۱۹۰ مال .

سالا ۱۹۷۹ ئى خواندنگەھ لى ھەبوو، ھىلا كارەبى ژى ل سالا ۱۹۸۳ ئى گەھشتىيە گوندى.

ژيانا خەلكن وي ل سەر چاندنى و ب خودانكرنا تەرش و كەوالى يە.

گوندى نەزراو:

گوندى د كەڧىتە باكورى بەردەرەش، سەر ب ناحيا روفىايە، ل دووڧ گۇتتا شارەزايىن گوندى پترە ژ سەد سالانە ژيان ل قى گوندى ھەيە، ئاقى وي ھاتىيە كو بىرەكا ئاقى لى ھەبوو (نرە ئاق، نىزىزىك) ژى د ھات و پاشى بوويە نەزراو.

سۈۈرۈن گۈندى:

سالا ۲۰۰۰ ئى خواندنگەھ ل گۈندى ھاتىبە
قەكرن و كارەب زى ل سالا ۱۹۸۲ ئى گەھشنىبە
گۈندى.

باكوورى، گۈندى پىرچاوش.

باشوورى، ئاقەندا بەردەرەش.

رۇژھەلاتى، گۈندى مەم و زىن.

رۇژئاقىي، گۈندى كانى ئەسپانى گەورە.

گۈندى تۇبزاۋە نۇي:

دكەقېتە باكوورى قەزا بەردەرەش و سەر ب ناحيا
رۇفيا قەبە، سالا ۱۹۹۲ ئى ھاتىبە ئاقاكرن، ئاقى
گۈندى ھەر ھەمان واتايا تۇبزاۋە ژوورى بە.

پىنكھاتا گۈندى:

ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھۇمارا
خەلكى گۈندى ۹۳ كەس بوون^(۱۳). نھا خەلكى
گۈندى پىنكھاتىبە ژ عەشپىرەتا گۇران تىرەپىن گىژ.
مىسەيى، كۇيى، كو دىنە ۹۲ خىزان و ۵۰۸ كەس.
ژيانا وان يا ئابوورى زى ل سەر چاندنى يە، ب
ئاپبەتى گەنم و جەھ و نۇك و برنج و زەرزمواتى.

سۈۈرۈن گۈندى:

باكوورى، گۈندى دەرىنستانى بچووكە.
باشوورى، گۈندى بارەوانە كو سەر بە ناحيا
دارەتوۋەيە.

رۇژھەلاتى، گۈندى پەلاسانە.

رۇژئاقىي، گۈندى كرىدەۋە.

گۈندى تۇبزاۋە ژوورى:

گۈند دكەقېتە باكوورى قەزا بەردەرەش، سەر ب
ناحيا رۇفيا قەبە، سالا ۱۹۶۰ ئى پى ھاتىبە ئاقاكرن.
ئاقى گۈندى پى ژ وى چەندى ھاتى كو گۈند ب
خورى و ھىزا تۇپىزى يا زمولكدارىن مۇسلى ۋەرگرتى.

پىنكھاتا گۈندى:

قى گۈندى دو تىرەپىن عەشپىرەتا گۇران لى ھەنە،
ئەو زى (شىخ بىزنى و چۇپانى)، ژمارا خىزانىن گۈندى
(۳۵) سەرخىزانن كو دىنە (۴۵۰) كەس.

سۈۈرۈن گۈندى:

باكوورى، گۈندى دەرىنستانى مەزىن.

باشوورى، گۈندى پەلاسانە.

رۇژھەلاتى، بانى بەردەسسۇرە.

رۇژئاقىي، گۈندى دەرىنستانى بچووك.

ژىدەرۈن ژيارا خەلكى گۈندى:

ژيارا خەلكى ل سەر چاندنى يە، ب ئاپبەت گەنم
و جەھ و برنج و نىسك و نۇك و باقلك و شىنكاتى،
دىسان تەرش و كەۋالى زى ب خودان دكەن، و رووبەرى
عەردى وان پى چاندنى (۴۰۰) تىغارەيە.

پىنكھاتا گۈندى:

ل ئامارا ۱۹۵۷ ئى ئامازە ب گۈندى طوبزاۋە ھاتىبە
كىن كو ۱۲۸ كەس، و ئامازە ب گۈندى سەروكانى
طوبزاۋە ھاتىبە كو ۵۲ كەس بوون^(۱۴).
ئەف گۈندە ۱۲۰ ماله كو دىنە ۶۰۳ كەس ژ دو
بەرەباپىن عەشپىرەتا سۇرچىيان.

سالا ۱۹۹۴ ئى خواندنگەھ لى ھاتىبە قەكرن و ھىلا
كارەبى زى ل سالا ۲۰۰۷ ئى بۇ گۈندى ھاتىبە راکىشان.

خەلكى گۈندى كارتى چاندنى و ب خواندكرنا
تەرش و كەۋالى دكەن و رووبەرى عەردى وى (۱۰۰)
تىغان.

گۈندى پىرېوب:

گۈند دكەقېتە باكوورى قەزا بەردەرەش و سەر
ب ناحيا رۇفيا قەبە، سالا (۱۹۴۵) ئى ھاتىبە ئاقاكرن.
ئاقى گۈندى پىنكھاتىبە ژ دو بركان، (پىر) واتە
زەلامى ئايىنى پى ئىزدىيان و (بوب) ب واتايا ھەبوونا
شۈينوارىن ئىزدىيان.

سۈۋرۈن گۈندى:

باكوورى، گۈندى گىرەۋىل مەزىنە.

باشۋورى، گۈندى كانى ھەسپانى بچووكە.

رۇزھەلاتى، گۈندى پىرچاۋشە.

رۇزئاقابى، گۈندى كەندالەسۋرە.

پىكھاتا گۈندى:

خەلىكى گۈندى ھەمى عەشىرەتا گۈرانن ژ تىرەيا

(گىژ) ژ بەرەبابى (رەزا مۇشىر ناغا)، پىكھاتىيە ژ (۱۱۰)

مالان كو دىنە (۱۵) سەرخىزان و (۶۰) كەس.

ژىدەرۈن ژيارا خەلىكى گۈندى:

خەلىكى گۈندى ھەمى مژۋولى چاندنى نە، ب

تايىت گەنم و جەھ و نىسك و نوك و باقلك و

برنج و كونجى و زەرەۋاتىن ھافىنى و ماش و ...ھتد.

سالا ۱۹۷۹ئى كارەب بو گۈندى ھاتىيە راكىشنان.

گۈندى ھەسەنى:

گۈندى دكەقىتە باكوورى قەزا بەردەرەش ل سەم

ناقى گۈندى دو بۇچوون ھەنە، يا ئىكى ئەۋە كو مەزارى

شىخەكى ب ناقى (شىخ ھەسەن) بى لى ھەى و ھەنا

نھا مەزارى ۋى ماپە و يا دوۋى ژى ئەۋە كو ئەف گۈندە بىن

(بونىس پىغەمبەرى) بوو و ئەف گۈندە ب خىر و بەرەكەت

و (ھەسەنات) بوو. مېژوۋيا گۈندى ژى يا ديار نىنە.

سۈۋرۈن گۈندى:

باكوورى، گۈندى ھەزار جۈتە.

باشۋورى، گۈندى بامەرزىيە.

رۇزھەلاتى، گۈندى گىرەۋىلى بچووكە.

رۇزئاقابى، رووبارى خازرە.

پىكھاتا گۈندى:

گۈندى ژ گەئەك نىر و عەشىرەتان، ۋەكى (شكاك،

زەنگەنە، بۇت، رەزگەرى، سۇرچى، خدرى، رۇزىيەيانى)

پىكھاتىيە، ل دوۋف سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷)ئى

ھۇمارا خەلىكى گۈندى ۱۲۷ كەس بوون^(۱۵)، و نەھا

دىنە (۱۲۰) مال و ژمارا خىزانان (۱۶۸) سەرخىزانە

كو دىنە (۹۵۷) كەس.

شۈينوار و جھىن كەنار،

ژ شۈينوارىن گۈندى كەقنە خرابەكى مەزىن

ھەبە كو ل سەم دەستى جۇھيا ھاتبوو دروستكرن،

ھەرۋەسان پىرەكا كەقن ژى ب ناقى پىرا ھەسەنى لى

ھەبە.

ژىدەرۈن ژيارا خەلىكى گۈندى:

قى گۈندى ژىر رووبارى خازرى ئاقەكا ژۆر لى

ھەبە و ئەفە ژى پالدەر بوۋىيە كو خەلىكى گۈندى پىر

چاندنى بگەن ۋەكى چاندنا گەنم و جەھ و برنج و

گىزەر تفر و كونجى و ۋەكى گۈتتەكى ل ۋى دەقەرئى

ھەبە دىپىزىت «دەچىنە ھەسەنى، دا تفر و گىزەر

بچىنىن».

سالا (۱۹۸۱)ئى خواندنگەھ ل گۈندى ھەبوو و

نھا ھەرسى قۇناغىن خواندنى ل گۈندى ھەنە، سالا

(۱۹۸۰)ئى كارەب ژى گەھشىنىيە گۈندى.

گۈندى خەمىسى كوچك:

گۈندى دكەقىتە باكوورى قەزا بەردەرەش سەم ب

ناحيا رۇقىا قەبە، دىرۇكا گۈندى قەدگەرىتەقە سالا

(۱۹۰۰)ئى.

سۈۋرۈن گۈندى:

باكوورى، گۈندى گىرەۋىل.

باشۋورى، گۈندى دولىجان.

رۇزھەلاتى، گۈندى كەندالە سۋرە.

رۇزئاقابى، گۈندى بامەرزىيە.

پىكھاتا گۈندى:

گۈندى پىكھاتىيە ژ ئىك بەرەباب، ئەۋ ژى (گىژان،

ل دوۋف سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷)ئى ھۇمارا خەلىكى

پىكھاتا كوندى:

ئەف كوندە ل سالا ۱۹۴۸ ئ ژ ئالىي محەمەد فارس ئاغايى زىبارى ژ مولكدارىن مووسلى ھاتىبە كرىن، نھا زىبارى يىن شەھى لى ئاكنجىنە، ل دووڤ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئ ھژمارا خەلكى كوندى ۱۲۸ كەس بوو، نھا خەلكى كوندى پترن ژ ۳۷۰ ئ كەسان.

زىدەرئىن زىارا خەلكى كوندى:

كوندەكى ئاقىبە، بىرىن سەرئەردى ھەنە، لەوما زى خەلكى كوندى چاندنا دىم و ئاقى دكەن و رەنگىن جودابىن زەرئەواتى دچىنن ھندەك زى تەرش و كەوالى خوداندكەن.

شوينوارىن كوندى:

د ئەتلەسا شوينوارىن عىراقى دا ئامازە ب گرەكى شوينوارى ب ئاقى كرىن دولىجانى كەورە (خراپە دولىجان كىبرا) ھاتىبە كرىن. سالا ۱۹۶۸ ئ خواندنگەھ ل كوندى

كوندى ۱۲۷ كەس بوون.^(۱۱)، نھا ژمارا مالىن وان (۱۲) مالە و دىنە (۱۵) سەرئىزان. قى كوندى (۱۰۰۰) دۇنەمىن ەردى ھەنە و زىانا خەلكى وى ل سەر چاندنى يە. سالا (۲۰۰۱) ئ خواندنگەھ ل كوندى ھاتىبە ھەكرن و ھىلا كارەبى زى ل سالا (۱۹۸۲) ئ بۇ كوندى ھاتىبە راكىشان.

كوندى دولىجانى كەورە:

ژ كوندىن كەقنىن قەزا بەردەرەشە سەر ب ناحيا رۇقىايە.

سنورئىن كوندى:

باكوورى، كوندىن دولىجان تارق و دولىجان ئەحمەد ئاغا

باشوورى، كوندى ئىسماوھ رۇژھەلاتى، كوندى كانى ھەسپان

كوندى دولىجان كەتۇ

ھاتىيە قەكرن، سالا ۱۹۹۴ ئ قوناغا نامادەبى زى ل
كوندى ھاتىيە قەكرن.

كوندى دولىجان كەتۆ:

كوند دكە قىتە باكوورئ قەزا بەردەرەش و سەر
ب ناحيا رۇقىا قەبە، ئەف كوندە ل سالا (۱۹۹۲) ئ ز
كوندى دولىجان جودابوويە و ھاتىيە ئافاكرن.

پىكھاتا كوندى:

پىكھاتىيە ز بنەمالەكا مەزن كو ب بنەمالا
(كەتۆ) ز عەشیرەتا گوران و ژ تیرەيا (عەلى شارک)
د بەرنیاسن.

سنوورین كوندى:

باكوورئ، كوندئ دولىجان مەزنە.
باشوورئ، كوندئ ئىسماوايە.
رۇژھەلاتئ، كانئ ھەسپانى مەزنە.

رۇژئافايئ، كوندئ كرىكايە.

كوند پىكھاتىيە ژ (۳۱) سەرخىزانان كو دىنە
(۲۵۰) كەس.

ژيانا خەلكئ وى ل سەر چاندنئ و ب خودانكرنا
چىلايە.

خواندنگەھ ل سالا (۱۹۹۹) ئ ل كوندئ ھاتىيە
قەكرن.

كوندى شىخانۆك سۇرچى:

كوند دكە قىتە باكوورئ قەزا بەردەرەش و سەر ب
ناحيا رۇقىا قەبە، ئافئ كوندئ بئ ز دو بىرگان ھاتئ،
(شىخ) ژ شىخىن بىزنىيا و (ئۆك) كو ئاخا قئ كوندئ
يا كونجايە بۇ چاندنا ئۆكان، ژەر كەقناتيا كوندئ
مىژووييا وى زى ديار نىنە.

سنوورین كوندى:

باكوورئ، كوندئ زىلكەئى فەخرئ.

كوندى شىخانۆك سۇرچى

باشوورى، زىلكەى عبدالعزىزە.

رۇژھەلاتى: كوندى بانى بەردەسسۇرە.

رۇژئاقايى: كوندى كىلە سىپە.

پىنگھاتا كوندى:

خەلكى كوندى ژ عەشىرەتا سۇرچى تىرە و
بىنەمالىن (چاپۇتى، تومحل، مام سال، شىخ بىزنى،
سەرمەردى، نە، ژمارا مالىن وان (۱۰۰) مالن و دىنە
(۱۴۰) سەرخىزان،
ل فى كوندى دو شۆبىنوار ھەنە، ئەو ژى (سنگەسار
و ھەوار كەلۆك).

ژىدەرەين ژيارا خەلكى كوندى:

فى كوندى (۳۰۰) نغارىن عەردى ھەنە و ژيانا
خەلكى كوندى ل سەروى عەردى و چاندنى يە، ژ
بلى خودانكرنا تەرش و كەوالى ژى.
خواندنگەھ ل سالا (۱۹۷۱) ئ لىن ھاتىبە فەكرن
و ھىلا كارەبىن ژى ل سالا (۱۹۸۰) ئ بۇ ھاتىبە
راكىشان.

كوندى عەلى شانە:

كوند دكەفىتە باكوورئ قەزا بەردەرەش و سەرب
ناحيا رۇفيا فەبە، سالا (۱۹۷۵) ئ ھاتىبە ئافاكرن و
ناقى وى ژ وى چەندى ھاتىبە كو كەسەك ب ناقى
(عەلى) ل كوندى ھەبوو و (شانە) ژ جۆتيازان بۇ
مولكداران وەردگرت و ناقى كوندى بۇ (عەلى شانە).

سەورين كوندى:

باكوورى، كوندى ئۆمەرسىنانە.

باشوورى، باژىرفانبا ناحيا روفيايە.

رۇژھەلاتى، كوندى يەكمالەيە.

رۇژئاقايى، كوندى سىگردكە.

پىنگھاتا كوندى:

خەلكى كوندى ژ عەشىرەتا زىبارى و تىرەبا چارىۋنى نە،
كوند نىزىكى (۴۰) مالانە و ژمارا خەلكى وى (۲۳۰) كەسە.

ژىدەرەين ژيارا خەلكى كوندى:

ژيارا خەلكى كوندى ژى ل سەر چاندنى يە، وەكى
كەنەم و جەھ و بىنج و فىقى و ... ھتە.
سالا (۱۹۹۴) ئ خواندنگەھ ل كوندى ھاتىبە
فەكرن و ھىلا كارەبىن ژى ل سالا (۱۹۷۹) ئ بۇ كوندى
ھاتىبە راكىشان.

كوندى يەكمالە:

كوند دكەفىتە باكوورئ قەزا بەردەرەش و سەرب
ناحيا رۇفيا فەبە، ناقى كوندى بىن ھانى كول بەراھىبن
تىن ئىك مال بوو، دىرۇكا كوندى ژى فەدگەرىپتەفە
بۇ سەردەمى ئوسمانىيان.

سەورين كوندى:

باكوورى، كوندى خرابە نوئ.

باشوورى، ناحيا روفيايە.

رۇژھەلاتى، كوندى كىلە سىپە.

رۇژئاقايى، كوندى ئۆمەرسىنانە.

پىنگھاتا كوندى:

خەلكى كوندى ژ عەشىرەتا گۇران تىرەبا (كىژان)،
ل دووف سەرزىمىريا سالا (۱۹۵۷) ئ ھژمارا خەلكى
كوندى ۴۶ كەس بوون،^(۱۷) نھا ژمارا خانىين كوندى
(۴۵) مالن و (۵۳) ئ سەرخىزان لى دژىن.
ژيارا خەلكى كوندى ل سەر چاندنى و ب
خودانكرنا تەرش و كەوالى يە و رووبەرى عەردى
كوندى (۲۱۰۰) دۇنەمن، دىسان ھندەك ژ خەلكى
كوندى مۇچەخۇرن.

كوندى پەلاسان:

كوند دكەفىتە باكوورئ رۇژھەلاتى قەزا بەردەرەش
و سەرب ناحيا رۇفيا فەبە، سالا (۱۹۵۷) ئ ھاتىبە
ئافاكرن. ناقى كوندى بىن ژ پەيضا (پەلا)، ب واتايا
بارىنا بارانەكا بۇش و (سان) ب واتايا ئاسانى، يان
ساناھى ھاتى، واتە ب ئاسانى پەلا لى دكەفىت و
بوويە (پەلائاسان) و بوويە پەلاسان.

سنوورېن گوندى:

باكوروى، گوندى دەرىنستانى بچووكە.

باشھوروى، بارەوانە .

رۇژھەلاتى، گوندى بەردەسۇرە

رۇژئاقىيى، گوندى تۇبزاوا نوپىيە.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشپىرەتا سۇرچىيانە، ژ دو بەرەبايان (تۇومحال و مام سال) پىكھاتىنە، ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۱۶۱ كەس بوون.^{۱۸۱} نھا بوينە نىزىكى (۲۷۰) مالان و (۲۸۰) سەرخیزانان ل گوندى ھەنە كو دىنە (۱۳۰۴) كەس.

ژيارا خەلكى گوندى ل سەر چاندنى و خودانكرنا تەرش و كەوالى يە و (۴۹۴۸) دۆنەمىن ەردى چاندنى لى ھەنە.

سالا (۱۹۹۷) ئى خواندىنگەھ ل گوندى ھاتىبە ڧەكرن و كارەب ژى ل سالا (۱۹۸۰) كەھشتىبە گوندى

گوندى خرابە سەعدون:

گوند دكەڧىتە باكوروى رۇژھەلاتى قەزا بەردەرەش و سەر ب ناحيا رۇڧيا ڧەيە، دېرۇكا نافاكرنا گوندى ڧەدگەرىبىتەڧە سالا (۱۹۷۵) ئى، نافى گوندى يى ھاتى كو گرەك ل ڧى جھى ھەبوويە و ئەو كەسى ل سەر وى گرى ئاكنجىبووى نافى وى (سەعدون) بوو و پاشى گوند بەرڧرەھ بوويە.

سنوورېن گوندى:

باكوروى، گوندى خەلىلكانە.

باشھوروى، گوندى ھەزار جۆتە.

رۇژھەلاتى، گوندى گلېنەبە كو سەر بە ناحيا كىرەسېنە.

رۇژئاقىيى، رووبارى خازرى يە.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشپىرەتا زىباريانە ژ تىرەيا (بانى)، ژمارا ئاكنجىين گوندى (۱۳۰) سەرخیزانان كو دىنە (۱۰۰) كەس.

ژيارا خەلكى گوندى ل سەر چاندنى يە، ب ناپىبەتى رەز و گەنم و جەھ و برنج و ...ھتە.

سالا (۱۹۸۵) ئى خواندىنگەھ ل گوندى ھاتىبە ڧەكرن و ھىلا كارەبى ژى ل سالا (۱۹۷۹) ئى كەھشتىبە گوندى.

گوندى نۆمەرىيىنان:

گوندىكە كەڧنە دكەڧىتە باكوروى قەزا بەردەرەش، ل دووڧ گۇتتا دانەمەران دېرۇكا گوندى ڧەدگەرىبىتەڧە بۇ بەرى (۱۵۵) سالان، نافى وى يى ژ (نۆمەر) ھاتى كو سى برا بوويە و ھندەك ژى دېيىن نۆمەر شىقان بوو و سى نان ڧى بوون.

سنوورېن گوندى:

باكوروى، گوندى خرابە نوئ.

باشھوروى، گوندى ەلى شانەبە.

رۇژھەلاتى، گوندى يەكمالەبە.

رۇژئاقىيى، گوندى گلېنەبە كەسەر بە ناحىبە كىرەسېنە.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ ھەردو عەشپىرەتېن (گۇران و زىبار)يانە، ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۴۵۴ كەس بوون.^{۱۱۹} نھا گوند نىزىكى (۲۰۰) مالانە و (۳۰۰) سەرخیزان تىندا دۇن كو ژمارا خەلكى وى دىنە (۲۷۵۴) كەس.

ل ڧى گوندى دو شوينووار ب نافىن (خرابە كەنگر و شكەفتيان) لى ھەنە.

ژيارا خەلكى وى ل سەر چاندنى و خودانكرنا تەرش و كەوالى يە و رووبەرى ەردى وى يى چاندنى

(۹۰۰) تىغان.

كو گوند دكەڧىتە سەر رىكا باخچە و بىستانان و وەكى دەرگەھەكى بوو بۇ وان باغ و بىستانان، واتە گوند (دەرگەھى بىستانان) بوو لەوما ئەو ناف ل سەر ھاتىيە دانان.

سنوورين گوندى:

- باكوورى، گوندى جەنگەيە.
- باشوورى، گوندى تۇبزاوھى نوئ بە.
- رۇژھەلاتى، گوندى پەلاسانە.
- رۇژئاقايى، گوندى گرىدەوھ.

پىنگھاتا گوندى:

سى عەشپىرەتىن (سۇرچى و گۇران و زىبارى) ل گوندى دژىن، تىكدا (۹۲) سەرخىزانن دىنە (۴۰۸) كەس.

ژ شوپنوارين فى گوندى:

(خراپە عەيشى، جياماشان، گورگان).
ژيانا خەلكنى وى ل سەر چاندنى يە، ب تايبەتى گەنم و جەھ و برنج و ... ھەرەسەن تەرش و تەوالى ژى ب خودان دكەن و رووبەرى عەردئ وان (۲۵۰) دۇنەمن.
ساللا (۱۹۸۱) ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىيە فەكرن و ھىلا كارەبىن ژى ل ساللا (۱۹۸۷) ئى كەھشتىيى.

گوندى خراپە واژ:

گوندى دكەڧىتە باكوورئ قەزا بەردەرەش و سەر ب ناحيا رۇڧيا قەيە، ساللا (۱۹۷۵) ئى ھاتىيە ئافاكرن، ناقئ گوندى بىن ھاتى كو گوند دكەڧىتە سەر گرەكن و كىايەكن رەنگ (واژە) سېس ل سەر شىن دىت لەوما ئەو ناف ل سەر ھاتىيە دانان.

سنوورين گوندى:

- باكوورى، گوندى جوجەرى مەزە.
- باشوورى، گوندى قەرەنازە.
- رۇژھەلاتى، گوندى دۇستەكە.

ساللا (۱۹۷۱) ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىيە فەكرن و كارەب ژى ل ساللا (۱۹۷۳) ئى كەھشتىيى و بنگەھى ساخلەمىن ل ساللا (۱۹۷۵) ئى بۇ ھاتىيە دروستكرن.

گوندى بامەرزى:

ئەف گوندە دكەڧىتە باكوورئ رۇژئاقايى قەزا بەردەرەش، ساللا (۱۹۴۵) ئى ھاتىيە ئافاكرن، ناقئ گوندى پىنگھاتىيە ژ دو برگان، (با) كو دەشتەكا بەر بايە و (مەرزى)، يان مەرزە كوب واتايا (برنج) دەيت و ئەف دەشتە يا ب ناف و دەنگە بۇ چاندنا بىرنجى.

سنوورين گوندى:

- باكوورى، گوندى جەسەنى بە.
- باشوورى، گوندى گرەججووھ
- رۇژھەلاتى، گوندى خەمىس كچكە
- رۇژئاقايى، رووبارى خازرى.

پىنگھاتا گوندى:

خەلكنى گوندى ژ عەشپىرەتا گۇراتن ژ تىرەبا (گىژ)، ل دووڧ سەرزىمىريا ساللا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكنى گوندى ۵۱ كەس بوون^(۱۰)، نھا پىنگھاتىيە ژ تىزىكى (۴۳) سەرخىزانان كو دىنە (۲۲۲) كەس.
ژ شوپنوارين گوندى (گردي گەورەى بامەرزى).

زىدەرىن ژيارا خەلكنى گوندى:

ژيارا خەلكنى ل سەر چاندنى و ب خودانكرنا تەرش و كەوالى بە مينا چىل و گامىنشان و رووبەرى عەردئ چاندنى (۱۲۲۳) دۇنەمن، ژ وانان (۱۰۰) دۇنەمىن ئافى و (۱۲۳) دۇنەمىن دىمى نە.
ساللا (۱۹۸۰) ئى خواندنگەھ لى ھاتىيە فەكرن و كارەب ژى ھەر دڧى سالى دا كەھشتىيە گوندى.

گوندى دەرىستان بچووك:

ئەف گوندە دكەڧىتە باكوورئ قەزا بەردەرەش، ساللا (۱۹۵۰) ئى ھاتىيە ئافاكرن، ناقئ وى ژ ھندئ ھاتىيە

رۇژئاقايى، گوندى پىرچاوشە.

پىكھانا گوندى:

خەلكنى گوندى ژ عەشپىرەتا گۇران تىرەيا اخدرىن
۵، نىزىكى (۷۲) مالانە كو دىنە (۴۰۵) كەس.

ساللا (۱۹۹۱) ئى گوندى ئى ھاتىبە قالاكرن و خەلكن
وى راگوھاسىنبوونە كۇمەنگەھەكا زۇرە مىلى ل
دەقەزرا ھەولپىزى و ل ساللا (۱۹۹۲) ئى قەگەرىانە سەر
جەپىن خۇقە.

ژيارا خەلكنى گوندى ل سەر چاندنى يە، ب
تابىھتى بىرىچ و گەنەم و جەھ و نىسك و نۇك و
باقلك و كونجى و شىنكاتىن ھافىنى.

خواندنگەھ ل ساللا (۲۰۰۵) ئى ل گوندى ھاتىبە
قەكرن و كارەب ژى ل ساللا (۱۹۷۹) ئى گەھشتىبە
گوندى.

گوندى خرابە ياسىن:

گوندى دكەقىتە باكوورى رۇژھەلاتى قەزدا بەردەرەش
و سەر ب ناحيا رۇفيا قەبە، خرابەگوندى بوويە و ساللا
(۱۹۷۵) ئى ھاتىبەقە ئافاكرن، كەسى ئەق خرابەبە
ئافاكرى ئاقى وى (ياسىن) بوويە و ب ئاقى وى
ھاتىبەئافاكرن.

سەورپىن گوندى:

باكوورى، گوندى دۇستەكە.
باشوورى، گوندى مەموزىنە.
رۇژھەلاتى، گوندى كرىدەوھ.
رۇژئاقايى، گوندى قەرەنازە.

پىكھانا گوندى:

خەلكنى گوندى ھەمى گۇرانن ژ عەشپىرەتا
رەشكەرى و ژ تىرەپىن (شاسوار و باجلانن).
گوندى ل سەرھلدانن ھاتىبە چۇلكرن و ل ساللا
(۱۹۹۲) ئى خەلكنى وى قەگەرىابە قە.
ژيارا خەلكنى وى ل سەر چاندنى يە، ب تابىھتى

گەنەم و جەھ و بىرىچ و نىسك و نۇك و باقلك و
شىنكاتى و ...ھتە، ھەروەسان تەرش و كەوالى ژى ب
خودان دكەن.

ساللا (۲۰۰۵) ئى خواندنگەھ لى ھاتىبە قەكرن و
كارەب ژى ل ساللا (۱۹۷۹) ئى گەھشتىبىن.

گوندى گرەبەويل بچوك:

گوندى د كەقىتە باكوورى قەزدا بەردەرەش، د
بىنەرەتدا ئاقى گوندى ل سەرەمى ئوسمانىيان و
نەخشەپىن دابەشكرنا عەردى ل ياسايا جاكسازيا
چاندنى ددەمى حوكمەتا عەبدولكەرىم قاسەمى ژى
دا ب ئاقى (گرەبەگۇل) ھاتبوو كو ل كەرتىن ۷۵ ئى
بەردەرەش بوو. رووبەرى عەردى چاندنى ل دووفا وى
دابەشكرنا ل ساللا ۱۹۱۲ ئى ھاتىبە ئەنجامدان ۱۲۹۰
دۇنەمە كو ب سەر ۱۳ جۇتیاران دا ھاتبوو دابەشكرن.

سەورپىن گوندى:

باكوورى، گوندىن گىبە و جەرىرە.
باشوورى، گوندى خەمبىس كچكە.
رۇژھەلاتى، گوندى گرەبەويل مەرن.
رۇژئاقايى، گوندى ھەسەنىن.

پىكھانا گوندى:

نھا گوندى ۱۴ مالىن ژ عەشپىرەتىن (زەنگەنە،
شىروانى، خاقۇبىن، شكاك، گىژ خىل).
د مېژوويا قى گوندى دا دەپتەقەگىران كو سى
گوندى ب قى ئاقى ھاتىبە ئافەدانكرن، ھەروەسان
شوپىنوارپىن سى خرابە گوندىن ژى لى ھەنە.
ژيانا خەلكنى وى ل سەر جۇتیارپىن و ب خودانكرنا
تەرش و كەوالى يە.

گوندى گرەبەويل گەرە:

دېرۇكا ئافابوونا قى گوندى قەدگەرىنەقە ساللا ۱۹۱۱ ئى.
ئاقى گوندى پىن ژ ھاتبوو گرەكى ھاتى كو جۇرپىن گولا ل
سەرىوون. رووبەرى عەردى وى پىن چاندنى ۲۰ تىقارپىن عەردى نە.

سنوورېن گوندى:

باكوروى، گوندى كېلنە.

باشووروى، گوندى پىرچاوشە.

رۇژھەلاتى، گوندى دىناران.

رۇژئاقايى، گوندى گىرەبوتل بچوك.

پىكھاتا گوندى:

ئەف گوندە ۲۵ مالن كو دېنە ۴۰ خېزان سەر ب
عەشىرەتا سۇرچىيانە.

ساللا ۱۹۹۹ ئى خواندنگەھ لى ھاتىبە فەكرن و ھىلا
كارەبى زى ل ساللا ۱۹۸۹ ئى گەھشتىبە گوندى.

ژيانا خەلكى وى ل سەر چاندنى يە مينا گەنم و
جەھ و نۇك و برنج و باجانسۇرك و خيار و شتى و
...ھتە.

گوندى سى گردك:

گوند دكەفېتە باكوروى رۇژئاقايى قەزا بەردەرەش،
ناقى گوندى ژ ھەبوونا سى گردان، ب واتايا سى
گران ھاتىبە كو ل گوندى بىن ھەين، بى ئىكى ب
ناقى (گردى گۆرستانە) و چەند مالەك ل سەر
دروستكرىنە و بى دووى ب ناقى (گردى شىخ
ئەحمەد)ە كو گورې وى شىخى لى ھەبە، گوندى
سىن زى ب (خرابە) ھاتىبە ئافكرن.

سنوورېن گوندى:

باكوروى، گوندى ئومەرسىنايە.

باشووروى، جۇجەرى مەزن.

رۇژھەلاتى، ناحيا رۇفيا.

رۇژئاقايى، گوندى دىنارانە.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشىرەتا گۇران تېرەيا اگىژان،
پىكھاتا وان يا سەرەكى ژ چوار بەرەبابان پىكدهىت
ئەو زى، ئەبوب و تەيب كو ھەردو براين ئىككن و ياسىن
عەبدولقادىر و خدر خودېدا، ل دووف سەرژمىرىيا ساللا

(۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۱۲۵ كەس بوون. (۱)
گوند سى چاران ژ لايىن حكومەتتىن عىراقى قە
ھاتىبە سۇتن.

ساللا (۱۹۹۷) ئى خواندنگەھ ل فى گوندى ھاتىبە
فەكرن، نھا دو كارخانەبىن بلۇكان و دو پرۇژەبىن
پەلەوهران لى ھەنە و ئەف گوندە دھىتە ھەژمارتن
بەكەمىن گوندىن دەفەرا گۇرانان كو پرۇژەبىن
پەلەوهران ل ساللا ۱۹۹۹ ئى لى ھاتىبە فەكرن.

ژيانا خەلكى وان زى ل سەر چاندنى يە، ب
تايبەتى چاندنا گەنم و جەھ و برنج و نىسك و نۇك
و فستەقىن ەردى و كونجى و باجانسۇرك و خيار
و ئەماتە و فلفل و ...ھتە، فى گوندى سى بىرتن
ئىرتىوازى ب كوورأتىيا نىزىكى (۲۰۰م) ھەنە و ئافا
وان بخۇ بى مانۇر دەردكەفېت.

گوندى چەمە:

ژ گوندىن قەزا بەردەرەش، دكەفېتە دوورأتىيا
(۴كم) زى مەزن، د كەفۇندا ئەف گوندە دارستانەكا
سرۇشتى ھەبوويە، واتە (چەم) بوويە و گەلەك
جۆرتن كياندارن كېشى لى ھەبوويە لەوما گۆتىنى
(چەمە)، ژمارا ئاكنجىين وى (۲۶۳۰) كەسنى كو د
بىنە (۵۰۳) سەرخىزان.

سنوورېن گوندى:

باكوروى، كىلە و بىلە رەشە.

باشووروى، خارۇكە.

رۇژھەلاتى، زىنى مەزن.

رۇژئاقايى، گوندى بەردەزىوہ.

پىكھاتا گوندى:

د كەفۇندا گۇران ل فى گوندى ھەبوون، لى
پشتى سالىن پىنجىيان و پشتى سۇرچىيان ھندە
زەقى كرىن ئەو زى لى ئاكنجىبوويىنە، ژ بىنەمالىن
فى گوندى (شىخ ەرزى، سەيد ئەدھەم، فەقى
عەولا، ياسىن ئەحمەد، ياسىن حسىن، مام ھەياس،
شىخ نوسەدە، نەبى چاوشىن، باكە سۇر، مەلا

بۇ يەكەم جار سالا (۱۹۷۱) ئى خواندنگەھ لىن
ھاتىيە قەكرن كو ھىنگى (۲۵) خويندكار لىن
ھەبوون و تا نها ژى ھەر يا بەردەوامە، تنى ل سالا
(۱۹۷۴) ئى ژ ئەگەرئ شەرى دەوام لىن نەھاتىيەكرن،
سالا (۱۹۸۲) ئى ھىلا كارەبى گەھشتىيە گوندى و
سالا (۱۹۸۵) ئى بىرەكا ئىرتىوازي لىن ھاتىيە كۆلان.
ژىن و ژيارا خەلكى گوندى ل سەر چاندنا دەرامەتىن
دېم و ئاقى يە، مينا؛ گەنم و جەھ و نىسك و نۆك
و باقلك و ...ھتد، ھەرۈەسان ل ھاقىنان ژى يا ب ئاف
و دەنگە ب خىار و باجانسۆرك و فلفل و گوندۆر و
شتىيان، و ھندەك ژ خەلكى گوندى تەرش و كەوالى
ژ پەز و بزن و چىلا ب خوداندكەن.

گوندى دەربىستان؛

گوند دكەڧىتە باكوورئ قەزا بەردەرەش، ئاقى وى
ژ وئ چەندئ ھاتىيە كو د كەڧندا گەلەك بىستانىن
چاندنى لى شىندكرن و ب ڧى ئاقى ھاتىيە ئافكرن،
رووبەرئ ەردئ وى (۱۱۰) تغان، گوند (۱۲۰) مالە

زەردىنى، برايم مەرجان، پووتە، برايم عوسمان، مام
كەچەل، سىودىن، رەمەزان ەرەب، جەسەن زارى،
مام جەمەدان، ەزئى، سمايل بەسى،
سالا (۱۹۷۴) ئى ئەڧ گوندە كەتتە بەر ھىرشىن
رژىما عىراقى و بۇ دەمى دو رۇژان ب فرۆكەيان ھاتىيە
بومبابارانكرن و دان و دكاكى وان ھەمى سۆتن و
گوند ژ لايى زەلامىن رژىمى قە ھاتە تالانكرن.

توينوار و جھىن ديارىن گوندى؛

كرەك ل ژئرىن گوندى ب ئاقى (گردي حاجى)
ھەيە، دىرۆكا وى قەدگەرىنتە قە سەردەمى ئاشوورىان
و كەلەك جارن تىشتىن كەڧن لى دەئىنە دىتن، دىسان
كەلەك جھىن ديار ل گوندى ب ڧان ئاقان ھەنە؛
(ھاش ھاش كەرە، سورك، قەلەموك، سۆرەبان، بن
سەنگەرە، ئاوناڧار، تەيرۆك، دۆل جەبىب، بىنەوان،
بىنگرد، گۆمى، سەرقەلات، كەرکەزى، جۆخىن،
قورەبەگ، بارىكايى، سى كۆچكە، چەولك، بانىن
قولارەين).

گوندئ چىچە

كو دېنە (۱۳۲) سەرخىزان و ژ دەھ بابكالان پىكدەھىت،
گوند ژ گوندین ھەرە كەقنە، ل دووق گوتنا دانەمەرىن
گوندى ئەفە (۱۱۵) سالن ژيان تېدا يا بەردەوامە.

سنوورین گوندی:

باکووری: گوندی زىلكەبە.
باشووری: گوندی پەلاسانە.
رۇژھەلاتى: گوندی بانى بەردەسسۆرە.
رۇژئاقىي: گوندی جوجەرى بچووكە.

پىكھاتا گوندی:

ل دووق سەرزىمىريا ساللا ۱۹۵۷ئى دوو گوند ب
قى ناقى ھەبوون، دەرىنىستان بچووك ۹۴ كەس بوون،
دەرىنىستان گەورە ۹۸ كەس بوون^[۲۲].
دو شوپىنوارىن كەقن ل گوندى ھەنە، گردى
دەرىنىستان كو د كەقبتە نىقا گوندى و ىن دووى
(مەرقەدى شىخ بابەزىدە)، چەند كەلوپەلەين كەقن
ل گوندى ھاتىنە دېتن و ل نك ھندەك ژ خەلكن
گوندى د پاراستىنە.
ساللا (۱۹۷۵)ئى خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىيە
دروستكرن و ھىلا كارەبى ژى ل ساللا (۱۹۸۱)ئى بۇ
ھاتىيە راکېشان.
ژيانا خەلكى گوندى ل سەر چاندنى و كرىكارى
و مۆچەيانە.

گوندی دوستەك:

گوند دكەفیتە باکوورئ قەزا بەردەرەش ل دەشتا
ناقكوری، ناقى گوندى ژ وئ چەندى ھاتىيە كو ل
سەر رىكى بوویە و رىكا گەلەك خەلكى تى كەتییە
و ھەسان گەلەك مېھقان بۇ دچوون و زوو دبوونە
دۆست دگەل خەلكى و مېھقان دۆست بووینە و
ژەر ھندى بوویە دوستەك. گوند پىكھاتىيە ژ (۸۲)
مالان و (۱۰۶) سەرخىزانان كو د بىنە (۵۱۷) كەس.

سنوورین گوندی:

باکووری: گوندی جۇجەرى مەزىن.
باشووری: گوندی فەرەنازە.
رۇژھەلاتى: گوندی گرىدمو.
رۇژئاقىي: گوندی خرابەواژە.

ساللا (۱۹۹۵)ئى خواندنگەھ لى ھاتىيە فەكرن
و نھا قۇئاغىن سەرەتابى و ئافنجى (بىنەرەت) لى
ھەنە.

عەردى گوندى گەلەكى ب زاخە بۇ چاندنى و ژيانا
خەلكى وى ل سەر چاندنى ى، ب تابیەت گەنم و
جەھ و نۇكان، ژ بلى خودانكرنا نەرش و كەوالى.

گوندی كانی ئەسپانى بچووك:

ئەف گوندە ل ساللا ۱۹۷۰ئى ھاتىيە ئافاكىن، ناقى
وى ى ژ كانى ھانى كو گەلەك كانى لى ھەنە،
رووبەرى عەردى وى دگەھىنە ۱۳۲۰ دۆنەمان.

سنوورین گوندی:

باکووری: گوندىن بېرچاوش و بېرىبۇبە.
باشووری: گوندى ئىسماوا.
رۇژھەلاتى: گوندى كانى ئەسپانى گەورەبە.
رۇژئاقىي: گوندى دۇلىجان مەزىن.

پىكھاتا گوندی:

ل دووق سەرزىمىريا ساللا (۱۹۵۷)ئى ھژمارا
خەلكى گوندى ۱۱۸ كەس بوون^[۲۳]. ھەژىيە بىژىن د
سەرزىمىرىندا تىن ئامازا ب گوندەكى ب ناقى كانى
ئەسپان ھاتىە كرىن، نھا ژمارا مالېن گوندى دگەھنە
۱۵ مالان و نىزىكى ۲۵ خىزانن، گوند ژ دو بىنەمالان
پىكدەھىت، ھەردو ژ تېرا خدرىنە ژ عەشىرەتا گۇران.
ژ جھېن شوپىنوارى ل قى گوندى (گردى قولە
رەش) و گەلەك جاران كەلوپەل ل قى گوندى

وى يىن سۈرە. رووبەرئى عەردئى وى دگەھىتە نىزىكى ۴۰۰ دۆنەمان.

سۈۋرئىن گۈندى:

باكوورئى، گۈندئى گىرەۋىل كچكە.

باشوورئى، گۈندئى دۆلىجان.

رۇژھەلاتئى، گۈندئى پىرىۋب.

رۇژئاقايئى، گۈندئى خەمبىس كچكە.

ئەف گۈندە ژئىك بىنەمالا عەشپىرەتا گۈرانە، ژمارا خانىنن وان ۴ مائن و ۴ خىزان.

ژيانا خەلكى وى ل سەر چاندنئى يە، ب تايپەتى گەنم و جەھ و نۆك وىرنج و ... ھتە.

گۈندى ئىسماۋا:

گۈند د كەقىتە باكوورئى قەزا بەردەرەش، ئاقنى وى ھەتا نھا نەھانىيە زاننن كا ژچ ھاتىيە.

سۈۋرئىن گۈندى:

باكوورئى، گۈندئى دۆلىجانئى.

باشوورئى، ئاقەندا قەزا بەردەرەش.

رۇژھەلاتئى، كانئى ئەسپانى گەورە.

رۇژئاقايئى، گۈندئى گىرنكايە.

ل دووف سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گۈندى ۲۱۳ كەس بوون.^(۲۴) ل فى گۈندى شۋىنوارەك ھەيە كو پىكھاتىيە ژسى گرا خەلك د بىژئى (سىن چىا) و شۋىنوارئىن دىوار و مالان لى د ھىنە دىتن، دىسان ھندەك شۋىنوارئىن دى ژى ھەنە ۋەكى (خراپە ۋەلى) و (باسكى فاتمە) و (جەسەن). سالا (۱۹۷۸-۱۹۷۹) ئى خواندنگەھ ل فى گۈندى ھانىيە قەكرن، ژىدەرئى ئاقا وان با قەخوارئىن ژى سى بىرئىن ئىرتىۋازى نە ژ بلى بىرئىن دى بۇ چاندنئى كو ژ لايىن خەلكى قە ھاتىنە كۆلان و د كەقندا بىنگەھى كىشتوكالى لىن ھەبوۋىە.

ژىدەرئى ژيانا خەلكى وى ل سەر چاندنئى يە، ب تايپەت چاندنا گەنمى و جەھى و نىسك و نۆك

دەينە دىتن، نھا كەسەكى ژ خەلكى گۈندى ب ئاقنى (حاجى محەمەد سەلىم جەسەن) گەلەك ژ كەرەستەيىن كەقن و كەلەپۇرى يىن دەقەرئى ل جەم خۇ پاراستىنە.

سالا ۲۰۰۰ ئى خواندنگەھ لىن ھاتىيە قەكرن و ھىلا كارەبئى ژى ل سالا ۱۹۸۹ ئى گەھشىتەيە گۈندى. ژيانا خەلكى گۈندى ل سەر چاندنئى و ب خودانكرنا نەرش و كەۋالى يە.

گۈندى كانئى ئەسپانى گەورە:

گۈند دكەقىتە باكوورئى قەزا بەردەرەش، ئاقنى گۈندى يىن ھاتى ۋەكى دانعەمرنن گۈندى د بىژئى د كەقندا ھەسپ ل فى گۈندى ھەبوۋىنە و خەلكى وى خودان ھەسپان بوۋىنە و ئاق ژ ھەبوۋنا ھەسپان ھاتىيە.

سۈۋرئىن گۈندى:

باكوورئى، گۈندئى پىرچاۋشە.

باشوورئى، گۈندئى ئاميانە.

رۇژھەلاتئى، گۈندئىن نەزراۋا و خراپە ۋاشنە.

رۇژئاقايئى، گۈندئى ئىسماۋا.

پىكھاتا گۈندى:

گۈند پىكھاتىيە ژ پىنج عەشپىرەتان، ئەو ژى (گۈران، زىبارئى، مزوورئى، زرارئى، ۋەستاي ئاسن كوت) و ۱۵ بىنەمالن و نىزىكى ۱۳۶۵ خىزانن.

ل فى گۈندى شۋىنوارئىن پىنج ئاشان ھەنە.

ژيانا خەلكى گۈندى ل سەر جۆتبارئى يە ۋەكى گەنم و جەھ و نىسك و نۆك و بىرنج و باجانسۇرك و كۈنجى و ... ھتە.

گۈندى كەندالە سۇر:

مىژوۋىيا ئافاكرنا فى گۈندى قەدگەرتتەقە سالا ۱۹۶۸ ئى، ئاقنى وى يىن ھاتى ژىەر ئاخا وى يان عەردئى

و دەرامەتەن ھاقىنى، و ھندەك ژى فەرمانبەر و مامۇستا و پىشتمەرگەنە.

گوندى پىرچاوش:

ناقىن گوندى پىكھاتىبە ژ دو برگان (پىر + چاوش)، (پىر) كەسايەتەككى ئايىنى يە و (چاوش) ل نك ئىزدىيان ب واتايا چاقدىر دەھىت، پىرچاوش ب واتايا چاقدىرەككى يان پۇلىسەككى وى سەر دەھىتى، و ناقىن چەند گوندىن دەھەرئ ب پىر دەست پىن دكەت، وەكى (پىر چاوش و پىر بۇب و پىر بەنك) كو ھەتا ھىرشىن مېرى رەواندىژى ساللا ۱۹۳۲ ئىزىدى ل دەھەرئ دژيان.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندىن دىناران و سىگىردكە.
باشوورى، گوندىن كانى ئەسپان و نەزراوا.
رۇژھەلاتى، گوندىن جۇجەرى مەزن و خرابە واژە.
رۇژئاقىسى، گوندى پىرىبۇب.

پىكھاتا گوندى:

ل دووڤ سەرژمىرىيا ساللا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۲۲۷ كەس بوون^(۲۵)، نھا ژمارا مالىن گوندى ۲۰۲ مالن و ئاكنجىن وى ۱۰۷۰ كەسن.

شۈينوارىن گوندى:

- ئاسنگەران: شۈينوارەككى كەقنى گوندى يە و دبىت د دەمن خۇدا ژ وپرى ھاتىن گوند دروستكرىن.
- چىايى مەند: قەبرستانەكا كەقنە ل گوندى.
- خرابە: جەھەككى بلندە ل گوندى و دبىت مېژوويا قان خرابەيان كەلەكا كەقن بىت.
- كانى قولەرەش:

بۇ جارا ئىككى ساللا ۱۹۷۰ ئى خواندنگەھ لى ھاتىبە قەكرىن، ساللا ۱۹۸۰ ئى ھىلاكارەبىن كەھشتىبە گوندى.
ل ساللا ۱۹۷۰ ئى يەكەمىن ترومبىل كەھشتىبە قى گوندى و ساللا ۱۹۷۵ ئى كەسەككى ب ناقىن حسىن خەلىل محەمەد بەكەمىن تەلەفزىون ئىنايە قى گوندى.

عەردى قى گوندى بۇ چاندنى بىن ب زاخە لەوما

گوندى پىرچاوش

ئەسكەندەرئى مەقدونى و شاھى ئىرائى دارۇشى روودا و خوېن ھاتەرشتىن. ئاقى ۋى يىن ئىھا پىكھاتىبە ژ دو برگان (گىرد + گا)، چۈنكى خەلكى گۈندى ل سەر ۋى گىرى گا ب خوداندكىن.

سۈۋرئىن گۈندى:

باكوورى، گۈندى بامەرزى.

باشوورى، گرگە جوو.

رۇژھەلاتى، گۈندى دۆلىجانى مەزن.

رۇژئاقايى، چەمى خازرى و ناحيا كەلەكچى.

پىكھاتا گۈندى:

خەلكى گۈندى ژ دو تىرەيىن عەشىرەتا گۇرانانن، ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گۈندى ۹۲ كەس بوون.^(۱۷۱) دەممى بەرھەڧكرنا ڧى نڧىسىنىدا ژمارا مالىن گۈندى ۷۰ مالن كو دىنە ۱۱۲ خىزان و ۱۵۱ كەس.

سالا ۲۰۰۰ ئى خواندنگەھ لى ھاتىبە ڧەكرن.

ژيانا خەلكى ۋى ل سەر چاندنى يە، ب ئايبەنى كەنم و جەھ و نىسك و نوك و باڧلكان و مڧاى ژ خازرى بۇ چاندنى د بىنن. و مىشنىن ھنگڧىنى ژى ب خوداندكىن.

گۈندى ھەزار جۇت:

گۈندەكن كەڧنارە دكەڧىتە سەر رووبارى خازرى بەرامبەر ناحيا قەسرۇكى، ئاقى گۈندى يىن ھانى ژەر ژۆر چاندنا رەز و باغ و شىنكاتى لى د ھاتەكرن و نە ھەر ھزار جۇت، بەلكى چەند ھزار جۇت لى د ھاتنە كرن، دىرۇكا گۈندى ڧەدگەرىنتەڧە سەردەمى ئوسمانىيان.

پىكھاتا گۈندى:

موسلمان و جوى و ڧەلە يىن ل ڧى گۈندى ژايىن، لى جوى ل سالىن پىنجيان چوويىنە ئىسرائىلى، ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گۈندى ۱۷۸ كەس بوون.^(۱۷۸) سالىن شىستاندا ژ

ژيانا خەلكى ۋى ژى پىرل سەر جۇتبارىن يە و نىزىكى ۲۰ بىرىن ئاقى لى ھەنە، ژ بلى گەلەك كانىيا و رووبارەكى و بەرھەمىن گرنگىن چاندنى ل ڧى گۈندى كەنمە و برنجى ۋى ژى يىن ب ئاڧ و دەنگە، پىرۇژەيىن پەلموھران ژى لى ھەبە.

گۈندى گرگە جوو:

ب گرەدەجۇ ژى دەھىتەناڧكرن، د كەڧىتە سەر رووبارى خازرى، دىرۇكا ئاقابوونا ۋى ل دووڧ گۇتتا دانەمەران ڧەدگەرىنتەڧە بەرى پىر ژ ۱۵۰ سالن.

سۈۋرئىن گۈندى:

باكوورى، گۈندى بامەرزى.

باشوورى، گۈندى گرنگايە.

رۇژھەلاتى، گۈندى دۆلىجان.

رۇژئاقايى، كۇمەلگەھا كەلەكچى يە.

پىكھاتا گۈندى:

گۈند ژ چەند بىنەمالان ۋەكى بىنەمالىن (سۇڧى نەحمەد، سەعید بۇتى، رەشىد بۇتى سلىمان محەمەد و ڧەرەنپىيان) پىكھاتىبە، ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گۈندى ۱۲۵ كەس بوون.^(۱۷۱) ئىھا دىنە نىزىكى ۸۰ مالن ژ عەشىرەتا گۇرانن.

ژ شىۋىنوارىن كەڧنىن گۈندى خرابە سوار و خرابە قەبرىستان.

خواندنگەھ ل سالا ۱۹۷۸ ئى لى ھاتىبە ڧەكرن.

ژيانا خەلكى ۋى مىنا پىرىيا دەڧەرئ ل سەر چاندنى و ب خوداندكرنا تەرش و كەۋالى يە.

گۈندى گرنگا:

گۈند د كەڧىتە بەر رەمخى ئاقا خازرى، دىرۇكا ڧى گۈندى گەلەكا كەڧنە و ل دووڧ گۇتتان ڧەدگەرىنتەڧە بەرى زايىن، ئاقى ۋى د بەرى دا (خاوسان) بوو، ھەرۋەك دەھىتەڧەگىران كو ل ڧى جەھى ل سەر رووبارى خازرى شەرەك د ئاقبەرا

دو دىنارن وى سەردەمى ھاتىبەكەرىن لەوما ب دىناران ھاتىبەئافكىن.

سۈۋرەن گۈندى:

باكوورى، گۈندى گىلىنە
باشوورى، گۈندى پىرچاوش
رۇزھەلاتى، گۈندى سى گەردك
رۇزئافاي، گۈندى گىرەۋىل

پىنكھاتا گۈندى:

ئەف گۈندە د بىئاتادا بىن عەشپىرەتا گۈرانان بوو، پىشتى ل سالا ۱۹۷۴ئى كەتپە بەر ھىرئشا حكومەتا عىراقنى و خەلكى وى دەرسەدەر بوو، ل سالا ۱۹۷۵ئى حكومەتا عىراقنى داىە عەشپىرەتا زىبارىيان و نھا زىبارىيان بانى ل گۈندى ئاكنجىنە. ل دووفا سەرژمىرىيا سالا ۱۹۷۵ئى ھۇمارا خەلكى گۈندى ۱۱۲ كەس بوو ، نھا ۱۲۰ خىزان ل گۈندى دژىن دىنە دەوربەرىن ۱۱۳ كەسان.

ژىدەرەن زيارا خەلكى گۈندى:

خەلكى گۈندى مژوولى چاندنا دەخل و دانى دىم و ئاقىنە ەك گەنم و جەھ و برنج و نوک و كونجى، ھەرۋەسان زەرەھواتى دچىنن و رەز ژى ھەنە، ھندەك ژ وان مژوولى خودانكرنا تەرش و كەوالى نە.

شۈينوارىن گۈندى:

گۈندەكى خرابەين كەقنار ل نىزىكى گۈندى ھەيە، ھەرۋەسان د ئەتلەسا شۈينوارىن عىراقنى دا ئامازە ب دو شۈينوارىن فى گۈندى ب ئافى گرى دىناران (گرە دىناران) و گۈرستانا دىناران قىرستان دىناران ھاتىبەكەرىن . سالا ۱۹۹۴ئى خواندنگەھ ل گۈندى ھاتىبەفەكەرىن.

گۈندى قەرەناز:

گۈندەكە قىتە باكوورى قەزا بەردەرەش، ئافى گۈندى ژ دو پەيئان (قەرە + ناز)، د ھىتتەقەگىران

سەدسالبا چوۋىيى زىبارى بىن ھاتىبە فى گۈندى و بىن لى ئاكنجىبوۋىن، نھا گۈند نىزىكى (۱۳۰) مالانە و (۲۸۷) سەرخىزان لى دژىن و ژمارا خەلكى وى (۱۴۹۵)كەسە.

ل فى گۈندى شۈينوارىن كەقن ھەنە، ەكى بەرىن ئاشنى ئافى كو ھەتا نھا بى ماى و دىسان گۈرىن (ەملى عەبدولا زەينەب) كو ل سالا (۱۳۲۳مىش) ھاتىبە شەھىدكەرىن و گرەكى كەقن ژى ل فى گۈندى ھەبە.

سالا (۱۹۱۹)ئى بۇ ئىكەم جار خواندنگەھ ل فى گۈندى ھاتىبە قەكەرىن و مامۇستابىن وى ژ مووسل دەتان و ل سالا (۱۹۸۰)ئى ئافاھىيەك بۇخواندنگەھى ب بەر و چىمەنتوى ھاتىبەئافاكرن و ھەر د فى سالى دا بىرەكا ئىرتىۋازى ژى بۇ گۈندى ھاتە كۇلان. سالا (۱۹۶۵)ئى مژگەفەتك و سالا (۲۰۰۳)ئى دىرەك ژى ل گۈندى ھاتنە چىكەرىن.

ۋەكى دانەمەر دىبژن و د پەرتووكىن فىلكلورى كوردى (پىنج داستانى كوردەۋارى- ياسىن ھەسەن) دا ھاتىن خانى ئەپ زىرىن د داستانا (كەلا دەمد) دا خەلكى فى گۈندى بوو،

خانەك رابو ژ ھەزار جۈتى

مال و حالى (كرت و مالى) خۇ فرۇتى و ...ھند.

فى گۈندى دو جۇكىن ئافى ھەنە، ئىك يا ل سەر رووبارى خازرى كو دىبژنى رووبارى قەلا و يا دووئ ژندەرى وئ ژ گۈندى كلكۇرانە كو دىبژنى جۇكا مىرى. زيارا خەلكى گۈندى ل سەر چاندنى يە، ەكى گەنم و جەھ و نىسك و نوک و برنج و كونجى و شىنكاتى و ...ھند، رووبەرى عەردى فى گۈندى ژى (۲۰۰۰)دۇنەمن^(۱۹).

گۈندى دىناران:

گۈندە سەر ب ناحيا روفيا يە، دكەقىتە سەر رىكا سەرەكى، دھىتەكۇتن ئەف گۈندە ژ تاپۇيا حكومەتا عىراقنى ل سالا ۱۹۳۱ئى ھەر دۇنەك ب

ئەف گۈندە ژ چەند تىرە و بەرەبابان پىكھاتىيە،
 ۋەك تىرەيىن (گىژ، بۇت، شاسۋارى، موسەيى،
 بەرزنجى و...ھتد) و بەرەبابىن ۋەك، موشىر يونس،
 قادر تاھر عەبدولعەزىز، عەبدوللا فەقى، مەولود تەھا
 عەبدولعەزىز، رەشىد قادر قادر، محەمەد ئەحمەد
 حسىن وسەعید خدر ئەحمەد...ھتد، گۈند ژ (۱۱۱)
 سەرخىزانان پىكھاتىيە كو دېنە (۸۰۶) كەس.

ئابوورئ گۈندى مينا پترييا دەقەرئ ل سەر چاندنى
 يە، ب تايبەت گەنم و جەھ و باقلك و نۆك و برنج
 و كونجى و ...ھتد.

سالا (۱۹۷۵)ئ خواندنگەھ ل گۈندى ھاتىيە
 قەكرن و كارەب ژى ل سالا (۱۹۶۹)ئ گەھشتىيىن.

سەردەمى ئوسمانىيان چەند مالەك ل قى گۈندى
 بوون ژنەكا رەنگ ئەسمەر ب ناقى ناز مەزنانى ل
 وان دكر، پىشتى شكەستنا دولەتا ئوسمانى ئەف
 گۈندە ژى ھاتىيەبەردان و مايە قالا، جارەكا دى
 دناقبەرا سالىن (-۱۹۴۶ ۱۹۵۰)ئ گۈند ھاتىيەقە
 ئافاكرن و ب ھەمان ناق ھاتىيەنافكرن.

سەورين گۈندى:

باكوورى، گۈندى دۈستەك.

باشوورى، گۈندى مەم و زىنە.

رۇژھەلاتى، گۈندى خرابە ياسىن.

رۇژئاقايى، گۈندى نەزراۋايە.

گۈندى قەرەناز

ناھيا دارەتوو

مووتەلىب جەزنى

سنوورين دارەتوو:

باكوورى، گوندئى گرىدەو.

باشوورى، كومزەرد

رۇژمەلاتى، گوندئى مۇرلان.

رۇژئاقى، گوندئى دوگوندان.

ل سەر ئاقى وئى ژى دىيىت بۇ ھىندى فەدگەرىنىت كود بەرىدا گەلەك (دار توى) لى ھەبووئىنە و ژىەر ھىندى ب وى ئاقى ھاتىيە ئاڧكرن. ئەف گوندىە (ناھىيە) چ جاران ئەھاتىيە چۆلكىن و ھەردەم ئاقەدانىوويە. ل سالا ۱۹۹۷ئ ل دەمى جۇتكرن ل نىزىكى گرى (حاجى سلىمان) ل نىزىكى قورەبەگى دارەتوو كىلىەك ھاتىيە دىتن ل سەر ئاقىسى بوو (قبر الامىر بهاء الدىن سلىمان بن داوود مرحف الحمىدى، توفى فى نصف شعبان اثنتى عشر ق، ئەو كىلى دەست بۇ دەستى يا ھاتىيە فرۇتن، تا گەھشتىيە وەلاتى عەرەبىستانا سعوودىن.

پىكھاتا دارەتوو:

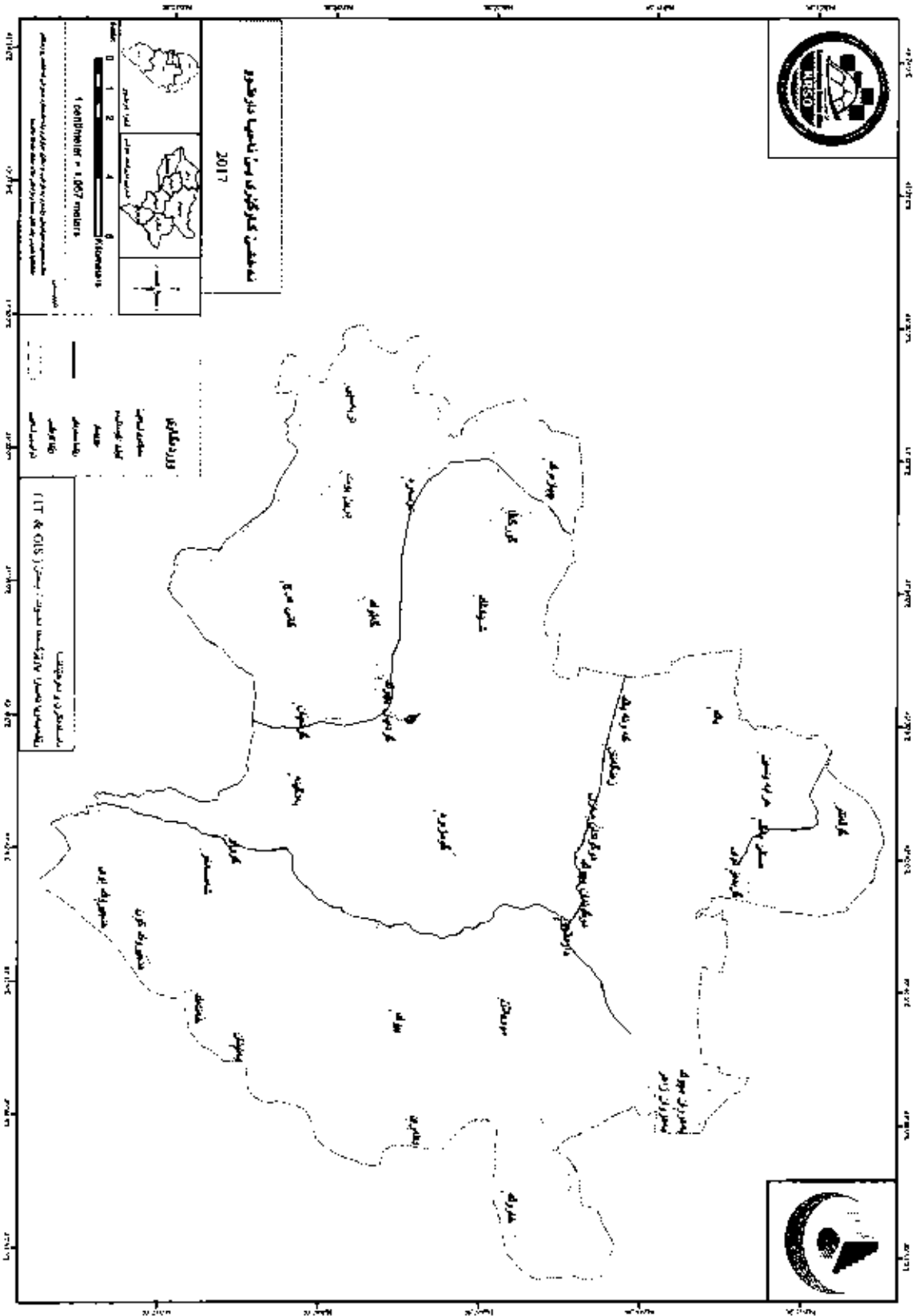
موسلمانن، ژ چەندىن بىنەمالان سەر ب چەند تىرەين عەشپەرەتا گۇران ژ وانا: (قەمبەرى،

دارەتوو

دارەتوو ئىك ژ ناھىيىن قەزا بەردەرەش، بەرى بىتتە ناھىيە گوندىەك بوو سەر ب ناھىيا بەردەرەش، ب دوورائىيا (۰۱كم) دكەڧىتە رۇژمەلاتى سەنتەرى قەزا بەردەرەش، ب بىاراا حكۇمەتا ھەرىما كوردستانى (سەرۇكايەتى ئەنجومەنى وەزىران) ژمارە ۸۴۴ ل ۲۰۰۷/۴/۲۹ بوويە ناھىيە^(۱). يەكەم رىقەبەرى ناھىيى ھەڧال محەمەد سەلىم بۇ. ژ بلى ئاقەندا ناھىيى چەند قەرمانگەھ ژى وەك: باژئرفانى و پۇلىس و پىشكەكا كارەبى و ئاسايش و ئاگرفەمراندىن ل دارەتوو ھەنە. ل دووف سەرژمىرىيا تەخمىنكرىيا رىقەبەرىيا ئامارا پارىزگەھا دھۆكى بۇ سالا ۲۰۱۶ ھژمارا خەلكى سەرانسەرى ناھىيى ۲۳۵۷۰ كەس، ژ وانا ۴۶۹۲ كەس باژئرى و ۲۸۸۷۸ كەس گوندىنىشىن.

سەنتەرى ناھىيا دارەتوو

دەپتەڧەگىران بەرى نىزىكى ۲۵۰ سالان باپىرىن خەلكى گوندى ژ دەڧەرا ئاكوپان يا سۇران ھاتىنە فى جھى و لى ئاكنجىبوونە و ئەو ژ عەشپەرەتا رەژوگەرى نە.

بەخێن کارگێری تیشکلؤپیدیا پارێزگه‌ها

كرن و ھەردوۋىن دى ل سالين (-۲۰۰۶ ۲۰۱۱) ھاىنە دروست كرن و نھا تا قۇناغا شەشى نامادەبى لى ھەبە. كارەب بۇ جارا ئىكى ل سالا (۱۹۸۱) ئى گەھشتىبە كوندى. ھەروەسان بنگەھى ساخلەمىن زى ل سالين ھەشتىان گەھشتىبىن.

زىدەرئى ئاقى:

د بەرى دا خەلكى كوندى مفا ز كاتىبەكى ب ئاقى (كانىبە سۈركە) ۋەكى زىدەرئى ئاقى ۋەردگرتن، ئاقى كانىبىن ز ھەبوونا بەرەكى سۈر دناق كانىن دا، كو خەلكى دەقەرئى دىبىزنى (تات) بى ھاى، ۋى بەرى ۋەكرىبە كو رەنگى ئاقى سۈر بىت و ئاقى كانىبا ئاقا سۈر ل سەر بىتە دانان، تا نھا زى ئەو كانى ماىبە و چەند مال مفاى زى ۋەردگرن، لى نھا خەلكى كوندى ب رەنگەكى گشتى مفاى ز شەش بىرىن ئىرتىۋازى ۋەردگرن، يا ئىكى ل سالا (۱۹۵۷) ئى ھاىبە لىدان و يا دوۋى د سالين

كاسەرەشى، دزەبى، چۇپانى، شاسۋارى) پىكھاتىبە. ل دوۋف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى كوندى ۸۴۹ كەس بوون.^(۱)

شۋىنوارىن دارەتوو:

كەفنه كوندەك ب ئاقى (قەلاتۇك) لى ھەبە، لى مېژوۋىيا ۋى يا دىار نىنە و بەرى كوندى دارەتوو ھەبوو. ھەروەسان چەند خرابە كوند زى لى ھەنە، ۋەكى (حەجى مستەفا، خرابەى ئاشى، خرابەى مەوك)، كو گەلەك جاران گلىنە لى دەىنە دىتن. د بەرى دا دارەتوو ۲۱ ھزار دۆنەمىن ەمردى چاندنى ھەبوون، لى پىشتى ھەردو كوندىن بارەوان ل سەر ۋى ەمردى ھاىنە ئاقاكرن، ەمردى وان زى دابەش بوو. بۇ جارا ئىكى ل سالا (۱۹۴۴) ئى خواندنگەھ لى ھاىبە فەكرن، نھا زى سى خواندنگەھ لى ھەنە، ئىك ز وان خواندنگەھان ل سالين شىستان ھاىبە دروست

سەنتەرئى ناحىا دارەتوو

گەنمى و جەھى، ھەرۋەسان نۆك ژى دەھنە چاندن و چاندنا وان باراپتر چاندنەكا دىمى يە و يا گرىداى بارانانە، و تا نھا مفا ژ ھەردو رووبارن (خازر و زى مەزن) بۇ چاندنن گەلەك نەھاتىبە ۋەرگرتن. دناف سىرۇشتى ۋى دەقەرئ دا ب رەنگەكن گىشتى گياندارن كىشى ژى دەھنە دىتن، مينا كىرۋىشك و تىرى و گورگ و ھەفتىار، ھەرۋەسان سىخور ژى ل دەقەرئ دەھنە دىتن....

گوندى بارەوان گچكە:

بارەوان گچكە: ب دووراتىيا (۱۰) كم دكەفیتە باكوورئ ناحىن.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكى ۋى ژ تىرا (بەراۋى) عەشیرەتا (گوران)ن، گوند ژ (۱۵) خىزانان پىنكدهنت، كو ژمارا خەلكى ۋى

شىنستاندا و ھەر چوارن دى ل سالا (۱۹۹۱)ئى. رووبەرئ عەردئ چاندئ ل قى گوندى د گەھیتە (۱۳۵۸۵) دۆنەمان، ژ وانان (۳۱۰۶) دۆنەم ب كىر چاندنن ناھىن، ژ بەروبوومىن چاندنن ژى باراپتر گەنم و جەھن، ھەرۋەسان پەزى و بزنا و چىلان ژى ب خودان دكەن، زىدەبارى پەلەۋەرئن مالى مينا مرىشك و عەلۆك و قاز و ۋەردەكان^(۳). گياندارن كىشى ۋەك: رىشى و تىرى و كىرۋىشك و گورگن ل دەقەرئ دەھنە دىتن.

گوندىن ناھىيا دارەتوو:

ۋەكى ديار سىرۇشتى دەقەرا دارەتوو ب رەنگەكن گىشتى ۋەكى ئىكە و پىرىيا ۋى دەشتە، لەوما ژيارا خەلكى ۋى ژى گەلەك يا ژىك جودا نىنە، خەلكى ۋى ب رەنگەكن بەرفرەھ دان و دكاكا دچىنن، ب تايبەت

كىنلپا قەبرەكن كەفن ل ناحىيا دارەتوو

دېنە (۷۰) كەس.

قى گوندى مىزۇوبىكا كەفنا ھەي، ۋەكى دېئىن فەدگەرىپتەفە پتر ژ (۲۰۰) سالان. ۋ ژەمر كەفنا تىبا گوندى نەھاتىبە زانين كا نائفى گوندى ژ چ ھاتىبە. گوند ل سالا (۱۹۶۱) ئى بىن ھاتىبە چۆلكرن و جازەكامى ل سالا (۱۹۹۱) ئى بىن ئاڧا بوويەفە. قى گوندى خرابە گوندى كى ب نائفى (خرابەي بارەوان) بىن ھەي و پارچىن گلېنەيى و نشتىن دى لى د ھىنە دىتن.

بۇ جارا ئىكىن ل سالا (۱۹۹۱) ئى خواندنگەھ لى ھاتىبە فەكرن، ئەو ژى خانىبەكىن ئاخى بوو، پاشى ئاڧاھىبەكىن نوى ل گوندى قانىسى بۇ ھاتە ئاڧاكرن، نھا تا پۇلا پىنجى بنەرەتى لى دخوين و پىشتى ھىنگى خويندكارىن وان دچنە گوندىن دەور و بەران بۇ تەمامكرنا خواندنا خۇ، سەبارەت كارەبى ژى ئەو ژى ل سالا (۱۹۹۳) ئى يا گەھىشتىبى.

ژىدەرى ئاڧا گوندى ژى بىرەكا ئىرتوازى بە، ئەردى گوندى پترە ژ (۱۰۰۰) دۇنەمان، ژەمر نەبوونا چ ژىدەرىن سەرەكى بۇ ئاڧدانى دى بىنن چاندنا گوندى ھەمى دىمى بە^(۱۴).

گوندى بارەوان گەورە:

ئەف گوندى ب دوورائىبا (۶،۵) كم د كەفئە باكوورئ ناحيا دارەنوو ب رىكەكا نە قىركى.

پىكھاتا گوندى:

پترىبا خەلكىن وى ژ تىرا ارەشكەرى) بىن عەشىرەتا (گوران، سى خىزان ژ (سۇرچيان) و دو خىزان ژ (ھەركىيان) ژى لى د ئاكنجى نە. گوند ل سالا ۱۹۵۶ ئى ب نائفى سى گردكان ھاتىبە ئاڧاكرن، پىشتى ھىنگى نائفى گوندى ھاتىبە گوھارتن، بىن بزان ھۇبىن وى چىە. ژمارا خەلكى گوندى نىزىكى (۶۵۰) كەسانە.

توینوارىن گوندى:

دو خرابە گوند ب نائفىن (خرابەي بارەوان) و

(خرابەي ھاشمى) بىن ھەين، لى مىزۇوبىا وان يا ديار نىنە و نەھاتىبە زانين كا ل چ دەم و ژ لايى كىفە ھاتىنە دوستكرن.

جارا ئىكىن ل سالىن ھەشتيان ژ سەدسالىبا بىستىن خواندنگەھ لى ھاتىبەفەكرن، ئاڧاھىبەكىن ئاخى بوو، پاشى ل سالا (۱۹۹۴) ئى ئاڧاھىبەكىن نوى ل گوندى ھاتەئاڧاكرن، سالا (۱۹۸۲) ئى كارەبا كەھىشتىبە گوندى.

ژىدەرى ئاڧا قەخوارنا گوندى ژى، دو بىرىن ئىرتوازى نە.

چاندنا گوندى ژى ل سەر دىمى و نائفى بە، ژ بلى كەنم و جەھ و نۆكان، بىستانىن نائفى ژى ژ ترووزى و خيار و گوندۇر و شوتى و ... ھتد ھەنە^(۱۵).

گوندى بەرگىل (ھەنجىرۇك نوى):

بەرگىل (ھەنجىرۇك نوى): ب دوورائىبا (۱۵) كم ب رىكەكا نىف قىركى دكەفئە باشوورئ ناحىن و زى مەرن دكەفئە باكوورئ گوندى.

نائىن گوندى بەرگىل بىن ژ پەيڧا (بەر + گىر) ھاتى، ژەمر چەند (گىراۋەيك - ب دەڧۇكا دەڧەرىن) بى كو جەھى گوندى بىن ۋەسانە ھەمى زوپىركن و گوند بخۇ بىن ل ئەردەكى دەشت، ژەمر ھندى بىن گۆتىنى (بەرگىز) و پاشى نائفى بىن ھاتىبە گوھارتن و بوويە (بەرگىل). سەبارەت نائفى دووى ژى بىن ھاتى كو د بەرى دا كەلەك دارىن ھژىرا (ھەنجىر) لى ھەبوون.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى قى گوندى ژ عەشىرەتا (بۇتان، ل دووف سەرمىرىبا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۱۰۲ كەس بوون^(۱۱). دەمى بەرھەڧكرنا قى نڧىسىنىدا گوند (۹۰) خىزانان بخۇفە دگىرت كو دېنە (۵۲۵) كەس.

توینوارىن گوندى:

گرەك ب نائفى (جومە) بىن ل نىزىكى گوندى ھەي و نھا ئەو گر بوويە گۇرستان، دىسان جەھك

عەشپەرەتا (گۆران) ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۱۱۸ كەس بوون.^(۸) نھا ژمارا خىزانىن گوندى د گەھنە (۶۰۰) خىزانن، كو دىنە (۳۸۰۰) كەس^(۹).

توينوارىن گوندى:

ل نىزىكى قى گوندى ب دوورائىيا (۴) كم كافلەگوندىك ب نافى (حاجى بەگ) يى ھەي، كو دىت دەمەكى دا يى نافا بوويە و شوينوارىن وى گوندى دىيارن، لى نەھاتىيە ئافاكرن، گوند ژ چوار بىنەمالىن سمايل ئاغا، كوئىخا عەزو، عەلى زارەي، عەلى سۇڧى پىكدهيت.

بۇ جارا ئىكىن خواندىنگەھ ل سالىن پىنجىيان لى ھاتىيە قەكرن و نھا سىن خواندىنگەھ لى ھەنە و ئافاھىيىن وان ل سالىن (۱۹۸۱، ۲۰۱۰، ۲۰۱۲) ھاتىنە ئافاكرن و خويندىكار تا تەمامكرنا قۇئاغا ئامادەيى ل گوندى د خوينن.

سالا (۱۹۸۱) ئى كارەب گەھشتىيە گوندى و بىنگەھى تەندروستى ل سالا (۲۰۰۹) ئى و باژىرفانى ل سالا (۲۰۱۲) ئى لى ھاتىنە دامەزراندن.

ژىدەرى ئافا قەخوارنى:

ژ زىيىن مەزىنە كو دكەڧىتە نىزىكى گوندى ب (۱۰۰) م، دىسان بۇ دابىنكرنا ئافا قەخوارنى پىنج بىرىن ئىرتىوازي ژى لى ھاتىنە كۆلان، دەرامەتنى سەرەكىن چاندنن گەنم و جەھ و نۆكن و ئەڧ گوندى يى ب ناف و دەنگە ب چاندنا شوتىيان^(۱۰)، خەلكن قى گوندى كارى ب خودانكرنا پەز و بىن و چىلان زى دكەن^(۱۱).

گوندى بىۈك:

بىۈك ب دوورائىيا (۱۲) كم ب رىكەكا نىڧ قىركرى دكەڧىتە باشوورنى ناحيا دارەتوو، ھەردو گوندىن مۇرىلان و بەنىنان دكەڧىتە باشوورنى رۇزھەلاتنى گوندى.

ب نافى (بابلىنژ) لى ھەيە، گەلەك جاران گلەنە و نىشتىن كەڧن وەكى شوينوار لى دەھىنە دىتن. قى گوندى دىرۆكەكا كەڧنا ھەي و دىبىژن قەدگەرىنئەڧە بۇ بەرى پىر ژ (۱۲۰) سالان، چونكى چەند خانىيىن كىم لى ماينە.

ل سالا (۱۹۸۲) ئى بۇ جارا ئىكىن خواندىنگەھ لى ھاتىيە قەكرن، ئەو زى ئافاھىيەكىن ناخى بوو، سالا (۲۰۱۲) ئى ئافاھىيەكىن مۇدېرن بۇ ھاتىيەئافاكرن و تا پۇلا ھەشتىن بىنەرەتى لى دخوينن، پىشتى قى قۇئاغى تەمام دكەن خويندىكارىن وان بەرى خۇ دەنە كۆمەلگەھا (بشىريان) كو نىزىكىرىن گوندى ژ بەرگىل بۇ تەمامكرنا خواندنا خۇ. سەبارەت كارەبى ژى، ئەو زى بۇ جارا ئىكىن ل سالا (۱۹۸۴) ئى گەھشتىيە گوندى.

ژىدەرىن نافا گوندى:

دو بىرىن ئىرتىوازي نە، يا ئىكىن ل سالا (۱۹۸۹) ئى يا ھاتىيەكۆلان، بەرى ئەڧ بىرە بىنە كۆلان، خەلكن گوندى مفا ژ زىيىن مەزىن وەردگرت، كو تىن (۲) كم ژ باشوورنى گوندى دوورە، گوندى (۲۷۰۰) دۇنەمىن ئەردى چاندنن ھەنە و چاندنا وان يا سەرەكى دىمى يە^(۱۲).

گوندى بەنىنان:

ب دوورائىيا (۱۶) كم ب رىكەكا نىڧ قىركرى دكەڧىتە باكوورنى سەنتەرىن ناحيا دارەتوو، ژ گوندىن مەزىنە ل دەڧەرى، دىرۆكا قى گوندى يا كەڧنە و ل دووڧ چەند ژىدەرىن تۇماركرنا زەڧيان، ئەو تۇمار قەدگەرىنئەڧە سالا (۱۸۹۲) ئى، گوند لە وى سەرەمى ھەبوو، كو بىنەمالا (عەلى ئاغا) ي ئەو گوند يى ئافاكرى، گوند ل سالا (۱۹۶۴) ئى يى ھاتىيە چۆلكرن و جەرەكادى ل سالا (۱۹۷۱) ئى يى ھاتىيە ئافاكرن قە.

پىكھانا گوندى:

پىرىيا خەلكى وئ ژ نىرەيا (رەشكەرى) با

پىنكھاتا گوندى:

خەلكنى وئى ژ تىرا (رەشكەرى)يا عەشپىرەتا (گوران)ن، ل دووڧ سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷)ئى ھژمارا خەلكنى گوندى ۷۳ كەس بوون.^(۱۱) نھا گوند پىنك دەھىت ژ (۸۶) خىزانان كو ژمارا خەلكنى گوندى دىنە (۴۸۰) كەس و نھا لى د ئاكنجى نە.

ناڧنى گوندى بىن ژ ھەبوونا دارىن (بى) ھاتى، كو ددەمەكى دا زۆر لى ھەبوونە. ل دووڧ گۆتنان دىرۇكا گوندى ڧەدگەرىنئەڧە بۇ بەرى (۱۲۰) سالان، ئانكو سەدسالىيا نۆزدى، خەلكنى گوندى گەلەك جاران گوندئ خۇ بىن ھىلاى و جارهكا دى بىنن زڧرىنئەڧە گوندى و چ جاران گوند ب تەمامى چۆل نەبووئە.

ڧى گوندى كەڧنە ئاشەك لى ھەبە، بەرى سەدسالەكان كار دكر، ل دووڧ گۆتنان ھەتا سالىن بىستان ژ سەدسالىيا چووئى خەلكى مفا ژئ وەردگرت.

خواندنگەھ بۇ جارا ئىكنى ل سالا (۱۹۷۹) ئ لى ھاتىبەڧەكرن د ئاڧاھىبەكنى ئاخىن ڧەبوو، پاشى ئاڧاھىبەكنى نوى بۇ ھاتىبە ئاڧاكرن و نھا تا پۇلا

حەڧتىن بىنەرەتى لى دخوئىنن و پىشتى وئ قۇناغى دچنە گوندىن دەور و بەران بۇ تەمام كرنا خواندنا خۇ. سالا (۱۹۷۸)ئى ھىلا كارەبى گەھىشتىبىن و ژىدەرئ ئاڧا وان ژى بىرەكا ئىرتىوازى بە^(۱۲).

گوندى تىرە سىپى:

تىرە سىپى ب دوورائىيا (۲۴)كم دكەڧىتە باكوورئى ناڧەندا ناحىا دارەتوو سەر لىڧا رووبارئى خازى، رووبار دكەڧىتە رۆژئاڧاينى گوندى. خەلكنى وئ ژ تىرەيا (بۆت)ا عەشپىرەتا (گوران)ن. ناڧنى گوندى بىن ھاتى ژ (تىرە= ئاخ) + (سىپى)، واتە ئاڧا سىپى يان ژئ تورىا سىپى ئانكو گۆرئى سىپى ھاتىبەت. ژمارا خەلكنى گوندى (۵۵) خىزانان كو دىنە (۷۵۰) كەس. دىبىژن بەرى پتر ژ (۹۰) سالان گوند ھاتىبەئاڧاكرن.

پىنكھاتا گوندى:

پىنكھاتا گوندى ئىنك بىنەمالەبە، ئەو ژى بىنەمالا (حەجى سمايل)۵، ل دووڧ سەرزىمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئ ھژمارا خەلكنى گوندى ۱۲۰ كەس بوون.^(۱۳)

گوندئ بىوك

ژىندەرى ئاڧا گوندى ژى ھەر بىرەكا ئىرتىوازى يە و ئەو ژى ل سالىن ھەشتىيان ھاتىبە كۇلان. سەبارەت دەرامەتن چاندنى ژى، رووبەرى ئەردى قى گوندى دىبەتە (۱۰۰۰) دۇنەمىن دىمى، ئەوما چاندنا گەنم و جەھان يا لى ھەي^(۱۱).

گوندى خارۇك:

ئەف گوندى ب دووراتىيا (۲۰) كىم دكەڧىتە رۇژھەلاتى ناھىيا دارەتوول سەر لىڧا رووبارى خازرى و رووبار دكەڧىتە رۇژھەلاتى گوندى.

ئاقى گوندى بىن ژ وى چەندى ھاتى كو بىن (خوارە) و دوورەدەستە، ب واتايا (خوار) يان (خوارۇك) و ب بوورىنا دەمى بىن بووبە (خارۇك).

پىكھاتا گوندى:

خەلكى وى ئىرەيا (شىخ بىزنى)يا عەشىرەتا (گۇران) ل دووف سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷)ئى ھۇمارا خەلكى گوندى ۱۰۶ كەس بوون^(۱۲)، ئەھا ژمارا خەلكى گوندى (۱۲۰) خىزان كو دىنە (۱۵۰) كەس. ل نىزىكى گوندى كافلە گوندىك ب ئاقى (گوندى) عەبدولعەزىزا بىن ھەي، ھەتا سالا (۱۹۷۴)ئى ئەف گوندى بىن ئاڧا بوو، لى پىشتى شكەستنا شۇرشا ئەپلوولنى گوندى ھاتىبەچۇلكىن و ھىژ ئەھاتىبە ئاڧاكرن، ژ جەئىن كەڧنار ل قى گوندى جەھكى چىياى ھەيە ب ئاقى (قەور قەلان)، گەلەك جاران تىشتىن كەڧن لى دەيتە دىتن.

ل سەر دېرۇكا گوندى ژى دېژن كول بەرى (۱۲۰) سالان گوندى بىن ئاقابوو، واتە دېرۇكا وى قەدگەرىنئەھە سەدسالىيا نۇزدى.

خواندگەھ بۇ جارا ئىكى ل سالا (۱۹۸۰) ئ لى ھاتىبە ڧەكرن، ئاڧاھىن وى ئاخ بوو، پىشتى سەرھلدانى ئاڧاھىبەكى نوو بۇ ھاتە ئاڧاكرن و ئا پۇلا شەشىئ بىنەرەتى يا لى ھەي، پىشتى ھىنگى خويندكارىن گوندى دچنە گوندىن دەور و بەران بۇ ئەمامكرنا قۇناغىن دووڧدا ژ خواندىن. كارەب ل سالا (۱۹۸۵)ئى گەھشتىبە گوندى.

سالا (۱۹۹۳) ئ خواندىنگەھ لى ھاتىبە ڧەكرن و ئا پۇلا شەشىئ بىنەرەتى لى ھەيە، بەرى ھىنگى بۇ خواندىن دچوونە گوندىن دەوربەران وەك گوندى (دووسەرە).

ل سالىن ھەشتىيان ژ سەدسالىيا بۇرى كارەب گەھشتىبە گوندى، ژىندەرى سەرەكى بىن ئاڧا گوندى بەرى كانىك بوون، كو ئەھا ئەماينە و ھىشك بووبىنە و بىرەكا ئىرتىوازى يا بۇ گوندى ھاتىبە كۇلان و بۇ كاروبارىن رۇژانە و ڧەخوارنى مڧاى ژى دىبن^(۱۳).

گوندى خرابە ياسىن:

ئەف گوندى ب دووراتىيا (۸) كىم دكەڧىتە باكوورى مەلبەندى ناھىيا دارەتوو، قى گوندى دو خرابە ب ئاقىن (اموسا كازم و خرابە دىم) بىن ھەي و گەلەك جاران پارچىن گلىنە ل ڧان ھەردو خرابان دەيتە دىتن. دېرۇكا قى گوندى ڧەدگەرىنئەھە دووماھىيا سالىن ھەڧتىيان ژ سەدسالىيا بوورى، ل بەرى ھىنگى جەئى گوندى د ھاتە بكارھىنان بۇ چاندنى. ئاقى گوندى بىن ژ (ياسىن) ھاتى كو كەسەك بۇ چاندنى لى دكر، ژبەر ھندى ئاقى خرابەى و ئاقى ياسىن بىن ل سەر ھاتىبە دانان.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى وى ئىرەيا (رەشگەرى) يا عەشىرەتا (گۇران) ئەف گوندى (۲۳) خىزان كو ژمارا ئاكنجىبىن گوندى دىنە (۱۸۰) كەس.

ل سالا (۱۹۹۱)ئى گوندى ب تەمامى بىن ھاتىبەچۇلكىن و سالا (۱۹۹۲)ئى جارەكادى بىن ھاتىبە ئاڧاكرن ڧە و ژبان لى يا بەردەوامە.

بۇ جارا ئىكى خواندىنگەھ ل سالىن ھەشتىيان ژ سەدسالىيا بوورى لى ھاتىبە ڧەكرن و ئا پۇلا شەشىئ بىنەرەتى لى ھەيە و پىشتى ئەمامكرنا قۇناغى، خويندكارىن گوندى بەرى خۇ دەنە گوندىن دەور و بەران، كارەب ژى ل سالىن ھەشتىيان گەھشتىبە گوندى.

بەرى ساللا (۲۰۰۴)نى ژىدەرئى ئاڧا گوندى زى يىن مەزىن بوو، پىشنى هىنگى بىرەكا ئىرتىبوزى بۇ ھاتىبە كۆلان و مفاى ژى وەردىگرن.
رووبەرى ئەردى چاندنى ل فى گوندى د گەھىتە نىزىكى (۲۰۰) دۈنەمان و دەرامەتى چاندنى يىن گوندى پىنگدەھىت ژ بەرھەمىن چاندنى يىن دىمى و ئاڧى. مينا گەنم و جەھ و نۆك و شوتى و خىار و باجانسۇرك و كولند و ... ھتدا^{۱۱۹}.

گوندى دالەرى:

دالەرى ب دووراتىيا (۱۵) كم ب رىكەكا نىڧ ناخ و نىڧ قىركى رى رۇژھەلانى ناھىا دارەتوو دوورە. ئاڧى گوندى يىن ژ كورتكرنا ئاڧى (دەھلەرى) ھاتى كو ددەمەكى دا دەھلەكى مئشە ل نىزىكى گوندى ھەبوو. ژىەر ھندى گوند يىن يىن ھاتىبە ب ئاڧكرن.

پىنگھاتا گوندى:

خەلكىن وى ژ تىرەمىن (سۇرداشى و رۇژەيانى و چۆپانى) يىن غەشپىرەتا (گۇران) ل دووڧ سەرزىمىزىيا ساللا (۱۹۵۷)نى ھژمارا خەلكىن گوندى ۱۵۹ كەس بوون^{۱۲۰}. نھا ژمارا ئاكنجىپن فى گوندى دكەھنە (۱۶۰) خىزانان كو دىنە نىزىكى (۹۰۰) كەسان.
سەبارەت دىرۇكا گوندى ژى دىپىژن مىژوويا وى قەدگەرىپىتەقە بۇ پىرى (۲۵۰)سالان، واتە ل سەدى ھەڧدى ئەڧ گوندى ھەبوو. گەلەك جاران ھندە بىنەمالان گوند يىن چۆلكرى و ژ گوندى باركرىن، لى جارەكادى يىن قەگەرباينەقە گوندى و گوند چ جاران چۆل نەبوويە و ژىان ھەر تىدا يا بەردەوام بوويە.

ئوينوارىن گوندى:

جەپىن كەڧنارىن گوندى، جەھەكى ھەى ب ئاڧى (كەور قەلان) و گەلەك جاران گلپنە و كەل و پەلپىن كەڧن ل فى جەھى ھاتپنە دىپن، ل دووڧ ھندە ژىدەرەن دىپىژن كو د دەمى ئوسمانىياندا ئەڧ جەھ يىن ئاڧابوو و بۇرىەكا لۆلمىسى يا ل وى جەھى ھەى كو بۇ لاين رووبارى ژى قە يا ھاتىبە درىژكرن و ھزر

ژىدەرئى ئاڧا سەرهكىيا گوندى رووبارى زى يىن مەزىنە، كو دكەڧىتە دووراتىيا (۱۰۰) م، ئەڧە ژ بلى ھەبوونا بىرەكا ئىرتىبوزى كو ئەو ژى ئاڧى بۇ گوندى دابىن دكەت.

سەبارەت چاندنى ژى، دەرامەتىن دىم و ئاڧى لىن دىننە چاندن، مينا گەنمى و جەھى و نۆك و شوتى و خىار و باجانسۇرك و كولند و ... ھتد.

ژ بەر كو گوندى (خارۆك) يىن نىزىكى رووبارى يە، لەوما ب ماسىگرتىن ژى ئاڧدار بوويە و خەلكەك بۇ ژىن و ژىارا خۇ فى كارى ژى دكەن و ماسىيان دىنە بەردەرەش بۇ فرۆتىنى^{۱۲۱}.

گوندى خەندەك:

خەندەك ب دووراتىيا (۱۸) كم دكەڧىتە باكوورئى رۇژھەلانى ناھىا دارەتوو، پىشكەكە ژ گوندى بىنپان، كو ل سەر ەردى وان ھاتىبە ئاڧاكرن. گوندى بەنىن دكەڧىتە باشوورئى رۇژھەلانى گوندى و گوندى بىۆك دكەڧىتە باكوورئى گوندى، ئاڧى گوندى يىن ژ وى چەندى ھاتى كو گوند يىن ل جەھەكى كوور مينا خەندەكان ھاتىبە ئاڧاكرن.

پىنگھاتا گوندى:

ئەڧ گوندى ژ ھەردو غەشپىرەتىن (گۇران و ھەركى) پىنگدەھىت كو دىنە (۲۲) خىزان و ژمارا خەلكىن وى دىنە (۱۸۰) كەس. گوند ژ دو بىنەمالپن سەرهكى پىنگدەھىت: (زى)، كو ژ غەشپىرەتا (ھەركى) يانە و ل دووڧ گۇننان يىن ژ باكوورئى كوردستانن ھاتپن و ل فى گوندى ئاكنجى بووين و بىنەمالا (مام شىن).

نىزىكى گوندى نىڧ خرابەك ب ئاڧى (باسكىن قادر ئاڧاى) يىن ھەى، دىرۇكا ئاڧاكرنا فى گوندى قەدگەرىپىتەقە ساللا (۱۹۷۵)نى.

ل سالىن ھەشتىپان خواندىنگەھ ل فى گوندى ھاتىبەقەكرن، ئاڧاھىبەكى ئاخىن بوو و پىشنى سەرھلدانى ئاڧاھىبەكى نوى بۇ ھانە دروستكرن و تا پۇلا شەشىن بىنەرەتى لىن دخوېنن. ھىلا كارەبى ژى ل ساللا (۱۹۸۵)نى يا كەھشتىبە فى گوندى.

گوندى گوند يىن ھىلاي و چووين، لىن جارەكادى يىن قەگەرباينەقە و چ دەمان گوند ب تەمامى نەھاتىيە چۆلكرن و ژيان ھەر تىدا يا بەردەوام بوويە.

ل سالا (۱۹۸۱) ئى خواندنگەھ لىن ھاتىيەقەكرن، ئاقاھىيەكى ئاخىن بوو و ژيەر نەبوونا مامۇستايان، چەندىن جازان ئەف خواندنگەھە يا ھاتىيە دائىخستىن و قەكرن، تا سالا (۱۹۹۲) ئى ئاقاھىيەكى نوو بۇ ھاتىيە ئاقاكرن و خواندن تا پۇلا نەھى بنەرەت يا لىن ھەي. ھەرۋەسا كارەب ل سالا (۱۹۸۵) ئى گەھشتىيە گوندى.

ھەرچەند ئەف گوندە چەند مەترەكان يىن ژ رووبارى (خازراي) دوورە و بەرى سالا (۱۹۷۱) ئى بۇ كارىن رۇژانە مفا ژ ۋى رووبارى ۋەردگرتن، نھا پىشتى كۇلانا بىرەكا ئىرتىۋازى مفاي ژ بىرى ۋەردگرتن.

رووبەرى ئەردى چاندنى ل قى گوندى دگەھىتە (۱۷۵۰) دۇنەمان، گەلەك ژى دىمە، گەنمى و جەھى لىن دچىنن، سەرەراي ۋى چەندى بىستانىن ئاقى ژى ھەنە^(۱۲۳).

گوندى دووسەرە:

گوند ب دوورائىيا (۱۵) كم دكەقىتە باشوورى مەلبەندى ناھيا دارەتوو. دىيژن دىرۇكا گوندى قەدگەرىنتەقە بۇ سەردەمى ئوسمانىيان، ئاقى گوندى يىن ژ (دو سەرا) ھاتى، (دو سەرا) ل دووف گۇتتا خەلكى گوندى دو لىۋايىن سەرايژن ئوسمانى بوون كو ل قى گوندى ھەبوون، نھا ژى شىۋىنوارىن وان د ديارن، و گوند ژ (دو سەرا) يى بوويە (دو سەرا).

پىكھاتا گوندى:

خەلكى ۋى ژ تىرەيىن (ھەمەۋەند و بۇت) ئىن عەشىرەتا (گۇران) ل دووف سەرزىمىريا سالا (۱۹۵۷) ئى ھۇمارا خەلكى گوندى ۶۵ كەس بوون^(۱۲۴)، نھا گوند ۶۵ بنەمالن كو دىنە نىزىكى ۳۵۰ كەسان، دىيژن دىرۇكا گوندى قەدگەرىنتەقە بۇ بەرى نىزىكى (۳۵۰) سالان، ۋى سەردەمى ۋاتە سەدسالىيا شازدى گوند ھەبوويە و گەلەك جازان خەلكى

دەنتەكرن كو ئەو دەممى خۇ دا بۇ راكىشانا ئاقى ھاتىتە بكارھىنان، دىسان گەلەك جەھىن خانىيان ژى ل ئاق زەقىيىن چاندنى دا دەنتە دىتن.

سالا (۱۹۷۸) ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىيەقەكرن، ئاقاھىيەكى ئاخىن بوو، پاشى سالا (۱۹۹۴) ئى خواندنگەھەكا نوو ل گوندى بىۋك ھاتىيە ئاقاكرن و تا پۇلا نەھى بنەرەتى خواندن ل قى خواندنگەھى دەنتە كرن. سەبارەت ھىلا كارەبى ژى، ستوئىن ۋى بۇ جازا ئىكىن ل سالا (۱۹۸۱) ئى ھاتىنە چوكلاندن، لىن ھىزا كارەبى بخۇ ل (۲۰۰۲/۳/۱۳) گەھشتىيە گوندى.

ھەر چەند ئەف گوندە چەند مەترەكىن كىنم ژ ۋى يى مەزىن دوورە و د بەرى دا مفا ژ قى ئاقى دىتن بۇ كاروبارىن رۇژانە، لىن ژندەرى ئاقا وان بىرەكا ئىرتىۋازى بە كو ل سالا (۱۹۹۷) ئى يا ھاتىيە كۇلان.

ژ بەر كو گوند يىن نىزىكى ژى يى مەزىنە، خەلكى گوندى ژ بلى چاندنا گەنمى و جەھى، چاندنا بىستانان ژى دكەن و رووبەرى ئەردى چاندنى ل قى گوندى دگەھىتە (۲۳۰۰) دۇنەمان^(۱۲۵).

گوندى درىن بۇت:

درىن بۇت ب رىكەكا ھندەك ناخ و ھندەك قىر ب دوورائىيا (۱۵) كم دكەقىتە باشوورى ناھيا دارەتوو ل بەر لىفا رووبارى خازرى، ئاقى گوندى يىن ژ ھەبوونا (درك)، ۋاتە سترى كو خەلكى دەقەرى ۋى پەيىق بكاردەيىن يا ھاتى، دىسان دىيژنە قى دەقەرى بۇتان ژى، ۋاتە (درى + بۇت) و يا بوويە (درىن بۇت).

پىكھاتا گوندى:

خەلكى ۋى ژ تىرەيىن (ھەمەۋەند و بۇت) ئىن عەشىرەتا (گۇران) ل دووف سەرزىمىريا سالا (۱۹۵۷) ئى ھۇمارا خەلكى گوندى ۶۵ كەس بوون^(۱۲۴)، نھا گوند ۶۵ بنەمالن كو دىنە نىزىكى ۳۵۰ كەسان، دىيژن دىرۇكا گوندى قەدگەرىنتەقە بۇ بەرى نىزىكى (۳۵۰) سالان، ۋى سەردەمى ۋاتە سەدسالىيا شازدى گوند ھەبوويە و گەلەك جازان خەلكى

جەھان. ھەرۋەسەن مفاى ژ رووبارى (خازرى) بۇ راق و نىچىرا ماسىيان ژى وەردگرن^(۱۲۵).

گوندى دووگوندان كچكە:

دووگوندانى كچكە ب دووراتىيا (۳) كم دكەقىتە رۇژئاقابىن ناحىيا دارەتوو، ناقىن گوندى يىن ژ ھەبوونا دو گوندىن نىزىكى ئىك و ب ئىك ناقىن يىن ھاتى، كو دو گوند ب قى ناقى يىن ھەين، ئەو ژى ھەردو گوندىن (دو گوندانى بچووك و گەورە) و گەلەك نىزىكى ئىك، دووراتىيا دناقبەرا ھەردوان دا كىمتەرە ژ ئىك كىلومەتر و ناقىن (گەورە و بچووك) ژى ھەرىن ژ قەبارى ھەردو گوندان ھاتى، كو ئىك ژ ئىكى مەزنتەرە.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكى وى ژ ھەردو تىرەيىن (كاوانى و خەمزەبى) يىن عەشپىرەتا (گۆران) ل دووڤ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۲۵۵ كەس بوون^(۱۲۱).

نىزىكى (۱۳۷۰) ئى كەسان.

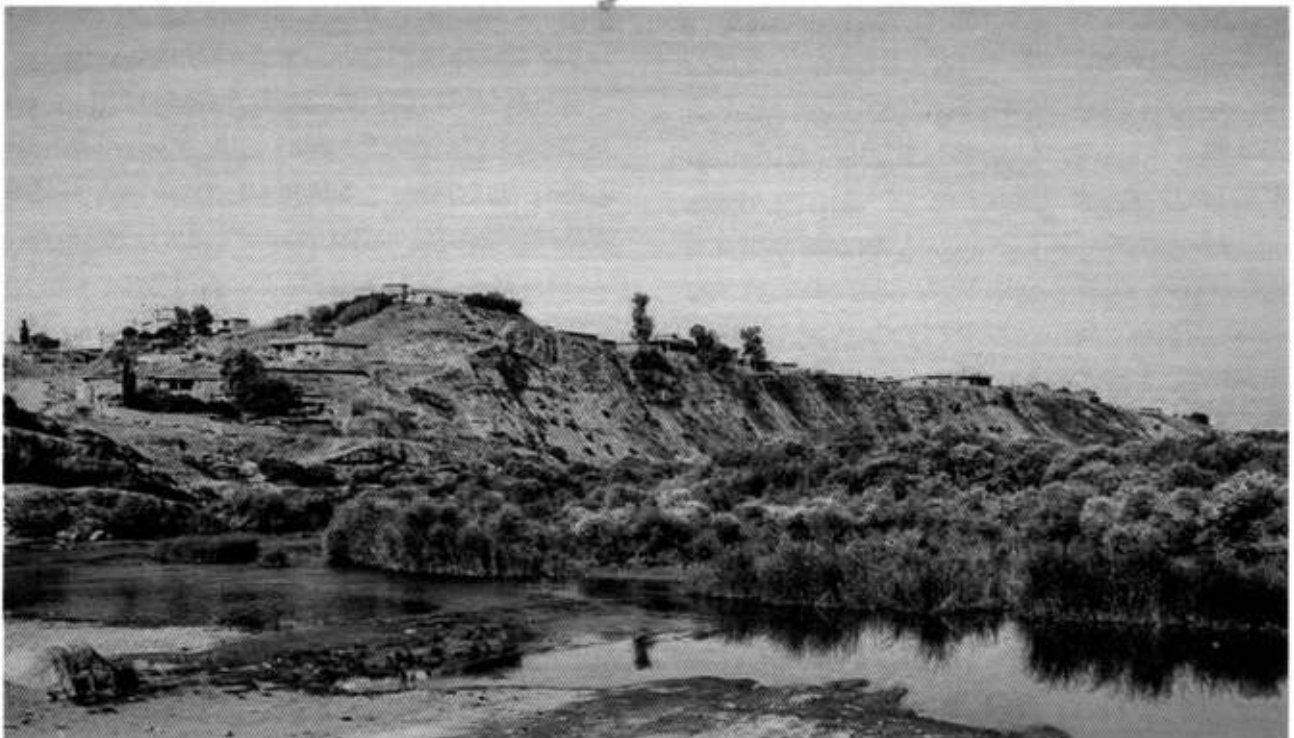
دو خرابە ل قى گوندى ھەنە، كو دىرۇكا وان قەدگەرىنتەقە سەردەمەكىن كەقن، كو ئەو ژى ھەردو خرابەيىن (حاجى برايم و خرابەى فەللە) نە، دىسان چەندىن ديوارىن بەرى ل گوندى ھاتىنە دىتن، كو مىژوويا وان قەدگەرىنتەقە سەردەمىن ئوسمانىيان.

ل سالا (۱۹۷۳) ئى خواندنگەھلى ھاتىبە قەكرن، بۇ جارا ئىكى سالا (۱۹۸۲) ئى كارەب گەھشتىبە گوندى.

ژىدەرئ سەرەكىن ناقا گوندى ژ رووبارى (خازرى) ى يە، كو دكەقىتە دووراتىيا (۱۰۰) م، ژ بلى دو بىرىن ئىرتىوازى كو ئەو ژى ناقىن بۇ گوندى دابىن دكەن.

رووبەرئ ئەردئ قى گوندى پترە ژ (۴۰۰۰) دۇنەمانە و ژبەر كو ئەف گوندە يىن نىزىكى رووبارى (خازرى) يە، يىن شىباى مفاى ژ وى ناقىن وەرگىرت و ئەردئ ناقى و چىكرنا بىستانان پترە ژ ئەردئ دىم و چاندنا گەنم و

گوندى دووسەرە

نھا ژ (۸۰) خىزانان پىكدهنت، ژمارا خەلكى وى دىنە نىزىكى (۱۷۰) كەس ل گوندى ئاكنجىنە. دھىنە گۇتن كو قى گوندى مئزۇوبەكا كەقنا ھەمى و قەدگەرىتتەقە بۇ بەرى (۲۰۰) سالان، واتە گوند ل سەدسالىيا ھەژدى ھەبوو و ئەف گوندى دو جاران بىن چۆل بووى و ھاتىبەقە ئافەدانكرن، ئەف گوندى ل ساللا ۱۹۷۴ئى بىن ھاتىبە چۆلكرن و جارهكادى ل ساللا ۱۹۹۱ئى بىن ئافەدانبووبەقە.

ئوينوار و جھىن كەقنارىن گوندى:

قى گوندى خرابەبەك ب ناقى (خرابە پونس) بىن ھەمى، ھەروەسان كانىبەك ب ناقى (كانى قەبران) و (كانى قوللەتەن) بىن ھەمى، گۇرەك كەقن ژى دنابقەرا ھەردو گوندىن (دوو گوندىن بچووك و گەورە) داب ناقى (قوللە رەش) بىن ھەمى، گەلەك جاران گۇسك ل قان جھان دھىنە دىتن، دىسان ژ جھىن ديارىن قى گوندى (كۇرەك) يا ھەمى، دىبىت دەمەكى يا ھاتىبە ب كارھىنان بۇ چىكرنا ئامان و كەل و پەلەن دى. خواندنگەھ بۇ جارا ئىكى ل ساللا (۱۹۸۶)ئى يا ل قى گوندى ھاتىبە قەكرن، پاشى خواندنگەھەكا نوى ل گوندى (دوو گوندىن گەورە) ھاتىبەئافاكرن، تا پۇلا نەھى بنەرەتى لى دخوينن و بۇ دىژرەپىندانا خواندنا خۇ خەلكى قان ھەردو گوندىن دچنە جھىن دى دخوينن، ھىلا كارەبىن بۇ جارا ئىكى ل ساللا (۱۹۸۶) ئى يا گەھشتىبە گوندى.

ژندەرى ئاقا گوندى ژى بىرەكا ئىرتىوازى بە.

رووبەرى ئەرەئى چاندنى ل قى گوندى (۲-۳۱) دۇنەمن و چاندنا سەرەكى يا خەلكى گوندى گەنم و جەھ و نۆك و دھرامەتى ئاقى بە^(۱۷۱).

گوندى دووگوندىن گەورە:

ژ وان گوندىنە كو دكەقنە دوورائىيا (۴) كم ژ رۇژئاقابى ناحىا دارەتوو، ناقى گوندى ۋەكى ئامازە پىن ھاتىبە دان بىن ژ ھەبوونا دوو گوندىن ھاتى و ئەقە (دووگوندىن گەورەبە).

پىنكھانا گوندى:

خەلكى وى ژ عەشىرەتا (گۇران) و ژ تىرەپىن (كەوخەو ھەمزەبى، چۆپانى، رەشگەرى، كاوانى)نە. ل دووف سەرزەمىرىيا ساللا (۱۹۵۷)ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۲۴۴ كەس بوون^(۱۷۸)، نھا (۱۹۴) خىزانان، و ژمارا روپنشتىپىن وى دگەھن (۱۰۶۰) كەسان. ئەف گوندى قەدگەرىتتەقە بۇ بەرى (۲۰۰) سالەكان، واتە ل سەدسالىيا ھەژدى ھەبوو و خەلكى قى گوندى گەلەك جاران بىن ژى باركرن، لى جارهكادى ھەر بىن زقرىنەقە گوندى و چ دەم نەھاتىبە كو ئەف گوندى ب تەمامى ھاتىبە چۆلكرن.

خواندنگەھ بۇ جارا ئىكى ل ساللا (۱۹۸۴)ئى يا ھاتىبەقەكرن، ئافاھىبەكى ئاخى بوو، ساللا (۱۹۹۴) ئى ئافاھىبەكى نوو بۇ ھاتە ئافاكرن و تا پۇلا نەھى بنەرەتى خواندن لى دھىتەكرن، ھىلا كارەبى ژى ل ساللا (۱۹۸۱)ئى يا گەھشتىبە گوندى. ژندەرى ئاقا قەخوارنى ژى دو بىرىن ئىرتىوازى بۇ گوندى ھاتىبە كۆلان.

چاندنا سەرەكىيا گوندى ژى دھرامەتى دىمە ژ گەنم و جەھان و رووبەرى ئەرەئى چاندنى ل قى گوندى دگەھىنە (۱۲۰۰) دۇنەمان^(۱۷۹).

گوندى زەنگەنان:

زەنگەنان ب دوورائىيا (۶) كم رۇژئاقابى مەلبەندى ناحىا دارەتوو.

پىنكھانا گوندى:

خەلكى وى ژ نىرەپىن (رەشگەرى، شاسوارى، زەنگەنە، بۇتا) ژ عەشىرەتا (گۇران)ن، ل دووف سەرزەمىرىيا ساللا (۱۹۵۷)ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۷۲۰ كەس بوون^(۱۸۰)، گوند (۳۵۰) خىزانان بخۇقە دكرىت، كو ژمارا روونشتىپىن گوندى دگەھنە (۲۰۰۰) كەسان.

قى گوندى دىرۆكەكا كەقنا ھەمى و دىپىژن قەدگەرىتتەقە چاخى (مادەكان) و ژ وى سەردەمى و نا نھا گەلەك گوھۇرىن ب سەردا ھاتىبە، ئەف

كو ئەو ژى پىشتى ھاتنا ئىنگلىزى بۇ عىراقنى بىن ھاتىيە چۆلكرن.

بۇ جارا ئىككى ل سالا (۱۹۴۵) ئى خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىيە قەكرن، قان سالىن داوین ئاقاھىيەكى نوو بۇ ھاتىيە دروستكرن و تا قۇناغا دووژدى ئامادەبى ل گوندى ھەبە. ھىلا كارەبى بۇ جارا ئىككى ل سالا (۱۹۸۵) ئى گەھشتىيە گوندى.

ژىدەرەين ئاقا گوندى:

بەرى كانى ژىدەرەين ئاقا قەخوارنا گوندى بوون، دو كانى (كانى پىاوان و كانى ژنان) ھەبوون، نھا ژىدەرەين ئاقا وان سى بىرىن ئىرتىوازى نە، يا بەراھىن ل سالىن پىنجىيان ھاتىيە كۆلان. چاندنا گوندى باراپتر گەنم و جەھە و رووبەرەين ئەردى قى گوندى دگەھىتە (۸۰۰۰) دۆنەمان^(۳۱).

گوندى دو جاران ب نەمامى بىن ھاتىيە چۆلكرن، جارا ئىككى ل سەردەمى ئوسمانىيان و جارا دووئ ل سالا (۱۹۷۳) ئى، لى جارهكادى پىشتى سالا (۱۹۷۵) ئى بىن ئاقابووبەقە.

شوينوارىن گوندى:

ژ شوينوارىن كەقنىن قى گوندى پىنج خرابە ب قان ئاقان لى ھەنە: (خرابەى دىم، وركە، شەبەك، موساى كازم، خرابەى جوجەر) كو وەكى دىئىن قەدگەرپىنەقە سەردەمىن ساسانىيان و گەلەك تىشت دناق قان خراباندا دھىنە دىتن، لى پويته پى ناهىنەدان و ژ ئاقچىن. ھەروەسان گەلەك جۆكىن ئاقى بۇ وان خرابان چووینە و تا نھو ئەو شوينوار ددىارن. دىسان دو كەقنە گوند ژى ل ئاقارى قى گوندى بىن ھەبىن، ئەو ژى ھەردو گوندىن (موساى كازم) كو ل سەدەمى ئوسمانىيان ھەبوو و گوندى (كانى با)

گوندى زەنگەنان

گوندى شەمسەخر:

شەمسەخر ب دووراتبيا (۱۸) كم دكەڧىتە رۆژئاقايى مەلبەندى ناھىيى.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى وئى ژ تىرەيىن (ئۆمەرل، رەشگەرى) يىن گورانن، ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۸۹ كەس بوون.^(۳۲) نھا ژ (۸۰) خىزانان پىكدهيت و ژمارا خەلكى گوندى دكەھىتە (۵۱۰) روبىنشتييان. سالا (۱۹۴۸) ئى چەند مالەكان ژ بنەمالا (بلباس) ان ژ گوندى باركرىنە و چووینە جەھكى دى.

ناقن گوندى يىن ژ ھەبوونا ژنكەكا بچويك و نىڧ قەلەو ب ناقن (شەمسە) ھاتى، فنى ژنكى ئاشەك ھەبوو و تا نھا ژى شوينوارىن ئاشى ل گوندى ديارن، لەوما ئەڧ گوندى بوويە (شەمسەخرەكە) و پاشى يىن بوويە (شەمسەخر).

ئەڧ گوندى يىن بىن بەھر نىنە ژ شوينوار و خرابەك ب ناقن (خرايەى گوندى) لى ھەيە و گەلەك جاران گلینە و بەرىن كەڧن لى دەھنە دىتن، ديسان شوينوارى ئاشەكى ژى لى ھەيە، كو پىرەمىرىن گوندى ژ پىرىن بەرى خۇ بەھىستىنە ئەڧ ئاشە تا سالىن سىھان ژى كاردكر و خەلكى گەلەك گوندىن مفا ژى ۋەرگرتىنە.

ل سالا (۱۹۷۵) ئى خواندنگەھ لى ھاتىيە ڧەكرن، نھا تا پۇلا نەھى بنەرەتى لى دخوينن. ھىلا كارەبى بۇ جارا ئىكى ل (۱۹۸۹/۱/۱) ئى گەھشتىيە گوندى.

ژىدەرپىن ناقا گوندى:

ڧەخوارنى دو بىرىن ئىرتىۋازى نە، كو يا ئىكى ل سالا (۱۹۷۷) ئى يا ھاتىيە كۆلان و يا دووئى ل سالا (۱۹۹۹) ئى.

چاندنا گوندى ژى ب پلا ئىكى گەنم و جەھ و نۆكن و رووبەرى ئەردى گوندى دكەھىتە (۲۷۰۰) دۆنەمان^(۳۳).

گوندى شەمسەخر

گوندى شىخالك:

شىخالك ب دووراتىيا (۱۵) كم دكەقىتە باشوورئ رۇژئاقايئ ناحيا دارەتوو، ناقئى گوندى يئ ز پەيقيئ (شىبخ خالد) ھاتىبە ۋەرگرتن و پاشى يئ بوويە (شىخالك).

پىكھاتا گوندى:

خەلكن گوندى ژ تىرەيىن (رەشگەرى، شاسوورى، زەنگەنە، بۇت) يىن عەشىرەتا (گۇران) ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئ ھۇمارا خەلكن گوندى ۱۴۴ كەس بوون.^(۲۲) ئھا ژ (۳۲) خىزانان كو دىنە (۴۰۰) كەس.

گوندىكى كەقنە قەدگەرىنتەقە بۇ بەرى پتر ژ (۳۰۰) سالان. ئەف گوندى ل سالا (۱۹۷۴) ئ ھاتىبوو چۆلكرن و ب تىنى دو مال لى مابوون و پاشتر جارەكادى گوند ئاقابوو قە.

قى گوندى گۇرستانەكا كەقن يا ھەى و كەلەك جارار بەرىن جۇنىان و جەرك و كەل و پەل لى دھىنەدىتن و گۇرەك ژ وان نقىسىنا لاتىنى ل سەر ھەىە كو مىژوويا ۋى قەدگەرىنتەقە بۇ بەرى (۷۰۰) سالان.

ل دووڧ ژندەران دىيژن خەلكن گوندى كوردىن داسنى بوون و دىيت وان ئەف ناقە ل گوندى نابىت. كشتىيا خەلكن گوندى موسلمانن و ژبىنەمالىن ناقدار ل قى گوندى (عەنتەر و سەفەر) ن.

بۇ جارا ئىكن خواندىنگەھ ل سالىن ھەشتىيان ل قى گوندى ھاتىبە ئافاكرن و ئەو ژى ئاقاھىيەكى ئاخى بوو، پاشى ئاقاھىيەكى نوئ ل سالا (۲۰۰) ئ لى ھاتە دروستكرن و نا پۇلا شەشى بنەرەتى لى ھەىە، دىسان ھىلا كارەبى ژى ل ھەشتىيان كەھشتىبە گوندى.

ژىدەرى ئاقا گوندى:

ل بەرى كانىيەك ل ئىزىكى گوندى ھەبوو، لى ئھا ژندەرى سەرەكى بىرەكا ئىرنىوازى يە، كو ئەو ژى

ل سالىن ھەشتىيان ژ سەدى بوورى يا ھاتىبە كۇلان رووبەرى ئەردى ل قى گوندى دگەھىتە (۲۲۰۰) دۇنەمان و ئەردى وان يى دىمە^(۲۴).

گوندى گەلووك:

گوندى گەلووك ب دووراتىيا (۱۷) كم ب جادەكا قىركرى دكەقىتە باشوورئ رۇژئاقايئ دارەتوو، ناقئى گوندى يئ ژ (گەلەك) ب وانايا (زۇر) يى ھاتى و پاشى يئ بوويە (گەلووك).

ئەف گوندى ژ گوندىن كەقنە و مىژوويا ۋى يا ديار نىنە، دىيژن قەدگەرىنتەقە بۇ پترى (۱۵۰) سالان و چ دەمان ئەف گوندى چۆل نەبوويە و ھەرى ئاقەدانە.

پىكھاتا گوندى:

خەلكن ۋى ژ نىرەيا (بۇت) (گۇران) ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئ ھۇمارا خەلكن گوندى ۱۹۵ كەس بوون.^(۲۳) ئھا دگەھنە (۱۳۰) خىزانان دىنە (۱۱۶۵) كەس.

ل دووراتىيا (۱۵) كم ژ قى گوندى كافلە گوندىك ب ناقئى (كانى وورچ) يى ھەى. ئەف گوندى ل سالىن جەفتىيان ژ سەدى بوورى يى كافل بووى. ژ شىونوارىن قى گوندى خرابەبەك ب ناقئى (خەرابەى قەلاى ئاغا) يى ھەى.

ل سالا (۱۹۷۵) ئ خواندىنگەھ لى ھاتىبەقەكرن، ئھا نا پۇلا نەھى بنەرەتى لى دخوينن. ھىلا كارەبى ل سالا (۱۹۸۱) ئ يا گەھشتىبە گوندى.

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

ژىدەرى ئاقا گوندى ل بەرى ل سەر ئاقا رووبارەكى بچويك بوو كو ژ ئاقارى ھەردو گوندىن (كەونەباك و زەنگەنان) دەات لى پشنى بىرەكا ئىرنىوازى ل سالا (۱۹۷۶) ئ ھاتىبە كۇلان، ئەو بىر بۇ ژندەرى سەرەكىن ئاقا گوندى.

چاندنا گوندى ژى مىنا ۋى دەقەرى ل سەر دەرامەتى دىمى يە ژ گەنم و جەھ و نۇكان و رووبەرى ئەردى گوندى دگەھىتە (۱۶۵۰) دۇنەمان^(۲۷).

گوندى گرىدەو كۆن:

گرىدەو كۆن ب دووراتىيا (۵) كم دكەقىتە باكوورى دارەتوو ب جادەكا نىف قىركرى ل باشوورى رۇزەھەلاتى گوندى گرىدەو نوئى ژ تىرەيا (رەشگەرى) يا ەشىرەتا (گۇران) ن، سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى دا تىنى ئامازە ب گوندىكى ب ناقى گرىدەو ھاتىبە كرىن سەرژمىرىيا وى ۴۳۹ كەس بون^(۱۳۸).

گوندى پىكدهنت ژ (۳۰۰) خىزانان، كو ژمارا ئاكنجىين وئ دىنە (۱۲۳۰) كەس.

ئىزىكى قى گوندى چىند خرابەبەك وەكى شىوینوار ب ناقىن (حەسەن مەولوود، توولە زەرى، جىو، خرابە پان، خرابە شەبەك) بىن ھەين.

ئەف گوندى بىن كەقىنە و دىرۇكا وى قەدگەرىت بۇ پىرژ (۲۰۰) سالان كو ژيان دقى دەمى دا ھەر تىدا يا بەردەوام بووئە و نە ھاتىبە چۆلكرىن، لى ب دروستى نەھاتىبە زانبن كا كەنگى ھاتىبە ئافاكرن.

شىوینوارى خرابەبەكى بىن ل گوندى ھەى ب ناقى (قەلاى ئاغا)، كو گەلەك جاران تىتىن كەقىن لىن دھىنە دىتن.

خواندنگەھ بۇ جارا ئىكى ل سالىن شىستان ژ سەدسالىيا بوورى يا ل قى گوندى ھاتىبە قەكرن، پاشى خواندنگەھەكا نوئ ھاتە ئافاكرن و نھا خواندن تا دوا رىزا قۇناغا ئامادەبى لى ھەبە. ل سالا (۱۹۸۱) ئى ھىلا كارەبى گەھشتىبە گوندى. ژندەرى ئافا قەخوارنا گوندى دو بىرىن ئىرتىوازی نە، يا ئىكى ل سالا (۱۹۶۳) ئى يا ھاتىبە كۆلان.

رووبەرى ئەردى چاندنى ل قى گوندى دگەھىتە (۹۰۰۰) دۇنەمان و دەرامەتىن دىمى و ناقى ل قى گوندى دھىنە چاندن، ژ گەنم و جەھ و نىسك و نۆك و برنج و خيار و بلجانسۇرك و شوتى و...ھتد^(۱۳۹).

گوندى گرىدەو نوئ:

گرىدەو نوئ ب دووراتىيا (۵) كم ب جادەكا نىف قىركرى دكەقىتە باكوورى ناقەندا ناحىا دارەتوو.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى وئ ژ تىرەبىن (بەرازی، چۇپانى، قەمبەرى، شاسواری) بىن ەشىرەتا (گۇران) ن. گوند ژ (۶۵) خىزانان كو دىنە (۳۰۰) كەس پىكدهنت.

ژ شىوینوارى قى گوندى ھەر ھەمان شىوینوارى كو ل گوندى گرىدەو كۆن ھەين كو دەھقىشكن دناقبەرا ھەردو گونداندا، ژ بلى كەقىنە گوندىكى ژى ب ناقى (سالى بەگا)، كو گوندىكى كەقىن بوو و ل سالا (۱۹۰۰) ئى بى ئاقابوو، ھەروەسان گوندىكى دى ژى ل نىزىك گوندى ب ناقى (گولە كەتەرىش) تا سالىن پىنجىان ژ سەدسالىيا بوورى ھەبوو، لى نەمايە.

سالا (۱۹۹۳) ئى پىشتى ئاوارەبىن ژ ئىرانى قەگەرىبەنە قە ب بىرارا حكومەتا ھەرىمى ئەف گوندى ھاتىبەئافاكرن.

بۇ جارا ئىكى خواندنگەھ ل سالا (۱۹۹۴) ئى لى ھاتىبە قەكرن، كو ئەو ژى خانىبەك بوو، پاشى ئافاھىبەكى نو بۇ ھاتەدروستكرن و نھا تا پۇلا ھەقتىن خواندن لى دھىتە كرىن. ھىلا كارەبى ژى ل سالا (۱۹۹۳) ئى يا گەھشتىبە گوندى.

رووبەرى ئەردى ل قى گوندى دگەھىتە (۱۱۰۰) دۇنەمان و گەنم و جەھ ژ دەرامەتىن سەرەكى بىن چاندنا قى گوندى نە^(۱۴۰).

گوندى گرىدەپان:

گرىدەپان ب دووراتىيا (۱۳) كم ب جادەكا قىركرى دكەقىتە باشوورى رۇژئاقابىن ناقەندا دارەتوو، ناقى گوندى بىن ژ وئ چەندى ھاتى كو گوند بىن ل سەر كرىكى (گرىدەكى) نىف پان ھاتىبە ئافاكرن و ناقى وى بىن ژ وئ چەندى ھاتى.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى وئ ژ تىرەيا (بۇتا) ەشىرەتا (گۇران) ن، ل دووڤ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى

قەدگەر يىتتە قە بۇ بەرى پتر ژ (۴۰۰) سالان و چ سەردەمان ئەف گوندى نە ھاتىبە چۆلكرن و ھەردەم يى ئاقەدان بوو.

سەبارەت جەين كەفن ژى چەند شوينوار لى ھەنە، مينا (شېخ مووس، كو ديوارەكن كەفنه و ديرۇكا وى قەدگەر يىتتە قە سەردەمى ئاشوورىان، پىنجوونە، خرابەمى سەرەو، جۇنە بەگ).

خواندنگەھ ل ساللا (۱۹۵۸) ئ ل قى گوندى ھاتىبە قەكرن، ئەو ژى ئاقاھىبەكن ئاخى بوو. پاشى ئاقاھىبەكن نوى بۇ ھاتىبە ئاڧاكرن. ھىلا كارەبى ژى ل ساللا (۱۹۸۱) ئ يا گەھشتىبە گوندى و بنگەھەكن تەندروستى ل ساللا (۲۰۰۵) ئ يى لى ھاتىبە قەكرن. ژندەرىن ئاڧا قەخوارنى ل قى گوندى پىنج بىرىن ئىرتىوازى نە كو ئاقى بۇ گوندى داين دكەن.

رووبەرى ئەردى قى گوندى دگەھىتە (۱۹۰۰۰) دۇنەمان و چاندنا وان يا سەرەكى دەرامەتى دىمە ژ كەنم و جەھ و نۆكان^(۴۲).

گوندى ۳۷۱ كەس بوون^(۴۱). ئەف گوندى ژ (۵۰۰) خىزانان كو دگەھنە (۳۰۰۰) كەسان پىكدەھىت.

ل نىزىكى قى گوندى چەند كەفنه گوندى ھەنە كو ئاقەدانى لى نەمايە، مينا (كانى وورچ) كو بەرى (۸۰) سالان يى ئاقەدان بوو. نەھا خەلكى وى گوندى يى ل گوندى (گرەپان) ئاكنجى بووين. ھەر وەسان كاقلە گوندىن (پىنجوونە و گرەپان گەورە و بچووك)، كو بەرى (۸۰) سالان سى گوندىن ژنك جودا بوون، لى نەھا بووينە ئىك گوندى كو ئەو ژى گوندى (گرەپانە) و ھەردووين دى ژى يىن ھاتىنە دگەل قى گوندى و بووينە ئىك گوندى. دىسان دىژن ل بەرى (۲۰۰) سالان چەند گوندىن دى تر ژى ب ئاقىن (گەلى مار، ركاو، كەلكان) ھەبوون، لى نەھا نەماينە و نەھاتىبە زانين كا كىش بنەمالا گوندى (گرەپان) ژ بنىاتدا خەلكى وان چەند گوندىان بووينە و ئەفرۇ بووينە پشكەك ژ گوندى (گرەپان).

ديرۇكا قى گوندى گەلەكا كەفنه و دىژن

گوندى كرەپان

گوندى گۆمەزەرد:

گوندى ب دووراتىيا (۵) كم ب جادەكا نيڧ قىزىكرى دكەقىتە باشوورئ مەلبەندئ ناحيا دارەتوو، و ل رۆژھەلاتى گوندى كوردەپان، ئاڧى گوندى ل دووڧ ژىندەرن گوندى بخو دبىژن يى ژ گۆمەكا ئاڧى ھاتىبە ۋەرگرتن.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ تىرەيىن (رەشگەرى، چۆپانى، قەمبەرى، خدرى، ھەمەوھەند) پىن عەشىرەتا (گۇران) ن، ل دووڧ سەرزىمىريا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۲۴۱ كەس بوون.^(۴۳) ئھا ژ (۱۹۰) خىزانان كو ژمارا خەلكى وئ دىنە (۱۴۰۰) كەس پىكدھىت.

شوينوارىن گوندى:

دوو خرابە ۋەك شوينوار ل نىزىكى قى گوندى ھەنە، يى ئىكى ب ئاڧى (خەزىنە) كو گەلەك جاران

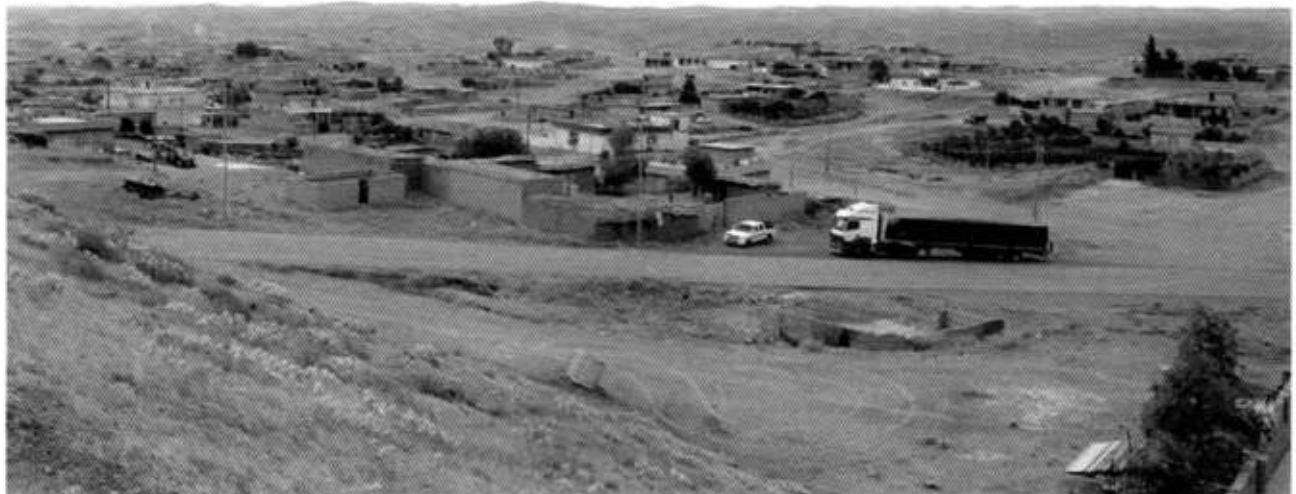
كەل و پەل مينا گلىنە لى دھىنە دىتن و يى دووئ ب ئاڧى (خرابەى ھەسەن)، ھەروەسان شوينوارىن كەڧنە گوندىكى كاڧل ژى لى ھەبە ب ئاڧى (قەرەقاز).

دىرۇكا قى گوندى دبىژن ڧەدگەرىپتەڧە بۇ بەرى پتر ژ (۱۰۰) سالان كو ژيان لى ھەبوويە و چ دەمان ئەڧ گوندى نەھاتىبە چۆلكرن. ئەڧ گوندى بەرى ئاڧا ببىت جھى چەراندىنا گياندارىن خۇمالى بوويە و ژەر راوہستاندىنا ژىندەرى ئاڧا قى گۆمى رەنگى ئاڧى ھاتىبە گوھارتن و يى سەرب زەرى ڧە لى ھاتى، ژەر ھندى دەمى گوندى ھاتىبە دروستكرن ئەڧ ئاڧە ل سەر ھاتىبە دانان.

ل سالا (۱۹۷۹) ئى خواندىنگەھ ل قى گوندى ھاتىبەڧەكرن، ئھا ھەتا پۇلا نەھى بنەرەتى خواندىن لى ھەبە و پىشتى قى قۇئاڧى خويندىكارىن وئ دچنە گوندى (گرەپان) بۇ تەمامكرنا خواندىنا خۇ، سەبارەت ھىلا كارەبى ژى ئەو د سالىن ھەشتىيان گەھشتىبە گوندى.

گوندى كۆمەزەرد

س

ژىندەرىن ئاقا گوندى:

ژىندەرى سەرەكى بىن ئاقا فەخوارنا گوندى ل بەرى
كانىيەك بوو ب ناقىن (كانى خۇجىن)، لى ئەو كانى
نەمايە و يا ھىشك بووى و نھا ژىندەرى ئاقا وان چوار
بىرىن ئىرتىبوزى نە، كو يا ئىكىن ل سالا (۱۹۱۵) ئى يا
ھاتىيە كۆلان.

رووبەرى ئەردى قى گوندى دگەھىتە (۱۰۰۰)
دۈنەمان و دەرامەتى وان بىن سەرەكى گەنم و
جەھن^(۱۴۱).

گوندى قاتسى كچكە:

قاتسى كچكە ب دوورائىيا (۱۴) كم باشوورى
رۇزئاقابىن ناحيا دارەتوو و خەلكى وئى ژ عەشیرەتا
(زىبارى) نە، گوند مولكى مولكدارەكى عەرەب بوو،
جوتبارىن عەرەب بۇ كارى چاندنن ئىنابوونە وئىرى،
لەوما ب قاتسى عەرەبان ھاتبوونافكرن دا ژ قاتسى
كوردان بىنە جوداكرن، پاشتر عەرەب ژ وئىرى چوون
و زىبارىيان عەردى وى گوندى كرى و نھا ب قاتسى
زىبارىيان دەھىتەنىاسىن.

گوند (۷۰) خىزانان بخۇفە دگرىت كو ژمارا
ئاكجىيىن وئى دېنە (۳۵۰) كەس.

شوينوارىن گوندى:

خرابە وەكى شوينوار ب ناقىن (خرابە و خرابەى
عەرەبان) بىن ل قى گوندى ھەين، گەلەك جازان
گۈسك و جەرک لى دەھىنە دىتن، لى ب دروستاھى
نەھاتىيە زانىن كا ئەف ھەردو گوندى كەنگى كافل
بوويىنە و گۇرستانىن وان تا نھا ژى دىبارىن.

ژ بەر جھى پىنئامەتنى گوندى و ل دووڧ گوتنا
خەلكى گوندى دىئىن گوندىكى گرتى بوو، خۇدەمى
خۇدا رىكا ترومبىلىن ژى نە دگەھىشتى، پاشى ناقىن
وئى بۇ (قاتى سىن) ب واتايا (قادى سىنھەم).

خواندنگەھ بۇ جارا ئىكىن ل سالا (۱۹۸۷) ئى يا ل
قى گوندى ھاتىيەفەكرن و نا پۇلا نەھى بنەرەتى يا
ل قى خواندنگەھى ھەى. ھىلا كارەبىن ژى ل سالا
(۱۹۸۸) ئى يا گەھىشتىيە گوندى.

خەلكى گوندى ل بەرى مفا ژ چەند كانىيان
و ھەرگىرن و نھا بىن ھىشكىبووين، ژىندەرى ئاقا گوندى
بىرەكا ئىرتىبوزى يە كو ئەو ژى ل سالا (۱۹۹۹) ئى يا
ھاتىيە كۆلان.

رووبەرى ئەردى گوندى دگەھىتە (۱۰۰) دۈنەمان و
چاندنا وان يا سەرەكى گەنم و جەھن^(۱۴۵).

گوندى قاتسى گەرە:

قاتسى گەرە ب دوورائىيا (۱۵) كم دگەھىتە
باشوورى رۇزئاقابىن دارەتوو ل سەر رووبىن چەپى بىن
رووبارى خازرى، كو رووبار دگەھىتە رۇزئاقابىن گوندى و
گوندى قاتسى بچووك دگەھىتە رۇزھەلاتىن گوندى.

پىنگھاتا گوندى:

خەلكى وئى ژ تىرەيا (بۇت)ا عەشیرەتا (گۇران)نن،
ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى
گوندى ۱۰۹ كەس بوون^(۱۴۱)، نھا دگەھنە (۱۱۰)
خىزانان، كو دېنە ئىزىكى (۵۰۰) كەسان.

دېرۇكا قى گوندى دىئىن فەدگەرىنت بۇ بەرى
(۲۰۰) سالان، ئەف گوندى چ جازان چۆل نەبوويە
و ئەگەر ھندە مال چووبىن ژى ھەر جازەكادى بىن
فەگەرىبەنەفە.

شوينوارىن گوندى:

ئىك خرابە گوند بىن ل قى گوندى ھەى ب ناقىن
(خرابەى سولتان)، كو گەلەك جازان پارچە گلىنە
و نشتىن دى لى دەھىنە دىتن، دىسان شوينوارىن
كەقتە گوندىكى ژى لى ھەيە، دېرۇكا وى دىئىن
فەدگەرىنتەفە بۇ بەرى (۱۵۰) سالان. ناقىن گوندى
ھەر ھەمان ناقىن پىنشتەرە. وەكى ل (گوندى قاتسى
بچووك) ھاتىيە دىباركرن.

ل سالا (۱۹۷۹) ئى خواندنگەھ لى ھاتىيە فەكرن،
ئەو ژى ئاقاھىيەكى ناخىن بوو، پاشى ئاقاھىيەكى
نوى بۇ ھاتە ئاقاكرن، نھا تا پۇلا نەھى بنەرەتى
لى دخوونىن. ھىلا كارەبىن ژى ل سالا (۱۹۸۷) ئى يا
گەھىشتىيە گوندى.

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

ژىدەرىن ئاقا گوندى ل بەرىن رووبارى (خازرى) ى بوو، كو ب تىن (۱۰۰)م يا ژ گوندى دووره، لىن نھا مفاى ژ بىرەكا ئىرتىوازي وەردگىن كو ل سالا (۱۹۹۸) ى يا ھاتىبە كۆلان.

رووبەرىن ئەردى فى گوندى دگەھىتە (۱۰۰۰) دۆنەمان و چاندنا وان يا سەرەكى گەنم و جەھ و نۆك و باقلك و گوندۇر و تروۇزى نە^(۴۷).

گوندى كەلكان (ھەنجىرۆك كۆن):

ھەنجىرۆكى كۆند ب دوورائىيا (۲۵)كم دكەھىتە باشوورئ مەلبەندئ ناحيا دارەنوو ژىرىن گوندى شەمسەخر، د بەرىدا زىەر ھەبوونا گەلەك باغىن ھزىران ب (ھەنجىرۆك) ئافدگىن، لىن ئاقى دووى (كەلكى) يىن ژوئ چەندئ ھاتى كو خەلكى گوندى گوندى خۇ يى بەرداين و يى بوويە (كەلكى)، ب واتايا (كافل و ويرانى) ل دووف دەقۇكا گۇرانان.

پىنكھانا گوندى:

ژ ھەردو تىرەيىن (بۆت و رەشگەرى) يىن عەشىرەتا (گۇران)ن، ل دووف سەرزىمىريا سالا (۱۹۵۷)ى ھژمارا خەلكى گوندى ۱۲۲ كەس بوون^(۴۸)، نھا ژ (۵۰) خىزانان كو دىنە (۳۴۰) كەس پىنكەھىت.

دىرۇكا گوندى قەدگەرىنتەقە بۇ بەرى پتر ژ (۲۵۰) سالان كو ئەف گوندە ھەبوويە، د سالىن پىنجىاندا ژ سەدسالىيا بوورى ئەف گوندە چەند سائەكان ھاتبوو چۆلكىن، لىن جارەكادى ھاتەقە ئاقەدانكىن.

ژ شوينوارىن ل دەور و بەرىن گوندى دھىنە دىن كەلەك جاران تاسولقە و نەنویرىن گەلەك كەقن ھاتىنە دىن.

بۇ جارا ئىكىن ل سالا (۱۹۹۹)ى خواندىنگەھ لى ھاتىبە قەكرن و نھا تا پۇلا شەشىن بنەرتى لى دخوین، ھىلا كارەبىن ژى ل سالىن ھەشتىبان يا كەھشتىبە گوندى.

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

ژىدەرىن ئاقا گوندى ل بەرىن كانىبەكا ئاقى بوو، لى بىرەكا ئىرتىوازي يا ھەى، كو ئەو ژى ل سالا (۲۰۰۶) ى يا ھاتىبە كۆلان.

رووبەرىن ئەردى ل فى گوندى دگەھىتە (۳۰۰۰) دۆنەمان و ژ دەرامەتىن سەرەكى كو ل فى گوندى دھىنە چاندن گەنم و جەھە، ھەروەسان بىستانىن ئاقى يىن لى ھەين و باجانسۇرك و خىار و شوتى لى دھىنە چاندن^(۴۹).

گوندى كۇراو:

كۇراو ب دوورائىيا (۲۵)كم ب جادەكا نىف فىركى دكەھىتە باشوورئ مەلبەندئ ناحيا دارەنوو و گوندى شەمسەخر دكەھىتە باكوورئ گوندى، ئاقى گوندى ل دووف ژىدەرىن دەقەرىن دېئىن يىن ژ پەيما (كۇرا) ھاتىبە وەرگىرتن، كو ل دووف زاراقى دەقەرىن كۇر ب واتايا (نەمان، نىكچوون، خراب) دەيت، واتە نەمانا گوندى و جارەكادى ئاقابوويەقە، دىسان ئەف گوندە ل سالىن چلان ژى ژ سەدىن بوورى يى ھاتىبە چۆلكىن ۋە يى ئاقەدان بوويەقە، ژىەر ھندى ئەف ئاقە بىن ل گوندى دانابىن.

پىنكھانا گوندى:

خەلكى وئ ژ دوو عەشىرەتىن (گۇران و بلباس) پىنكەھىت، يىن (گۇران) ژ تىرەيا (بۆت)ن، (بلباس) ژى ژ مىژوورە ژ دەقەرا رانە ھاتىنە و ل فى دەقەرىن ئاكنجى بوويىنە، لى مىژوويا ھاتنا وان نە ھاتىبە زانىن، ل دووف سەرزىمىريا سالا (۱۹۵۷)ى ھژمارا خەلكى گوندى ۲۱۴ كەس بوون^(۵۰)، نھا گوند (۳۵) خىزانان بخۇقە دگىرىت كو دىنە (۲۱۸) كەس.

ل نىزىكى فى گوندى گرەك ب ئاقى (ملە كەچەلە) يىن ھەى، و چ گژ و گيا ل سەر شىن نابىن و چ شوينوار ل فى گوندى بەرچاف ئاكەقن و نەھاتىنە دىن.

دىرۇكا فى گوندى دېئىن قەدگەرىنتەقە بۇ بەرى پتر ژ (۲۰۰) سالان كو ل وى سەردەمى ھەبوو، ئەف

گوندى مۇرىلان:

مۇرىلان ب دووراتىيا (۴) كم دكەقىتە باشوورى رۇژھەلاتى ناحيا دارەتوو، رووبارى خازرى دكەقىتە رۇژھەلاتى گوندى و گوندى بىوك دكەقىتە باشوورى رۇژئاقايى وى. وەك پىرەمىزىن گوندى ژى دىبىژن ئەو ل بەرى (۲۵۰) سالان ھەبوويە و جھىن گوندى ل دەمى ئاڧاكرنى (مىرۇلە) ب واتايا مىزى گەلەك لى ھەبوويە، لەوما وان ژى ب باش دىتىنە قى ئاڧى داننە سەر گوندى.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ تىرەيا (رەشكەرى) يا عەشىرەتا (گوران) ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۲۸۲ كەس بوون.^(۵۲) نھا (۲۱۱) خىزانن و ژمارا خەلكى وى دىنە (۱۷۳۲) كەس. ل نىزىكى گوندى خرابەك ب ئاڧى (خال ئەحمەد) بى ھەى، كو دەمى خۇدا گۇرستان بوويە، دىسان شوبىنوارەك ژى ب ئاڧى (كەور قەلان) بى لى ھەى و

گوندى ل سالا (۱۹۸۶) ئى بى ھاتىيە چۆلكرن، لى نە چۆلكرنەكا تەمام، چونكى چەند مالەك لى مابوون و گوند جارەكا دى پىشتى سەرھەلدانى بى ئاڧەدان بوويە قە .

بۇ جارا ئىكى ل سالا (۱۹۹۴) ئى خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىيە قەكرن، تا پۇلا شەشىن بنەرتى لى دخوبىنن و پىشتى ھىنگى خويندكارىن وان بۇ تەمامكرنا خواندنا خۇ دچنە گوندى (شەمسەخر) كو نىزىكترىن گوندى ل (كۇراو). ھىلا كارەبى ژى ل سالىن ھەشتىيان گەھشتىيە گوندى.

ژىدەرئىن ئاڧا گوندى:

ژىدەرئىن ئاڧا گوندى ژى ل بەرى كانىيەكا ئاڧى بوو، لى نھا ژىدەرئىن ئاڧا وان دوو بىرىن ئىرتىوازى نە، كو يا ئىكى ل سالا (۱۹۸۳) ئى يا ھاتىيە كۇلان. رووبەرىن ئەردى گوندى دكەھىتە (۲۸۰۰) دۇنەمان، چاندنا وان يا سەرەكى ژى دەرامەتى زۇڧىستانى يە ژ كەنمى و جەھى^(۵۱).

گوندى مۇرىلان

شوينوار و جھىن كەشئارېن گوندى

خراپەيەككى كەشئ ب ئاقى (خراپەي سلىئمان ئاغا) يى ل گوندى ھەي، كەلەك جاران ئىشتېن كەشئ ژئاسولقە و كلىنە لى دەئىنە دىتن، ب ئايبەت ل دەمى جۆتى و كىلانا ئەردى، لى دىرۇكا قى خراپەي ديار نىنە، نەھاتىبە زانىن كا كەنگى و ژ لايى كىقە ھاتىبە ئافاكرن.

دىسان جھەككى دى يى شوينوارى ل نىزىكى گوندى ب ئاقى (قەزا رەش) يى ل گوندى ھەي و كەلەك ئىشتېن كەشئ ل ئاق قى شوينوارى دەئىنە دىتن، ژ وانان پارەبە كو مىژوويا وان قەدگەرېنتەقە سەردەمى (عەبدولمەنك كورې مەروانى) و ئەو پارە ژ كەرەستى زىقى يى ھاتىبە دروستكرن.

دىرۇكا قى گوندى يا كەقنە، لى ب دروستى نەھاتىبە زانىن كا كەنگى ھاتىبە دروستكرن، لى ل دووڭ گۇنتان دىت مىژوويا وى قەدگەرېنتەقە بۇ بەرى (۳۰۰-۴۰۰) سالان.

خواندنگەھ بۇ جارا ئىككى ل سالا (۱۹۷۷) ئى ل قى گوندى ھاتىبە قەكرن، ئھا تا پۇلا نەھى بنەرەتى لى دەئىنە خواندن، ھىلا كارەبى ژى ل سالا (۱۹۷۱) ئى يا كەھشتىبە قى گوندى.

د كەشئدا ژئەردى ئافا گوندى كانى بوون، لى ئھا سى بىرىن ئىرتىبوازى ل گوندى ھەنە، يا ئىككى سالا (۱۹۶۴) ئى يا ھاتىبە كۇلان.

دووبەردى ئەردى چاندنى ل قى گوندى دگەھىتە (۵۰۰۰) دۇنەمان و چاندنا وان يا سەرەكى دەرامەتى دىمە ژ كەنم و جەھ و نۆك و باقلىك و گوندۇر و ئرۇزى و... ھتد.^(۵۶)

د ئامارا رىفەبەرىيا ئامارا پارىژگەھا دھۆكى دا ئاقى ھندەك جھىن دى وەك گوند ھاتىبە بەلى دراستىدا ئەو ئھا نە گوندن بەلكى خراپەگوند يان كەقنەوار يان جھىن خودانكرنا نەرش و كەوالى بوون وەك، بەنكىنە، گورگافا، جىازەرك، كانى ھىج، كرىپەيان بچووك، گولەنەتەر، باك و بەھراوقەرەنى.

شوينوارىن كەقنە گوندەكى لى دىيارن، ژ شوينوارىن دى يىن گوندى، شكەفتا مەلا عومەر كو ۱۰۰۰ پەز دى چنە ئىقە، مىلى سەنگەر، ئادگار كو جھەككى بىرۇزە و مەرقەدەكە، خەلك بۇ نەخۇشىيان سەرەدانا وى دكەن.

خواندنگەھ بۇ جارا ئىككى ل سالا (۱۹۷۵) ئى يا ل گوندى ھاتىبە قەكرن، ئھا تا پۇلا نەھى بنەرەتى يا ل گوندى ھەي، ھىلا كارەبى بۇ جارا ئىككى ل سالا (۱۹۸۳) ئى يا كەھشتىبە گوندى.

ژئەردى ئافا گوندى بەردى كانىبەك بوو ب ئاقى (كانى سۇرا)، ئاقى كانىبى يى ژ وى چەندى ھاتى ژبەر كو جەلانەكى سۇر دىنن كانىن دا ھەبوو، ئھا ژئەردى ئافا گوندى دوو بىرىن ئىرتىبوازى نە^(۵۷) ل سەر چاندنى ژى ئەردى گوندى دگەھىتە (۸۰۰۰) دۇنەمان و چاندنا وان يا سەرەكى دەرامەتى دىمە ژ كەنم و جەھ و گوندۇران^(۵۸).

گوندى كۇنەباك:

كۇنەباك ب دوورانتىيا (۷) كم دكەقېنە رۇژئاقابىن ناحيا دارەتووب ب جادەكا نە قىزكرى، رۇژھەلاتى گوندى زمزمۇك و رۇژئاقابىن گوندى زەنگەنان.

ئاقى گوندى يى ژ (كۇن + باك) ھاتىبە وەرگرتن، چونكى ئەف گوندە يى (كۇن ب واتابا كەشئ و دىرۇكى) يە و گوندەك ب ئاقى (باك) ل نىزىكى قى گوندى تا سالىن چلان ژ سەدى بوورى ھەبووبە و پاشى ھەردو گوند بووبنە ئىك و ئاقى گوندى بووبە (كۇنەباك).

يىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ تىرەبىن (ئىئاسوارى و گەردى) يىن (گۇران) ل دووڭ سەرزۇمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۲۸۸ كەس بوون^(۵۹)، ئھا ژ (۳۷۰) خىزانان كو دىنە دەوروبەرىن (۲۰۰۰) كەس پىكدەھىت.

ناھىيا كەلەك (۱)

بەرەش ئىكرىن: مۇسەدەق تۇشى

(كەلەكەك ياسىن ئاغاي) يا ئاقدارە، و پىشتى ئىزدىيان
 غەشىرەتەن (بۇت و شىنخ بىزنى و ... جەنن وان
 گرتن، و (ياسىن ئاغاي) بخۇ بىن ژ گوندى (بەلكانە) ژ
 ئاڧ غەشىرەتا شىنخ بىزنى يا سەر ب چەمچەمال
 ڧە دگەل كۆمەكە زەلامان ھاتىنە (گەر گۆسك) و
 پاشتر (دىت پىشتى سالا ۱۸۳۲ ئى بيت) دگەل ۳۰
 سوارىن ژ كەس و كارىن خۇ ژ ئاڧا زى دەرياز بوون و
 ھاتنە گوندى كەلەكەك و بوونە سەردار و مەزىن ڧى
 گوندى لەوما ئاڧىن گوند زى بوونە كەلەكەك ياسىن
 ئاغاي.

۲۲ گوند سەر ب سنوورى ڧى ناھىيا ڧەنە.

سالا (۱۸۸۰) ئى كەلەك سەر ب دەڧەرا (قەرەڧۇش)
 ڧەبوو، پىشتى (قەرەڧۇش- ھەمدانىە) ل سالا (۱۹۱۸)
 ئى بوونە قەزا، كەلەك زى ب وئ قەزايى ڧە گرىدان،
 ب برىارەكا كۆمارى (مىرسوم جەمھورى) ل ۲۲
 كانوونا نووى ۱۹۷۰ ئى برىارا دامەزاندنا ناھىيا كەلەك
 ھاتىيەدان و دگەل قەزا ھەمدانىن ھاتىيەگرىدان^(۱).
 ل ۱۱ حىزىرانا ۱۹۸۷ ب برىارەكا دى يا كۆمارى ئەڧ
 ناھىيە ھاتىيەھەلۈەشاندىن^(۲). پىشتى سەرھەلدانى
 ب برىارەكا وەزارەتا ئاڧخۇبى يا ھكۆمەتا ھەرىما
 كوردستانى ناھىيا كەلەك دگەل ناھىيا خەبەت يا
 پارىزگەھا ھەولئىرى كرىنە بەك ناھىيە و داينە دگەل
 پارىزگەھا ھەولئىرى^(۳)، ل ۲۹ مەھانىسانا سالا ۲۰۰۷ ئى
 ب برىارەكا ئەنجومەنى وەزىران يا ھەرىما كوردستانى
 برىارا دامەزاندنا قەزا بەردەرەش يا سەر ب پارىزگەھا

دەڧەرا كەلەكەك يا ئاقدارە ب (كەلەكەك ياسىن
 ئاغاي)، يان (ئەسكى كەلەك) و بەرى ھىرشىن مىر
 مەھمەد پاشايى رەواندى ل سالا (۱۸۳۲) ئى يا ئاقدار
 بوو ب (كەلەكەك داسنىيان) كو ئىزدى لىن دىيان.
 ناھىيا كەلەك دكەڧىتە رۇڧەلاتىن قەزا
 ھەمدانىن (قەرەڧۇش) و باشوورى قەزا بەردەرەش
 ب دووراتىيا (۴۲ كم) ژ ئاڧەندا قەزايى، ھەممى
 رووبەرى عەردى وئ دەڧەرا د ئاڧەرا ھەردو رووبارىن
 زى مەزىن و خازى ڧەدگرىت، رووبەرى سەرناسەرى
 ناھىيا ۱۷،۷۱۵ كم م.

سنوورىن ناھىيا كەلەك:

باكوور و باكوورى رۇڧەلاتى، ناھىيا دارەتوو و سەنتەرى
 قەزا بەردەرەش

باشوور و باشوورى رۇڧەلاتى، رووبارى زى بى مەزىن -
 ناھىيا گونرا قەزا مەخمور

رۇڧەلاتى، رووبارى زى بى مەزىن- قەزا خەبەت

رۇڧاڧاي، قەزا ھەمدانىي و قەزا بەرنلەكەك يا پارىزگەھا
 مووسلى

ئەڧ ناھىيە ھەرد كەڧندا ب ڧى ئاڧى (كەلەك)
 يا ئاقدارە چۈنكى كەلەك (كەلەك)، ب وانايا
 (بەلەم، يان ئەو ئىشتىن بىن ژ ئاڧى دەرياز دىن) لى
 ھەبوون، كاروانى و سەريازان مفا زى دىيتن و ب ئاڧى
 كەلەكان ھاتىيەئاڧكرىن، ل دەڧەرى ئەڧ جەھ ب

ناحيا كەلەكى ۲۸۸۱۱ كەس، ژ وانا ۱۴۳۵۵ كەس باژىرى و ۲۴۵۱۹ كەس گوندنشىن^(۱).

پىكھاتا خەلكى ناحىيى:

ژ لايىن جىاكى قە خەلكى ناحىيى و شەش گوندىن ب سەر قە ژ عەشپەرەتا گۆران تيرەيىن (بۆت و شىخ بىزنى و پالانى) نە، كوردىن شەبەك ژى يىن ل حەفت گوندان و زەنگەنە ل سى گوندان و كاكەيى ژى ل چوار گوندان كو ئەو ژى ئايىنزاىەكى تايەتن و ب نەتەوە كوردن، ئانكو پىكھاتا ئايىنى يا ناحىيى موسلمانىن سونە و شىعە و كاكەيى نە.

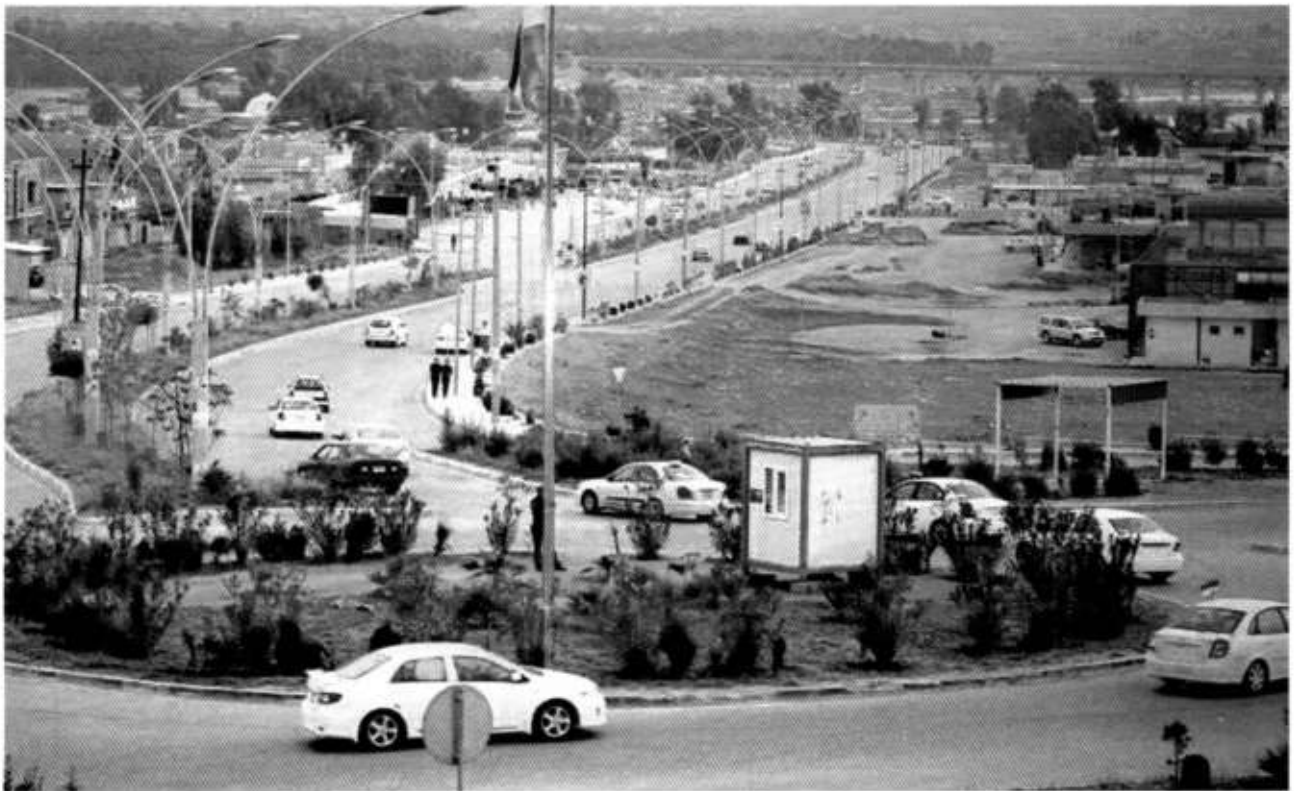
ژىدەرپىن ژيارا خەلكى ناحىيى:

دەقەرا كەلەكى دەقەركا ب ناف و دەنگە بۆ چاندنن، ھندەك ژ خەلكى وي مژوولى خودانكرنا نەرش و كەوالى نە، د ھەمان دەمدا دەقەرپىن دكەقنە

دھۆكى ھاتىيەدان و ل دووڤ قىن برىارى ناحيا كەلەك ب گوندىن وي قە كەتەنە سەر پارىزگەھا دھۆكى^(۵). ل دووڤ سەرژمىرىيا سالا (۱۹۵۷) ئ ژمارا وان كەسىن ل دەقەرا كەلەكى سەر ب ناحيا (قەرەقۇش) قە ل پارىزگەھا مووسلىن دژيان ب قىن رەنگى بوون: كەلەك (كەلەك ياسىن ئاغا) ۳۰۷ كەس، بشىريان ۵۱۷ كەس، كەويلان ۴۵۱ كەس، زەھرە خاتون ۲۰۶ كەس، قەسرۆك ۱۰۹ كەس و كەورەسۆر ۲۰۳ كەس بوون.

ل سەرژمىرىيا سالا (۱۹۹۷) ئ يا ناحىيىن قەزا ئاكرى و ل دووڤ وان پىسۆلەيىن ئازۇقەي كو ژ لايىن رىنكخراوا (W.F.P) قە ھاتىنەدان ژمارا خىزانىن ناحىيى (۱۰۳۱) سەرخىزان بوون كو دبوونە (۱۳۹۱) كەس، و ل ئامارا سالا (۲۰۱۰) ئ ھاتىيە ئەنجامدان ژمارا ئاكنجىيىن وي ب (۱۴۱۲۴) دەھاننە تەخمىنكرن و ژمارا نافەندا ناحىيى ب (۷۷۲۰) ھاتىنە تەخمىنكرن. ل دووڤ ئامارا تەخمىنكرىا رىقەبەرىيا ئامارا پارىزگەھا دھۆكى بۇ سالا ۲۰۱۶ ئ ھژمارا سەرجمەنى خەلكى

سەنتەرىن ناحيا كەلەك

ساخلمىن ل بەشپىرىان، بىنگەھى ھاتن و چوونى، بىنگەھى بەرگرىيا شارستانى، ھۇبا چاندنى و ھۇبا دارابىيا كەلەكى دگەل ۱۲ خواندنگەھان كو دو ژ وان ئامادەيى نە لى ھەنە.

كۆمەلگەھا بشپىرىان:

د بنىاتا گوندەكى كەقنارە و ل دووفا گۆتتىن دانعەمران مىژوويا وى قەدگەرېنتەقە بۇ بەرى پتر ژ (۱۵۰) سالان، دكەقېتە لاين باشوورى رۇزھەلاتى قەزا بەردەرەش و ۵ كم ژ سەنتەرى ناحىيى دوورە، ئاقى ئى كۆمەلگەھى بىن ژ ئاقى قەزا (بشپىرى) ل دەقەرا جزىرا بۇتا ل باكوورى كوردستانى ھاتى.

سئورىن كۆمەلگەھى:

باكوورى، گوندېن گەويلانى بۇتان، بەرگىل، كەلكان، كۇراو و شەمسەخر.

د سنوورى ناحىيى دا پترىيا وان كو دكەقنە سەر رووبارى زى دەقەرىن كەشت و گۇزارىنە و زىدەبارى وى چەندى كو خەلكى وى مفايەكى باش ژ راقە ماسىيا وەردگىن، بوونا دەقەرى سەر زىنى مەزىن و زىكا ستراتېزىيا ھەرسى پارىزگەھىن (ھەولېر و دھۆك و مووسل) دەلىقەكا دى يا كارى و رىنجبەرى بۇ خەلكى ناحىيى دابىن دكەت، دىسان چەند جەھ و مەزارگەھ ژى مىنا (مەزارى شىخ عەبدولقادر كەيلانى) لى ھەنە.

سەرۋەرى كارگىرىيى ناھىيى:

زىدەبارى كارگىرىيا ناحىيى ۱۲ فەرمانگەھ سەرۋكاتىيا باژىرفانىيا كەلەك، سەرۋكاتىيا باژىرفانىيا بەشپىرىان، فەرمانگەھا كارەبى، فەرمانگەھا ئاقى، بىنگەھى پولېسىن كەلەك، بىنگەھى ئاسايشى، بىنگەھى ساخلمىن ل كەلەكى و بىنگەھى

كۆمەلگەھا بشپىرىان

بىنگەھى تەندروستى و مزگەفت و باژىرقانى لى ھەنە. بۇ جارا ئىكىن خواندنگەھا سەرتايى ل سالا (-۱۹۵۹ ۱۹۶۰) ئى و خواندنگەھا ئامادەييا تىكەل ل سالا ۲۰۱۲ ئى لى ھاتىنە قەكرن. ل سالا (۱۹۷۱) ئى بىنگەھى تەندروستى ل بەشپىريان ھاتىبەقەكرن و ھىلا كارەبى زى ل سالا (۱۹۸۱) ئى گەھشتىيىن و سالا ۱۹۸۵ ئى پرۇژى ئاقى لى ھاتىبە دانان.

گوندى گەويلان:

ب گەويلانى بۇتان زى دەيتەناقكرن، گوند دكەقېتە باشوورئ قەزا بەردەرەش ۸ كم ژ سەنتەرى ناحىن دوورە، ئاقى گوندى قەدگەرىيتەقە بۇ بەرى (۱۷۰) ئى سالان.

سۈورين گوندى:

باكوورى، گوندى كردهپانە.
باشوورى، گوندى كەورەسۈرە.

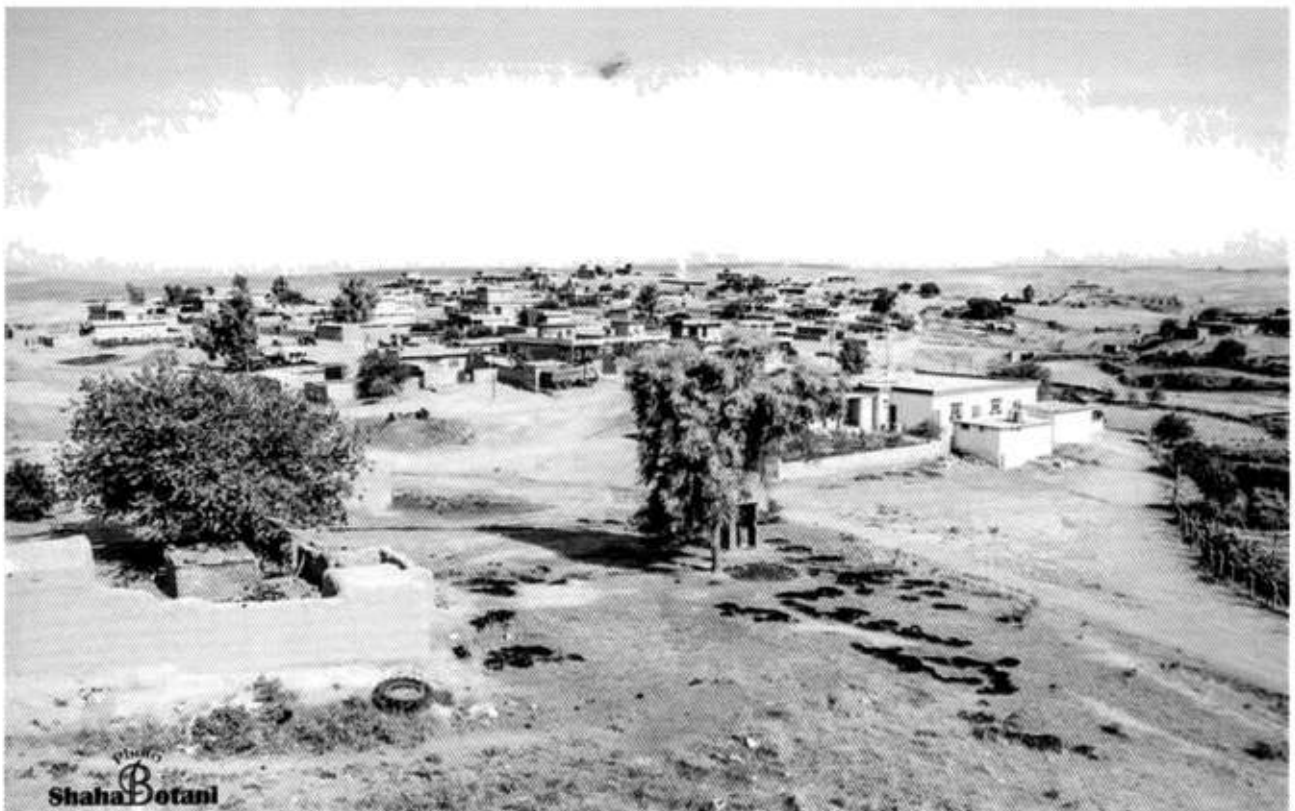
باشوورى، گوندىن كەورەسۈر و سەنترى ناحىن.
رۇژھەلاتى، رووبارى زى بى مەزن.
رۇژئاقى، ئاقارى گوندى كەورەسۈر.

پىكھاتا كۆمەلگەھى:

پىرىيا ھەرە مەزنا خەلكى كۆمەلگەھى ژ عەشپىرەتا گۇرانن، ل دووڤ ئامارن كارگىرىيا ناحىن ۱۱۵۰ خىزان ل ناحىي دژىن دىنە پىتر ژ ۱۲۰۰ كەسان. ژيانا خەلكى وئ ل سەر چاندنى يە و پىتر ژ (۱۰) تىغارن عەردى ھەنە، ھندەك ژى مژوولى خودانكرنا تەرش و كەوالى نە و ھندەكىن دىتر مژوولى خودانكرن و راقە ماسىيانە، گەلەك ژ خەلكى وئ مووچەخۇرن، كارگەھەكا خىز و ھەسويى ل قى كۆمەلگەھى ھەبە.

سەر و بەرى خىزمەتگوزارىيان ل قى كۆمەلگەھى بىن باشە، نھا باخچى زارۇكان و خواندنگەھ و

گوندى گەويلانى بۇتان

رۇزھەلاتى، گوندىن كۇراو و شەمسەخرە.

رۇزئافايى، گوندىن گەويلانى نوئى (كەمپى گەويلان)،
ناچ قەلاى گەورە و بچووك.

خەلكى گوندى ژ عەشىرەتا بۇتانن ژ تىرەبا (رەش
بۇت) و پىنكەتايىنە ژ چوار بەرەبابان، نھا گوند ۱۰۸
خىزانە دىنە ۵۲۷ كەس.

سى جاران گوند ژ ئالىين حكومەتا عىراقى قە
ھاتىيە خرابىكرنن نواجار ل سالا (۱۹۷۴) ئى گوند
كافلكرىنە و ل رۇزئافايى گوندى گوندەك ب نافى
(قەحتانايە) ئافاكرىنە و عەرەب لى ئاكنجىكرن،
سالا (۱۹۹۱) ئى خەلكى گوندى قەگەرىانە قە سەر
وارى بابىكالان و ل سالا (۲۰۰۳) ئى وان عەرەبان ژى ئەو
دەقەر ھىلان.

ژىدەرەين ئافا گوندى:

نھا دو بىرىن ئىرتىبواژى ژىدەرەين ئافا گوندىنە و ب
رىنكا كۆمكرى ل دو تانكىبان دەيتەدابهشكرن ل
سەر مالان.

ژيانا خەلكى گوندى ل سەر چاندنى و ب خودانكرنا
نەرش و كەوالى يە، رووبەرى عەردى چاندنى (۸۰۰۰)
دۆنەمە و پاوانى گوندى (۴۵۰۰) دۆنەمە.

سالا (۱۹۹۷) ئى خواندنگەھەك ھاتىيە قەكرن و ل
سالا ۲۰۰۴ ئى ئەف خواندنگەھە بوويە خواندنگەھا
گەويلانا بىنەرەتى يا تىكەل، ھىلا كارەبى ژى ل سالا
(۲۰۰۵) گەھشىتايە گوندى ھەر د وى سالىندا تۇرا
ئافى ل گوندى ھاتىيەدانان.

گوندى نازىمىيە:

گوند دكە قىتە باشوورى قەزا بەردەرەش ۸ كم
ژ سەنتەرى كەلەكى دوورە، سالا (۱۹۶۱) ئى ھاتىيە
ئافاكرن و پىنشتەر ئافى وى (پىر جەلان) بوو.

سەنورەين گوندى:

باكوورى، گوندىن ئاش قەلا و بەجرە.
باشوورى، سەنتەرى ناھىا كەلەك.

رۇزھەلاتى، گوندى گەورە سۇر.

رۇزئافايى، گوندى مەنگوبە.

پىنكەتايە خەلكى گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشىرەتا گۇرانن و مالەك
شەبەك ژى دگەل خەلكى گوندى دزىتن، د دەمى
سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ئەف گوندە سەر ب ناھىا
خەمدانىن بوو و ھۇمارا خەلكى گوندى ۷۸ كەس
بوون^(۱۷)، د دەمى بەرھەفكرنا قىن نغىسىنىدا ھۇمارا
خەلكى گوندى ۴۲ خىزانە دىنە ۱۴۵ كەس.

گوند ل سالا (۱۹۷۴) ئى ل سەر دەستى حكومەتا
عىراقى ھاتىيە تەغرىكرن، سالا ۲۰۰۳ سەرژنوو
ھاتىيە قە ئاكاكرن.

ژارا خەلكى گوندى ل سەر چاندنى و خودانكرنا
تەرش و كەوالى يە.

بۇ جارا ئىكىن ل (۱۱) چىرا دووئى سالا (۲۰۰۳) ئى
خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىيە قەكرن و ل سالا
۱۹۶۸ ئى تۇرا دابەشكرنا ئافى ل گوندى ھاتىيەدانان
سالا ۲۰۰۰ ئى كارەب گەھشىتايە گوند.

گوندى ناچ قەلا:

گوند دكە قىتە سەر گرەكى پان و بىر فرەھ ل
باشوورى قەزا بەردەرەش، سالا (۱۹۶۰) ئى ھاتىيە
ئافاكرن، نافى گوندى بىن ھاتى كو ئاشەك ل بىر
گوندى بوويە لەوما نافى وى ژى بوويە (ئاش قەلا)،
پان دبىت نافى گوندى بىن ژ (ناچ قەلا) ھاتى كو
دكە قىتە باكوورى كوردستانى و كۆچەران ئەو
نافى بىن دگەل خۇ ھىناى، ئەف گوندە نھا بوويە
دو گوند ب نافى ناچ قەلاى گەورە و ناچ قەلاى
بچووك.

سەنورەين گوندى:

باكوورى، گوندى توركوماس و سەنورى ناھىا دارەتوو.
باشوورى، گوندى گوندىن نازىمىيە و بەجرە.

سالا (۱۹۴۰) ئى. ئاڧىن وى ژى بىن ھاتى كو ئاڧا گوندى
يا سۇرە (خۇلە سۇر).

رۇژھەلاتى، گوندى گوندىن كەويلان و كەورەسۇر.
رۇژئافايى، گوندى گوندىن توركوماس و سىنودىنان.

سۇورين گوندى:

باكوورى، گوندى كەويلان.
باشوورى، ئاڧەندا ناحىيى.
رۇژھەلاتى، كۆمەلگەھا بشىريان و رووبارى زى.
رۇژئافايى، گوندى نازمىيەيە.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشپىرەتپن (شەبەك، ززارى،
بۆت)ن، نھا نىزىكى (۳۰) مالان بىن ل گوندى.
ژيارا خەلكى گوندى ل سەر چاندنى و خودانكرنا
تەرش و كەوالى يە، رووبەرى عەردى قى گوندى
(۱۵۰۰) دۆنەن.

پىكھاتا خەلكى گوندى:

خەلكى گوندى عەشپىرەتا گۇران ژ تىرەيا (بۆت)ن،
د دەمن ئەنجامدانا سەرزىمىرىيا ۱۹۵۷ ئى سەر ب ناحيا
قەرەقوش (خەمدانىي) بوو و ھژمارا خەلكى گوندى
۱۰۹ كەس بوو^(۸)، د دەمن بەرھەڧكرنا قىن ئقىسىبىندا ژ
۸۱ سەرۇكخىزانان پىكھاتىيە دېنە پتر ژ ۴۸۰ كەسان.

سالا (۲۰۰۴) ئى خواندىنگەھ ل گوندى ھاتىيە
ڧەكرن و كارەب ژى ل سالا (۲۰۰۳) كەھشتىيىن.

گوندى كەورەسۇر:

گوندى كەڧىتە باشوورى رۇژھەلاتى بەردەرەش و
۲ كم ژ سەنتەرى ناحىيى دوورە، دىرۇكا ئاڧاكرنا وى
۷كى ژ دانەمران ھاتىيە بەيىستن ڧەدگەرىيتەڧە

گوندى كەورەسۇر

ژىدەرەين ژيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى ۋى ل سەر چاندنى يە و گوندى نىزىكى (۱۰۰۰) دۆنەمىن عەردى ھەنە، گەنم و جەھى دچىنن و ھندەك بىستانان چىدكەن و ھندەك ژى دەبارا ژيانا خۇ ب ماسىگرى و خودانكرنا ماسىيان ب رىئەدبەن، دىسان چەند كارگەھىن جەسو و خىزى ژى لى ھەنە كو خەلكەك ل سەر كار دكەن.

شوينوار و جەھىن كەقنار ل سنورى گوندى شوينوار و جەھىن كەقنار ب نافتىن، شىخ عەبدولقادىر، شىخ محەمەد، كانى ھەنارە و گۇرستانا گوندى ھەنە.

سالا (۲۰۰۰) ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبە فەكرن، كارەب ژى سالا (۱۹۹۴) ئى گەھشتىبە گوندى و سالا ۲۰۰۱ ئى تۇپا دابەشكرنا نافتى ل گوندى ھاتىبەدانان.

گوندى تۆلەبەن:

گوندى دكەقېتە باشوورئ قەزا بەردەرەش سەر ب ناحيا كەلەكئ يە و ۱۰ كەم ژ كەلەكئ دوورە، نافتى گوندى بى ھاتى كو خەلكى گوندى سەلك دروستدكرن و كارى ئىچىرى بى دكرن و نافت ژ تۆلەبەند بۇ تۆلەبەن. سالا ۱۹۱۰ ئى ل سەر دەستى مەزنى قى گوندى ب نافتى (گرامى) ھاتىبە دروستكرن.

سنورين گوندى:

باكوروى، گوندى گەويلانە، باشوورى، گوندى ناش قەلابە، رۇزھەلاتى، گوندى نازمىيە، رۇزئاقايى، رووبارى خارزە.

پىكھانا گوندى:

خەلكى گوندى ھەمى كاكەيىنە، د سەرژمىرىيا ۱۹۵۷ ئىدا نافتى گوندى ب (ئىل لىن) ھاتىبەنووماركرن و دەمى ھژمارا خەلكى گوندى ۲۸۳ كەس بوو^{۱۹۱}، نھا

ژمارا مالىن وان نىزىكى ۵۵۰ مالاھە كو دىنە (۱۰۰) سەررۇكخىزان.

شوينوار و جەھىن كەقنار:

ژ شوينوارىن گوندى (تەبەى خراب) كو ھەتا نھا كەرەستىن كەقن لى دھىنە دىتن، دىسان گۇرەك ب نافتى مۇسالكازم لى ھەبە پىروزىيا خۇ ل نك خەلكى دەقەرى ھەبە.

گوندى ل سالا ۱۹۸۸ ئى ل سەر دەستى حكومەتا عىراقى ھاتىبە كافلكرن و خەلكى ۋى راگۇھاستىبە كۆمەلگەھا (پىرەمەگرۇن) ل رۇزئاقايى سلىئمانىي و پىشتى سالا ۱۹۹۱ ئى خەلكى ۋى فەگەرباينە سەر جەھى خۇفە.

ژىدەرەين ژيارا خەلكى گوندى:

ژيانا خەلكى گوندى ل سەر چاندنى يە و نىزىكى ۸۰۰۰ دۆنەمىن عەردى بىن ھەبە، ۵۰۰۰ دۆنەمان بۇ چاندنى ب كار دھىنن و بىن دى ۋەكى چەروانە بۇ خودانكرنا تەرش و كەوالى يە، ئەف گوندى بى ب نافت و ھەنگە بۇ قى چەندى و ل سالا ۱۹۹۲ ئى نىزىكى ۲۰۰۰۰ سەرەين پەزى لى ھەبوون.

ل سالا ۱۹۶۵ ئى بۇ جارا ئىكىن خواندنگەھ لى ھاتىبە فەكرن و نھا سىن خواندنگەھ لى ھەنە زارۇكىن ھندەك گوندىن دەوروبەر ۋە ھوئىن ژ سەرگوندىن خۇ مەشەختىبووون ژى ل قان خواندنگەھان دخوئىن، ل سالا ۱۹۸۱ ئى كارەب گەھشتىبە گوندى.

گوندى زەنگەل:

ب نووراتىيا ۵ كەم ژ سەننەرئ ناحىي دوورە و دھىتەكۇتن ئەف پەبۇھە ژ پەبۇشا زەنگىن ھاتىبە.

سنورين گوندى:

باكوروى، سەننەرئ ناحىي باشوور، گوندى كۆلەبۇر، رۇزھەلاتى، رووبارى ژى بى مەزى، نالىي دى رووبارى

قەزا خەبات يا هەوليرى.

رۇژئاقاي، گوندين چەمە كۆر و نەل ئەسودە

زىدەرەين ژيارا خەلكنى گوندى:

پتربيا خەلكنى گوندى مژوولى چاندىن نە و
كەنم و جەھى دچىنن و بىستانان دكەن ھندەك زى
كارى خودانكرنا تەرش و كەوالى و نازەلدارين دكەن
و ھندەك زى دەبارا ژيارا خۇ ب خودانكرنا ماسىبيان
دكەن.

تنن جارەكنى گوند ژ ئالين حكومەتا عىراقى
قە ھاتىبەخراپكرن و قالا كرن ژ خەلكنى وى، پشتى
تەنابوونا سەروبەرى خەلكى زقرىنەقە و گوند سەر
ژ نوو ئافاكربىقە.

ل سالا ۱۹۷۵ئى بۇ يەكەمىن جار خواندنگەھ
ل گوندى ھاتىبەقەكرن. ل سالا ۱۹۸۰ كارەب
كەھشتىبە گوندى و سالا ۱۹۸۵ئى تۇرا ئاقى ل
گوندى ھاتىبەدانان.

پىكھاتا خەلكنى گوندى:

ژ ھەردو نەتمەوېين كورد و عەرەب پىكدھىت ب
ئايين موسلمان و ب عەشیرەت كاكەيى نە، ل دووڤ
سەرژمىربيا سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكنى گوندى
۲۹۱ كەس بوو^(۱)، نھا ۱۶۹ خىزان ل گوندى ھەنە
دېنە ۸۴۲ كەس.

شوينوار و جھىن كەقنارين گوندى:

گۇرستانا كەقنا گوندى و مەزارى كاكەييان.
بىرەكا ئىرتىوازی ژتدەرئ سەركىن ئاڤا گوندى بە
و ئاڤا بىرئ ل تانكىبە كى كۆمدىبىت و ب رنكا تۇرا
ئاڤى ل سەر مالين گوندى دھىتەدابهشكرن.

پرا كەلەكنى يا كەفن

قەزا ئاكرى

ئىبراھىم يونس زىبارى

سەر ب مووسىل قە و يەكەم قايمقامى وئ (عەلى ياوەر ئەفەندى) بوو و ل ھەمان سال باژۇرقانى زى ب سەرۇكاتىيا قايمقامى لى ھاتە دامەرزاندن^(۱).

پشتى شەرى جىھانىي ئىكەن لەشكەرى ئىنگلىزى ھاتە عىراقى و گەھشەتە دەقەرا مووسىل زى و ل ۴ چرىا دووى ساللا (۱۹۱۹) ئى كۆلۇنئىل بىل، فەرماندەين سىياسى يى بىرتانى ل مووسىل و ھارىكارى وى كاپتن سىكوت و دو پاسەوانىن وان ل بىرا كەپرا ل دەقەرا ئاكرى د روى ب رويپوونەكى دا دگەل خەلكى دەقەرى ھاتە كوشتن، لى ل ۱۷ ھەمان ھەبف لەشكەرى ئىنگلىزى دەستەلات ل ئاكرى گرتەدەست قە^(۲).

ل دەستپىنكا دەھى ئىكەن ژ سەدسائىيا بىستىن (ويگرام) سالۇخەتا ئاكرى دكەت كو باژۇركەكى چىايى يە و پەسنا جوانىيا وئ دكەت^(۳). ھەر وەسنا (فېلد) زى ل ساللا (۱۹۲۱) ئى سالۇخەتا باژۇركى دكەت كو دكەفېتە دووراتىيا (۱۵) مىلان باكوورى رۇزھەلاتى باژۇرى مووسىل و رىژەبەكا مەزىن يا ئافى و ژندەرىن كانىيان لى ھەنە و ل دووف سەرژمىرىيا ساللا (۱۹۲۲) ئى ئاكرى پىكھاتىبوو ژ (۸۰۰) خانىيان و ژمارا خەلكى وئ ۴۰۰۰ كەسەن و دەقەرى ۲۷۰۰۰ پەز لى ھەنە، پىرىيا خەلكى وئ كورمىن، ژىلى ۴۰ خىزانىن

لايى دىرۆكى و كارگىرى:

ئاكرى باژۇركى كەقنارى كوردستانى يە، ژ سەدسائىيا جەقتى بەرى زابىنى قە سەنگەكا شارسنانى بازىرگانى و سىياسى ھەبوو، دەولەتا مىدى (۱۱۲ پ. ز- ۵۵۰ پ.ز) ئەف دەقەرە ژ دەستەلاتى دەولەتا ئاشوورى ئىنايە دەر و مىرەكى كوردا ب ئافى مىر زەند دەستەلاتى لى كرىيە و ژمارەكا زۇرا ئاقاھىيان ل رەخىن كەلا ئاكرى ئافاكرىنە و ژندەر دىئىن ل ساللا (۵۳۳ پ. ز) زەرەدشت سەرا ئاكرى داپە، ساللا (۱۱۵) پ. ز) ئىمپىراتورى رۇمانى تراگان دەست ب سەر ئاكرى دا گرتىيە و د قۇناغىن ل دووفا ئاكرى وەكى ھەمى دەقەرا بەھدىنان د ھەمان كاودان دا بوورىيە^(۴).

ئاكرى ب دىزىھىيا مىرگەھا بەھدىنان چەندىن چاران تووشى ھىرشىن جودا جودا بوويە، وەكى ھىرشا والىن مووسىلنى حسىن پاشايىن جەلىلى ل ساللا (۱۷۴۰) ئى بەرى وئ ھىرشا نادر شاھى و ھىرشا محەمەد پاشايىن رەواندىزى ل ساللا (۱۸۲۲) ئى و ھىرشا داويىن يا محەمەد پاشا ئىنجە بەيرەقدار بوويە كو فەرمانا لىدان و خرابكرنا كەلا ئاكرى داي و ژ قىن سالى ئاكرى دگەل سىنجەقا مووسىل يا ئوسمانى ھاتە گرىدان^(۵). ساللا (۱۸۷۷) ئى ئاكرى بوويە قەزابەك

جوييان و ۲۰ خىزانىن كىلدانىيان و جوييان گەلەك دوكان ھەبوون و ئەو د شەھەرەزابوون د چىكرنا زىشى دا، ب تايىت خەنجەرەن كوردى^(۱).

ل سەر ئاقى ئاكىرى چەند بۇچوون ھەنە

ھەندەك دېئىن ئاقى ئاكىرى ز پەيىقا كوردى (ئاگر) ھاتىبە، كو خەلكى دەقەرئ بەرى ھاتنا مەسبىحى ئاگرپەرتس بوون و ئاگر نىشاننا خىر و بەرەكەتنى يە و كىلدان و ئارامىيان ھەرار ئىخستەنە قى پەيىقى و كرنە (عەقرە).

جەمال بابان دېئىت ئەف ئاقە ب واتايا خرابە ھەيت.

ھەندەك زىدەرتىن دى يىن سىرئانى ب (مەرگا) كو پەيىقەكا كىلدانىيا كەقنە ب ئاقىرىنە و ئەف ئاقە بەلكى دەقەرەكا بەرفرەھتر بخۇقە دگىرت كو ئاكىرى و دەور و بەران زى قەدگىرت.

گەرۇك و جوگرافىناسىن عەرەب ب (عەقرە) ئاقىرىنە، ياقوت ئەلجەمەوى كو سالا (۱۰۴مىش/۱۲۰۷زى سەرەدانا قى جەھى كرىيە و چافىپىكەتن دگەل زانابىن وئ كرىيە و ز وانان (مەھمەد ئىبن فەزىلون) و گوتىيە كو (عەقرە) كىل فرجە بىن جىلىن- ب واتايا ھەر عەرەكەن قەكرى يى دناقبەرا دو چىپاياندا، دىسان زىدەرتىن ئىسلامى زى بەھسى قى جەھى كرىنە و ب (المرج) ئاقىرىنە، ب واتايا (عەردى نزمى دناقبەرا چىپايانرا).

ئىبن ھوقەل دېئىت رستەقەكە (ھەر جەھەكە گوند و باغ ئى ھەبن) سەر ب نەينەواقەيە.

دەمى دېئىن (عەقرە الحمىدىيە) زى ئارمانج زى ئەو عەشىرەتا ھەمىدىانە كو ل وئ دەقەرئ يا ئاكىجى.

دىسان ئەف ئاقە د چەند بەرتووك و ئقىسىنىن دى زى دا ھاتىيە، ھەكى (غايە الصرام) يا دىروكنىسىن مووسلى ياسىن خەبەرەلا ئەلخەتىب كو دگۈنە ئاكىرى (كچك استنبول)، ب واتايا ستەنبۇلا بچويك كو ئەو زى مينا ستەنبۇلنى يا ب خىر و بىر و بەرەكەتە و ئاقەكا زۆر و جوانىيا سرۇشنى ئى ھەبە.

ئەنومەر مابى دېئىت ئاكىرى بائىرى (ادىبىيە)، ھەر ھەسان گۈنىنە ئاكىرى (الھبال)، ب واتايا عەردى ب

زاخ كو گەلەك فىقى و دەرامەت زى ھەيت، ئى پىرىيا بۇچوونان بۇ ھەندى دچن كو ئاق ز (ئاگر) ھاتىيە ز بەر خەلكى دەقەرئ يان ئاگرپەرتس بوون، يان بەرى ھاتنا مەسبىحىيەتنى ل سەر ئايىنى زەرەدەشتى بوون و ئاگر ز تىشتىن گىرگ بوو د ئاقابىر و باوهرىن وان و ئا ئا چەند جەھ و پەرتىگەھىن ئاكىرى ل قى جەھى ھاتىنە دىتن و ئا ئا زى كورد ب رەنگەكەن گىشتى قى پەيىقى بۇ (ئاگر) ب كاردەھىن، ئى ئەو پەيىق ھاتىيە گوھارتن و د زىدەرتىن مىژووى يىن ئىسلامى دا ب (عەقرە) ھاتىيە، ئى كورد ئا ئا زى ھەمان پەيىقا كەقن بكاردەھىن و دېئىن (ئاگر)^(۲).

پىشتى ل ۲۳ تەباخا سالا (۱۹۲۱) ئى ھكۈمەتا شامى ل عىراقى ھاتىيە دامەزاندن، بەكەمىن قايمقامى دەولەنا عىراقى ب ئاقى (ئەمىن ئەفەندى) ھاتە دامەزاندن و ئاكىرى ھەر ز دامەزاندنا دەولەنا عىراقى و ھەتا سالا (۱۹۱۹) ئى ھەر چەندە پىرانىيا خەلكى وئ كوردن، ئى ھەكى قەزايەكا سەر ب مووسل قە و پىشت گۆھ ھاقىنى سەرەدەرى دگەل دھاتەكرن، ئەف رەوشە ھەتا سالا (۱۹۹۱) ئى ھەكى خۇ ما، ئال ۱۲ ئادارا خەلكى ئاكىرى دزى داگىركەرا سەرھىلداى و ب بىرارا ھكۈمەتا ھەرتما كوردستانى ل ۱۵ تىرمەھا سالا (۱۹۹۲) ئى ئاكىرى ب پارىزگەھا دھۆكى قە ھاتە گىردان و بەكەم قايمقام پىشتى سەرھىلدانى (ئىلى ئەمىن) بوو، ھەتا ئا ئا نىزىكى ۵۰ قايمقام ئى ھاتىنە دامەزاندن^(۳)، ئاكىرى زىلى سەنتەرى ئاكىرى بخۇ ھەرسى ئاھىن دىنارنە و بچىل و گىردەسىن بخۇقە دگىرت.

لىستا ئاقى سەرۇكىن پەكەيىن كارگىرى يىن قەزا ئاكىرى دناقبەرا سالىن (۱۸۷۷-۲۰۱۱)

- ۱- عەلى ياوەر ئەفەندى ۱۸۷۷- ۱۸۸۱
- ۲- عەبدولوارث ۱۸۸۱- ۱۸۸۸
- ۳- دەروىش ئەفەندى ۱۸۸۸- ۱۸۹۳
- ۴- ئەلھاج پەققوب ئەفەندى ۱۸۹۳- ۱۸۹۴
- ۵- عەبدولقادر ئەفەندى ۱۸۹۴- ۱۸۹۹
- ۶- صالح ئەفەندى ۱۸۹۹- ۱۹۰۳

۱۹۷۹-۱۹۷۸	۲۸- ئاجى خەزىئەل زىندان	۱۹۰۳-۱۹۰۷	۷- رەفەت ئەفەندى
۱۹۸۲-۱۹۷۹	۳۹- ئىبراھىم كەرىم عەزىز	۱۹۱۲-۱۹۰۷	۸- صالح بەگ
۱۹۸۴-۱۹۸۲	۴۰- موعىتەسسەم عەبدولكەرىم بەرزىنجى	۱۹۲۱-۱۹۱۲	۹- جەجى خەسەن ئەفەندى
۱۹۸۷-۱۹۸۴	۴۱- رەسول ئەسەد شىتتە	۱۹۲۷-۱۹۲۱	۱۰- ئەمىن ئەفەندى
۱۹۸۹-۱۹۸۷	۴۲- عەنالىيەلوان عەبدۇللا	۱۹۳۰-۱۹۲۷	۱۱- شاكىر ئەلقەساب
۱۹۹۱-۱۹۸۹	۴۳- جەلال عەبدۇللا صالح	۱۹۳۵-۱۹۳۰	۱۲- مەردان مەھمەد
۱۹۹۱-۱۹۹۱	۴۴- مومىناز ھاشىم	۱۹۳۷-۱۹۳۵	۱۳- سەئىد عەبدۇلقادىر
۱۹۹۶-۱۹۹۳	۴۵- ئىلى ئەمىن عەلى	۱۹۳۸-۱۹۳۷	۱۴- جەلال سائىب
۱۹۹۸-۱۹۹۶	۴۶- بەھىيا عەبدولعەزىز بەرزىنجى	۱۹۴۰-۱۹۳۸	۱۵- نازىم وەندەوى
۲۰۰۲-۱۹۹۸	۴۷- رەشىد حەسەن ئەھمەد	۱۹۴۳-۱۹۴۰	۱۶- عەزەت نەجىب
۲۰۰۵-۲۰۰۲	۴۸- جەھەر مەستەفا مەھمۇد بەرزىنجى	۱۹۴۴-۱۹۴۳	۱۷- جەمال رەفەت
۲۰۱۶-۲۰۰۵	۴۹- جەھۇمەر عەلى عەزىز	۱۹۴۶-۱۹۴۴	۱۸- فەزىل نورى
۲۰۱۶-۲۰۱۱	۵۰- مازىن مەھمەد سەئىد	۱۹۴۷-۱۹۴۶	۱۹- يورھانولدىن ئەسەد
		۱۹۵۰-۱۹۴۷	۲۰- مەھمۇد ساقى
		۱۹۵۱-۱۹۵۰	۲۱- شاكىر فەتاح
		۱۹۵۲-۱۹۵۱	۲۲- عارف ئالەبەنى
		۱۹۵۳-۱۹۵۲	۲۳- عەبدولمەجىد بەرورى
		۱۹۵۴-۱۹۵۳	۲۴- ئىسماعىل خەلىق رەسول
		۱۹۵۵-۱۹۵۴	۲۵- شاكىر فەتاح
		۱۹۵۶-۱۹۵۵	۲۶- عەبدولمەجىد بەرورى
		۱۹۵۸-۱۹۵۶	۲۷- سەبىحى عەلى
		۱۹۵۹-۱۹۶۰	۲۸- ئەكرەم عەبدولمەجىد
		۱۹۶۲-۱۹۶۰	۲۹- عەبدولجەبار ئەلئالۋىسى
		۱۹۶۵-۱۹۶۲	۳۰- صادق ئەلئەبەتەبەنى
		۱۹۷۰-۱۹۶۵	۳۱- مەھمەد عەلى بىرىفكانى
		۱۹۷۱-۱۹۷۰	۳۲- بەھىيا جاف
		۱۹۷۴-۱۹۷۱	۳۳- جەلال خۇشناو
		۱۹۷۴-۱۹۷۴	۳۴- ئەلئەت ھادى
		۱۹۷۴-۱۹۷۴	۳۵- كازىم عەبدولرزا
		۱۹۷۵-۱۹۷۴	۳۶- حەسەن فەتھوللا
		۱۹۷۵-۱۹۷۵	۳۷- سەئىد سەلىمان

لەينى جۇگرافىيە:

قەزى ئاكىرى پىنكھاتىيە ژ چىيا و گىر و دەشتان، دىكەشەتە دىئاقبەرا ھەردو دەقەرىن سۇران و بەھدىنان و سى پارىزگەھان پىنگەھ گىردەت، ئەو ژى ھەولتېر ب دوورانتىيا (۱۱۰ كىم) باشوورى رۇژھەلات، مووسىل ب دوورانتىيا (۹۰ كىم) باشوورى رۇژئاقاي، دھۆك (۱۱۸ كىم) رۇژھەلاتى كو نھا قەزىيەكە سەرب و پىقە و رىژھەيا (۱۳٪) ئى ژ رووبەرى و پى پارىزگەھى پىنكەھىنت و بەرى ھىنگى سەرب پارىزگەھان نەبىنەواقە بوو كو دىكەتە باكوورى رۇژھەلاتى و پى پارىزگەھى، ل سەرب ھەردو ھېلىن دىرئىزى (۴۴،۹۱ و ۴۲،۰۵) رۇژھەلاتى و ھەردو بازىيەن پانىن (۳۷،۰۲ و ۳۶،۲۶) باكوورى رووبەرى و پى (۱۹۴۱ كىلومەترىن چوارگۆشەنە)، كو دىبىتە (۶۸۱۳۸۲) دۇنەم، ژ وانان (۵۴۹۸۲) دۇنەم سەنتەرى قەزىين يە، رووبەرى بائىرى ئاكىرى ھەتا سالا (۱۹۹۰) ئى تى ۱۲ كىلومەترىن چوارگۆشە بوون، ئى ل سالا (۱۹۹۸) ئى بوو ۵۶ كىلومەترىن چوارگۆشە و نھا دىكەھىنە ۱۱۳ كىلومەترىن چوارگۆشە و بائىرئاقاي ئاكىرى ب ھەفكارى دىگەل كومپانىيەكا ئەلمانى

دېمەنەك ژ ئاكرئ

باشوورى: قەزا ھەمدانىيە كو نھا ژى سەر ب پارىزگەھا نەينەواقەيە.
رۇژھەلاتى: پارىزگەھا ھەوليرئ.
رۇژئاقايى: قەزا شىخان.
 ژمارا خىزان و ئاكنجىين قەزايىن ل شوانا (۱۹۹۷)
 ئ ب فى شىئوھى بوون:

ز	دەفەر	ژ خىزانان	ژ كەسان
۱	ناقەندا ئاكرئ	۳۲۳۴	۱۹۱۵۵
۲	گوندىن ناقەندى	۱۱۶۱	۷۶۶۶
۳	ناھيا دىنارتە	۲۹۵۴	۱۸۵۶۲
۴	ناھيا بجيل	۱۷۱۰	۱۱۸۱۴
۵	ناھيا گىردەسىين	۴۰۵۷	۲۸۳۴۳

ئاكرئ چەندىن جھين شىوينوارى لى ھەنە، ژ وانان كەلا ئاكرئ و كونە كۆتر و گوندك و كەلىن رەش كو سەر ب ناقەندا ئاكرئ ھەنە، ھەر وەسان گر ئاشوور و

رابوويىنە ب دانانا دىزايىن بىنەرتى يىن باژىرى كو كار ل سەر فى رووبەرى ھەتا سالا (۲۰۳۵) ئ بىكەن. ئاكرئ دكەقىتە بلنداھىيا (۶۱۵م) ل سەر ئاستىن دەريايى و (۲۴۲۸۴) خىزان كو دىنە (۱۴۱۹۱۵) كەس لى دژىن، ژ وانان (۱۱۴۶۵) خىزان كو دىنە (۱۱۲۵۰) كەس ل ئاكرئ و گوندىن دەور و بەر كو دىنە ۱۳ گوند دژىن^(۹).
 سنوورين وى بەردەوامى ھاتىنە گوھارتن و داوى جار ناھيا بەردەرەش ژئقەبوويە و بوويە قەزايەكا سەرىخۇ، سنوورين قەزا ئاكرئ يىن سىرۇشتى ب فى رەنگى نە:

باكوورى: دەشتا زى و چىايىن شىرىن.
باشوورى: چىايىن مەقلووبى.
رۇژھەلاتى: رووبارى زى مەزن (زى بادىنان).
رۇژئاقايى: رووبارى خازرى.

لى ژ لايىن جوگرافىيا سىياسى قە سنوور ب فى شىئوھى نە:
باكوورى: ھەردو قەزايىن ئامىدىن و مىرگەسۇر.

كۆرەقۇا و چوستەيى و قاپەكى ھەنە، مينا كانىيىن (پاشاي، قۇناغا، نىچىرقانا، قەشەي، تەوكى، ئاقدى، زىادى، مزگەفتا تلويتان، بىن، مام عەبدالكى، ئستىنگىن، مەمىن، بىك و زاڧا، مزگەفتا ھەجيا، ستى، سىپەي كو جھەكىن گوزارى يە، گىرەي، سيارا، عەزىز عەلى، مشكا، يىغەمبەرى، فەلەي، سىمىن، حلانى، قازى، سەيداي، حاجوى، دوشىقانى، عەرى، كانىلۇك، شىخ تاهىرى) ئەقە ھەمى ل تاخى كۆرەقۇا. يىن تاخى قاپەكى زى پىكھاتىنە ژ كانىيىن مام گەرۇك، سارمىن، سارميا خارى، سىن، شىخ ماڧى، شىنى، كوگا، ملا سالمى، عەنجافرى، بىندۇلى، مىرا، نىقەكى، خاجا، عەبوى، خدر غازى، شاى.

يىن تاخى چوستەيى پىكھاتىنە ژ كانىيىن حسوى، كاشى، بن زەيتىنا، محسنى، پىرى، قىركى، قمبرا، ھەمە عەلى، ناروك، جىي، بەيارى، خەندانى، پشولى، مەرۇك، خەجۇك، فەيزوى، تەمىلى، عەمبىشلا، كەرىمى، تىن، زواىن، نافكى، شىخ عەبدۇلغەزىزى، ساقار، مەسى، ھەجى عوبەيدى، ئىسقى، رەزۇكى، قاسۇيا، عەلەمۇكا^(۱۲).

ھاڧىنگەھا سىپە

سەرگەقۇك و خرابە ژوورى و ژىرى و كەلەدىر و زىراق ل ناحيا گىردەسىن و كەلاتى و گەلى نىروھ خانەكى و گەلى زەنتە ل ناحيا بجىل و گوندى سۇس ل ناحيا دىنارتە و... چەندىن شوينوارىن دى^(۱۱).

كانىيىن ئاكرى:

ئاكرى جھەكى دەولەمەندە ب سامانى ئاڧى و چەندىن كانى لى ھەنە، ژ وانان، كانى زەرك كو (۷۰۰م) ژ ئاڧەندا قەزايى دوورە و ھەكى جھن چارەسەرىيا نەخۇشىيان دەيتە بكارھىنان، كانى تلويتان، كانيا قازى ل باكوورى رۇژھەلاتا باژىرى.

كانىيىن خەچكى، خەندانى، ل رۇژئاڧاي باژىرى. زىدەبارى چەندىن كانىيىن دى كو ب ھەقرا دو شىڧىن بچويك ژ ھەردو ئالىيىن باژىرى دروست دكەت و چەند كانىيىن دى درىژنە سەر و ب گەھشتنا وان ھەردو شىقان ل باشوورى رەزان رووبارەكى بچويك دروست دكەن^(۱۱).

ب كورتى پتر ژ (۸۰) كانىيان ل ھەرسى تاخىن

جۇيىن ئاقى:

ئاكرئ گەلەك جۇكىن ئاقى ئى لىن ھەنە كو پتر بۇ ئاقدانى و كار و بارىن رۇزانە ب كاردھىنان، ئ وان، جۇكا سەررەكى كو ئ كانى زەركىن دەردكەقىت، جۇكا عەلى مەحمىدىيان كو دىسان ئ كانى زەركىن دەردكەقىت، جۇكا سەرئ سىپەى يا رۇژھەلات كو بەرەف دۇلا بەرۇكا سەيداي شئوردبىت، جۇكا سەرئ سىپەى يا رۇژنافا بەرەف باشوورى، جۇكا جەوسەقى، كو درىزىن جۇكە و ئاقى ئ كانىا تلويتان وەردگرىت، جۇكا رەزىن گۇرەفا ل ئالىى باكوور بەرەف رۇژھەلات دچىت، جۇكىن تاخى جۇستەيان و ئەو ئى ئ چەند جۇكان پىكھاتىنە، وەكى جۇكا سەرى، جۇكا ژوورى، جۇكا بنى جامەن، جۇيا رەزىن گەلى، ھەر وەسان چەند لقىن بچوك ئى دەردكەقن، ئىلى چەند جۇكىن دى وەكى، جۇيا سىپى، جۇكا رەش، جۇكا مەيدانى، جۇكا بنى نھارى، جۇكا ئاقى و... ھتد^(۱۳).

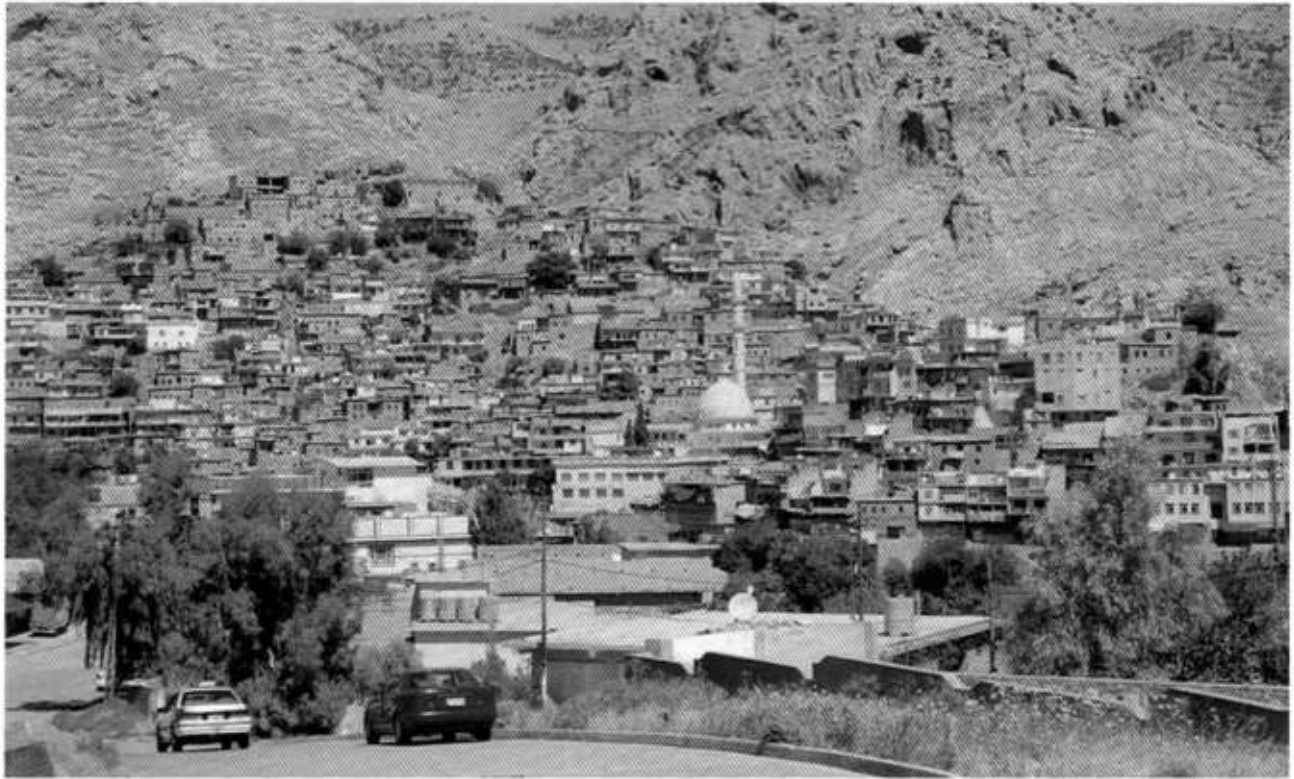
جھىن گوزارى:

ئىر ھەبوونا ئاقەكا زۇر ئ كانى و رووباران و سرۇشتەكى جوان، ھەمى بووينە ھۇكار كو جھىن خۇش و گوزارى لىن مشە بىن، وەكى كانى زەركى، رەزى مىرى كو دىناتدا بىن مىر ئىسماعىل پاشايى دووى بوو، سەرئ گرى ل ئاقەراستا ئاكرئ، گەلىن شىخ عەبدولعەزىزى كو مەرقەدى شىخ عەبدولعەزىز كورئ شىخ عەبدولقادر گەيلانى لىن بە، پشئا گەلى، مەمىن ل رۇژھەلاتا ئاكرئ، ھافىنگەھا گەلىن زەنتە ب دووراتىيا (۱۲كم) ئ بائىزى ئاكرئ، سەرئ سادا ل ھنداقى بچىل، نامادا سەر ب ناحيا دىنارتە قە، گرىبش ب دووراتىيا (۱۱كم) ئ ئاكرئ، ھافىنگەھ و سىلاقا سىلن ل نىزىك گوندى دقرى، كورتكا ل ناحيا دىنارتە و... چەندىن جھىن ھىژنەھاتىنە ديار و راگەھاندن^(۱۴).

سەيرانگەھىن ئاكرئ

باژىركى ئاكىرى

قى شىئوھى:

بىنەمالىن: (خىشتانا، كۇسا، يونس ھەجىيا، سىتالى، ھەيش رەقەند، شەملە پىقازى، كىتتە خورى، مېوھ لىنكى، جىغسى، مامىلۇكى، گدۇي، پەتكى، مەلاكى، ھەلىمكى، قەلپىسا، سەيدىن مەزوى، ھاجى ھەبۇي، پى رەشا، قەپۇي، صادىق شەرىفىن، زىمۇي، خەبازا، خەياتا، شەفلىكا، شىندۇي، چىچكى مەزىن، ھەلى مەھمىدىيا، مەھمەد ھەلى پىلاڧ، فرۇش، پىخاسا، زۇرنا بىزا، زاھى، چۆك رەشا، ھىسكى، لولىن، مەھجرا، ھەزىز ئاغاي، كەشىشا، پىچانا، دىوانا، كلۇخا، باسكى خەتمى، مستەفا ھەبدال، چاڧ رەشا، بچىن، ئەمەدى، كوتىلۇكى، قوتى، چىت كەوا، مەسىن، صۇقى ھەبىن، ھەلىكا، كۇچەرا، قىتكا، ھەسكوى، تەفوكەركى، شىكاكا، شەكر، سەفارا، شەنگە رىتى، دۇل قوتا، جەبىن، باشاي، مارگرا، مالا مېرا، تەمەر خانى، بىزۇكىن، تەمىمى، گەيسۇكا، كورگە شىنى، ھەبىدولۇھەب ئاغاي، ھەمە شا، خىسۇيا، خەندانى، خاجا، شەنگوى، زەمۇي،

سەرىن ئاكىرى (ئەو جەبىن ب سەر ئاقدار):

سەرىن ئاكىرى، سەرىن كەلىن، سەرىن كانىن، سەرىن ئاتكا، سەرىن ھەسىن، سەرىن گرى، سەرىن سىپەي، سەرىن تانكىن، سەرىن بىنوكىن، سەرىن كەندالا، سەرىن بىن سۇسى، سەرىن تىشى، سەرىن بىنوكا مەھتىن، سەرىن ھەمبىشالا، سەرىن كواركىن، سەرىن دەرەجۇكا، پىكە سەرى.

لايەنى جىقكى:

خەلىكى ئاكىرى پىكھاتىنە ژ ھەردو ئايىنىن ئىسلام و مەسىحى ب رىزەيەكا كىنم، ل بەرى سالا (۱۹۴۸) ئى جوى ژى لى ھەبۇون، ھەر ھەسان ئاكىرى يا دەولەمەندە ب ھەبۇونا ھەشېرەتىن جوداجودا ژ زىبارى و ھەركى و گۇران و سۇرچى و مزوورى و...ھند. ھەر ھەسان چەندىن بىنەمال لى ھەنە كو ل قىرە نامازە ب چەندىن بىنەمالان و دبىت ھندەك نە بىنەمال بىن، لى نافەكى خۇ ھەكى ناف ل باژىرى ھەيە و ب

تاخىن باژىرى ئاكىرى:

ئاكىرى پىنكھاتىيە ژ چەندىن تاخان، ل بەراھىن ھەردو تاخىن چوستەھى و كوراوا ھاتىنە دروستكرن و پاشى تاخى سىن قابەكى ھاتىيە دروستكرن و ھەنا سالا (۱۹۶۰) ئى ئاكىرى پىنكھاتىيوو ژ فان ھەرسى تاخان كو سىن كەفنتىرىن تاخن ل ئاكىرى و پتربىا پىن دى نوى ھاتىنە ئاڧاكىرن، ئەو تاخىن كەفن ژى پىنكھاتىيە ژ:

تاخىن چوستەھى، كەفنتىرىن و نافدارتىن تاخە ل ئاكىرى، دكەڧىتە سنوورنىن رۇژئاقا و و باكوورى رۇژئاقاينى باژىرى. ل سەر ئاقى وى ژى دو بۇچوون ھەنە:

ئىك: جەن ئاكنجىيوونا جوپيان (جوپلەكستان).

دو: جۇستەھى دەھىت ب رامانا ھەستىارى و زىرەكى، دى بىژن (فلان كەس ىن چوستە)، ب واتاىا زىرەكىن دەھىت.

ژ جەين بەرنىاس ل ڧى تاخى:

چىچكە مەلاى، رەژى كەرا، سەيدى مابىن، مىكوى، سىحوى، كورتان كەرا، عەمبەرخانا، نالبەندا، جەجى لەڧەنى، سوپاسى، كىتانى، گولن، مەجى، پىسكىتا، ڧلىتى، مەنن، چىرۇى، زىندابىن، عەسكەرى، تەبىروى، چاۋشى، قەلۇى، قەرمۇى، قازى، كاسك كەرا، بندۇلا، ھەلن، چاڧۇى، لەڧەنى، مەفتى، ماخۇسا، تاتانى، گىلەخى، گىلەخىنكى، مەشكى، بىسپارى، جەجى شەكرى، شەمىن، يوسىف نەباتىن، خىيالىن، ھەسەن پاشاى، نەقارا، ھەدى، دندلى، باپىرۇكى، مەمەد سالىح كىزەى، مالا تىلى «ھەسەن تىلى»، رەشو ساحب، شىنۇى، سىندسى، رەشۇى، ھەسەن چىرى، پىن، ملخەى، بىبى، كەرىم مىرۇى، قىچكەى، مام عوسمانى، قىزەى، قورىتانى، ھەلا بىسكسۇر، ئۆتەچىا، سلىمان ئاشەڧانى، دەحلۇى، مەركى، جەجى شەنەى، قورەيش، كلىزى، كوچوى، قورىتانى، عزىر ئاى زوكى، جەجى عىساي، حاجى عەلى، مەلا عارڧى، ڧازلى، حاجى ھەموى كوركاڧەى، جەجى بادىنى، شەرمىنا، ھەسەن نەجارى، دەرۋىش سالاى.

باژىركى ئاكىرى

- زۇيوكىڭ (زۇيوكىڭ) كانيا بەييارى، شىنخ ئىسفى.
- ئاقىڭ (گاقىڭ)، شىنخ ماڭىڭ، كانيا سىتىڭ سەبۇسىڭ، بىندۇلىڭ.
- مەھتەڭ، كانيا دەرمەن ئاڭىڭ، جۇخىنا، مەستەلىڭ، غاباتىڭ.
- قەشۇرىڭ، سالا (۱۹۸۰) ئى ھاتىبە دامەرزەندىڭ، زۇ جەيىن دىيار ل قى تاخىڭ، كانى قىركىڭ، كەم گەڭسكىڭ، رەڭباجىڭ، بىن زەيتوپىڭكا.
- خىرگاڭ، د بەرىڭ دا جەيىڭ وان رەزىوون، پاشى د دەمىڭ، حكۇمەتا ئاقەندىڭ دا ل سەر فەرماتبەران ھاتە دابەشكىڭ و بۇ تاخەكىڭ باژىرىڭ، زۇ جەيىن دىيار ل قى تاخىڭ، بورجا خىرگاڭ، رىڭكا گىشىڭ، غاباتىڭ (دارستانا) خىرگاڭ.
- رقاھىڭ، ل بەرىڭ گرەكىڭ بىلد بوو و بۇ جۇخىنا دەھتە بىكارھىنان، مېنا تاخىڭ پىنشىر ل سەر فەرماتبەران ھاتە دابەشكىڭ و بۇ تاخەك.
- مېسكاڭ، پىنشان جەيىڭ چەروانان بوو، خودانىڭ وى غەزىز ئاغا و شىنخ غەزىز ئاكرەمىڭ فرۇتتە خەلكى و وان زى ئاڭاكر و بۇ تاخەك.
- ئەڭ گەرەكىڭ ئاقبىرى ھەتا سالا (۱۹۸۰) ئى د ئاقاسنووڭ باژىرقانىيا ئاكرىڭ دابوون، و پىشتى ھىنگىڭ زۇ ئەگەرىڭ كاودانىڭ سىياسى و شەران سال بۇ سالىڭ تاخىڭ باژىرىڭ پىر لى ھاتىڭ و چەندىڭ تاخىڭ دى ھاتتە ئاڭاكرىڭ، ۋەكىڭ.
- تاخىڭ ئازادىڭ، ئەڭ ناخە پىشتى ئەنزالان ب ئاقىڭ (مجمع المسىحىين- كۆمەگەھا مەسسىحىنشىڭ) ھاتىبە ئاڭاكرىڭ، خەلكىڭ وئ پىڭكەتەبىوون زۇ مەسسىحىيىڭ گوندىڭ (ھىزانكىڭ، بىرىزكىڭ، كەشكاف، دوپرىڭ). زۇ جەيىن دىيار ل قى تاخىڭ، دىرەك لى ھەبە.
- تاخىڭ شۇرش (خوارىڭ و سەرىڭ)، د بەرىڭ دا جەيىڭ ھافىتتا پاشماۋەيىڭ باژىرىڭ و جەيىڭ سەمىزىكرنا ئازەلى بوو، پاشى رىڭكخراۋەكىڭ ھەندە خانى بۇ كىم دەرامەتان لى ئاڭاكرىڭ، پىشتى ھىنگىڭ و زەر كاودانىڭ جىڭاكىڭ و ب ھارىكارىيا حكۇمەتا

مىڭمىڭ، كەڭتەرىڭ بازارىڭ ئاكرىڭ بە، جامعا مەزىڭ، بەنا دىرىڭ، گەلىڭ شىنخ غەبىدۇلغەزىرىڭ، كو مەرەدەئى شىنخ غەبىدۇلغەزىز گەيلانى لى بە، كەڭرىڭ قەسەبىڭ، كو ئاقىڭ وى زۇ كوشىتتا مەرۇڭان ھاتىبە، كىنشىڭ، كو جەيىڭ پەرسىتگەھا جويىيان بوو، جىسرىڭ كوگا، كاقلىڭ ھەماموڭىڭ، زىوكىڭ، مەھتەڭ، قەشۇرىڭ، كانيا بەييارى، سەرشىلا، سەرىڭ دەرهجۇكا (بەرىخۇكىڭ)، ئاقىڭ (گاقىڭ)، تاخىڭ زەئىمىڭ، ھىجرىڭ، پىرىنانىڭ، بەرىدىڭ، ئاشىڭ.

تاخىڭ گۇراۋە

ئاقىڭ تاخىڭ زۇ گۇر (گۇرستانىڭ) ھاتىبە، ل دوۋف گۇتتان كو مىرىڭ كەلىڭ داخواز زۇ گوندىڭ (گورگاۋا) زۇ غەشپەرەتا زىبارىيان كرىوو كول وئىرىڭ ئاكنجى بىن دا كو رىڭبا ئاڭا كەلىڭ دروست بىكەن ۋەكى ئەندازىارتىڭ ئاڭ و سۆلىپان.

زۇ جەيىن بەرنىاس ل قى تاخىڭ

كانى زەرك، سىپەلا سىبە، كو جەھەكىڭ گوزارىبە ل ئاكرىڭ، كانيا تلىتا، بەرۇكا سەبىداي، خىرگاڭ، بەردەرەكىڭ قىشلىڭ، رەزى مىرىڭ، كەلا كەڭىڭ، تاس مەنجەلا، غەلى مەحمىدا، مەمىيڭ.

تاخىڭ قابەكىڭ

ل سەر ئاقىڭ تاخىڭ دو بۇچوون ھەنە، ئىك، زۇ ئاقىڭ وان كەسان ھاتىبە كو زۇ گوندىڭ قابىكا ھاتىبە قى جەيىڭ و لى ئاكنجىبوۋىنە، دو: ئاڭ زۇ قابەك (سېنىك) ھاتىبە، كو وان كەسان ئەو پەيڭ بىكاردەھىنان كو زۇ دەڧەرا سۇران ھاتىبە قى جەيىڭ.

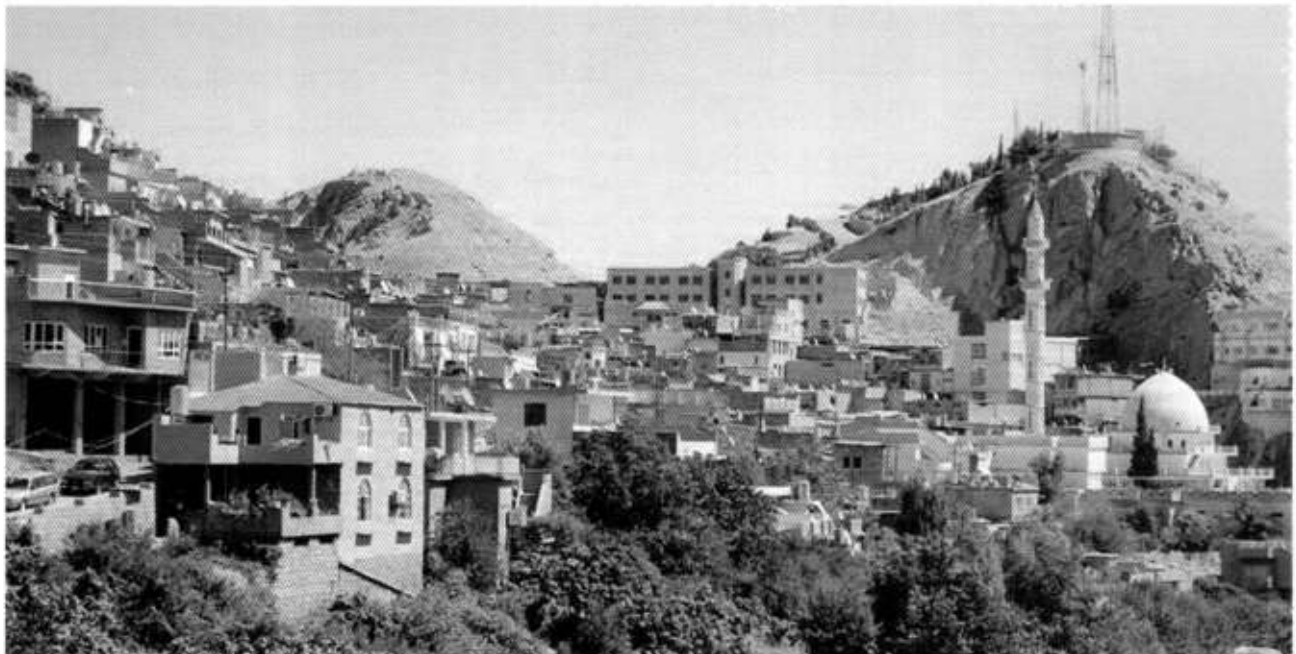
زۇ جەيىن بەرنىاس ل قى تاخىڭ

كانى مام كروك، زەڧىيڭ، شەڧىلكا، خەستە (ئەھا ھاۋار ھاتىڭ)، سارمىيڭ، مەلا ئەحمەد، ب بەرفەرەھىبوونا باژىرىڭ تاخىڭ نوى زى ھاتتە دروستكىڭ، زۇ واتان، - سارمىيڭ، ئەو زى سى سارمى ئە: (يا غەلوۋى، يا ئەنۋى، يا خارىڭ)، شىكەڧتا، زەڧىيا جەجى ئەنۋى.

- سەرھلدانى (۹۱) خىزانىن پىشمەرگەيان لى ئاكنجىبوون.
- تاخى شەھىدانانى نو، ھەر ب ناڧى شەھىدان ھاتىبە ب ناڧىكرن.
- تاخى بىوك، گوندەكن رەخ و دۇرىن ئاكرى بوو و نھا بوويە تاخەكن باژىرى و ئاكنجىبىن وئ ژ عەشىرەتا زىبارىيانە.
- تاخى گولان، ل دەستپىكىن تاخ ب رىكا رىكخراوھەكن ھاتە ئاڧاكرن و پاش عەردىن وى دابەشكرن و بو تاخەك.
- ئالەرش، دكەڧىتە باشوورى باژىرى ئاكرى ل نىزىك تاخى گولان، ل بەراھىن گوندەك بوو و نھا تاخەكن باژىرى يە.
- ئالەبى، د بەرى دا گوندەكن بۇشى زىبارىيان بوو ل باشوورى رۇئىئاقابىن باژىرى و نھا بوويە تاخەكن باژىرى.
- باشقال ئاغا، گوندەكە نھا سەر ب ناڧەندا ئاكرى ڧەبە، خەلكى وى ژ عەشىرەتا زىبارىيانە. ژ جەبىن دىار ل گوندى كىلا باشقال.
- باشقال رەڧەند، گوندەكە ل رۇژھەلاتى سەنتەرى

باژىرىكى ئاكرى

- ھەرنما كوردستانى ھندە خانى ھاتنە ئاڧاكرن و بو تاخەكن باژىرى. ژ جەبىن دىار ل گوندى، رىكا سىمىلا، سەركرش، گومركىن فىقى.
- تاخى ۱۱ ئەپلوول، د بەرى دا دگۇتنى شىڧەكور، ئەو ژى ب رىكا دابەشكرن د رىكا كۇمەلا ئاكنجىبوونا ڧەرمانبەران ھاتىبە دابەشكرن و چەند خزمەتكوزارى مېنا مەيدانا ھەسەن بەگ و سەپرانگەھا ئاكرى و زىندانانى نو لى ھەنە.
- تاخى ھەجى غەنى، ناڧى تاخى ژ ناڧى كەسەكى ب ناڧى (ھەجى غەنى)، كو ژ عەشىرەتا سۇرچىبانە، پىشتى ژ ئاوارەبىن ڧەگەرباين ئەڧ عەردە ل سەر بىنەمالا وى ھاتە دابەشكرن و ب ناڧى وى ھاتەنىاسىن.
- تاخى شەھىدانانى قەلەن، ب ناڧى شەھىدان ھاتىبە ب ناڧىكرن، چونكى عەردى وى ل سەر خىزانىن شەھىدان ھاتبوو دابەشكرن و بو ھاتبوونە ئاڧاكرن. ژ جەبىن دىار ل ڧى تاخى، قەلا ئاكرى و نىچرگىز حۇل و بازارى ئەرزانى پەرۇكان.
- تاخى ڧەوجى، ب ناڧى ڧەوجا سەربازى ھاتىبە ب ناڧىكرن كو بەرى ل ڧى جەبى بوو، پىشتى

- ئاكرى، خەلكىن وى ژ عەشپىرەتا زىبارىيانە.
- كوچىنە فەلا فەرزە، خەلكىن قى گوندى ژ عەشپىرەتا ھەركىيانە و سالا (۲۰۰۱) ئ ئەف گوندە كەتپىيە د ئاقاسنوورى ئاقەندا ئاكرى دا.
 - كوچىنە ھەسەن بدو، ئەف ئاخە نوى ھاتپىيە دروستكرن، پىشتى ھەسەن بدو رابووى ب دابەشكرنا زەقىين عەردى و نھا بوپە ئاخەكى مەزن.
 - كوچىنى فەلا، ئەف ئاخە پىشتى روودانين سەرھلانا تىرۇرى ل عىراقىن دروست بوپە، دەمى خەلكىن مەسىحى ژ بازرىن عىراقى ژىر تىرۇرى رەقىن و قەسنا كوردستانى كرىن.
 - سۇسنا، ئەف گوندە دكەقىنە رۇزئاقايىن سەنتەرىن ئاكرى، خەلكىن وى زىبارىنە و پىشتى سالا (۲۰۰۳) ئ ئەف گوندە كەتپىيە د ئاقاسنوورى بازرئاقايىن ئاكرى دا.
 - رەزۇك، گوندەكە دكەقىنە دئاقبەرا ھەردو گوندىن سۇسنا و كوچىنە فەلا، ئاكنجىين وى زىبارىنە.
 - سىماقۇك، ئەف گوندە دكەقىنە باشوورى رۇزئاقايىن ئاكرى، ئاكنجىين وى ژ عەشپىرەتېن زىبارى و ھەركى و خىلىن.
 - خىپە ژىرى، گوندەكە ل باكوورى رۇزئاقايىن ئاكرى، ئاكنجىين وى ژ عەشپىرەتا ھەركىيانە.
 - خىپە ژوورى، گوندەكە دكەقىنە رۇزئاقايىن بازرىن ئاكرى، خەلكىن وى ژ عەشپىرەتا زىبارىيانە.
 - خىپا كەفن، گوندەكە دكەقىنە رۇزئاقايىن بازرىن ئاكرى، خەلكىن وى ژ عەشپىرەتا زىبارىيانە.
 - راسلەمىن، گوندەكى زىبارىيانە، گەلەكى ب ئاف و دەرامەتە.
 - جونا، دكەقىنە رۇزھەلاتىن ئاكرى، ئاكنجىين وى زىبارىنە.
 - قاچاخ ئاقا، ئەف گوندە ل بەرى بىن ئەمەر خۇشا بوو، ئاخ ب رىكىن زىندەگاقى ھاتپىيە ئاقاكرن.
 - دىسان چەند ئاخىن دى تر زى ھەنە، ھەكى ئاخى دەواجن كو پىرۇزەبەكى پەلەوھەران (دواجن) لى ھاتپوو دروستكرن، ئاف ب وى ئاقى ھانە ب ئاقكرن و ھەتا نھا ژى ھەر ب وى ئاقى ماپە، ھەر ھەسان ئاخىن نىرگىز لاند و كەلى سىتى كو ژ ئاخىن نوى نە و ل ژىر ئاقاكرنى نە.

ژىدەر

۱. مەصدق ئۇقى و ئىسماعىل بادى، رىبەرىن پارىزگەھا دھۆك، (دھۆك، ۲۰۱۰)، بپ ۱۲۱.
۲. ھەمان ژىدەر، بپ ۱۲۲.
۳. ھەمان ژىدەر، بپ ۱۲۴.
۴. ھەمان ژىدەر، بپ ۱۲۷.
۵. د. بىرخان العىندى، المجتمع الكردى فى المنظور الاستشرافى، (اربىل، ۲۰۰۲)، ص ۴۸۹.
۶. ھەمان ژىدەر، بپ ۴۹۰.
۷. جمىد شكرى، ئاكرى (عقرە) فى العهد الملكى، دار سىپىرىز للطباعة والنشر، (دھۆك، ۲۰۰۸)، م، حاجى ھاشم- اربىل، ص ۱۹- ۲۲.
۸. مەصدق و ئىسماعىل، رىبەر... بپ ۱۲۸.
۹. مەصدق و ئىسماعىل، رىبەر... بپ ۱۲۹.
۱۰. فائق ابو زىد سلېم ئاكرەبى، دىل ئاكرى السىاحى، چاپخانەى زانكوى سەلاھەددىن- ھەولېر، ۱۹۹۹، بپ ۲۱- ۲۷.
۱۱. حىكەمەت مەلا ياسىن، رەزىن ئاكرى و رىك و بىنەمايىن ئافدانى، كۇفارا ئاكرى، ژمارە ۵، ئادارا ۲۰۱۴، بپ ۱۱.
۱۲. دىل ئاكرى السىاحى... بپ ۱۵- ۱۷.
۱۳. ھەمان ژىدەر، بپ ۱۹- ۲۰.
۱۴. ھەمان ژىدەر، بپ ۵۱- ۶۴.

ناھىيا بىجىل

كارۋان زاھىر

ناھىيە بى قى رەتكى ماپە ھەتا ل رۇزا ۱۱ حىزىرانا ۱۹۸۷ ئى ب بىرلەك سەركۇمارى (مىرسوم جىمھورى) ھاتىبە ھەلۈەشاندىن، د وئ بىرلەندا ئى ھەر ب ناھىيا سۇرچى ئاقى وئ ھاتىبە^(۱).

سالا ۱۹۹۷ ئى سەرتىوو حىكۇمەتا ھەرتىمى ناھىيە ب ئاقى ناھىيا بىجىل دامەزاندەقە ئەقە ئى زىر وئ چەندى بوو كە دەقەر يا مەزنا و عەشپىرەتا سۇرچى ب خۇقە دىگىرت كو مەزىتىرەن عەشپىرەتە ل وئ دەقەرى^(۲).

سەنۇورىن ناھىيا دىنارتە:

باكوورى: ناھىيا دىنارتە

باشوورى: سەنۇورى پارتىيەسى ھەلۈەتىرەن و ناھىيا كەلەك

رۇزھەلاتى: رۇبىرى ئى مەزىن و ئالىق دى بىن رۇبىرى ناھىيا جەزىر

رۇزئاقا: ناھىيا كىرەسەن و بائىرى ئاكرى:

رۇبىرى كىشىن ناھىيە (۱۲۱۱۱۱) دۇنەمىن عەردى، ئانكو (۳۵۰) كىلومەترىن چوارگۈشە بخۇقە دىگىرت، عەردى وى بىن چاندنى بىن دىم (۵۲۷۳۵) دۇنەمەن و بىن ئاقى (۲۳۵۵) دۇنەمەن^(۳)، ھەمۇو سەنۇورى

ناھىيا بىجىل: پىشىرتە ناھىيا سۇرچى ھەتە ئاكرى، ئى بەركو دەمى بىرلە دامەزاندە ئاقى ناھىيە ھاتىبە دان سەردەمى دەستەلەندارىيا ئوسمانى و پاشتر يا شاھىنى (مەلكى بوو) ل عىراقى، وى دەمى پىكھاتا جۇگرافىيا سەنۇورىن ناھىيان ل سەرتىنەتەك عەشپىرەتى ھەتەدانان، ئەق ناھىيە ئى زىرەكو پىرانىيا خەلكنى وئ ئ عەشپىرەتا سۇرچى بوون ب ناھىيا سۇرچى ھاتىبە ئاكرى، ئەق ناھىيە بەك ئ ناھىيەن ھەركە قىنىن دەقەرا بەھدىنەن، ل دوو ق سالىناما وپلايەتا مووسل يا ئوسمانى يا سالا ۱۳۳۰ مىش/۱۹۱۱- ۱۹۱۲ ز بەك ئ دو ناھىيەن سەرتە قەزا ئاكرى قە بوويە و ھەر ب ناھىيا سۇرچى ھاتىبە ئاسىن^(۴)، ئانكو ناھىيا سۇرچى ل سالا ۱۹۱۱- ۱۹۱۲ ز ھەبوو و دىتە دامەزاندە وئ ھىز كە قىتر بىت، پىشىرى دامەزاندەن حىكۇمەتا شاھىنى يا عىراقى ل دوو ق پاشىبەندى بەيانا ھەزارەتا ئاقخۇيا عىراقى ھىمار ۱۱۲ ل رۇزا ۱۵ چىرا ئىكى ۱۹۲۲ ئى ھەك بەك ئ دو ناھىيەن سەرتە قەزا ئاكرى ئامازە بىن ھاتىبە كىن ئەو دو ناھىيە ئى (سۇرچى و زىبار) بوون^(۵)، ھەتا سالا سالا ۱۹۳۸ ئى مەلەندى ناھىيە ل كوندى كەلاتى بوو، ل سالا ۱۹۳۸ ئى ھاتىبە قە گوھاستەن بو كوندى بىجىل^(۶).

دېتر دەيتتەفرۇشتىن و ئەوئ خەلكى دەقەرئ ب خۇ دكەنە رىچال بۇ خوارنا خۇ و بۇ فرۇشتىن^(۸).

بجیل:

مەلبەند يان سەنتەرئ ناحيا بجيله، (۱۳كم) ژ باژئرى ئاكرى دووره، ل سەر رىكا سەرەكيا ئاكرى دەشت حەرىرە، بنارا چياين (سادە) كو نافدارتيرن چيايه ل وئ دەقەرئ پىشتى چياين (پىرس)ى.

پىكھاتا جقاكيا بجیل:

باژئركى بجىلى پىنج تاخين (سەرهلدان، سەرۇكانى، رزگارى، ئەيلوول و بانى) ب خۇقە دگريت، (۱۷۱) خىزان ل باژئركى دژين كو دىنە نىزىكى (۳۲۳۷) كەس، خەلكى ناحين دو بەشە، پىشكا مەزن ژ عەشپىرەتا سۇرچىيا نە، نھا چەند عەشپىرەتن دى تىدا دناكنجى نە، وەكى: (بارزانى، ژىبارى، زرارى، شاكى،

ناحين (۶۱) گوندان ب خۇ قە دگريت، ل دووڤ سەرژمىرىيا تەخمىنىيا رىقەبەرىيا نامارا پارىزگەھى بۇ سالا ۲۰۱۶ ئى ھژمارا خەلكى سەرانسەرى ناحين ۲۱۸۲۸ كەسە، ۳۶۹۱ كەس ب باژئرنشپن دەيتتە ھژمارتن و پىن دېتر ۱۸۱۳۷ كەس ب گوند نشپن دەيتتە ھژمارتن^(۷). د وارئ ئابوورىدا دەقەرەك دەولەمەندە، عەردئ وئ ھارىكارە بۇ ھەموو رەنگىن چاندنى دىم و ئاقى، زىدەبارى نىزىكىيا دەقەرئ ژ رووبارى زنى ژىدەرئىن دى پىن ئاقى ھەنە كو بۇ چاندنى مفاى ژئ وەردگرن، زىدەبارى قى چەندئ وەك د سەرۇبەرى گوندىن واندا دياردبىت، ئىك ژ دەولەمندىرئ دەقەرئىن كوردستانى يە د وارئ خودانكرنا مەر و مالاتىدا، ل دووڤ داتايىن رىقەبەرىيا قىتەرئەرى ل سنوورى ناحيا بجىلى ۱۱۵ ھزار سەرئىن پەزى ھەنە، رۇزانە تنئ شەش تەنئ شىرى ژ بجىلى بۇ ھەولئىرى دچىت زىدەبارى ئەوئ ل ئاكرى و جەين

ناحيا بجیل

سەروبەرى كارگىرى:

زىندەبارى رىشەبەرىا ناحىيا بجيل فەرمانگەھىن
 ژىرى ل باژىركى ھەنە ل دووف سالا دامەزراندنا وان:
 بنگەھى پۇلىسىن بجيل سالا (۱۹۳۸)ئى. بنگەھى
 ناسايشىن سالا(۲۰۰۹)ئى. باژىرقانىيا بجيل سالا
 (۱۹۷۰)ئى. فەرمانگەھا دادنوسى سالا (۲۰۱۳)
 ئى. بنگەھى ساخلەمىن سالا(۱۹۳۸)ئى. بنگەھى
 پۇلىسىن دارستانى سالا (۲۰۰۸). بنگەھى ئاكر
 قەمراندنى سالا (۲۰۰۶)ئى. بنگەھى پۇستە
 و گەھاندن سالا (۲۰۰۵)ئى. فەرمانگەھا بارى
 شارستانى سالا(۱۹۳۸)ئى. ھۇبا چاندنى (۲۰۰۶)ئى
 فەرمانگەھا كارتازانىيارى سالا (۲۰۱۴)ئى. بنگەھى
 كارەبىن سالا (۲۰۰۸)ئى. بنگەھى فېتىرنەرى (۲۰۰۷)
 ئى. ھەژىيە بىژىن سالا ۱۹۷۵ كەھرب گەھشتىيە
 بجيل

مزوورى) و دىنە تىرەيىن: (مامساكى، مامگرد، ماله
 شىخ، چارىوتى، رىزايى، نەقەبى، رەقەندۇكى، ئالكەبى،
 ھەرىۋىي، سىنا). ب رەنگەكى گشتى بجيل ژ قان
 مالباتىن سەرەكى پىنگەھىت: (مالباتا كەرىم خان،
 مالباتا الياس، مالباتا حامد زىنى، مالباتا محەمەد
 شەرىف، مالباتا مەلاھەسەن، مالباتا بىرىندار، مالباتا
 ۋەبىسى، مالباتا مستەفايى نەبى، مالباتا بلولوك،
 مالباتا توخمە شىقان، مالباتا مارەسىن، مالباتا رەسورى
 حەفسەتن، مالباتا تەقى لىدىن، مالباتا چارىوتىيا، مالباتا
 رىزايىيا، مالباتا بىنگى، مالباتا عەبدۇلاى، مالباتا زىير،
 مالباتا بابۇي، مالباتا فەقى يوسفى، مالباتا حەسەن
 دىنۇي، مالباتا حەسۇي، مالباتا سەلىم، مالباتا
 نەحمەد ئالكەبى، مالباتا غەزالى، مالباتا شىخزادا،
 مالباتا صۇفى خدرى، مالباتا مستۇ باسا، مالباتا
 توۋەبى يا و مالباتا محەمەد رەمەزان.

ھىزىن ناحىيا بجيل

پەرۋەردە:

- ل ئاقەندا بجيل ئەف خواندنگەھه هههه:
- خواندنگەھا سەرەتايى (نھا بنەرەتى) سالا (۱۹۳۸)ئ.
- خواندنگەھا سەرئ سادا بنەرەت، سالا (۱۹۷۰)ئ.
- خواندنگەھا بجيل نامادەيى، سالا (۱۹۷۰)ئ.
- خواندنگەھا بجيل نامادەيى ئىنقاران، سالا (۲۰۱۴) ئ.
- خواندنگەھا بجيل ئىنقاران بنەرەت، سالا (۲۰۱۲) ئ.
- باخچى بجيل بىن زارۇكان، سالا (۲۰۱۰)ئ.

دى بىن خەلكىن دەقەرئ يە، گەشت و گوزار ئىكە ژ داھاتىن خەلكىن وى و دشىاندایە گەلەك جھېن دى ژى بۇ فى مەبەستىن بكارىنن، وەكى سەرئ سادا و گەلىن نېروا، سەرەزى كو نەفت ئى ل چەند جھېن وئ ھاتىنە دىتن، وەكى ل گۇجار، جۇنەلە، دازىن، شەرەفۇنا و مېرگە مۇش، ئىلى كو گەلەك ژ خەلكىن وى مووچەخۇرن^(۱).

جھېن شوینواری و كەقنار ل بجيل:

- گۇرستانا سەر مەزاران، ئىكە ژ گۇرستانىن مەزىن ل دەقەرئ و زەر كو گۇرنن مالابانا شىنخان لى ھەنە نھا مەزىنترىن گۇرستانە كو سۇرچىيىن سۇران و بەھدىنان مریتن خۇ لى فەدشیرن.

- گۇرستانا گر كەمەك، ل رۇژئاقا ناحىن.
- گۇرستانا گر كەچوو، دكەقېتە ئاقەندا باژىركى.
- گۇرستانا شاكووى، ل رۇژئاقا باژىركى بجيل.
- گۇرستانا شىنخ عوزىر، ل باكوورى باژىركى.
- بەرئى كافرا، بەرەكە ل باكوورى باژىركى، دووف كەقنە باوهرىيىن خەلكىن گوندى ئەو رەشاتىيا سەر بەرى خوينا كافرايە.
- شكەفتەتىنك، جھەكن كەقنارە ل باكوورى باژىركى بجيلن.
- شكەفتەخرا، دكەقېتە باكوورى باژىركى بجيلن.
- گۇرەپانا كۇرە خەمرەقىن، ل باكوورى باژىركى بجيلن.

- شكەفتە عاشقئا، ل باكوورى باژىركى بجيلن دو پەيكەر لىن ھەبوون، ئىك بىن خرابكرى و ئىكىن ماى.

- شكەفتا لەندەھۇي، وەك خەلكەك باوهر دكەن جھن شەحەويانا ئىك ژ كافرا بوويە، ب ئاقىن وى ھاتىيە ئاقكرن و دكەقېتە باكوورى باژىركى بجيلن.

- شكەفتا حمىشۇجىن، ل ئاقەندا ناحىن.

- كۇرانا بەرازا، ل باكوورى گوندى و جھن راقكرنا

زیدەرى ئاقى:

- بجيل جھەكن دەولەمەندە ب ئاقى، حەفت كانىيىن سەرەكى ب ئاقىن، (كانىيا ئاقدىن كەزۇي، كانىيا ئاقدىن سەرۋوكانى، كانىيا تەھاي، كانىيا شەمى، كانىيا شىنخى، كانى مېتكو، كانى كەولن ھەبوون)، ئەف كانىيىبە زیدەرى ئاقا قەخوارنى و پىدقېيىن مالى و چاندنى بوون و دەرگەھەك بوون بۇ گەشتوكۇزارى ل دەقەرئ.
- سالا (۱۹۹۷)ئى پرۇزەيىن ئاقى ل بجيل ھاتىيە دروستكرن، ل دووف بەرنامەكن رىكخستى ئاقى دابەشكەت، سەرچاقى قى پرۇزەي سەرۋوكانىيا ئاقا ناحىن يە.

زیدەرىن زيارا خەلكى:

جھن بجيل جھەكن گونجايە بۇ چاندنا دەرامەتىن دىم و ئاقى، مينا گەنم و جەھ و نىسك و نۆك و ماش و كونجى و رەز و بىستان و جۇرنن فىقى، لەوما خەلكىن وى ژى پتر گرنداي چاندنى نە، ھەرۋەسان تەرش و كەوالى و چىلان ئى ب خودان دكەن و پتر ژ (۲۰۰۰) سەر لى ھەنە، ل وەرژىن گەرمى دىنە زۇمىن سەرئ سادا، دىسان مرىشك و مېشېن ھنگقىنى ئى خوداندكەن كو داھاتەكن

بەرازا بوويە.

- داربەنۇكا دايكە شەشى، جەھكى نافدارە ل ناحين ل باكوورى بائىركى بجيلى.

- كەفنه گوند، ل باكوورى بائىركى بجيلى گوندهكى كەقنار ھەبە، تنى شوينوار ماينە.

- گۇما شەھيدان، جەھكى نافدارە ل جەم خەلكى، دھنتە گۇتن ل بەرى شەھيد ل وئىرى شووشتىنە و دكەفتە باشوورى بجيلى.

- ئاشىن ئاقى، ژ ھەردو ئاشىن (ئاشىن كەزۇى - ئاشىن شكەفتى) پىكدھين كو دكەفتە نافەندا بائىركى بجيلى، بۇھيرانا دەخلو دانى ھاتىنە ب كارئىنان.

گوندین سەر ب ناھيا بجيلى

گوندى سۇسناوا:

گوندهكى سەرنجراكىشە ل بنارى چياین (بىرات)،

ب دوورائىيا (۱۳كم) دكەفیتە رۇژھەلاتى مەلبەندى ناحيا بجيل و (۵كم) رۇژئاقا رووبارى زى مەزن، ئاقى گوندى ژ دو برگەيان پىكدھيت: (سۇسن) كو ئاقى گولەكى بە ئىكە ژ گولین بەرەلاڤىن چيایی. يا دى (ئاق) كو رىژا ئاقى ل گوندى گەلەكا زۇرە، ببوورينا دەمى قان دو برگەيان ئىكگرتىبە و بوويە (سۇسناوا).

سنوورين گوندى:

باكوورى: زنجيرا چياین بىرات ل سەر سنوورى ناقبەرا دەقەرا سۇرچىاپەتى و دەقەرا زىبار.

باشوورى: گوندى بىسمەكەران.

رۇژھەلاتى: گوندى خەلان مامکرد.

رۇژئاقا: گوندى كەلاتى.

پىكھاتا گوندى:

سۇسناوا گوندهكى نافدارە ل دەقەرى، خەلكى

گوندى سۇسناوا،

مىزگەفتا مۇكاڧا، ل باكوورى رۇژئاقا گوندى، ل دووڧ فەگىرانىن خەلكى دەفەرى فەدگەرىتەفە بۇ سەردەمىن ھانئا ئاينى ئىسلامى بۇ كوردستانى. شىكەفتا پېرىل، ل باكوورى رۇژھەلاتى گوندى. ئاشىن ئاقى، ز چەند ئاشا پىكھاتىنە ل رۇژھەلاتى گوندى، مىژوويا وان فەدگەرىتە فە سەردەمى مىرگەھا بەھدىنان. مىلى پىر ئاقىل، ل رۇژھەلاتى گوندى و ئەف ئافە ل مىر ئاقىلى ھاتىبە كو سەردەمەكى حوكمرانى ل كەلا گوندى كرىبە.

قەبرىستانىن گوندى، ژمارەكا گۇرستانىن زۇر كەفتن و وى چەندى د سەلمىنن كو گوندىكى كەفتارە، ئەوژى ئەفەنە، سۇقى ھەمزە، مام رۇستەم، شىفانكار، شىخو پەز، گۇرەبىن چاروى، سەرخر، خەرە، قەبرى فەلەى، برايم تانچوگرە پەشنىك. -سالا (۱۹۷۹) ئى بۇ جارا ئىكىن خواندىنگەھ ل گوندى ھاتىبە فەكرن، ل سالا (۱۹۸۲) ئى ژ لايىن حكۇمەنا عىراقىشە ھاتىبە داخستىن، سالا (۱۹۹۲) ئى جەرەكادى خواندىنگەھ ھاتىبە فە فەكرن. - سالا (۱۹۹۹) ئى بىنگەھى ساخلىمىن ل گوندى ھاتىبە فەكرن و خزمەتەكا بەرچاقا خەلكى دەفەرى كرىبە، د ھەمان سالىد پىرۇژەين ئاقا فەخوارنى ل گوندى ھاتىبە چىكرن^[۱].

گوندى خانەگە:

گوندى دكەفىتە دووراتبىا (۳كم) رۇژئاقا بىجىلن و ل دەفەرا چىبابى ھەلكەفتىبە. ئاقى گوندى ژ خانەقا ھاتىبە، دىئىن ئەو شىكەفتا ل باكوورى گوندى خەلوەتگەھ و خانەقايا دەروىشان بوویە و ئاقى گوندى ژ وى چەندى ھاتىبە.

سەوورىن گوندى:

باكوورى، زىچىرا چىبابى بىرات. باشوورى، گوندى دزۇك. رۇژھەلاتى، ناحىا بىجىل. رۇژئاقا، گوندى زىتا.

گوندى ژ عەشىرەتا سۇرچى نە و رەسپىيىن قەبىلا مامگىرل قى گوندى ئاكنجىنە، ل دووڧ سەرزەمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ھزمارا خەلكى گوندى ۱۳۴ كەس بوو^[۱]. ئەھا خەلكى گوندى (۹۴) خىزانن كو دىنە نىزىكى (۵۶۰۰) كەس تىدا دىن، ژ چەندىن بىنەمالا پىكھەين، دىنە دو جۇر بىنەمالا سەرەكى (توخمە شىفان) ە و بىن دى تىرى كو پىكھاتىنە ژ (مۇكاڧەبى، سەمۇرە، سۇرانى و رەفەندۇكى) زۇر ژمىژە ھاتىبە گوندى و ل وىرىن د ئاكنجىنە.

كانى و زىدەرىن ئاقى:

ل سۇسناوا گەلەك كانى ھەنە، بووینە ژىدەرىن سەرەكىن ژىانا گوندى و ئاقا فان كانىيا بەلاڧىتە سەر ھەمى مال و رەز و باغىن گوندى و جوانىك دايە سۇسناوا، ەك، (كانىيا قەسرى، كانىيا شىكەفتى، كانىيا قولمىنى، كانىيا ئەرمەنىا، كانىيا برقوژى، كانىيا شىخوژى و كانىيا مۇكاڧا)، ئەف كانىبە ھەمى ل ژىرىيا گوندى د گەھنە ئىك و رووبارەكى مەزىن دروست دكەن ب درىزىيا (۵كم) درىژتە رووبارىن زى مەزىن.

زىدەرىن زىارا خەلكى گوندى:

ژەر ھەبوونا ئاقەكا زۇر چاندنا خەلكى گوندى پىر ل سەر دەرامەتنى ئاقى يە، ب تاپبەت بىرىج و كونجى و ئوبىن و گوپز و چىكرنا بىستانان و جۇرىن فىقى، ھەروەسان دەرامەتنى نىم ژى ژ گەنم و نىسك و نۇكان دەپنە چاندن، ژىلى خودانكرنا تەرىش و كەوالى، دىسان ھىدەك خەلكى گوندى بازىگانىن دكەن و ھىدەك ژى مووچەخۇرن.

شونوار و جەين كەنتارىن گوندى:

ژمارەكا شونواران ل گوندى ھەنە، ژ وان ژى، كەلا سۇسناوا، ئەف كەلاپە دكەفىتە رۇژھەلاتى باكوورى گوندى، ل سەر چىبابى ئاسى ھاتىبە بىياتنان، ژەر كو پىشكىن بۇ نەھاتىبە كرىن كەسەك ب دروستامى مىژوويا وى نزانىت.

پىنكھاتا گوندى،

خەلكى گوندى ژ عەشپىرەتا سۇرچى نە سەر ب تىرەيا (مامەسام)ن، ژ مېژە ل گوندى ئاكنجىنە، مېژوويا وان فەدگەرئەفە چەندىن پىشتا بەرى نھا، د بنیاتدا ژ ئىك مالبات (مالباتا حەجى رسول) پىنكھاتىيە، ل دووف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكى گوندى تىنى ۲۰ كەس بوو^(۱)، نھا دىنە (۳) خىزان و (۱۵) كەس.

شوپىنوار و جھىن كەقنارىن گوندى:

شكەفتاخروە، ل باكوورى گوندى. دەلاقە، ژ نافى ديارە كو جھى ھەلكرتنا تىشتى بوويە، دكەفیتە باكوورى گوندى. كۆرستانا ئەسحابى، ل باشوورى گوندى، كەقنارە و مېژوويا وئ ديار نىنە، كورپن مەزن لى ھەنە. كۆرستانا گر كەپەدار، كورپن زۆر كەقن لى ھەنە،

دكەفیتە باشوورى گوندى.

كەقنەگوند، ل باكوورى گوندى و شوپىنوارىن خانىيىن كەقن لى ديارن، مېژوويا وان ديار نىنە.

ژىدەرپن ئافا گوندى:

چەند كانى ل گوندى ھەنە، ۋەكى، (كانى ھنارۆك، كانى داسىن، كانى رۆلك، كانىيا خانەگە) ھەبوون، ددەمى خۇ دا مفايەكى باش دگەھاندە گوندىيان تايبەت د وارئ چاندنىدا، بەلى نھا ئافا وان بەرەف كىم ئاقىن و ھىشكبوونى دچن و چ پرۆژەيىن ئافىن ل گوندى نىنن.

ژىدەرپن ژيارا ھەلكى گوندى:

پەز و مالات تايبەت بزن و چىل، ھەر د كەقندا ل گوندى دەينە خودانكرن، پتر ژ (۵۰۰) سەران ھەنە. بۇ خواندىنى زارۆكىن وان ل ناحيا بجىل دخوين .

گوندى شەرھوننا،

ۋە كەۋالى، ئەوما ژىدەرى سەرەكى يى ژيانا وان ل سەر تەرش ۋە كەۋالى بوو، پتر ژ (۳۰۰۰) سەرىن نازەلان كو پىنكەتپىنە ژ بەز ۋ چىلان ل گوندى دەپنە خوداكرن، ل ۋەرىن ھاڧىنى دەنە كوېستانتىن حاجى ئومەران ۋ ل سەرىن زڧىستانى ڧەدگەرىنەڧە ۋ داھانەكى باشى ئابوورى بۇ وان دابىن دكەتن، دىسان خەلكى گوندى چاندنا گەنم ۋ جەھان زى دكەن، زىلى بىستانان ۋ چاندنا كەسكانى بۇ پىدڧىيىن رۇژانە، ھەرۋەسان گەلەك ژ خەلكى ۋى موۋچەخۇر ۋ پىنشمەرگە ۋ كاسىكارن .

سالا (۱۹۷۸) ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاىپە ڧەكرن^(۱۱۵).

گوندى قەسرۇك:

گوندى دكەڧىتە دووراتبيا (۳۰كم) رۇژھەلاتى بچىل ل سەر رووبارى (زى مەزىن)، ناڧىن گوندى ژ ۋى چەندى ھاىپە كو ڧى گوندى د كەڧندا خانىپىن خۇش ھەبووېنە ۋ جەھەكى خۇشە زى لەوا ب قەسرا ھاىپە ناڧكرن ۋ نھا بووېە (ڧەسرۇك).

سەۋرىن گوندى:

باكوورى: گوندى شەرەفونا.
باشوورى: گوندى ئەستىران.
رۇژھەلاتى: رووبارى زى مەزىن.
رۇژئافاى: گوندى دازىن بىزورى.

پىنكەتا گوندى:

خەلكى ۋى ژ ڧەشېرەتا سۇرچى نە ژ تېرەيا (مامساكى)، مېژوويا ئاكنجىبوونا وان ڧەدگەرىنەڧە چەندىن پىشتا بەرى نھا، ھەمى ژ مالباتا (رەشىد ئاغا) نە، پىكەھىن ژ (۴۵۱) خىزانان كو دېنە (۲۰۷) كەس.

شەۋرىن ۋ جەھىن كەڧنارىن گوندى:

ئاشى كەڧن، گەلەكى كەڧنارە دكەڧىتە باكوورى گوندى، بۇھىرانا گەنمى ۋ بىرنجى ھاىپە بكارھىنان، گۇرستانا گرگە جوو، دكەڧىتە باكوورى گوندى، ۋەكى ژ ناڧى ديار جوھىيان مېرىن خۇ لى ڧەدشارتن.

گوندى شەرەفونا:

گوندى دكەڧىتە دووراتبيا (۲۸كم) رۇژھەلاتى بچىل، سەر رىنكا سەرەكېيا د ناڧبەرا (ئاكرى-قەندىل)، ناڧىن گوندى ژ ڧەشېرەتا شەرەڧا ھاىپە كو دەمەكى نەدىار دا ژ مېرىيا ھاىپە ڧى گوندى ۋ لى ئاكنجى بووېنە.

سەۋرىن گوندى:

باكوورى: گوندى كەلووك زىرى.
باشوورى: گوندى سىترىان.
رۇژھەلاتى: گوندى بىنخەمە.
رۇژئافا: گوندى دازىن بىزورى.

پىنكەتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ ڧەشېرەتا سۇرچىيانە سەر ب تېرەيا (مامساكى) نە، ژمىزە لى دئاكنجى، مېژوويا ئاكنجىبوونا وان ڧەدگەرىنەڧە چەندىن پىشتا بەرى نھا، دىناتدا دو مالباتن، (مالباتا ئەحمەدى ۋ مالباتا محەمەد عوسمان)، ل دوۋڧ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ھۇمارا خەلكى گوندى ۱۱۹ كەس بوو^(۱۱۶)، ژمارا وان د دەمى ئامادەكرنا ڧى نڧىسىنىدا (۱۵۰) خىزانان كو دېنە (۱۸۰۰) كەس.

شەۋرىن ۋ جەھىن كەڧنارىن گوندى:

گۇرستانا كەڧن، دكەڧىتە ناڧ گوندى، گۇرستانا چىلە سىپىلك، گەلەكا كەڧنە دكەڧىتە رۇژئافا گوندى، ئاش: زۇرى كەڧنە دكەڧىتە باكوورى گوندى.

ژىدەرى ئافا گوندى:

تنى كانىپىەك ب ناڧى (كانىيا جۇنەرى) ۋەكى ژىدەرى ئافا ڧەخوارنى ۋ پىدڧىيا ناڧمالى ۋ چاندنى ل گوندى ھەبوو، نھا ل كىمىيى دابە، سالا (۲۰۰۵) ئى پىرۇژەين ئافا ڧەخوارنى بۇ گوندى ھاىپە دروستكرن.

ژىدەرىن زيارا ڧەلكى گوندى:

ئەڧ گوندى جەھەكى گونجايە بۇ خوداكرنا تەرش

زى دكەن و مفاى ژ رووبارى ب دانانا كارگەھىن (خيزى) دكەن و مفايەكى ئابوورىن باش ھەبە، ژىلى كو گەلەك ژ خەلكى گوندى مووچەخۇر و پىنشەمەرگە و كاسىكارن. سالا (۱۹۹۸) ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبە فەكرن^(۱۱).

گوندى ئەستريان:

گوندى دكەفئە دووراتىيا (۳۵ كم) رۇژھەلاتى بجىل سەر رووبارى زنى مەزن. نأقى گوندى ژ وئ چەندى ھاتىبە كو گىابەك لى شىن دىبىتن زۇرى ب سترى يە و ب سترى زەرك بەرنىاسە ب بوورىنا دەمى بوويە (ستران).

سئورىن گوندى:

- باكورى: گوندى قەسرۇك.
- باشوورى: گوندى كەندەكول.
- رۇژھەلاتى: رووبارى زنى مەزن.
- رۇژئاقى: گوندى دازىن.

گوندى قەسرۇك:

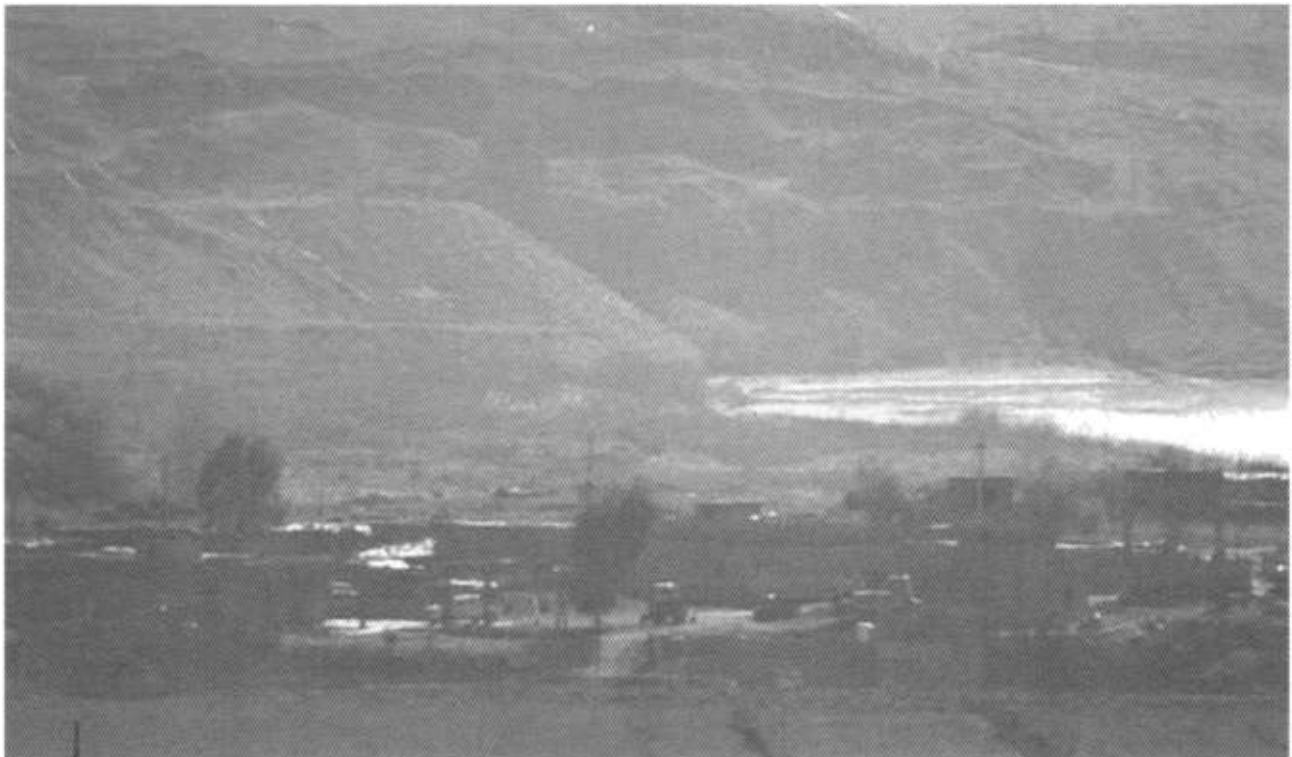
گۇرستانا مىلى بنجى، گەلەكا كەقنارە دكەفئە باكورى گوندى.

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

ژىدەرىن ئاقا گوندى ل بەرىن پىنكەھاتبوو ژ سى كانىيان ب نأقىن (كانىيا كەقنە گوندى، كانىياخدۇي، كانىيا كانى زەرك) و مفايەكى باش دكەھاندە گوندىيان ب تايبەت بۇ چاندنى، لى نھا ئاقا وان بەرەف ھىشكبوونى قە دچن و مفاى ژ رووبارى وەردگرن.

ژىدەرىن زيارا ھەلكى گوندى:

ئەف گوندى جەھكى گونجايە بۇ خودانكرنا تەرش و كەوالى، ب تايبەت چىلان و ھەتا نھا ژى بى بەردەوامە، پتر ژ (۳۰۰) سەرىن چىلان ل گوندى دەينە خودانكرن، پەزى ژى خودان دكەن و چاندنا گەنم و جەھان ژى دكەن، ژىلى بىستانان و چاندنا كەسكاتى بۇ پىندقىين رۇژانە و دار و بارى فىقى وەكى ھنار و ھزىر و ترى، دىسان راقە ماسىيان

پىنكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشیرەتا سۇرچىپانە سەر ب تیرەپىن (مامگرد، مامساكى، شىخزادە، مارەباس ان، ژ مېژە ل گوندى د ئاكنجى، مېژوویا وان فەدگەرنتەفە چەندىن پىشتا بەرى نھا، پىنكھاتىنە ژ چەندىن مالباتان، وەكى (مالباتا ئەحمەد، چلبى، جەلو، صالحى گېن، حمولا، توخمە غەلىفە، مامتەھا)، ژمارا وان (۸۰) خىزان كو دىنە (۱۲۰) كەسان.

شوينارین گوندى:

گۇرستانا كەفن، ژ ئاقى ديارە يا كەقنارە، دكەفیتە باشوورى گوندى.

ژیدەرین ئاقا گوندى:

ل بەرى سى كانى ب ئاقىن (كانى بارىن، كانىيا ژنا، كانىيا زەلاما) ل گوندى ھەبوون و مفايەكى باش بۇ چاندنى ژى دىتن، لى نھا ئەف ئافە بەرەف نەمانى و ھىشكبوونى فە دچن.

ژیدەرین زيارا خەلكى گوندى:

ئەف گوندى جھەكى گونجايە بۇ ئاژەندارىن، لەوما ھەر دكەفندۇ پەز و بزى و چىل لى ب خودانكرىنە و ئىك بوویە ژ ژیدەرین ژيانا وان و ھەتا نھا ژى ل سەر وى كارى دېرەدەوامن، نھا پتر ژ (۵۰۰) سەرئازەلان ل گوندى دھىنە ب خودانكرن، ژىلى كو خەلكى وى چاندنا گەنم و جەھان و چىكرنا بىستان و جنىكان و راقكرنا ماسىيان ژى دكەن، ھەرەھسان ھندەك ژى مووچەخۇرىن.

ساللا (۱۹۹۲) ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىيە فەكرن.

ساللا (۱۹۹۴) ئى پرۇژەپىن ئاقى بۇ گوندى ھاتىيە مروستكرن.

ساللا (۲۰۰۵) ئى بنگەھى ساخلەمىن لى ھاتىيە فەكرن^(۱۷).

گوندى زرگىنە:

گوندى كەقنارە دكەفیتە دووراتىيا (۲،۵ كم) باشوورى بجىل.

سورپىن گوندى:

باكوورى، ناحيا بجىل.

باشوورى، گوندى كەشانە.

رۇژھەلاتى، گوندى شانەصۇر سەرى.

رۇژئاقى، گوندى دزۇك.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكى وى ژ عەشیرەتا سۇرچى تیرەپىن (مامگرد، مامساكى، سىنا) ومېژوویا وان ل گوندى فەدگەرنتەفە چەندىن پىشتا بەرى نھا و ژ چەندىن مالباتان پىنكھاتىنە كو ئەفەنە، (حەجى خلیل، بايز، محەمەد ملا)، ل دووف سەرژمىرىيا ساللا ۱۹۵۷ ئى ژمارا خەلكى گوندى ۵۹ كەس بوو^(۱۸)، ژمارا وان دىنە (۹۸) خىزان كو دىنە (۴۰۵) كەس.

شوينارین گوندى:

گۇرستانا مام خەلىفە، يا كەقنارە و دكەفیتە باشوورى گوندى.

ژیدەرین ئاقا گوندى:

ئىك كانى ب ئاقى كانىيا گوندى ھەبوو و چاندن ژى ل بەر دەھتەكرن، نھا بەرەف ھىشكبوونى فە دچىت.

ژیدەرین زيارا خەلكى گوندى:

ئەف گوندى جھەكى گونجا و بوویە بۇ خودانكرنا تەرىش و كەوالى ژ پەز و بزى و چىلان، لەوما ئەو ئىك بوویە ژ ژیدەرین ژيانا خەلكى گوندى و ھەتا نھا يا بەرەدەوامە، پتر ژ (۳۵۰۰) سەران لى ھەنە و ل ھاقىنان دچنە كوستانىن (حاجى ئومەران)، دىسان خەلكى

باشوورى: گوندى جۇنەلە.
رۇزھەلاتى: گوندى رولكا ژىرى.
رۇزئافا: گوندى شانەصۇر.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشپەرەتا سۇرچى نە سەر
ب تىرەيا (مامگرد)ن، ژ مېژە ل گوندى د ئاكنجىنە،
مىژوويا وان فەدگەرنتەفە چەندىن پىشتا بەرى نھا.
ژ مالباتەكى ب ئافى مالباتا سەعیدى پىنكھاتىيە
پىنكھاتىيە، نھا (۸) خىزانن و دىنە (۴۱) كەس.
ژىدەرەن ئافى ل گوندى ئىك كانى بوو ب ئافى
(كانىيا گوندى)، چاندن ژى ل بەر دھاتەكرن و نھا
بەرەف ھىكبوونى فەدچىت.

ژىدەرەن ژيارا خەلكى گوندى:

جەن گوندى جەھكى گونجايى بە بۇ خودانكرنا

گوندى چاندنا گەنم و جەھ و چىكرنا بىستانان ژى
دكەن، ژىلى كو گەلەك ژى كاسبكار و پىنشمەرگە
و مووچەخۇرن.
ساللا (۱۹۹۴) ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىيە
فەكرن.

ساللا (۲۰۰۲) ئى پىرۇزەيى ئافى بۇ وان ھاتىيە چىكرن
(۱۹)

گوندى شارانى:

گوندىكى كەفئارە دكەفئتە دووراتىيا (۸كم)
رۇزھەلاتى مەلبەندى ناھىيا بجىل، ئافى گوندى يى
دىار نىنە، ملەك لى ھەبە دىبىژن زۇرى كەفئارە و ب
ملى شارانى ھاتىيە نىاسىن.

سئورەن گوندى:

باكوورى: گوندى كەلات.

گوندى شارانى:

سنوورئىن گوندى:

باكوورى: زنجيرا چيائى بئىرات.
باشوورى: گوندى دەشتىل.
رۇژھەلاتى: گوندى سوسناوا.
رۇژئافا: گوندى كەلات.

پىكھاتا گوندى:

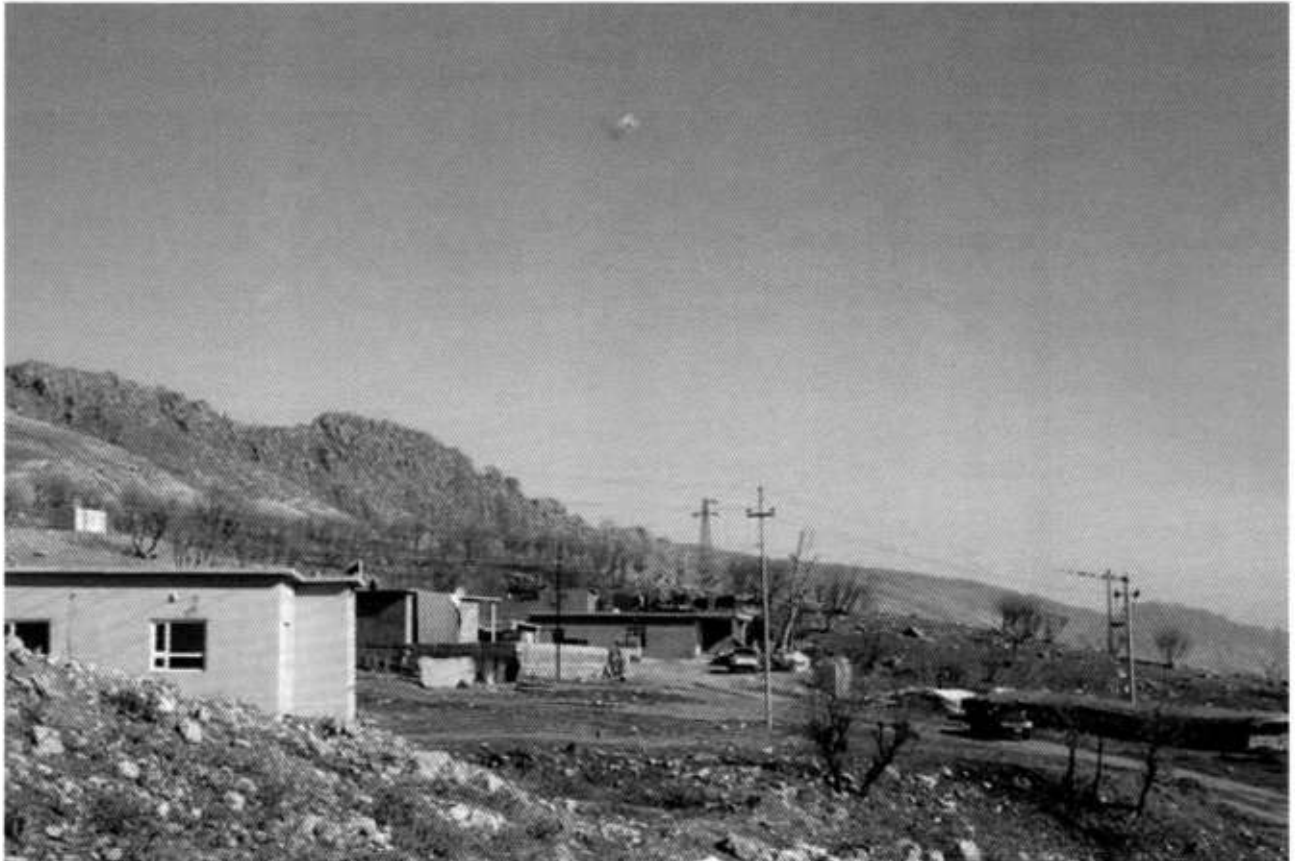
خەلكىن وى ژعەشپىرەتا سۇرچىيانە سەرب تىرەيا
(مامگردان، ژمىژە ل گوندى دناكنجىنە، مىژوويا وان
فەدگەرنتەفە چەندىن پىشتا بەرى نھا، ل بەرى كۇتان
بوويه و جھن خودانكرنا پەز و مالاتى بوو، ژ مالباتا
(توخمە شقان) پىكدەھىت كو نھا (۸) خىزانن و
دېنە (۴۸) كەس.

پەز و مالاتى، ب تايبەت پەز و بزى و چىلان، ھەر ژ
كەقندا ئەفە ئىكبوويه ژ وان كارئىن خەلكىن گوندى،
نھا ئەو ژى بەرەف كىمبوونى دچىت و تنى (۲۰۰)
سەرئىن پەزى ل گوندى دەھنە ب خودانكرن. دىسان
خەلكىن گوندى چاندنا گەنم و جەھان ژى دكەن و
بىستانان ژى ژ (باجانسۇرك و خىاران) دچىنن.

ساللا (۲۰۱۲) ئى پرۇژەيى ئاقى بۇ گوندى ھاتىبە
چىكرن، بەلىن نھا تىكچوويه^(۲۰).

گوندى روولكا كەرىم خان:

گوندى كىم ئافە، دكەقىتە دووراتىيا (۸كم)
رۇژھەلاتى بچىل، ئاقى گوندى ژ ئاقى دارا (روولك)
ھاتىبە كو ل قى گوندى د زۇرن.

گوندى روولكا كەرىم خان

شوپنارېن گوندى:

ئاشى رولجى، ئاشەكى كەقنارە دكەقېتە رۇزھەلاتى گوندى، بۇ ھىرانا گەنمى و برنجى ھاتىبە بكارئىنان.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ھەر دكەقندا خودانكرنا پەز و بزىن و چىلان زىدەرىن سەرەكىن زيانا خەلكى قى گوندى بوويە، ھەتا نھا زى بەردەوامن و پتر ز (۱۵۰۰) سەرىن مالاتى ل گوندى ھىنە ب خودانكرن، ھافىنان دچنە كوېستانىن حاجى ئۆمەران، ھەرۋەسان خەلكى گوندى گەنم و جەھان زى دچىن و بىستانان زى دكەن. زارۇكىن وان بۇ خواندىنى دچنە گوندى دەشتىل و ئاف زى بۇ وان ب ئانكەران دەيت^(۱۱).

گوندى شانەسۇر زىرى:

گوندىكى كەقنارە و دەقەرەكا زوپرە، گەلەكى كىم ئافە، دكەقېتە دوورائىيا (۳كم) باشوورى رۇزھەلاتى بجيل.

سۈورىن گوندى:

باكورى: گوندى كانى در.
باشووى: گوندى گەرمكا سەرى.
رۇزھەلاتى: گوندى شارانى.
رۇزئاقا: گوندى شانەسۇر سەرى.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكى وى ز غەشىرەتا سۇرچى تىرەيا (مامگردان، ز مېزە ل گوندى د ئاكنجى، مېزۇويا وان فەدگەرئەفە چەندىن پىشتا بەرى نھا، گوند د بنەرەتا كۆتان و جەن خودانكرنا پەزى بوويە و ز ئىك بنەمال ب ئافى (مالباتا حماغە) پىكدهيت، ل دووق سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى خەلكى گوندى ئنى ۴۲ كەس بوون^(۱۲)، نھا (۱۹) خىزانن كو دىنە (۱۱۰) كەس.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

جەمكى گونجايە بۇ خودانكرنا پەز و مالاتى ب تايبەت پەز و بزىن و چىلان، لىوما ھەر د كەقندا ئەفە ئىكبوويە ز كارىن گوندىيان، ھەتا نھا زى بەردەوامە، پتر ز (۱۵۰۰) سەرئازەل ل گوندى ھىنە خودانكرن، ھافىنان دچنە كوېستانىن حاجى ئۆمەران، دىسان ھندەك گەنم و جەھان كىم لى دەيتە چاندن، دىسان ھندەك ز خەلكى وى كاسىكار و پىشمەرگە و مووچەخۇن. سالا (۱۹۹۸)ئى خواندىنگەھ ل قى گوندى ھاتىبەقەكرن.

سالا (۲۰۱۰)ئى پرۇزەبىن ئافى بۇ وان ھاتىبە چىكرن و كىشەيا بى ئافى چارەسەركرىيە^(۱۳).

گوندى چەمەسىل:

گوند دكەقېتە دوورائىيا (۱كم) رۇزئاقىن بجيل، ئافى گوندى ب دروستى نەھاتىبە زانىن كا ز ج ھاتىبە.

سۈورىن گوندى:

باكورى: گوندى دزۆك.
باشوورى: گوندى چىلان.
رۇزھەلاتى: گوندى مېرگە مۇشك.
رۇزئاقا: رووبارى كىنلو گوندى ئوفا.

پىنكھاتا گوندى:

ئەف گوندە بەك ز وان ۵۴ گوندىن قەزا ئاكرى بوو بىن ز ئەنجامى سەرۋەرى نە تەنا بى دەقەرى و زىدەگافىن غەشىرەتان ل سەر خەلكى گوندان ل داوييا سەدسالىيا نوزدى و دەسپىنكا سەدسالىيا بىستى ھاتىنەبەردان و قالا بووين ز خەلكى و پاشتر ل دووق پىشنىياز و يلايەتا مووسىل يا ئوسمانى ل سالا ۱۹۰۷ئى داينە دگەل گوندىن سولتان غەبدۆلحەمىدى بووى و ھەك مولكىن وى سەرەدەرى دگەلدا ھاتىبەكرن ب مولكىن ھەمابونى (الاملاك الھامايونىە) دھاتنە ئاكرن و ھەتا لادانا سولتان غەبدۆلحەمىدى ز دەستەلاتى ماينە دگەل مولكىن وى و پاشتر كەتىنە سەر مولكىن گەنجىنەيا كىشنىيا دەولەتى.

سۈۈرۈن گۈندى:

ياكۈۈرى، گۈندى ئەستىريان.

باشۋورى، رووبارنى زى مەزىن.

رۇزھەلاتى، ھەر رووبارنى زى مەزىن.

رۇزئافا، گۈندى خولىن.

يىنكھاتا گۈندى:

خەلىكى ۋى غەشىرەتا سۈرچى سەر ب تىرەپىن (كرو، مامساكى، انە، مېزۋويا ئاكنجىبوونا وان فەدگەرتنەفە چەندىن پىشتا بەرى نھا و ز چەندىن مالباتان يىنكھاتىنە، ۋەكى: (مالباتا خدۋىن مەستانى، مالباتاحمۇ، مالباتا حاجى ھەمزە، مالباتا ئەحمەدئ ھەسپەزى، خىندۋىن مېنۇي)، ژمارا وان (۱۲۰) سەرخىزان كو دېنە (۳۰۰) كەس. فى گۈندى گۇرستانەكا كەفۇن ل رۇزھەلاتى گۈندى يا ھەي.

ژىدەرىن ئافى ل گۈندى:

ژىدەرىن ئافى ل فى گۈندى يىنكھاتىبە ژسنى كانىيان ب ئافىن (كانى كورافۇك، كانى كەچەرىك، كانى رەزەگور)، نھا ئافىن وان بەرەف ھىكبوونى فە دچىن.

ژىدەرىن زيارا خەلىكى گۈندى:

ئەف گۈندە جھەكى گونجايە بۇ خودانكرنا پەز و مالاتى، ب ئايىمەت پەز و چىلان و ھەرد كەفۇندا ئەفە ئىكبوويە ژ ژىدەرىن ژانا وان و ھەتا نھا زى بەردەوامە، پتر ژ (۸۰۰) سەرنائەل ل گۈندى دەپنە خودانكرن و داھاتەكى باشى ئابوورى بۇ وان داپىن دكەتن، زىلى كو بەرھەمەكى باشى دەخل و دانى ژ گەنم و جەھان و چىكرنا بىستانان و دارىن فىقى ژ ھنار و ھزىر و تىرى لى دەپنە چانچن، ھەر ۋەسا كو گۈند دكەفیتە سەر رووبارنى زى مەزىن رافكرنا ماسيان زى ئىكە ژ ژىدەرىن ژانا وان، دىسان ھندەك خەلىكى ۋى كاسبكار و پىنشەمەرگەنە.

ساللا (۱۹۷۸) ئى خواندنگەھ ل گۈندى ھاتىبە فەكرن.

ساللا (۲۰۱۲) ئى پرۇزەپىن ئافى بۇ وان ھاتىبە چىكرن^(۱۲۷).

ۋى دەمى رووبەرى گۈندى ۱۸۰۰ دۇنەمىن غەردى بوو^(۱۲۶). خەلىكى نھائىن گۈندى ژ غەشىرەتا سۈرچى ب تىرەپىن (مامگرە، مامانوپەزان، مېزۋويا ئاكنجىبوونا وان فەدگەرتنەفە چەندىن پىشتا بەرى نھا، ز چەندىن مالباتان يىنكھاتىنە، ۋەكى: (خەۋلا، محەمەد، قادرا)، ل دووف سەرزىمىريا ساللا ۱۹۵۷ ئى خەلىكى گۈندى ۳۲ كەس بوون^(۱۲۵). نھا ژمارا وان (۱۷) سەرخىزان كو دېنە دەرووبەرىن (۲۰۰) كەسان.

شۈينوار و جھىن كەفتارىن گۈندى:

شكەفتا نواركا، دكەفیتە ياكۈۈرى گۈندى.

ژىدەرىن ئافا گۈندى:

ئىك كانىبە ب ئافى (كاتىيا گۈندى)، چاندىن ل بەر دەھاتەكرن و نھا بەرەف ھىكبوونى دچىت.

ژىدەرىن زيارا خەلىكى گۈندى:

ھەرد كەفۇندا ئەف گۈندە ئىكبوويە ژ وان گۈندان يىن تەرىش و كەۋالى لى دەھاتە خودانكرن و ھەتا نھا زى بەردەوامە، پتر ژ (۶۰۰) سەرىن پەز و بىزىن و چىلان لى دەپنە خودانكرن، زىلى كو دەخل و دان زى باش بەرھەمدەپىن و چىكرنا بىستانان و چاندىن باجانسۇرك و خىيار و شىتايان، بۇ فى چەندى مفاى ژ ئافا رووبارنى گىبىرى دىپىن، ھەرۋەسان گەئەك ژ خەلىكى گۈندى كاسبكار و مووچەخۇن. ساللا (۱۹۹۵) ئى خواندنگەھ ل گۈندى ھاتىبە فەكرن. ساللا (۲۰۰۵) ئى پرۇزەپىن ئافى بۇ وان ھاتىبە چىكرن^(۱۲۸).

گۈندى كەندەگول:

گۈند دكەفیتە سەر رووبارنى زى مەزىن ب دووراتىيا (۴۰كم) رۇزھەلاتى مەلبەندى ناھيا بچىل، ئافى گۈندى ژ ۋى چەندى ھاتىبە كو گۈند دكەفیتە جھەكى كوير و زۇر گول و گولزار لى شىن دىن و ب كەندە گول بەرنىياس بوويە.

گوندى يېي:

گوند دىكەڭتە دەڭرەكا ناسى و چىيى، ب دوورانتىيا (۳۴كم) رۇڭھەلاتى مەلبەندى ناھىيا بچىل، ئافى گوندى ژ دارا بىن (بېھۇكى) ھاتىبە كو د كەڭدا ئىكبوويە ژ دارىن بەرىمەلاڭىن گوندى. **باكوورى:** زنجىرا چىيىن بىرات، **باشوورى:** گوندى بيا ژىرى، **رۇڭھەلاتى:** رووبارى زى مەن، **رۇڭئالاي:** گوندى نىروا.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشىرەتا سۇرچىيانە سەرب تىرەين (مارەمەند، مامساكى)، مېژوويا ئاكنجىبوونا وان ل فى گوندى ڧەدگەرئەڧە چەندىن پىشتا بەرى نھا، پىنكھەين ژ ھەردو مالباتىن (خىدوى و ئاڧدەل)، سالا ۱۹۵۷ئى ھۇمارا خەلكى گوندى ۱۷ كەس بوو^(۱۸)، نھا وان (۸۳) سەرخىزان كو دىنە (۱۹۰) كەس.

توینوار و جەين گوندى:

فى گوندى سى گۇرستانىن كەڭ لى ھەنە، گۇرستانا مەلا ەلى، دىكەڭتە باكوورى گوندى، گۇرستانا شىرەسوار، دىكەڭتە باشوورى گوندى، گۇرستانا مام خىدوى، دىكەڭتە رۇڭئالاي گوندى، ژىدەرىن ئافى ل گوندى، فى گوندى دو كانى ب ئافىن (كانىي موسا، كانىي مزگەڧتى) ھەنە، بەرى چاندن ل بەر دەتەكرن لى نھا ئافا وان كىمبوويە و بەرەڧ ھىكبوونى دچن و نى بۇ ڧەخوارنى مفا ژى دەينە ەەرگرتن.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

جەھەكى گونجايە بۇ خودانكرنا پەز و مالانى ب ئاببەت بىزى، ھەرد كەڭدا ئەڧە كارى سەرەكىي گوندىيان بوو و ھەننا نھا ژى بەردەوامە، پتر ژ (۱۰۰۰۰) سەران ل گوندى دەينە خودانكرن و ل ھافىنان دچنە

كوپستانىن حاجى ئۇمەران، ھەروەسان خەلكى گوندى دەخل و دانى ژى ژ كەنم و جەھان دچىنن ژ بلى چىكرنا بىستانان و چاندنا باجانسۇرك و خىار و كەسكاتىين دى و چاندنا دار و بارى ڧىقى ژ ھنار و ھزىر و تىرى، ژىلى كو ھندەك ژ خەلكى گوندى كاسىكار و مووچەخۇن.

سالا (۲۰۰۰)ئى خواندىنگەھ ل گوندى ھاتىبە ڧەكرن، سالا (۲۰۱۴)ئى پرۇژەين ئافى بۇ وان ھاتىبە چىكرن^(۱۹).

گوندى بانەسۇر:

گوند دىكەڭتە دوورانتىيا (۴كم) باشوورى مەلبەندى ناھىيا بچىل، ئافى گوندى بى ژ وى چەندى ھاتى كو نەو جەئ گوند ل سەر ھاتىبە ئاڧاكرن جەھەكى راستە و ئاخەكا سۇر لى ھەبە، ئەوما بوويە بانەسۇر.

سئورىن گوندى:

باكوورى: گوندى شانەسۇر سەرى، **باشوورى:** گوندى گەرمكا ژوور، **رۇڭھەلاتى:** گوندى گۇچار، **رۇڭئالاي:** گوندى مېرگەمۇشك.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشىرەتا سۇرچىيانە سەرب تىرەيا (مامسال)ن، مېژوويا ئاكنجىبوونا وان ل فى گوندى ڧەدگەرئەڧە چەندىن پىشتا بەرى نھا، ژ ئىك مالبات ب ئافى (مالباتا كابىزجەيران) پىنكھاتىبە، ژمارا وان (۱۲) سەرخىزان كو دىنە (۸۰) كەس.

توینوار و جەين كەڭتارىن گوندى:

گۇرستانا جەمكە حوزر گۇرستانەكا كەڭتارە، دىكەڭتە باشوورى گوندى.

شۈنوارىن گۈندى:

شكەفتا خەماتى، شكەفتەكا كەفتارە ل رۇزھەلاتى گۈندى، مېژوويا ۋى ديار نىنە.
گۈرستانا كەفتن، گۈرستانەكا كەفتنە دكەفتىتە د نافتاگۈندىدا.

ژىدەرىن ئاقتا گۈندى:

ژىدەرىن ئاقتى ل فى گۈندى پىكھانىپنە ژ (۲) كانىيان ئووژى (كانىيامىرانى، كانىياكەفتن)ان. ل بەرى قان كانىيان مفايەكى باش دكەھاندە گۈندىيان ب تايبەت چاندن ل بەر دەھاتەكرن، لى نھا بەرھەف ھىشكېوونى دچن و نىن ئاقتا وان بۇ قەخوارىن مفا ژى دەپتە ۋەرگرتن، سالا (۱۹۹۴)ئى پرۇژەيى ئاقتا قەخوارىن بۇ گۈندى ھاتىبە دروستىكرن.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گۈندى:

جھەكى گۈنجاپە بۇ خودانكرنا تەرش و كەۋالى، د كەفتندا ئەفە ئىكېوويە ژ وان كارىن گۈندىيان ئەنجامدەن و ھەنا نھا ژى بەردەوامە، پتر ژ (۵۰۰۰) سەرىن ئاژەلان ژ پەز و بىز و چىلان ل گۈندى ھەنە، ۋەرزى ھاقىنى دېنە كويستانىن حاجى ئۆمەران و سەرى زىستانى قەدگەرتنەفە و داھاتەكى باش بۇ وان دابىن دكەتن، دىسان خەلكى گۈندى دەخل و دانى تايبەت گەنم و جەھان دچىنن و بىستانان دكەن، باجاتسۆرك و خىار و باجان و باميان دچىنن، ژىلى دار و بارى فىقى، ب تايبەت ھنار و ھىژر و تىرى، ھەروەسان گەلەك ژ خەلكى گۈندى كاسىكار و موۋچەخۇرن ژى.

سالا (۱۹۸۰)ئى خواندنگەھ ل گۈندى ھاتىبە فەكرن و ھەنا نھا يا بەردەوامە^(۲۱).

گۈندى سۇريا ژىرى:

ئەف گۈندە دكەفتىتە جھەكى زويرگ، ب دوورائىيا (۱۱كم) رۇزھەلاتى بچىلى، گۈندەكى نوپىە و سالا (۲۰۱۲)ئى بوويە گۈند، ئاقتى گۈندى ھەر ژ گۈندى سۇريا ژوورى ھاتىبە.

سۈورىن گۈندى:

باكوورى، گۈندى سۇريا ژوورى.

سەبارەت ژىدەرىن ئاقتى ل فى گۈندى تىن كانىبىيەك ب ئاقتى (كانىيا گۈندى) لى ھەبە و ل بەرى چاندن ل بەر دەھاتەكرن، نھا بەرھەف ھىشكېوونى قەدچىت.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گۈندى:

ئەف گۈندە بى گۈنجاپە بۇ خودانكرنا تەرش و كەۋالى ژ پەز و بىز و چىلان و ھەر دكەفتندا ئەف كارە كرىنە و ھەنا نھا ژى بەردەوامە، نھا پتر ژ (۲۰۰۰) سەران ل گۈندى دەپتە ب خودانكرن ھاقىنان دچنە كويستانىن حاجى ئۆمەران، دىسان خەلكى گۈندى دەھامەتن چاندنى ژى دكەت ژ دەخل و دانى و چىكرنا بىستانان، ژىلى كو ھەدەك خەلكى گۈندى كاسىكار و موۋچەخۇر و پىشەمەرگەنە.

زىەر كو زارۇكىن وان دكىمن خواندنگەھ بۇ نەھاتىبە فەكرن و پرۇژەيى ئاقتى لى نىنە^(۲۰).

گۈندى گۇچار:

گۈند دكەفتىتە دەفەرا زويرگ، ب دوورائىيا (۱۵كم) رۇزھەلاتى بچىلى، نھا بوويە ئىك ژ وان جھىن گرتك چۈنكى نەفت لى دەرگەفتىتە.

سۈورىن گۈندى:

باكوورى، گۈندى سەرسول.

باشوورى، گۈندى مەمەندۇك.

رۇزھەلاتى، گۈندى زرافك.

رۇزئاقى، گۈندى گەرمكازورى.

پىكھانا گۈندى:

خەلكى ۋى ژ غەشىرەتا سۇرچىيانە سەر ب تىرەيا (مامگردان، ژ مېژە ل گۈندى د ئاكنجىنە، مېژوويا وان قەدگەرتنەفە چەندىن پىشتا بەرى نھا، ژ چەندىن مالباتا پىكھاتىبە كو ئەفەنە، (مالباتا صالح، مالباتا باس، مالباتا محمود، مالباتا عىسمان، مالباتا مېنۇ، مالباتا رەشىد، مالباتا مستۇ، ژمارا وان (۷۱) خىزانن كو دېنە (۴۰۰) كەس.

باشوورى، گوندى دارووك ژىرى.
رۇژھەلاتى، گوندى نىروا.
رۇژئاغا، گوندى خەلان مامگرد.

رۇژھەلاتى، گوندى كەندەگول.
رۇژئاغاي، گوندى مىرئالبان.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكى وى ژ عەشپىرەتا سۇرچىيانە، سەرب تىرەيا (مامگرد)، بەرى كۇتان بوو، ئانكو جەئ خودانكرنا تەرش و كەوالى بوويه، ژ مالبانا (نوخمە ئەحمەد) پىنكھاتىيە، ئەھا (۵) خىزانن كو دىنە (۲۴) كەس.
ژىندەرى ئاغا گوندى تىئى كانىيىيەكە ب ناغىن (كانىيا دەشتىن) و بىرەك ژى ب دەست كۇلاينە.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكى وى ژ عەشپىرەتا سۇرچىيانە سەرب تىرەيا (سىنانە)، ژ مېژە ل گوندى د ئاكنجىنە و ژ چەند مالبانان پىنكھەين كو ئەقەنە، (مالبانا رەشكى شلە، مالبانا جەسەن، مالبانا نوخمە حمرا)، ل سالا ۱۹۵۷ئى ھۇمارا خەلكى گوندى ۱۵۲ كەس بوو(۳۳).
ژمارا وان (۵۳) خىزانن كو دىنە (۵-۶) كەس.

ژىندەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژىر كو د بىنرەتدا ئەف گوندە جەئ خودانكرنا بەز و مالانى بوويه، لەوما ژمارەكا زۇرا بەز و ومالاتى لى دەيتنە ب خودانكرن، ب تايبەتى بەز و بزنان كو ژمارا وان ژ (۸۰۰) سەران پترە، ل ھاقتىنان دچنە كوېستانتىن حاجى ئومەران و بەرھەمەكى باش ژ شىر و ماسىت و پەنىر و ژاژى و ھرى و... ھتد بەرھەم دەينن، كو بوويه ئىك ژ گرىگىترىن ژىندەر بۇ داھاتىن گوندى. ھەرۋەسان دەخل و دان ژى ل گوندى بەرھەم دەينن، ب تايبەت گەنم و جەھان و دەرامەتى دى بى دېم ژى ژ گوندۇر و تروژيان.
بۇ خواندىنى ژى زارۇكىن وان دچنە گوندى خەلان(۳۳)

شوينورين گوندى:

كورستانا بچويكا دكەفېتە ناف گوندى. زۇرا كەقنە و مېژوويا وئى ديار نىنە.

ژىندەرىن ئاغا گوندى:

ژىندەرىن ئاغى ل قى گوندى ژ (۲) كانىيان ب ناغىن (كانىيا مەلا، كانىيا گوندى، كانىيا چەم) پىنكھاتىنە، وان كانىيان ل بەرى مفايەكى باش دكەھاندە گوندى و ب تايبەت بۇ چاندنى، لى ئەھا ئاغا وان بەرھەف كىمىن قە دچىت. سالا (۲۰۱۰)ئى حكۇمەتا ھەرىمىن پرۇژەين ئاغا قەخوارنى بۇ گوندىيان دروستكر و ئارىشەيا كىم ناغىن چارەسەركرىيە.

ژىندەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ئەف گوندە جەك گونجايە بۇ خودانكرنا چىلان و پتر ژ (۸۰۰) سەران ل گوندى دەيتنە خودانكرن، بەرھەمەكى باش ژ شىر و ماسىت و پەنىر و ژاژى و... ھتد بەرھەم دەينن و ئىكە ژ گرىگىترىن داھاتىن وان و ل ھاقتىنان دچنە كوېستانتىن حاجى ئومەران، ھەرۋەسان خەلكى گوندى دەخل و دانى ژى دكەن، ب تايبەت گەنم و جەھان و زەقېين گوندۇر و تروژىيان ژى شىن دكەن، ژىلى چاندنا خبار و تەماتە و باجانرەشك و بامى و لۇبىك و شتى و... ھتد. ب تايبەت كو گوند دكەفېتە سەر رووبارى ژى مەزن و مفايەكى باش ژى دىينن، دىسان كەلەك ژ خەلكى

گوندى خولى:

گوندەكى كەقنارە، دكەفېتە دەقەرا زوبىرگە ل سەر رووبارى (ژى مەزن)، ب دووراتىيا (۳۰كم) رۇژھەلاتى ناھيا بچىل، ناغى گوندى ژ وئى خولا رووبارى ھايتىيە ئەوا ل نىزىك گوندى را دېوورىتن كو دكەفېتە باشوورى گوندى.

سئورين گوندى:

باكوورى، گوندى كىلى سىنان.
باشوورى، رووبارى ژى مەزن.

ژ ھەردو بىنەمائىن (مالباتا مستەھى، مالباتا قادىرى) پىنكھاتىيە، ژمارا (۱۴) خىزىئان كو دىنە (۱۰۶) كەس. د سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ يىدا ئامازە ب گوندىكى ب نائىن دازىنەھاتىيەكىن وى دەمى ھژمارا خەلكنى وى تىنى ۲۴ كەس بوو^(۱۴۱).

ژىدەرىن ژيارا خەلكنى گوندى:

د بىنەرەتدا گوند جەننى خودانكرنا پەز و مالاتى بوويە، لەوما ژمارەكا زۇرا پەز و مالاتى ئى دەپنە ب خودانكرن و ل ھاقىنان دچنە كوېستانىن حاجى ئومەران، ب تايبەت پەز و بىزى، كو ژمارا وان ژ (۳۰۰۰) سەران پترە و بەرھەممەكىن باش ژ (شېر و ماست و پەنىر و ژاژى و ھىرى... ھتدا) بەرھەم دەپنە، ھەرۋەسەن گوندى دەخل و دان ژى دچىنە، كو ئەو ژى داھاتەكىن دى بىن خەلكنى گوندى يە، ژىلى كو ھىدەك مووچەخۇرن ژى. پىرۇزەبىن نائىن ل سالا (۲۰۱۴) ئى بۇ گوندى ھاتىيە چىكىن.

خواندنگەھ ل سالا (۲۰۰۲) ئى ل گوندى ھاتىيە ھەكىن^(۱۳۷).

گوندى دازىن بىزۋىر:

گوند دكەقىنە دەھەرا زوپىرگە، ب دووراتىيا (۱۸كم) رۇزھەلاتى بچىلىن، جەننى گوندى ل بەرىن كۆتانبوو، سالا (۱۹۵۷) ئى بوويە گوند، نائىن وى ژ داسنىيا ھاتىيە كو دىبىئىن ل بەرىن ل فى جەسى د ئاكنجىبوون، ب بوورىنا دەمى بوويە دازىن.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى دازىن ژوورى.
باشوورى، گوندى دازىن ژىر.
رۇزھەلاتى، گوندى شەرھەفونا.
رۇزئافى، گوندى زرافك.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكنى وى ژ ەشېرەتا سۇرچى نە سەرب تېرەيا

گوندى مووچەخۇرن ژى

سالا (۲۰۰۵) ئى بۇ ئىكەم جار خواندنگەھ ل گوندى ھاتىيە ھەكىن^(۱۴۱).

گوندى دازىن ژىرى:

گوند دكەقىنە دەھەرا زوپىرگە ب دووراتىيا (۱۸كم) رۇزھەلاتى بچىلىن، سالا (۱۹۵۷) ئى بوويە گوند، نائىن گوندى ژ داسنىيا ھاتىيە كو دىبىئىن ل بەرىن ل فى جەسى دىنشەجى بوويە، ب بوورىنا دەمى بوويە دازىن.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى دازىن ژوورى.
باشوورى، گوندى كەندەگول.
رۇزھەلاتى، گوندى شەرھەفونا.
رۇزئافى، گوندى مىربالىان.

پىنكھاتا گوندى:

گوندى دازىن ئەف گوندى يەك ژ وان ۵۴ گوندىن قەزا ئاكرىم بوو بىن ژ ئەنجەمى سەروبەرى نە تەنا بىن دەھەرى و زىدەگافىبىن ەشېرەتان ل سەرب خەلكنى گوندان ل داوييا سەدسالىيا نوزدى و دەسپىكا سەدسالىيا بىستىن ھاتىنەبەردان و فالابووين ژ خەلكنى و پاشتر ل دووف پىشنىياز وىلايەتا مووسل يا ئوسمانى ل سالا ۱۹۰۷ ئى داپنە دگەل گوندىن سولتان ەبەدۇلھەمىدى دووى و ەك مولكىن وى سەردەرى دگەلدا ھاتىيەكىن ب مولكىن ھەمايونى (الاملاك الھەمايونىيە) ھاتنە ناكىرن و ھەتا لادانا سولتان ەبەدۇلھەمىدى ژ دەستەلاتى ماينە دگەل مولكىن وى و پاشتر كەتىنە سەرب مولكىن گەنجىنەيا گىشتىيا دەلەتنى وى دەمى رووبەرى گوندى ۵۰۰۰ دۇنەمىن ەردى بوو^(۱۴۱)، دىبىت پىشتى دوبارە ئافاكرنا گوندى ب دازىن ژىرى ھاتىيەناكىرن، خەلكنى نھابىن گوندى سۇرچى نە سەرب تېرەيا (مامگىردان) بەرى ئەف تېرەيا ل گوندى ئاكنجى بىن، ئەف گوندى جەننى خودانكرنا نەرىش و كەوالى بوويە، ئانكو كۆتان بوو،

و ماست و پەنير و ژاژى و ھىببا وان دبىنن، ئەو چەند ئىكە ژ گىرنگىرىن ژىدەرىن ژىانا وان، ژىلى چاندنا گەنم و جەھان و ھىدەك ژى پىشمرگە و مووچەخۇرن. بۇ خواندىنى ژى زارۇكىن وان دچنە گوندى دازىن ژىرى^(۱۳۸).

گوندى دازىن ژوورى:

گوندىگىن جوان و بلندە ل دەفەرا زوبىرگان، سالا (۱۹۵۷) ئى ھاتىبە ئافاكرن، كو بەرى ھىنگىن كۇتانا حاجى وەسمان لى بوويە، دكەفىتە دووراتىيا (۱۳ كم) رۇژھەلاتى بچىلىن.

سەوورىن گوندى:

باكوورى، گوندى كەندەسسور.
باشوورى، گوندى دازىن ژىرى.
رۇژھەلاتى، گوندى شەرهفوونا.
رۇژئافى، گوندى مىرىالىيان.

(مامگردان، گوند وان پىنگھاتىبە ژ مالبانا سمايل بتنى، كو دبنە (۶) خىزان و (۴۵) كەس. جەين شوينوارى ل گوندى گۇرستانا بنگەرى يە، كو گۇرستانەكا كەفنه دكەفىتە رۇژھەلاتى گوندى و مىژوويا وى ديار نىنە.

ژىدەرى ئاقا گوندى:

تنى ئىك ژىدەرى ئافى ل گوندى ھەبە ئەوژى (كانى سارداق) ۵، چ رۇژھەبىن ئافى بۇ نەھاتىنە چىكرن.

ژىدەرىن زيارا ھەلكى گوندى:

د بىنرەتدا گوند جەئ خودانكرنا پەز و مالاتى بوويە، لەوما ژمارەكا زۇرا پەز و مالاتى ل گوندى دھىنە ب خودانكرن، ب تايبەت پەز و بىزان، كو ژمارا وان ژ (۱۲۰۰) سەران پترە و ل ھافىنان دبنە كوستانىن حاجى ئومەران، خەلكى گوندى مفايەكى باش ژ شىر

گوندى دىشتىل

پىكھاتا گوندى:

دازىن ژوور ژ عەشپىرەتا سۇرچى تىرەيا (مامگرد) ن، ب شكەفتو دھىتە نياسىن، تنى ئىك بنەمالە ب نائفى (حاجى وەسمان)، د كەفندا ل فى گوندى دژىن، نھا بووینە (۱۶) خىزان و (۹۵) كەس. بەرى سەرھلدانا سالا (۱۹۹۱) ئى گوند ژ لاین رژىما عىراقى فە ھاتىبە خرابكرن، لى جارەكا دى خەلكى گوندى ئاڤاكرنەفە و بەردەوامى ب ژيانا خو دانەفە.

فى گوندى چ كانى و پرۇزەبىن نائفى لى نىنن، نائف بۇ ب تانكەران دھىت.

ژىدەرپىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيانا خەلكى وى پتر ل سەر خودانكرنا تەرش و كەوالى يە و بۇ وى چەندى ژى ھەر نائف ب تانكەران دھىت، دىسان دەخل و دان ژى ب دىمى لى دھىتەكرن. سالا (۲۰۰۲) ئى بۇ ئىكەم جار خواندنكەھ لى ھاتىبە فەكرن^(۳۹).

گوندى دەشتىل:

گوندى دكەڤىتە دەشتەكا راست ل بنارى چىاي، ب دووراتىيا (۱۰كم) رۇژھەلاتى ناحيا بجىلى، جھى گوندى ل بەرى كۆتان بوو، سالا (۱۹۹۵) ئى بووېه گوند، نائفى گوندى ژ وى جھى ھاتىبە بىن گوند ل سەر ھاتىبەئاڤاكرن.

سەورپىن گوندى:

باكوورى، گوندى كەلاتى.
باشوورى، گوندى سەرسول.
رۇژھەلاتى، گوندى رولكا ژوورى.
رۇژئاڤا، گوندى جۇنەلە.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى وى سۇرچى نە سەر ب تىرەيا (مامگرد) ن، پىكھاتىبە ژ ئىك بنەمال ب نائفى (مالەسىن)، دبنە (۲۱) خىزان و (۱۱۲) كەس.

گوندى خەلان مامگرد

خودانكرن، ژمارا وان ژ (۱۰۰) سهران پتره، ھاڧىنان دچنە كويستانين حاجى ئومهران، مفايه كى باش ژ شير و ماست و پەنير و ژاژى و ھرىن دىنين، ژندەرى سەرەكپى ژيانا گوندىيانە ، ژبەر كىمپيا ئافى چاندن ل گوندى ناهىتەكرن. ھەرەسان ھندەك ژ خەلكى گوندى مووچەخۇرن ژى، ب تاببەت ل ناف ھىزنن لەشكەرى كوردستانى^(۴۰).

شوينارين گوندى:

گۇرستانا گرگە جو، دكەڧىتە باكوورى گوندى، زۇرا كەڧنارە و ميژوويا وى ديار نينه، دپيژن جوھى لن ھاتپنە ڧەشارتن.

گۇرستانا بچووكا، دكەڧىتە باكوورى گوندى، كەلەكا كەڧنە.

ژندەرى ئافا گوندى:

تنى ئىك ژندەرى ئافى ل گوندى ھەيە ئەوژى (كانى ھەلانوك)ە، ل رۇژھەلاتى گوندى و ژندەرى ئافا ڧەخوارنن يە، سالا (۲۰۰۰) ئى پرۇژەين ئافى بۇ ھاتپنە چىكرن، ل ھەمان سال خواندنكەھ ژى بۇ ھاتپنە ڧەكرن.

ژندەرىن زيارا خەلكى گوندى:

د بنەرەتدا گوند جھى خودانكرنا پەز و مالاتى بوويه، لەوما ژمارەكا زۇرا پەز و بزن و چىلان دھينە

گوندى خەلان مامگرە:

گوندى كەڧنارە، ل دووڧ ئاخفتنا گوندىيان گوندى وى ڧەدگەرىپتەڧە بۇ بەرى (۳۰۰) سالان، دكەڧىتە بنارى چىيائى بىرات، ب دوورائىيا (۱۳كەم) ژ نافەندا بجىلن، سەر رنيا سەرەكپيا قەندىل- ئاكرى، ئافى گوندى ژ پەيڧا (خلوہ) ھاتپنە ژبەر كو ل بەرى خەلوەتگال گوندى ھەبوويه كو جھى خودى پەرىستىن بوويه و زىكر و عىبادەت تىندا دكرن.

ئەو قورئانا دەستئىڧىس يا سالا ۱۱۷۳ مىش ھاتپنە نڧىسىن

سۈورن كوندى:

باكوورى، زنجىرا چىايىن بىرات.

باشوورى، كوندئ دارووك.

رۇژھەلاتى، كوندئ سۇرىا.

رۇژئاقى، كوندئ سوسناوا و بىسىمەكەران.

پىكھاتا كوندى:

ئەف كوندە ژ عەشىرەتا سۇرچىيانە سەرب تىرەيا (مامگردان، كوندئ شىخ زادەبايە و ب شىخ زادئ مامگردا بەرنىاسن، ژ چەندبەمالىن كەفن پىكدهىن وەكى (حوسىنى، ئەحمەدى، حەسەنى، شاكرى، شۇرى) و ھەمى د كەفندا ل قىرئ ئاكنجىنە. ل دووڤ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكن قى كوندى ۱۵۰ كەس بوو^(۴۱)، ژمارا وان (۵۴) خىزانن كو دىنە (۳۲۲) كەس.

ئوینوار و جھىن كەفنارن كوندى:

مزگەفتا كەفن: دكەفىتە د ئاڤاگوندى دا، مىژوويا وئ ل دووڤ كۆتئان قەدگەرتتە سەردەمى ھاتنا ئايىنى ئىسلامن بۇ كوردستانن و تىن شىوینوارنن وئ ماينە. ئاتەبەرد، ژ چەند بەردان پىكھاتىنە، دەپتە كۆتن ل سەر دەمى كەفن جھن عىبادەتى بووبە، درىژيا وئ (م۳)ن و پانى (م۳)، دكەفىتە د ئاڤاگوندىدا.

دارا ملە مزگەفتى، دار بەرپوېكا زۇرا كەقنە، وەك كوندى دىژن مىژوويا وئ قەدگەرتتەقە بەرى ۲۰۰ سالان و وەكى خۇبە، ل دەف كوندىيا كەلەكا خۇشتقىبە و باش سەخىبىرىن لى دكەن.

گۇرستان، چەندىن گۇرستانىن زۇر كەفن ل كوندى ھەنە، ئەقە ژى ديار دكەت كو ژ مىژە كوند بىن ئاڤا بوو، ژ وانژى گۇرستانا (خەرىبۆك، گرك، چاخا بن كەڤرى، جوىشك).

كوندئ سۇرىا

گوندى سۇريا:

گوندهكن جوان و قەشەنگە، گەلەكن كەفنا، دكەقېتە بنارئ زنجيرا جيايى بنرات، ب دوورائىيا (۱۵كم) ژ نافەندا ناحيا بجيلن، نأقن گوندى ژ رەنگن ئاخا وى ھاتىبە كو يا رەنگ سۇرە و چ گژ و گيا ئى شين نايىت.

سنوورين گوندى:

ياكوورى، زنجيرا جيايى بنرات.
باشوورى، گوندى دارووك.
رۇژھەلاتى، گوندى نىروا.
رۇژئاقا، گوندى خەلان مامكرد.

پىنگھاتا گوندى:

خەلكن گوندى سۇرچى تە ژ تىرەيا (مامساكى) تە، د بنياتدا ژ ئىك مالىبات ئەوژى بنەمالا (مەحمود سۇرەپى) يە پىنگدھىن، ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكن گوندى ۱۴ كەس بوو^(۴۳)، نھا ژمارا وان (۱۳) خىزانن كو دىنە (۳۴۹) كەس، دىرۇكا دىروسىبوونا گوندى ل دووڧ ئاخفتنا گوندىيان بۇ سەردەمى دەولەتا ئوسمانى قەدگەرىپىت.

جھىن شىنوارى و بەرچاقىن گوندى:

رئەبەرا مژگەفتى، ژ گەلەك بەرا پىنگدھىت، ل دەرى مژگەفتا كەفن ھەتا بنارئ چىاي دچن ب درژىيا (۱۱۰م) و مەزنىيا وان نىزىكى ئىك مىترن.
كىلئى ھەدو و پوسغا، دكەقېتە ھنداقا گوندى ل سەر تىشى و دو كەس بوويىنە دەيتەگۇتن ل وپرى شەھىد بوويىنە، مېژوويا وئ نەھاتىبە زانىن.
مژگەفتا كەفن، دىوارىن وئ ماينە، دكەقېتە گوندى كەفن، مېژوويا وئ ل دووڧ گۇتنان قەدگەرىتەقە سەردەمى ھاتتا ئايىنى ئىسلامى بۇ دەقەرى.
گۇرپىستانا پىر مكايل، دىرۇكا وئ ل دووڧ گۇتنان بۇ سەردەمى ھاتتا ئىسلامى بۇ دەقەرى قەدگەرىتەقە.

قورئان، بەرتووكا پىرۇز ئىكە ژ بەلگەيىن مەزىن يى كەشئائىيا قى گوندى، ئەف بەرتووكا پىرۇز ۋەقفا مالىباتا (نەھەدى) يە، ب دەستخەت ھاتىبە ئشېسىن و مېژوويا وئ ۋەكى ل سەر ھاتىبە دباركىن قەدگەرىتەقە سالا (۱۷۳) (مىش)، نھا ل دەف مامۇستا (نورى ئەحمد كەرىم) يا پاراستىبە.

ژىدەرىن نأقن:

دو كانىيىن سەرەكى ب نأقن (كانىيا بىرى، كانىيا ژىرى) ل گوندى ھەنە، ئاقا گوندى دابىن دكەن، ل بەرى رەز و باغەكن باش ل بەر نأقا وان دەھاتەكرن، ھنار و ھژىر و نوى دەھاتنە چاندن، نھا ژەر كىمىيا نأقن رەز و باغ بەرەف نەمانى چوويىنە.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ژەر ھەبوونا پوانىن باش و ئەردەكن بەرفرەھى مەزىن خوداتكرنا تەرىش و كەوالى ژ پەز و بزىن و چىلان ل گوندى يا بەرىلەقېوو، خودانىن وان بەرى دچوونە كوستانان و ل زقستانان قەدگەرىتەقە سەر كۇزان، نھا ئەف كارە بەرەف كىمىن دچىت و خەلك ب كارىن دىقە مژوولە، تايبەت چاندنا دەخل و دانى، ۋەكى، گەنم و جەھ و نىسك و نۆك و كرن (خوارنا گايا)، رەزىن دىم ل چىايى ژ ترى و سماق و... ھتد دەھاتنەكرن و مفا دگەھاندە خەلكن گوندى، ھەر چەتە ئەف كارە ژى بەرەف كىمىن دچن و پتر كاسبكارى و پالەتىن دكەن، دىسان خەلكن گوندى مفاى ژ سرۇشتى دەقەرى ژ كەزان و رىفازان دىبنن و كارىن دەستى ۋەكى چىكرنا گۇبالان و... ھتد دكەن. ھەرۋەسان گەلەك ژ خەلكن گوندى مووچەخۇرن، ب تايبەت پىشەمەرگەنە.

سالا (۱۹۷۹)ئى بۇجارا ئىكى خواتىنگەھ ل گوندى ھاتىبە قەكرن و ھەتا سالا (۱۹۸۲)ئى بەردەوامبوويە، پاشان دەنتەگرتن، سالا (۲۰۰۰)ئى چارەكادى خواتىنگەھ ل گوندى ھاتىبە قەكرن^(۴۴).

جەين خۇدانكرنا تەرىش و كەوالى، پەز و بىزىن و چىل ل گوندى خۇدانكرن و ھەتا نھا ژى يا بەردەوامە، ھژمارا وان دگەھىتە پتر ژ (۲۳۰۰) سەرنائەلان. دىسان گەلەك ژ خەلكى گوندى مووچەخۇرن ژى. سالا (۱۹۷۹) ئ بۇ جارا ئىكىن خۇاندنگەھ ل گوندى ھاتىبە قەكرن. سالا (۱۹۸۲) ئ ھاتىبە گرتن قە و سالا (۱۹۹۸) ئ جارەكادى ھاتىبە قەكرنقە^(۴۴).

گوندى نىروا:

ئەف گوندى دكەقېتە دەرىئەندى گەلبەكى تەنگ ل سەر رىكا سەرەكېيا ناقبەرا قەندىل- ئاكرى، ب دوورائىيا (۱۶ كم) ژ ناقەندا ناحيا بجىلىن دوورە، ناقىن گوندى ژ عەشېرەتا نېرۋەبىيا ھاتىبە كو د بنەرەتدا گوندى خەلكى وېرى بووېنە، ب ئەگەرئ گوندى ھاتىنە و دىرۇكا ھاتنا وان ديار نېنە، لى خويابە كو بەرى (پىنچ) پىشتا ل قى گوندى دئاكنجى نە.

ژىدەرىن نانا گوندى:

جەندىن كانى وەكى ژىدەرىن ناقىن ل گوندى ھەنە، مىنا (كانىيا پىرمكابل، كانى سۇرك، كانى شىقان، كانى كەپرۇك، كانى بەردىن، كانى سويسكە، كانى گرو)، پىرۇزەين ناقىن سالا (۲۰۰۵) ئ ل گوندى ھاتىبە دروستكرن.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ب ھەبوونا ناقەكا زۇر ل گوندى، رەز و باغەكىن ئىكجار زۇر ل گوندى پەيداكرن، بەلى نھا ئەو كانى بەرەف ھىكبوونى دچن، لەوما رەز و باغ ژى بەرەف نەمانى دچن، ژ بەرەمىن ل گوندى دەھاننە چاندن ھنار و ھىزىر و توو و سىنق و خۇخ و حلويك و...ھتە، ھەرۋەسان ئەف گوندى دەقەرئ ب چاندنا برنج و كونجى و نىسك و نۇك و گەنم و جەھان ىن بەرنىياس بوو، دىسان ژىەر ھەبوونا پاوانەكى باش و زۇمان، تايبەت زۇما (گۆرە بىرا سۇريا)، كو ئىكە ژ گىرنگىرىن

گوندى نىروا

سۈورۈن گوندى:

باكوورى، زنجيرا جىيىن بىرات.

باشموورى، گوندى دارووك ژىرى.

رۇژھەلاتى، گوندى زيۈه.

رۇژئاڧا، گوندى سۇرىا.

پىنكھاتا گوندى:

دېنەرەتدا خەلكنى وى ب گىشتى سەرب عەشپەرەتا نىرەوھىاڧە بوون، ژىەركو ژ مىژە ل قى گوندى نھا سەرب سۇرچىياڧەنە ژ تىرەيا (مامساكى)نە، ژ چەند بىنەمالەيان پىنكھىن ئەوژى: (حاكىم، شىخەمىر، رەشكە، شىخەسەن، حەسەن)، ل دووڧ سەرزىمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكنى گوندى كەس بوو^(۴۵)، نھا دگەھنە (۵۱) سەرخىزانان كو دېنە (۳۰۹) كەسان.

شۈينوار و جھىن كەڧنارۈن گوندى:

مەدرەسا كەڧن، دكەڧتە پىش دەرگەھى كەلى

ل باكوورى گوندى و شۈينوارۈن وى ديارن.

شكەڧتا بوك و زاڧايا، ژوورەكە درىژيا وى (۲م) و پانیا

وى (۲م) بلندىيا وى (۸م)، دەرگەھەكن بچويك يىن

ھەى، دكەڧتە پىشنا كەلىن نىروا و تەختەك ل بەرى

تىدا ھاتىبەدروستكرن لەوا دىيژنن شكەڧتا بىك و زاڧا.

شكەڧتا ھەسپن رەش، شكەڧتەكە ب بلنداھىيا

(۵۰م)، پىشنا كەلى و زۇرا سەرنجراكىنشە، كەس

نەشنىت بچىتە دژوورڧە، ئەو پەيزەيىن بۇ ھاتن و

چوونى بۇ چىكرىن نەماينە و تىن شۈينا وان ماينە.

ئاشىن كەڧن، ئەو ژى (۱۶) ئاشن ل سەرب رووبارى

نىروا ب درىژىيا (۵كم) ھاتىنە دروستكرن.

چۇگا ڧەلا، مىژووبەكا كەڧن يا ھەى، دىيژن ڧەلا

يا دروستكرى، درىژاھىيا وى (۲۰۰م).

گوندى سەروكانى:

ژىدەرىن ئاڧا گوندى:

ژىدەرىن ئاڧا گوندى ل بەرى ل سەر دو كانىيان بوو، ئەو ژى (كانىيا رەبەنا، كانىيا گوندى)، ئان كانىيان ئاڧ بۇ ھەممى گوندى دابىندى، ئەو ئەو ژى بەرەڧ كىمىي قە دچن، سالا (۲۰۰۲) ئى پرۇزەيىن ئاڧىن بۇ گوندى ھاتىيە دروستىكرن.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ب ئەگەرى ھەبوونا ئاڧەكا زۇر باغەكى ئىكجار زۇر ل گوندى دھاتەكرن و ھەتا ئەو ژى بەردەوامە، لى ئەو ئەگەرى كىمبوونا ئاڧى ئەو ژى كىمتر لى ھاتىنە، ژ فىقىي لى دھاتە چاندن، ھنار و سىڧ و خۇخ و مۇمژە و حلويك و تىرى و ھۇير و...ھتد، ديسان چاندنا برنجى و كونجى و نىسك و نۇك و گەنم و جەھ و چەندىن بەرھەمىن دى. ھەرەسا ژەر ھەبوونا پلوانا و جەھى گونجاي بۇ خودانكرنا پەز و مالاتى، ئەڧ پىشەپە ئىكە ژ كارىن سەرەكىين خەلكى گوندى و ھەتا ئەو ژى بەردەوامە، نىزىكى (۳۰۰۰) سەرىن ئازەلان ژ پەز و بزى و چىلان ل گوندى دھىنە خودانكرن و گەلەك ژ ڧان مەر و مالاتى خۇ دىنە (حاجى ئۆمەرەن و سىدەكان)، ديسان ھندەك ژ خەلكى گوندى مووچەخۇرن، ل ڧى گوندى سىپەلا گەلىن نىرەپا ژى ھەپە كو جەھەكى گوزارىپە، لى وەكى پىندى مفا ژى ئەھاتىيە دىتن.

سالا (۱۹۷۹) ئى بۇ جارا ئىكى خوانىنگەھ ل گوندى ھاتىيە قەكرن، سالا (۱۹۸۲) ئى ھاتىيە گرتن و سالا (۱۹۹۹) ئى چارەكادى ھاتىيە قەكرن^(۴۱).

گوندى سەرۋىكانى:

گوندى دكەڧىتە نووراتىيا (۵كم) رۇژھەلاتى بچىلىن، سەر رىيا گىشتىيا قندىل- ئاكرى، ئاڧىن گوندى ژ ئاڧىن كانىيەكى ھاتىيە دكەڧىتە باكوورى گوندى كو بەرنىاسە ب كانىيا (سەرۋىكانى).

سەۋرىن گوندى:

باكوورى، زنجىرا چىيىن بىرات، باشوورى، گوندى شانەسۇر.

رۇژھەلاتى، گوندى كەلات:

رۇژاڧا، گوندى بوسىل.

پىكھاتا گوندى:

ئەڧ گوندى ژ وان گونداھە يىن دەسپىنكا سەدسالىيا بىستىن بەرداي و قالا ژ خەلكى و پاشتر ل سالا ۱۹۰۷ ئى دايىنە دكەل مولكىن سولتانى ئوسمانى ەبەدۇلھەمىدى دووى^(۴۷)، خەلكى ئەپىن گوندى ژ ەششېرەنا سۇرچى تىرەپا (مامساكى) ئە، ژ سى بەرەبابان، مەسىح، قادرى، رىزانى پىكھاتىيە، ل دووڧ سەررۇمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ھۇمارا خەلكى گوندى ۲۲ كەس بوون^(۴۸)، ئەا (۲۷) خىزانن كو دىنە (۱۲۰) كەس.

ئوينوار و جەين كەڧنارىن گوندى:

قەسرى كەڧن، ژمارەكا شوينوارىن قەسرا پىكدەھىن، دكەڧنە رۇژھەلاتى گوندى و ل دووڧ گۇتتەن مىژوويا وان قەدگەرىت بۇ دو سەدسالىيان. گۇرستان، ژ چەند گۇرستانان ل دەور و وبەرى گوندى ب ئاڧىن (قادىيا، شەھىدۇكا) پىكدەھىن، دووڧ گۇتتەن دىرۇكا وان قەدگەرىتەڧە سەردەمى ھاتنا ئايىنى ئىسلامى بۇ كوردستانى.

ژىدەرىن ئاڧىن ل گوندى:

گوندى ژ كۇمەكا كانىيان پىكھاتىيە و ھەتا ئەو ژى ژىدەرىن ئاڧا گوندى ئە و خەلكى شىنكاتى ل بەر دكرن، كانى ژى ئەڧەنە، كانى بوارى، كانى دۇرەنىشأڧ، كانى بىستى، كانى سەرۋىكانى، كانى قادرى، كانى سلىمان، كانى چەما، ئاڧا ئان كانىيان بەرەڧ و ھىشكبوونى دچىت، پرۇزەيىن ئاڧا قەخوارنى سالا (۱۹۹۸) ئى بۇ گوندى ھاتىيە دروستىكرن.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

بەرى ئەا خەلكى گوندى برنج و ماش و نىسك و نۇك و كونجى و گەنم و جەھ دچاندن، لى ئەا ژەر ھىشكەسالىيان ئەڧ بەرھەمە ناھىنە چاندن

۴كم) ژناقەندا ناحيا بجيل، ميژوويا ئاڧاكرنا گوندى نەھاتىبە زانين، تنى ل باب و باپىرانڧە ھاتىبە گۆتن كو بەرى (۵) پشئال فى گوندى د ئاكنجى.

سنوورين گوندى:

- باكوورى، زنجيرا چيائىن بىرات.
- باشوورى، گوندى شانەسور.
- رۇژھەلاتى، گوندى سەروكانى.
- رۇژئافا، گوندى كانى در.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى عەشپىرەنا سۇرچى نە سەر ب تىرەيا (مامساكى)ن، ژ دو بەرەبابان پىكھاتىبە (مەلا عىسا و حەبىب)، ل دووڧ سەرزىمىريا سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۸۸ كەس بوو^(۱۵). بەلن نھا گوند ژ (۸۵) خىزانان پىكدھىت كو دىنە (۴۵۰) كەس.

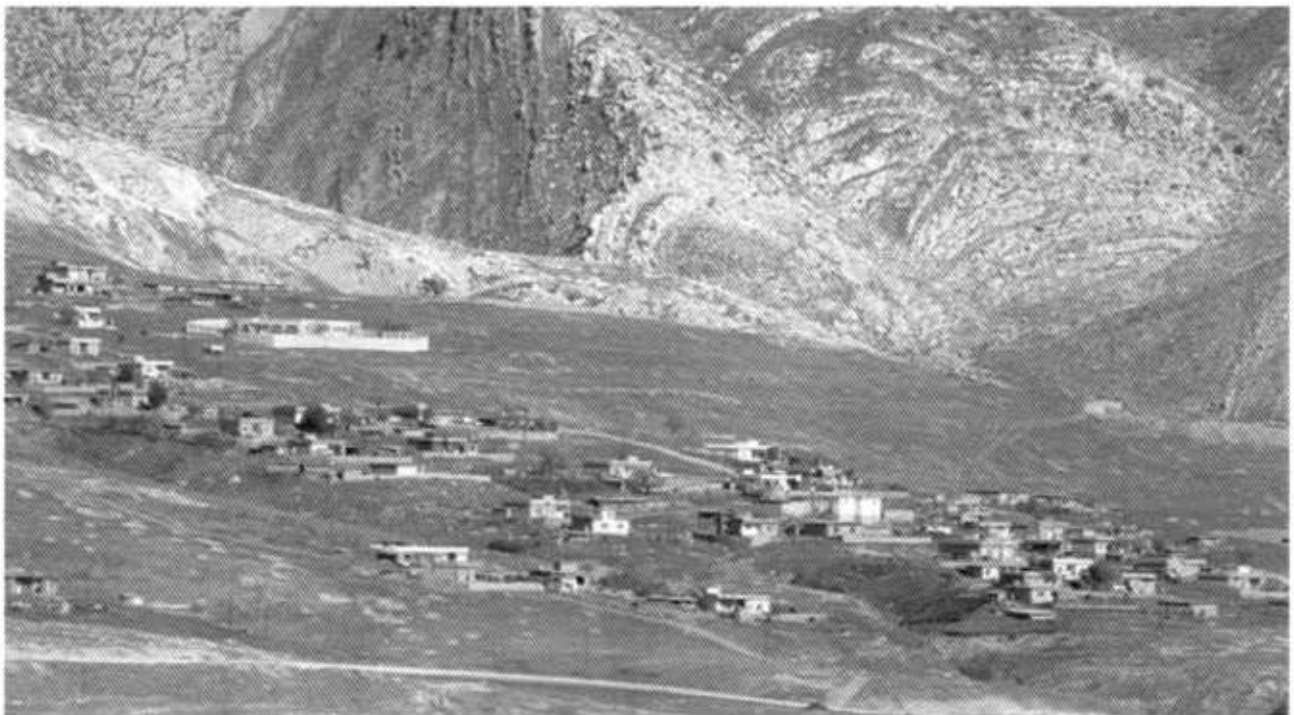
و تنى گەنم دھىنەكرن. ھەروەسان پەز و مالاتەكى زۇر ژى لىن دھاتە ب خودانكرن، ب تايبەت بزن و پەز و چىل و ل ھافىنان دچوونە چىاي، بەلن نھا تنى چىل دھىنە ب خودانكرن ئەو ژى ب رىژەبەكا كىمتر ژ جاران، نھا خەلكى گوندى ب شىوہبەكى كشتى دو كارىن سەرەكى دكەن ئەو ژى پىشمەرگايەتى و كاسبكارى كو رەز و باغان دچىنن و بەرھەمن ھنار و ھژىر و خوڧ و ترى و مژمژە.

سالا (۱۹۷۸)ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبە ڧەكرن و پاشان ھاتىبەگرتن، سالا (۲۰۰۹)ئى جازەكادى ھاتىبە ڧەكرن و سالەكى بەردەوامبووہ و دووبارە ھاتىبەڧ گرتن، بو خواندنن زارۆكىن گوندى دچنە گوندى (بوسىل) كو زۇر نىزىكى فى گوندى بە^(۱۶).

گوندى بوسىل:

گوندىكى كەڧنارە ل بنارن زنجيرا چيائىن بىرات ل سەر رىكا سەرەكىيا (قەندىل- ئاكرى)، ب دووراتىيا

گوندى بوسىل:

لۆبىك و كولند و...ھتد، بەلىن ئھا ژبەر كىمبوونا ئاقىن ئھو ژى بەرھف كىمبوونى دچن. ھەرۋەسان پەز و مالاتەكىن زۆر ل گوندى دھاتە خودانكرن و تا ئھا ژى پتر ژ (۳۰۰۰) سەرىن پەز و بزى و چىلان ل گوندى دھىنە خودانكرن و ل ھاقىنان دچنە زۇزانىن سەرى سادا. دىسان ھندەك ژ خەلكىن گوندى مووچەخۇرن. سالا (۱۹۷۸) ئى خواندنگەھ بۇ جارا ئىكىن ل گوندى ھاىببە فەكرن، پاشان ھاىببە گرتن و سالا (۲۰۰۰) ئى دوبارە ھاىببە فەكرن و ھەتا ئھا بەردەوامە (۵۱).

گوندى گەلۆك مامگرد (كانى درى):

دكەقىتە بنارى زنجىرا چىاىن بىرات دەرى گەلبەكى ل سەر رىكا گشتىيا (ئاكرئ- قەندىل)، ب دووراتىيا (۱۰۰م) رۇژھەلاتىن بجىلىن، ئاقىن گوندى ژ گەلى بووبە گەلۆك و ژبەر ھەبوونا (دپا) ل سەر كانىيا گوندى، ئھا ئاقىن گوندى بووبە كانى درى.

شوينوار و جھىن كەقنارىن گوندى:

مىزگەفتا گومبەتن، دكەقىتە لاىن باشوورئ رۇژئافا گوندى ل سەر رىكا گشتى، مىژوويا وئ گەلەكا كەقنە، ھەتا ئھا ئاقاھىن وئ ب تامامى ماىە و نەھاىببە ھەرفاندن.

دارىن قادىيا، كو (۸) دارىن زۆر كەقنارن، مىژوويا وان ديار نىنە و ل نك خەلكىن گوندى خۇشتقى نە.

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

قى گوندى ھندەك كانى ھەنە، ژوان، كانىيا بەسولكىن، كانىيا ژنا، كانىيا زەلاما، كانى خانون، كانىيا كافلا، كانىيا زىوہى.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ل بەرى بەرھەمەكى باشىن چاندنى ل بەر فان كانىيان دھاتەچاندن، ۋەكى ھنار و ھزىر و ترى و سىنڧ و ژىلى باجانسۇرك و خىار و باجانرەشك و

گوندى گەلۆك مامگرد (كانى درى).

سۈورەن گۈندى :

باكوورى، زنجىرا جىيائى بىرات.
باشوورى، گۈندى شانەسۈر.
رۇژھەلاتى، گۈندى بوسىل.
رۇژئاقا، ئاقەندا ناحىيا بجىل.

پىنكھاتا گۈندى :

ئەف گۈندى ژى ژ وان ۵۴ گۈندىن قەزا ئاكرى
يە يىن ل سالا ۱۹۰۷ئى دايىنە دگەل مولكىن سولتان
عەبدۇلجەمىدى ئوون، وى دەمى رووبەرى عەردى گۈندى
۱۵۰۰ دونومىن عەردى بوون^(۱۵۶)، گۈندى ژعەشپىرەتا سۇرچى
ئىرەيا (مارەباس)ن، سالا (۱۹۴۰)ئى ھاتىنە قى گۈندى،
بەرى ھىنگى ل گۈندى (شكەفتى) بى ناحىيا (جەرى)
بوون. د بىياتا ژ بىنەمالا (رىزايى سۇرائى) پىنكەھىت، ل
دووف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى خەلكى گۈندى ۲۶ كەس
بوون^(۱۵۷)، ئىھا (۲۰) خىزانن كو دىنە (۸) كەس.
سالا (۱۹۷۴)ئى ب ئەگەرى ھەبوونا پەيوەندىيان
دگەل شۇرشى ئەف گۈندە ژلابىن جكۆمەنا عىراقىفە
ھاتىيە سۈتن.

شۈينوار و جەين كەشئارەن گۈندى:

قى گۈندى چەند شۈينوار لى ھەنە، ۋەكى:
كەشئە گۈندە دكەشئە باكوورى گۈندى، كەلەكى
كەشئە ب گەلووك مامگەرد بەرنىاسبوو.
زەرگە زەقى، دكەشئە باشوورى گۈندى، شۈينوارەن
گۈندەكى كەلەكى كەشئە تىن شۈينوار ماينە.
گۇپستانا (شېخستى)، ل رۇژھەلاتى گۈندى و
مىژوويا وى ديار نىنە، كۈپىن زۇر درىژ لى ھەنە.

ژىدەرىن ئاقى:

زۇر كانى و ژىدەرىن ئاقى ل گۈندى ھەنە، بەلى
بەرەف ھىشكېبونى دچن، ژوان، كانى سىپىندار، كانى
زەيتون، كانى ئاقەلان، كانىيا گۈندى، كانى كۈرەمار
و چ پۇزەبىن ئاقى ل گۈندى نىن، ل دەمىن پىندقى ژى
ئاقى ب تانكەران بۇ دەمىن.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گۈندى:

ل بەرى رەز و بىستانىن باش ل بەر قان كانىيان
دھاتنەكىن، فىقىبەكى زۇر ژ ھنار و ھىر و نرى و
سىف و مۇمۇزە و... ھند بەرەھەمدەھىنان، لى ئىھا ژ
كىم ئاقىن ئەف كارە بەرەف نەمانى دچىت، دىسان
خەلكى گۈندى دەخل و دانەكى زۇر باش ژى ل
گۈندى دچاندىن بەلى نەو ژى بەرەف نەمانى دچىت و
تىن رىژەبەكا كىما گەنمى دەپنەچاندىن.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گۈندى:

ژىن و ژيارا خەلكى قى گۈندى ھەتا ئىھا ژى پىر ل
سەر خودانگىرنا پەز و مالاتىيە، خەلكى گۈندى پىر
ژ (۱۴۰۰) سەرىن پەز و بىز و چىلان خودانگەن و
ھاقىنان دچنە زۇزانىن (سەرى سادا)، دىسا گەلەك ژ
خەلكى گۈندى كاسبكار و مووچەخۇن^(۱۵۸).

گۈندى سامەدىن:

گۈندە دكەشئە دەقەرەكا زوپىرگ ب دووراتىيا
(۱۲كەم) ژ ئاقەندا ناحىيى، ئەف گۈندە ل بەرى كۇتانا
پەز و مالاتى بوويە، خەلكى وى رەقەند بوويە، ھاقىنان
دچوونە زۇزانىن حاجى ئۇمەزان ل دووف چەروانەكى
باش و ل ئاقەكا سازگار دگەرىان، رۇستانان دھاتنە
سەر كۇتانا خۇ ل قى جەھى كو پىشتى ھىنگى ل
سالا (۱۹۹۸)ئى بوويە گۈندە و لى ئاكنجى بوويە.

سۈورەن گۈندى:

باكوورى، گۈندى بىسەمەكەران.
باشوورى، گۈندى دازىن.
رۇژھەلاتى، گۈندى دارووك زوور.
رۇژئاقا، گۈندى كەندە سۇر ژىرى.

پىنكھاتا گۈندى:

خەلكى گۈندى ژ عەشپىرەتا سۇرچى ئىرەيا
(مامگەرد و ماملەس)ن، ژ ئىك مالىبات ئەوژى مالىباتا
(جەجى رەزاق)ى پىنكھاتىيە. ژمارا وان ئىھا (۱۱)
خىزانن كو دىنە (۵۲) كەس.

ژىدەرئىن ئاقى:

ئىنى دو بىر كىو ب دەستى ھائىنە كۆلان بۇ ئاقا قەخوارنى ل فى گوندى ھەنە و چ پرۆژەيىن ئاقى بۇ گوندى نەھائىنە چىكرن. بۇ پىندىيىن دىتر ئاقى ب نانكەران دەيىن.

ژىدەرئىن ئاقى:

گوندىكى دىمە، ژىدەرئىن ئاقى ئىنى بىرىن دەستكرىن بۇ قەخوارنى ب دەست ھائىنە كۆلان، لەوما خەلكى وى ل ھاقىنان مالبن خۇ دىرنە كوستانان.

ژىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

ئەف گوندى جەن ب خودانكرنا پەز و مالاتى بوويە، نھا ژى ئەف كارە بەردەوامە و ژمارەكا زۇرا پەزى ئى دەيتە خودانكرن، ھاقىنان ل دووف چەروانى دچنە زۇزان، دىسان ل بەرىن ھندەكان دەخل و دان دچاندن، ئى نھا ئىنى بۇ ئالفى جەھى و كىم گەنمى دچىنن، سالا (۲۰۰۷) ئى خواندىنگەھ ل گوندى ھائىبە قەكرن، پاشان ژەر چەند ئەگەران سالا (۲۰۱۰) ئى ھائىبەكرتن^{۱۵۵}.

ژىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

خەلكى گوندى بۇژيارا خۇ پىشتەگەرمىن خودانكرنا پەز و مالاتىبە، ل ۋەرزى ھاقىنى دچنە زۇزائىن حاجى ئۆمەران، بۇ خوارنى و ئالفى ئازەلى ژى گەنم و جەھەكى زۇر ل گوندى دەيتە چاندن، ھەروەسان ھندەك ژ خەلكى وى كاسىكارن و ۋەژمارەك ژى پىشمەرگەنە، سالا (۲۰۰۰) ئى بۇ جارا ئىكىن خواندىنگەھ ل فى گوندى ھائىبە قەكرن^{۱۵۶}.

گوندى داروك ژوورى:

دكەقىتە دەقەرا زوپرگا، ب دووراتىيا (۱۵كم) ژ بچىلن، ل سەر رەخىن رووبارەكى تژى ئاق ل زقىستانى و گەرم و ھىشك ل ھاقىنى، ئاقى گوندى ژ ئىك بنى دارى ھائىبە كو دكەقندا ل فى جەھى ھەبوويە، ب بوورىنا دەمى ژ (دارەك) بوويە (داروك).

گوندى جۆنەلە:

ئەف گوندى سالا (۱۹۲۵) ئى بوويە گوند، بەرى ئىنى ئىك مالبوو و پەز و مالات خوداندىكر، دكەقىتە دەقەرەكا زوپرگا، ب دووراتىيا (۱۰) كم رۇژھەلاتى بچىلن، ئاقى گوندى ژ وئى چەندى ھائىبە كو گوند دكەقىتە جەھەكى نزم، ئانكو جۇم (شىف) و ب بوورىنا دەمى بوويە جۆنەلە.

سئورئىن گوندى:

باكوورى، گوندى خەلان مامگرد، باشوورى، گوندى دازىن، رۇژھەلاتى، گوندى دارووك ژئرى، رۇژئاقا، گوندى سامەدىن.

سئورئىن گوندى:

باكوورى، گوندى كەلات، باشوورى، گوندى گۇجان، رۇژھەلاتى، گوندى سەرسول، رۇژئاقا، گوندى مېرگە موشك.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشىرەنا سۇرچى و شىخ زادەنە، بەرى بىيىنە گوند (كۆتان) جەن خودانكرنا پەز و مالاتى بوو، سالا (۱۹۸۰) ئى بوويە گوند، ئىنى مالباتا (شىخزادە) ب خوقە دگرىت، ئەۋزى (۱۰) خىزانن دىنە (۷۵) كەس.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشىرەنا سۇرچى ئىرەبا (مامگردان) ژ بنەمالا (مارەسىن) پىكدەبىت، نھا (۱۲) خىزانن كو دىنە (۲۲۵) كەس.

شوينوار و جھين كەقنارن گوندى:

چەند جھين شوينوارى ل گوندى ھەنە كو كەقناتىيا جھين گوندى د سەلمىنت، ژ وان ژى، ئاشى كەقنارن قەساب، ئاشەك كەقنە ل باشوورى گوندى، مېژوويا وي ديار نىنە. ئاشى بەراز، ئاشەك كەقنە ل باكوورى گوندى. كۇرستانا (ئكردار)، ل رۇژئاقا گوندى و گەلەكا كەقنارە.

كۇرستانا (گالچى)، ل باشوورى گوندى، ئەو ژى گەلەكا كەقنارە.

ژىدەرئىن ئاقى:

چەندىن كانى ل گوندى ھەنە، ل بەرئ رەز و باغەك زۇر ل بەر دكرن، ژوانژى: (كانى چنار، كانى ھنارۇك، كانى بنجىرە، كانى ھەرەشى، كانى سۇر و كانىيا مىلى ھەيدەرى)، قان كانىيان جۇرئىن فىقى ژ ھىزىر و ھنار و سىف و خۇخ و مژمژە و تىرى ل بەر دەاتنە چاندن، سالا (۲۰۰۳) ئى پرۇژەين ئاقى ل گوندى ھاتىبە چىكرن كېشەيا ئاقا گوندى چارەسەركر.

ژىدەرئىن زيارا ھەلكى گوندى:

د كەقندا ھەنا نھا خودانكرنا تەرش و كەوالى كارى سەرەككى خەلكى گوندى بوو، نھا پتر ژ (۱۰۰۰) سەرئىن پەز و بزى و چىلان ل گوندى ھەنە، بەرئ خودانئىن پەز و مالاتى دچوونە كوستانىن حاجى ئۆمەرەن، ھەرەسان چاندنا گەنم و جەھى ئىك بوو ژ پىشەين گوندى و ھەنا نھا بەردەوامە، ھەبوونا ئاقەكا زۇر بوويە ئەكەر برنجەك باش و ب ناف و دەنگ ل قىرئى بھىتە چاندن و ھەنا نھا ژى بەردەوامە، دىسان بىستانئىن باش ژى دەينەكرن، باجانسۇرك و خيار و باى و باجانرەشك و لۇبىك ب رىژەيكەكا زۇر دەينە چاندن و فرۇتن، دىسان ھندەك ژ خەلكى گوندى مووچەخۇرن.

سالا (۲۰۰۰) ئى خواندنگەھ ل فى گوندى ھاتىبە ھەكرن^(۵۷).

گوندى زىتا:

گوندىكى گەشت و گوزارن خۇشە و داوى خالا سنوورى يە د ناقيەرا بجىل- دىنارتن، بجىل- ئاكرى دا، ل سەر رىكا سەرەككىيا (ئاكرى- دىنارته)، دكەقىتە دەرگەھى گەلىن زىتا، ب دووراتىيا (۵كم) ژ رۇژئاقا بجىل، ئاقى گوندى ژ زەنگەلان ھاتىبە.

سئوورن گوندى:

باكوورى، گەلىن زىتا.

باشوورى، گوندى دزۇك.

رۇژھەلاتى، گوندى خانەگە.

رۇژئاقا، گوندى چۇنا و رووبارى گىبل.

پىنكەتاگوندى:

خەلكى گوندى ژ غەشپىرەنا سۇرچى سەر ب تىرەيا (مالەمەندان، زۇر ژ مېژە ل گوندى ئاكنجىنە، ژ دو مالباتىن سەرەكى (حەجى يوسف و حەجى ئەحمەد) پىكەھىت، خزمایەتى د ناف و اندا ب ھىز بوويە، ل دووف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى خەلكى گوندى تىن ۸۰ كەس بوون^(۵۸)، نھا خەلكى گوندى (۳۹) خىزانن كو دىنە (۲۲۰) كەس. سالا (۱۹۷۴) ئى گوند ژ لايىن ھىزئىن حكۇمەتا عىراقىقشە ھاتىبەسۇتن و كافلكرن، پاشان ژ لايىن خەلكى قە ھاتىبە ئافاكرنەقە.

ژىدەرئىن ئاقى:

تىن ئىك كانى ب ئاقى (كانىيا زىتا) لى ھەيە، ھەر دكەقندا ھەنا نھا ژى ژىدەرئى ئاقا گوندى بوويە، سالا (۲۰۰۳) ئى پرۇژەين ئاقى ل گوندى ھاتىبەدانان.

ژىدەرئىن زيارا ھەلكى گوندى:

چاندن كارى سەرەككى خەلكى گوندى بوو و پتر ژى دەخل و دان چاندن، بەلى نھا ئەق كارە ھىدى ھىدى بەرەف كىمبوونى دچىت، پتر رەز و باغ و بىستان ب شىئوگەك بەرچاف دەينەكرن، دىسان

ئانكو جھن خودانكرنا مهر و مالاتى بوو، ب دوورانتىيا (۲كم) ژ بجىلن، ل سەر ناغن گوندى ژى خەلكن گوندى دبئن ل بهرئ مىنشئىن هنگمىنى ل ئئرە دھاتنە خودانكرن و شانەبىن وان دسۇر بوون لەورا ناغن گوندى بوويە شانەسۇر.

سۇورن گوندى:

- باكوورى، گوندى كانى در.
- باشوورى، گوندى بانەسۇر.
- رۇژھەلاتى، گوندى شانەسۇر ژئرى.
- رۇژئاقا، گوندى زەرگىنا.

پىكھاتا گوندى:

گوندى ژ عەشئىرەتا سۇرچى تىرەيا (مامگردان، ژ (بنەملا خدرى) نە، هژمارا وان سالا ۱۹۵۷ئى ۴۲ كەس بوو^(۱۱)، نھا (۹) خىزانن كو دبنە (۴۲) كەس. خەلكن

خەلكن گوندى ب شىئوہەكنى بەرچاف پەز و مالاتى خودانكرن، پتر ژ (۱۵۰۰) سەرن پەزى ھەنە، ل بەرئ كوستان و گەرميان دكرن. ژلى جۇتبارىن و خودانكرنا پەز و مالاتى گەلەك ژ خەلكن گوندى مووچەخۇر و كاسبكارن، چىابىن قى گوندى پەز كىقى لى ھەيە.

سالا (۱۹۷۸)ئى خواندنكەھ ل قى گوندى ھاتىبە قەكرن^(۵۹).

گوندى زەنتە ژ گوندىن ھەرە كەفنە ل دەقەرئ، ل دووڤ ژئدەران دەستنقىسەكا پەرتووكا (رفع الخفا فى السيره النبويه) يا ئىبنولحاجى سالا ۱۱۸۹مش/۱۷۷۵زل قى گوندى ھاتىبەقە نقىسىن^(۱۰)، ئەقە ب خۇ نىشانانا كەقناتىيا قى گوندىبە.

گوندى شانەسۇر ژوورى:

ئەق گوندى دكەقئتە دەقەرا زوبرگ، دبئن نىزىكى سەدسالانە بوويە گوندى، ل بەرى ھىنگى كۇتان بوو.

گوندى مىزگەمۇشك:

وى نھا پتر بەرەف بائىزان دچن.

بەرى سالا (۱۹۹۱) ئى كوند ژ لايى حكۇمەتا
عيراقىقە ھاتىبە سۇتن، پىشتى سەرھلدانن ھاتىبە
ئافاكرن قە.

ژىدەرېن ئاقى:

قى گوندى تىنى كانىبىەك ب ناقى (كانى دۇرەبى)
لن ھەبە، ئەو ژى بەرەف ھىكبوونى قە دچىت

ژىدەرېن زيارا خەلكى گوندى:

چاندن، ب تايبەت چاندنا گەنم و جەھ و
نىسك و نۇكان ژىدەرەككى گرنكىن ژيارا گوندىيانە،
ھەرۈەسان مژوولى خودانكرنا بەز و چىلانە، نىزىكى
(۷۰۰) سەران ل گوندى ھەنە و ل ھاقىنان دىنە
كوپىستانىن حاجى ئۆمەران^(۱۱).

گوندى مىرگەمۇشك:

گوندىككى كەقنارە دكەقىنە دەقەرا زوپىرگ،
ب دووراتىيا (۵كم) ژ ناقەندا بچىلىن، ئىكە ژ وان
گوندىن دەمىن خۇدا جوھى لن دناكنجى، ناقى
گوندى ژى دىيژن ژ وئ چەندى ھاتىبە كو ئىككى
جوى ب ناقى (مۇشىن) بوويە و ناقى گوندى ژ
ناقى وى كەسى ھاتىبە، ب بوورىنا دەمى بوويە
(مىرگەمۇشك).

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى زەرگىنە،
باشدوورى، گوندى كىلان،
رۇژھەلاتى، گوندى گەرمكا سەرى،
رۇژئاقا، گوندى چەمەسىل.

پىكھانا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشىرەتا سۇرچى نە سەر ب
تېرەبىن (مامگرە، مالاھىنىخ، مامانويەز، مامسال)ن،

ژىنەمالەبىن (بىنەمالاھەولاي، بىنەمالا سامى كەژۇ،
بىنەمالا عەبدى، بىنەمالا قادىرى، بىنەمالا شەمەزىن)
پىكدەبىن، سالا ۱۹۵۷ ئى ھژمارا خەلكى گوندى
۴۲ كەس بوو^(۱۲)، نھا (۶۰) خىزانن كو دىنە (۳۵۰)
كەس^(۱۳).

ئوينوار و جەپىن كەقنارېن گوندى:

ئاشەككى ناقى ل رۇژئاقا گوندى ھەبە، بۇ ھىراننا
دەخل و دانى ھاتىبە ب كارھىنان، نەھاتىبە زانىن كا
كەنكى ھاتىبە دروستكرن.

ژىدەرېن ناقى ل گوندى:

سى كانى ل گوندى ھەنە، ئەو ژى (كانى)
بىرەرەشك، كانىيا دارا و كانىيا قورتى شەمەدۇك)،
نھا بەرەف ھىكبوونى دچن، سالا (۲۰۰۶) ئى پرۇژەبىن
ناقى ل گوندى ھاتىبە چىكرن.

ژىدەرېن زيارا خەلكى گوندى:

زىانا خەلكى ل بەرى ل سەر خودانكرنا بەز و مالاتى
بوو، نھا ژى ئەف كارە بىن بەردەوامە و پتر ژ (۲۰۰۰)
ئى سەرېن بەز و مالاتى ل گوندى ھەنە، ھاقىنان
دبەنە كوپىستانىن دەقەرا حاجى ئۆمەران، خەلكى
گوندى دەخل و دانى ژى دچىبن، چ بۇ خوارنى بيت يان
بۇ ئالفى تەرىش و كەوالى ب تايبەت جەھى، دىسان
گەلەك بەرھەمىن دى ژى ل گوندى دەھانەچاندن،
مىنا باجانسۇرك و خيار و باجانرەشك و بامى و
لۇبىك و كەرەفس و... ھند، لن نھا بەرەف كىمىن
قە دچن، ھندەك ژ خەلكى گوندى مووچەخۇرن،
بۇ ئىكەم جار سالا (۱۹۹۹) ئى خواندنگەھ ل
گوندى ھاتىبەقەكرن^(۱۴).

گوندى پىقەھە:

گوندىككى زۆرى كەقنارە و داوى خالا سنوورىبە
ل رۇژھەلاتى بچىلىن، دكەقىنە دەرگەھى گەلىن
بىخىمى ل سەر لىقىن روبراى زى مەزىن، ب دووراتىيا
(۳۰كم) ژ ناحيا بچىلىن، ناقى گوندى ل دووڧ گۇتتا
خەلكى گوندى ژ بى خەمىن ھاتىبە.

سۈورەين گۈندى:

باكوورى، زىجىرا چىيىن بىرات.

باشوورى، گۈندى قەسرىك.

رۇژھەلاتى، زى مەزىن.

رۇژئاقا، گۈندى گەلووك.

چ زانىارى ل سەر نىن.

دىوارى جىسىرى، دكەفىتە رۇژھەلاتى گۈندى، ژ

بەرى پر بوويە بۇ رەخى دى يىن ئاقى.

زېدەرەين ئاقا گۈندى:

چەند كانى ل گۈندى ھەبوون ژوانا: (كانىيا

سەرۈكانى، كانىيا ئاقگۈندى، كانىيا پىشپەزگا)،

ھەر ھەموو ژى كانىيىن كەقۇن و رىخوشكەر بوويە

خەلك ل قى گۈندى قەجەمىيىن و لى بىرىن، سالا

(۲۰۱۰) ئى پرۇژەيىن ئاقى بۇ گۈندى ھاتىيە چىكرىن.

زېدەرەين زىارا خەلكى گۈندى:

گۈند دكەفىتە رەخىن رووبارى زى مەزىن، لەوما

بوويە جەھەكى باش بۇ خودانكرنا تەرش و كەوالى

تايبەت بەز و بزنان، ژمارا وان دگەھىتە (۶۰۰۰) سەران.

ھەرۈەسان ماسىيەكن باش ل قىرە دەيتە راقكرىن.

چەندىن خوارنگەھىن تايبەت ب ماسىيان ھەنە و

رئىمەكا زۇر ژى بۇ باژىرىن دى يىن كوردستانى دەيتە

ھنارتىن، ھەرۈەسان ل قى گۈندى گەنەم و جەھ و برىج

و گىندۇرى دىمى دەيتە چاندىن و بىستانىن مەزىن

شىتى و گۈندۇر و خىار و باجانسۇرك و باجانرەشك

و يامى و لۇبىك و... ھند لى دەيتە چاندىن، ژىلى كو

ھندەك ژ خەلكى گۈندى كاسبكار و مووچەخۇرىن

ژى

سالا (۱۹۷۸) ئى بۇ جارا ئىكىن خواندىنگەھ ل

گۈندى ھاتىيە قەكرىن، سالا (۱۹۸۰) ئى ھاتىيە گىرتىن

قە، سالا (۱۹۹۵) ئى جارهكادى ژ لايىن حكۇمەتا

ھەزىمى قە ھاتىيەقەكرىن و ل ھەمان سال بنگەھى

ساخلەمىي ژى لى ھاتىيەقەكرىن و مفايەكى بەرچاڧ

دكەھىتە گۈندىن دەور و بەرژى^(۱۷).

گۈندى بىنھەراز:

گۈندەكى نوويە سالا (۲۰۰۰) ئى ھاتىيە ئاقاكرىن،

دكەفىتە دەفەرەكا زوپىرك، ب دوورانىيا (۱۵كم)

رۇژھەلاتى بچىلىن، ئاقى گۈندى ژ وئ چەندى ھاتىيە

كو دكەفىتە بن ھەفرازەكى.

پىنگھاتا گۈندى:

مىژوويا قى گۈندى يا ديار نىنە، چەندىن پىشتە

ژيان ل قى گۈندى ھەي، خەلكى وى ژى ژەشپىرەتا

سۇرچى نە سەر ب تىرەيا (مامساكى)، ژ چوار

بىنەمالەيىن سەرەكى، (مالباتا ئاقخۇش، مالباتا

خدى، مالباتا عەبدۇللا، مالباتا ئەحمەد) پىككەھىن،

ل دووق سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى خەلكى گۈندى ۵۸

كس بوون^(۱۷)، ژمارا وان (۱۲۸) خىزانىن كو دىنە پىر ژ

(۱۷۲) كەس.

ژىەر كو خەلكى گۈندى ھەر ژ كەقۇندا پەيوەندى

ب شۇرشىن كوردى قە ھەبوويە لەوما حكۇمەتىن

عىراقى سى جازان گۈند كافلكرىنە و ل دووقدا ژ

لايى خەلكى وى قە ھاتىيە ئاقاكرىن:

۱- سالا (۱۹۱۲) ئى گۈند ھاتىيەسۇتن و خەلكى وى

ئاوارەي گۈندىن رەخى دى يىن ئاقى بوويە.

۲- سالا (۱۹۷۴) ئى دوبارە ھاتىيە سۇتن و خەلكى وى

چوويە گۈندى مالاھەمووسى.

۳- سالا (۱۹۸۷) ئى دىسان ھاتىيەقەسۇتن و كافلكرىن

و خەلكى گۈندى ئاوارەي گۈندى كەلات بوويە،

سالا (۱۹۹۵) ئى زقىرئەقە جەن خۇ.

شۈينوار و جەين كەقۇنارەين گۈندى:

ل بىخىمى چەندىن جەين شۈينوارى ھەنە، لى

مىژووين وان ديار نىنە ۋەك:

كەقۇرى قەلاتى، ئىشتەك كەقۇنارە ل باكوورى

گۈندى.

ئاش، زۇرى كەقۇنە دكەفىتە رەخى سەرى يىن

گۈندى.

مىژ، دكەفىتە كەلىن بىخىمى ل باكوورى گۈندى و

سۈۈرۈن گۈندى:

پاكوۋرى، گۈندى كەندە سۈرۈننى
باشوۋرى، گۈندى زرافىڭ.
رۇڭھەلاتى، گۈندى سامەدىن.
رۇڭئاقا، گۈندى بايە قولنر.

پىنكھاتا گۈندى:

خەلىكى گۈندى غەشىرەتا سۈرچى نە ژ تىرەيا
(مامكردان، د كەفۇندا ل قىرە ئاكنجىنە، دەسپىكىن
تنى ئىك مالىات بوو، ئەو ژى مالىاتا (مالباتانورەدىن)
ى، جھن گۈندى كۇتانا خودانكرنا بەز و مالاتى بوو،
نھا ژمارا خەلىكى گۈندى بوۋىنە (۱۳) خىزان، كو
دېنە (۹۴) كەس.
كارى خەلىكى گۈندى ب رەنگەكى كىشتى ل
سەر خودانكرنا تەرش و كەۋالىيە.
ساللا (۲۰۰۵) ئى خواندىنگەھ ل گۈندى
ھاتىيەفەكر^(۱۸).

گۈندى ماندىان ژىرى:

گۈندەكى كەفۇنارە، دكەفىتە دەفەرەكا زوپرگە
ل سەر زنى مەزن، ب دووراتىيا (۳۰كم) باشوۋرى
رۇڭھەلاتى بچىل، دىرۇكا ۋى ديار نىنە. نافتى گۈندى ژ
ۋى چەندى ھاتىيە كو دىيۇن ل كەفۇن ژەر كاركرنا زۇر
د ماندى بوۋىنە و بوورنا دەمى بوۋىە ماندىيان.

سۈۈرۈن گۈندى:

پاكوۋرى، گۈندى ماندىان ژوۋرى.
باشوۋرى، روۋبارى زنى مەزن.
رۇڭھەلاتى، گۈندى ھىزا.
رۇڭئاقا، گۈندى كەۋىلان.

پىنكھاتا گۈندى:

خەلىكى گۈندى سۈرچى نە، سەر ب تىرەيا (غەلى
خدران، ژ ھەرسى مالىاتىن، (مالباتا توخمە حسۇ،
مالباتا توخمە ئەخمەد، مالىاتا توخمە قەبران)

پىنكھاتىيە، دىنە (۶۰) خىزان و (۴۰) كەس.

چەندىن گۈرستانىن كەفۇن ل گۈندى ھەنە ژوان
ژى (گۈرستانا گۈندى، گۈرستانا كەفۇنە گۈندى،
گۈرستانا پىرناز، گۈرستانا پىر بلىر، گۈرستانا
پىرھەمزا،
پرۇزەين ئاقرى ساللا (۱۹۹۶) ئى بو گۈندى ھاتىيە
چىكىن.

ژىدەرۈن ژيارا خەلىكى گۈندى:

ل شى گۈندى كەنم و جەھ باش بەرھەم دەينىن
و خەلىكى ۋى مفايەكى ۋەكى داھات ژى دىينىن،
ھەرۋەسان گۈندۈر و نرۇزى و شىتى و جۇرۈن قىقى
ژ ھنار و ھزىران ژى ۋەكى داھاتەك دچىنن ، ژىلى
خودانكرنا تەرش و كەۋالى و ھندەك ژى پىنشمەرگە
و موۋچەخۇرن.
ساللا (۱۹۹۲) ئى خواندىنگەھ بو گۈندى ھاتىيە
قەكرن و ھەتا نھا ژى يا بەردەۋامە^(۱۹).

گۈندى ماندىان ژوۋرى:

گۈندەكى كەفۇنارە و مېژوۋىيا ۋى ديار نىنە، دكەفىتە
دووراتىيا (۱۶كم) باشوۋرى نافتىدا ناحبا بچىلن، نافتى
گۈندى ژ ۋى چەندى ھاتىيە كو د كەفۇندا خەلىكى
گۈندى بەردەۋام ب كارىفە د مژوۋىبون و زۇر ماندى
دبوون لەورا نافتى ماندىيان ھاتىيە سەر نافتى گۈندى.

سۈۈرۈن گۈندى:

پاكوۋرى، گۈندى كەرمكا.
باشوۋرى، گۈندى كەۋىلان.
رۇڭھەلاتى، گۈندى ھىزا.
رۇڭئاقا، گۈندى قەسرۇك.

پىنكھاتا گۈندى:

خەلىكى گۈندى ژ غەشىرەتا سۈرچى تىرەيا
(غەلى خدران، ژ زاردەفۇن خەلىكى گۈندى دىيۇن
مېژوۋىيا ئاكنجىبوونا وان ل شى گۈندى بو چەند پىشتان

گوندى زيوه

چاندن و سالانە بەرھەمەكئ باشئ ھەي، ديسان ھندەك ژ خەلكئ گوندى كاسبكار و مووچەخۇر و پىنشمەرگەنە.

ساللا (۲۰۰۰) ئ بۇ ئىكەم جار خواندنكەھ ل گوندى ھاتىبەقەكرن^(۷۱).

گوندى زيوه:

گوندىكئ كەقنارە دكەقیتە بنارئ چيائىن بىرات ب دوورائىيا (۲۰كەم) رۇزھەلاتى بجىلىن ل دوووف ژ كۇتنا پىرەمىئرن گوندى خويابە كو بەرى ھەفت پىشتا ل قىرە ئاكنجىنە.

سئورىن گوندى:

باكوورى، زنجىرا چيائىن بىرات.

باشوورى، گوندى شەرەفونا.

رۇزھەلاتى، گوندى كەلوک.

رۇزئاقا، گوندى نىروا.

بەرى نھا قەدگەرئىت، د بنىاتدا سئ مالباتن، ئەو ژى (مالباتا فەتاج، مالباتا عومەر و مالباتا زوبەيرا)، د سەرژمىرىيا ساللا ۱۹۵۷ ئدا نامازە ب گوندى ماندىان فەتاج) ھاتىبەكرن كو ئەم د وئ باوهرىندانە ھەمان ئەف (ماندىان ژوورى) يە ھژمارا خەلكئ وى وئ سالن ۴۱ كەس بوو^(۷۰)، نھا (۳۲) خىزانن دبنە (۱۹۶) كەس. قى گوندى تنى گورستانەكا كەلەك كەقن وەك شوينوار ل ژوورىيا گوندى ھەبە.

ژىدەرئىن ئاقئ ل گوندى:

چەندىن كانى ل گوندى ھەنە، مينا (كانى ھەلانۇك، كانىيا گوندى، كانى خەرەپلنگ)، ساللا (۲۰۰۰) ئ پرۇزەيىن ئاقئ ل سەر كانىيان ھاتىبەچىكرن. ژىدەرئىن ژيارا خەلكئ گوندى:

بەرھەمى ئازەلى ل گوندى كىمە، پەز و چىل تنى بۇ پىنويستىين رۇزانە ژ شىر و ماستى دەئىنە ب خودانكرن، گەنم ب رىزەبەكا باش ل گوندى دەئىتە

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژە شىرەتا سۇرچىيانە سەر ب تىرەيا (مامساكى)ن، دكەقندا ل گوندى دئاكنجىنە، ژ ئىك بنەمال ئەو ژى بنەمالا (سەئىدا) پىكدهىن، ل سالا ۱۹۵۷ ئى ھژمارا وان تىن ۱۵ كەس بوو^(۷۲)، نھا (۷) خىزانن كو دىنە (۵۷) كەس.

جھىن شوينوارى:

قى گوندى مزگەفتەكا كەقن وەكى جھەكى شوينوارى ل ژوورىيا گوندى ھەبە، ل دىف ئاخفتنا گوندىيان مېژوويا وئ قەدگەرىنتەقە سەردەمى ھاتنا ئىسلامى بۇ كوردستانى.

ژىدەرىن ئاقى ل گوندى:

قى گوندى چەند كانى ھەنە، وەكى: (كانى كەندار، كانى ھنچىروك، كانى جويستان)، ئەف

كانىبە بووينە ژىدەركى باش بۇ ئاقا گوندى، ل بەرى رەز و بىستانەكى باش ل بەر دەتەكەرن، نھا بەرەف كىمبوونى و ژ ئاقچوونى دچن، سالا (۲۰۱۵) ئى پروزەين ئاقى بۇ گوندى ھاتىبە چىكرن. ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

پشكەك ژ خەلكى گوندى مژوولى خودانكرنا تەرش و كەوالىنە و نىزىكى (۱۰۰۰) سەران ھەنە، ل ھافىنان دچنە چىباين سەرى و ل وىرئ ھەر ئىكى پاوانى خۇ ھەبە. دىسان ھندەك ژ خەلكى گوندى دەخل و دانى و دەرامەتىن دى ژى دچىنن، ژىلى كو ھندەك ژ خەلكى گوندى مووچەخۇرن. بۇ خواندىننى ژى زارۇكىن وان دچنە گوندىن دەور و بەر^(۷۳).

گوندى كىلان:

گوندىكە قنارە، ل دووفا گۇتنان پترە ژ سەد سالان بووبە گوند، دكەقىتە دەقەرەكا زوبىرگ ئاق كەندەكا كوبر، ب دوورانتىيا (۷كم)كم ژىرىيا بجىلىن.

گوندى كەلۇك مامساك ژىرى:

بوويە، ب بوورينا دەمى ناق ژ گەلى بوويە گەلۇك، سالا (۱۹۵۵) ئ بوويە گوند، بەرى هينگن نى مالەك لى ئاكنجىبوويە و ژ گوندى گەلۇك سەرى هاتىنە وئىرى.

سنورين گوندى:

باكوورى، گوندى گەلۇك مامساك ژوورى.

باشوورى، گوندى شەرەفۇنا.

رۇژمەلاتى، گوندى بىخەمە.

رۇژاڧا، گوندى زىنە.

پىكھاتا گوندى:

خەلگى وى ژ عەشپىرەتا سۇرچى تىرەيا (مامساكى) نە، ژ سى بنەمالىن، (بنەمالا حسىنى ھەمىنى، بنەمالا شىخىلا، بنەمالا نازى) پىكھەتن، ل سەرزەمىريا سالا ۱۹۵۷ ئ ھۇمارا تىن ئامازە ب گوندەكى ب ناقى گەلەك مام ساك هاتىيەكرن و ھۇمارا خەلگى گوندى نى ۱۱۲ كەس بوو، نھا (۴۸) خىزانن كو دىنە (۴۶۰) كەس. د ھەمان سەرزەمىرىندا ئامازە ب گوندەكى دى ب ناقى گەلۇك مام كرد هاتىيەكرن ھۇمارا خەلگى وى تىن ۲۶ كەس بوو^(۷۶). قى گوندى چ ژىدەرئىن ناقى مىنا كانىبىيان نىنن، ئاڧا وان ب ئانكەران دەيت.

ژىن و ژيارا خەلگى گوندى:

مىنا گوندىن دى يىن دەڧەرى خۇدانكرنا تەرش و كەوالى ژىدەرى سەرەكىن ژيانا وانە، قى گوندى پتر ژ (۴۰۰۰) سەران ھەنە، ل ھاڧىنان قەسنا كوېستانىن حاجى ئۆمەران دكەن، ھەرۋەسان ل گوندى بەرھەمەكى باش يى دەخل و دانى ژى دەپتە چاندىن. ژىلى كو ھندەك ژ خەلگى گوندى مووچەخۇرن. سالا (۱۹۹۸) ئ بۇ ئىكەم جار خواندىنگەھ ل قى گوندى هاتىيە ڧەكرن^(۷۷).

گوندى دزۇك:

گوند دەڧەرەكا زوپىرگە، دكەڧىتە سەر روبارى

سنورين گوندى:

باكوورى، گوندى كەشانە.

باشوورى، گوندى گەرمكا.

رۇژمەلاتى، گوندى گەرمكا سەرى.

رۇژاڧا، روبارى كىبىر.

پىكھاتا گوندى:

خەلگى گوندى ژ عەشپىرەتا سۇرچى نە و سەر ب تىرەيىن، (مالەشىخ، مامگرد، مامەنوپەز، سىنە، مامساكى و مامسال)، ژ بنەمالىن، (شقىق، جاخۇپەز، گرم، بلولۇك، كاتەبى، مىرزا، توخمەخىزان، توخمەشمار و حمجى ھەسەن)، ل سەرزەمىريا سالا ۱۹۵۷ ئ ناقى گوندى ب كىلانە هاتىيەتووماركرن، ھۇمارا خەلگى گوندى ۱۱۸ كەس بوو^(۷۸). ھۇمارا وان (۹۷) خىزانن كو دىنە (۴۶۳) كەس.

ژىدەرىن ناقى ل گوندى:

چەند كانى ل گوندى ھەنە، ژوانا، كانى چىلەسۇر، كانى كەرەكەپىر، كانى كەندە سماكىنو، كانى كۇرە جوو، بەرى رەز و باغەكى باش ل بەر ئاڧا فان كانىبىيان دەھتەكرن، لى نھا بەرەڧ ھىكبوونى دچن. پىرۇژەين ناقى بۇ گوندى نەھاتىيە چىكرن.

ژىدەرىن ژيارا خەلگى گوندى:

قى گوندى عەردەكى باش بۇ خۇدانكرنا پەز و مالاتى ھەيە و پتر ژ (۲۵۰۰) سەران خۇدانكەن و بەرھەمەكى باش دابىندكەتن و بوويە ئىك ژ گىرنگىرىن داھاتى گوندىيان، دىسان ھندەك خەلگى گوندى مژوبلى چاندىن نە و ھندەك ژى مووچەخۇرن. سالا (۱۹۸۷) ئ خواندىنگەھ ل گوندى هاتىيە ڧەكرن، پاشان ل سالا (۱۹۸۲) هاتىيەكرن، پىشتى سەرھلدا سالا (۱۹۹۱) ى جارەكادى خواندىنگەھ بۇ گوندىيان هاتىيەڧەكرن^(۷۹).

گوندى گەلۇك مامساك ژىرى:

نەڧ گوندە ب دوورانىيا (۲۲كم) دكەڧىتە رۇژمەلاتى بچىلىن، د كەڧندا ل دەرگەھى گەلبەكى

ب چاندنا برنجى، رەز و باغ و بىستانان ژى دكەن، ژىلى قان كاران ھندەك ژ خەلكى گوندى مووچەخوون ژى. سالا (۲۰۰۴) ئى بۇ ئىكەم جار خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبە قەكرن^{۱۷۹۱}.

گوندى مېربالىيان:

ئەف گوندى دكە قىتە دەقەرەكا زوپرگە، ب دوورائىيا (۲۵كم) باشوورئ رۇژھەلاتى بچىلىن، ل سەر ناقى گوندى دىبىژن د كەفندا مېرەك ل وەرزئ بەھارئ ھاتىبە قى گوندى، بالئ خۇ بىن ب سەر گوندى كىنشابى و ئاقەدانكرىبە، ب بوورينا دەمى بووبە مېربالىيان، لئ ئەو گوند نەمايە و دووف گۇتئىن گوندىيان سالا (۱۸۹۵) ئى دوبارە ھاتىبەئاقاكرن قە.

سئوورئىن گوندى:

باكوورئ، گوندى گوجار.
باشوورئ، گوندى كەندەكول.
رۇژھەلاتى، گوندى دازىن.
رۇژھەلاتى، گوندى مەھەنۇك.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشىرەنا سۇرچى تېرەيا (سىنا)ن، ژ مئژە ل گوندى د ئاكنجىنە، ژ مالىاتىن، (مالىاتا ئەحمەدى، مالىاتا بەرخندا، مالىاتا عەزىز شىخۇپەز، مالىاتا عەزىز مەھمەد، مالىاتا ھەيدرى، مالىاتا صۇقى، مالىاتا ئەحمەد قەقىن) پىنكھەين، ل سالا ۱۹۵۷ ئى ھۇمارا خەلكى گوندى ۱۲۷ كەس بوو^{۱۸۱۱}، نھا (۸۵) خىزانن كو دىنە (۱۹۹۴) كەس.

ئويناورئىن گوندى:

قى گوندى گۇرستانىن كەقن ل باشوورئ گوندى ھەنە، ھەروەسان قەبرەك دىبىژنى (نۇج پىغەمبەر).
ژىدەرئىن ناقى ل گوندى،
گوندى سىن كانى ب ناقىن: (كانىيا سەردۇرا، كانىياگوندى، كانىيا سارداقىن) ھەنە، نھا بەرەق

(كېيرى)، ب دوورائىيا (۵كم) باشوورئ رۇژھەلاتى بچىل، سالا (۱۹۵۵) ئى بووبە گوند.

سئوورئىن گوندى:

باكوورئ، گوندى زىنا.
باشوورئ، گوندى چەمەسىل.
رۇژھەلاتى، گوندى زەرگىنا.
رۇژھەلاتى، رووبارئ كېير.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشىرەنا سۇرچى تېرەيا (مامگردان، د كەفندا ل قى گوندى د ئاكنجىنە، ژ سىن مالىاتىن، مالىاتا صادق، مالىاتا عىسمان، مالىاتا چەز پىنكھەين، ھۇمارا وان دووف سەرزىمىريا سالا ۱۹۵۷ ئى ۳۷ كەس بوو^{۱۷۸۱}، نھا (۲۴) خىزانن دىنە (۱۲۳) كەس.

جھىن ئويناورئى و ئاقدار ل گوندى:

ئاش، دكە قىتە رۇژھەلاتى گوندى، مئزوويا وى ديار نىنە.

گورستانىن كەقن، دو گورستانىن كەقن ب ناقىن گورستانا (خوارانى) ل باكوورئ و گورستانا (كانى جدۇ) ل باشوورئ گوندى ھەنە.

ژىدەرئىن ناقى ل گوندى:

چەند كانى ل گوندى ھەنە ئەوژى، كانىيا چەمىن دارى، كانىيا دارەتوو، كانى سۇرك، ئەف كانىبە ئەگەرى وئ چەندئ بوون كو چاندەكا باش ل بەر بەھتەكرن، نھا ئەوژى بەرەق كېمىن و ھىكبوونى دچن. سالا (۲۰۱۱) ئى پروزەين ناقى بۇ گوندى ھاتىبە چىكرن.

ژىن و زيارا خەلكى گوندى:

پەز و بىز ل گوندى كەلمەكى زۇرە و پترە ژ (۲۰۰۰) سەران، دىسان گوندى دەخل و دانى (كەنەم و جەھ و نىسك و نۇك و برنجى) دچىن، گوندەكى ئاقدارە

گوندى كەندەسۆر ژيىرى:

ئەف گوندى ل بەراھىن كۇنان بوو، دكەقىتە دەقەرا زويرگ، ب دووراتىبا (۱۵ كم) رۇژھەلاتى ئاقەندا ناحيا بجىلىن، سالا (۱۹۴۰) ئى ژلاين (محەمەدى بابىن فەق عەلى) ھاتىبە ئافاكرن، ئافىن گوندى ژ وئ شىقا دويزى رادىووريت ھاتىبە ، كو ئاھا وئ يا سۆرە، لەورا ب كەندە سۆر ھاتىبە ئافاكرن.

سۈورين گوندى:

- باكوورى، گوندى بىنسمەكەران.
- باشوورى، گوندى زرافك.
- رۇژھەلاتى، گوندى سامەدىن.
- رۇژئافا، گوندى كەندە سۆر ژوورى.

ھىكبوونى دچن، سالا (۲۰۰۳) ئى برۇژەين ئافا قەخوارنى بۇ گوندى ھاتىبە دروستكرن.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ژمارەكا زۇراپەز و مالاتى ل گوندى دەيتەخودانكرن، ژ (۳۰۰۰) سەران پترە، ھاقىنان دېنە كوېستانىن حاجى ئومەران. دېسان دەخل و دان ژى ل قى گوندى دەيتە چاندىن و بېستان دەيتە كرن، ترۇزى و گندۇرىن دىم دچىنن، ژىلى خيار و باجانسۆرك و باجانرەشك و شتى و يامى و لۇبىك و... ھتد. ھەرۋەسان ھندەك ژ خەلكى گوندى مووچەخۇر و پىنشمەرگەنە. سالا (۱۹۷۸) ئى خواندىنگەھ ل گوندى ھاتىبە قەكرن، سالا (۱۹۸۲) ئى ھاتىبەگرتن، سالا (۱۹۹۱) ئى جارەكادى خواندىنگەھ ھاتىبە قەكرن، سالا (۲۰۱۵) ئى بنگەھنى ساخلەمىن ل گوندى ھاتىبە قەكرن^(۸۱).

گوندى رولكا ژوورى

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ غەشىرەتا سۇرچى تىرەيا (مامگردان، ژ ئىك مالبات ئەوژى (ماملەس) پىكھاتىيە، ژ سالىن چلانفە ل قىرە ئاكنجىنە، ژمارا وان (۹) خىزانن كو دىنە (۴۵) كەس.

ژىدەرېن ئاقى ل گوندى:

ژىدەرېن ئاقى ل گوندى دكىمن و ئەوېن ھەين ژى وەرژى نە، زقىستانى ب ئاقن و ھاقىنى ھىك دىن، ئاف ب تانكەران بۇ قەخوارنى و پەز و مالاتى دەيت، چ پرۇژەيىن ئاقى بۇ گوندى نەھاتىنە چىكرن.

ژىدەرېن زيارا ھەلكى گوندى:

دكەقندا ئەف گوندى كۆتان و جھن خودانكرنا پەز و مالاتى بوويە، ھەتا نھا ژى ئەف كارە بەردەوامە، ژمارەكا زۇرا پەزى سىپى ھەبە، ھاقىنان قەستا زۇزانىن حاجى ئۆمەرەن دكەن، دەخل و دان ژى ب تايبەت گەنم و جەھ كېم ل گوندى دەيتە چاندن، كو تىن بۇ ئالقى و خوارنى دەيتە چاندن. ساللا (۲۰۰۳) ئى خواندنگەھ ھاتىيە گوندى^{۱۸۲}.

گوندى كەتەنە:

ئەف گوندى دكەقنە دەقەرا زوپرگ، ب دووراتىيا (۸كم) ژ باشوورى بچىلن، ساللا (۱۹۹۲) ئى پىشتى سەرھەلدانن بوويە گوند و بىياتن ئاقى وى نەھاتىيە زانين.

سئوورېن گوندى:

باكوورى، گوندى مىرگەمۇشك، باشوورى، گوندى كىلان، رۇژھەلاتى، گوندى گەرمكا ژوور، رۇژئافا، گوندى بارافا.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ غەشىرەتا سۇرچى تىرەيا (مامگردان، ژ ئىك بنەمال ب ئاقى (مالەسىن) پىكھاتىيە، ژمارا وان (۱۷) خىزانن كو دىنە (۱۰۲) كەس.

(بنەمالا ئاقدەل شىر و بنەمالا ئەحمەد) پىكدەيت، ژمارا وان (۳۴) خىزانن كو دىنە (۱۶۰) كەس.

ژىدەرېن ئاقى ل گوندى:

تىن يەك كانى ب ئاقى كانىيا (نوارەچىخ) ل گوندى ھەبە، ئەو ژى بەرەف كىمبوونى و ھىكبوونى دچىت، پرۇژەيىن ئاقى ل ساللا (۱۹۹۵) ئى ل گوندى ھاتىيە چىكرن و كىشەيا بى ئاقى ل گوندى ھاتىيە چارەسەركرن.

ژىدەرېن زيارا ھەلكى گوندى:

پەز و مالات ژىدەرېن سەرەكىن ژيانا خەلكى گوندىيە، پتر ژ (۲۵۰۰) سەران ھەنە، وەرژى ھاقىنى دچنە زۇزانىن حاجى ئۆمەرەن و چەروانى باش بۇ پەز و مالاتى خۆيەيدا دكەن، ھندەك ژ خەلكى گوندى ژى مووچەخۇن.

ساللا (۲۰۰۴) ئى خواندنگەھ بۇ ئىكەم جار ل گوندى ھاتىيە قەكرن^{۱۸۳}.

گوندى روولكا ژوورى:

گوند دكەقنە دەقەرا زوپرگ ب دووراتىيا (۱۰كم) رۇژھەلاتى ئاقەندا ناحيا بچىل، ل بەرې ئەف جەھ كۆتان بوو، ساللا (۱۹۹۲) ئى بوويە گوند، ئاقى گوندى ژ ئاقى گىايەكى ب ئاقى (روولكا) ھاتىيە.

سئوورېن گوندى:

باكوورى، زنجىرا چىايى بىرات، باشوورى، گوندى روولكا ژىرى، رۇژھەلاتى، گوندى روولكا كەرىمخان، رۇژئافا، گوندى كەلات.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ غەشىرەتا سۇرچى تىرەيا (مامگردان، ژ ئىك بنەمال ب ئاقى (مالەسىن) پىكھاتىيە، ژمارا وان (۱۷) خىزانن كو دىنە (۱۰۲) كەس.

جھىن كەقنار ل گوندى:

قى گوندى تىن جھەكى كەقنار وەكى شوپنوار
ھەيە، ئەۋزى (گۇرستانا گەردىيا)نە.

جھىن شوپنوارى:

قى گوندى تىن گۇرستانەكا كەقنار ب نائىن
(گۇرستانا سەيدالى ھەيە).

ژىدەرىن نائىن ل گوندى:

گوندى ھەر تىن (كانى بەردەچىل) وەكى ژىدەرىن
نائىن ھەيە، نائا وى ژى بەرەف كىمىن قە دچىت،
لەوما نائى بۇ گوندى ب تانكەران دەپت.

ژىدەرىن نائىن ل گوندى:

تىن ئىك كانى يە ب نائىن كانىبىيا گوندى، ئەو ژى
بەرەف ھىكبوونى دچىت، پىرۇژەين نائىن ل گوندى
نىنە و نائى بۇ وان ب تانكەرات دەپت.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ب شىۋەيەكىن كىشى خەلكى گوندى ب
خودانكرنا مەر و مالاتى قە دىژوولن، نىزىكى (۵۰۰)
سەران ل گوندى ھەنە، د وارى چاندنى ژى دا ژىر
نەبوونا نائى تىن دەخلى دچىن، ھىدەك ژ خەلكى
گوندى ژى موۋچەخۇر و پىنشمەرگەنە.
ساللا (۲۰۰۴)ئى بۇ ئىكەم جار خواندىگەھ ل
گوندى ھاتىيە فەكرن^(۸۴).

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

د بىياتا گوند جھىن خودانكرنا پەزى بوو، نھا
ژى پىرىيا گوندىيان مژوولى قى كارىنە، دەور و بەرى
(۴۰۰۰) سەرىن پەز و بزنان ل گوندى ھەنە، ل ھاڭىنان
دچنە زۇزانىن دەقەرا حاجى ئۇمەران، دىسان ھىدەك ژ
خەلكى گوندى موۋچەخۇن.

ساللا (۲۰۰۲)ئى بۇ ئىكەم جار خواندىگەھ ل
گوندى ھاتىيە فەكرن و تا نھا يا بەردەوامە^(۸۵).

گوندى روولكا ژىرى:

روولكا ژىرى ل بەرى كۇتان بوو، دكەڧىتە دووراتبىيا
(۱۰كم) رۇژھەلاتىن بچىل ل دەقەرا زوپىرگە، ساللا
(۱۹۹۲)ئى بوويە گوند. نائىن گوندى ھەر مىنا نائىن
گوندى پىشتىرە كو ژ گىابىن (روولكا) ھاتىيە.

گوندى بىيا ژىرى:

گوند دەقەرەكا چىابى و ئاسى يە، گوندەكى
نوويە و پىشتىر كۇتانا پەزى بوو، دكەڧىتە دووراتبىيا
(۲۱كم) رۇژھەلاتىن بچىل، ساللا (۲۰۱۲)ئى بوويە
گوند. نائىن وى ژ دارا (بىووك- بىھۆك) ھاتىيە كو ل
بەرى ل قى گوندى د زۇر بوون.

سئورىن گوندى:

باكوورى، گوندى روولكا سەرى.
باشوورى، گوندى بانىەقولىر.
رۇژھەلاتى، گوندى كەندەسۇر سەرى.
رۇژئافا، گوندى دەشتىل.

سئورىن گوندى:

باكوورى، گوندى بىيا سەرى.
باشوورى، گوندى بىخەمە.
رۇژھەلاتى، زى مەن.
رۇژئافا، گوندى كەلووك.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشىرەنا سۇرچى تىرەيا
(مامگردان، ژ بىنمالا (حاجى رەسول) پىكھاتىيە،
(۱۰) خىزانى كو دىنە (۵۰) كەس.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ عەشىرەنا سۇرچىيانە سەر ب
تىرەيا (مامساكى)يا، ژبىنمالا (حسىن) پىكھاتىيە، ژمارا

كانىيا زەلاما و كانى پونگا، سالا (۲۰۱۵) ئى پرۇژەين ئاقى بۇ گوندى ھاتىبە چىكرن و كىشەيا بىن ئاقىن چارەسەربوويە.

وان نھا (۱۱) خىزانن كو دىنە (۱۳) كەس، دسەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئىدا نامازە ب بەك گوندى يىن ھاتىبەكرن وى دەمى ھۇمارا خەلكنى وى ۱۸ كەس بوو^(۸۱).

زىدەرەين زيارا خەلكنى گوندى:

خەلكنى گوندى بەرى ھەر كارى مژوولى خودانكرنا پەز و مالانى نە، پتر ژ (۱۰۰) سەرەين پەز و بزنان ھەنە، ل ھاقىبان دچنە كوستانىن حاجى ئۆمەران. ديسان خەلكنى گوندى كارى چاندنا دەخل و دانى دگەل بىستانىن زەرەھوانى زى دچىنن. زىلى كو پشكەكا خەلكى مووچەخۇن.

سالا (۲۰۱۰) ئى بۇ ئىكەم جار خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبە فەكرن و ھەتا سالا (۲۰۱۴) ئى يا بەردەوامبوو، پاشان زىر كو گوند نىزىكى گوندى دازىن زىرى بە خواندنگەھا وان ھاتە گرتن^(۸۲).

گوندى كەندە سۇر ژوورى:

گوندىكى كەفئارە دكەفئە دەفەرا زوپرگە، ب دوورائىيا (۱۳كم) رۇژھەلاتىن بچىلىن، ئاقى گوندى ژ وى شىقىن ھاتىبە ئەوا دويزى را دبووريت كو ئاخا وى ياسۇرە، لەورا ب كەندە سۇر ھاتىبەئاقىن.

سۇورەين گوندى:

باكوورى، گوندى رولكا كەرىمخان،
باشوورى، گوندى دازىن ژوورى،
رۇژھەلاتى، گوندى كەندە سۇر ژىرى،
رۇژئاقا، گوندى گۇچار.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكنى گوندى ژ عەشىرەتا سۇرچى تىرەيا (مامگردان، ژ بنەمالا (مالەسىن)، ژمارا وان (۲۴) خىزانن كو دىنە (۱۱۰) كەس و پىنچ پشئە ل قى گوندى د ئاكنجى.

جەين ئويناورى كەفئار:

باسكى بۇكبەرا، جەمكى كەفئار و ب ئاف و

زىدەرەين ئاقى ل گوندى:

زىدەرەين ئاقى ل گوندى كانى نە، مينا كانىين (كانىيا روولكنى، كانىيا مالا، كانىيا مەحمود).

زىدەرەين زيارا خەلكنى گوندى:

خودانكرنا پەز و مالانى كارى سەرەكىن گوندىيانە، پتر ژ (۱۰۰۰) سەرەين ئازەلى ل گوندى ھەنە، پەزدار ل ھاقىبان دچنە چەروائىن حاجى ئۆمەران. ھەرەھسان و زىر ھەبوونا زىدەرەين ئاقى رەز و باغ و بىستان دەپتەكرن، ب ئابىت ھژىر و ھنار و زەرەھوات و چاندنا دىم ژ كەنم و جەھ و نىسك و نۇك وھتە). ديسان ھندەك ژ خەلكنى گوندى مووچەخۇن زى^(۸۳).

گوندى زراقى:

گوندى دكەفئە دەفەرا زوپرگە، ب دوورائىيا (۲۰كم) رۇژھەلاتىن بچىلىن، سالا (۲۰۰۵) ئى ل جەمكىن بەرتەنگ و زراق ھاتىبە ئاقاكرن لەوما ب وى جەى ھاتىبە ب ئاقىن، بەرى بىتە گوند كۆتان بوويە.

سۇورەين گوندى:

باكوورى، گوندى بنەھقراز،
باشوورى، گوندى كەندەگول،
رۇژھەلاتى، گوندى دازىن ژوورى،
رۇژئاقا، گوندى گۇچار.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكنى گوندى ژ عەشىرەتا سۇرچى تىرەيا (مامگردان، شىخزادەنە و دىنيادا ئىك بنەمالن ب ئاقى (بنەمالا عىصام) ئى، نھا ژ (۹۱) خىزانان پىنكەھىت كو دىنە (۷۰) كەس.

زىدەرەين ئاقى ل گوندى:

چەند كانى ل گوندى ھەنە ۋەكى، (كانى كەپەن،

دەنگە ل ھەممى دەقەرىڭ، ل بەرىڭ ل قى جەھى بووك
پىنك دگھوزىڭ.

گۆرستانا گوندى، دكەقېتە باكوورى گوندى، زۇرا
كەقنە و مېژوويا وئ ديار نېنە.

ژىدەرىڭ ئاقىڭ ل گوندى،

ژىدەرىڭ ئاقىڭ ل گوندى كېمەڭ، ئەو كانىيىڭ ھەيڭ
وهرزىنە، پىرۇزمېڭ ئاقىڭ ل گوندى سالا (۲۰۰۹) ئى ھاتىيە
دروستكىڭ و ب تانكەران ئاقىڭ بۇ گوندى دەيىڭ.

ژىڭ و ژيارا خەلىكىڭ گوندى،

دكەقندا ئەق گوندى جەھى خودانكرنا پەز و مالانى
بوويە، نھاژى ئەق كارە بەردەوامە و پىتر ژ (۱۸۰۰)
سەرئىڭ پەز و بىزىڭ و چىلان ل گوندى ب خودان دكەڭ،
ژىو دابىنكرنا ئاقىڭ و ئەردەكى باش وهرزىڭ گەرمايىڭ
قەستا زۇزاتىڭ حاجى ئۆمەرەڭ دكەڭ، ديسان خەلىكىڭ
گوندى دەخل و دانى ژى بۇ خوارتىڭ و ئالغى ب رىزەيەكا
كىمتر دچىڭ، ب تايبەت گەتم و جەھان، ژىلى كو
ھندەك خەلىكىڭ گوندى مووچەخۇڭ ژى.

سالا (۲۰۰۱) ئى بۇ ئىكەم جار خواندنگەھ ل
گوندى ھاتىيە قەكرىڭ و ھەتا نھا ژى يا بەردەوامە (۸۹).

گوندى دارووك ژىرى،

ئەق گوندى دكەقېتە دەقەرا زوپىرگە، سەر رەخىڭ
بەستەمكا تىزى ئاق ل زقستانىڭ و ھىشك و گەرم ل
ھاقىيىڭ، ب دووراتبيا (۱۶كم) ژ ناقەندا ناحىيىڭ، ئاقىڭ
گوندى ژبەكىڭ دارى ھاتىيە كو دكەقندا ل قى جەھى
ھەبوويە، ب بوورىنا دەمى ژ (دارەك) بوويە (دارووك).
گوندى ل بەرىڭ كۆتان بوو، پاشان ل سالا (۱۹۷۷) ئى
بوويە گوندى.

سەورىڭ گوندى،

باكوورى، گوندى دارووك ژوورى.
باشوورى، گوندى شەرەفۇنا.

رۇژھەلاتى، گوندى نېرە.
رۇژئاقا، گوندى دازىڭ.

پىنكھاتا گوندى،

خەلىكىڭ گوندى ژ غەشىرەنا سۇرچى تېرەيا
(مامگردان، شىخزادەنە ژ بنەمالا (شىخزادە)، ژمارا
وان (۲۴) خىزانىڭ كو دېنە (۱۲۰) كەس.

ژىدەرىڭ ئاقىڭ ل گوندى،

گوندىكى كېم ئاقە و تىڭى ھندەك كانى ل
زقستانىڭ ھەنە كو ل ھاقىيان ھىشك دېڭ، ل ھاقىيان
ئاق بۇ وان ب تانكەران دەيىت.

ژىدەرىڭ ژيارا خەلىكىڭ گوندى،

د كەقندا و ھەتا نھا ھەر جەھى خودانكرنا نەرىڭ
و كەوالى بوويە، نھا ژى ئەق كارە يىڭ بەردەوامە،
گوندى پىتر ژ (۲۰۰۰) سەرئىڭ ئازەلى خودانكەڭ،
ھاقىيان ژى دچنە كوويستاتىڭ حاجى ئۆمەرەڭ، ژىەر
نەبوونا ئاقىڭ تىڭى جەھى وان بۇ دەخل و دانى گونجايە
و ئەو لىڭ دەيىتە چاندىڭ.

سالا (۱۹۹۸) ئى بۇ ئىكەم جار خواندنگەھ ھاتىيە
قەكرىڭ (۹۱).

گوندى بانىيە قولپىر،

دكەقېتە دەقەرا زوپىرگە، ب دووراتبيا (۸كم)
رۇژھەلاتىڭ مەلبەندىڭ ناحىيىڭ، ئاقىڭ گوندى ژ وى
جەھى بلند (بانى) ھاتىيە كو دكەقېتە سەر، ئانكو
بانىيەكا بلندە، ب بوورىنا دەمى بوويە بانىيە قولپىر،
ئەق جەھ سالا (۲۰۰۳) ئى بوويە گوندى و بەرى ھىنكىڭ
كۆتان بوويە.

سەورىڭ گوندى،

باكوورى، گوندى روولكا ژىرى.
باشوورى، گوندى گۆچار.
رۇژھەلاتى، گوندى كەندەسۇر.
رۇژئاقا، گوندى سەرسوول.

يېڭىھاتا گۈندى:

خەلىق گۈندى ژ عەشىرەتا سۇرچى تېرىيا (ماگرىدان، دىنياتا ئىك بىنەمالە ئەۋزى بىنەمالا (مارەسىنە، يېڭىھىت ژ (۱۱) خىزانان كو دىنە (۷۵) كەس.

ژىدەرىن ئاقا گۈندى:

پىرۆزەيىن ئاقى سالا (۲۰۰۷) ئ ل گۈندى ھاتىبە دوستكرن و كىشەبا كىم ئاقىن ھاتىبە چارەسەركىن.

ژىدەرىن زيارا خەلىق گۈندى:

ئەف گۈندە ھەرد كەقۇندا و ھەتا ئىھا ھەر جەھىن خودانكرنا تەرىش و كەۋالى بوويە، ئىھا ژى ئەف كارە يى بەردەۋامە و پىتر ژ (۱۵۰۰) سەرىن پەز و بىزىن و چىلان دەيتنە خودانكرن، ژىر نەبوونا ئالفەكى باش ل ھافىنان، پەزدار ل وى ۋەزى دچنە كوېستائىن حاجى ئۆمەران. قى گۈندى دەخل و دانەكى باش ژى لىن دەيتنە چاندن، مېنا كەنم و جەھ و نىسك و نۇكان كو ئەۋ ژى ئىكە ژ ژىدەرىن ژيانا ھىندەك ژ خەلىق گۈندى، ژىلى كو ھىندەك ژى موۋجەخۇرن.

سالا (۲۰۰۳) ئ بۇ ئىكەم چار خواندىنگەھ ل گۈندى ھاتىبە فەكرى، ژىر نىزىكىبوونا قى گۈندى ژ گۈندى كەلات، سالا (۲۰۰۸) ئ چارەكادى ھاتىبەگىرن قە و زارۇكىن وان بۇ خواندىن دچنە وى گۈندى^(۹۱).

گۈندى كىلى سىنان:

دكەقېتە دەقەرا زوپىرگە سەر رووبارى ژى مەزىن، ب دوورائىيا (۲۸كم) باشوورى ئافەندا بىجىل، ل بەرى كۇتان بوو، د سالىن پىنجىياندا بوويە گۈندى ئاقى وى ژ (جىزى) ھاتىبە، ب رامانا كو ل بەرى گىرا دەخل و دانى ب دەۋارا ل قى گۈندى يا بەلاقبوو، ب بوورىنا دەمى ل (جىزى) بوويە كىلى سىنان ژى ئاقى تېرىيا خەلىق گۈندىيە، لەوما گۈندى ب (كىلى سىنان) بەرىياسبوو.

سۈورىن گۈندى:

باكوورى، گۈندى مېرىالىان، باشوورى، رووبارى ژى مەزىن، رۇزەلاتى، گۈندى خولى، رۇزئاقا، گۈندى ھىزان.

يېڭىھاتا گۈندى:

خەلىق گۈندى ژ عەشىرەتا سۇرچى تېرىيا (سىنان) تىن ئىك مالىبانە ب ئاقى (مالىبانە مەھمەدى مەستانى)، ئىھا (۲۱) خىزانان كو دىنە (۱۰۷) كەس.

جەيىن ئويناۋارى كەقۇنار:

قەلاتۇك، قەلاتمكا كەقۇنارە ل باشوورى گۈندى، مېزۇويا وى ديار نىنە.

ژىدەرىن ئاقى ل گۈندى:

قى گۈندى چەند كانى ۋەكى ژىدەرىن ئاقى ھەنە، مېنا: كانىيا كەرى، كانى گاڧانۇك، كانىيا كەرۇ.

ژىدەرىن زيارا خەلىق گۈندى:

ۋەكى ديار جەھەكى گۈنجاپە بۇ خودانكرنا تەرىش و كەۋالى، لەوما ھەرد كەقۇندا و ھەتا ئىھا ھەر لى دەيتنە خودانكرن، ئىھا پىتر ژ (۱۵۰۰) سەران ھەنە، دېسان كو گۈندى دكەقېتە سەر رووبارى (ژى مەزىن)، بەرھەمىن ماسى ژى ل گۈندى يىن زۇرە ۋەكى داھاتەكى دى يىن ئابوورى، ھەرۋەسان دەخل و دان و كەلەك جۇرىن فىقى ژى ل گۈندى دەيتنەكرن، ژىلى بېستانان و چاندنا دەرامەتىن ھافىنى ل بەر ئاقا رووبارى، ۋەكى: شتى و خبار و گىندۇر و... ھىند. ھىندەك ژ خەلىق گۈندى ژى موۋجەخۇرن.

سالا (۲۰۰۰) ئ خواندىنگەھ ل گۈندى ھاتىبە فەكرى^(۹۱).

گۈندى مەھەندۇك:

گۈندەكى كەقۇنە ل دەقەرا زوپىرگە، ب دوورائىيا (۲۰كم) باشوورى ناحيا بىجىل، خەلىق گۈندى چەندىن پىشتە ل قىزى د ئاكنجىنە.

سۈۈرۈن گۈندى:

ياكوۋرى، گۈندى كىلىن.

باشوۋرى، گۈندى گۇچار.

رۇژھەلاتى، گۈندى مېرىئالىان.

رۇژئالفا، گۈندى گەرمكا ژىرى.

پىكھاتا گۈندى:

خەلىكى گۈندى ژ غەشىرەتا سۇرچى نە سەرب تېرەپىن (سىنان و مامسال)ن، د بىياتدا دو مالباتن ب ناقىن (مالباتا محەمەد خارۇ و مالباتا برايم)، ل سالا ۱۹۵۷ئ خەلىكى گۈندى ۱۱ كەس بوون^{۱۹۳}، نھا (۳۲) خىزانن كو دېنە (۱۸۴) كەس.

جھىن شۈنۋارى:

تىن گۈرستانەكا كەفتار ب ناقىن (گۈرستانا مىلى) ل گۈندى ھەبە.

ژىدەرۈن ناقى ل گۈندى:

فى گۈندى كانىبەك ب ناقى (كانىيا فەقى عومەرا) ھەبە و ژىدەرۈن ئاڧا گۈندى بوو، سالا (۲۰۰۱) ئ پىرۇژەبى ناقى ل گۈندى ھاتىبە چىكرن.

ژىدەرۈن زيارا خەلىكى گۈندى:

خودانكرنا تەرىش و كەۋالى ئىكە ژ گىرنگىرىن ژىدەرۈن داھاتى خەلىكى گۈندى و پىتر ژ (۴۰۰۰) سەران ھەنە، ل ھاڧىنان ژى دېنە كوېستانىن حاجى ئومەران. دېسان دەخل و دانەكى باش ژى ژ گەنم و جەھان دەئىنە چاندن، ھەرۋەسان بېستان ژى ب رىژەبەكا كىنم و بۇ خوارنا رۇژانە ھەنە.

سالا (۲۰۰۱)ئ خواندنگەھ ل گۈندى ھاتىبەفەكرن^{۱۹۴}.

گۈندى ھىزان:

گۈندەكى كەڧنە دكەڧىتە دەڧەرا زوپىرگ ل سەر زى مەزىن، ب دوورانىيا (۳۰كم) باشوۋرى ناقەندا ناحيا

بجىل، خەلىكى گۈندى چەندىن پىشتە ئاكنجىپىن فى گۈندى نە.

سۈۈرۈن گۈندى:

ياكوۋرى، گۈندى گەرمكا ژىرى.

باشوۋرى، روۋبارى زى مەزىن.

رۇژھەلاتى، گۈندى كىلىن.

رۇژئالفا، گۈندى ماندىان.

پىكھاتا گۈندى:

خەلىكى گۈندى ژ غەشىرەتا سۇرچى تېرەپ (سىنان)ن، چەندىن پىشتە ل فى گۈندى د ئاكنجى، پىكھاتىنە ژ ھەردو بىنەمالىن (توخمەخىزان و توخمە مامگورى)، د دەمى ئەنجامدانا سەرزىمىريا سالا ۱۹۵۷ئ ھژمارا خەلىكى گۈندى ۱۰۱ كەس بوو^{۱۹۵}، نھا (۳۰) خىزانن كو دېنە (۱۲۷) كەس.

شۈنۋار و جھىن كەفتارن گۈندى:

گۈرستانەكا كەفتار ب ناقى (گۈرستانا جوھيا) ل رۇژھەلاتى گۈندى ھەبە، مېژوۋيا وى ديار نىنە و ڧەبىرن جوھيا لى ھەنە.

كۇچكا محۇي، كەلەكا كەڧنە دكەڧىتە سەر گرەكى ل باكوۋرى گۈندى.

ژىدەرۈن ناقى ل گۈندى:

دو كانىپىن سەرەكى ل گۈندى ھەنە، ئەو ژى (كانىيا ژنا و كانىيا زەلاما)، سالا (۲۰۰۸)ئ پىرۇژەبى ناقى بۇ گۈندى ھاتىبە چىكرن.

ژىدەرۈن زيارا خەلىكى گۈندى:

خەلىكى گۈندى بەرى ھەر كارى مژوۋلى خودانكرنا پەز و مالاتىنە، ژ (۳۰۰۰)ھزار سەران پىتر ھەنە، وەرزى ھاڧىنى دېنە كوېستانىن حاجى ئومەران. دېسان گۈند دكەڧىتە سەر روۋبارى (زى مەزىن) بەرھەمى ماسىپيان ژى داھاتەكى دى پى ئابوۋرى بە بۇ خەلىكى

بەلئى نھا بەرەف نەمانئى و كىنم ئاقىئى دچن. سالا (۱۹۹۸) ئى پرۇژەئىن ئاقىئى بۇ گوندى ھاتىبە دروستكىن.

زىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

خودانكرنا تەرش و كەوالى ھەتا نھا ژ پىشەئىن سەرەككىئىن خەلكى گوندىبە، نھا پىنر ژ (۲۰۰۱) سەران خوداندكەن، ھاقىنان دچنە كوستانىن حاجى ئومەران، چاندىن لايەكى دىن داھاتى گوندىبە، تايەت دەخل و دان، تىرا پىندقىئىن رۇزانە بىستانان دكەن، دىسان ھندەك خەلكى گوندى مووچەخۇرن. سالا (۱۹۹۸) ئى خواندىنگەھ ل گوندى ھاتىبەفەكرن^{۱۹۷۱}.

گوندى گەرمكا زىرى:

گوندى دكەقىتە دەفەرا زوبىرگە، ب دووراتىيا (۱۵كەم) رۇژھەلاتى بچىل. ئاقىئى گوندى ژ وئى گەرمائىن ھاتىبە ئەوا ل ۋەرزى ھاقىنى روو دكەتە قى دەفەرى، نھا بووبە جھەكى گرنك نەفت لى دەرکەتتە.

سۈورئىن گوندى:

باكوورى، گوندى گەرمكاسەرى.
باشوورى، گوندى ماندىا سەرى.
رۇژھەلاتى، گوندى مەمەندۇك.
رۇژئاقا، گوندى كىلان.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى وى ژ غەشپىرەتا سۇرچى تىرەئىن (مامگرىد و مالە شىخ و سىنا)نە، مېژوويا ئاكنجىبوونا وان فەدگەرئەفە چەندىن پىشنا بەرى نھا، ژ چەند مالباتىن (مالباتا ھەفتۇى، مالباتا شىخەسەن، مالباتا حاجى، مالباتا خەلىل) پىكھەئىن، نھا دىنە (۲۸) خىزان و (۳۴۰) كەس. د سەرزىمىريا سالا ۱۹۵۷ئىدا ئاقىئى گوندىكى ب ئاقىئى گوندى گەرمكا ھاتىبە، وى دەمى ھۇمارا خەلكى وى ۷۴ كەس بوون، دىت پاشتر بووبە دو گوندى ب ئاقىئى گەرمكا زوورى و زىرى^{۱۹۸۱}.

گوندى، ھەروەسان خەلكى گوندى دەخل و دانى و گەلەك جۇرئىن قىقى ژى دچىن و بىستانان دكەن و بەرەمەككى باشى شتى و خىار و گوندۇران بەرەم دەئىن، ژىلى كو ھندەك خەلكى گوندى مووچەخۇر و پىشەمەرگەنە.

سالا (۲۰۰۸) ئى خواندىنگەھ ل گوندى ھاتىبەفەكرن^{۱۹۷۱}.

گوندى گەرمكا زوورى:

گوندىكى كەقنارە دكەقىتە دەفەرا زوبىرگە، ب دووراتىيا (۵كەم) باشوورى رۇژھەلاتى نافەندا بچىلئى، ئاقىئى گوندى ژ وئى گەرمائىن ھاتىبە ئەوا ھاقىنى قى دەفەرى فەدگرىت.

سۈورئىن گوندى:

باكوورى، گوندى مېگەموشك.
باشوورى، گوندى گەرمكا زىرى.
رۇژھەلاتى، گوندى كۇچار.
رۇژئاقا، گوندى كىلان.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ غەشپىرەتا سۇرچى تىرەيا (مامگرىد)ن، چەندىن پىشتە ل قى گوندى د ئاكنجى و ژ (مالباتا مەحمود گۇجارى)نە، كو دىنە (۲۵) خىزان و (۱۵۰) كەس.

تويناوار و جھىن كەقنارئىن گوندى:

كوپستانا كەقنە گوندى، دكەقىتە باشوورى و زۇرا كەقنە.
قەلاتۇك، ۋەكى گوندىكى كەقنارە و مېژوويا وى ديارئىنە.

زىدەرئىن ئاقىئى ل گوندى:

سىن كانى ۋەكى زىدەرئىن ئاقىئى ل گوندى ھەنە، ئەو ژى (كانىيا بىتو، كانىيا تەبەقى، كانىيا قەلاتۇك)،

گوندى سەرسول،

جەھى، ھەرۋەسان بېستان ئى بۇ خوارنا رۇژانە و بۇ فرۇتنى دچىنن، ئىلى جۇرنىن فىقى و زەرەواتى ئ ھنار و ھزىر و تىرى و ئىتى و خىيار و... ھتد، ھندەك ئ خەلكى گوندى ئى مووچەخۇرن.

سالا (۲۰۰۰) ئى خواندنكەھ ل گوندى ھاتىبەقەكرن^(۹۹)

گوندى دۆبى:

گوندىكەكى كەقنە و دىرۇكا وى دىار نىنە، دكەقنە سەر رووبارى (زنى مەزن)، ب دووراتىيا (۲۵كم) باشوورى بجيل، ناقى گوندى ئ وئ چەندى ھاتىبە كو دەقنە گۇتن ئاخەكا زۇر ب پىت و بەرەكەت بۇ ئازەلان ھەپە و (دۇ، دەو)ەكى باش بەرھەم دەت، ب بوورىنا دەمى بووۋە دۇبى. خەلكى گوندى چەندىن پىشتە ئاكنجىننى قى گوندى و ل دووفا گۇتنان قەدگەرىبىتەقە سەدسالىيا ھەژدى.

ئوینوارىن گوندى:

كۇرستانا كەقن، كەلەكا كەقنە دكەقنە باكوورى گوندى.

ئىدەرئىن ناقى ل گوندى:

قى گوندى پىنج كانى، (كانىيا شىخەمەند، كانىيا سكر، كانىيا رەزا، كانىيا كەنداتىخو، كانىيا سەرۇكانى) ھەنە.

ئىدەرئىن زىارا ھەلكى گوندى:

ئىر كو جەھەكى گونجايىبە بۇ خودانكرنا پەز و مالاتى، لەوما ھەر د كەقندا ئىك بووۋە ئ وان كارنن گوندىيان دكرن و ھەتا نھا ئى بەردەوامە، پتر ئ (۲۰۰۰) سەرئىن ئازەلان ل گوندى دەقنە خودانكرن. دىسان خەلكى گوندى دەخل و دانى ئى وەكى ئىدەرەكى دى بىن داھاتى مئشە بەرھەم دەقنن، ب تايبەت گەنم و

سنورين گوندى:

باكورى، گوندى گەويلان.
باشوورى، رووبارنى زنى مەزىن.
رۇزھەلاتى، رووبارنى زنى مەزىن.
رۇزئاقا، گوندى زىراف.

گوندى سەرسول:

گوندى دكەقېتە دەقەرا زوپرگە ل سەر تافكەمەكى
(سولاقەكى)، ب دووراتىيا (۸كم) رۇزھەلاتى ناحيا
بجىل، ئافىن گوندى زى سويلافى يە كو گوندى ل
سەر ھاتىبە ئافاكرن، ل وەرزى زىستانى ئاف لى
دچىتە خار و ل ھاقىنى يا ھشكە.

پىكھاتا گوندى:

خەلكىن گوندى زى عەشپەرەتا سۇرچى تىرەيا (مالە
شىخ)ن، زى مېزە ل گوندى دئاكنجىنە و زى ئىك مالىبات
ب ئافىن (مالباتا قوتبەلدىن)ى پىكھەت، نھا (۱۳)
خىزانن كو دىنە (۸۰) كەس.

سنورين گوندى:

باكورى، گوندى دەشتىل.
باشوورى، گوندى گۇچار.
رۇزھەلاتى، گوندى روولكا زىرى.
رۇزئاقا، گوندى جۇنەرە.

ئوينوار و جەين كەقنارين گوندى:

قەلاتا شىخ بەمىج، دكەقېتە د ئافاگوندى دا،
مىزۇويا وى بۇ سەدسالەكى بەرى نھا قەدگەرىت.
شوينوارين كانىيا ئاقدى، شوينوارين كەقن
وەكى دىوار لى ھەنە، مىزۇويا وى ل دووفا گوتنان
قەدگەرىتەقە بۇ بەرى دو سەدسالەكان.

پىكھاتا گوندى:

خەلكىن گوندى زى عەشپەرەتا سۇرچى تىرەيا
(مامگردان، زى مېزە ل گوندى ئاكنجىنە، مىزۇويا وان
قەدگەرىتەقە چەندىن پىشتا بەرى نھا، زى ئىك مالىبات
ب ئافىن (مارەسىن) پىكھەت، نھا دىنە (۲۰) خىزان
و (۱۰۲) كەس.

زىدەرىن ئافىن ل گوندى:

قى گوندى سى كانى، (كانىيا ئاقدى، كانىيا
پىرا، كانى سۇرك) ھەنە، مفا بۇ قەخوارنى و چاندنى
زى دەئانە دىتن، لى نھا بەرەف ھىكبوونى دچىن. سالا
(۲۰۱۰) ئى پىرۇزەينى ئافىن بۇ گوندى ھاتىبە دروستكرن.

سالا (۲۰۰۵) ئى پىرۇزەينى ئافىن بۇ گوندى ھاتىبە
دروستكرن.

زىدەرىن زىارا خەلكىن گوندى:

خەلكىن گوندى مىزۇولى كارى جۇتبارىن نە، كەنم
و جەھى دچىنن، پىر زى سەد تىقارنىن عەردى ل گوندى
ھەنە، ھەرەسان تىرا خۇ بىستانان دچىنن. زى رەنيزىك
بوونا گوندى زى رووبارنى زىنى، ماسى زى پىشكەكى زى
پىنوبىستىيا گوندىيان دابىندكەن. پىشكەكا دىتر زى
گوندىيان مووچەخۇن.

زىدەرىن زىارا خەلكىن گوندى، كارى سەرەكى بى
خەلكى وى خودانكرنا بەز و مالاتى يە و پىتر زى (۲۰۰۰)
سەرىن ئازەلان ھەنە، بۇ قى مەرەمى زى دىرنە
كوپىستانان. پىشكەكا دى زى گوندىيان دەخل ودانى
دچىنن و تىرا پىنوبىستىيا خۇ بىستانان زى دكەن. زىلى
كو ھندەك زى خەلكى گوندى مووچەخۇن.

سالا (۲۰۰۴) ئى خواندنگەھ ل گوندى
ھاتىبەقەكرن^(۱۰۱).

گوندى گەويلان:

گوندى دكەقېتە دەقەرا زوپرگە، ب دووراتىيا
(۲كم) باشوورى ئاقەندا ناحيا بجىل، سالا (۱۹۴۵)
ئى بوويە گوندى، ئافىن گوندى زى زى ئافىن كانىيا گوندى
(گەويلان) ھاتىبە.

بۇ خواندنى زارۇكىن گوندى دچىنە گوندى
گەويلانى^(۱۰۰).

سنورئىن گوندى:

- باكوورى، گوندئ ملنديان .
- باشوورى، گوندئ دؤبئ.
- رۇژھەلاتئ، زنى مەزن.
- رۇژئاقا، گوندئ كۆمكى.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكىن گوندى ژ عەشىرەتا سۇرچى تيرەيىن (مالە شىخ، مامساكى، سۇرانى، نەبى، گەردى، مامگرد، سوکاسجى، مامان و مەران، مېژوويا ئاكنجىبوونا وان ل فى گوندى قەدگەرئتەقە چەند پىشتا و ژ چەندىن مالباتا پىنكھاتىنە، ئەو ژى: شىخ ئەحمەد، عومەر، حەمىد، جىرائىل، مەلا خالىد و عەبدۇللا، ل دووف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئ د وئ

سالئىدا هژمارا خەلكىن گوندى ۲۳۸كەس بوو^(۱۰۴).
نھا دىنە (۱۲۰) خىزان و (۵۹۵) كەس.

شوينوار و جھىن كەشئارىن گوندى:

تەكيا: تەكيا شىخىن سۇرچىيايە، نافەرستا سەدسالىيا (۱۸)ئ زابىنى سەردەستى (شىخ عەبدۇللا) ئ شەھىد ل كۆلەكا هاتىيە دامەزراندن، پاشان هاتىيە قەگوهاستىن بۇ بجىلئ، ل دووفا بۇ گوندئ دؤبئ، داوى جار ژى بۇ گوندئ كەويلان ژ لايئ شىخ ئەحمەدى قە.

ژىدەرئىن ئافئى ل گوندى:

دو كانىيىن سەرەكى ب ئافىن كانىيا زەلاما و كانىيا ژنا ل گوندى هەنە و ل بەرئ مفايەكى باش دكەھاندە گوندىان، ب تايبەت بۇ چاندنى، سالا (۱۹۸۲)ئ پرۇژەئى ئافئى بۇ گوندى هاتىيە دروستكرن.

گوندئ كەلات (كەلاتئ):

زېدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

خودانكرنا بەز و مالاتى مينا پترييا گوندىن دەقەرىن پىشەپيا سەرەكپيا خەلكى گوندى يە، دىسان چاندنا دەخل و دانى (گەنم و جەھ و برنج و نىسك و نۇكان) ل گوندى دەپنەكەن، ھەرەسسا بىستانىن باجانسۇرك و خيار و باجانرەشك و بامى و... ھتە، بۇ خوارنا رۇزانە بەرھەم دەينن، گوندى رەز و باغەكى باشى فېتى ھەپە و چەندىن جۇرتىن فېتى بەرھەمدەينن. پىشكەكا دىترا گوندىيان دەبارا خۇب مووچەپان دەپنە سەر.

ساللا (۱۹۵۷) ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىيەفەكەن و ھەتا نھا بەردەوامە^(۱۰۳).

گوندى كەلات (كەلاتى):

گوندىكە كەقنارە و ھەكى دەپنە گۇتن مېژوويا وى بۇ پىنج سەدسالەكان بەرى نھا قەدگەرىت، دكەفېتە بنارى چىايى بىرات، سەر رىكا سەرەكپيا ناقبەرا ئاكرى- ھەولتېر، ب دووراتىيا (۵،۵ كم) رۇژھەلاتى بچىلىن، ناقى گوندى ژ (قەلات- كەلا) ھاتىيە كو دكەفېتە رۇژھەلاتى گوندى.

د پەرتووكا (المعجم التاريخى لامارە بەھدىنان) دەرىارە قى گوندى ھاتىيە: گوندىكە دكەفېتە ناقبەرا ئاكرى و رووبارى زى ل رۇژھەلاتى ئاكرى، ياسىن ئەلەومەرى (۱۷۴۴- ۱۸۱۶) ئامازە پىكرىيە و گوتىيە: (گوندىكە مەزىنە دكەفېتە نىزىكى ئاكرى، نىزىكى كىندىر گوندىكە ئاقابە و سەر ب ئامىدىن يە)، سولتان حسىن ھەلى مىرى بەھدىنان گۇژمى دەھ قرش و پىنج بەغداتى ل سەر سەپاندىبون ھەك خويك بۇ خواندنگەھا قوبەھان يا ئامىدىن^(۱۰۴)

سەورىن گوندى:

باكوورى: زنجىرا چىايى بىرات.

باشوورى: گوندى شارانى.

رۇژھەلاتى: زى روولكا كەرىمخان.

رۇژئاقا: گوندى سەروكانى.

پىكھانا گوندى:

خەلكى وى بىن رەسەن سۇرچى نە سەر ب تىرەپىن (مامگرد، مالە شىخ، سۇرانى، نەپى، سىنا، مۇكافەپى و ھەلى خدران، ژ مېژە ل گوندى ئاكنجىنە، مېژوويا وان قەدگەرىتەقە چەندىن پىشتا بەرى نھا، ژ مالباتىن رەسەن ل گوندى مالباتا (توخمە شىمان و توخمە حاجى و مالە سىن و بلولۇك)، مالاتىن دى تر ل فان سالىن داويى ھاتىنە كەلاتى، مينا (گۇجارى، مۇكافەپى، ئەحمو، ھەمەد گىكە، ھەلى خدر، قەپەم، سوار، مېرزا و مەلا مەھمۇد)، ل دووف سەرژمىرىيا ساللا ۱۹۵۷ ئى د وى سالىدا ھۇمارا خەلكى گوندى ۴۹۴ كەس بوو^(۱۰۵)، ب قى چەندى دەپنە مەزىنە گوندى ناھيا بچىلىن د وى سالىدا، نھا ژمارا وان (۴۵۸) خىزانن كو دەپنە (۲۴۴۳) كەس.

جەپىن شوپنورى و كەقنار ل گوندى:

گركى قىشلى: دكەفېتە رۇژئاقا گوندى، جەپى بارەگايى ناھىي بوو (ناھيا سۇرچى)، پاشتر ھاتە قەگوھاستن بۇ بچىلىن، مېژوويا ئاقاكرنا قىشلىن نەھاتىيە زانىن.

قەلات: دكەفېتە رۇژھەلاتى گوندى، مېژوويا وى ديار نىنە، بەلى خويابە كو سەردەمەكى (عومەر ئاغا) پاشايى وى قەلاتى بوويە و سەر ب مىرگەھا بەھدىنان قە بوويە، ئەف ئاغاپە سەر ب تىرەپا مامگرد بوويە، نھا ژى كەس و كارىن وى تىرەپىن ل ژيانى ماينە و ھەكى زانىارى ژ مەزىنە قى تىرەپىن ھاتىنە ھەرگرتن و ئىكى بۇ بىن دى قەگوھاستىنە ھەمى ژ بىنەمالا وى نە.

دېروونە: دكەفېتە باكوورى گوندى، مېژوويا ئاقاكرنا وى نەھاتىيە زانىن دىنن يا مەسپىچىايە و كەسەكى ب ناقى (ئۇنە).

قەبرى مەترە ئىز: ناف ژ مەتران پۇلىس ھاتىيە و قەبرەكى تىن يە، دكەفېتە باشوورى گوندى.

ملى مەيدانى: ل سەردەمە كەقن جەپى فرۇتن و

كېرنا ئازەلان بوۋىيە، دىكەقېتە باشقۇرۇش گوندى، گەروا دەرگەي، ئاگە دەرگەي ھاتتا ئافكەلاتى بوۋىيە، دىكەقېتە رۇزھەلاتى گوندى.

چەندىن گۇرېستانىن كەقۇن زى لى ھەنە، ۋەكى، گۇرېستانا دىروونە ل باكوورى گوندى، گۇرېستانا شەھىدۇك ل رۇزھەلاتى گوندى، گۇرېستانا مىل مەيدانى ل باشقۇرۇش گوندى، گۇرېستانا مىل ماشا ل باشقۇرۇش گوندى، گۇرېستانا گەروا دەرگەي ل رۇزھەلاتى گوندى، گۇرېستانا گىركى ل رۇزھەلاتى گوندى، گۇرېستانا مىلە جوى ل رۇزھەلاتى گوندى ۋە قەبرىن جويى لى ھەنە، گۇرېستانا مىلە چورگىن ل باشقۇرۇش گوندى، گۇرېستانا خەلان ل رۇزھەلاتى گوندى، گۇرېستانا ئاقرەزى شەقىع ل ئاف گوندى.

ئىش، كۇمەكا ئاشان دىكەقېتە ئاف سىنوورىن كەلاتى دا، مېژوۋيا دروستكرنا وان نە ھاتىيەزاتىن، بەلىن خويابە كو زۇر دىكەقېتە، ژماراۋان (۱۲) ئاشن، تىن ئافى سىن ژ وان ب ئافىن (ئاشى شەقىعى، ئاشى نەبۇى ۋ ئاشى مېرى) ھەنە.

زىدەرىن ئافى ل گوندى:

چەندىن كانىن سەرەكى چ بۇ قەخوارنى ۋ چ بۇ چاندنى ھەنە، ۋەك، كانىيا مەسىلان، كانى كەزىل، دىلۇپىن، كانى، گەروا جوانەگى، كانى دۆلەنىشاق، گاۋە، كانى خالەلا، كانى كسىل، كانى كارەسول، كانى ھاز، كانى رەش، كانى مۇرەپەز، كانى گرافى، كانىيا شەكا، كانى ئەسەد، كانى خەزى خان، كانىيا بىن ساكا، كانىيا دىروونە، كانىيا ئاشىن شەقىع، كانى كىرووشك، كانى سەيدۇك، كانى زىلو، سالا (۱۹۹۸) ئى پرۇزەين ئافا قەخوارنى بۇ گوندى ھاتىيە دروستكرن.

زىدەرىن زىارا ھەلكى گوندى:

دىكەقېتە خودانكرنا پەز ۋ مالاتى ئىك بوۋىيە ژ كارىن خەلكى گوندى ۋ ھەنە ئىھا بەردەۋامە، پىتر ژ (۱۰۰۰) سەرىن ئازەلى ل گوندى ھەنە، ھاقىنان دىبەنە زۇزائىن حاجى ئۆمەرآن ۋ زىستانان دىقېرئەقە، ھەرومسا ب شىنەكى زۇر (پەلەۋەر) ل گوندى دىھىتەخودانكرن ۋ مىفانى ئابوورى باش زى دىبىن، دىخىل ۋ دان زى ب باشى بەرھەمدىھىن، ئابىبەت گەنم ۋ جەھ ۋ نىسك ۋ

نۇك ۋ ماش ۋ بىرنجى، بىرنجى وان بىن ئاقدارە ۋ گوندى مىفابەكى باش زى دىبىن، ھەروەسان بىستان زى بۇ خوارنا رۇزانە ۋ فرۇتنى زى دىبىن، چەندىن جۇرىن فىقى ل گوندى دىھىتەچاندن، پىشكەك ژ گوندىيان قەرمانبەر ۋ موۋچەخۇن، ژبەر جەنى ۋى بى گونجاي بزاقا كرىن ۋ فرۇتنى زى لى ھەيە، چەند دوكان ل گوندى ھاتىيە قەكرن.

سالا (۱۹۵۵) خواندىنگەھ ل گوندى ب ئافى (خواندىنگەھا كەلات يا سەرەتايى) ھاتىيە قەكرن ۋ ھەنە ئىھا يا بەردەۋامە، دو خواندىنگەھىن دى زى ل گوندى ھەنە، ئەۋ زى (ئامادىيا كەلات)، كو سالا (۲۰۰۸) ئى ھاتىيە قەكرن ۋ خواندىنگەھا بىرات بىنەرەتى، كو سالا (۲۰۰۹) ئى ھاتىيە قەكرن. سالا (۲۰۰۵) بىنگەھى تەندروسنى ل كەلاتى ھاتىيە قەكرن، خىزمەتەكا باش دىكەھىننە دىقەرى (۱۰۰).

گوندى گەلووك ماسك زوورى:

گوندى دىكەقېتە دىرى گەلىبەكى ل دىقەرا چىيى، ب دوورائىيا (۲۰۰۱) رۇزھەلاتى ناھيا بىجىل، ئافىن گوندى ژ ۋى جەنى ھاتىيە ئەۋى گوندى لى ھاتىيە ئافاكرن.

سىنوورىن گوندى:

- باكوورى، زىجىرا چىيىن بىرات،
- باشقۇرۇش، گوندى گەلووك زىرى.
- رۇزھەلاتى، گوندى زىۋە.
- رۇزئافا، گوندى نىروا.

پىنكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ژ غەشىرەتا سۇرچى سەر ب تىرەيا (مامساكى) نە، ژ مېژە ل گوندى دىئاكنجىتە، مېژوۋيا وان قەدىگەرىتەقە چەندىن پىشتا بەرى ئىھا، ئىك مالىباتە ئەۋ زى مالىباتا (حاجى تەھا)، سالا ۱۹۵۷ ئى ھىژمارا خەلكى گوندى ۱۱۲ كەس بوۋ (۱۰۷)، ئىھا (۳۶) خىزانن ۋ دىبە (۱۸۸) كەس.

زىدەرىن ئافى ل گوندى:

ل قى گوندى سىن كانى ب ئافىن (كانىيازەلاما،

شكەفتو و بيهىي)، ل دووق سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى
ھژمارا گوندىيان ۱۰۸ كەسبوو^(۹-۱۱)، نھا خەلكى
گوندى (۳۷) خىزان و (۱۸۳) كەس.

كانىيا ژنا، كانىي خەزان، ھەبوون، لى نھا ئاڧا وان
بەرەف كىمىيى و ھىشكىبوونى ڧە دچن و بوويە ئارىشە
بۇ گوندىيان و ئاڧ ب ئانكەران بۇ وان دەنت.

جھىن شوينوارى:

گۇرستانا دارى: گۇرستانەكا زۇر كەڧنارە،
دكەڧتە رۇژھەلاتى گوندى.
ئاش: شوينوارى ئاشەكى كەڧنە دكەڧتە
باشوورى گوندى.
كەڧنە گوند: شوينوارى گوندى كەڧنارە ل
رۇژھەلاتى گوندى.
چار(چال)، دكەڧنە باشوورى گوندى جھن
ھەلگرتنا گەنمى و جەھى بوويە.

ژىدەرېن زيارا خەلكى گوندى:

ل ڧى گوندى پتر ژ (۵۰۰۰) سەرېن ئازەلان ژ پەز و
بىزى و چىلان دەنتە ب خودانكرن و ل ھاڧىنى دچنە
رۇژانېن حاجى ئۆمەران و رڧستانان ڧەدگەرننەڧە.
دىسان خەلكى گوندى دەخل و دانى ژى دچىنن و
بەرەمەكەنى باش بەرەم دەين، ژىلى كو بىستانان
ژى دكەن و باجانسۇرك و خيار و باجانرەشك و بامىيان
بۇخوارنا رۇژانە دچىنن، پشكەكا خەلكى گوندى ژى
مووچەخۇرن
سالا (۲۰۰۰)ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاىبە
ڧەكرن^(۱۰۸)

ژىدەرېن ئاڧى ل گوندى:

ل گوندى چوار كانى ۋەكى ژىدەرېن ئاڧى ل گوندى
ھەبوون، ئەۋژى، (كانىيا زەلاما، كانىيا ژنان، كانى
بىرا مزكەڧتى، كانىيا كەندا خەرىبوچى)، ل بەرى
مڧابەكى مەرن دگەھاندە گوندى، لى نھا ئەڧ
كانىيە بەرەف كىمىيى و ھىشكىبوونى دچن، پرۇژەيى
ئاڧى ل سالا (۱۹۹۷)ئى بۇ گوندى ھاىبە دروستكرن.

گوندى بېسەكەران:

گوندى دكەڧتە ئاڧەرا دەڧەرا زوروك و چىايى دا،
ب دووراتىيا (۱۳كم) رۇژھەلاتى بچىلى.

ژىدەرېن زيارا خەلكى گوندى:

ل ڧى گوندى پتر ژ (۸۰۰) سەرېن پەز و بىزى و
چىلان دەنتە خودانكرن و داھاتەكى ئابوورى باش
بۇ وان دابىن دكەنن، دىسان دەخل ودان ژى ل گوندى
دەنتە كرن، ژىلى كو بىستانان ژى دكەن و تىرا خوارنا
رۇژانە بەرەم دەينن. ھندەك ژ خەلكى گوندى ژى
مووچەخۇرن.
سالا (۱۹۷۹)ئى خواندنگەھ ل گوندى
ھاىبەڧەكرن و ھەتا نھا ژى بەردەوامە .

سنورېن گوندى:

باكوورى، گوندى سوسناوا
باشوورى، گوندى سامەدىن
رۇژھەلاتى، گوندى خەلان مامگرد
رۇژئاڧا، گوندى روولكا كەرىمخان

پىكھاتا گوندى:

خەلكى ۋى ژ غەشىرەتا سۇرچى تىرەيا (مامگرد)
ن، چەندىن پىشتا بەرى نھا ل ڧى گوندى دئاكنجىنە،
پىكھاتىنە ژمالجاتىن، (توخمە شىڧان، ماملەس،

ژىدەر

۱. أد خليل على مراد أد عبدالفتاح على البوتانى، بادينان فى سالنامات ولاية الموصل العثمانية، (اريل- ۲۰۱۳)، ص ۱۶.
۲. عبدالله غفور، التشكيلات الادارية فى جنوب كردستان، (اريل- ۲۰۱۴)، ص ۱۸۸.
۳. موسەدەق تۇڧى و ئىسماعىل باى، رىبەرى پارىزگەھا دھۆكى، (دھۆك، ۲۰۱۰)، بپ ۱۳۲.
۴. عبدالله غفور، التشكيلات الادارية فى جنوب كردستان، (اريل- ۲۰۱۴)، ص ۱۲۶.

ناھيا دىنارتە

موسەدەق تۇقى

ل فېرى دۇبىت نامازە پى بگمىن، مېژووا كارگىرى با
قى دەقەرى يە.

ز ئالىي كارگىرىقە ئەف ناھىيەبە كو پىشتر ب
ناھيا زىبار دەھتەنافكرن، ل نىقا دووى ز سەدسالىبا
نوزدى ناھىيەكا سەرب سىنجەقا (لبوا- پارىزگەھا)
مووسلى يا وىلايەتا مووسلى يا دەولەتا ئوسمانى
بوو، ل دووق برىارەكا سولتانى ئوسمانى ل ۲۱ كانوونا
ئىكى ۱۸۷۸ى ھەردو ناھىيىن زىبار و شىروان گەھاندېنە
ئىك و قەزايەك ب ناقى قەزا زىبار ئى پىكىنناينە، زى
قەزا زىبار پتر ز چارىكا سەدسالىبەكى قەكېشاپە و
پاشتر بوويەقە ناھىيە^(۱)، ل دووق سالنامىن ئوسمانى
يىن سالا ۱۸۹۰ و ۱۸۹۲ى سنوورن قەزا زىبار ب قى
رەنگى بوون، رەواندىز ل رۇزھەلاتى، ئامىدىن ل رۇزئاقاي،
ئاكرى ل باشوورى و ھەكارى ل باكوورى، بەلى د
سالناما ۱۸۹۴ىدا سنوورن قەزا زىبار ب قى رەنگى
ھاتىنەدەسنىشائىكرن، رۇزھەلاتى ناھيا براپوست يا
سەرب قەزا رەواندىز، ل رۇزئاقاي ناھيا بەروارى زىرى
يا سەرب قەزا ئامىدىن قە، ل باشوورى ئاكرى و
باكوورى ناھيا شەمدىنان يا سەرب وىلايەتا وانى قە،
د قى قواناغىدا سەنتەرى قەزايى گوندى

ناھيا دىنارتى بەك ز سى ناھىيەيىن سەرب قەزا
ئاكرى قەيە، سەنتەرى ناھىيىن بازىركى دىنارتە يە ب
دووراتبيا (۲۰كم) دكەقىتە باكوورى رۇزئاقايىن ئاكرى.

سنوورن ناھىيى:

باكوور و رۇزھەلاتى، رووبارى زى، ئەف رووبارە
سنوورن سرۇشنىيە د ناقبەرا وى و ناھيا بارزان يا
سەرب قەزا مېرگەسورى قە.

رۇزھەلاتى، ناھيا بجىلى و ناھيا خلىمان يا سەرب
ب قەزا سۇران قە.

باشوور، سەنتەرى قەزا ئاكرى و ناھىيا گىردەسىن
رۇزئاقاي، ناھيا چەمانكى يا سەرب قەزا ئامىدىن
قە.

مىزوويا ناھيا دىنارتى:

چ گومان تىدا نېنە كو دەقەزا نھايا ناھيا دىنارتە
ز ئالىي مرۇقايەتىقە بەك ز كەقنىترن دەقەرانە كو
مرۇق لى ئاكنجى بووين، شىوینوار و جھىن كەقنار و
شكەقتىن دەقەرى شەھدى قى راستىن نە و د چەند
زىدەراندە نامازە ب قى چەندى ھاتىيەكرن و چەندىن
بوپەرىن دىرۇكى ل قى دەقەرى روودايەنە، بەلى يا مە

(پارىزگىمىھا) ئىن مووسلىن و ھەولئىرى و ب قىن بىرىرى
 ژ سالا ۱۹۴۵ قىشە ب پەكجارى دووم تەمەنى قەزا
 زىبار د اويھاتىيە و دەقەرا زىبار د سنوورى كارگىرىنى
 ناحيا بىرەكەپرادا كەتتە دگەل قەزا ئاكرى يا سەر ب
 لىوا مووسلىن قە^(۱۱). بەكەم رىقەبەرى ناحىن د قى
 قۇناغىدا محەمەد سەبرى موسا بوو^(۱۲)

ل سالا ۱۹۵۵ ئ ل دووفا بىرەكە وەزىرى ناختۇبى
 عىراقى كود ھژمارا ۲۷۱۵ / رۇزا ۱۰ / ۱۹۵۵ ئ رۇژناما
 (الوقائع العراقية) دا ھاتىيەبەلا فكىن مەلبەندى
 ناحىن ژ گوندى بىرەكەپرا ھاتىيە قەگواسىن بۇ
 گوندى دىنارتە و ژ وى دىرۆكىقە ئەف دەقەرە ب ناحيا
 دىنارتە ھاتىيە ناسكر^(۱۸).

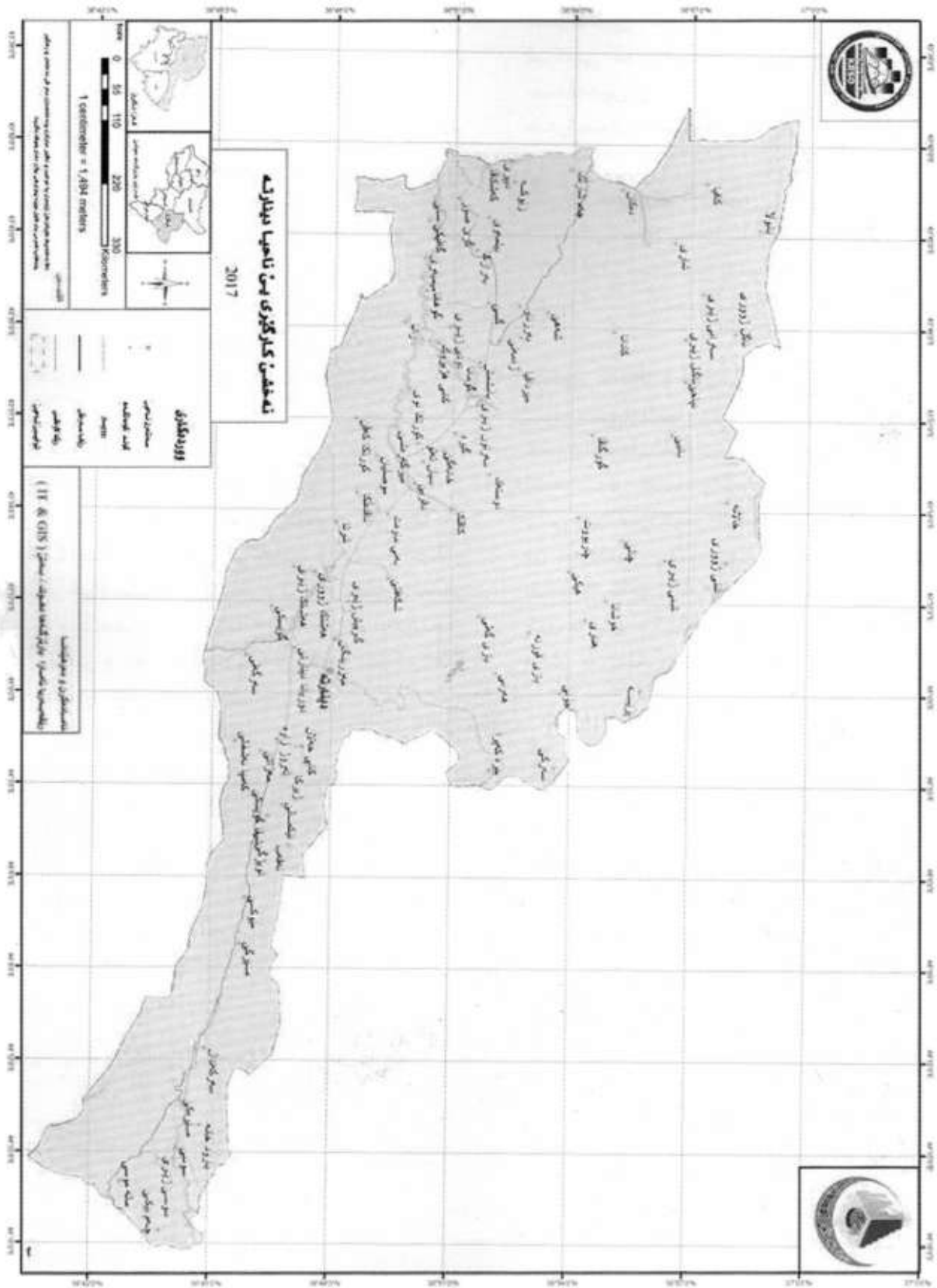
سەروبەرى ناحيا دىنارتە ب قى رەنگى مابە ھەتا
 روودانا شۆرىشا ۱۴ تىرمەھا ۱۹۵۸ ئ و دەسپىنكرنا
 شۆرىشا كوردستانى ل ئەبىلوولا ۱۹۶۱ ئ. د قۇناغا
 شۆرىشىدا و ھەتا سەرھەلدا ۱۹۹۱ ئ مەلبەندى
 ناحىن و دەقەرىن سەر ب وى قە مەيدانەكا شەرى
 ناقبەرا حكۆمەتى و ھىزىن پىنشەمەركەى بوويە و
 ھەردەم كارگىرىيا ناحىن و فەرمانبەرىن وى ل بەر
 مەترسىن بوونە و ئەف كارگىرىيە ل بەر ھەلۆەشاندىن
 و قەگواسىنا جەن وى بوويە ھەتا داوى جارى ل ۱۱
 جىزىرانا سالا ۱۹۸۷ ئ بىرارا ھەلۆەشاندىن وى ھانەدان و
 سازىن كارگىرى نەمانە ل دەقەرى - ھەزىيە ل قىرى
 بىزىن د قى قۇناغىدا ئانكو قۇناغا قەگواسىنا
 مەلبەندى ناحىن ژ بىرەكەپرا بۇ دىنارتى ھەتا
 ھەلۆەشاندىن ئەف ناحىيە ب ناحيا نەھلى
 ھاتىيە نىاسىن و دىرارا ھەلۆەشاندىن وى ب ناحيا
 نەھلە ناقى وى ھاتىيە^(۱۹) زىمركو بازىركى دىنارتە
 دكەقىتە ناقەندا نھالا نەھلى. پەمقا نەھلى زى ژ
 نھال ھاتىيە زىمركو ئەف جەھ دكەقىتە د نھالەكا
 نىزىدا ناقبەرا ھەردو زنجىرە چىيىن پىرس و سەرى
 ئاكرى^(۲۰).

سەروبەرى قى رەنگە ما ھەتا ل سالا ۱۹۹۱ ئ ب
 بىرەكە حكۆمەتا ھەرنما كوردستانى سەرزىنوو ناحيا
 دىنارتە ل ھەمان جەن خۇ ھاتىيە قە دامەزاندن^(۲۱).

بىرەكەپرا بوو. و ھەك ژدەر ئامازە پىدكەت قەزا ژ
 دو ناحيان شىروان ل نالىن رۇژھەلاتى و مزوورى بالا
 (مزوورى ژوورى) ل نالىن باكوورى پىدكەھات. ل دووفا
 سالناما ۱۸۹۰ ئ و سالناما ۱۸۹۲ ئ ۲۵۰ گوند و ل
 دووفا سالناما ۱۸۹۴ ئ ۱۸۰ گوند سەر ب قى قەزائى
 قە بوون. ھەروەسان سالنامىن ئوسمانى ئامازە ب
 ناقىن قائىمە قامىن قەزا زىبار كرىيە: ل سالا ۱۸۹۰ ئ
 مستەفا نەفەندى و سالا ۱۸۹۲ ئ حاجى سەمەد
 نەفەندى و سالا ۱۸۹۴ ئ مستەفا توفىق نەفەندى
 ب ھەكەت قائىمە قامىيا قەزا زىبار كرىنە^(۲۲). پىشتى
 ھەلۆەشاندىن قەزا زىبار ھەردو ناحىيە بىن شىروان و
 مزوورى ژوورى داينە دگەل قەزا رەواندىرى يا دراوسى و
 ناحيا زىبار كو مەلبەندى وى گوندى بىرەكەپرا بوو
 داينە دگەل قەزا ئاكرى ھەروەك د سالنامىن وىلايەتا
 مووسلىن بىن ۱۹۰۷ ئ و ۱۹۱۲ ئدا ھاتى^(۲۳).

پىشتى ھەلۆەشىيانا دەولەتا ئوسمانى و دامەزاندنا
 دەولەتا شاھىنىيا عىراقى ل سالا ۱۹۲۱ ئ ب بىرارا
 شاھى (ارادە ملكىيە) ھژمار ۴۳۲ ل رۇزا ۲۸ كانوونا
 ئىكىن ۱۹۲۴ ئ سەرزىنوو بىرارا دامەزاندنا قەزا زىبار يا
 پىكھاتى ژ ھەردو ناحىيە بىن نەھلى و زىبار ھاتىيەدان
 و د ھەمان بىرارا ھەردو ناحىيە بىن زىبار و بارزان ژ
 قەزا ئاكرى ھاتىيە قەنەندى^(۲۴). پىشتى سى سالان
 ل ۱۰ ئىلوانا ۱۹۲۷ ئ ب بىرەكەكا دى يا شاھىنى بىرارا
 دامەزاندنا دو ناحىيە بىن شىروان و بىرەكەپرا ل قەزا
 زىبار ھاتىيەدان^(۲۵).

داوى جارى ھەر ب بىرەكەكا شاھىنى ب ھژمار
 ۱۱۵ ل ۲۰ كانوونا ئىكىن ۱۹۴۴ كو د رۇژناما
 (الوقائع العراقية) ھژمار ۲۴۵۲ ل رۇزا ۱۰ / ۱۹۴۵ ئدا
 ھاتىيەبەلا فكىن. بىرارا قەقەتاندنا ناحيا بىرەكەپرا ژ
 قەزا زىبار و كرىدانا وى دگەل قەزا ئاكرى و قەقەتاندنا
 (فك ارتباط) قەزا زىبار ب ھەردو ناحىيە بىن وى بارزان و
 مزوورى ژوورى ژ لىوا مووسلىن و كرىدانا وان دگەل لىوا
 ئەرىبلى (ھەولئىرى) ھاتىيەدان و ل دووفا قى بىرىرى
 رووبارى زى بىن مەزىن ب دىزىيا ھەتا دكەھىتە سنوورى
 تركىيا بوويە سنوورى سىرۇشتىن ناقبەرا ھەردو لىوا

پىنكھاتا ناھىيى:

ناھىيا دىنارتە ژ (۸۱) گوندان پىنكدهىت، (۱۷) د ئاھەدان و (۱۹) د قالانە.

رووبەرى ئىھايى سنوورى ناھىيا دىنارتە (۲۸۳۹۳۰) دۆنمە، ل دووق ئامارنى ناھىيى ل سالا ۲۰۱۶ ئى ۲۵۷۴۳ كەس ل سنوورى ناھىيى دژىن و ھژمارا خەلكى مەلبەندى ناھىيى (۱۱۰۰۰) كەسە، پىنكھاتا نەتەوھىيى يا خەلكى كورد و ئاشوورى و كلدانن، ژ ئالىيى ئابىنىقە ۹۱% موسلمان و ۴% مەسىحىنە، ژ مەسىحىيان ۳% ئاشوورى و ۱% كلدانن. پىرانييا خەلكى موسلمان ب عەشىرەت زىبارى نە و ھندەك ژ سۆرچىيان ژى ل سەنتەرى ناھىيى دژىن^(۱۱).

سەرژمىرىيا رەھى:

ل دەسپىنكا دامەرزاندنەھا ناھىيى ل سالا ۱۹۹۱ ئى تىن ۴ فەرمانگەھ ل ناھىيى ھەبوون، لى ئىھا ۱۹ فەرمانگەھىن حكۆمەتى لى ھەنە، ل پىرانييا گوندىن ئاڧاكرى خواندنگەھىن بىنرەتى و ل سەرانسەرى ناھىيى ۵۹ خواندنگەھ ھەنە، ژ وانا ۸ ئامادەيى، ۱ دواناڧنجى، ۴۹ بىنرەتى و يەك باخچەيى ساقايان، و نىزىكى ۳۰۰

مامۇستايىن ھەردو قۇناغان ل فى سنوورى ئەركى فىزىكرى ب رىقەدبەن، ھەرەسان پىنج بىنگەھىن ساخلەمىيى ل سنوورى ناھىيى ل (دىنارتە، سەرگەلى، سەرگەندال، بامشەش و ھەرنى) ھەنە^(۱۲).

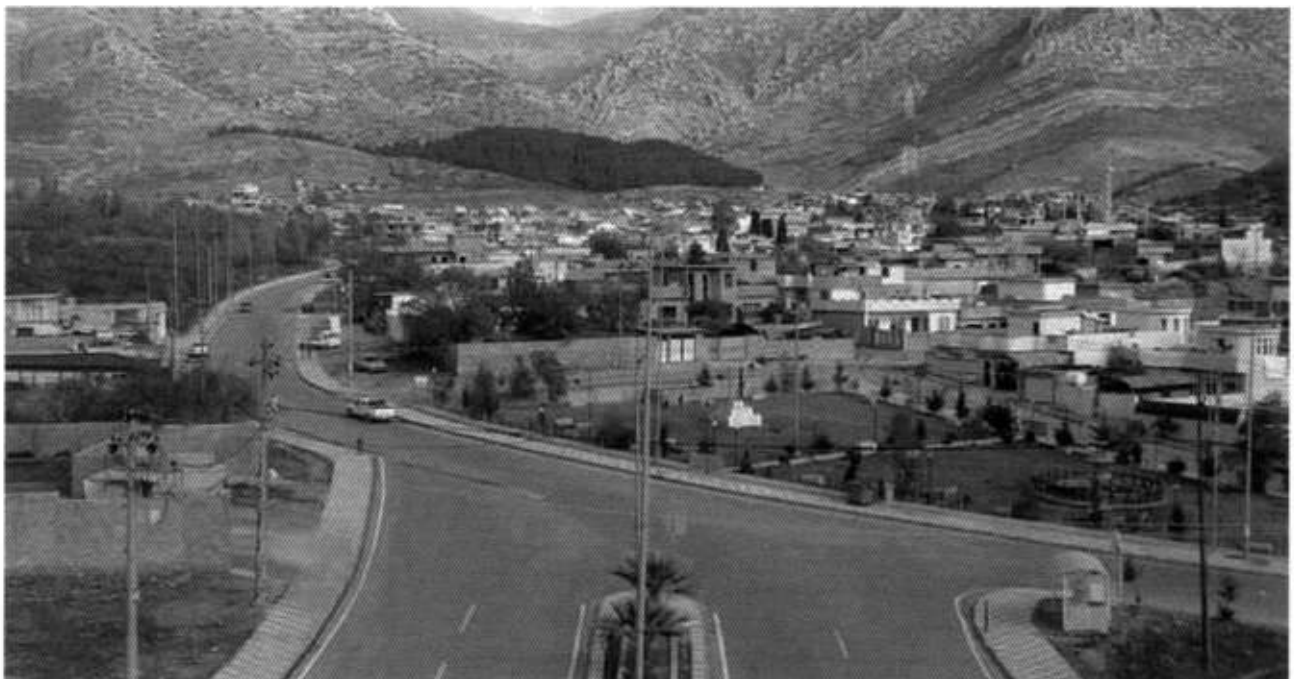
كارەبا سنوورى ناھىيى:

پشتى سالا ۲۰۰۵ ئى ويىستگەھەكا كارەبى يا (K.V۳۳) ل سەنتەرى ناھىيى ھاتىبەدانان و ھەتا ئىھا كارەبا گشتى گەھشتىيە ۴۳ گوندىن سەرب ناھىيى قە

جھىن گەشت و گوزارى و شويوارى:

ل سنوورى ناھىيا دىنارتە چەندىن جھىن گەشت و گوزار ھەنە، ۋەك ھافىنگەھىن، گرىش، گوىسكى، سويلنى، گەلى زەنتە، گەلى سىپىندار، گەلىنى زىوھ، كورتكا، گوىسكى، كانى توى، مىرگەرەش، شەھى، دوپىرى، ئەرتون و ... جھىن دى، ھەرەسان چەندىن جھىن كەڧنار و شويوارى ۋەك، شكەفتا چارىوت، شكەفتا سوسى، مزگەفتا مىردىڧيان، كرى عەمەرى و كەڧنە دىرنى گوندىن، گرىش ژوورى، دڧرى، سىيان، شكەفتى و دوودى ژوورى لى ھەنە.

دىنارتە

گوندىن ناھىيا دىنارتە

بىنوار ھىيىن زىبارى

۱۹۹۸ ئى سەر ژ نوو باژىرفانى ل دىنارتە ھاتىيەقەكرن و نھا سنوورى باژىرفانىيا دىنارتە ۵۴۸ دۈنمە و پىنچ تاخ: ئاشتى، ئازادى، خەبات، بىرايەتى و سەرھاندان ل باژىركى ھەنە، زىدەبارى بازارەكى كوب سەدان دوكانىن جوراوجور ب خۇقەدگىرىت كو تىرا دىنارتە و دەقەرىن سەر ب وئ قە بىندىقاتىيان دابىندىكەن، ھەروەسان شەش مزگەفت و پىنچ كارگەھىن ئەلەمنىۈمى و شەش كارگەھىن پلاستىكى (PVC) بۇ دروستكرنا دەرگەھ و پەنچەران لى ھەنە.

پىنكھاتا باژىركى دىنارتە:

خەلكىن دىنارتە ژ ھەردو غەشپەرەتىن زىبارى و سۇرچى پىنكھاتىنە

ژىدەرىن ئاقا دىنارتە:

- ۱- كاتىپا فەلا، ژىدەرىن سەركىن پىرۇژەپىن دابەشكرنا ئاقى يە ل دىنارتىن .
- ۲- كاتىپا مىرا، بو قەخوارنى و ئاقدانا ھندەك بىستانا بكارتىت .
- ۳- كاتىپا ژنا، بو شوشتنا كەل و پەلىن ئاقمالى و ئىنژىكرنا ژنا بكارنات .

باژىركى دىنارتە:

دىنارتىن دكەقتە ئاقبەرا زىجىرا چىباپىن سەرى ئاكرى و سەرى سادا ژ ئالىن باشوور و چىباپىن پىرس ژ ئالىن باكوور و گرى (عمر) ژ ئالىن رۇژھەلات و گرى (جەواد)ى ژ ئالىن رۇژئاقى ب دووراتىيا (۱۹ كم) ژ باژىرى ئاكرى.

سنوورىن دىنارتە :

باكوور، چىباپىن پىرس و گوندى بىراكەپرا

باشوور، سەرگەلى

رۇژھەلات، گوندى ئامادا ژوورى و ئامادا زىرى و بەرۇژا زاوا

رۇژئاقا، مەرزىنگان

باژىركى دىنارتە مەلبەندى ناھىيى يە و ھەروەك ھاتىيەدىاركرن ل سالا ۱۹۵۵ كارگىرىيا ناھىيى ژ گوندى بىرەكەپرا ھاتىيە قەگوھاستن بۇ گوندى دىنارتە، و ژ ھنگى وەرە سەررەراى كاودانىن سەختىن ب سەر دەقەرىدا ھاتىن دىنارتە ھىدى ھىدى ژ گوندىكەقە بەرەف باژىركەكى بچووك كەتپە رى و ل سالا ۱۹۷۱ ئى باژىرفانى ل دىنارتە ھاتىيەقەكرن و ل سالا ۱۹۸۶ ئى ھاتبوو ھەلوەشاندىن ھەتا ل سالا

گۈندى بىرەكەپرا:

ئەف گۈندە دكەفئتە پىشت چىاي پىرس ب دووربا نىزىكى (۲۰كم) باكوورى ناحيا دىنارتە، ئافى گۈندى ژ دوبرگان (بىر+ كەپر) پىكھاتىبە و دىئىز ب فى ئافى ھاتىبەئافىكرن چۈنكى جھن گۈندى وارىوو و بەرى بىتە گۈند خەلك دچوونە وىرى و بىر و كەپر بۇ مەبەستا ئاقدان و خودانكرنا مالاتى لى چىدكرن و ب جھ دبوون، پرائىيا خۇجھىن وى ھەر بىراكەپرى نە، ئھا نىزىكى (۵۰) مالا لى ھەنە و ئاكنجىبىن وى نىزىكى (۲۰۰) كەسانە.

سۈورىن گۈندى:

باكوورى، گۈندى سەركى .
باشوورى، سەنتەرى ناحيا دىنارتە.
رۇژھەلاتى، ناحيا بلى و گۈندى سەفتى.
رۇژئافى، گۈندى ھەرنى.

پىكھانا گۈندى:

ھەمى خەلكى گۈندى بىرەكەپرىنە و فان مالىتان بخۇقەدگىرىت، مالا تاھا و مالا غەموى و مالا ھادى و مالا ئاغا و مستەفا رىانى.
ل دووف سالنامىن ئوسمانى و گۈتئىن خەلكى گۈندى ئەف گۈندە دكەقندا مەلبەندى قەزا زىبار بووئە ل دووف سالنامىن وىلايەتا مووسل يا ئوسمانى بىن ساللا ۱۸۹۲ و ۱۸۹۴ ئى بىرەكەپرا مەلبەندى قەزا زىبار بوو، ھەردو ناحىين شىروان و مزوورى ژوورى سەر ب فى قەزايى قە بووئە، گۈند ب خۇ ۷۰-۸۰ خانى بوو، ھەروەسان د پەسنا گۈندى بىرەكەپرادا دىئىزىت: كانىين ئاقا تەزى و خوش لى ھەنە، سەقايى وى د ھافىئىندا ژ گۈندىن دىتر فىنكترە^(۱) ئەف سەروبەرى كارگىرى بەردەوام بووئە ھەتا سالىن چلان ل دووف ئىرادا مەلكى ھۇمار ۱۶۵ ل ۲۰ كانوونا ئىكى ۱۹۴۴ ئى ناحيا بىرەكەپرا ژ قەزا زىبار ھاتىبەقەتاندن و داينە دگەل قەزا ئاكرى و قەزا زىبار ب ھەردو ناحىين بارزان و مزوورى ژوورقە داينە دگەل لىوا ھەولئىرى^(۲) ل

۴- كانىيا خانى، بو ئاقدانا ئازەلان .

۵- كانىيا قەقىيا، بەرى بو قەخوارنى بكارتات و ئھا ئاقدانى لىەر دكەن .

۶- جوكەكا ئافى ژ سەروكانىيا گرىبش دەئتە دىنارتى بو ئاقدانا رەز و باغا و كرنا برنجى.
بەكەمىن خواندنگەھا سەرەئابى ل ساللا ۱۹۵۶ ئى ل دىنارتە ھاتىبەقەكرن، ئھا ۲ خواندنگەھىن بنەرەتى و سى ئامادەبى (كوران، كچان و ئىفارار) و باخچەكى ساقايان و ئامادەبىكە ئىسلامى (ژپەكى ئافىجى ھەتا شەشنى ئامادەبى) ل دىنارتە ھەنە.

گۈندىن دىنارتى:

دۇلا نەھلى كو دكەفئتە باشوور و رۇژئافىا دىنارتى چل و ھەشت گۈندان بخۇقە دگىرىت، گەلەك ژ فان گۈندان دكەقندا مەسبى بووئە و ئھا ژى شۈبىنوارىن دىزىن وان ل ژمارەكا فان گۈندان ماينە، مىنا (گرىبش، دفرى، سىبان، شكەفتى و ھەشتكا) و ئھا ژى مەسبى ل ھۇمارەكا وان گۈندان مىنا (كەشكاوا، دوورى) ماينە، خەلكى ئھا بى ل سەر فان گۈندان ژ دۇلا زىبارى ھاتىبە، پىرىيا فان گۈندان ئافى نە، و زىانا زۇرەبا خەلكى وى ل سەر چاندنا رەز و باغانە، تايەت ل گۈندىن گرىبش ژىرى و ژوورى و دفرى و ھەردو سىبانان و ھەردو ئەرتونا و بامشمش، ھەر وەسا خودانكرنا مەر و مالاتى پىشكەكا زۇرا زىانا خەلكى داين دكەت، گۈندىن (گويسكى و ھەردو گرىبش و شەھى و بامشمش) د بەرنىاسن ب گويزا، گۈندىن (دۇستەك و كاقلكا) كو ل بلنداھىيا چىاي نە د بەرنىاسن ب چاندنا سماقا سىپى و باشترىن سماقا كوردستانى ئقان گۈندانە، پرائىيا خەلكى فان گۈندان ژ غەشپەرتا زىبارىيانە، دگەل ھۇمارەكا كىما سۇرچىيان ل ئافەندا دىنارتى، بەرى ھەوئىن وىرانكرنا گۈندان ل سالىن ھەشتىيان پىرىيا گۈندان ل سەرى و دوورى رى بىن سەرەكى بوون، لى ئھا ھاتىبە سەر رىيا گىشتى يا دۇلا نەھلى و چ گۈند نىن بى كارەب و پىرىيا گۈندان پىنتى ئافاكرنى ب چەند سالەكىن كىنە، ئەو نەب بىن دو سى مال، مزگەفت و خواندنگەھ لى ھاتىبە دروستكرن.

ئاكرى و سەرپەرشتىيا ب سەدان چەكدارىن دھەرئ چوويە وەلاتىن مسرى بۇ شەرى دژى فەرەنسىيا و سەرکەفتن بدەستفە هينايە، ژبەر كو ئەف گوندە دکەفیتە نيزىكى رووبارى زى مەزن خەلکى فى گوندى ب مەلەقانىان دھینە نياسين و خەلکى فى گوندى ب شىخ دھینە نياسين و د بیژنى شىخین پرىسە .

پشتى گوند ل سالا (۱۹۸۵) ئى هاتىبە ویرانکرن، قان سالان دەمى سەرژنوو هاتىبە ئاڧاکرن گوند هاتە فەگوهاستن بۇ جەهکى نيزىکتر ژ رووبارى زى، ژ ئاڧاھىيىن بەرچاڧىن گوندى؛ مزگەفتا ل سالا (۱۹۹۹) ئى و خواندنگەھل سالا (۲۰۰۰) ئى لىن هاتىبە فەکرن. سالا ۲۰۰۰ ئى کارەب گەھشتىبەگوندى و ئاڧا گوندى ژى ژ رووبارى زى دھیت^(۴).

مالا (خانى) نە و نيزىكى (۱۰) سەرۆك خىزانن. رامانا ناڧىن گوندى ژى (سىن برا و پرى) هاتىبە.

باكوورى، گوندى بارزانە.

باشوورى، گوندى جۇنى

رۇژھەلاتى، باژىركىن بلى.

رۇژئاڧايسى، گوندى هنارى.

پىكھاتا گوندى:

گوندەكى بەرنىاسە ب ئۇلدارىن، مەزنىترىن كەسايەتىن دھەرئ (شىخ جبرائىل كورئ شىخ حەسەن كورئ شىخ تاھر كورئ شىخ جبرائىل كورئ شىخ جەلال كورئ شىخ جبرائىل، كوب (پىر جب) دھاتە نياسين، ل سالا (۱۱۶۵مىش/۱۷۵۲ز) خەلکى گوندى پرىسە ل دھەررا زىبار هاتىبە

گوندى ھەرن:

گوندى ھەرنى:

ئىكە ژ گوندىن مەزىن ل دەقەرنى، دكەقەتە د ناقتەرا گوندىن پىراكەپرا و بازى و بازا قەرنەى، ب دووراتىيا (۱۸كم) ژ مەلبەندى ناھىيا دىنارتە، ژ كەقەن وەرە ئەف گوندى ژ گوندىن مەزىن دەقەرا زىبار بوويە، ل سالا ۱۹۵۷ئى ۵۵۳ كەس ل قى گوندى دژيان^(۵)، نھا زىدەتر ل (۲۲۵) سەر خىزانان لى ھەنە، ژمارا ئاكنجىپەن وى دوورن (۹۰۰) كەسانە.

سۈورن گوندى:

باكوورى، گوندى پىرسە، باشوورى، گوندى گىرىش ژوورى و ژىرى و مەزىنگاننى رۇزھەلاتى، گوندى پىراكەپرا، رۇزئافايى، گوندى بازى.

پىكھاتا گوندى:

دكەقەندا جوى و مەسىحى دگەل مۇسلمانان ل قى گوندى دژيان، نھا ژى شۈينوارن دىرى لى مابنە، ھەرنى نھا ل سەر سى ئويچاخىن سەرەكى دابەش بوويە، ئەو ژى (كۈرە شەر، ناقتگوندى، مائە ژىرى) و بىنەمالىن گوندى ژى ژ (ملا موسى، زەر، شىر، سعو ، ئانى) پىكھاتىنە، ھەورەسا ھندەك مالين دىتر لى ھەنە ژ گوندىن وەك (ھنارى و بازى و ساكى ... ھتد) قەستا گوندى كرىبە.

ئەف گوندى مينا ھەمى گوندىن دەقەرى چەندىن جاران ھاتىبە وىرانكەرن، داوى جار ل سالا (۱۹۸۵)ئى بوو كو ھاتىبە وىرانكەرن و خەلكى وى ھندەك بەرەف ئىرانى چوون و ھندەك ھاتنە دەقەرا نەھلى، سالا (۱۹۹۲)ئى ھاتىبەقە ئاڧاكەرن، د كەقەندا ژمارەكا زۇرا بىرىن ئاقى لى ھەنە.

شۈينوارن گوندى:

ل گۆپستانا گوندى تىرىن كەقەن و كىلىپىن نەخشاندى ھەنە كو دىرۇكا وان دزقەتە بەرى زىدەتر ل (۳۰۰) سالان. (مستەفا زىبىر) كو ب (مستەفاى زىوى) د ھانە نىاسىن كەسەكن دىرۇكنىياس و حسابدارەكى

بەرنىياس بوو قەگىراپە ئەف كىلىپە ژلاپىن كەسەكن خەلكى قى گوندى ب ئاقى (ئەولاد) ھاتىبە نەخشاندىن، ئىك ژ شارەزايىن قى كەسى ل حسابى (بىركارىن) قەگىراپە، (ل فلان رۇژى بەرى نىقرو ھەرنە ئاف رەزىن تىرى ھىچ تىلبەكا بالەتە نابىن و پىشنى نىقرو ھەتا ئىقارى دى بالەتە بىت)، ئانكو دزائى ل كىز رۇژى تىرى دى گەھىت، ئەف چەندە پراكتىك كرىبە و ھەسا دەرگەفتىبە ل حسابا سالى ژى زۇرى شارەزا بوو.

ژىدەرنى ناڧا گوندى:

بۇ ئاڧدانا مەر و مالاتى مفا ل بىرمىن ئاقى ۋەرگىرىنە كو دو بىرم ھەنە، و بۇ قەخوارنى ژى بىر ب كارىنبايەنە كو ب سەدان بىرىن ئاقى لى ھەنە، خەلكى گوندى دىرۇكا دىرۇستكەرنان وان نزانن.

ژىدەرنى زىبارا خەلكى گوندى:

ژيانا زۆرىبەيا خەلكى ل سەر خودانكەرنان مەر و مالاتى و چاندنا سماق و تىرى و دەخل و جەھى يە، تايبەت سماقى كو ب رىژەكا زۇر ژى دەھىت. سالا (۱۹۵۵)ئى ئىكەم جار خواتىنگەھ ل قى گوندى ھاتىبە قەكرن و مزگەفت ژى ل سالا (۱۹۹۰)ئى ھاتىبە دانان. نھا چوار مزگەفت و بىكەھىن ساخلمىن لى ھەنە^(۱).

گوندى بازى:

ئەف گوندى دكەقەتە رۇزئافايا گوندى ھەرن ب دووربا نىزىكى (۳كم)، عەردى وى پىتر چىايى يە و ھەتا نھا نەھاتىبە ئاڧاكەرن، دىبىت گوندىكى بچوك بوويە، دو گوندىن نىزىكى ئىك ب ئاقىن (بازا گەلى و بازا قەرنە) ھەنە، رەنگە ھەردو دكەقەندا ھەر ئىك بن و ژەر ھەبوونا كانىن ل گوندى بازى قەرنەى ۋەكى وار ل ھاقىنان ھاتىبە بكارھىنان^(۱).

سۈورن گوندى:

باكوورى، گوندى ھنارى، باشوورى، گوندى شىكەفتى رۇزھەلاتى، گوندى ھەرنى، رۇزئافايى، گوندى ھۆكى.

سنوورين كوندى:

باكوورى، رووبارئ زنى- دھقەرا بارزان.
باشوورى، كوندئ بازا قرنى.
رۇژھەلاتى، كوندئ پرىسە.
رۇژئافايى، كوندئ شنى و خوشنا و ھۆكى.

پىكھاتا كوندى:

پشكەكا ئاغايىن زىباريان لى بووينە، ب تايبەت
مالا (حەجى ئاغا)، پشتى كوند ھاتىبە وئىرانكرن ھىژ
نەھاتىبە ئاڧاكرن، خەلكى كوندى ل ئاكرئ و دىنارتى
و كوندئ (گرىيش و ئەرتون و سوسنا و سەرگەلى)
بەلاڧىبووينە.

زىدەرئىن زيارا كوندى:

كوندەكى كىم ئاڧ و بچويكە و عەردئ چاندنى يى
كىمە، زيانا خەلكى پتر سەر خودانكرنا مەر و مالاتى
و بەرھەمىن چىبايى تايبەت ترى و سماق و ھرمىيا
بوويە و شكەفتىن زۇر و جوان ل كوندى ھەنە^(۱۱).

خەلكى قى كوندى د سالين ھەشتىيان دا ھاتىنە
قەگوھاستن بۇ كوندئ سەرگەلى نىزىكى دىنارتى و
پاشان بۇ باژارئ مووسل، نھا زۇرىمى وان ل دەوروبەرىن
ئاكرئ ئاكنجىنە.

ژيانا زۇرىمىا خەلكى وى ل سەر خودانكرنا مەر و
مالاتى و چاندنا سماق و ترى...بوون.

د سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ىندا دو كوند ب ناڧئ
بازئ گەلى ھژمارا خەلكى وى ۴۹ كەس بوو و بازئ
قورنە ھژمارا خەلكى وى ۱۲۶ كەس بوو ھاتىنە
تووماركرن^(۸).

كوندى ھنارى:

كوندەكى چىبايى يە، دكەڧىتە باكوورى رۇژئافايى بازئ
ل بەرۇژئ چىبايى سەرى سۇرى، ژ كوندئ مەزنىن دھقەرا
زىبار بوو، ل سالا ۱۹۵۷ى ۲۰۷ كەس ل كوندى دژبان^(۹)،
پشتى كو د سالين شىستاندا كوند ھاتىبەبەردان ھەتا
نھا نەھاتىبە ئاڧاكرن و كوندەكى چۆلە.

كوندئ ھويكى:

گوندى خۇشانا:

گوندىكى چىيىي و كىم ئاقە ل دووف سەرژمىرىيا
 ساللا ۱۹۵۷ ئى ۱۴۵ كەس ل گوندى دژيان^(۱۱) ل سالىن
 شىنستان گوند هاتىيەبەردان هەتا نھا نەھاتىيە
 ئاقاكرن، دكەفیتە نىزىكى گوندى ھنارى و جوگرافيا
 قان ھەردو گوندان يا نىزىكى ئىكە، خەلكى وى نھا
 ل دىنارتى، دىپىسا، گرەسپىن، گرېش دېلاقن و
 خەلكى وى ب كارى چاندنا تىرى و سماق و ھرمىيا
 رادىن.

سورپىن گوندى:

باكوورى، گوندى ھنارى.

باشوورى، گوندى ھوكى.

رۇژھەلاتى، گوندى ھنارى.

رۇژئاقايى، گوندى شىنى يى.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

چونكى دەقەرەكا چىيىي بوويە، ژيارا وان يا ب زەحمەت
 بوو، پتر ل سەر خودانكرنا مەرو مالاتى بوويە^(۱۲).

گوندى ھوكى:

گوندىكە دكەفیتە سەنتەرى دۇلا زىبارى دناقبەرا
 بازا قىرەمى و چاربووت، بەرۇقاژى زۆرىمى گوندىن قى
 دۇلى تا رادىيەكى گوندىكى ب ئاقە و پىشكەكا زۇرا
 ئاغايىن زىبارىيان ل قى گوندى بوويە.

سورپىن گوندى:

باكوورى، گوندىن چالىي و خۇشانا .

باشوورى، گوندى كاقلاكا.

رۇژھەلاتى، گوندىن بازي و ھنارى.

رۇژئاقايى، گوندى چاربووتى.

پىنكھانا گوندى:

ئەف گوندى دكەقندا گوندىكى مەزن بوويە ل

ساللا ۱۹۵۷ ئى ۴۳۳ كەس ل گوندى دژيان^(۱۳)، و جەن
 ئاغا و پساغا و كرمانجا بوويە، زۆرىبە ئاغايىن زىبارىيا
 ل قى گوندى بوويە، ب تايبەت مالا (ئەحمەد ئاغا)،
 ل دەسپىكا سالىن شىنستان هاتىيە وئرانكرن، ل
 ناقەراسنا سالىن خەفتىيان دوپارە هاتىيەقە ئاقاكرن،
 ل ئەنقالىن ساللا (۱۹۸۸) ئى ب ئىكجارى هاتىيە
 وئرانكرن، نھا چوار پىنج مالمەكىن خودان مالات و بۇ
 چاندنى لسەر گوندى نە، ژمارا ئاكنجىيىن وى نىزىكى
 (۳۰) كەسانە. ل ساللا (۲۰۱۳) ئى كارەبا گەھشتىن
 و مزگەفت ژى ل ساللا (۲۰۱۳) ئى هاتىيە ئاقاكرن،
 خەلكى دى يى قى گوندى ل دىنارتى، كىرە، مووسل
 و ئاكرى و سەرگەلى و مەزىنگان و بەردەرەش و
 دھۆك و زۆر جەيىن دن دژىن، ل سالىن (۱۹۵۱ - ۱۹۵۲)
 ئى خواندىنگەھ لى ھەبوويە بەلى نھا لى نىنە،
 ژ شىويناوژىن گوندى ژى كرى مەزن و كافلىن
 گوندى و گومبەتەك وەك گۆرستان ھەبە.

شكەفتىن گوندى:

ژمارەكا زۇرا شكەفتان لى ھەنە، ئاقدارتىيىن وان،
 شىل، نەھانكا، لاقا، سالىا، بەرى سور، ماسى... ھند.

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

ژ ژىدەرىن ئاقى ژى ل گوندى چەند بىر و بىرم بۇ
 ئاقدانا مەر و مالاتى لى ھەنە، ھەر وەسان كانى
 ژى لى ھەنە، ژ وان كانىيىن ھەتا نھا ئاق تى دژىت،
 سالىا، شىفا قەلا، كانەبى، كرافى، رەزا، بىكى، كانىيا
 گوندى، بوتى... ھند.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

گوندىكى خودان چەندىن زەقىيىن چاندنى بە
 ب تايبەت دەخل و جەھ و نىسك و نۆك و تىرى و
 سماق، زىدەبارى خودانكرنا مەر و مالاتى خەلكى
 گوندى د كەقندا تىرى د برە دەشتىن و ھەتا مووسلى
 دچوون و تىرى خۇ ب دەخل و دان و برنج و ھندە
 پىدقۇيىن دىتر دگۆھارت^(۱۴).

گوندى چاربووت،

گوندى چاربووت:

ئىكە ژ گوندىن مەزىن دەقەرا زىبار، ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكن گوندى ۲۱۳ كەس بوون^(۱۱۵)، گوندىكى كىم ئافە و دكەقندا مفا ژ ئافا زقستانى د ئافاسىرىجاندا ھەرگرتىيە و شوپنوارىن دىرىن لى ھەنە، ل دووڧ گوندىن دىرۇكنشىس و شوپنوارناس (عەبدۇلرەقىب يوسف) شوپنوارىن پەرسىتگەھىن ئايىننى مېترابى ل قى گوندى ھەنە و دامەزىنەرى دەولەتا دۆستەكى يا كوردى (باد كورئ دۆستەك) خەلكن قى گوندى بوو، د چەند ژۇدەرەكاندا نامازە ب كەقناتىيا قى گوندى ھاتىيە كرن، ل سالا (۱۶۲۰)ئى يوسف بەگ باپىرى مەزنى مالباتا ئاغابىن زىبار ل قى گوندى ھەغەرا داوبىن كرىيە^(۱۱۶)، ئەڧ گوندى ل سەردەمى شوڧشا گولانىن ل سالىن ھەشتىيان ھاتىيەئافاكرن و خەلكن گوندى لى نىشتەجىبووينە، بەلى د ھەوا ئەنفالاندا

د ئافبەرا ۱۹۸۸/۹/۱۵ - N/۲۵ ئى گوندى ھاتىيەوئىرانكرن و خەلكن گوندى مەشەختبووينە، پىشتى سەرھەلدانى و ھەتا سالا (۲۰۱۳)ئى تىننى چەند مالەك زقرىنەقە سەر گوندى، لى پىشتى جادە و كارەب گەھشتىننى و پروژەين ئافنى ژى بو ھاتىيەچىكرن، دەمى بەرھەققىرنا قى نقىسىننى ل داوبىيا ۲۰۱۶ئى پتر ژ (۱۱) خىزانان زقرىنەقە گوندى كو ژمارا ئاكنجىيان (۷۵) كەسن و ژمارەكا زۇرا خەلكن قى گوندى ل دەقەرا سۇرچىيان و مەخمۇر و دەشتا ھەولنرى و ئىران و توركىيا و دىنارتى و گوندى كرىيش و ئاكرئ دئاكنجىنە، گوندى ژ چەند بىنەمالان پىكدەھىت ژ وانا، بىنەمالىن تىلە و على و حسو محمد و دكەقندا مزگەفت ھەبووبە و مالا شىخىن چاربووتيان برىقە برىيە.

سەوورىن گوندى:

باكوورى، گوندىن چالى و بانىن.

باشوورۇ، گوندىن كافلىكا و دوستەك.

رۇژھەلاتى، گوندى ھۆكى.

رۇژئاقايى، گوندى كورگاقى.

ژىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

قى گوندى غەردەكى بەرفرەھ يى چاندنى و مالدارىن ھەبە و ھندەك بىرىن ئاقىن لى ھەنە، ژيارا خەلكى وى ژى ل سەر مەرو ماللاتى بە، ھەرەسە رەزىن تىرى و سىماق و باغ ژى ھەنە.

- سالا (۲۰۱۱) ئى خاوندىگەھ ل گوندى ھاتىبە فەكرن.

گوندى چالى:

گوندىگەھ كى كەفئارە و شوپنوارىن كەفئ لى ھەنە، دكەفئىتە باكوورۇ رۇژھەلاتى چارپووت ب چىيىن سەرى سۇرۇ شە، ل دووف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ۱۸۰ كەس ل قى گوندى دژيان^(۱۷)، پىشتى گوند ل سالىن شىنستان ھاتىبە بەردان ھەتا نھا نەھاتىبە ئافاكرن و خەلكى وى ل بلى و گرىش و دىنارتى و ئاكرى و سۇران ئاكرىچىبووئىنە، زارەكى دەپتە قەگىران كو دكەفئىدا گوندى چالىن مىر ھەبووئىنە و دەسەلاندارى دەقەرى كرىبە، لى دىرۇكا وان نەھاتىبە زانىن.

سەورۇن گوندى:

باكوورۇ، خالانا و گوندى شىنيا ژىرى

باشوورۇ، گوندىن ھۆكى و چارپووت.

رۇژھەلاتى، گوندى شىنىن ژوورۇ.

رۇژئاقايى، گوندى بانىن.

ژىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

چونكى پىرانىيا غەردى قى گوندى چىيىن بە و بۇ چاندنى يا بزمەتە، لەوما ژيارا خەلكى وى پىر ل سەر چاندنا تىرى و سىماق و مەرو ماللاتى بووئىنە و بىرىن ئاقىن ژى بۇ وى چەندى لى ھەنە^(۱۸).

گوندى شىن ژوورۇ:

دكەفئىتە د ئاقاد گەلبەكى دا ھەر ب ئاقىن گوندى ل چىيىن سەرى سۇرۇ، دكەفئىدا گوندىگەھ بەرنىاس بووئى ب درۇستكرنا (شەل و شەپكىن كوردى). شوپنوارىن مزگەفت و خاوندىگەھ ئايىنى لى ھەنە و زۇر زانابىن ئايىنى و رەوشەنبىرى لى رابوئىنە، مىنا زانا و ھەلبەستقان (خالد ئاغايىن زىبارى) خاوندى بەينا سىسەبانى و (الزواخر) كو دىوانەكا ھەلبەستى بوو ب زمانى غەربى و پىكدهات ژ (۴۷۱) مالكا و تەجويدا كوردى و دىوانا ھەلبەستى ب زمانى كوردى، باپىرى وى خالدى ئىكىن چووبە باكوورۇ كوردستانى ل مىرگەھ بۇنان و كەسايەتەكىن نىزىكى مىر بەدرخان بووئى و ل سەر ھەلوئىستىن وى و نىزىك بوونا وى ل مالبانا بەدرخانيان ژلاين (رەشىد پاشايىن ئوسمانى) ھاتىبە كرتن و ل كرتىگەھ ئامەدى چووبە بەر دلوقانبا خودى، نەقىبن وى نھا ل رۇژھەلاتى كوردستانى نە، ئەف گوندى مىنا گوندىن دىتر بىن دەقەرى گوندىگەھ كىم ئاقە و خودان چەند بىرىن ئاقىن بە، ل دووف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ھىمارا خەلكى گوندى ۴۱۸ بوون^(۱۹)، پىرىيا ۱۰۰ خانىيان لى ھەبوون، ژ دو ئوچاخان پىكدهات، دو مزگەفت ھەبوون، يا مەزىن ل (۱۹۳۰) ئى يا بچووكتر سالا (۱۹۴۵) ئى ھاتىبە ئافاكرن، د مزگەفتىدا خاوندىگەھ ئايىنى ھەبوو وى دەمى ۹۵ فەقى ھەبوون، ژ ھەمى گوندا ھەتا ئاكرى ژى بۇ خاوندىن قەستاقى گوندى كرىبە، ل قى گوندى كارى چىكرنا بۇشاقى دەھتەكرن، ھندەكان ژى پىشەسازىيا پىلاف و چلكىن كوردى دكرن، نىزىكى ۲۰ بىرىن ئاقىن ھەنە و ئىك كانى، ئەو ژى دگوتىن كانىيا مىرى و سى ئاش ب ئاقىن، بىرا كەپرى و خالانە و بياقىن ل گوندى ھەبوون، گوند ل سالا (۱۹۶۱) ئى ھاتىبە بەردان و ھەتا نھا نەھاتىبە ئافاكرن.

سەورۇن گوندى:

باكوورۇ، گوندى شىنى ژىرى

باشوورۇ، گوندى ھۆكى

رۇژھەلاتى، گوندىن خۇشنا و ھنارى

رۇژئاقايى، گوندى چالى بىن.

زېدەرىن زيارا خەلكى گوندى،

ئەف گوندى زى يىن كىم ئافە و ب تىن كانىمەك
و چەند بىرىن ئاقىن لى ھەنە، ژيانا وان ب رەنگەكى
گىشتى و ھەر دكەقندا ل سەر مەرۇمەلات و
بەرھەمىن چىيى بويە، مينا گوھىشك و كەزان و
كورۇسكا، ھەنا نھا تەھاتىبە ئاقاكرن¹¹¹.

گوندى شنى زىرى:

گوندىكە دكەقېتە نزارى سەرى سۇرى ل بەرامبەر
دەقەرا بارزان ل سەر رويبارى زى مەزىن، خەلكى فى
گوندى ھەر ل گوندى شنىبا ژوورى ھاتىنە، ل بەراھىن
وار بويە پاشان بويە گوند و گوندىكى بچووكە،
ئەو زى ل سالا (1۹۶۱) ئى ھاتىبەبەردان و ھەنا نھا
تەھاتىبە ئاقاكرن.

سنورىن گوندى:

باكوورى، گوندى سەورە،
باشوورى، شنى ژوورى،
رۇھەلاتى، گوندى ھنارى،
رۇژئاقايى، خالانا.

زيارا خەلكى گوندى د دەمى خۇدا ل سەر مەرۇ
مالات و سماق و بەرھەمىن چىيى بوو¹¹¹.

گوندى گورگائى:

گوندىكى بچووك و كىم ئافە، دكەقېتە د
ئاقاگەلىكە دا ل باشوورى رۇژئاقايى گوندى
چارىبوت، پىشتى ل سالىن شىنستان ھاتىبەخراىكرن
و بەردان ھەنا نھا تەھاتىبە ئاقاكرن، خەلكى وى نھا
ل چەند جھان مينا؛ دىنارتى، ئاكرى، بەردەرەش... و زۇر
جھىن دى د بەرەلەقن. تىن بۇ بۇ شىنكرنا ەردى و
بەرھەمىن سىرۇشتى قەستا گوندى دكەن.

سنورىن گوندى:

باكوورى، گوندى بانىن،
باشوورى، گوندى دۇستەك.

رۇھەلاتى، گوندى چارىبوت،

رۇژئاقايى، گوندى گادانا.

زيارا گوندى:

زىر كو گوند بۇ ئاقىن پىشت بەستىن ل سەر
بىرىن ئاقىن دكەت، لەوما ژيانا خەلكى وى پىتر ل سەر
مەر و مالاتى وچاندنا دىم مينا ترى و سماقنى بوو، زيار
ل گوندى يا زىمەت بويە ئانكو بەرغەرەھ نەبوويە،
ئاف زى وەك بىر يىن ھەى .

گوندى گادانا:

گوندىكى مەزىن بويە، د سالىن شىنستاندا ز
سەدسالىبا بوورى ھاتىبە خراىكرن و ھەنا نھا چۆلە،
دكەقېتە رۇژئاقايى گوندى گورگائى و دكەقندا
مال مەلا لى بوويە ەكى مەلا پىر، پىرانييا خەلكى
گوندى نھا ل گىرىش زىرى، كۆمەلگەھا گىرىش،
ھەشتكا، ئەرتون ژوورى، گومان، گوھانا، بامشمش،
دوودى زىرى ل سنوورى دىنارتى دىرەلەقن و پىشكەك
زى ل ئاكرى و بەردەرەش و ئالەبى د ئاكنجىنە.
د دەمى خۇدا بەك ز مەزىن گوندىن دەقەرى
بوو نىزىكى (۵۰۰) خانى لى ھەبوون، و ز چەندىن
بىنەمالان پىكدەھات ز وانا بىنەمالىن؛ ھەدوو، لاسو،
مال مەلا، جلال، جىم، بەكرىك، ھەجى سمايىل،
شل...ھند.
سماقا فى گوندى يا نافدارە و رەنگ سىپى رەنگ
كىفە زەرە.

سنورىن گوندى:

باكوورى، گوندى بانىن و نپاخى،
باشوورى، گوندى مېرداقيا،
رۇھەلاتى، گوندى گورگائى،
رۇژئاقايى، دەقەرا شارى.

زېدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

چونكى جھىن گوندى يىن تەنگ و كىم ئاف بويە،
لەوما زيارا خەلكى وى ھەر دكەقندا و ھەنا نھا زى

سەردەمى شۇرېشا گولانى، ل سالىن ھەشتىيان ژ سەدسالىيا چوويى ھىندەك ژ گوندىيان زقىرنەقە سەر گوندى و لى ئاكنجى بوون، سالا (۱۹۸۸) ئى بەرى دەسپىكرنا ئەنزالان (۲۵) خېزان لى دژيان، د نابقەرا ۸/۲۵ - ۱۹۸۸/۹/۱۵ ئى گوند ب خېزانىن تىدا كەتنە بەر ھەوا ئەنزالان و خەلكى وى مەشەخت و ئاوارە بووقە^(۲۵) و ھەنا نھا نەھاتىبەقەئافاكرن.

سنوورين گوندى :

- باكوير، گوندى ھلۇرا و شنى ژىرى
- باشوور، گوندى گادانا
- رۇزھەلات، گوندى چالى
- رۇزئاقاي، نپاخى

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ئەف گوندى ژى بو پىندىباتىن خۇ ژ ئاقى پىشتكەرمى بىرا بوو و ژيارا گوندى ل سەر مەرو مالات و رەز و مناي چىيى بوون.

گوندى سەرانى:

ئەف گوندى ژى كۇ دكەقىنە دەقەرا زىبار و دووماھىيا دەقەرى ئانكو رۇزئاقايىن زىبارە، ژ دو بىنەمالان پىكدەھات، بىنەمالا خىجەي و ەمىن، بەرى بىنە بەردان ۱۵ خانى لى بوون و نىزىكى ۱۵۰ كەسان لى دژيان، ئەف گوندى ژى ل سالىن شىستان ھاتىبەبەردان و ھىژ بى بەردايە، دو گوند ب ناقى سەرانى ژوورى و سەرانى ژىرى ھەنە.

گوندى كافىيا:

ئەف گوندى ژى دكەقىنە زىبارا ژوورى و دىشىن بىزىن دووماھىك گوند بوو، رۇزئاقايىن گوندى سىريانى بوو، ژ ئىك بىنەمال ئەو ژى بىنەمالا (شعبان) پىكدەھات، بەرى گوند ل سالىن شىستان بىنەبەردان و خرابىكرن ۱۵ خانى لى بوون، سەردەمى شۇرېشا گولانى گوند ھاتىبەقەئافاكرن، بەرى ئەنزالا ۱۹۸۸ ئى (۴۰) خېزان

ل سەر خودانكرنا مەرو مالات و سماق و تىرى يە، و پىنج كون بەفر، ئانكو جھىن بەفر ھەلگرتىن بو ھافىنى ھەبوون^(۲۶).

گوندى نپاخى:

ناقى گوندى ژ (بى بىستان ئانكو ھىك و بى باخ) ھاتىبە، ئەف گوندى گوندىكى دوورە دەست و قەدەرە لەوما د ھەموو دەماندا خەلكەكى بو پاراستنا خۇ قەسنا قى گوندى كرىبە. گوند ژ سى بىنەمالان پىكدەھات، بىنەمالىن، حجى و ژىرى و ناغا، نىزىكى ۶۰ مال بوون دبوونە نىزىكى ۴۰۰ كەسان، سالا (۱۹۵۳) ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبەقەكرن، ئەف گوندى ل سالا (۱۹۱۹) ئى ھاتىبەبەردان، پىشتى ھاتىبەقەئافاكرن چارەكا دى ل سالا (۱۹۱۱) ئى ھاتىبەبەردان و ھەنا نھا نەھاتىبەقەئافاكرن.

سنوورين گوندى :

- باكوير، گوندى ھلۇرا
- باشوور، گوندى گادانا
- رۇزھەلات، گوندى بانى
- رۇزئاقا، گوندى لاتكا

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

گوندىكى كىم نابقوويە و ژىدەرىن ئافا گوندى بىرىبوون و ژيارا گوندى سەر خودانكرنا مەرو مالات و مناي ھىك بوويە^(۲۷).

گوندى بانىي:

ژ گوندىن مەزىن دەقەرا زىبار بوو، ل دووق سەرژىمىرىيا عىراقىن يا سالا ۱۹۵۷ ھژمارا خەلكىن گوندى ۴۷۶ كەس بوون^(۲۸)، ژ پتر ژ ۱۲ بىنەمالان پىكدەھات، نىزىكى (۹۰) مال و بەرى ل سالا ۱۹۱۱ ئى بىنەبەردان دوورن (۵۰۰) كەسان لى دژيان، سالا (۱۹۲۰) ئى مزگەفت ل گوندى ھاتىبەقەئافاكرن، سالا (۱۹۱۱) ېقە ھاتىبەبەردان و نەھاتىبووناقاكرن ھەتا

لەوما ب وى ئاڧى ھاتىيە ئاڧكرن.

سئورين كوندى:

باكوورى، كوندى چەم شىڧى.

باشوورى، كوندى مالە موسى.

رۇژھەلات، زىن بىنخەمە.

رۇژئافا، كوندى ھەرىو.

پىنكھاتا كوندى:

خەلكى ڧى كوندى ژ عەشپىرەتا سۇرچىيانە، ل
سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكى كوندى تىنن ۳۱ كەس
بوو^(۲۷)، نھا نىزىكى (۳۵) سەر خىزان لى ھەنە،
كوندەكى ب ئاڧە و ژيانا خەلكى وى ل سەر چاندنى
و مەرو مالاتى يە، خواندنگەھ ژى ل سالا (۲۰۰۱)
ئ لى ھاتىيە ئاڧاكرن. ھەمى مرۇڧىن ئىكن ئانكو
ئىك بنەمالن و سۇرچى نە، سالا (۲۰۰۰)ئى دا كارەب
كەھشتى يى^(۲۸).

ل كوندى دژيان، د ئاڧبەرا ۸/۲۵ - ۱۹۸۸/۹/۱۵ئى ئەڧ
كوندە ژى كەتتە بەر ھەوا ئەتفالن و ھاتىيە خرابكرن
و خەلكى وى ئاوارە و مئشەخت بووينە و ھەتا نھا
نەھاتىيە ئاڧاكرن. بنگەھەكى پىنشمە گەيىن شۇرپشا
كولانى لى بوو. ھاتىيە چوولكرن ئانوكە نەھاتىيە
ئاڧاكرن^(۲۶).

ژىدەرىن ژيارا خەلكى كوندى:

ژ بەركو ڧى كوندى ئاڧاكا زۇر ھەبوو، لەوما
كوندىيان گەلەك چاندنا ئاڧى دكر، ب تايبەت چاندنا
برنجى، ھەروەسان بىستان دكرن و مەرۇمالات
خوداندكرن.

- كوندى چەم بىكى:

ئىكەم كوندى ناھىيا دىنارتى يە ل بەرامبەر
بىنخەمى، دكەڧىتە سەر رووبارى زى مەزن، ب دووراتبىيا
نىزىكى (۲۰كەم) رۇژھەلاتى ناھىيا دىنارتە، دارىن
بىھۆكى (بى) ل رەخى زى ل نىزىكى كوندى دزۇرن،

كوندى سۇسى:

گوندى مالە موسى:

گوندى دكەقىتە نىزىكى گوندى چەم بىكىن
ژاين باشوورئ رۇزئاقابى و نىزىكى رووبارئ زى مەزىنە
بەرامبەر بىخىمى، ئاقى گوندى ژ ئاقى بنەمالا مالە
موسى ھاتىبە، ل سالا (۲۰۰۰) ئى خواندنگەھ ل
قى گوندى ھاتىبە شەكرن و ھەر وئ سالىن كارەب
گەھشتىبە گوندى.

سنوورئىن گوندى:

باكوورئ، گوندى سوسى.
باشوورئ، گوندى بىن.
رۇزھەلاتئ، زىيىن بىخىمە.
رۇزئاقابى، مئىرەكى.

پىكھاتا گوندى:

پرانىبا خەلكى وئ ژ عەشىرەنا سۇرچى نە،
نىزىكى (۵۰) سەر خىزانان لئ ھەنە، ھەمى كەس
و كارىن ئىكن، و ژيارا وان ل سەر مەر و مالاتى بوو و
نھا پتر ل سەر مووچانە^(۱۹).

گوندى باروودخانە:

گوندىكى كىم ئافە دكەقىتە ھىنداقى گوندى
مالە موسى، پىشتى سەرھەلدانا سالا (۱۹۹۱) ئى
وھكى گوندى ھاتىبە ئاقاكرن و پىشتىر وھك عومبارا
كەل و پەلئىن بەنداقا بىخىمە بوو، خۇجھىن قى
گوندى كەسوكارىن خەلكىن گوندى مالە موسى
نە، ژيانا خەلكى وئ ل سەر مەر و مالاتى بە و نھا
پتر ل سەر مووچانە، نھا ژى ئاقابە، سالا (۲۰۰۰) ئى
كارەب گەھشتىبە قى گوندى.

گوندى سوسى:

گوندىكى ب ئافە دكەقىتە باكوورئ رۇزئاقابىن
باروودخانئ و د نھالەكى دابە، سنوورئىن وئ زى ئەقىمە:
باكوورئ، گوندى ھەرىو.
باشوورئ، گوندى سەرکەندال.

رۇزھەلاتئ، گوندى مالە موسى.

رۇزئاقابى، گوندى مئىرەكا.

پىكھاتا گوندى:

زۆرىمى خەلكى گوندى سۇرچى نە و ھىندەك ژى
نقەبى نە، نىزىكى (۱۰) سەر خىزانان لئ ھەنە،
عەردئ چاندنئ ل قى گوندى بىن كىمە و ژيانا وان ل
سەر مەر و مالاتى و چاندنئ و مېنىشئىن ھىنگىنىبە، ل
زنجىرا چىايىن پىرس ل ھىنداق قى گوندى شىكەفتەكا
دېرىن و ئاسى ھەبە دېئىزئى شىكەفتا سوسى، سالا
(۲۰۰۰) ئى خواندنگەھ ل قى گوندى ھاتىبە قەكرن،
پىشتى سالا (۲۰۱۰) ئى كارەب گەھشتىبە گوندى.

گوندى مئىرەكى:

ئەف گوندى پىشتى سالا (۱۹۹۱) ئى ھاتىبە
ئاقاكرن، ژ نىزىكى (۲۵) سەر خىزانان پىكەھىت و
پرانىبا خەلكى گوندى ب (نقەبى) دھىنە نىاسىن و
ھەمى كەس و كارىن ئىكن.
سنوورئىن گوندى:

باكوورئ، گوندى بىكرىن.
باشوورئ، گوندى خەلانە.

رۇزھەلاتئ، گوندى سوسى

رۇزئاقا، گوندى سەرکەندال.

ژيارا خەلكى گوندى ل سەر چاندنا بىرئىجى و
بەرھەمئىن چىايى و مەر و مالاتى بە، كانمىن ئاقى
لئ ھەنە.

سالا (۲۰۰۰) ئى خواندنگەھ بۇ گوندى ھاتىبە ئاقاكرن
و كارەب ژى كۇ پىشتى (۲۰۰۳) ئى ھاتىبە گوندى^(۲۰).

گوندى سەرکەندال:

ئىكە ژ گوندىن مەزىنن دۇلا نقەبى بە ل رۇزھەلاتئ
دىنارتئ و گوندىكى ب ئافە و عەردەكى بەرىن ھەبە،
نىزىكى (۱۰۰) سەر خىزانان لئ د ئاكنجى نە،
ئاقى گوندى ديارە بىن ھاتى كو گوندى بىن ل سەر
گرەكى و كەندالەك لئ ھەبە.

(توزى)، تىنى شەش حەفت سەر خىزانن و ھەمى
نقەبى نە و كەس و كارىن ئىكن، خودان مەرۇمالاتن
و ەردى چاندنن ھەبە و زيارا وان ل سەر و رەز و
باغانە. ەك خودانكرنا مەر و مالاتى، زىدەرى ئافا
كوندى كانىنە.

كوندى تويزگى:

كوند دكەقىتە سەر جادا دىنارتى- بىخمە، ل
دووف سەرزمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ھزمارا خەلكى
كوندى تىنن ۴۵ كەس بوون^(۳۱).

سنوورين كوندى:

باكوورى، كوندى نقەب.
باشوورى، كوندى بوسىل.
رۇژھەلاتى، كوندى مىركى.
رۇژئافايى، كوندى شىفا كويسكى.

سنوورين كوندى:

باكوورى، ساكا كولەكا.
باشوورى، كوندى بوسىل.
رۇژھەلات، كوندى مىرەگى.
رۇژئافايى، كوندى مىركى.
كوند سالا (۱۹۸۸) ئى د ئەنفالاندا ھاتىبە وىرانكرن،
ل سالا (۱۹۹۱) ئى ھاتىبە قەنفاكرن.

زىدەرىن زيارا خەلكى كوندى:

زيارا خەلكى وى ل سەر مەر و مالاتى و چاندنا
برنجى و دەخل و دانى و ترى يە.
سالا (۲۰۰۰) ئى خواندنگەھ ل كوندى ھاتىبە
قەكرن، مزگەفت و بنگەھەكى ساخلەمىن زى لى
ھەنە، سالا (۲۰۰۰) ئى كارەب گەھشتىبە كوندى.

كوندى مىوگى:

كوندەكى بچوكە دكەقىتە نىزىكى كانىيا

كوندى نقەبى:

پىنكھاتا گوندى:

گوندى نەقىبى نە و كەس و كارىن ئىكن و ژ شەش سەر خىزانان پىنكدهىت، ل سالا (۱۹۸۸) ئى ھاتىبە ويرانكرن و پىشتى سالا (۲۰۰۰) ئى ھاتىبەقەئافاكرن، زيانا خەلكى وى ل سەر مەرو مالاتى و بەرھەمىن چىيىبى يە، دو كانى ب ناقتى سەروكانى و كانىيا بچويك ل گوندى ھەنە و ئەو ژىندەرى ئاڧا گوندىنە.

گوندى نەقەبى:

گوندىكى خرابەيە، نەھالەك ھەر ب ناقتى قى گوندى ھەيە كو گوندى دكەقىتە تىدا، دكەقندا ژمارەكا زۇرا جويىيان ل قى گوندى دژيان، ل سالىن نۇتان ۋەكى سەرەدان ژمارەكا جويىيان ھاتبوونە دقەرئ. ناقتى گوندى ژى ژ ناقتى عەشیرەتى ھاتىبە و ئىجاخا نەبا ھندەك دىژىن ئەم زىبارى نە و ھندەكىن

دى دىژىن ئەم سۇرچى نە، ھندەك ژى خۇ ب نەقىبى دھژمىرن.

سەورىن گوندى:

باكوورى، گوندى ئىسومەرا.
باشوورى، گوندى توژكى.
رۇھەلاتى، گوندى مىركى.
رۇژئافىي، گوندى ژىركا.

ژيارا وان ل سەر خوداناکرنا مەرۇمالات و دەخل و دانى و متابىن ھىشك بوو، ئەف گوندىژى ل سالىن شىستان ھاتىبەبەردان و خەلكى وى ل جەھىن جودا بەلاقبوونە.

شىفا گويسكى:

گوندىكى بچويكە پىشتى سالا (۲۰۰۰) ھاتىبە

شىفا گويسكى:

چىيىن سەرى سادا، دكەقندا چەند سەر خىزانىن مالباتەكنى لىن ژايىنە، نھا خەلكى قى گوندى ل نامادا ژىرى ئاكنجى بووينە و ھژمارا وان كىمن تنى بۇ خودانكرنا مەرو مالاتى دچنە گوندى. نەكو زىدەتر .

گوندى ژىركا:

گوندىكە دكەقئتە نىزىكى گوندى نامادا ژوورى و ژ (۳۰) سەر خىزانان پىكدەھىت، ھەمى نەبى نە و كەس و كارىن ئىكن.

سنورىن گوندى:

باكوورى، گوندى ئىسومەرا.

باشوورى، ناحيا بجىل.

رۇژھەلاتى، شىقا گوىسكى و نەقەب.

رۇژئاقايى، نامادا ژوورى و ژىرى.

ژيارا خەلكى وى ل سەر مەر و مالاتى و بەرھەمىن چىيىي بە، پرۇژەبىن ئاقى و خواندنگەھ و مزكەفت

گوندى نامادا ژوورى،

ئافاكرن و تنى (۴) سەرخىزانن ژ ئىك مالبات و ھەمى نەبى نە، دكەقئتە ئاقبەرا گوندىن توژكى و ژىركا، ئاقى گوندى ژ ئاقى شىقىن يە كوب ئاقى گوىسكى دھىتە ئافاكرن و بوويە شىقا گوىسكى، وان چوار خىزانان تنى بۇ خودانكرنا مەرۇمالات قەستا گوندى كرىبە بوويە گوند .

سنورىن گوندى:

باكوورى، گوندى نەقەب.

باشوورى، سەنتەرى بجىل.

رۇژھەلاتى، گوندى توژكى.

رۇژئاقايى، گوندى ژىركا.

ژيانا خەلكى وى ل سەر مەر و مالاتى و متابى ھىكە^(۳۲).

گوندى مەرانى:

گوندىكە ئاقىبە لىن نھا چۆلە، دكەقئتە بنى

سەر خىزانانە، گوندەكنى ب ئافە و ھەتا سالا (۲۰۰۰) ئى گوندەكنى بەرنىاس بوو ب چاندنا برنجى. خواندنگەھەك ل سالا (۱۹۷۸) ئى و ئىكا دى ل سالا (۲۰۰۳) ئى لى ھاتىنە ئافاكرن و مزگەفت و پرۇژەين ئافى و يارىگەھا تەپا پى يا دەست كرد لى ھەبە. ژيارا پشكەكا خەلكى گوندى سەر خودانكرنا مەر و مالاتى بە و ھندەك ژى كۆ كار و بارىن ئاقارى دكەن رەزو سماق و دەخل و دان و بىستان ژى لى ھەنە .

سنورين گوندى:

باكوورى، گوندى زنوه.
باشوورى، گوندى ئامادا ژىرى.
رۇژھەلاتى، گوندى ژىركا.
رۇژئافىسى، گوندى كانى ھەلانى.

لى ھەنە، سالا ۲۰۰۰ ئى خواندنگەھا گوندى ھاتىبەدامەزراندن. ژيارا خەلكى گوندى ل سەر دەخل و دان و مەر و مالات و رەزىن ترى بە.

گوندى نىك مالى:

ئەف گوندە دكەفیتە سەر ئەردى شىقا كويسكى، ھەتا سالا (۱۹۹۱) ئى خرابە بوو و ئىك مالبات لى ھەبە و نەقەبى نە و ژيانا وان ل سەر خودانكرنا مەر و مالاتى بە. ئەو ژى بۇ خودانكرنا مەر و مالات چووینە گوندى .

گوندى نامادا ژوورى:

مەزنترىن گوندى دۇلا نەبى بە ل دووف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ۱۳۴ كەس ل فى گوندى دژيان^(۱۳۳)، و پرانىيا وان نەبى نە و ژ نىزىكى (۱۵۰)

گوندى ئامادا ژىرى،

ئامادا زىرى:

ئەف گوندە پىشتى وىرانكرنا ھۆمارەكا گوندىن دولا نەمب و فەگوھاستنا خەلكى وان بۇ سەر جادا دىنارتى و بىنخەمە ھاتىبە ئافاكرن و ژ نىزىكى (۷۰) سەرخىزان پىكەھىت.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى ئامادا زوورى.

باشوورى، گوندىن دەفەرا بىجىل.

رۇژھەلاتى، گوندى زىركا.

رۇژئاقايى، گوندى بەرۇزا زاوا.

پرانىيا خەلكى قى گوندى كەس و كارىن ئىكن. ئەف گوندە سىن جارن ھاتىبە چۆلكىن سالا ۱۹۱۱ و ۱۹۸۴ و ۱۹۸۸ ئى پىشتى سەرھلدانى ھاتىبە قەئافاكرن و نھا ئاقايە و دو كانى ب ناقىن (كانىيا مارى، كوشك) لى ھەنە.

ژيارا خەلكى گوندى ل سەر چاندنى و مەرو مالاتى يە، ژىلى كو نھا پىرىيا گوندىيان فەرمانبەر و پىنشمەرگە و مامۇستانە.

كارەب و جادە ھەر دگەل ئاقابوونەفا گوندى و ل سالا (۱۹۹۵) ئى خواندنگەھ ژى ل قى گوندى ھاتىبە قەكرن و ل سالا (۲۰۰۰) ئى ئاقايىن مزگەفتى ژى لى ھاتىبە ئافاكرن.

گوندى بەرۇز زاوہ:

ئەف گوندە ل سالا (۱۹۸۱) ئى ل سەر جادا دىنارتى بىنخەمە ھاتىبە قە ئافاكرن پىشتى ھۆمارەكا گوندىن دولا نەمب قەگوھاستىنە قى جەھى و نھا ژى ئاقايە و نىزىكى (۳۰) خانى كو دىنە (۴۰) سەرخىزان و پىرىيا وان كەس و كارىن ئىكن. ناقىن گوندى بىن ھاتى كو كانىيەكا ناقىن ب ناقىن زاوا ل قى گوندى ھەبە و گوند بخۇ ژى دكەقتە بەرۇزى، خەلكى گوندى ژ بىنەمالەكى ب ناقىن مالا سەعدوى پىكەھاتىنە.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى سەفتىن.

باشوورى، سەرى سادا.

رۇژھەلاتى، گوندى ئامادا.

رۇژئاقايى، بازارى دىنارتە.

زىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيانا خەلكى وى ھەر دكەقتە ل سەر مەر و مالاتى و دەخل و دان و برنج و رەز و باغ و سماقنى بوو. لى نھا پىتر ل سەر مووچانە. قى گوندى دو مزگەفت لى ھەنە، ئىك ژوان سالا (۱۹۹۵) ئى ھاتىبوو ئافاكرن و يا دووى ل سالا (۲۰۱۵) ئى. سالا (۲۰۰۰) ئى كارەب كەھشىتە گوندى ۲۴.

ئەقى گوندى بىتنى كانىيەك ب ناقىن كانىيا زاوا ھەبە.

گوندى كانى ھەلان:

دكەقتە ناقىبەرا دىنارتى و ئامادا زوورى ژلاين رۇژھەلاتى، نىزىكى (۴۰) مالانە كو دىنە نىزىكى (۵۰) سەر خىزانان و پىرىيا وان كەس و كارىن ئىكن. ناقىن گوندى ھاتىبە كو كانىيەك ب ناقىن كانىيا ھەلان ھەبوو ھەلوما ناقىن گوندى ژى بوو ھە كانىيا ھەلان، خەلكى گوندى ژ بەك بىنەمالن ب ناقىن بىنەمالا ئىبراھىمى غومەرى.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى زىوہ .

باشوورى، گوندى بەرۇزا زاوا.

رۇژھەلاتى، گوندى ئامادا.

رۇژئاقايى، باژىرى دىنارتە.

ئەف گوندە سىن جارن ل دەمىن حكۇمەتەن عىراقى ھاتىبە بەردان سالا ۱۹۱۱ و ۱۹۷۴ و ۱۹۸۴ ئى و پىشتى سەرھلدانى گوند ھاتىبە قەئافاكرن.

لىن ھەنە، ئىكا كەشەنە و يا دى سالا (۲۰۰۱) ئى
ھاتىبە ئاكارنى، سالا (۱۹۷۸) ئى خواندنگەھ لى
ھاتىبە ئاكارنى^{۱۳۵}.

دورىانا دىنارتە

بشتى سالا (۱۹۸۷) ئى حكۇمەنا بەرى يا عبراقنى
خەلكى گوندى كەلاتى و دەورووبەرىن وى ل سىنوورى
ناحيا بچىل دەرنىخستىن، ل فى جەس كو دىبەتە عەرد
و زەقىيىن دىنارتى ئاكنجىكرن، دكەقىتە باشوورى
رۇزھەلاتى دىنارتى ب دووريا (۷۰۰م)، ئافى وى ژى بى
ژ پەيما (مفرق)ا عەرەبى ھانى كو دەروازا دورىاناپە و
پىرىيا (۲۰) خانى لى ھەنە كو دىنە نىزىكى (۴۰)
سەرخىزانان، پىرانىيا خەلكى وى ژ عەشىرەتا سۇرچى
نە، ژيارا وان ژى ل سەر چاندنى يە، ھەروەسا چەندىن
مامۇستا و فەرمانبەر و پىشمەرگە ژى ھەنە، سالا
(۱۹۹۹) ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبەئاكارنى،
سالا (۲۰۰۰) ئى مزگەفتا گوندى ھاتىبە ئاكارنى،
خەلكى گوندى ژبەمالا مامندى سۇرچى نە و سالا
۱۹۹۹كارەب گەھشتىبە گوندى^{۱۳۶}.

گوندى گويىكى

ب دووريا (۴كم) گوند دكەقىتە باشوورى دىنارتى،
ئافى گوندى گويىكى يان گويىكى يە و خەلكى
گوندى دىبىن ئافى وى بى ژ گويىزا ھانى كو گەلەك
گويىز لى ھەنە.

سىنوورىن گوندى

باكوورى، گوندىن مەزرىنكەنى و كرىش ژوورى.
باشوورى، گوندى چونا.
رۇزھەلاتى، گوندىن سەرگەلى و دىنارنە
رۇزئافىي، گوندى ھەشتكا.

پىكھاتا گوندى

پىرانىيا خەلكى فى گوندى خىزم و كەس و كارىن
ئىككىن ژ عەشىرەتا زىبارى نە، ژمارا ئاكنجىيىن وى
(۱۷۰) كەسنى كو دىنە (۳۵) خانى .

ژىدەرىن ئافا گوندى

ژىدەرىن ئافى ل فى گوندى كانىنە وەك كانىيىن،
سىنجى، پىرقاسم، كانىيا خەلاتى، نەپا پىرۇزەبى ئافى
ژى بو گوندى ھاتىبە چىكرن.
ژ جەيىن ئاقدارىن ژى، (گرى سىپورى و گرى
سىپىلكى بەراشا، گرى نوى).
گوندى دو مزگەفت ھەنە، ئىك سالا (۱۹۹۵) ئى و
يادىتر سالا (۲۰۰۰) ئى ھاتىبەئاكارنى، كارەب ژى سالا
(۲۰۰۰) ئى دا گەھشتى يى .

گوندى سەرگەلى

گوندەكن بچويكە و ھەتا نەپا تاخەكە سەرب
دىنارتى قە، بشتى سالا (۲۰۰۳) ئى بەرقرەھ بوويە
و نىزىكە دگەل دىنارتى ئىك بگرىت، دكەقىتە
دوورانىيا (۱كم) ژىرىن دىنارتى و ل دەرى گەلىن
گەلى زىنا ژلايى باكوورى قە، ئافى وى ژ وى چەندى
ھاتىبە كو دكەقىتە سەرگەلىن زىنا.

سىنوورىن گوندى

باكوورى، ناحيا دىنارتە.
باشوورى، گەلى زىنا.
رۇزھەلاتى، گوندى مفرق دىنارتە.
رۇزئافىي، گوندى گويىكى.

پىكھاتا گوندى

پىكھاتا گوندى تىكەلە ژ عەشىرەتىن زىبارى و
سۇرچى و ھندەك ژ دەفەرا سۇران، نىزىكى (۹۰)
سەرخىزانان،
تىن كانىيەكا ئافى ئەو ژى (كانىيا سەركانىي)
ل گوندى ھەيە.
سالا (۲۰۰۰) ئى بنگەھەكن ساخلەمىي
ب ھىمەتا بەھمەنى قوبادى دەرھىنەرى
فلمى (كويىسەلەكان دەفرن) ل فى گوندى
ھاتىبەقەكرن، زۇرىەى دىمەنىن وى فلمى ل فى
گوندى ھاتىبوونە وىنەكرن، دىسان دو مزگەفت

زئدەرى ئاقا گوندى:

گوندهكن ب ئاقە و جەهەكن گەشتىارى يە و چەند كانى لى هەنە، مينا كانىيا گوندى ياسەرەكى و كانىيا بناقنى و هتد... زيانا پترييا خەلكى وى ل سەر چاندنى يە ب تايبەت چاندنا ئاقى مينا (گويز و سىئف و خوڭ و ھناران)، ديسان عەردى چيائى زى ھەبە كو سماق و تى لى دھىتە چاندن.

ل ئاقەراستا سالا (۱۹۹۳) ئى خواندنگەھ لى ھاتىيە ئاڧاكرن و مزگەفت زى ھەبە، سالا (۱۹۹۹) ئى كارەب گەھشتىيە گوندى، ھافىننن فى گوندى د فىننكن و زڧستان زى زور د سارن و بەفرەكا زور لى دھىت چونكە نزارە و دكەڧىتە ب چيائى ڧە ل رۇزئاقايىن گەلىن زنتا.

گوندى ھەشتكا:

ئەڧ گونده دكەڧىتە زىريا زنجىرا چيائى سەرى ئاكرى و (۵كم) ز سەنتەرى ناھىا دىنارتى دوورە، ئاقى

گوندى بىنكەھاتىيە زىو برگان (ھەشت+ ئىكن) و دىئىژن جارن مەزنەك ل گوندى ھەبوويە، كو عەرد داڧ خەلكى، ز ھەشت پشكان ھەفت بۇ خو دېرن و تىن پشكەك د دا وى خەلكى عەرد شىندكر، ئەو دو پەيڧ سڧك بوويە و بوويە ھەشتكا. پشتى سالا (۲۰۰۰) ئى گوند بەرفرەھبوو و ژمارەكا مالىن گوندى ئاقىرى ل زىريا گوندى گوندهكن دى ب ئاقى ھەشتكا زىرى ئاڧاكرن، كو بىكدھىت ز (۸) سەرخىزانان و پترييا وان كەس و كارىن ئىكن كو دكەڧندا ز گوندى گادانا ھاتىنە.

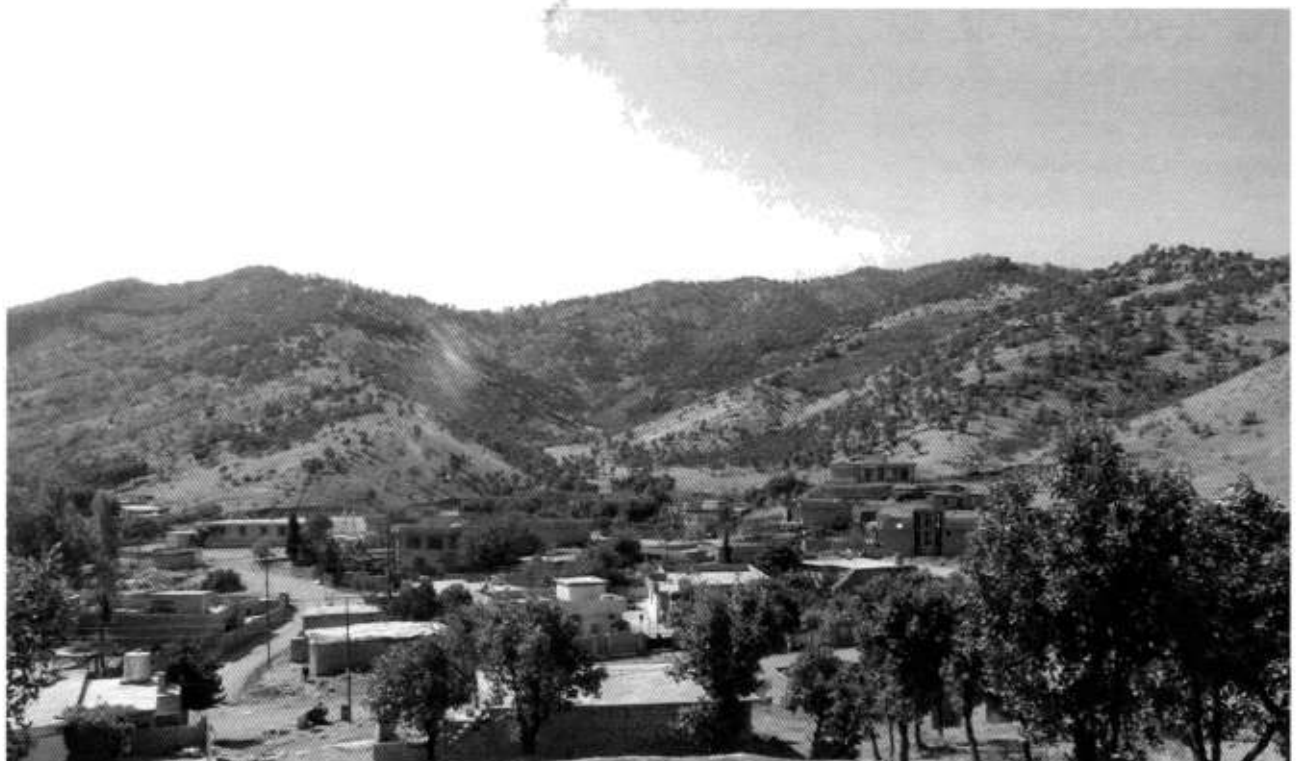
سەوورين گوندى:

باكوورى، گوندىن كرىيش و ئىشكەفتى.

باشوورى، گوندىن جونا و باشقال.

رۇزھەلاتى، گوندى كويسكن.

رۇزئاقايى، گوندى شرتا.

گوندى ھەشتكا

پىكھاتا گوندى:

خەلكن گوندى ل دەسپىكنى ژ گوندىن (باشقال و جۇنا) نىزىك ئاكرى ھاتىنە قى گوندى و ھەتا نھا لى دژىن و پىرىيا وان خزم و كەس و كارىن ئىكن، بەرى وان زى ھندەك ژ گوندى كادانا ھاتىنە قى گوندى و لى ئاكنجىبوونە، نھا پىتر ل (۵۰) سەر خىزانان لى ھەنە.

شوينوارىن دىرەكن ل گوندى ھەنە، ھەر وەسان شكەفت زى ھەنە.

ئەف گوندى گوندى كى ب ئافە و چەندىن كانى لى ھەنە، مىنا شوركامىركا، شىفكامىركا، كانىيا مەلا عىساي، سەرۇكانىيا گوندى. ژيانا خەلكنى وى ل سەر چاندنا ئافى يە، مىنا سىف و خۇخ و تى و ھنار...ھتد.

سالا (۱۹۷۸) ئى خواندنگە ھل گوندى ھاتىبە قەكرن و سالا (۱۹۸۷) ئى كارەب گەھشتىبە گوندى.

گوندى مەزرىنگانى:

گوندى دكە قىتە رۇژئافىن دىنارتىن ب دووربا (۱كم).

ل دەسپىكنى ئافى قى گوندى (بازنجا) بوو، لى ب بوورىنا دەمى ئافى وى ھاتە گوھرىن و بو مەزرىنگان.

سئورىن گوندى:

باكوورى، گوندى ھەرنى.

باشوورى، گوندى گويسكى.

رۇژمەلاتى، ناحىيا دىنارتە.

رۇژئافىي، گوندى كرىبش.

پىكھاتا گوندى:

خەلكن گوندى ھەمى زىبارىنە ژ گوندىن، ھۆكى، كادانى، چالى، چاربووتى نە، زۇرىن دن زى لى دژىن، گوند ژ (۱۱۵) مالان پىكدھىت، ژمارا ئاكنجىيىن وى نىزىكى (۸۵۰) كەسانە، ھندەك ژ خەلكنى قى گوندى نھا بەرىلە لاف بووىنە ل سەر دەقەران قە.

شكەفتىن گوندى:

قى گوندى چەند شكەفت لى ھەنە، ژوانان

كرىبش زىرى

شكەفتا عەباس، شكەفتا رازا، شكەفتا كەلى.

زىدەرىن ئاغا گوندى:

زىدەرىن ئاغا زى ل گوندى كانىنە، مىنا كانىيا گوندى، كانىيا ئنا، سەرۋىكانى، كانىيا ئىشا، ئىلى بىرەكا ئاغا قەخورنى زى لى ھەبە، لەوما پىرىيا عەردى گوندى بىستان و رەزىن دىمى نە، لى ئىھا زۆرىيا خەلگى قى گوندى بووینە خودان مووچە و كار ل گوندى كىم بووې. گوند ب بەرھەمىن خۇ يىن ئاقى و قىقىن ھاقىنى بىن ب ئاڧ و دەنگە، مىنا ھۇر، نرى، ھنار، ھند... تايبەتى ھنارنى مالا نىروى كو ل دەقەرى ب ئاڧ و دەنگىن.

ساللا (۱۹۹۹) ئى خواندنگەھ ل قى گوندى ھاىبە فەكرى، ئاڧاھىيى مژگەفتى زى د سالىن شىستاندا ھاىبە ئاڧاكرى و رىيا وان زى رىيا گشتى يە كو د ئاڧاگوندى را دچىنە دەقەرى، ساللا ۱۹۸۰ ئى كارەب كەھشتىبە گوندى.

گرىشى زىرى:

گوندەكى ب دار و بارە، دكەقىنە دووراتىيا نىزىكى (آكم) رۇژئاقىيى دىنارتى، ئاقى گوندى ژ دو بىرگەيان (گر + بىش) بىنگەھاىبە، ب واتايا (گرى بىشى) كو جھەك لى ھەبە و ھەتا ئىھا زى دىزىنى (گر) (بىش) زى ئەو دەمى كىا ھىكەبىت.

سەورىن گوندى:

باكوورى، گوندى ھەرن
باشوورى، گوندى ھەشتكا
رۇژھەلاتى، گوندى گرىشى زوورى
رۇژئاقىيى، كۆمەلگەھا گرىشى.

بىنگەھا گوندى:

پرانىيا خەلگى گوندى د بىناتدا خەلگى گوندى كادانا نە ل دەقەرا زىبار، ژمارا وان (۱۱۵) سەرخىزانى كو د دەمى بەرھەڧكرنا قى ئىسسىنىدا دىوونە (۱۷۰) كەس.

زىارا خەلگى گوندى:

گوندەكى ئاقىبە، كانىين ئاقى لى ھەنە مىنا: كانىيا مۇساي، كانىيا پەلنا، ھند... لەوما زىانا خەلگى وى زى پىتر ل سەر چاندنا قىقى يە، ۋەكى سىڧ و خۇخ و ھنارۇك و ھۇر و گويز و دىسان مەر و مالاتى خودان دكەن. جھىن ئاڧدار زى ۋەكى ھاىنگەھ لى ھەنە، ۋەكى ھاىنگەھا بىن گويزا. ساللا ۱۹۸۰ ئى كارەب كەھشتىبە گوندى ساللا ۲۰۰۰ ئى ئاڧاھىيى مژگەفتى و خواندنگەھا گوندى ھاىنەئاڧاكرى.

گوندى گرىشى زوورى:

ئاقى گوندى ھەمان ئاقى گرىشى زىرى يە.

سەورىن گوندى:

باكوورى، گوندى ھەرن.
باشوورى، گوندى ھەشتكا و گويسكى
رۇژھەلاتى، گوندى مەزىنگان.
رۇژئاقىيى، گوندى گرىشى زىرى.

بىنگەھا گوندى:

پرانىيا خەلگى گوندى ژ عەشېرەنا زىبارىيانە و خەلگى قى گوندى ل مفرق دىنارتە، شكەفتى، بەنى ماووت، دقرى، كافلكا، دۇستەك دزىن. دەمى ئىسسىنا قى بابەتى ھۇمارا وان (۱۴۶۸) كەسنى كو دىنە (۲۰۰) مال. چەند كانى ل گوندى ھەنە، ۋەكى كانىيا محمد قادوى، كانىيا رەشكوى، كانىين بىن گىزا. خواندنگەھ ل ساللا (۱۹۷۵) ئى ل قى گوندى ھاىبە ئاڧاكرى، ساللا (۱۹۸۰) ئى كارەب كەھشتىبە گوندى.

گوندى كۆمەلگەھا گرىشى:

ئىكەم كۆمەلگەھە ل سەردەمى حكۆمەنا عىراقى ساللا (۱۹۸۷) ئى ل دەقەرا نەھلى ل سەر عەردى گرىشى ل نىزىكى گوندى گرىشى زىرى ھاىبە ئاڧاكرى و ۋەكى گوند دەپنە ھۇمارتن.

و مزگەفت (۱۹۹۹) ئ و پىشتى سەرھلدا نا (۱۹۹۱) ئ
كارەب گەھشتىبە كۆمەلگەھى.

گوندى شرتا:

گوندى دكەقېتە رۇژئاقايا گوندى ھەشتكا و نىزىكى
(۱۶كم) ژ سەنتەرى ناھىن دوورە. ئاقى گوندى ۋەك
ھندەك ژ گوندىيان دېئژن: ىن ژ (شىرەتا) ھاتى.
چونكى خەلكى گوندى ھەر دكەقندا مرۇقئىن دىندار
بوون و مامۇستايىن زىرەك و شەھەرەزاىىن دەقەرئ
بووینە، ھەرۋەسا ھەكىم بووینە كو نەخۇشىىن
خەلكى چارەكرىنە و شىرەت ل خەلكى كرىنە.
لەوما دېئژن ئاقى شرتا ىن ژ شىرەتا ھاتى.

سئورئىن گوندى:

باكوورى، گوندى ئىشكەفتى.
باشوورى، گوندى باشقالا ئاغا.
رۇژھەلاتى، گوندى ھەشتكا.
رۇژئاقايى، گوندى ئاقدەلكا.

سئورئىن كۆمەلگەھى:

باكوورى، گوندى ھەرن.
باشوورى، گوندى ھەشتكا.
رۇژھەلاتى، گوندى كرىش ژئرى.
رۇژئاقايى، گوندى ئىشكەفتى.

پىكھاتا كۆمەلگەھى:

گەلەك زىبارى ل قى كۆمەلگەھى ئاكنجىكرىنە،
مىنا خەلكى گوندىن پرىسە و كافى. لى نھا خەلكى
گوندىن ۋەك: كافى و ھلورى و گادنى و پرىسەى
ھاتىنئ، ژمارا مالىن گوندى دىنە (۱۴۵) خانى و يا
خەلكى ۋى نىزىكى (۸۰۰) كەسانە.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ل سەر خودانكرنا مەر و مالانى و چىكرنا
بىستانانە، ھزىرىن كرىشىن ئاقودەنگن، ئاقا وان ژ
كرىش دەنت.
ل سالا (۱۹۹۷) ئ خواندىگەھ لى ھاتىبە فەكرن.

گوندى شرتا

پىنگھاتا گوندى:

خەلكنى گوندى زىبارى نە و ھەمى مۇۋەتتىن ئىكن، ل دوۋف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ھۇمارا خەلكنى گوندى ۱۲۲ كەس بوو^(۳۷). كارى وان يى سەرەكى زى جۇتبارى و خودانكرنا مەر و مالاتىبە، گوند ب بەرھەمىن خۇ يىن ئافى و دىمى ئاقدارە، ھەرھەسا گوند ب شىخا زى يىن ئاقدارە كودىتتىن (شىخىن شىرتا). ژمارا ئاكنجىيىن وى (۱۸۵) كەس د (۳۹) خانىياندا .

ھىندەك شىونوار و جھىن كەقنار ل گوندى ھەنە ۋەك، ناۋسكەك ۋەكى شكەفتا نە يا ل چىيىن گوندى. ھەرھەسا شىونوارى ئاشى ئافى زى لى ھەبە، زىلى چەند چالين بەفرى (كونبەفر) ل چىيى. چەند كانى ل گوندى ھەنە ۋەك كاتىيا گلەخىنكى، سەرۋىكانىيا گوندى.

سالا (۱۹۹۸) ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبەفەكرىن و سالا (۲۰۰۰) ئى كارەب گەھشىتتە گوندى.

گوندى شكەفتى:

گوندىكى ئاقايە و دوورە ژ رىيا سەرەكى، ئافى گوندى ژ شكەفتى ھاتىبە كو زور شكەفت لى ھەنە.

سۈۋرىن گوندى:

- باكوورى، گوندى بازى.
- باشوورى، گوندى شىرتا.
- رۇژھەلاتى، كۈمەلكەھا گرىبش.
- رۇژئافىي، گوندى بەنى ماۋەت.

پىنگھاتا گوندى:

خەلكنى گوندى زىبارى نە، ل دوۋف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ھۇمارا خەلكنى گوندى ۱۸ كەس بوو^(۳۸). دىياتدا ژ بەنى ماۋەت و شەھى و شكەفتىن بخۇنە. ئەف گوندى زى ۋەك پىرانىيا گوندىن

دەقەرى ھەتا سەرھەلدانا (۱۹۹۱) ئى يى بەردى بوو، پىشتى سەرھەلدانى گوند ل ژىرىن گوندى كەقن ھاتىبەئافاكرى.

جھىن شىونواران زى لى ھەنە، ۋەكى دىرەكى كو ھەتا نە شىونوارىن وى ماينە، ھەرھەسا شكەفت زى لى ھەنە، ۋەكى شكەفتا كەلى، زىلى كون بەفرەك زى ل گوندى ھەبە.

زىدەرپىن ئافى:

چەند كانى ل گوندى ھەنە، ۋەك، كاتىيا بەرانك، كاتىيا ھور، كاتىيا مىرزا مەھمەد، كاتىيا گوندى سەرى، كاتىيا سارك. و بىرەك زى لى ھەبە. و ئافەك ھەبە كو بكىر فەخوارىن ناھىت.

ژارا خەلكنى گوندى ل سەر خودانكرنا مەر ۋ مالات و چىلانە.

خواندنگەھ زى ل گوندى ھاتىبەفەكرىن.

گوندى بەنى ماۋەتا:

ئەف گوندى دكەفەتتە نىزىكى گوندىن شكەفتىن و دقرىن، ل دوۋف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ھۇمارا خەلكنى گوندى ۱۲۸ كەس بوو^(۳۹)، و سالا (۱۹۸۶) ئى ژئەنجامىن سەرۋىبەرى دەقەرى ھاتىبەبەردان و پىرىيا خەلكنى وى ل گوندى شكەفتى ئاكنجىبوون، نە تى چەند مائەك ل قى گوندى دژىن.

سۈۋرىن گوندى:

- باكوورى، گوندى كافلكا.
- باشوورى، گوندى شىرتا.
- رۇژھەلاتى، گوندى ئىشكەفتى.
- رۇژئافىي، گوندى دقرى.

پىنگھاتا گوندى:

خەلكنى گوندى ھەمى زىبارى نە، خواندنگەھ و مزگەفت لى نىن چونكى كىم خەلك لى دژىن .

گوندى دىقريى:

سنورىن گوندى:

باكورى، گوندى كافلكا.

باشوورى، گوندى ناقدەلكا.

رۇزھەلاتى، گوندى بەنى ماووت.

رۇزئافايى، گوندىن سىيانى و خانەكى.

گوندى دۆستەكا:

گوندەكى عەشپەرەتا زىبارىيانە ژ سالا (۱۹۸۰)

ئىقە ب بەكجارى ھاتىيەبەردان، ھەتا نھا نە ھاتىيە ئاقاكرن ، تىنى ھندە كافلە خانى لى ھەنە، خەلكى وى زى نھا ل گوندى دىقريى و دىنارتە و ئاكرى و ھەولير و زۇر جھىن دى دژىن.

سنورىن گوندى:

باكورى، گوندىن چارىووتى و كورگافى.

باشوورى، گوندىن خانەكى و كىرە و نەرتوون.

رۇزھەلاتى، گوندى كافلكا.

رۇزئافايى، گوندىن مىرافىيا و نەرتوون.

زىدەرەن ناقا گوندى:

ل سەر كانى و بىر و بىرم و سىرىجان بوو، ژ كانىن گوندى، كانىيا بانى پىرا، كانىيا ماملا ئەف گوندى ب سماق و ھەبوونا رەزىن تىرى يى ناقدارىوو، ژارا وان زى ل سەر مەر و مالات و سماق تىرى و متاى ھىشك يى چىبايى بوويە^{۱۶۱}.

گوندى سىيان تەتو:

گوندەكى كەقنارە و دكەقنارە جوى و مەسىحى لى ھەبوويە، ب دوورائىيا نىزىكى (۲ كم) دكەقەتە رۇزئافايى دىنارتى، گوند دىتە دو گوند ب ناقتىن سىيان تەتو و سىيانا جەجى حسىن، نھا ب ھەقرا دىبىزە ھەردووان سىيان تەتو . ژ چەند بىنەمالەكا ۋەك بىنەمالىن، ججى زاھىر و جى رشىد و قرتاسى و سعو و دىي و ملا عبدالله پىكھاتىيە.

سنورىن گوندى:

باكورى، گوندى خانەكى.

باشوورى، گوندى موسلىان.

رۇزھەلاتى، گوندى دىقريى.

رۇزئافايى، گوندى كىرە.

گوندى كافلكا:

ژ وان گوندىن زىبارىيانە يىن ل سالا ۱۹۸۵ ھاتىيەوئراكرن و ھەتا نھا نەھاتىيەفە ئاقاكرن و نەزقربىنەفە سەر گوندى، خەلكى وى ل گوندى دىقريى و ئاكرى و بەردەرەش دژىن.

سنورىن گوندى:

باكورى، گوندىن چارىووت و ھۆكى.

باشوورى، گوندى دىقريى.

رۇزھەلاتى، گوندى بازى

رۇزئافايى، گوندى دۆستەك.

ژارا خەلكى گوندى، د دەمى خۇدا ب ھىفيا خودانكرنا مەر و مالاتى و متايى ھىشك و چىنيا سماق بوويە، بەلىن نھا گوندى بەردايە و ھەرنىك ل جھەكى ب رەنگەكى دژىن.

پىكھاتا گوندى:

پىكھاتا وان ھەمى زىبارى نە ، نھا نىزىكى (۴۰) سەرخىزانانە.

گوندكى ئاقىيە و يىن بەرنىاسە ب چاندنا فىقى، ۋەكى سىئف و خۇخان، ل فى گوندى دو مزگەفت ھەنە، ئىك ل سالىن ھەشتىيان ھاتىبە ئافاكرن و يا دى ل سالا (۲۰۰۰) ئى، سالا (۱۹۹۴) ئى خواندنگەھ لى ھاتىبەقەكرن و سالا (۱۹۸۷) ئى كارەب گەھشتىبەگوندى.

ژيارا خەلكى گوندى ل سەر كرنا بىستانان بوو ۋەك بىستانىن، خۇخ و سىئف و ھژىران، ھندەكان دەخل و دانى دكرن، بەلىن نھا ئەف رىنجىبەرىيە كىم بووینە پتريا وان مووچەخورن^(۴۱).

گوندى خانەگى:

گوند دكەقىتە دووراتىيا (۴۱كم) ژ ناحيا دىنارتە، گوند دو گوندە، لى ب گوندەكى دەيتە نىاسىن، ژ سالا (۱۹۸۷) ئىقە دۇستەكى و خانەگى لى دژىن، سالا (۲۰۰۰) ئى خواندنگەھ لى ھاتىبەقەكرن و

ئاقھىن مزگەفتى سالا (۲۰۰۵) ئى ھاتىبەئافاكرن.

سئورىن گوندى:

باكوورى، گوندى دۇستەك.

باشوورى، گوندى سىيان.

رۇژھەلاتى، گوندىن سىيان و دقرىن.

رۇژئاقى، گوندى گىرە.

ئاقەكا باش ھەيە و بىستان تايبەت يىن ھناران زۇر لى ھەنە و ژيارا وان سەر بىستان و مەر و مالاتى تى و متاي ھشك بوو.

گوندى گىرە:

ئەف گوندە دكەقىتە دوورىيا (۱۵كم) ژ سەنتەرى ناحيا دىنارتى. گوند ل دەسپىكى ل سەرى ئانكو دوور بووې ژ رىيا گشتىيا نەھلى، لى ژبەر نەبوونا خزمەتكوزىيان ھاتىبە نىزىكى رىيا گشتىيا نەھلى و تا نھا ئاكنجىين وى جھىنە، ئاقى گوندى ژ وى چەندى ھاتىبە كو ئاقا وان گىرە گرتى دبىت لەوما

گوندى گىرە

بوويە كىرەي.

گوندى نەرتۇن ژوورى:

ئەف گوندە دكەفېتە سنوورى ناھيا دىنارتى ب دوورىيا (۱۶كم) ژ ناھيا دىنارتە دوورە، ل دووف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكن گوندى ننى ۹۲ كەس بوو، ديارە ئىك گوند بوويە^(۴۲)، و بوويە دو گوند، ئىك ژىرى و ئىك ژوورى، بىن ژوورى ژمارا ئاكنجىين وى نىزىكى (۱۰۰) سەرۇكخىزانان.

سنوورين گوندى:

باكورى، گوندى دۆستەك.
باشوورى، گوندى كورتكا.
رۇژھاللى، گوندى كىرەي.
رۇژئاقايى، گوندىن بامشمش و كوماننا.

سالا (۲۰۰۳)ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبەھەكرن، مزگەفتا نھايا گوندى سالا (۲۰۰۱) ئى ھاتىبەئاقاكرن.

د ژئدەراند ھاتىبە ئەف گوندە كەفئە گوندەكى مەسىھىيان بوو و شوينوورين دىرەكى ب ئاقى مارگورگىس لى ھەنە، لى ئەف گوندە نھا بىن قالايەھ ژ مەسىھىيان، ل سالا (۱۸۵۰)ئى بادجەرى سەرا قى گوندى داھە وەك ئەو دىئىت ۱۵ خىزانين مەسىھى لى ھەبوون و پەرسىتان (كاهن)ەك ھەبوو، دەستقىسەكى ئىنجىلى بىن سالا (۱۷۵۵) ئى ب دەستى كەسەكى خەلكى قى گوندى ب ئاقى (ايشوع بن ابراهيم) ھاتىبەئىسبىن ھىژ ل مەترانخانا كلدانىيا ئاكرى يە^(۴۳).

گوندى نەرتۇن ژىرى:

ئەف گوندە دكەفېتە دوورىيا (۱۶كم) ژ ناھيا دىنارتە، ل دەسپىنكى ئەف گوندە ل سەرى بوو، لى ژىر نەبوونا خزمەتگوزيان پىشتى سەرھلدانى ھاتىبە نىزىكى رىيا گىشنىيا نەھلى و نا نھا لى دناكنجى نە خزمەتگوزارى ژى وەك ئاف و قوتابخانە و رى و بەر قان ھاتىبە سەر رىيا گىشنى ئاكنجى

سنوورين گوندى:

باكورى، گوندى دۆستەك.
باشوورى، گوندى كورتكا.
رۇژھاللى، گوندىن سىيان و خانەكى.
رۇژئاقايى، گوندى ئەرتوون.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ھەمى زىبارىنە ژ گوندىن ھۆكى و گادانى و بىن بەرى وان ھەمى كىرەي نە. گوند ل دەسپىكا سالىن ھەشتىيان ھاتىبەبەردان و چۆلكرن، لى ل سالا ۱۹۸۶ئى سەر ژ نوو ھاتىبەھەئاقاكرن و ھەنا نھا بىن ئاقابە

كانىين گوندى:

زۇر كانى لى ھەنە وەكى، كانىيا گوندى، كانىيا دوولەسور، كانىيا مىرگا تودا، كانىيا سەرى گوندى، كانىيا حسىن، كانىيا نەزىرى، كانىيا جى مىرزا... و ھتد.

ژىدەرین زيارا ھەلكى گوندى:

د دەمى خۇدا زيارا وان ل سەر مەر و مالات و دەخل و دان و سماق بوويە، نھا ئاف ل قى گوندى كىم بوويە و بىستان ژى كىم بوويە و خەلكى پتر بەرى خۇ داينە مووچەبان و بارا پترا گوندىيان پىشمەرگە و فەرمانبەر و مامۇستانە و گوند بەرەف كىمبوونى قە دچىت.

ھەروەسا چەند جەھن ئاقدار ژى ھەنە، وەكى كركى دىرى و گرى مەزن و بەرى سوور، ژىلى سىن چوار گر و شكەفت و زۇر جەھن دى ژى لى ھەنە.

سالا (۱۹۹۶)ئى بۇ ئىكەم جار خواندنگەھ لى ھاتىبە ھەكرن و مزگەفت ژى ل سالا (۱۹۹۸)ئى ھاتىبە ئاقاكرن، كارەب سالا (۱۹۸۷)ئى گەھشتىبە گوندى.

بوونە. ژمارا ئاكنجىيىن فى گوندى نىزكى (۲۵۰) سەرۇكخىزانانن.

سنورين گوندى:

باكوورى، گوندى ئەرتوون ژوورى.
باشوورى، گوندى كورتكا.
رۇژھەلاتى، گوندى كىرەى.
رۇژئاقابى، گوندىن بامشمش و كوماننا.

پىكھانا گوندى:

خەلكى گوندى زىبارىنە ژ گوندى ھنارئ ھالىتىنە.

ژىدەرى ژيارا خەلكى گوندى:

ل بەرى خەلكى گوندى جۇتبار بوون، رەزىن دىمى و ئاقى و بىستان ھەبوون و جۇرىن فىقى مىنا ھنار و ترى و ھزىر و خۇخ و دەخل و دان سماق... و ھتد دچاندن. لى ئھا پتر بووینە خودان دەوام و كار ل گوندى كىم بووېيەكەمىن جار سالا (۲۰۰۰) ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىيەفەكرن و سالا (۱۹۸۱) ئى كارەب گەھشتىيە گوندى و سالا (۱۹۹۹) ئى مزگەفتا ئھايا گوندى ھاتىيەئافاكرن.
خواندنگەھەك لى ھەيە كول سالا (۲۰۰۰) ئى بۇ ئىكەم جار ھاتىيە دامەزراندن و مزگەفت ژى ل سالا (۱۹۹۹) ئى دا ھاتىيە ئافاكرن^(۱۴).

گوندى گۇماننا:

ئەف جھە نە گوند بوو، بەلكى ئەردى گوندى بامشمشە، خەلكى وى ھەمى ل سالا (۱۹۸۵) ئى ژ بامشمش و كادانا ھاتىنە و بووې ئىك ژ گوندىن دەقەرا نەھلى و ھەتا ئھا لى دئاكنجى نە، ئاقى

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

فى گوندى چەند كانى ھەنە، مىنا، كانىيا باسكن كوچن، كانىيا سىمى و گنىشتىن ... ھتد، ئاقا كانىيا باسكن كوچن ئافاكا بۇشە و ھەك دىيژن مفادارە بۇ گولچىسكا.

گوندى بامشمش

گوندى زى ل گۆمىن ئاقى ھەي ھاتىبە، ئانكو شىئوى گوندى ۋەكى گومايە.

پىنگھاتا گوندى:

پىنگھاتا ۋى ھەمى زىبارى نە، خىزم و كەس و كارىن ئىكەن، دىگەننە (۳۱) سەرۋىكىزىن كو نھا دىنە (۱۳۰) كەس. پىشنى گوند ئاقابوۋى كارەب زى ھاتە گوندى و خوانىنگەھ زى ل سالا (۲۰۰۰) ئى لىن ھاتە قەكرىن، دو مزگەفت لى ھەنە، ئىك ل سالىن نۇتان ھاتىبە ئاقاكرىن و يا دى زى ل سالا (۲۰۱۲) ئى.

ژ جھىن ئاقدارىن گوندى كرى قىسروكى ل بەرى قەسرەك ل سەر ھەبوو و نھا زى مالەك ل سەر ھاتىبە ئاقاكرىن.

ژارا خەلكى قى گوندى ل سەر دەخل و دانى و رەز و سىماقنى يە، ژىلى خۇداتكرىن مەر ۋ مالاتى لى نھا پتر ل سەر مووچانە^(۴۵).

گوندى بامشى:

گوندەكى ب ئاق و داروبارە، دكەفىتە دووربىا ئىزىكى (۲۰ كم) ژ سەنتەرى ئاھىا دىنارنە، ل سەر ئاقى گوندى زى بۇچوونىن جودا ھەنە، دىئىرن يىن ژ مىشە يان زى باي يان مۇمزا ھاتى.

د ژىندەرەكېدا ھاتىبە، دىبىت ئاقى دروست بابىششمونى بىت، گوندەكى مەسىحى ئىشېن بوو، بادجەرى ل سالا (۱۸۵۰) ئى سەرا قى گوندى دايە و دىبىبە پەرسىشمان (كاهن)ەك و دەھ خىزانىن مەسىحى لى ھەبوون^(۴۶).

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى مېرداقىا.

باشوورى، گوندى كانى ھىزىرىك.

رۇژھەلاتى، گوندى نەرتوون.

رۇژئاقى، گوندىن دوودى ژىرى و ژوورى.

پرانىيا خەلكى ۋى دىنياندا خەلكى گوندىن (گادانا، مېرداقى، ئىپاخى، يانى، شەھى، دىي... ھتد) ھەر ل دەفەرا زىبارى نە، نھا پتر ژ (۲۴۵) خانى لى

ھەنە، دىنە (۴۰۰) سەرۋىكىزىن.

شىويناۋ و جھىن ئاقدارىن گوندى، كرى ئاوكى و ماۋەت و داراچەمى كو گۇرستانەكا ب ئاق و دەنگ و كەفئارە، دىسان دىرەك زى لى ھەبە و نھا مالەك ئىدا دژىت.

ژىدەرى ئاقا گوندى:

ژۇر كانى لى ھەنە و ئاقا ۋى يا زۇرە، ژ وان كانىيا، زىو، محمد، بن توى، قەرەپىن، رەزى، رەزى نك قەرەج، جەمورى...

ژيانا خەلكى ۋى پتر ل سەر چاندنا فىقى يە، ۋەكى سىف و خۇخ و ھناروك و ھىزىر و گوپىز و مەر و مالات زى ھەبە.

ھەر ۋەسان قى دو مزگەفت زى لى ھەنە، ئىك ل سالا (۱۹۸۸) ئى و يا دووئ ل سالا (۲۰۱۴) ئى ھاتىبە ئاقاكرىن. دو خوانىنگەھ زى لى ھەنە، ئىك ل سالا (۱۹۸۸) ئى و يا دووئ ل سالا (۲۰۱۱) ئى ھاتىبە قەكرىن، ھەرۋەسا بىنەكەھى ساخلىمىن و سىن دەرمانخانە و دوكانىن پلاستىكى و فىتەر و كومركىن فىقى و سىن سەرئاشخانە زى لى ھەنە.

سالا (۱۹۸۵) ئى خوانىنگەھەكا سەرەتايى و سالا (۲۰۰۱) ئى يا تامادەبى ل گوندى ھاتىبە دامەرزاندن .

گوندى مېرداقىا:

گوندەكى بچوئىكى عەشېرەتا زىبارىيان بوو، ل دووڧ سەرژمىزىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۸۱ كەس بوون^(۴۷)، دەمىن نەنزالاندا ھاتىبە خرابىكرىن و ھەنا نھا نەھاتىبە ئاقاكرىن قە و ۋەكى خرابە مايە.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى كادانا.

باشوورى، گوندى بامشىمىش.

رۇژھەلاتى، گوندى دۇستەك.

رۇژئاقى، گوندى زەمەن.

ژارا گوندى ل سەر مەر و مالاتى بوويە.

گوندى شەھى:

ئىكە ژ گوندىن عەشپىرەتا زىبارىيان، بەرى ئەنفالان ھاتىبە بەردان و ويرانكرن و خەلكى وى پىشتى ھىنگى نەزقرىنەفە گوندى، گوندىكى ب ئاقە و خەلك تىن بۇ خودانكرنا مەر و مالاتى لى دژىن، بىستان تايبەت ھنار ھەبوون . ئاقا گوندى ژ دو كانىن: گوندى و سەروكانى بوو، دىسان سالا (۱۹۱۰)ئى خواندنگەھ لى ھاتىبە قەكرن، بەلى ژىەر ئالوزىوونا سەروبەرى خواندن لى نەھاتىبەكرن و گوند ھاتەبەردان، ل سالىن ھەشتىيان ھندەك ژ گوندىيان زقرىنەفە سەر گوندى بەلى د ئەنفالاندا سالا (۱۹۸۸)ئى ھاتەفەبەردان و ويرانكرن و ھەتا نھا پى بەردايە.

گوندى زەمەنى:

گوندىكى بچوئىكى عەشپىرەتا زىبارىيانە، ل دووڤ سەزىمىزىيا سالا ۱۹۵۷ئى تىن كەس ل گوندى دژيان^(۴۸)، بەرى ئەنفالان ھاتىبە بەردان و ويرانكرن، پىشتى ھىنگى خەلكى وى ل سەر دەقەرئىن جودا مينا دەقەرا نەھلى و ئاكرئ و بەردەرەش بەلاقبووونە و گوند نەھاتىبە ئاڤاكرن قە، ناقى گوندى ژى دىژىن يا ژ (زەمەن، ب واتايا دەمن كەڤن) ھاتىبە، ژيارا خەلكى گوندى ل سەر خودانكرنا مەر و مالاتى بوو، ئاڤارەكى بەرفرەھ نەبوو، گوند ب چىياڤە و ل جەھكى بلند بوو.

سنوورين گوندى:

باكوورى، دەقەرا شارى.

باشوورى، گوندىن كسى و چەمسنى.

رۇژھەلاتى، گوندىن بەرزناز و زەمەن.

رۇژئاقايى، گوندى چەم شىرتى.

سنوورين گوندى:

باكوورى، دەقەرا شارى.

باشوورى، گوندى دوودى ژوورى.

رۇژھەلاتى، گوندى مىرداقيا.

رۇژئاقا، گوندى شەھى.

گوندى دوودى ژوورى

گوندى چەم شرتى:

ئەو زى ھەر ل ئەنزالان ھاتىبە بەردان و وئرانكرن، ھەتا نھا كەس لى نازىت، خەلكى وى تى بۇ مەر و مالانى لى دژىن. ئاقى گوندى بى ھاتى كو چەم و ئەردى بەرقرە لى ھەبە و ل بەرامبەر بەرھەم زور بەدەستقە دەيت، لەوما بوويە چەم شرتى.

خەلكى گوندى ل رۇژەكا بەھارى ھەتا ئىقارى پىنگمە دچنە سەيرانى ل سەر قى كاتىق گوندى دو مزگەفت ھەنە، ئىك سالا (۱۹۹۵) ئى ھاتىبەئاقاكرن و يا دى سالا (۲۰۱۵) ئى، كارەب زى ل سالا (۱۹۸۸) ئى گەھشتىبە گوندى و خواندنگەھ ل (۲۰۰۰) ئى لى ھاتىبە قەكرن.

گوندى دوودى زوورى:

گوندى دكەقتە دووراتىبا (۲۵كم) ژ سەنتەرى ناھىا دىنارتە، رۇژئاقابى گوندى بامششمش، رامانا ئاقى گوندى ژ دو گوندى (دو- دى) ھاتىبە.

سەوورىن گوندى:

باكوورى، گوندى زەمنى.

باشوورى، گوندى دوودى زىرى.

رۇژھەلاتى، گوندى بامششمش.

رۇژئاقابى، گوندى كسى. بەرزئارى

پىنگھاتا گوندى:

پرانىبا خەلكى گوندى خزم و كەس و كارىن ئىكرن ژ ھەشېرەتا زىبارىبان و دىنە (۹۰) خانى پىتر و نىزىكى (۱۱۰) سەرۇك خىزانان.

زىدەرىن زىارا ھەلكى گوندى:

گوندىكى كىم ئاقە و مەر و مالانى خودان دكەن، زىانا ھىدەك خەلكى گوندى ل سەر چاندنى يە، تايبەت چاندنا ئاقى مىنا (گويز و سىف و خۇخ و ھنارا و ھەردى چىباي زى ھەبە و سىماق و ترى لى چاندىنە، سالا ۲۰۰۰ ئى خواندنگەھ لى ھاتىبەقەكرن و سالا ۲۰۰۱ ئى ئاقاھىبى مزگەفتى بۇ ھاتىبەئاقاكرن^(۵۱).

گوندى دوى پىرى:

گوندى ئاق و دىنگى خۇ وەكىسى جەھەكى

سەوورىن گوندى :

باكوورى، گوندى دەكان.

باشوورى، گوندى دووپىرى.

رۇژھەلاتى، گوندى شەھى.

رۇژئاقا، ناھىا چەمانكى^(۴۹).

دوودى زىرى:

ئەف گوندى زى ئىكە ژ گوندىن ھەشېرەتا زىبارىبان، زىمارا سەرۇك خىزانىن وى پىرىبا (۱۵۰) نە د ئاقا(۷۶) ملان دا، د سەرزىمىرىبا سالا ۱۹۵۷ ئىدا ئامازە ب دو گوندىن دودى ھاتىبەكرن، دودى كەقن ھىمارا خەلكى وى تى ۱۲ كەس بوون، دەدى مەسىحى ھىمارا خەلكى وى ۷۳ كەس بوون^(۵۰) رامانا ئاقى گوندى ژ كۇ (دو- دى) ھاتىبە دىبەتە دودى.

سەوورىن گوندى:

باكوورى، گوندى دوودى زوورى.

باشوورى، گوندى زىنا.

رۇژھەلاتى، گوندىن كانى ھىرىك و بامششمش.

رۇژئاقابى، گوندى كسى.

زىدەرىن زىارا ھەلكى گوندى:

زىارا خەلكى وى سەر مەر و مالانى و دەخل و دانى بوو، نھا ئەف چەندە ھاتىبە گوھوپىن. زىدەرىن ئاقى ل گوندى دكىمن، تى دو كاتىبىن بچوپىك ب ئاقىن (كانىبا گوندى و پەتۇك) لى ھەنە، يا دووى

ساللا (۲۰۰۹) ئى ئافاھىن مزگەفتا نھا بۇ گوندى ھاىبىيەئافاكرىن، خواندنگەھ ل گوندى نېنە.

گوندى كەشكافا:

گوندىكەن مەسبىحى نشىنە و گەلەكەن ب ئافە، ل دووف سەرژمىرىيا ساللا ۱۹۵۷ ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۱۷۴ كەس بوو^(۵۴)، نھا نھا نىزىكى (۳۷) مالانە كو دىنە (۴۰) سەرۆك خىزان، ل ھاىفانان لى دژىن و زۇستانان فەسنا باژىران دكەن و ھژمارا وان يا جىگىر نېنە، گوند و ژيارا خەلكى وى ل سەر رەز بىستانانە.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى زىكى.
باشوور و رۇژئاقايى، دقەرا سەرسنگى بە،
رۇژھەلاتى، گوندى چەم سىنى.

گوندى بىلمەوى:

گوندىكەن بچووكى زىبارىيانە و نەھاىبىيەفە ئافاكرىن، تىن بۇ ژيانا رۇژانە نىزىكى سىن چار مال جار جار لى دژىن.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى چەم شىرتى.
باشوورى، گوندى گەلى كسىنى.
رۇژھەلاتى، گوندى دەكان.
رۇژئاقايى، گوندى دووپىرى^(۵۵).

گوندى گىنى:

گوندىكە دكەفېنە رۇژئاقايى گوندى نەھلى ب دووربا (۳۰كم) ژ سەنتەرى دىنارتە دوورە.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندىن شەھى و بەرزتان.
باشوورى، گوندىن گاھانا و مېمبەرى.

كەشتىارى ھەيە و خەلكەكەن زۇر قەست دكەن، دكەفېتە نىزىكى ناحىيا چەمانكى، ل گوندى دو پر ھەنە لەوما ئاقى گوندى ژى بوويە دووپىرى.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى چەمشىرتى.
باشوورى، گوندى كەشكافا.
رۇژھەلاتى، گوندى پىرمەوى.
رۇژئاقايى، گوندى سىريان.

ل دووف سەرژمىرىيا ساللا ۱۹۵۷ ئى تىن ۴۷ كەس ل قى گوندى دژيان^(۴۶)، ئەف گوندى نھا (۲۱) مالىن و ھژمارەكا كىنم يا كەسان لى دژىن، خواندنگەھ و مزگەفت ل ساللا (۲۰۰۳) ئى ل گوندى ھاىنە دروستكرن و كارەب ژى ل گوندى ھەيە. قى گوندى رووبارەكەن مەزىن ب رەخ را دچىت و چەند كانى ژى لى ھەنە، ۋەكى كانىيا دىشىنىن، كانىيا زەرك و رەز و باغ ل بەر دھىنەكرن.

گوندى چەمى سىنى:

گوندىكەن بچووكە و تىن جەفت مالىن كو دىنە (۳۰) كەس، ئاقى گوندى ژى ژ گەلى ھاىبىيە، ژىن و ژيارا وان ل سەر مەر و مالاتى بە، و نھا پىتر ل سەر مووچانە.

گوندى بەرزتان:

ئەف گوندى نىزىكى گوندى كسىن بە، ژ گوندىن بچووكىن دقەرا زىبارىيانە، ل دووف سەرژمىرىيا ساللا ۱۹۵۷ ئى تىن ۲۵ كەس ل قى گوندى دژيان^(۵۳)، نھا (۲۱) خانى ھەنە و نىزىكى ۱۰۰ كەسان لى دژىن، ئاقى گوندى ژ بەر و زىنار ھاىبىيە و بوويە بەرزتان.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى شەھىن.
باشوورى، گوندى گواھانا
رۇژھەلاتى، گوندى دوودى ژوورى
رۇژئاقايى، گوندى كسىن.
ساللا (۲۰۰۰) ئى كارەب كەشتىبە گوندى،

رۇزھەلاتى، گوندېن دووديا ژوورى و ژىرى.
رۇزئاقايى، گوندى چەم سىنى.

گوند زىنەمالا محەمەد نەعمانى يە، سالا (۲۰۰۰) ئى
خواندىنگەھ و مزگەفت لى ھاتىبەفەكرن.

پىنگھانا گوندى:

پرانىيا خەلكى گوندى خزم و كەس و كارىن ئىكن
ژىبارى نە، ژ (۹۰) مالان و نىزىكى (۱۱۰) سەرۈك
خىزانان و ژ بىنەمالىن، سىيارى، سوقى، مامومەر،
حجى ئىبراھىم، خەدوو، ئەحمەد، مەشىر، پىر و حجى
پىنگھاتىبىنە.

سۈورېن گوندى:

باكوورى، كانى ھزرىك و دوويا ژىرى.
باشوورى، كوندك
رۇزھەلاتى، گوندى كورتكا.
رۇزئاقايى، گوندى گوھانا.

ئەف گوندە زۇر مەر و مالانى خوداندىكەن، ھەر
وھسان خەلكى وى چاندنى ژى دكەن، ب تايبەت
چاندنا بەخل و دان و جەھ و نىسك و نۇك و ...
ھتد، دىسان سىماق و ترى ھەنە. ل نافرستا سالا
(۲۰۰۰) ئى خواندىنگەھ و سالا (۱۹۹۴) ئى مزگەفت ل
گوندى ھاتىبەئافاكرن.

گوندى مېمبەرى:

گوندەكى نە يى مەزنى دەفەرا نەھلى يە، ژ
(۱۸) مالان پىكدەھىت، دىنە (۲۴) سەرۈك خىزان.
خزمەتگوزارىتن كارەب و مزگەفتى لى ھەنە و
خواندىنگەھ ژى ل سالا (۲۰۰۲) ئى لى ھاتىبە ئافاكرن.
ژىدەرتىن ئافى ل گوندى كىمەن، دو كانى ب نافتىن;
گوپىسك و گەلى ھەنە بۇ فەخوارنى د باش نىنن.

دو كانى ب نافتىن، نال و كورمار ھەنە بەلى ئافەكا
كىمە.

سۈورېن گوندى:

باكوورى، گوندېن كسى و چەم سىنى.
باشوورى، گوندى شووش.
رۇزھەلاتى، گوندى گاھانا.
رۇزئاقايى، گەلى كسىنى.

شويتوارىتن دىرەكى ب بەرىن نەخشاندى لى ھەبە
و گرەكى نافتار ب نافتى كرى كرانى و بىرەك ل
گوندى ھەنە.

گوندى گوھانا:

گوند دكەفتە رۇزئاقايى باشوورى گوندى كسى.
نىزىكى (۱۵) مالانە كو دىنە (۳۰) سەرۈك خىزان ژ
بىنەمالەكىنە ب نافتى بىنەمالا حجى محەمەدى، و
ژيانا وان ل سەر مەر و مالانى و چاندنى يە، سالا
(۱۹۹۵) ئى كارەب گەھشنىبە گوندى و سالا (۲۰۰۰)
ئى خواندىنگەھ لى ھاتىبەفەكرن.

گوندى كورتكا كەفن:

گوند دكەفتە زىبارى گوندېن نەھلى ب دووريا
(۲۵كم) و پرانىيا خەلكى وى خزم و كەس و كارىن
ئىكن ژ ەمەشېرەنا ژىبارىيان، ل دووف سەرژمىرىيا
سالا ۱۹۵۷ ئى تى ئىك گوند ب نافتى كورتكا ھەبە
و وى سالى ھژمارا خەلكى گوندى تى ۱۱ كەس
بوو^(۵۱)، نھا (۵۰) خانى ل كورتكا كەفن ھەنە كو
دىنە نىزىكى ۱۱۰ سەرۈك خىزانان، گوندەكى ب ئافە
و مەر و مالانەكى زۇر لى ھەبە، ژبارا خەلكى وى
پىر ل سەر چاندنى يە، ب تايبەت چاندنا نافتى، مىنا
(گوپىز و سىف و خوڭ و ھنارا) و ەھردى چىايى ژى
سىماق و ترى لى دچىنن و گوندى چەند كانى ھەنە،
مىنا كانىيا زەرك، كانىيا گوندى، كانىيا كىرەي.

سۈورېن گوندى:

باكوورى، گوندى كسى.
باشوورى، گوندى شووشى
رۇزھەلاتى، گوندى زانا.
رۇزئاقايى، گوندى مېمبەرى.

گوندى زانا:

گوندەكى بچووكى دەفەرا دىنارتە يە، ژ (۲۵)
مالان پىكدەھىت، دىنە (۳۳) سەرۈك خىزان، ھەموو

دىسان مزگەفت زى لىن ھەبە و ل سالا (۱۹۹۸) ئى
خواندىنگەھ لى ھاتىبە قەكرن.

سنوورېن گوندى:

باكورې، گوندىن گىرەى و تەرتوون.

باشموورې، گوندى خەردس.

رۇژھەلاتى، گوندى مىرگەرەش.

رۇژئاقايى، گوندى زانا.

گوندى كورتكا نوي:

ئەف گوندى زى ب سەر كورتكا كەقن ھەبە و
ھەمان سنوور ھەنە، دو سىن برا چووېنە قى جەى و
بوويە گوندىكى بچوك و ھەتا نھا زى ئاقابە. ھەر
ز كورتكا كەقن ھاتىبە قى گوندى .

گوندى مىرگەرەش:

گوندى دكەقېتە دوورائىيا (۲۵كم) ز دىنارتە، ئاقى
گوندى ز (مېرگ و رەش) ھاتىبە و بوويە مىرگەرەش.

سنوورېن گوندى:

باكورې، گوندى سىيان.

باشموورې، گوندى خەردس.

رۇژھەلاتى، گوندى موسلىيان.

رۇژئاقايى، گوندى كورتكا نوي.

پرانىيا خەلكنى گوندى خزم و كەس و كارن ئىكن
ز ەشېرەتا زىبارىيان، نىزىكى (۲۰) مالانە كو دېنە
(۲۴) سەرۇك خېزان، زۆر مەر و مالاتى ب خودان دكەن،
غەردى چىيى زى ھەبە و سىماق و نرى لى دچىنن. قى
گوندى كانىبەكا ئاقى ب ئاقى كەلى و ئىكا دى ب
ئاقى گوندى ھەنە. سالا (۱۹۹۹) ئى خواندىنگەھ لى
ھاتىبە ئاقاكرن و مزگەفت زى لى ھەبە.

گوندى موسلىيان:

گوندى دكەقېتە دوورائىيا (۲۰كم) ز دىنارتى، پرانىيا
خەلكنى وى خزم و كەس و كارن ئىكن زىبارىنە، دېنە
(۱۰) مال و نىزىكى (۱۱) سەرۇك خېزانان، زانا پىرىيا
خەلكى وى ل سەر چاندىن يە و غەردى چىيى زى
سىماق و نرى لى دچىنن، ھەر وەسان خەلكنى گوندى
تەرش و كەوالى زى ب خودان دكەن.

سنوورېن گوندى:

باكورې، گوندىن سىيان و دفرى.

باشموورې، سەنتەرى بازىرى ئاكرى.

رۇژھەلاتى، گوندى ئافدەلكا.

رۇژئاقايى، گوندى مىرگەرەش.

گوندى ئافدەلكا:

گوندىكە دكەقېتە دوورائىيا نىزىكى (۱۵كم) ز
سەنتەرى ناحىن، ئاقى گوندى بى ز ئاقى (ئافدەل
بەگى) ھاتى كو دېئىن كەسەك ھەبوويە خانىن وى
يان مالا وى ل وئىرى بوويە و ئاقى وى بى كەقېتە سەر
گوندى و ئاق بى سىق بووى و بوويە ئافدەلكا.

سنوورېن گوندى:

باكورې، گوندى دفرى .

باشموورې، چىيى ئاكرى و سەنتەرى ئاكرى .

رۇژھەلاتى، گوندى شىرتا.

رۇژئاقايى، گوندى موسلىيانى.

خەلكنى قى گوندى زىبارى نە و دىنيات دا (بەنى
ماوھتى) نە، چونكى جازان وارن (بەنى ماوھتىا) بوويە،
ھاقىنن دەاتنە وئىرى و پاشى بوويە گوندى. قى گوندى
چەند كاتى وەكى زىدەرىن ئاقى ھەنە، مىنا كانىبىن
ئەف گوندى دەكان، ئاگر زوورى و ئاگر زىروو ھەرد
ئالانە، كەمپا ئەشغالى و بابۇلا، زىوكە، بەراسكا
ئالابە و گرى صور ئالابە، خالانە، چەم شارلك...

ناھيا گۈردەسىن*

سەدىق ھەركى

ساللا ۱۹۵۷ ئى يا عىراقنى ھژمارا خەلكى گۈندى تىنى ۲۹ كەس بوو^(۱). رامانا پەيقا گۈردەسىن دەھىت ژ پەيقا (سى گۈرد) ژبەركو دكەقىنە دناقبەرا سى گۈردن مەزىن بەلى ب تىپەرىيونا دەمى نابقى وى گۈرانكارى بىسەردا ھاتىبە بووبە (گۈردەسىن).

گۈردەسىن ل دووف برىارەكا كۇمارى (مىرسوم جەھورى) كو ل (۳ تىرمەھا ۱۹۷۲ ئى سەردەمى سەرۇك كومارنى عىراقنى (ئەحمەد ھەسەن بەكر) برىارا ناھىيە بوونا وى ھاتىبەدان^(۲). ئەفەزى ۋەكو دەستكەفتەكى رىكەفتىناما دىرۇكيا ۱۱ ئادارى بوو و ل ساللا (۱۹۷۶) ب ئاۋابەكى فەرمى ۋەك ناھىيە دەست بكاربوو^(۳).

بەكەم رىقەبەرى ناھىيى (ەملى ەزىز) ناسراو ب (ابو عقىل) بوو. خەلكى كەركووكى ب رەگەز ەمەب بوو. تاكو ساللا (۱۹۸۵) رىقەبەرى ناھىيا گۈردەسىن بوو. د وى قۇناغىدا ئاھابىيەك بۇ ناھىيا گۈردەسىن ھاتە چىكىن ژ دو بەشان پىكەھات. بەشەك بۇ رىقەبەرىيا ناھىيى و بەشەك بۇ بىگەھى پۇلىسىن گۈردەسىن^(۴).

پاشان (ئەردەلان عىزەدىن ھركى) ۋەكو دووم رىقەبەرى ناھىيى دەست بكار بوو. ل ۱۱ نىسانا ۱۹۸۷ ئى ب برىارا كۇمارى (مىرسوم جەھورى) ھژمار ۳۲ ناھىيا گۈردەسىن دگەل چەند ناھىيەكىن دى يىن

ناھىيا گۈردەسىن ژلايى كارگىرى قە:

گۈردەسىن ئىكە ژ سى ناھىيىن (دىنارتە، بچىل و گۈردەسىن) سەرب قەزا ئاكرى، دكەقىنە باشوورى ئاكرى و دگەل ھەردو ناھىيىن (بچىل و دىنارتە) قەزا ئاكرى پىكەدىن، ب رووبەرى خۇيى بەرفرەھ ژ سەنتەرى باژىرى و سىنوورنى وى دىوارى چاندنى و بەزدارى دا بەرنىاس و ناقدارە.

سىنوورنى كارگىرىن ناھىيى:

ناھىيا گۈردەسىن دكەقىتە باشوورى رۇزھەلاتى ناۋەندا قەزا ئاكرى ب دوورائىيا (۰ كم) و ل رۇزھەلاتى سىنوورى ناھىيا (بچىل) و رووبارى (زىتا) جودا دكەت، ژ لاى رۇزئاقاي سىنوورى ناھىيا (قەسروك) و رووبارى (خازر) جودا دكەت كو سەرب قەزا (شىخان) ۵ ل سىنوورى باشوورى و دگەل قەزا (بەردەرەش) قەزا ناۋەندى و گۈندىن سەرب و ان قە دكەقنە سىنوورى باكوورى ناھىيا گۈردەسىن^(۵).

مىزوۋا يەكا كارگىرى:

برىارا ب ناھىيەكرنا گۈردەسىنى:

گۈردەسىن بەرى بىيئە ناھىيە گۈندەكى بچوئىكى سەرب ناھىيا (بەردەرەش) بوو. ل دووف سەرزىمىرىيا

كوردستانى ھاتەھەلۈەشاندىن^(۱).

ناھىيا گىردەسىن زى تەقلى قەزا ئاكرى ل ۱۹۹۱/۳/۱۲ دەست ب سەرھلدانى كىر و ل وى دەمى خەلكنى دەقەرئى بخۇ پى چەكدار بوو ئەقەزى يالدەرىك بوو بۇ سەرھلدانى^(۲). ل سەردەمى حكۇمەتا ھەرىما كوردستانى و سالا (۱۹۹۷) سەر ز نوو ھەمى يەككىن كارگىزى ئەوین ھاتىنە ھەلۈەشاندىن ھاتنەقە دامەزاندن و گىردەسىن زى بەك ز وان ناھىيەيان بوو و ل سەردەمى كابىنا سىن پى ئەف بىرارە جىيەجىبوو و ناھىيا گىردەسىن ل (۲۲) ئىسانا ۱۹۹۷ (بى) دامەزاندنەقە^(۳).

د قى قۇناغىدا يەكەم رىقەبەر كو دەست بكار بووى سالا (۱۹۹۷) (بشار محەمەد عەبدۇللا)، و دووقرا

۱. عەبدۇلباقى محەمەد رشىد - ۱۹۹۹
۲. بەھمەن محەمەد عەبدۇللا - ۲۰۰۰
۳. عەبدۇلباقى محەمەد رەشىد - ۲۰۰۱
۴. بروا فاروق سەئىد - ۲۰۰۲
۵. بشار محەمەد عەبدۇللا - ۲۰۰۴
۶. سىرىست خالد بانى، - ۲۰۰۴-۲۰۱۷
۷. سەگفان سەبىرى سەلىقانىمى - ۲۰۱۷/۱۱/۲۳

ل ۲۳ چىرا ئىكى ۱۹۹۷ ئى بەشىن دارايى و ۲۴ گولانا ۱۹۹۸ ئى بىنگەھى پۇلىسان ل ناھىيە ھاتنەقە كىر و ل ۱ حىزىرانا ۱۹۹۸ ئى سەرۋىكاتىيا بازىرقانىيا گىردەسىن دوبارە ھاتنەقە كىر^(۴).

ناھىيا گىردەسىن ۱۰۵ گوندا بخۇقە دگىرىت، رووبەرئى ناھىيە گەلەك پى بەرقەرھە دگەھىتە (۱۱۰ كم^۲) ە و ئاكنجىن سەنتەرى ناھىيە (۷۸۰) مالن، ھەروەسا گىرنگىرىن گوندىن وى ئەقەنە (بەبىنەوا- كونسىخور- سوسنا - ئالەين - باشقال رەقەند - جونان - نھاوا - بازىرە زور - خەلىلكان - كوشك - سەردەريان - زىلكە فاخر - خرابە زىر - سەركەقروك - نومەر خوشان - كىلەين - باقسىن - پىرخولىن - گرگۇران)^(۵)، ل دووق ل سەرمىزىيا نەخمىنىيا رىقەبەرىيا نامارا دھۆكى بۇ سالا ۲۰۱۶

ھىمارا خەلكنى سەرانسەرى ناھىيە ۴۹۴۱۱ كەسە و ز وانا ۴۲۰۸ كەس ل سەنتەرى ناھىيە ئانكو بازىركى گىردەسىن زىن^(۶).

ل سەنتەرى ناھىيا گىردەسىن و گوندىن وى (۴) بىنگەھىن ساخلىمىن و (۸۹) خواندىنگەھىن بىنەرەتى و (۷) خواندىنگەھىن ئامادەبى ھەنە^(۷).

ل سىنوورى ناھىيا گىردەسىن چەند جەين شىوینوارى زى ھەنە كو مىزۇويا وان ل دووق ھىندەك سەرچاوا دىزىرىتە (۲۰۰۰) سالا بەرى زاپىنى، ئەف چەندەزى ل دووق پىزانىن سىزىيەكا ئەمىرىكىيا تاپەت ب شىوینوارى كو ل سالا (۲۰۰۸) سەرەدانا وان جەين شىوینوارى كىرىبە ۋەكى گىرى تىبوكنى و گىرى بەدىرىكى و گىرى مرنبا و گىرى گىزىنگىل و گىرى گىردەسىن ل ئاف گىردەسىن، دىزىن مىزۇويا وان قەدگەرىت بۇ سەردەمى (ئەسكەندەرى مەكدونى) چونكى دەقەرا گىردەسىن جەھەكى نىزىك بوو بۇ دەرىزىونى بۇ ھەولپىر و جەين ۋەك كەركووك و بەغدا، ئەف گىرىن ھەنى زىجىرەكا گىرا پىك دىنن ھەتا دگەھىتە گىرىن زاخۇ و دەرىزەبىن بەرەف جىزىرى ھاتنە بكارىنبا بۇ چاقىدىرىكنا سىنووران و ھەروەسا د وى دەمىدا كو ئامرازىن پەيوەندىيان (اتصالات) نەبوون ئەف گىرە پىنش وى چەندى ھاتنە بكارىنبا، دەمى دوژمنا ھىرش ئىنبايان دا نىشانىن ئاگرى سەر فان گىران ھىنە ھەلكن بۇ ھایدارىكنا ئەشكەرى، و ھەروەسا (كەلەدىر) ب ئاف و دەنگىرىن جەين شىوینوارى پىن دەقەرئى بە^(۸).

بازىرقانىيا گىردەسىن :

دگەل دامەزاندنا ناھىيا گىردەسىن بازىرقانىيا گىردەسىن ھاتە دامەزاندن، بەلام ئافەكى بى ئافەرىك و ھىچ كارەك بو بازىرقانىيە نەھاتە كىر، ئىكەم سەرۋىك وى (عەباس خەلىل عەباس) بوو، پىشتى وى (سەلاخ حىسۇن) بوو سەرۋىكى بازىرقانىيا گىردەسىن، سالا (۱۹۸۹) سەرۋىكاتىيا بازىرقانىيە ھاتە ھەلۈەشاندىن، سالا (۱۹۹۸) ب بىرارا حكۇمەتا ھەرىما كوردستانى سەر زىنو ھاتە دانان و (دلىشاد محەمەد رەجەب) سەرۋىكاتىيا بازىرقانىيا گىردەسىن تاكو (۲۰۰۷/۵/۲۷)

۷. ئافاھىن قوتابخانا (سەرھەتلىرى ۋە نامادەلىرى)
۸. (۱۱) دوكانىن سەرۋەكتىيا بائىرقانىيا گىردەسىن
۹. ئافاھىن بائىرقانىيا گىردەسىن
۱۰. دوو (۴) مزگەفت (الادارە المحلىه)
۱۱. ساخلمەيا گىردەسىن^(۱۷۱).

گىردەسىن تاكە ناحىيە زۇر دام ۋە دەزگەھىن مېرى لى نىن، تاكە ناحىيە ھەتا نھا سەنتەرى رەوشەنىرى ۋە قەرمانگەھا دادنوسى (كاتەب عدل) لى نىن، زىدەبارى وى چەندى كو ھەقسىنوورە دگەل بائىرقانىيا ئاكرى ئەردى وى يى چاندنى بەر دابەشكرنى بۇ ئاكنجىكرنى دكەفت، ئانكو ھەموو دابەشكرنا عەردى ل سنوورتن گىردەسىنى تىتەكرن چىكى (دىنارنە ۋە بچىل) دەقەررا وان چىايى نە ۋ ھەر پىرۆزەكى بەھتە چىكرن ل سنوورتن ناحىيا گىردەسىنى عەرد بو دەھتەتەرخانكرن، بەلى سەرھەندى را خەلكى گىردەسىنى سودمەند نەبوونە ژوان پىرۆزان پىر خەلكەكى دىتر سودمەند بووینە ۋەكى كارگەھا كومكرنا گلشسى ۋ كارگەھا غازى ۋ كارگەھا قىرى ۋ كارىن دنافا كەمپا (مامالىان) كو ل نووف باسايان دقەت خەلكى ناحىيى ل پىنشتىر بىت بەلى ۋەكو پىنوېست نى يە^(۱۸).

• پىنكھاتا خەلكى ناحىيى:

ناحىيا گىردەسىن (۷) عەشىرەتىن سەرھەكى بىخۇقە دگرىت، ئەوژى عەشىرەتىن (ھەركى ۋ سۇرچى ۋ زىبارى ۋ گۇران ۋ مزوورى ۋ مېران ۋ موسارەشى) نە، ھەركى زۆرىي پىنكھاتا ناحىيى پىكدىنىت كو نىزىكى (۸۵٪) ھەركىنە.

زىباركو عەشىرەتا ھەركى پىرىيا ئاكنجىيىت ناحىيى پىكدىنىت دقەت ب كورنى سەرنجى بدەينە سەر ھاتنا وى بۇ قى ناحىيى ۋ زارافى پەيفا (ھەركى). پىشتى شەرى جىھانىن ئىكى ۋ سەرزىنوو دابەشكرنا كوردستانى ھەركى ھاتىنە دابەشكرن ل سەر تركىيا ۋ عىراق ۋ ئىران ۋ سەرزىمىرا وان دەوربەرى (۱،۵) مىليون كەس بوو، ۵۰۰۰ سەرۋەكىزان بوون كەرميان ۋ كوئىستان (دەشت ۋ زۇران) دكرن.

گىردەست، پىشتى ھەلبىزارتنا شارەوانىن (لەتىف سالىمان عەبدۇللا) بۇ سەرۋەكى بائىرقانىيا گىردەسىن ۋ دگەل چوار كەسىن دىكە ۋەكى ئەنجومەنى بائىرقانىيا گىردەسىن، پىشتى ھىنگى (ھىشار رشىد ئەبوپ) بووې سەرۋەكى بائىرقانىيى، نھا ئەندازىار (عەزەدىن مستەفا مىكائىل) ۋەكو سەرۋەكى بائىرقانىيا گىردەسىن كاردكەت^(۱۴)، گىردەسىن (۶) تاخان تاخىن (ئاشتى، ئازادى، دىموكراتى، بىرپەتى، ئاراس ۋ شەھىدان) بىخۇقە دگرىت^(۱۵).

دام ۋ دەزگەھىن مېرى ل سنوورى ناھىيا گىردەسىن:

۱. رىشەبەريا ناحىيا گىردەسىن
 ۲. پىشكا داراييا ناحىيا گىردەسىن
 ۳. سەرۋەكتىيا بائىرقانىيا گىردەسىن
 ۴. بىنگەھى پۇلىسىن گىردەسىن
 ۵. بىنگەھى ئاگرەمەراندنا گىردەسىن
 ۶. لىگەريا پوستە ۋ گەھاندنا گىردەسىن
 ۷. بىنگەھى تەندروسنى گىردەسىن
 ۸. پىشكا فېتەرنەرى گىردەسىن
 ۹. بىنگەھى دارستانا گىردەسىن
 ۱۰. ھوبا كىشتوكالى گىردەسىن
 ۱۱. بىنگەھى تەندروسنى سوسنا
 ۱۲. بىنگەھى تەندروسنى خەلانە
 ۱۳. بىنگەھى تەندروسنى سەردەريان
 ۱۴. بىنگەھى تەندروسنى كەمپا مامالىان^(۱۶)
- ل ناھىيا گىردەسىن ئەف مولك ۋ ئافاھىن حكومەتىن ھەنە:

۱. بىنگەھى فېتەرنەرى
۲. ئافاھىن ھوبا چاندنى
۳. ئافاھىن بىنگەھى پۇلىسىن گىردەسىن
۴. ئافاھىن پوستە ۋ گەھاندنا گىردەسىن
۵. ئافاھىن ناحىيا گىردەسىن يا نوو
۶. خانىي رىشەبەرى ناحىيى

يا دياره رۆلى مەزنى ھەر تىرەبەكى ژ چارەسەر كىرنا كىشە و ئارىشەبىن جفاكى و ژن و ژنخوازتنى ديارەبىت، ھەرۋەسا خەلكى ناحىن چ جارا كىشەبىن سىياسى نەبوونە نى كىشەبىن جفاكىنە وەك: كىشەبىن سەرا ەردا و مەر و مالانى و مولكدارى ئەف كىشە ژى ب زورى ژلاىن مەزنىن وان تىرا دەينە چارەسەر كىرنا^(۴۳).

پەيوەندىبىن خەلكى ناحىن دگەل ھەمبەو و خەلكى بىتر:

ژ بەركو پىكھاتا ناحىن ب زورى ھەركى نە و ەشائىرى يە، پتر خزماتى دناقبەرا واندا ھەبە، ب خزمەتەبىن و رىكا ژنا و ژنخوازتنى دگەھنەئىك، قى چەندى وەكرىبە كو پەيوەندىبىن خەلكى گەل ئىك خوش بىن و ئەفەزى پتر د روژىن جەژنا دا ديار دىن^(۴۴).

پەرۋەردە و زانست و فېر كىرنا:

۱. خواندنگەھىن نايبىنى:

پىشى سالا (۲۰۰۰) ژلى پەرۋەردە كىرنا زارۇكان د خواندنگەھىن فەرمى دا، د مزگەفتاندا ژى زارۇك دەاتنە پەرۋەردە كىرنا، فېرى قورنان خاندنى و شەرىعتى و بىنەمايىن دىنى دكرن، بەلى پىشى قى سالى ژبەر ھندەك ھوكارىن سىياسى ئەف چەندە نەمايە^(۴۵).

ل سنوورنى ناحيا گىردەسىن (۶۹) مزگەفت ھەنە و نىزىكى (۲۵) گوندا مزگەفت بۇ نەھاتىنە چىكرن، سەنتەرى ناحىن (۲) دو مزگەفت ھەنە ئەوژى پىويستى ب نوژەنكرنى نە، ھەرۋەسا ل سنوورنى ناحىن دو گوندىن مەسىحيان ھەنە ئەوژى گوندى (نھاوا و خەرچەوا) و تىن (۱) كەنىسە ل گوندى خەرچەوا ھەبە ئەوژى ل سالا (۲۰۱۶) ھاتىبە چىكرن پىشى ھندەك خىزانىت مەسىحى ژ بەغدا ھاتىنە قى گوندى^(۴۶).

۲. خواندنگەھىن فەرمى:

پەرۋەردە ل سنوورنى ناحىن تارادەبەكى د ئاستەكى

بۇچوونەك دىبىژت، ھەركى ل بىنبا چىباىن شىنگالى ھاتىنە بۇ لاىن تركىيا، پەيقا ھەركى ب رامانا (ئەرك) يان (ھەرك) دەيت ناهە كو ل بنارا چىباىن شىنگالى بوو ماىە پىشە^(۴۷).

ھەرۋەسا بۇچوونەك دى دىبىژت، كو پەيقا ھەركى يا ژ (ھەكارى) ھاتى كو لىق دەقەرى ئاكنجى بىوون و بىن ژ وى دەقەرى ھاتىن^(۴۸).

(ھەركى ەشېرەتەكا كوردىبا رەسەن، كارى سەرەكىي وان (شقانى) بوو، بىياتى وان دزفرىنەفە بۇ پارىزگەھا (نورمىن) ل كوردستانا رۇژەھلات (ئىرانى)، بەلى پىشى دانانا دەولەتا عىراقى و دانانا سنوورنى دەولەتى بەشەك زور ژ وى ەشېرەتى مانە ل كوردستانا باشوورى، پىشى مانا وان ل قى جەى فېرى چاندنى بوون و پىشى دژواربوونا كارى كوچەرىن بەشەك زور ژ ەشېرەتى ھاتنە ناحيا (گىردەسىن) و گوندىن دەوروبەر ھەتا رووبارى خازر و قەزايئا ئاكرى كو ب گىشى دىتە سەنتەرى وى ەشېرەتى و بەشەك دى ژوان ل پارىزگەھا ھەولېرى نىشەنجىبوون^(۴۹).

تىرەبىن ەشېرەتا ھەركى و نافدارىن ھەر

تىرەبەكى دگەل رولى وان ب كورتى ل

سنوورنى ناھيا گىردەسىن:

مام براھىما (خاقىر على رەشو)، مام حاجكا (جوھەر دىنو حاجو)، ماله زاھىر (كامل تاھر موھەمەد)، ماله كىوى (حەمە خانكە جى)، ماله بەد (سەلىم موھەمەد عومەر)، ماله سوار (باسو شورو ھركى)، ماله مەلا (خانو تەھا ئەھمەد)، ماله پىرا(جەبار ەباس مستفى)، ماله حسىن (حەجى سمايل جەلال)، ئاودىا (تەھا عومەر شىخو)، بىداوى (حەسەن ابراھىم ەزو)، بابىزدىنى (گەلو ئەھمەد خەواجە)، سمايلى (شەھاب سمايل سمايل)، ئاقوبا (شاھىن تاھر سەلىم)، كانىبە سىپى (حەجى كەرىم سالىح)، ھەسنى (دەسكو ھەركى)، ماله مەھەدى (كەبىر خان ئاودەل)، مژدىنى (حەجى دىنو ھەركى)، سىتونى (مەھەد ەلى ئەبابەكر) و مام شىخا (تاھر خواجه بىرو ھەركى)^(۴۹).

ۋ نەتەۋىيى كورد (۹۹،۵۲٪) ۋ كىلدان (۰،۴۸٪) ۋ پىنگىھاتا ئاپىنى مۇسلمان (۹۹،۵۲٪) كرىستىيان (۰،۴۸٪) پىنگ دىئىن^(۱۲۰). بەلى ل دوۋف سەرژمىرىيا تەخمىنكرىيا رىئەبەرىيا نامارا دىھۆكىم بۇ سالا ۲۰۱۶ ئى ھژمارا خەلىكى سەرانسەرى ناھىيا كىردەسىن ۴۹۴۱۱ كەسە، ژ وانا ۴۲۰۸ كەس ل باژىرى دژىن^(۱۲۱).

ناھىيا كىردەسىن ژايسى كشتوكالى نە:

ناھىيا كىردەسىن (۱۰۷) كوندا بخۇفە دگرىت، رووبەرەكى مەزنى چاندنن ھەيە، ب كشتى خەلىكى ناھىيى بۇ دەبارا ژيارا خۇ پىشتكەرمىن چاندنا كەنم ۋ جەھ ۋ نوگ ۋ نىسكا ۋ ھەمى بەرووبومىن دانەۋىلەي ۋ سامانىن ئازەلى.

ناھىيا كىردەسىن ئىكە ژ ناۋچەيىن مەزنىن قەزا ئاكرى ۋ دەقەرەكا نافدارە ب ەردى خويى بەرفرەه بۇ چاندنن، ژىركو بەرووبومىن ۋى پتر دەشتە ۋ ھىدەك كىرو بەتەنىن بچوك لى ھەنە، زىدەبارى دەشتا نافدارا (نافكورى)^(۱۲۲).

دەقەر ب چ نافدارە:

دەشتا كىردەسىن ژ رىزا دوۋىن دىئىت پىشتى دەشتا سىمىنلى (دەشتا سىلىقمانەيا) ل سەر ئاستى ھەرىمى بۇ چاندنا بەرووبومىن كشتوكالى ۋ بەرھەمىن مەر ۋ مالاتى، ھەروەسا سالانە ل ۋەرزى ھافىنى كەلەك بەرھەمىن دىتر ۋەكى چاندنا تەماتا ۋ باجانكا ۋ پىتانا ۋ جۇرىن كەسكاتى كو رىئەبەكا زۇر ژخەلىكى ناھىيى ۋ دەرووبەر ب قى كارىفە مژىل دىن ۋ سالانە داھانەكى زۇر ژقان بەرووبومان بەرھەم دىئىن^(۱۲۳).

ناھىيە ب بەرھەمى كەنمى نافدارە، ئاخا ۋى ب پىت ۋ بەرھەمەتە بۇ چاندنا دانەۋىلەي، سالانە چەندەھا تەنىن كەنمى لى دەئتە بەرھەم ئىنان، ب پلا ئىكى دىئىت ل سەر قەزا ئاكرى ۋ پارىزگەھا دىھۆكىم بۇ خودانكرنا مەر ۋ مالاتى ۋ سامانىن ئازەلى، كوندىن (بەبىنەۋا ۋ كونسىخور ۋ سالەيى ۋ سىلان ۋ جەلان ۋ كوزادارى ۋ مام خەلىفە) پىشەيا خەلىكى ۋى زۇرى ل سەر خودانكرنا مەر ۋ مالانىيە ۋ سالانە

باش دابە، سالانە رىئەبەكا زۇر ژ قوتابىيان ل سەر ئاستى بەرووبەرىيا ئاكرى نەرىن بىلد د نابقىرىنن ۋەزارىدا دەستقەتىن ۋ دىنە دەرجوۋىن ئىكى ل سەر قەزا ئاكرى ۋ سالانە رىئەبەكا زۇر ل زانكۇيان بەيمانكەھان دەئتە ۋەركىن^(۱۲۷).

ل سىنوۋرى ناھىيى (۱۰۰) خواندنگەھىن فەرمى ھەنە، ۋ سەنتەرى ناھىيى (۳) خواندنگەھ ھەنە كو بەك ژوان خواندنگەھا بەرەتەيە ۋ ھەتا پۇلا شەشى ۋ يادىتر بەرەتەيە ھەتا پۇلا نەھى لى دەئتەخواندن ۋ يا دىتر خواندنگەھەكا نامادەيى ھەيە^(۱۲۸).

ژايسى ھۆنەرىفە ۋەكى سىترانىيىز ۋ باشنىقىس ۋ ھۆنەرمەندىن نىكاركىش :

ب كشتى ل ناھىيا كىردەسىن چ بزاقىن ھۆنەرى ۋ جەيىن ئەنجامدانا چالاكىن ھۆنەرى نىن، تىن ھۆنەرىكى كىم ھەيە ۋەك ھۆنەرمەندى (عەبدۇللا ئەحمەد عارس) پتر دەئتە نىاسىن ب (عەبدۇللا ھەركى) ۋ سىترانىيى ئەفنىيى ۋ فولكلورى ۋ نىشتىمانى دىيىزىت ۋ پتر ل شەھىياتان دەئتە دىتن، ھەروەسا باشنىقىس (م: ھىشام سىلمان، م: لەتىف سىلمان) ۋ ھۆنەرمەندىن نىكاركىش ۋەكو (رىناس ئەحمەد محەمەد) ۋ (فەرھەنگ چەتو حسىن) كو بەشدارى د چەند پىشانكەھان دا كرىيە ۋ ژوانزى پىشانكەھا سەر ئاستى كوردستانى ل سىلمانىيى كو كەفالىن ۋى پلا شەشى دەستقە ئىنان دىيە^(۱۲۹).

نامار ۋ سەرژمىرىيا خەلىكى ۋ پىنگىھاتا ۋى يا نەتەۋىيى:

ل دوۋف نامارەكا نە فەرمىيا سالا (۲۰۰۹) ھژمارا ئاكنجىن ناھىيى ۋ كوندىن سەر ب ناھىيى فە (۴۹۸۰۷) كەس ۋ ھژمارا نىر ۋ مى يان (۲۳۱۴۶ نىر) ۋ (۲۱۱۱۱ مى) ھەنە ۋ ئاكنجىن سەنتەرى ناھىيى دىنە (۳۲۷۷) كەس ۋ كو رىئەيا (۱،۵٪) پىنگىدىن ۋ ئاكنجىن كوندان (۱۶۵۳۰) كەس ۋ رىئەيا (۹۳،۵٪) پىنگ دىنن ۋ رىئەيا ئاكنجىبويان بۇ ھەر ئىك (كەم) (۱۱) كەس ۋ ھژمارا خىزانان (۷۵۳۴) خىزان ۋ رىئەيا قەبارا خىزانان (۱،۶٪) . ۋ ھەروەسا پىنگىھاتا

داھاتەكن گەلەك زور ژ (شېر و ماست و خورى و گوشتنى سورا) بەرھەم دئىنن، ھەر زېر ئى يەكن دو پرۇزەيىن مەزن ژلايىن حكومەنا ھەرىمى قە بۇ ھاتىنە پىشنىيازكرن وەكى دروسكرنا سايلويەكن بۇ دەخل و دانى و كارگەھەكا بەرھەم ئىنانا گوشتنى و سىپاتى^(۱۳۱).

پىشى سالا (۱۹۹۷) سەنتەرى ناھىيى رووبارەك و گەلەك كانىيىن ئافى ھەبوون، ژ كەفنىقە دەفەرەكا باش بووبۇ چاندنا بەرووبومىن كىشتوكالى و خودانكرنا ئازەلى، دەشتا وئ ھەر ژ ئاكرى ھەنا دگەھىتە قەزا بەردەرەش ھەمى دەھاتە چاندن ب بەرووبومىن وەكى تەماتە و خيار و باجان و شىقى و گندورى ئافى و كەسكاتى، ب بۇرىنا دەمى و وەرزىن ھىكە سالىن ئەف ئاقە ھەمى ھىك بوو، نھا خەلكى دەفەرى بۇ چاندئ پىشت بەستىن دكەتە سەر بىرىن سورى و بىرىن ئىرتوازى، كو دەفەر ب سامانىن ئافا ژىر ئەردى يى ئافدارە و زىدەتر ژ (۲۵) بىرىن ئافى ئى ھەنە و پرۇزەيەك ژى ھەمى ھەمى ئافا قەزا ئاكرى دابىن دكەت^(۱۳۲).

چەند پىزانىيىن كىشتوكالى يىن دەفەرا گىردەسىن:

رووبەرى زەفېيىن كىشتوكالى ب جوداكرنا مولكدارى (گىشتى و تايەت) و رووبەرى بەرئاف و دېمى و بەردەلان و لەفەرگا و باخ و دارستان بقى رەنگى خارى يە:

رووبەرى زەفېيىن كىشتوكالى (۲۷۱۸۴۹) دۇنەمىن، و رووبەرى زەفېيىن كىشتوكالى - گىشتى (۵۷۴۰۷) دۇنەمىن، و رووبەرى زەفېيىن كىشتوكالى- تايەت (۸۸۸۳۰) دۇنەمىن، و رووبەرى بەرئاف (۲۰۴۱۶) دۇنەمىن، رووبەرى دېم (۱۴۰۲۲۱) دۇنەمىن، و رووبەرى بەردەلان (۸۱۰۷) دۇنەمىن، رووبەرى لەفەرگا (۹۰۱۰۶) دۇنەمىن، و رووبەرى باخ (۸۵۰) دۇنەمىن^(۱۳۳).

رووبەرى زەفېيىن كىشتوكالى ئەوئىن پىشت ب بارانى دەستىن و ئەوئىن پىشت ب ئاقدېرىن دەستىن:

أ- رووبەرى ئەوئىن پىشت ب بارانى دەستىن

(۱۴۰۲۲۲) دۇنەمە.

ب- رووبەرى ئەوئىن پىشت ب ئاقدېرىن دەستىن (۳۰۴۴۱۶) دۇنەم^(۱۳۷).

بەرھەمىن كىشتوكالى يىن زىستانى و ھافىنى:

أ- بەرھەمىن كىشتوكالى يىن زىستانى:

گەنم (۷۵۰۰۰) دۇنەم، جەم (۱۵۰۰۰) دۇنەم، نوک

(۳۰۰۰) دۇنەم، نىسك (۱۰۰۰) دۇنەمە.

ب- بەرھەمىن كىشتوكالى يىن ھافىنى:

برنج (۴۲۷۰) دۇنەم، ماش (۱۵۰) دۇنەم و گوندور

(۲۰۰۰) دۇنەمە^(۱۳۸).

گوندىن ناھىيا گىردەسىن: گوندى درىن شىخ:

پامانا ئافى گوندى، ئافى گوندى ژ دو برگەيا (درىن + شىخ) پىكدەھىت، پەيئا (درىن) ب واتايا جۇرەكى ژ رووەكى دەھت كو ل جەھىن ئافى شىن دەھت، ھەروەسا (شىخ) ژى دەھت ب واتايا فى چەندئ كە ئەف گوندە مولكى شىخا بوو و دەسپىكىن مولكى (شىخ ئەحمەد سۇرچى) بوويە و پانىسى فروتى بە (شىخ محەمەد ئەمىن ئاكرەبى) زېر وئ چەندئ دېئۇنى (درىن شىخ).

سۇور و جۇگرافىيا گوندى:

گوند ژ ئالىن باكوورى و باشوورىقە دكەقىنە دناقەرا دو زنجىرە گرگاندا و ھەروەسا رۇژھەلات و رۇژئاقابىقە دەشتە، و دكەقىنە ئالىن باكوورى رۇژھەلاتى ناھىيا گىردەسىن ب دوورائىيا ۵كم، و باشوورى بائىرى ئاكرى ب دووربا ۷كم.

پىنكھانا ياگوندى:

ژمارا ئاكنجىيىن خەلكى گوندى (درىن شىخ) ئى ۳۹۵ كەسە و ژ ۷۵ سەر خىزانا پىكدەھىت و نىزىكى ۱۵ مالانە، دناقا گوندى دا ئىك مالبات ھەمە ئەوژى مالباتا (مالە سوارى) يە و ژ تېرەيا (ھەمەدى)نە و سەر ب غەشپەرەتا ھەركى نە، ھەروەسا گوند ژ ئالىن خەلكى گوندى و دەورووبەرە ب (بارزان باچوبىك)

زىدەرىن ئاغا گوندى:

ئەف گوندى خۇدان ساماننى ئافى بە ب تايىبەت كانىيا و گرنكىترىن وان كانىيان زى كانىين (چەمى درىننە)، و ھەروەسا نھا زىدەرىن ئاغا فەخوارنا گوندى زى پىرۇزەين ئاغا كىرەسىن دەيت.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ھەتا سالىن نوتان زيارا پىرىيا خەلكى گوندى ل سەر چاندنى بوو كو ئەردەكى باش يى ھەي بو چاندنا بەروبوۋمىن ئافى تايىبەت چاندنا بىرنجى، بەلى نھا بەر ب كىمى فە چوۋبە، خۇدانكرنا مەر و مالاتى زى لى ھەبە، بەلى نھا پىرىيا خەلكى گوندى زيانا كارى پىشمەرگاتىن دكەن. خۇاندنگەھەكا سەرەتايى لى ھەبە كو سالا ۱۹۹۹ ھاتىبەئافاكرن. مزگەفت ل گوندى ھەبە دېرى دا زى ئالىن ئىمامىن مزگەفتى فە بچوبك فىرى خۇاندنا قورئاننى دكرن^(۳۹).

دەيتە نىاسىن، زىر ھەزىكرنا وان بو بنەمالا بارزان و كورد پەروەرىيا وان، ھەروەسا ئەف گوندى چ جاران نەھاتىبە وپرانكرن.

ئافاكرنا گوندى فەدگەرىت بو سالىن شىستان و خەلكى فى گوندى ل سالا ۱۹۸۰ ل سەر رازىبۇنا (شىخ محمد ئەمىن ئاكرەبى) لى ھاتىنە ئاكرنجى كىر و ھەروەسا ل سالا ۲۰۰۴ ل ھەبە ۹ ئەف گوندى زى ئالىن خەلكى گوندىفە ھاتىبە كىر و بوۋبە مولكى وان.

جەين كەقنار:

ل دوۋف كۆتەن خەلكى گوندى كو دىبىژن دو ئاشىن ئافى بىن كەقن ل گوندى ھەنە كو مىژوۋىيا وان فەدگىرىت بوو بەرى ۸۰ سالان زى ئالىن خەلكى وى دەمى كو سۇرچى بوون دەتە بكارئىنان بو پالدانا ئافى بو ئافدانا بىستانان.

گوندى درىن شىخ

گوندى سەردەريان

نافىن گوندى ژ دو برگەيان (سەر + دەر) پىنكدەيت دگەل پاشكرئ (يان)، (سەر) ب رامانا جەين بلند دەيت و (دەر) ل دووڤ زاراقئ سۇرچى يان ب رامانا جەھ ئانكو شوين دەيت، ئانكو نافي گوندى دەيت ب رامانا (جەن بلند)، بەلگە ژى سەر فئ چەندئ پتريا گوندى دكەفئتە سەر گركان.

نافاكرنا گوندى:

ل دووڤ گۇتئا موختارئ گوندى و خەلكئ وئ كو مىژوويا نافيكرنا گوندى سەردەريان فەدگەريت بۇ سالا ۱۸۱۳ و بەلگە ژى لسەر فئ چەندئ ل دووڤ گۇتئا موختارى كو (شىخ رەقىب شىخ محەمەد سۇرچى) سەرۇك عەشىرئ سۇرچىيان ل فئ گوندى ژ دايك بوويه و ھەر ل سالا ۱۹۵۳ ل فئ گوندى مرييه، كو ل فئ دەمى تەمەنى وئ (۹۰) سال بين، ئەف چەندە بوومە دياردكەت گوندى سەردەريان

گوندىكئ كەفئارە و ھەرۋەسا سەردەريان ژ ئالىن خەلكئ دەفەرئ ب پايتەختا سۇرچى يان دەيتە نياسين، چنكى ھەتا فئ دەمى ژى (شىخ زاھد شىخ صابر شىخ رەقىب) ل فئ گوندى ئاكنجى يە. ل دووڤ سەرژمىريا سالا ۱۹۵۷ ئ يا عىراقئ ھژمارا خەلكئ گوندى د وئ سالىندا ۳۱۱ كەس بوو^(۴۰).

ل سالا ۱۹۷۱ ژ ئەگەرئ شەرئ پىشمەرگەي دگەل حكۇمەتا عىراقئ خەلكئ فئ گوندى ين نەچارى جەين خو جەھ بەيلن و بچن بەرەف مووسل، پىشتى گوند جە ھىلاي گوند ژ ئالىن حكۇمەتا عىراقئ فە ھاتە ويرانكرن، پىشتى سالا ۱۹۷۵ ئ خەلك زفرين گوندى و دووبارە گوند ژ ئالىن خەلكى ھاتە ئافەدانكرن، مزگەفت دگەل بنگەھنى ساخلەمىن ل گوندى ھەنە.

سنور و جوكرانفا گوندى:

پىكھاتا سرۇشتن گوندى سەردەريان ژ دەشت

گوندى سەردەريان

برنجى بەر ب كىمىن قە چوئە ژ ئەگەرئ ھندى پىرىيا زەلامىن گوندى بووئە مووچەخۇر بەلى ھەتا قى دەمى ژى ژانا خەلكى ل سەر چاندنا بەرووئومى دانەوئەلى و خودانكرنا مەر و مالاتىيە، ھەرەسا گەلەك ژوانا ژى پىنشمەرگە و فەرمانبەرن.

لایەنى پەرورەدە و فیركرنى:

ساللا ۱۹۵۲ خواندنكەھ لى ھاتىيە فەكرن و تى خواندنا سەرەتايى لى دەھتەخواندن، ھەرەسا ژ ئالىن ئافامىن خواندنن قە خواندنكەھ با بەرھەقە ھەتا خواندنا ئافنجى و ئامادەبى ژى لى بىتەخواندن، بەلى ژەر نەدابىنكرنا مامۇستايان خواندنا ئافنجى و ئامادەبى لى نەھاتىيە فەكرن^(۱).

گوندى شىف رەزا

ل دوور ئافن گوندى خەلكن وئ دىئرن، دزارافن كوردى دا (شىف) ب واتايا دۇل دەھت، ژەر وئ چەندى ئافن گوندى دەھت ب واتايا (دۆلەكا ب رەزا، ژەرەكو گوند دكەقئە دۆلەكا كىر و تزی رەز و باخ.

سنوور و جھن جوگرافى:

گوند ب دووراتبيا ۱۶كم دكەقئە رۇژھەلاتى كرەسەين و ۱۱كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە. ژ ئالىن سرۇشتىقە گوند ژ ھەر چار ئاليان قە ب گركىن بلىد دەورەدراوہ و دۆلەكا كوبر دناقرا دچىت و رووبارەكى بچويك دقن دۆلى را تىپەر دبىت يا تزیيە ژ دارىن سرۇشتى و رەز و باخان، سنوورين گوندى ب قى رەنگىنە:

باكورى، گوندى سمنلان

باشوورى، گوندى ھەرملە

رۇژھەلات، گوندى بانەملە

رۇژئافى، گوندى ئومەر خوشابە

پىنكھاتا گوندى:

گوند ۵۵ سەر خىزانان بخوقە دگرىت، ژمارا وان

و دۇل و گرئن بان و بەرىن پىنك دەھت كو دكەقئە دامىنا چىابى (سەرئە) و يى باشە بو چاندنن و خودانكرنا مەر و مالاتى، و پىرىيا گوندى دكەقئە سەر گركان و دامىنىت گركان، دكەقئە رۇژھەلاتى ناحيا كرەسەين ب دووراتبيا ۱۰كم ژ مەلبەندى ناحىي، سنوورين گوندى ب قى رەنگى نە:

باكورى، چىابى سەرئە.

باشوورى، گوندى قوپكە.

رۇژھەلات، گوندى مېركاوا

پىنكھاتا جفاكى:

ھژمارا ئاكنجىن گوندى سەرەريان نىزىكى (۷۰۰) كەسان دەھت و دابەشى سەر (۱۲۵) سەرۇك خىزانان دىن، و ھەرەسا خەلكن گوندى ھەمى ژ عەشىرەتا سۇرچى نە و دو تىرەيىن سەرەكى (مام سال و چارىوتى) تىدا ھەنە.

جھىن بەرچاف و ئافدارين گوندى:

دناقا سنوورين گوندى دا گەلەك جھىن بەرنىاس ھەنە ھەكى ناخ و پاوان و ئافاران كوژ ئالىن خەلكى قە ئاف لى ھاتىنە دانان و دەھتە نىاسىن ھەك، كوتانوكا، كەقئە گوند، مېرگەبى، دۆلى ئىساق، كرەدەنقىز، ھەقىزا جەمەك، كەقرە سور و ھندەكىن دى.

زىدەرئى ئاقا گوندى:

گوند بىن بناف و دەنگە ب ھەبوونا گەلەك كانىين ئافن ژوان كانىيان ژى (كانىيا لگىن و كانىيا سەرداف) كو كەقئەترىن كانىين ئافن نە ل دەقەرئ، ل ۱۹۹۸/۱۲/۹ پرۇژەيى ئافن لى ھاتىيە دروستكرن كو ئاقا قەخوارنا گوندى ژ قى پرۇژەي دەھتە دابىن كرن.

زىدەرئى زيارا خەلكى گوندى:

ھەرەسا پىنشى ساللا ۱۹۹۹ دەشتا سەرەدەريا ژەر ھەبوونا گەلەك كانى و سەرچاۋەيىن ئافى گەلەك بەروبووم لى دەھتە چاندن تايبەت چاندنا برنجى بىن بناف و دەنگ بوو، بەلى ب تىپەرىبوونا دەمى چاندنا

بلندە ژەهر ھندى بىژنى: گوندى (قوپك).

سنوور و جھن جوگرافىي گوندى:

سرۇشتى گوندى ژ دەشت و دۆل و گرگان پىكدهنت، دباشن بۇ كارىن جۇتارىي و چەراندىنا مەرو مالاتى، ھەروسا گوند ۴كم ژ مەلبەندى ناحيا گردەسىن دوورە.

پىنگھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ۱۳سەر خىزانن كو دىنە ۸۹ كەس، ژ غەشىرەتا سۇرچى تىرەيا (مام سال)ن، ھەروسا ئەف گوندى د بەرى دا ھاتبوو چۆلكىن و پارچەك بوو ژ ناحيا گردەسىن، و ھەتا ساللا ۲۰۰۴ ژ ئالىي حكۆمەتا ھەرىمى قە ھاتەنوژەنكىن و خەلك زقىرىنە و گوندى و مزگەفت ژى بۇ ئاكارن.

ژىدەرىن ئاغا گوندى:

ل سنوورى گوندى گەلەك كانىيىن ئافى ھەنە كو دھىنە بكارىنان ژ ئالىي خەلكى گوندى بۇ ئاقدانا بىستانان ۋەك: كانىيا چىر و و كانى كالىنوگ، ھەروسا ئاغا قەخوارنا گوندى ژ پرۇژەيى ئاغا سەردەريان دھىنە دابىنكىن.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيانا خەلكى گوندى ب شىئوھەكى گىشتى ل سەر چاندنى يە، تايبەت چاندنا برنجى كوردى كو ل سەر ئاستى قەزا ئاكرى برنجى گوندى قوپكىن ب بلا ئىكىن دھىت ژ ئالىي باشى و خۇشىي قە، ھەروسا ھندەك مەر و مالاتى و تەير و نەوالى خوداندكەن.

زانىت و پەروورە:

پىشتى كو ساللا ۲۰۰۴ گوند ژ ئالىي حكۆمەتا ھەرىمى قە ھاتىيە نوپۇزەنكىن ل ساللا ۲۰۰۵ خواندىنگەھ بۇ ھاتە ئاكارن و خواندىنا وى ھەتا پۇلا شەشى بنەرەتتە^(۴۳).

يا تاكە كەسى دىنە ۲۹۴ كەس، و خەلكى وى ژ غەشىرەتا سۇرچى و تىرەيىن (مام سال و مام لەس و ماما ئومەر)ن. ئاكارنا گوندى قەدگەرىت بۇ ساللا ۱۹۲۰ كو ژ ئالىي مالباتەكى ژ تىرەيا مام سال قە ھاتىيە ئاكارن، كو وى دەمى تىن ۴ مال بوون، ھەتا نھاش ئەف مالباتە ئاكنجىيىن گوندىنە و ژمارا وان نھا گەھىشتى يە ۳۶ مالان.

ئەف گوندى ل ساللا ۱۹۷۴ ژ ئالىي حكۆمەتا عىراقى قە ھاتى يە خرابكىن ژ ئەگەرىن ھندى كو خەلكى وى سەر ب بۇقا كوردىنە و پىشتى بۇرىنا ۳ سالان خەلكى گوندى قەگەريا يە و سەرژنوو گوند ژ ئالىي وانقە ھاتىيە ئاكارن.

جھىن بەرھاف و ئاندار ل گوندى:

ئەف جھىن ژ ئالىي خەلكى گوندى قە دھىنە نىاسىن ۋەك: ناف رەزى و سەر رووبارى و بن دارا كو جھىن روينىشتن و بىنھنقەدانى نە.

ژىدەرىن ئاغا گوندى:

دناقا گوندى دا رووبارەكى ئافى ھەيە كو ژىدەرىن وى ژ قەزا ئاكرى دھىت و دناقا گوندى را دجىت، ل قان سالان پرۇژەيى ئاغا قەخوارنى ژى لى ھاتىيە دروستكىن.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيانا خەلكى گوندى ب شىئوھەكى گىشتى ل سەر چاندنى و خودانكرنا مەر و مالاتى يە^(۴۴).

گوندى قوپك

ل دووف زارافى سۇرچى يان پەيضا (قوپك) بۇ وان جھان دھىتە گۇتن ئەوېن گەلەك ئافى و دەعل و درى و شىناتى لى ھەين، چىكى ل دووف گۇتنا خەلكى گوندى د بەرىندا گەلەك دار و بار و شىناتى لى ھەبوو، ژەهر ھندى دگۇتنى (قوپك). ھەروسا بۇچونەكا دى يا خەلكى گوندى دىژن، ل پىشتا گوندى گرەك يى ھەي (كوپىنكا) وى يا

گۈندى كۈلەكا مەزىن

ل دووف بۇچوونا خەلكى گۈندى ناغى گۈندى
ژ پەيما (كول) ھاتىبە، (كول) بۇ وان جھان دەيتە
گۈتن پىن جەمە و ئالىك و دەخلى لى دەنە مەر و
بىزان، دكە قندا كەلەك كولېن چەراندنا مەر و مالاتى
لى ھەبوونە و ھەر بىشى ناغى ھاتىبە ناغىكىن.

سۈور و جوگرافىا گۈندى:

گۈند ب دوورائىيا ۹كم دكە قىتە باكوورى
رۇژھەلاتى گىردەسىن، سىرۇشتى گۈندى گرېن پان و
مەزىن و دۇل و نھال، سىنوورېن گۈندى ب قى رەنكىنە:

باكوورى، گۈندى درەشە

باشوورى، گۈندى كۈلەكا كچكە

رۇژھەلات، گۈندى رەبەنا

رۇژئاقاي، گۈندى شىخانوك سۇرچى

پىكھاتا گۈندى:

گۈند ژ ئىك مالبات مالباتا (مام سال) پىكدھىت،
سەر ب عەشیرەتا سۇرچىيا فەنە، ئەف گۈندە
ساللا ۱۱۹۱ئى ھاتىبە ئاڧاكرن، ئەكىبە و خانەقايىن
شىخىن سۇرچىيان ل قى گۈندى ھەنە، يەكەم
شىخى سۇرچى يا ل قى گۈندى ژابە (شىخ
ئەحمەد) كو دىتە باپىرى ھەمى شىخىن سۇرچى،
كە قىتېرىن گۈندە سەر ب ناحيا گىردەسىن فە، (شىخ
ئەحمەدى كۈلەكان) ل قى گۈندى مریبە و ھەتا نھا
ئەف جھە ل دەف سۇرچىيان ب جھەكىن ئاپىنىن
پىرۇز دەيتە زانىن.

زىدەرېن ئانا گۈندى:

گۈندى كۈلەكا مەزىن كەلەك كالىن ناغى لى
ھەنە بەلى كاتىپىن وى ب زۇرى وەزى نە، تى دو كانى
نە وەزىنە، ژىدەرې ئاڧا قەخوارنا گۈندى ب رىكا بىرا
ئىرتىوازىبە كوژ ئالىن حكۈمەتا ھەرنەمى ھاتىبە كۆلان.

زىدەرېن ژيارا خەلكى گۈندى:

ژيانا خەلكى گۈندى ب شىنوۋىبەكى كىشتى ل
سەر خودانكرنا مەر و مالاتى پە و ھەرۋەسا بەشەك
كىم ژ كارى جۇتیارىن دكەن

زانىت و پەرۋەردە:

ل ۱۰۰۶/۹/۲۵ خواندىنگەھ ل گۈندى ھاتىبە
فەكرن، ھەتا پۇلا شەشەن بىنەرەنى لى دەيتە
خواندىن، سەرەراى قى چەندى كو گۈندى كۈلەكان
جھەكىن ئاپىنى و پىرۇزە دەف سۇرچى يان بەلى نا
نھا مزگەفت ل قى گۈندى نىنە^(۲۴).

گۈندى كۈلەكا گىكە

ۋەك گۈندى چوۋى ناغى گۈندى ژ (كول)
ھاتىبە ئەو جھە قەحەويانا بەزى و دانا ئالىكى
و سەخىركرنا وى، ژەركو گۈندەكى بچوك بوو ژ
كۈلەكا مەزىن ھانە جوداكرن و ب كۈلەكا گىكە
ھاتەنىاسىن.

سۈور و جوگرافىا گۈندى:

سىرۇشتى گۈندى گرېن پان و مەزىن و دۇل و نھال،
گۈند ب دوورائىيا ۹كم دكە قىتە باكوورى رۇژھەلاتى
گىردەسىن، ۱۰كم ژ مەلبەندى ناحيا گىردەسىن يا
دوورە.

باكوورى، گۈندى كۈلەكا مەزىنە

باشوورى، گۈندى كۈلەكا مزگەفتە

رۇژھەلات، گۈندى رەبەنا

پىكھاتا گۈندى:

ئەف گۈندە ژ ئىك مالبات پىكدھىت ئەۋزى
مالباتا (مام سالان)، سەر ب عەشیرەتا سۇرچىيا
فەنە، گۈندى كۈلەكا گىكە ل ساللا ۱۹۷۵ئى ھاتىبە
ئاڧاكرن، دەسپىكى ئەف جھە (كوزا) مەر و بىزان

زىدەرىن ئاغا گوندى:

گوند يى دەولەمەندە ب كانىيىن ئاقى ژ وان كانىيان، (كانىيا شىقانا و كانىيا سەردەمەل و كانىيا شازەمانى)ى كو گىرنگىرىن كانىيىن وى نە، پىرۇزەيىن ئاغا قەخوارىن بۇ ھاتىبە دوستىكىن.

زىدەرىن زيارا خەلىكى گوندى:

ئەف گوندە خودان پاوانەكىن زۇرە زىەر ھىندى زۇرەبا خەلىكى گوندى مژوولى خودانكرنا مەرمەلاتى نە و ھىندەكىن دى جۇنىيار و مووچەخور و پىشمەرگەنە.

پەروەردە و فېرىكرىن:

سالا ۲۰۰۲ خواندىنكەھ لى ھاتىبە فەكرىن و ھەتا شەشىن بىنەرەتى لى دەيتە خواندىن، سالا ۲۰۰۰ مژگەفت لى ھاتىبە ئافاكرىن^(۱۴۱).

گوندى مەلىكى ھەسەن ئاغا

مەلىكى ھەسەن تىت ب واتابا (مولكى ھەسەن) ئەف گوندە خودانى وى ئاقى وى (ھەسەن ئاغا) بوويە و بىۋرىنا دەمى پەيىفا مولك ھاتىبە گھورىن بوويە پەيىفا (مەلىكى)، ل داويى ئاقى وى بوويە مەلىكى ھەسەن ئاغا، گوند ۱ كم ژ باژىركى گىردەسىن دوورە.

سەۋر و جۇگرافىيا گوندى:

سەۋشنى گوندى مەلىكى ھەسەن ئاغاى ژ كرىن پان و بەرىن پىكىدھىت، گوند كىلەمەترەكى ژ مەلبەندى ناھىيا گىردەسىن دوورە، سەۋورىن گوندى:

باكوورى، گوندى مەلىكى حاجى

باشوورى، گىردەسىن

رۇزەمەلات، دۆلەكا پان

رۇزئاقى، ھەمان دۆلا پان

پىنكھاتا گوندى:

ژ ئالىين چىقكىفە خەلىكى گوندى ژ عەشىرەتا ھەركى نە، دو مالبات لى ھەنە ئەۋزى امالە پىر

بوو ب تىپەرىيونا دەمى مال لى ھاتنە ئافاكرىن و بوو گوندەكىن بچويك، و ژكولەكا مەزىن ھاتەجوداكرىن^(۱۴۱).

گوندى كونسىفور

ئاقى گوندى تىت ب واتابا (كونا سىخورا) كو ژمىژە ژمارەكا گەلەك ژ گىاندارىن سىخور لى ھەبوونە و جەھەكى باشە ژى بۇ فان گىانداران چونكى گەلەك ئاف و دەمەل لى ھەبە.

سەۋر و جۇگرافىيا گوندى:

سەۋشنى گوندى ژ دەشتىن درىژ و كرىن پان و بەرىن پىكىدھىت خاكى وى گەلەك يىن باشە بۇ زەفەيىن كىشتوكالى، ھەروەسا گوند دكەفەتە باكوورى رۇزئاقىن گىردەسىن ب دووراتىيا ۲۵كم، و ب دووراتىيا ۳۰كم دكەفەتە رۇزئاقىن مەلبەندى قەزا ئاكرى.

باكوورى، كانىيا شىفە كوترى

باشوورى، گوندىن جەلان نامەدىن و جەلان عەرەب

رۇزەمەلات، گوندى سىلان سالىح

رۇزئاقى، گوندى بانورە

پىنكھاتا گوندى:

گوندى ھەمى ھەركى نە، ژ دو مالباتان (مالەسەۋار و پەسەغا) پىكىدھىت، ل پىشى سالا ۱۹۷۵ ھژمارا مالان بىنى ۱۴ مال بوون لى نھا ھژمارا گوندىيان زىدەكرىبە و گەشتىنە ۲۵ - ۴۰ مالان، گوند دىناقبەرا سالىن ۱۹۷۵ - ۱۹۸۵ ېدا ھاتىبە ئافاكرىن، و پىرۇزەيىن ئاف و كارەب و رىكاوبان ژى بۇ ھاتىنە كىشان.

جەيىن ب ئاف و دەنگ دگوندى دا :

ژ ئالىين خەلىكى گوندىفە ئاف ل سەر گەلەك جەيىن دەفەرى ھاتىنە دانان ۋەك، رەزى سىسەى و شىفە كوترى و گەلى و دۆلا ژن مېرا و دۆلا نزارى و كانىيا شازەمانى و بەرۇزكى و دۆلا شىنكەلا.

باشقۇرغۇچى: گوندى مەلىكى جەمەت ئاغا بە

رۇزھەلات، گوندى زىلكا فاخرە

رۇزئافى، گوندى مام خەلىفە

ئەف گوندە بەك ژوان ۵۴ گوندى قەرز ئاكرى بوو
يېن ل دواييا سەدسالىيا نوزدى دەسپىكا سەدسالىيا
بيستى ژ ئەنجامى زىدەگافىيىن عەشپىرەتان و
نەمانا ئاسايش و تەناھىيى ھاتىنەبەردان و قىلابووين
ژ ئاكنجىيان، ئەوما دەستەلاتداريا ئوسمانى ب
بىرەرەكى ل ۲۴ نىسانا ۱۹۰۷ئ ئەف گوندە دانە
دگەل مولكىن سولتان عەبدۆلجەمىدى دووى و
ب فى رەنگى مان ھەتا راگەھاندنا دەستوروى
ئوسمانى ل ۲۳ تەباخا ۱۹۰۸ئ ئەو بوو سولتانى
ب ناچارى دەست ژ مولكىنىيا قان گوندان بەردا
كەتنە سەر گەنجىنا گىشتىيا دەولەتى، وى دەمى
رووبەرى گوندى ۴۰۰۰ دۆنەمىن عەردى بوو^(۱۴۸)

يىكەنا گوندى:

گوندى سى مالبات لى ھەنە ئەوژى (مەمەدى و
پسەغا و باب بەزىبى)نە، ژ عەشپىرەتا ھەركى نە،
ئەف گوندە ل سالىن جەفتىيان ھاتىيەفە ئاكارن،
ل دەسپىكى تى ۱ مال لى ھەبوون، لى نھا ۲۷
مال لى ھەنە و ئەگەرى نە زىدەبوونا ئاكنجىيان ب
رىژەكا زۇر قەدگەرىت بۇ وى بەكى كو ھەر سال
چەند مائەك قەستە گوندى بگەن دەھمان دەمدا
ھندەك زى ژ گوندى باردكەن.

زىدەرى ئافا گوندى:

ئەف گوندە خۇدان ژىدەرەكى ئافى يىن
دەولەمەندە و ژمارەكا زۇر يا كاتىيان لى ھەنە
تاييەت ل چەمى گوندى كو ب چەمى مەلىكى
بەرنىاسە، رووبارەكى ئافى لى ھەمە و ھەروەسا
ژىدەرى ئافا قەخارنا گوندى ب رىكا كۇلانا بىرىن
ئافى يە كو ژ ئالىن حكۇمەتا ھەرىمى فە ھاتىنە
لىدان.

زىدەرىن زيارا ھەلىكى گوندى:

خەلىكى گوندى مۇزولى خۇدانكرنا مەر و مالانى
و كارىن كىشتوكالى نە، يىن دەولەمەندە ب چاندنا
بەرھەمى (بىرىج و باجانك و زەرزەواتى) و ھەروەسا
ھندەك ژ خەلىكى گوندى پىشەمەرگە و فەرمانبەرن،
خۇاندنگەھ ل سالا ۲۰۰۴ لى ھاتىيە قەكرن.

جەمىن شوينوارى:

ل گوندى جەھەكى شوينوارى لى ھەمە كو دىيژن:
ل دووف گۇتتا خەلكەكى دەفەرى مىژوويا فى جەھى
قەدگەرىت بۇ سەردەمىن گەلەك كەفۇن، دەپتە
نىاسىن ب (كەوى زەر) ئانكو (كەوى زىرى) خەلك ب
مەبەستە شىفائىن ژ نەخۇشيان سەردەانا وى دكەن
و ھەروەسا دىيژن، ل فى جەھى ھەروەك دەپتە گۇتن
گورى سەحابىيەكى لى ھەمە و بەلى چ زانىارىيىن
دروستامى و باوهرىيىكى ل سەر نىنە^(۱۴۹)

گوندى لىكان

واتايا ئافى گوندى يىن ژئافى عەشپىرەتەكى
ھاتى وەكى موختارى گوندى ئامازە پى كرى ئەوژى
عەشپىرەتا لىكانە كو د پىشى سالا ۱۹۵۰ ل فى
گوندى ئاكنجى بىوون و نھا ئەو عەشپىرەت ل دەفەرا
سوران ئاكنجى نە.

سۇور و جوگرافىا گوندى:

سۇرۇشتى گوندى ژ دەشت و دۆلىن كوپر و درىژ
پىكەھىت، جەھەكى ئافى يە و يىن دەولەمەندە ب
بەرھەمىن چاندنى، ب دوورائىيا ۲۵كەم دكەفئە رۇزئافىيىن
كردەسىن و ۳۷كەم ژ مەلبەندى قەرز ئاكرى دوورە.

باكوروى، گوندى مام داويدان ژوورى

باشقۇرغۇچى: گوندى كىشىكى

رۇزھەلات، گوندى بەدرىكى

رۇزئافى، رووبارى خازر

پىنگھاتا گوندى:

ئاكنجىين گوندى ھەمى ژ عەشىرەتا ھەركى نە، شەش مالبات ل فى گوندى ھەنە ئەوژى مالباتين؛ مالمەشەلال، مالمە براھىم، مالمە زىن، مالمە كاكە ھەم، شىابى و مالمەسىن(ان و ژ ھەر چوار تېرەپىن (مالمەپىر و مام شىخ و پىسەغا و كلوانبا)نە، ئەف گوندە ل سالا ۱۹۴۴ يىن ھاتىبە ئاقەدانكرن، ل دووڤ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئ ھژمارا خەلكى گوندى ۱۰۸ كەس بوون^(۱۰)، ھەتا سالا ۱۹۷۰ ھژمارا خەلكى گوندى تىن ۶۵ - ۷۵ مال بوون، لىن ھا ژمارا وان بەر ب زىدەبوونى قەبە و ۱۸۰ - ۲۰۰ مالان لى ھەنە، ھەرۋەسا ل سالا ۲۰۰۲ جادە بۇ ھاتىبە چىكرن.

زىدەرىن ئانا گوندى:

گوند دەولەمەندە ب ئاڤا سەر سەردى چونكى رووبارى خازر تىرا دەرياز دىبىت و ھەرۋەسا ژىدەرەكى سەرەكىن ئاڤا قەخوارنا گوندى بوو ھەتا ل ۲۰۰۱/۹/۱۵ پروزەبەكى ئافدىرىن بۇ ھاتىبە چىكرن.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ب شىنۋەبەكى كىشى خەلكى گوندى بۇ بژۇبىيا زيارا خۇ پەنا بىرىبە بەر چاندنن تايبەت بەرھەمىن (باجانكا و فللا و ئەماتە و بامى)، ھەرۋەسا بەرھەمىن داروباران ۋەكى (خۇخ و مژمۇ و ھنار) و كارىن خودانكرنا پەزى و ھەرۋەسا بەشەك ژوانا پىنشەمەرگە و فەرمانبەرن.

پەرۋەردە و فېركردن:

ھەر ل سالا ۱۹۸۹ خواندنگەھ ل گوندى ھەبوو بە لى ئاقاھىبەكى بچوك و كەڤن بوو بە ھەتا سالا (۲۰۱۴ - ۲۰۱۵) ئاقاھىبەك بۇ خواندنگەھا گوندى ھاتىبە چىكرن ژ نالىن حكۇمەتا ھەرئىما كوردستانن قە^(۱۱).

گوندى پىرخولىنا كەڤن

دوو بۇچوون ل سەر واتايا ئاڤى گوندى ھەنە ئىك

ژ وان دىبىژىت: د ۋەختى خودا بنەمالەكا مەسىحى لى بوو ھەم مەزنى وان ئاڤى ۋى (خولى) بوو ھەم پىشتى كو ئەف كەسە مرى ئەف بنەمالە ل فى گوندى چوون و ھەركى ھاتنە شوپنا وان و گوتە فى جەھى پىرخولىن ب زامانا (خولىن كەڤن).

ھىندەكىن دى دىبىژن: ئەف گوندە و چەند گوندەكىن دى يىن دەوربەرى فى گوندى كو پىشبا ئاڤى وان ب پەيڤا (پىر) ھاتىبە گوندىن ئىزدىيان بوون و ھەر گوندەكى بنەمالەك لى بوو دگۇننى گوندى (پىر فلان كەس) چونكى ئەف پەيڤە د بىباتدا د ئافانىزدىياتىن دا دەيتە بكارئىنان.

سنوور و جوكرانبا گوندى:

سرۇشتى گوندى ھەمى گركىن پان و بەرىن و بۇ چاندنن و خودانكرنا پەزى يىن باشە، گوند ب دووراتىيا ۲ كم ژ مەلبەندى ناحيا كوردەسىن و ۱۸ كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە، سنوورىن گوندى ب فى رەنگىنە؛

ياكوورى، گوندى بىناتان

باشوورى، كوردەسىن

رۇژھەلات، گوندى خرابە ژوور

رۇژئاقى، گوندى تلبۇك

پىنگھاتا گوندى:

ئەف گوندە ژ ئىك مالبات پىنگھەت ئەوژى مالباتا (مام شىخ)ن، ژ عەشىرەتا ھەركى نە، كا كەنگى گوند ھاتىبە ئاڤاكرن چ زانىارىنن دوست ل بەر دەست نىن لى دىبىژن: سالىن ھەفتىيان ژ نالىن خەلكى گوندى قە ھاتىبە ئاڤاكرن، ل گوندى نىزىكى ۴۵ مالان ھەنە، ل سالا ۲۰۰۲ جادە بۇ گوندى چىكرن و كارەب بۇ ھاتىبە كىشان.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

زىانا وان ل سەر چاندنن و خودانكرنا مەر و مالاتى بە و ھىندەك ژ وانا پىنشەمەرگە و فەرمانبەرن، و بىرەكا ئاڤى

گوندېن ھەقسىنووړن وى ب شىوئ سىنگوشىيە، گوند دكەقىتە دناقىيەرا سى گونداندا ئانكو سى لا يىن ھەين ئەوژى (گوندئ شەرمەن) ژ ئالىي باكوورى و (گوندئ خىلان) ژ ئالىي باكوورى رۇزئاقاي و (گوندئ جەلان عەرەب) ژ ئالىي باشوورى و ھەر ژيەر ھندى دىيژئى (سىلان)، (سالىح) ژى كەسەكى گوندىيە، ژيەر وئ بەكى ناقى گوندى بى يە (سىلان سالىح).

گوند دكەقىتە باكوورى رۇزئاقايى ناحيا گوردەسىن ب دووراتبىا ۲۲كم و ب دووراتبىا ۲۶كم ژ مەلبەندى قەزى ئاكرى دوورە.

ئەف گوندە يەك ژ وان ۵۴ گوندېن قەزى ئاكرى بوو يىن ل دوابىا سەدسالىيا نوزدئ دەسپىكا سەدسالىيا بىستى ژ ئەنجامى ژىدەگافىيىن عەشىرەتان و نەمانا ئاساپش و نەناھىي ھاتىنەبەردان و فالابووين ژ ئاكنجىيان، لەوما دەستەلاتدارىيا ئوسمانى ب برىارەكى ل ۲۴ نىسانا ۱۹۰۷ئى ئەف گوندە دانە دگەل مولكېن سولتان عەبۇلحەمىدى دووي و ب قى رەنگى مان ھەتا راگەھاندنا دەستوورئ ئوسمانى ل ۲۲ تەباخا ۱۹۰۸ئى ئەو بوو سولتانى ب ناچارى دەست ژ مولكېنىيا قان گوندان بەردا كەتنە سەر كەنجىنا گىشتىيا دەولەتنى وى دەمى رووبەرى گوندى ۷۰۰ دۈنەمىن عەردى بوو^(۱۰۴)

يىكھاتا گوندى:

دقى گوندى دا سى مالبات ھەنە ئەوژى (مەلا رەشىد و سالىح و شىمەت ان، ژ عەشىرەتا ھەركى نە، گوند ۵۰ - ۶۰ مالى، سالىن حەفتىيان گوند ژ ئالىي خەلكى قە ھاتىيە ئافاكرن، ھەروسا سالا ۲۰۰۰ ژ ئالىي رىكخراوا ھابىتاتقە ۱۹ خانى بۇ ھاتىنە ئافاكرن، و مزگەفت و پىرۇزەيى ئاقا قەخوارن بۇ گوندى ھاتىنەچىكرن

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيانا خەلكى گوندى ب شىبۇبەكى گىشتى ل سەر خودانكرنا مەر و مالاتى و جۇتارىي يە و بەشەك ژ وانازى پىشمەرگە و فەرمانبەرن، سالا

ژى بۇ ھاتىيەكۇلان ئاقا قەخوارنا گوندى داين دكەت، سالا ۲۰۰۱ئى خواندىنگەھ ژ ئالىي رىكخراوا ھابىتاتقە ل گوندى ھاتىيەئافاكرن، نئى ھەتا شەشى سەرەتابى لى دەبئە خوانىن و مزگەفت ژى بۇ ھاتىيە ئافاكرن^(۱۰۵).

گوندى پىرخولىنا نوى

ئەف گوندە ھەر گوندئ پىرخولىنە بەلى پىشتى گوند مەزىن بۇى وان خو جوداكر و گوندەكى جودا ژ پىرخولىنا كەفن ئافاكر و ناقى گوندى كره پىرخولىنا نوى، د ناقىيەرا ھەردو گونداندا چ مەودابەكى درىژ نىنە، ھەردو گوند كەلەك نىزىكى ئىككى، ھەر گوندەكى موختارئ خويى تايبەت ھەيە، گوند ۱۱كم ژ گوردەسىن دوورە.

سنوور و جوگرافىا گوندى:

باكوورى، گوندئ بىناتانە،
باشوورى، گوردەسىنە،
رۇزەھلاتى، گوندئ خرابە ژوورە،
رۇزئاقايى، گوندئ پىرخولىنا كەقنە.

يىكھاتا گوندى:

ئاكنجىيىت گوندى ژ عەشىرەتا ھەركىانە، نئى نىك مالبات لى ھەيە، ئەوژى (مام شىخ)ان، گوند ل سالا ۲۰۱۱ ھاتىيە ئافاكرن، ژ ۱۶ مالا ن پىك دەبئە.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيارا وان سەر جۇتارىي و خودانكرنا مەر و مالاتى يە و ھندەك ژ وانا پىشمەرگە و فەرمانبەرن، و ل سالا ۲۰۰۳ بىرەكا ناقى ژى بۇ ھاتىيە كۇلان ئاقا قەخوارنا گوندى داين دكەت^(۱۰۶).

گوندى سىلان سالىح

ناقى گوندى ژ نەخشى جوگرافىا سنوورئ گوندى ھاتىيە، چونكى مولكى گوندى دگەل

ھەروەسا دېئىژن لەوانەيە ئاقىن وي ژ ئاقىن تېرەيەكا
ھەركى يا ھاتىيەتە ۋەرگرتن ئەۋژى (بەدرى)نە، گوند
۹كم ژ گىردەسىن دوورە.

سنوور و جوگرافيا گوندى:

سرۇشتىن گوندى ژ گرېن پان و دەشتەكا پان و
بەرىن پىكدهيت، سنوورېن گوندى ب قى رەنگىنە:
باكوورى، گوندى نياوكى
باشوورى، گوندى سالەبى
رۇژھەلات، گىردەسىن
رۇژئاقى، گوندى تلبۇكى

پىكھاتا گوندى:

گوندى ھەمى ژ عەشپەرەتا ھەركى يانە و پىنج
مالبات لى دژىن ئەۋژى (شىنو سلتان، ئەبۇ بەكر،

۲۰۰۲ ئى ژ ئالىن رىنخراۋا فاۋ بېرەكا ئاقىن بۇ ھاتىيە
كۆلان، سالا ۲۰۰۱ خواندنگەھ بۇ ھاتىيە ئاقىرن و
تنى خواندنا بىنەرەتى لى دەيتە خواندن، و ھەروەسا ل
سالا ۲۰۰۲ جادا قىزىكى گەھشتىيە گوندى.

جھىن كەقنار و جھىن بەرچاڧ ل گوندى:

دناڧا گوندى دا جھەكن كەقنار ھەيە دېئىژن
(نانەۋا خانە) ئانكو جھىن چىكرنا (نانى) كو مېژوويا
وى قەدگەرەيت بۇ دەسپىنكا سەدسالىيا بېستى دەمى
ھىژىن لەشكەرئ ئىنگىلىزى گەھشتىنە دەقەرئ،
ھەروەسا گەلەك جھىن بەرچاڧ و ئاقدار ل گوندى
ھەنە ئەۋژى (دۇلا بەيىن و دۇلا ئەخەلىن و كانىيا سەرى
و دۇلا تېرەشكىن و دۇلا مېرگە سورئ)نە^(۵۵).

گوندى بەدرىك

رامانا ئاقىن گوندى تىت ب واتايا ئەردى كەقن، و

گوندى بەدرىك

دا ھاتتە كوشتن، قان دو عەشیرەتان گوند ب جە ھىلا و گۈنتە وى جھى (خرابە) ئانكو جھى خراب، گوند ب دووراتىبا ۵كم دكەقىتە رۇژئاقابى گىردەسىن و ۱۲كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە.

ئەف گوندى بەك ژ وان ۵۴ گوندېن قەزا ئاكرى بوو بىن ل دوایبا سەدسالىيا نوزدى دەسپىكا سەدسالىيا بىستى ژ ئەنجامى زىدەگافىن عەشیرەتان و نەمانا ئاسايش و نەناھى ھاتىنەبەردان و قالا بووین ژ ئاكنجىيان، د بەلگەنامىدا ئافى وى ب خرابە زىرى ھاتىبە، لەوما دەستەلاتارىيا ئوسمانى ب بىرارەكى ل ۲۴ نىسانا ۱۹۰۷ئ ئەف گوندى دانە دگەل مولكىن سولتان عەبدۇلجەمىدى دووئ و ب قى رەنگى مان ھەنا راگەھاندنا دەستوورئ ئوسمانى ل ۲۳ تەباخا ۱۹۰۸ئ ئەو بوو سولتانى ب ناچارى دەست ژ مولكىنىيا قان گوندان بەردا كەتتە سەر گەنجىنا گىشتىيا دەولەتن، وى دەمى رووبەرى گوندى ۵۰۰۰ دۈنەمىن عەردى بوو^(۵۷)

سەئورىن گوندى:

ياكوورى، گوندى شىخانۇك مەلا حاجى باشوورى، گوندى خرابە ژوور رۇژھەلات، گوندى گىردەسىن رۇژئاقابى، گوندى پىرخولىن

پىنكھاتا گوندى:

گوندى بىنن دو مالىبات ھەنە ئەوژى ۱ مالاھزەھىر و مالاھىئوى،نە، نىزىكى ۵۰ مالانە، ل نىسكویا ساللا ۱۹۷۴ خەلكن قى گوندى كوچكرن بۇ سەر سنوورتن ئىرانى و ھندەك ھەركى پىن دى ل قى گوندى ئاكنجى بوون، ساللا ۱۹۹۱ پىشتى سەرھەلدانى جارەكا دى ھەركى ژ ئالىن رىنكخراوا جىھانى يا ھەيفا سور (ب ترومبىلېن زىل دووبارە ھاتتە قەگوھاستن بوو خرابەى و دابەشى سەر دەقەرئىن دى كىرن، رقى دەمى ھندەك ل خرابى ژوورى نىشتەجى بوون و ئەف گوندى جارار ئىك گوند لىرە وىقە بى دو گوند.

مام، يەحيا و بەنانى،نە، و ئەف گوندى ل ساللا ۱۹۵۸ئ ھاتىبەئافاكرن، ھەنا سالىن ھەشتىيان ژمارا مالىن وى ۱۵ - ۲۰ مال بوون، نھا بەر ب زىدەبوئى قە چوووبە و گەھشتىبە ۵۰ - ۱۰ مالان، مزگەفت ل گوندى ھەبە و جادا فىركى گەھشتىن.

زىدەرىن ئافا گوندى:

گوندى ب سامانى ئافى بى دەولەمەندە و رووبارەكى وەرزى لى ھەبە دىبىژنى رووبارى بەدرىكى، ھەروەسا ۱۱ بىرىن ئافى لى ھەنە، ۷ ژ وانا بىرىت سورى نە و ۴ ژوانا بىرىن ئىرتىوازىنە و ئافا قەخوارنا گوندى ژ قان بىران دەپتە دابىنكرن.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ژەركو دئافا گوندى دا گەلەك بىرىن ئافى ھەنە، قى چەندى وەكرىبە كو پىرىيا خەلكى گوندى ب كارى چاندنى قە مزوول بىن، بۇ چاندنى گەلەك بى بئاف و دەنگە ئابىەت چاندنا ئافى سالانە بەرھەمەكىن ژۇر بەرھەمدىنىت ئابىەت بەرھەمى (باجان رەشكا)، ساللا ۱۹۹۱ خواندىگەھ بۇ ھاتىبە ئافاكرن و ھەنا بۇلا سى ئافجى لى دەپتە خواندن.

جھى شوپىنوارى ل گوندى:

د نىقا گوندى دا شوپىنوارەك بى لى ھەى كو گرەكە مىژوویا وى بوو (۲۱) ھزار سالان پىنش زاپىنى قەدگەرئىتمو، ئەف چەندە ژى ھاتىبە زانین ژ ئالىن دەزگاپىن شوپىنوار ناسى بىن حكۈمەتا ھەزىما كوردستانى دگەل دەزگاپىن شوپىنوارى بىن ئەمىركى كو ل ساللا ۲۰۱۳ قەستا قى كرى شوپىنوارى كرى بە^(۵۸).

گوندى خرابە زىرى

دوور ئافى گوندى خەلكى وى دىبىژن ل قى جھى دىبىژنى خرابە زىر و خرابە ژور بەرى دو عەشیرەت (كاوانى و گوران) لى بوون، دگەل عەشیرەتا ھەركى يا ب شەر ھاتن و ھەركى يا گەلەك زەرەر گەھاندە وان و مالىن وان خرابكرن، گەلەك كەس دقى شەرى

زېدەرى زيارا خەلكى گوندى:

زېانا خەلكى گوندى ب رەنگەكن گىشتى ل سەر خودانكرنا مەر و مالاتى و كىشتوكالىيە و ھىندەك ژوانا پىنشمەرگە و فەرمانبەرن، ل ۱۹۹۸/۱/۳ پرۆزەين ئاقا فەخوارنى بۇ ھاتىبە دروستكرن و مزگەفت ژئ لى ھەبە، ل ۲۰۰۴/۲/۲۸ خواندنگەھ بۇ ھاتىبە ئاڧاكرن، شىكەفتەك ل فى گوندى ھەبە كو ل سالا ۲۰۱۳ رىنكخراوا شىويناورناسى يا حكۇمەتا ھەرىمىن دگەل رىنكخراوا شىويناورى يا ئەمىرىكى سەرەدانا فى شىكەفتىن كىرىيە و داپە زانېن كو مىژوويا فى شىكەفتىن فەدگەرىت ۲۰۰۰ سالا بەرى زاپىنى^(۵۸).

گوندى خرابە زوور

سەبارەت واتايا ئاڧى گوندى ھەر وەكى ئاڧى گوندى خرابە ژرە كو دەست پىكى (ئاڧار) ئانكو سنوورى ھەردو گوندان ئىك بوو دگۆتنى خرابە، ئەف گونە بەك ژ وان ۵۴ گوندىن قەزا ئاكرى بوو پىن ل دوایيا سەدسالىيا نوزدى دەسپىنكا سەدسالىيا بىستى ژ ئەنجامى ژندەگافىن عەشیرەتان و ئەمانا ئاساپش و تەناھىن ھاتىنەبەردان و ئالابووين ژ ئاكنجىيان، د بەلگەنامەپىدا ئاڧى وى ب خرابە بالا ھاتىبە، دەستەلاتداریيا ئوسمانى ب بىرەرەكن ل ۲۴ نىسانا ۱۹۰۷ئ ئەف گونە دانە دگەل مولكىن سولتان عەبدولھەمىدى دووى و ب فى رەنگى مان ھەتا راگەھاندنا دەستوورى ئوسمانى ل ۲۳ تەباخا ۱۹۰۸ئ ئەو بوو سولتانى ب ناچارى دەست ژ مولكىنىيا ڧان گوندان بەردا كەتنە سەر گەنجىنا گىشتىيا دەولەتى، رووبەرى گوندى وى دەمى ۱۹۲۵ دۆنەمىن عەردى بوون^(۵۹).

سنوورین گوندى:

باكوورى، گوندى شىنخاتوك مەلا حاجى باشوورى، گوندى خرابە ژرە رۇژھەلات، گىردەسین رۇژئاقى، گوندى پىر خولین

پىنكھاتا گوندى:

ئاكنجىن گوندى عەشیرەتا ھەركى ژ مالباتىن (مالە زاھىر و باب بەزدىنى)نە، ئاكنجىن گوندى ژ ۳۰ مالاڧ پىكدەھىن.

ئاڧاكرنا گوندى:

سەبارەت ئاڧاكرنا گوندى ل دەمى ھەركى چوپنە سەر سنوورین ئىرانى و پاشى ل سەرھلدانا ۱۹۹۱ دەمى ھەركى ژ ئالىڧ رىنكخراوا جىھانى يا ھەبشا سور ھاتىنە فەگەراندن بۇ كوردستانى داپەشى سەر دەفەرىن جودا جودا كىرىنە و ھەردو گوندىن (خرابە ژرە و خرابە ژوور) ژ وى سالى وەرە ژ ئالىڧ خەلكى گوندىفە دوبارە ھاتىنە ئاڧاكرن.

زېدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

زېانا خەلكى گوندى ل سەر خودانكرنا مەر و مالاتى و كارى كىشتوكالىيە و پىنشمەرگاتىن بە، و ھەرۋەسا ل گوندى خواندنگەھ و مزگەفت و پرۆزەين ئاقا فەخوارنى ھەبە^(۶۰).

گوندى خرىپى

سەبارەت واتايا ئاڧى خرىپى ل دووڧ گۆتتا خەلكى گوندى كو دىڧىن: گوندى خرىپى گونەكە مەسىحى لى بوون و پەبشا خرىپى ژى پەبشەكە ب زمانى وان، ئەف گونە گونەكە كەڧنە و ل سەدسالىيا شازدى زاپىنى ب ئاڧى خرىپا و خرىپا دوولكا د ژندەراندا ئامازە پى ھاتىبەكرن، ل سەردەمى مىرگەھا بەھدىنان دىرەك ل نىڧا گوندى ھەبوو دگۆتنى دىرا (مىرم العذراء)، د دەمىن درنگىترا ژى دىرەكا دى ب ئاڧى (مار يوحنان) ل دەرفەى گوندى ھاتىبوو ئاڧاكرن، دىرا گوندى نە رەزىن تىرى و ۱۲ زەڧى ھەبوون دەھىك ددا، مىرى بەھدىنان سولتان حسین وەلى خوىكا دەھ قرش و پىنچ بەغدادىيان (پارى وى دەمى) ژ گوندى دستاند بۇ خواندنگەھا قوپا د مەزاخت، ل داویيا سەدسالىيا ھەژدى ۲۰۰ مەسىحىن كاسولىك ل گوندى دىران دىرەك ھەبوو و پەرسىتفانەكى

دەمن كۆلانا بىراندان تىن پىئويستى ب چەند مەترەكىن كىتم ھەبە بۇ دەرىخىستىنا ئاقى و رووبارەكى ئاقى ژى ھەبە، بىرىن ئاقى ھاتىنە كۆلان و ئاقا قەخوارنى بۇ كوندىيان ژى ھاتىبە دابىنكىن^(۱۱).

گوندى نياووكى

سەبارەت واتايا ئاقى گوندى گەلەك ھەولدان ھاتنە كىن كو واتايا ئاقى گوندى بزانىن لى جەن داخى يە كەسەكى پىزانىن ل سەر نەبوون. گوند ۳۵كم ژ مەلبەندى ناحيا گىردەسىن دوورە و ۳۰كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە.

سنوور و جوگرافىا گوندى:

جوگرافىا گوندى ژ دەشتەكا پان و درىژ پىكدهنت، ەردەكى باشە بوو چاندنا دەخل و دانى. سنوورتن گوندى ب قى رەنگىنە:

- باكوورى، گوندى جەلان ەرەب
- باشوورى، گوندى مام داويدان ژىرى
- رۇژمەلات، گوندى گۇران كامىل
- رۇژئاقى، گوندى مام داويدان ژوورى

پىكھانا گوندى:

قى گوندى شەش مالىيات لى ھەنە ئەوژى مالىياتىن: عزوى، قىش، سەلىم، فەتران، فارس و مەروان) ژ ەششیرەتا ھەركى نە و نىزىكى ۹۰ - ۱۰۰ مالان لى ھەنە، بەرى ساللا (۱۹۷۵) ۱۵ - ۲۰ مال لى ھەبوون، ساللا ۲۰۰۲ خواندنگەھ بۇ ھاتىبە ئاقاكرن و ھەتا پۇلا سى ئاقىن لى دەپتە خواندن و مزگەفت ژى ل گوندى ھەبە.

ژىدەرى ژيارا خەلكى گوندى:

ژيانا خەلكى گوندى ب شىئوھەكى گىشتى ل سەر كارى جۇنيارىن يە و دەشتا وى يا ب ئاق بانگە بۇ چاندنا دەخل و دانى و خودانكرنا مەر و مالانى، بەشەك ژ گوندىيان پىشەمەرگە و فەرمانبەن^(۱۲).

(كاھنەكى) سەپەرشتىيا وى دكر^(۱۱). رەوشەنبەر و نفىسكارەكى كىلدانى دىژىت: ل ساللا ۱۸۱۵ئى ۲۰ مالىن مەسحىپىن كىلدان لى بوون، ل ساللا ۱۸۸۵ئى ۱۲ مال بوون، ل ساللا ۱۹۱۴ئى ۲۰۰ كەسپن كىلدانين كاسونىك لى دژان، ساللا ۱۹۱۸ئى ۲۱ مال بوون دبوونە ۱۱۴ كەس، دوا ئامارا ئامازەپىكرىيا گوندى ل ساللا ۱۹۶۱ئى بوو د وى سالىندا ۳۰ خىزان ل گوندى دژان دبوونە ۱۶۰ كەس، ساللا ۱۹۶۲ئى ژ نەنجامىن روودانين دەسپىكا شۆرشا كوردستانى خەلكى گوندى گوند بەردايە^(۱۲) و مايە قالا ھەتا ھەركى لى ئاكنجى بوون. گوند ب دووراتىيا ۱۶كم دكەقىنە باكوورى گىردەسىن و ۳كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە، ھەزىبە بىژىن ل دووف سەرزىمىريا ساللا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۱۸۱ كەس بوو و وى دەمى سەر ب ناحيا سۆرچى قە بوو^(۱۳).

سنوورتن گوندى:

- باشوورى، كۆمەكەھا ئالەين
- باكوورى، وى گوندى راس العىنە
- رۇژمەلات، ئاكرى
- رۇژئاقى، گوندى كوچىنە مەلا فەرزو يە

پىكھانا گوندى:

نھا خەلكى گوندى ژ ەششیرەتا ھەركى نە و تىن ئىك مالىيات لى ھەبە ئەوژى (مالەپىرا، و ھەروەسا ئەف گوندە ژ ئالىن مەسحىپىيان ھاتبووجۆلكىن و دووبارە ھەركى يان ل ساللا ۱۹۱۰ ئەف گوندە ئاقاكرىبە.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

خەلكى گوندى ھەكى ھەمى گوندىن دى كارى چاندنى و خودانكرنا مەر و مالانى دكەن و ھندەك ژوانا پىشەمەرگە و فەرمانبەن.

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

گوندى بىن دەولەمەندە ب سامانن ئاقا ژىر زەقى، د

ئاڧاكىرن و ھەتا پۇلا نەھى بنەرەتى لىن دھىنە خواندن،
ل گوندى مزگەفت ژى ھەيە^(۱۱).

گوندى كوشكى

كوشك ئاتكو كوشك يان (گوھىشك) ناقن
گوندى ين ژ جورەكن دارى ھاتى بەلىن ب بۇرىنا دەمى
ئەف ناقە ھاتىبە گھورىن ل سەر زمانى خەلكى
سك بوويە و ھاتىبە كورتكرن و ژ گوھىشك بوويە
كوشك.

بەلىن ئەف واتايا ناقن گوندى ژ ئالىن خەلكى
گوندى فە نەھاتىبە پشتراستكرن و ھندەك بۇچونين
جىاواز ل سەر ھەنە، ئەگەر ئەم بەرى خو بدەينە
رىزمانا كوردى كوشك دھىت ب واتايا (كۇچك).

سنورىن گوندى:

باشوورى، گوندى سالەين بە.

باكوورى، گوندى لەكانە.

رۇژھەلات، گوندى تلبۇكىن بە.

رۇژئاقى، گوندى خەلىكانە.

گوندى ب دووراتىيا ۳۳كم دكەفیتە باكوورى
رۇژئاقىين گىردەسىن و ۲۱كم ژ مەلبەندى قەزا
ئاكرى دوورە.

پىكھاتا گوندى:

خەلكى گوندى ھەمى ژ بنەمالا (مالە سوارى)
نە، سەر ب عەشیرەتا ھەركى نە، بەرى ساللا (۱۹۷۰)
ن ۱۵ - ۲۰ مال بوون، نھا بەر ب زىدەبوونى چوبە
گەھشتىبە ۷۵ - ۸۵ مالان، گوندى ل ھەيقا چىرا
ئىكىن ساللا ۱۹۶۳ ھاتىبە ئاڧاكىرن.

ژيارا خەلكى گوندى:

ب شىنۆەبەكى گىشتى ژيارا خەلكى گوندى ل

گوندى كوشكى

ئافاكىرنا گوندى:

گوندى ل دەورووبەرىن سالا ۱۹۴۰ ھاتىبە ئافاكىرنا، نھا گوند گەلەك بەرفرەھ بووبە چ سىمايىن گوندان پىئە ديارىنە چونكى گوند گەھىشتىبە باژىرى ئاكرى، سالا ۲۰۱۰ خواندنگەھ بوو ھاتىبە ئافاكىرنا^(۱۸).

گوندى شىوہ كوور

ئافى گوندى (شىوہ كوور) يا ژ جھى وى ھاتى چونكى دكەقىتە د دۆلەكىدا كو شىوہكا كووبە، بەلى نھا پىچ پىچە ژ دۆلى دەيتە دەرى.

سنوور و جوكرانیا گوندى:

سروشتى گوندى ژ گرک و دۆلىن كوور و درىژ پىكدهىت، سنوورى گوندى دكەقىتە باكوورى رۇژئاقاي گىردەسىن و رۇژئاقاي ئاكرى و ۲۰كم ژ مەلبەندى ناھيا گىردەسىن دوورە و ھەرەسا ۵كم ژ قەزا ئاكرى دوور بوو نھا بووبە تاخەكى ئاكرى.

پىكھاتا گوندى:

گوندى ھەمى ژ عەشیرەتا ھەركى نە و مالىاتا (ئاودىانە، و گوندەكى بچوگە، نىزىكى ۲۵ مالن، گوند سالا ۱۹۱۸ئى ژ ئالىي خەلكى گوندى ھاتىبە ئافاكىرنا، زارا خەلكى گوندى ب شىوہبەكى گىشتى ل سەر مووچەخورى بە و پىرىيا وان پىشمەرگەنە، ل ۲۰۰۲/۱۱/۱ پرۇژەيى ئافا قەخوارنى بو ھاتىبە كىشان و بىرەكا ئىرتىوازی بو ھاتىبە لىدان، ھەتا نھا خواندنگەھ و مزگەفت لى نىن^(۱۹).

گوندى گرناشور

گرناشور يان (گر عاشىرك) ب زاراقى ھەركى يا ئافى وى ديارە يى ژ ئافى (گرى ئاشوورى) ھاتىبە، كو گرەكە دكەقىتە ئاف گوندى، گرەكى شىوینوارىبە بو سەردەمى ئاشوورىيان قەدگەرىتەقە، ھەرەسا ئافەكى دى ژى ل قى گوندى ھەبە كو دىژىنى (چەم كىشاوا)، ھەرەسا گوند ب دوورائىيا ۷كم دكەقىتە

سەر كىشتوكالى يە، تايبەت چاندنا دەخل و دانى، نەردى وى يى چاندنى نىزىكى ۱۰۵۱ دۈنمە و ۹۰ جۆتیار لى ھەنە.

سالا ل سالا ۱۹۹۹ خواندنگەھ لى ھاتىبە ئافاكىرنا و ھەتا پىئىسى چەند سالەكان تىن خواندنا بىنەرتى لى دەھتە خواندن، لى نھا ھەتا پۇلا شەشى ئامادەيى ژى لى دەيتە خواندن، مزگەفتەك ل گوندى گوندى^(۱۷).

گوندى كوچىنە مەلا فەرزو

بەيغا كوچىنە دەيت ب واتايا ئەوین كوچكىرى ئانكو ژ جھەكى ھاتىن بو قى جھى و لى ئاكنجى بووین، و ب گوندى (كوچىنە مەلا فەرزو) دەيتەنىاسىن، ژبەرگو دكەفتدا مەلا فەرزو خودانى مولكى گوندى بووبە، گوند د دەمى خودا ۴كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى بوو و ب دوورائىيا ۴كم دكەفتە باكوورى ناھيا گىردەسىن، نھا گوند كەنىبە د سنوورى باژىرفانىيا ئاكرى دا.

سنوورىن گوندى:

باكوورى، گوندى سماقوكن باشوورى، گوندى خرىن رۇژمەلاكى، باژىرى ئاكرى رۇژئاقاي، گوندى كوشىنا ھەسەن بەدوى

پىكھاتا گوندى:

دو عەشیرەتىن سەرەكى ل گوندى ھەنە ئەوژى عەشیرەتىن (زىبارى و ھەركى) نە، ھەركى ۹۰% ھۇمارا ئاكنجىيان پىك دىنن، مالىاتىن گوندى ژ ھەركىيا برىتىنە ژ مالىاتىن، ماله شەمى و ماله ئەوبازى و ھەسنى، ماله گورگى، ماله ئەو بازى، ھەسنى مام شىخ، ئاودى و كانىبەسپى) و ھەرەسا مالىاتا زىبارىيان برىتىنە ژ شنى و كاودانى و ھەرەسا، خەلكى گوندى ب شىوہبەكى گىشتى مووچەخورن و چاندن و خودانكرنا مەر و مالىتى كىم بووبە.

رۇژھەلاتى كىردەسىن ۋ ۱۷كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە.

سنوورىن گوندى:

باشوورى، گوندى مەلكى جبوو يە.

باكوورى، گوندى ئومەر خوشا يە.

رۇژھەلات، گوندى نىرگىزىنە.

رۇژئاقاي، دەشتەكا درىژە ھەنا خو دگەھىتە سنوورى ناھىا كىردەسىن.

پىكھاتا گوندى:

گوندى چوار مالباتان بخوقە دگىرت نەوژى برىتېنە ژ، پىسەغا ۋ مالمەپىر ۋ كانىە سىپى ۋ مالمە گىبادىنن) ۋ ژ عەشىرەتا ھەركى نە، ۋ ھەروەسا ئاقاكرنا گوندى قەدگەرىتەقە بۇ سالىن شىستان، ۋ دبەرى دا مەسىحى ل گوندى بوونە بەلى پىشتى وان گوندى بچە ھىلاى دوبارە ل سالا ۱۹۸۳ گوندى ژ ئالىن خەلكەكن قە ھاتىبە ئاقاكرن، نھا ۳۵ - ۴۵ مال ل گوندى ھەنە.

ژىدەرىن ژيارا ھەلكى گوندى:

ژيانا گوندىيان ھەروەكى زۇرىميا گوندىن دىتر ل سەر خودانكرنا مەر ۋ مالاتى ۋ كارى كىشتوكالىن ۋ ھەروەسا بەشەك ژوانا پىنشمەرگەنە.

ل سالىن شىستان خواندىنگەھ ل گوندى ھەبوو، لى دخانىبەكى كەقندا وانە لى دەھاننە خواندىن، سالا ۱۰۱۲ خواندىنگەھەكا شەش پۇلى بۇ ھاتىبە ئاقاكرن ۋ ھەتا پۇلا شەشىن ئاقىجى لى دەپتە خواندىن.

جھىن شوينوارى:

داناقا گوندى دا گرەكى شوينوارى ھەپە كو ئاقى گوندى ھەر بقى گرى ھاتىبەكرن ۋ چەند نىمەكىن شوينوارناس سەرەدانا قى گرى كرىنە ۋ چەند كەل ۋ پەلېن كەقن لى ھاتىبە دىتن كو ھندەك ژوان گەل ۋ پەلان نھا ل موزەخانا ھەولتېرى نە^{۱۷۰}.

گوندى باژىرە ژوور

سەبارەت واتايا ئاقى گوندى ئاقى وى ژ دو برگەيا (با + ژوور) پىكدھىت ئانكو بايى ژ ژوور دەپت، ھەروەسا د رىزمانا كوردى دا پەيفا باژىر دەپت ب واتايا شار، گوندى ۴۰كم ژ مەلبەندى ناھىا كىردەسىن دوورە ۋ دگەقىتە رۇژئاقايى ناھىن ۋ ۴۵كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە.

سنوورىن گوندى:

باشوورى، گوندى كونسىخور

باكوورى، دگەھىتە سنوورىت قەزا شىخان

رۇژھەلات، گوندى باژىرە ژىر

رۇژئاقاي، گوندى باقوسپى

پىكھاتا گوندى:

نەف گوندى ژ ئالىن ئاكنجىيان قە جوراوجۇرە ھەردو عەشىرەتىن (ھەركى ۋ مزوورى) لى ھەنە، گوندىكى مەرتە ۋ ھۇمارا مالىن گوندى ۱۳۵ - ۱۵۰ مالمە ۋ مىژوويا ئاقاكرنا وى قەدگەرىت بۇ سالا ۱۹۵۴ كو ژئالى خەلكى گوندىقە ھاتىبە ئاقاكرن، د سەرزىمىريا سالا ۱۹۵۷يدا ئاقى گوندى (بازىن زۇر) كو نەم باوهرىن ھەمان ئەف گوندى (باژىرە ژوورە) ھۇمارا خەلكى وى وى سالىن ۸۸ كەس بوو^{۱۷۱}، نھا ھۇمارا خلكى وى نىژىكى ۱۰۰ كەسانە داپەشى سەر ۱۰۵ خىزانا دىپت، ل سالا ۱۹۸۱ى خواندىنگەھ لى ھاتىبە قەكرن.

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

گوندى بى دەولەمەندە ب ھەبوونا ژىدەرىن ئاقا كانىيا ۋ رووبارى خازر كو ئاقا گوندى را دىبوورىت ۋ ژىدەركى سەرەكى بى ئاقا قەخوارنا گوندى پىكدنىپت، ل ۲۰۰۴/۴/۲۲ سكرەك ل سەر ئاقا رووبارى خازر بۇ ھاتىبە چىكرن.

ھەرۋەسا ئاڧا رووبارنى خازر كو دناڧا گوندى را دېووريت و ژىندەرەكى سەرەكى بىن ئاڧا قەخوارنا گوندى پىك دئىنىت.

ژىندەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژ بەر دەولەمەندىيا گوندى ب ئاڧا كانىيا و رووبارا و ژيانا پتريا خەلكى وئ ل سەر چاندنا بەرھەمىن كشتوكالى و رەز و بىستانا نە و دگەل خودانكرنا مەر و مالاتى (۷۳).

گوندى تىبۆك

بەرى ھەركى بىنە قى گوندى ژ مىژقە مەسىحى لى بوون و ناڧى گوندى (تل + بۆك) بوو ئانكو (گرى دزا) ئەڧ ناڧەزى ھەر ژ مەسىحيان بوو ماپە، پىشتى وان گوند ب جە ھىلاى، گوند ۱۵ كم ژ مەلبەندى ناچيا گردەسىن دوورە و ۲۰ كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە.

سنوورين گوندى:

- رۇژھەلات، گوندى خرابە ژىر
- رۇژئافاي، گوندى بەدرىكى
- باشوورى، گوندى پىرخولى
- باكوورى، گوندى كىشكى

پىنگھاتا گوندى:

گوندى بىنى ئىك تىرە لى ھەبە ئەوژى تىرەيا (مالەزاھىرە) و داپەشى سەر سىن مالباتان دىبىت ئەوژى برىتىنە ژ مالباتىن (عوسمان محەمەد و نەبۇ مردو و مستەفا مردو) ژ عەشپىرەتا ھەركى نە، و گوند ل سالا ۱۹۵۱ بىن ھاتى ئاڧاكرن، خەلكى گوندى ھەيا نھا ۳۰ - ۴۰ مالى، جادا قىركى گەھىشتىيە گوندى و مزگەفت و پروژەين ئاڧا قەخوارنى ژى ھەبە.

ژىندەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيانا خەلكى وئ ب شىبەھەكى گىشتى ل سەر

ژىندەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

يا خويابە ھەر گوندىكى دەولەمەند بىت ب ئاڧا كانىيا و رووبارا ژيانا پتريا خەلكى وئ ل سەر چاندنى و رەز و بىستانا بىت، گوند بىن ئاڧدارە ب چاندنا برىجى و دگەل خودانكرنا مەر و مالاتى، و ھەرۋەسا بەشەك ژ خەلكى گوندى پىشمەرگە و فەرمانبەرن.

جھى شوینواری:

ل قى گوندى جھەكى شوینواری ھەبە دىبىژنى (قەسرا پىر ھەبىڧى) بەلى ب مخابىنى قە چ زانىارى ل سەر نەھاتىنە پىشت راستكرن كا ئەڧ شوینواریه بوو چ سەردەم قەدگەرىتە قە (۷۴).

گوندى باژىرە ژىرى

دەمى ھندەك ژخەلكى گوندى باژىرە ژوور ب مەرەما خودانكرنا مەر و مالاتى قەستا قى جھى كرى و پاشى ھەر ل قى جھى خانى ئاڧاكرىن و ناڧى گوندى خو ھەر ب ناڧى باژىرە كر لى ژەركو دكەفتە ژىرا گوندى باژىرە ژوور ناڧى وى كرن باژىرە ژىر، ھەرۋەسا گوند ب دووراتبىيا ۴۰ كم دەڧبەتە رۇژئافاين گردەسىن و ۴۵ كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە.

سنوورنى گوندى:

- باشوورى، گوندى جەلان ئادمىن
- باكوورى، دگەھنە سنوورين قەزا شىنخان.
- رۇژھەلات، گوندى بانىرى
- رۇژئافاي، گوندى باژىرە ژوور
- پىنگھاتا گوندى:**

ئەڧ گوندى ژ ئىك مالبات پىنگھىت ئەوژى مالباتا (نەحمەدى) نە و ژ تىرەيا پىسەغا يانە و سەرب عەشپىرەتا ھەركى يان قەنە و ھژمارا خەلكى گوندى ۱۰ مالىن ئاڧاكرنا گوندى قەدگەرىت بوو سالا ۱۹۷۰ ى يان.

ژىندەرىن ئاڧا گوندى:

گوندى بىن دەولەمەندە ب ھەبوونا ئاڧا كانىيا و

جۇتيارىن و خودانكرنا مهر و مالانى و بەشەك ژوانا پىنشمەرگە و فەرمانبەرن، سالا ۱۰۰۲ ئى خواندنگەھەكا شەش پۇلى بۇ ھاتىبە ئافاكرن و ھەنا پۇلا شەشنى بنەرەتى لى دەھتە خواندن. ھندەك جەھىن بەرنىاس دگوندى دا ئەوژى (دۇلا بەنوكن و گرى تلبۇكى) بە (۷۴).

ئاقا قەخوارنى ل گوندى ھەنە. **زىدەرپىن ژيارا ھەلكى گوندى:**

خەلكى گوندى ژىۇ ب رتقەبرنا ژيانا خو پەنا برىبە بەر خودانكرنا مهر و مالانى و جۇتيارىن و ھەروەسا بەشەك ژوانا ژى پىنشمەرگەنە، سالا ۱۰۱۲ ئى خواندنگەھ بۇ ھاتىبە ئافاكرن (۷۵).

گوندى گۇرانك ھەجى ەھرب

خەلكى گوندى چ زانبارىن پىشتراستكرى ل سەر واتابا ئاقى گوندى نەبوون لى ئامازە ب چەند تىشەكى كىم كىرن و گۇتن، پىشدا ل قى گوندى گەلەك ئاف و دەعل و قەرەم ھەبوو، دابىژن ئەقە گورنكە دەعلە يان گورنكە قەرەمە، بەلى ئەگەر نەم بەرى خو بەدەنە بەيضا گۇرانك ل دو برگا پىك ھاتى بە (گۇران + ك)، گۇران ئاقى ەشىرەتەكى بە و پاشكرى (ك) دزاراقى ھەركى يان دا دەھتە ب كارئىنان دەمى ب چاقەكى كىم بەرى خو دەنە جەھكى يان كەسەكى، وى ژى ژىرنەكەين ل ھندەك دەقەرنى كوردستانى ب تاپبەت دەقەرنى گەرميان دگۇتنە خەلكەكى نىشەجى ل گوندان و مژوولى كارى جۇتيارىن گۇران، بەروشاژى كۇچەر بوون ئانكو خەلكى دەشت و رۇزان دكرن، گوند ۳۰ كىم ژ ئالىن رۇژئاقىبى قە ژ مەلبەندى ناھيا گردەسپىن دوورە، و ۱۰ كىم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە ژ ئالىن باكوورى رۇژئاقىقە.

گوندى جەلان نامەدىن

گوندى جەلان نامەدىن گوندەكە دەسپىكى مەسبىحى تىدا بوون و دگۇتنە گوندى (نامەدىن) ئەف پەيغە پەيغەكە ژ زمانى مەسبىحىن دەقەرى، گوند دكەقبتە ئاف دۇلان ل دەوروبەرنى ئاقى واتە ھەردو رەخىن ئاقى (جەلان) ھەردو لا ئانكو ھەردو رەخىن ئاقى ئەف پەيغە ژى ھەركى يا ب كارئىنا دەمى ل قى گوندى نىشەجى بووين و ئاقى گوندى دانا (جەلان نامەدىن) گوند ب دووراتىيا ۱۰ كىم دكەقبتە باكوورى ناھيا گردەسپىن و دووراتىيا ۱۵ كىم دەقبتە رۇژئاقى قەزا ئاكرى.

سنورپىن گوندى:

رۇژھەلات، گۇرانكا مەزە، رۇژئاقى، گوندى جەلان نامەدىنە.

ئەف گوندە بەك ژ وان ۵۴ گوندىن قەزا ئاكرى بوو پىن ل دوایىا سەدسالىيا نوزدى دەسپىكا سەدسالىيا بىستى ژ ئەنجامى زىدەگافىن ەشىرەتان و نەمانا ئاساپش و تەناھىن ھاتىنەبەردان و قۇلابووين ژ ئاكنجىيان، لەوما دەستەلاتارىيا ئوسمانى ب برارەكى ل ۲۴ نىسانا ۱۹۰۷ ئى ئەف گوندە دانە دگەل مولكىن سولتان ەبەدولجەمىدى نووى و ب قى رەنگى مان ھەتا راگەھاندنا دەستوورى ئوسمانى ل ۲۳ تەباخا ۱۹۰۸ ئى ئەو بوو سولتانى ب ناچارى دەست ژ مولكىنىيا قان گوندان بەردا كەتنە سەر گەنجىنا كىشتىيا دەولەتى، وى دەمى رووبەرى گوندى ۲۰۱۳ دۇنەمىن ەردى بوو (۷۶).

پىكھانا گوندى:

دناقا گوندى دا بتىن ئىك تىرە لى ھەبە ئەوژى (مام شىخ) ن ژ ئىك مالبات پىكھەنىت ئەوژى (مالا ھەجى ەھرب) ە، و ھەروسا ئەف گوندە ل سالا ۱۹۸۳ خو ژ گوندى گۇرانكا مەزىن جوداكرىبە و بووبە گوندەكى سەربەخو، و گوند ۲۵ - ۳۵ مالا، مزگەفت و پىرۇزەين

سنور و جوكرانىا گوندى:

سروشتى گوندى ھەمى گرىن پان و دۇلپىن كویر و درىژن، گەلەك ب مقانە بۇ چاندنا دەخل و دانى و خودانكرنا پەزى، سنورپىن گوندى ب قى رەنگىنە:

و جۇنپارىن يە وەكى چاندنا دەخل و دانى و بەشەك ژوانا پىنشمەرگەنە. و ھەروسا ژىدەرى ئاڧا قەخوارنا گوندى ل سەر بىرەكا ئاڧى يە كو ژ ئالىن حكۇمەتا ھەرنما كوردستانى قە ھاتىبە كۇلان. سالا ۱۹۹۷ خواندنكەھ ل گوندى ھاتىبەقەكرن و ھەتا پۇلا سىن ئاڧنجى لىن دەھتە خواندن^(۷۷).

گوندى جەلان ەەرەب

جەلان ەەرەب يان جەلان ەەرەبۇك ئەف گوندە دكەڧىتە رۇژھەلاتى گوندى جەلان ئامەدىن و ھەڧسنىورنىن ئىكن و خەلكى گوندى دىڧىژن: پىشى ھەركى بىنى و لى ئاكنجى بىن ھندەك مالىن ەەرەبا لى بوون ئەف ئاڧە بىن ژوان ھاتى و دگۇتنىن جەلان ەەرەب، گوند ب دووراتىيا ۳۲كم دكەڧىتە باكوروى ناحيا كىردەسىن و ب دووراتىيا ۲۲كم دكەڧىتە باكوروى رۇژئاڧاى قەزا ئاكىرى.

باكوروى، گوندى جەلان ەەرەب

باشوورى، گوندى نىاوكن

رۇژھەلات، گوندى كۇرانك حەجى ەەرەب

رۇژئاڧاى، گوندى بانىرى

پىكھاتا گوندى:

دناڧا گوندىدا تىنى ئىك تىرە لى ھەبە ئەوژى تىرەيا (پسەغا)نە و دىنە سىن مالبات مالباتىن: (مىرو و ەبۇللا و عىسا)نە ژ ەشىرەنا ھەركى نە و ھەروسا گوند ل سالا ۱۹۲۶ يىن وەك كوختىن خودانكرنا پەزى ھەبوو، سالا ۱۹۴۵خانى لى ھاتىنە ئاڧاكرن، خەلكى گوندى ۲۵ - ۳۰ مالە.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ژيانا پىريا خەلكى گوندى ل سەر خودانكرنا پەزى

گوندى جەلان ەەرەب

و سالا ۲۰۰۲ ئى خواندىنگەھ بۇ ھاتىبە قەكرن، ھەتا پۇلا شەشى بىنرەتى لى دەپتە خواندىن^(۷۹).

گوندى راوتتە

سەبارەت ناقتى گوندى خەلكى گوندى دىئىت، واتايا گوندى يا ھاتى ژ (سلسلە) زنجىرەپەكا گرا كو ژ چەند گرەكان پىكدھىت ل پشت گوندى و دىئىتە وان گرا (راوتتە) ئانكو واتايا گوندى يا ل فان گرکان ھاتى، گوندى ب دوورائىيا ۱۵كم دكەفیتە رۇژئاقايىن گردەسىن و ب دوورائىيا ۱۰كم دكەفیتە باكوورئ رۇژئاقاي ئاكرئ.

سئورئىن گوندى:

باشوورى، گوندى كوشىنە جەسەن بەدو

باكوورى، گوندى گۇرانك جەجى عەرەب

رۇژھەلات، گوندى رەزوك

رۇژئاقاي، گوندى كوزادارن

پىكھاتا گوندى:

گوندى ژ تىرەيا (بەدرى)يا نە، ژ ئىك مالىبات پىكدھىت ئەوژى ھەر (بەدرى)نە ژبەرکو بەدرى بخوہ دكىمن و سەر ب عەشپەرەتا ھەركى نە، و ھەروسا گوندى ل سالا ۱۹۷۷ئى ژ ئالىق خەلكى گوندى فە ب مەرەما خودانكرنا پەزى ھاتىبەئافاكرن، خەلكى گوندى نىزىكى ۲۰ مالانە.

سالا ۱۹۹۷ خواندىنگەھەكا شەش پۇلى بۇ ھاتىبە ئافاكرن و ھەتا پۇلا شەشى بىنرەتى لى دەپتە خواندىن.

ژىدەرئىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيانا پتريا خەلكى گوندى ل سەر خودانكرنا مەر و مالاتى يە و ماستىن بەدرىيا ل دەفەرىن كەلەك بىن ئاقدارە و ھەروسا بەشەك ژ وانا پىشمەرگە نە. ل ۱۹۹۹/۱/۱ پرۇژەبىن ئاقا قەخوارنى بۇ گوندى ھاتىبە كىشنان و ئاق ل مالان دابەشدىت^(۸۰).

ئەف گوندى كو د بەلكەنامەيا ئوسمانىدا ناقتى وى ب جەلان نەرەبوك ھاتىبە، يەك ژ وان ۵۴ گوندىن قەزا ئاكرئ بوو بىن ل دوایيا سەدسالىيا نوزدئ دەسپىنكا سەدسالىيا بىستىن ژئەنجامئ زىدەگاقىبىن عەشپەرەتان و نەمانا ئاساپش و تەناھىن ھاتىبەبەردان و قالا بوو بىن ژ ئاكنجىيان، ئەوما دەستەلاتدارىيا ئوسمانى ب برىارەكئ ل ۴۴ نىسانا ۱۹۰۷ئى ئەف گوندى دانە دگەل مولكىتن سولتان عەبدولھەمىدئ دووئ و ب قى رەنگى مان ھەتا راگەھاندنا دەستوورئ ئوسمانى ل ۲۳ تەباخا ۱۹۰۸ئى ئەو بوو سولتانى ب ناچارى دەست ژ مولكىنىيا فان گوندىن بەردا كەتتە سەر گەنجىنا كشتىيا دەولەتئ، وى دەمى رووبەرى گوندى ۲۵۰۰ دۇنەمىن عەردى بوو^(۷۸).

سئورئىن گوندى:

باكوورى، گوندى سىلان سالخە.

باشوورى، گوندى بەبىنەوا

رۇژھەلات، گوندى جەلان ئامەدبىنە

رۇژئاقاي، گوندى كونسىخورە

پىكھاتا گوندى:

ئاكنجىن گوندى ھەمى ژ تىرەيا (پسەغا) نە و ژ ۴ مالىباتان پىكدھىن، بىرتىنە مالىباتىن (سئودىن و مجىدخان و شور و خان)نە و سەر ب عەشپەرەتا ھەركى قەنە، ئاقا كرنا گوندى قەدگەرىت بوو سالا ۱۹۵۵ و خەلكى گوندى ۱۳ - ۱۷ مانە.

ھەروسا جەين بەرچاف و ئاقدار ل گوندى ۋەكى (دۇلاجە و دۇلا ئەغەلى و كەونە گوند و كەنىشكى) نە.

ژىدەرئىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيانا خەلكى وئ ھەر ل سەر خودانكرنا مەر و مالاتى و جۇتارىئى يە، بەشەك ژ وانا پىشمەرگە و فەرمانبەرن، پرۇژەبىن ئاقا قەخوارنى بۇ ھاتىبە كىشنان

گوندى درين خواجه

ل دووڤ گۇتتا موختارى گوندى: (درى) جۇرەكى رووھكى يە ل دەڤ ئاڤا شىن دىبىت و (خواجه) زى خودانى قى ئەردى يە زىنەر قىن يەكىن دگۇتنىن (درين خواجه)، گوند ب دووراتىيا ۱كم دكەڤىتە باشوورى ناحيا گردهسىن و ۷كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە. ئەڤ گوندە زى ژ وان گوندان بوو يىن دەسپىنكا سەدسالىيا بىستى بەرداى و ڤالا و پاشتر ل سەر مولكىن سولتانى ئوسمانى عەبدولحەمىدى دووئ ھاتىنەتووماركرن. رووبەرى گوندى وى دەمى ۲۰۲۵ دۆنەمىن عەردى بوو^(۸۱).

سنورىن گوندى:

باكوورى، گوندى درين شىخە.
باشوورى، گوندى خاتوناوا.

رۇزمەلات، گوندى بەراكى.

رۇزئافاى، گوندى مەلكى جبۇ يە.

پىكھاتا گوندى:

گوندى ھەمى ژ تىرەيا (پسەغانە و دىنە دو مالبات ئەوژى (سەلىم و معىن)، سەرب عەشىرەتا ھەركى نە، گوندىن قى گوندى ل سالا ۱۹۱۸ ھاتنە گوندى درين شىخى و ل قىرى ژان بسەردېر، سالا ۲۰۰۱ ئ خو ژ گوندى درين شىخى جوداكر و گوندەكى دى بۇخۇ ل باكوورى درين شىخى ئاڤاكر و خەلكى گوندى ژ ۱۲ مالان پىكدھىت.

ل قى گوندى چەند كەڤنە ئاشەكىن فەلا يىن لى ھەين و موختارى گوندى گوت: ئەڤ ئەردە يىن شىخ ئەحمەدى سۇرچى بوو دا بوو فەلا وان زى بۇ خۇ برنج لى دچاند، ل دووڤ گۇتتا موختارى ئەڤ

گوندى ئالە رەش

دەپلا و قەستىا جەھەكىنى دى دكر و جارەكا دى دا
قەگەرىپىن فى جەھى، ئەف كارە ھەر سال دوپارە
دېوورا گوند ب سالەين ھاتەنافكرن. گوند ب
دوورائىيا ۱۵كم دكەقىتە رۇژئاقابىن ناحىيا گىردەسىپن
و ب دوورائىيا ۳۳كم دەقىتە رۇژئاقابىن قەزى ئاكرى.

سەوورپىن گوندى:

باكوورى، گوندى كلكوران

باشوورى، گوندى خرابە زىرى

رۇژھەلات، گوندى كىلەبى

رۇژئاقاي، گوندى كىشكى

پىنكەتتا گوندى:

دنافا گوندى بىننى ئىك تىرە لىن ھەبە ئەوژى تىرەيا
(مام حاجكا) نە، ژ چوار مالباتان پىنكەھىن، ئەوژى
پىرتىنە ژ مالباتا (كەمو و جەجى جەوهر و جەجى
محو و سەلېم) و ژ عەشپىرەتا ھەركى نە، گوند
سال ۱۹۷۲ئى ھاتىيە ئافاكرن. وى دەمى خەلكى وى
تىننى ۲۰ - ۳۰ مال بوون، لىن نھا ھۇمارا خەلكى بەر
ب زىدەبۇتنى چوبە و گەھشىتەبە ۱۰۰ - ۱۱۰ مالان.

زىدەرى زىارا خەلكى گوندى:

زىانا خەلكى گوندى ل سەم خەدانكرنا پەزى و
زىمارا ھەرە زۇرا وان مژوولى چاندن و باغ و بىستانانە،
ھەرەكى گوند بىن نافدارە ب چاندنا بىستانىن
گندورپى دېمى.

پىرۇژەبىن ئافا قەخوارنى ل گوندى ھاتىيە
دروستكرن، سال ۱۹۷۸ خەدانكرەھ ل گوندى
ھەبوو لى دىخانەكى كەقۇندا وانە دەھاننە خەدانن،
سال ۲۰۰۲ ئاھابىبەكى نوى بۇ خەدانكرەھىن ھاتىيە
ئافاكرن و ھەتا پۇلا شەھىتى لىن دەھىتە خەدانن^(۸۷).

گوندى كىلەبى

ئافى كىلەبى زى ئافى عەشپىرەتەكىن ھاتىيە وەختى
خۆ ل فى گوندى زىابىنە و ئافى وى عەشپىرەتتى زى
(بىن) بووبە لەورا دگوتىننى گوندى كىلەبى، گوند
ب دوورائىيا ۱۵كم دكەقىتە رۇژئاقابىن گىردەسىپن و

چەندا ھەننى قەدگەرىت بۇ سال ۱۹۱۰.
زىارا خەلكى گوندى ل سەم خەدانكرنا مەر و
مالاتى و چاندنى يە و ھندەك زىانا پىنشمەركەنە، ل
گوندى پىرۇژەبىن ئافا قەخوارنى ھەبە^(۸۸).

گوندى ئالەرەش

ل دوور ئافى گوندى موختارى گوندى تىننى ئەف
زانبارىيە ل دەف ھەبوو، ئالە رەش تىت ب واتايا (ئالېن
رەش) لى ئەگەرىن ئافاكرن ب فى ئافى چ پىزانىن
ل سەم نەبوون، گوند ب دوورائىيا ۱ كم دكەقىتە
رۇژھەلاتى گىردەسىپن و ب دوورائىيا ۴كم دكەقىتە
باكوورى ئاكرى.

سەوورپىن گوندى:

باكوورى، گوندى سەماقوك.

باشوورى، گوندى درىن شىخە.

رۇژھەلات، گوندى و مەرخوشا.

رۇژئاقاي، باژىركى گىردەسىپن.

پىنكەتتا گوندى:

گوندى ھەمى زى تىرەيا (مام شىنخانە)، ئىك
مالبات ئەوژى (شىپنە كەبى)نە، ژ عەشپىرەتا ھەركى
نە، گوند سال ۲۰۰۲ ئى ھاتىيە ئافاكرن و خەلكى
وئى ۲۰ مالن.

سال ۲۰۱۵ خەدانكرەھەكا شەش پۇلى بۇ
ھاتىيە ئافاكرن و ھەتا پۇلا شەھىتى بىنەرەتى لىن
دەھىتە خەدانن.

زىدەرىن زىارا خەلكى گوندى:

زىانا خەلكى گوندى ل سەم خەدانكرنا مەر و
مالاتى و چاندنى يە و ھندەك زىانا پىنشمەركەنە،
سال ۲۰۰۳ پىرۇژەبىن ئافا قەخوارنى بۇ گوندى ھاتىيە
چىنكرن، ل ۲۰۰۶/۷/۴ كارەب بۇ گوندى ھاتىيە
كىشان^(۸۹).

گوندى سالەبى

ئافى سالەبى تىت ب واتايا قەگەرىن، ژ مېژە
خەلكى فى گوندى ھەر سال ئەف جەھ ب جە

خودانكرنا مهر و مالاتى و چاندنه و هندەك ژى ژوان پىنشمهركه و فەرمانبەرن.
سالا ۱۹۸۲ خواندنگهھ ل گوندى ھەبوو لى د ئاھابىھەكى كەھندا بوو، سالا ۲۰۰۳ ئى ئاھابىھەكى نوو بۇ خواندنگهھى ئاھاكرن و ھەتا پۇلا شەشى ئامادەسى لى دھىتە خواندن^(۸۱).

گوندى بىئاتان

ئەف گوند ب دوورائىيا ۳۰كم دكەقىتە رۇئاڧايىنى كردهسېن و ب دوورائىيا ۲۰كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دووره ژ ئالىنى باكوورى قە.
گوندەك د بەلگەنامەيا ئامازەپىكرىدا ب ئاڧى بىئاتە ھاتىبە و رووبەرى ۵۲۵ دۇنەم بوو، دوورائىيىن ھەر ئەف گوندە بىت و كەتىبە د ئاھامولكىبەتا سولتانى ئاسمانىنى ئاڧىرى^(۸۷).

سۈورىن گوندى:

- باكوورى، گوندى بەدرىكى
- باشوورى، ھەمى دەشت و گرگن
- رۇژھەلات، گوندى خرابە ژوور دەيت
- رۇژئاڧاي، گوندى گورانكا مەرن دەيت

بىتھاتا گوندى:

گوندى ژ تىرەيا (پسەغا)نە دىنە چوار مالىات، ئەوژى مالىاتىن (قرناس خاجە و ئەحمو قرناس خاجە و مزفر قرناس خاجە و ئەحمەد قرناس خاجە) سەر ب عەشپەرنا ھەركى نە.
ئەف گوندە ھەر ل سالا ۱۹۳۰ ئى ھەبوو، وەكو كوڧ بوو خودانكرنا پەزى، سالا ۱۹۶۴ خانى لى ھاتىنە ئاھاكرن، نھا ۳۵ - ۴۰ مالن.
سالا ۱۹۷۳ خواندنگهھەكا بچوك لى ھەبوو، دڧانەكى (تەقنى)دا بوو، سالا ۱۹۹۷ خواندنگهھەك نوو بۇ ھاتە ئاھاكرن و ھەتا پۇلا شەشى بىنەرەتى لى دھىتە خواندن.

ھەرۋەسا ۲۵كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دووره.
ئەف گوندە كو د بەلگەنامەيا ئوسمانىدا ب (كىلى بى) ھاتىبەئاڧكرن، يەك ژ وان ۵۴ گوندىن قەزا ئاكرى بوو بىتن ل دوایيا سەدسالىيا نوزدى دەسپىكا سەدسالىيا بىستى ژ نەجامى ژىدەگافىين عەشپەرنا و نەمانا ئاسايش و نەناھىئ ھاتىنەبەردان و ڧالابووين ژ ئاكنجىيان، لەوما دەستەلاتداریيا ئوسمانى ب بىرەرەكى ل ۲۴ نىسانا ۱۹۰۷ ئى ئەف گوندە دانە دگەل مولكىن سولتان عەبدۇلھەمىدى دووى و ب قى رەنگى مان ھەتا راگەھاندنا دەستوورى ئوسمانى ل ۲۳ تەباخا ۱۹۰۸ ئى ئەو بوو سولتانى ب ناچارى دەست ژ مولكىنىيا ڧان گوندان بەردا كەتتە سەر گەنجىنا گىشتىيا دەولەتى، وى دەمى رووبەرى گوندى ۱۱۲۶۷ دۇنەمىن عەردى بوو^(۸۴).

سۈورىن گوندى:

- باكوورى، گوندى جەرىدوكە
- باشوورى، گوندى خرابە ژىرە
- رۇژھەلاتى گوندى شىخانوگا مەلا حاجى
- رۇژئاڧاي، گوندى سالەبىن بە

بىتھاتا گوندى:

ئىن ئىك تىرە ل گوندى ھەبە ئەوژى تىرەيا (مەمەدى)نە، ژ ئىك مالىات پىكدەھىن ئەوژى مالىاتا (مالە زىابى) يە و ژ عەشپەرنا ھەركى نە.
گوندى ل سالا ۱۹۴۰ ھاتىبە ئاھاكرن، ھەتا سالا ۱۹۷۰ ئى خەلكى گوندى ۳۰ ھەتا ۴۰ مال بوون، نھا ھۇمارا خەلكى گەھىشتىبە نىزىكى ۱۸۰ مالان، پرۇژمىن ئاھا قەخوارنى بۇ ھاتىبە چىكرن.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

گوندى ب خودانكرنا مهر و مالاتى گەلەك ب ئاڧ و دەنگە و رووبەرەكى گەلەك ئەردى پاون ئانكو جەھى جەرىنا پەزى ھەبە، خەلكى گوندى كارى وان

جھىن بەرچاھ و ناقدار ل گوندى:

د ناڧا سنوورين گوندى دا گەلەك جە ژ ئالىن خەلكى وئ قە ھاتىنە بەرچاھكەرن و ناڧ لىكەرن وەكى (ئاش جەمەك و چەمەن بىرى و گرگەلەك و دۇلا كەونە گوندى و ئەخەلا سەمەيل و ئەخەلا بىنەرد و جەماتا كەونە گوندى)، وەك گوندى دىيىژن مەزارى صەحابىيەكى لى ھەبە و خەلكى گوندى ل دووڧ باوھرىيا خۇ سەرەدانا وى دكەن، لى خەلكى گوندى چ زانىارىين روون و ئاشكرا ل سەر فى مەزارى و ناڧى وى نەبوون^(۸۸).

گوندى بانورە

سەبارەت ناڧى گوندى گەلەك پەرسىيار ژ خەلكى گوندى ھاتنەكەرن بەلىن كەسىن ب دروستى واتايا ناڧى نەدزانى، تىن دگوتن يى ژ (باى) ھاتى ئانكو (با + نور) دىيەتە بانورە يان بانىرى.

سنوور و جۇگرافىيا گوندى:

سەرۇشتى جۇگرافىيا گوندى ژ دەشت و بانىين پان و بەرىن پىكدەھىت، بۇ چاندنى گەلەك ب مغانە، گوند ب دووراتىيا ۳۵كەم دكەڧىتە رۇژئاڧاين ناحيا كەردەسىن و ۳۰كەم ژ مەلبەندى قەزا ئاكىرى دوورە.

سنوورين گوندى:

باكوورى، ھەڧسنوورە دگەل باژىروكى قەسروكى باشوورى، گوندى مام داويدا ژوورى رۇژھەلات، گوندى لەكانە رۇژئاڧاى، گوندى باژىرە ژىرە

پىنكھاتا گوندى:

د ناڧا گوندىدا پىنچ مالبات ھەنە: مالباتا (سالام عەبدۇللا محمود) ژ تىرەيا مام براھىما نە، مالباتا

گوندى بانورە

سنوورين گوندى:

باشوورى: گوندى زەرگىزا يە.
 باكورى: گوندى خرابە ژوور دەيت.
 رۇزھەلاتى: گوندى ئومەر خوشانە.
 روژئافا: گوندى شىوەكەر دەيت.

پىنكھاتا گوندى:

گوندى ھەمى ژمالباتا (مالە شەمزىنى) و ژتيرەيا (مالەپىرى) و سەر ب عەشیرەتا ھەركى نە، ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى تىنى ۱۵كەس ل گوندى دىئان^(۱۹۱) بەلىن نھا ھەموو خەلكى وى ۵۰-۶۰ مالن، ئاڧاكرنا گوندى قەدگەرىتەقە بۇ سالا ۱۹۴۵. سالا ۲۰۱۰ خواندىنگەھ بۇ ھاتىبە ئاڧاكرن و ھەتا بۇلا شەشىى بنەرەتى لى دەنتە خواندىن. ژارا گوندىيان ل سەر خودانكرنا مەر و مالاتى و چاندىن يە و بەشەك ژوانا ژى پىنشەمەرگەنە، پرۇژەين ئاڧا قەخوارنى بۇ گوندى ھاتىبە كىشان، و ل ۲۰۰۶/۷/۲۰ پرۇژەين كارەين بوو ھاتى يە كىشان^(۱۹۱).

گوندى شىخانوك مەلا حاجى

واتايا ناڧىن گوندى يا ژ ناڧىن شىنخا ھاتى كو دىبەرى دا مالا شىنخەكى ل فى گوندى ھەبوو يە و ھەروسا (مەلا حاجى) ژى كەسايەتەكى مەزىن و خودانى فى گوندى بوو يە پىشتى وان شىنخا ئەڧ جھە بجە ھىلاى، ژنەرھندى دىبىزنى (شىنخانوگا مەلا حاجى)، ب دوورائىيا ۷كم دكەڧىتە روژئافابىن گىرەسىن و ۲۰كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە.

سنوورين گوندى:

باكورى: گوندى كىلەبى
 باشوورى: گوندى شىخانوك مەلا حاجى نوى
 رۇزھەلاتى: گىرەسىنە
 روژئافابى: گوندى جەرىدوكە

پىنكھاتا گوندى:

د ناڧا گوندى دا چوار مالبات ھەنە ئەوژى مالباتا

(يوسف ئاغا) ژ تيرەيا پىسەغايا نە، مالباتىن (جادر و رەمەزان و نادر) ژ تيرەيا ئاڧىبانە و سەر ب عەشیرەتا ھەركى نە، خەلكى گوندى ۷۰ - ۸۰ مالن.

ل دووڧ گۇتتا موختارى گوندى دىبىزىت، ئاڧاكرنا گوندى قەدگەرىتەقە سەردەمى دەولەنا ئوسمانى، سالا ۱۹۲۰ئى ژى ئەڧ گوندى ھەر ھەبوو يە لى خانىين وى كوڧ بوون پاشتر خەلكەك لى ئاكتىجىبوو يە و خانى لى ئاڧاكرىنە، ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۷۰ كەس بوو^(۱۸۹).

ژىدەرى ئاڧا گوندى:

گوندى يىن دەولەمەندە ب ھەبوونا كانىين ناڧى، ھەروسا رووبارى (خازراى دناڧا گوندى را دىبوورىت، ژىدەرەكى سەرەكى ئاڧا قەخوارنا گوندى ژى رووبارى يە و پرۇژەين ئاڧا قەخوارنى بۇ گوندى ھاتىبە كىشان.

ژىدەرى ژيارا گوندى:

ژىر ھەبوونا كانىيا و ھەبوونا رووبارى خازر پىرىيا خەلكى گوندى مژوولى كارى چاندىن نە، گەلەك رەز و باغىن فىقى ل گوندى ھەنە، بەرھەمىن، خوڧ و ھىژر و ھنار و ھرمىيا ھەنە دگەل چاندىن بىستانىن باجانكا و تەماتا و فلەلا و باميا ھندەك ژى خودانكرنا بەزى دكەن و ھندەك ژى پىنشەمەرگەنە.

دناڧا گوندى دا گەلەك جھىن بەرچاڧ و ناڧدار ھەنە وەكى (كانىيا محەمەد خىتو و دارا شەھىدا و گرى شىرە سىارى).

سالا ۱۹۸۰ گوندى خواندىنگەھ ھەبوو يە، لى دناڧا خانىبەكى ناڧىدا بوو، سالا ۲۰۰۲ئى ئاڧاھىن خواندىنگەھ بۇ ھاتىبە ئاڧاكرن^(۱۹۰).

گوندى شەڧتا مڧارا

ناڧى گوندى ژ دو برگىيا (شەڧت + مڧارا) پىنكەھىت، ژ ناڧى شەڧتەكى ھاتىبە كو دكەڧىتە سنوورين فى گوندى، لى خەلكى گوندى چ پىزاتىن ل سەر پەيما (مڧارا) نەبوون، وى ژى ژىرەنەكەين پەيما (مڧارە) د زمانى عەرەبىدا ب رامانا شەڧت دەيت، ئانكو ھەردو پەيما (شەڧتا مڧارا) ئىك رامان ئەوژى شەڧتە دەن، گوند ۱۴كم ژ روژئافابىن گىرەسىن و ۲۳كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە.

رۇزھەلات، گوندى مام خەلىفە دەيت.
رۇزئاقاي، گوندى ئومەر سىنا بە.

پىنگھاتا گوندى:

گوندى ژ مالپانا (جەجى حسين) و تىرەيا كانىيە سېسى و سەرب عەشپىرەتا ھەركى نە، سالا ۲۰۰۱ئى رىكخراوا ھابىئات ۱۱ خانى بۇ گوندى ئاڧاكرىن، خەلكى وى ھەتا ۳۰ مالانە، سالا ۲۰۰۱ خواندنگەھ بۇ ھاتىيە ئاڧاكرىن و ھەتا شەشىنى بىنەرەتى لىن دەيتە خواندن.

خەلكى گوندى كارى وان بىن سەرەكى خودانكرنا مەر و مالانى و چاندنە، ھىدەك زى پىنشمەرگە و فەرمانبەرن، و پرۇزەين ئاڧا فەخوارنى ل گوندى ھەبە كو بىرەكا ئىرتىيازىيە سالا ۲۰۰۱ئى ھاتىيەكۇلان، د ھەمان سالىدا جادە گەھشتىيە گوندى^(۹۵).

گوندى جەلىدە

موختارى گوندى دىنرئىت، پەيڧا (جەلىد) پەيشەك عەرەبى يە ب واتايا (جەمەد) دەيت ئانكو ئافەكا بەستى، لى ئەف بۇچوونە نە ھىدا بەرعەقلە و پىندقى پىر ل دووف چوونى يە، ۳۵كەم ژ رۇزئاقايىن كىردەسىن و ۲۰كەم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى خەلىلكان.
باشوورى، گوندى كلىنە
رۇزھەلاتى، گوندى ئومەر سىنا
رۇزئاقايى، كۆمەكەھا خەلىلكان

پىنگھاتا گوندى:

ئىك مالپات د ناڧا گوندىدا ھەبە ئەوژى (مالەحسىن) ە ژ تىرەيا (ئاوديا) و سەرب عەشپىرەتا ھەركى يە، و ھەرۈسە ژمارا خەلكى گوندى ۱۰ مالن و ئاڧاكرنا گوندى قەدگەرىت بۇ سالا ۱۹۵۰.

(عارف مەمەد و صەدىق كەرىم و مەحمۇود مستەفا و مەجىد مستەفا) ژ تىرەيا (كانىيە سېسى) و سەرب عەشپىرەتا ھەركى نە، بەرى سالا ۱۹۷۰ئى خەلكى گوندى ۲۰ - ۲۵ مال بوون، لى نھا گوند ب رىژەبەكا بەرچاڧ مەزىن بوويە و د ناڧبەرا ۱۲۰ - ۱۳۰ مالانە، ئاڧاكرنا گوندى قەدگەرىتەقە سالا ۱۹۶۰ئى، د سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى نامازە ب گوندەكى ھاتىيەكرىن ب ناڧى شىخانوك ھژمارا خەلكى وى ۱۵۰ كەس بوو و سەرب ناھيا جەفت عەشپىرەتان (بەردەرەش) بوو^(۹۳).

ژىدەرىن ژارا خەلكى گوندى:

ژارا پىرىيا خەلكى گوندى ل سەر خودانكرنا مەر و مالانى و كىشتوكالىيە، بەشەك ژ وانا زى پىنشمەرگە و فەرمانبەرن، گوندى دو بىرىن ئىرتىيازى ھەنە ئاڧا فەخوارنا گوندى دابىن دكەن.

سالا ۲۰۰۹ ئاڧاھىيەكى نوو بۇ خواندنگەھا گوندى ھاتىيەئاڧاكرىن، كو بەرىدا د ئاڧاھىيەكى كەڧندا بوو ئەو زى ژ ئالىن خەلكى گوندى قە ھاتبوو ئاڧاكرىن.

(دۇلا مەمەد و دۇلا نەخەل و دۇلا ئادوى) ژ جەين بەرچاڧ و دىارىن گوندى نە^(۹۴).

گوندى شىخانوكا نوى:

ل دەسپىكى خەلكى قى گوندى دكەل خەلكى شىخانوكا مەلا حاجى پىكفە دژان، سالا ۲۰۰۰ئى خۇ ژ گوندى جوداكرىن و گوندەكى نوو ب ناڧى شىخانوكا نوى ئاڧاكرىن، گوند ب دووراتبيا ۱كەم دكەڧىنە رۇزئاقايىن كىردەسىن و ۱۱كەم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى گوندى شىخانوك مەلا حاجى بە.
باشوورى، گوندى كىلەسېسى يە.

خەلكى گوندى دىيىن ئەقە مەزارى كەسەكى پىرۇزە، گوند ب دوورائىيا ۲۰كم دكەقېتە رۇژئاقابى كىرەسىن، ۱۵كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى.

گوندى (مام داودە) يەك ژ وان گوندان بوو يىن دەسپىنكا سەدسالىيا بىستى بەرداى و قالا و پاشتر ل سەر مولكىن سولتانى ئوسمانى عەبدولحەمىدى دووى ھاتىنەتووماركرن، رووبەرى گوندى وى دەمى ۲۰۰۰ دۇنەمىن عەردى بوو (۹۸).

سنوورين گوندى:

- رۇژھەلات، گوندى بەدرىكى.
- رۇژئاقابى، گوندى مام داويدا ژوورى.
- باشوورى، گوندى گۇرانك مەزن.
- باكوورى، گوندى لەكان.

و ل سالا ۱۹۹۱ خواندنگەھ بۇ ھاتىبە ئافاكرن. د سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷يدا ل ناحيا بەردەرەش ئامازە ب گوندى (جىرىدە) ھاتىبەكرن ھژمارا خەلكى وى ۲۶ كەس بوو (۹۱).

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى ل سەر خودانكرنا پەزى و جۇتبارىن يە، ھندەك ژى پىنشمەرگەنە، ژىدەرى ئاقا گوندى سەر سى بىرىن ئىرتىوازىبە (۹۷).

گوندى مام داويدا ژىرى

ناقى گوندى (مامداويدا) بۇ ناقى زيارەتەكى قەدگەرىتەقە كو دكەقېتە د ناقاگوندى و قەبرى كەسەكىبە دىيىن (مام داود)، د ناقا زاراقى ھەركىياندا گەلەك ناف دەىنە گوھارتىن، ناقى (داود) ژى ب تىپەرىوونا دەمى گوھارتىبە و كرىبە (داويدا).

گوندى مام داويدا ژىرى

يىنكھاتا گوندى،

گوندى ئىك مالبات لى ھەيە ئەوژى (توخمى غەزالى) يە ژ تىرەيا (پىسەغا) سەر ب عەشىرەتا ھەركى يە، سالا ۱۹۶۰ گوند ھاتىيە ئاڧاكرىن ۲۰ - ۳۰ مال لى ھەنە.

ل سالا ۲۰۰۲ ئى ژ نوو خواندىنگەھ ل گوندى ھاتىيەقەكرى.

ژيارا خەلكى گوندى ھەر وەكى زۆريەيا گوندىن دىتر ل سەر خودانكرنا مەر و مالاتى و جۆتياريا دىمە و ھندەك ژوانا ژى پىنشمەرگە و فەرمانبەن، بىرەكا ئىرتىبواژى ل گوندى ھەيە و ئاڧا وئى دابەشى سەر مالان كرى يە^(۹۹).

گوندى مام داويدا ژوورى،

سالا ۱۹۶۰ ئى فازل بابىن موختارىن نھايىن گوندى گوندى مام داويدا ژوورى ئاڧاكرىيە و كرىيە گوندەكى جودا دگەل مام داويدا ژىرى، ب دوورائىيا ۶۰ كىم دكەڧىنە رۇژئافايىن كىرەسىن، و ۲۵ كىم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرىن دوورە.

سئورىن گوندى،

رۇژھەلاتى، گوندى مام داويدا ژىرى يە.

رۇژئافايى، گوندى بانىرى يە.

باشوورى، گوندى لەكانە.

باكوورى، رۇژئافايى، گوندى بانىرى يە.

يىنكھاتا گوندى،

گوندى ئىك مالبات لى ھەيە ئەوژى (توخمى غەزالى) يە ژ تىرەيا (پىسەغا) عەشىرەتا ھەركى يە، خەلكى گوندى تىن سى مالن، ئەگەرى نە بەرفرەھبوونا گوندى دزڧرىت بۇ وئى چەندى كو خەلك ژ گوندى بۇ جھىن دىتر كوچدكەن.

ژيارا وان ھەر سەر جۆتيارىن و پىنشمەرگاتىين يە، ل ۱۹۹۹/۱/۶ پرۇژەيىن ئاڧا قەخوارىن بوو ھاتىيە كىشان^(۱۰۰).

گوندى ئىكھالەيا كەش،

سەبارەت ئاڧى گوندى موختارىن گوندى دىڧىزىت: ل دەسپىنكا ئەڧ گوندى ھاتىيە ئاڧاكرىن تىن ئىك مال بوو ئەورا ب گوندى (ئىك مالە) ھاتەئاڧاكرىن، ھەژبە بىزىن كەلەك گوند ل كوردستانىن ب قى ئاڧى ھەنە و ھەر ھەمووژى ب قى رەنگى ئاڧابووينە، گوند ب دوورائىيا ۲۰ كىم دكەڧىتە باشوورى رۇژئافايىن كىرەسىن و ۳۵ كىم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرىن دوورە.

سئورىن گوندى،

باكوورى، گوندى ئىكھالەيا نوى

باشوورى، گوندى عملى شانە

رۇژھەلاتى، گوندى كىلە سىپى

رۇژئافايى، گوندى ئومەر سىنا

يىنكھاتا گوندى،

تىن ئىك مالبات ل گوندى ھەيە ئەوژى مالباتا (عەبدۆلغەزىز) ھ سەر ب عەشىرەتا گۇران قەيە، و ژمارا خەلكى گوندى نىزىكى ۶۰ مالانە و ئاڧاكرىن گوندى قەدگەرىت بۇ سالىن پىنجىيان و ھەروسال سالا ۲۰۰۹ خواندىنگەھ بوو گوندى ھاتىيە ئاڧاكرىن و ھەتا پۇلا شەشى ئامادەيى لى دەيتە خواندىن و گوندىن دەورووبەر ژى ژىو مەرەھا خواندىن قەستائى قوتابخانى دكەن.

ژىدەرەين ژيارا خەلكى گوندى،

خەلكى گوندى نا رادەيەكى زوور پىنشمەرگە و فەرمانبەرن و دگەل رىژەيەكا كىم ژ كارى جۆتيارىن، ژىدەرەين ئاڧا گوندى ل سەر بىرەكا ئىرتىبواژى يە^(۱۰۱).

گوندى ئىكھالەيا نوى،

ل دەسپىنكى خەلكى گوندى ل گوندى ئىكھالەيا كەش دژيان، لى پىشتى گوندى خۇ فروشتىيە گۇرانان ژ ئەگەرى چىبۇنا كىشەيەكا كۆمەلايەتى سالا ۲۰۱۳ خەلكى وى ل جھەكى دى گوند بۇ خۇ ئاڧاكرى.

گوندى قەدگەرئىتە قە بۇ سەردەمىن پاشايى گەورە (مىرى رەواندزى) گو دكەنە نىقا ئىكى ژ سەدسالىيا نوزدى، بەلگە زى ل سەر قى چەندى گو باپىرى شەئىنى يىن موختارى گوندى گو ناقى وى (چەلەبى ئاغايە) دگەل پاشايى گەورە دەستەلاتدارى ل قى دەقەرى كرىبە.

شوپنوار و چەين كەقنار:

تا نھا زى گرەكنى بلند دناقا گوندى دا ھەبە شوپنوارى كەلەبەكى ل سەر قى گرى ھەبە گو مېژوويا قى قەدگەرئىت بۇ سەردەمىن دەستەلاتدارىيا (پاشايى گەورە)، و سى ئاشىن ناقى يىن كەقنار ل گوندى ھەنە.

ژىدەرىن ئاغا گوندى:

گوندى ب ھەبوونا گەلەك ژىدەرىن ئاغا كانىيا دەولەتمەندە، گرنگىرىنېن وان، كانىيا سوڧى محەمەد و كانىيا گەلوگ، و رووبارى زىنى گەورە (زىنى بەھدىنان) ئالىي رۇژھەلات و باكوورى گوندى قەدگەرئىت و پرۇژەين ئاغا قەخوارنا گوندى ل ۱۹۹۹/۲/۱۳ ئى ھاتىبە چىكرن و ئاف ب سەر مالان دا دابەشكرى يە.

ژىدەرىن زيارا گوندىيان:

خەلكنى گوندى ب شىنۆبەككى گىشى سى كارىن سەرەكى بۇ دابىنكرنا بژنوييا ژيانا خو دكەن ئەوژى (كىشتوكال و مەرەمالات و پىنشمەرگە)، بىستانىن ناقى زى دكەن وەكى چاندنا (شغنى و باجانكا و تەمانا و قىلان ...ھتدا). سالا ۱۹۷۱ئىقە خواندنگەھ ل گوندى ھەبە، سالا ۲۰۰۱ئى خواندنگەھەكا بەرفرەھتر بۇ گوندى ھاتە ئاڧاكرن و ھەتا پۇلا نەھى بنەرەتى لى دەئتە خواندن^(۱۰۳).

گوندى سىلان:

ئەف گوند ب دوورانبىيا ۱۹كم دكەفئىتە رۇژھەلاتى باشوورى گرەدەسىن و ۴كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە، چ زانىبارى ل سەر ناقى سىلان دەست

ناقىن گوندى خو كرە ئىكمانەيا نوى، گو اكم ژ گوندى ئىكمانەيا كەقن دوورە، گوند ب دوورانبىيا ۱۱كم دكەفئىتە باشوورى رۇژئاقابىن گرەدەسىن و ۳۱كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە.

سەورىن گوندى:

باكوورى، گوندى ئومەر سىنا باشوورى، گوندى ئىك مانەيا كەقنە رۇژھەلاتى، گوندى كىلە سىپى رۇژئاقابى، گوندى ئومەر سىنا

ژىدەرىن زيارا خەلكنى گوندى:

خەلكنى گوندى بىشۆبەككى گىشى پىنشمەرگە و فەرمانبەرن و كارى جۇتارىيا دىمى زى دكەن، پرۇژەين ئاغا قەخوارنى ھەبە، سالا ۲۰۱۵ خواندنگەھ ھەر ژ ئالىي خەلكنى گوندى قە ھاتىبە ئاڧاكرن^(۱۰۴).

گوندى سەرگەقروك:

گوندى خەلكنى گوندى قەدگىزا و دگوت، گوند ژ بەخەكىفە دكەفئىتە سەر كەقەرەكى ل ھنداقا گومەكا ناقى زىر وى يەكى ب سەرگەقروك ھاتىبەئاڧاكرن، گوند ب دوورانبىيا ۱۵كم دكەفئىتە رۇژھەلاتى گرەدەسىن و ۳۰كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە.

سەورىن گوندى:

باكوورى، رووبارى گەورە دەپت باشوورى، گوندى جولىرە رۇژھەلاتى، گوندى رووبارى گەورە رۇژئاقابى، گوندى سوركەن يە

پىنكەاتا گوندى:

دناقا گوندى دا ئىك مالبات ھەبە ئەوژى (مام كەكورا، سەر ب غەشئىرەتا سۇرچى يە، خەلكنى گوندى نىزىكى ۱۰۰ مالانە و گوندەككى كەقنە، سەبارەت مېژوويا ھەبوونا گوندى ل دووڧا گۇتتا موختارى گوندى گو قەدگەرئىت دېئىت، مېژوويا

مەنەكەنن.

ئەف گوندى زى ژ وان گوندان بوو يىن دەسپىنكا سەدسالىيا بېستى بەرداي و فاللا و پاشتر ل سەر مولكىن سولتانی ئوسمانى عەبدولحەمىدى دووى ھاتىنەتووماركرن، رووبەرى گوندى وى دەمى ۲۵۹۵ دۈنەمىن عەردى بوو^(۱۱۰۴).

سنوورين گوندى:

باكوورى، قەزا ئاكرى.

باشوورى، گوندى شىف رەزا.

رۇژھەلاتى، گوندى نھاوا.

رۇژئاقايى، گوندى ئومەر خوشا.

پىكھاتا گوندى:

ل دووفا سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئ د وى سالىدا ھژمارا خەلكن سىمىلان ۷۰ كەس بوو^(۱۱۰۴)، نھا گوند زى سى مالىاتان پىكھىت ئەوژى (مام سال و مام ساك و مامە نومەرا، سەر ب عەشیرەتا سۇرچى نە، خەلكن گوندى نىزىكى ۸۵ مالانە، دووفا گوتنا موختارى گوندى ئاقاكرنا گوندى قەدگەرىت بو سەدسالىيا خەقدى زابىنى، ھەرەسا دىبىژىت تا نھاژى ھىدەك شوپنوارىن گوندى يىن كەقن ھەرماينە، ب قى چەندى ئەف گوندى دىبەتە ئىك ز كەقتىن گوندىن سۇرچى يان سەر ب ناحيا كىرەسىن قە.

جھىن بەرجاڭ و كەقنارىن گوندى:

وەك، سەر گوم و كانىيا بن چنارى و كانى سىرك لى نھا ئەقان كانىيا ئاف تى نەمايە و ل گوندى گورستانەكا كەقنار لى ھەبە و دىبىژىن گورستانا كەقنا گوندى.

ژىدەرىن زيارا خەلكن گوندى:

خەلكن گوندى ب شىۋەبەكن گىشتى كارى وان پىنشمەرگايەتتە، ژمارەكا كىم ز خەلكن گوندى كارى جۇتبارى و مەر و مالاتى خودان دكەن. ز سالا ۱۹۷۹ئ قە خواندنگەھ ل گوندى ھەبە و ھەتا نەھى ئاقجى لى دەپتە خواندن^(۱۱۰۴).

گوندى مام خەلىفە:

دنافا گوندىدا ئەخەلەك نانكو (پەرجانەك- پەرزىنەك) كى كەقنار ھەبە گورنى كەسەكى بن دنافا وى پەرجانكىدا دىبىژىن (گورنى مام خەلىفە)، گوند زى ھەر ب وى ئافى ھاتىبەئافكرن، گوند ۱۰كم ز باشوورى كىرەسىن و ۲۴كم ز مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە.

ئەف گوندى زى ژ وان گوندان بوو يىن دەسپىنكا سەدسالىيا بېستى بەرداي و فاللا و پاشتر ل سەر مولكىن سولتانی ئوسمانى عەبدولحەمىدى دووى ھاتىنەتووماركرن، رووبەرى وى ب ۲۰۰۰ دۈنەم ھاتىبەتووماركرن^(۱۱۰۷).

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندى مەلكن خەسەن ئاغاھە

باشوورى، گوندى كىلەسپى

رۇژھەلاتى، گوندى مەلكن حاجى

رۇژئاقايى، گوندى شىخانوك مەلا حاجى

پىكھاتا خەلكن گوندى:

گوندى دو مالىاتان (مالا عوزىرى و مالا گورگان) بخۇقە دگىرت، سەر ب عەشیرەتا كاوانى نە، ل دووفا سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئ خەلكن گوندى ۹۹ كەس بوو^(۱۱۰۸)، گوند سالا ۱۹۷۰ئ ۱۵ - ۲۰ مال بوو، نھا كەھشتىبە نىزىكى ۱۱۰ مالان.

گوندى سالا ۱۹۲۸ئ ھاتىبە ئافاكرن، سالا ۱۹۷۵ خەلكن گوندى بەر ب سنوورين ئىرانى مشەختىبوون، سالا ۱۹۹۱ جارەك دى قەگەرىانە گوندى خۇ.

ژىدەرىن زيارا خەلكن گوندى:

ژيانا خەلكن گوندى ھەر وەكى پىرىيا گوندىن دىتر ل سەر خودانكرنا مەر و مالاتى و جۇتبارى و پىنشمەرگاتىن بە.

گوندى دو بىرىن ئىرتىبوازي ھەنە ئىك سالا ۱۹۱۱ئ ھاتىبە لىدان يا دى سالا ۱۹۹۸ئ، ئافا قەخوارنا گوندى ل قان بىران دەپتە دابىنگىن.

سالىن دا دەغەرا داوين كىرىپە و نھا كورئ وى بىن ساخە و ژئى وى پىرى ۸۰ سالانە، لى ئەف گوندى ھاتىبە چۆلكىن ژ ئەگەرەكى نەدىار و پاشى ل سالېن بىستان دا سەر ژنوو قە بىن ھاتىبە ئاقەدانكىن و ھەرۋەسا بەلگەپەكا دىتر ل سەر كەفتاتىبا گوندى ئەوېش ھەبوونا دو گۇرستانىن كەفتار كو دكەفئە سنورېن گوندى دا ئەوېش گۇرستانا (كەنىشكىن و پىرا)^(۱۱۱) ل دوور گۇتتا مختارى گوندى ئەف گۇرستانە گەلەك پىرۇن و بەرنىاسن ل نك خەلكى گوندى و دەقەرى.

ژىدەرىن ژبارا خەلكى گوندى:

ژىدەرى ژبارا خەلكى گوندى ل سەر خودانكرنا مەر و مالانى و جۇتارىن بە و ھەرۋەسا بەشەكى زۇر ژ گوندىان فەرمانبەرن. ل ساللا ۲۰۰۴ ئى خواندىنگەھ ل گوندى ھاتىبە قەكرن، ئاقاھىن كەشەكى ژ گوندى ھاتىبە كرىگرتن بۇ مەرەما خواندىن و ھەتا پۇلا شەشەن بىرەتە لىن دەپتە خانەن.

جھىن بىرچاق و ئەفتار:

جھىن بىرچاق و ئاقدار ل گوندى ھەنە وەك: دۇلا تىن، دۇلە گومكى، كانىا كەونە گوندى، كەونە گوندى، مىنابىخى پىرا و دۇلا بەقلىبا، ھەرۋەسا (كانىا باي) ژى ل سنورېن گوندى ھەپە و خەلكى قەستا كانىن دكرن ب مەبەستا چارەسەرىبا نەخۇشىبا (باي)^(۱۱۲).

گوندى سىلان مامك:

دەپتەگۇتن، واتايا پەيضا (سىلان) ژ وى يەكى دەپت سىن رىكىن سەرەكى ژ (سىن + رەخا) ئانكو ۱ سىن + لايلان) قە دەپتە گوندى ئەوژى رىكىن گوندىن (خىلاقەت و شەرمەن و باكرمانان، و واتايا پەيضا (مامك) دەپت ژ وى يەكى كو ئەخەلەك (گونانەك) ل گوندى ھەپە دىبىژن (ئەخەلا مامك) ئانكو پەيضا مامك ژ فى ئافى ھاتى يە و دىبىژن گوندى (سىلان مامك)، گوند ب دووراتبىبا ۲۵كەم دكەفئە باكوورى كىرەسىن، و ۲۰كەم ژ رۇژئاقىبىن مەلبەندى قەزا ئاكرى.

جھىن بىرچاق و ئاقدار:

د ئافا سنورېن گوندىدا گەلەك جھىن بىرچاق و كەفتار ھەنە وەكى (كانى زەنگل و گوندى گولى و دۇلا گولى و دۇلا تەيارى و دۇلا بەرازا)، ھەرۋەسا ل گوندى گورەكى شوپىنوارى ھەپە لى خەلكى گوندى چ زانىارى ل سەر نەبوون تىن دگۇتنى (ئەخەلا مام خەلىفە)^(۱۱۳).

گوندى گوشىنە خان ئاقدەل

ئەف گوند ب دووراتبىبا ۲۲كەم دكەفئە باكوورى ئاقدەندا ناحىبا كىرەسىن و ۲كەم ژ سەننەرى قەزا ئاكرى دوورە. ل دوور واتايا ئافى گوندى كەسەپەتىن گوندى مامۇستا خىلىل قادر ھوسا بەحسا فى يەكى كىر و گوت: ل دەقەرى سى گوند ھەنە نىزىكى ئىكىن ئەوېش (كوچىنە مەلا فرزو و كوچىنە ھەسەن بەدو و كوچىنە خان ئاقدەل) وى يەكى گەلەك جازان سەھواتى ل دەف خەلكى دەقەرى و ئىدارتن حكۇمەتى چىدكر ژەر وەكھەفيا ئافىن وان، ژەر وى يەكى ئافى گوندى كوچىنە خان ئاقدەل ساللا ۱۹۸۰ئى گوارتن بوو ئافى (گوشىنە خان ئاقدەل).

سنورېن گوندى:

باكوورى، گوندى خىرىن
باشوورى، گوندى كوچىنە ھەسەن بەدو
رۇژھەلاتى، گوندى كوچىنە مەلا فرزو
رۇژئاقىبى، گوندى رەزوكى

پىكھاتا گوندى:

گوندى دوو مالبات لى ھەنە ئەوېش مالباتىن (مالە ەلنى و مالە خىرىزى) نە و ژ تىرەپا ھەسنى يانە و سەر ب ەشېرەتا ھەركى يانە، و ژمارا خەلكى وى نىزىكى ۳۰ مالانە.
ئەف گوندى ھەنە نىزىكى ساللا ۱۸۵۰ يان ژى ھەر ھەبوو، گوندىكى كەفتارە بەلگە ل سەر فى چەندى وەكو خىلىل قادر دابە زانىن و قەدگىرىت: كو ئەو بخۇ كەتپە گىفتوگوبەكى دگەل حجى خدر خىلى كىرىپە كو ئاقىرى ل فى گوندى ژ دايكېوويە و د تەمەنى ۹۰

۸۳كەس لى دژيان و سەر ب ناحيا سؤرچى (بجىلى) بوويه^(۱۱۲).

زىدەرپن زيارا خەلكى گوندى:

زيارا گوندىيان ل سەر خودانكرنا مەر و مالاتى و گارەشا و كشتوكالى بە ھندەك ژوانا ژى پىنشمەرگەنە. بىرەكا ئىرتىوازى ل گوندى ھەيە ئاڧا گوندى دابىندكەت، سالا ۲۰۰۰ ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبە ئاڧاكرن، تا پۇلا شەشنى بنەرەتى لى دەپتە خواندن.

جھپىن بەرچاڧ و ئاڧدار ل گوندى ۋەكى (كانىيا قادوى و كانىيا گوندى و ئەخەلا مامك) ھەنە^(۱۱۳).

گوندى خەلىلكان كەڧن:

ئاڧنى گوندى (خەلىلكان) ژ ئاڧنى ئاڧاكرئ

سۋورپن گوندى:

باكوورى، گوندى باكرمان
باشوورى، گوندى سىلان سالح
رۇژھەلاتى، گوندى شەرمن
رۇژئاڧايى، گوندى خىلافت

پىكھاتا گوندى:

گوندى سى مالباتان مالباتىن، چارىۋتى، بانى و متاخى بخۇ ڧە دگرىت سەر ب عەشىرەتا زىبارى نە، خەلكى گوندى ۱۸ مالن، ل دوور گۇتتا موختارى ئەڧ گوندى بىن (قاسمەڧابىن ھەرنى) بوويه و مېژوويا گوندى ڧەدگەرنت بۇ سالىن ھزار و نەھ سەدان (۱۹۰۰)، د سەرژمىرىيا ۱۹۵۷ ئى ئاماژە ب گوندى سىلان بىنى پەيڧا (مامك) ھاتىبەكرن د وئ سالىندا

گوندى خەلىلكان كەڧن

كەلەك پىنشمەرگە و فەرمانبەرن، ھژمارەكا كىم ز خەلكى مەر و مالاتى خوداندكەن و چاندنى دكەن. سالا ۱۹۷۸ئى خواندنگەھەكا بچويك بۇ گوندى ھاتىبە ئافاكرن. سالا ۲۰۰۹ئى خواندنگەھەكا ۶ پۇلى ل گوندى ھاتىبە ئافاكرن، ھەتا شەشەن بىرەتە لى دەھتە خواندن. ل ۱۲ كانوونا دووي ۱۹۹۹ئى پرۇزەين ئافا شەخوارنى بۇ گوندى ھاتىبە چىكرن^(۱۱۵).

كۆمەلگەھا خىلىكان:

خەلىلىكان گوندەكى بچووك بەلى گوندەكى كەشنى دەشەرى بوو. ۋەك نامازە پىن ھاتىبەكرن ل سالا ۱۹۵۷ئى خەلكى تىن ۵۷ كەس بوون، ئەو ئاكنجىين گوندى خەلىلىكان كەشەن بىن، بەلى ل سالا ۲۰۰۲ئى ۱۹۵ خانى ز ئالىن حكۇمەتا ھەرتما كوردستانى فە بۇ ھاتە ئافاكرن و جودا ز گوندى خەلىلىكانا كەشەن ئافى وى كرنە (كۆمەگەھا خەلىلىكان)، ز دو ناخان (خەلىلىكانا مىران) و (خەلىلىكانا زىبار) پىنكەھىت، كۆمەگەھ ب دووراتىيا ۲۹كەم دكەفیتە باكوورى رۇزئافىن ناحيا كىردەسىن و ۴۰كەم ز مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى گلگۇران
باشوورى، گوندى خەلىلىكان كەشەن
رۇزھەلاتى، گوندى جەرىدوك
رۇزئافىي، بازەروكى قەسروكى

پىكھانا چىكى:

دناقا كۆمەلگەھىدا دو عەشیرەت ھەتە: عەشیرەتا (مىران) دىنە دو مالبات (بەلكەلەيى و ئىسكا)، عەشیرەتا (زىبارى) ئىك جوینن ئەۋرى مالباتا (بانى)نە، ھەردو عەشیرەتان ئىك موختار ھەبە، خەلكى كۆمەگەھى نھا بەر ب زىندەبوونى چووبە نىزىكى ۳۰۰ مالان.

گوندى ھاتىبە كو ئافى وى (خەلىل) بووبە، لى زبەرکو ھژمارەكا ئاكنجىين گوندى قەستنا جەھك دى كرن و گوندەك ل قى جەھى ئافاكرن ھەر ب ئافى خەلىلىكان، ئەوما ئافى قى گوندى بووبە (خەلىلىكان كەشەن)، گوند ب دووراتىيا ۴۰كەم دكەفیتە باكوورى رۇزئافىن مەلبەندى ناحيا كىردەسىن و ۴۲كەم ز ئاكرى دوورە.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، كۆمەگەھا خەلىلىكانە
باشوورى، گوندى خرابە سەعدونە
رۇزھەلات، گوندى جەرىدوكە
رۇزئافىي، بازىروكى قەسروكى

پىكھانا گوندى:

دناقا گوندى دا سىن مالباتىن سەرەكى ھەنە ئەۋرى ز گوندىن (بانى و چارىوتى و باكرمانى)نە و سەر ب عەشیرەتا زىبارىيا قەنە، ل دووف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۵۷ كەس بوو^(۱۱۶)، بەرى سالا (۱۹۷۰ئى ۱۰ - ۱۲ مال بوون و لى نوكە ئەف ھژمارە بەر ب زىندەبوونى قە چووبە و كەھشەتتە نىزىكى ۷۰ئى مالان. ئەف گوندە ل سالىن پىنجىيان ھاتىبە ئافاكرن، سالىن شىستان زلايى حكۇمەتا عىراقى قە ھاتىبە سۇتن و وىرانكرن، پىشتى پىكھانا ۱۱ئى نادارا ۱۹۷۰ئى دوبارە خەلكى وى قەگەرىبە و جارەك دى گوند ئافاكرىبەقە.

پىشتى گوند جارەك دى ھاتىبە ئافاكرن سالا ۱۹۸۱ئى ھىلا كارەبى گەھشەتتە گوندى، سالا ۱۹۸۷ئى مزكەفت ل گوندى ھاتىبە ئافاكرن، سالا ۲۰۰۴ئى جادا گوندى ھاتىبەكىشان.

زىدەرىن زىارا خەلكى گوندى:

خەلكى گوندى تا رادەبەكى زۇر مووچەخورن،

سەبارەت ھەببونا گوندى موختارنى گوندى دېئىت: ل نىقا سەدسالىيا نوزدى ئى ئەف گوندە ھەر ھەببويە لى خانىيىن وئ كوڭ بىن و ب مەرھەما خودانكرنا پەزى ھاتىبون ئاڧاكرن، د ئاڧبەرا سالىن ۱۸۸۰ - ۱۹۰۰ ئىدا وەكو گوندەكى دروست ھاتىبە ئاڧاكرن و خەلك لى ئاكنجى بووينە، ھەئىيە ل فېرئ بېئىن سالا ۱۹۵۷ ئى ئەف گوندە ب چاڧ گوندېن دھەرتقە گوندەك مەزىن بوويە و دووڧ سەرمېنېريا وئ سالىن ۲۲۷ كەس ل گوندى دزبان^(۱۱۷).

ژىدەرېن ئاڧا گوندى:

ل قى گوندى ھژمارەكا كانىيىن ئاڧى ھەنە، گرنگىرىيىن وان كانىيا مەھلوكا و كانىيا سور و كانىيا خەلانى و رووبارنى گېئىل ئى دناڧا گوندى را دېئىت و سىنوورېن گوندى دكەڧنە سەر رووبارنى زى كەرە (زى) ژ ئالىي رۇژھەلا تېڧە ل ۱۹۹۸/۱/۱۶ ئى پىرۇژەين ئاڧى بۇ گوندى ھاتىبە چىكرن.

ژىدەرېن زيارا گوندى:

زارا خەلكى گوندى پىرېيا وان ل سەر جۇتباريا نەردى ئاڧىيە وەك بېستائىن تەمانا و باجانكا و ڧلڧلا و شڧتى و كىندورنى ئاڧى، ھەرۋەسا گوندى ب ئاڧ و دەنگە ب چاندنا بىرنجى و بىرنجى زىراقى ل سەر ئاستى قەزا ئاكرى ب پلا ئىكى دەئىت، گەلەك مەرۇمالات زى ل گوندى ھەيە.

سالا ۱۹۵۰ ئى خواندنگەھ ل گوندى ھەببويە لى دڭانەكى ئاخى دابوو، سالا ۱۹۹۹ ئى خواندنگەھەكا ۱۲ پۇلى بۇ گوندى ھاتىبە ئاڧاكرن و ھەتا پۇلا ۱۲ ئامادەيى لى دەئىتە خواندن و گەلەك قونابى ژ گوندېن دەرۋوبەر زى قەستا قى خواندنگەھى دكەن و سالا ۱۹۸۲ ئى كارەب بوو گوندى ھاتىبە كىشان^(۱۱۸).

گوندى گەشكا زىرى

گوند سالا ۱۹۶۰ ئى ژ ئالىي خەلكى گوندى بڭو ھاتىبە ئاڧاكرن، خەلكى وى ۱۵ مالن ۱۷ سەرۇك خىزانان پىكدەئىت، سالا ۲۰۱۱ ئى مزكەڧت لى ھاتىبە

ژىدەرېن زيارا خەلكى گوندى:

خەلكى وى ب شىنۋەبىكى گىشتى ڧەرمانبەر و بېشئەرگەنە، ژمارەكا كىم ژ خەلكى وئ جۇتبارنى و خودانكرنا مەر و مالانى دكەن.

ژىدەرېن ئاڧى:

گوندى دەولەمەندە ب ھەببونا ئاڧا سەر نەردى وەكى رووبارنى خازر كو ب رەخ كۇمەگەھى را دېئىت و ھەرۋەسا سى بىرىن ئىرتىووزى ل گوندى ھەنە ل ۱۹۹۹/۱/۱۲ بەرى كۇمەگەھ بىتە ئاڧاكرن ھاتىبە لىدان و ئاڧا قەخوارنا خەلكى كۇمەگەھى دابىن دكەن سالا ۲۰۰۳ ئى خواندنگەھ لى ھاتىبە ئاڧاكرن، ھەتا پۇلا شەشنى ئامادەيى لى دەئىتە خواندن و گەلەك گوندېن دەرۋوبەر زى ب مەرھەما خواندنى قەستا قى خواندنگەھى دكەن^(۱۱۹).

گوندى زىراقى:

زىراقى ئانكو (زىر + ئاڧ) ئاڧى گوندى دەئىت زىر ئاڧا گوندى يا زۇر و خەلكى گوندى دېئىن ئەو ئاڧ بۇ گوندىيان وەكى زىرېيە زىرەكو بۇ چاندنى و مەر و مالانى گەلەك مڧاى زى دىيىن، لەوما ئاڧ لى كىرېە (زىراقى). گوند ب دوورائىيا ۴۵ كم دكەڧىتە باشوورى رۇژھەلانى گىرەسېن و ۲۵ كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە.

سىنوورېن گوندى:

باكوورى، گوندى خەلان مام سىدان باشوورى، گوندى جولېرە رۇژھەلات، رووبارنى گەرە يە رۇژئالاي، گوندى سېمالمە.

پىنكھانا گوندى:

سى مالبات دناڧا گوندىدا ھەنە ئەوژى مالبانين، ماله شىخ و سەدرەدىن و مورشىد و ژ عەشېرەتا سۇرچى نە، خەلكى گوندى ۴۰ - ۵۰ مالن.

گوندى ۳۵ مالن و ۴۲ سەرۈك خىزانان پىنكدهيتن. ل دووڤ گۇتتا موختارى گوندى دېئىت، ئەف گوندى گوندى كەقنارە و مېژوويا وي فەدگەرىتەفە بو ناقبەرا سالين ۱۸۵۰-۱۸۸۰ئ، باپىرى موختارى بى سىل ل قى گوندى ژ دايك بوويه. ل دووڤ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكى گوندى تىن ۴۸ كەس بوو^(۱۱۰).

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيانا خەلكى گوندى ل سەر خودانگىرنا مەر و مالاتى و چاندنا دېمى و ئاقى يە، سالا ۲۰۱۳ئى مزگەفت بوو گوندى ھاتىبە ئاڧاكرن. سالا ۱۹۸۱ئى پرۇژەيى كارمىن بوو گوندى ھاتىبە كىشان، سالا ۲۰۰۳ئى بىرەكا ئىرتوازي ل گوندى ھاتىبە كۇلان.

جھىن بەرچاڧ و ئاڧدارل گوندى ئەف جھە ھەنە، كانى روستەم و كانى بەھارى و ئەخەلا ئەصحابەي، ژ بۇ قى ئەخەلى خەلكى گوندى ھەسان باوھەركەن كو ئەفە گورئ صەحابەكيبە لى چ زاتيارىن جھى باوھەرىن ل سەر قى گورئ نەبوون. سالا ۱۹۹۱ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبە ئاڧاكرن و ھەتا پۇلا شەشى بنەرەتى دھىتە خواندن^(۱۱۱).

گوندى كوركان مزگەفت

ل دوور واتايا ئاقى گوندى خەلكى گوندى ھوسا دا زانين كو د بەرىدا ئەف جھە بىن شىخا و خواندنگەھەكا (مەدرەسەكا) دىن ئىسلامى لى ھەبوو، ژ قىرى زانايىن ئايىنى بۇ ئاكرى و دەوروبەر دھاتنە ھنارتىن، ژ كەقندا مزگەفت ژى ھەر ل قى گوندى ھەبوو يە ژبەر وئ يەكى دگۇتنى (كوركا مزگەفت)، ئەف گوندى ب ۱۵كەم ژ باشوورئ مەلبەندئ ناحيا گىرەسەين و ۳۰كەم ژ مەلبەندئ قەزا ئاكرى نوورە.

سۈورين گوندى:

باكوورئ، كولەكا مەزىن

ئاڧاكرن، جھىن بەرچاڧ و ئاڧدارل گوندى ھەنە ھەك، كانى گەرمەك و بىرگول و گىرە كاران و سى گىردكان.

پىنكھاتا گوندى:

گوندى دو ماتايانا بخۇفە دگىت، ئەوژى مالباتىن (مام سال و توخمە بالىن)نە، سەر ب عەشپەرەتا سۈرچى نە.

سالا ۲۰۰۰ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبەكەرن و ھەتا پۇلا شەشى بنەرەتى لى دھىتە خواندن.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى ل سەر چاندنى و مەر و مالاتى يە، بەشەك ژى پىنشمەرگەنە، سالا ۲۰۰۲ئى كارەب گەھشتىبە گوندى و ژىدەرىن ئاڧا قەخوارنا گوندى ژ بىرىن ئىرتىوازي نە^(۱۱۲).

گوندى جولىرە:

جولىرە ژ دو برگان پىنكدهيت ۱ جو + لىرە)، پەبشا (جو) ب واتايا (جوھى) دھىت و پەبشا (لىرە) ئانكو (قېرە)، ل دووڤ گۇتتا موختارى ئاقى گوندى دھىت ب واتايا (جوھى بىن قېرە) ئانكو ئەف چەندە ژى دزقرىت بۇ وي سەردەمى دەمى جوھى ل دەقەرا ئاكرى ئاكنجى بووين و ئاقى گوندى ب وان ھاتىبە ئاڧاكرن، گوندى دوورائىيا ۱۰كەم دكەقىتە رۇژھەلاتىن گىرەسەين، و ۲۵ كەم ژ مەلبەندئ قەزا ئاكرى دوورە.

سۈورين گوندى:

باكوورئ، گوندى زىراقى

باشوورئ، گوندى گەرئ

رۇژھەلاتى، رووبارئ زى گەورە

رۇژئاقىي، گوندى سىپىمال

پىنكھاتا گوندى:

گوندى دو مالبات مالباتىن (مام سال و سەكويى) لى ھەنە، سەر ب عەشپەرەتا سۈرچى نە، خەلكى

باشھورى، گوندى درىئىسان

رۇزھەلات، زنجىر جىايىن سەرنە

رۇزئالغاي، گوندى زىلكە عەبدولعەزىزە

سۈورىن گوندى،

باكوورى، گوندى چەم سماق

باشھورى، گوندى سەردەريان

رۇزھەلاتى، گوندى كوركان كىرى

رۇزئالغاي، گوندى خاتوناوا

پىنكھاتا گوندى:

گوندى ژ ئىك مالىبات ئەوژى (مام سال) ه پىنكھاتىيە، سەرب عەشىرەتا سۈرچى قەنە، خەلكىن گوندى نىزىكى ۴۵ مالىن، گوندى ساللا ۱۹۵۳ ئى ژ ئالىق خەلكى گوندى ھاتىيە ئاڧاكرىن، لى دەرىندا شوپىنوارى گوندىكە كەڧن بوويە.

ژىدەرىن زيارا ھەلكى:

ژيارا خەلكى گوندى ب شىئويەكى كىشى ل سەرب خودانكرنا مەر و مالاتى و پىنشمەرگاتىن يە، ساللا ۲۰۰۰ ئى كارەب بۇ گوندى ھاتىيە كىنشان، ساللا ۲۰۰۲ ئى بىرەكا ئىرتىوازى ل گوندى ھاتىيە كۆلان و ئاڧا وئ ل سەرب گوندى دابەشدىيەت.

جەيىن بەرچاڧ و ئاڧدار ل گوندى ئەڧ جەھە ھەنە (كانىيا مزگەفت و گىرە ھول).

ساللا ۲۰۰۲ ئى خواندىنگەھ ل گوندى ھاتىيە ڧەكرىن و ھەتا پۇلا شەشىئى بىنەرەتى لى دەيىتە خواندىن^[۱۲۱].

گوندى كوركان بەست:

خەلكى گوندى دېئىن: ئاڧىن گوندى ژ دو برگەيا پىنكھەيت (كورك + بەست) و پەيڧا (كورك) ج واتايىن روون و ئاشكەرا ل سەرب واتايا ڧىن پەيڧىن ل دەڧ خەلكى نەبوون تىن دگۆنن پەيڧەكە ژ كەڧن وەرە ھاتى گۆنن بوو ھىندەك گوندىن دەڧەرى، و واتايا پەيڧا (بەست) دەيىت بوو وان جەھان كو دېئىشدا ئاڧ لى بوو يە و باشى ھىنك بوويە و دزاراڧى سۈرچىياتىدا دېئىزنى (بەست)، ئاڧى گوندى بوويە كوركا بەست، گوندى ۱۰ كم ژ رۇزھەلاتى مەلبەندى ناھيا گىردەسىن و ۷ كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە.

پىنكھاتا گوندى:

گوندى تىن ژ ئىك مالىبات مالىبانا (مام سال) پىنكھاتىيە كو مەزىنترىن مالىبانا عەشىرەتا سۈرچى يە، خەلكى گوندى بەرى ساللا (۱۹۷۰) ئى تىننى ۵ مال بوو، نھا ھىزمارا وان گەھشىتتە ۴۵ ھەتا ۵۰ مالىن، ئاڧاكرنا گوندى دىڧرىتە ساللا ۱۹۵۰ ئى.

ل ساللا ۲۰۰۱ خواندىنگەھ ل گوندى ھاتىيە ئاڧاكرىن، ساللا ۱۹۹۸ ئى كارەب بۇ گوندى ھاتىيە كىنشان و ساللا ۲۰۰۳ مزگەفت ل گوندى ھاتىيە ئاڧاكرىن.

ژىدەرىن ئاڧا گوندى:

ل ڧى گوندى ھىزمارەكا كانى و رووبازان ھەنە وەكى (كانىيا بەرۇژ و كانىيا ھەمەڧاي و رووبارى ماخوسى) دئاڧا گوندى را دېووريت، ھەرۋەسا ساللا ۲۰۰۳ پىرۇزەيى ئاڧا ڧەخوارىن بۇ گوندى ھاتى يە دانان و ئاڧ ب سەرب مالىندا دابەشدىيەت^[۱۲۲].

ژىدەرىن زيارا ھەلكى گوندى:

ژيانا خەلكى گوندى ل سەرب مەر و مالاتى و جۇتياريا ئاڧى و دىئەي يە وەكى (گەنم و جوو و شىڧتى و گوندىرئ ئاڧى و نەمانا و باجانكا و ڧلڧلا)، ھىندەك ژ وانا پىنشمەرگەنە.

گوندى كىلە شىخ بىزىن:

ئاڧىن گوندى ژ ئاڧى عەشىرەتەكى ھاتىيە دەرىندا ئاكنجىيىن گوندى بوون ئاڧى وئ عەشىرەتا شىخ بىزنى بوو، ھەرۋەسا (كىلە شىخ بىزىن) ئاڧى كىليا

ھەروەسا بىرەرەش ژمارەكا زۇرا بەرىن رەشنى ل
سنوورىن گوندى دا ھەنە^(۱۱۵)

گوندى ھىكە بەست

سەبارەت نەقى گوندى موختارىي گوندى دىيىزىت،
دەمى گوندى ل قى جەھى ھاتىبە ئافاكرىن ل سەر
لىوارا بەستەكا ھىكە و بى ئاف ھاتە دانان، ژبەر
وئ بەكى نەقى گوندى كرىنە ھىكە بەست، گوندى
ب دووراتىيا ۱۵كەم دكەقىتە باشوورىي گىردەسىن و
۳۷كەم ژ مەلبەندى ئاكرىي دوورە.

سنوورىن گوندى،

ياكوورى، ناحبا گىردەسىن
باشوورى، گوندى كولەكا كچكە و درەش
رۇژھەلات، گوندى سەردەريا
رۇژئاقاي، گوندى زىلكە فاخر

بىكھانا گوندى،

دناقا گوندى دا نىك مالىبات ھەبە نەوژى مالىباتا
(مام سال) ۵ و سەر ب ھەشپىرەتا سۇرچى بە، خەلكى
گوندى نىزىكى ۳۵ مالانە، گوندى ساللا ۱۹۱۰ئى ھاتىبە
ئافاكرىن، پىنشتر جەھى خودانكرنا بەزى و كوئىن مەر
و مالاتى بوو.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى،

ژيانا خەلكى گوندى ب شىئوۋەكى گىشتى ل
سەر خودانكرنا مەر و مالاتى و جۇتارىن بە، ساللا
۱۹۸۹ئى كارەب بۇ گوندى ھاتىبە كىشنان، ساللا ۲۰۰۱ئى
بىرەكا ئاقى بۇ گوندى كولاىە و ئاقا قەخوارنى ل
سەر خەلكى دابەشدىت.
ساللا ۲۰۰۲ئى خواندنگەھەك ژ ئالىن خەلكى
گوندى قە ھاتىبە ئافاكرىن و ھەتا پۇلا شەشى
بەنەرەتى لى دەھىتە خواندن^(۱۱۶)

گوپى شىخىن ھەشپىرەتى بوو بە، گوندى ب دووراتىيا
۴۰كەم دكەقىتە باشوورىي رۇژھەلاتى گىردەسىن و
۲۸كەم ژ ئاكرىي دوورە.

سنوورىن گوندى،

ياكوورى، رووبارى زى گەورە (زى) و زنجىرا چىابىن
سەرتە
باشوورى، گوندى كىلە پىسمىران
رۇژھەلات، رووبارى گەورە
رۇژئاقاي، زنجىرە چىابىن سەرتە

بىكھانا گوندى،

ل قى گوندى نىك مالىبات ھەبە نەوژى مالىباتا
(پىرىيال) ۵ و سەر ب ھەشپىرەتا سۇرچى بە، خەلكى
وئ ھەتا بەرى ساللا ۱۹۷۵ئى ۳۰ - ۲۵ مال بوون، نھا
بەر ب زىدەبوونى چووبە و گوندى گەھىشتىبە نىزىكى
۱۱۵ مالان، ل دووۋ سەرژمىرىيا ساللا ۱۹۵۷ئى ھۇمارا
خەلكى گوندى تىنى ۴۷ كەس بوو^(۱۱۷)
ئافاكرنا گوندى قەدگەرىت بۇ دناقەرا سالىن
۱۸۸۰-۱۸۱۰ئى كو باپىرە مەزنى گوندىيان ل قى
گوندى ژ دابك بووبە، ساللا ۱۹۹۸ئى مەزگەفت ل
گوندى ھاتىبە ئافاكرىن، ساللا ۱۹۸۵ئى ھىزا كارەبىن
بۇ گوندى ھاتىبە كىشنان، رىكا گوندى ساللا ۲۰۰۴
ھاتىبە قىركىن.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى،

ژىدەرى سەرەككىيى زيارا خەلكى گوندى ل سەر
خودانكرنا مەر و مالاتى و پاشى جۇتارىن بە، ھىندەك
زى پىنشمرگەنە، ژىدەرى ئاقا قەخوارنا گوندى دو
بىرنى نىرتىوازىنە ساللا ۲۰۰۳ئى ل گوندى ھاتىبە
كۆلان و ئاقا قەخوارنى ل سەر مالان دابەشدىت.
ھەروەسا جەھىن بەرچاق و ئاقدار ل گوندى
ئەف جەھ ھەنە ۋەكى (چەمى دوودركەى و بەستا
كچكەى و چەمى ھەربا و دۇلا بەقەلەم) و

گوندى كىلە پىمىران :

ناقى گوندى ژ ناقى بنەمالەكى دەپت دگۈننى (كىلە پىمىران) كو ئاغاوات بوونە بەرى خەلكى ئى كاقىن ل گوندى دژان ئەف بنەمالە ل قى گوندى ئاكنجى بوونە، گوند ب دوورائىيا ۴۰كم دكەقىتە باشوورى مەلبەندى ناخيا گردهسىن و ۵۰كم ژ ئاكرى دوورە.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى كىلە شىخ بىرنە باشوورى، رووبارى زنى گەورە (زى) رۇژھەلاتى، رووبارى زنى گەورە (زى) رۇژئاقى، گوندى بەردە سوورە

پىكھانا گوندى:

گوندى ژ ئىك مالباتن ئەوژى مالباتا (پىريال)ە، ب عەشىرەت سۈرچى نە، بنەمالەكا مەزىنە ھژمارا وان ل گوندى بەرى ساللا ۱۹۷۰ئى ۳۵ - ۴۰ مال بوون، نھا ئەف ژمارە گەھشتىبە نىزىكى ۱۵۰ مالان، ل دووفا سەرژمىرىيا ساللا ۱۹۵۷ئى ھژمارا گوندى ۷۸ كەس بوو^(۱۲۷).

ئاقاكرنا گوندى:

گوندىكى كەقنارە، ل دووفا گۈتتا موختارى مېژوويا ھەبوونا گوندى قەدگەرىت بۇ ناقبەرا سالىن ۱۸۵۰-۱۸۶۰ئى و كو ژ ئالىن وئى مالباتا دگۈننى (كىلە پىمىران) قە ھاتبوو ئافاكرن، پىشتى قى مالباتن ئەف گوندى ب جە ھىلاى تىن شىوینوارىن گوندى مابوون پاننى دنابقبەرا سالىن ۱۸۸۰-۱۸۹۰ئى دووبارە ئەف گوندى ژ ئالىن خەلكى وئ قە ھاتە ئافاكرن كو ل قى دەمى بتىن سىن يان چار مال بوون، موختارى گوندى ئەف زانبارىبە ژ باپىرى خۇ وەرگرتىنە.

ساللا ۱۹۸۳ئى كارەب بۇ گوندى ھاتىبە كىشان، ساللا ۱۹۹۳ئى خواندىنگەھ لى ھاتىبە ئافاكرن و ھەنا پۇلا شەشىنى ئامادەبى لى دەپتە خواندىن.

ژىدەرېن زيارا گوندى:

بىستانىن ئاقى ۋەكى چاندىنا (شفتى و گندورن ئاقى و باجانك و نەماتە و زەرزەوات و ...ھتد) و خودانكرنا مەر و مالانى ژىدەرەكى سەرەكى يىن ژيانا خەلكى گوندى يە و ھەرۋەسا ھندەك ژوانا پىنشمەرگە و فەرمانبەرن.

ژىدەرېن ئاقا گوندى:

گوند ژ ئالىن رۇژھەلات و باشوورقە دكەقىتە سەر رووبارى زنى ھەنا ساللا ۲۰۰۲ئى ژى ئاقا رووبارى ژىدەرەكى سەرەكى يىن ئاقا قەخوارنا گوندى بوو، ساللا ۲۰۰۳ئى بىرەكا ئىرتىوازى بۇ گوندى ھاتىبە كۆلان ئاف ل سەر گوندى دابەشەبىت^(۱۲۸).

گوندى ئومەر خوشا:

ناقى گوندى ژ دو برگا (ئومەر + خوشا) پىكدەپت، پەيضا ئومەر ژ ناقى باپىرى مەزىن يىن گوندىيان دەپت كو ناقى وئى (ئومەر) بوويە و ھەرۋەسا واتايا پەيضا (خوش) دەپت ژ جەئى گوندى ژىرەكو جەھەكى خوش بوو گەلەك كانىن ئاقى لى ھەبوون، ژىرە قى يەكى دگۈننى گوندى (ئومەر خوشا)، گوند ۱۵كم دكەقىتە باكوورى رۇژھەلاتى گردهسىن و ۵كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە.

سۈورىن گوندى:

باكوورى، گوندى شكەفتا مغارا باشوورى، گوندى گرناشور رۇژھەلاتى، گوندى نىرگىزىن رۇژئاقى، گوندى خرابە ژوور دەپت

پىكھانا گوندى:

گوند ژ ئىك مالبات پىكدەپت ئەوژى مالباتا (شىخا)نە ب عەشىرەت سۈرچى نە، ل دووفا سەرژمىرىيا ساللا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۱۳۷ كەس بوو^(۱۲۹)، خەلكى گوندى بەرى ساللا ۱۹۷۰ئى

دكەفېتە باشوورئى گىردەسىن و ۳۰كم ژ مەلبەندئى قەزا ئاكرى دوورە..

سەۋورئىن گوندئى:

باكوورئى، گوندئى مام خەلىفە
باشوورئى، بازەروكى روفيا يە
رۇژھەلاتئى، گوندئى شىنخانوك سۇرچى
رۇژئافى، گوندئى ئىكمالە

پىنكھاتا گوندئى:

دناقا گوندئى دا دو مالبات ھەنە، مالباتا (چارىۋىتى)
سەرب عەشىرەتا سۇرچى نە، مالباتا (عەبىزئىرى)
سەرب عەشىرەتا گۇرانتىن، بەرى ساللا ۱۹۷۹ئى ۵ - ۱۰
مال ل گوندئى ھەبوون، نھا گەھشتىنە نىزىكى ۷۰ئى
مالان.

گوند ل ساللا ۱۹۶۴ئى ھاتىبە ئافاكرن، ساللا
۱۹۹۱ئى مزگەفت لى ئافاكرىنە، ساللا ۱۹۸۰ئى كارەب
بۇ گوندئى ھاتىبە كىنشان، ساللا ۱۹۷۶ئى خواندنگەھ
ل گوندئى ھاتىبە فەكرن.

ژىدەرئىن ژيارا گوندئى:

ژيانا خەلكى گوندئى ب گىشتى ل سەرمەرۇمالات
و چاندنى يە، ھندەك ژوان پىشەمەرگەنە، ژىدەرئىن ئافا
فەخوارنا گوندئى بىرەكا ئىرتىۋازى يە.
كەقرە سور و دۆلە دىرژ ژ جەين بەرچاڭ و
دبارئىن گوندىنە^{۱۱۳۱}.

گوندئى خاتوناۋا:

ناڧن گوندئى ژ ناڧن ژنەكئى ھاتىبە كو د بنىاتدا
وئ ئەف گوندە ئافاكرىبە، (خاتون) ناڧن گوند
ئافاكرىبە و بووئە (خاتون + ناۋا)، دزاراڧنى
سۇرچى يا دا پەبفا (ئاۋاكرن) ب واتايا (ئافاكرن)،
ھەردو پەبف ل سەرمەزى سىڭكبووئە و بووئە
(خاتوناۋا)، گوند ۱۱كم ژ باكوورئى گىردەسىن و ۱كم
ژ ئاكرى دوورە.

نىزىكى ۳۰ مالان، نھا گەھشتىنە نىزىكى ۱۱۵
مالان.

گوند ساللا ۱۹۴۰ئى ھاتىبە ئافاكرن، ساللا ۱۹۷۹ئى
مزگەفت ل گوندئى ھاتىبە ئافاكرن، ساللا ۱۹۸۵ئى
كارەب بۇ ھاتىبە كىنشان و ساللا ۱۹۸۱ئى خواندنگەھ
ل گوندئى ھاتىبە ئافاكرن و ھەتا پۇلا سىن ناڧنجى
لى دەپتە خواندن.

ژىدەرئىن ئافا گوندئى:

گوندئى ھۇمارەكا كانبىان ھەنە ژوانا كانبىا
(كانبىا سىپىندارا و كانبىا مېرا و كانبىا سىماقېنى
و كانبىا تېرەشكىن و كانى كەلان و كانبىا چەلانئى)،
ھەروسا گوندئى رووبارەكى ناڧنى ژى ھەبە، ژىدەرئى ئافا
فەخوارنا گوندئى ژ كانبىن (كانى تېرەشكىن و كانبىا
چەلانئى و كانبىا مېرا) بوو، ساللا ۲۰۰۳ئى پىرۇژەبىن ئافا
فەخوارنى بۇ گوندئى ھانە دانان.

ژىدەرئىن ژيارا خەلكى گوندئى:

پىترىيا گوندئى ژيانا وان ل سەرمەرچاندنا ئافىبە ۋەك
چاندنا (برنجى و رەز و باغا و شىفتى و زەرزەۋاتى)،
ھندەك مژوولى خودانكرنا مەر و مالاتى و ھندەك ژى
پىشەمەرگەنە.

جەين بەرچاڭ و ناڧدار:

كەلەك جەين بەرچاڭ و ناڧدار ل گوندئى ھەنە
كو ژ ئالىن خەلكى گوندئى فە ھاتىبە ئافاكرن، ۋەك
(جوگا ئىسوى و جوگرىڭ و نەرماسا رىجى و دۇلا
كوتانا و دۇلا ئەفەنكەرا و دۇلا كاموخەلا و دۇلا
شىفەكوورئى و دۇلا كەندالى و گەرميا شەھىدا و
كەنكە ناستا)^{۱۱۳۱}.

گوندئى كىلەسى:

ناڧن گوندئى ژ گۇرستانەكن ھاتىبە دكەفېتە
پىشتا گوندئى، گۇرستانەكا كەفەنە و كىلېن
گۇرستانئى ھەمى بەرئىن سىپىنە، لەوما دىبىزئىن
گوندئى (كىلە سىپى)، گوند ب دوورائىيا ۱۵كم

سنورپىن گوندى:

پاكوورپى، گوندى خەرجەوا
باشوورپى، گوندى سەردەريان
رۇزھەلاتى، گوندى كوركان بەست
رۇزئافايى، گوندى بەراك

پىنكھاتا گوندى:

د بىياتدا گوند ژ ئىك مالىيات ئەۋزى مالىياتا (مام سال) ۱۵ مائە، ساللا ۱۹۷۵ ئى ھاتىبە ئاڧاكرن، ساللا ۲۰۱۲ ئى كارەب بۇ گوندى ھاتىبە كىشان.

ژىدەرپىن ژيارا خەلكنى گوندى:

ژيارا خەلكنى گوندى ل سەر خودانكرنا مەر و مالاتى و چاندنى يە و ھندەك ژ وانا پىنشەمرگەنە، و ژىدەرپى نائا فەخوارنا گوندى بىرەكا ئىرتوازى يە ^{۱۱۲۱}.

گوندى درەش:

گوندى ب نائىن جۇرەكىن روكى ھاتىبە نائىكرن ئەۋزى (درى رەشك) ن، د بەرپى دا ئەف جۇرە رووگە ل دەڧەرىن ھەبوو، بۇ سڧىكرنا سەر زمانى دگۇتنى (درەش)، گوند ب دوورائىيا ۷كم دكەڧىتە باشوورپى رۇزھەلاتى كىرەسپىن و ۲۰كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە. ئەف گوندە ژى ژ وان گوندان بوو بىن دەسپىكا سەدسالىيا بىستى بەرداى و قالا و پاشتر ل سەر مولكىن سولتائى ئوسمانى عەبدولجەمىدى دووى ھاتىنە نووماركرن، رووبەرى گوندى وى دەمى ۲۵۱۶ دۇنەمىن عەردى بوو ^{۱۱۲۲}.

سنورپىن گوندى:

پاكوورپى، گوندى سەردەريان
باشوورپى، گوندى كولەكا بچوكە
رۇزھەلاتى، گوندى رەبەنا
رۇزئافايى، گوندى زىلكە فاخر

پىنكھاتا گوندى:

دناڧا گوندىدا تىن مالىياتا (مام سال) ۱۵ ئەو سەر ب عەشپىرەتا سۇرچى يە، گوند ئىزىكى ۲۷ مالاتە. ساللا ۱۹۶۰ ئى گوند ھاتىبە ھە ئاڧاكرن، مژگەفت ساللا ۲۰۱۲ ئى لى ھاتىبە ئاڧاكرن، ساللا ۲۰۱۲ كارەب بۇ گوندى ھاتىبە كىشان، ساللا ۲۰۰۰ ئى خواندنگەھا گوندى ھاتىبە ئاڧاكرن.

ژىدەرپىن ژيارا خەلكنى گوندى:

ھەرەكى پىرى يا گوندىن دىتر ژيانا خەلكنى وى ل سەر خودانكرنا مەر و مالاتى و چاندنى دىنە و ھندەك ژى پىنشەمرگەنە، ژىدەرپى نائا فەخوارنا گوندى ل سەر بىرەكا ئىرتوازى يە.

جھىن بەرچاڧ و نائدار ل گوندى ئەف جھە ھەنە ئەۋزى (كانىيا قامىشوك و ھەڧىزا حاسىن و دۇلا چىلىن و دۇلا قورنىك) ^{۱۱۲۳}.

گوندى نىپىمال:

گوندى ساللا ۱۹۱۵ ئى ژ نالىن خەلكنى گوندى فە ھاتىبە ئاڧاكرن، ل دووڧ سەرژىمىزىيا ساللا ۱۹۵۷ ئى ھژمارا خەلكنى گوندى ۷۲ كەس بوو ^{۱۱۲۴}، بەرى ساللا ۱۹۷۰ ئى ژمارا مالىن وى ۳۰ - ۴۰ مال بوو، ئەف ژمارەبە بەر ب زىدەبوونى چوبە نھا ھژمارا گەھىشتىبە ۱۴۵ - ۱۵۵ مال، گوند ب دوورائىيا ۲۷كم دكەڧىتە رۇزھەلاتى كىرەسپىن و ۲۸كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە.

ساللا ۱۹۸۰ ئى مژگەفت لى ھاتىبە ئاڧاكرن، ساللا ۱۹۸۴ ئى ھىلا كارەبى بۇ گوندى ھاتىبە كىشان، ساللا ۱۹۸۸ ئى خەلكنى گوندى خواندنگەھ بۇ خۇ ئاڧاكرىبە بەلىن ئاڧاھىبەكى بچوك بوو، ل ۱۰ چىرا ئىكى ۲۰۰۵ ئى ئاڧاھىن نوويا خواندنگەھا گوندى ژ نالىن جكۇمەتا ھەرنما كوردستانى فە ھاتىبە ئاڧاكرن.

سنورپىن گوندى:

پاكوورپى، گوندى كوركان مەسجد
باشوورپى، گوندى رەبەنا

گوندى ئىسماوا:

سەبارەت ئافى گوندى بۇچوونەكا جەن باوهرىن و بەرئاقىل دەست مە نەكەت، گوند ب دووراتىيا ۱۲كم دكەقىتە باكوورئ رۇزئاقابن ناحيا گردهسىن و ۳۰كم ژ مەلبەندئ قەزا ئاكرى دووره.

ئافاكرنا گوندى:

ژ گۇتتا موختارئ گوندى و جەن شوينواريىن ئافا گوندى دياردبىت گوندىكە قەقنە و ژ مىزقە ئاقەدانى و ژيان لى ھەبووېە مخابن ب دروستى قەكولىن ل شوينووار و ئافاھىيىن شوينواريىن گوندى نەھاتىيەكرن كو ب دروستى مىژوويا وى بىنتەزانين. دووڤ گۇتتا موختارى بابن وى (عەلى) ل سالا ۱۹۰۵ئ ل قى گوندى ژ داىك بووېە، باپىرى وى (مىرو) ئەوژى ل قى گوندى ژ داىك بووېە، ھەروھسا باپىرى

رۇزھەلاتى، گوندى گەرى

رۇزئاقى، گوندى باسەرى

ژىدەرىن زيارا گوندى:

ھژمارەك ژ خەلكى گوندى مەر و مالانى خوداندكەن، ھژمارەكا دىترچاندنا دىمى و ئافى دكەن، بەرھەمىن ئافى وەكى (شفتى و تەماتە و خىار و باجانكا و زەرزهواتى) ھەنە، ھندەك ژى پىشمەرگەنە، ژىدەرى ئافا قەخوارنا گوندى بىرەكا ئىرتىوازىيە، ل ۱۹۹۸/۱/۱۱ ھاتىيە كۇلان.

جەن بەرچاق و ئاقدار ل گوندى ھەنە وەك: كانىيا ئىسپىمالن، بانيا كىلە سىپى يى، گۇرستان، دۇلە كەنىشك و شكەفتا حافزا، شكەفتا حافز شكەفتەكا مەزنىە دكەقىتە سنوورن گوندى لى خەلكى وى چ زانىبارى ل سەر نەبوون^(۱۳۶).

گوندى ئىسماوا

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

زيارا خەلكى گوندى پىر ل سەر چاندنى يە
و نرى و ھنار و ھزىر و سىڭف و زەيتون و ... ھتد
بەرھەمدىن، بەرھەمىن دىنى (وھك سماق و
باھىڭ... ھتد) ھەنە، و ئىلى خوداكرىنا گارەشا و
ھندەك زى ژوانا پىنشمەرگەنە.

جھىن ناھارىن گوندى:

بەرنىباستىن جھىن گوندى ئەفەنە، گەلىن
مەندى، رىكا دەرگا ستارەى، رىكا گەرافى، كەلى
كەفن، كەلا مراد پاشاى و رىكا كانىيا عاقدى).

شوينوار و جھىن كەفنا:

دقى گوندى دا ھزمارەكا جھىن كەفنا و
شوينوارىن جودا ھەنە وەكو شوينوارىن مزگەفتەكى
ل گوندى ھەيە كو مىژوويا وى وەك فەدگىرن بۆ بەرى
ھاتنا دەولەتا عوسمانى فەدگەرىت، خانىيەكى دىتر
ب شىنوارى (عاقى) كانىيەكا ئافى تىدايە، ھەرەسا
دو شىكەفتىن مەزىن ل گوندى ھەنە ئەوزى (شىكەفتا
كافراھ ل دووڭ گۇننا موختارى گوندى جھىن سى نا
چوار مالان تىدا ھەيە، ھەردىسان شىكەفتا (پى پورا)
كو جھىن ۱۵۰۰ مەر و مالانى تىدا ھەيە ^(۱۲۸).

گوندى باقىيى

ل دوور واتايا ئافى گوندى دگۇتن، ل سىنوورى
ھەر چوار گوندىن (باقسىپى و باژىرە ژوور و باژىرە
ژىر و ئىسماوا) دېرى دا ھەرگاف بابەكى ب ھىز
ئەف گوندى فەدگرتن و ئافى وى ژ فى بايى ھاتىيە
و باقىسىن زى ھەر ژ فى بايى بەيىز ھاتىيە و لەوما
دېژىنى (باقسىپى)، گوندى ب دووراتىيا ۴۵ كم دكەقىتە
رۇژئاقايىيى گىردەسىن و ۳۵ كم ژ مەلبەندى قەزا
ئاكرى دوورە.

سىنوورىن گوندى:

باكوورى، گوندى ئىسماوا
باشوورى، گوندى باژىرە ژوورە
رۇژھەلاتى، گوندى كونسىخورە
رۇژئاقايى، رووبارى خازرە

موختارى يى چوارى (مامند) ل فى گوندى زىايە و
ل دووڭ گۇننا موختارى كو باپىرى وى (مامند) ل
سەرەمى مىرى ئامىدىن ل فى دھقەرى (ماست و
پەنىر و زازى ... ھتد) بوو مىرى ئامىدىي برىنە، ل دووڭ
وان فەگىرانان بىت گوندى ل دەسىپىكا سەدسالىيا
نوزدى ھاتىيە ئاقاكرىن، ل دووڭ سەرزىمىريا سالا
۱۹۵۷ ئى ھزمارا خەلكى گوندى د وى سالىدا ۲۱۳
كەس بوو و گوندى سەر ب ناھىيا (العشائر السبعه)
بەردەرىش بوو ^(۱۲۷).

سىوور و جوگرافىا گوندى:

سىرۇشتى گوندى ژ چىيىن بلند و دۆلىن كوور و
سەخت پىكەھىت، تىرنە ژ دار و رەز و باغان و كانىين
ئافى و ھەبوونا رووبارى خازر.

سىنوورىن گوندى:

باكوورى، گوندى باكرمان
باشوورى، گوندى باقسىپى
رۇژھەلاتى، گوندى خىلافتا خارى
رۇژئاقايى، رووبارى خازر

پىنكھانا گوندى:

گوندى ژ عەشپىرەتا زىبارى ژ مالباتا (مەھمەد
سەلىم شوشى) نە، ۱۱ مالن و خەلكى وى نىزىكى
۹۵ كەسانە و دابەشى سەر ۱۴ سەرۇك خىزانان دىن.

زىدەرىن ئانا گوندى:

گوندى يى دەولەمەندە ب ھەبوونا گەلەك كانىين
ئافى وەك: كانىيا ناف رەزى و كانىيا بادىن و كانىيا
عاقى و كانىيا زىكا و كانىيا زەلاما و كانىيا مەندا
و كانى قىرى و كانىيا ئاقدەل و كانىيا گەراقا، كانىيا
گەراقا بوو نەخۇشىين پىستى دەپتە بكارىنان و
ژىدەرىن ئانا فەخوارنا گوندى ژ كانىيا بادىن دەپت و
دابەشى سەر مالان دىيت، ھەرەسا رووبارى خازر زى
دەر گوندى را دېورىت.

پىنكھاتا گوندى:

دناقا گوندى دا دو عەشىرەت ھەنە عەشىرەتا زىبارى كو دىنە سى جوين ئەوژى: (نەپاخى و ھىرتى و چالى). عەشىرەتا مزوورى ئەوژى ئىك پىنكھاتە كو (چارگوتى)نە، ل دووف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ھۇمارا خەلكى گوندى ۱۳۹ كەس بوو^(۱۳۸). بەرى سالا (۱۹۷۰)ئى گوند ۴۵ - ۵۵ مال بوو، نھا گەھشتىيە ۲۲۰ - ۲۵۰ مالان.

ل دووف گۆتتا خەلكى گوندى و موختارى ئەف گونە دەسىنكا سەدسالىيا نوزدى ھەبوويە وەك دىئىن باپىرى وان بى پىنجىن ل فى گوندى ژ دايكبوويە، پىشتى وان چەند چارەكان گوند ھاتىيە بەردان، ل سالىن (۱۹۶۵ و ۱۹۷۳)ئى ژ ئالىي حكۇمەتا بەعسىفە ھاتىيە خرابىكرن، پىشتى سالا ۱۹۷۵ئى چارەكا دى ھاتىيەفە ئافاكرن.

گوندى سى مزگەفت ھەنە سالىن (۲۰۰۰، ۲۰۰۷، ۲۰۱۵)ئى ھاتىنە ئافاكرن، سالا ۲۰۰۳ئى جادا فىركى گەھشتىيە گوندى.

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

گوندى بى دەولەمەندە ب ھەبوونا ئاقا سەر عەردى وەكى رووبارى خارز و ھندەك كانىيىن ئاقى تايبەت كانىيا گوندى باقسىپى و چىكرنا سكرى ئاقىن ل سەر رووبارى خارز ل ۲۲/۴/۲۰۰۴ئى كو ژىدەرىن ئاقا گوندى ل كانىيا باقسىپى بوو لى نھا پرۆژەين ئاقىن ل گوندى ھاتىيە چىكرن.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

پرانىيا خەلكى گوندى مژوولى كارى چاندنى نە، بەرھەمىن وەك: خۆخ و ھنار و ھژىر... ھتد) ھەنە و بىن دىمى وەكى سماق و باھىف و رەزا، ھندەك ژى مژوولى خودانكرنا تەرش و كەوالىنە و ھندەك ژى ژوانا پىشمەرگەنە.

سالا ۱۹۷۸ئى خواندىگەھ ل گوندى ھاتىيە فەكرن و ھەتا پۇلا شەشىن ئامادەبى لى دھىتە خواندىن^(۱۳۹).

گوندى نىرگزين

ل وەزى بەرى ھۇمارەكا زۇر ژ نىرگزا ل فى دەقەرى دەپنەدىن، گوند ژى ب ئاقى نىرگزان ھاتىيە ئافىكرن، گوند ب دووراتىيا ۳۰كم دكەقىنە باكوورى رۇژھەلاتى كىرەسىن و ۱۰كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە.

سەوورىن گوندى:

- باكوورى، گوندى شىفەرەزانە
- باشوورى، گوندى خەرچاغا
- رۇژھەلاتى، گوندى كەشكا ژوورى
- رۇژئاقى، گوندى كىرناشورە

پىنكھاتا گوندى:

دناقا گوندى دا چوار مالىبات ھەنە ئەوژى مالىباتا (مام سال و مامانومەر و مەنتك و پىرازى)نە سەرب عەشىرەتا سۇرچى نە، بەرى سالا ۱۹۷۰ئى ۸ - ۱۲ مال بوون، نھا گەھشتىيە نىزىكى ۹۰ مالان.

گوندى سالىن پىنجىيان ژ ئالىي خەلكى گوندى فە ھاتىيە ئافاكرن، ل دووف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۷۵ئى ھۇمارا خەلكى گوندى ۱۰۰ كەس بوو^(۱۴۱). سالا ۱۹۷۳ئى ژ ئالىي حكۇمەتا بەعسىفە ھاتىيە وئرانكرن و سۇتن ب ھەجەتا ھەبوونا پىشمەرگا ل فى گوندى، سالا ۱۹۷۴ئى كارەب گەھشتىيە گوندى و دو مزگەفت ل گوندى ھەنە ژ ئالىي كەسىن خىرخوزفە ھاتىنە ئافاكرن، ل سالا ۱۹۸۸ئى كارەب بۇ گوندى ھاتىيە كىشان.

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

گوندى ھۇمارەكا كانىيان ھەنە ئەوژى، كانىيا گوندى، كانىيا زرگىزا، كانىيا ژىكا، كانىيا خىرىن ژىدەرىن ئاقا فەخوارنا گوندى ژ كانىيا زرگىزا بوو، ل ۴ كانوونا ئىكى ۱۹۹۸ئى پرۆژەين ئاقى ل گوندى ھاتىيە چىكرن.

ژېدەرېن ژيارا خەلكى گوندى:

ژېر ھەبوونا گەلەك كانىين ئافى و ھەبوونا رووبارەكى بچويك خەلكى گوندى ب رىژەپەكا زور بەرى خو داپە چاندنا برنجى و كەسكاتى جۆرىن فىقى بەرھەممىين، ھندەك ژى چاندنا دېمى دكەن كەنم و جەھى دچىن، ھندەك ژى مژوولى خودانكرنا تەرش و كەوالى نە و ھندەك ژى مووچەخۇر و پىشمەرگەنە.

خەلكى گوندى سالا ۱۹۸۰ئى بخۇ خواندنگەھەك بۇ گوندى ئافاكىرىيە، پىشتى سەرھلدانا كوردستانى ئەو خواندنگەھ ژ ئالىي حكۇمەنا ھەرىمى قە ھاتىيەنوۋزەنكرن و بەرفرەھكرن^(۱۱۴).

گوندى ساقوك

دەريارەى ئافى (سماقوك) دەپنەگۆتن كو دەرې دا ل قى دەفەرئ گەلەك دارىن سماقن لى ھەبوون و ھەر ژېر وئ يەكى دەمى گوند ھاتىيە ئافاكىرن ب (سماقوك) ئافكرن، گوند ب دوورائىيا ۱۵كەم دكەفیتە باكوورئ كىرەسىن و ۱كەم ژ مەلبەندى قەزا ئاكىرى دوورە.

سئورېن گوندى:

باكوورى، كوشىنە خان ئافدەلە باشوورى، ئاكىرى (ئافاھىي كولىژا پەروەدەبا ئاكىرى) رۇژھەلاتى، كۆمەگەھا ئالەين رۇژئافى، گوندى كوچىنە ھەسەن بەدو

پىكھاتا گوندى:

دناقا گوندى دا سى عەشىرەت ھەنە ئەوژى برىتىنە ژ عەشىرەتا (ھەركى) كو دىنە دوو مالىبات (مام شىخ و سىمالى) و عەشىرەتا (زىبارى) ئەوژى (نەپاخى) نە و عەشىرەتا (خىل)، ل دووڧ سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۱۱۵ كەس بوو^(۱۱۳)، بەرى سالا ۱۹۷۰ئى ۲۰ - ۳۰ مال بوون، نھا بەر

ب زىدەبوونى قەبە و ھژمارا وان گەھشىتەبە نىزىكى ۱۲۰ مالان.

ئافاكىرنا گوندى قەدگەرەنە سالا ۱۹۴۸ئى، ھەرەسان ئەف گوندى دو جاران نوشى وئرانكرنى بوويە، جارا ئىكى ل سالا ۱۹۶۱ئى ھاتەسۆتن، سالا ۱۹۶۵ جارك دى ھاتە ئافەدانكرن دىسان ل ئادارا ۱۹۷۴ئى جارك دى ھاتە چۆلكىن و دووبارە ل ھەبىفا ۱۱ ھەمان سالدا ھاتە ئافەدانكرن.

ھەرۋەسا تاكە گوندى ل كوردستانى كو پەيمانگەھ لى ھاتىيە قەكرن ئەوژى ژېر جەئ وئ پى باش و نىزىكى ئاكىرى، سالا ۱۹۷۹ئى خەلكى گوندى خواندنگەھك بۇ خو ئافاكىرىيە و سالا ۲۰۰۴ئى ژ ئالىي حكۇمەنا ھەرىما كوردستانى قە ئافاھىي وئ ھاتە بەرفرەھكرن و نوژەنكرن.

ژېدەرېن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيانا خەلكى گوندى ل چاندنا گەنم و جەھى يە، ھندەك ژى ژوانا پىشمەرگەنە، سالا ۱۹۷۱ئى مزگەفت ل گوندى ھاتىيە ئافاكىرن، ل ۱۹۹۸/۱/۱۱ئى پرۇژەينى ئاقا قەخوارنى بۇ گوندى ھاتىيە چىكرن^(۱۱۴).

گوندى ۋەرملان

ل دوور واتايا ئافى گوندى خەلكى گوندى دېئىت، دناقا گوندى دا شوبىنوارەكى مېژووى ب ئافى (ھورملا) ھەبە دزفرىنەقە سەردەمىن كەفن، ئافى گوندى ژ قى شوبىنوارى ھاتىيە ب تىپەرىبوونا دەمى ھاتىيە گوھارتىن و بوويە (ۋەرملان)، گوند ب دوورائىيا ۲۰كەم دكەفیتە باكوورئ رۇژھەلاتى كىرەسىن و ۱۵كەم ژ مەلبەندى قەزا ئاكىرى دوورە.

سئورېن گوندى:

باكوورى، گوندى بانەمل باشوورى، گوندى نىركىزىن رۇژھەلاتى، گوندى خەلىن رۇژئافى، گوندى شىقرەزان

پىنكھاتا گوندى:

ل فى گوندى دو مالبات ھەنە ئەوزى مالباتىن (مام سال و شىخ زادە)نە و سەر ب عەشیرەتا سۇرچى تە، ھەرۋەسا ھۇمارا خەلكى گوندى نىزىكى ۷۰% مالانە.

ئافاكرنا گوندى فەدگەرىنەفە بوو سالا ۱۹۵۷ ئى ، ئەف گوندى ل سالا ۱۹۷۴ ئى ژ ئالىيى حكۇمەتا عىراقى فە ھاتە وئرانكرن و سۇتن، ل سالا ۱۹۷۵ ئى خەلكى گوندى زفرىنەفە سەر گوندى و ئافاكرەفە.

سالا ۲۰۱۰ ئى مزگەفت ل گوندى ھاتىبە ئافاكرن، سالا ۲۰۱۵ ئى خواندنگەھ بوو گوندى ھاتىبە ئافاكرن.

ژىدەرى ژيارا خەلكى گوندى:

ژىدەر ھەبوونا رووبارەكى بچوبك دناقا گوندى دا خەلكى گوندى مژوولى چاندنا بەرھەمىن ئافى نە ۋەك، چاندنا برنجى و چىكرنا بىستان و رەز و باغان، چاندنا دىم ژى ب ئايبەت يا گەنم و جەھى دكەن و تەرش و كەوالى خودان دكەن، ھندەك ژى پىنشمەرگەنە.

ل رىكەفتى ۱۹۹۸/۱۲/۵ پرۇزەيى ئافا قەخوارنى ل گوندى ھاتىبە چىكرن (۱۴۵)

گوندى باسەوى:

ئەف گوندى ل سالىن پىنجىيان ھاتىبەئافاكرن، ل دووڤ سەرژمىريا سالا ۱۹۵۷ ئى د وئ سالىندا ۴۴ كەس ل گوندى دژيان (۱۴۱)، ھەرۋەسان ئەف گوندى دو جاران سالىن (۱۹۷۴ و ۱۹۸۸) ئى ژ ئالىيى حكۇمەتا عىراقى فە ھاتىبە وئرانكرن، سالا ۱۹۹۱ ئى پىشتى سەرھلدانا خەلكى كوردستانى دوبارە خەلك زفرىنە گوندى و گوند جارەك دى ئافاكرىبەفە، گوند ب دووراتىيا ۲۵ كم دكەفتە روژھەلاتى كوردەسىن و ۱۵ كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە.

د بەلگەنامەيىندا ئافى گوندى (باسوبى) ھاتىبە ئەم د وى باوهرىندانە ئەو ئەف گوندى باسەوى يە و ژ وان ۵۱ گوندىن قەزا ئاكرى بوو يىن ل دوابىا سەدسالىيا نوزدى دەسپىكا سەدسالىيا بىستى ژ

نەجامى زىدەگافىيىن عەشیرەتان و نەمانا ئاساپىش و تەناھىيى ھاتىبەبەردان و قالا بووین ژ ئاكنجىيان، لەوما دەستەلاتدارىيا ئوسمانى ب برىارەكى ل ۲۴ نىسانا ۱۹۰۷ ئى ئەف گوندى دانە دگەل مولكىن سولتان عەبدولھەمىدى دووئ و ب فى رەنگى مان ھەتا راگەھاندنا دەستوورئ ئوسمانى ل ۲۳ تەباخا ۱۹۰۸ ئى ئەو بوو سولتانى ب ناچارى دەست ژ مولكىنىيا قان گوندان بەردا كەتنە سەر گەنجىنا كىشنىيا دەولەتى، د وى دەمىدا رووبەرى فى گوندى ۲۵۰۰، دۈنەمىن عەردى بوون (۱۱۷)

سەوورين گوندى:

- باكوورى، گوندى بەردەسەم.
- باشوورى، گوندى رەبەنا يە.
- روژمەلاتى، گوندى سىپىمالە.
- روژئافى، گوندى سەردەريانە.

پىنكھاتا گوندى:

گوند ژ دو مالباتان مالباتىن (مام سال و جاخومەر) پىنكھاتىبە، سەر ب عەشیرەتا سۇرچى نە، خەلكى وى تىن ۱۵ مالن، سالا ۲۰۱۲ ئى مزگەفت ل گوندى ھاتىبە ئافاكرن، سالا ۲۰۱۳ ئى كارەب بۇ گوندى ھاتىبە كىشان و سالا ۲۰۰۳ ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبە فەكرن.

ژىدەرىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيارا خەلكى گوندى ل سەر خودانكرنا مەر و مالاتى و جۇتارىيا دىمى يە و ھەرۋەسا ھندەك ژوانا پىنشمەرگەنە، و ل رىكەفتى ۲۰۰۶/۷/۳ ئى پرۇزەيى ئافا قەخوارنى بوو گوندى ھاتىبە كىشان (۱۴۸).

گوندى سىتكا:

گوندى سىتكا سالا ۱۹۵۰ ئى ھاتىبەئافاكرن، ھەرۋەسا گوند ل سالا ۱۹۷۳ ئى ژ ئالىيى حكۇمەتا عىراقى فە ھاتەوئرانكرن، سالا ۱۹۷۱ ئى دوبارە ژ ئالىيى

سۈۈرۈن گۈندى:

باكوورى، گۈندى بەھراۋە موسا
باشوورى، گۈندى كوركان بەستە
رۇزھەلاتى، گۈندى بقرى
رۇزئافى، گۈندى دوستانە

پىنگھاتا گۈندى:

گۈندى ھەمى ژ عەشپىرەتا سۇرچى نە و ژ مالباتا (مام سال)ن، و ھىزارا خەلكن گۈندى ۲۵ مالن و گۈندى ل سالا ۱۹۵۰ ئى ژ ئالىن خەلكن ويغە ھاتىبە ئافاكرن.

سالا ۱۹۹۰ ئى جادە بۇ گۈندى ھاتىبە چىكرن، ھەرۋەسا سالا ۲۰۰۲ ئى خواندنگەھل گۈندى ھاتىبە قەكرن، ژيارا خەلكن گۈندى ل سەر خودانكرنا مەر و مالاتى و چاندنى و ھندەك ژى پىنشەمەرگەنە، پرۇزەين ئافا قەخوارنى سالا ۲۰۰۲ ئى ل گۈندى ھاتىبە چىكرن^(۱۱۴).

گۈندى قەسروك مام بال:

ناقى گۈندى: ل دووفا گۈتتا خەلكن گۈندى ل قى جى شوبىنوارىن خانىبەكى ھەنە دگۈتنى (قەسرا مام بال)، ژىر قى چەندى دەمى گۈندى ئافاكرىن ب گۈندى (قەسروك مام بال) ئافكرىنە، گۈندى ب دووراتىيا ۴۰ كم دكەقېتە باشوورى رۇزھەلاتى گۈندەسىن و ۲۵ كم ژ باژىرى ئاكرى دوورە.

سۈۈرۈن گۈندى:

باكوورى، گۈندى سەرشنا و بارافا
باشوورى، گۈندى زىراف
رۇزھەلاتى، گۈندى ماندىا و گەويلان
رۇزئافى، گۈندى خەلانە

پىنگھاتا گۈندى:

دنافا گۈندىدا ئىك مالبات ھەيە ئەۋزى مالباتا (مام سال)ە و سەر ب عەشپىرەتا سۇرچى نە، گۈندەك

خەلكن ويغە ھاتىبە ئافەدانكرن، گۈندى ب دووراتىيا ۲۰ كم دكەقېتە باكوورى رۇزھەلاتى گۈندەسىن و ۲۷ كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە.

سۈۈرۈن گۈندى:

باكوورى، گۈندى بەھراۋە قەقى عەلى
باشوورى، گۈندى ۋەرملا
رۇزھەلاتى، گۈندى دوستان
رۇزئافى، گۈندى شىقىرەزان

پىنگھاتا گۈندى:

گۈندى دو مالبات ھەنە ئەۋزى مالباتا (مام سال و ماماتومەران و سەر ب عەشپىرەتا سۇرچى نە، ل دووفا سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ھىزارا خەلكن گۈندى ۳۶ كەس بوۋا^(۱۱۵)، نھا خەلكن وئى نىزىكى ۸۰ ئى مالا نە.

ژىدەرۈن ژيارا خەلكن گۈندى:

ژيارا خەلكن وئى ھندەك ل سەر خودانكرنا مەر و مالاتى يە و چاندنا دىم و ھندەك ژوانا ژى پىنشەمەرگەنە.

سالا ۱۹۸۵ ئى خواندنگەھل گۈندى ھاتىبە قەكرن و ھەتا پۇلا شەشىن سەرەتايى لى دەھتە خواندن، سالا ۱۹۸۸ ئى كارەب بۇ گۈندى ھاتىبە كىشان و سالا ۲۰۰۱ ئى مزگەفت ل گۈندى ھاتىبە ئافاكرن و سالا ۲۰۰۲ ئى پرۇزەين ئافا گۈندى ھاتىبە چىكرن^(۱۱۶).

گۈندى چەم سماق:

ژ ناقى گۈندى را ديارە كو ل قى جى كەلەك سماق لى ھەبوويە و چەمەكى ب سماق بوويە لەورا ناقى گۈندى كرىبە (چەم سماق)، ئانكو چەمەكى ب سماق، گۈندى ب دووراتىيا ۳۵ كم دكەقېتە رۇزھەلاتى گۈندەسىن و ۱۷ كم ژ مەلبەندى قەزا ئاكرى دوورە.

ئەف گۈندە ژى ژ وان گۈندانە يىن كەتېنە سەر مولكېبەنا سولتان عەبدولخەمىدى دووئى و د وى دەمىدا رووبەرى وى ۲۰۰۰ دۈنەمىن عەردى بوۋا^(۱۱۷).

ٻيٽهاتا گونڊي:

گونڊي ٽٺي ٺيڪ مالباٽه ٺهڙي (ٻسهغا)نه، سهر ب عهشيرهتا سڙچي نه، گوند نها ۱۰ مالن، گوند سالا ۱۹۱۵ئ يٺ ڙلاٻي خهلڪي ويهه هاتييهٺاڦاڪرن، سالا ۰۱۰ئ هيلا ڪارهٻي ٻو گونڊي هاتييه ڪيٺشان، هيڙ جاڊا ڦيرڪري ٻو نههاتييهچيڪرن هر سال رنڪا گونڊي ڙ ٺالٻي باڙترڦانٻيا ٺاڪري ڦه دهيتت خوشڪرن و پهستان.

ڙيڊهرين ڙيارا خهلڪي گونڊي:

ڙيهرڪو گوند ٻي نيزيڪي ڙيٺي مهزنه هرمارهڪا ڙور ڙ خهلڪي گونڊي چانڊنا ٺاڦي تايهت برنجي و باجانڪ و تهماٽه و خيار...هٽد ڊڪهن، هندهڪ ڙي مهر و مالاتي و گارهشان خودانڊڪهن.

ڙيڊهرين ٺاڦا گونڊي:

ٺاڦا ڦهخوارنا گونڊي ڙ ٻيرهڪا ٺيرنيوازي ٻوو، ٻشتي ٺهڦ ٻيره هشڪجوي ل ۳ چريا ٺيڪي ۰۰۷ئ ٻيرهڪا سوري ٻو گونڊي هاتييه ڪڙلان و ٺاڦا وئ ب سهر مالانڊا دابهشديت^(۱۵۵).

گونڊي گهشڪا ڙووري:

خهلڪي گونڊي ههتا سالا ۱۹۸۸ئ ٺاڪنجيٺي ڪوگجهٺي ٻوون ل مووسلٺي ٻشتي ڪو حڪومهٺي خانٻيٺي وانا خرابڪرين قهسٺا ڦي جهي ڪرن، سالا ۱۹۸۹ئ ٺهڦ گونده ٺاڦاڪرن ب رهخ گونڊي گهشڪا و ٺاڦي گونڊي خو ڪرنه گهشڪا ڙووري، گوند ب ٻووراتييا ۵۰ڪم ڊڪهڦيٽه رڙههلاتي ڳردهسين و ۱۵ڪم ڙ ٺاڪري ڊورهه.

سنوورين گونڊي

رڙههلات، گونڊي ڇهم سماق
رڙٺاڦاي، گونڊي خهرجاڦا
ٻاڪووري، گونڊي وهرملان
باشووري، گونڊي خاتوناوا

ب ڦي ٺاڦي ل ڊووراتييا ۱-۲ڪم ڙ جهي گونڊي نها ههٻوو ل ڊووف سهرڙميرييا سالا ۱۹۵۷ئ هرمارا خهلڪي گونڊي ۸۳ ڪهس ٻوو^(۱۵۳)، موختاري گونڊي ڊيڙيٺ: د وان سالانڊا ٺهو گوند ڙهر ڪيشهڪا چڦاڪي هاتييهٻهردان و خهلڪي وي ڙ دهڦهري ڊورڪهٻنه، ٺهڦ گونده ل سالا ۲۰۰۱ئ ب ههمان ٺاڦا هاتييهٺاڦاڪرن، بهس خهلڪي گونڊي نوو ب چ رهنگهڪي ٺاگههنه خهلڪي گونڊي ڪهڦن، نها خهلڪي ڦي گونڊي نوو ٽٺي ۱۲ مالن، د ههمان ساليڊا جاڊه ٻو گونڊي هاتييهچيڪرن و سالا ۰۱۱ئ ڪارهٻ گههشٽييه گونڊي.

ڙيڊهرين ٺاڦا گونڊي:

ڙنڊري ٺاڦا ڦهخوارنا گونڊي ڙ ڪانٻيا قهسروڪي دهيت و ب سهر مالانڊا دابهشديت، و ههرديسان روٻارڪي ڪيٺر دٺاڦا گونڊي را ڊيووريت.

ڙيڊهرين ڙيارا خهلڪي گونڊي:

خهلڪي گونڊي ب شيوهيهڪي ڪشٺي ڊو ڪارين سهرهڪي ڊڪهن، خودانڪرنا مهر و مالاتي و هندهڪ ڙي ٻيٺمهرڪهنه^(۱۵۴).

گونڊي گهري:

ٺاڦي گونڊي، سهٻارهٺ واناٻيا ٺاڦي گونڊي موختاري گونڊي ڊيڙيٺ: ڊهرنڊا ٺاڦا ڙيٺي مهزن هاتييه سهر ڦي گونڊي و ٻويه گهرا ٺاڦي، ڙهر هنڊي گوند ب (گهري) هاتييهٺاڦاڪرن، گوند ب ڊووراتييا ۷۰ڪم ڊڪهڦيٽه رڙههلاتي ڳردهسين و ۴۵ڪم ڙ سهنٺهري قهزا ٺاڪري ڊورهه.

سنوورين گونڊي:

ٻاڪووري، گونڊي جوليره
باشووري، ڙيٺي مهزن و گونڊي سهرڪهڦروڪه
رڙههلات، ڙيٺي مهزن
رڙٺاڦاي، گونڊي ٺسٻيماله

يىنكھاتا گوندى:

گوندى تىن ئىك مالىتە ئەۋزى مالىانا (شىنخا)نە
و ب عەشىرەت سۇرچى نە، ھۇمارا خەلكى گوندى
۱۹ مالىن.

ل ۰۰۵/۵/۱۷ ئى خواندىنگەھ ل گوندى
ھاتىبە قەكرن، ھەتا شەشىن بىنەرەتى لى دەئىتە
خواندىن، سالا ۱۹۹۲ ئى ھىلا كارەبىن گەھشىتەبىيە
گوندى، سالا ۰۱۰-۲۰ ئى پىرۇژەبىن كارەبىن ب شىۋەبەكى
باشتر ژلايىن حكۇمەتا ھەرئىمى قە بۇ ھاتىبە
كىشىن، سالا ۰۰۸-۲۰ ئى مزگەفت لى ھاتىبە ئافاكرن،
ل ۰۰۷/۵/۱۳ ئى جادە بۇ گوندى ھاتىبە چىكرن.

ژىدەرئىن ئاڧا گوندى:

ژىدەرئىن ئاڧا گوندى ژ چوار بىران دەئىت، بىرەكا
ئىرتىۋازى سالا ۰۰۱-۲۰ ئى ژلايىن (ئىكخراۋا فاۋ) قە
ھاتىبە كۆلان، سىن بىن دىتر بىرىن سۈرى نە، ئاڧا
قەخوارنا گوندى ژ بىرا ئىتىۋازى دەئىت.

ژىدەرئىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيانا خەلكى گوندى ھەمەجۈۋرە ۋەك، خودانكرنا
مەر و مالاتى و كارەشئا، جۇتباريا عەرەئى ئافى ۋەكى
برنج و بىستانا و كو ب رىكا بىرىن سۈرى دەئىتە
ئافدان، ھندەك ژوانا ژى پىنشمەرگەنە ^{۱۱۵۶}.

گوندى كوركان كىرى:

ل دوۋف گۇتتا موختارنى گوندى ئافاكرنا گوندى
قەدگەرئىتە سەردەمىن ئىنگلىزا ئاقبەرا سالىن
(۱۹۲۵-۱۹۳۰) ئى ھاتىبە ئافاكرن، ل دوۋف سەرژمىرىيا
سالا ۱۹۵۷ ئى ھۇمارا خەلكى گوندى ۱۶۱ كەس
بوو ^{۱۱۵۷}، سالا ۱۹۷۲ ئى گوندى ژلايىن حكۇمەتا بەعسشە
ھاتىبە ۋىرانكرن و سۇتن، سالا ۱۹۷۵ ئى خەلكى ۋى
قەگەربايە گوندى و جارەك دى ئافاكرىبە قە، گوندى
ب دوورائىيا ۲۰ كەم دكەئىتە رۇژھەلاتى گىردەسبىن و
۲۷ كەم ژ سەنتەرىن قەزا ئاكرى دوورە.

سۈۋرىن گوندى:

باكوورى، گوندى چەم سماق
باشوورى، گوندى كوركان مسجد

رۇژھەلات، گوندى گومكى

رۇژئافى، گوندى كوركان بەست

يىنكھاتا گوندى:

دناڧا گوندىدا تىن ئىك مالىت ھەبە ئەۋ
اچارىۋتسىانە ب عەشىرەت سۇرچى نە، ۋ ھۇمارا
خەلكى گوندى بەرى سالا (۱۹۷۰) ئى ۱۵-۲۰ مال
بوون، لى نھا ھۇمارا خەلكى گوندى گەھشىتەبىيە
ئىزىكى ۱۲۰ مالىن.

سالا ۱۹۸۲ ئى ھىلا كارەبىن بۇ گوندى ھاتىبە كىشىن،
سالا ۰۱۴-۲۰ ئى مزگەفتا گوندى ھاتىبە چىكرن، ھەر
سال جادەيا گوندى ژ لاىن حكۇمەتنى قە دەئىتە
خوشكرن و پەستان، سالا ۰۱۴-۲۰ ئى خواندىنگەھ ل
گوندى ھاتىبە ئافاكرن و ھەتا پۇلا نەھى لى دەئىتە
خواندىن.

ژىدەرئىن ئاڧا گوندى:

د ناڧا گوندىدا ھندەك كانى ھەنە ژ وانا، كانىيا
قەبىم و كانىيا گوندى، ھەردىسان دو رووباركىن
بچۈك دناڧا سۈۋرىن گوندى را دەئىن، ئەۋزى رووبارى
ئاكرى و رووبارى ئومەرخوشئا نە، ژىدەرئىن ئاڧا قەخوارنا
گوندى ل سەر بىرەكا ئىرتىۋازى بە كول سالا ۱۹۹۹ ئى
ھاتىبە كۆلان و ئاڧا ۋى ب سەر مالىندا دابەشدىت.

ژىدەرئىن ژيارا خەلكى گوندى:

ژيانا خەلكى گوندى ھەمەجۈۋرە ۋەك، خودانكرنا
مەر و مالاتى و كارەشئا و ھەردىسان جۇتباريا عەرەئى
ئافى ۋەكى برنج و بىستانا و رەز و باغا ۋەك، خۇخ
و ھنار و ھژىر ...ھند، ھندەك ژى پىنشمەرگە و
فەرمانبەرن ^{۱۱۵۸}.

گوندى باشقال رەقەند:

قەگىرانەكا نە بەرعاقل ل دور ئافى گوندى ژ
ئالىن ھندەك كەسانقە دەئىتە قەگىران، ھەزى
ئامازەپىكرننى بە، ئەم دوورنابىنن ئەف (باشقال) ھ ژ
ھەمان ئافى (باشقال- باشقالا) باكوورى كوردستانى
ھاتىبىت كو باژىركەكە ئىزىكى وائى و خەلكى ۋى
ژ (باشقال) باكوورى كوردستانى مشەخت بىن

گوندى ھەبوويە و ل رىكەفتى ۲۰۰۴/۱/۱۲ ئى ھەمان خواندىنگەھ ھاتىبە نوۋزەنكىر و بەرفرەھكىر، نھا ھەتا پۇلا نەھى لىن دەھتتە خواندىن، سالا ۱۹۶۹ ئى ھىلا كارەبىز بۇ گوندى ھاتىبە كىشان و سالا ۱۹۷۸ ئى جادە بۇ گوندى ھاتىبەچىكىر^(۱۱۷).

شوينوار و جھىن كەفتار:

دناقا سنوورين گوندى دا گەلەك جھىن شوينوارى و كەفتار ھەنە تايبەت شكەفت وەك: شكەفتا مەلا زادە و شكەفتا خولى و شكەفتا بلند و شكەفتا خەمە گورى و شكەفتا تاوكى و شكەفتا حمجى يونسى و شكەفتا ميوزى و شكەفتا بىچەلكىن، ئەف شكەفتە ھەمى كەفتارن خەلكى گوندى ناف دانايىنە سەر، ھەردىسان عاقد ئى ل گوندى ھەنە.

جھىن بەرچاڧ و ئاقدار:

دناقا سنوورين گوندى دا گەلەك جھىن بەرچاڧ ھەنە كو ز لاينى خەلكى گوندى قە دەھتتە نياسىن وەك: شىڧا پەلكى و ھەمىزا حمجى عەلى و رەزى بروناس و نەرمى و دۇلا بەنا و دۇلا مشكوى و دۇلا حممەغاي و دۇلا بىيى و دۇلا كوتانى و دۇلا بادىنى و دۇلا بيوكى و كەف زىنوا و پاشكر و دۇلا بكنرى و گرى كوتانى، و ھەروەسا ھندەك گۇرستانين كەفن ئى ل گوندى ھەنە وەك: گۇرستانا پىر بداغ و گۇرستانا پىر نومەر و گۇرستانا گەلوا جرى و پىر گول و گۇرستانا داركە كروسكى و گۇرستانا كىركە كىنجر كو گەلەك ژوان گۇرستانان وەكو (عاقد) يىن ھاتىنە چىكىر، ل دووڧ گۇتتا خەلكى گوندى كو ئەف گۇرستانە يىن ئىزدىا بوون دەمى ل قى جھى فەرمانا وانا ھاتىبەكىر.

زىدەرئىن ئاڧا گوندى:

ل ئاڧا گوندى ھىمارەكا كاتىيىن ئاڧى ھەنە ژوانا: كانىيا ژىكا، كانىيا مىرا، كانىيا ساركى، كانىيا كوركى، كانىيا ژوورى و كانىيا دازىنگا، و پرۇزەينى

و ھاتىنە قى جھى، ئانكو رەفەندىن وئىرى بىن ئەف باشكالە ل قىرى ئاڧاكرىبىت و پ باشكالە رەفەندان ھاتىبەت ئاڧكىر، د دەمى ئىسنىدا د ئىسنىن حكۇمەتدا كو ب تركى و پاشتر ب عەرەبى بوونە ب باشقال ھاتىبەتئىسنىن و نھا ئى (باشقال) ا باكوورى كوردستانى ل جەم تركان (باشقال) ە و دوور ناھىتەدەپتىن ھەردو ئى د بىئاتدا (باش كەلا، باش قلە) بىن، گوند ب دوورائىيا ۱۵ كم دكەقەنە باكوورى رۇژھەلاتا گىردەسىن و ۵ كم ژ ئاكرى دوورە.

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندى گويىكى باشوورى، گوندى سىنكا مىرگىن رۇژھەلات، گوندى جونا رۇژئاقا، گوندى باشقال ئاڧا

ئىكھانا گوندى:

ئەف گوندى د بىئاتدا ژ ئىك مالباە ئەوژى مالباا (حسىن) ە كو دىنە سى برا و سەر ب عەشپەرەتا زىبارىيا نە، ل دووڧ سەرزىمىريا سالا ۱۹۵۷ ئى ھىمارا خەلكى گوندى ۱۵۷ كەس بوو^(۱۱۸)، خەلكى گوندى بەرى سالا (۱۹۷۰) ئى ۴۰ - ۴۵ مال بوو، نھا گەھشىتە نىزىكى ۱۷۰ مالان.

دووڧ گۇتتا خەلكى گوندى ئاڧاكرنا گوندى فەدگەرىتەقە بۇ چارىكا ئىكى ژ سەدسالىيا نوزدى، سى مزگەفت ل گوندى ھەنە ئىك ل دووڧ گۇتتا خەلكى دەقەرى سەردەمى خەلىقە (عومەر كورى عەبدۇلغەزىزى) ھاتىبەئاڧاكرن، ئەف گۇتتە يا بى بەلگە و ژىدەرە لىن دىبارە مزگەفت مزگەفتەكا كەقنە و ئەقە ئى نىشانان ھندى بە گوند ژ قى ميژووا ئامازە پىكىرى كەقنترە بان ئەف گوندە ل سەر كافلن گوندەكى كەقنتر ھاتىبەئاڧاكرن، نھا ئەف مزگەفتە ژلاينى خەلكى گوندى قە ھاتىبە نوۋزەنكىر و دوويىن دىتر ل سالىن ۱۹۸۶ و ۲۰۱۲ ئى ھاتىنە ئاڧاكرن، سالا ۱۹۷۵ ئى خواندىنگەھ ل

خواندىنگىھ بۇ گوندىڭ خۇ ئاقاكرىيە، سالا ۱۹۸۸ئى
ھىلا كارەبىن بۇ گوندى ھاتىيە كىشان، سالا ۱۹۹۱ئى ل
ھەمان جە حكۆمەنا ھەرنىمىن خواندىنگىھەكا شەش
پۇلى ئاقاكرىيە، د ھەمان سالددا مزگەفتەك بۇ گوندى
ئاقاكرىيە، ل سالا ۲۰۱۰ئى جادە بۇ گوندى ھاتىيە
چىكرىن

زىدەرئىن ئاقا گوندى:

د ئاقا گوندى دا كەتەك كانى ھەنە ژوانا، كانىيا
كوراف، كانىيا مناسم، كانىيا ئورەشك و كانى سىن،
ھەرەسا رووبارىن كەلىن زەنتە دئاقا سنوورئىن گوندى
را دبوورئىت، ل ۸ كانوونا ئىككى ۱۹۹۸ئى پرۇزەئىن ئاقا
قەخوارئى بۇ گوندى ھاتىيە چىكرىن و ئاق ب سەر
مالان دا دابەشدىت.

زىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

ژيانا خەلكى گوندى ل سەر خودانكرنا مەر و
مالانى و ھەرەسا چاندنا عەردئ ئاقى ئايبەت چاندنا
چاندنا برنجى يە، ھەردىسان رەز و باغا وەك، ھنار
و سىف و ھژىر...ھتد ھەنە و چاندنا عەردئ دىمى
وەكى گندورا و كەنم و جەھى ژى دكەن، ھندەك
ژوانا ژى پىشمەرگەنە^(۱۱۳).

گوندى بەھراوا فەقى عەلى:

ھەمان بۇچوونا گوندى بەھراوا موسا يە، گوند
ب دووراتىيا ۱۱كم دكەقىنە باكوورئى رۇزەھلاتئى
گردەسىن و ۱۳كم ژ سەنتەرى قەزا ئاكرىڭ دوورە.

سنوورئىن گوندى:

- باكوورى، گوندى چەمەسىل
- باشوورى، گوندى بەھراوا موسا
- رۇزەھلاتئى، گوندى كەشان
- رۇزئاقئى، گوندى سىتكان

ئاقا قەخوارنا گوندى ھەتا سالا ۲۰۰۲ئى ژ پرۇزەئىن
ئاقا گردەسىن دەت، سالا ۲۰۰۳ئى بىرەكا ئىرتىوازى بۇ
گوندى ھاتە كۆلان و سالا ۲۰۱۴ بىرەكا دى ژى ھاتە
كۆلان و ئاقا وان ب سەر مالان دابەشدىت.

زىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

ژيانا خەلكى گوندى ل سەر خودانكرنا مەر و مالانى
و ھەرەسا جۇتبارىيا عەردى دىمى و چاندنا سماق و تىرى
و باھىف، و ھندەك ژى پىشمەرگە و فەرمانبەرن^(۱۱۱).

گوندى بەھراوا موسا:

ل دووفا گۇننا خەلكى گوندى ھەردو گوند (بەھراوا
موسا و بەھراوا فەقى عەلى) د ئىك دەمدا ھاتىنە
ئاقاكرىن، موسا و فەقى عەلى خودانىت قان گوندا بوون
ئەوما ئاقئى گوندى كرنە (بەھراوا موسا و بەھراوا فەقى
عەلى) ئانكو پىشكا موساي و پىشكا فەقى عەلى،
گوند ب دووراتىيا ۲۵كم دكەقىنە باكوورئى رۇزەھلاتئى
گردەسىن و ۱۵كم ژ سەنتەرى قەزا ئاكرىڭ دوورە.

سنوورئىن گوندى:

- رۇزەھلات، گوندى كىلان
- رۇزئاقئى، گوندى سىتكان
- باكوورى، گوندى بەھراوا فەقى عەلى و كەشان
- باشوورى، گوندى دوستان و چەم سماق

پىكھاتا گوندى:

دو مالبات مالباتئىن (مام سال و مامانومر) ل
گوندى ھەنە، سەر ب عەشیرەنا سۇرچى نە، ل دووفا
سەرزىمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى تىن ۳۸ كەس ل گوندى
دژان^(۱۱۱)، خەلكى گوندى بەرى سالا (۱۹۷۰)ئى ۷ - ۱۰
مال بوون، نھا نىزىكى ۷۰ئى مالانە.

ئاقاكرنا گوندى ل دووفا گۇننا موختارى قەدگەرئىتەقە
سالىن بىستان كو دىژىت باب و باپىرىن مە ھەر ل
قى گوندى ژايانە، ل سالا ۱۹۷۹ئى خەلكى گوندى

يىنكھاتا گوندى:

گوندى نىن مالبانەك ھەيە ئەوژى مالباتا (مامانومران و سەرب عەشىرەتا سۇرچى نە، ل ساللا ۱۹۵۷ئى نىن ۴۷ كەس ل گوندى دژان^(۱۱۴)، نھا خەلكى گوندى ۲۰ مالن.

ئافاكرنا گوندى قەدگەرتەفە سالين بېستان، ساللا ۲۰۰۰ئى خواندنكەھەكا سەرەتايى ل گوندى ھاتىبە فەكرن، ساللا ۲۰۱۳ئى مزگەفتەك زى بۇ گوندى ئافاكرنە، ساللا ۱۹۷۸ئى ھىلا كارەبى گەھشتىبە گوندى، ساللا ۲۰۰۴ئى جادا گوندى ھاتىبە چىكرن.

زىدەرى ئاڧا گوندى:

دناڧا گوندى دا گەلەك كانى ھەنە ژوانا، كانىيا درى و كانىيا جوك و كانىيا شۇر، ل ۱۰/۳ - ۲۰۰۷ئى پرۇژەبى ئاڧا فەخوارنى بۇ گوندى ھاتىبە چىكرن و ئاڧ ب سەر مالان دا دابە شىدبىت.

زىدەرى زيارا گوندى:

ژيانا خەلكى گوندى ل سەر خودانكرنا مەر و مالاتى و چىلا و ھەروەسا جۆتباريا عەردى ئاڧى بە ۋەكى چاندنا برىجى و چاندنا عەردى دىمى ۋەكى و گەنم و جو، و ھندەك ژوانا زى پىنشمەرگەنە^(۱۱۵).

گوندى كەندى:

ئافاكرنا گوندى ل دووڧ گۇتتا موختارنى گوندى قەدگەرتەفە ئاقبەرا سالين (۱۹۱۰-۱۹۲۰)ئى كو دىژىت باب و باپىرىن مە ھەر ل فى گوندى ژيانە، ساللا ۲۰۰۳ئى جادە بۇ گوندى ھاتىبە چىكرن، گوند ب دوورائىيا ۱۵كەم دكەڧىتە باشوورنى رۇژھەلاتنى كىردەسىن و ۷۰كەم ژ سەنتەرى قەزا ئاكرى دوورە.

سۋورىن گوندى:

باكوورى: گوندى بەھراۋە فەقى عملى و كەشان، باشوورى گوندى دوستان و جەم سماق.

رۇژھەلات، گوندى كىلان

رۇژئاقى، گوندى سىتكان.

يىنكھاتا گوندى:

گوندى ئىك مالبات ھەيە ئەوژى مالباتا (مام سالان و سەر ب عەشىرەتا سۇرچى نە، و ھژمارا خەلكى گوندى ۱۵ مالن.

ئەگەرى زىدە نەبوونا مالان ب رىژەبەكا بەرچاڧ سەرەراى فى چەندى كو گوندى كى كەڧنە دزڧرىت بۇ وى چەندى كو ژ ئەگەرى نەبوونا خىزمەتكوزارىيا بەردەوام خەلكى گوندى كوچكرىبە بۇ گوند و دەڧەرىن دىتر.

ھەروەسا ل ساللا ۲۰۰۰ئى موليدە بەكا حكومى بوو گوندى دانايە و كارەبا گوندى دابىن دكەت، ژىركو ھەيا نھا ھىلا كارەبى نەگەھشتىبە گوندى سەرەراى نەبوونا خواندنكەھ و مزگەفتى.

زىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

ژيانا خەلكى گوندى ل سەر خودانكرنا مەر و مالاتى و ھندەك ژوانا زى پىنشمەرگەنە، ھەيا نھا چ پرۇژەبىن ئاڧا فەخوارنى بۇ گوندى نەھاتىبە چىكرن و خەلكى گوندى بخۇ ژىو فەخوارنا خۇ بىرىن ئاڧنى كولاپنە^(۱۱۶).

گوندى سوسنا:

سەبارەت واتايا ئاڧنى گوندى موختارنى گوندى دىژىت، جۇرە بالندەبەك ھەيە دىژىتنى (سوسك) كو ھەر دىبەردا ھەتا فى دەمى زى ئەڧ بالندەبە ل دەڧەرىن گەلەك يىن زۇرە و خەلكى دكۇتنى گوندى سوسكا و ب بوورىنا دەمى گوھۇرىن ب سەر ئاڧى دا ھاتىبە و بووىە گوندى (سوسنا)، گوند ب دوورائىيا ۱۵كەم دكەڧىتە باكوورى كىردەسىن و ۷كەم ژ سەنتەرى قەزا ئاكرى دوورە.

سۋورىن گوندى:

باكوورى، گوندى خەردس

باشوورى، گوندئ راوئنه
رۇزھەلات، گوندئ رەزوك
رۇزئافاي، گوندئ كوزادارى

بىكھاتا گوندئ:

دنافا گوندئ دا چوار عەشپىرەت ھەنە بەلى دو ژوانا سەرەكېنە و پتر ژ ۹۸٪ ئاكنجىپىن گوندئ پىكدئىپىن ئەوژى عەشپىرەتا (خىل) ۵، ئەف عەشپىرەتە خۇ ب عەشپىرەتا (جاف) ژى ددەنە نىاسىپىن و دېنە چوار مالبات ئەوژى مالباتىن؛ مالا ئەحمەد، مالا ھەمەي، دوكانى و مالا سورانى) نە، يا دىتر ژى عەشپىرەتا زىبارى نە دېنە دو مالبات (ھەرنى و چارىوتى) نە و ھژمارەكا كىم ژ ھەردو عەشپىرەتېن ھەركى و گۇرانا ل گوندئ ھەنە. ئافاكرنا گوندئ قەدگەرېتە قە بوو نىقا ئىكىن ژ چەرخى نوزدئ زاىپىنى، ھژمارا خەلكن گوندئ بەرى

ساللا ۱۹۷۰ئى ۹۰ - ۱۰۰ مال بوو، نھا ئەف ژمارە ب رىژەبەكا زۇر بەر ب زىدەبونى قەبە و گەھشتىبە نىزىكى ۸۰۰ مالان و ئەگەرئ قىن زىدەبونى ژى دزفرىت بۇ جھن گوندئ كو جھەكن ستراتىجىبە و نىزىكە ژ باژئرى ئاكرئ و دكەقېتە سەر جادەيا سەرەكېيا (ئاكرئ - قەسروك) كو ئەف جادە ل بەرى ساللا ۱۹۹۱ئى ھاتىبە چىكرن.

ھەرۋەسا ئەف گوندە ل سالىن شىنستان ژلاىن حكۇمەتا بەعسقە ھاتە سۇتن و وېرانكرن و پىشتى بەيانا ۱۱ئى ئادارا ۱۹۷۰ئى خەلكن وى زقرىن گوندئ جارەك دى گوند ئافاكرەقە.

ل گوندئ (بىنگەھى ساخلەمىا سوسنا) و (بىنگەھى شىرەتكارىن كىشتوكالىبا سوسنا) و پىنج مزگەفت ھەنە كو ل سالىن، ۱۹۷۰، ۲۰۰۹، ۲۰۱۰، ۲۰۱۴ئى ھاتىبە ئافاكرن و ھىلا كارەبا ل سالىن ھەفتىبان گەھشتىبە گوندئ.

گوندئ سوسنا

ژىدەرەين ئاقا گوندى:

دناقا گوندى دا شەش بىرتن ئىرتىوازي ھەنە كو سى ژوانا ل رىكەفتى (۲۴-تيرمەھا ۱۹۹۹) ئى ھاتىنە چىكرن و ھەرەسا يىن دىتر ل سالىن ۱۹۹۸، ۲۰۰۲، ۲۰۰۶ ئى ھاتىنە چىكرن و ئاقا وان ب سەر مالاندا دا بەش دىت.

باشوورى، گوندى بىردەسور

رۇژھەلات، گوندى گەرى

رۇژئاقاي، گوندى رەبەنا

پىنكھاتا گوندى:

دناقا گوندى دا ئىك مالىبات ھەبە ئەوژى ب مالىباتا (كەلەدىرى) ئاقدارن، سەر ب غەشىرەتا سۇرچى ئە، ل دووف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ھۇمارا خەلگى گوندى ۶۴ كەس بوو^(۱۱۸)، نھاژى خەلگى گوندى ۴۱ مالن.

و ئەف گوندى پىن كەفتارە كو دىرەئ دا (جوهى) ئى بوونە و پاشى (قەلە)، و پاشى دناقبەرا سالىن (۱۹۱۰-۱۹۲۰) ئى غەشىرەتا سۇرچى چوینە سەر فى گوندى پىشتى فەلەبان ل فى جھى كوچكىرى بو دەشتا موسل.

ل ۲۹ تيرمەھا ۲۰۰۶ ئى خواندنگەھەكا بىنەرەتى ل گوندى ھاتىبە ئافاكرن، سالا ۲۰۰۵ ئى مزگەفت ل گوندى ئافاكرىنە، سالا ۲۰۰۹ ئى ھىلا كارەين بو گوندى ھاتىبە كىتشان، جادەبا گوندى زفتە و ھەر چەند سالىھەكان جارەكى دەپتە نوپۇزەنكرن ژلاين باژىرفانىيا ئاكرى قە.

ژىدەرەين ئاقا گوندى:

دناقا گوندى دا ھندەك كانى ھەنە ژ وانا (كانىيا كورگەما و كانىيا صەفى و كانىيا گوندى)، و بووبارەكى بچوك ژى دناقا گوندى را دىووريت و ھەرەسا بىرتن ئاقى ژ لاين گوندىيان قە ھاتىنە كۆلان و ئاقا فەخوارنى ژ وان بىران ھەلدكىتشن.

ژىدەرەين زيارا خەلگى گوندى:

زارا خەلگى گوندى ل سەر خودانكرنا مەر و مالاتى و چاندنا ئاقىبە، ھەرەسا ھندەك ژوانا ژى پىشمەرگەنە^(۱۱۹)

ژىدەرەين زيارا خەلگى گوندى:

ژيانا ھندەك ژ گوندىيان ل سەر خودانكرنا مەر و مالاتى و چاندنا دىمە و ھەرەسا بەشەك زۆر ژ خەلگى گوندى پىشمەرگەنە.

ل گوندى سىن خواندنگەھ ھەنە خواندنگەھەكا بىنەرەتى سالا ۱۹۷۹ ئى ھاتىبە ئافاكرن و خواندنگەھەكا ئاقنجى و ئامادەبى ل سالا (۲۰۱۲-۲۰۱۳) ئى ھاتىبە ئافاكرن و خواندنگەھەكا دى يا بىنەرەتى ئەوژى ل سالا ۲۰۱۴ ئى ھاتى بە ئافاكرن.

جھىن بەرچاڧ و ئاقدار:

دناقا گوندى دا كەلەك جھىن بەرچاڧ و ئاقدار ھەنە كو ژلاين خەلگى قە دەپتە نىاسىن وەكى (دۇلا سارىجى و دۇلا بەنوگى دۇلا كىزى و مەبەرا كەشنى و باسكى زىارەتوكا و دۇلا غەولاي و خەلىلان و سافىردارى و غەردى مەھەندىسى و كانى خاتىن زەلىخابىن و كەشە بىرى)^(۱۱۷)

گوندى كەلەدىرى:

ئاقى گوندى ژ دوو برگەيان پىكدەپت (كەل+دىر) كو ئاقى دو جھىن شوپىنوارى نە كو دكەشە ئاقا سىنوورن گوندى دا ئەوژى شوپىنوارى كەلەكەكى بە كو بانى كەلەپ دىرەك ل خۇ گرتىبوو ژبەر وئ بەكى ئاقى گوندى كرىنە (كەلەدىر)، گوندى ب دووراتبىيا ۳۰ كەم دكەشە رۇژھەلاتى ناھىا كرىدەسىن و ۵۰ كەم ژ سەنتەرى قەزا ئاكرى دوورە.

توینوار و جھىن كەشەنار:

د ناقا گوندىدا كەلەپەك ھەبە ژ ئاخى ھاتىبە

سىنوورن گوندى:

باكوورى، گوندى باسەوئ

يېڭىھاتا گوندى:

دناقا گوندى دا ئىك مائىبات ھەبە ئەمۇزى مائىباتا (مام سالان) و سەر ب غەشىرەنا سۇرچى نە، ھۇمارا خەلگى گوندى ۳۰ مائىن.

ئەف گوندى ل ساللا ۱۹۴۳ئى ژلايىن خەلگى گوندى ھاتىبە ئاڧاكرىن، ل ساللا ۱۹۷۲ئى گوند ھاتىبە سۇنن و ويرانكرىن ژلايىن حكۇمەنا بەغسغە و خەلگى وى ب ناچارى گوند ھىلايە، ھەتا ل ساللا ۱۹۹۹ئى زقىرنە گوندى و گوند دووبارە ئاڧاكرىبە.

ھەروەسا ل ساللا ۲۰۰۰ئى خواندنگەھەكا سەرھەتابى ل گوندى ھاتىبە ئاڧاكرىن، ساللا ۲۰۰۷ئى مزگەفت ل گوندى ئاڧاكرىنە و ساللا ۲۰۱۲ئى ھىلا كارەبىن گەھشتىبە گوندى و ساللا ۲۰۱۲ئى جادا گوندى چىكرىنە.

ژىدەرىن نانا گوندى:

گوندى ھىدەك كانى ھەنە ژ وانا، كانىيا زەردك و كانىيا بەرۇزى و كانىيا كورەدارى، و ساللا ۲۰۱۰ئى بىرەكا ئىرتىوازى بۇ گوندى ھاتىبە كۇلان و ئاڧا وى ل سەر مائىن دا بەشدىبىت.

ژىدەرىن زيارا خەلگى گوندى:

زيارا خەلگى گوندى ل سەر خودائىكرىنا مەر و مالاتى و چاندنا دىمە و ھىدەك زى پىشمرگەنە^(۱۷۱).

گوندى بانەسور:

ناڧىن گوندى ژ سرۇشتىن ناخا گوندى ھاتىبە كو ناخەكا سورە، ھەردىسان دناقا گوندى دا بانىبەك ھەبە ناخا وى يا سورە و ژبەر فىن يەكىن ناڧىن گوندى كرى يە (بانە سور)، گوند ۲۵كەم ژ گىرەسىن دوورە ژلايىن باكوورى قە و ۹كەم ژ سەنتەرى قەزا ئاكرى دوورە.

سەورىن گوندى:

باكوورى، گەلىن زىنا
باشوورى، گوندى نھاوا

دروستكرىن، بانى كەلەن دىزەك ل خۇ گىرتىوو، پىرانىيا سىمايى كەلەن ب ئەگەرا بارانان ھاتىبە ئىكدان و رامالىن و بوويە ئەگەرىن نەمانا شىوېرھە و رىكىن وى و پىرانىيا شىوېنوارىن كەلايىن، ژ ئەنجامىن بارانىن وەرزى زۇستانىن، ل دووڧ گۇتتا خەلگى گوندى چەندىن جازان دگەل رامالىنا ناخى پارچەبىن جەرك و كوسك و نامانان ژلايىن وانغە ھاتىبە دىتن، ئەگەرىن نەبوونا رىكى و رك و لويسىيا ئەقرازى كىم كەس دكارىن بگەھنە بانى كەلى كو ژ بانىبەكا شىوې كا بازىھى يىكھاتىبە، ژ چەند ئالانغە ھاتىبە خۇشىن و ھەرفتىبە، زىلى شىوېنوارى گۇرستانەكى و ئىك بىنەدار و چەند كوېراتىيان تىشەك دى بەرچاڧ نابىت، ھەرچەندە سەردەمى دەسپىنكا ئاڧاكرىنا كەلايىن نە ئاشكەراپە و بەلگەيىن پىشتراسىت ل دوور سەردەمى وى و ھەروەسا گىرنىيا رولى گىزى بەردەست نىنن، لى تى ھىزىكرىن ئەف كەلاپە بوو سەردەمى ساسانىان قە بگەرتتەو.

ھەردىسان دىرا كەلايىن بىگەھەكى ئابىنى يى كىرنگ و كارىگەر بوويە ل دەقەرى و سەر كىشيا تىرا ھەلىن سىرمانى ئەوېن ل گوندىن دەقەرىن رۇژئافاى زى بادىنان د چارچوقى دەقەرىدا كرى يە^(۱۷۰).

گوندى بەردەست:

ل دوور گۇتتا موختارى گوندى ل فى جەھى بەردەكى مەزىن و كەڧنار ھەبە و ئەف بەردە يى كونه ئانكو يى (سەمتى) يە و ناڧىن گوندى ژ فى بەردى ھاتىبە و ب (بەردەسەمت) ھاتىبە ناڧىكرىن، گوند ب دووراتىيا - ۱كەم دكەڧىتە رۇژمەلاتى ناخىا گىرەسىن و ۲۰كەم ژ سەنتەرى قەزا ئاكرى دوورە.

سەورىن گوندى:

باكوورى، گوندى كوركان مەسجد
باشوورى، گوندى درەش
رۇژمەلات، گوندى باسەوى
رۇژئافاى، گوندى سەردەرىان

رۇزھەلات، كوندى دزوك

رۇزئافاي، كوندى مىركىن

كوندى بانەمل:

ئافاكرنا كوندى قەدگەرئىتە قە بوو سالا ۱۹۵۰ئى
كو ژلاين خەلكى كوندى قە ھاتىبە ئافاكرن، سالا
۲۰۰۲ئى خواندنگەھا كوندى ھاتىبە ئافاكرن و ھەتا
پۇلا شەشى بنەرەتى لىن دەئىتە خواندن، دنافا
كوندى دا دو مزگەفت ھەنە سالىن (۲۰۰۰ و ۲۰۱۴)
ئى ھاتىبە ئافاكرن، ئىك ژوانا ژ لاين خىرخوازەكىقە
ھاتىبە ئافاكرن، سالا ۱۹۸۷ئى ھىلاكارەبن گەھشتىبە
كوندى، كوند ۳۰كم ژ باكوورئى گىردەسبن دوورە و
۸كم ژ سەنتەرى قەزا ئاكرى دوورە.

سنوورين كوندى:

باكوورى، كوندى سىتكان
باشوورى، كوندى ۋەرملە و نىرگىزىن

پىنكھاتا كوندى:

كوندى ھەمى ژ ئابىنئى مەسىحى نە، خەلكى
وئى نىزىكى ۸۵ مالانە، ئەق كوندە ل سالا ۲۰۰۷ئى
ژلاين حكۇمەتا ھەرىمئى قە بۇ وان ھاتە ئافاكرن، د
ھەمان سالدە دىرەك بۇ كوندى ئافاكرىبە و كارەبن
گەھاندىبە كوندى، سالا ۲۰۱۵ئى جادا كوندى
ھاتىبەچىكرن.

ژىدەرىن زيارا خەلكى كوندى:

ژيانا خەلكى كوندى سەر خودانكرنا مەر و مالانى
و ھندەك ژوانا ژى پىشمەرگەنە، سالا ۲۰۰۷ئى پرۇژەبن
ئافا قەخوارنى ل كوندى ھاتىبە چىكرن^(۱۷۲).

كوندى بانەسور

رۇزھەلاتى، كوندى خەلىن

رۇزئافى، كوندى شىقرەزان

زىدەرىن زيارا خەلىكى كوندى:

خەلىكى كوندى چاندنا دىم و ئافى دكەن و ھندەك
زى پىشمەرگەنە.

جھىن بەرچاف و ئاقدارل كوندى، ئەف جھەنە، دۇلا
شىومارى رەش و دۇلا قەسەلكى و ئاف گوردەم^(۱۷۳).

پىكھاتا كوندى:

دنافا كوندى دا ئىك مالبات ھەيە ئەوژى مالباتا
(مام لەست) ە سەر ب عەشىرەتا سۇرچى يە، و ھژمارا
خەلىكى كوندى بەرى ساللا ۱۹۷۰ ئ تىن سى مال ل
كوندى دژيان، نھا ھژمارا وان گەھشتىيە ۲۰ مالان.

كوندى بەراك:

ھەبوونا كوندى فەدگەرىتە فە بوو سەردەمى
(جوھى) يان كول فى جھى ژيانە، و پىشتى كوچكرنا
(جوھى) يان بو ئىسرائىلىن ل دووقرا فەلە ل فى
كوندى ئاكنجى بووینە و پاشى وانا زى كوچكرىبە
دەشتا مووسل، دووقرا بووینە مولكى (شىخ تەقى
دىنى سۇرچى) كو شىخەكى سۇرچى يانە و پاشى
ل ساللا ۱۹۵۸ ئ ئاكنجىبىن كوندى ئەف جھە ژ شىخ
تەقى دىنى كرىبە و بووینە مولكى وان.

زىدەرىن ئافا كوندى:

دنافا كوندى دا رووبارەكى ئافى ھەيە كو ژ ئاكرى
دھىت و دنافا كوندى را دبووربت، و ل دەسپىكىن زىدەرى
ئافا كوندى يا فەخوارنى ل سەر كۇلانا بېرىن سەر
عەردى بوو، ھەتا ساللا ۲۰۱۰ ئ بېرەكا ئىرتىوازی ل كوندى
ھاتىبەكۇلان و ئافا وى ل سەر مالان دابەشدىبىت.

كوندى بەراك

سۈورۈن گۈندى:

باكوورى، گۈندى گەشكا زىرى.

باشوورى، گۈندى درىن شىخ و مەلىكى حەسەن ئاغا.

رۇزھەلاتى، گۈندى خاتوناوا.

رۇزئاقى، گۈندى درىن خواجه.

ھەرۈسە گۈندى ۱۵ كىم زى باكوورى رۇزھەلاتى سەنتەرى ناھىيا گىردەسىن دوورە و ۱۳ كىم زى سەنتەرى قەزى ئاكرى دوورە.

پىنكھاتا گۈندى:

دناقا گۈندى دا ئىك مالبات ھەبە ئەۋزى مالباتا (چاربوتى)نە و سەرب عەشپىرەتا سۈرچى نە، ل دووفا سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ھۇمارا خەلىكى گۈندى ۱۶ كەس بوو^(۱۷۴)، خەلىكى گۈندى بەرى سالا ۱۹۷۰ ئى ۱۵ - ۲۰ ملان بوو و نھا ھۇمارا وان گەھشتى يە نىزىكى ۹۰ ملان.

ھەر زى سالا ۱۹۷۷ ئى خواندىنكەھ ل گۈندى ھەبوو يە لى ئافاھىمكى كەفن و بچوك بوو، ھەتا ئافاھىبەكى نوو زى لايى حكۇمەتا ھەرتما كوردستانى قە بو ھاتىبە ئافاكرن و ئافاھى ل رۇزا ۵ ئى كانوونا دووئى ۲۰۰۵ ئى ھاتەقەكرن، و ل سالا ۱۹۸۷ ئى ھىلا كارەبى بو گۈندى ھاتىبە كىتشان، سالا ۲۰۰۰ ئى مزگەفت ل گۈندى ھاتىبە ئافاكرن، سالىن نوتان جادا گۈندى ھاتىبە چىكرن.

زىدەرىن ئاقا گۈندى:

دناقا گۈندى دا دو رووبارىن بچوك ھەنە كو ئىك زى خەرجەوا دەھىت و پى دىتر رووبارى بەراكى يە، دەسپىكىن زىدەرىن ئاقا گۈندى يا قەخوارنى ل سەرب كۇلانا بىرىن سەرب ھەردى بوو، ھەتا ل ۲۴ تىرمەھا ۱۹۹۹ ئى بىرەكا ئىرتىۋازى بو گۈندى ھاتىبە كۇلان.

زىدەرىن زيارا خەلىكى گۈندى:

زيارا خەلىكى گۈندى پتر جۇرىن چاندنا دىم و ئافىبە، ھندەك زى پىشمەرگەنە^(۱۷۵)

شۈينوارىن گۈندى:

بەراك ئىك زى وان گۈندىن دەقەرى يە پىن ھۇمارەكا زۇر زى پاشمايىن جفاكىن دەسپىكى پىن كەفن لى ھاتىبەدەتن، ئەو شۈينوارىن ل قى جھى ھاتىبەدەتن بو چەرخى بەرىنى ئاقىن قەدگەرنەقە، ھەرۈسەن ئەو پاشمايىن ل قى گۈندى و گۈندى بىخىمى ھاتىبەدەتن زى ھەمان توخم و نەرزى پاشمايىانە پىن زانايى ئەمىرىكى (دورنى كارود) ل سالا ۱۹۲۸ ئى ل ھەردو شىكەفتىن زەرزى و ھەزار مىزد دىتىن و بو چاخى بەرىنى كەفن قەدگەرنەقە و زى وان زى دوازە ھزار سالان پترە^(۱۷۶).

گۈندى سوركان:

ل دووفا كۇتتا خەلىكى گۈندى و موختارى وئى ئاقى گۈندى پى زى ئاقى كەقرىن سۈر ھاتى كو گەلەك كەقرىن سۈر ل قى دەقەرى ھەنە لەوما ئاقى گۈندى كرىنە (سوركان)، گۈندى ۱۰ كىم زى رۇزھەلاتى گىردەسىن دوورە و ۳۰ كىم زى سەنتەرى قەزى ئاكرى دوورە.

سۈورۈن گۈندى:

باكوورى، زىنى مەزىن.
باشوورى، گۈندى كىلە شىخ بىزى.
رۇزھەلات، زىنى مەزىن.
رۇزئاقى، گۈندى سەركەفركو گۈندى گەرى.

پىنكھاتا گۈندى:

دناقا گۈندى دا ئىك مالبات ھەبە ئەۋزى مالباتا (مام كەكوران، سەرب عەشپىرەتا سۈرچى نە، ل دووفا سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى ھۇمارا خەلىكى گۈندى ۲۲۰ كەس بوو^(۱۷۷)، خەلىكى گۈندى بەرى سالا ۱۹۷۰ ئى ۱۰ - ۱۵ ملان بوو و نھا ھۇمارا وان گەھشتىبە نىزىكى ۱۵ ملان.

ئافاكرنا گۈندى قەدگەرتە سالىن بىستان، سالا ۲۰۰۲ ئى خواندىنكەھا گۈندى ھاتىبە ئافاكرن، ھەتا پۇلا شەشى سەرەتايى لى دەھنەخواندىن، سالا ۱۹۸۹ ئى ھىلا كارەبى گەھشتىبە گۈندى، سالا ۲۰۰۱ ئى مزگەفتا گۈندى ھاتىبە ئافاكرن، سالا ۲۰۰۰ ئى جادە گەھشتىبە گۈندى.

ژىدەرئىن ئاڧا گوندى:

ژىدەرئىن ئاڧا گوندى ھەيا ساللا ۲۰۰۷ ئى ژى ل سەر بىرەكا ئىرتىوازى بوو كو ژلاين حكۆمەتا ھەرنىمى قە ھاتبوو كۆلان، لى ئەف بىرە ھىشك بوويە نھا ئاڧا قەخوازنا گوندى ل سەر بىرىن سەر عەردە نە ژلاين خەلكىن گوندى قە ھاتىنە كۆلان.

ژىدەرئىن زيارا خەلكى گوندى:

ژيانا خەلكى گوندى پتر ل سەر جۆتياريا عەردئ ئاڧى يە ۋەكى بىستانىن باجانكا و لوبك و خيار و تماتا...ھتد و ھەردىسان جۆتياريا عەردئ دىمى كەنم و جو و ھندەك ژوانا ژى پىنشمەرگەنە^(۱۷۸).

گوندى خەلىن:

ئاڧاكرنا گوندى قەدگەرئىتە داوبيا سەدسالىيا نوزدئ كو ژلاين باب و باپىرىن خەلكى گوندى ھاتىيە

ئاڧاكرن، گوند ساللا ۱۹۷۴ ئى ژلاين حكۆمەتا بەعسقە ھاتىيە سۆتن و وىرانكرن و پاشى ھەر ل ساللا دووڧرا خەلك زڧرىنە گوندى و دووبارە گوند ئاڧاكرىيە قە، گوند ۳۰ كم ژ باكوورئ رۆژھەلاتئىن كىردەسىن دوورە و ۲۵ كم ژ سەنتەرئى قەزا ئاكرئى دوورە.

سەورئىن گوندى:

باكوورئى، گوندئى سىتكان و بەھراۋە ھەقى عەلى و بەھراۋە موسا.

باشوورئى، گوندئى كەشكا ژوورئى و كەشكا ژئىرى.

رۆژھەلاتئى، گوندئى دوستان و چەم سماق.

رۆژئاڧاى، گوندئى ۋەرملان.

پىنكھاتا گوندى:

دناڧا گوندى دا سىن مالبات مالباتئىن، ماما نومە و مام سال و مام بال ھەنە، سەر ب عەشپىرەتا

گوندى خەلىن

باشدوورىي، گوندى باشقال رەقەند و ئىكمالە
رۇزھەلاتى، گەلىن زىتا و گوندى مىرگىن
رۇزئافى، گوندى باشقال ناغا

يىنكھاتا گوندى:

دناقا گوندى دا ئىك مالىيات ھەيە نەوژى مالىياتا
(جون) يە و سەر ب عەشپىرەتا زىبارى يا فەنە، ل دووفا
سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكنى گوندى ۹۳
كەس بوو^(۱۸۱)، خەلكنى گوندى بەرى سالا ۱۹۷۰ئى ۵
- ۱۰ مال بوو و نھا ھژمارا وان گەھشتىبە ۳۰ مالان،
ھەرچەندە گوندەكن كەقنارە ئى ھەيا نھا ھژمارا
گوندىيان ب رتھەپەكا زۆر و بەرچاف بەر ب زىدەبوئى
قە نەچوويە.

سالا ۱۹۹۱ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبە
ئافاكرن و ھەتا پۇلا شەشى سەرەتايى لى دەيتە
خواندن، سالىن ھەفتىيان ھىلا كارەبن گەھشتىبوو
گوندى، دو مزگەفت ل گوندى ھەنە و گوند دكەفئتە
سەر جادەيا (ئاكرى) - ھەولئىر).

زىدەرىن زيارا ناغا گوندى:

دناقا گوندىدا گەلەك كانىين ئافى ھەنە ژوانا،
كانىيا مسلىيان و كانى مام دەلا و كانىيا شىوھ كىرى
و ل دەسپىكىن زىدەرىن ئافا گوندى يا فەخوارنى ز
كانىيا مسلىيان بوو و پاشى ل ۱۳ چرىا ئىكى ۲۰۰۷ئى
بىرەكا ئىرتىوازي ل گوندى ھاتە كۇلان و ئافا وئ ب
سەر مالان دابەشددىت.

زىدەرىن زيارا خەلكنى گوندى:

زىانا خەلكنى گوندى ل سەر چاندنا دىم و ئافىبە،
كەنم جەھ جۇرىن فىقى و كەسكاتى بەرھەم دىينن،
ھندەك ژوانا زى پىنشمەرگەنە^(۱۸۲).

گوندى دوستان:

ل دووفا كۇتتا موختارى گوندى ئافاكرنا دزقرىتەفە
دەسپىكا سەدسالىيا بىسنى، گوند ۳۰كم ژباكوورى
رۇزھەلاتى كىردەسنىن دوورە و ۲۵كم ژ ئاكرى دوورە.

سۇرچى نە، ل سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكنى گوندى
۱۴۷كەس بوو^(۱۸۱)، خەلكنى گوندى بەرى سالا ۱۹۷۰ئى
۱۵ - ۲۰ مالان بوو و نھا ھژمارا وان نىزىكى ۷۰ مالانە،
سالا ۲۰۱۵ئى خواندنگەھ ل گوندى ھاتىبە
ئافاكرن و ھەتا پۇلا شەشى سەرەتايى لى دەيتە
خواندن، سالا ۱۹۸۸ئى ھىلا كارەبن بۇ گوندى ھاتىبە
كىتشان، سالا ۲۰۰۲ئى مزگەفت لى ھاتىبەئافاكرن و
سالا ۱۹۹۸ئى جادە گەھشتىبە گوندى.

زىدەرىن ناغا گوندى:

دناقا گوندى دا گەلەك كانىين ئافى ھەنە ژوانا،
كانىيا شىفكە گاعونى و كانىيا سەردارا و كانىيا
ھەقىزە ساردى كانىيا گوماقا و كانىيا سۇرچى، و د
ناقا گوندى دا رووبارەكن ئافى زى ھەيە كو ژ ئاكرى
دەيت و دناقا گوندى را دبوورىت، دەسپىكىن زىدەرى
ناقا گوندى يا فەخوارنى ز كانىيا سۇرچى بوو، سالا
۲۰۰۵ئى بىرەكا ئىرتىوازي بۇ گوندى ھاتەچىكرن و ئافا
وئ ب سەر مالان دابەشددىت.

زىدەرىن زيارا خەلكنى گوندى:

زيارا خەلكنى گوندى پتر ل سەر چاندنا دىم و
ئافىبە، ئافى برنجى و لوبىك و خيار و نەماتە
كەسكاتىين دىتر و دىم گەنم و جەھى دچىين،
ھندەك ژوانا زى پىنشمەرگەنە^(۱۸۲).

گوندى جومان:

ئافاكرنا گوندى فەدگەرىتە نىقا ئىكى ز
سەدسالىيا نوزدى كو ژلاين باپىرە گەورەبن گوندىيانفە
ھاتىبەئافاكرن، ئەف گوندە ل دەسپىكا سالىن
ھەفتىيان ژلاين حكۇمەتا بەعسفە ھاتىبەسۇتن و
وېراتكرن، سالا ۱۹۷۵ئى خەلك زقرىنە گوندى و دووبارە
گوند ئافاكرىبە فە، گوند ۳۰كم ژباكوورى كىردەسنىن
و ۵كم ژ سەنتەرى قەزا ئاكرى دوورە.

سەورىن گوندى:

باكوورىي، گوندى سەرگەلى

دەمى ئەف ئافە ھاتىبە گوھۆرىن سىمك بوويه و بوويه (گرگۆران). گوند ۴۴كم ژ باشوورى رۇژئاقاي گردهسىن و ۴۳كم ژ سەنتەرىن قەزا ئاكرى دووره.

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندى سالەين و كيشكى و ئەكان

باشوورى، بازمەروكى قەسروك.

رۇژھەلاتى، كۇمەگەما خەلىكان.

رۇژئاقاي، بازىروكى قەسروكى.

پىنكھاتا گوندى:

دناقا گوندىدا دو عەشپىرەت ھەنە ئەوژى ژىبارى ژ چوار گوندىن ژىبارى، بانى، سىرانى، كافي و باكرمانى نە، عەشپىرەتا مزوورى ئەوژى ژ گوندىن اشىنكى و خنسى، نە، ل دووفا سەرزىمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۱۴۱ كەس بوو، وى دەمى سەرب ناحىيا بەردەرەش بوو^(۱۸۵). خەلكى گوندى بەرى سالا ۱۹۷۰ئى ۱۰۰ - ۱۲۰ مال بوون، نھا ئەف ژمارەبە گەھشتى بە نىزىكى ۲۸۰ئى مالان.

ئاقاكرنا گوندى قەدگەرتەقە داوييا سەردەمى دەولەتا عوسمانى، سالا ۱۹۷۴ئى گوند ژ لاين حكوۋەتا بەعسقى ھاتىبە سۇتن و وپرانكرن، دووفا خەلكى گوندى زقىرنە سەرب مالين خوە و دووبارە گوند ئاقاكرەقە، سالا ۱۹۷۷ئى ھىلا كارەبى بۇ گوندى ھاتىبە كىشان و ھەر ل سالين خەفتىيان جادە گەھشتىبە گوندى، سالا ۱۹۸۰ئى خواندىنگەھ ل گوندى ھاتىبە ئاقاكرن و ھەتا پۇلا دوازى نامادەمى لى دەيتە خواندىن، سالا ۲۰۱۱ئى مزگەفتەكا مەزن ل گوندى ھاتىبە ئاقاكرن.

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

دناقا سنوورين گوندى دا ھندەك كانىين ئافى ھەنە ژوانا، كانىيا بەرگوندى و كانىيا مزگەفتى و كانىيا مغبەرى و كانىيا حەجى محى دىنى و رووبارى خارز دەر گوندى را دبووريت، ئاقا قەخوارنا گوندى

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندى بەھراوہ موسا

باشوورى، گوندى گەشكا ژوورى

رۇژھەلات، چەم سماق

رۇژئاقاي، گوندى خەلىن

پىنكھاتا گوندى:

دناقا گوندىدا ئىك ماتبات ھەبە ئەوژى مالباتا (ماموسەران و سەرب عەشپىرەتا سۇرچى يە، ل دووفا سەرزىمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۱۹ كەس بوو^(۱۸۶)، بەرى سالا ۱۹۷۰ئى ۵ - ۱۰ مال ل گوندى دژيان، نھا ھژمارا وان گەھشتى بە ۴۵ مالان.

سالا ۲۰۰۲ئى خواندىنگەھ بۇ گوندى ھاتىبە ئاقاكرن و ھەتا پۇلا شەشنى سەرتاپى لى دەيتە خواندىن، دو مزگەفت ل گوندى ھەنە سالين (۲۰۰۱ و ۲۰۱۱ئى ھاتىبە ئاقاكرن سالا ۱۹۸۷ئى ھىلا كارەبى بۇ گوندى ھاتىبە كىشان و جادەيا گوندى ھەيا نھا ژى ناخە و ھەر سال دەيتە خوشكرن.

ژىدەرىن ئاقا گوندى:

دناقا گوندى دا گەلەك كانىين ئافى ھەنە ژوانا، كانىيا كژى عەرەبا و كانىيا گرگە رەبەن و كانىيا ئاشوكە و ھەردىسان رووبارى ئاكرى دناقا گوندى را دبووريت و ل سالا ۲۰۰۲ئى بىرەكا ئىرتىواژى بۇ گوندى ھاتىبە چىكرن و ئاقا وى ل سەرب مالان دابەشدىت.

ژىدەرىن زيارا خەلكى گوندى:

خەلكى گوندى ھەردو جۇرىن چاندىن دىم و ئافى دكەن و ھندەك ژوانا ژى پىنشمەرگەنە^(۱۸۷).

گوندى گرگۆران:

ل دووفا كۇتتا خەلكى گوندى د بەرىدا عەشپىرەتا كۆران ل فى گوندى لى بوونە، د ناقا سنوورين گوندىدا گرەك ھەبە دگۇتنى كرى كوارنا، ب بوورىنا

دووركەتتا خەلكنى گوندى ژ گوندى خراببووين و بسەرنىكدا ھەرفتىن و چەندىن گوند ل دەقەرئ ب نائفن خرابە... ھەنە. گوند ۳۶كم ژ مەلبەندئ ناحيا كردهسىن دوورە ژلاين باكوورى رۇژئافايھە و ۲۳كم ژ ئاكرى دوورە.

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندى لەكان.

باشوورى، گوندى جەرىدوك و ئومەر سينا .

رۇژمەلات، گوندى كيشكى.

رۇژئافاي، گوندى كركۇران.

پىكھاتا گوندى:

دناقا گوندىدا ئىك مالبات ھەيە ئەوژى مالباتا (مالە سواران و سەر ب عەشیرەتا ھەركى نە، و ھژمارا خەلكنى گوندى ۱۵ مالن.

ل سەر دو بىرىن ئىرتىوازی نە كو ل سالين (۱۹۸۰ و ۲۰۰۴) ل گوندى ھاتىنە كۇلان و ئاڧا قان ل سەر مالان دابەشددىت.

ژىدەرین ژيارا خەلكنى گوندى:

ژيارا خەلكنى گوندى پتر ل سەر چاندنى دىم و ئاڧى و خودانكرنا مەر و مالاتى يە و ھندەك ژوانا ژى پىنشمەرگەنە^(۱۸۱).

گوندى خرابە شاھ:

سەبارەت واتايا نائفن گوندى خەلكنى گوندى دىژن، ھەر ژ كەقندا ئەف جھە گوند بوويە لى ژبەر ھوكارەكى ناديار گوند ھاتىيە بەردان و ويرانكرن، نائفن (خرابە شاھ) ژى ھەر ژ گوندى ويرانكرى قە بۇ مايە. ھەژىيە ل قىرئ بىژىن پەيڧا خرابە د كوردهواری دا بۇ وان گوندىن بەردای د ھىتەكۇتن يىن ژ ئەنجامن

گوندى خرابە شاھ

قى شەدگەرئىتە شە بۇ سەردەمى (جوهى) ل ئاكرى ئاكنجى، (شاپ ئومەر) لى سەردەمى ل قى جھى ھاتىبەكرن، ئانكو ئەف ئافە ژ (جوهى)يان بۇ ماپە.

كوندىل ساللا ۲۰۰۷ئ ھاتىبە ئافاكرن، دكەفئىتە سەر جادەيا كوندى كىشكى كو ساللا ۲۰۰۰ئ ھاتىبەچىكرن، ساللا ۲۰۰۸ئ ھىلا كارەبى بۇ كوندى ھاتى يە كىشئان.

سۈۋرئىن كوندى:

باكۋورى، كوندى دزوك و مىركىن.
باشۋورى، كوندى سەمىلان و شىقەرەزان و سىتكان.
رۇزھەلات، كوندى نەھاوا و بەھراۋە فەقى عەلى.
رۇزئافى، كوندى زەرگىزا باشقال رەقەند.
ھەرۋەسا كوند ۲۵كم ژ باكۋورى رۇزھەلاتى مەلبەندى
ناحيا كرىدەسىن و ۱۵كم ژ سەنتەرى قەزا ئاكرى دوورە.

زىدەرىن زيارا خەلكى كوندى:

زىانا خەلكى كوندى ل سەر جۇتبارىيا عەردى ئافى ۋەكى برنج و ماش و كونجى كو ل بەر ئافا بىرەكا سوورى دھىنە چاندن و ھەردىسان جۇتبارىيا عەردى دىمى گەنم و جو دكەن و ھندەك ژ وانا زى پىشمەرگە و فەرمانبەرن.
ساللا ۲۰۱۲ئ بىرەكا ئىرتىۋازى بۇ كوندى ھاتىبە كۆلان و ئافا ۋى سەر مالان دابەشەدبىت^(۱۸۷).

پىكھاتا كوندى:

دنافا كوندىدا ئىك مالبات ھەپە ئەۋزى مالباتا (مامانومەران و سەر ب عەشپەرەتا سۇرچى يا فەنە.

كوندى شاپ ئومەر:

ل دوور واتايا ئافى كوندى موختارى كوندى دىبىزىت: جھن كوندى جھەكن كەشئارە كو مىژوۋىيا

كوندى شاپ ئومەر

باب و باپىرىن وانا ل فى گوندى ژباينه، گوند ۲۸كم ژ باكوورئ رۇژئاقايىن مەلبەندئ ناحيا گردهسىن و آآكم ژ باژئرى ئاكرئ دووره.

سنوورين گوندى:

باكوورى، گوندئ كانى بادئ و شەرمەن و باكرمان، باشوورى، گوندئ باقسىپن و باژئره ژورى - رۇژھەلات، گوندئ سىلان مامك و سىلان سالح، رۇژئاقاي، گوندئ ئىسماقا.

پىنگھاتا گوندى:

دناقا گوندىدا ئىك مالىبات ھەبە ئەوژى مالىباتا (بەرىنى)نە، سەر ب عەشئىرەتا زئبارى نە، و ھژمارا خەلكن گوندى ۸ مالن. ل دووف سەرژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ئ ھژمارا خەلكن گوندى ۷۸ كەس بوو^(۱۸۹). ئەقە ژى دياردكەت كو ھژمارا خەلكن گوندى پىشتى جەفتئ سالان گەلەك ب كىنىمى زئدەبووئە. سالا ۱۹۷۱ئى مزگەفت ل گوندى ھاتىبەچىنكىن و سالىن جەفتىيان كارەب و جادە بۇ گوندى ھاتىبە كىشان.

ژئدەرىن ژيارا خەلكن گوندى:

ژيارا خەلكن گوندى ل سەر چاندنا عەردئ دېمە وەك ھژىر و زەپتوئىن و ترى و باھىف و سماق و دىسان گەنم و جەھى دچىنن و ھندەك ژوانا ژى پىشمرگەنە.

ژئدەرى ئاقا فەخوارنا گوندى ھەتا نھاژى ل سەر كانىيا ئاقئ يە ئەوژى (كانىيا خىلافت) تنى ئەف كانىيە ل گوندى ھەبە^(۱۹۰).

گوندى رەزوك:

ئافاكرنا گوندى فەدگەرىتە فە بۇ سالىن شىنستان، گوند ۲۵كم ژ باكوورئ مەلبەندئ ناحيا گردهسىن و ۷كم ژ سەنتەرى قەزا ئاكرئ دووره، سالا ۱۹۹۱ئى خواندىنگەھ ل گوندى ھاتىبە فەكرن،

و ھژمارا خەلكن گوندى بتنى ۸ مالن. گوند سالا ۱۹۹۷ئى يى ھاتىبە ئافاكرن، سالا ۲۰۰۳ئى جادە بۇ گوندى ھاتىبەچىنكىن و سالا ۲۰۱۲ئى ھىلا كارەبى بۇ گوندى ھاتىبەكىشان.

ژئدەرىن ئاقا گوندى:

دناقا گوندىدا تنى ھندەك كانىين ئاقئ ھەنە ئەوژى، كانى تىرەش و كانىيا مشروعى و كانى شاپ و كانى كەندەرەش، رووبارى زنتا ژى دناقا سنوورين گوندى را دىوووريت، ژئدەرى ئاقا گوندى ل سەر كانىيا تىرەش بوو ھەتا ل ۳/۱۰/۷۰-۲۰۰۷ئى بىرەكا ئىرتىووزى بۇ گوندى ھاتىبە كۆلان و ئاقا وئ ب سەر مالاندا دابەشئىدبىت.

ژئدەرىن ژيارا خەلكن گوندى:

ژيانا خەلكن گوندى ل سەر جۆتياريا عەردئ ئاقى يە وەكى بىرنج و لوبك و خىار و تمانا...ھتد و ھەردىسان جۆتياريا عەردئ دېمى گەنم و جو و ھندەك ژوانا ژى پىشمرگەنە.

شوينوار و جھىن كەقنار:

جھىن فى گوندى جھەكى كەقنار و شوينوارىيە، ھەتا نھاژى دگەل كۆلانا عەردئ گەلەك گوسك و ئامان و كەل و پەلئىن ئاق مالىن لى دەردكەقن، لى ئەو شوينوار ژبەر ھەر ئەگەرەكى بن ھاتىبەزئاقبىن، ھەرەسا كافلەك ل گوندى ھەبە خەلكن گوندى دېئزئىن كافلن (پىرەش) كو جھەكى كەقنارە.

جھىن بەرچان و ئاقدار:

دناقا گوندى دا ھندەك جھىن بەرنىاس ھەنە وەك، كەندە زيارەتوك، شىنلاقوك، كەندە مەختيار، كەندە رەشا كچكە و كەندە رەشا مەزىن^(۱۸۸).

گوندى خىلافت:

ئافاكرنا گوندى فەدگەرىتە فە دەسپىكا سەدسالىيا بىستىن، ب گۆتتا خەلكن گوندى كو

كوندى رەزوك

گەھشتىيە نىزىكى ۸۰ ئى مالان. ل دووف سەرژمىرىيا
سالا ۱۹۵۷ ئى ھژمارا خەلكى گوندى ۵۰ كەس بوو^(۱۹۱).

زىدەرەين زيارا خەلكى گوندى:

زارا خەلكى گوندى ل سەر چاندنا دىم و خودانكرنا
مەر و مالاتيپە و ھندەك ژوانا ژى پىنشمەرگەنە.
سالين نوتان بىرەكا ئىرتىوازي بۇ گوندى ھاتبوو
كۆلان لى ھىشك بوو پاشى ل ۲۰۰۶/۸/۲۴ ئى بىرەكا
ئىرتىوازي دى ل شوينىن ھاتىپەكۆلان و نھا ئاقا وئى
سەر مالان دابەشددىت^(۱۹۲).

گوندى گۆرانك مەزن:

خەلكى گوندى چ زانبارىين پشتراستكرى ل
سەر واتايا نافتى گوندى نەبوون لى نامازە ب چەند
تشتەكى كىم كرن و گۆتن;
ل فى گوندى پىشدا گەلەك ئاف و دەعل و قەرەم

دو مزگەفت ل گوندى ھەنە سالين ۱۹۷۲ و ۲۰۱۳
ھاتىنە ئافاكرن، سالين ھەشتىيان ھىلا كارەبى بۇ
گوندى ھاتىپەكىشان، ھەتا نھا جادەيا گوندى ئاخە.

سنورين گوندى:

باكوورى، گوندى خرىپە ھەركى و راس العين.
باشوورى، گوندى راويتە .
رۇژھەلات، گوندى گوشىنە خان ئافدەل و كوچىنە
مەلا فەرزو
رۇژئاقاي، گوندى سوسنا.

پىكھاتا گوندى:

دنافا گوندىدا دو مالبات ھەنە ئەوژى مالباتىن (ھىتى
و شوشى)نە، ب عەشپىرەت زىبارى نە، خەلكى گوندى
بەرى سالا (۱۹۷۰) ئى ۵ - ۶ مال بوون، نھا ھژمارا وان

گۈندى كوچىنە ھەسەن بەدو:

ل دوور واتايا نابقى گۈندى موختارى گۈندى دىبىرت: دەمى گۈندى ھاتىبە ئاڧاكرى بىن نىزىك بوو ژ گۈندى (كوچىنە مەلا فەرزو)ى و ھەروەسا جھىن گۈندى مولكى (ھەسەن بەدو)ى بوو ژبەر وئ يەكى گۈندى ب (كوچىنە ھەسەن بەدو) ھاتىبە نابقىن.

سۈورىن گۈندى:

باكوورى، گۈندى رەزوك و سوسنا.
باشوورى، گۈندى سىماقوك و خرابە.
رۇژھەلات، گۈندى كوچىنە مەلا فەرزو.
رۇژئاقلى، گۈندى گۇران مەزىن.
گۈندى ۴ كىم ژ باكوورى مەلبەندى ناھىيا گىردەسىن
و ۳ كىم ژ سەنتەرى قەزى ئاكرى دوورە.

پىنكھاتا گۈندى:

دانا گۈندى دا شەش مالبات ھەنە ئەوژى مالباتىن خەلكى گۈندى دىبىرتا ژ گۈندىن (كادانى و بانى و باكرمانى و شەھى و شنى و ھىتى)پىن عەشپەرنا ژىبارى يا ھەنە، خەلكى گۈندى دىبىرتا ۳۵۰ ھەتا ۴۰۰ مالان دابە.

گۈندى ل ساللا ۲۰۰۶ ئى بىن ھاتىبە ئاڧاكرى، ئەگەر زىدە بوونا ھۇمارا خەلكى گۈندى ب شىنەپەكى زۇر دۇرئەفە بۇ جھىن گۈندى بىن سىرتانچى كو دىكەفەنە سەر جادەبا (ئاكرى - قەسروك - دىھۆك) و ھەردىسان نىزىكىبا وئ ژ سەنتەرى قەزى ئاكرى، و نھا چ سەر و سىماپىن گۈندا پىڧە دىبارنىنە چىكى بەر ب باژرەكى بچوېكفە چووبە، ساللا ۲۰۰۶ ئى ھىلا كارەبى بۇ گۈندى ھاتىبە كىشەن، ساللا ۲۰۱۴ ئى خواندىنگە ھەكا سىن نھومى ژلاپىن ھىكۇمەتا ھەرنىمى قە ل گۈندى ھاتىبە ئاڧاكرى، ھەتا پۇلا نھى بىنەرەتى لى دەپتە خواندىن و ھەردىسان دو مزگەفت ل گۈندى ھەنە سالىن ۲۰۰۱ و ۲۰۱۶ ھاتىبە ئاڧاكرى، گۈندى كەتپە د سىنوورى باژرئاقلىبا ئاكرى دا.

لى ھەبى و دابىرتن ئەفە گۈرنەكە دەغەلە بان گۈرنەكە قەرەمە، بەلىن ئەگەر ئەم بەرىن خو بدەپنە پەمىقا گۇرانك ل دوو برگا پىنك ھاتى بە (گۇران + ك) گۇران نابقى عەشپەرەتەكى بە و باشگىرى (ك) دىزاراقىن ھەركىبىان دا دەپتە ب كارئىبىان دەمى ب چاقەكى كىنم بەرىن خو دەنە جھەكى بان كەسەكى.

گۈندى دوورائىبا ۸ كىم دىكەفەنە باكوورى روژئاقلىبىن گىردەسىن و ۱۲ كىم ژ سەنتەرى قەزى ئاكرى دوورە.

سۈورىن گۈندى:

باكوورى، گۈندى گۇران جەجى عەرەب.
باشوورى، گۈندى مامداويدان ژىرى و بەدىرىك.
رۇژھەلات، گۈندى بىناتان و پىرخولىن.
رۇژئاقلى، گۈندى نىاوك و جەلان ئامەدىن.

پىنكھاتا گۈندى:

دانا گۈندىدا تىن نىك مالبات ھەبە ئەوژى مالباتا (مالەزھىرا)پنە و سەر ب عەشپەرنا ھەركى نە، و خەلكى گۈندى بەرى ساللا ۱۹۷۰ ئى ۱۰ - ۱۵ مالان بوو نھا ئەف ھۇمارە بەر ب زىدە بوئ قە چووبە و كەھشنى بە نىزىكى ۸۰ ئى مالان.

گۈندى ساللا ۱۹۴۹ ئى ھاتىبە نابقىن، ساللا ۱۹۷۹ ئى خواندىنگە ھ لى ھاتىبە قەكرى، ھەتا پۇلا نھى بىنەرەتى لى دەپتە خواندىن، ساللا ۱۹۹۹ ئى مزگەفت ل گۈندى ھاتىبە ئاڧاكرى، سالىن ھەشتىبان ھىلا كارەبى كەھشنىبە گۈندى و ساللا ۲۰۰۸ ئى جادا گۈندى ھاتىبە چىكرى.

ژىدەرىن ژىبارا خەلكى گۈندى:

خەلكى گۈندى ژىبۇرئەفەنا ژىبارا خۇپەنا بىرىبە بەر خودانكرنا مەر و مالاتى و كارى چاندىن و ھەروەسا بەشەك ژى پىشەمەرگەنە.
ساللا ۱۹۶۷ ئى بىرەكا نىرتىواژى بۇ گۈندى ھاتىبە كۇلان، ئاڧا وئ ل سەر مالان دابە شىدىت^(۱۹۳).

پیکھاتین
ٹایینہ و نہتہوہیہ

عەشىرەتەين پارىژگەھا دەھۆكى

بەشىر بەھەيد سىقانىيى

وەرگىران، خالد سالىح

دەست زەلامەين زىرەكەين عەشىرەتان ھەلگىرىت، لى زىمەر وان پىنكھەتەين سىياسىي پىن كوردستانى پىشتى جەنگا جىھانىيا دووى بخۆقە دىتىن، عەشىرەت و سىستەمى عەشىرەتەينى و ھەستا عەشىرەتەينى ئىك ز وان ھۇيان بوويە كو بىنە ئاستەنگ و رىنگر دراستا نوپوونا جفاكى كوردى د گەلەك بواراندا. تا گەھىشتىبە وى رادەي وەكى رۇژھەلاتناس مینورسكى دىئىت گەلەك ز عەشىرەتان ل گەلەك جەھان (دزى بزاقا نەتەھەييا كوردى) راوہستىان^[۱].

جفاكى بەھەيدىنى پىن بەرنىاسە ب سىستەمى خۆ پى عەشىرەتەينى و گىيانى عەشىرەتەينى دناقدا پىن خورت و موكمە، دىبەرى دا سى جۇرئىن عەشىرەتەينى دناق واندا ھەبوون، و شىنوازى ژيانا وان دژىك جودابوون، ھندەك ل ژىر دەسەلاتەكا ئاينى قە بوون، مينا شىخىن بارزان و شىخىن بىرىفكان و ھندەك عەشىرەت ھەبوون ل ژىر دەسەلاتا ئاغايان قەبوون، قىچار ئەو ئاغا چ ز عەشىرەتنى بخۆ بان يان نە^[۲].

جفاكاناس بەيقا (قەبىلە) وەسان ددەنە نىاسىن كو يا پىنكھاتىبە ز كۆمەكا عەشىرەتان و ھەر عەشىرەتەك يا پىنكھاتىبە ز چەند بىنەمالان، ئەف سىستەمە پىن پەيرەو كرى يە ل ناپ ھەمى قەبىلان و ھەمى جفاكىن عەشىرەتەينى.

ل دەستپىنكاسە دەسالىيا بىستىن ژمارا عەشىرەتەين كوردى دناق دەولەتا ئوسمانى دا دگەھىشتە نىزىكى (۳۷۹) عەشىرەتان، ب بوورينا دەمى و ژىمەر زۆرپوونا خەلكى وان گەلەك بىنەمال و گوند ژى بوونە عەشىرەت، ژىمەر قى چەندى دەستپىنكاسە ئاكرن و ناماركرنا وان عەشىرەتان كارەكى ب سانامى نىنە، لەوما دى بابەت پىتر ل سەر وان عەشىرەتەين كەفتىر بىت و ل سەر وان عەشىرەتان پىن گەلەك مرقۇ ھەين، ب تايبەت ل وان دەقەران كو ئەو عەشىرەت ھەر ب ناقىن كەقن ل جەھىن خۇ ماين. قەگەرىانا عەشىرەتا كوردى بۇ ناقىن كەسەكى يان بابكالەكى يان بۇ رىكەكا ئۆلى ناگونجىت دگەل جفاكى كوردى. چونكى كورد پىن گىردى عەردى بە و ئەو جەھى تىدا دژىت و خۇ بۇ وى جەھى قەدگەرىنت، واتە عەشىرەتا كوردى عەشىرەتا عەردى يە نە يا كەسان، ھەر چەند گەلەك عەشىرەت ب ناقىن ھندە سەرۆكىن كارىكەر دەينە نىاسىن، يان بۇ ھندە كەسان كو ھاتىنە جەھكى و لى ئاكنجى بووين و ب ناقىن وان ھاتنە ب ناقىن^[۳].

ل قىرە فەره نامازە ب وى چەندى بىنەكرن كو بزاقا نەتەھەييا كوردى يا چەكدار و بەرگىرەكەر دزى وان دەولەتەين كورد دناقخۇدا دابەشكرىن نەشىابە

ئاڭىن عەشپىرەتىن بىن ژ (زىبار)ھاتى، (زى) د زمانى كوردىدا ب واتايا (رووبار) دەيت، (بار) ب واتايا (پەراف - كىنار)، يان، پەراقىن ئاڭىن، يان پەراقىن زىيى و دىيەت ئاڭ ژ (زى - زى بادىنا - زى مەزىن) ھاتىيەت كو ھىندە جاران دىيىزىن (زى دىن) ھىندى خۇش دىيەت، ب تايەت ل دەمى لەھىيان، بار زى ب واتايا (پەراقىن زىيى) و ئاڭىن (زىبار) بىن ژ وى چەندى ھاتى^{۱۸}.

ب ھەمى واتايان ئاڭىن وى بىن ژ رەنگە گىردانەكا ئاخا وى، يان نىزىك بوونا ئاخا وى دگەل رووبارى زى ۋە ھەي.

بەكەم جار ئاڭىن زىبار ب قى شىۋەمى بىن ل ئاڭىراستا سەدسالىيا ھەفتىن مەشەختى/ سىزىدى رايىنى ھاتى.

ئەف عەشپىرەتە ل سەردەمىن مىرگەھا بەھىدىنان ژ عەشپىرەتىن وى بىن گىرنگ بوون، دەرگەھى رۇزھەلاتىن كەلا ئامىدىن ب (دەرگەھى زىبار) ھاتە نىياسىن، عەشپىرەتا زىبار ل سەردەمىن مىرگەھى د بىندىرتىن ئاستىن سەرۋەرىيا خۇ دا بوو و ئارامى دناڭدا يا بەرلاڭبوو و پىشكەتن زىلايى زانستى ۋە بخۇۋە دىتن^{۱۹}.

پەين وان تا ويلايەتا ھەكارى ل باكوورى كوردىستانى دىچن، جوگرافىيەكا بەرقرەھ يا ھەي، ژ باژىرى ئاكرى ل باشوور دەست پىندكەت نا دگەھىتە چىايىن پىرس ل باكوور و ژ زىيى مەزىن (زى بادىنا) ل رۇزھەلاتى، تا دگەھىتە رووبارى خازر ل رۇزئاقايى، كو دىيەت ئاڭبەرەك دناڭبەرا عەشپىرەتا زىباريان ژ لايەكى و ھەردو عەشپىرەتىن بەروارى زىرى و مزوورى زىرى ژ لايەكى دى ۋە، پىرىيا دەڧەرا وان دىيىزىن (نەھلە) نەو ژى دگەھىتە دناڭبەرا زىجىرە چىايىن پىرس و چىايىن بىرات، كو خەلكى دەڧەرى ب (سەرى صادا) دىياسن و ئەف دەڧەرە ناحىيەكى پىكەھىتە، ئەو ژى ناحىيا (دىنارتە - نەھلە) بە.

پىشتى كارگىزىيا دەڧەرا بەھىدىنان كەتپە دەست ھوكمەتا ئوسمانىدا، كاروبارىن وى دەڧەرى ھاتە پىشتىگوھ ئىخستىن، زىر كو دەڧەرەكا ئاسى بوو و ب ساناهى نە دگەھىشتە وى دەڧەرى و دەسەلات

خواندەك بۇ عەشپىرەتىن كوردى بۇ مە خۇيا دكەت كو چ جىاۋازى دناڭبەرا ھەردو زاراڭىن (قەبىلە و عەشپىرە) دا نىنە، ھەڧدزى جفاكى عەرەبى كو ئەف چەندە دناڭدا خۇيا دكەت^{۲۰}.

پروفىسور مىنورىسكى ۋەسان دىاردكەت كو عەشپىرەتىن كوردى پىنگھاتىنە ژ دو چىنان، يا ئىكىن شەرفان كو دىيىزىن (سوپاھى)، ئەو ژى سەرۋىن - ئاغا - و خودان ئەرد و خىزمەتكارىن وان، و يا دووى جۇتبارىن ۋەراز، كو ب كوردى دىيىزىن (گۇران)^{۲۱} و ل ھىندەك دەڧەران زى ب كىرمانچ دەيتە ئاڭىن.

نەو ل كوردىستانى زىمارەكا مەزىنا عەشپىرەتان ھەنە، ھەر ئىك ژوان جەين خۇ بىن دەستىشائىكرى بىن تايەت ب وانڧە ھەنە، قان عەشپىرەتان ب دىزىھىيا سەدان سالان ھەمان ئاڭىن بەرى پاراستىنە، دچەرخى نوى ژى دا ۋەكۆلەر و رۇزھەلاتناسان ھەر ژ سەدسالىيا نۇزدى پويەداينە دىرۇكا عەشپىرەتىن كوردان، چەندىن پەرتووك و ۋەكۆلەن ل سەرى قى باپەتى ھاتىنە نقىسىن، مېنا نقىسىنەن رۇزھەلاتناسى رۇسى بىوتەر لىرچ و رۇزھەلاتناسى ئەمىركى ھىرى فىلد و نقىسىنەن رۇزھەلاتناسىن ئەلمانى و رۇسى و ئەو راپۇرتىن ھەرمى بىن ھەر ئىك ژ مارك سايكس و مىچەر ئىلى باتىسترسون و ئاى، جى ئار ل سەرى قەبىلەبىن كوردان بۇ دەسەلاتىن ئىنگىلىزى ل بەغدا بىندىكرىن، زىدەبارى كابتىن ھى و مەھمەد ئەمىن زەكى و عەباس ئەلەزاۋى و ولىم ئىگلتن و بىن دى^{۲۲}.

كورتىيەك ل سەرى عەشپىرەتىن پارىزگەھا دەۋكى

عەشپىرەتا زىبارىيا:

عەشپىرەتەكا كەڧن و زىرەكە، ژ ھەمى عەشپىرەتىن دەڧەرى كەڧىترە، ھىندەك ۋەسان دەنە خوپاكرىن كو رەنگە گىردانەك دناڭبەرا ئاڭىن قىن عەشپىرەتى و ئاڭىن سووبارىان دا ھەبىت^{۲۳}.

كەتە دەستى ھىندە كەسىن دلرەق كو ب ناغا دەھاتنە نىاسىن و دگۇتن كو ئەو ژ مېرىن بىنانشىبا بىوون^{۱۱۱}.

دەقەر يا دابەش كىرىپە بۇ سەر سىن جھان؛
۱- دەقەر زىبار (ھەرن).

۲- دەقەر دۇلا نەھلە كو ئاغاتى يا بىنەملا مستەفا ئاغاىپە.

۳- دەقەر شۇش و شەرمەن، درىزاهىيا ئەردى وى دەست پىن دكەت ژ ئاكرى ل رۇژئاقابى تا دگەھىتە رووبارى خارزى. شۇشنى بخۇ جھەك شىوینوارى بە، ئاقى وى د پىرىيا ژىدەرەن دىرۇكى دا يا ھاتى و ئاغاتى يا دەست بىنەملا (نەمەت ئاغاى) دا. عەشىرەتا زىبارىيا ژ عەشىرەتەن شارسىتانبىپە، كارىن وان چاندنا دەخل و دانى و برىجى و توبىتنى و مىۋا و ب خودانكرنا پەزى بوو. وان پىتر ژ ۷۰ گوندان ھەنە، كو دىنە پىتر ژ ۱۰ ھزار خىزانان^{۱۱۲} و پىتر ژ ۲۰ بابكان.

ژ وان گوندان ژى، (بىرەكەپرا، پىرىسە، ھەرن، بازى، ھنارى، خۇشانا، ھۆكى، چاربووت، چالىن، شىنى ژوورى، شىنى ژىرى، گورگاقى، گادانا، بانىن، نىپاخىن، ئاگل، سەرانى ژىرى، سەرانى ژوورى، بابۇلا ژىرى، بابۇلا ژوورى، كافىيا، ھلۇرا، خاستو ژىرى، خاستو ژوورى، سەرۇكانى، بىرىزگى، بىاف، ھارىكا، لاتكا و... ھتە.

عەشىرەتا مزوورى ژىرى:

ئىك ژ عەشىرەتەن مەزىن دەقەر، ل ھەردو پارىزگەھىن دەھۆك و ھەولېرى دېرەھلاقن، دەھىتە ھەژمارەن كەفتەن عەشىرەت پىشتى عەشىرەتا زىبارىيان^{۱۱۳}. ھىندەك وەسان بۇ دچن ئەقە عەشىرەتا (مىضر) يا عەرەبى بە، لى ۋەكەھفبىيا فان وى چەندى ناگەھىنت كو ئەو دەھفېشكېن د جۇرى پان رەگەزى دا، چونكى عەشىرەتا (مىضر) يا عەرەبى چ جازان ل دەقەر ئاكنجى نەبوو، ئەف زاراقە پىتر نىزىكى (مىسورى - مىسرى) يا ئاشوورى بە كول سەردەمى شاھ (سەنحارىب) دناقېرا ھەردو جووین رووبارى

خازر دا يا ئاكنجى بوو، يا مە پىتر پىشتراست دكەت كو ئەو نە عەرەبىن ژ (مىضر) سالۇخەت و سەرۋىرەن وان پىن گىشتى، ھەر وەسان سىنج و رەۋشەت و تىتالى وان^{۱۱۴}. (كارل مای) پىتر وەسان بۇ دچىت كو پەيھا (مزوورى) يا ژ پەيھا (موسورى) ھاتى^{۱۱۵}. پان باشتر يا ژ پەيھا (مىزورى) پان (مىوسورى) ھاتى.

عەشىرەتا (مزوورى) بىن ل قەزا مىزگەسۇر (پارىزگەھا ھەولېرى) ژى ھەپن، لى ئەو ب (مزوورى ژوورى) دەھىنە نىاسىن، مزوورى ژىرى و مزوورى ژوورى ھەردو ئىك بىناتن و ب زەھمەت دەھىتە زانېن كال كىز چاخى ژ جھىن خۇ جووېنە و ئەف جھە ۋەكە وار ھەلبىزرتىنە^{۱۱۶}.

قن عەشىرەتن دەقەرەكا جوكرافىيا بەرفرەھ فەگرتىپە، دەست پىن دكەت ژ دەھۆكى ل لاىن رۇژئاقابى تا دگەھىتە رووبارى خارز ل رۇژھەلاتى و باژىركى ئىسقىن ل باشوور تا دگەھىتە دەقەر بەروارى ژىرىيان ل رۇژھەلاتى. دەقەر وان پىتر چىپى بە، ژىر ھىندى چاندنا دان و دكاكان مىنا گەنم و جھى لى يا كىمە، ژىلى برىجى كو ل ھىندە دەقەرەن دەھىتە چاندن، ژىارا وان يا سەرەكى ل سەر ب خودانكرنا تەرش و كەۋالى و پەزى بە، ھەر وەسان پوئەمى دەھنە چەمىن قىقى و قىقىن خۇ دەھىرنە ئاق بازارىن ئاقخوو.

مزوورى عەشىرەتەكا ئاكنجى بە، ژمارا گوندىن وان دگەھنە (۱۰۵) گوندان، ژمارا خەلكىن وى دگەھنە (۲۰۰۰) كەسان. سەرۇكاتىيا قن عەشىرەتن ل بەرى دەستىن (عەلى ئاغاىن بالەتەبى) ل گوندى (بالەتە) دا بوو و ئاقى وى د گەلەك ژىدەرەن دىرۇكى دا پىن ھاتى، لى پىشتى كوشىتەن وى ل سەردەمى سەعەد پاشاىن نامىدىن^{۱۱۷}. سەرۇكايەتى چوو دەست نەمان ئاغاى دا، پاشى چوو دەست شىخىن برىفكا دا، تا بىنەملا جھى نەبى ئەرگۆشى پەيدابووى، ئىدى خەلكەكى مەشە ژ عەشىرەتن لى قەجەمىيان و ژ بەر ئاكوكېتن دناقېرا ھەردو بىنەمالاندا، ھەر ئىك ژ وان لايەتكرىن خۇ ھەبوون و ھەر ئىك ژ وان سەرۇكاتىيا ھىندەكان دكرن^{۱۱۸}.

گوندىن مزورىان

چەمان، كزۇ، خروە، مىرنا (مىرونا)، كۆرەدىرى، خرابە، پىندە، بىندىل، دزى، بالەتە، گەلى رمان، ئىتوت (نەھو تاخەكەن دھۆكەن بە)، ئەتروپىش (ناقەندا ناحبەكەن ب وى ئاقى بە)، خوركى، شىخەسەن اشىخ ھەسەن، پىرمويس، بابلۇ، زاۋىتە، ھەسەنەكە، رەتكى، گابىركى، خورىنى، كانىيا باسكا، بلانا، مىرسىدا، دۈستەكە، تلخىش، خورتوداكان، بلان، ئازاخ و ئارماش (كو دو گوندىن مەسىحى نىشىن و بىئەتەن ھەردوان ز مەرگەھى نە)، بىيۇزى، ئالۇكا، بىئارىنكى، بانىي، صۇرىا، ئەفرىكى، ئەلوە (طەلوە)، ئىمىنكى.

زىبىكىن عەشیرەتى:

- ۱- بابكىن ئەرگۆشى: جەھەكەن ھىزا دناق ھەمى بابكىن دى دا ھەبە، پتر ز ۳۰ گوندان ھەنە و بنەمالا جەجى نەبى سەركىشىيا وان دكەت.
- ۲- بابكىن بىرىكان: ئەو زى شىخىن بىرىكانە و ژمارەكا بۇشەن.
- ۳- بابكىن ئەتروپىش
- ۴- بابكىن رەتكى
- ۵- بابكىن دىركى
- ۶- بابكىن پەزدەن
- ۷- بابكىن گەلىن رمان
- ۸- بابكىن بالەنە
- ۹- بابكىن ئىتوت
- ۱۰- بابكىن ئىمىنكى
- ۱۱- بابكىن پكافا
- ۱۲- بابكىن خوركى
- ۱۳- بابكىن شەمەكان^(۱۱۸)

عەشیرەتا سىفانەبىيا:

ئىكە ز عەشیرەتىن كەقىن مەزەن و دىكانجى، ل سەردەمى ئىسلامى يى پەيداۋووى، بۇ جارا ئىكى ئاقى وى يى ل سەدەسالىيا (۸-۹مىش/۱۴-۱۵زادناق ژىدەرتىن

دىرۆكىدا يا ھاتى، ئاقى وى يى ز (سلىمان) ھاتى، دىبىت ئەف ئاقە ز مىرەكى يان بابكەكەن وان ب ئاقى سلىمان ھاتىبىت و پاش ئەو ئاق يى بوۋىە (سلىمان)، جوگرافىيەكا بەرفرەھ يا ھەي، دكەقنە دناقەرا ھەردو رووبارتىن دىجلە و خابوورى دا^(۱۱۹)، سىنوورىن وى ل باكوور رووبارتى خابوورە تا دكەھىتە رووبارتى دىجلە ل نىزىك گوندى (قەراۋالا)، و ل ھەردو لايتىن رۇزئاقا و باشوور يى دوورپىچكىرىيە و رۇزھەلات ئەو گىن يى دكەقنە دكەقنە رۇزھەلاتى گوندى (مەرىنا) و ھەندە گوندىن دۈسكىيان ز لاين (لىقى) قە و يى پىكھاتىيە ز چوار دەقەرا:

(لىقى، زىبارىيا، سىنا، دودبادا)، ناحبەكە ب ئاقى وى ل گوندى (ئاسىيەن) كو سەر ب زاخۇقەبوو ھاتىبوو دامەزاندەن و تا سالا (۱۹۷۸) ئى ئەف ناحبە ھەبوو. ئەو زى يا دابەشكەرى بوو بۇ سەر دو تاياق (سىنا، دودبادا)، توپوگرافىيا ھەردو دەقەرتىن ئىكى و دوو پتر جىيى نە، گر و دۆلىن كوپر مشە لى ھەنە، چاندنا دان و دكاكى لى يا كىمە و ژەر ھەبوونا ئاقى ئەردى وان پتر يى گونجايە بۇ ب خودانكرنا پەزى و چاندنا داروبارتى فىقى، لى ھەردو دەقەرتىن دى (سىنا و دودباد) ئەردى وان دەشتە، دەستپىدكەت ز گوندى پىشاپىرى تا دكەھىتە ئالۇكا، ل بەرى كو دگۆتىن (باھدرا- بانەھدرا)^(۱۲۰) بەدلىسى دىبىت ئاقى وى ز (سلىمانىيە- سلىفانىيە) ھاتىبىت كو ز نەقىچىركىن سلىمان كورى عەبدولمەك كورى مەروان ز شاھىن مەروانى بن^(۱۲۱)، مىژوونقىس محەمەد ئەمىن زەكى دىبىت ئاقى وى يى ز سلىمان ھاتى، چونكى كورد سلىمان دكەنە (سلىوان - سلىمان)^(۱۲۲) و ئەقە پتر نىزىكى راستىن بە كو سلىمان بوۋىە سلىقان و ژىدەر ۋەسان دەنە خوپاكرن كو قى عەشیرەتى ب دىزئاهىيا قى مىژوويا دىزئەف ئاقە پاراستىيە.

د بەرى دا وان تايمەك ل قەزا دھۆك و ئابەكە دى ل قەزا زاخۇ - سەندى ھەبوو كو ھىشنا لى دىكانجى نە^(۱۲۳)، قى عەشیرەتىن د گەلەك سەردەمانىن خۇدا ب دەھان عەشیرەت ھاتىنە بەر پەرتىن وى^(۱۲۴).

ژمارا گوندىن قى عەشیرەتىن ز سەدەسالىيا چوۋىس دكەھىشتە (۱۰۹) گوندان^(۱۲۵)، كو دىنە (۲۰۰۰-۴۰۰۰)

خىزانان

رۇژھەلاتناسى ئەمىرىكى (ھنرى فىلدا) وان دابەش
دەكتە سەر شەش بابك و ئوبجاخان، ئەو ژى:

۱- سەئىد ئاغا حاجى ئاغا (قولى) و يا دروست
(كۆلى)، كو دىنە (۸) گوند .

۲- شەمسەت: (شەمسكان) عملى ئاغا كورئ
محنى ئاغا صوفى ل گوندئ (پى بىزنى)، ئەو ژى
شەش گوندن.

۳- تركىزان: مەسعود ئاغا كورئ مەھمەد ئاغا ،
گوندئ (گىرشىن)، چوار گوندن.

۴- بابلا: جندى ئاغا كورئ ئەھمەد ئاغا، گوندئ
(بەورەت) و يا دروست (باوهرى)، شەش گوندن.

۵- مالا ئاتى: مەبەست ژى (عەنى) حسىن ئاغا كورئ
فەرھان ئاغا، گوندئ (كېبرىك) (گرعوصلمان-
گرئوسلمان) (ئاسىھى)، سىن گوندن.

۶- ملا تايە: مەبەست ژى (مەلا ئەيب) ب
سەرۇكاتىيا نەجم كورئ عەبدى، گوندئ
(كېرەش)، دووزدە گوندن^(۱۲۱)، بىنمەلا (مەرغان)
ل باتىلى ژى ھاتىيە زىدەكرن سەر ئىستا ھنرى
كو ئەو ژى (۴۰) مالن^(۱۲۲)، رۇژھەلاتناسى ئاقبىرى
ل دووماھىيا ھەر وى بەرپەرى بخۇ دىئىت كو
(۱۶) گوند ب چ ئوبجاخان قە دگرنداي نىن و ب
راست نە قەبىلە نە، ھەر ئىكى موختارەك ھەيە
و پى ژ ھەميان ھىنگى ب شىانتر (عەرزى ئاغا)
ل گوندئ پىنشاىبىرى بوو، كو ئىك بوو ژ ماقوبلىن
بەرنىاسىن دەقەرى، ژانا وان ل سەر چاندنى و ب
خودانكرنا پەزى و تەرىش و كەوالى بە.

ژ گوندىن وئ (ئاسىھى، كۆلى، كواشنى، براق،
كلىين، گركل، شىكەفتى، بەراقۇك، چەم زراف، كنىل،
شكراف، سۇرىا (سۇرىا)، باقىا، بالقۇس، قەرەقور،
ئاقزىك شنى، ئاقزىك مېرى، بىلوجە، ھەورنىسك،
گھنىكرىك، مېرگەسۇر، سىفدىنجن، پىچك ژىرى و
ژوورى، باتىلا، بامېر، سولاف، باگرشا، مېروينا، فصلە،
سەرركانى، ئەفخاتى، قەسرا مەلا ئەيبى، خراب
دىم، ھاجىا، قىلما، دىرەبوين، پىنشاىبىر مئشارا، توسانا،

بىنتاس، بىزە، دۆلى، ئەرمىشت، سىلكا، خىلىخ، ئافرما،
باكرما، باجۇكا، قراسوك، قادىا، خرىنور.

عەشیرەتا سىدى:

ئىكە ژ عەشیرەتەن كەفن و دىكانجى، ئاقى وئ
بۇ جارا ئىكەن ل نىقا دوون ژ سەدسالىيا (۷مىش/
۱۳زى) دا پىن ھاتى ۋەكى چەوان (ئەلەومەرى) د
(مسالك الابصار) دا گۆتى (۷۴۹مىش/۱۳۴۸ز)، ھەر
ۋەسان ئاقى وئ د (حوادث) يا (ئەلمەقىزى) ژى دا
ھاتى (۸۱۷مىش/۱۴۱۴ز)، ئاقى وئ پى (البختىە) دا
ھاتى، ئەو ژى ئىكەن ژ كۆمىن كوردان و پىن ل گەلەك
جھان بەلاقبۇوین و ئەو ل بەرامبەرى ھەمىدىيان
بوون، مەزىن و ماقوبىل ھەبوون، مېرىن وان ژ ئاقچوون
و مەزىن وان ھاتە ژىبىركىن، كەس دناق واندان ھەما
ژىلى چەندەكىن پى سەر و بەر نەبىن، ئەو ژى دناق
ھۇز و مىللەتاندا بەرپەلاقبۇون^(۱۲۸) ژ جھىن گرنگ كو
سەر ب مېرگەھا ئامىدىن قەبوون دەقەرا زاخۇ بوو،
كو دو عەشیرەتەن شەرکەر لى ھەبوون، ئەو ژى
سىدى و سىلمانى (سلىفانى)، خەلكى وئ دەقەرى
دگۆتتە ۋى جھى (سندىيان) ژى^(۱۲۹)، قى عەشیرەتەن
جوگرافىيەكا بەرفرەھ يا ھەمى، دەست پىن دكەت ژ
بازىرى زاخۇ ل باشوور نا دگەھىتە سنوورى باكوورى
كوردستانى ل باكوور و ژ رووبارى ھىزل ل رۇژئاقا تا
دگەھىتە سنوورى عەشیرەتا گولپىان ل رۇژھەلات،
قى عەشیرەتەن ئاقەندا ناحىەكى ھەر ب قى ئاقى
يا ھەمى، ئەو ژى (شەرانش ئىسلام) ھ، پاشى ئەو
ئاقەند ھاتە قەگۋاسىتن بۇ دەرکار عەجەم^(۱۳۰)،
كو دىئىن ناھىا دەرکار، قى عەشیرەتەن (۸۰) گوند
ھەنە^(۱۳۱)، كارى وان پى سەرەكى چاندان دان و دكاكا و
بىرنجى بوو، ھەر ۋەسان تويىنى و جورىن فىقى، گوپز
و مىو مىشە لى ھەنە، دىسان مىفای ژ دارستانان ژى
ۋەردگىن، ب تايەت دەرامەتەن گرۇسك و گوھىشك
و كەزانا، ئەقە زىدەبارى ب خودانكرنا مىشىن
ھنگىمىنى و پەزى، چونكى سىروشتى ئەردى وان پى
ۋەسانە كو چەروانىن باش لى ھەبىن، خەلكى وئ ل
دووف پەزى ھاتن و چوونى دناقبەرا رۇزانان ل ھاقىنى

ھەي، ئاقىن عەشىرەتنى يىن ژ وى چەندى ھاتى كو دەقەر مينا دۆلەكا كوپرو درىزە، لى ئەف بۇچوونە يا لاوازە و ئەف توبوگرافىيە ل گەلەك جەين دى تر ژى يا ھەي لىن ب وى چەندى نەھاتىنە ب ئاقىن. بۇچوونا دى ئەو دەيت ئاقىن وى ژ (گول) ئى ھاتىت، چونكى دەقەر يا ب ئاف و دەنگە ب چىايىن بلىند و كائى و رووباران و دار وبارى و ئەف ھەمى دىمەنە مينا گولەكن نە ژ گولین بهارى، بۇچوونەكا دى يا ھەي كو دەيت ئاقىن وى ژ (گولین) ھاتىت، گولپىن دەخل و دانى كو گوپىتكا دەرامەتى يە و نىشاننا خىر و بىرى يە^{۱۲۱}.

سنوورين وى ل رۇژئاقا عەشىرەتا سىندىانە، ل رۇژھەلاتى رووبارىن خابوورە، ل باكوور توخىپىن باكوورنى كوردستانى و ل باشوور ژى عەشىرەتا دۇسكىيانە. زەر ئەردى وان يى نەگونجاي بۇ چاندنا دەخل و دانى، چاندنا بىرنجى دنافدا يا بەرلاقە، زىدەبارى چاندنا داروبارىن فىقى و ئوبىتىنى و ب خودانكرنا پەزى و تەرش و كەوالى و مىشىن ھىنگىن.

خەلكن عەشىرەتنى زىرەك و ب ھىزن، ئەف چەندە دناف وان رويدانين ئاقەراستا ئەيلوولا سالا (۱۹۱۹) ئى دا دياربوون، دەمى بەرەنگارى ھىرشىن ئىنگىلىزى بووين بۇ سەر دەقەرى و ئىنگىلىز ئىدا شكەستىن^{۱۲۲}. ژ بابكىن قىن عەشىرەتنى

۱- ب نەمالا سادقنى بروى ل گوندى بەھنوینى.

۲- ب نەمالا سلىمان ئاقا قىن، شىرخواس.

۳- ب نەمالا ھەسەن بروى ل باتوفىن (باتوفىفا گولپان).

۴- ب نەمالا سەيدا (سەيدا) ل گوندى گۇفكىن.

۵- ب نەمالا سەلىم ل گوندى بلىجان.

ژ گوندىن دەقەرا گولپا:

گوندى باتىفا، گوندى دەلك گوللى، گوندى صاركا، گوندى بىغەبارا سەرى، گوندى بىغەبارا بىنى، گوندى بەھنوونى، گوندى ئاقا توپكا، گوندى بىركى، گوندى بەلگىشك، گوندى ھەفتەن، گوندى كوركا، گوندى بىكوقا، گوندى زىزە، گوندى ئاقا خرابا، گوندى كلاخوار، گوندى مېرگى، گوندى سىركوتك، گوندى خوك گوللى، گوندى خەندەك

كو ئاقا تەزى لى ھەي و پلىن گەرماين نزمتر ژ رىزەيا سرۇشتى و كۇزان ل رۇستاناندا دكەن، سىدى ژ چەندىن ئايان پىنكھەت، وان چ پەيوەندىن مرۇفانين دگەل ئىكدا نىن، ھەمى نە ژ بابكالەكى نە، لى يا ئەو لىك خرقەكرىن دەسەلاتا عەشىرەتىنى يە، سىدى عەشىرەتەكا زىرەكە و ھىدەك جاران ھەلوپست دزى ئىنگىلىزان دگەل عەشىرەتا گولپان وەرگرتىنە. ژ ئايىن سىدىان

۱- ب نەمالا يەغوب ئاقا

۲- ئىرى

۳- شىف ارمنى

۴- جونكى

۵- مچولى

۶- صۇقى بابلا

۷- بۇصەلى

۸- بەنستانى

۹- مندۇرا

۱۰- شەرانش ئىسلام

۱۱- پەرەخى

۱۲- بەلەك

۱۳- مام بەزدىن

۱۴- مالا عەجەمى

۱۵- شىخ بەزدىنى.

ژ گوندىن وان ژى:

بۇصەلى، شەرانش ئىسلام (ژىرى)، شەرانش فەلا (ژوورى)، بىرسقى (فەلا)، لىفو (فەلە)، سەنات (فەلە)، دەشتە تەخ (فەلە)، پىرەكا (فەلە)، سەركو، بەھنوونە، پەرخ، قەسرۇك، ماسىس، ئكوك، باگولادك، خرخىكا، سىپىندارۇك، بەرزۇر، ھىش، نوردىنا، دۇرنەخ، كرىنى، دەشتماسكىن، دەلك، ھىزاوا، تىرك ژىرى و ژوورى، كرىكى، دارھۇزان، ئاووكى.

عەشىرەتا گولپا:

ئىكە ژ وان عەشىرەتىن ئاكنجى ل باكوورى زاخۇ، قىن عەشىرەتنى ئاقىن خۇ يىن ل ئاف عەشىرەتاندا

سىڭھەكا ب نائ و دەنگە و ب سىڭھا (شىخ مەزھەر) دھاتە نىاسىن، چۈنكى ئەف شىخە (كو شىخەكى) روھانى بوو ل دەقرا بەروارى ژوورىيا) بەكەم كەس بوو ل قى دەقەرئ ئەو رەنگە سىڭ ل عىراقى چاندى و بوويە لايەنەكى گىرنگى ئابوورىيا دەقەرئ^(۲۵).

سەرەراي قى چەندى خودانكرنا بەزى و بزنى زى لايەنەكى گىرنگى ئابوورىيا دەقەرئ بوو، مفا ژ موين بزنا (مەرەزى) وەردگرتن بۇ چىكرنا چلكىن كوردى (شەلوشتەپكا)^(۲۶).

قى دەقەرئ دارستانىن مئشە لى ھەنە، مفا ژ بەروى و مازى گوھىشك و كەزان و گىرسكىن وى دھىنە كىرن، چ ل بەرى ب رەنگەكى بەرفرەھ و چ نھولن ب رتژەبەكا كىمتر. ھەر وەسان گویز و توى و سىپىندار زى لى ھەنە، مفا ژ وان سىپىندارن دھىنە كىرن كو دكەنە گارىتە بۇ بانىن خانىيان و دىسان پىشتى سىپى دكەن دھىنە بازارى بۇ فرۇتنى زى^(۲۷).

ژ بنەمالىن قى عەشىرەتى :

- ۱- بنەمالا خەلىل يوسىف تروانشى
 - ۲- بنەمالا حەجى حەم
 - ۳- بنەمالا حەسەن عەزول گوندئ بىندە
 - ۴- بنەمالا سەعدولا ئوسمان ل گوندئ بىنگارى
 - ۵- بنەمالا موسا بەگى ل گوندئ دەرگەلكى
 - ۶- بنەمالا گولايى بەگ ل گوندئ چىمبلكى
 - ۷- بنەمالا مەھمەدبەگ ل گوندئ سەرەرو
 - ۸- بنەمالا شىخ مەزھەر ل گوندئ ماين
 - ۹- بنەمالا ماين
 - ۱۰- بنەمالا سالىح سىدى ل گوندئ نورمانا
 - ۱۱- بنەمالا مەترانى دوپرى.
- ژ گوندىن مەزىن دەقەرئ د بەرى دا بىندە و تروانش و ھەرۇر و ىن دووماھىي نەقەندا مىرگەھەكى بوو ھەر ب وى ئاقى.
- دەقەرا بەروارى ژوورىيان ناحىيەكى پىكدھىنت، نەقەندا وى (كانى ماسىن) يە، ژمارا خانىيىن وى (۸۰) خانى نە و ھەمى تيارى نە.

گوللى، گوندئ چەم جھور، گوندئ گرى، گوندئ خىزاقا، گوندئ شون، گوندئ گوڭك گوللى، گوندئ درەنگ نائا، گوندئ ملاعرب، گوندئ كانى تو، گوندئ بلىجانن، گوندئ شىڭفى، گوندئ صوريا، گوندئ دىمكا، گوندئ سەركى بىسرى، گوندئ گرىن بىي، گوندئ نۇزۇرى، گوندئ روىسى، گوندئ سويلن، گوندئ نىكمالى، گوندئ ئافھى، گوندئ دىرىشكى، گوندئ نەرمك، گوندئ رىوانى، گوندئ بارھولن، گوندئ شىرخاسك و بانى، گوندئ كەشان، گوندئ شىلان، گوندئ شىلون.

عەشىرەتا بەروارى:

عەشىرەتەكا مەزە ل پارىزگەھا دھۆكى، ژ سالۇخەتىن خەلكى قى عەشىرەتى ب ھىز و شەرقاتن، لى دەھمان دەمدا حەز ژ شەرا ناكەن و ددویر بەلانە، زوى ب زوى زىانا بى بەرامبەرى خۇ ناكەن، بۇ سەرۇك و مەزىن خۇ گەلەك گوھدارن، پەيڭا بەروارى يا د شەرفنامى دا ب (بىرورى) ھاتى، بەروارى دابەش كىرنە بۇ سەر دو عەشىرەتان:

۱- بەروارى ژوورى:

ئىكە ژ وان عەشىرەتىن ئاكنجى، جوگرافىيا ئەردى وان دەستىدكەت ژ رووبارى زىنى مەزىن ل رۇژمەلاتى تا دكەھىتە رووبارى خابوورى ل رۇژئافايى و ژ سنوورى ياكوورى كوردستان ل باكوور تا دكەھىتە چىيائى مەتىن ل باشوور، قى عەشىرەتى (۸۳) گوند ھەنە، (۱۱) گوند زى كورد و موسلمانن و (۲۲) گوند زى ژ بنىات تيارى نە^(۲۸).

سەرۇكاتىيا عەشىرەتىن دەستىن (ئاتار خان بەگ) دا بوو، پاشى چوو دەستىن براينى وى (مەھمەد بەگى) دا و پىشتى وى چوو دەستىن (رەشىد بەگى) دا. ژ ھەلوپىستىن وان بىن نىشتىمانى ئەو زى دزى ئىنگلىزى مل ب ملن نامىدىن قە راوہستىبايوون.

دەقەرا بەروارى ژوورىيا يا ب نائ و دەنگە ب چاندنا برنجى و تويىتنى و حلىك و ھرمىكا و ل فان دووماھىيا چاندنا سىڭا زى گەھشتە دەقەرئ كو

ژ گوندىن بەروارى ژورين

كانى ماسىن، چەفەلا، چەلكا فەلا، چەلكا بسورمانا، چەمسەيدا، چەمىكى، چەملىكى، گرگا، گىلكا، قەسرىكى، قومىرىن، كارە، كانى ساركى، كانى مەزنى، كرى، كىنستە، ماينى يا فەلا، ماينى يا بسورمانا، مەگلاتا، مەلختە، مىزدىنكى، مىرگا جویا، مىسكا، ھەترىش، بىدە، باتىفا سەيدا، بارزانكى، بازى، بەرىویر، بالۇكا، برىفكا، بناقىن، بىتەنویر، بىنكار، بىنشىلى، بىگداد، بىلىزانى، تروانش، نىشىش، نىشەمىكى، جىدىكى، خانكى، خرابەي، خىشخاشا، دەرگەلا موسا بەگى، دەرگەلا سەيدا، دۇرى، دىرىشكا فەلا، دىرىشكا بسورمانا، دىشىش، راقىنا، زەكەرىا، سەرەرو، سەرەشەت، سەرزىرى، سەفەرىا، سىپىندارى، شامایلا، شىلازا، ھەدینە، ھەلوا بسورمانا، ھەلوا فەلا، ھورون، ھور بازىقى، ھىسى، ناسھى، ئاقساركى، ئەدىن، ئەلكىشكى، ئۇرە، ئۇرمانا، ئۇرمەدادا، ئىكمالە، ئىياتى، كانى ماسىن، بىنقۇلكى، تولىرا.

۲- بەروارى ژورى،

ھىندەك بۇچوون ھەنە دىئىن پەيفا بەروارى بىنگھاتىبە ژ دو برگان، (بەرا) واتە زىرەفان (ل بەرا)، دگەل برگا وار ب واتايا (جەھ) واتە پارىزگەرئ وارى (ل بەر وارى راوہستىاي)^(۳۸) و دىت ئەف بۇچوونە يا لاواز بىت.

ژىدەر وەسان دەنە خویاكرن كو دو عەشیرەت قى ئاقى ھەلدگرن (ژوورى و ژىرى)، ھەردو ژى ئىك عەشیرەتن مىنا مزوروران (ژوورى و ژىرى)^(۳۹). بۇچوونىن دىرۇكنىسان ل سەر دەستنىشانكرنا جوگرافىيا وان دژىك جودانە، ھىندەك وەسان دەنە خویاكرن كو دەقەرا وان دەستپىدكەت ژ باشوورى دەقەرا بەروارى ژىرىيا و ھىندەك دەقەرا سىپنە (صىپنە) ژى ل سەر زىدە دكەن، سنوورتن وئ ل باكوور چىايى گارەبە و ل باشوور چىايى خىرى يە (خىرات)، يان دەقەرا مزوورى ژىرىيا، ل رۇژھەلاتى رووبارى ژى مەزن و دەقەرا زىبارىيانە و ل رۇژنافا ژى دەقەرا دۇسكىيانە^(۴۰). قى دەقەرى (۱۱) گوند ھەنە، ژ گوندىن وان بىن

مەزن ھەردو گوندىن (سووبارى و سىپىندارى) نە كو پتر ژ (۱۰۰) مالانە، ژىلى فان گوندان كو ئاكنجىن وان موسلمانن: (بەراش، بايباكن، چەمانكى) (نافەندا ناحىن)، سۇسىا (صۇصىيا)، مەرانى، كانى مازى، بىپادى، شكەفتى، ملىركى، بىركىيات، مسەللەكا، شلىا، ستوكوركى، خرابىا، غەلبۇكى، مىنەدەلى، مىرگەھەلى، سىپاقى و ...).

سەرۇكاتىيا قى عەشیرەتى دەست (حسین ئاغا) دابوو ژ گوندى چەمانكى، ئەو جىگرى سولنانى ئوسمانى بوو، پىشتى وى كورئ وى نعمان سەرۇكاتىيا عەشیرەتى گرته دەست، وى زى دو كور ب ناقىن (عومەر ئاغا) كورئ مەزن و (مەحمود ئاغا) بى بچوپكتر ھەبوون، پىشتى وى نەقىنى وى (خالد ئاغا) ئاغاتىيا عەشیرەتى گرته دەست.

ژىنەمالىن نافدارىن قى عەشیرەتى، بنەمالا ئەحمەد مىرخان ژ گوندى بارەمىنكى، و بنەمالا (افازل ئاغا) ژ گوندى بەراشنى و بنەمالا (سەلىم ئاغا) ژ گوندى خرابىا و بنىاتى فان ھەمى مالان، بنەمالا (حسین ئاغا) بى چەمانكى بە^(۴۱).

دەقەر يا داپووشى يە ب دارستانى، ب تاپەت چىايى گارەي، داروبارى بەروى و مازى و گوھىشك و كەزان لى ھەنە، دىسان دارىن كاژا ل چىايىن گوندى كانىكا ل بەرامبەر ئەترىش ھەنە، رووبارى خازر دناف ئەردى قى دەقەرى را دەریاز دىت و خەلكى وئ چاندنا دەرامەتى دكر، ب تاپەت ميو و توپتنى و توپتا گارەي ناف و دەنگىن خو ھەبوون، دىسان خەلكى دەقەرى پویتە ددا ب خودانكرنا بەزى و تەرش و كەوالى و خەلكى دەقەرى ل بەرى دچوونە كاروانان، تری و موپز و توپتن دىرنە دەشتى و دگوھارتن ب گەنمى^(۴۲).

عەشیرەتا دۇسكى ژوورى:

جەئ قى عەشیرەتى دكەفیتە سەر سنوورى باكوورى كوردستانى، سنوورتن وئ ل باشوور عەشیرەتا رىكانىيانە، ل باكوور دگەھبە سنوورى باكوورى كوردستانى، ل رۇژھەلات ھەركى بنەجى و ل رۇژنافا ئەرتووشى، پىشتى دابەشىوونا كوردستانى

خۇشگوزەرانى دېنە سەر ۋە درەجەتن ۋە سالۇخەتەن خەلكنى ئاكنجى ۋە شارستانى گرتىنە. جەنن وان ئەردەكى ب خىر ۋە بىر ۋە ب دەرامەتە، ئاقاھى لى ھەنە ۋە مئشە مئويىز ۋە ھزىرن ھىشككىرى ۋە باھىف ۋە گويىز ۋە سماق ۋە جۆرتىن فىقى لى ھەنە. دېسان ئەردى وان بى گونجايە بۇ ب خودانكرتا پەزى ۋە تەرش ۋە كەوالى ۋە مئشە پەز ۋە بىن لى ھەنە. چ مال نىنن ئەگەر چىلەك ۋە دو چىل ۋە دەھ بىن ۋە مرىشك ۋە سەلەمىشكىن مېشىن ھىنگىفىنى ۋە رەزىن تىرى ۋە ئەردى چاندنى نەبىت. ئەفە زىندەبارى ھەببونا كابانىيەكا گوهدار ۋە يا ھەقىشك دگەل كار ۋە زىانا ۋى ۋە ھەر ئەفەبە خۇشى^(۴۷)

قىن عەشیرەتنى پتر ژ (۲۰۰) گوندان ھەنە، ئاقەندا قىن عەشیرەتنى ناحيا مانگىشكىن بە، خەلكنى ۋى تىكەلن ژ موسلمان ۋە مەسىحىيان.

ژ گوندېن وان

بەرۇشكا سەعدوین (سەعدون)، ھەمزا، دەرگەلا شىنخا، مەمانن، ئلاكر، كۇرەماركن، كورنمى، كۇقلى، زىوكا كەندالا، زىوكا عەبوى، بادى، پىرومەرا، زۇرافا، شويكەيا ژىرى ۋە ژوورى، كەمەكا، لىناقا، باخورنىف، پىرەفانى، بۇتيا، باكۇزى، گەرماقا، باجلور، كرى قەسرۇكا، سىندۇزى، قارقاراقا، پىشتاگرى، رىشىورى، ئۇزما، زىناق، تىن، جۇجاقا، دوليا، زىرەوا، ئەلكىشكى، گرپىتى، كەرىلى، بىرۋەجەرا (بىرۋەجەرا)، ملەمبەنى، راسلەبەنى، سەراقكى، چرانى، ئەلندكى، بىرجىن، خازىاقا، مەجلمەختى، بېھى (دەن) كو گوندەكى مەسىحى بە، بانكا، كاتىكا، ئازىكا، ئاشەوا، سوبارەتوكا، بەندا، بىياقا، سەيداقا، زىنگى، كەرەگو، ئالەكىنا، ئاقدارا، شاورىكى، بابۇخكى، چەم تىرى، ئەردا، لۇمانا، ساركى (صاركى)، دىركى، ئىكمالە، ئىكمالا بەرخابورى، بابىرى، ۋەرمىلى، بىسكى، گوندك نەبى، بەرى بەھا، دىركا شويكەيا، كاتى بەلاقى، گوندەكى مەسىحىنشىنە، بابىرى ۋە ل سەردەمى ئوسمانىيان سەر ب ئامىدىن قەبوو^(۴۸)، داوودىن، ھەمزا، پاسى (پاصى)، شىخ مەما، ۋەرمىلى، كەرەگو، باقىا.

دەقەرا دۆسكى ژوورى ژى بوونە دو پىشك، پىشكا مەزىن كەنە دىناق ئاخا (تركيا ئەقرو) دا ۋە پىكدەھىن ژ (۲۰) گوندان ۋە پىشكا بچويكتر كو (۹) گوندن كەنە دىناق ئاخا (عيراقا ئەقرو) دا ئەو ژى ئەف گوندەنە: (چىبى، بىرى، چەم تىا، شىخ مەما، ئەرتىس، زىرە، تىم، نىرە سىتو، شتونس).

ئەف عەشیرەتە يا ھەقنىمكە دگەل عەشیرەتا دۆسكى ژىرىيا ۋە ھەردو ئىك بنىاتن^(۴۹)، دۆسكى ژىرى بىن ژ دەقەرا دۆسكى ژوورى مئشەخت بووین ۋە ھاتىنە خوارى ۋە ھەمان ئاقىن كەقن مينا (چىبى، ئەرتىس، ھەبى ۋە بىن مابى)^(۵۰) بىن دگەل خۇ ھىناين. ژىانا وان يا ئابوورى ل سەر ب خودانكرتا پەزى ۋە تەرش ۋە كەوالى ۋە چاندنا مئوا ۋە فىقىن دىم بوو، ژەر دەقەر يا كىم ئاف بوو. دېسان كو دەقەرا وان دكەتە سەر سىنوورى (دو) ۋەلاتان خەلكنى ۋى كارى بازىگانىن ژى دكر.

عەشیرەتا دۆسكى ژىرى:

عەشیرەتەكا مەزىنە ۋە سىنوورەكى جوگرافىيىن بەرفرەھ بىن ھەي، دەستېندكەت ژ باژىرى دھۆكى ل باشوور تا دگەھىتە بلنداھىيىن چىيىن مەتىنا ل باكوور ۋە ژ رووبارى خابوور ل رۇزئاقا تا دگەھىتە باژىرى ئامىدىن ل رۇزھەلات، ئەف عەشیرەتە يا دابەشكرىيە ل سەر دو قەزايان^(۵۱)، ل پىشتى ھزارا ئىكى مئشەختى ئەو بىن مئشەختبووین ۋە ھاتىنە خوارى، چونكى تا (۱۰۰۵مىش) كو شەرەفنامە ھاتىيە نقىسین، ئاقى ۋى دىناق عەشیرەتنى بەھدىنان دا نەھاتىيە گۆتن، قىنچار ئەگەر ب ئاقەكى دى ھاتىيە گۆتن، چونكى گەلەك ژ عەشیرەتنى بەدلىسى ئاقىن وان ھىناين نەو چ شوبىنوارىن وان نىنن ۋە پىرىيا عەشیرەتنى بەھدىنان ژ نەچارى ۋە بىرس ۋە خەلا ۋە شەران بىن ژ چىبىن ھەكارى ژوورى ھاتىنە دەقەرى^(۵۲).

دەمەلوجى دېرەتووكا خۇيا ب ئاقى (امارە بەھدىنان) دا سالۇخەتا قىن عەشیرەتنى دكەت ۋە ب باشى ل قەلەم دەت، ئەردى وان ۋەسان دەتە خوياكرن كو بىن ب زاخ ۋە پىرى ئاقە لەوما خەلكنى ۋى دحالەتەكى

عەشىرەتا رىكانى:

ئىكە ژ عەشىرەتەن مەزىن ل دەقەرا بەھدىنان،
كەفنىرەن ژىدەر بەھسى قى عەشىرەتن كرى
پەرتووكا اشەرەفنامە) يە. كو نائى وى ب (رادكان)
ئىناى، پاش بى سىك بووى بوويە (رىكان)، چەند
بۇچوون ل سەر نائى وى ھەنە.

- رىكان ژ دو برگان بى پىگھاتىبە كو ھەردو بەمىن
كوردى نە: يا ئىكى (پى)، كو مروف ل سەر دچىت،
ۋ (كانى) واتە ئەو جھى ئاف تى دزىت، واتە نائى
رىكانى بى ژ (پىيا كانى) ھاتى(۱۵۲).

- رىكان ژ دو پارچە پەشقان پىكدەھىت (رىكا + نى)،
واتە دىتە رىكا نوى (رىكانى).

- ل دۇر پەيغا (رادكان) نقىسەر (نزار ئەيوب گولى)
دبىزىت (راد) د زاراقى لورى دا ب واتايا (جوامىر)
دەھىت، رادكان ژى بۇ كۆمى يە، واتە كۆما
جوامىران.

سنوورين قى عەشىرەتى:

ئەف عەشىرەتە دكەقىتە رۇژھەلاتى باژىرى
ئامىدىن، سنوورين وى ل باكوور چىيىن ئۆرەمان،
ئەف چىايە دگەل چىيىن (ئاشوپىن) دىنە سنوورين
سىياسى يىن ئەقرو دناقەرا (ھەردو ۋەلاتىن عىراق ۋ
ترىكيا) دا. عەشىرەتا دۇسكى ژوورى پاو عەشىرەتا
ھەركى بىنەجى (واتە بىنە جە) دكەقنە باكوورى
رۇژھەلاتى جوگرافىيا قى عەشىرەتن. ل رۇژھەلاتى
عەشىرەتن رووبارى (شەمىزىن سو- شەمىزىنان)
يە كو دبىزىن (روىن شىن)، ئەف رووبارى شىن
ناقېرا جوداكرىن يە ژ دەقەرا بارزان ۋ عەشىرەتا
مزوورى ژوورىيا، كو دكەقنە باشوورى رۇژھەلاتى قى
عەشىرەتن. ل باشوورى قى عەشىرەتن ژى شىلادى
بە ۋ عەشىرەتا نىرۋە دكەقىتە رۇژئاقىن وى(۱۵۳).

دەقەرا رىكان ل سەردەمى ئوسمانىيان ناحىەكا
سەرىخۇ بوو، رىقەبەرى وى ژلابىن حوكمەتن قە ژ
ئاف مەزىن وى يىن خودان دەسەلات دەتە ھەلىزارتن،
بەلى پاشتر ھەر دو عەشىرەتن رىكان ۋ نىرۋە بوونە

بانەسۇرا (بانەسۇرا)، ئەرز، بىسفا ژوورى، نافشكى،
بىسفا ژىرى، دىراگژىك، بىشىنكى.
سەرەراى قان گوندان كو ئەقرو بوويە تاخ ۋ
كەتىنە دناف باژىرقانبا دھۆكى دا؛
(بەرۇشكى، شىندۇخا، شاخكى، بىسرى، نزاركى،
ماسىكى).

ھەندە دىرۇكنقىس قى عەشىرەتن دكەنە چوار
تا (تىم)، ھەر ئىك يا سەرىخوويە ژ با دى، لى
دۇسكىياتى ھەمىان لىك خرقەدكەت ۋ ئەو چوار تا
ژى ئەقەنە: (چىيى، ئەرتىسى، ھىبى، كاتولى)^(۱۵۴)،
لى عەباسى دكەتە پىنج تا ۋ (كرمانجان) ژى لى
زىدە دكەت^(۱۵۵)، دىسان (پس ئاغا) ژى ھەنە.

۱- نايى چىيى: ئەو ژ ھەمى تىمىن دى مەزىنرە ۋ سەر
ب گوندى گەرماقانە ل پىشتا سكرى دھۆكى.

۲- نايى ئەرتىسى: پىتر ژ (۱۵) گوندان ھەنە،
دابهشكرىنە بۇ سەر دو جىنان، يا ئىكى ل گوندى
زىوكا صحەمەدى ياسىنى (زىوكا عەبوى)، يا دووى
ل گوندى ھەمزا كو ناقەندا ئاغاتىن بوو.

۳- نايى ھىبى: ئىكە ژ تىمىن گرنگىن عەشىرەتن،
چەند گوندىن ئاقا ھەنە، ددابهشكرى نە بۇ سەر
دو جىنان، يا ئىكى (ژىرى) ل گوندى زىوا شەفىق،
جىنا دووى (ژوورى) ل گوندى (بىسفا ژوورى)،
كو ناقەندا ئاغاتىن بوو.

۴- نايى كاتولى: وان ژى چەند گوند ھەنە، جھى
ئاغاتىن ل گوندى نزاركى (ئەو تاخەكى دھۆكى
يە) بوو.

۵- نايى كرىمانج: ژ گوندىن وان: (بەرۇشكى، زىوكا
كەندالا، بەندا، كورنىم)^(۱۵۶).

۶- نايى پس ئاغا: پەيغا (پس) دەھىت ب واتايا (كورا)،
واتە (كور ئاغا)، واتە ھەر ئاغا، وان ژى ئەف خەفت
گوندە ھەنە:

(شىندۇخا، شاخكى، لىناق، باخورنىف، بىسرى،
پىرەفانى، بۇتيا).

ئىك ناحىيە بناقنى ناحىيا نىرۋە رىكان كو ناقەندا وئى ل گۇندى بىبوو بوو. ساللا 1۹۷۹ ئەو ناحىيە ئى ھاتىيە ھەلۋەشاندىن، ئەو رتقەبەرى بۇ ناحىيە دھاتە دانان ئىك بوو ئ خودان دەسسەلاتارىن دەقەرى و ئلاين حوكمەتنى قە دھاتە دامەرزاندن^{۱۰۴}. (۷۹) گوند سەر ب قى ناحىيە قەبوون و يى ئ ھەمىيان مەزىنر گوندى (ھورا) بوو كو ژمارا مالىن وان دگەھشتە (۸۰) خانىيان، ياشى (بىبو) كو دبوونە (۴۰) خانى. ئ گوندىن دى يىن گرنگ ل دەقەرا رىكانى يا گوندىن ۋەرخەل و مروانس و سىتان، كو ئىخىن بامەرنى ژوئىرى يىن ھاتىن و وان گەلەك گوند ل وئىرى ھەنە، سەر ب تەكىيا بامەرنى يا نەقىشەبەندى قەنە، ئەو ئى گوندىن (ھورە، ھىل، ئاوكا، ھوجى، رىشمە، كىرىادىرى، بىدە، كوكەرى). ژەر سىرۇشتى جوگرافىيى دەقەرى و بارىنا بەر و بارانەكا زۇر ل رۇستانان و ھەبوونا چىايىن ئاسنى و دۇلىن كوئىر، چاندنا گەنم و جەھان ئى يا كىمە، ئابوورى دەقەرى پىر يىن گىرداى خودانكرنا پەزى و تەرىش و كەۋالى بە، ھەر ۋەسان پويتمى ددەنە رەزا و دار و بارى فىقى.

قى عەشىرەتنى گوند ل ئاڧ سنوورى (تركىيا ئەقرو) ئى دا ھەنە، ژوانان گوندى شىقارەزا، سەرۋىكانىيا عەشىرەتنى ھەر دكەقن دا يا ددەستى خىزانا (زاھر ئاغاي) دا، پىشتى وى (فەتاح ئاغاي) و ياشى (تاھر ئاغاي) و ل دووقدا (كەلحى ئاغاي) و نھو يا ددەستى كورى (محمەد ئاغاي) دا، ھۇزا رىكانىيا مىنا مزوورى ژوورىيان سىستەمەكى دناڧ خۇدا ھەى دىئىزنى بەلىك و ھەر بەلىكەك چەند گوندان بخۇقە دگىرە، ئەڧ بەلىكە كاروبارىن رتقەبەرنە عەشىرەتنى ب ساناھى دئىخىت. قىزە يا دابەش كرىبە بۇ سەر ھەشت بەلىكا:

- ۱- ھىش، پىر ئافدەلا، گەقزۋنە، مىرگاقا).
- ۲- بەلىكا مەزا، بەرپىسارەتنى يا ل گوندى سىنجى، پىنگھاتىيە ئ (۸) گوندان، ئەو ئى :
- (سىنجى (سەرى بەلىكى)، ئىستەپ شامكى، رەزگە، ھول (ھولىان)، شابەكەما، دەغلىكى، پىرەسنا).
- ۳- بەلىكا مىشار، بان (كىرىيا دىرى)، بەرپىسارەتنى يا ل گوندى كىرىادىرى، پىنگھاتىيە ئ (۵) گوندان: (مىز، ھىنش، بىارى، رەبا).
- ۴- بەلىكا پىرسۇك (دىم)، بەرپىسى يا ل گوندى باۋان، پىنگھاتىيە ئ (۵) گوندان: (باۋان (سەرى بەلىكى)، ۋەرخەل، ھىراش (ھىراشك)، سوربان، سىدان).
- ۵- بەلىكا خالكا (سەرى بەلىكى)، بەرپىسى وئى يىن ل گوندى خالكا، پىك ھاتىيە ئ (۷) گوندان، ئەو ئى گوندىن (مامىسا، بەنستان، مروانس، دىركى، دھىك رۇزھەلات، رىز).
- ۶- بەلىكا پىشت چىا، بان دىئىزنى بەلىكا (ھولىكا)، ژەر ھەبوونا گەلەك دارىن ھولىكا، بەرپىسارەتنى يا ل گوندى پىپەرخا و پىنگھاتىيە ئ قان (۱۴) گوندان: (پىپەرخا (سەرى بەلىكى)، سىنە، شاجا، سازكى، دھىك رۇزئافا، كوكەرى، بىزەلى، كافلكا، بىياكرى، باغەلا، بىستەپى، چەمن جى (چەمچى)، ھادىسفا، رىنجىراخە).
- ۷- بەلىكا روبا (ئافى)، بەرپىسى يا ل گوندى ھىل^{۱۰۵}، پىنگھاتىيە ئ (۱۰) گوندان: (ھىل (سەرى بەلىكى)، مازى، ھورە، بانسرا، ئاوكا، بالەسىنا، زىوكى، ئەرتش، ھوص، رىشمە).
- قى دەقەرى گەلەك گوندىن دى يىن كەقن ھەبوونە كو نھو كافلە گوندىن، ۋەكى:
- (فەقىان، كوئىشكا، بەرىشكەفتنا، بىنى، باقى، بەرىاقى، مەزە، بىبىشىرى، كانىتى، پىرئومەرا، ئاتى، ئاشىش، مازى ژىرى، بىكرىوب، گوندكى، بىشى، بىسەلمى، خانى خەزالى، بەنستانكى، كولا، باغەلا، ئاوكا خراب، باژىرى، بىلىل، رەبا، قەلەندەرا، خالكا خراب، مامكا، گەراف، نەھشك).

- ۱- بەلىكا شىقارەزا (سەرى بەلىكى)، بەرپىسارەتنى يا ل ھەمان گوندى، پىنگھاتىيە ئ قان (۷) گوندان: (جانمەد، خارى، قەسرىكى، مەيدانى، مىركانىش، بىرجىل، جىلى).
- ۲- بەلىكا شىبا بىدە، بەرپىسى يا ل گوندى بىدە، ئەو ئى پىنج گوندى:

عەشیرەتا ئىروھ^(۱۵۶)

ئىكە ژ عەشیرەتەن كەفۇن ۋە د ئاكنجى، ب نائى كەلا (ئىروھ) ھاتىبە ب نائىكەن كو كەلاپەكا بەرنىاسە ب كوچكىن ئاغايا ۋە يا ل سەر كەلاپەكا كەفۇن ھاتىبە ئاڧاكىن. دىئىنن يا مېرەكئى ئامىدىن بوو، ئەو ژى ب بەر ۋە گىنچا يا ھاتىبە دروستكىن، دەھتە ھەژمارتن ئىك ژ شوبىنوارتن كەفۇن ل دەفەرئى، دكەفەتە سەر گوپىتكا چىپەكى ۋە يا پىنگھاتىبە ژ شەش نەھۇمان، ژمارا ژوورتن وئى تەمەت ژمارا رۇژىن سالى بە. ل نەھۇمى ئىكەن كانىبەكا ئاڧا زەلال يا لى ھەي، نەھۇمى دووى بىن تايبەتەندە بۇ عومباركنا دەرامەتەن چاندنى ۋە قوبىتنى رۇستاتنى.

سنوورتن وئى دەست پىدكەن ژ شىلادىن ل باشوورنى تا دگەھىتە سنوورنى باكوورنى كوردستان ل باكوورنى، ۋە ژ عەشیرەتا رىكانىيا ل رۇژھەلاتى تا دگەھىتە رووبارى زىنى مەزىن ۋە دەفەرا بەروارى ژوورنى ل باشوورنى.

قئى عەشیرەتنى (۲۹) گوندىن ئاڧا ھەبوون، پىشتى نەخشەكىشاننا سنوورنى دىئاقبەرا عىراق ۋە تركيا دا، سئى گوندىن ئىروھىيان ب نائىن (ئارش، شلوكو، ھەركاش) كەتتە دىئاق ئاخا تركيا دا ۋە ھىلا سنوورنى دىئاق گوندىن (چارمندا) را دەرياز بوو، كو ئەو ژى ئىكە ژ گوندىن ئىروھىيان ۋە گوند بۇ دو پىشكە ھەر پىشكەك ل ۋەلاتەكى ۋە (۴۱) گوند ژى مانە دىئاق سنوورتن عىراقنى دا، چوار ژ وان گوندان مەسىحى نە كو ئەو ژى (ئىروھ ژىرى، وئە، باشى، كرو) ۋە بىن دى موسلمانن ۋە د پىنگھاتىنە ژ قان گوندان.

(ئىروھ ھىشەت)، دوونازا، زىوا سەرى، زىر، ساكا، سەرنى، سېئىر، بىتقە، سىنىيا، كارۇكا، بىرومان، شىقىن، ئەلەھى، بىزىنۇر، كانىساركى، زىواشكان، دزگە، جەمكا، خادورا، شىقا ئوسمانكا، بىبو، كو ئاڧەندا ناحيا ئىروھ ۋە رىكان بوو.

سەرۇشتى قئى دەفەرئى ب رەنگەكئى گىشتى بى چىيىي بە، چىيىن بىند ۋە دۆلنن كوور ۋە كانى ۋە جۆكىن ئاڧا ۋە داروبارەكى ئىكناىبى ۋە دارستانن مەشە لى ھەنە، لەوما بوويە جەھن چەروانەكى باش

ۋە دەرامەتنى دارستانى ژى مينا گرۇسك ۋە گوھىشك ۋە كەزان ۋە بەروى ۋە مازى لى ھەنە، ھەر ۋەسان ب كويز ۋە باھىقا ژى يا ب نائى ۋە دەنگە، ژبەر بارىنا بەفر ۋە بارانەكا زۇر ل رۇستاتن، چاندن يا لى كىمە ۋە پىر پالىشتىبىن ل سەر ب خودانكرنا پەزى ۋە تەرش ۋە كەوالى دكەن، دىسان مېشىن ھىنگىنى ژى ب خوداندكەن ۋە پوتتە دەنە مېوا ۋە جۇرىن داروبارى فېقى.

قئى عەشیرەتنى ژى مل ب ملېن عەشیرەتنى دى بىن دەفەرئى، شەر دژى ئىنگىلىزان ب سەرگېشىيا سەعدولا ئاڧا كرىنە^(۱۵۷).

عەشیرەتا سۇرچى:

عەشیرەتەكا كەفۇن ۋە مەزىن ۋە ئاكنجىيا بەرنىاسە، ھەر ژ سەدسالىيا (۴ مىش/۱۰ ز) نائى وئى بىن ب (سرنجى) ھاتى .

ئەف عەشیرەتە يا ل دەفەرا ئاكرئى ئاكنجى بە، ھەرۋەسان بىن ل دەفەرنى شەڧلاوھ ۋە رەواندى ژى ھەين، ل ھەردو لايىن رووبارى زىنى مەزىن دىئاكىچى نە، ئەوئىن ل لايى چەپئى ژ رووبارى زىنى مەزىن دژىن رووبەرەكئى مەزنى ئەردى فەدگىن، ژ بەستورە دەست پىدكەت تا دگەھىتە كانى عەتمان، ئەردى وان پىرىيا دەشنا ھەرىر فەدگىت، نىزىكى (۲۵۰) گوندان ھەنە ۋە ئەفە بەلگەبە كو عەشیرەتەكا گىرنگ ۋە مەزىنە ۋە سەنگ ۋە جەھنن خۇ بىن دىئاق عەشیرەتنى دى دا ھەي، يا بەرنىاسە ب وئىرەكى ۋە زىرەكىيا خۇ.

مەزىن قئى عەشیرەتنى ژ بىنەمالىن لۇلى نە، شىنخن ل سەر رىبازا (ئەڧىشەبەندى)، نەكىپەك ل گوندى كولىكانا دانان، پاشى ل بچىل، وان ژى ھەلوپىستىن نىشتىمانى ھەنە ۋە بەرگى دژى ئىنگىلىزان ل شەرئى (گىردەسىن) ل ۱/۶ كانوونا دووى سالا (۱۹۱۹) ئى كرىنە، دقان شەراندە زىانېن مەزىن كەھاندىنە ئىنگىلىزان^(۱۵۸).

زاراڧى خەلكئى دەفەرئى كرمانجىيا ژوورى بە ۋە پەبۇڧىن كرمانجىيا خوارئى ژى ل نائى ھەنە.

دېئىزىت ئەو ئىك ز چوار پىشكىن مەزىن كوردانە كو پىك دەين ز (كرمانج، لۇر، كەلھور، گۇران)، و ھەمى كوردىن ل ئىراتى گۇران، لەوما زارافى وان زى دەيتتە ھەزمارتن ئىك ز زارافىن سەرەككىن كوردى. ھەزى ئامازى بە كو ناقى گۇران (گۇرانىيە) ب رەنگەكىن دىوست د ژندەرن چاخى مەملوكى (۱۲۵۰-۱۵۱۷) ئ دا ھاتىيە، پىرىيا وان ژندەران پىشتراست كرىبە كو گۇران عەشىرەتەكا كوردى بە^(۱۲).

واتايا گۇران ۋەكى پەيىف بۇ وان كەسان دەيت يىن د كەفن دا ز عەشىرەتەن خۇ فەبووین^(۱۳) يان ۋەكى مەلا مەحمودى بايەزىدى دېئىزىت بۇ وان كەسان دەيت يىن ئاكنجىن گوندان و بۇ وان جۇتياين بنەجھ ھەقدى كۆچەرەتان كو ھاتن و جوونى دكەن. نەزادى عەشىرەتا گۇران ل دەفەرا بەھدىنان فەدگەرىت بۇ دەفەرىن كەركووك و ھەولېر و سلىمانىن و دىالا، دىسان بۇ باكوور و رۇزھەلاتى كوردستانى، ئەو زى ز سەدەمىن ئابوورى و جفاكى و سىياسى قۇناغ قۇناغ ھەر ژ ئافەراستا سەدسالىيا ھەزى يىن ھاتىنە دەفەرى، ناقى ھندەك ز وان ل سالا (۱۷۹۴) ئ يىن دناف عەشىرەتەن وىلايەتا مووسلا ئوسمانى دا ھاتىن^(۱۴)، دووماھىك كۆما گۇرانان ل سالا (۱۸۳۱) ز ئ دگەل مىرى سۇران (مەھمەد پاشايى رەواندى ۱۷۸۴-۱۸۳۱) زى دەمى ب سەر دەفەرى دا گرتى و كوردىن ئىزدى ژەر دىندايەتى وى رەقىن^(۱۵)، يىن ھاتىن و ل دەفەرى ئاكنجىبووین.

د راستى دا ئەف عەشىرەتە نە ئىك عەشىرەت ب نىن بە، بەلكى كۆمەلەكا عەشىرەتەنە و دېئىزە ھەمىان پىنگە (گۇران) مىنا؛ (رەژوگەرى، زەنگەنە، بۇتانى، گىژ، ئومەرى، رۇژەيانى، داوودى)، ھەمىان نەو ئەردى چاندنى ھەنە و ئاكنجى نە^(۱۶)، ۋەكى د پەرتووكا (مىژووى بەردەرەش) زى دا ھاتى دېئىزىت پىنگەھىت ز (رەژوگەرى، گىژ، زەنگەنە، موسەبى، بۇتان، شەبەك، شىخ بىزنى، بەرازى، رۇژەيانى، چۇپانى، باجەلان، خدرى، ئۆمەرل، داودى، شارك، بەرزنجى، بلباس، زەند)^(۱۷)، د دابەشكرى نە ل سەر دەفەرىن قەزايىن مووسل و بەردەرەش و ئاكرى و

ژيانا وان ل سەر ب خودانكرنا پەزى و تەرش و كەوالى بە، سۇرچى ز (۵۰) بابكان پىنگەھىن^(۱۸)، سەرۇكاتىيا عەشىرەتنى دەستىن (شىخ سابىر كورى شىخ رەقىب سۇرچى) بە كو ل سالا (۱۹۹۹) ئ ۋەغەر كرى.

ز گوندىن قى عەشىرەتى:

سۇسناوا، خانەگە، شەرەفونا، قەسرىك، ئەستىريان، زىگىنە، شارانى، رولكا كەرىم خان، رولكا ژوورى و ژىرى، شانەسۇر ژىرى، چەمەسىل، كەندەگول، بىئ، بانەسۇر، گۇجار، سۇرىا ژىرى، خولى، دازىن ژىرى، دازىن بنزوور، دەشتىل، دازىن ژوورى، خەلان مامگىر، سۇرىا، نىروا، سەروكانى، بوسىل، كەلۇك مامگىر (كانى دى)، سامەدىن، داروك ژوورى و ژىرى، جۆنەلە، زىتا، شانەسۇر ژوورى، مىرگەمۇشك، بىنخەمە، بنەفۇراز، ماندىان ژىرى و ژوورى، زىو، كىلان، كەلۇك مامساك ژىرى، دۆك، مېرىالىان، كەندەسۇر ژىرى و ژوورى، كەشانە، بىيا ژىرى، زراكىن، بانىە قولنر، كىلى سىنان، مەمەندۇك، ھىزان، گەرمكا ژوورى و ژىرى، دۆبى، سەرسول، گەويلان، كەلات (كەلاتى)، كەلووك مامساك ژوورى، بىتسەمەكەران.

عەشىرەتا گۇران:

گۇران ۋەكى گۇتن ب چەند واتايان دەيت، گۇران ناقى ئىك ز چوار زارافىن كوردى بە، دىسان دېئىزە وئ دەفەرا دكەفەتە دناقبەرا كەركووك و دەشتا شارەزۇر تا دگەھىتە خانەقىن و خەلوانا كەفن گۇران^(۱۹)، بەكەم جار ناقى عەشىرەتا گۇران مەزىن ل سەر مەيدانا رويدانن مىژووى فەدگەرىت بۇ نىفا ئىكى ز سەدسالىيا دەمى زايىنى^(۲۰)، مىژوونقىس و جوگرافىناسىن موسلمانان ناقى وئ ب چەندىن شىوا يا نقىسى ۋەكى جابارقە، جابادقە، جورقان، د ژندەرەكىن فارسى بى كەفندا كو مىژوويا وى فەدگەرىت بۇ سالا (۱۱۲۱) ئ ناقى جورقان ب گۇرانان ھاتىيە و ئەو بەكەم ژندەرە كو ل سەر رىكەفتىن بۇ ناقى وئ، شەرەفخاننى بەدلىسى (۱۵۴۳-۱۱۰۳) ئ

شېخان، ژ گىرنگىرەن عەشپىرەتتەن گۇران كۆل دەقەرا بەھدىنان ھەين (رۇزگەرى، گىژ، يۇت (بۇتان) ھەر وەسان عەشپىرەتتەن بچوكتەر ژى ھەنە، عەشپىرەتا گۇران چ سەرگىرەپىن بىلەن پان فەرمانرەواپىن بىلەن نىن، بەلكى ھەر گوندىكى پان عەشپىرەتتەن پان بابكەكى سەرۇكەكى تاپەت ب وان فە پى ھەي^(۱۸).

پىرىپا گۇرانان ل وئ دەقەرى دژىن يا كو دەست پى دكەت ژ گوندى چەمە ل باكوورى تا گوندى وەردەك ل باشوورى. كو ھەردو دكەفەنە لايى راستى ژ رووبارى ژى پى مەزىن (ژى بەھدىنان)، و تا دگەھىنە رووبارى خازىر و رووبارى گومر و ھەردو چىاپىن مەقلۇب و زەردك ل رۇزئافايى. ل لايى باكوورى فە سنوورپىن وئ دەست پى دكەت ژ سنوورپىن كارگىرى پىن ھەردو ناحىن مرتبا و گىردەسىن. باژىركى بەردەرەش (نافەندا فەزايى) و نافەندىن ناحىن كەلەك و دارەتوو رۇفيا و كەلەكچى و گوندىن بشىريان و گىردەپان و زەنگەنان و گەلۇك و مەم و زىن و كۇمەلگەھا چەرە . دھىنە ھەژمارتن مەزىن تىن جەھن ئاكنجىبوونا قى عەشپىرەتن، ژىلى كو پىن ل نىزىكى (۱۵۰) گوندىن ژى ھەين، پىرىپا خەلكى قى دەقەرى كارى جۇتبارى دكەن و تەرش و كەوالى ب خودان دكەن، سەرەراى كارىن نازاد و كارگىن دناف فەرمانگەھىن مىرى دا، گرانپا عەشپىرەتا گۇران يا ل سەر عەشپىرەتتەن (بۇتانى و رەژووگەرى و گىژ) ي^(۱۹).

كەونەپاك، بەردەرس گەورە، دۇستەك و ...^(۱۷) چىرۇكەكا دناف قى عەشپىرەتنى دا ھەي دىژىن ل بەرى ل سالا (۱۴۳۱زى ل دەقەرا رانىە چوار برا ب نافتىن (شاسوار، جوبان، مىران و فەنەرا) ھەبوون، ب بوورپا دەمى دۇندەھا وان زىدەبوون و نەقى و نەقى چىركىن وان مەشەبوون تا چوار عەشپىرەت ژى دەرگەتتەن. سەرۇكاتىپا عەشپىرەتنى د بەرى دا دەست (۱۷۷۷زى ل گوندى رەشگىرى و مەغرەرى و چوار بابك ژى دەرگەتتەن و ھەر ئىك ب نافەكى، نەھو سەرۇكاتىپا وئ يا دەستى (عەبدولقادىر ئاغاي) دا .

ژ سەرۇكەكى قى عەشپىرەتنى و كەسابەتتەن وان پىن بەرنىاس و خودان دەستەلات، ئەمىن ئاغا دارەتوو و كورپى وى عاسم، و قادىر ئاغا زەنگەنان و عەبدولا ئىسماعىل مەعروف بەردەرەش و ياسىن ئاغا عەجاج ژ گومەزەرد و پونس ئىسماعىل گىردو.

د راپوورتەكى دا ل سەر عەشپىرەتنى كوردى ل دەقەرا ئاكرى كو ل نافەراستا سالا (۱۹۶۴زى ل پارىزگەھا مووسىل دا ھاتىيە: خەلكى وئ ل نافەندا ناحيا (عشائر السبعه) ل لايى رۇزھەلاتى ژ رووبارى ژى مەزىن دا دژىن).

دىسان ھاتىيە: اژمارا خەلكى وئ نىزىكى ۷۰۰۰ كەسان و د زالىن ل سەر دەقەرى.

۲- عەشپىرەتا زەنگەنە:

عەشپىرەتەكا مەزىن و بەربەلافە ل باشوورى كوردستانى و باب ناف و دنگە، دىلاقن ل پارىزگەھىن كەركووك و دىالا و مووسىل، نافى وئ پىن د شەرەفنامە دا ھاتى ل سەرەمى شاھ (ئىسماعىلى سەفەوى) پاپا وئ بىلەن بوو و سەر ب ھەمى عەشپىرەتان دكەت، پىشتى نەمانا سەرگىرەپىن عەشپىرەتن، عەشپىرەت نەچار بوو بەربەلافە بوو و كەتتە دىزەمەتا قىزلباشىيا دا ل ھەردو وىلايەتتەن عىراق و خوراسان و ھىندەك شىيان خۇ ب گەھىنە تىما زىرەفانىن شامى (قورچيان). دىژىن ئەو پىن ل سالا (۱۸۱۰) ئى ل دەقەرى ئاكنجى بوون.

۱- عەشپىرەتا رەژووگەرى:

مەزىن تىن عەشپىرەتا گۇرانانە، وەسان دھىنە ھىزىكرىن كو ئەو پىن ژ ھەردو دەقەرىن رانىە و رەواندىز ل ھەولپىر و سلىمانىي ھاتىن، ئەف عەشپىرەتە دكەفەتە دەقەرا رووبارى ژىلى ل نىزىكى عەشپىرەتا سۇرچىيا، ھەر وەسان پىن ل ناحيا كەلەكى ژى ھەين. قى عەشپىرەتنى ۲۵ گوند ھەنە و رىژەيا وان نىزىكى ۷۵۵ ئ ژ ھەمى گۇرانانە^(۲۰)، جەھن ئاكنجىبوونا وان پىن ل نافەندا ناحيا دارەتوو و نافەندا فەزا بەردەرەش، ژىلى كەلەك گوندىن دى مينا: (زەنگەنان، گىرەدەم، مۇرىلان، خىركى، زىمۇك، گومەزەرد، خارىك، دلارى،

بەھدىنان، ئاق و دەنگىن قى عەشىرەتى بىن ل ئاق
 عەشىرەتىن كوردان ھەي، ئاقى وى بىن ژ (بوت- ان)
 يان (بت - ئان) ھاتى، كو ئەو زى جھى پەرسىنا
 (بوتان) ە كو ئەف جھە ھەر دكەقندا بىن بەرنىاسە
 ب ھەبوونا بوتان و شوينواران^{۱۷۴}.

گەلەك ژ خەلكن قى عەشىرەتى مئشەخت بوون
 و بەرەف باشوور قە ھاتن و پىرىيا وان ل باشوور
 كوردستانى ئاكنجى بوون و دەقەرا ئافكورى وەكى
 جھوار بۇ خۇ ھەلبىزاتىن و ئەون دېئىزنى (بوتان)،
 كو دەقەرەكى قەدگىرت ھەر ژ رووبارى زىبى مەزىن
 تا دگەھىتە جىسر مەندان ل خازرى، ل باشوورى
 ھەفتوخىبىن دگەل عەشىرەتا گېز و ل باكوورى
 دگەل عەشىرەتا رەژووگەرى و ل رۇزھەلاتى پارىزگەھا
 ھەلبىر و ل رۇزئافا ھەمدانىي- پىرىيا خەلكن وى ل
 ۱۵ گوندان سەر ب ناھىيىن كەلەك و دارەتوو قەنە
 ل قەزا بەردەرەش، ژ گوندىن وان، (گەلوك، گىرەپان،
 كو بىنگەھى ئاغانە، بشىريان، گوندى قاتسى
 مەزىن كوتەقدا بۇتانى، دوسرە، گەويلان، تىرە سىپى،
 شىنخالك، دىت بۇت، كوراف، ھىجىرە كۇن، ھىجىرە
 نوى، كانى ھىچ).

ژ مەزىن بەرنىاسىن عەشىرەتى مەجىد
 عەبدولەھمان ئىسماعىل ئاغا ژ گوندى گىرەپان،
 مەھمەد نەجم حىسەن ئاغا ژ گوندى گەلوك.
 چۈنكى ئەف عەشىرەتە يا ئاكنجى يە، لەوما
 كارى وان بى سەرەكى و چاندن و ب خودانكرنا پەزى
 و تەرش و كەوالى يە.

ژ تاپىن قى عەشىرەتى، ئاغا (سەرۇكاتىيا
 عەشىرەتى دكەن، ژوانان عەبدولرەزاق ئاغا)، بالاتى،
 كزى، خۇشلى، خەمانى، لۆلكى، خىركى^{۱۷۵}، ژمارا
 خەلكن وى وەكى د راپوورنا پارىزگەھا مووسىل ل
 سەر عەشىرەتىن كورد ل دەقەرا ئاكرى ل ئافەراسنا
 سالا (۱۹۱۴) ئى دا ھانى (ئىزىكى ۲۰۰۰ كەسانە)^{۱۷۶}.

۱- عەشىرەتا گىز:

تايەكى دى يە ژ عەشىرەتا گۇران و دھىتە ھەژمارتن
 عەشىرەتا دووى ب مەزىبىيا خۇ پىشتى (رەژووگەرى).

بىياتى قى عەشىرەتى ل دەقەرا بەھدىنان
 قەدگەرىت بۇ كەركووك و خانەقىن و كفىرى، ژ
 گوندىن وان (بەردەرەشا بچووك)، ھەر وەسان بىن
 ل دەقەرا ئافكورى و ئاقەندا مووسىل و دەردۇرىن
 ناھىيا ھەمدانىي ل گوندىن (بازگرفان، ئىرچە، شىخ
 ئەمىر) ھەبىن، ئەفە عەشىرەتەكا ئاكنجى يە، كارىن
 چاندنى و خودانكرنا پەزى دكەن، ژ سەرۇكىن وان
 بىن بەرنىاس عەبدولكەرىم ئاغا و ھەسەن ئاغا
 و مەھمەد كەرىم ئاغا و ھەلى ھەسەن ئاغا و
 ئىبراھىم خانجى. ژ بىنەمالىن وان بىن ئاقدار، بىنەمالا
 مەھمەد وەردەك، ژ كورىن وى بىنەمالا رەشىد
 مەھمەد وەردەك كو ئاكنجىبىن چىرەبىنە، و بىنەمالا
 سەدىق مەھمەد وەردەك ل گوندى گىرەك سوباشى و
 تەقىەددىن سەدىق كو نھو ئاكنجىن بازىرى دھۆكى
 يە، پىشتى سەرۇكىن وان ھەجى مەھمەد دىن ئەھمەد
 خەلىل بەردەرەشى ل سالا (۱۹۸۴) ئى وەغەركى،
 كورى وى بىن مەزىن (عەبدولمەجىد) سەرۇكاتىيا
 عەشىرەتى گىرەدەست و پىشتى ئەو زى ل سالا
 (۱۹۸۶) ئى ھاتىبە كوشىتن، دەستەلاتىيا عەشىرەتى
 كەتە دەست ئەھمەد بەردەرەشى دا، قى عەشىرەتى
 چەند بابكال ژى ھەنە^{۱۷۷}، دىسان ژ ماقوبىلن وان بىن
 بەرنىاس كوېخا مەھمەد دىن ئەھمەد موختار ژ گوندى
 بەردەرەش بچووك، قى عەشىرەتى دو گوند بىن ل
 دەقەرا گۇرانان ھەبىن، ئەو زى بەردەرەش بچووك و
 شىبوره و رىژەيا قى عەشىرەتى ۱٪ ئى ژ ھەمى گۇرانان.

۲- عەشىرەتا بۇت (بۇتى):

ئىكە ژ عەشىرەتىن گۇرانان و دھىتە ھەژمارتن
 عەشىرەتا سىبى ب مەزىبىيا خۇ دىناق ھەمى
 گۇراناندا، زاراقى وان مينا زاراقى گۇرانان ئەو رىژەيا
 وان ۱۱٪ ئى^{۱۷۸}، ئەف عەشىرەتە گەلەكا كەقنە و
 مېژووھەكا دىرىن يا ھەي، ئاقى وى بىن د شەرەفنامى
 دا ھاتى، ھەر وەسان ئاقى وى بىن دىناق عەشىرەتىن
 وبلايەتا مووسىل ل سالا (۱۷۹۴) ئى دا ھاتى، سەرۇكىن
 وان دىئىز ئەو بىن ژ باكوورى كوردستانى ل جىزىرا
 بۇتا ھاتىنە دەقەرا سۇران و پاشى بىن ھاتىنە دەقەرا

عەشپىرەتا گۇران گەلەك عەشپىرەتېن دى بخۇفە دگىرىت كو دىنە رىئزا ۷٪ ئى ھەممى گۇرانان، مېنا داۋودى، ئومەرىل (ئومەرى)، شارك، لك، چۇپانى، شىكاك^(۸۰)، بلباس، مووسىيى، رۇزەيانى، زىزى، باجلان، شىخانى، شەبەك، ھەر دىسان ھىندە عەشپىرەتېن دى ئى ل دەقەرا گۇرانان دىن، مېنا زىزى و ھەركى و سۇرچىيان.

۵- عەشپىرەتا ئومەرى:

ل جھېن بەلاڧ ل كوردستانى ھەنە، ژوانان ل دەشتا ھەولېرى و ل ناف باژىرى ھەولېرى بخۇ ئى دا، گوندەك تايبەت ب وانفە ل دەقەرا ھەولېرى ب نافى ئومەرىك ھەبە، دىسان يىن ل باكوورى كوردستانى ل نامەدى و ل رۇزئافىي كوردستانى ئى ھەبە. ئ گوندېن وان (كلاشىن و نىجەھى و برازى بچوك و برازى مەزىن و گداد و ھىجىرۇك دىبا)، خەلكى فان گوندان ھەمىيان ئ عەشپىرەتا ئومەرىانە. ھىندەك ئ خەلكىن فى عەشپىرەتې دەمى ئ باكوورى كوردستانى ھاتىن ب سەرۇكاتىيا ھەسەن ئاغا و رەشىد بوون، بى ئىكىن ل چىايى مەقلۇبى ئاكنجى بوو كو نھو وارى عەشپىرەتې و بى دووى ل ئىزىكى باژىرى مووسىل ل گوندەكى ب نافى (رەشىدىن) ل سەر نافى فى رەشىدى ئاكنجى بوو، نھو دووندىھا وى ب سەرۇكاتىيا ھەجى رەشىد ب نافى مالا شەمامى ماينە. سەرۇكاتىيا عەشپىرەتې نھو يا دەست خەلف سەدىق عومەر ئاغا دا كو ئاكنجىبى كەلەكچى بە. زىارا خەلكى فان گوندېن ئامازە بى ھاتىبەدان ل سەر چاندنى و ب خودانكرنا پەزى و تەرش و كەۋالى بە. فى عەشپىرەتې چەند بابك ئى ھەنە^(۸۱).

۶- ھەشپىرەتا رۇزەيانى:

ئەف عەشپىرەتە ل ئىزىكى عەشپىرەتا ئومەرىان ل دەقەرا چىايى مەقلۇبى دىن، ئ گوندېن وان: (زىلكان، خاتىن ئاۋا) ھەر ۋەسان بىن ل دەقەرا سۇران ئى ھەبە، خەلكى وى ئى دكارى چاندنى و ب خودانكرنا پەزى دا كاردەكەن.

بىن ئ دەقەرا كەفرى ل كەركووكى ھاتىن دېرەلاھن ل قەزايىن مووسىل و بەرەرەش و شىخان، نافەندا وان گوندى رۇقىا و دېرەدان ل چىايى مەقلۇبى بە. بى ھاتى كو ئەلكىز (نال گاز – Ga) ھەر نھون بى نافى وان د شەرەفنامى دناڧ عەشپىرەتېن كوردى ل ئىرانى دا ھاتى بى كو پىرل سەر نقىسىبەت، رىزەيا وان ۲۳٪ ئ بە، خەلكى فى عەشپىرەتې جۇتبارن و درەھەن، ل دو گوندان ل سەر رووبارى نارىن دىن و كىم پىزانىن ل سەر مېئوۋىيا فى عەشپىرەتې ھەنە، خەلكى فى عەشپىرەتې دىن كو ئەو دېرى دا عەشپىرەتەكا بۇش بوون و گەلەك بوون، سىنجەقەكا تايبەت ب وانفە ھەبوو، لى تەراۋبەرا بوون ھىندەك ئ وان چوونە (بادمان) ئىزىكى مووسىل^(۷۷) و باۋەرى ھەبە كو ئەو عەشپىرەتەكا بۇش بوون، فى عەشپىرەتې ۲۵ گوند ھەنە، ژوانان: (رۇقىا «نافەندا ناحى» بامەزى، ھەسەن، دېرەدان مەزىن، كانىلان، ئاسماۋا، دولىجان مەزىن، خەمس كجا، ھىسنىكا، كركا جوبا، كركايا). د رابوورەكى دا ل سەر عەشپىرەتېن كوردى ل دەقەرا ئاكرى كو ل نافەراسنا سالا (۱۹۶۴زى) ئ پارىزگەھا مووسىل دا ھاتىبە: (خەلكى وى ل وى دەقەرا دكەڧىتە دناڧبەرا رىكا گىشتىا مووسىل – ئاكرى و رووبارى خازرى ل ناحىا (عشائر السبعه) دا دىزىت و ئاڧاين وان ھەر ئىك ئ ئەھمەد و مشىر و عارف و عەزىز كورن ئىسماعىل ئاڧاين رۇقى نە). دىسان ھاتىبە: (ژمارا خەلكى وى ئىزىكى ۲۰۰۰ كەسانە)^(۷۸).

ئەف عەشپىرەتە ئى عەشپىرەتېن ئاكنجى بە و ژيانا وان يا ئابوورى پىرل سەر چاندنى و ب خودانكرنا پەزى بە، تەكبايەك ل رۇقىا ھەبە، ئ كەسايەتېن بەرنىاسىن عەشپىرەتې بىمالا ئىسماعىل سالىح ئاغا كو نھو ل گوندى بامەزى، دىسان ئ كەسايەتېن بەرنىاسىن فى عەشپىرەتې ئەھمەد و مشىر ئىسماعىل ئاغا، ھەر دىسان بىمالا خدرى، سەرۇكاتىيا عەشپىرەتې دكەڧندا يا دەست (مشىر ئاغا كورى ئىسماعىل ئاڧاين) دا ل گوندى رۇقىا و عەبۇلغەفور ئاغا كورى خالدا ئاغا ل گوندى دېرەدان^(۷۹).

۷- عەشیرەتا داۋوۋى:

ژ گوندىن قى عەشیرەتى، اگر فقیر، طاق، شەمخرا، ئاغابىيا عەشیرەتى ل بەرى ددەستىن حجى ئەنۋەرى دا بوو، نھو ژى يا ددەستىن صالح حجى پونسى دا، خەلكى ۋى ژى مېنا پىرىيا خەلكى دەقەرى ھەر جۇتیارىن دكەن و پەزى ب خوداندكەن.

۸- عەشیرەتا شېخ بىزىنى:

ئەف عەشیرەتە ۲٪ ئ ژھەمى گۇرانان پىنگدھېنت، دىناتادا ژ قەزا زاخۇ ھاتىنە دەقەرا سۇران دناقېرا كۆپە و چەمچەمال دا ئاكنجى بوۋىن. ژ سەرۋكېن وان يىن بەرنىاس، فارس رەشىد ئاغا (سەرچنار) و مەحمود عەبدوۋا ھەمزە ئاغا (سەردك) و توفىق ئاغا (قەسرۋك) ^{۸۴۱}. ل دەقەرا بەھدىنان ژى دېئىز ئەو يىن ل سالا (۱۸۰۸) ئ ل قى دەقەرى ئاكنجى بوۋىن، جھىن ئاكنجىبوۋنا وان ژى كەلەكا ياسىن ئاغاى (نافەندا ناحىن) و گوندىن خارۋك و چەمە و زىلكە عەتكو و جويجر بچويك. ژ سەرۋكېن وان يىن بەرنىاس ياسىن ئاغا ژ كەلەكن.

۹- عەشیرەتا خەرى:

ئەو ژى يىن ل چوار گوندان (پىرچاۋش، كانى ئەسپان، خرابە، اش).

عەشیرەتا كۆچەر:

ۋەكى ديار ئەفە عەشیرەتەكا گەرۋك بوو، ل ھافىنان دچوۋنە زۇزانان و ل ھافىنان قەدگەرىانەفە دەشتى، ۋەكى دېرھاتىن مەلا قاسم كۆچەر دا ھاتى دىئىزىت، (ل ھافىنا ئەم دچوۋنە زۇزانان ل دەقەرا جولەمىزگى باسكى فەراشىنى ملكى مە بوو، زۇستانان ئەم دەھاتنە دەشتى ل دەقەرا زاخۇ و دھۆكى و دۇبانان ل سەر كۇزا، ئەفە ل سەر دەمى دەۋلەتا ئوسمانى ل سەر ۋەختى سولتان عەبدوۋلجەمىد ئەم مانە ل سەر قى ھالى، كو مە ھاتن و چوون ل ناقېرا دەشتى و زۇزانان دكر ھەتا سالا (۱۹۰۸) ئ. قى سالىن مەمەد رەشاد ئىنقىلاب ل سەر

سولتان عەبدوۋلجەمىدى كر، و ل سالا (۱۹۱۴) ئ مەمەد رەشاد شەر دگەل دەۋلەتىن بىانى كر و بوو سەفەر بەرلك، دەمى شەر دناقېرا مەمەد رەشاد و دەۋلەتىن بىانى دا پەيداۋوۋى، روسيا ب سەر ۋەلاتى زۇزانان دا گرت و خرابكر. ژ وان جھىن خرابكرىن ژى ئەفەبوۋن: لىوا وانى، لىوا جولەمىزگى، لىوا باشقالا، ژەر قى چەندى ئەم مانە ل دەشتى) ^{۸۴۲}.

عەشیرەتا كۆچەر پىنگھاتىيە ژ ھەنت تايان ب قى رەنگى:

۱- عەشیرەتا نەرفان:

عەشیرەتەكا ب ھىزە، ژاننا ھاتن و چوۋنى د ناقېرا ھافىن و زۇستانان و دناقېرا كۆز و زۇزانان ل چىيىن باكوۋرى كوردستانى دا دكەن و ل زۇستانى چارەكادى قەدگەرىنەفە باشوۋرى كوردستانى ل سەر كۇزان ل وان جھىن نھو لى دئاكنجى. ئەف عەشیرەتە پىنگھاتىيە ژ بابكى (گوھ رەشا) كو ئاغابىن عەشیرەتى ب سەر قەنە، دىسان پىنگھاتىيە ژ بابكىن (مىگلان، ناصرا، جانا، شاقلىيا، بەھراقا) و دېئىزە قان ھەمى تايان (ئەرتوۋشى)، پىشتى نەخشى سىنوۋرى دناقېرا باكوۋر و باشوۋرى كوردستانى ھاتىيە كىشيان (عبراق و تركيا ئەقرو)، عەشیرەت ژى بو دو پىشك و پىشكا مەزىن ب سەرۋكاتىيا (ئەسكەندەر ئاغا كورنى مەحمود ئاغا كورنى سەعدى ئەفەندى كورنى جەسەن بەگ كورنى عەبدوۋرەحمان ئاغا) مانە ل باكوۋر و پىشكا بچويكتر ل باشوۋرى كوردستانى ئاكنجى بوۋن كو ئەو ژى دو پىشكىن: پىشكا ئىكى ئاكنجى بوۋن ل گوندىن (كرماۋا، جۇمچەھات، دارى، ھىزىركى، ھاجسىنى، كانى سىپيا سەرى، كانى سىپيا ژىرى، كەربىل كو كاقىلە گوندە) و ئەف ھەمى گوندە دكەفەنە دەقەرا سىمىلىن ب سەرۋكاتىيا مەمەد ئاغا كورنى حاجى پاشا كورنى مستەفا ئاغا. پىشتى ۋى كورنى ۋى حاجى ئاغا دەسەلاتىيا عەشیرەتى گرتەدەست. پىشكا دوۋى دئاكنجى نە ل قەزا شىخان و گوندىن نىزىكى ۋى ب سەرۋكاتىيا عەبدوۋا ئاغا

بىن بەھرىگىن و پىترييا وان مانە دناڧ سىنوورين (تركيا) دال قەزايلا ابيت الشىباب) و ل (عبراقىن) زى ل دەشتا سلىڧمانەيا تا دەردۇرىن قەزا سىمىلىن ل جھىنن بەلاڧ ئاكنجى بوون. ب تايىبەت ل گوندى نالۇكا و كارى چاندنى و ب خودانكرتا پەزى دكرن. سەرۇكاتىيا وان ددەستى (محمەد تەبار) دا بوو و پىشتى وى كورى وى (عەبدولعەزىز محەمەد تەبار) ل گوندى بازەلانئ و نھو ئاكنجىن بازىرى دھۆكى يە^(۸۵).

۲- عەشىرەتا نەرتووشى:

ز عەشىرەتەن گىرنگىن كوردانە، پىترييا وان ب سەرۇكاتىيا (كسو فەتاح ئاغا) يىن ل باكوروى كوردستانى. ل باشوورى كوردستانى زى ژمارا وان پىنر ز (۱۰۰) خىزانان. ل چەند گوندان دېرەلاڧن وەكى (سىتكى، تلخىش، كاتى گولان، سالىحىن، دۇستەكا، شىيا، قىسرون، عىن حلو، عمېرى) ئەڧ عەشىرەتە ب سەرۇكاتىيا فەتاح ئاغا كورى حاجى ئاغا كو ئاكنجىن بازىرى دھۆكى بوو و ل ۲۰۰۵/۱۲/۱۹ وەغەرا داويىن كىرىە.

۴- عەشىرەتا زىڭكا:

نەو زى ئايەكى گىرنگى عەشىرەتا كۆچەرانە ل دەڧەرا شىخان، ددابهشكرى نە ل سەر ۱۳ گوندان، دگەل ھەبوونا وان دناڧ ئاھا باكوروى كوردستانى دا، وان زى مىنا تايىن دى يىن كۆچەران دەشت و زۇزان دكرن، لى نھو ئاكنجى نە و كارى چاندنى دكەن و پەزى ب خودان دكەن، وان شازدە بابك ب فى رەنگى ھەنە: بارانى (سەرۇكىن عەشىرەتە نە و ئاغاتىيا وان ل بەرى ددەست ھەسەن جھانگىر ئاڧاى دا بوو كو پىلا يوزباشى دناڧ لەشكرى ھەمىدى دا ھەبوو^(۸۶) و پىشتى وى ئاڧاتى كەتە ددەستىن عەبدى ئاڧاى دا، ل دووڧ وى دا كەتە ددەستىن كورى وى سەمكو ئاڧاى دا).

فى عەشىرەتە دېرەى دا ھاتن و چوونا زۇزانان دكر و پەزى خۇ دېرە چىايىن باكوروى كوردستانى ل زۇزانان، لى پىشتى نەخشىن سىنووران ھاتىبە راکىنشانان، ئەو سەرۇبەر نەما، ئەو ھاتن و چوون لى ھانە قەدەغەكرن و بەرە بەرە ئاكنجى بوون و بەرى خۇ دانى چاندنى زى. فى عەشىرەتە دەھ بىنەمالىن سەرەكى ھەنە، ھەر ئىك زى وان تايەكى عەشىرەتە نە، ئەو زى ئەڧ بىنەمالەنە: (جەپدەرا (مالىن ئاغا)، ھەموا، بىرەفا، بەدرا، بىرەم بىبا، كەمالا، رىباريا، مەندە، ئاجدىنا، ولىيا).

زى بابكىن دى: (گھارا، مىرزا، دوشان، كمالىيات، نوردىنا، گھورى، ھەمەزىدىكى، بىنەمالا شەمامى، بىنەمالا حسىن، بىنەمالا سالىح، بىنەمالا عەبدولا، مالىك، ئەحمەد كوى، بىنەمالا عە رەش، بىنەمالا ھەمى)^(۸۷).

۲- عەشىرەتا گەودا:

عەشىرەتەكا بەرنىاسا كۆچەرانە، وان زى دېرەى دا دەشت و زۇزان دكرن، ل ھاقىنان دچوونە چىايىن باكوروى كوردستانى و ل زۇڧستانان چارەكادى دەھانە سەر كۆزان ل جھىن ئاكنجىبوونا وان ل باشوورى كوردستانى. لى ئەو زى پىشتى نەخشەكىنشانا سىنوورى دناڧبەرا (عبراق و تركيا) دا مىنا كۆچەرەن دى ژ ھاتن و چوونا زۇزانان ھاتنە

۵- عەشىرەتا ھاجانى:

ئاڧى وى دژۇدەراندە ب (ھانىجان) بى ھاتى^(۸۸). وان زى مىنا ھەمى كۆچەرەن دەشت و زۇزان دكرن تا سىنوور ھاتىنە دانان، ئىدى ئەو ھاتن و چوون نەمان و پىترييا وان مانە دناڧ باكوروى كوردستانى دا و يىن ماينە دناڧ ئاھا باشوور زى دا ل دەردۇرا سىمىلى و ل پىشكا رۇژھەلانئ زى دەشتا سلىڧمانەيا كو ب (سىنا) با ئاڧدارە دژىن، ھەر وەسان ھندەك زى يىن ل دەڧەرا

و مەيدان و جاليان) ل باكوور و ل زۇستانان دەھاتنە دەھفەرا زىبار ل نىزىكى زاخۇ، ژ گوندىن وان (ھەسەن ئاقا، صلکا، ئاقرما). وان پتر ژ ۲۰۰ مالباتان ل زاخۇ ھەنە و نىزىكى ۴۰ مالباتان ل ھەردو گوندىن (چەم زراف و باجۇكا) ھەنە. نە ھاتىبە زانين كا بۇجى ب فى ئاقى ھاتىبە ئاڧكرن.

خەلكى فىن عەشپىرەتى نھو كارى چاندنى دكەن و پەزى و نەرش و نھوالى ب خودان دكەن و باغىن فىقى ھەنە و چونكى گوندىن وان نىزىكى باژىرى زاخۇنە و ھەقسىنورە دگەل (تركيا نھفۇ). گەنەك ژ خەلكى فىن عەشپىرەتى كارى بازرگانين ژى دكەن.

عەشپىرەتا ھەركى:

عەشپىرەتەكا بەرھەلاف و ب ھىزە، ھندەك ژ وان ل دەھفەرا ئاكرى ل ناحيا (گەردەسىن) و قەزا (بەردەرەش) دژىن، ھەر وەسان يىن ل رەخ و رووتن ھەولنرى و ل ناحيا خەبات و پىرمام و عىنكاوھ و ل سلىمانين ل دەھفەرا (چىرماكا) و ل رۇزھەلاتى كوردستانى ل ھەردو قەزايىن (تەرگەوھەر و مەرگەوھەر) و ل دەشتە بىلى ژى يىن ھەين، ژندەر وەسان دەنە خوياكرن كو نھو نىك مال بوون و وەسان بەرفرەھ بوون، باين وان يى مەزىن ب ئاقى (ئەبو بەكر) بوو، وى چوار كور ب ئاقىن (مەندو، سەيدو، سەرحان، مشىرا) ھەبوون، ھەرسى بىن ئىكى بوونە سەروكىن ھەرسى تايىن عەشپىرەتا ھەركىيان^(۹۰)، ھندەك دىروكئىسىن دى وان دكەنە چوار تا (پىشك)، نھو ژى (مەندان، سراتى، سىدان، حاجى ئاغا)، خۇجھىيا وان يا بەردەوام يا ل رۇزھەلاتى كوردستانى ل نىزىكى نورمىن و سەروكى عەشپىرەتى حاجى ئاغا^(۹۱)، نھف عەشپىرەتە كۆچەرىاتى دناقبەرا كۆز و زۇزاناندا دكەن، ل زۇستانان دچنە جھىن نزم و تا رادەكى دگەرم كو دكەنە رۇزھەلاتى مووسل و ل ھاقىنان قەست دكەنە زۇزانان، كو نھو ژى جھەكى بەرفرەھە، درىزاهىيا وى ژ نەرزەرۇمى دگەھىتە دەھفەرا ھەكارىيا. ل سالا (۱۹۲۶) ئى حوكمەنا تركيا ھاتن و چوونا وان قەدەغەكر، نھوما نھو زۇزانين خۇ ب ھندەكىن دى ل ئىرانى گوھارتن و فىن چەندى ژى بارى وان گرانكر، چونكى دقنىت پەزى خۇ ژ رووبارى زىن مەزىن دگوپىتكا لەھمىشتىن خۇدا دەرياز كەن و

لىفىن ژى ھەين، خەلكى گوندىن خوالش و كرزىوك و چەم باھىف و ھاجانە و ژ مالىن وان يىن ئاقدار ل فىن دەھفەرى بئەمالا عومەر نەفەندى و ل كرزىوك و بئەمالا حسو محو حنە و بئەمالا ھەجى ل گوندى بىزھى و بئەمالا ئەحمەد ھىرا ل گوندى دوپلى و بئەمالا عىد و عەبو بئەمالا ياسىن ھەمى و بئەمالا عەلى شىخو ل گوندى بىناس و بئەمالا سىسو سىدى عومەر ل گوندى خوالش، خەلكى فىن عەشپىرەتى كارى چاندنى و ب خودانكرنا پەزى دكەن، نھف عەشپىرەتە ۱۲ بابكن ب فى رەنگى، (بئەمالا شىرو كو سەروكىن عەشپىرەتى نھ ل گوندى ھەورئىسكى، بئەمالا جندو ل گوندى سەيد زارى، بئەمالا سىزكا ل گوندى كرەيس، بئەمالا ھىسا ل گوندى كونسىخور، بئەمالا رەشا ل گوندى ھەفنىھ رەش، بئەمالا پوبان ل گوندى كىلەكى، بئەمالا ئالان ل گوندى كرى گەورى، بئەمالا كوركا، بئەمالا سىغان ل گوندى سىلاف ياسىكى، بئەمالا بەدران ل گوندى بەدەليا، بئەمالا بەكر، بئەمالا نوما ل گوندى سەرشورى^(۹۲).

۶- عەشپىرەتا ھەھەدا:

تايەكن ژ عەشپىرەتا كۆچەرىن نەرتووشى، ھندەك ژ وان ل ئاڧ جوگرافىيا دەھفەرا گولى يا دژىن و ھندەكىن دى ل جھىن جودا جودايىن رۇزھەلاتا دەشتا سالىمانىيا و تا دەردۇرىن باژىرى دھۆكى دژىن، نھو ژى د كەفتن و مينا ھەمى كۆچەرىن دى دەشت و زۇزان دكرن، ل زۇستانان دەھاتنە وان جھىن نھو لى دناكنجى. نھو ژى خەلكى وى كارى چاندنى و ب خودانكرنا پەزى دكەن. ژ تايىن فىن عەشپىرەتى:

- أ- سەيدا (سەيدا): دكەفندا دگەل عەشپىرەتا گولى بان دژىن.
- ب- قوليا: نھف تايە ل سېمېلى و دھۆكى دژىن.
- ت- سەيلا:

۷- عەشپىرەتا زىوكى:

نھو ژى عەشپىرەتەكا كەفتنە و ل سەردەمى مىر بەدرخان بەگى سەر بۆتانىيان قەبوون ل جزىرا بۇتا، وان ژى مينا ھەمى كۆچەران ھاتن و چوونا زۇزانان دكر، ل ھاقىنان دگەل پەزى خۇ دچوونە زۇزانين (فەرەشىنىن

يەزدىنى، بەدرى، مژدىنى، شايبى، مالا حسين، سىدا، ئاقوييا، بىرى، ئاشونى، درى، مالا حەج و...ھند).

عەشیرەتتىن ئىزدەيدىيان ل ھەردو قەزايىن شىخان و دەھۆك:

دكەفندا جھى ئاكنجىبوونا وان دەست پىندكر ژ رووبارنى زىيىن مەزىن تا رووبارنى خابوور، و ل دەقەرىن بەردەرەش و شىخان و چىايى مەقلوبى و دەقەرا سلىفانەيا تا رووبارنى دىجلە و ژ وانان دەھۆك بخۇ ژى و ژ ئەنجامى گەلەك كاودانان ئەو دەقەر ھەر بەر كىمى قەجوو، ئەفە ژى ئەو گونىن كو نھو ئىزدى لى ھەين و دكەفنه قەزايىن دەھۆك و شىخان:

(ئەلمەمان، ئىسىيان، باپېرە، باعەدرى (جھى مىران)، باقەسىرى، باوەر، باقاق، بۇزا، بىيان، بىرستەك، بىوژ، تلخىش، جەراچىن، جەروانە، جگان، چەم بەرەكات، حەسەنىي، خانكى، دھكان، دوشىنان، دىدبات، دۇغاتا، رىبىيى، ركاقا، زىنات، سىرىشكە، سىنا، شارىا، شىخدرى، سوركە، گىتياك، ئىسفىن، قەسر بەزدىن، قەباغ، گابار، كەبەرتو، گرخالس، گرشكسىت، گرئ پانى، كەندالا، مام رەشان، مەحمودان، مشرفە، موقبلى، موسكان، نەسىرىن).

دەمەلوجى دېەرتووكا خۇ يا ب ئاقى (اليزىدە) دا دېئىت: ئەف گونەدە نە مولكىن وانن، كىم ژ وان ئەرە ھەنە و كار تىدا دكەن ژلى گوندى باعەدرى كو مولكى مىرانە و ھندەكان دقۇن ژ دەستىن وان دەرىنخن.

دووقچوونا عەشیرەتتىن ئىزدەيدىيان ل دەقەرئ دى بىنىن دژك دوبر و دېەرەلاش كىمەك نەين، ژ گرنگىرىن قان عەشیرەتان:

۱- ھەشیرەتا ھەكارى:

ئىكە ژ عەشیرەتتىن دەقەرا شىخان، عەشیرەتەكا مەزىن و بەردىيىيە، دەيتە ھەژمارتن بنواشى ھەمى عەشیرەتتىن دى يىن ئىزدەيدىيان و ھەمى مىرىن ئىزدەيدىيان سەر ب قى عەشیرەتتى قەنە، مىنا دارەكئ يە يا پرى تا ، وان دېرۇكا پرى دەردەسەرى يا ھەى و ئاف و دەنگىن خۇ يا ل ئاف عەشیرەتا ھەى.

نەچار بوون ژ سەر ھندە پىران ب پارە دەرياز بىن كو ژ لاپى ھندە كەسىن نە ژ عەشیرەتا وان قە دەاتنە دوستكر^(۹۲).

ژانا سەرەكپيا قى عەشیرەتتى ل سەر ب خودانكرنا پەزى و تەرش و كەوالى بوو. پىشتى ئاكنجى بووین ژئوى دەست دانە چاندنى.

ل سەر ژمارا وان مەمەد ئەمىن زەكى دېئىت: ژمارا خىزائىن وان دگەھنە (۵۰۰۰) مالان، كو ژمارا خەلكى وان پتر بوون ژ (۲۰۰۰۰) كەسان و پىشتى بوورىنا ب دەھان سالان، بىگومان ژمارا وان دى گەلەك پتر لى ھىن.

ژ گوندىن وان ل دەقەرا ئاكرى (پارىژگەھا دەھۆكى):

(خرابا، اش، خميان، گردەسىن، ژوورى، خرابەدېرى، كورا، لاتكر، پىداداكى، بىرخولى، كىلە سىپى، مالكى، سماقوق، كوچىنە، گوشىنە، راوتنە، بىناتە، كۇزادايى، بىبنەوا، گۇرانكى، نىاواكى، بەرىكى، كەلىۇكى، كوبرك، جەلا ژوورى، جەلا ژئرى، سىلا، كونسىخور، لەكا، بانۇرى، دوو باجىرا، ساتەيى، كىلى، بىرخورىن، خرابە ژوورى، خرابە ژئرى، شىخانۇك، ئىكمال، گلىتە، جەلىدا، جوجە ، زىلكى، گراسىووك، شىفە كىرى، درىن، دوستك، خرابەوار، خرابە ياسىن، مەم و زىن، ئامىيان، قرەناس، نەدراوا، دم دەمۇك، سى خالكى، دووگوندان، بىننان، نىرەك، كلىژىنا).

قى عەشیرەتتى ھەلوپىستىن نىشتىمانى دژى حوكمى ئوسمانىيان و ئنگلىزان ھەبوو. سەرۇكاتىيا عەشیرەتتى ل ھەولئىرى دەستىن (ئەسەد ناغامىن جانگىر ئاغا) دابە و ل ئاكرى دەستىن (جەوھەر ئاغا كورئ محىبەددىن ئاغا) دابە، وان سىھ و دو بابكال ھەنە^(۹۳) و ھەمىيان ژى دەمەن خۇدا كۇچەرانتى دكرن و ئەو ژى دېىك ھانى بوون ژ:

(حاجى ئاغا، كانى سىپى شىخانۇك، مالا تاھر، ھاجىا سورى (وستك)، ناوى، مالا شىبن، مالا حەم، مالا حىد، سىمايلى، مالا مەلا، مالا بىر، مام براھىما، بىداوى، مالا سۇر، ھەسنى، مالا كوى، مام شىخا، ئاودىا، باب

ژى ھەين، خودائى پەرتووكا (خلاصە تارىخ الكرد وكردستان) ئەو يىن ب (ھاورى و ھاوراكا و ھويركان و ھاوراكانى) ب ئاڭقىرىن^{۹۹۱}. دېھرى دا دناڧ كويناندا دژيان، كارى وان يى سەرھكى ب خودانكرنا پەزى و تەرش و كەوالى بە و كىمەك ژى دناڧ كەرنى چاندىن ژى دا كاردكەن، زەلامىن وئ ھەمى خودان چەكن. ئەڧ عەشیرەتە نھو ب سەرۇكاتىيا (معاویە سەئید مام بىن) ى بە^{۹۹۷}.

۷- عەشیرەتا ماكى:

عەشیرەتەكا كەڧنە، دېھرى دا ل دەڧەرا (طنزە) سەر ب جزیرا بۆتان ڧە دژيان. نھو يىن ل (دېرەبویىن) سەر ب قەزا زاخۇ ڧە ھەين، سەرۇكى وان نھو دەرۈنیش پورى) بە^{۹۹۸}.

۸- عەشیرەتا رەشكان:

عەشیرەتەكا زىرەكە، ئاڧى وئ يىن د (شەرەڧنامى) دا ھاتى كو ئەو (رەشكى) نە، ل كەلا (دېرە) ل دەڧەرا (طنزە) دژيان و ئەو ڧەدگەریننەڧە بۇ سەدسالىيا ھەشتى مئشەختى^{۹۹۹}. ل كەلەك جھان يىن ھەين، لى پتیریا وان دگەل عەشیرەتا ھەویریا و ل (دېرەبویىن) دژین، سەرۇكاتىيا عەشیرەتى نھو یا ددەست (جەسەن جەبەش) ى دا^{۱۰۰۰}.

۹- عەشیرەتا بلىنى:

عەشیرەتەكا بەرەلاڧە، لى پتیریا وان يىن ل شىخان و و سەرۇكاتىيا وان نھو یا ددەست (شىخ مراد گاقان) دا.

۱۰- عەشیرەتا پىدا:

چ پىزانىن ل سەر بنىاتى ڧى عەشیرەتى نىن، لى كوندەك ب ئاڧى (پىندە) يىن ل دەڧەرا مزوورى ژتیریا ھەي، لى نھاتىيە زانىن كا ئەڧە ژ وئ بىياتى نە يان نە^{۱۰۰۱}.

۱۱- عەشیرەتا ەنا:

عەشیرەتەكا بۇشە و ژ عەشیرەتىن گزنگىن ئىزدىيانە ل دەڧەرا شىخان، ھندەك وان ب (دنايى) ددەنە نىاسىن، ئاڧى وئ يىن د (تارىخ الاكراد) دا ھاتى.

ئاڧى عەشیرەتى يىن ژ وئ چەندى ھاتى كو بنىاتى وان يىن كەڧن ژ دەڧەرا ھەكارى يانە، سەرۇكاتىيا عەشیرەتى نھو یا ددەست (جەيدەر دەرۈنیش مجبور) دا.

ھەبوونا ڧى عەشیرەتى یا ل دەڧەرا شىخان، ھەر وھسان سەرپەشېن وان يىن ل باشىكى ل ئىزىكى مووسل ژى ھەين^{۱۰۰۴}.

۲- عەشیرەتا موولى:

عەشیرەتەكا كەلەك بەرەلاڧە، پتیریا وان يىن ل كۇمەلگەھا مەھەتى و قەزا شىخان و گوندىن خۇشباب، ئەڧ عەشیرەتە ب سەرۇكاتىيا (كرت جومان) ە.

۳- عەشیرەتا ماوویا:

ئەو ژى ژ عەشیرەتىن بەرەلاڧە، پتیریا وان ل شىخان و كۇمەلگەھا مەھەتى دژین، ھەر وھسان يىن ل باشىك و بەحزانى ل دەرۈرى مووسل ژى ھەين، سەرۇكاتىيا عەشیرەتى یا ددەست (مەھەمەد خدر ئوسمان) دا.

۴- عەشیرەتا ھەراڧى:

كەلەكا بەرەلاڧە و پتیریا وان ل شىخان و دەرۈرىن وئ دژین، عەشیرەت نھو ب سەرۇكاتىيا بنەمالا ەلى ئاغا و كورین وئ یە.

۵- عەشیرەتا قانیدیا (قایدی):

كەڧنترىن عەشیرەتە ل شىخان، دېئژن ئەو ژ نەشنى كەسەكى نە ب ئاڧى (قایدی)، كو خزمەتكارى شىخادى بوو، وان ساخلەتېن ئاببەت ھەنە و ب ئاببەت د چەژنا جەمايىن دا^{۱۰۰۵}. ئەڧ عەشیرەتە ژى یا بەرەلاڧە، لى پتیریا وان يىن ل گوندېن سىنا و شىخدرى و بۇزا و شارىا ل ناحیا ڧەيدىن، نھو سەرۇكابتى یا ددەست (نەجم حسېن) دا.

۶- عەشیرەتا ھەویرى:

ئىكە ژ عەشیرەتىن بۇش ل دەڧەرا زاخۇ، دېسان ھندەك ژ وان يىن ل سلۆپى ل باكوورى كوردستانى

دېئىزىن كۆنە يېنىن ژ (ۋىزان شەھەر) ل (مىرەينى) ھاتىن، پاشى ھىندەك ژوان قەگەرىئەنە جەين خۇقە ۋە ھىندەكىن دى چوۋنە شىنگالى^{۱۱۱۱}. ھەرۋەسەن يېنىن ل كۆمەلگەھا خانكى سەر ب سېمىلىن ژى قە ھەين، سەرۋەكاتىيا غەشىرەتنى (شىنخ ھەسەن رەشۋا) يە^{۱۱۱۲}.

غەشىرەتەن مەسىھى:

دېئىزى دا مەسىھىيان تېم ۋە غەشىرەت ھەبوون، ب تايبەت نىستورىيىن تىارى، ئەو دىابەش كرى بوون سەر چەند تىمەكان ۋەكى (تخوب، جىلو، كال، نىرۋە، بىرۋار، ئاشۋوت، ئەلمۋنى، گرەموس). ھەر پىنچ تېمىن سەرى تىارى نەزاد بوون، لى نەزادى ھەرسى تېمىن دى نە تىارى نە ۋ ژ وان دجودابوون، چۈنكى تىارى ژ بائىزى (مىدىيات) ل جىزىرا بۇتان ھاتبوون ۋ ئەو ژ بنىيات بۇتانى نە^{۱۱۱۳}. غەشىرەتەن وان دىئاخۇدا دىابەش كرى بوون بۇ سەر چەند بابكان ۋ دېنكھاتىن ژ چەند گوندان ۋ رەنگە گىردانەك دىئاۋ ۋاندا ھەبوو دگۆتنى (مانا). ھەر ۋەسەن بابك ژى دابەشكرى بوون بۇ سەر بىنەمالىن مەزىن دگۆتنى (كولىياتا)، ژمارا وان ل ھىندە جاران دگەھىشتە (۱-۴-۶) كەسەن ۋ بابكى ژ ھەمىيان مەزىن ۋ ب روى تر بۇ جەن شىنخى دەتە ھەلبىزارتىن^{۱۱۱۴} ژبەر وان دەردومەينەتەن ب سەرى وان ھاتىن ۋ وار ۋ جەن خۇ ھىلاين.

نەھو غەشىرەت ۋەكى تىگەھ دىئاۋ ھەمى تايىن مەسىھىيان دا (كىلدان، سىريان، نىستورى، ئەرمەن) دا نىنە، يان وان چ جۇگرافىيەن دەستىشەنكرى مېنا مۇسلمانان ب ناقتى غەشىرەتەك دەستىشەنكرى نىن ۋ ئەو دىئاۋ بائىزىن (دھۆك، زاخۇ، ئامىدىن، ئاكرى، سىمىلىن، شىنخان) دا دژىن^{۱۱۱۵}، وان (۸۴) گوندىن بەرىلەك دىئاۋ غەشىرەتەن مۇسلماناندا ل دوۋف قى خىشتى ل خوارى دىباركرى ھەنە:

۱- بەرۋارى ژورويان: ژمارا گوندىن وان ئەف (۲۳) گوندەنە:

مايا قەلا، دېرىشكا قەلا، كانى ماسىن (ناقەندا ناھىيە)، دېرى، ياتىن، شىمايلا، ھەلۋە، خوارنە، كرى، سەردەھىشت، مەلخەتە، ھىسنى، مىرگ ئازىيا،

نىكا، چىمىلكى، بازى، تىشىش، جىدىكى، ئاقارى چەلكى (چەلكا قەلا)، چەقەلا ژوروى، چەقەلا ژىرى، دەرگەلكى^{۱۱۱۶}.

۲- بەرۋارى ژىرى: ئەف دەھ گوندە سەر ب قى غەشىرەتنى قەنە:

مىزى، ئاتۇش، سىيان، مىرىكى، چەم رىنەكى، بىلمەندى، ھىزانىك، ژۇلى، خىياسان، كىشكاف^{۱۱۱۷}.

۳- سىلىقانىيى: ۋى ژى دەھ گوندىن مەسىھى ب سەر قەنە ب قى رەنگى:

قەراۋلا، دېرەبوين، پىنشايبىر، ئافزىك شىن، بىلۋجە، سۇرىا (سۇرىا، كۆ مۇسلمان ۋ مەسىھى نە)، ئافزىك مىرى، ھەورنىسك، ئەشكەندل، باجد بەراق.

۴- سىندى: ئەو ژى دەھ گوندىن ب قى رەنگى:

ئىفو، ئافكەندال، پىرەكا، مىرگەسۇر، بىرسىقى، شەرانىش ژوروى، سەناتى، دەشتە تەخ، ئىرى، دىرەشىش^{۱۱۱۸}.

۵- نىرۋە: كۆ ئەو ژى چوار گوندىن ب قان ئاقان، نىرۋە شىرى، رىلا، باش، كرى^{۱۱۱۹}.

۶- رىكانى: ئەف سى گوندەنە:

ھىشىن، ئاشتىب، مەيدان^{۱۱۲۰}.

۷- گولى: چ گوندىن تايبەتمەند ب مەسىھىيان

سەر ب قى غەشىرەتنى قە نىن، لى مالىك يان

دو مال يېنىن ل گوندىن ملا غەربى ھەين.

۸- زىدىك: وان ژى ئەف سى گوندە ھەنە:

زەيزا، كەقنە كۆلكا، كىلكى^{۱۱۲۱}.

۹- دۇسكى: ئەف پىنچ گوندە ھەنە:

مانكىش (ناقەندا ناھىيە)، گوند كۆسە، دەن

(دېھن)، كانى بەلاقى، ل كۆمەلگەھا كۆرىت

كاقانان، باگىزا^{۱۱۲۲}.

۱۰- شەرەقان: ھەردو گوندىن سىجىن ۋ قەشەفرى،

ژىلى ھىزىركى كۆ گوندەكى بەردايە^{۱۱۲۳}.

۱۱- دەردۇرىن نامىدىن: ل (۱۲) گوندان ب قى رەنگى

ئىزدى ئاق - رەھ و بىيات

بىر خدر سىمان

ئىزدى ئىزدى ئىزدىياتى

ئىزدى، ئاقەكە ژ ئاقىت خودى ھەرۋەكى د قان سەبەقان دا ژ تىكسىتىن پىرۆزىن ئىزدىياتىدا ديار دىبە،

سلطان ئىزدى ب خۇ پادشاىە
ھىزار و بەك ئاق ل خۇ دانىە
ئاقى شىرىنى مەزىن ھەر خوداىە
« « «

سلطان ئىزدى دزانە ل بەحرا چەند كەشپول ئاقە
ئەف دنيا ل پلوى وى سەمەت و كافە
ئەۋى حموا كره بھوك ئانم كره زافە^(۱)

كەوا بوو ئەۋى خۇ داي و ئەف كىيات ئافراندى و
ئەز دايم ئەو - ئەزدا - خوداىە ..

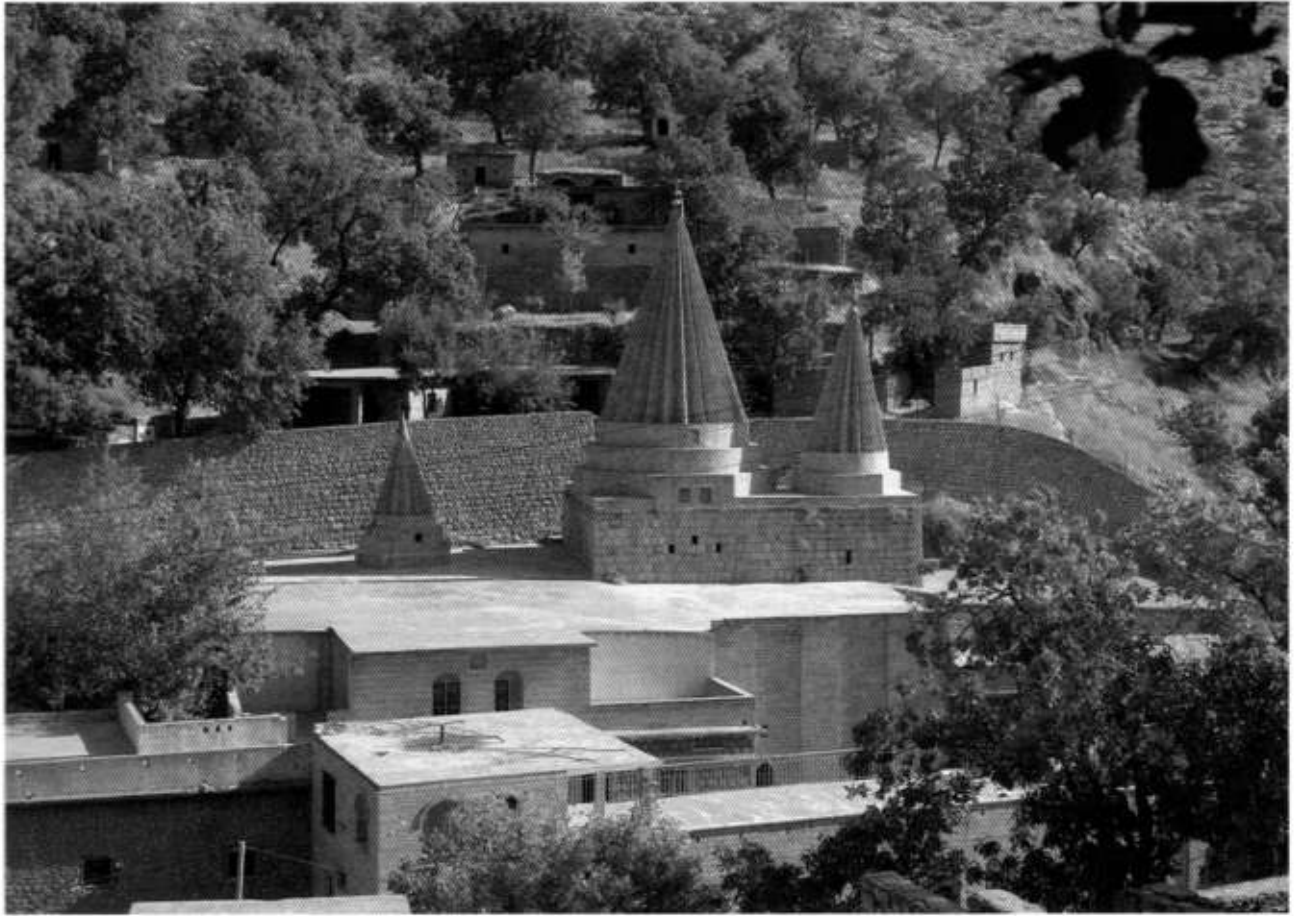
ئىزدى: ئەو مللەتەبە يىن ل پەيى ئىزدى - خودى -
و تاۋسى مەلەك دچت.

و ئىزدى پىشكەكا رەسەنن ژ گەلى كوردستانى
ژ كىنارى زمان، ئاخ، كىلتوور ۋەھەستى نەتەۋاىەتى قە.
ئىزدىياتى، بەكە ژ وان دىن و بىر وپاۋەرئىن كەقنار
و دىزىن يىن گەلى كوردستانى ل مېسوپوتاميا
ۋ كوردستانا ئەقرو، سەبارەت پاراستنا قىن باۋەرئى

بايكالىن ئىزدىيان رووبارنن خوونى گورى دىنن خۇ
كىرنە، ئەف دىن ۋكولتوور پاراستىنە و ئىزدىياتى
باۋەرىيەكە ژ ئەنجامى بىر ۋەزكىرنى (تامل) ئى ھاتىبە
(ئەۋى - يان ئەۋىن - ل دىزەمان ئەف باۋەرىيە دانىن، ل
دەرەۋرى خۇ مەبزه كىرنە، ل ديارەدە و ئەلەمىتىن خوزا
ۋ سىروشتىن رىئىنە، ھىزار و شىرۋقە ژئرا دانىنە، بۇ
ھەر ئەلەمىتەكى. ديارەبەكى و دەرەكى خودانەك
ناسىنە، ب تاىبەتى (ئاخ، ئاق، باى، ئاگر) چوار
ئەلەمىتىن سەرەكى يىن ژيانى^(۱)

ھەر چار كو د فاخرىن
ب چى ئاۋاىى ئىنلن و د بىن
ب چى مەرسوومى ژ تەۋىن فارىقەكەرن

نە بەس خودان بۇ قان ھەر چوار ئەلەمىتەن
ناسىنە بەلكو ژ بۇ شەف و رۇزى، بوون و مرنى و
ھەر گىاندارەكى يان دەرەكى خودانەك ناسىنە، رىز
و حورمەت ژئرا كىرتىنە، دەم ب دەم، سال ب سال
ھلكەفت ژئرا دانىنە قورىانى پىشكىنشى كىرنە ب
تاىبەتى ژ بۇ رۇزى كو گەرمى و رۇناھى بە بۇى رۇز
بوۋىە ئەلەمىتى ھەرى مەزىن و پىرۇز و شىنشىمس
خودانى رۇزى بە، مەفەرى ئەف گىاندارا بوۋىە بەينا

شىنشىمس رند قىن خۇيا دكە، جەژن و رى ورسىمىن
ئىزدىيان باش خۇيا دكەن، ئىزدىياتى دىن و باوهرىيەكە
ب سىروشتى قە يە گىردايە و ژ ئەنجامىن بىر و
ھىزىكرىن ھاتىيە و د چەند قۇناغان را دەرياز بوويە،
مىرۇف دكارە سىن قۇناغىن سەرەكى بىنە زمان:

۱ قۇناغا خودانان:

بەرى چەند ھەزار سالا ھەر وەكى مە د سەرى
دا ئامازە پىن كرى كو بۇ ھەر دياردەپەكى، دەردەكى
خودانەك ناسىنە و رىز و حورمەت ژىرا گىرتىنە بوون
و ھلكەفت بۇ را دانايىنە و ھەتا نھا ژى رۇلى خودانان
دباوھىيا ئىزدىيان دا پى بەرچاڧ و خۇيايە.

۲ قۇناغا خودى ناسىن:

ل سەر دەمن براھىم خەلىل بابىن پىغەمبەرا :

براھىم خەلىل ژ نوقتەكە سادقە
ھەرۇ ب سىن حەرقا دىبوو منتەقە
خودىن خۇ ناس كر ب ھەقە
خودىن خۇ ب حەق ناسكر
دگەل عازر و نەمىروود و سەنەما باسكر
ھەتا گىيانىن خۇ ژ كىفرىن خلاسكر^(۳)

۳ قۇناغا ھاتنا شىخادى ژ شامىن بۇ لالشى:

ھەمى جانە و ھەمى جانە
ئەو سىلتانى مىزانە
شىخادى ژ شامىن ھاتە
ل لالشى دكەت خەمباتە^(۴)

بەلىن شىخادى دى ژ شامىن ھاتە ھەكارى و لالشى
كو بەرى زايىنى پەرىستگەھا مىترابا بوو و كىرستيانا

سىسى، زمزم، قوب وئاقىد وئىشانگەھىن پىرانىيا خاس و چاكېن ئىزدىيان لى ھەنە، جھى ھەرە پىرۇزى ئىزدىيايىھە و ب ئاقا كانىا سىسى خۇ و زاروكىن خۇ پى مۇر دكەن، ھىقېنى تان و ماستى خۇ لى نووژەن دكەن و پىرانىيا رى و رىسم وچەژئىن خۇ ل لالشى دكەن.^(۱۷)

۴- دوعا و درۇزە، قەول وپەيتىن ئىزدىيان ھەنە كو ب زمانى كوردىنە وئىزدىياتى ل بەر رۇناھىيا وان تىكستان تى خۇياكرن، خۇدى و ملياكەت، تەرزى ژيانى ھەر ژ بوونى ھەنا مرنى، چاوانىيا دان وستاندنى ل نىفا جفاكى، ئەو تىكست مېتولوگىيا كوردى، فەرھەنگا زمانى كوردى دەولەمەند دكەن بەرگا ئەدەبىياتا كوردى درىزتر دكەن ھەر وەكى دبابەتېن بىت دا پىتر رۇناھى لى نېتە كاركرن.

۵- قوبلەتا ئىزدىيان رۇزە.

۱- ئىزدى باوەرىن ب كراس گھۆرىنى دئىن لەش ژ ئاخى يە و قەدگەرە بن ئاخى قە لى.^(۱۸)

روحا رحمانى

نابت فانى

ھەر دى زھەرئە جەم خودانى.

۷- ئىزدى دېنگەھاتىنە ژ سى چىنا؛ شىخ، پىر، و مرىد شىخ ژى دىنە سى تا و پىر دىنە چل بەرە باب ژن و ژنخووزى دنىفا قان ھەر سى چىنان دا ھەرودھا دنىفا ھەر سى تايىن شىخان دا نابە.

۸- ئىزدىياتى دىنەكى بازن داخستى بە، نەي تەبشېرى بە.

۹- ژ ئىزدىيان را پىغەمبەرەكى تاببەت نەي خۇپايە، ھەر چەند رىز و حورمەتا ل تەف پىغەمبەرا دگرن، نەخاسمە براھىم خەلىل بابى پىغەمبەران، لى ئىزدىيان خودان و خاس و چاك ھەنە كو ھندەك ژ وان خاس و چاكان سىتى و ژنن كو ئەو ژى پىشكەكن ژ خودانىن ئىزدىيان...

كرىوو كەنەسەبەك، شىخادى ل جەرخى پىنج پىن شىخەتى جارەكا دن ژ ئىزدىيان را قەگەراند و وى و برازا و پس و نەقېن برازى وى جەد و سەد و ھەك رى ورسىن نوو د كراسى عرفان و دەروىشى و تەسەوفى دا دناف ئىزدىيان دا دانان، ئانكو ئىزدىياتى نووژەن كرن، شىخادى ل ساللا ۵۵۷ كۇچى (۱۱۵۵ ز) ل لالشى كراس گھۆرى. و برازى وى شىخ سەخەر (ابو البركات) پىشتى وى شىخانى يا مللەتى كر و پاشى شىخادىن دووى و كورپ وى شىخ ھەسەن كو ل سەر دەمى قى شىخ ھەسنى ئىزدىياتى گەھشەتە ئەو پەرى گەشبوون و فراقبوونى لەو دەسەھەلاتارىن دەردۆر ئارىان نەخاسمە (بدر الدىن لؤلؤ) پاشايى مووسل بەرنگارى ئىزدىيان بوو، شىخ ھەسەن ب غەدر ل مووسل دۇراند ئەف فرمانا لؤلؤى بۇ سەر ئىزدىيان خەلەكەكە ژ زنجىرا درىزا دىرۇكا تراژىدىيا ئىزدىيان -

تاببەتەندىيا ئىزدىياتى يا ئەقرۇ مروف دكارە دقان چەند خالادا پوخت بكە:

۱- ئىزدى ملەتەكى خودى پەرىسن وپاوەرىيا وان ئەو: خىر و شەر ژ دەرگەھى خودى تىن.

۲- خودى تەعالا ھەفت ملياكەت ژ نۇرا خۇ ئافراندىنە كو

(عزرايىل، جبرايىل، مىكايىل، دەردايىل، شەمقايىل، عەزازيىل، وئەسرافىل)

ئەون ھەر ھەفت مەلەكىن كېير

بەرى خاسا چەند بەدىل

ئەو ژى د راوەستاينە ل حزرەتا مەلكىن جەلىل^(۱۹)

تاوسى مەلەك ئەو پى شىرەتا خودى ژ بىر نەكرى وپەكانىيا خودى دوويات كرى لەو خودى تەعالا ئەو خەلاتكر و كرە سەرۇكى ھەر ھەفت ملياكەتا^(۲۰)

۳- لالشا نۇرانى كولبلكا كوردستانى، كو كانىا

ئىزىياتى ئاف و ئراد

غزەددىن سەلىم باقىسرى وەرگىران: نەھەد سەبدوللا زەرو

دەرازىنك:

ئىزدى ب درىژاھىيا دىرۇكا وانا درىژ بىرھىنگارى
 ھىرشىن سىتەمكارى و كوشتن و براندنا ب كۆم
 بوونە و بەردەوام د گەل ھەقسىيىن خۇ ب فەكەشك
 بوون، جارنا ژ ئەگەرئ ئۇلدارىن و جارنا ژى ژ ئەگەرئ
 نەتەوھىيى قە. ئەف چەندە - پىرىيا جارن- بۇ ئەگەرئ
 نە ئاكنجىبوونا وان و وىرانكرنا كوند و باژىركىن
 وانه و بەرھىنگارى مشەختكىن و تالان و شەلاتدىن
 بوون و جفاكىن ئىزدى گەلەك دەردەسەرى دىت، پىرتىر
 ژ ھەر جفاكەكى دى ئەو ژى نە ژ بۇ چو ئەگەرئ تىن
 وەكو بەرەقانى ژ ئاخا خۇ و بوونا خۇ يا نەتەوھىيى و
 پىكىرى ب پەپرەوين خۇ يىن ئۇلدارى ... ژ ئەنجامى
 وان ھىرشان كىمبوونا ھىژمارا وان و گوھورىنا رووىن
 ئۇلى ژىۇ خەلكى دەقەرئ و تىك ئالىنا نەخشەيا وان
 يا جوگرافى ژ ئەگەرئ ھىداكرنا وان بۇ وان دەقەرئ
 لى د ئاكنجى ... ژ ئەنجامى ئەقان كارەسات و
 وىرانىيان كارتىكرنەك كەچ ل سەر دەروونى ئىزدىيان
 چىبوو و ھەلپەت ئىدى باوهرى ب كەسىن دى نەبى،
 و ژ ترسا تىكدانا وئ نەپىنىن ئايىنى خۇ كىكرن و
 نەدانه فەكۆلەر و نقىسكاران تا كو ئەو باوهرى بىنە
 پاراستىن. سەرەرەي ھىدابوونا پەرتووكىن وان بىن ئۇلى
 و دىرۇكى و نە دكارىن وئ ئازادىيا ئۇلى ب دەست

خۇفە بىنن، تا كو ئۇلدارىن وانه بكارن ئەوان ژ ئايىن
 ئايىنى و جفاكى ھىشبار بگەن و ژ ئەنجامى وئ ئەف
 دو رەوشە پەيدابوون:

ئىك، بەرھەمىن فەكۆلەر و نقىسەرا دەرىارەي
 ئىزدىيان ب ئاوابەك ل دووف زانىن و ھىزكرىن
 وان و دوور ژ راستىن دەركەتن و كەتنە د گەلەك
 لەنگى و شاشىياندا، لەوما بەرھەمىن وانه
 د لاواز بوون و نە د باوهرارىبوون و دەلىقە ژ بۇ
 ھىندەك نقىسەرىن كرىگرى و پالداي پەيدابوون
 كو رووى راستى (ئىزدىياتىن) تىك بەدەن، ئەو ژى
 ژ ئەنجامى تاگرىيا وان با ئايىنى بان نەتەوھىيى يان
 ژ ئەگەرئ سىياسى و ... ھىتد، و ھەر بەكى بزاڤ
 د كرىن كو ئەوا خۇيا كرى راستىيە و چو دى نە، و
 پىرىيا وان د فەكۆلىنىن خۇدا نە د راستىگۇ بوون
 تا كو ھەلپەت ھىندەك رابوون ب دانانا پەرتووكا
 يان نقىسىنا دەستخەتا ژ لايى خۇ فە و دانانە
 پال ئىزدىيان ... !!

دو، قى وەكر كو نىشىن دووقدا ھاتىن ژ ئىزدىيا بخۇ
 نە دكارىن نەوھىيى و راستىن ئىك قافىن دەرىارەي
 چاوانىيا باوهرىن وانه چۈنكە ب وان ئەركىن
 ئايىنى نەرابووينە و ئۇلدارىن وان خوە د پارستىن
 ژ بۇ وان ئەركىن ل سەر ملين وان د بەلاقكرنا

بىنات:

ئەم ناخوازىن بچىنە د ئاف ئالىن نەتەوھىيى ئىزدى دا چونكە ناخوازىن گەنگەشا ئەوا پى نەقەنت بگەين، چونكە چو بسپۇر، يان قەكۆلەرىن دەريارەي ئىزدىياتى نىنن نەوھىيى يان نە پشتراستىن ژ كوردابەتيا ئىزدىيا بگەتن، ئانكو حاشاتىن ژ ئىزدىياتىيا پرائىيا كوردان و بەرى بىنە مسلمان دكەت، ژ بلى ھندەك كرىگرتىيان ئەوین بزاف دكرن ژ بۇ گھۇرىنا پىناسا نەتەوھىيى و باوهرىن ئىزدىيا و ئەگەرىن وان د خۇيانە ... پتريا مېژوونقىس و بسپۇرىن زانستا جفاكى و مېژووى د رىككەفتىنە كو ئىزدى ژ نەتەوین ئارى نە و ژ مللەتن مىدى نە (ماد) ئەوئ كورد بۇ دزقرن و (ئىزدىياتى) « ئايىنى وان پى ئىكى بوو (پى كەفن) و دكتور عەبدولقادىر مارونسى بسپۇرى كاروبارىن ئىزدىياتىن دىبىزت: ھەكە مە ئايىنى ئىزدىياتى زانى دى ھەمى ئالىين دى پىن ژيانا كوردان بەرى ئىسلامن زانىن

دەقەن ئايىنى و پارستى ل نك وان و ژ بەر ... و ھندەك جارا خوھ خۇيا د كرن مينا ئايىن دى د ھندەك رەوشت و تىنالاتدا ئەوین نە د راستىيا جفاكى ئىزدى دا ھەي، تا كو بكارن خوھ دوور بگەن ژ شەرخوازىيا وان ... ئەورا خۇياكرنا راستىيا ئايىن ئىزدى و راستىيا رھىن وئ پىن مېژووىي ژ كاروبارىن ب دەگمەن بوو ... سەر ھندى را (ئىزدىياتى) نە مامكەكا ب گرىكە كو ناھىتە قەكرن ... ئەوئ پىنداچوونى ل سەر دەقەن وانىن ئايىنى بگەت و ب ھوورى راوھستىيانى ل سەر بگەت رەوشت و تىتال و كاروبارىن ئايىنى و جفاكى، بگەي و شارەزايى و باوهرىن رۇژھەلاتى پىن كەفن دا ھەبىت دى كارت (ئىزدىياتى) و گرىكىيا رھىن وئ پىن مېژووىي د شىرۇقەكرنەكا بەرئاقىل و دروست دا شىرۇقە بگەت.

شوينارىن پەرسكەھا لالاش

چونكى ئەو خەلەكا ھىندايە د مىژوويا كورداندا^(۱).
 پىترىا مېژوونقىسا داكوكىن د كەن كو دەقەرا
 (مېسوپوتاميا) ئاقەدانىبوو ژاڭىن نەتەھەدىن (شەمسى)
 قە ئەوئىن د قۇناغىن جودا دا بەرەف باكوورى قە
 مەشەخت بووئىن و ل كوردستانا ئەفرۇ ئاكنجى بووئىن
 و تايبەت ل دەقەرا دۇلا لالاش و دۆرمانىن وئى ... وەلى
 كۇمىن ئاشوورىيان پىشتى شىكەستنا (نەينەوا) ل
 سالا ۱۱۱۲ پ.ز. لى ئاكنجى بوون. ھەر وەسان ھىندەك
 كۇمەلىن دى سەر ب ئايىنى مىنراقە و پىشتى كەتتا
 (ھەزەر-Hatra) ل ئاقەندا سەدەسالىيا سىن زايىنى
 و د گەل كۇمىن شەمسى و زەرادەشتى ژ ئىرانى ژ
 دەقەرا (ئىزد) و (چىيايىن داسن) پىشتى لەشكەرئىن
 ئىسلامى ئىران رامالىن د سەردەما خەلىفە عومەر
 كورئى خەتابى دا ئاكنجى بوون.

ژەر كو ھزرىن ئان كۇمان ھەف ئىزىكن ژ ئالىن
 ھزرا ئايىنى قە وەكو نىرنا وان بۇ سىستەمى
 ئافراندى يا ئەسمانى و فەلسەفەيا وان د چىكرن
 و چىكەرىدا و پەرىستىن و پىرۆزكرنا ھىندەك توخمىن
 سرۆشتى مىنا رۆژ و ھەپش و ستىر و ئاگرى و ئاخى
 و باى و ئاقى و ... ھتد. چونكى پىرانىيا د بىئاتا ب
 رەين ئايىنى ئارى بىن كەقن (مزدە بەسنا) پىشكدارن.
 سەرەراى وەكەھەقىيا رەوشت و تىتال و كاروكرىار
 و پىرايوونىن جفاكى ژ ئەنجامى ژيانا ھەقپىشك
 و ل ئىك جە دا ب قى رەنگى دى سرۆشتى بىت
 كو ئايدولوزىن ئان كۇمەلا تەفلى ئىك بىن و بىنە
 ئايدولوزىنەكا نوو دا كو بىتە باوەرەكا رىكخستى و
 لىكدای و ئەم د كارىن ب (ئىزدىياتى) ل چەرخى وئى
 بىن نوو ئافىكەين. ل فىرە د خوازىن ھىندەك بۇچوونىن
 نقىسەر و قەكۆلەران د قى وارىدا بناسىن، ئەوئىن
 ل سەر قى بابەنى نقىسىن گەلەكن و د كارىن
 بۇچوونىن وان ھەفجودا بکەين بۇ گەلەك جۇران؛
 ھىندەك ژ وان بۇ ھىندى دچن كو ئەو بسورمان
 بوون و يىنكەھاتىن ل سەر دەستى شىخادى كورئى
 مسافىرى وەكو ئەحمەد تەيمور پاشا د پەرتووكا
 خۇ دا (ئىزدىيە و منشا نحلثەم) دىبىزىت: (كو ئەف
 توخمە ل سەر دەستى شىخ عودەى كورئى مسافىرى

ل چەرخى شازدى مەشەختى بىن چىبووئىن و ل دووف
 وئى ب (عەدەھەدى) ھاتىنە ب ئاقىرن و پاشى ھاتە
 ئاقىرن ب ئىزدى).

عەباس عەزاوى د پەرتووكا خۇ دا (مىژوويا ئىزدىيان
 و بىئاتى باوەرئىن وان) دىبىزىت:
 (ئەو بسورمانىن زاھىن... ھىندەك رەوشتىن نەتەھەدى
 و ئايىنى و سۇفىيىتى و ھزرىن سىياسىن ئىكەل ب
 خۇشتىتيا ئەمەويان ژ باب و باپىرانقە بۇ قەماينە.
 بەلى سەغىد دىوھجى دىبىزىت: ئىزدىياتى بزا قەكا
 سىياسى خورستىيە، بەلى مۇرەكا ئايىنى ل سەرە
 و خوە ئىدا پاراستىيە. پاشى دىبىزىت (ئەو تىمەكا
 بسورمان و ئەمەھەدى بە)^(۲).

بەلىسى دىبىزىت: كو ئەو (ئىزدىيە) ل دەستىپىكا
 سەردەمى خۇ سەر ب دىنى يەزدى - يەزدانى
 - قەبوون). پاشى د بىزى: ھۇزا دىبەلى بەرى بىنە
 بسورمان يەزدانى بوون^(۳). پاشى وەرار كەتتى و كەتنە
 د نىف ئاينزايا (مذھب) خەلكنى سەنە و جەمەتەدا
 و چەند ژ وان (ئانكو ژ ھۇزى) بەردەوام مان د وئى
 باوەرئىن دا^(۴). ئەقە بەلگەبە كو باوەرئىا ئىزدىيان بەرى
 بسورمانەتىن ھەبوو.

ھىندەك بۇ وئى دچن كو (مانەھەدى) و باوەرئى ب
 ھەبوونا دو خوداۋەندان ھەنە وەكو قەشە سلىمان
 سائىخ - خودانى پەرتووكا مىژوويا مووسل - و
 دەمەلۇجى ئەوئى دىبىزىت:

(كو ئەو د كەقن دا سەر ب مانەھەدى قەبوون)
 و باوەرئى ب دو خوداۋەندى و سەر بەردانا ئايىن و
 سورا باننى (الحلول) ھەين و ل سەر قى باوەرئى
 مان و داخوازىن ئىسلامەتى كارئىكرن ل وان نەكرن
 و ل دووف نەكەتن تا كو شىخادى كورئى مسافىرى
 گەھشتىيە وان ... و ئىنانە ل سەر رىيا ئىسلامەتى
 و ژ پەرسنا ئايدەبا رزگاركرن^(۵). ئەوئى قى ھزرى ب
 نەھەبى رەد دكەت كو ئىزدىياتى نە جووت باوەرئى بوو
 و باوەرئى ب بوونا دو خوداۋەندان ئاينىن ل ئىكەنە
 باوەرئىنە ل سەر دەمى شىخادى بسورمان نەبووئىنە
 وەكى دى قى چەندى خۇياكەين.

ھىندەك بۇچوون دىبىزىن: د بىئاتا فەللى بوون و بىن

دېئىرت: ئەم دكارىن پەيدابوونا قى رەنگىن پەرسىنا بابلى ئىرانى (شەمسانى) يا تىكەل ب دەستپىكا دروستىبوونا وى ئايىنى ئىزدى بزانىن بىن نھو ئەم دىبىنىن). وھلى دكتور عەبدولقادىر مەلا حسىن مارونسى - قەكۆلەر د بواری ئىزدى دا - دېئىرت^(۱۱).

وھكو ئەز گەھشتىمىن كو ئايىنى بەرەلەق د نىف كورداندا ، ئايىنى (مزدە پەسنا) بوو. ئەف ئايىنە بخۇ ئايىنى ئىزدى يانە. بەرى كارتىكرنا ئايىنى ئەسمانى ل سەر ئىزدىيان. ھەر دىسان ئايىنى دى ل كوردستانى دەرەلەقبوون لى ئەو ئايىن وھكو لىقن ئايىنى (مزدە پەسنا) بوون يان ل بىن كارتىكرنا وى بوون. و ل ھندەك جھان (مىترالىھ) ھەبوو و رۇژ كاركتەرى سەرەكى بوو د ژيانا واندا و دىسان دىبىنىن كو ھندەك رەوشىنىن وان مينا ئىزىكى ئايىنى ئىزدى بوو ... د كارم بىزم، ژ بلى ئايىنىن پەھودى و بسورمانەتى و مەسىھىيەتى. ھەمى ئايىنىن دى چىبوون ژ قى ئايىنى (مزدە پەسنا) يان ئىزدى. و دىسان دېئىرت: (بەرى پەيدابوونا ئايىنىن ئەسمانى ئىزدى ئەو ئايىنى بەرەلەق بوو ل دەقەرا «مىسوپوتاميا» - ئەو دەقەرا سومەرى و ئەكەدى و بابلى تىندا د ژيان و د ئاكنجى... و باوهرىن بەرەلەق د نىف قان نەتھوا دا ئەو بو ژ ئايىنى ئىزدى ھاتىن چونكە (ئىزدىياتى) د گەل بەلاقبوونا مروقان د قوناقا سىنى دا ل سەرەمىن ھەزەرتى (نۇح.س) بەلاقبوويە، و بەلگە ژ بو وى ھەنە ، و شىونوارىن زانستى ھەنە ئەوا ئەم دېئىرت پىشتراست دكەن ئەوا). و پىشتراستىن دكەت كو ھىما و باوهرىن ھەبى ل نك ئىزدىيا بەلگەھە ژ بو كو ئىزدى ئايىنەك گەلەك كەقنارە و كەقتەرە ژ ئايىنىن ئەسمانى ئانكو ھەرسىيان (جوى مەسىھى، بسورمانەتى)، ئەقجا دېئىرت:

ژ ئەگەرئ دووراتىيا دەمى د ئاقبەرا مە و قى ئايىنى دا مە باوهرى ھەبە كو ھندەك نىشت ھەنە كو ئىزدى ژ نىف قان سى ئايىنان (ئايىنىن ئەسمانى) دوور دكەت. و ھەكە كوورتر چوويەنە د بۇچوونا خۇ دا دى بىنىن سەرەدەرىيا بەرىرسىن بسورمان دگەل وان تايبەت د سەرەمىن خىلافتا ئىسلامى دا (خلفاء الراشدىن). سەرەدەرىيا دگەل خودان پەرتووكانە

لادىن وھكو بۇچوونىن دو ئەرمەنىيان (تشمىسىيان) و (ئابو قىان) دەما دېئىرت: (كو ئىزدى ھەرەتەقەبوون و ژ كنىشتا ئەرمەنىيا جودا بوون)^(۱۲). و ئەف تىۋرە د لاوازىن و چو راستى بۇ نىبن چونكە بەلگىن مىژوويىن د بەرئاقىل پىشتەقانىن لى ئانكەن.

گەلەك ژ رۇژھەلاتناسان مينا (ھەرى لايارد و مىنورسكى و باسلى نىكىتىن و ئەدمونزى ... ھتە) و دىسان ژ نىسەرىن كورد (ئەنوەر مابى و شاكر فەتاحتى و سالىح قەفتانى و حسىن جوزى موكرىانى و محەمەد ئەمىن زەكى و جەلادەت بەدرخان و ئىحسان نورى و كەرىم زەند و ھندەك دن) وەسان قەدگىن كو ئىزدى ژ بەرماھىكىن ئۆلى زەرەدەشتىيان. ھەر وھك ئەنوەر مابى دېئىرت: ئىزدى ژ بەرماھىكىن ئۇلا زەرەدەشتىيا كەقنە ئەوا د بتە ئۇلا كوردان تا كو خۇبابوونا ئىسلامەتىن د گەل پىقەكرنا ھندەك ھىز و باوهرىيا و زاراقىن نوو و ھندەك تاك ژى كىمكرن مينا گەلەك ئۆلىن دى بىن كەقن دەما گەلەك ھىز و باوهرى و زاراق كەتىنە د ئاقدا كو تىندا نەبوون و گەلەك مژار ژى ژى ھاتنە لادان)^(۱۳) و دەمەلوجى پىقە دچىت و دېئىرت: د گۇتارا پروفىسور جاكسىنى دانەرى ئاقدار دەرىارە ئايىنىن ئىرانى دا: كو بەزىدى ب سەرۋەر و پىزانىن خۇقە ل وەلاتى ئىرانى خۇبابوون و ژ وىرى ھاتنە قەگۇھاستن بۇ گەلەك جھان بىن نھا لى دىبىنىن، و (أمبىسن) دانەرى پەرتووكا (تاووس مەلەك) پىقە دچت دەرىارە تىۋرا جاكسىنى (كو رىبازىن ئايىنى بەزىدى يا كەقن ژ زەرەدەشتىن چىبوويە و دىرۇكا ئىزدى يا نوو و كەتىنە ژىر باندۇرا ئىزىكىبوونا وى دگەل مەسىھىيان و بىدەستىيا وان يا ل ژىر حوكمىن ئىسلامى قە ئەوا بوويە ئەگەرئ ژ بۇ ھندەك گۇرانتكارىيا د باوهرىيا وان دا)^(۱۴) لى جورج ھەبىب بو وى چەندى دچت كو ئىزدى تەقلىبوونەكا شەمسى- مىترانى بابلى ھەبە - و دېئىرت:

(ال قن پىنا ئەردى - دۇلا دو رووباران اودى الراقدىن) - پەرسىنا شەمسى مىترانى چىبوويە و ئاقكرىبە ب پەرسىنا نابو... ئەو ب ھىماين وى (ئانكوىن نابو بە) ب ئاقى وى بى ئارامى (تاووس مەلەك)^(۱۵) و پاشى

سىن ھزار سالا قەدكىشىت و د كارىن پارقە بكەين بۇ دو چاخا:

۱- چاخى پەرستنا دياردەيىن سرۇشتى:

ئىزدىيان مينا گەلەك مللەتەن ئارى دياردەيىن سرۇشتى د پەرستن يان پىرۇز رادگرتن بەرى بەدباوونا ھىزا ئايىنى ل جەم وان و ھەر دياردەك سرۇشتى ژ خوھرا دگرەن خوداۋەندەك (خودان) و پەرستگەھ ژىرا دانان و قورىانى و نەدر ژىرا دان.

پەرستن و پىرۇزگىرنا قان دياردەيا ژ بۇ دو ئەگەرا بوويە: يان ژ ترسا وان مينا ئاف رابوون و ئەھى و بىرۈسى و بىفەلەرزا ... ھند چونكە ئەو ژىدەرىن شەرخوازيى بوون و زيان د گەھاندە سرۇشتى و مرقى و پەرستنا وان وەكو خۇ ژى پاراستن ژ وئ شەرخوازيى بوو ... يان ژ بۇ ئەفنىيا وئ چونكە ژىدەر بوو ژ بۇ چاكىيا مرقىانىي و مانا ژانى. وەكو رۇژى و ھەيىقى و يارائى ... و ھند و نا نھا دياردا پىرۇزگىرنا قان دياردان ل جەم ئىزدىيان يى ھەي.

ب- چاخى بەرەف يەگانىي (تاكە پەرستنى):

ھىزا ئايىنى ئىزدى ژ قۇناغا پەرستن و پىرۇزگىرنا دياردەيىن سرۇشتى ھاتە قەگوھاستن ژ بۇ قۇناغا ھىزگرتى ب ھەبوونا راستىي و شاشىي و چاكى و شەرخوازيى. لەوا ھىزا ئايىنى (مىزدە بەسنا) وەكو ب جەھ ئىنانا ياسايى (راستىي) و دەستپىك بەرەف يەگانەيىن (تاكە پەرستنى) ل جەم وان پەيدابوو و باوھىرئانى كو راستى و چاكى د رۇژى دا د خۇيانە وەكو خوداۋەندى ژىانى و سرۇشتى و پاشى وەك ب خوداۋەندىي مەزىن ب نأقى (مىھەر- مىترا) باوھىر يى ئىنان و ئەوھ گەردوونى ب رىفەدبەت و دگەل قانوونىن سرۇشتى و ھەر ئەوھ بخۇ (ناھرومەزدا) نانكو خوداۋەندى راستىي و دايىي ژىانى يە ل جەم زەرەدەشتىان ... ئەوھ خودايىي چاكى و ژىانى ل جەم پىرى نەتەوئىن شەمىسى يىن ئارى و بۇ دەمەكى دىژى ل سەر قى باوھىر يى بوون تا كو ئىبراھىم كورنى غازەرى (ئەلخەلىل) خۇباووى و ھىزا يەگانەيىن

مينا سەرەدەريا وانە دگەل جوى و مەسىحى و سوپيان- د نامەبەكا- ئەوا خەلكى دەقەرا (شېيىز) بىنگەھى پەرستنا ئىزدىياتىي ل دەقەرى - پىنشىكىشى - ھەزەرتى عومەر كورنى خەتابى (خ ژى رازى) و داخواز ژى كرىن كو پى بدەنە وان كو ھندەك رەوشت و تىنالىن خۇ بگەن وەكە (سەما) يى. دى بىنىن عومەرى پى دابە وان و ھەكە عومەرى ئەو دانابان (گاور) و نە ب سەر چو ئايىنىن ئەسمانى قە. نە د ھىلا وان پى و رەسمىن ئايىنى و تايبەت ل با وان بگەن).

ھندەك نقىسەر و قەكۆلەرىن دى ھەنە ژوان ھندەكىن ئىزدى مە نامازە ب بۇ چووئىن وان نەكر ژ بەر كو ھەمان تەوھەر قەگرتىنە. و نەو پىشتى ئەم ب سەر ھىز و بۇچووئىن نقىسەر و قەكۆلەرا دا چووئىن و ئەنجام ژى ئەوھ كو ئىزدى ژ نەتەوئىن ئارى و كەقەنە و دبتە خورسەتيا مللەتەن كورد ژ نالىن رە و خوئىن قە. ئايىنى ئىزدى د ھىزا خۇ يا گىانى دا د بتە پاشمايى كەقنترىن ئايىنىن ئارى ئەوا د پىژنى (مىزدە بەسنا) ئايىنى مېدىا يان مادى يان (ئەوئىن د بىنە بابكالىن كوردان)... لى بىرۈباوھىر دى ئەوئىن بەرەلەف ھاتىن (وەكو زەرەدەشتىي و مانەوى و مەزەكى و ھىندوكى و مىترانى) دىنە لقىن وئ و ژىفەبوون پىشتى گەھۇرىنا ھندەك بۇچووئىن وان ل بووڧ ئايدىبولوژىيا ھىزمەندىن وان.

ئىزدىياتى) و تىگەھا خۇ يا ئايىنى يا نھادا نانكو ئەوا رىكخستى و چارچۇقەكرى پىشتى ھەقگرتنا ئايدىبولوژىيىن مللەتەن شەمىسى ئەوئىن ل دۇلا لالاش و دەقەرىن دۇرمانىن وئ ژىان و ئەوا ھاتىبە نأقكرن ب دەقەرا مەرگەھ- مىھەرگە- يان وەلاتى (شەمىسانى يان). ئىزدىياتى د گەلەك قۇناغىن مىژووى دا بوورى يە. و بەرھەنگارى گەلەك گەھۇرىنىن ھىزى بوويىنە و سەرھەراي گەھۇرىنىن جفاكى و ل پەي وەرارا جفاكى... وەلى دىشېن قان قۇناغا پارقە بگەين بۇ دو قۇناغىن سەرھەكى:

۱- قۇناغا بەرى ھاتنا شىفادى بۇ

لالشى:

ئەف قۇناغە يا دىژە د مىژوويا ئىزدىياتا و بۇ دەمن

ناقىنى وى ھاتىنە ئاڭكەرن^(۱۱۲)، ھىندەك دى بۇ دچىن كو ژ باژىرى ئىرانى (بەزىد) ن ئەوئى د بته گىرنگىرىن بىنگەھىن ئاينىنى شەمسىيا (مىترائى- زەرەدەشتى) و ژ وئىرى مەنەخت بوونە بەرھەڭ باكوورئى عىراقى و سورييا و دەريا وانى و قەھفاسىيا و ب ناقى جھى ژئى مەنەخت بووئىن ھاتىنە ب ئاڭكەرن.

پىرىيا نەبىسەرىن عەرەب ئەوئىن قەكۆلىن كرىن بۇ ھىندى دچىن كو ئەو ھەقەبەندىن بەزىدى كورئى معاويە كورئى ئەبى سەفىان كو د بته خەلىفەبىن دووئى بىن (بەنى ئومەيە) ئەوئى سى سال و نىڭا (۶۰- ۶۴ مىش/ ۱۸۰-۱۸۳ز) ھوكم كرى.

تىمەكا دى پىشتراسىتىن دەن كو ئاڭكەرن وان ژ پەيڭا (بەزىدان) ئانكو يا ئاڭرەنەر (الخالىق) د ھەرىدو زىمانىن كوردى و فارسى ۋەرگىرتىبە.

قەشە سەلىمان سائىغ دىبىزىت: (گۆتەنا دروست ئەوھ كو ئىزدى قەدگەرن بۇ خوداۋەندى وان د پەرسىت و ناقى وى بەزىدان يا ئىزدان و ئىزد بوو و ئەقە يا ھاتى د پەرتووكا (تارىخ كىلدو) ژ توما مرچى (چەرخى) نۆزدى زايىنى) قەگۋەستىيە ئەوئى د پەرتووكا خودا (الرۇسەئە): دەرىزە خەلكى باژىرى موغان دىبىزىت ئەوان خودايەك د پەراسىتن ب ناقى بەزىد و نەبىسەرى (تارىخ كىلدو) دىبىزىت: (دەت ئەو توما مرچى كىزىرى دەرىزە بىناتىن ئاڭكەرن ئىزدى ب قى ناقى بىت)^(۱۱۳).

جورج جەبىب پىشتراسىت دەكت كو ئاڭكەرن وان ژ پەيڭا (ئىزىدا) مىترائى زەرەدەشتى (شەمسى) ب رامانا ھەڭكار بان فرىشەنە دەت ھاتىيە^(۱۱۴)، ژ ھەمىيا چوۋبى تىنى ماپە بۇچوۋونى ل سەر ھىندەك نەبىسەران د قى بوارى دا بەدىن، و ئەوئىن كو نەسەبا وان بۇ بەزىد كورئى نەبىسەينى خارچى قەگەراندى ۋەكو پىشت بەستىن ب گۆتارا عبدولقادىرى بەغدادى (كرىيە ئەوئىن ل سەر ئاينى حىلوئىيە (سورا باتىن) و بان ئاينى خودائىن كراس گۋەرىن (تەناسخ) بان مەيمونىيە بان ئىزدى ئەو نە ژ كۇما بسورمانىن ... ئەو ژ ھەقەبەندىن بەزىد كورئى نەبىسەينى خارچى نە و ئەو ل بەسرا بوو، پاشى بەرھەڭ (تون) ژ ئاخا فارس چوۋ)^(۱۱۵).

بەزىدەستكىرى و گەشەپىدائى و دەما رابوۋى ب كازىيا خۇ دەگەل خەلكى و بىاركرى كو خودا بەكە و ئەوئى ھەتاف و ھەيڭ و سىتىر و مەۋەڭ داي و ھەر تەشتەكىن دى ل قى گەردوۋونى ب شىيانا وى چى دەت و ل بىن دەسەلاتا وى بە. و قى ھزرى خۇياكر د ئاڭ ئىزدىياتىنى دا و تا ئەقرو ئاشكەرايە.

۲-چاھى پىشتى ھاتنا شىفادى بۇ لاش:

پىشتى خۇيابوۋنا ئاينىن ئەسمانى و ئابدىولوژىين خوھ ل سەر جفاكىن دى ل دەقەرئى ب رىكا بەلاڭكەرن و كازىكرى ل رۆزھەلاتا ئاقەراسىت ب گىشتى و ل دەقەرا مىسوپوتامىيا و كوردستانى ب تايبەتى سەپاندىن. بان ب ھىزا چەكى دەما بەلاڭكەرن بسورمانەتىن. و ژ ئەنجامى وئى ئابدىولوژىين كەقن بەرھەڭ نەمانى چوۋن و گىرچىكرن و ژ وان ژئى (ئىزدىياتى) ئەوا كەتى د بىن فاكتەرى قەشارتىنى و خۇ پاراسىتنى، ۋەلى ھات كو ئەو باژىنى گىردى د گەل تىگەھا خۇ يا راست و دىرۇكا وئى ھىندا بەكەت ھەكە سەرگەردەبىن وئى بىن ھزرى پەيدا نەبىان دەما رابوۋىن ب لىكەدان و رىكخسىنا وئى ل سەر بىناتىن كەقن د گەل ھىندەك گەۋرىنان ل پەي چەرخى... ژ وان سەرگەردا ئادى كورئى مسافر و بىن دووقدا... ھاتنا وى بۇ پەرسىتگەھا لالشا نۇرانى و ئاكنجىبوۋنا وى تىدا بوۋىيە قۇناغەك گىرنگ د دىرۇكا ئىزدىياندا و دىتە قەبەك د ئاقبەرا كەقن و نوودا و دەستپىكەك ژ بۇ مېزوۋىيا ئىزدىيا ھەقچەرخ... ئەفجا د قى قۇناغى دا (ئىزدىياتى) ھاتە نووكرن و ھاتە دانان د چارچوقەك رىكخسىنى دا و سىستەمەكىن ئاينى جفاكى ژئرا ھاتە دانان و دەقەن ئاينى و جفاكى ۋەسان ھاتە رىكخسىن ۋەكو دەرىنى ژ فەلسەفا خۇ بەكەت تا كو ژ گەۋرىنى و شىۋاندنى بەھتە پاراسىتن.

ئاڭكەرن (ناسان):

گەلەك بۇچوۋن و ھىز سەبارەت ئاڭكەرن ئىزدى پەيدا بوونە و ھىندەك بۇ دچىن كو ھەقەبەندىن كەسابەتىن خەۋارج بەزىد كورئى نەبىسەينە و ب

ھىندى كۆ دەقېن ھەين د ئاشكەرا پىشتراستىيى دەن كۆ (ئىزىد) ھەر خۇدا بخۇيە يان نەقەكە ژ نەقېن ۋى يىن پىرۇز، بىنېرە (قەولنى شىخادى شىخى شارا، قەولنى سىلاقتى جەبىرا، قەولنى بەھرا).

۲- خىلافتەتا بەزىدى كورئ موعاۋىيە بۇ دەمى سى سالا قەكىنشا، ئەقجا نە بەرئاقىلە كۆ شىبابىت ئايىنەكى چىنكەت د قى دەمى كورت دا و سەرھەراي كۆ پەرتووكىن مېژوۋىي دەستىنشانانا ناكەن كۆ (بەزىد) ئايىنەك چىنكەرىت و كەسەك ل دوۋف چوۋى بت.

۳- بەزىد بسورمان بوو ھەر ژباب و كالارا ول سەرھەمى ۋى بسورمانەتى ئايىنى دەولەتا ئەمەۋى بى فەرمى بوو ۋەكۆ ل دوۋف پەرتووكىن مېژوۋىي ھاتى، و ئىزىدىياتى ل ھىچ دەمەكى ل دوۋف ئايىنى ئىسلامى نەكەتىنە و ژ بۇ قى ژى ئەو ھىرش و ۋىرانى و زىانېن ئايىنى ل سەر وان پىشتراستىيى دەتتى: ۋەكۆ ھىرشا بەدرەددىن لوئلوو مىرئ مووسىل ل سالا (۱۲۵۴مىش/۱۲۵۴ز) و ھىرشىن نادر شاھى ل سەر وان و داۋى ھىرش ل سالا (۱۷۴۳ز)^(۱۱) بوو و ھىرشا مىرئ كۆر ل سالا (۱۸۳۴ز)^(۱۸) و ھىرشا ئىبراھىم پاشا بابان ل سەر شىنگالى ل سالا (۱۲۱۴مىش/۱۷۹۹ز) و ھىرشا محەمە شەرىف پاشا ل سەر شىنگارى ل سالا (۱۸۴۴ز) و ھىرشا فەرىق عومەر ۋەھبى پاشا والىن ئوسمانىيا ل سالا (۱۸۹۲ز) و ژ بلى وان ژى ئەو فەتۋاين ئايىنى دژى وان بەلاقبۇۋىن ئەۋىن كۆمەلەك ژ زانايىن بسورمانا دەرئىخستىن، ۋەكۆ فەتۋايا ئەو

لى ل نك ئىزىدىيان چ بەلگە نىنن نامازە ب بەزىد كورئ ئەنىسەمى كرىپت و مېژوۋىي ئىزىدى و دەقېن وان يىن ئايىنى نامازە ب ۋى نەكرىنە، و ئىزىدى ئەوا بەغدادى بەھس ل وان كرى دېت نە ئەو ئىزىدى بن يىن كۆ بابەتن مە ل سەر وان. لى نەقېرنا وان كۆ قەدگەرىتن بۇ باژىرى (ئىزىد) مېژوۋىي واندا نەھاتىيە، لى نە دوۋرە كۆ باژىرەك ب قى نەقى بىتە نەقېرنا و قەدگەرىتن بۇ وان چۈنكە ئەو جەن رەسەنى وان بوو. لى تىما كۆ ھىزدىكرن ژ بۇ نەقېرنا وان

ب پەيھا (بەزدان) ئانكۆ نەقېرنا پان (ئىزىدا) ب واتەيا فرىشتە و ئەو ھىندەك نىزىك د بن ژىۋ راستىي لى چو بەلگە يىن مەكۆم و ب تىرۋتەسەلى نە ئانېنە چۈنكە ئەوان نەقېن ل دەقېن ئايىنى ئىزىدىيان نەبوۋنە و ھەكە ۋەكرىسان دېت دا سەرگەفتى ئىنن.

ۋەلى باۋەرى يا نەقېرنا و قەگەراندنى بەرھەف بەزىد كورئ موعاۋىيە چو راستى بۇ نىنن و نەبىت ئەو ئىزىدى ئىزىدىيان ھەر بەزىدى كورئ موعاۋىيە بىت، و ھەر چەندە قى باۋەرىن رۆلى خۈە د نەق ئىزىدىياندا بخۇ گىرايە:

۱- ل پەمى رۈھنىيا دەقېن ئايىنى ئىزىدىيان ۋەكۆ خۇيا دكەين ۋەلى (ئىزىد) ئەۋە داىىن فرىشتا و پەيداكەرى بەھەشت و ئاگرى (دۆزە) و جووتبۇونا ئادەم و ھەۋايى ب فەرمانا ۋى بوۋىيە، ئەقجا ئەرى بەرئاقىلە كۆ ئەق كەساتىيە بەزىد كورئ موعاۋىيە بىت يان ھەر ئىك ژ موقۇن بت؟ ۋەلى نە و سەرھەراي

شۋىنوار

د چىرۇكا بوونا يەزىدى و ناكۆكيا وى دگەل بابى وى (موعاۋىيە) و چاۋانپيا گىرنەدەستا دەسلەتتىن. وەلى ئەلبەست تىنى پەسنەك بوو ژىۋ روودانين تايىت چو ھافلى ب دۇزىن باۋەرىن ئىزدىيان قە نەبوون، سەرەراي وئى كو روودانين مېژوۋىي ئەۋىن مە خۇباكرىن ئەفسانەبوون و نە د دروستبوون و دىسان ئىزدىيان گەلەك ھەلبەست و قەۋلىن ئايىنى د پەسنا روودانين مېژوۋىي يا ل سەر كەساتىن نە ئىزدى ھەنە و ژىلى يەزىدى كورئ موعاۋىيە. ھەلبەست ھەنە ب كەساتىن مەسېحى و جۋبان مينا پىغەمبەر عىسا (س) و مريەمى و پىغەمبەر موساى (س) و كەساتىن سۈفكەر و بسورمان مينا جەللاجى و عەبدولقادىر گەيلانى و قەضىب ئەلبانى مۈۋسلى و عەلى و عومەر ... و ھتد. ئەقە وئى نادەت كو بىژىن ئىزدى قەللەنە يان جوى بان بسورمانن ... ھتد. ھەكە ئىزدىيان ھەلبەستەك ب (يەزىدى) ھەبىت ئانكو وئى ناگەھىنت كو بىژىن د گەھنى ... ئەۋ ژى ۋەك يىن دى.

بى نەقىت ئاڧكرنا ئىزدى ژ پەشقا (ئىزدى) ھاتىيە گەلو ئىزدى ئىزدىيان كى بە؟ و ژ قەكۈلېن و دوۋچوونان ديار دىت كو ژ كەقن ۋەرە پەشقا (ئىزدى) ھاتىيە و قەدگەرىت بۇ ھزاران سال بەرى زايىنى و ئەق پەقە ل سەر كەلپىچىن ئاخى د سەرەمى سومەرى دا ب ئاۋاكى (ئى-زى-دى) نقىسىيە و ل دوۋف قەكۈلېننن شارهزايىن شۈبىنوارا ئانكۈيا گىنانن پاك دەت بان تە ھەرمى بان ئەۋىن ل رىكا راست د چن ... و دىسان ژىۋ نەئەۋىن شەمسى يىن كەقن گەلەك پەرىستگەھ ھەبوون ژ بۇ ھەتاقى ب ئاقى (ئىزدى) و تىدا بكارى ئايىنى رادىبن و (ئىزدى) ئانكۈيا وئى ل جەم وان خودايى بىند و ھىزا مەزىن دەت ... ئەقجا (مىزە يەسنى) پەي دوۋقۇن ئايىنى (مىزە يەسنى) د گۈتنە خوداۋەندى مەزىن (ئىزدان) و چونكە ئىزدى ژ بەرمايىكىن قان ئايىنن كەقن بوون لەورا د گۈتنە خوداى (اللە) (ئىزدى - ئىزدى - ئىزدان) و دەقن ئايىنن ئىزدىيان وئى چەندى پىشتراست دكەن كو (ئىزدى) ئاقەكە ژ ئاقىن خودايى چاك ئەۋ ژى

ئەلسعود ل سالا (۸۹۱-۹۸۲مىش) كو ب قەرمانا سولتان سلىمان قانۋى بوو و قەتۋا شىخ عەبدولا رەتكى و ئاقدار ب مودەرس ل سالا (۱۱۲۷مىش)^(۱۹). قان ھەمى ھىرش و قەتۋاينن ئايىنى بۇ دەمى سى سەدسالپان ئىزدى قەكىشانە د گىلەشۇكا شەرىن دژواردا و خوە ل بەر وان ھەمى جۈرىن سەمكارىيا گىرنە ۋەكە بەرەقانى ژ وئى باۋەرىيا خۇ و ھىچ رۆژەكى ژ رۆژا ژ بو خۇشكرنا خاترا ژ بلى باۋەرىيا خۇ ب باۋەرىيا كا دى رازى نەبوون.

۱- ئىزدىيانى د نىف پەرتوۋكىن مېژوۋىي دا بەرى خىلافتەتا بەزىدى كورئ موعاۋىيە^(۲۰) ب دەمەكى نە كورن دا بىن ھاتى، لى چەۋا يەزىد كورئ موعاۋىيە ھاتىيە د نىف مېژوۋىيا ئىزدىياندا؟ بەرسىف ئەۋە.

۱- عەقىدا ئىزدىيانىن بەرھنگارى گەلەك جۈرىن زىاننن ئايىنى بوون و ل سەر دەمىن جودا و ۋەئىھات كو باۋەرىيا خوە ب نىقۇن و ھندەك كاروباركرن تا كو خوە ژ شەرى وان سەمكارىيا ب پارىژن. ئەقجا خۇ پاراستن (تەقىيە) د سەرەمى ئەمەۋى دا ھەر ئاقىن يەزىدى بوو ۋەكە ۋەكەھەقىيا وى دگەل ئىزدى. و خوە ب بسورمانەتى د ھندەك دەمادا د ئىنادەر. خۇ گەھاندن ب يەزىدى ۋەكو نەسەب ۋەكو پاراستن بوو پارىزى ھەكە دىلدا ما ژىۋ دەمەكى دىژ و دىتن بىتە باۋەرى و ئىمان تايىت دەما مژارتن باۋەرىن ب رەنگەكى ۋەسان نە ھاتىنە نقىسىن كو نەھىتە گوھارتن، قىن پارىزى يە و پارستنە كارى خوە كر د ئاق ئىزدىيانىن دا^(۲۱).

۲- بوونا ھەشركىيى دناقبەرا يەزىدى كورئ موعاۋىيە د گەل مالىبان پىغەمبەرى ئىسلامى (س) و راۋەستاندا ھىرشىن ئىسلامى ل سەرەمى وى ۋەكر ئىزدى بىمىن د نەناھىيەكى دا ژ غەزا و ھىرشىن ئايىنى دژى وان و مانەقە دەمەكى قەژىكرنا كاروبارىن ئايىنى دا بىن ترسال دوۋچووننن باۋەرى و عەقىداقە ژ لايىن بسورماناقە و ژ بەر وئى چەندى پىشتىگىرى لى كرن و قىان نەكو ۋەكو باۋەرى بىن كرن ۋەكو ھندەكان ھىزىكرى.

ھەژى گۈتنى كو ئىزدىيانىن ھەلبەستەكا ھەي

خودايە ئىموي فرىشتە و گەردوون و مرقۇف داين و ل
قېرە چەند دېرەكىن ژ فان دەقا: (قەولن سىلاقت
جەبىرا)¹¹⁶

سولتان ئىزىد ب خۇ بەدشايە
ھەزار و ئىك ناف ل خۇ دانايە
ناقى مەزن ھەر خودايە

* * *

بىرە فان ھەردو سەبەقان ژ (قەولن شىخادى
شىخىن شارا)¹¹⁷

سىلاقت من ل وئ دىوانى
ل وئ مەتبەخى ل وئ شىلان
ئەو جى يى دىن و ئىمانى

* * *

دىن و ئىمانىت مە ژ وئ يە
حەقىقەتتا مە ژ وئ جەودى يە
كو ئىزى ب خۇ خويى يە

* * *

زەو حاسل د كەن مراز
سلتان ئىزى خالقمە د گەرىت ب ھەزار و ئىك لىاسە
دقنىت ئەم ب وئ سۇرى بكمىن ناسە

* * *

ئەفە دەقەكىن دى يە ژ قەولن انافرىنا دونياين)¹¹⁸

سلتان ئىزىد رەب ل سەمەدە
ئەفراند ھەفت ملياگەتە
جودا كىرن نۇز و جەننە

* * *

ئەفە مالكىن دى نە ژ قەولن (سىلاقت جەبىرا)¹¹⁶

سولتان ئىزىد د زانە ل بەحرە چەند كەشكول ئاقە
ئەفە دونيا ل باوى ساعەت و كافە
ئىموي ھەوا كىرە بووك و ئادەم كىرە زافا

* * *

دەما مە نىرى يە فان دەقەن بەرى ژ مەرا خۇيا
دبىت كو ئىزىد ئەوە خۇداين خۇراگر و دائىن فرىشتا
و پەيدا كەرى بەھەشت و ناگرى (دوژە) و زانايە چ د
ئەرد و ئەسمانى دا ھەبە و ھەر ئەوە دائىن ئادەم و
جەواين و فەرمان دايە وان بىنە جەوت و ئەو دائى يە
و د خودان شىبانە د ھەر تىشتەكى دا . .

ئەو ئاقەكە ژ ناقىن خوداين ژ ھەزى يى ئىزدىياتى
پىئە بەندىبوى چونكە ئەوان ھەر ژ كەقندا خوداين
مەزن ب قى ناقى (ئىزىد) ناسى.

ھەر وەسەن ئىزىد ب داسەن ھاتىنە ئاقكىن ژ بەر
ئاينىن وان يى كەقن (مزدە يەسەن) (بوو) داسەن
ئانكو ھەقىقەتدەن راستىن و گىرتنا رىكا راست و ئەو
ژى (مزدە يەسەن) نە ئەوا باين مېزۇووين ھىرودىت
لى بەحسكىرى¹¹⁹ و جەپن داسەن تىدا د ئاكنجى د
كەقنە ئالىي رۇژھەلاتى ژ دەريا (خەزەر) و پاشى بۇ
كەلەك دەقەرا بەلاف بوون و تىدا ئاكنجى بوون و
بازىرىن وان ب (دەستان) د ھاتنە ناسەن ئانكو وەلاتى
(داھە - داسە - داسەن).

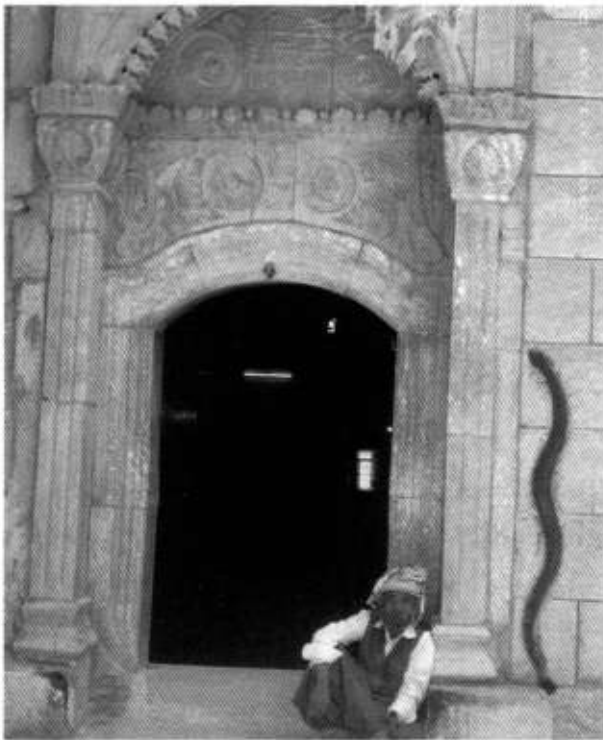
حامد عەبدولقادر دېزىت كو تاگرىن زەرەدەشتى
دگۈننە خۇ (مزدە يەسەن) و مزدا ئانكو (راسەن) يان
خودا) و سەنى واتە (رىكا ئىمانى و باوهرىدانى)¹²⁰ و
ئەو دېنە داسەن ئەوپن رىكا راست (مزدە) گىرتىن و
دېتەن چىباين داسەن ب وان ھاتىبە ئاقكىن چونكە
وەلاتى وان بووئە.

پەرستگەھا لالاش

داود خەتارى

وەرگىران: مۇسەدەق توشى

ھەرۋەسان ئەف پەرستگەھە ب دووراتىيا (۵۱كەم) دكەڧىتە ژىرىن رۇژھەلاتىن دھۆكۆن، ل سەر خىچا پانى ۲۸،۴۵ باكوور و ۴۳،۲۰ باشوور^{۱۱}، بلنداھىيا ڧى پەرستگەھى ل سەر ئاستىن دەرياي نىزىكى ۲۱۰۰

دەرگەھىن قاپى ل پەرستگەھا لالاش

پەرستگەھا لالاش دەھتە ھژمارتن گىرنگىرتىن جەھىن پىرۇز بىن ئايىنى ئىزدىياتىن و سالانە خەلكەكى زۇر ژ جەھىن جودايىن جىھانى سەرەدانا ڧى پەرستگەھى دكەن و جەھكى تايبەت د دلنى عىراقىيان ب گىشتى و كوردستانىيان ب تايبەت ھەيە، ژكەڧندا ھەنا نھا پەرستگەھا باوھىدارىن رۇژى (شمسانى)بوو، بەرى ھاتنا شىخ ئادى كورى مسافىرى (س) و پىشتى وى ژى گەلەك ژكەسايەتتىن سەر ب رىبازا سوڧىياتىن ڧە سەرەدانا ڧى جەھى كرىيە، لالاش پەناگەھا وان بوو و ئەو جەھ بوو بىن وان ژ پىرانىيا خەلكى ڧەدەركەت و جەھكى پىرى ئاڧا سازگار كو ژ كانىين پىرۇز دەردكەفت، ئىزدى د وى باوھىردانە كو ئەف جەھ وارگەھا بابىن مەرۇڧايەتتىن ئادەم پىنغەمبەرى (س) بوو.

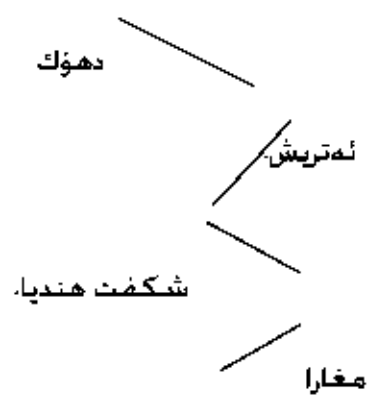
پىكا ئىكى

جەھ و دىرۇك:

پەرستگەھا لالاش دكەڧىتە باكوورنى باژىرنى مووسلى ب دووراتىيا (۴۵كەم) و (۱۱كەم) دكەڧىتە ژوورىن باژىرنى شىخان (ئىسڧنى) و رىكىن وى دناڧ گەلىەكىرا دىبۇرىت دىبىژنى گەلىن خودىدا،

نېشانىن چاك و سالحاندا سەنگەكا ب بەاتر د دەنەنە ۋى جھى قى ھەموۋىن ئى پىرۇزىيەكا مەزىن داىە قى جھى كو ب چاف ھەر ئىزدىيەكى ئەو جھى پىرۇزە بى مروف تىدا خۇ بۇ ۋى خوداى د چەمىنىت بىن ئىان داىە ھەر تىشتەكى.

بەكەمىن كەسىن ئەورۇپى بىن پەسنا قى جھى كرى ئەنىسورس ۋىيام (فرەنسىس) بوو، ھەر ئەو ئى بەكەمىن ئەورۇپى بوو بى سەرەدانا قى پەرستگەھا پىرۇز كرى، ھەر ۋى ئى ل قى جھى گولۇن فرىيون بىن پىنپىن سور خەملاندى دېتىنە كو درىژىيا وان د نابقەرا (۳-۴) ئىنجانە دگەل بەژنەكا گونجاي، رۇمانقىسا نافدار ئاجاسا كرىستى ئى د پەسنا قى جھى دا گوتىبە: (ب تەناھى و سەرنجراكىشىا خۇچ جھەك ل جىھانن مىنا قى جھى نىنە...)^(۴).

گەلەك ژ دىرۇكنقىسىن سەرەدانا ۋەلاتن نابقەرا دو رووباران كرى و ل دووف شوپنوارىن ۋى گەراىن ل سەر لالاشن نقىسىيە، ژ وانا ئىبنولئەسىر و ئىبن لخەلەكان و ئەبو ئەلفىدا و بىن دى، دەمىن دەرىارەى شىخ ئادى پەيئىن بۇچوونا ھەموو نقىسكار و فەكۆلەران ل سەر پەستگەھىن يا ھەقگرىيە، باقوت ئەلحەمەۋى د پەرتووكا خۇدا ب (ئىلش) نابقىرىيە كو گوندەكە ل بنارا چىاي ل دەقەرىن دكەقنە رۇژھەلاتن مووسلى^(۵)، د دەقەك ئاينى دا كو ب قەولى (زەبۇنى مەكسور) دەيتەنىاسىن و

بىيانە و دكەقىتە نابقەرا سى چىان چىايىن جەزەت (Hizrat) ل رۇزئاقا و مىشەتى (Mishat) ل ئىرى و غەرەفات (Arafat) ل ئورۇ، ژ بلى چەند رىكەكان چ تىشتەكى دى ئان چىايان ژھەشجودا ناكەت و بلنداھىيا وان دگەھىتە ۱۰۰۰ مەئران، دارىن بەرۋى و ئوى و چنار و كەزان و گوھىشك ئان چىان د نخبىن زىدەبارى سرۇشتى وانى جوان و پىرۇزىيا ۋى جھى.

د قى گەلىدا ھژمارەكا زۇرا دارىن زەينوونى و دارىن دىتر ل بەر جوۋىپىن ئاقى ھەنە، چەند گوند ل دەشت و پاناقىن دەورۋەر و دناق گەلى و چىاندا ھەنە، ناحىا ئەترىشنى ب دووراتىيا (۱۳ كم) دكەقىتە ئورۇپى پەرستگەھى، گوندى شكەفتەندىا تىن دو كىلەمىتران گوندى مەغارە تىن سى كىلومەتران ئى دوورن، د دەمىن خۇدا ھندەك گوندىن دى ئى ل وان دەورۋەرەن ھەبوون ۋەك گوندى مكىرىس ئەۋى شىخ فەخرەدىن كورى ئىزدى مىر^(۶) لى دژىا، ب رەخ گوندى بەرۋىرئ فە بوو، ھەرۋەسان ھندەك گوندىن دى ل گەلىن خودىدا ھەبوون ۋەك گوندى زىوا ئىسىبىيا و كانى بەرۋىرئ و مۇسەكا.

(خانا ئىزى) دكەقىتە ب رەخ پەرستگەھى فە و ل دەسىپىكا رىكا، ئەقە وىستگەھا رىشېنگان و جھى مىھقانان زىدەبارى ھندى كو خواندنگەھەك بوو خەلەكەكى زانىستىن دىن و دىيائى لى ۋەردگرتن، دەمىن ژ وئىزى بەرەف پەرستگەھى دەھى دى قەننەركا سىراتى (پرا سىراتى) كەقىتە بەرسنگى تە، پىشتى كو تو بىنەكا دى ب رىقە دچى دى ھەموو تىشت تەنا و ئارامىن و ل ۋى دارستانن د ناق و ان جوۋىن ئاقىدا دى ھەست ب تەناپى كەى^(۷).

كانىن ناقا سازگار ھەردەمىن سالىن تەژى پەرستگەھى نە، د مەھا ھافىنىن دا ناقەكا تەزى و د ۋەزى زىستانا ب بەفر و باراندا ناقاكا گەرمە و دىبھاراندا ئاقەكا ل ئاستىن سەقايىن ۋەزى يە، دەنگى تەبرو تەۋالا ب تايبەت خواندنا كەوان دگەل بىئەنا گۆل و كولىلكان د ۋەزى بەارتدا ھىژ جوانىيەكا سرۇشتى دەنە پەرستگەھى، ئەف جوانىيە دگەل ھاتنۇچوونا بەردەواما مچىئوران د نابقەرا قوب و

دەپتە زفراندن بۇ شىخ فەخرەدىن كورئ ئىزىدىن مير دا ھاتىيە:

پەدىشا ل مەركەبىن دېوو سوارە
لئ سەيرى چار كئارە
ل لالاش سەكنى گۈت، ئەف حەق واره
حەق واره و سەكنى
ھېقۇن ھافىتە بەحرئ، بەحرپن مەبىنى
دوخانەك ئى دېوخنى
چارە تەبەق ئەرد وئەسمان پى ئۇنى

ئەو دەقەرا پەرسىنگەھا لالاش دكەقئىن ب (داسن) دەپتە ئاقتىن ياقوت ئەلخەمەھوى⁽¹¹⁾ د (معجم البلدان) دا دەريارەى عەشیرەت و تیرەپىن كوردان نقىسىيە كو گرنگىرىنن وان (جوزقان، زۇم، لۇر، جەلالى و داسن) ن. دېرۇكتىفیس ئەلبلازەرى د پەرتووكا (فتوح البلدان) دا دېئىت: عومەر كورئ خەتابى ل سالا ۲۰ مئشەختى عەنەبە كورئ فەرقەدى سەلەمى كرە والىن مووسلى، خەلكن نەپنەوا شەرى وى كر، بەلى ئەو شىبا ئاسىگەھا (حصن) وئ يا رۇژھەلاتى ب زۇرى بگىرت و ژ رووبارى دىجلەى دەريازوو، خەلكن ئاسىگەھا دىتر ل سەر دانا جزىن دگەل وى پىنكھاتن و رىك دا وان بى بىت ژ وئىرى باركەت، ل مووسلى چەند وارگەھەك دىتن خەلكن وان ل سەر دانا جزىن دگەل وى پىنكھاتن، پاشتر مەرج (مىرگ) و گوندىن وئ و ئەردى باھەزى و باعەدى و حەبتون و مەعلە و داسىر و ھەموو وارن كوردان گرتن، ئەلىاس كورئ ھىشامىن كەلى بى ژ زارى بابى خوقە وى ژى ژ بابى خوقە بۇ من قەگىرايە بۇ من قەگىرايە، يەكەم كەسىن نەخشە بۇ مووسلى دانای و عەرەب لى ئاكنجىكرىن ھەرسەمە كورئ عورفەبىن بارقى بوو⁽¹²⁾.

پەيقا لالاش:

لالاش ئەو پەرسىنگەھا پېرۇزە يا ب دىرتىيا دېرۇكى خودى تىدا ھاتىيە پەرسىن، ژەرنەبوونا بەلگەپىن قەبەر ل دۇر ئاف و دېرۇكا قى پەرسىنگەھى ئەگەرى

وى چەندى يە كو گەلەك را و بۇچوون ل دۇر ئاقتى وى ھەبن:

۱- لالاش پەيقەكا كوردى بە ژ دو برگەيان (لا) ئانكو جەب يان دگەل و برگا دووي (لش) ئانكو لەش، بەدەنى تىشتى.

۲- لال و ھش (لال) ئانكو كەر و ھش ئانكو بى دەنگ، ئانكو د قىت مرۇف ل وى جەبى بى كەر و لال بىت چىكو جەن پەرسىن بە⁽¹³⁾.

۳- د زمانى ئاقتىستايى دا لالە ئانكو خەتیرە يان مەشخەل، بەلى ھش يان گەش ژى رامانا روناھىن دەت ئانكو (خەتیرە- ژندەرى رۇناھىن).

۴- د زمانى ئەكەدى دا لالاش ئانكو رۇناھى و كەسكاتى و ژيان⁽¹⁴⁾.

۵- ئىلىش خوداۋەندەكى گۈتياىن بوو جەن وى ل چىباىن جەمىرىنى بوو⁽¹⁵⁾.

۶- پەيقەكا لىكدايە ژ دو برگەيان پىكدەپت: ئاش- ئاشا د زمانى ئاقتىستايىدا ئانكو راستى، ھىز، قانوون، خوداۋەند⁽¹⁶⁾.

۷- لالەش پەيقەكا كوردى فارسى يا كەقنە، لالە كۆلەكا جوان و بچووك و رەنگىنە، پراتىيا وان رەنگ سوورن⁽¹⁷⁾.

۸- لالە ئانكو لەمپە، چرا ئانكو ژندەرى رۇناھىن بە⁽¹⁸⁾.

۹- لالە= ئاگرە ژندەرى خۇگەرمكرن رۇناھىن بە، دەپتە گۈتن لالەبى نور⁽¹⁹⁾.

۱۰- لالەۋەش= لالە و شىن- لالە ۋەشانىن⁽²⁰⁾.

۱۱- دوور ناھىتە دىتن لالاش پەرسىنگەھا خوداۋەند عەشتارى بىتن، ھەردو شاھىن ئاشوورى (ايلو شۇما) و (ارىشۇمى ئىكى) ل پاش خۇ ھىلاينە تىدا دەن دياركرن كو وان پەرسىنگەھىن خوداۋەند ئاند و عەشتارى ل گەلەك جەھان ئاقتارىنە⁽²¹⁾.

۱۲- ئىلىشتو، خودى د زمانى بابلى دا⁽²²⁾، ئانكو جەن پەرسىننا خودى.

۱۳- لالاش، خوداۋەندى ئارىيان ھەروەكى حامد

عەبدولقادر د پەرتووكا (زردىشت نىبى الايرانىين) نىسىيىه^(۱۸)

۱۴- لالاش: ئوراش ئاقىن خوداۋەند ئانكى يىن سۆمەريان بوو^(۱۹) ۋە ئەم ئىزدى ۋەسەن باۋەردكەين كو سۆمەرى بابكالكىن مەيىن كەقەن.

۱۵- پەيشا (ئېلىش) د ئاشوورى دا ئانكو بلند، بالا كو ئەقە دگەل بلندى سەنگا پەرسنگەھا عوشنار دگونجىت^(۲۰).

۱۶- لالە، د زمانى فارسى دا ئانكو رىقەبەرى خواندىنگەھى، (ش) پەسەنە بۇ ئاقى، گرىنداي پەيشا خوداۋەند (خودان) يا دىنى يە، ب كورتى داكۆكىن ل سەر مەلبەندى سەرۋىكانىيا ئايىنى دگەت.

بەلى بۇچوونا ژ ھەموويان ئىزىكتر بۇ راستىين ھەروەك د دەقەن ئايىنى دا ھاتى:

۱- لالاش: بەھەشتە ۋە ژۆدەرگەھى ۋە (قوبلەتا بدورە)، بەرى ئافراندا ئەردى ئەو ل ئەسمانى بوو، دەمىن عەرد ھاتىيەئافراندىن ھەتا لالاش نەھاتىيەخوارى سەقامگىر نەبوو ژبەركو ھىقىنەك ئىدا بوو ۋە ب ۋى ھىقىنى عەردى دەست ب رەقبوونى كىر ۋە قەبارەين خۇيى نھا ۋەركىت، ھەروەك د فى قەۋلى دا ھاتى:

د دلى من دا نە ماچوو چۆرە
پە دشاين من لالاشەك ئالفاكروو ل ژۆرە
دەرگەھ لى دانا قوبلەت بدورە^(۲۱)

۲- د پىرانىيا دەقەن ئىزدىياتىن دا ئاقى لالاش ھاتىيە ۋەك ھىمايەكى يە ھىقىنى ژيانى بان نھىتىيا ژيانى كو ئەو ب خۇ ھىقىنى عەردى يە:

ئەرد ماچو بەھتى
بىخودەكى خەتى گىت، عمىزىن من ئەرد بسورى
ناتەبىتى
پشتى چل سالى بەژمارە
ئەردى بخۇرا نەگرت خەشارە ھەتا لالاش دناقدا نەد

دھات خوارە

لالاش كو د ھاتە

ل ئەردى شىن دىوو نەباتە
پىن زەيىنى چقاس كنىاتە^(۲۲)

پىرۇزىيا لالاش د دەقەن شەھدا دىنى^(۲۳) دا ھاتىيە ۋەك:

ھەر ئومە ھەر ئومە
نە خوارنە ۋە نەخومە

شەھدا دىنى من بنافىن خودى وئاوسى مەلەك
دېت رەۋە

شەھدا دىنى من ئىك ئەللا

مەلەك شىخ سىن (ئاوسى مەلەك) حەق حىبب اللە
مەقلوب ۋە مەرگەھ سەلا

سلافىت مىزا ل لالاشى ل مەقلوبى ل مەرگەھى
چىتەت قويا ل ۋى ئەردى، ئەردى ئىزدىخانە
سەر دكىشەتە بەر شىخامى، عىبانى ۋە سىجودەھى

سلىتان ئىزى پەشىن مەنە

كانىيا سىبى مۇرا مەنە

كاف ۋە مقار ۋە مزىم حەجا مەنە

قوبلەت بدۇر قوبلەتا مەنە

شىخامى پادىشاين مەنە

شىشىمس مەسەبىن مەنە

بىنايا چاقىت مەنە

ژ ئەقا چوۋىي دىار دىت كو (لالاش) د باۋەرىيا ئىزدىياتىن دا پىرۇزىيەك ھەبە، ئەو ژى ژبەركو ل دوۋف مىتۇلوژىيا ئافراندا كنىياتى پىرۇزىن پارچە يە ل سەر عەردى:

۱- لالاش ھىقىنى عەردى يە ۋە ئەگەر ئەو نەبا مە

عەرد ب فىن شىۋازى ۋى يىن نھا نە دىت.

۲- كانىيا سىبى لى يە مەۋقەن ئىزدى لى ژ گونەھان

(تەمىد) دەھىنە پاكىرن.

۳- ئىزدى د ۋى باۋەرنىدا نە ھەردەمى يەك ژ وان دىرىت

ھەنە، ھەرۋەسان ھىندەك نىشانىن كەسايەتتىن مەسىحى و مۇسلمانان ئەۋىن ھەقچەرخىن ئادى كورئى مۇسافىرى لى ھەنە.

۱- گەلەك بەر و دار (دەرەختىن) پىرۇز لى ھەنە.

۷- ھەرتايىنەكى پەرسىتگەھەكا سەرەكى ھەبە باۋەردارىن بۇ ھەجىن دچنە وئىرى، لالاش زى ھەجا ئىزدىيانە.

پىشكا دوۋى: مەزار و نىشانگەھ

ئىك: مەزار و قوب

• گەلىن لالاش^(۲۴)

خواندنگەھ يان خان،

ئەو ئاقاھىيە يىن دكەفئە سەر دوريانا پەرسىتگەھا لالاش رىنكا ئىسفنن- ئەترىش، ب دوراتىيا نىزىكى دو كىلومەتران ژ ئالىن چەپن يىن رىنكا دچىتە گەلىن لالاش خانان ئىزى بەرچاڧ دىبىت، ب بەرىن مەزىن و دىزىننن ئەندازىارىن سەرنجراكىنش ھاتىيە ئاقاكرن قوب دكەفئە سەر شەش سىتوونان و (۴) دەرگەھ و (۱۱) پەنجەرە ھەنە، ب رەخفە ئاقاھىيەكى دىتر ھەبە كو ۋەك گۇڧا دەۋاران بوو، ئەو دەۋارە لى دەھانە ھەۋاندن يىن بۇ ئىنان و برىن و قەگۇھاستىنا باران مفا زى دەھانەۋەرگىرن، ئەندازەيا ھەر دەرگەھەكى ژ وان چوار دەرگەھان (۱۶۰سم × ۲۸۰سم) ە و درىزىيا ئاقاھى ۲۸م و پانىيا ۱۶ مەترە ب بلنداھىيا ۵ مەتران^(۲۵). سەدسالىيا چۋاردى ئەف خواندنگەھە يا بەرھەقبوو بۇ مامۇستا و خوئىندكاران، يىن ۋەك (شىخ فەخرەدىن كورئى مىر بەزدى، پىر رەشى ھەيران، بەسى جەم و يىن دى) دەرس لى دگۇتن و دەقىن ئايىنى لى تووماردىكرن.

قوب و مەزار

ل پەرسىتگەھى گەلەك قوب و مەزار و نىشان ھەنە، قوب ئاقاھىيەكى قۇچەيى (مەخروتى) يە، دكەفئە سەر بنواشەكى چۋارگۇشە، ئاقاھىيەكى ب ھەفت كوزىيان دكەفئە ھىنداڧ ئەو زى ھىمايە

روحا ۋى كەسى د ھىتە جەن (حەق و ھىسبان) ل ناپ پەرسىتگەھى و ل وئىرى ل دوۋڧ چاكى و خرابىن ۋى دھىتەداگەھكرن، يان دى چىتە بەھشىن يان بۇ ناپ ئاگرى ل نھالا ۋاۋەلىن دى ھىتەئەشكەنجەدان و خودانى كرىارن خراب دى ژ وئىرى زى چىتە دوزەخى.

۴- كانىيا سىپى ل وئىرى يە كو پىرۇزىن ناپە و كانىيا زمزم و ب ۋى ئاقى ھەجا ئىزدىيان دروست دىبىت.

۵- قوب و مەزار و نىشانىن ۋەلى و چاكىن ئىزدىيان لى

قوب و نىشانگەھ

- ۲- سوکا مەعرفەتى
- ۳- ئامادىن
- ۴- شىخالى شەمسى
- ۵- شىخ بابك
- ۶- خاتوونا فەخرا
- ۷- پىر مەھمەدى بۇز
- ۸- ناسرولدىن
- ۹- ست حەبىبە
- ۱۰- پىر دەلى
- ۱۱- پىر خەتەبىن پىسى
- ۱۲- گەلىن خەتەبىن پىسى
- ۱۳- پىرافات
- ۱۴- پىرەھوال
- ۱۵- شىخ جىنىد
- ۱۶- پىر سىنىن بەھرى
- ۱۷- بابادىن
- ۱۸- پىر تۇكل
- ۱۹- پىر ھاجىيال
- ۲۰- جەن سمانا شىخ ئادى
- ۲۱- پىر مەمى شىفان
- ۲۲- شىخ ئىسماعىل
- ۲۳- گەلىن پىر بوب
- ۲۴- شىخ مەند
- ۲۵- پىر ئالى
- ۲۶- پىر ھەسنالكا
- ۲۷- پىر مەھمەدى رەشان
- ۲۸- پىر ھەسەننى مەمان
- ۲۹- شىخ مەھمەدى باتنى
- ۳۰- شىخ سىجادىن
- ۳۱- شىخ عەقدال بەگ
- ۳۲- مەزارى شىخخەسەن
- ۳۳- شىخ موساين سىور (الاحمر)
- ۳۴- ئىزدىن مېر

بۇ خەفت فرىشتەبان، ل ھىداف ژى ئاقاھىيەكن بازىھىي ھەبە كو ھىمايە بۇ بازىھىيا عەردى و ل ھىداف ژى ئاقاھىيەكن مەخرونى ھەبە ۋەك تىزگانە دىبىزنى شاخ و ھىزمارا وان دوۋازدە شاخە ل بلنداھىن دگەھتە ئاقاھىيەكن نىقبازىھىي كو ۋەك كەرى رۇژى دىبارىبىت ل بلنداھىيى ژى خۇ ل سەر ئەۋى ئىزدى دىبىزنى (ھەلىل) كو ژ سى تەپان ب قەبارەيىن جودا پىنكەھىت، ئەۋ ژى ھىمايە بۇ سى (اقنىم) ئىن خوداۋەندى ل ھەلىلى پارچەيىن قوماشى ب قەبارەيىن ۋەكھەف ب رەنگىن تىزكىن رۇژى ھاتىنەگىردان كو ھىمانە بۇ رۇخى.

قوبىن پەرسىتگەھا لالشا:

- ۱- قوبا شىخ ئادى كورنى موسافىرى.
- ۲- قوبا شىخ ھەسەنى (ابى بىركات).
- ۳- قوبا شىخ شەمسەدىن كورنى ئىزدى مېر.
- ۴- قوبا كانىيا سىپى.
- ۵- قوبا شىخ موشلج.

۱- قوبا شىخ موساين عەنزەلى، ھىدەك دىبىزىن ئەۋ قوبا ئىسماعىلىن عەنزەلى و شىخ ئادىن دوۋى و سىتيا ئىس دابكا شىخ ئادى كورنى موسافىرى بە، ئەف جوداھىيە د بۇچووناندا ژ ۋى چەندى ھاتىيە كو ئەف قوبەبە كەتتەبە ھىداف ئاقاھىيەكى مەزىن گۇپىن گەلەك چاكان يىن پىنشتەر مە ئامازە پىكرى لى ھەنە، ھەركەسەكى بىراق كرىيە قوبىن بۇ ۋى كەسى بىزىرىن يى ئەۋ ب باشتر دىبىن.

ئەز ھىتبار بووم ژ خەۋى بە

كەش دكەم سىئىزا سىبى بە

لالشا نورانى ل سەرە

بوۋىە خودانا قوبىيە

ھىدىكە مەزار و نىشانن ھەروەك د نەخشەيى^(۲۱) دگەل وئىنەبان دىارن:

۱- جەلسا (روونىشتىنگەھا) شىخ ئادى

- ۳۵- كانىيا سېي
- ۳۶- جل مىران
- ۳۷- كۈچكا زۇرو
- ۳۸- پېر مەند
- ۳۹- ئىسحاقى كوردى
- ۴۰- پېر جەجى غەلى
- ۴۱- شىيخ غەببولقادىرئ گەيلانى
- ۴۲- شىيخ شەرەفەدىن
- ۴۳- پېر ئومەر خال
- ۴۴- شەخسنى باتى
- ۴۵- پېر محەمەدى پەرسىستان
- ۴۶- پېر مەروان
- ۴۷- پېر جەروان
- ۴۸- پېر جەجى مەحموود
- ۴۹- بەرئى غەرفاتىن
- ۵۰- پېر مەحموود
- ۵۱- ئەلو بەكر
- ۵۲- پېر ئىسىيا
- ۵۳- شىيخ بەكر
- ۵۴- كۆلانا دەنا
- ۵۵- كۆلانا زەبىنيان
- ۵۶- كۆلانا شىيخ مەند و شىيخ فەخر.
- د فەكۇلېنا گەپۈكى رۇسى ئاگناتىف بىزىن^(۱۷)دا يا سالا (۱۸۴۳)ئى نەخشەي پەرسىنگەھى ب قى رەنگى ھاتىيە دياركرن:
- ۱- دەرگەھى ئىكى بىن پەرسىنگەھى
- ۲- رىكا ئاقبەرا گۆرەپانا ئىكى ھەتا يا دووئ
- ۳- گۆرەپانا ھەيكەلى ئىكى
- ۴- زوورەكا فەكرى
- ۵- گۆرەپانەكا گىشتى
- ۶- ئاقاھى ب پىنج بركان و قوبەكا بچووك
- ۷- ئاقاھىيەكى بچووك بىن گۆرى
- ۸- ئاقاھىيەكى دەرگەھ گرتى
- ۹- ئاقاھىيەكى ل سەر گۆرى و دەرگەھەكى گرتى
- ۱۰- ئاقاھىيەك ل سەر گۆرى
- ۱۱- ئاقاھىيەكى د شىكەفتىن قە و دەرۈكى د رىكا پەنجەرى را
- ۱۲- ئاقاھىيەك ب قوبەكا مەزىن ل ھىنداف مەزىرى شىيخ ئادى ب بلنداھىيا (۲۸) بىن بان
- ۱۳- ئاقاھىيەكى دەرگەھ گرتى
- ۱۴- ئاقاھىيەكى دەرگەھ سېي و
- ۱۵- تونىلەك ل ژىر غەردى
- گۆر (تربا)
- برك
- پىادەروو
- كۆلەكا ئاگرى
- مال
- شىكەفت
- رىك
- ستوونا ئاگرى (اسطون النار)
- ھىندەك نىسسىن ل بلنداھىيا دەرگەھى و ھىندەك ل سەر دىۋارى ھاتىنەنەخىشاندىن ئەو ژى سى پىشكىن:
- ۱- ل نىقەكى ئەف نىسسىنە ھاتىيە (ھىزا تارىخ رىسنى بىن شىيخ ئامىر... ھو شىيخ عادى من بىن الخدم الاتقىاء... وجاء الى ولى الله، الله يحرسة برويا القوة، ويقف عند الباب مرخصا ۱۲۳۰-۱۸۱۵م).
- ۲- ل ئالىي چەپىن: گۆرى شىيخ ئىسماعىلىن ئەنزەلى (نىسسىنەكا بىن سەرۋەر و تىكچوۋىيە، دىيىت پەيوەندى ب كەسەكى تىزىكى شىيخ ئادى بان تىزىكەكى وى قە ھەي).
- ۳- ل ئالىي چەپىن (يا ھىزا الذى تسرع في انتظار مشيئة الله نحو الشيخ عادى... حسين بكابن جعفر بك (۱۲۳۱-۱۸۱۶ م) ۱۸۱۶م) ھىندەك نىسسىنەكى ل سەر دىۋارىن حوجرى ھاتىنە نىسسىنە دىياندا نەبوو مفا ژ خواندنا وان بىتەۋەرگرتن ۋەك: (تارىخ كەفە تىر مەتجىج) الشىيخ عادى فى زمن حسين بك (۱۲۳۱-۱۸۱۶ م)^(۱۸).

گىچىكرنا قوبەيان:

ژ كەقندا بۇ قى مەرەمى گىچ ژ كەندى دوغاتا
^(۱۹) دىنن، ئەف كىراره ب بەرھەقبوونا بابە شىخ
و ئەندامىن جئاتا روحانى و كەسابەتتىن ئايىنى
و مەزىن ئىزدىيان و قەوالان ل رۇزا دوشەمبى
دەوروبەرى ۱۳ نىسانا رۇزھەلاتى ژ ھەر سالەكى^(۲۰)
دەتەئەنجامدان و ئەف رۇزە دكەفتە پىشتى سى
رۇزان ژ تەوفا دوغاتا، ئەف كىراره ب رەنگى ھىدەك
رئورەسمىن ئايىنى دەتەئەنجامدان و سەما
و گوفەندىن ئايىنى ل بەر سازىن دەف و شىبابا و
ب دەنگى قەوالان تىدا دەتەنەكرن، پاشتر گىچ
ژ كوپرھان دەپنەدەر تىركىن ژ ھىرى چىكرى
دادگرتن و ب دەواران دەتەئەگۇھاستىن بۇ لالشى
و مەزارىن گوندىن دى نەدبوو بەرى قى رۇزى بان و
دېوارىن خانىيان ب ھىرىن بىنەكورتانەكرن، بەلى
نھا و ژ ئەنجامى پەيدابوونا كارگەھىن گىچى و
ب ساناھىكەتەن قەگەھاستىن وى راستەوخۇ گىچ
ژ كارگەھى دەپتەن، ھەرۋەسان پرائىبا قوبەھان
نھا بووینە جەلان لەوما پىدقى ب گىچىكرنى نىن،
بەلى مخابن ھۇستايىن ئافاكرنى پىگىرى ب ھۇمارا
شەخىن پىدقى نەكرىبە.

پەرستگەھى ب نھالا (واوەلىن) دەپتەنەفكرن دى
ھىتە ئەشكەنجدان، ئەف نھالە د كەقىتە نەقبەرا
چىابى مەشروكىنى و چىابى عەرەفاتى، ئەگەر ژى
ئەھلى بەھشتىن بىت پىشوازى لى دەپتەكرن بۇ
بەھشتىن دەپتەھنارتىن^(۲۱). ئەف پره دكەقىتە ھىدەف
رووبارى پەرستگەھى نىزكى كىلومەتر و نىشان ژ
خواندنگەھا ئايىنى نوورە و درىزىيا پرى (۱۰م) و پانى
(۳م) و بلندەھى (۱م).

دارا ھەوى:

ئەف دارە دكەقىتە نىزكى كانىيا سېى،
ھەر كەسىن خەوا وى كىنم بىت دەپتە قىزى و
دەپتەچارەسەركىن، چارەسەرى ژى ب وى چەندى
دبىت زارۇكەكى دىننە نىزكى دارى و دكەنە د
لاندىكەكىدا و لاندكىن دھىنن، بان ژى پارچەكا بچووك
ژ دارى دىنن و دكەنە ژىر سەرى زارۇكى، بىنا دارى
ژى ب ددانان و چاقىن نوقاندى دەپتەكرن، ھەژىبە
بىزىن دارا بەراھىن ھىك بووېە و ئىكا دى ل شوپىنى
ھاتىبە چاندن^(۲۲).

كۆلانېن پەرستگەھى:

ل پەرستگەھى كۆلانېن ژىرى ھەنە:-

-كۆلانا دەنا

-كۆلانا زەبىنبا

-كۆلانا ئىسىبىيان

-كۆلانا باغەدرى

-كۆلانا شىخ مەندى

-كۆلانا ئىسفىن

-كۆلانا ستىا ئىس

-كۆلانا خىزى

قەنتەرىن پەرستگەھى:

دو قەنتەرە ل پەرستگەھى ھەنە، ئەو ژى،

-قەنتەرا ئاقى

پرا سىراتى:

ل دووف باوھىريا ئىزدىيان ئەف پره زالگەھا
(كۆنترۇلا) روحانە، دەمى پىشتى مرنى روحى دىننە
لالشى، ل جەم قى پرى دراوھستىت، ل قىزى دەرىارەى
كارىن روحى ل سەر دىيائى چاكى و خرابى برسىيار
ژى دەپتەكرن و ئەفە مېنا دادگەھەكا دەسپىكى يە،
پاشتر دەپتە قەگۇھاستىن بۇ سووكا مەعرفەتىن
(ل ئاف پەرستگەھى)، ل سەر بىيائى وان قەكۆلىنن
دەسپىكى قەكۆلىن دگەلدا دەپتەكرن و ل قىزى
بىرىن ئاخىرەتى^(۲۳) بۇ نىرىنەى و خۇشكا ئاخىرەتى بۇ
مىيىنەھى وەك پارىزەر بۇ بەرەقانىن ژ روحى نامادەدبىت،
ئەگەر ئەو روح ئەھلى دۈزەخى بىت ل نھالەكا ئاف

-قەنتەرا گەلىن جەسەن

ديوان و سووكىن پەرستگەھى

-سووكا مەعرفەتى

-گورەپانا باستيا

-ديوانا شىخ نادى

-ديوانا مەلك شەرفەدىنى

-ديوانا مەلك شىخ جەسەنى

-سووكا شەكەفتى (بەرامبەرى دەرگەھى چل

مىزان)

-ديوانا خەلىكى^{۱۲۶}

-ديوانا مەلك فەخرەدىنى (بابە شىخى).

ستوونا مرازا-

دكەفېتە بنى چىيىن غەرەفاتى ل ژۇر بەرى قەپاغى
ستوونەكا مەزىنە د شەكەفتى فە، ھەركەسى
بىكارىت سەرى تېلىن خۇ ل دۇران بگەھىتە ئىك دى
گەھىتە مرازا خۇ ب تايىت مرازا ژىننى، و دەمى
تېلىن وى دگەھنە ئىن دى قوربانەكى كەنە نەزىر.

شەكەفتىن پەرستگەھى-

-شەكەفتا بەراتا:

دكەفېتە نەفەرا مەزرائى شىخ شەمس و خانوونا
فەخرا، بۇ دورىسكرا بەراتى^{۱۲۷} ئاخى ژ وېرى دىنن،
وى ئاخى ب ئافا زمزم و كانىيا سې دگەل پچەكا
خوئ دىنن و بەراتان ژى دوستدكەن، بەرات ژى مىنا
تەپىن بچووكىن گروقرن ب قەبارەپى بىندەقەكى،
ھەركەسى دەھتە پەرستگەھى دەمى سەرەدانا
گۇرپى شىخادى دكەت قى بەراتى دەنى، ئەف بەراتە
ل جەم ئىزدىيان پىرۇزە سووند پى دەھتەخوارن^{۱۲۸}،
ئەف بەراتە ب دەستىن كەسىن سىنلە (ھەقزىنى
نەكرى) ژ كور و كچان دەھتەچىكرن، پىشتر ھندەك
ژ ماستى ژى دكرە د ناف ئاخا شىلاى داکو پتر
خۇبكرىت، ژىەر پىرۇزىيا قى بەراتى ل جەم ئىزدىيان
دىنياندا نىنە د ج دەماندا دەست ژى بىتەبەردان و ژ

نېشانىن پىرۇزە ل جەم وان و د نەخۇشى و خۇشپاندا
دگەل وانە، د سەبەقاندا ئامازە ب پىرۇزىيا بەراتان
ھاتىيە كرن وەك:

كەلى برا گوھ بىزىن

علمى خودى ھەموو نەسىجەت و خېرن

خەت و بەراتىت سىلتان ئىزى ژىن

دا مرىد بخۇ ھلگرن و قەشىرن،

چ سەبەكە ژىت غرورە

پەدشئى مە بۇ مە نازل كرىپون

علم و بەرات و خەت و مشورە

ھەزىبە بىزىن بەرات د كاودانىن ژىرىدا دەھتە
بىكارىنان:

۱- تاكە سووندا ئىزدىيانە، دەمى ژ ئىزدى
دەھتەخووستىن سووندى بخۇت دى بەراتى كەتە د
دەستى خۇدا سووند خوت، ب خۇدى بخۇدى بخۇدى و
ب حەقى قى بەراتى.....

۲- دەمى ئارىشەك د نەقبەرا دو ئالىياندا روودەت
دا كو مەزنىر ئى نەھىت بەراتا دى دەنە ھەردو ئالىيان
داكو سەبىر ب كىشەن و ھەقدوبگەھن ھەنا ئارىشە
دەھتەچارەكرن.

۳- دەمى ئارىشە ب داوى دەھت سووندا سەرى دى
ھىتەخوارن و پاشتر دى بەراتا خۇ بەھفۇگۇھرن و وەك
نېشانان پىنگھاتىنى و ھەقدوگەھستىن.

۴- دەمى بابە شىخ و جىفانا وى سەردانا گوندان
دكەن بەراتان دابەشەدكەن.

۵- دەمى مەجىورئ شىخادى ب كۇمكرنا خىران
بۇ جەژن و ھەلكەفتان ل گوندىن ئىزدىيان رادىبىت
بەراتان ل سەر خىزانان دابەشەدكەت.

۶- دەمى ئىزىكى جەژنى دىبىت بەرات ژ پەرستگەھا
لالش دەھتەھنارتىن بۇ مەجىورتن ئىزدىيان و ماقولونىن
وان وەك نېشانان دەسپىكرنا بەكەم رۇزا جەژنى.

۷- بەرى پىنگھاتان ھەقزىنى ھەر ئىزدىبەكى
ئىر بۇ خۇ براپى ئاخەرتى و ھەر ئىزدىبەكا مى بۇ
خۇ خووشكا ئاخەرتى دەسنىشانەدكەت، و برا و
خووشكا ئاخەرتى بۇ ھەر كچەكا بى برا، بەراتى

پانىيا دەرگەھى مەترەك و بلنداهىيا وى دو مەترە و بانى دەرگەھى زى نىقبازنەبى يە، درىزىيا ھەر دىوارەكى ۲،۴۰ و پانىيا وى ئىك مەترە، ژوورا مەزىن دكەنە سى ژوور، دو د درىزىندا وەكھەفن و يا دى ب قەبارەى بچووكتەرە، رووبەرى ژوورا ئىكى ۵،۳۹ × ۳،۴۰) و يا دووى زى ھەرەوسان، بەلى يا سى (۳ × ۲،۴۰م)، دەرگەھىن ھەردو ژووران دكەنە باكوورى دىوارى ناقيەرا وان و ھەمان ئەندازەبىن دەرگەھى ئىكى ھەنە(۳۷).

- شكەفتا محمەدى پەرستخان، دكەفتە ھنداف ئاقاھىن شىخ شەرھەدبىن.
- شكەفتا ھەسەن چنارى، ب رەخ شكەفتا ئومەر خال ل چىابىن ەمرەفاتى.
- شكەفتا زمزم، دكەفتە بىن چىابىن ەمرەفاتى و ئاقا زمزم يا پىرۇز زى دزىت.
- شكەفتا ستوونا مرازاز، دكەفتە بىن چىابىن ەمرەفاتى و ستوونا ناقيرى لى يە.
- شكەفتا مير ئىبراھىمى، ل بلنداهىيا چىابىن ھەرزەت.
- شكەفتا ئەجنان، ل چىابىن مەشروكىن نىزىكى نھالا قەوالان.
- شكەفتا (مغارا) مارا.

- شكەفتا چلخانە، ژ كۆمەكا ژوور و شكەفتان پىنگدەھىت، ل جەم ئىزدىيان پىرۇزىن، ھەكە زەلامىن ئاينى و خلمەتكار ئەوین رۇزىن چلى رۇستانى و چلى ھاقىنى دگرن دچنە د قى شكەفتى قە و د وئ باوھرىدەنە كو شىخادى رۇزىن ھەردو چلەيان ل وئىرى گرتىنە و بەرى وى زى نۇح پىنقەمبەرى چووبە وئىرى، پىرىيا دىنداران دەمىن خۇبىن پەرستىن ل وئىرى دىورىن و د دەمىن نقىزاندا ب تايەت زى ئەندامىن جفاتا روحانى و جفاتا بابەشىخى يا پىنگھاتى ژ (بابى شىخ، بابى گافان، پىنشىمامى مىرى، پىنشىمامى بابى شىخى، بابى چاوپىش، ئىختيارىن باشىك و

دكەنە د ئامانەكىدا و پويچەكا ئاقى پىنداكەن، براين ئاخەرەتى ب دەستى خۇ دى ئاقى دەتە خووشكا ئاخەرەتى و ب قى رەنگى د بىنە براين ئاخەرەتى يان خووشكا ئاخەرەتى.

- ۸- چ مالەك دقېت بى بەرات نەبىت.
- ۹- پىندقىبە ل سەر پىن ب رۇزى بەرى فئارى بەراتا خۇ ماچى كەت پاشتر پارىن نانى ماچى بكەت.
- ۱۰- د دەمى سەرەدانا پەرستگەھى پىندقىبە ل سەر ھەرگەسى سەرەدانى دكەت بەرات دگەلدا بىت.
- ۱۱- دەمى ئىزدى زى جەھكى د چىتە جەھكى دى بىن دوور پىندقىبە بەراتا وى دگەلدا بىت.
- ۱۲- پىشتى دوغاكىرنى دقېت بەرات بىتە ماچىكىن.
- ۱۳- د دەمى بەردانىدا دقېت زەلام بەراتا خۇ بگەنە د دەستى زىنكا بەردايدا وەك نىشانانا دوا بەردانى، چونكە د دەمىن ئاسايدا نەگەر زەلامى بەراتا خۇ دا د دەستى زىنكا خۇدا ئەقە وەك خووشكا وى لى ھات (بەلى ئەف دياردەبە نھا نەمايە).
- ۱۴- بەراتا ئىزدى وەك ناسنامەبەكا كەسايەتى يە.

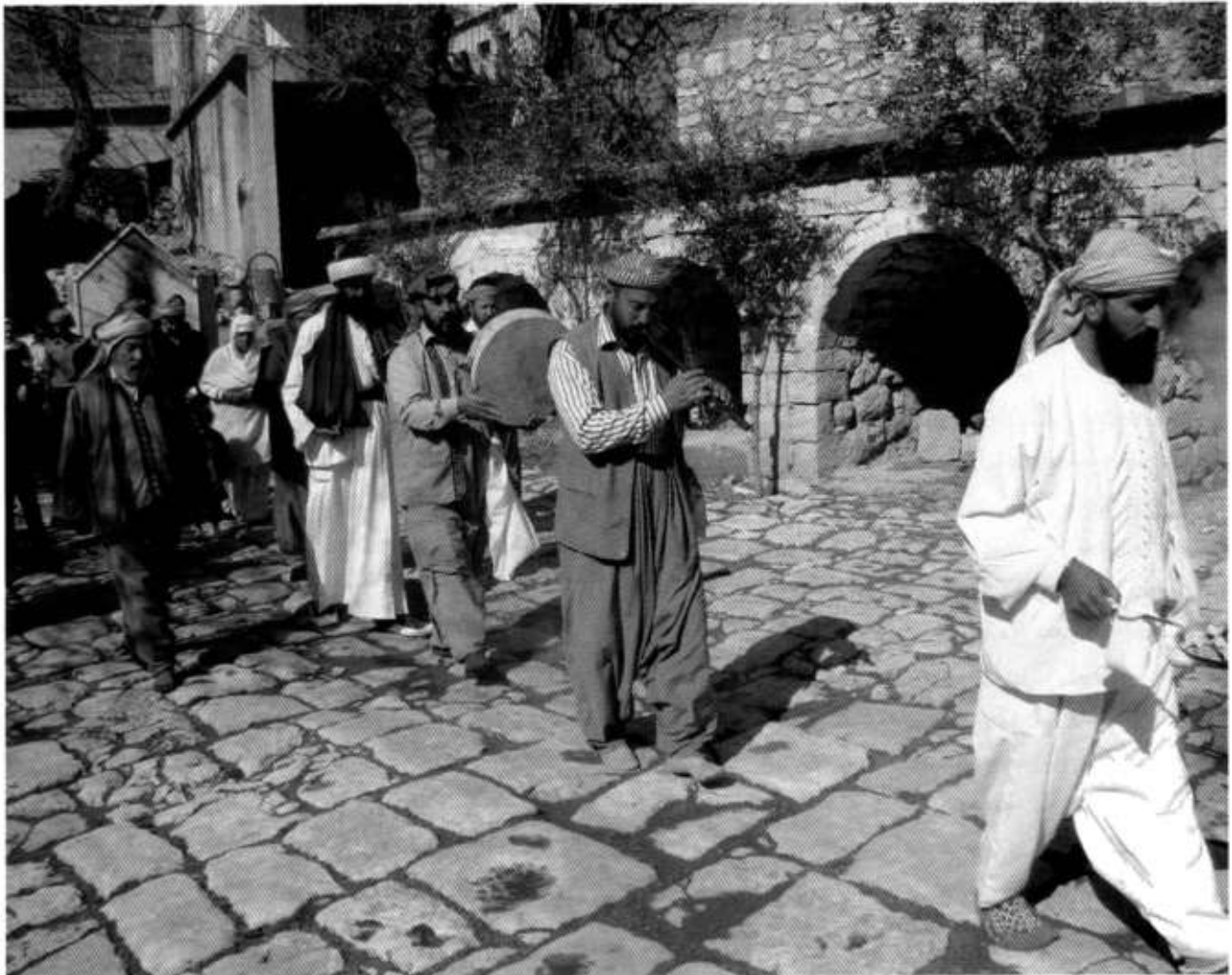
۱۵- رووىن مىرى، چافىن وى، گوھ دەف ناقدەستىن وى ب بەراتى دەپنە ھسوون.

- شكەفتا مەندى، ھندەك جاران ب شكەفتا شىخ ھەخرەدىنى دەپتەنافكرن، دكەفتە نىزىكى ئاقاھىن شىخ مەندى كانىبەكا ئاقى لى ھەبە ب كوورائىيا خۇ دگەھىتە بىن چىابى مئشەنى.
- شكەفتا سەيد نەومى، دكەفتە نىزىكى مەزارى خاتوونا فەخرا.
- شكەفتا ھەرقورى وەك ئاقاھىبەكى يە: دكەفتە سەر رىنكا گىشتى نىزىكى بركىن كانىيا سى، زىرىن سووكا مەغرىفەتى، زىرىن رۇزئاقابىن پەرستگەھى، د ناف قى شكەفتىدا كۆمەكا ھەستىن مروف و گبانەوھەران ھاتىنەدبىن، رووبەرى وئ (۱۳،۵۸ × ۳،۴۰م) و بلنداهىيا وئ (۲،۴۰/۵، و بانى وئ نىقبازنەبى يە، پانىيا دىوارى مەترەكە، دەرگەھ دكەفتە نىقەكا دىوارى رۇزئاقابى،

دېۋراندن، ھەر د قى شىكەفتى را ئاڧا كانىيا زمزم يا پىرۇز دەرياز دىبىت و برىكەك لى ھەيە دىبىزنى برىكا (مىھمەد رەشمان) و ژ وئىرى ژى د چىتە ژوورا مىرىشكا كوركى و ژى دەرياز دىبىتە برىكا گاي، پاشتر ئاڧا كانىيا سىپى و زمزم دگەھنە ھەڧ و بەرەف پرا سىراتى دچن ل قىزى جوانى و خۇشىيا دەنگى پتر سەرنجا مروڧى بۇ خۇ رادكىشىت، مىچىور دىبىزىن؛ چەند جوانە دەمى دلۇپىن زەبىتى دوھرىن و چرا گەش دىن و ھندەك ژى د قەمرن و ھەموو ژى تىكەلى دەنگى ئاڧى بن ئارامىيا جەھى و پىرۇزىيا چىلخانەين بۇ مروڧى دىباردىت، ژ بلى كەسبىن زاھد و دىندار و رۇزىكر نابت كەسەكى دن بچىتە د چىلخانەين قە.

بازانى و كۇچەك و زاھد و فەقىر^(۲۸) ل رۇزا بەراھىن و داوون ژ ھەردو چلەيان ئەندامىن جڧاتا روحانى دگەل يىن دى ژ خەلكى ئىزدى رنورەسمىن ئاينىن تاپبەت ب ھاتنا رۇزىن چلەي دگىرن ھەلگىرن خەتيرەيان و ھەلگىرن ئامانىن بخۇران و ل دووڧ را قەوال و دەقىن ئاينى دخوون و بەرەف قى جەھى دچن د كۇلانا (ستيا ئىس) را ل نىزىكى شىكەفتى چەند گۇرەك و نىشانەك دەپنەدىتن كو يىن وەلپىن چاك و كۇچەك و وان كەسانە يىن چەند سالان رۇزى ل قى جەھى كرتىن ژ وانا كۇچەك ئىبراھىم نىشانى شىخادى كو ئەقە ژى گروڧى ھندى بە كو شىخادى ب خۇ رۇزىن خودى پەرسىتىن ل قىزى

رئ و رەشمىن دەف و شەباب ل پەرسىتگەھا لالاش

دار و درەختىن پەرستگەھى:

- دارا زەنگلا، ل مەيدانا مەلانىكەتا^{۱۳۸}.
- دارا سنكا، ل بلنداھىيا چىيىن (مىشەتن) ل سەر رىكا لالش- باعدەرى، ھەركەسەكى دگەھىتە وئىرى دقنىت قورىيانىيەكى بۇ روخا خۇ و روخا مروقىن خۇ بىدەت.
- دارا ئىبراھىم ئەك، ب رەخ دارا سنكا قە.
- دارا قەلمەندەر، ل دەرگەھى خزىما نانى.
- دارا خەوئى، ل دەرگەھى كانىيا سىپى، پارچەك زى بۇ زارۇكىن كىم نۇستىن دىنن، ئەو كەسى قى پارچى دىننىت دقنىت چاقىن خۇ بىقونىت و وئ پارچى ب ددانىن خۇ زۇئەكەت پاشتر ب لاندكا زارۇكى قە د ھىتە ھەلاويستىن.
- دارا چاقان، ل پىشت كانىيا سىپى، بەلى ھىك بوويە و ز پىش وئ قە سەرھەدانا دارا ل سەر چىيىن عەرەفاتى دكەن دا كو بچووك و سەر و سامان و زوقى وان ژ چاقان بىنەپاراستىن.
- دارا ھەسەن كىارى، ل سەر بانىيا گەلىن (ماريا).
- دارا بەروويا بابە عىساي، ل بىستانى زەيتوونان.
- دارا ئەبلايى، ل سووكا مەعرفەتى.

۱ سلاڧكەھ: جەھكى بلندە ل سەر چىيىن مىشاسرودىنەتن، دەمىن جەجى ب مەرەما سەرھەدانا پەرستگەھى دگەھنە قى جەھى پەرستگەھ د ھىتەدەتن خولەكەكى بى دەنگ دراوھستىن و سلاڧى ل پەرستگەھى دكەن و دوغا دخوونىن، ل قىرى دو خال ھەنە، خالا بەراھىن (خاللا شىخنادى) يە و يا دووى (خاللا مەھمەد رەشان)ى يە، ل ھەرىك ژ قانا نىشانەك ھەيە و بەرەكى بچووك ددانە سەر نىشانى، بەريا نھا دەمى كاروانى جەجىيان دگەھىشتە قى جەھى ژ خۇشبىن گەھىشتىن ژنان تىلى قەددان و زەلامىن چەكدار زى تەنگ دھاقتىن، دقى دەمىدا ئەوئىن ل پەرستگەھى كو كاروانى جەجىيان ژ فلان دەقەرى گەھىشتە سلاڧكەھى، ھەر ھەموويان زى تىرا دەمى! قەمانا خۇ نقىس و پىدقپىياتى و خوارن دگەل خۇ دىنان و مچىور و زانايىن ئايىنى و ھندەك ژ خەلكى پىنشوازي ل وان دكر، بەلى د دەمى نھا دا و ژ نەنجامى دروستىوونا جادا سەرەكى كو ژ ئالىي رۇزھەلاتى قە ھىتە پەرستگەھى و ھەرھەندەك يان مالەك ب ترومبىلا خۇ دەئىن ئەف شىوازە نەمايە، ھەك رىزگرتن بۇ پەرستگەھى ل پرا سىراتى دراوھستىن و و زىر ھژمارا زۇرا جەجىيان كەس پىنشوازي ل كەسى ناكەت.

دارىن زەيتوونان:

تېزىكى ھزار دارىن زەيتوونان ل پەرستگەھى ھەنە^{۱۴۱}، ھندەك خەلمەتكار ل پەرستگەھى ھەنە كارى وان چاندن و خزمەتكىرنا وان دارىزەيتوونانە و د وەرزى چىنىن دا بەرى وان دچىن، ئەف زەيتوونە د بركىن مەزىندا دەھتە گىفاشتن ھەنا زەيتا وان دەركەفت و د جەرىن تاپەتدا دەھتەپاراستىن بۇ رۆھنكرنا پەرستگەھى مفا زى وەردگرتن، ژ بەركو قى زەيتى تىرا رۆھنكرنا پەرستگەھى نەدكر د بەرىندا خەلكى باشىك و بازانى كو دەقەرىن ب ناڧودەنگن ب چاندنا زەيتوونان ھەك سەدەقە دەھىكا بەرھەمى خۇ بۇ پەرستگەھى دىنان^{۱۴۲}، بەلى نھا ھژمارا دارىزەيتوونان زى پىترلى ھاتىيە و زەيتا بەرھامەتيا پىشەسازى زى زۇر بوويە و خەلكەك پىدقى نابىت

گەلى و نھال و چىيىن پەرستگەھى

- نھالا قەوالان، د ناڧبەرا چىيىن عەرەفات و چىيىن مەشروكە ل ھنداف نھالا (اواھىلى).
- چىيىن عەرەفاتى: ل ژوورىن پەستگەھى پرى دارە.
- چىيىن ھەزەت، ل رۇزئاقايىن پەرستگەھى پرى دارە.
- گەلىن خەتىب پسى: د ناڧبەرا چىيىن ھەزەت و چىيىن مىشەتن ب رەخقە ل سەر چىيىن مىشەتن مەزارى خەتىب پسى كورى بۇتارى خودانى دەسنىسبا (مىشورا خەتىب پسى) كو ژ تەخا پىرانە^{۱۴۳}.
- چىيىن مىشەتن: ل ژىرىن پەرستگەھى، ئەو رىكا د بەرىندا جەجىيان دگرتە بەر ل وئىرى بە و (سلاڧكەھ) لى ھەيە.

و ئىدەرىن رۇھنكرنا پەرستگەھى ژى زۇر بوونە و يىندقى ب زەيتا دەقەرىن دىتر نابن و ھەر خىزانەك ئىرا خۇ زەيتى و نانن نەك و ماستى دگەل خۇ دئىنيت^{۱۳۳}. ھەژىيە بىژىن خلمەتكارىن تايبەت ھەنە ھەموو سالان د وەرزى چىنىندا ب ئەركى گفاشتانا زەيتوونان بەرھەفكرنا زەيتى رادىن و ب تايبەت ژى رۇژىن چوارشەمب و ئەبىنى دەھمى سالىندا مەزار و نىشان ب زەيتا زەيتوونان دەھاتنە رۇھنكرن.

كانىيىن پىرۇز ل پەرستگەھى:

-كانىيا سى:

كانىيەكا باقز و سازگارە ژىنى چىيىن مەشەتى دزىت درزىنتە سەر نھالا لالاش، كرىارا مۇركرنى (التعميد) پى دەيتەكرن (پىندقىيە ھەر ئىزدىيەك زارۇكى خۇ كور بىت يان كچ دەمى بۇ يەكەم جار دەتە سەرھەدانا لالاشى مۇر بكتە)، ل وپرى دو ژوور ھەنە ھەرىكىكى بركەكا ئاقى لى ھەيە، ئىك بۇ كوران ئىك بۇ كچان، كرىارا مۇركرنى ژ ئالىن مجبۇرى كانىيا سىپى قە دەيتەئەنجامدان، ھەروەسان خەلكەك ئاقا قى كانىيى بۇ ھەقىركرنى دەنە مال، ئىزدى د وئ باوهرىدا نە كو ئەف كانىيە ھىقىنى (لالاش) ھە و لالاش ھىقىنىنى ەمردى يە، د بەرىدا مجبۇرى قى جھى ژ مالباتا ئادانى و شىخىن شىخ ھەسەنى دەھتەھەلبىژارتى، لى ل دەسپىكا سەدسالىيا بىستى سىستەمى مجبۇرىن ھانە گوھارتى، ئەركى مجبۇرى پىرىن (پىر بوال) گرنەدەست و نىشانەك تايبەت ھەيە ل نىزىكى دەركەھى كانىيى، دەربارەى قى چەندى ھاتىيە گوتن:

ھات پىر بوالى سىدەرى

شىخاى خولە بەر قى دەرى

ھەروەك نامازە پى ھاتىيە كرن كانىيى دو بركىن ئاقى ھەنە ب قەبارەيى ۱۴۰ سىم x ۱۸۰ سىم و ب كوورانىيا ۹۰ سىم و قى كانىيى پىرۇزىيەك ل جەم ئىزدىيان ھەيە ھەروەك د دەقن ئايىنى دا ھاتى:

ئىمان يە بچى نىشانە؟
بەرى نە ەمرد ھەبوو نە ەزمانە
نە بەھر ھەبوو نە بىيانە
نەچيا ھەبوو نە سگانە
رئ ھەبوو مەصرفەتە ئىمان ھەبوو تەرىقەتە
ئەوى رۇژى كانىيا سىپى بۇ چەندى مۇرا كرىوو
قولىتە
لالش كو دەتە
ل ئەمدى شىن دىوو نە بانە
پى زەينىن چقاس كنىانە
فەقرا ۋە ژى خەبەردا
ژ ئەزمانا ھەتا بەمردا
ژ ەمردا ھەتا بەسردا
ئاقا كانىيا سىپى شىفانە بىسەر چقاس دەردا

مەھمەد زاھر ل دۇر قى مۇزى دىژىت: ژىلى د دىرتىن مەسىھىياندا نەمۇنەيىن رتۇرەسىمىن ئايىنى يىن ئىزدىيان نىن، مەرم پى رتۇرەسىمىن مۇركرنى و قورىانن پىرۇزە، ھەروەك بكارنىنانا ئاقى يە د تەوافىن مەندائىياندا، شىخى ئىزدىيان مىنا قەشەيى مەسىھى د دەمى مۇركرنىدا ھندى د شىياندا بىت دەستى خۇ ب سەرى زارۇكى دا دئىنيت ھىژ ئەو ل دەسپىكا ژى خۇ^{۱۳۴}. دەيتەگوتن كو ئەف كانىيا ب كانىيا سىپى ھاتىيە ئاكرن ژەركو ئاقا وئ تىكەلى ئاقا ھەييا (طوفان) نۇج پىغەمبەرى نەبوويە و ۋەك خۇ باقز و سازگار ماپە، د دەمەكىدا كو ئاقا ئەھىن نەيا باقزە و تىكەلەيە ژ ھندەك كەرەستە و تەقنى^{۱۳۵}.

- كانىيا زەم:

ئاقەكا زۇر ژى دەيت، د تونىلەكا بەرىدايە د ئاقا شىكەفتا زەم ھندەك جازان ژى ب شىكەفتا چلخانە دەيتەئەناكرن، دكەقىنە ژىرىيا چىيىن ەرەفاتى، ژىر پىرۇزىيا قان ھەردو كانىيان دەمى ئىزدى سەرھەدانا قان دو كانىيان دكەن جەجا وى دروستىدەيت، زەم

- خرقەبوونا سەيد بەدھوى
- نىشانىن شاھسوارى
- جەلسا بابى شىخى
- جەلسا قەوالان
- قابىا مرازان

ل پىنشىبىيا وى حەفت ھەسارە مينا (ستىزىن لىمۇك)ان، حەفت زى دگەل ئىكن و دو زى دوورن زى، ئەفە ژ ئالىن زانستى فە دگەل ھەر نەھ ھەسارەيان دگونجىت « مېركورى (عطاردا)، فېنوس (زەرە)، مەرىخ، ئەختەر (مىشتەرى)، ساتۇرن (زحل)، ئۇرانوس، نىوتن، بلوتوا، ل ئالىن دەرگەھى شەش خەلەك ھەنە دگەلھەف گىردابنە، ھەروەسان زنجىرەبەكا ۱۴ خەلەكى لى ھەبە، ئەفە ب خۇ نىشانان ۱۴ مەھىن رۇزى و ۱۴ مەھىن ھەبىقى يە، ئەف خەلەك ژ (شەش ؟) ان پىنكھاتىيە (دېوار دگەل كىتاتى ھەبىقى ل نىقەكى نىشانان شەش رۇزىن كازى و ماندىبوونى يە د ھەفتىندا، بوونا كىتاتى ھەبىقى ل نىقەكى نىشانان رۇزا بىتقەدانى يە، ل ئالىن زىرى زى وىنەبى ماركى مەزنى رەش ھاتىبە كىتشان بەرى وى ل ژوورى يە، مازى رەش ل جەم ئىزدىيان پىرۇزىبەك ھەبە ژىەركو پاپۇرا نۇجى ژ خەندىقىننى رزگار كىرىبە دەمى خۇ د وئ كوتىدا ئالاندى يا دىنى پاپۇرىدا دروستىبووى و نەھىلاى ئاف ب ئاف پاپۇرى بگەقىت ھەنا پاپۇرى ل سەر چىيىن جودى داداى، ل ھىنداف مازى وىنەبى سەبەكى ھەبە، گواپە د زىرتەفە سەردەمى مىترابى، ژىەركو سەبى سى ل جەم وان بى پىرۇز بوو و نىشانان خىرى بوو، ب رەخ وىنەبى سەبى فە دارەك ھاتىبە كىتشان دھىتەگۆتن كو ژ ئەفسانەبىن ئىزدىيان ھاتىبە ۋەرگرتن و ب (ھەلھات) ئانكو رۇزھەلات ھاتىبە ئافكرن پان (ھەرو ھەرو) ئانكو ھەموو دەمان ھەبە.

-خاچ-

نىشانەكن كەفەنە پىر دىما ژ فەكۆلەر (ئەبىل كۆلان) فەدگۆھىزىت كو خاچ د زىرتەفە سەردەمى ھەندو ئەورۇپىيان سەردەمى نىولتى بى ژ ھزارا

د شىكەفتەكا تارى داپە، ژىەر تەنگىيا دەرۇكى وى دقىت مۇف خۇ بچەمىنىت ھەنا دچىتە د ئاقا وى دا، دىشانداپە ئەف دەرۇكە بىنەبەر فرەھكرن لى ژىەر پىرۇزىيا قى جەئى رى بى نەھىتەدان، پىشتى ئەو كەسنى دچىتە دئافا شىكەفتى فە دەست و چاف و پى بىن خۇ ب قى ئافى دىشوت و بو خۇ دوعادكەت و داخووا لىبۇرىنى ژ خودابىن مەزىن دكەت و دوعابىن خىرى بو كەسنىن خىزانان خۇ و ھەفال و نىاسىن خۇ دكەت.

- كاتىيا گولانا،

دكەقىتە ئاقبەرا ھەردو نىشانىن بابادىن و ھاجىيالى ل داوييا گەلى، بەلى ب دىزىيا سالى ئەف ئافە نەبا بەردەوامە.

- كاتىيا شقان،

دكەقىتە ئاف دارزەتوونان ل سەر پرا سىراتى

- كاتىيا بارىنى،

دكەقىتە ژوورى چىيىن مەشروكەى.

ھەندەك جەف و مالىن دىتر:

- گاي كوز
- كەلا رەشكرنا خەرقا
- مالا فەقىرى
- مەتبەخ
- مىقانخانە
- كوچكا زۇرۇى

- دەرگەھى مىرى:

دەرگەھى سەردەكىبە بو چوونە ئاف مالا فەقىرى و ژوورىن بابە شىخى و جىتان بابە شىخى و ژوورا نانى و جىتان پىشمامى.

- دەرگەھى مىقاندارىن
- بركا كەلۇك ۱۷۵سم × ۱۷۵سم
- گەنجىنا نانى، ژوورەكا ب دوورائىن ۹،۵م × ۴م × ۳م

شەشى بەرى زايىنى ھەنا ھزارا ھەشتىن فەدگىرت. ھەرۈەسان ل كىشۈەرى كەقنى ئاسبا (تركىبا و ئىران و سوربا و باشۋورى كوردستانى ل نەھ ھزاربا بەرى زايىنى خاچ ب پىرۋى دەتەراگىرتن^(۱۶۱). قەكۈلەر پىر دىما دىزىت، پىشى قەكۈلىنى دگەھىنە قان نەنجامان:

۱- بوونا وىنەينى خاچى ل سەر دىۋارى پەرسىتگەھى مە دزقېنەقە سەردەمىن ھەرە كەقن ئانكو سەردەمىن عەشپەرەتېن جۇتبارى يىن ھندوئەۋرۋىي، گرۇقە ھەبە كو ئايىنى ئىزدىياتى ئايىنەك ھەرۈەھەرە (ازلىه).

۲- دەمى شىخنادى ھاتى و دىانەتا ئىزدىياتى نوۋزەنكرىبەقە، دەسپىكا ئايىنى مەسىحى نە گەلەكا دوور بوو، شىخنادى قىا پەرسىتگەھا ئىزدىيان ژ قى چەندى بىارتىت، بوونا خاچ و سىتىرا شەشكۋىيا جوۋھىيان د ناق ئىزدىياتىن دا نىشانا كەقناتىيا ئىزدىياتى و پەيوەندىن وانە دگەل ئايىنى دىتر، لەوما ئەگەر بىتەگۈتن كو مەسحىيان خاچ دانەبە سەر پەرسىتگەھى دى پىرسىيار كەين گەلۇ كى سىتىرا شەش كۋىيا جوۋھىيان دانايە سەر دىۋارى وى سىتىرا شەشكۋىيا پىرۋى ل جەم جوھىيان دىزىنى (سىتىرا داۋدى). ل دوۋف ئەفسانەين جوھىيان داۋد پىغەمبەرى مەتالەك ھەلدگىرت شەش سىتىر بوو^(۱۶۷).

مار: گەلەك ژ مللەتان د فوناعىن كەقنىن دىرۋكىندا (مار ب پىرۋى راگىرتىبە، ل گەلەك ۋەلاتان مار ب خوداۋەندى مالى و زىرەقان دەئىتەنىاسىن، لەوما ژى دى وىنەينى مار ل سەر دىۋارىن مالان ژى بىنىن^(۱۶۸).

- شە (شانە): د كەقندا بۇ پاراستىن ژ چاقان دەتەمبكارئىنان.

- گۋپال: گەلەك ژ زانايىن ئايىنى گۋپال ھەلدگىرت، گەلەك ژ دىنداران ۋەك پىرۋى رادگىرتن.

- گۋپالى دكەنە د ئافا كانىيا سىپى دا.

- دوشكىن چەقەلتوى

- بركا ناسرۋىدىنى

- پەرىا سىجادۋىدىنى

- خدر ئەلباس و خدر نەبى

- پەرىا مەلك شىخ ھەسەن

- پەرىا مەلك فەخرەدەين

- پەرىا شىخ شەمسەدەين

- پەرىا شىخ شەرفەدەين

- شەملىكا شىخ بەكرى

- دىۋانخانا بەرى شىباكى

- دەرگەھى بەرسىقا شەرفەدەينى

- جەن دارىن سۋىتىن گۋرى شىخ ھەسەنى (ابو

بركات) ۱۴۰ سىم × ۱۷۰ سىم

- سىندرووكا شىخ ئادى ۲،۵ × ۱،۵ × ۱ م د ژوورەكا

۸٪ م × ۸٪ م^(۱۶۹)

- پىر لىنا

- جەرىن زەيتى ل ژوورا ھەسەن دەنا ۱۴ × ۵ م و

بانى وى مېنا قەنتەرەبانە.

- دەرگەھى ھەسەن دەنا ۸۰ سىم × ۱۱۰ سىم.

- دەرگەھى ھەفت سۋارىن مالا ئادىان ۷۵ سىم ×

۱۲۵ سىم

- ژوورا ھەفت مالان ۹ م × ۳،۵ م

- نىشانان ھەفت سۋارىن ئادىان

- دەرگەھى شىخ بەكرى ۱،۵ م × ۹۰ سىم

- گۋرى شىخ بەكرى

- دەرگەھى مەھكەما ژاران

- نىشانان كەرچەلى

- دەرگەھى كوز كوز بۇ بەحرا نازۇك.

ل ژىرىيا چىيىن ژوورى ب دوورائىيا نىزىكى ۳۵۰ پىنان ل

رۇژئافايى ئافاھىن سەرەكى ئافاھىبەكى چۋارگۋشە

ھەبە بانى وى زەخرەفەينىن عەرەبى و ژ ھەردو ئالىيانقە

ب گىنچىن ھاتىبە نىخافتن، ل بلنداھىيا دەرگەھى

بەرمىيىن ئىسسىنەكى ھەنە مېژووا ۱۲۳۸ مىش (۱۸۲۲-

۱۸۲۳) ئى دىبارە، د بندا نەخشەينى دو گىبانەۋەران ھەنە

ۋەك سە پان پىشكىكانە و تەۋقەك ل دوور گەردەنا وانە،

ل ھەردو كۋىزىن دەرگەھى وىنەينى شە، گۋپال، بقر و

شېرى ھاتىبەنەخشاندىن د ئافا ئافاھىدا ژوورەك ھەبە

شىخادى و سىستەھى ئايىنى

عزەددىن سەلىم باقەسرى
وەرگىران، خاندە سالج

شىخادى:

دبىت قەكۆلىن ل سەر قى كەسايەتى و سىستەھىنى وى يى ئايىنى نە تىشتەكى نوى بت، لى نقىسىنىن شىلىكرنا باوهرىيا وى كو ھندە نقىسەرىن كىندل بەردەوام د نقىسن يىدقى كر قەكۆلىن ل سەر راستىيا وى وەكى بەرسقندانەك بۇ وان نقىسەران بەھتە كرن دا باوهرى و نەزادى قى كەسايەتىنى خودان سەنگ ل نك ئىزدىيان بەھتە ل بىرئىنان.

نقىسەران بۇچوونىن جودا ل سەر نەزادى شىخادى و باوهرىيا وى ھەنە، پىرىيا دىرۇكنقىسىن عەرەب بۇ ھندى دچن كو ئەو عودەى كورئى مسافر شىخولنىسلا مە، كو نەزادى وى د گەھىتە مەروان كورئى ھەكەمى، خەلىفەين ئەمەوى بىن چوارئى. ل سەدسالىيا پىنچن مەشەختى بىن ژ (بىت فۇرا)كو سەرب (بەعلەبەك)ئى قەبە ل (ئوبىنان) ھاتىبە دەقەرا (ھەكارىيا) و ھەقالبىنيا چەند كەسانىن سۇقى مىنا شىخ عەبدولقادر گەبلانى (جىلى) و عەقىل ئەلمەنەجى و ئەبو ئەلوھقا و ئەلحەلەوانى و ھەماد ئەلدەباس كرىبە... و ل لالاش ئاكجىبووېە و گەلەك ژ خەلكى دەقەرى لى خرقەبووېە و ل دووف رىنازا وى چووبىنە و وى رىكا راست نىشا كوردىن چىياى داينە

دەرگەھ :

بىگومان شىخادى ژ ديارترىن كەسايەتiane د ناف دىرۇكا نوى يا ئىزدىياندا و ژ زەلامىن لاهوتىيە، سالۇخەتىن خوداوەندىن ل نك ھەنە (سورا باتىن).. وەكى چەوان دەقەن ئايىنى ئىزدىيان نامازئ پى دەن... ئەو ھاتە د ناف مللەتنى خوە دا ل (لالش) و ئەو (دگەل ھەقالبىن خۇ) شىيان ئىزدىياتىن بىخىنە دناف چارچۇقەكى رىكخستى دا كو دگەل چەرخى ب گونجىت بىنى دەستىووردان د ناف بىنەمايىن بىنگەھىين رەسەن بىن ئىزدىياتىن دا بەھنەكرن و ژ فركرنى و نافچوونى يا د قۇناغىن دىرۇكېين بوورى دا توشبووېى رزگار بگەت.

ئىزدىياتى د قۇناغىن خۇ بىن دىرۇكېين دىرۇ دا د گەلەك قۇناغان را دەرياز بووېە ژ وان دو قۇناغىن بىنگەھى نە، قۇناغا ئىكىن پىشى ھاتنا شىخادى يە بۇ پەرسىتگەھا لالاش كو دىرۇكا وئى قەدگەرىنتەقە ھەتا پىشى زاىىنى و قۇناغا دووې پىشى ھاتنا شىخادى يە و ئەف سەردەمە نوپكرنا باوهرىيا ئىزدىيانە. ھاتنا شىخادى دەھتە ھەژمارتن وەك نافىر د ناقبەرا كەقن و نوى دا و ژ بەر كو قى كەسايەتى باندۇرەكا كارىگەر و مەزن د ناف پەبەرەوئى ئايىنى ئىزدىياندا ھەبوو، لەوما قەرە ئەو و سىستەھىنى وى بىن ئايىنى بەھتە نىاسىن.

و ل سالا (۵۵۷مىشەختى) ۋەغەر كىرىپ، ل لالاش ھاتىيە قەشارتن.

ھىندەكىن دى ۋەسان دىيىن كۆ ئەو شىخ عادى كورئى مسافر كورئى ئەحمەدى كوردى يە ب (ئايىنزا - مەھب) ھەكارىيە^(۱۱) و ب خۇ جەھ بى تىراھىيە. كۆ دەست ب سەر دىزا لالاش ل سەر چاخى مار يوحەنا ۋايشوع سەبران دا گىرتىيە، ھىزا بەعقوب سەر كىس دەقەكى ئارامى دەستىقىسەكى دا كىرىيە عەرەبى كۆ راھب رامىشوع ل سالا (۸۵۵مىش/۱۴۵۲از) نىسبىيە ۋ كۇما (نو) ۋەرگىزىيە سەر فەرەنسى ۋ تىدا ھاتىيە:

ناقىن دروستى بابى عادى، مسافر كورئى ئەحمەدى ۋ ئەو ژ كوردىن تىراھىيە يىن كۆ ب رەنگەكى نورمال ل ۋەرزى ھاقىنى ل زۇزانان د بووراندن و ل ھاقىنان د ھاتنە رەخ و رويىن مووسل و د ۋى چاخى دا عەشیرەتا ئىزدىيان باپىرىن ۋى (باپىرىن عادى) ئاكنجىيىن زۇزانان بوون و مروقىن عادى ھاتن و چوونىن زۇزانان دكرن و ل دووق دچوون دا خىزمەتا قى مالا مەزىن بگەن، دەمى ئىزدى ل ئىكى چىرا دووى ژ زۇزانان قەدگەريانەقە دا ل نك عادى كورئى مېرى وان را دەرياز بن و خەلات و ديارىن مەزىن د گەلدا بوون، و ل بەرامبەر عادى زى ئەو ب مېھماندارى، ب خوارن و قەخوارنان و ھەمى جۇرىن خۇشيان خەلات دكرن^(۱۲). ۋ ھىندە نىسبەرىن مەسىحى ۋەسان ھىز دگەن كۆ شىخ عادى يى رىزدار ل نك ئىزدىيان ھەر پىغەمبەرى كىلدانىيان ئادى يە ۋ ئىكە ژ ھەفتى و دو خويندكاران و دىرەك ل سەر ناقىن ۋى ھاتبوو داتان كۆ ئەقرۇ مەزىرى چاكسىزى ئىزدىيان عادى يە^(۱۳). ۋ ئەز دىيىنم قى ھىزى دان و ستاندىن پى نەقىت و چ راستى بۇ نىن، بەلكى ب تىنى ھىز و بىرىن كەسۋىكىنە و ل ژىر كارىگەرىيا ھەستىن ئايىنى دەركەتىنە.

مايى دىبىزىت، شىخ ھەسەن- ھەسنى داسنى - خودانى پەرتووكا (مىزدەھا رۇزا) ئەو كورئى براين شىخادى يە و ب بىرارا ۋى پەرتووكا ناقىرى نىسبىيە كۆ دىبىزىت: شىخادى كورئى زەلامەكى يە ب ناقىن زىقەر (Zeven) ۋ زىقەر ژ گوندى - ئارن - ل جىايىن

ھەكارى د گەل براين خۇ (بىزو - بىجۇ) مىشەخت بوويە گوندى (فارا) سەرب ھەلەبى قە كۆ ھىنگى زەرادەشتى ل ۋەلاتىن نامىدىن ۋ ھەكارى و داسن د تەپەسەرىبوون، ۋ دەمى حوكمدارىا (المستكى باللە) ئ عەباسى دا: شىخادى د گەل كورئى براين خۇ چوويىنە پابىتەختىن خىلافتە ئىسلامى و ل بەرامبەر خەلىفە ئامادەبوون، ۋ شىيان سۇزا ۋى راكىشە نك خۇقە ۋ نىسبىنەكى بۇ سولتانى مووسل (ناصر الدولە) ب دەتەقى دا ھارىكارىيا وان بگەن ژ بۇ ئاقاكرن ۋ نوبزەنكرنا جەيىن پىرۇز ل لالاش ۋ ئازادىيەكا رەھا ژىۋ ئەنجامدانا رىۋەرەسمىن ئايىنى دناف داسنىاندا دانى^(۱۴).

پىرىيا نىسبەران گەھىشتە ۋى باۋەرىن كۆ شىخادى يى ژ گوندى (بىت فارا) ل شامى ھاتى ۋ بى ل لالاش ل ھەكارى ئاكنجى بووى ۋەكى چەوان د قان بىرگەيىن دەقىن ئايىنى دا ھاتىن^(۱۵):

شىخ ئادى ژ شامى ھاتە
ب شەرقىيا را كىر خەياتە
مەھمەد رىشان^(۱۶) كىر خەلاتە
* * *
داھىر بوول بىت ل فارە
قەسەد كىر ھاتە ھەكارە
ل لالاش مېر لى جەما د بوونە
* * *
شىخادى ژ شامى ھاتە
دەۋران دەۋان د داتە
ھات ۋ جەئى خۇ ل لالاشى د كەنە^(۱۷)
* * *

سەبارەت ئەژاد و باۋەرىيا ۋى گەلەك قەكۇلەر و دىرۇكنىس دووپات د كەن كۆ ئەو ژ ئەژاد كوردە^(۱۸) ۋ زەردەشتىيە ژ ئايىنزا تىراھى يە^(۱۹) لى ھەر چەۋان بىت و چەند ھىزوبىر ھەبى مە دناف چ دەقىن ئىزدىياندا نەدىتىنە كۆ نامازى ب ۋى چەندى بىدەن كۆ شىخادى شىخولنىسلا م بان مووسلمان بىت ۋەكى ھىندە نىسبەرىن دىبىزىن، لى باۋەرىيا ۋى ھەر باۋەرىيا ئىزدىياتىا كەقنە چونكى چ شونوارىن باۋەرىيا

راست ل دووف كاودانى و پىشخەچوونا چەرخى شيا
 ۋى چەندى بىكەت پىشتى ھىندە كاروبار زىدەكرىن و
 ھىندەك ژ ئاف ھىناينە دەر. ھەروەسان بىراز قەزاندانا
 تەۋافا سىنجەقن (تاۋوسى) ژ لايىن قەۋالان قە ل ئاف
 گوندىن ئىزدىياندا دا ۋ ئەق چەندە رتورەسەمەكى
 گەلەك كەقنە (بەرى شىخادى يە).

دەما شىخادى ل لالاش ئاكنجى بووى ئاف و
 كەرامەتىن ۋى ل ئاف خەلكى بەلاف بوو. لەوما
 گەلەك شىخ و ۋەلىيان قەستنا ۋى كرىن دا قى شىخى
 خودى ترس و چاك و خودانى كەرامەتا بىياسن، و
 شىخ و ئەۋلىيا د رىكەفتى بوون ل سەر مەزىناتىيا ۋى و
 دانپىندان ب چاكى و جەن ۋى يى بلند، و عەبدولقادى
 گەيلانى دەرھەقا ۋى دا دىژىت : (ئەگەر پىغەمبەراتى
 ب جىھادى ھاتبا ۋەرگرتن دا عودەي كورى مسافىرى
 ۋەرگرت) و ژ وان كەسىن سەرھانا ۋى كرىن، شىخ
 ئەحمەد ئەلرفاعى و قەزىب ئەلبان ئەلموسلى و
 ئەبى ئەلۋەفا و ئەلجەلۋانى و بىن دى.

دىرۋىكنقىس ل سەر بوون و مرنا شىخادى نە د
 پىنكھاتىنە، باسىل نىكىتىن دىژىت (ئەق شىخە يى
 ل سورىا د ئاقبەرا سالىن ۱۰۷۳ بان ۰۷۸-ئى ژ دايك
 بووى و پىشى ژى ۋى بوويە نۆت سال ۋەغەرا داۋىن يا
 كرى) (۱۱) و زگورد بوو و ژن نەھىنايوو و كورى براىن ۋى
 (ئەبو ئەلبەرەكاتى) پىشتى ۋى كاروبارن ئىزدىيان ب
 رتقەبرن، بىنرە (قەۋلى شىخو بەكر) :

مەرسوم ئەھاتىيە مېر ب زەۋجى

نور ژ پەدشاي خورجى

نەو جىن شىخ بەركات بوو ھات و تى مەزجى.
 بارابتر نقىسەر بۇ ھىندى دچن كو ئەو يى ل سالا
 ۵۵۷مىش-۱۱۱۱ز ل ژى نۆت سالى مرى، لەوما دىرۋىكا
 ژ دايكبوونا ۋى دىينە ۴۶۷مىش-۱۰۷۱ز. شىخادى
 جەھكى بلىدى ئايىنى ل نك ئىزدىيان ھەبە و ئەو
 ھەرمانترىن چاكىن وانە و ل سەر دەستى ۋى باۋەرىيا
 وان يا ھاتىيە قەزاندن و وان دەقن ئايىنى د پەسن و
 خودى ترسى و چاكى و كەرامەتىن ۋى دا د (قەۋلى
 شىخادى شىخى شارا) (قەۋلى شىخادى و مېرا) و
 (قەۋلى دسترىمە) و . ھەت دا ھەنە.

ئىسلامى دناقدا نىنن كو شىخادى دناقدا پەيداكرىن
 و كەلەپۇرى ئىزدىيان ئامازە پى كرىت و ئەگەر
 باۋەرىيا ۋى ژ باۋەرىيا ئىزدىيان يا جودابا رەۋاجەكا
 مەزىن د ئاف خەلكى دەقەرى دا بخۇقە نەدىت و
 خەلكى وان دەقەران ل دووف نەچوون (۱۱) ۋەكى چەوان
 نىن خەلەكان دىژىت و نە دىبوو مەزىنترىن ۋەلىين
 ئىزدىيان. و ئەگەر مۇسلمان با دا مۇسلمانەتى د
 ئاف باۋەرىيا ۋى دا يا ديار بىت، ۋەكى چەوان دەقن
 ئايىنى ئىزدىياتىن دووبات د كەن كو باۋەرىيا ۋى بەرى
 ئىسلامى يە ... بىنرە قى دەقى (قەۋلى مارا) :

شىخادى شىخى عامە

ئوسفەتىت ۋى ژ بەرى ئىسلامە

قەمەم قەگەھاست بوو ژ شامە .

يا ئەم پتر پىشتى قى ھەمىن بۇ دچىن ئەۋە
 كو باب و باپىرن شىخادى ژ دەقەرا ھەكارىانە و ژ
 ئەگەرتن تەپەسەرىيا ئايىنى ئەق جەھ ھىلاينە و
 مەشەخت بوويىنە شامى و باۋەرىيا وان ۋەكى چەوان
 خودانى (مزدھا روژ) ئەو چەند دووبات كرى باۋەرىيا
 ئىزدىياتىيا كەقنە. و يا كو كورد بوونا قى بىنەمالى
 پىشتراست دكەت پەيدا بوونا كەساتىن كو ناسناقى
 كوردى ل سەر، ۋەكى شىخادىن دووى كوردى كورى
 ئەبو ئەلبەرەكاتى و شىخولئەكراد ھەسەن كورى
 شىخادىن دووى.

شىخادى ل ۋەلاتى شامىن ژ دايك بوويە (ل جەھكى
 ب (شوف الاكراد) دەيتە بىياسىن ل گونجەكى ب ئاقى
 (بىت فار) و دەمى پىگەھىشتى قەستنا وارى بابكالان
 كرى، و بىياسىنى د گەل گەلەك ژانا ۋە ۋەلىين چەرخى
 خۇ كرىيە، دەمى ھاتىيە لالاش دىبىت كو باۋەرىيا
 وان يا كەقن ئىزىكە دى ژ ئاقچىت ئەوما ھىز د ۋى
 چەندى دا كرىتەچارەبان بىبىت دا باۋەرىيا بابكالن
 خۇ قەزىتەقە و رابوو ب پەيداكرنا تەخەكا ئايىنى
 ئەو ژى تەخا (شىخان) ۋە، مل ب ملئ تەخا (پىران) قە
 كو ئەو ژى رىنىشاندەرىن بىگەھى بوون و بەرى بەيتە
 لالاش ئەو ھەبوون، ئەو ژى ب ۋى مەرەمى دا بەرى
 گىشت خەلكى بىدەنە قەزاندن و قورتالكرنا باۋەرىيا
 وان يا كەقنا رەسەن ئەوا بەرەف نەمانى دچوو، و ب

سېستەمى جىنايەتلى ئايىنى:

ئىزدىيان سىن تەخىن ئايىنى ھەنە ئەو زى شىخ و پىر و مريد. ئەف سى تەخە ل سەر دەستى شىخادى ھاتىنە پەيدا كرن: پىشتى ھاتنا وى ژ شامى بۇ لالاش وى وەسان دىت كو باۋەرىيا ئىزدىيان ژ ئەنجامى تەپەسەرىيا ئايىنى ل سەر وان ژ لايى جىرانىن وان قە نىزىكە دى ژ ناف چىت لەوما بزاڧ كىر ب قەزىنت و د قى چەندى دا ب سەر كەت، تەخا شىخان مل ب مىلى تەخا (پىران) پەيدا كىر يا كو ب ئەركىن ئايىنى رادىۋون بەرى ئەو بەھتە لالاش و ئەو ب كار و ئەركىن ئايىنى دناف ئىزدىياندا راسپاردن دا وان كار و ئەركان ل دوۋف رىنمايىن وى يىن تايىت دناف وان ئىزدىياندا بەلاڧكەن يىن ھىژ ماينە ل سەر باۋەرا ئىزدىيانىيىن يا كەڧن.

ھەقزىنى دناقبەرا قان ھەرسى تەخانداندا حەرام كىر (ۋاتە دناقبەرا شىخ و پىراندا، يان پىر و مريدان شىخ و مريدادا). نە ھەر بىتنى ئىزدىيان ئەف جۇرە ھەقزىنى دناقبەرا تەخانداندا حەرام كىرنە، بەلكى ئەف چەندە د ناف ھندە كۇمەلگەھىن دى دا ھەبوۋىنە كو نايىت ھەقزىنى د ناقبەرا وان دا بەھتە كىرن و ژ وانان كۇمەلگەھىن بابلى كو ئەو زى بىن ژ سى تەخان پىنگھاتىبىۋو ... (پاسا رى نادەت كىچ ژ بلى تەخا خۇ شوى ب كەسەكى دىتر بكتە ۋاتە ھەقزىنى دناقبەرا تەخىن وان دا حەرامە)^(۱۱).

۱- شىخ:

نەزادى شىخىن ئىزدىيان كىرداى سىن رھا ب تىن نە ئەو زى^(۱۲).

۱- ئادانى، ئەف نافە ل سەر ناسناقى شىخادى بىن ھاتى و پىنگھاتىنە ژ بىنەمالىن: شىخ حەسەن، شىخ شەرفەددىن، شىخ زىنەددىن، شىخ ئىبراھىمى خەتمى، شىخ موس، شىخ بەتىما. و ئەفە زى چەند ۋەلىپىن ئىزدىيان ژ قى بىنەمالى:

شىخ ئەبۇلبەرەكەت، ئەو كورى براى شىخادى كورى مسافىرى بە و نىسەسەر ل سەر نافى وى

ھەزى نامازى بە كو ئىزدى ھندە جاران سالۇخەتىن خوداۋەندىن د ناف شىخادى دا دىبن و ھىزا وى ژ ھىزا خودى (تاۋۋوسى مەلەك) ھاتىبە ۋەركىن، ئەفە ژ ئەنجامى باۋەرىيا وان ب بىنەمايىن الحول (ۋاتە حلولىن لاھوتى ب ناسوت) (سورا باتىنى) ئەو زى قەگۋەھاسىننا سالۇخەتىن خوداۋەندىن بۇ مروڧان دەمىن حوكمى ل ھەردى دكەت مىنا گەلەك ۋەلىپىن ئىزدى كو ھەمان سالۇخەت ھەبىن.

شىخادى باندۇرەكا ھىزىيا مەزىن ل سەر باۋەرىيا ئىزدىيان كىرىبە كو گەلەك گەھشەنە وى باۋەرىن كو ئىزدىيانى ل سەر دەستى وى پەيداۋىيە و ل سەر دەستى وى سېستەمەكى تايىت ئايىنى ژ بۇ قەزاندنا باۋەرىيا ئىزدىيان ھاتىبە دانان و ژ بەر گىزىگىيا قى سېستەمى و باندۇرا وى يا جفاكى و ئايىنى ل سەر ئىزدىيان دى ل پاشتر ل سەر راۋەستىن.

تېراھى:

ئەو كوردن ژ پاشقەمايىن مللەتىن شەمسى (زەرەدەشتى)نە، كو پىشتى ئىسلامى ب سەر وان دا كىرتى ژ ئىرانى قە ھاتن و ل چىايىن (مادى) ل نىزىكى (ھەلوان) ئاكنجىبوۋن و ئەو جەھ كىرنە ئاكنجىگەھەكا قەدەر دا ھىرشىن ئىسلامى ب سەر وان دا نەھىن و تىراھى نەبوۋىنە مۇسلمان، لى ب تىن ئايىنى خۇ يىن كەڧن پاراستىنە و دوژمناپەتتەبەكا دژوار دناقبەرا وان و مۇسلمانان دا ھەبوۋ.

ئەنۋەر ماىى د پەرتووكا خۇدا (الاکراد قى بەدىنان) دا د بىزىت،

(ل سالا ۳۷۱مىش-۹۷۸ز حۇمەتا تىراھى ھاتە دامەزىراندن و دەسەلاتا وى گەھشە چىايىن داسن و ھەكارى، لى پىشتى شەرىن دژوار دناقبەرا ھەردو ئالىياندا (عضد الدولة البويهى) شىبا ب سەر كەڧىت و د پەرتووكا (داسنانى) دا يا ھاتى كو زاناپىن كوردىن مۇسلمان قەتوا دژى تىراھىيان داينە، ئەف چەندە بۇ ھارىكارىبەكا مەزىن بۇ بوۋەبەھىان كو گەلەك لەشكەرى كوردىن مۇسلمان دژى كوردىن تىراھى راكەن و ئەفە بۇ ئەگەرى شىكاندن و ژ ئاقىرنا تىراھىيان).

زەكى دېئىت: ئەو يىن ز لايىن (باتو) ميرى مەكولىيان قە^(۱۱) ل سالا (۲۰مىش- ۲۲۳) ئاى ھاتىبە كوشتىن و ۋى گۆرەكى ديار يىن د نائف پەرسىتگەھى دا ل ئىزىك دەرگەھى سەرەكى ھەي و گومبەتەكا (قوبەكا) بلند يا ل سەر.

شىخ ھەسەن:

ئەو كورى شىخادىن دووى يىن كوردى يە، ل سالا ۵۹۱مىش/۱۹۵۰ زىن ز دايكجوى و ل سەر دەستى والين مووسل بەدرەدىن لوئو قە ل سالا ۱۴۴مىش/۱۲۴۸ ز ھاتىبە كوشتىن و ل زىر كەلا ۋى ھاتىبە قەشارتن، ل سەرەمىن ۋى ناكۆكى ل سەر چەند كاروبارتىن باۋەرىن (ئايىنى) دناقبەرا ئادانى و شەمسانىان دا پەيدابوون. و فى شىخ ھەسەنى ئەف زارۋكە ھەبوون: شىخ شەرفەددىن، شىخ ئىبراھىم، شىخ زەينەددىن، و كورەك ب نائف شىخ موس بۇ خۇ ب خودان دكر، و كچەك ب نائف (گولنى) ھەبوون كو ناسناقى ۋى(سنىبا تاووس) بوو.

شىخىن دى يىن ئادانى ئەو نەقىيىن قان مالباتان بوون.

۲- شەمسانى:

ئەو رەھكا چىنا شىخان بوون و د دىرۋكى دا ز ھەمىيان كەقتىر بوون، دگەھنە ئىزدىن ميرى شەمسانى كو بەرى ھاتنا شىخادى مەرچەعەكى ئايىنى بوو و د بئەرەت دا ئەو ز تىخا پىرانە، ئەف رەھ ز قان بئەمالان پىك دەيت:

شىخ شەمس، شىخ فەخر، شىخ مەند، شىخ سجادىن، شىخ ناسرەددىن، شىخ بابادىن، شىخ نامادىن، شىخ بابك، خاتوونا فەخرا^(۱۲)، و شىخ تۇكل و شىخ عەفدال و شىخ ئالى شەمسا و ... ھتد.

شىخ شەمس:

ئەو شىخ شەمس كورى شىخ ئىزدىن ئەمىرە، يىن د نائف دەقىن ئىزدىيان ب تەۋرىزى، ۋانە تەبرىزى ل سەر نائف بائىرى ۋى يىن ب نائف و دەنگ تەبرىزى يىن

دناكۇكن، ھندەك نەقىسەر دېئىن نائف ۋى سەخەر (صخر) كورى سەخەر كورى مسافىرى يە و دەقىن ئىزدىيان ناسناقى ۋى ب شىخ بەرەكات ناساندېنە، لىن ل لالشا دئاڧ پەرسىتگەھى دا و ل سەمتا راستىن ز دەرگەھى دچتە سىندروكا شىخادى، ئەبو بەرەكات ھەر دەيتە بئاقكرن شىخ ھەسن ئەوما زۇرەيا ئىزدىيان دېئىن ئەفە سىندروكا شىخ ھەسنە و قوبەكا مەزن و بلند ل سەر سىندروكا ۋى ھەبە و ل تەنىشت قوبا مامى ۋى، ئەنۋەر مابى د پەرتووكا خۇ دا (الاکراد فى بەدىيان بى ۱۴) دا د بىئىت پەرتووكا (مزدەھا رۆز ز دانانا ھەسنى دانىنى يە) و ئەو سەبارەت خۇ دېئىت كو ئەو كورى براين شىخادى كورى مسافىرى يە و ب برىارا ۋى ئەف پەرتووكە ھاتىبە نەقىسىن.

چونكى ئىزدى نائف (شىخ ھەسەن) دېئىنە گورى شىخ ئەبولىبەرەكاتى و شىخادى كورىراپەك ب نائف (ھەسەن- ھسن) ۋەكى سەبدا مابى گوتى ھەبوو و ھەمى ل سەر ۋى چەندى د رىككەفتىنە كو شىخ ئەبولىبەرەكات كورى براين شىخادى يە. ز بەر قى چەندى ئەم پىر بۇ ھندى دچىن كو شىخ ئەبولىبەرەكات شىخ (ھەسەن- ھەسن) ھەندەك نەقىسەران ب نائف سەخەر ب نائف كرىن و ئەو كورى براين شىخادى كورى مسافىرى يە، و ئەم ل سەر بوون و مرنا ۋى ھەلنەبووينە.

شىخادى يىن دووى:

ئەو شىخادى كورى ئەبولىبەرەكات شىخ ھەسن (سەخەر)ە، ل ھەكارىيا ز دابك بوويە، ل گوندى بوزان ئاكنجى بوويە و جھەك ب نائف (مەھدەر) يان (كچك لالشا - لالشا بچوبك) لىن دانايە و پەرسىتگەھا لالشا د چاخى بابى ۋى دا ز لايى مار يوحەنا و ئىشوع سەبران ز دەستىن ئىزدىيان ھاتىبوو دەرئىخستىن، لىن شىخادى دووى ئەۋى ب (شىخادى الكوردى) نائفى جارەكا قەگەراندەفە و دەستى خۇ دانا سەر^(۱۳)، ئىن ئەلموستەۋفى دېئىت من پىرسىارا شىخ ھەسەن كورى شىخادى دووى سەبارەت بوونا بابى ۋى كر، گوت ل سالا (۵۵۵مىش/۱۱۵۹) زى ل گوندى لالشا^(۱۴)، ل سەر مرنا ۋى زى مەمەد ئەمىن

ئادانىن - شەمسانىن دا و ئەو بابىن شىخ مەند و شىخ بەدر و شىخ ئاقوب و بىن دووماھىيىن ژ ژنا وى يا دووى يە، و وى كچەك ب ئاقىن (غەزال) خاتوونا فەخرا ھەبوو. ئەم ل بوون و مرنا وى د ئاق كەلەپۇرى ئىزدىياندا نە راوھىستىيان و بى ھەفچەرخ بوو دگەل شىخ ھەسەن كورى ئەبۇلەھرەكاتى (و دەقىن ئايىنى بىن ئىزدىيان دىئىن كو ئەو بىن ل رۇزا چارشەمبى بووى و بىن ل رۇزا چارشەمبى مرى ژى).

۳- قاتانى،

بىياتىن قى مالباتىن فەدگەرىبىنئەفە دەروىش ئادەم قاتانى^{۱۱۱} و بىن پىنگھاتىبە ژ فان خىزانان، شىخ مەھمەد (واتە پىسمىرى)^{۱۱۲} و شىخو بەكر و شىخ ئىسماعىل و شىخ عەبۇلقادر. شىخ مەھمەد كو ژ نىشىن مېر ئىبراھىم خورستانى يە^{۱۱۳} و كورى دەروىش ئادەمى يە بىنەمالا پىسمىريان ژ نىشىن وى نە، پىشىن ئاكۇكيا شەمسانى و ئادانى بىن بوويە مېر ل سەر ئىزدىيان و ھىندەك نىسەسەرى وى ب مېر مەھمەد كوردىن ئەرىلى (مەھمەد بىن بىن) ل قەلەم دەن. ژ ديارترىن كەسايەتىن ئايىنى بىن قى مالباتىن شىخو بەكرە، خودانى تدارەكىن (خەرفە) ئايىنى بىن (فەقىر) ئەو ل بەر دكەن و وى ل سەردەمى خۇ پەرھەردا ئايىنى ئىزدىيان دكر كو دەمەكى دا وى مېرىنشىنەك ل چىبايىن سەھران (سوران) ھەبوو^{۱۱۴}. پىشىن ئاكۇكيا ئادانى- شەمسانى ھەفژىنى د ئاقبەرا ھەرسىن بىياتاندا ھاتە ھەرامكەن.

ب- پىر:

واتە شىخىن رىكىن بان رىنىشاندىرى ئايىنى و ئەو كەفترىن ئەخا ئايىنى يە ل ئاق ئىزدىيان دا و بەرى ھاتنا شىخادى بۇ لالش ئەو ھەبوون و رىزا وان يا ئايىنى كىمتر نىنە ژ ئەخا شىخان. و د دابەش كرىنە بۇ چل تابان: ۱- پىر ھەسەن مەھمان ۲- پىر مەھمەد رەشان ۳- پىر جىوان ۴- پىر ھاجىيال ۵- پىر مەم شىقان ۶- پىر

بەرنىاسە، و دىسان ب تەئەرى ژى بى بەرنىاسە. بابىن وى ئىزدىن ئەمىر سەرۇكى ئايىنى ئىزدىيان و مېرى وان بوو ل بەرى ھاتنا شىخادى بۇ وى دەفەرى و كانىيا سېى جەن رابوون و روىنشتنا وى بوو.

شىخ شەمس جەھەك ل لالش ھەى و گومبەتەكا بلند يا ل سەر ھەى. شىخ شەمس د ھىنە ھەژمارتن قورنالكەرى ئايىنى ئىزدىيان و گەلەك دەقىن ئىزدىيان ئامازى دەنە وى چەندى كو كەتبوونە د تەنگافىەكا باوھىرىن دا، لى شىخ شەمسى ئەو قورنالكەرى، و مەبەست ژ قى تەنگافىن ئەو ئاكۇكى بوو يا د ئاقبەرا ئادانى و شەمسانىاندا كو ل سەردەمى شىخ ھەسەن روىداى، لەوما ئەو كرىنە ھىمايەك بۇ باوھىرىا وان يا رەسەن، ئەم دئاق دەقىن ئىزدىياندا ل سەر سالا بوون و مرنا وى ھەنەبوويە. ئىزدى وەسان ھىز دكەن كو شىخ شەمسى سالدۇخەتىن لاھوتى ھەنە كو پارچەكا خوداوەندىن د رىكا سورا باتىن (واتە سورا خوداوەندىن كەتە گىياتى مروفى) مېنا ھەمى وەلىان چوويە د ئاق لەشىن وى دا. ژ بەر ھىندى د ھاتە ھەژمارتن ھىمايەك بۇ رۇناھىيا ئافرىنەرى و غەرىشى وى (رۇزا) و ب ھارىكارىيا قى رۇناھىيى گىياتى پىرۇز چوويە د ئاق لەشىن وى دا. شىخ شەمسى نەھ كور ھەبوون ئەو ژى:

- ۱- شىخ ھەسەن ھەفژىنى خاتوونا فەخرا ۲- شىخ بابك ۳- شىخ ئامادىن ۴- بابا دىن ۵- شىخ ھەفند ۶- شىخ ئۆكل ۷- شىخ خدر ۸- شىخ ئالى شەمسى (ئالى رەش) ۹- شىخ عەفدال، وەسان سىن كچ ژى ھەبوون، سىبا بلقان، سىبا ئىس، سىبا نىسەرەت.

شىخ فەخر:

ئەو شىخ فەخر كورى ئىزدىن ئەمىر^{۱۱۵} بىر شىخ شەمسە و ئەو ھىزا باوھىرىا ئىزدىيان بوو و دەقىن ئىزدىيان ژ بەر كرىوون و ھىندەك ژ وان دانا بوون، ئەو مەرجەعا ئايىنى بوو ل سەردەمى خۇ، و سالدۇخەتىن وى بىن لاھوتى ب (فەخەددىن) سالدۇخەت دەن: شىخ فەخر رۇلەكى ديار د سەركىشىيا شەمسانىاندا ھەبوو ل سەر وى ئاكۇكيا د ئاقبەرا

قەولۇن ئايىنى ل سەر بخوئىن و پىشتى مرنا وى بشوون و كفن كەن و قەشىن.
 ۴- ھارىكارىكرنا دارايسى بۇ مرىدان ل دەمن ھەوجەيان.
 ۵- پىدانا خوارنى بۇ مرىدان د ھەلكەفتىن ئايىنى دا.
 ۶- ھندەك شىخ و پىران كارنن ئايىنى يىن دەستنىشانكرى ھەنە كو دى دناق فى قەكۆلىنى دا ديار كەين.

ج- ھەرىدە:

ئەو تەخا گىشتىبە د ناپ ئىزدىياندا و كارى وان ب جەھ ئىنانا ھەرزىن ئايىنى بىن گىشتى بە.
 ھەر ئىزدىبەكى شىخەك و پىرەك و فىركارەكى پەرورەھى بىن ھەين كو (رسم) ئى پىنشىكىشى وان دكەن بەرامبەرى رابوونا وان ب ئەركىن د كەفەنە سەر ملين وان دەمى ل مالين وان بەرھەف دىن دا رىكىن ئايىنى نىشا وان بەن و ھەر ئىزدىبەكى بىرەھەكى ئاخەرتى (بىرئى ئاخەرتى) بى ھەى كو ئەو زى بان شىخە يان پىرە.

پەھىن ئايىنى:

۱-مىر:

ئەو زى بىنەمالا پىسمىرئانە كو بنىاتى وان فەدگەرىنتەقە بنىاتەكى قاتانى، ئەو نەقىبن شىخ محەمەدى نە كو ئەو زى زى نەقىبن ئىبراھىم خورستانى كورئ دەروىش ئادەم قاتانى بە، پلا مىرى مىراتگەرىبە و نەھا يا ئابەتمەندە ب فى بىنەمالى ب تىن قە كول بەرى ھاتنا شىخادى مىرنشىنا ئىزدىيان يا ئابەتمەند بوو ب شەمسانىقە، پاشى ھاتە قەگوھاستىن بۇ ئادانىان، و ل دووقدا ل سەرەمى شىخ ھەسەن كورئ شىخادى و زى بەر ناكۆكىپن نادانى و شەمسانى بى بۇ قاتانىان. مىر سەرۈكى دونىپى بى ئىزدىبانە و دەسەلاتا وى پىر دونىپى بە زى ئايىنى و زى بەر كو ئەو سەرۈكى جقاتا بلندا

ئىسبىا ۷- پىر ئافات ۸- پىر ھەسنالكا ۹- پىر دەلى خان (ئىزىد) ۱۰- پىر ھەجى مەھمەد ۱۱- پىر چاك (كورئ پىر مەھمەدئ پەرسقان) ۱۲- پىر ئالو بەكر ۱۳- پىر ئومەر خالا ۱۴- پىر مەھمەدئ پەرسقان ۱۵- پىر داودئ دەرمەن ۱۶- پىر مەندئ گۆر ۱۷- پىر قەرەچەر ۱۸- پىر قەلەندەر ۱۹- پىر مەروان ۲۰- پىر بازىد ۲۱- پىر بووك (بوو) ۲۲- پىرئ خوش ئاغا ۲۳- پىرئ لىنا ۲۴- پىر قلىچ (بىبون) ۲۵- پىر ئاھا ۲۶- پىر شەرەفى مىرئى ۲۷- پىر ھەجى ھەلى ۲۸- پىر ختى بەسنى ۲۹- پىر ھەمالى ۳۰- پىر مەحمود ۳۱- پىر بوز ل گوندئ بىبوزئى ۳۲- پىر موسا ل گوندئ بامەرنئ ۳۳- پىر درىس ۳۴- پىر بال (بوول) ل گوندئ سىدەرا ۳۵- پىر ھەمەدئ بابئ (ئافل بابئ) ل گوندئ نىسرا ۳۶- پىر ھەلان (ھەسەن پىرك) ل گوندئ كانئ مازئ ۳۷- پىر رەش ھەيران ل گوندئ ئەترىش ۳۸- پىر مىسور ل سلىمانئى ۳۹- پىرئ شالىارى ل دەقەرا سۇران ۴۰- پىر مەنسور ل سلىمانئى . زى بى نەف پىرن ل سەرى ديار كرى دىت ھەندە پىرن دى زى سەر ب مالباتىن وان پىران قە ھەبەن و مە ئامازە بىن نەكرىت.

پلا پىر ھەسەن مەمان زى پلا ھەمى پىران بلندترە (پىرئ جل پىرا).

ھەقزىنى دناقەھرا مالبانا وى و مالبانا پىرن دى يا ھەرامە، زى بى پىر ھەسنالكا كو ھەردو زى ئىك مالباتن و (ھەسەن مەمان) مىر بوو ل دەقەرا ھەرىر.

ئەركىن شىخ و پىران:

نەھا شىخ و پىران ھەمان ئەركىن ئايىنى ھەنە و ئىك تەمامكەرى بى دى بە و زى وان ئەركان:

۱- ھىشاركرنا ئايىنى و جفاكى و فىركرنا مىردىن خۇ بۇ قەول و دوعاىپن ئايىنى.

۲- چاكسازىيا جفاكى و دانا رنىشاندانئىن پىندقى بۇ مرىدان ئەگەر ناكۆكىبەك دناقەھرا وان دا پەيدا بىا (ئانكو پىكىئىنانا وان).

۳- دەمن مىرد د كەفەنە د سەكەراتى دا ھەرە ل سەر شىخ و پىران ل مالين وان بەرھەف بىن دا

پىشتى قى پلى ۋەردگىرت ھەقزىنى بىكەت، لى بەرى بىيتە (بابى شىخ) دىشېت پىر ژۇنەكى بىت.

ئەگەر (بابى شىخ) مىر، مىر دى دىگىل كەسايەتتىن ئىزدى ۋە جىماتا روھانى ل لالاش يان ل خانىن مىرنشېنىن كۇمفە بىت دا ئىكى دى ل پىشتى ۋى ژ بىنەمالا شىخ فەخر كو دىقېت بابى شىخ ژ مالبانا ۋى بىت ھەلبىزىرت ۋە ئەو ژ جەن ۋى ناھىتە فەدەرگىر بى دەھنە ھەلبىزرتن دىقېت چەند مەرج تىدا بى ۋە نەگىن ۋى د باش بى ۋە ژانانما ۋى يا ئايىنى ۋە جىقكى يا پاقر بىت ۋە شەھەزايى د كاروبارىن ئايىنى دا ھەبىت.

جەن رابوون ۋە روپىشتىنا ۋى يا ل لالاش كو ئەو جەن روپىشتىنا شىخ فەخرە دەمى ل جەن ۋە ھەلكەفتىن ئايىنى بەرھەف دىت.

۳-فەقىر

ئەو پەرۋەردەكارەكى ئايىنى بە كو دۇنيا پىشت كۇھفە ھاقىنى ۋە خۇ ژ خۇشىن ۋى دۇرئىخسىتى ۋە ژىن خۇ بۇ پەرسىتى تەرخان كرى. خەلك رىزى لى د گىر ۋە فەقىر ب ۋاتايا خۇدئ ترسى ۋە پەرسىتار دەيت.

فەقىر (خەرقە پۇشە) ۋە (خەرقە) كو ژ ھىن چىكرى د كەتە بەرخۇ. (قى خەرقە) بەلگىن زىگوزا رەش دكەن كو ئاقى ۋە بەلگا د كەلگىن ۋە قى خەرقە د كەنە د ئاقد) ۋە كەمەرەكا سوور كو ژ ھىن چىكرى د بىزنى (رستە) ل سەر گىردەت ۋە خەلەكەك يان چەند خەلەكەن سىرى بىن د ئاقد ۋە رىباتەك يا د ستوۋى د بىزنى (مەفتول) ۋە كۇلاقەك بىن د سەرى ددانىتە بىن دەرسۇكا رەش كو د بىزنى (كۆلك) ۋە ھەر ئىزەببەك دىشېت بىيتە فەقىر پىشتى ژانانا خۇ بۇ پەرسىتار خۇدئ تەرخان دكەت ۋە پىشتى سەرۋكى فەقىران باۋەرىن بىن دەيت كو ب كىر قى كارى د ھىت ۋە (پىشىمامى فەقىرا) جىلكىن فەقىران ب دەستىن خۇ دناف رىۋەسەمەكى ئايىت دا ل بەر ۋى دكەت ۋە فەقىر رىھىن خۇ نا تراشېت. ۋە ئەو ژىنكا دۇنيابى پىشتىگۇھفە د ھاقىت ۋە د ژانانا خۇ بۇ

ئىزدىيانە^(۱۴) گەلەك جاران ھەردو دەسەلاتىن ئايىنى ۋە دۇنيابى د كەفە دەستاندا ۋە ژ ئەركىن ۋى:

۱- پاراستن ۋە سەرگىشېكرنا ئىزدىيان ۋە نوپەرآتىيا وان د نەف دام ۋە دەزگابىن فەرمىدا.

۲- ئاقاكرن ۋە نوپزەنكرنا جەن پىرۇز ل لالاش ژ داھات ۋە دابىنكرنا تاۋوسى يان سىنجەقن ۋە مەزارىن پىرۇز ۋە ئەو خىرتن د گەھنە لالاش.

۳- ھارىكارىكرنا ژار ۋە كەسەن پىندى ژ ئىزدىيان.

۴- چارەسەركرنا ئەو ئاكوكىن د كەفە دناقەمرا ئىزدىيان دا.

۲-بابى شىخ^(۱۵)

بىياتى ۋى قەدگەرئىتەفە بىنەمالا شىخ فەخر كورى ئىزدىن ئەمىر ۋە بىيات شەمسانى بە، ئەو سەرۋكى ئايىنى بى ئىزدىيانە ۋە پىشەنگى شىخانە ۋە راۋىزكارى مىرى بە د كاروبارىن ئايىنى دا، ژ ئەركىن ۋى:

۱- سەرەدانا كوندىن ئىزدىيان ل سالى جەرەكى يان دو جاران، دا شىرەتان ل وان بىكەت ۋە وان ل سەر كاروبارىن ئايىنى ۋە جىقكى ھىشار بىكەت ۋە ئاكوكىن وان چارەسەرگەت.

۲- ئاراستەكرنا شىرەتان بۇ زەلامىن ئايىنى دا ب ئەركىن خۇ بىن ئايىنى رابىن.

۳- گىرتنا رۇزىن چىن ھاقىنى ۋە چىن زىستانى سالانە (ۋاتە چىل رۇزان ل ھاقىنى ۋە چىل رۇزان ل زىستانى بى ب رۇزى بىت).

۴-سەرەدانا لالاش ل جەن ۋە ئاھەنگىن ئايىنى، دا رىۋەسەمىن وان بىكەت كو ل وىرى دەيتە گىران.

بابى شىخ بەدەلكا سىپى (نەسى) ل بەر خۇ دكەت ۋە كەمەرەكا رەش ژ موپى بىزنى د بىزنى (رستە) جەفت گەرى ل سەر گىردەت ۋە ھندەك خەلەكىن سىرى بىن پىرۇز د ئاقدانە. كۇلاقەكى سىپى (كۆلك) ل سەرى بە پارچە ترگالەكى سىپى دىبىزنى (شاشك)، چەند جاران تى د ئالېن.

فەخوارنا مە ل سەرى ۋە ل سەر ھەمى زەلامىن ئايىنى بىن روھانى ھەرامە ۋە ئايىت (بابى شىخ)

بەرستنا خودى تەرخان د كەت دىيۇننى (ھەقىرا).

۴- كۆچەك،

چاكەكى ئاينى يە ئەوى خودى ترس و خوشىين دونياين پىشنگوھقە ھافىتىن و ئەو زاناين نەھىنبانە و عىرفانى ل بال ھەبە، پەيقا (كۆچك) يا ژ (گوھ چاك) ب واتايا (گوھدار) ھاتى و يا فەرە ھەمى نەھىنننن ئاينى بزائىت، و ژ بەر گەلەك ھزر كىرنا وى د كاروبارنن خوداۋەندى و ئاينى دا ل ھندە جارنن ژىيرقە دچىت و ھاي ژ خۇ نامىنت و دىيۇن ئەو دوى دەمى دا ل سەر نەھىنننن ئاينى د راۋەستىت و چارەنقىسىن مەرقان و گىانى مەريان دزائىت و ئەو كاروبارنن دنيايا نە بەرچاڧ (الأمور الغيبية) زى د زائىت.

كۆچەك چل رۇژان ل ھافىنن و چل رۇژان ل زىستانن رۇژىيان دگىرت (ھەردو چلنن ھافىن و زىستانان). ئەو چلكنن كۆچەك ل بەر دكەت مينا وان چلكتان كو باين شىخ ل بەر دكەت.

۵- قەوال^(۶۱)

واتە ئەوى قەوالا دىيۇنن و قەوال قەۋلان و دەقنن ئاينى د ئاف رنورەسمەنن ئاينى دا د بىيۇنن و قەوال ل گوندنن ئىزدىيان د گەرىنن و ئاۋوس (سەنجەق) يىن د گەل وان دا دا ئىزدىيان ل سەر ئاينى ھشيار بكنن و ئەو د مەشق كرىنە ل سەر ئىدانا دەقنن و گۇننا شىباين و قەوال ژ تەخا مەردانە و ئەو ژ (تازىانە)^(۶۲).

۱- پىششى مام،

زەلامەكى ئاينى يە ز بنەمالا (شىخ ھەسەن، يان

شىخ شەرفەددىنى يە) واتە ژ نەزاد ئادانى يە و پىششى مام ئەوى ژ شىخىن شەرفەددىنى يە و دەمى باين شىخ د جەژن و ھەلكەفتنن ئاينى دا ل لالاش بەرھەڧ دىت ئەو يىن دگەل دا و ئەو ژ زەلامنن جفانا باين شىخە و ژ وان كاروبارنن ئەو پىشكدارىن د گەل (ئادانى) ياندا نەكەت نەبىزە ل (شەفا بەرات). چونكى پىششىماھى شەمسانىيە ... ھەر چەند ھندەك جارنن يىن ھاۋكارە د گەلدا^(۶۳) ... ئەڧ كارە ل سەردەمى شىخ ھەسەنى پەيدا بوۋىپە و ب دروستى ل شەفا شەڧ بەراتن، پىششى مام ھەمان چلكنن باين شىخ ل بەر دكەت.

۷- باين گافان،

ئەو ژ بنەمالا (ئامادىن) ھ كورن شىخ شەمسە، واتە ژ نەزاد شەمسانىيە و ئەو ژ زەلامنن جفانا باين شىخە د جەژن و ھەلكەفتنن ئاينى يىن د گەلدا و د سەردەننن باين شىخ دا يىن ھەڧرى يە د گەلدا و رادىت ب ھشبارىيا ئاينى و وان چلكنن مينا چلكنن باين شىخ ل بەر دكەت.

۸- باين چاۋىش،

بەرورەدەكارەكى ئاينى يە و رابوون و روپىشتنا وى يا بەردەوام يا ل لالاش و ئەو ب كاروبارنن خزمەتكارىن رادىت و چلكنن سى ل بەر دكەت و كەمەرەكا پىرۇز ارستە) ل نىقا خۇ گرىندەت و ناپىت ھەڧرىننن بكەت چونكى ژيانا خۇ يا بۇ قى كارن ئاينى تەرخان كرى، و چلكنن وى مينا چلكنن باين شىخە.

ژىدەر:

۱. ھەكرا، ئەو دەڧەرە يا كو د كەڧىتە د ئاقبەرا ۋەلاتنن عمجم ل رۇژھەلاتى و ۋىلايەتا وان ل باكوورى و ماربىن ل رۇژئافىي و مووسىل ل باشوورى -
۲. مباحث عرافية - يعقوب سرکيس ص ۲۱۸ -
۳. مجلة المشرق - العدد الثاني - سنة ۱۸۹۹، مادة اليزيدية، لاتىستانس الكرملى البغدادى -
۴. انور المائى، الاكراد فى بهدىنان، ص ۷۲.

پەرتووكا پىرۇز يا ئىزدىيان

شەمو تىم كلو

ئىزدىيان ھاتى ل درىزىيا مىژوويى ئەف پەرتووكا ز لايى داگىرگەرانتقە ھاتنە ز ناقتىن يان سۆتىن يانزى ونداكرن¹¹، لەوما خاس و چاكىن ئىزدىيان و ئولدارىن دىنى ئەو دەق ژبەرگىن و پاراستن و ھەر نىشمەكى بۇ ئىدى قەگوھاستن.

بەلگە ز بۇ ھەبوونا فان پەرتووكا ئەو دەقىن دىنى نە ئەوين ل ئاق ئىزدىيان دېرەھەلاقن و بەھسى ھەمو رى ورەسىم و دابونەرىت و رىنكخستنا دىنى دكەن، ديارە ژندەرەكى فان دەفا ھەبوويە¹² و تايىت ل قۇناغا ھاتنا شىخ ئادى و شىنشمس و شىخ ھەسەن چۈنكە ئەوان خاس و چاكا ئەو دەقىن دىنى ب شىئوھەكى زۇر رىنكخستنى و ب ئاوايەكى ئەدەبى، سانامى و ساكار دارىشتن دگوننى قەول و بەيت و قەسىدە و دوعا و مىشور¹³.

ئەگەر ئىم قەگەرنە ھەبوونا پەرتووكا پىرۇزا ئىزدىيان دى بىنن گەلەك نقىسەر و گەرۇكا ژكەقندە بەھسى ھندەك پەرتووكا كرىنە و ئاق دانايىنە سەر، بەلى كەسى نكارىيە دەمى دانانا فان پەرتووكان ب دورستى دەست نىشانكەت¹⁴.

زمانى پەرتووكا پىرۇز

ھەر مىللەتەكى زمانەك بۇ تىنگەھشتىن ھەيە

ئىزدىياتى ۋەك باۋەر، ھزرەكا كەقنارە ل دەقەرا مىسوپوتامىيا سەرھەلدا، و ھەر بىروباۋەرەك ھەيىت يال دەم و جەھكى ديارگى ھاتىيە بەلاقىن و ب رىنكا پىنغەمبەرەكى يان ۋەلىيەكى يان خاس وچاكەكى كو خوەدى ھندەك سەخلەتىن جودا ز كەرەمەت و شىانين زندە ز مرۇقى نورمال داينە وى دا بشىت پەيامەكى بگەھىنە سەر ئەردى بۇ ب جەئىنان و پەيداكرنا رىنكخستنەكا ئەخلاقى و رەوشتىن باش دناق چقاكى دا.

بىرو باۋەرىن ئىزدىياتى زى ب قى ئاوايى پەيدا بوويىنە و بەلاقىبوويىنە و ئىزدىياتى د چەند قۇناغارا دەريازبوويىنە و ل پى روودانين سرۇشتى بىر و باۋەرىن خۇ ئاقاكرىنە و ھەر مىللەتەكى دەمى بىروباۋەر دناق واند پەيدادىن و ژبۇ بتر بىنە پاراستن ھەموو ل سەر دل ھاتنە ژبەرگىن يان نقىسىن ل سەر بەرا و بەلگا يان پىستى يانزى ل سەر كاغەزا وپاشى ھاتىنە كۆمكرن دېرتووكەكىدا و ئاقەكى پىرۇز كەتپىيە سەر.

پەرتووكا ئىزدىيان ب چەندىن ئاقىن پىرۇز ھاتىيە ب ئاقىن ل دەم و قۇناغىن جودا بىن ئىزدىياتىن ۋەك (مژدەھا رۇز) يان (مەسحەفا رەش) يان (جەلوە)، بەلى ژبەر وان فەرمان و دەرەدەرى و زولما ل سەر

دەقىن ھاتىنە دىتن ژ پەرتووكا پىرۆز

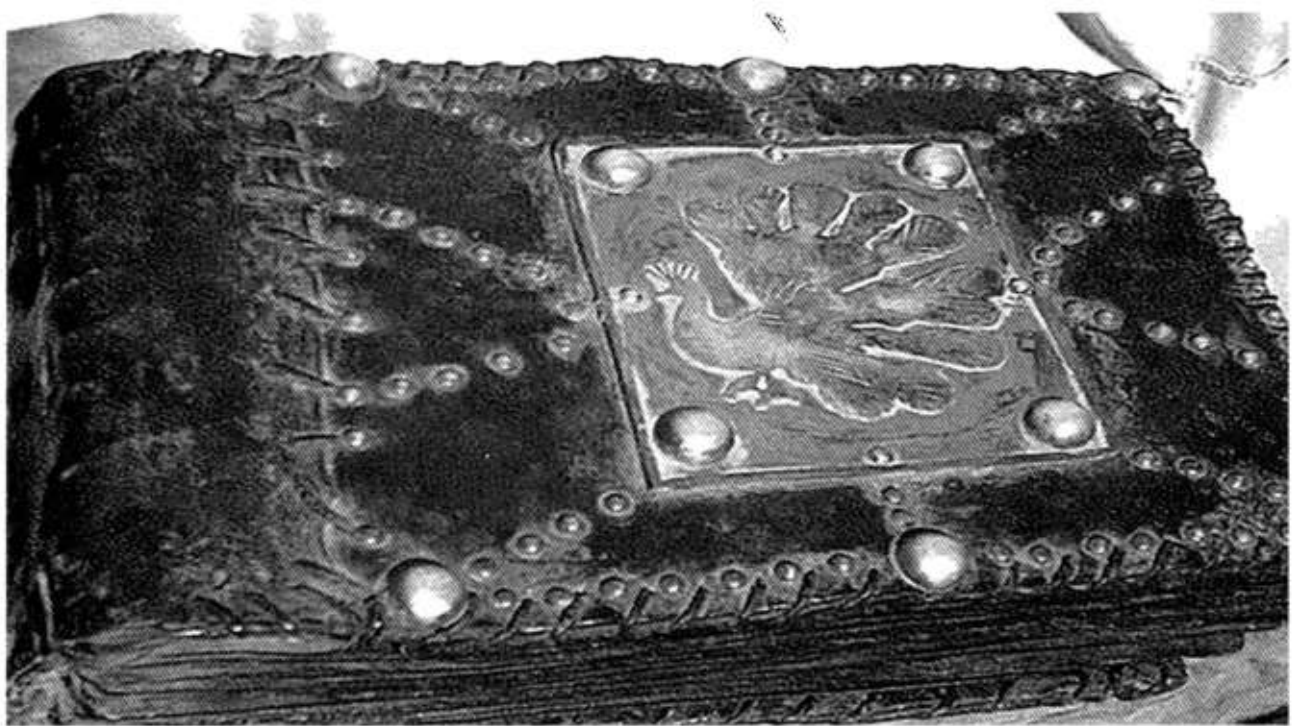
گەرۆك (جرميا شامير) دىتت ل دەمى گەريانەكا شاندهكى رۇسى پىنگھاتىبوو ژ (كارستوف وبروجسكى) بۇ پەرستگەھا لالشى، پەرتووكەكا پىرۆز دگەل ھەفت مۇرت كەقن دىتن، و دىتت ھندەك ژ قى پەرتووكى ھاتە كوپىكرن پىشتى دناف پارچەكا ھەرىرى دا يا قەشارتى بوو و ئەف دەستخەتە ژ جھەكى بۇ جھەكى دى ژبو پاراستىن دەھات قەگھاستن^(۸).

چەندىن دەست خەتىن دى ژ لايى (داود الصائغ) و (ئەنسئانس ماری ئەلكەرملی) قە ھاتنە دىتن ھندەك ب عەرەبى دىئىسىبوون و ھندەك ب كوردى و ب تىپىن تايبەت ھاتبوونە نىسىن ب نەخش و ھىمايىن نەى ئەشكەرا، و ئەوان ھەولدان گرىكىن وئ نىسىن قەكەن و ب ھارىكارىيا ماكسىمىليان بىتنەرى، و ئەوى تەئكىدكر كو ئەو دەقە ژ زمانى كوردى ھاتىيەوھەرگرتن و وەرگىران بۇ زمانى عەرەبى

و ھەر زمانەكى ژى تىپىن خو بىن تايبەت ھەنە و ب دەنگى تايبەت دىننە خواندن و ب شىوھىنى جودا دىننە نىسىاندن، لەوما زمانى كوردى ژى دىيا تىپ و دەنگ و نىسىنا جودا ژ زمانىن دى ھەبت. و ئەفە نىشانانا وئ دەت كو مللەتن كورد خودان ئەلىف و بىيەكا سەرەخو و خووسەرە^(۹). لەوما خەتەك كەفتىيە بەردەست و چەندىن گەرۆك وزمانزان دىتت دىبە ئەف خەتا جودا كوردى بە و ھەرسى زانايىن زمانى (ماكسىمىليان بىتنر) يى ئەلمانى و پروفىسور (قەناتى كوردو) و نىسىەر (بەروىز جىھانى) داکوكىن ل سەر دكەن كو ئەو رىنىسىا كوردىيە^(۱۱).

و ئەقان زاناييا خو بىيا كرىنە كو پەرتووكا مسحەفا رەش يان جەلوھ ب قان تىپىن جودا ھاتىنە نىسىاندن و نىشانانا وئ بەكى ددە كو مللەتن كورد ژى خودان شارستانىيا خوھەبوويە و خودان ئەلىفبايەكا خووسەرە و دىسا خوھى بىر و باوھەكى جودايە و ئەو كىتب ژ ئالىن كەسانەكى كورد قە ھاتىيە نامادەكرن^(۷).

ئىك ژ پەرتوكىن پىرۆزىن دەننە پالدان بۇ ئىزدىان

ل شىنگارى بت و دبه ئەو دەست خەت هەتا نھا ل جياين شىنگارى دقەشارتېين^(۱۳).

پەرتووكىن پېرۇز

دباوهرىيا مە ئىزدېياندا. ھاتىبە سەلماندىن كو پەرتووكا پېرۇز وا ھەي و بىروبواوهرىن فى دىنى ب زمانى كوردى ب ناڧىن (مژدەھا رۇز) ئانكو مزگىنيا رۇزى (خېزى) ھاتنە بەلاڧكرن. پاشى گۆتنن (مسحەفا رەش) ئانكو پەرتووكا پېرۇز يان اجەلوھ(دەسخەنا رەسەن.

مژدەھا رۇز

بەكەم كەسنى بەھسنى فى پەرتووكىن كرى (ئەنوەر ماى) بوو دپەرتووكا (الاکراد فى بەھدىنان) دىسا (مەعسوم ماى) دەست خەتەك ب ناڧىن (مژدەھا رۇز) ب زمانى عەرەبى بەلاڧكرىبە و د پىنشەكىى دا دېئىت ئەف پەرتووكە ژ دەقەكى ب زمانى كوردى ھاتىبە ڧەگوھاستن كو ل نك بابىن من (ئەنوەر ماى) بوو و ئەف پەرتووكە پىنگھاتىبوو ژ ۱۳ لاپەرا ب قەبارى ۱۵۲۰ سم و تېدا خويا دكەت و دېئىت ئەف پەرتووكە ژ دانانا شىخ ھەسنى داسنىى بە كو ل سەدسالىيا يازدى زابىنى دانايە^(۱۴).

عزەددىن باقەسرى دېئىت ئەف كئىبا ئەنوەر ماى بەلاڧكرى جوداھىبەكا مەزن دناڧبەرا وئ و مەسحەفا رەش و جەلوھ دا ھەبە و نابت ئەم ئىعمادى ل سەر فى پەرتووكى بەكەبن بو ڧەكۆلېن و دياركرنا بېر و باوهرىن ئىزدېيان. چونكە پىنزانىن پەرتووكى ھەڧدزى ئەوان تىكستىن دىنى و باوهرىن ئىزدېياتىن نە^(۱۵) و دىسا (كەرىم زەند) دپەرتووكا (باوهرى و ئاىين ل كوردستان) دا گەلەك بەھسنى فى پەرتووكى كرىبە.

دبە (ماى) ناڧىن فى پەرتووكى ژ ژئدەرەكى دەرەخستبە يان ژ ئىزدېبەكى وەرگرنەب، چونكە ئەوى گەلەك تىكەلى دگەل ئىزدېيان ھەبوو.

دڧيا ھەولەكە مەزن بەھتە دان ژ بو دياركرنا ڧان پەرتووكا و ژئدەرئ ژئ ھاتى و باشتىرىن بەلگە

و ھاتىبە ب كارئىنان ب ئەبجەدىا عەرىى دنڧىسىنا فارسى دا، و بىننەرى ئەكېدكر كو ئەو دەق ب زمانى كوردى و ب ئەدەبىاتەكا باش ھاتىبوو نڧىسىن و دېئىت ئەز ب باوهرم ئەڧە ھندەك بت ژ پەرتووكا پېرۇزا ئىزدېيان^(۱۶).

دىسا دەسخەتەكا دى ب ناڧىن اسحاق بەرتلى ژ لايى بروڧسكى و كارستوف ڧە ل دېرا رەبان ھرمز ل ئەلقوشى ل سالا ۱۸۸۴ ھاتە دىتن و دبت ئەوا جرميا شامىر دىتى ھەر ئەف پەرتووكە بت بەلى پەيدا كرنا فى پەرتووكى ژ لايى جرميا ڧە جھى شكى بە^(۱۷). نڧىسەرى ژئھاتى (ھرمزد منطنە) شازەزايى د زمانى سىرپانى و عەرەبى و كوردى دا ھەبوو و مامۇستا بوو ل ئەكادىمىيا برىتانى، ئەوى گەلەك رەخنە ل جرميا شامىر و ئەنستانس مارى ئەلكرەملى گرتن، و گۆت ئەز ھاتنە ھنگاڧتن دەمن من ئەنجامىن نە سرۇشتى پىن باب ئەنستانسى دىتىن و ئەز گەھشتمە راستىبەكى ژى كو ئەو دەڧى (جرميا) ئەوى بخۇ دانابت و گوتىت ئەڧە پەرتووكا ئىزدېيانە، چونكە (جرميا) ب شىنۆبەبەكى وەسا نڧىسىبوو و كليل دانابوونە سەر وەكى وى قىايى و ئەو كليلە تىكەلبەكا زمانى عەرەبى و فارسى بوون^(۱۸).

ھەر دىسا عىزەددىن باقەسرى د دېئىت ھەبوونا پىتا (ڧ - ص - چ - ژ) د ڧان دەست خەتادا وئ بەكى ديار دكت كو ئەو پىت نەى كوردى نە، لەوما دوئ باوهرىن داىبە كو ئەو پىت ھەر ئەنستانسى ژ نك خو دورستكرىن، دىسا دېئىت ئەو پەرتووكا وى ڧەگوھاستى تىن چەند لاپەرەكن نە مەكنە ئەو پەرتووكا پېرۇزا ئىزدېيانبت^(۱۹).

ب ساناھى ديار دبت كو انستانسى د سالا (۱۹۰۶) ئى دا دەقەكى عەرەبى ئەوئ ھاتىبە ڧەگوھاستن ژ كوردى ل جەم وى ھەبوو و ئەوى ئەو دەقە داىبە بىننەرى كو شازەزايەكا باش د زمانى فارسىدا ھەبوو، بەلكى ئەو دەڧىن ھاتىنە ڧەگوھاستن زئدە ھاتىبە گھورىن ژى، لەوما ئەوى دەڧىن رەسەن پىن كوردى سۆتن. قەناتى كوردوبىف دەرپارەى فى بەكى دېئىت ئەز يى ل وئ باوهرىن مە كو دەڧى كوردى يىن بەرى

(مارى ئەلكەرمىلى) و (بىنتەرى) و چەند گەرۈكىن ئەورۇپى بەحس لى دكەن نە جەن باوهرىيا ئىزدىيانە، بەلكى ئەو ھىندەك بن ژا پەرىن پەرتووكا ئىزدىيان و ھاتىنە قەگوھاستىن بۇ زىمانىن بىيانى.

ئەفە ژ ئالىيەكى فە ژ ئالىيەكى دىفە پەرتووكا مەسحەفا رەش ئەوا كو ھاتىيە كۆمكىن ژ ئالىن شىخ ئادىن كورن مسافر و ھاتىيە رىكخستىن ب شىۋەپەكى باش ل سەدسالىيا دووژدى زايىنى، و دىسا پەرتووكا (جەلوە) ئەوا ھاتىيە دروستكىن ژ ئالىن شىخ ھەسەنى پىسى شىخ ئادىن دووئى فە ھەك شىرۋەفەبەكە بۇ پەرتووكا پىرۇزا ئىزدىيان، پىشتى شەش سالاد شىكەفتەكى دا ل پەرسىتگەھا پىرۇزا لالاش ل سەدسالىيا سىزدى زايىنى خۇ خەولە كرى و ئەو كىتىب ژ ئىكسىتىن پىرۇزىن ئىزدىيان و بىرۇباوهرىن وان نامادەكرىن.

پەرتووكا پىرۇز د قەول و بەيتانە

چەندىن قەول و بەيتىن دى بەحسا كىتىبا پىرۇزا ئىزدىيان دكەن ھەكى قەولنى قەرەفرقان و قەولنى جەلوئى و ئەفە چەند سەبەقەنە ژ قەولنى قەرەفرقان ئەم دى دىنە خۇباكرىن، خۇ بخۇ رامانا قەرەفرقان ئانكو (پەرتووكا پىرۇز) و ئەف قەولە بەحسىنى خودى ناسىين و ئافراندىنا كىياتى و پەيدا بوونا ئىزدىياتىن دكەت (۱۱۷).

چى سەبەكە سەودا بوو
حال ل مەلك فەخرەدىن پەيدا بوو
ژ ئەول و ئاخىر پەدشا ل وى خۇبا بوو

چى سەبەكە خۇشە
پەدشاى ئەز خەندىمە عەرشە
دا دەستى من خەتەكە رەشە (۱۱۸)

چى سەبەكە سەورە
پەدشاى ئەز خەندىمە زورە
پەدشاىىن من نازل كرىبو خەت و بەرات و مشورە

ئەو ئىكسىتىن دىنى نە ئەوئىن ئۆلدارىن ئىزدىيان ب زارەكى ژ بەركرىن و ل ئىكى بۇ ئىكى قەگوھاستىن و ھەتا نھا د ناقا قەول و بەيتىن دىنەدا و چەندىن ئىكەست تەئكىدى ل ھەبوونا قى پەرتووكىن دكەن ھىندەك ژ ناھەرۇكا قى پەرتووكىن خۇبا دكەن ھەكى قەولنى (مەلاك سالام) كو پىنگھاتىيە ژ ۱۴ سەبەقا ئىدا بەحسى ھاتنا (مەلاك سالام) دكەن وچاوانىيا گەھاندنا فان ئىكسىتا بۇ براھىم خەلىل ورنى و رەسىم و بىر و باوهرىن ئەزدىان بەلاقكرىن، و ئەفە چەند سەبەقەنە ژ وى قەولنى (۱۱۹)

مەلەكەك نازىبوو ژ سامە
عۇرف و زانا و ب قامە
جەبىرى ھاترە بامە

مەلاكى ئەو دىووسە
دناف پارادە ل جەم تاووسە
بەرى عىسا و بەرى مووسە

سالام سولتەنى ئاتى
مشوور و خەتا سوبحانى
جەد و سەد ھىنگى دانى

نوقتەمەك ژ علمى حەقىقەتى
ھاتەخوارى ب سورا قودرەتى
بوو خەتا پىرۇز بۇ ئۆمەتى

براھىمى ژ سادق ماشىن خۇ ھەركىت
براھىمى ژ سالام علمى خۇ پىر كىت
فەقىرا ل عەردى ئەو عىلم ھەلكىت

مەسحەفا رەش و جىلوە

پىشتى چەندىن بەدىلا و ل دەمى ھاتنا شىخادى ئافى پەرتووكى كىرنە (مەسحەفا رەش) ئانكو پەرتووكا پىرۇزىان (جىلوە) ئانكو دەست خەتا رەسەن، بىن شىك ئەف پەرتووكە دناف ئىزدىيان دا ھەبوونە و بەلكى ھەتا نھا دقەشارتى بىن، و ئەو دەقىن (ئەنۋەر ماى)

پىنگھە گىردانا قان پەرتووكان

ل دۇر گىردانا قان ھەرسىن پەرتووكا ب ھەقەرە،
بەرىز (سەئىدى سىلۇ) بابەتەك د كۆقارا لالاش ژمارە
۱۶ لاپەرى ۱۳۰ داھلاڭكېرىيە و ئىدا دېئىت:

پەرتووكا مۇدەھا رۇژ ھەمان پەرتووكا جەلۇە بە كو
رامانا (الوحى) خويبا دىت، و مامۇستا توفىق وەھبى
دېئىت نىشانانا دياربوونى يە بان رامانا سىروشتى دەت،
بەلى مۇدەھا رۇژ رامانا مۇگىنىيا رۇژى دئىت، دىسا
مەسحەفا رەش ھىدەك تەفسىر دكەت ب رامانا
پەرتووكا ب ھىز و ھونەر، ھىدەك دېئىن مەسحەفا
رەش دىنىيات دا مەسحەفا رۇژ، ئانكو پەرتووكا رۇژ،
قۇنجا نەيا دوورە كو مۇدەھا رۇژ و مەسحەفا رەش
ئىك رامان، بان ئىك پەرتووك بن.

ل پى قان گۇتتا ئىزدىياتى (ئىزدىياى) وەكو
سىستەمەكى ھەرى كەقنار و چاقكانىيەكا گىرگە
ژ گەلى كورد را، چ ژ ئالىي باوهرى ب خودايەكى تاك
بان ژى ب زمانى رەسەنى كوردى دوعا و دۇزىن خوە ب
جەھ دئىن و بىر و باوهرىن خوە ب زارگۇتتەكا پىر ب
لەقزەت خويبا دكەن، ھەر دىسا رامانىن پىر بالكىش و
قايم ژ پەقۇن كوردى پاراستىنە و جۇرەكى رەنگىن
و زەنگىن بىن ئەدەبىياتا كوردى سەلماندىنە و دىنە
شەنگىشتا پاراستنا زمانى شىرىن د وان دەقۇن دىنى د
ژ قەول و بەيتىن مە ئىزدىيان.

ئىزدىياتى دىرۇكا مۇقايەتىن دسەلمىنت و
ھىز و رەوشتەن باش و جوان دنافا واندا خويادكەت،
ھەلبەت ئەق يەكە ژى ئايەنمەندىن كوردايەتىن
بىن رەسەنن و ژ كارناما جفاكى خۇمالى بىن
كوردەوارىن دەرگەتەيە، دىسا جەلۇە و مەسحەفا
رەش ھەلوپىستى مۇقۇى دەرىارەى ژبان و مرن و
پەيوەندىيان توومار دكەن (۱۲).

د ئەدەبىياتا رۇژھەلاتىن دا گەلەك رەمز و ھىزىن
نەينى ھەنە، ھىدەك پەيف و داخووزى ب ئاشكرا
ناھىنە گۇتن وەكو د قەول و بەيتىن ئىزدىيان دا
خويبا دىت كو ئەم دېئىن ئەقە پاشمايى وى پەرتووكا
پىرۇزا ئىزدىيانە د سىنگى قەولبىز و زانابىن ئۇلى
دا ماين بەلكى ئەو تىكستىن كەقن ب زمانەكى

دۇر مەجى بوو بەحرە

پەششا و ھەر چار يارە

ل مەركەبى دبوون سوارە

سەبىرىن ل چار كىنارە

ل لالاشى سەكەن گۇتن ئەقە ھەق وارە (۱۹)

دىسا قەولى جەلەوى ب تىر و نەسەلى بەجىسى
پەرتووكا پىرۇز يا ئىزدىيان دكەت و گىردانەكى دنافا
ھەرسىن پەرتووكىن (مۇدەھا رۇژ) و (مەسحەفا
رەش) و (جىلۇە) دكەت، وەكى دقان سەبەقاندە
خويبا دىت:

چى جەلۇەكە پى قىياسە

وئى تىدا ئەركان و ئەساسە

ئىزدىياتى پى دبوو ناسە

كتىبا سۇر و پىرۇزە

يە كاملە يە بى عوزە

كتىبەكە بەرقەرەھە

چىوكى كىتبا قەرەھە (۲۰)

نالغى وئى پى پىرۇز مۇدەھە

ب مەلەك شىخسەن ئەق جەلۇە كەملى

شەش سالا نىقارنى دە خەمولى

ھەتا جەلۇە مە پى خەملى

بەرى پەرتووك شەش پارا بوون

ھەر شەش ب نالغى تلووسى مەلەك بوون

پىشتى چەندىن سالا ھىدەك ئى زۇدە بوون

ژ مە ئىزدىيا رە بوو بەھەر و كىتەب

ل مالا مەزىن داھرىبوو ب دىف و شىبىب (۲۱)

تىدە ھەيە نەم و جىسەب

ژ مەرە ئەق كىتەب نىشانە

وئى تىدا ھەبىن رى و رەسەم و ئەركانە

تلووسى مەلەك ئانجە و ئىزى سولتانە (۲۲)

و ئەۋى (دوۋەك) گەردوۋن ژ نەھىنىا خوە (سورا
خوە) ئافراندى و پاشى ھەر ھەفت ملياكەت ژ نوورا
خوە ئافراندىن و ناووس مەلك كره سەرۋەرى وان،
پەدشى من دنيا ئاڧا كر ژ دۇرا گەۋەره
سپارتېۋو ھەر ھەفت سورىت ھەر ھەرە
مەلەكەك بناڧى ناووس كره سەرۋەره^(۱۷۷)

وئەڧە ھندەك ژ وان قەۋل ۋەبەيتىن گرىندى ڧى
بابەتى (قەۋلى پەدشايى- قەۋلى تەختا- قەۋلى
قەندىلا - قەۋلى ھەزارو ئىك نأف - قەۋلى نادر-
قەۋلى تاۋسى مەلەك- قەۋلى سلاڧىت جەبىرا -
قەۋلى سورا، دوعايا شەھدا دىنى).

بەشى دوۋى ئافراندىنا كنىاتى ب درىژايى بەحس
لى دئىتەكرن ھەر ژ دەما ھەبوونا (دوۋەكى) و پاشى
پەقىنا ڧى دۇرى بوو ئەگەرى پەيدا بوونا ھەر چوار
توخمان (ئاخ و ئاف و با و ئاگر) ۋجەبرىنا ەردى و
پەيدا بوونا ەرد و ەسەمانى د شەش رۇژان دا، و ل
دوۋڧدا خولمئاندىنا زىندەۋەران و تاببەت خولقاندنا ئادەم
و ھەۋا ل سەر ەردى (بوون و ژان و مرن و كراس
گھۇرىنا مرۇڧى) دكەت و ب دەھان قەۋل و بەيت ب
تېر و تەسەلى بەحس لى دكەن ۋەكى:

قەۋلى قەرەفرقان - قەۋلى ئافراندىنا كنىاتى -
قەۋلى زەبوۋنى مەكسور - قەۋلى شىخ و ئاقوۋب
- قەۋلى گاي و ماسى - قەۋلى ەرد و ەزەمان -
قەۋلى مەھا - قەۋلى قىامەنى - قەۋلى شىخوبەكر-
قەۋلى دوعايا ھەبىڧى^(۱۷۸).

بەشى سېن - بەحسنى بېرو باۋەرىن ئىزدىياتىن
دكەت. ۋەك فەرزىن راستىن (جەقىقەتن) و دىنە پىنج
(پىر و شىخ و ھۇستا و مەربى و براين ئاخەرتى) (۱)
ۋەكو دڧى سەبەقا قەۋلى ئەبابەكرى ئۆمەرا دە ھاتى:

شىخ فەرە و پىر نىشانە
ھوستا و مەربى ۋەكى وانە

فەرزى براين ئاخەرتى فەرزەكا گرانە

دىسان فەرزىن رى (تەرىڧەتن)، پىرىيا وان دىنە رىنازا
ئىزدىياتىن و دڧىا ھەر ئىزدىبەك دژيانا خوە دا ڧان فەرزى
پەيرەۋ بكەت ۋەكو شەھدا دىنى و دوعايا سېنى و ھىڧقارى
و مۇركرن ب ناڧا كنىيا سېنى و رۇژى گرتن و نوک و

ھاتىنە دارشتن كو مرۇڧىن وان چاخىن كەڧن پى
ناخفتىن، لەوما ل جەم مرۇڧى ڧى چاخى دىنە
پەبڧىن نەينى يان رى يىن گران، بەلى ئەگەر بچنە
كووراتبىيا زمانى كوردى دى خويبا بت كو چقاس ب
ھونەر و نەركانىكن، د ناڧا وان تىكستىن ئىزدىيان دا
گرنگىيا دىرۇكى و جڧاكى و ڧەلسەڧى خويبا دكەت
و ئەدەبىياتەكا پىر ھىژا دناڧ خوەدا خوەدى كرىبە و
ھىژا زمان و چاندا كوردىستانى تىدا ئاشكرا دىت^(۱۷۹)
، چونكى ژ چاڧكانىيا كەشكولا وان زانا و ئۇلدار
و خاس و چاكىن ب پلىمەت ھاتىنە گۆتن و دىنە
بەشەك ژ پەرتووكا پىرۇزا ئىزدىيان.

شېۋەينى دانانا پەرتووكا پىرۇزا

پىرىيا بابەتتىن دناڧا ڧى پەرتووكى دا ل دۇر پەسن و
ئىكانبىيا خوەدى دكەن و مرۇڧى بەرەڧ راستىن و دووربوون
ژ كار و كرىارتن خراب و پىڭىرى ب رى و رەسەم و بىرو
باۋەرىن ئىزدىياتىن دىت، دىسا ھاندانە بۇ مرۇڧايەتىن و
خېرى و ھارىكارىن و لىبوورنىن و بەكسانىن.
رۇژەھەلاتناس (لىسكو) دەرىارەى ڧان قەۋل و
بەيتا دىژىت (قەۋل و بەيتىن ئىزدىيان خەزىنا ڧان و
رى و رەسەمىن ئىزدىياتىن و ڧەلسەڧە و ژاننا جڧاكى
ۋەك خۇدبەكە تىدا خويبا دىت)^(۱۸۰).

ل پى ئەۋان كۆمىن تىكستىن دىنى ژ قەۋل و
بەيت و قەسىدە و دوعا و دۇزە، مرۇڧ دكارىت
قەگەرىنتە شېۋەينى دانانا پەرتووكا پىرۇزا ئىزدىيان
كو پىك ھاتىبە ژ چەند بەشا ۋەكى ژندەر بەحس
لى دكەن^(۱۸۱).

ل دوۋڧ وان بەشا ئەم دكارن خۋاندەكى بەدەنە
ڧى پەرتووكى و فەرەستەيەكى ژنرا پەيداكەين.

بەشى ئىكى دياركرنا ھەبوونا ھىزەكا فودەرتى
(ئەزەلى) و ئەڧ ھىزە ب ناڧى خودى) (xudê يان
ئىزدان (êzdan) ھاتىبە ب ناڧكرن.

سولتان ئىزى بىخۇ پادىشاھ
ھەزارو ئىك نأف ل خۇ دانابە
ناڧى مەزىن ھەر خۇدايە

ب ئەرکاتىن دىنى و سزايى وان گونەھا د پەيوەندىن جفاكىدا و دەرەو و غەيبەت و پۇختانى و ئەنەت خرابىيى و دامان پىسى و سەئەف و كوشتنى بى سوج و ستەمكارى و تالانكرن و سزايى ھەر كارەكى ز قان چى بە. ئەفە ب چەندىن قەول و بەيتا دەئىنە خويباكرن وەكى: قەولى قىامەتى و قەولى شەقەسەرى و قەولى مشتاقى سى بۇرم و قەولى ھەسەدى ئال تەورى و قەولى چارشەمبويى و قەولى شىخ و ئاقوب و قەولى بەدىلا غەدارا و قەولى چى سەبەكە تارى بە و قەولى ئيمانى و قەولى ئاشى موحبەتى و قەولى مسكىنو زارو و قەولى ئەساسى و قەولى مەستەم ز فەدەھى و قەولى بەدىل غەدارا و قەولى نەفسى و قەولى ھەقسارى و قەولى مەرسوما جەبىرا و قەولى مەرسوما بارى تەعالا و قەولى شىرى راستىن .

بەشى شەشى. چىرۇك و ئەفسانەيىن دىنى و خاس و چاكا. وەكى تۇفانا نۇج پىغەمبەر. و ئەفسانەيا مير مح و چىرۇكا براھىم خەلىل و چىرۇكا سلىمان پىغەمبەر و چىرۇكا سولتانى زەنگ و چىرۇكا جمجمى سولتان ئەف دناف قەول و بەيتاندا خويبا دىن. وەكى قەسىدا رابىيا غەدەويا. شىخادى و مىزا . قەولى بازا و قەولى براھىم خەلىل. قەولى ئوسفى نەبىيا. قەولى ئەبابەكرى ئومەرا. قەولى فروارا موسى. قەولى دۇتا قازى. قەولى قەدىلبان. و قەولى رۇزەكى ئەز سەفەرىوم و قەولى جمجمى سلان.

بەشى ھەفتى. نەسىحەت و شىرەتىن ز بۇ مرقى بەرەف باشىيى بەت و دوور كەت ز خرابكارىيا. دا دزانا خۇدا ل دونىايى يى سەرفەراز بىت و ل ئاخەرتى جىن وى بەھشت بىت. وەكى قەولى ئاخەرتى. قەولى سلاف سەد سلاق. قەولى نەفسى. قەولى داي و بابا. قەولى سلاقىت مەلكى كەرىم. قەولى مشتاقى سى بۇرم. قەولى بۇرى فەقىرا. قەولى بەيگوا. قەولى مستەم ز فەدەھى. قەولى خەورى. بەيتا نەسىمەتا. بەيتا بلبلا. بەيتا شىخ و پىرا. دوعايا مەغرىفەتى. دوعايا نفاقى. دوعايا سەبرى و چەندى تر.

گرىقان و سونەتكرن و چەندى تر و رى و رەسمىن تايەت بۇ جىبەجىكرنا قان يىروباۋەران دقان قەولاندى بەحس لى دەئىتەكرن وەكى قەولى ئەبابەكرى ئومەرا و قەولى شەرفەدىن و دوعايا سبى و ھىقارى و شەھدا دىنى و دوعايا مۇركرنى و قەولى گرىقانى و قەولى ئيمان ب چ نىشانە. و قەولى ئاشى موحبەتى. قەولى چاكى مە ب سەردا و قەولى مرىدى. قەولى لاوى پىران. قەولى سورا. قەولى كاسا. قەولى ئەساسى. قەولى سلاقىت مەلك فەخرەدىن. قەولى جقاتى. قەولى چارشەمبويى. قەولى بەدىلا غەدارا. قەولى شىشەمس. و قەولى مەرسوما جەبىرە و دوعايا ئيمانى و بەيتا ئىزدىياتىن و بەيتا پىرانىي و بەيتا مرىدىي و بەيتا شىخىتىن و چەندى تر.

بەشى چوارى ز پىرۇزىن ئىزدىيان كو بەھرا بتر تەرخانكرىيە بۇ پەرسنگەھا پىرۇزا لالش و پەسنا خاس و چاكا ئەو رى و رەسم و داب و نەرتى ل پەرسنگەھى دەئىتە گىران وەكو سەما و قەنتار و بەرى شىباكى و قەباغ و بەرى سواركرن و مۇركرن ب ئاغا كانىيا سبى و چىكرنا سمانى و زيارەتوون و داخوزى و سەردەانا نىشانگەھىن خاس و چاكا. و دىسا ئەف بەشە بەحسا رى و رەسمىن ناۋوس گىرانى و پىرۇزىيا رۇزى وەك قوبەلتا ئىزەپىيان و گرىنگىيا رۇزا چوارشەمبويى و توك و بەرات و خەرقە دىوسنكرن و ھىللىل و پەرتووكا پىرۇز و ئەفە خويبا دىت دقان دوعا و قەول و بەيتاندى دوعايا فەجرى و دوعايا ھىقارى و دوعايا مۇركرنى و دوعايا توكى و قەولى شىخ و بەكر و قەرفەرقان و قەولى ئاخەرتى قەولى ھەقسارى و قەولى سلاقىت مەلكى كەرىم و قەولى شىخ و ئاقوب و قەولى مەشەتى قەولى سەرمەركى و قەولى شەقەسەرى و قەولى دسترئەمە و قەولى موھرا مىزا و قەولى خەرقە و قەولى شەرفەدىن و قەولى شىشەمس و قەولى خۇدانى مالى و چەندى تر .

بەشى پىتچى. ل دۇر گونەھ و بەدكارىيا ب تېر و تەسەلى چەندىن قەول و بەيت بەحس لى دەئىتەكرن وەكى گونەھىن دەرەھەقى دىنى و پىگىرى نەكرن

جەژن و ھەلكەفتىن ئىزدىيان

عيزەدىن باقەرى ۋەرگىران، خالد صالح

چار شەمبا سور).

جەھى نامازى بە ھەيڤا نىسانى ل دەڧ ھەمى
مىللەتەن ئارى و يىن كەڧن ل مېسوپوتاميا مەھەكا
پىرۇز بوو و ڧان مىللەتان ب ئاھەنگ و ڧى و رەسمىن
ئايىنى پىنشوازى لى دكرن، ۋەكى ئاھەنگىن (زاكەمۇك
- زك ماك) يان زى ژ داىكبوون ل دەڧ سۇمەريان
و ئاھەنگىن (ئەكىتو) ل دەڧ بابلىان و (نورۇز -
سەررسال) ل دەڧ مېدىيان، و ئەڧ جەژنىن سەررسالى
و ژ وانان زى سەررسالا ئىزدىيان، ژندەرى وان ھەمووان
ئىكە و ھەموو زى د بئەرتدا ئىكەن سەرەراى نافتىن
وان يىن جودا، و ئەو زى ھەموو ڧەدگەرنە وى چەندى
كو ڧان مىللەتان پىنشوازىيا ۋەرزى بەررى دكر ۋەكى
ۋەرزى خېر و خۇشېيى و بەرەكەتنى و نووبوونى ل سەر
روويى عەردى. ئەڧ جەژنە زى ژ رامانا پەيڤا (نىسان)
با كوردى د ھىت ئانكو (نووزان) وانە ژ داىكبوونا نوو.
مەھا نىسانى ل جەم ئىزدىيا پىرۇزىيا خۇ يا ئايەت
ھەبە و د ڧى مەھى دا ئىزدى گىرنگىبەكا مەزەن دەنە
سەرۇشتى، چوئكى عەرد ل ڧى ھەيڤىن گەلەك ب
جوانى د ھىنە خەملاندن ب كەسكاتى و گولېن
رەنگا و رەنگ و ھەر ژ بەر ڧى چەندى ئىزدى دېئۇنە
ھەيڤا نىسانى (بووكا سالى) و ل جەم ئىزدىيان،
ژئىنان د ڧى ھەيڤى دا نابت ژ بەر كو د باۋەرىيا وان

ڧەكۆلېن ل سەر جەژن و ھەلكەفتىن ئايىنى
يىن ئىزدىيان و ئەو ڧى و رەسمىن تىدا ھەنەگىران
گەلەك لايەنن گىرنگ و ڧەشارتى ژ ئىزدىياتىيى بۇ
مە دەنە خوياكىرن، ھەر ۋەسان ئەو ڧى و رەسمىن
كەڧنار و ئەو گەۋرەنن ب سەر پىرۇباۋەرىن ئىزدىيان
دا ھاتىن دەنە دباركىرن، و ژ بەر كو ئەڧ جەژنىن
ئايىنى گەلەك چاران نووشى گۇرانكارىيان بوويە ل
دەمى پەپەرە كرنا وان رى ۋرەسما ژ لايى خەلكى
ئىزدى ڧە، مە ھەول داىبە ب تىرۋتەسەلى ل سەر ڧان
جەژنا و ئەو ڧى و رەسمىن د ھىنەگىران ب ئاخڧىن و
ئەو جەژن زى ئەڧەنە،

جەژنا سەر سالى^{۱۱۱}

سەر سالا ئىزدىيان ژ چار شەمبىيا ئىكى ژ مەھا
نىسانا رۇڧەلاتى (بوليانى) دەست پى دكەت و ئەڧ
رۇڧە دەنە ھۇمارتن جەژنەكا كەڧنارە و ھىمايە
بۇ دەستېئىكرنا ژاننى ل سەر عەردى د باۋەرىيا
ئىزدىياندا^{۱۱۱}، ھەر ۋەسان دېئۇنە ڧى جەژنى (جەژنا
مەلەك زان) يان زى فرېشتەيىن نووبوونى كو ئەو زى
(تاۋوس مەلەك) ە د باۋەرىيا ئىزدىياندا، و ل ھىندەك
دەڧەرىن دى يىن ئىزدىيان نەخاسمە ل باكوورى
كوردەستانى و ئىكەتېيا سوڧىھەتا بەرى دېئۇنى (جەژنا

دا نىسان بخۇ بووكە و چ بووكىن دى ل سەر خۇ ره قەبول ناكەت.

ژ بەر پىرۇزىيا قى جەزنى بەرى هينگى ب چەند رۇژان ئىزدى كاروبارى وى دكەن. ژن و كابانىين مالى ب كۆمكرنا هىكا رادىن و زەلام ژى سەرىپا (پەزى) نامادە دكەن و ل ئىقارىيا جەزنى (واتە ل ئىقارا رۇژا سى شەمبى)¹¹ ژنك هىكا د كەلىنن و پاشى رەنگ دكەن و زەلام سەرىپا سەزىدكەن دا گۆشنى يۇ رۇژا جەزنى بەرھەف بكەن. هەر وەسان ژنك نانەكى تايبەت د پىژن دىزنى (سەوك)¹² ئەف سەوكە ل سەرھەمى مالىن گوندى وەكى خىر دەينە بەلاقكرن و پاشى ل سىپىدەھىيا جەزنى ماست دناقبەرا جىراناندان دەينە بەلاقكرن.

هەر دىسان ژ رى و رەسمىن قى جەزنى ل ئىقارا جەزنى و ل ھندەك دەقەرا ل رۇژا جەزنى ژن سەردەانا مەزارگەھا دكەن و سەوكا و شىرناھىيان د گەل خۇ دەنە سەر تىرا (گۆزى) مرى خۇ، وھەر ل ئىقارا جەزنى زارۇك و گەنج چەنە دەور و بەرىن گوندى بۇ ئىنانا كولىلكا (ئىسانۇكان) دا كو سىپىدەھىيا جەزنى دگەل كارى¹³ و ب ناخا تەرل سەردەرگەھىن مالا خۇ فەدكەن. هەر دىسان ب شەف چرا دەينە ھەلكرن ل مەزارگەھىن خاس و بابچاكىن ئىزدىيان. ل پەرستگەھا لائش بابى شىخ يى ئىزدىيان د گەل قەوال و زەلامىن ئايىنى ل ئىقارا جەزنى بۇ گىرانا رى و رەسمىن سەمايى نامادە دىن. هەر وەسان ل سەرانسەرى پەرستگەھى و ب شەف (۳۶۵) فتىل (چرا) دەينە ھەلكرن و ب قى رەنگى دىمەنەكى جوان دەتە پەرستگەھى و د باوهرىيا ئىزدىياندا ئەف رى و رەسمە ژ بۇ ھندى بە كو شەر و گىانى شەرى نەمىتت و رى بېينە خۇشكرن ژانەكا ئارام و بۇ پىشوازىكرنا سەرورەئى قىرىشتەيان (تاووس مەلەك يان ژى مەلەك زان) وەكى د قى تىكسىنى ئايىنى دا خويادىت.

چارشەمبوا سەرى ئىسانى
مەلەك زان تىتە خوارى
دەنگ دكەت ل بەھارى

ل سوبەھىيا جەزنى خەلك دەردكەقن و دچنە دەشتى دا كو دەست و چافىن خۇ ب ئاقا خوناقى جوانكەن و د باوهرىيا وان دا ئەف چەندە سەر و چافىن مرقى ساخلەمتر لى دكەت، و پاشى كۆم كۆم سەردەانا مەزارگەھىن خاس و چاكىن ل گوندى دكەن و پاشى مال ب مال ل گوندى دگەرىپىن ب مەبەستا پىرۇزىيا جەزنى و پاشى ئەف چەندە ھەمى ب داوى د ھىت ھەمى ل جەم ھەف ل جەئى تەرخانكرى بۇ جفانا گوندى كو پىرىيا جاران ل جەم مەزارى چاكەكى ل مالا مجبۇرى¹⁴ گوندى كۆمقە دىن و بەھسى رەوشا جەزنى و دەقەرى دكەن دگەل قەخوارنا قەھوئى ھەتا د بىتە دەمى زادى بۇ جەزنى ھاتىبە بەرھەفكرن .

ھەر ل رۇژا جەزنى زەلامى مالى سەردەانا ناف زەھىپىن خۇ يى چاندنى دكەت و ھىكەكا جەزنا سەرى سالى ل ناف دخوت و قالكى وى د ھافىژتە ناف عەردى خۇ ب مەبەستا زىدەبوونا خىر و بەرەكەتى. دىسان د قى رۇژى دا پەز و بەرخىن ئىزدىيان ژى بەھرا خۇ د خۇشپىن دا ھەبە چونكى ل رۇژا جەزنى ئىزدى پەزى نادۇشش و شىرى ژ پەزى خۇ وەزناكرن، بەلكى د ھىلن بۇ بەرخ و كارىن وان و ھەتا ئىقارى بەرخ و كار ل بەر سىنگى ماكىن خۇ دەمىن و دىزىنە قى چەندى (سنىكۇش) كو پەز ناھىنە دۇشپىن بەلكى شىرى وى بۇ بەرخان دەپلن. بەرى جەزنى ل ئىقارى ب داوى بىت كابانىين مالا دگەل ھەف بەرھەف شىقانى گوندى قە دچن و ئەو ژى پەزى خۇ ل رەخەكى ئىزىكى گوندى د چىرىنت، و ژن ھەر بەك ژ وان سىنبەكا زادى دگەل ھندەك ھىك و شىرناھىيا بۇ شىقانى دگەل خۇ د بەن، و پاشى شىقان پەزەكى د گرت و دەتە خودان پىرىن پەز ھەمى كو د بىزنى (سەرھەفكەر)¹⁵ و ئەو ژى بەر ب شىقانىقە د چن و گۇپالى وى ژى دىنىن و (سەرھەفكەر) يان ژى ئەو ژنا خودان پىرىن پەز گۇپالى وى د شىكىنىت و پىرت پىرت دكەت و ھەر بەك ژ وان پىرتەكى بۇ خۇ دەت و د كەنە بەر (مەشكا شىرى).

ھەر دىسان د قى جەزنى دا چەندىن بارى دەينە ئەنجامدان، ژ وانان.

- ھىكائى:

ئەو زى د ئاقبەرا دو كەسان دا د ھىتتە ئەنجامدان ب لىكدانا دو ھىكان. كو ھەر بەك ژ وان ھىكەكىن حازر دكەت و ب باوھىپيا وى يا ژ ھەمويان ساخلەمتر و ب ھىزتر، پاش ئىك ھىكا خۇ ل يا بى دى دەت و چى كەسى ھىكا وى شكەست خودانى وى ب ھىكا خۇ خوسارەت دىت.

- كابانى:

ئەف يارىپە د ئاقبەرا ژمارەكا كەسان ژ كچ و كوراندا د ھىتتە ئەنجامدان. ئەو زى ب رىكا (كابى) و (كاب) زى ئەو ھەستىكىن پەزى يە كو د كەفتە د ئاف چۇكا وى دا و وى ھەستىكى چوار رەخ ھەنە، دو دراستن و دو د تىژن، پىشتى دو كەس خۇ ھەلدېزىن ھىكىن خۇ د گەل خۇ دىنن ب مەبەستا بەرىكانى و پاش ئىك ژ وان وى كابى ھەلدەھاقىت، ئەكە ھەردو رەخ وەكى ئىك دەرگەتن ئەفە ئەو ب سەرگەت و ژمارەكا ھىكان ب دەست خۇفە ئىنان و ئەگەر ھەردو رەخ نە وەكى ئىك بوون ئەفە ئەو خوسارەت بوو .

رامان و ھىمايى رى و رەسەين جەزنا سەرى سالى:

- چارشەمبا ئىكى ژ مەھا نىسانى:

د فى رۇژى دا پروسىسا ئافراندا دونىايى دووماھى ھات، دمىتولوچيا ئىزدىيان دا و گىانى ئادەمى د قالبن وى دا جىگىر بوو، ھەر وەسا د فى رۇژى دا (تاووس مەلەك - مەلەك زان) ژ ئەسمانى دەئتە خوار دا كو جازەكادى رىنمايىن خودى و پەياما وى ب گەھىتە مەرۇفان ل سەر ەردى.

- ھەلكرنا فىيلا (چرا) ل بەرستگەھا لالاش:

كەيف خۇشىيا ب ھاتنا (تاووس مەلەك) و ئاگرو رۇناھى ھىمايى خۇشىيى و خىزى و ژيانى يە.

- ھىك، ھىمايە بۇ رۇژا دروستكرنا ەردى و بەيدابوونا وى.

- شكاندنا ھىكى نىشانە بۇ بۇكىنا وى دۇرى و بەيدابوونا ژيانى ل سەر ەردى.

- كەلاندنا ھىكى ھىمايە بۇ جەيراندا ەردى.

- رەنگكرنا ھىكان ھىمايا جوانى و خەملا ەردى يە.

- پىگفە روونىشتن و پىك گوھۇرىنا خىر و خىراتا و جەژن و پىرۇزكرن كارمەكە ژ بۇ پتر خورتكرنا پەيوەندىين چكاكى و بەلاقكرنا خۇشىيى.

- ژن نەئىنان ل ھەيقا نىسانى رىزگرتنە ل ھاتنا سەرورەرى فرىشتەيان (تاووس مەلەك) - ھەرورەسان چىندىت وەك ساخكرنا وى نەرىتى بت ئەوئ ل دەف مللەتەين رۇژىەرستىن كەفەن دەھانە پەپرەوكرن كو وانزى ژئىنان د فى ھەيقى دا نە دكر.

- نە كۇلانا ەردى (بوورا) كو ھەنا ھىنگى نە ھاتىبە چانن رىزگرتنە بۇ پاك راگرتنا سىرۇشتى و پاراستنا تۇقىن وان شىنكائىيانە ئەوئىن ل بەھارى چىدبن.

- ھەلاويستنا كولىلكىن (نىسانوكان) ب بەردەرگەھى مالى و خانىيانفە نىشانا خۇشىيى و پىشوازيكرنا جەژنى يە.

- شكاندنا كۇپالى شىفانى ژ لايى (سەرھەف كەرى) فە نىشانا ب دووماھى ھاتنا ماوھى شىفانى يە ل بەر پەزى و نووكرنا فى ماوھە بۇ سالەكا دى ل پىشتى گۇپالەكى نوو دەنى.

- ھەر دىسان ھەلاويستنا پرتەكا فى كۇپالى ب مەشكى فە ھىمايە بۇ زىندەبوونا بەرھەمى پەزى وى مالى.

- نە دۇشانا پەزى ل فى رۇژى دلۇفانىيە بەرامبەر بەرخ و كارىن وان دا كو رۇژەكا خۇش د گەل ماكىن خۇ بىەن.

جەزنا چلى ھائىنى:

ل (اخزىرانا رۇژەھەلات) ھەتا (۰) تىرمەھا رۇژەھەلاتى) جىفانا روحانى و علمدار و دىندارتىن قولبىز رۇزىيان دگىن، وانە ژ (۱) خىزىرانى ھەتا ۲ تەباخى رۇژئافا). ئەف جەژنە سى رۇژان ل پەرستگەھا لالاش د ھىتتە گىبران، ل رۇژا دووماھىن ژ جەژنى ھەمى ئىزدى ل پەرستگەھا لالاش كۇمفە دىن بۇ بەشدارى كرىن

ئى و رەسەمىن قىن جەزنى و ھەر ئىك ل دووڧ رۇل و يىنكەھى خۇ . جفاتا روحانى بەرى رۇزا جەزنى ب رۇزەكى ل پەرستگەھا لالاش بەرھەف دىن بۇ گىرانا پى و رەسەمىن ئايىنى و مەجپور و سەرەدەرىن مەزارگەھان بەرى ھىنگى ب دو رۇزان بەرھەف دىن بۇ پىشوازىكرنا ئىزدەپىن سەرەدانا وان دكەن ھەر وەسان خەلكى ئىزدى ژ ھەمى دەقەرىن ئىزدى نشىن سەرەدانا لالاش دكەن و يەكەم پى و رەسەمى ئايىنى رى ئەوھ ل بەر دەرگەھى پەرستگەھى ل جەھەكى كو د بىژنى (پرا سەلاتىن)^{۱۸۱} و ل وىرى دەست و چاقىن خۇ دشوون و خۇ پىخاس دكەن (پىلاقىن خۇ دىنخىن) ژ بەر پىرۇزىيا وى جەھى و نابت بىنلاقى ھاتن و چوونى د ئاف پەرستگەھى دا بکەن.

د سەرەدەمىن بەرى دا خەلكى گوندىن دەورو بەرى پەرستگەھى ب پىيان د ھاتنە پەرستگەھى و ل رەخى باشوورقە د ھاتنە جەھەكى د بىژنى (سلاڧكەھا)^{۱۸۲} كو جەھەكى بلندە ل ھىنداقى پەرستگەھا لالاش. ل وى جەھى ل دەمى گەھىشتنا خەلكى ل وىدەرىن ھىندەكان تەھنگ ل بەر وان د ھافىتن نىشانان گەھىشتنا وانە بۇ لالاش و دەربرىن بوو ژ كەپف و خۇشپىاندان (بەلىن نەھ ئەف ديارە نەمايە)، و زۇرىھى خىزانىن ئىزدى يىن سەرەدانا لالاشى دكەن ل دەمى جەزنا چلى ھافىتنى بۇ ماوھىن چەند رۇزەكا لى دەمىننەقە و خوارن و ھەمو پىنداوېستىن خۇ د گەل خۇ دىنن، و د ماوھىن فان رۇزان دا دى يىنى گەلەك جارن گەنج ل بەر دەنگى موزىكا ئايىنى (دەف و شىبابا) ل بەر دەرگەھى كانىيا سەپى كو د بىژنى (گۇقەندا كانىيا سەپى)^{۱۸۳} دگىرن. ھەژىيە بىژىن لالاش وەكى پەرستگەھەكا پىرۇز تىدا كوشتىن و دزى^{۱۸۴} و قەخوارنا مەى و خرابكارى ھەرامن. دىسان لالاش گەلەك جارن بوويە جەھى ناشتى و ئارامى و نەھىلانا شەرىن د ئاقبەرا عەشىرەتىن ئىزدىيان و ل لالاش پىكھاتىنە. ب شىوھىەكى گىشتى ئەف پى و رەسەمىن ئايىنى ل پەرستگەھا لالاش دەپنە گىران. لىن ئەرك و پى و رەسەمىن گىشتى كو ل جەزنان ل لالاش دەپنە گىران پىكھاتىنە ژ.

۱- قەرە ل سەر ھەر ئىزدىيەكى دەمى سەرەدانا لالاش دكەن سەرەدانا مەزارگەھى شىخادى و زمزمى و مەزارگەھى شىخ فەخر و شىشمس و كانىيا سەپى بکەن.

۲- ھەر مەجپورەك يان سەرەدەرىن مەزارگەھى د قىت پەزەكى سەرژىبكەت و بکەتە (سمات)^{۱۸۱} و ل سەر خەلكى بەرھەفبووي بەلاقىكەن .

۳- دىسان د قىت سەرەدەرى (مەجپور) رۇزانە چرايى^{۱۸۲} مەزارگەھى ھەلكەت .

۴- ل ھەمى رۇزان قەوال و زەلامىن ئايىنى دوغابا و قەولىن ئايىنى دىژن د گەل دەنگى (دەف و شىبابا) و ل سەپى (بەپتا جىدى و بەپتا سەپى) و ل ئىقارى (بەپتا ھىقارى)^{۱۸۳} دىژن.

۵- پى و رەسەمىن قەنتەرى پىشتى بەپتا سەپى د ھىنە خواندن زەلامىن ئايىنى خۇ بەرھەف دكەن بۇ پى و رەسەمىن (قەنتەرى) و ئەو رى دىنە دو بەش. بەشنى ئىكى ژ ھىندى پەرستگەھى دەردكەقتن و بەرەف كانىيا سەپى قە و ب شىوھىن رىقەچوونەكا رىنكەستى و ب قىن زىجىرى، مەجپور ل پىشىن و پاشى پىشىمامى بەجزانى پاشى مىر حەج و ل دووڧ دا شىخەك ژ شىخىن سەمائىلا و ل دووڧ دا ئىك ژ بىنەمالا پىرى ئىسبىيا و ئەف بەشە ل كانىيا سەپى دەمىن ل چاقەرى بەشنى دووڧى كو ئەو رى پىك د ھىن ژ:

شىخى وەزىر (ژ بىنەمالا شىخ شمس) پاشى ئىك ژ شىخىن شىخ مەندوى و ل دووڧ دا شىخى ناسردىن و خاتونا فەخرا و شىخى نامادىن و شىخ بابك و ئەفە رى بەرەف كانىيا سەپى قە د چن و پاشى ھەردو بەش دگەھنە ئىك و پىگقە سەرەدانا مەزارگەھىن لالاش د كەن د زيارەتى دىن.

ل جفاتا بابى شىخ (جفاتا شىخ فەخر) بابا شىخ و ھەقالىن خۇ ل وىرى د روونە خوار. پاشى فەقىر (سەرەدەرىن پەرستگەھا لالاش) د ھىنە دووڧرا و داخوازى رى دكەت سەرەدانا مەزارگەھ و قوبىن ل لالاشى بکەت و ئەو رى ب قى كارى رادىت و ھەمى زەلامىن ئايىنى پىن وى ل دووڧ وى دا ب قى زىجىرى د چن:

ئىك رىز راوھىستان د راوھىستىت و ل دۇر چىرايەكى
كو د بىژنى (چەقەلتو) دزقرن^(۱۱)، و پىشتى ھەمى
پىشكدارىن گىرانا سەمايى جل و بەرگەكى تايەت
ل بەر خۇ دكەت كو د بىژنى (مەرزو) ب دو رىژىن ل
بەرامبەر ھەف د راوھىستىن و قەقىر ل بەرامبەر ھەردو
رىزان بى راوھىستىايە و بەشىن ئىكىن پىك دەيت ژ

پىشمامى بەحرانى (ژ شىخىن شىخ ھەسەنە)
پاشى مىر ھەج (ژ پىمىرايە) و ل دووقدا شىخىن
وھىزىر (ژ شىخىن شىشمس)، و ئىك ژ شىخىن شىخ
سمايىل پاشى شىخىن بابادىن پاشى پىرى ئىسىبىيا.
بەشىن دووى ژ فان پىك دەيت:

پىشمامى بابى شىخ ژ (شىخىن شىشمس)
پاشى بابى شىخ، بابى گاغان، سەردەرىن كانىيا
سىپى، ئىختىيارى مەرگەھى، پاشى ئىختىيارى بەحرانى
و ل دووماھىن و ل دووق ھەردو رىزكان بابى چاويش
و راوھىستىت.

ئەف رى و رەسمە دەست پى د كەت ب زقىرنا
فان ھەردو رىزكان ب پىنگاڧىن ھىدى ھىدى ل دۇر
ئاقداكا ئاگرى كو د بىژنى (چەقەلتو) و بۇ سى جاران
ل دۇر دزقرن دگەل دانا دەستى خۇ بىن راستىن ل سەر
سىنگىن خۇ و ب قى شىنەي ھەتا ب دووماھى دەيت
ھەردو رىك ل بەر دەرگەھى سەرەكى بىن لالشىن د
گەھن ئىك.

ھەزى گۇتنى يە ھەفت جۇرىن (سەمايى)
ھەنە كو د بىژنى (سەما ئىزدى، سەما قانۇنى،
شىخ شمس (شىشمس)، شەرفەدىن، بلند، زەرا،
وسەمايا ل سەر گۇرا^(۱۷) كو ب تىن يا تايەتە ب
سەر قەبرائشە، ئەف ھەر ھەفت جۇرىن سەمايى
ب ناقەرۇك و گىرانا وئى ژ ئالىن لىناڧە ۋەكى ئىكىن،
ب تىن ئەو قەول و دوعايىن دىژن ھەر يەك ژ يا دى
يا جىاوازە.

سەبارەت رامان و كەڧناتىيا سەمايى بۇچوون بۇ
ھىدى دچن كو ئەف رى و رەسمە رى و رەسمەكى
ئايىنى بىن كەڧنە و فەدگەرىتەفە سەردەمى
مىترائى، شەمسانى (مزدە يەسنى) و زەردەشتىيان،
و ۋەكى تىكستىن پەھلەوى دا ھاتى دەمى (جەم

قەقىر ل پىشىن و ل دووق دا پىشمام بى بابى
شىخ ژ خىزان شەرفەدىن و پاش شىخەك ژ خىزان
شىخ فەخر و ل دووق دا ئىختىيارى بەحرانى و
باشىكى پاشى بابى چاويش و ھەمى پىگفە رادىن ب
زىارەتا مەزارگەھىن ئىزدىيان ل لالش و ب قى شىنەي،
مەزرى شىشمس- خاتونا فەخرا - شىخ مەند -
سجادىن - شىخ ھەسەن - ئىزدىن ئەمىر - كانىيا
سىپى - و پىشتى بۇ ماوۋەكى كورت ل كانىيا سىپى
دروون فەدگەرىتەفە جڧاتا بابى شىخ ل بەردەرگەھى
سەرەكىن پەرىستگەھى.

ھەزى گۇتنى يە ئەف رى و رەسمە دەرىنە ژ
ساخكرنا وان ھەول و بزاقايە ئەوین ھاتىنە كرىن بۇ
چارەسەركرنا وئى ھەڧرىكىيا سىياسى و جڧاكى يا
ل چەرخى سىزدى زايىنى د ناڧەرا شەمسانى و
ئادانىيان دا چى بووى و ئەف پىكھاتنا شەمسانى
و ئادانىيا ل بەر پەرىستگەھا لالش چىوو پىشتى
ھەدەك لايەنان مايتىكىن كرىن و ھەمى لايەن ل
لالشىن كومىوون و رىكەڧتەك د ناڧەرا وان دا ھاتە
كرىن و ھەڧرىكى ب دووماھى ھات.

دىسان ل دەمى جەژنا ل پەرىستگەھا لالش ل
ھەمى ئىڧارا قەوال ل جەن خۇ بىن تايەت د روونە
خوار و قەول و بەيت و دوعايا دكەن و بۇ ئامادەبوويا
شۇڧە دكەن، و پىشتى قى چەندى خۇ دگەل
جوقەتەكا ئايىنى بۇ ئەنجامدانا رى و رەسمىن گىرانا
(سەمايى) ئامادەدكەن كو رى و رەسمەكى ئايىنى
كەڧنە و چەندىن زانايىن ئايىنى پىشكدارىن تىدا د
كەن و ب قى رەنگى دەست پى دكەن:

قەقىر ژ ھوندرى پەرىستگەھى ب جل و بەرگەكى
تايەت كو د بىژنى (تانج و ھلە) دەردكەڧت و د
باوھىيا ئىزدىيان دا جل و بەرگىن شىخادى بوون:

شىخادى خەرقە ل بەر دكر

تانج و ھلىت رەشى نورانى ل سەر كر^(۱۵)

پاشى قەوال دەست ب لىدانا (دەف و شىابى)
دكەن و ل بەر تىلىيىن ژنكا ھەدەك تىكستىن ئايىنى
بىن ب (سەمايى) فە د گرىداى د بىژت، قەقىر ل
بەرامبەر زەلامىن ئايىنى بىن پەيوەندىدار كو ب

چەندى قەوال دوغايەكا ئايبەت د بېئىن (دروژا خاسا) ۋە پاشى ل مەزىرى (شاه سوارى) د ھىتە پاراستن ھەتا روژا تاووس گىرانى ل گوند ۋە ئاقەندىن ئىزدىيان، كو ئو زى رى ۋە رەسمەكى ئايبەتە ل ئاق ئىزدىيان د ھىتە گىران^(۱۲۱).

جەزنا جەمايى:

رى ۋە رەسمىن قى جەزنى ل پەرىستگەھ لالاش يۇ ماوھىن ھەفت روژان د ھىتە گىران. ژ (۲۴ ئىلۇنا روژەھ لائى ھەتا ۳۰ قى ھەقىق). واتە ژ (۷ ھەتا ۱۳ ھەقىقا چىرا ئىكى روژا قايى). ئىزدى ل ھەقى جىھانى بەرى خۇ دەنە پەرىستگەھ لالاش دا پىشكارىن د رى ۋە رەسمىن جەزنا جەمايى دا بىكەن كو ھەر ھەمان ئو رى ۋە رەسمىن كو ل جەزنىن دى يىن ل پەرىستگەھ لالاش ھىتە گىران. بەلى ھىتە رى ۋە رەسمىن دى يىن ئايبەت ب جەزنا جەمايى قە ھەنە ۋەكى (بەرى سوارىن) بەرى شىبايىكى ۋە قەباغ.

• بەرى سوارىن •

بەرى پارچە قوماشەكى رەنگاۋ رەنگە ل دۇر سىندروكا خاس ۋە چاكىن ئىزدىيان د ۋەرىن پىشتى ب ئاقا كانىيا سىپى ھىتە مۇركىن (تەمىد) ۋە ل روژا چوارى يا جەزنا جەمايى نەف رى ۋە رەسمە د ھىتە گىران ۋە پىشتى د ھىتە مۇركىن ل بەر دەنگى دەف ۋە شىبايا دەنە د ھوندرى پەرىستگەھى دا ۋە پاشى ددانە سەر سىندروكا ۋە خاسى ئىزدى يى دەستىنىشانىكى ئو زى ئەقەنە:

(سىتائىس، شىخادى، شىشمس، شىخ ھەسەن، شىخو بەكر، شىخ فەخر).

• قەباغ^(۱۲۲)

رى ۋە رەسمىن قەباغى ل روژا پىنجى ژ جەزنا جەمايى دگىن ۋە ب تى سى عەشىرەتىن ئىزدىيان بەشدارى قان رى ۋە رەسمان دىن ۋە يىن دى ب تى د بتە تەماشەقان، پىشتى ھەرسى عەشىرەتىن (قائىدى، ترك، ماموسى) ل بەر دەرگەھى سەرەكى يى پەرىستگەھى كۆمفە دىن، ھەلگى (چەقەلتو) دگەل قەوالا ئامادە دىت ۋە د گەل ژنەكى كو ھەلگى

جەمشىد) ى قورىنى ب گايەكى ددا د گەل دا جۇرەكى كەسكىنى د سوت كو د گوتنى (ھوما- سۇما - يان زى سەما) ۋە د گەل سوتنا قى شىنكاتى زەلامىن ئايىنى ب جۇرە دىلانەكا ئايىنى رادىوون ۋە ب ھەمان شىوھ نەف رى ۋە رەسمە ل جەم مىترائىيان زى د ھاتنە گىران. ل دەف زەرادەشتىيان زى جۇرە كەسكىنىيەك كو د گوتنى (ھوما- سۇما) يى پىرۇز بوو ۋە جۇرە شىرەك زى چىدىكىن ۋە قەدخوارىن د گەل نەداكرنا قى رى ۋە رەسمى^(۱۲۸).

مىترائىيان ل دەعوەتنامان قەخوارنا رووھكى (ھوما) پىشكىشى باوھرداران دكرن ۋەكى ھىما بو خوداۋەندى مائى دەنە باوھرداران^(۱۲۹).

ۋەسان د ھىتە خوياكىن سەمايا ئىزدىيان زى ھەر نەو رى ۋە رەسمىن ئايىنى كەقن بت ژ بەر كو ئىزدى ل دۇر چىرايى پىرۇز (چەقەلتو) د زقرن ۋە ب لىقنىن ئايبەت د گەل گوتنا ھىتە تىكسىتىن ئايىنى ۋە پىشكىشىكرنا ئاقا پىرۇز (ئاقا كانىيا سىپى) ب ئامانەكى ئايبەت كو دىزنى (شىرىك).

تاووس جۈانگىن:

تاووس (گاۋوس) يان زى د بېئىن (سەنجەق) ھىما ۋە ئالايى پىرۇزى ئىزدىيانە، ب شىوھىن فرىندەين تاووسە ۋە ل سەر ستوونەكا سىفرى ۋە پىشتا ۋە دەنە ھەفت بالىفكا ۋە جەرەكى سىفرى (شىرىك) يى ئاقى ددانى بەرامبەر كو تىدا ئاقى ل سەر بەرھەقىوويا د گىرن، دىسان ھىتە تىشتىن دى ھەنە ھەقگىرداى تاووسى نە مىنا پارچە قوماشەكى كەسك ھەبە د بېئىن (كەفيا كەسك)^(۱۳۰).

تاووسى ئىزدىيان ل جەھ ئايبەت كو د بېئىن (خىزەت ال رەھمان)^(۱۳۱) ل گوندى باعدىرى د ھىتە پاراستن ۋە ل دەمى تاووس گىرانى د ئىنە لالاش ب رى ۋە رەسمىن ئايىنى يىن ئايبەت ۋە ل بەراھىن دەنە كانىيا سىپى دا ب ئاقا ۋە مۇر بىكەن (د شىوون) ب ئاقەك ۋە قوماشەكى پاڭز د گەل گوتنا قەولەكى ئايبەت دىزنى (دستىرئە) ۋە پاشى ل بەر لىدانا دەف ۋە شىبايا^(۱۳۲) چارەكادى پارچىن ۋە لىكىدەم د گەل قى

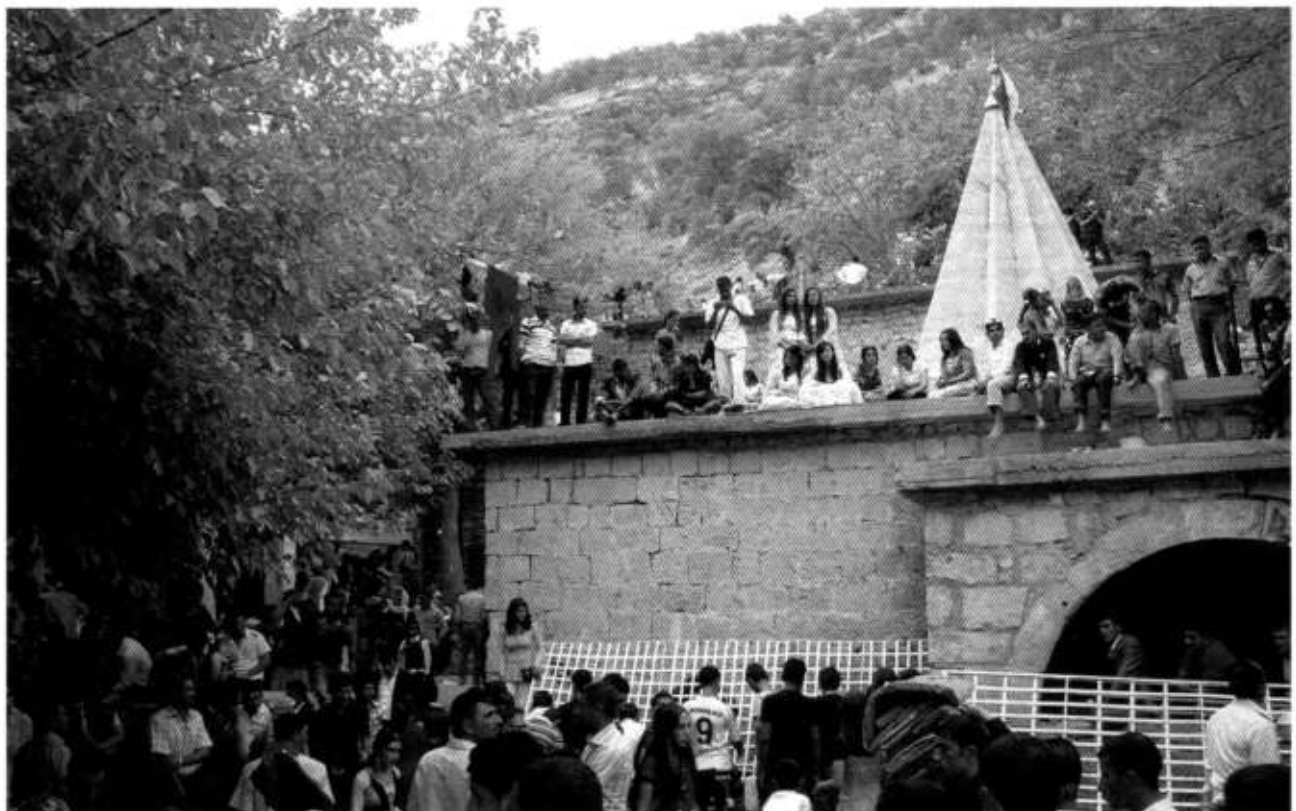
كرى و ئەو زى ب سەرئى خۇفە دكەن و ب شاهی و دىلان قە بەرەف چىيىن عەرەفاتى قە دچن و ل سەرئى چىيى زى دىسان دەھواتەكى گرىندەن و پاشى بەرەف پەرستگەھى دەھنە قە و ل جەلسا مىرى بەرەف دبن و مىر ھەر يەك ژ وان خەلاتەكى دەتتى^(۱۶).

سەبارەت دىرۆك و كەفئاتىيا فى رى و رەسمى بۇ چوونىن جىاواز ھەنە، سەرەراى كو ھندەك دىيژن كو رى و رەسمى قەپاغى دەرىنى ژ وان رى و رەسمان دكەت ئەوین ھاتىنە ئەنجام دان، ل دەمى شىخادى ل پەرستگەھى چوویە بەر دلۇقانىيا خودى، بەرى ھەر كەسەكى ئەو ھەرسى عەشیرەتىن ئىزدىيان (قائىدى، ترك، ماموسى) ل دەمى گوھ ل خەبەرئى مرنا وى دبن دگەھنە پەرستگەھا لالش و ھندەك تەھنگان د ھافىژن كو ئامازەپە ب گەھشتنا وان.

بەلى نقىسەرئى عەرەب (جورج حەبیب) بۇچوونەكا دى دەربارەى قەپاغى ھەپە، ئەو زى دىيژت

سېنىيەكا (بخۇرئى پە و ھەمو پىنگفە دگەل دەنگى دەف و شىبابا تىلىيىن ژنان بەرەف جەھەكى قە د چن كو دىيژنى (بەرئى قەپاغى)^(۱۵) و پىشتى دگەھنە جەھى ئافىرى زەلام خۇ بەرەف دكەن بۇ ھافىتتا شىلكەكا تەھنگان پىشتى مىرىيان سەرپەرشتى قەپاغى ئامازى دەتە وان و ل وى جەھى دزفەنە قە دەرى پەرستگەھى و جارەكادى زەلام شىلكەكا تەھنگان دھافىژن و ھەرل وى جەھى دىلانەكا حەفت رىزكى ب شىئوھىن بازنەپى گرىندەن و ل فى دەمى (فەقىر) ستوین گایەكى دگرىت و دىننە دناف خەلكى گوھەندى دكەن پاشى ھەمى ل دوووف گای دېەزى ھەتا دگەھىنە مەزارى شىنشمس و ل وىرئى قەدكوژن و دكەنە قورىانى بۇ خودانى رۇژئى و گوشتى وى دكەنە (سمات) و خىر و ل سەر بەرەفبۇویان بەلاف دكەن و (مجىئورئى) سەر دەرىن شىنشمس پارچە قوماشەكن سىپى دەتە ھەمى ئەو كەسېن پىشكدارى د قان رى و رەسمان دا

رى و رەسمىن جەژنا جەمابى

بەرى شىبايىكى

بەرى شىبايىكى ژمارەكا بازنين سفرى يە (۸۱) بازنن) و ب يەك قە ل سەر بەرگەكى رەنگا و رەنگ دگرىداينە و ھەردو ب دو دارين درىژ ل سەر بەركى ب شىوھين لاکىشەيى دگرىداينە كە چار دەستك ھەنە و ئىزدى د بىژنى (داربەست).

بەرى شىبايىكى ل جھەكى تايبەت و ل مالا شىبخ برىم شەمسانى ل بەحزانى دەيتە پاراستن ھەتا رۇژا بەرى جەژنا جەماين ب رى و رەسمين تايبەت د ھيتە قەگوھاستن بۇ پەرستگەھا لالاش و ل دەمى دگەھت و ل وى جھى دىژنى (پرا سەلاتى) بابى شىبخ و قەوال و مجنور و فەقىر و ھەلگىرى (چەقەلتو) و ھەلگىرى بخورى دگەل دەنگى دەف و شىبابا قەدگوھىزە كانىيا سىپى و ل وىرى دمىنت ھەتا رۇژا شەشنى ژ جەژنى رى و رەسمين تايبەت دەيتە گىران.

رى و رەسمەكى مىترانى يە، چونكى مىترانىيا ل رۇژا مېھر و ل ھەيفا مېھر (مېھر- مەھر- رۇژا) و ل بەر پەيگەرى خوداوەندى مىترا گايەك قەدكوشتن ۋەكى نامازە ب دووماھى ھاتنا ۋەرزى پايىزى و قورتالبوونا كشتوكالى وان ژ شەرى و تالانكرنى، ئەقجا گايەك بۇ خوداوەندى (مىترا- مېھرا) دكرنە خىر .

ۋەكى قەكۆلىنين ئاركولوژى دەنە دياركرن ل زۆرىيا پەرستگەھين مىترانىيان شوپنوارين قورىانىكرنا گاي ل بەر پەيگەرى مىترا دىيارن كو ئەو زى ھىماين خىر و بەرەكەتا ەردى بوو^(۱۷)، ھەر ۋەسان ل جەم ئىزدىيان گا ل بەر دەرگەھن مەزارى شىشمس د ھيتە سەرژىكرن و ئەف چەندە زى وى پەيوھندىن د ناقبەرا رۇژى و رى و رەسمين قەپاغى دەتە دياركرن، ديسان ديلانەكا حەفت رىزى ب شىوھين بازنەيى نامازەيا زفرىنا حەفت ھەسارين كنىياتى يە يە (كواكب سبارە) ل دۇر ەردى.

رى و رسمين بەرى شىبايىكى

ۋە ئەۋ جىرۇكا دىيىن ل دەمىن خودى مەزىن ئىبراھىم خەلىل ژ ناگرى قورئال كرى پاشى ۋى ژى قىيى كورى خو (ئىسماعىل) ب كەتە قورىانى بۇ خودى، لى خودى ئەۋ چەند قەبۇول ئەكر و (بەرئەك) ل جەھى ئىسماعىلى ۋەكى قورىان فرىكر.

ئىزدى ب قىن ھەلكەقتىن بەرى خۇ دەنە بەرستگەھا لالاش بۇ گىرانا ھىدەك رى ۋە رەسمىن ئايىنى بىن تايبەت ب ۋانقە، ژ ۋانان ژى ھەمى زەلامىن ئايىنى ل بەرستگەھى بۇ چەندىن جازان رى ۋە رەسمىن سەمايىن دگىرن و پاشى ل سەرى چىيىن عەرەفاتى ھەمى كۇم دىن و رى ۋە رەسمەكن تايبەت دا بابىن شىخ و مىر حەج دچنە جەھكى بلندتر ژ ھەموۋان و ھىدەك پرتىن نانى دھافىژن و ئامادەبوۋى دچىن و ۋان پرتا ۋەردگىن و دېنە كانبىيا سىيى ب ئافا ۋى مۇر دكەن كو ھىمايىن خىر و بەرەكەتنى بە.

ھەر دىسان د كەلتۇرى ئىزدىيان دا ھاتىيە (ۋەكى ئاشكەرا ل دەف زۆرەبا ئايىن دى) كو (ئىبراھىم ئەلخەلىل) و زنا خۇ دگەل كورى خۇ كۆچكىرنە مەكەين و پاشى ب ھەرمانا خودى ئىبراھىمى كەعبە ئافاكرىبە و بىۋو جەھى حەجا عەرەبا ھەنا بەرى ئىسلامى ژى و ماىە ھەتا نھو، ئەفجا ئىزدى ژى باۋەرىن ب قىن چەندى دىين و ۋەك رىزگرتن بۇ ئىبراھىم ئەلخەلىل ئەۋ ژى قەستا لالاشى دكەن و جەزنا قورىانى ساخ دكەنەفە^(۱۸).

جەزنا چلى زىقانى:

ئەف جەزنا د كەقتە رۇزا دووماھىن ژ چلى زىقانىن يان ژى رۇزا (۱۹ كانوونا دوۋى يا رۇزەلاتى) كو دىنە (۱ شۋاتا رۇزئافىي)، ژ بەر كو چلى زىقانىن ل رۇزا (۱۱ كانوونا ئىكى دەست بىن دكەت ھەنا ۱۹ كانوونا دوۋى يا رۇزەلاتى) ۋانە ژ (۲۴ كانوونا ئىكى ھەنا ۱ شۋاتى رۇزئافىي)، ۋئەۋ كەسى ب رۇزى دىن دىيىزنى (چللە گرا، ل رۇزا جەزنى بابى شىخ و قەۋال و زەلامىن ئايىنى ئەۋىن ل ماۋەين چلى زىقانىن ب رۇزى بوۋىن ل بەرستگەھى ئامادەبىن بۇ گىرانا رى ۋە رەسمىن (سەمايىن) و پاشى سەرەدانا مەزارگەھىن لالاش دكەن.

ل ئىفارا بەرى رى ۋە رەسمىن بەرى شىبايىكىن بىنە گىران، مىر و بابى شىخ و قەۋال و ھەمى زەلامىن ئايىنى، بەرى شىبايىكىن ژ كانبىيا سىيى دېنە ھوندروى بەرستگەھى دا (رواقا شىخادى) و ل ۋىزى ل بەر لىدانا دەف و شىبابا و قەۋلى (تەختا) ئەۋ زنجىرە جازەكادى پىنگفە دەنتە گىردان ب پاشى و ۋەسا ھەتا رۇزا شەشى ژ جەزنى ژمارەكا خەلكى ئىزدى ئامادە دىت دا كو بەرى شىبايىكىن مۇرىكەن (تەمىد) و پىشتى مۇركىن ب ئاقا پىرۇزا لالاشى، قەۋال دەف و شىبابا ب ئاۋازەكا خەمگىن ئىدەن، پاشى بەرى شىبايىكىن سى جازا دەنتە زاكرن و دانان و پاشى ژ دەرگەھى سەرەكى بىن بەرستگەھى دەرەكەقن و ل پىشىيا ۋان مىرى ئىزدىيان دچت ھەتا دگەھىتە كانبىيا كا ئافى كو دىيىزنى (حەۋدا كەلۇكى) و د قى دەمى دا ژن تىلبىيا ھەدەن و بەرەھە قىۋوۋى بزاقتى دكەن خۇ ئىزىكى بەرى شىبايىكىن بىكەن دا كو لى زىارەتى بت (ماچى بىكەت) و ب قى رەنگى جازەكادى دېنە د ھوندرى بەرستگەھى دا و ل جەھى ۋى بىن تايبەت ددانن كو دىيىزنى (دىۋانا بەرى شىبايىكىن) و دىسان سى جازان ژ عەردى ھەلدگىن و ددانن و ۋەسان رى ۋە رەسم ب دووماھى د ھىن.

ئەف رى ۋە رەسمىن دەنتە گىران ب بەرى شىبايىكىن بىن گومان ھىما و ئامازەبە بۇ مىن و قەشارتتا شىخادى، ژ بەر كو بەرى شىبايىكىن ۋەكى (دارەستىن - تابوۋتى بە) دەمى مىرى دكەنە تىدا و دېنە زىارەتا و ل ئاف سىندىرۇكىن دا قەدشىرن و ل دەمى بەرى شىبايىكىن ب ئاقا پىرۇزا لالاش مۇر دكەن ئەۋ ئامازەبە بۇ شوۋشتىن و پاقزىكرنا مىرى بەرى قەشىرن، دگەل ھندى دا ئىزدى بەرى لەشى مىرى قەشىرن و بىن ئاخ كەن سى جازا ژ عەردى ھەلدگىن و ددانن پاشى بىن ئاخ دكەن، ھەزى گۇتنى بە عەشىرەتا (بەرگەبا) ئەۋىن دگەل شىخادى ژ شامى ھاتىن بۇلەكى مەزىن د قان رى ۋە رەسمان دا دىيىن.

جەزنا قورىانى:

رى ۋە رەسمىن جەزنا قورىانى ل جەم ئىزدىيان ب بابى پىنغەمبەرا (ئىبراھىم ئەلخەلىل) قە دگىرداينە

جەژئا رۇژىن ئىزى:

ئىزىدىيان سى رۇژىن فەرزەنە و رۇژا چوارى دكەنە جەژن دىيىزىن جەژئا رۇژىن ئىزى، ئەف جەژنە دكەفئە رۇژا ئەبىنىن ژ مەھا كانوونا ئىكىن يا رۇژەھلاتى و بەرى هينكى ل رۇژىن سى شەمب و چوارشەمب و يىنچ شەمبى ژ بۇ خودى (ئىزى) ب رۇژى دىن.

ل سىپىدەھىيا جەژنى خەلك كۇم كۇم سەرەدانا مەزارگەھىن گوندى دكەن و پاشى ب مەرەما پىرۇزكرنا جەژنى سەرەدانا مالا دكەن، ئەو ژى ب رۇلى خۇ رادىن ب بەرەھەفكرنا ھەمى پىدقئىن جەژنى ژ خوارنى و شىرناھىيان، دىسان ئەگەر ھندە كەس ل گوندى ھەب پەيوەندىن وان دگەل ئىك نەخۇش بن، ب ھارىكارىيا گوندىيان پىكدەھىن، دىسان ئن ژى سەرەدانا مەزارگەھان دكەن و پاشى دزقرنەھە مال و كارى خوارنى دكەن و ھندەكى ب خىر بۇ جىرانان ژى دىن.

سەبارەت كەفئاتىيا قى جەژنى گەلەك پىرو بۇچوونىن جودا ھەنە، بەلى ھەموو بۇچوون شىرۇفەكرىن تاكە كەسى نە، ھندەك دىيىن رۇژا ژ دابكبوونا ئىزى بە^{۱۲۹} و ھندەك ژى دىيىن ژ دابكبوونا (مىترا) بە^{۱۳۰}، دىسان ھندەكىن دى دىيىن جەژئا خوداوەندى (نەموزە) ئەوئ ب رامان و ھىماين (گيانى گەنىمى و كەسكاتى) ل جەم سۇمەرىيان دەھت^{۱۳۱}، يان ژى جەژئا گەھۇرىنا مەژئا زىستانى بە چونكى د قى رۇژى دا رۇژ بەرەھە دىزىنى قە دچىت ھەتا ل (آنادارى) - رۇژا نەورۇزى - وەكى ئىك لى دەھت و ئىزدى ب قى ھەلكەفتى و نەمانا تارىتى و ھاتنا رۇژەكا دىزىنر خۇشپىن دگىنر وەكى ئەف چەندە ل جەم زۇرەيا مللەتىن ئارى يىن كەفئ ھەي^{۱۳۲}.

ھەر چەوان بىت وەكى ژ نائفى قى جەژنى ديار (جەژئا ئىزى- جەژئا رۇژىن ئىزى) ل جەم ئىزىدىيان گرندەنەك ب نائفى خودى (ئىزى) قە ھەيە، دىسان گرندى چىرۇكا تۇفانا (نۇج) پىغەمبەرە، چونكى ئەو بەكەم كەس بوو رۇژى بۇ خودى ل دەمى تۇفانى گرتىن و پىشتى چەندىن رۇژانىن باو بارۇفە و بارانىن ب ھىز ھاتىن (نۇج) ى داخواز ژ وان كەسان كر ئەوین

د پاپۇرى دا رۇژىيا بۇ خودى بگرن دا قورتال بن و ئەو ژى سى رۇژا ب رۇژى بوون و تۇفان كىنم بوو و پاشى گەھشئە ھىككاتى^{۱۳۳} و ب قى ھەلكەفتى خۇشى و جەژن گىران و ئەف چەندە دەھتە پىشتراستكرن ئەگەر ئەم بزائىن ھەمى پى و رەسمىن ئىزىدىيان ب نافراندنا كنىياتى و چىرۇكا تۇفانى قە د گرندەنە.

جەژئا پىلندى^{۱۳۴}:

جەژئا پىلندى د كەفئە ئەبىنيا دووى ژ چلى زىستانى، يان ژى ئەبىنيا دووى ژ ھەيفا كانوونا ئىكىن يا رۇژەھلاتى، ماوھىن قى جەژنى رۇژەكە، بەلى بەرى ھىنگى ب چەند رۇژەكان ئىزدى خۇ بەرەھەف دكەن و ب چەندىن كاران رادىن وەك بەرەھەفى بۇ قى جەژنى، ژ وانان كرنا شىرناھى و سەرىپا (بەزى) و ئامادەكرنا گىايەكى ھىك كو د بىژنى (رەشك)^{۱۳۵} دا ب كار بىن بۇ پى و رەسمىن (گورگا گاي)، دىسان ئن ژى جۇرە نانەكى چى دكەن د بىژنى (خەولئىر) د گەل چىكرنا سەوكا و دابەشكرنا وان ل سەر خەلكى ب ناف و خىرا مرىن خۇ پىشتى سەرەدانا قەبران د كەن، و ل ئىفارار رۇژا پىنچ شەمبى پى و رەسمىن (گورگا گاي) دگىنر، ئەو ژى بەرى جۇتبار ژ جۇتى بەھتە مال (رەشكىن) ددانه بەر دەرگەھى ھەمى مالا و پاشى خەلكى گوندى زەلام و زارۇك و ژنان خۇ ئامادە دكەن ھەتا جۇتبار دەھتە مال و پىشتى دگەن ھەمى دچنە پىشسوازىن و ب كەبىف خۇشى دگەنە مال دگەل ئەو گىاندارىن جۇت پى دكرن (ئەو ژى گايى جۇتى بوو ل سەردەمىن كەفئ) و ل دەمى ھەمى دگەن، ئاگرى بەردەنە وى (رەشكى) و جۇتبار ب گايىن خۇفە د سەرا دچن و پاشى زارۇك خۇ د سەرا د ھافىژن و ئن شىرناھىيان بەلاف دكەن و ھەتا ل بەر دەرى ھەمى مالان قى كارى دكەن پاشى ھەمى پىگفە دەھواتى گرندەن.

ھەر ژ پى و رەسمىن قى جەژنى چىكرنا (خەولئىر)^{۱۳۶}، كو ئەو ژى جۇرە سەوكەكا مەزىن و سىتوورە و مىوېژەكى د نافدا قەدشىرن و پاشى ل ئىفارىيا جەژنى خودانى مالى يان ژى بىن ژ ھەمىيان ب تەمەنتر

بى گومان جەزئا بىلندى پەيوەندىيەكا موكم ب سىرۋىشتى و كىشتوكالى و چاندنا دەخل و دانى قە ھەيە^(۱۱) و دەھىتە ھەزمارتن رۇز ب داۋى ھاتنا كارى جۇتبارى رۇجۇتى و ژ بەر ھندى دوور نىنە پەيۋا بىلندە ژ پەيۋا (بىن ھلدا) يا كوردى ھاتبىت، ئەو ژى ب رامان و واتابا بىنھنۋەدانا جۇتبارى و ب دووماھى ھاتنا كارى وى بت.

جەزئا خدر ئەلياس:

ئەف جەزئە دكەفئە رۇزا بىنج شەمىيا ئىكى ژ مەھا سبانا رۇزھەلاتى و ھەرسى رۇزىن بەرى ھىنگى ب رۇزى نە و دىيۇنى رۇزىنت (خدرلياس).

تشتى ھەرە سەرەكى د قى جەزئى دا ئەۋە چىكرنا (پىخونى)، ئەو ژى پىشتى قەلاندنا ھەفت جۇزىن كەرەستىن ھىك، ئەو ژى (گەنم و جەھ و باقلىك و نۇك و تۇفكىن كوندۇر و گولبەرۇز و گەنمۇكى) نە و ھندەك تۇفكىن شتى (زەبەشى) دگەل تىقلىن پرتەقالى ژى دكەنە د گەلدا و دىيۇنى (قەلاتك) و پاشى قان (قەلاتكا) ب دستارى (يان نھو ب ئاشى) دەھىن و دىبەتە (پىخون) و دىسان دۇشاقى يان ژى ھىنگىنى دكەنە سەر و ۋەكى تۇپكى ژى چىدكەن و ددەنە مېھفانان.

ل شەفا بەرى جەزئى اۋاتە ل رۇزا چارشەمى، ھندەك ژ قى (پىخون) د سىنىيەكا تايەتدا ددانە جەھكى باقر و بى دەنگ ل جەھكى مالى و د باۋەرىيا ئىزدىيان دا ۋى شەقى (خدرلياس) ل ناف مالا دگەرىيت و دى چىتە مالەكى ب تنى لى بى ئاگەھىيا وان دى نىشانەك يان شوپنوارەكى خۇل سەر پىخوننا ۋى مالى ھىلىت و ھەر چى مالا ئەف ئەف چەندە لى پەيدابوو ۋى سالى دى رزق و بەرەكەت كەفئە ناف مالى وان و دى گەلەك زەنگىن بىن دىسان جۇرەكى دى بى خوارنى ل قى جەزئى بەرھەف دكەن دىيۇنى (چەرخوس) كو ئەو ژى سافارى قەلاندى دگەل گەنمى قوتاي (دانقوت) و دگەل ئىك د كەلىنن و ددەنە مېھفانان ۋەكى زۇرىيا جەزئىن دى زەلامىن گوندى ل ھەف كۇم دىن و بىنگمە خوارنەكى دخون.

ۋى سەۋكى^(۱۷) ل دوۋف ئەندامىن خىزانى پرت پرت دكەت و ھەر ئىكى پرتەكى ددەتى و پاشى ھەمى ل ۋى مېۋىزى د ناف پرتا خۇ دا لى دگەرىين و ھەچىت دىت ئەو خودان بەختە و بەختى باشى مالى يە و ھەمى پىرۇزباھىيا ۋى دكەن.

ل رۇزا ئەينى، ۋاتە ل سىپدەھىيا جەزئى ۋەكى ھەر جەزئەكا دى خەلك ل ھەف كۇم دىن و پىرۇزباھىيان ل ئىك دكەن و پاشى خوارنەكى ل مالا مەزنى گوندى بىنگمە دخون^(۱۸).

سەبارەت مېزوو و كەفئاتىيا قى جەزئى گەلەك بۇچوون ھەنە. لى ھەمى شىرۋقەبىن كەسى نە ل سەر ژ دايكبوونا شىخادى^(۱۹) و ئەف چەندە ژى ژ چەند رى و رەسمان ديار دىبەت، يان ژى ھندەك د بىن پىتر گىرداى دووبارە پەيدابوونا ژيانى يە و دووبارە چاندنا گەنمى و جەھى يە پىشتى ۋەرزى پابىزى چونكى چاندنى و جۇتبارى دو ھىماين سەرەكىن قى جەزئى نە.

دىسان د باۋەرىيا ھندەكان دا گىرداى مېرىا قەبە، چونكى سەرەدانا قەبرا و دابەشكرنا خوارنا و سەۋكا ب نافى مېرىا رى و رەسمەكى سەرەكى بى قى جەزئى يە^(۲۰).

ھەر بۇچوونەكا دى با نىزىكى بۇچوونا ئىكىن دىيۇنىت پەيۋا (بىلندە- بىزىدە- يەلدا) پەيۋىن ئارامى- سىرىانى نە و ب رامانا (ژ دايكبوون) دەھىت و پاشى ئەف پەيۋە و ب ھەمان رامان گەھشىتىيە دەف گەلىن ئارى كو د گۇتنى (شەب يەلدا) يان ژى شەفا ژ دايكبوونى و رامان ژى ژ دايكبوونا خوداۋەندى رۇزى (مىترا) بوو.

دىسان ل سەردەمىن كەفن مللەتېن ئارى شەفا پىشتى (شەف يەلدا) دكرنە شەفەكا ئايىنى و ب ئاھەنگ و ھەلكرنا ئاگرى د بووراندىن و د گۇتنى (خۇر رۇزا)، ۋاتە (رۇزا رۇزى) و د باۋەرىيا وان دا د ۋى رۇزى دا خوداۋەندى رۇناھىيى ل سەر خوداۋەندى تارىتىن سەرەكەفت، و ۋەسان ئەف رۇزە دبوو رۇزا سەرەكەفتنا خوداۋەندى (مىترا) و جارەكادى گەرماتى و رۇناھى ل سەر روۋىن عەردى.

شىۋەبى مرقۇمەكى كو پاراستنا دەخل و دانى دكەت و ۋەك فرىشتە ل كەلا مىزدىنى ل باكوورئ كوردستانئ دەھنەخوار و پەيغا (خدر) ۋەكى سالوخەتەكى خودايى دەھت نە ۋەك ناف پان (خدر) نافەكە ژ گيانئ پىرۇز و دانە سەر (الياس النبى) ژ بەر هندئ (خدر) نە نافەكە، بەلكى سالوخەتەكى خودايى بە و ل جەم كوردئىن موسلمان د بىژئى (خدرئ زىندى). ل دووماھىن ئەم د كارىن بىژئى ناھەنگ و پى و رەسمىن جەژنا (خدرلياس) پەيوەندى ب وان ئاھەنگان قە ھەبە ئەۋىن بۇ خوداۋەندئ بارانى و كشتوكالى د ھاتنە گىران.

توافىن ئىزدىيان:

تواف ئاھەنگەكا ئايىنى جفاكى نافخوۋىي بە^(۱)، ب دەقەرەكى پان گوندەكى تايبەت قە ل جەم ئىزدىين كوردستانئ و عىراقئ قە دەھنە ئەنجام دان و ژوان زى ل دەقەرن شىخان و تلكىف و ھەردو ناحىين باشىك و ئەلقۇش و ئىزدىين پارىزگەھا دەۋكى و قەزا سىمىلى و دەقەرا (دنا و قائىدىيا) و ھەۋىرىيا، بەلى ئەف ئاھەنگىن ئايىنى ل جەم ئىزدىين سوربا و تركبا و ئىكەتيا سۇقىبەتا بەرئ ناھىنە گىران.

ئەف تواف ۋەكى كەرنەقالىن ئايىنى ب ھەلكەفتا ساخكرنا بىرەۋەرىن خاس و بابجاكىن ئىزدىيان قە دەھنەكرن، و ل ھەر گوندەكى ب كەسايەتپەكى ئايىنى ين ئىزدى دەھنەگىران و ل ۋى گوندى د بىت مەزارئ ۋى ھەبىت، و ئەف توافە ل جەفتىيا ئىكى يا پىشتى جەژنا سەرى سالى دەست پىن دكەن و بۇ ماۋەبىن ھەبىف و نىفا دېرەدەۋامن و ل ھەمى توافا ئەۋ پى و رەسمىن ئايىنى و جفاكى پىن د ھىنە گىران ۋەكى ئىكن، ژ بەر هندئ دئ ب گىشتى بەجسى ھەموۋان كەبن.

بەرى چەند رۇژا ژ ھەر توافەكى خەلك خۇ ژ كرنا جل و بەرگا بەرھەف دكەن و بەرھەفكرنا سەرىبەكى (پەزەكى) و داخوازكرنا كەس و كارىن خۇ بۇ توافا وان و پاشى مجبۇرى ۋى گوندى مەزارگەھى توافا ۋى ب سەروبەركەت و لىن نامادە دىت بۇ پىشۋازىكرنا

دىسان جۇتیار دچنە سەر زەقىين خۇ و پىخۇنى و جەرخۇسى دناقدا د خۇن و ھندەكى لى درەشىنن. ھەزىبە بىژئى نەرىنەك ل جەم ئىزدىيان د قى جەژنى دا ھەبە كو د ماۋەبىن رۇژئىن خدرلياس نىچىر ھەرامە و كوشتنا گبانداران زى قەدەغەبە، ژ بەر كو پىرىيا وان ل قى دەمى د دو گيانن.

كەسايەتيا (خدرلياس) ل جەم زۇرىيا مللەتىن دەقەرى كەسايەتپەكا نافدارە و ل دوۋف ناف و رامانىن جىاۋاز، ھەر ۋەسان ئەۋ پى و رەسمىن ل قى جەژنى دەھنەگىران ل دەف پىرىيا فان مللەتان گەلەك د ۋەك ھەفن دگەل هندئ دەمى فان ھەلكەفتان و ئەۋ پى و رەسمىن دەھنەگىران ھەمى ل ئىك دەمى نە و ھندەك زى ل ئىك رۇژئى، ئەۋ زى رۇژا پىنج شەمبى بە كو رۇژا ھەسارا (موشتەرى) بە.

بۇ نەۋنە مەسىحى سى رۇژان ل ژئىناقئ (باعۋنە نىۋاى) ب رۇژى دىن، واتە بانگەۋازەك ژ بۇ رىگاركرنا خەلكى نەبەۋا ژ روۋدانىن سىرۇشنى و تۇفانا، ھەر ۋەسان ھندەك ژ موسلمانىن تەغفر زى جەژنا (خدرلياس) دكەن و ل رۇژا پىنج شەمبىيا سىن ژ مەھا شىۋاۋانا رۇژەلاتى و ب رۇژى دىن و سەرەدانا مەزارئ (خدرلياس) د كەن كو د كەقىتە باشۋورى باژئىرى ل سەرى گرەكى بلىد.

ۋەكى يا ئەشكەرا (خدرلياس) كەسايەتپەكى ئەفسانەبى بە و ل سەردەمىن كەفن ب خوداۋەندئ كشتوكالى پان زى پىن بارانى دەھتەناسكرن و خەلكى دوعا زى دخواستن و قورىانى بۇ وان دان، دىسان د پەرتۋوكىن ئەسمانى دا زى بەجسى ۋى ھاتىبە كرن (پەرتۋوكا پىرۇز، تەورات (سفر ملاحى) نىجىلا مەتى و لوقا، قورئانا پىرۇز (ھەردو سورەتىن صافات و الانعام).

ھەر ۋەسان جەژنا (خدرلياس) پەيوەندىبەكا مەزىن دگەل ۋەرزى ب دووماھى ھاتنا چاندنا دەخل و دانى ھەبە، ژ بەر كو دگەل ھاتنا جەژنى ئىدى چاندنا دەخل و دانى ب دووماھى دەھت، ئىزدى دىژئىن (خدرلياس و تۇف خلاس).

د مېتولۇژىيا ئىزدىيان (خدرلياس) ھەر سال ب

كوندى مەزارگەھى گوندى جارهكادى ب سەرۈبەر دكەنەفە^{۴۲} و ئەف (ھىلىلېن) ب سەرى قوبانقە نوو د كەنەفە و ھىندەكېن نوو ددانه سەر كو ئەو زى قوماشسەكن رەنگا و رەنگە.

توافەك ل جەم ئىزدىيان ز عەشىرەتا قاتىيدىيان ھىيە و ب رى و رەسمەكن تابەت د بىزنى (ئىنشىك) و د بىزئە توافى (كەرەجال) كو مەزارگەھى وى د كەفئە سەر چىيىن سىنا (ل كۆمەلگەھا شاربا - باشوورى بازىرى دھۆك)، و ئەف رى و رەسمە پىشتى خەلك سەرەدانا قى مەزارى ل سەرى چىيى دكەن ھىتە ئەنجامدان، پاشى دزفەنەفە بەلى پىشتا خۇ نادەنى بەلكى ب دھوات و دەست قوتان پىشت و پىشت دزفەن و ل بەرامبەر وان زىن بخورى ھەلدگرن و ئەو ب دروستى ب رىقە دچن، واتە نە پىشت و پىشت و ھىنداقى قان ھەمووان ل سەرى چىيى ژمارەكا زەلامان ب تەنكىن خۇفە د راوھستىيانە د گەل دەستپىكرنا

مىھمانىن وى ل ئىقارى و رۇزا توافى^{۴۳}.

ل ئىقارىيا توافى خەلك ل مەزارگەھى كۆم دىن و ئاھەنگان دگىن و دھواتا ل بەر دەنگى دھۆل و زورنايان گرىندەن و ھەمى خەلكى پىشكادى د چىكرنا شىقى دا دكەت بۇ مىھمانىن ز دەفەرىن دى ھاتىن. دىسان ل سىپىدەھىيا توافى شازىبەند (خودانى دھۆل و زورنايان) ل جەم مەزارگەھى وى خاسى تواقا وى شازى ئىزى - سىروودا شرفەدىن) لى ددەت و پاشى جارهكادى خەلك لى كۆم دىن و دەست ب دىلان و شاھىيا ھەتادەمى فراقىنى دكەت و زۇرەيا نامادەبوويا ل وى جەھى خوارنەكى دىخۇن دىزنى (سىمات)، ئەو زى ز خىبرا خەلكى ھەمىن دھىتە بەرھەفكرن و پاشى مچىنور دھىت و سەرى پەزەكى (گۆشتى كەلاتدى) د دەستى داپە و كەسىن نامادەبووى پى دەولەمەند ئەوى سەرى وەردگىت بەرامبەر كوژمەكى پارەى بۇ مچىنورى وى خاسى و پىشتى فراقىنى خەلكى

رئورەسمىن توافەكا ئىزدىيان

ئى و رەسىمىن شىلكەكا تەنگان دەھافىژن.

سەبارەت دىرۇك و كەفئانئىيا فان توافان ئەم د كارىن بىژىن ئاھەنگىن ئايىنى و جفاكىنە گىردىاى خاس و چاكىن ئىزدىيانە ل ھەر دەفەرەكئى، ھەر توافەك زى ب ئافىنى وى كەسبابەتئى ئايىنى يە، ئەف تواف و ھەمى زى ل بەھارنى و تايبەت ل مەھا نىسانئى دەيتە گىران و نىسان مەھەكا پىرۇزە ل جەم ئىزدىيان و ئن و ژىخووزى دەقى مەھىتە نابت، و دىبە ئەف چەندە زى وەك ساخكرنا وى نەرىتى كەفنى بىت ئەوئى ل دەف مللەتئىن كەفئىن مېسوبوتامبا ھەى كو وانزى ل مەھا نىسانئى ئاھەنگىن ئايىنى دگىران و ب تايبەت ل دەف سۆمەريان كو ل باژىرى (جرىسو) ل دەستىپىكا ھەر سبالەكى ب ھەلكەفتا ژئىنانا خوداوەند (نجرىسو) دگەل خوداوەندا (باو) دگىرن، و دىبەت ژ بەر ھەندى ژئىنان ل دەف مرفۇقئىن ئاسابى ل مەھا نىسانئى ھەرام بىت، چونكى خوداوەندا ل قئى مەھى ژن دئىنان¹⁴⁰.

ھەندەك ھەلكەفتىن ئايىنى يىن ئىزدىيان:

دەھەرا ماستا (دەقلا ئان و ماستى):

ھەرسال ل بەھارنى خەلكى ھەمى دەفەر و گوندىن ئىزدىيان سەرەدانەكا ب كۆم و تايبەت بەرى خۇ دەنە پەرىستگەھا لالش د گەل خۇ پەزەكى و ماستى خۇ و ئانى ئەنك دىبەنە لالش و ل جەھەكى تايبەت ل وىرنى د ھىتە پاراستن بۇ مېھشائىن پەرىستگەھى. دىسان ھەر مائەك ھەندەك زەبىتى زى بۇ ھەلكرنا چىراپىن مەزارگەھا دەبەت و ل دەمى جەژن و ھەلكەفتا ل لالش دەپنە ھەلكرن، خەلك فان و خوارنا خۇ دەبەتە بەر كائىيا سىپى دا كو ب ئافا پىرۇزا وى مۇرىكەت ب ھىقىبا خىر و بەرەكەتئى.

ھەندەك ئىزدىيىن دەھەرا شىخان ب قى كارى رادىن بۇ بەر مەزارگەھى (مەھمەد رەشان) ل چىيابى

مەقلىوبى، سەرەراى چوونا وان بۇ پەرىستگەھا لالش.

داوھ نەبى:

ئەو زى وەكى داخووزىكە يە، بان زى بانگەوازىبەكە مجبورى گوندى ل ئىقارىبا چارشەمبىيا بان ئەينى داخووزى ژ خەلكى گوندى دكەت (ب رىبا چوونا سەر بانەكى بلند و ب دەنگەكى بلند ب ئافى خاسەكى ئىزدىيان داخووز د كەت) و ل رۇزا پاشتر بىنەشەدانە ل وى گوندى و خەلك ل مەزارگەھى گوندى كۆم دىن ل دووڤ وى داخووزى و ئەو زى بۇ چارەسەركرنا كىشەكا گىردىاى گوندىبە بان زى ئارىشەبەكا جفاكى بان نووژەنكرنا كومپەتا مەزارى يە.

دىسان دو ھەلكەفتىن تايبەت ب دو غەشپىرەتئىن ئىزدىيان قە ھەنە ئەو زى د بىژىن (باتزمىا چىلكا) و (زئوا باسىان).

تئىبىتى

۱- دووماھى تواف توافا (شەخسى باتئى) يە ل گوندى باپىرى (دەھەرا بەرئافى) يە ل رۇزا چوارشەمبى بەرى جەژنا سەرى سالى.

۲- بەرى نھا ھەندەك تواف بۇ ھەندەك خاسىن ئىزدىيان ل ھەندەك دەھەرا دەھەنگىران، بەلن نھا نەھىتە گىران، بەلكى خەلك ب تئى سەرەدانا مەزارى د كەن و سمانئى چىدكەن.

۳- ل دەھەرا شىنگالى تواف ھەمى ل رۇژىن پىنج شەمبىيا دەپنە گىران و پىشتى جەما (شەرفەدىن) ل مەھا تەباخنى دەست پىن دكەت و ب قى رەنگى، توافا (پىرى ھاجىال) ل پىنج شەمبىيا پىشتى جەمايا (شەرفەدىن) ل و ل پىنج شەمبىيا دووڤرا توافا (پىرى ئەورا) و ل يا دووڤدا (شىشەمس) و پاشى يا (شىبىل قاسم).

خىشتەيى توافىن ئىزدىيان ل دووڤ ئىك، ئەوئىن ل پىشتى جەژنا سەرى سالى دەپنە گىران كو ژ چارشەمبىووا ئىكى پىشتى سەرسالى ژ مەھا نىسانا رۇژ ھەلاتى دەست پىدكەن و ئەقە خىشتەبەكە بۇ وان توافان.

چەۋانىيا دامەزراندنا مىرگەھا شىخان

داۋە خەتارى

دكەفېنە دوورائىيا (۷كم) ژ رۇژئاقايى قەزايى، ھەر دېسان دېئىت كو ئەۋىن ل خواندنگەھا (بىرىستىاق) ژى روينىشتى، واتە گوندى (بىرىستەك) ئىھا كو ئەۋى ژى ھەر سەر ب شىخانقەبە، د قان ھەردو گونداندا شونوارىن كەقن بەرچاق و ديارى، ژ وانان گرەكى بىند ل رۇژئاقايى ناقەندا قەزا شىخان ب ناقى (گرى كەرخى)، ب زمانىن عىراقى بىن كەقن واتە كەلايا شۆپرەگرى دەت، لى د زمانى كوردى دا ب واتايا (گر) دەيت دگەل بەيقا (كەرخ) واتە گەلەك كەقن، سەرەراى ھەبوونا پاشقەمايىن شونوارى (جەروانە)، كو ئەۋى ژى سكرەكى ناقى بوو، شاھى ئاشوورى (سەنحارىب) ى دروست كرىوو دا ناقى ب گەھىنە دەشتا نەپنەۋا و تا ئىھا ژى يا ديارە كو دكەفېنە باشوورى رۇژھەلاتى قەزايى^(۱).

دەستپىكا دامەزراندنا مىرگەھى:

دەستەلاتداریيا خىلافەتا عەباسى دناق خۇدا يا ناكۇك بوو و د لاۋازىن قۇنلاغىن ژىن خۇ دابوو و دەستەلاتىن وئى نە دگەھىشتە ھەمى جە و دەقەرەن، گەلەك پى نەچوو مەغولان ئەف سەرۋەرەن خراب ب دەلىقە دىتن و دەست ب داگىرکىرنا ئەردى وان كرىن و ژمارەكا مەزىن ژ وان كوشتىن، سەرەراى ئەۋى زىانىن

ناقى (ئىسفىنى) ب زمانى ئارامى ۋەكى د ژئەردىن كىلانى دا ھاتى ب واتايا (پاپۇر) دەيت. ھەردو گەرىدان ئىبن ئەلفوتى و شەمسەددىن زھابى بەھسى وئى بىن كرىن، ژ بەر ھەبوونا گەلەك گۇرىن شىخان و ژ وانان گۇرى (شىخاندى كورئ مسافرى ھەكارى) و گۇرى شىخ ھەسەن و شىخ شەمس و شىخ قەخرەددىن دېئىن شىخان، ئەم دكارىن بېئىن مېنا مىرگەھەكا بچووك بوو ل باشوورى و ل داۋىيا سەدسالىيا ھەفتى مەشەختى ھاتىيەدامەزراندن و مىرئ وئى ناكىجىن باغەردى بوو ھەرۋەسان ۋەك مىرگەھا داسنىيان ئەۋى ل سالا ۳۰۰ مەشەختى ھاتىيەدامەزراندن و ھەتا ۱۲۰ مەشەختى ۱۲۳۶ زابىنى قەكىشنى^(۲).

بەرى سالا (۱۶۹۸) ئىسفىنى گوندەك بوو و ناقى وئى د دېرۇكا كەقندا ھاتىيە، د پەرتووكا (الرهاوى المجهول) يا دانەرى وئى (ئەلبىن ئابونا) دا ھاتى، ھەر ۋەسان دېرەتووكا جورج رو يا ب ناقى (عیراقا كەقن-العراق القديم) ژى دا ناقى وئى ھاتىيە كو دېئىت، دەمى ئەسكەندەرى مەقدونى رووبارى دىجلە دەرباز بووى و ۋەلاتى (ئىزىتا) قەناندى و بەرى كو لەشكەرى (دارىوس) ئىشاھى فارسان روو ب روو بىت ل خواندنگەھا (ئىسىن) بېئەن خۇ قەدا، ئەۋى ژى گوندى ئىسىيانا نھايە، كو سەر ب قەزا شىخان قەبە و

دراڧى و رەۋشەنبىرى كو گەھشتىنە وان، چونكى عەباسىيان گەنجىنەكا مەزنا پەرتووكىن زانستى و رەۋشەنبىرىن پىر بەھا ھەبوون، لى مەغولان سۆتن. ژ ئەنجامى قى لاوازييا عەباسىيان ھەرىمىن نىمچە سەرىبەخۇ دناڧ ئەردى خىلاڧەتى دا ھاتنە دامەزراندن. دوئ قۇناغى دا ژمارەكا مىرگەھىن كوردى پەيدا بوون، ل قۇرە (شىخ حەسەن كورئ شىخ ئادىن دووئ كورئ سەخمەر - شىخ ھەسن بىن ناڧدار ب ئەبى ئەلبەرەكات-) پىنكەڧەك ژبو دامەزراندنا كىانەكىن تايبەت ھاڧىت، و ئەڧ كىانە نە تىن بىن ئايىنى بوو، لى ھەمى ئۆل و ئايىن ل ژنر حوكمى وى قەدگرتن.

شىخ ھەسەن و دانانا مىرگەھا نادايان

د قى قۇناغى دا، واتە ل سەدسالىيا سىزدى زايىنى، ئەو دەڧەرىن ل ژنر دەسەلاتا ئىزدىيان (ھەردو مىرگەھىن ھەلبەب و كلس ب ڧەرماندەيا شىخ مەند كورئ شىخ ڧەخرەددىن ل رۇژاڧا و مىرگەھا ھەرىر ب ڧەرماندەيا پىر ھەسن مەمان ل رۇژەلات و ل باشوورى ڧە حوكمى ئىزدىيان تا كەركووك ل باشوور و گىزىرتا وان ل باكوور و دچوو و تا نامەد گەلەك ئىزدى لى ھەبوون، ھەژى گۇتنى يە كو مىرگەھا داسنى ل دەڧەرا دھۇكى ھەبوو، ژ سەرۇكىن وئ عەيالى مىر جەڧەرى داسنى، باژنرى مووسل د قى دەمىدا ل ژنر ھىلا ھەژارى دا بوو، لەوما شىخ حەسەن كورئ ئادىن دووئ داخواز كر كىانەكىن سىياسى بىن مەزن بەيتە دامەزراندن و رووبەرەكىن مەزنى ئەردى و ژمارەكا مەزنا مرۇڧان ڧەگرت. ل دەستىپكا سەدسالىيا ھەڧدى سنوورى دەسەلاتى وان ل كىمى دا كو تىن گرتن چىيىن مەڧلوى و گوندىن وان و ئەو دەڧەرا دكەڧىتە دناڧەرا خابوور و دىچلە دا و ل چىيىن شىنگالى ل رۇژاڧايى مووسل ب خۇڧە دگرت^(۱).

پشتى (شىخ حەسەن) ى پشئەڧانى ژ مورىد و لايەنگرتن خۇ ل ناڧ كوردستانى و ژ شامى و مسرى و عىراقى ۋەرگرتىن، بزافكرن دەولەتەكا مەزن داىمەزىنت و ئۆلى و دونىيىن تىدا پەيرەو بكتە و حوكمى ھەر مىرگەھەكى ھىلا دەستى مىرى وى

بىخۇدا^(۲).

شىخ حەسەن بۇ سەرۇكى ئۆلى و دونىيى و جڧات و لىژنىن تايبەت دامەزراندن، و ھەر كەسەكى دىاركىر پلەيەك دايى، ۋەكى دەستىپكەك بۇ دامەزراندنا كىانى.

رىكخستنا كارگىرى ئەوا شىخ حەسەنى بۇ ب رۇڧەرنا حوكمى مىرنشنىن داناي ب قى رەنگى بوو: مىر، سولنان شىخادى/ شىخ حەسەن شىخى ۋەزىر شىخ شەمس بابى شىخ و زانا شىخ ڧەخرەددىن دادوەر وسزادان ناسرەددىن مۇھڧاندارى ئامادىن ئاشتى و تەناھى سجادىن دارايى ئىسىبىيا

پەرىسى جەئوئ و پەرتووكان پىر چەروان خۇگۇرىكەر و سويندخۇر پىر مەھمەد رەشان ئاوازى رۇرەسمىن ئايىنى(دەڧ و شىباب) پىر كەمال^(۳)

سەخمەرات دامەزراندنا كىانەكىن سەرىبەخۇ ئەو بىن پىدڧى ھارىكارىن ناڧخۇ و دەڧە بوو، ھەرۋەسان پىدڧى گرتنە بەرا سىياسەتەكا تايبەت بوو و بزافكرن خۇ ئىزىكى سەركردەبىن خىلاڧەتى بكتە و وان رازى كەت كو ئەو نە دزى خىلاڧەنا ئىسلامى و ئايىن ئىسلامى نە، قى ئىزىكىبوونى رەنگەدانەكا ھەڧدۇ دپەيوەندىن وى بىن ناڧخۇبى دگەل بىنەمالا ئىزدىن مىرى پەيداكر، ب تايبەت دگەل شىخ شەمس و كورن وى، ئەڧ ھەڧرەكپە بۇ ئەگەرى وئ چەندى كو ھىزا دامەزراندنا كىانى سەرىبەخۇ لاواز بىت و تا رادەيەكى ھەر ناڧ بوو، ب تىن چەند كارىن بچويك دناڧ لالش دا دكرن، بىنى بەرڧرەھكرنا سنوورن مىرگەھى، ل دووڧدا شەر دناڧەرا واندا پەيدا بوو، بۇ ئەگەرى وئ چەندى كو شىخ حەسەن مئشەخت بىت، ژ لالش دەرگەت و قەستنا باشىكىن كر، بەردەدىن لوئلوئى حوكمدارى مووسل ئەڧ رۇژەڧە ب دەلىڧە دىت و ھىرش كرە سەر ئىزدىيان، ب بەھانەيا وئ چەندى ئىزدى ناھىلن مووسلمان ڧەرىزا ھەجىن

(ھزر و بىرىن وى يىن زانا بوون و سەنگا خۇ د نەدەب و شعر و فافارتىنن عىرفانىدە دا ھەبوو، و گەلەك مورىد و ئالىگر ھەبوون^(۸)، ژ كورپىن وى (شەرفەددىن، زەينەددىن، ئىبراھىمى خەتمى، موسابىن سوورا) و ژ كچىن وى ژى (تاووس و گولن) بوون، ئىبن ئەلموستەھفى دىئىزىت^(۹)، شىخ ھەسەن كورپى ئادىن دووى سالا (۵۹۲مىش) ل گوندىكى ژ گوندىن ھەكارىيان دىئىزىن لالاش كو سەر ب مووسلى قەبە ھاتىبە سەر دىيان، ل سالا (۱۲۷مىش) ژ ئەنجامى روودانەكا ئالىگرىن وان ھاتىبە نەرىلى (نەرىل) و چەند رۇژەكان لى ماىە، گەنجەكى جوان، خوەدى رەوشتەكى باش، روح سىك بۇ تىكەلىن، د ھەلبەستەكىدا ب بابى خۇ گۇتیبە:

عيل اصطباري وئاي تجلدي
ويان عني بعدهم ارتحل
وقد بغيت حائرا مرتها
أندب ريعا بعد عز قد عطل
وأسال الاطلال عن حبي وهل
يقمد تسال المحب للطل
وفي الحشى نار تشب كالظلا
ودمع جفوني قد عطل
هذا وقد حملت من فرط الاسى
أمرأ مهولا ما يكاد يحتمل
أيسره لو أنه القى على
طور عظيم شامق لها حمل

د چاخى شىخ ھەسەنى دا ئىزدى ب ھىز كەتن، وان لەشكەرەك ھەبوو و ھندە پلەيىن سەرىزى ھاتنە دانان، وەكى شىخى وەزىر و نەقىب و جاويش (زىرەقانى كازى)، و شىخ ھەسەنى والى دانانە سەر وان ھەرنەين دەسەلاتىن وان لى ب ھىزكەتىن، ژ وانان مىرگەھا مىزدىن و كلس و ھەلب و شىنگار و بىرمام و ھەرىر و سۇران و دياربەكر و ھەمى گىرداى مىرگەھا ئادىيان بوون كو بارەگاپىن وئ ل پەرسىتگەھا لالاش بوو، و ب شىوہەكى فەرمى سىستەمى خويكى ب رۇژەيا ۱۰٪ ل سەر دەرامەنى ھاتە دانان و كو ژ لايى

بۇ مەكەبى ئەنجامىدەن و شىخ ھەسەن ل سەر دەستى بەدردەدىن ھاتە شەھىدكىن و خەونا ئىزدىيان ب سەرىبەخوويى ھەلوەشىيا، پىشتى قى رويدانى شىخ مەند پىسى شىخ فەخر ھات گەھشە شەرفەددىن پىسى شىخ ھەسەنى و ب نارمانجا تۇلفەكرنى ھىرش كرنە سەر مووسلى.

پىشتى شەھىدبوونا شىخ ھەسەنى، دۇرا شىخ شەرفەددىنى ھات، ب مەرەھا گىرنەدەستا ھوكمدارىن و پەيداكرنا گىانەكى براىەتىن دناقبەرا ئىزدىياندا، وى براشكرن برىنن كەقن دەرمانىكەت، ب تايبەت دناقبەرا شەمسانى و ئادانىاندا، لەوما برىار دا سەرۇكاتىيا ئولى و دونبايى رادەستى فاتانىيان بگەت و شىخ مەھمەدى باتنى بىن فاتانى ھوكم ل مىرگەھى كر و خىلافەنا ئولى و مىرگەھا شىخان ژ ھىنگى وەرە دەستپىكر.

فاتانىيان ژ ئەنجامى رىككەفتنەكى كو پىرىن لالاش پى رابىووي دەسەلاتا مىرگەھى وەرگىرن دا ئىكرىزىيىن پىارىزن و ئىدى خويىن نەھىتە رىتن، ب تايبەت ئەو شەرى دناقبەرا شەمسانى و ئادانىاندا، ھەژى گۇتنى پە كو ئەفە نە تاكە مىرگەھا ئىزدىيان بوو، بەلكى چەند مىرگەھىن دى تر ژى ھەبوون، مينا ھەلب دونبەلى و مەھمودى و يىن دى، لى مىرگەھا شىخان بوو مىراتكەرا وان مىرگەھان يىن ژ ئەنجامىن ھىرشىن خويىناوى يىن سەر ئىزدىيان ژانچوويى بوو، ب ھىزا من گىرنىيا مىرگەھا ئىزدىيان يا د كەفنانىيا وئ دا، كو بىگومان مالا مىرگەھا ئىزدىيان گەلەك قورىانى ژبۇ بەرگىركىن ژ مانا خۇ و مانا ئىزدىيان داينە^(۱۱).

شىخ ھەسەن، ئەو كورپى شىخ ئادىن دووى (ئەبى ئەلمەفاخر) كورپى سەخەر (ھەسن) كورپى سەخەر كورپى مسافر، فەلبەسوف و زانايەكى سەردەمى خۇ بوو، گەلەك پەرتووك بىن دانابىن، ل سالا (۵۹۱مىش) ھاتىبە سەر دىيان، سالا (۱۲۴مىش) ل سەر دەستى بەدردەدىن لوتلوئى والى مووسلى ھاتىبە شەھىد كىن^(۱۲)، پەرتووكا (تحفة الاحباب) يا (سەخاوى) دا د پەسنا وى گۇتیبە:

ئەشكەنجه دانى باخقىت يان پەيغەك بىنى وى ژ دەقى دەرگەقىت، لوتلوئى گۆتى، ئەگەر نو دەست بەردارى ئىزدىياتى بى دى ئە بەردەم، ئەف دەقى ل خوارى لايەكى ژ چىرۆكا شەھىدبوونا شىخ حەسەنى ديار دكەت،

ھەفت قەدىح ژ ھەم—
 مەلك شىخ سەن قەدخوارە
 خەبەرەك نە ھاتە زارە^(۱۱)
 شىخ حەسەن دىئە
 چەند مالى خۇ مە
 ھەموو يى بئە دەم—
 ئەز سونەتتى بەرئادەمە
 چەندى مالى د ھەم
 ھەموو ب نە دەسپىزم
 ئەز سونەتتى قەد نائازىزم^(۱۲)
 دى چىببوو، چى جىريا
 شىخ مەند رابوو، بوو ستىرا رەشە
 سەر مووسل دا خورچيا
 مووسل ھەرگىزانىيە^(۱۳)

ھندە راقەكەر دىئەن: ئەشكەنجه دانە شىخ حەسەنى بەرامبەرى ئىشانان (ئازارا) قەخوارنا حەفت بەرداغىن ژەھرى يە، ھەر ۋەكى وى ئەو بەرداغ قەخوارىن دا نەئاخقىت.

پائىشى ب كىفەكى خەندفاند و بۇ شەھىدى ئۇلا ئىزدىيان، پىشتى ھىنگى شەرىن درىژ دناقبەرا ئىزدىيان و لەشكەرى بەردەدىن لوتلوئى دا روودان و بۇ دەمى دووازە سالان قەكىشان، قەكۆلىن دىئەن ئەو بى ل مووسل ھاتىيە قەشارتن.

مستەفا جەواد ژ (اسماء الأعيان من تاريخ الذهبى) دانەيا پەرتووكخان نىشتىمانى ل پارس قەدگۆھىزىت كو (ل ساللا ۱۷۷۱ حەسەن كورنى نادى كورنى ابى بەرەكات كورنى سەخەر كورنى مسافر مرىيە)^(۱۴) پىشتى شەھىدبوونا شىخ حەسەنى، كورنى وى شەرفەددىنى كاروبارىن مىرگەھى و ئۇلا ئىزدىيان ھەرگىرتن.

ھندىكە ئەگەرئىن لاوازييا شىخ حەسەنى د

(پىر خەتىب بەسنى كورنى بىتارى) نقىسەرى وى د ھاتە نقىسەن، ئەف چەندە بۇ دەستورنى باجان كو ل بەرى ھىنگى ژى سىستەمى باجان ژ لايى دەسەلاتىن ئايىنى قە دەھانە پەبەرە كرن، لى وى ب شىنۆبەكى رىنكەستى و دابەشكەرنەكا ھەرمى نقىسى (ۋەكى چەوان دى ل پاشتر د بابەتەكى دى دا ديار بىت)، سەپاندنا فان خويگان بو ھندەك ئىزدىيان نەخۇش بوون و ب بارگراتى دىئەن، چونكى وان پى چى نەدبوو بدم، ۋەكى دى ل قىرە ديار د بىت.

(پىشتى فان خەبەر، پەدشئى من ئەلنەدەرە، ئىزىتە مەلك شىخ سەن جەلو، مەلك شىخ سەن جەلو دىخوونە، لى دەمىزىنە مېزەكى ژ خۇ چاكتەر نايىنە).

شىخ حەسەنى قىا ئۇلا حەسەننى جەلاج ئەوى ل ساللا (۱۹۱۲ز) ھاتىيەكوشتن ژ ھوكمدارتن بەغدا قەكەت، ۋەكى چەوان د قەولى (مال و مىزا) دا ھاتى، و دىئەن د ۋەختى خۇدا خەدىجا خويشكا حەسەننى جەلاج ھاتبوو ئىزدىخاننى دا ئۇلا بىرايى وئ قەكەن، كو ھىشتا (نىشانىن) وئ بىن ب قەتبلە ل ھەمى رۆژىن چوارشەمبى ل پەرسىنگەھا لالاش دەئىنە سۆتن، ۋەكى رىز و قەدگرتەك بو ھاتنا وئ و بو بىرايى وئ شەھىدى ئەسەۋقى^(۱۵)، بەدەددىن لوتلوئەيى نەتابكى والىي مووسل شەر دگەلدا كر و ب فىل و خاپاندن شىبا شىخ حەسەنى بگىت، دەمى نامەك بو ھنارتى كو بىتە مووسل، بەرى شىخ حەسەن ژ لالاشى دەرگەقىت گۆتە جفانا خۇ، دى چم و نافەگەرىيەقە، جفانى ژى داخوازكرن نەچىت، وى گۆت، دقبت بچم، ئەفە قەدەرا مەن و خودى يا بو مەن نقىسى، دقبت قورىانىن سەخەراتى ئۇلى خۇ پەبەرەوا شىخادى بدم، مەن گەلەك پىزانىن ل سەر فى مروقى خاتىن ھەنە كو ج سۆز و ۋەفادارى ل نك نىنە، دەمى گەھىشتىيە مووسل، بەدەددىنى ئەو زىندانكر و رۆزانە حەفت جازان دەھانە ئەشكەنجه دان كو دەستبەردارى ئايىن و باۋەرىيا خۇ بىت و ئىزدىيان ئاگەھدار بگەت كو ل شوينا لالاش بچنە مەكەيى، لى ئەو رازى نەبوو و رابوو حەفت بەرداغىن ژەھرى قەخوارىن، دا ئىدى نەشئىت ل ژىر كارتىكرنا

نېمچە سەرىخوو لى ھاتن و چ ئافەند نەبوون (نە مەلبەندى بوون) و ناكۆكى دناقبەرا ئىزدىيان بخۇدا پەيدا بوون و دەسەلاتىن وان لاواز بوون.

- فەرماندەكى نەھ مىرگەھ ل ژىر دەسەلاتا مىرگەھا وى (ئادىبان) بن، ناپىت دەسەلاتى بۇ دەمەكى دىرژ بەھىلىتە بى سەر و بىگومان ئەف چەندە دى بى ئاقوبەتى وتەقە لەقى ئىخىتە دناقدا.

- نەبوونا چ سىستەمىن كارگىزى بۇ مىرگەھى،
- نامەيا شىخ ھەسەنى ب دامەزراندنا كىانەكى خۇ بخۇبى بۇ ئىزدىيان يا رەوا و ئاشكەرا نەبوو و ئەقە زى خالەكا لاوازى بوو.

- ئارىشەپىن جفاكى و خىزانى باندۇرىن نەرنى ل سەر دەسەلاتا وى كرىن.

- ناكۆكىن كەفنىن ئادانى و شەمسانىان.
- بەدرەددىن لوللوئى ھىزەكا لەشكەرى و جەبەخانەكا چەكى يا مەزىن ھەبوو.

- ھەبوونا فەرماندەپىن كورد كو سەركىشىيا لەشكەرى بەدرەددىن لوللوئى دكرن، ئىپن شەداد دېژىت ئەو (عېمادەددىن ھەكارى و ھېسامەددىن كورئ يوسىف كورئ رەش ھەردو كوردن^{۱۱۷}، لى ژىدەران چ پىزانىن پىر ل سەر ديار نەكرىنە^{۱۱۸}).

مىرىن ئىزدىيان:

كورتيەك ژ ژانانما چەند ژ وان مىران، وەكى چەوان دەمەلوجى و چەند نقىسەرىن خەمخۇرىن دىرۇكا مىرگەھا شىخان نقىسېن:

- ۱- مىر مەھمەد رەھمانى
- ۲- مىر بەركات كورئ شىخ مەھمەد رەھمانى
- ۳- مىر ئىسماعىل كورئ بەرەكات
- ۴- مىر ئىبراھىم كورئ ئىسماعىل
- ۵- مىر بەكر كورئ ئىبراھىم
- ۶- مىر مەلك كورئ شىخ بەگرى
- ۷- مىر مەھمەد باتنى كورئ مەلك
- ۸- مىر ھادى كورئ مەھمەد باتنى
- ۹- مىر ھەمزە كورئ ھادى
- ۱۰- مىر زەبىل كورئ ھەمزە

رىقەبرنا مىرگەھى و بەرگىرى نەكرن بۇ دەمەكى فەدگەرىنەفە قان خالان^{۱۱۹}.

- كاودان دېرەھەقبوون بۇ راگەھاندنا كىانەكى سەرىخوو و بزاف دكرن دەستى خۇ داننە سەر باژىرى مووسىل، لى چ ژ وان رەنگە بزاقان دقى دەمىدا نەكرن، ھەر وەسان گىرنگى نەددا پەبوەندىن خۇ بىن ئافخۇبى و ب تاپبەت دگەل شەمسانىان، كو دھاتنە ھەژمارتن ھىزەكا ژ ھەمىان مەزىنر و كارىگەرىەكا راستەخۇ ل سەر ئىزدىيان ھەي.

- پىنى مىرنا شىخ ئادىپى دووى، گەلەك دەنگىن نەرازىبوونى ھەبوون كو شىخ ھەسەن دەسەلاتى بگرتەدەست، چونكى گەلەك ھەفركمان و بەرھەلىستكار ھەبوون، لى شىخ فەخرەددىن ب ھەمى ھىزا خۇ پىشتەقانى لى كر و گۆت (سلافا و سەد سلافا)، كو پەسن و ئاقتىدانا شىخ ھەسەنى دكەت، ئەف پىشتەقانىيە بۇ پالدەر كو شىخ ھەسەن دەسەلاتى بگرتە دەست^{۱۱۹}، و ھاتە نىاسىن ب (ئىمامى زەمانى و شىخى كوردان و پەيامبەرى مللەتى و دناف فەول و دەقن ناپىنى دا بىن ب خۇشتىمىن خودى و شىخى داسنىيان ھاتىيە ب ئاقرن)، شىخ ھەسەنى قىا نووياتىيان بىخىتە دناف ئىزدىياندا، لى گەلەك ژ ئىزدىيان دگەل وان نووياتىيان نەبوون و ئەقە بۇ ئەگەر كو ھندە دەنگىن نەرازىبوونى ل ھىزو بىرىن وى پەيداين.

- بۇ ماوھى شەش سالان چوو خەلوئى و ژ بەرچاقان بەرزەبوو، دا پەرتووكا (الجلوة لارىاب اهل الخلوة) ب دانىت، قى بەرزەبوونى كارىگەرى ل دەسەلاتا وى كر و رەنگە راوەستىانەك كەتە دناف كاروبارتن ئىزدىياندا و دەسەلات رادەستى كەسى نەھاتە كرىن، دقى دەمى دا بەدرەددىن لوللوئى، ھاكىمى مووسىل ھىزەكا دژى شىخ ھەسەنى دىروستكر، ھەر دىسان ل دەقەرىن دى ژى بىن ئىزدىخان رەنگە راوەستىانەك كەتە دناف كاروبارتن ئىزدىياندا و ئەقە بوونە پالدەر كو خەلكەكى دى ژى تەماكارىن د سەرداگرىنا دەقەرىن واندا بگەت.

- ھەر دىسان ژ ئەنجامى قى بەرزەبوونى، مىرگەھ

مىر بوو، ل سالا دووقدا ئەو دگەل بىرايى خۇ ھاتنە دارفەكرن ژىەر كو ئىسماعىل پاشا، مىرئى ئامىدىن ل سالا (۱۲۰۵مىش/۱۷۹۰ز)ئى كوشىتىوون و (خەنجەر بەگى بىسمىرى) ل جھى وى ھاتە دانان و ئەو ژى پىشتى ھىنگى ژى ئىخستىن و ھاتە دەستەسەركرن. ل سالا (۱۷۹۰-۱۷۹۱ز)ئى (جەسەن بەگ) كورئ چولو بەگ ھاتە دانان مىرئى شىخان^{۱۱۹}.

جەسەن بەگ:

ل سالا (۱۷۹۱)ئى ل شويىنا بابى خۇ ھاتەدانان، پىشتى بابى وى ژ لاپى ئىسماعىل پاشانى ئامىدىن قە ھاتىيەكوشتىن، ل سالا (۱۸۰۹)ئى ل سەر دەستەلاتى حاكىمى ئامىدىن (كەمى قوباد) پىشتەرى دىيىت و دېرەقىتە جىزىرا بۇنان (باكوورئ كوردستانى) و د بەرامبەردا (كەمى قوباد) لەشكەرەكى ب سەركىشىيا بىرايى خۇ (بەھائەددىن بەگى) دېتىن دا شەرى وى بگەن، لى (بەھائەددىن) دىكىت و چەندەك ژ لەشكەرى وى ژى دەپتە كوشتىن د بەردەوامىيا رووداناندا د قى سالىدا والىن بەغدا ھاندانا ئىزدىيىن شىخان بۇ تالانكرن و شەلاندنى دكەت، ئەقە ژى نىشانان لاوازىيا مىرگەھا جەلىلىيان بوو د وى سەردەمىدا كو پەيوەندىن ئاقبەرا وان د باش نەبوون، ل قىرە جەسەن بەگى داخووازا لىبۇرىنى ژ مەھمەد پاشانى جەلىلى ژىەر رەفتارا بىرايى خۇ عەبدى بەگى كر و وى ژى داخووازا وى قەبوولكر.

ل شىخان و ل ژىر دەسەلاتدارىيا جەسەن بەگى خۇشگوزەرانىيەك دكەقىتە دناق ئىزدىياندا و ل سالا (۱۸۰۶)ئى پەرىستگەھا لالىش جارەكادى ئافاكرنەقە، لى پىشتى چەند سالىەكىن كىم، ب خاپاندىن ژ لاپى مىرئى ئامىدىن قە دەپتە كوشتىن و يادگارن مرنا وى بۇ چەند سالىن درىژ دەپنە ل سەر ھزىن خەلكى، ل شەقەكى سالا (۱۸۲۰)ئى (رىچ) و ژنا وى ل كوندەكى ئىزدىيال شەقىبىرەكى بوون، ژنمارەك ھاتە گوھىن وان، سىترانبىژەكى كۆرە ب ناقى (لاسو)، كو لىدەرى بىزقى بوو ب مىرئى كوشتى د ھاتە گۈتن، پىشتى پىنجى سالا، رۆژھەلاتناسەكى ئەلمانى

- ۱۱- مىر حسىن بەگى مەزىن كورئ زەينەل
- ۱۲- مىر سالىح كورئ حسىن بەگى مەزىن
- ۱۳- مىر سالىمان كورئ سالىح بەگ
- ۱۴- مىر عەبدوللا (عەبدى بەگ) كورئ سالىمان
- ۱۵- مىر شەرىف كورئ عەبدى بەگى
- ۱۶- مىر جەسەن كورئ شەرىف بەگى
- ۱۷- مىر سالىمان كورئ جەسەن
- ۱۸- مىر مىرخان كورئ سالىمان
- ۱۹- مىر بداغ كورئ مىرخان
- ۲۰- مىر چولى بەگ كورئ بداغ بەگى
- ۲۱- مىر جەسەن كورئ چولى بەگى
- ۲۲- مىر عەلى بەگى مەزىن كورئ جەسەن بەگى
- ۲۳- مىر حسىن بەگ كورئ عەلى (وى دو برا ب ناقىن سەلىم بەگ و عەبدى بەگ ھەبوون).

- ۲۴- مىر عەلى بەگ كورئ حسىن
- ۲۵- مىر سەئىد بەگى كورئ عەلى بەگى(د چاخى وى دا ئىسماعىل عەبدى داخووازا دەسەلاتا مىرگەھى دكر).
- ۲۶- مىر تەحسىن بەگى كورئ سەئىد بەگى (شووئكر/ حازم كورئ تەحسىن بەگ).

بداغ بەگ:

ل سالا (۱۷۷۰-۱۷۷۱)ئى بداغ بەگ مىرئى شىخان گەھىشتە شورشەكى دژى ئىسماعىل پاشاى مىرئى ئامىدىن، لى ھاتە دەستەسەركرن و سىزايىن دراقى ل سەر ھاتنە سەپاندن و پىشتى شازدە سالا، كورئ وى چولو بەگ شورشەكا دى كر و نەچار بوو ب رەقىت و خۇ ل چىا بدەت.

چولو بەگ:

ژ بنەمالىن بىسمىريانە، ئاكنجىن گوندئى (كەندالە)نە، نەقى و نەقى چركىن وان ھىشتا پىن ل كۆمەلكەھا (مەھەد)ئى دناق سىنوورئ ئاقارئ گوندئى كەندالە ل رۆژئاقايى شىخان دژىن، ھەتا سالىن (۱۷۸۹-۱۷۹۰ز)ئى دەمى عەشىرەتا (طيا) با عەرەبى ھىزش دەپنە سەر شىخان و وان شەر دگەلدا دكرن

جاسم بەگ:

ئەو كورئى سالج بەگ، دەمى ئەلى بەگ كورئى
 ھەسەن بەگ شەھىد بوۋى، مىراتىيا خۇل سەر
 ئىزدىخانى راگەھاند و ھوكمدارىيا وى سى سالان
 قەكىشا پىشتى ھىسنىن كورئى ئەلى بەگ كورئى
 ھەسەن بەگ ئەو ل گوندى ئىسىيان ل رۇزھەلاتى
 باغەدرئى كوشتى و مىراتىيا خۇل سەر ئىزدىيان
 راگەھاند، جاسم بەگ سى خويشك ب ناقىن
 ارەوشى) كو ھىسنىن بەگ كورئى ئەلى بەگ مارە
 كرى و (شەرىن) كو سەلىم بەگ كورئى ئەلى بەگ
 مارەكرى و (خەمى) كو ئەو زى ئەبدى بەگ كورئى
 ئەلى بەگ مارەكرى و ئەو دەيكا (مەيان خاتون) ئ بە.

ھىن بەگ:

دەمى بابى وى ئەلى بەگ مەزىن ژ لايىن مېرى
 كۆرەقە ھاتىيە سىندارەدان ھىشتا ئەو ىن بچويك
 بوو، ئەوما پىسامى وى جاسم بەگ كورئى ھىسنى
 بەگى مىرگەھ وەرگرت، پىشتى مەزىن بوۋى و
 يىگەھىشتى جاسم بەگ كوشت و دەسەلاتى
 مىرگەھىن گرتەدەست، پىشتى ئەوا ھىرشىن مېرى
 كۆرە ب سەر ئىزدىيان ئىناى ئەو شىيا جارەكادى
 ئىزدىيان ئىك خرقەكەتەقە و دناقبەرا (۱۸۳۸-۱۸۷۹ز)
 ئ دەسەلاتىن بگرتە دەست، ئەو ھەقائى ئىكۆلەر
 و قەكۆلەرئى ئىنگلىزى سىر ھىرى لاياردى بوو و ل
 دوۋف شىرەتا وى چوو سىنەئىۋلى و گەھىشتە نك
 سولتان ئەبدىلئەجىدى و گازىدېن خۇل سەر وان
 دەرد و كارەساتىن ب سەرئى ئىزدىيان ھاتىن بۇ كرىن،
 سولتانى ھەقسۇزى و ھەقخەمىيەك بۇ دياركرىن و
 پلا (قابى جوخەدارى- دەرگەقانىن دەرگەھى رەسمى)
 ىن دابىن، پىشتى ل ساللا (۱۸۴۹) ئ ژ ستەئىۋل
 قەگەرىيا، گەرىدە (جون ئىش) ئەندامى كۆمەلا
 جوگرافىيا شاھانەيا برىتانى ل ۱۰ كانوونا بچويك
 (۱۸۶۴) سەرەدانەك برە نك و شەقەكى بۇ
 مېھقانى مېرى، ۋەسان مېرى سالۇختە دكەت كو
 ىن ھىمنە و نىشانىن زىرىن دناق سەرۇچاقىن وى

قەسىدەبەك كويىكر، تىدا بەھسى شەرەكىن
 دناقبەرا دو مىرىن بادىنى دا رووداى دكەت، و تىدا
 ھۇزىن شىخان تۇلا (ھەسەن بەگ) قەكەن.

كاۋە نامىدى دىئىت، ھەسەن بەگ مفا ژ وان
 ھەقركىن دناقبەرا جەلىيان^(۱۲) و مىرىن نامىدىن
 كول سەرەمى وى دژوارنر لى ھاتىن ئەدىتن، پىشتى
 ئەو يىگەھاتىن ئىدى ھەسەن بەگ نەشيا خۇ ژ
 دەستىن قوباد بەگى قورنال بكەت^(۱۳).

مىرزا بەگ:

ل ساللا (۱۸۹۹ز) مىرىبە، ل ھەقىقا ئادارا ھەمان
 سالى، گەرىدەكى ئەلمان دىئىت، كو والىن موۋسل
 فەرماندا مېرى و براينى وى كو ئەو بخۇ بچنە شىنگال
 دا خويكا كۆم بكەن^(۱۴).

ئەبدى بەگ:

ل ساللا (۱۸۳۲ز) دەمى ھىرشا مېرى رەۋاندزى
 مەھمەد پاشا، ىن ناقدار ب امىرى كۆرە) كچا وى
 (فاتمە خاتون) و كورئى وى ھەسەن بەگ ھاتنە
 ئىخسېركرىن، ئەو زى مەشەخت بوو شىنگالى، ل وئىرى
 ل دوۋف داخوۋازا مېرى نامىدىن (زويەير پاشاى) زقىرقە
 نامىدىن، ژ كەرىن والىن جەلىلى دا و ب مەرەما
 رازىكرىن والىن بەغدا ئەو ھىلا ل جەم خۇ.
 ھادى بەگ و سلىمان بەگ و ھەسەن بەگ،
 ھەمى ساللا (۱۸۳۲ز) ژ لايىن مېرى رەۋاندزى قە
 ھاتنە دىلكرىن^(۱۵).

ئەلى بەگ:

ئەو كورئى ھەسەن بەگ كورئى چولو بەگى يە،
 ل ساللا (۱۸۳۲ز) مېرى شىخان بوو و ھاتە دىلكرىن،
 ل جەھەكىن گوۋازى، كو سىپەئەكا مەزنا ئاقى لى
 ھەبە ھاتە سىندارەدان، پىشتى رويدانىن ئاخفتن
 ھاتنە گۆن كا ل كىرى ھاتىيەسىندارەدان و ناقى وى
 دەقەرى و سىپەلى ب ناقى وى (كەلىن ئەلى بەگ)
 ھاتەناقكرىن كو دكەقىتە باكورئى ھەولىرى^(۱۶).

رازى نەبوون و شەر و ھەفركى دناقبەرا واندا پەيدا بوون و د نەجامدا ھەردو ھاتنە كوشتن.
 بداغ بەگ ۱۷۷۰- كورنن وى (بىن مەزىنتر چولو بەگ، بىن بچويكتر غرز بەگ).
 ھەسەن بەگ كورنن چولو بەگ، ژ كورنن وى (ھادى، ھەلى بەگ، سلیمان بەگ، صالح بەگ كو ھسین بەگى ئەو ل سالا ۱۸۴۱) ئى كوشت.
 ھەلى بەگ، ژ كورنن وى ھسین بەگ و (ھەمزە بەگ كو بىن دويندە بوو).
 ھسین بەگ، ژ كورنن وى؛ ھادى بەگ، ھەمزە بەگ، مىرزا، سلیمان، ھەلى، بەدىع.
 ھەلى بەگ، ژ كورنن وى؛ سەئىد بەگ.
 سەئىد بەگ، ژ كورنن وى؛ خەبرى بەگ، جەلال بەگ، نەھسین بەگ.

دا دەبارن و نامەبەك ژ جىكرى قونسولنى ئىنگلىزى (مىستىر رەسام) گەھاندە وى^(۱۲).
 ل سالا (۱۸۵۳) زى مىر ھسین بەگ ژ نىشكەكچە ژلاين (ھلى پاشا) والىن مووسل فە ھاتە ئىنخستن، ھەر چەند دناق مىللەتنى خۇدا مىرەكن ب جەماوەر بوو، ئەگەرىن بوو پە بالدەر كو مىرى بىنخ، ئەو مەرج و ناكوكىين دناقبەرا وان دا ل سەر وى دراقتى بوو بىن ژ پىن ب سەربازكرنا ئىزىدىياتمە ھاتەدان. ھسین بەگ دگەل خىزانا خۇ مئشەخت بوونە دھەرا شىنگال^(۱۱).
 كاودان ل شىنخان تىكچوو و ئەو ب وى چەندى ھاتە گونەھباركرن، ئەوما ھاتە دەستەسەركرن و بۇ ماوھىن سىن سالان ما د زىنداندا، د قۇناغىندا ھەردو كورنن وى ھادى بەگ و ھەسەن بەگ داخاوى ب مىراتىيا مىرگەھى كرىن، لى كەسین دى ژ بئەمالى

ژىدەر و پەراوئىز:

۱. انور المائى، الاكراد فى بھدىن، ط۱، دھۆك- ۱۹۹۹، ص ۴۴.
۲. داود مھمەد، شىخان/ موقە www.hakar.net
۳. عدنان زىان، الابزىيە فى كرەستان الجنوبىيە، سلېمانىيە- ۲۰۰۵، ص ۱۲.
۴. بدل فقير حجى، ھەفركى شەمسانى و قاتانى، كۇفارا لالش، ژمارە ۲، دھۆك- ۲۰۰۵.
۵. د. خلىل جندى، پەردە ئەدەبى ئىزىيىن، بەركى دووى، دھۆك- ۲۰۰۴، بپ ۱۸۴، بپ ۱۸۴.
۶. حاجى علو، www.bahzani.net
۷. بەدەدىن لولونە، كەسەكن ئەرمەنى بوو، كۆلەپەكن (مەلوك) نۆرەدىن ئەرسەلان شاھ كورنن عەزەدىن مەسعود خودائى مووسل بوو، سەپەر شىتيا دەولەتا شاھى خۇ و كورنن وى ئەلمەلك كورنن عەزەدىن كورنن مەسعودى، دەمى ل سالا (۱۱۵مىش) ل قەھىرە مىرى، كورنن وى نۆرەدىن ئەرسەلان شاھ ل شوونا وى دانا، لى دانانا وى تىن با بەرچاڭ بوو، وى كارن ئەتابەگىن ب رىقەدەر، نا پىشتى دەمەكن كىم مىرى و وى دەسەلات گرنەدەست، خۇ ب شىعائىن دەپنەدەر و دىعائىن دا بىن ھىشك باوەر بوو، خۇ كت كتە ژ كورنن نۆرەدىنى خلاسكر، دا مەيدان بۇ وى قالا بىت و دەسەلاتا مووسل بگەفەتە دەست، كەسەكن زۇردار و خانىن بوو، چونكى خىانەت ل ھوكمدارنن خۇ كر و زولم ل مىللەتنى خۇ كر و درەنمەترىن رىك ل دۇرى وان بكارھىنان، شەرەكن دۇوار بناقبەرا وى و ئىزىيىندا كو بۇ ماوھىن دووژدە سالان فەكئىشاي رويدا و ب مرندابەتيا خۇ بزاڭكرن ئىزىيىن ژ تاقىبەت و شىنخ ھەسەن كورنن ئادىن دووى ل سالا (۱۲۴۱) زى كوشت، فى كەسى رنۆرەسمىن چەرتىن مەسىحىيان بەرى بىتە شىعە دگىران، گەلەك ھەز ژ خۇشى و رابوارەنان دكر، ھوكمىن وى بۇ نىزىكى پىنجى سالان فەكئىشا و ل سالا (۱۵۷مىش) د ئىن نىزىكى نۆت و شەش سالىن دا مىرىە و ل مووسل ھاتىبە فەشارتن، پاشى گۆرى وى فەگواستىنە امشەد ئىمام ھەلى كورنن ئەبى تالىب ى.
۸. احمد تىمور، اليزىيە و مىشا نخلتەم، ط۲، القاھرە ۱۳۵۲، ص ۳۶.
۹. ابن المىستوفى، تاريخ ارىل، حققە سامى الصفا، القسم الثانى، بغداد- ۱۹۸۰، ص ۱۷۱.
۱۰. ھەمان ژىدەر، ھەزە پىزىن دەمى ھولاكوى بەغدا داگىركرى و وىرانكرى گۆت، من تۇلا ھەلاجى شەھىد فەكر.
۱۱. د. خلىل جندى، پەرن، ص ۱۵۷.
۱۲. قەولن شىخ ھەسەن.

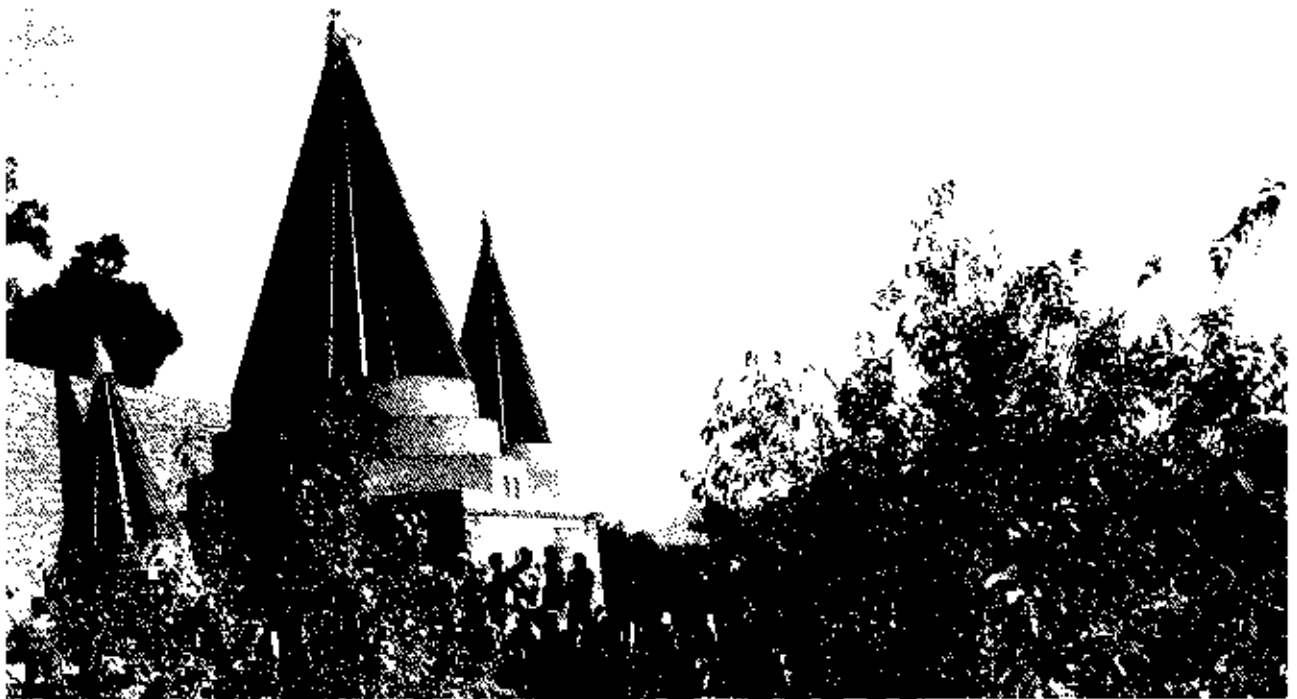
جھىن پىرۇز يىن ئىزدىيان ل پارىزگەھا دھۆكى

بەرھەتكرن: مەروان شىخ جەسەن رەتكانى

دەرگەھ

ژ مەزارگەھ و قوب و ئاقد و نىشانگەھىن خاسىن خودى و شىخادى ھەنە و ل رۇزىن عىد و ھەلكەفتان رتورەسىم لى دەپتە گىران، زىدە بارى پەرىستگەھا لالاش كو مەزنىتىن و پىرۇزىتىن و دىزىننىتىن جھىن ئىزدىيابه و رۇزانە خەلكى ئىزدى قەست دكەنى و دەرچكىن پىرۇز ئواف دىن و داخووزا ساخى و سىلامەتيا خوه

ل سەرانسەرى دونىيى و دناف ھەمى مللەنان و ئايىناندا جھىن پىرۇز ھەنە و خەلك و ھەر يەك ل گۇرەھى بىرۇباوھىن خوه عىبادتا خوه تېدا دكەت، ئىزدى رى وەكو دىنەكى دىرىن و كەفن كو كەفنىتىن ئايىنە ل سەر رووبىن زەمىن، جھىن پىرۇزىن ئىزدىيان

ژ خودى دخوازن، دىسان ئىزدىيان وەكو دىنەكى دىرىن
يى كو ھەتا نھا كاريە ھەمى رنورەسمىن دىانەتا
خۇ پەيرەم و بىكەن و بپارنن، سەر فى جەندى را زى ل
دەور و بەرىن وى ھەمى دزى وان رادىن و چەندىن ھەول
و براقا دكەن داكو فى دىنى كوردەوارىن زەلال و پاقر
ژناف بىمەن و بىرىكەن، لى رۇز بو رۇزى باورەيا ئىزدىيان
ب سەر دىانەتا وان موكومتر لى دەيت.

پىنگۆن

ل ناف سنوورئ پارىزگەھا دھۆكى و دگەلەك
دەقەرىن وئ ژ گوند و باژنران جەين پىرۇزىن ئىزدىيان
ھەنە، ھەتا نھا دىيار و خويانە وەك قويا، نىشانگەھ
ئاقد دكەفئە دناق جەين ئاكنجىبونا ئىزدىيان، وەك
ل دەقەرا قايدىيا گوندىن (سىنا، شارىا، شىخدرئ،
كەلەبەدرئ، ركافا، خەرشەنيا، گرى پان)، دەقەرا دنا
گوندىن (خانك، خىرافا، زەبىيا، رىبى، سوركا، مام
شفا، گودبە، قەسر ئىزدىن و كەبەرتو)، دەقەرا
ھەوئىيا گوندىن (دېرەبون، قەرەولا، گەورنى، خان
تەور، ئىنچكاسو، كىلا سىپى، قەرودە، پى بىزنى، كانى
عەرەب، باجد كندال، باجدمىرى، باجد بەر ئاف)،... ھتە.
ھەبوونا قان جەين پىرۇز وەكو پەرسنگەھا لالاش
دزقرتە بەريا ھزاران سالا بەرى زاينى ل پەى قەولن
پىرۇزى ئىزدىيان كو د سەبەقەكا قەولدا ديار دىت
لالاش ھىقىنى نەردىيە دەمى دىزىت.

كو لالاش دەتە

ل ئەردى شىن دىو نەباتە

پى زەينى جفاى كنىتە

دىسان ئايىنى ئىزدىيان ب سرۇشتى قەى گرىدايە
وەكو دانا شىئوھىن پىرۇزىن قوبىن خاسان ھەر ژ
بىياتا وان ھەتا پەرىن سۇر و زەر و سىپى و كەسك
بىن ب سەرى ھىلى قەى گرىداى و دىسان كرنا دوعا
سبا و ھىقاران دەمى كەسى ئىزدى دكەت بەرى خۇ
دەتە رۇزھەلات و رۇز ئافا لەوا زى ئەف جەين پىرۇز
ژ قوب و نىشانگەھان ھەر ژ كەفندا بوونە جەين

ھىقى و داخووزىن وان، ھەلبەت ئىزدى قەستا قان
جەين پىرۇز دكەن ل رۇزىن جەئ و جەما و عىد و
ھەلكەفتان ل داوئەبى و ئوغلەمىن خاسان و سەر
ل بەر دەرچكىن وان خاسان ددان و لى تواف بىن و بو
خۇ دوعا دكەن و داخووا ساخى و سلامەتى ژى دكەن
و ل رۇزىن رۇزىيا خەلكىن ئىزدى قەستا قان جەين
پىرۇز دكەن و بەريا فتارى ل دەرچكىن قان جەين پىرۇز
زىارتى دىن و فتاردىن ئەفەزى نىشانان وئ چەندى يە
كو ئىزدى رىز و بەيايەكى مەزىن دەنە خاسىن خوە و
جەين وان زەر ھەبوونا قان جەين پىرۇز ژ ھەبوونا
خاس و مىياكەت و خوداوەندايە كو ب رىكا وان دوعا
و داخووزىن ل دىوانا حەقىن دىوانا خودى دگەھن و
قەبوول دىن، ئەقان جەين پىرۇز كەسىن تايەت ھەنە
كو دىزىنى مچىور ل ئىقارن چار شەمبووا و ئەبىيا
چراين وان قىدخن و ل عىد و ھەلكەفتان سەماتى
چىدكەن و دوعا و رۇزا دىنن، دىسان ئەقان جەين
پىرۇز و ھەرىكى ژوان رۇزەك تايەت ھەبە ژ تواف
و داوئەبى و بىرئانىنان كو دزقرتە بو خوداوندەكى،
خاسەكى و ئەف بىرەورى و رى و رەسمىن وى دەينە
ساخىن، ھەر يەكى دزقرىن واندا ل سالى ئەف
جەين پىرۇزىن ئىزدىيان ھەمى ژ قوب و نىشانىن
خاس و باب چاكان، دەرۈش و قەلەندەران يەك بىەك
دكەفئە پەرسنگەھا پىرۇزا لالاش و ل مەھدەرا بۇزا
و ل ھەر ھەفت زىوان كو ئەو ژى (زىوا مەمى شفا،
مەھمەد رەشان، ئىسبىيا، ھەسن چنارى، پىرافات،
شەخسى باتى، ھەسلەمان) گەلەك دەقەرىن
ئىزدىيان پتر ژجەھكى بى خاسەكى ھەبە ھەر وەكى
پىرافات پتر ژ شەش حەفت جەين وى ل دەقەرىن
ئىزدىيان ھەبە، ئەفەزى وئ چەندى دگەھىنەت كو
ئەوى خاسى، خوداوندى سەرا وئ دەرى كرىيە و ئەو
جەھ ژنرا بوويە شىوون و جەھ بىن پىرۇز كو ھەتا
رۇزا نىرو رىز و پىرۇزىن دەنى و ئەوئ رۇزى سالانە
ساخ دكەن و دىسان گەلەك ژقان جەھان شىخادى
كەرەمكرىيە و سەرا وان دايە نەخاسەمە ل مەھدەرا
بۇزا و ل ھەر ھەفت زىوا لەوا ئىزدى دىزىنە قان جەھان
كجك لالاش. دقنى نقىسىنىدا مەن رۇناھى گەلەك

نەداپە سەر ژيان و رۆلى خاس و قەلەندەران و قەولەن وان، ژىەر بابەت نىن جەين پىرۇز بىن ئىزدىبانه لى ئەو خاسىن زانىارى ل دۇر ھەبانا مە پەيدا كىران ب كورتى مە باس لى كىرىە.

ل داوبىن تىشتى گىرنگ ئەز خوبا بگەم ئەو دەمى فەرمانا فركرنا مللەتەكى دەپتە راكرن ھەر وەكى يا ئىزدىبان كو حەقتى و دو فرمان ب سەردا ھاتىنە بنىاتى وان دەپتە ھەرفاندن بگرە ژ كوشتن و تالانكرتى و وپرانكرنا مالان ھەتا ب ھەرفاندنا قوب و ئاقدىن خاسا، ئەوونەزى دېرن. گەلەك جەين پىرۇز دەمى من سەرەدانا وان دای تەنى وەكى كۆمەكا بەرا و گىچى بوو، ئەفەزى وى جەندى دگەھىنت كو ئەو كىلا بەران رۇزەكى قوب يان ئاقد يان نىشانگەھ بووبە لى ھاتىبە ھەرفاندن و بى پويته ماپە و قاپە ل سالا (۲۰۱۴) ئ ئەفنى ھوقاتىيا دوژمن جاركا دن خوباكر.

ژ نەنجامى دووچوونا مە ئەف جەين پىرۇز بىن ئىزدىبان د كەفنه د سنوورئ نھا بى پارىزگەھا دھۆكى دا،

- ۱- پەرستگەھا لالاش /فەزا شىخان
- ۲- زىوا مەمى شىخان/ل دەفەرا دنا
- ۳- شىشمس/دەفەرا قايدىيا/دەفەرا دنا
- ۴- شىخ جەسەن/دەفەرا قايدىيا
- ۵- شىخو بەكر/دەفەرا قايدىيا
- ۶- شىخ عەنزەرەوت/دەفەرا قايدىيا
- ۷- شەمسى پىرا/دەفەرا قايدىيا
- ۸- شەخسىن زەينىا/دەفەرا دنا
- ۹- بازىدى بەستامى/دەفەرا دنا/دەفەرا قايدىيا/

دەفەرا ھەوتىريا

- ۱۰- شىخى زەرى/دەفەرا دنا /دەفەرا قايدىيا
- ۱۱- شىخ بابك/دەفەرا قايدىيا
- ۱۲- شىخالئ شەمس/دەفەرا قايدىيا
- ۱۳- خاتونا فەخرا/دەفەرا قايدىيا/دەفەرا دنا
- ۱۴- شىخدرى شەمس/دەفەرا قايدىيا
- ۱۵- ملك فەخرەدىن/دەفەرا ھەوتىريا
- ۱۶- كەرەجال/دەفەرا قايدىيا

۱۷- پىرافات/دەفەرا قايدىيا/دەفەرا دنا/دەفەرا ھەوتىريا

۱۸- عەفدى رەش/دەفەرا قايدىيا/دەفەرا دنا/دەفەرا ھەوتىريا

۱۹- گافانى زەرزا/دەفەرا دنا/دەفەرا ھەوتىريا

۲۰- چاوبىشى سەعدەتى/دەفەرا دنا

۲۱- چاوبىشى كجك/دەفەرا دنا

۲۲- چل مىزان/دەفەرا قايدىيا

۲۳- شىخ مەند/ دەفەرا دنا

۲۴- حاجى عەلى/دەفەرا دىرەبوونى

۲۵- شىخ موس/دەفەرا قايدىيا

۲۶- سەخرى جن/دەفەرا قايدىيا

۲۷- ستىا مەمى/دەفەرا قايدىيا

۲۸- خدر لىاس/دەفەرا ھەوتىريا

۲۹- سوارى بتهنى/دەفەرا قايدىيا

۳۰- شىخ جەمسى/دەفەرا قايدىيا

۳۱- شىخ حەراج/دەفەرا قايدىيا

۳۲- شەخسىن ئاڧاگونى/دەفەرا دنا

۳۳- بوڧەتار بابا/دەفەرا دنا

۳۴- شىخ دانو/دەفەرا رىنىيى

۳۵- زىارەتا خەلىفە/دەفەرا ھەوتىريا

۳۶- شىخ مەقبول/دەفەرا قايدىيا

۳۷- پىر باكوز/دەفەرا قايدىيا

۳۸- ئىزى/دەفەرا قايدىيا/دەفەرا ھەوتىريا

۳۹- ھەسنالكا/دەفەرا قايدىيا

۴۰- كانى باوى/دەفەرا دنا/دەفەرا دىرەبوونى

۴۱- سولبەندى پىرا/دەفەرا قايدىيا

۴۲- بابى ھوركا/دەفەرا قايدىيا

۴۳- خەند خەندۇك/دەفەرا قايدىيا/دەفەرا دنا

۴۴- بەرى بەدوكا/دەفەرا قايدىيا

۴۵- پىر بل/دەفەرا قايدىيا

۴۶- شىخى بوخە/دەفەرا دنا

۴۷- شەخسىن پىرى/دەفەرا دنا

۴۸- پىر خەلىل/دەفەرا دنا

۴۹- پىر شىرى/ دەفەرا قايدىيا

۵۰- پىرى خەلات/ گوندى وشتىانا

۵۱- پىر بووب/ دەقەرا قايدىيا

۵۲- مەھمەدى جىندار/ دەقەرا دنا

۵۳- ئالوبەكر/ دەقەرا دنا

۵۴- شىبخ بل/ دەقەرا قايدىيا

۵۵- ستيا ئىس/ دەقەرا قايدىيا

رەنگان دەھتە بكارئىنان:

۱- مەم شىقان يان مەمى شىقان (چ گوھۇرىنى ل واتايى ناكى).

۲- مام شىقان (گوھۇرىنى دواتايى دا پەبىداكەت بەرامبەر مەم).

دىسان ھىدەك دېئىن ئاقى وى (مام) ە ژەر كو رىزى ل كەسايەتيا وى دگرن و پەيقا (مام) بكارتىن^(۱) لى پسى كى يە ئەف چەندە و زانىارى ل سەر پەيدانەبوون و دەھتە زانىن كو براين (عەبىدولرەھمان) ە ھەرۋەكو دقنى سەبەقا قەوليدا دياردبىت:

ئەو قويا ل دويانە

دوو شىرل سەر زاۋەستانە

بەك مەمە بەك عەبىدولرەھمانە^(۲)

دىسان دناف ئىزدىياندا دەھتە ناسىن خودانى زىۋى.

جھى وى ل دەقەرا دنا،

جھى وى بىن پىرۇز دكەقەتە كوندى مام شىقان ل دەقەرا دويانا دنا و گوند زى ب ئاقى وى جھى پىرۇز دەھتەئاقىرن ب زىوا مەمى شىقان كو ل سەر دەمى شىخادى حەقت زىو دناف دەقەرىن ئىزدى لى دئاكنجى ھەبوون و زىوا مەمى شىقان ئىك زوان حەقت زىوا بوو و ھەر نېشانگەھەكا خاس و بابچاكىن ئىزدىيان بىن ل پەرسنگەھا پىرۇزا لالشا ل زىوا مەمى شىقان ھەنە ول گۆرەى ژىدەرىن دەقكى ل سەر دەمى شىخادى وى بخوہ قەستاقى جھى پىرۇز كرىبە و ب پەيقا خوہبا شىرىن گۆتپى:

خومش چى بە

لى ل بەرىن يە^(۳)

ئانكو جھەكىن خوہشە، لى رەخ و دورو بەرىن وى بەرداينە و ل بەر بىيانە. جھى پىرۇزى مەمى شىقان وەكو زورەكا بچوكە (۳م ۳۶م) ب شىۋەپىن ئاقدى ھاتىبە چىكىرن و بەرىن سۇر و سىپى و زەر و كەسك دىۋارى ئاقدى قە ھاتىبە خەملاندن و چراين وى

- پەرسنگەھا لالشا:

پەدشنى من ل مەركەبى دبوو سوارە

پاندايە و ھەر حەقت پارە

ئىك سەرىن چار كئارە

ل لالشى سەكنىن گۆت ئەفە حەق وارە

پەرسنگەھا لالشا دېرىنترىن شارستانىتە ل سەر روۋىن عەردى جھى ھەرى پىرۇزى ئىزدىياپە. جھى پىرۇزى قويا شىخادى و خاس و بابچاكىن وى يە. دەست پەرسنگەھا لالشا (لالشا نۇرانى) پەرسنگەھا ھەرە مەزىن و ھەرە پىرۇزا ئىزدىياپە، ل گۆرەپى مېتولوژىيا بزدىان لالشا ھىقىنى ئەردى يە دقنى سەبەقا ز قەولى (زەبونى دل مەكسورا) دا دپار دىت:

لالشا كودھاتە

ل ئەردى شىن دبوونە باتە

پى زەبىن چقاس كئياتە

ز بەركو قەكۆلىنەكا بەرفرەھ و تايەت ب پەرسنگەھا لالشا د قنى ئىنسكلۇپىدىيايدا گرتىبە، لەوما يەكسەر ئەم دى چىنە سەر جھىن دىترىن پىرۇز.

مەمى شىقان:

ئىكە ز خاس و قەلەندەرىن خودى و شىخادى، ھەر وەكو د قنى سەبەقا قەولى دا ھاتى:

بۇرى مەمى شىنى يە

رەش كرىبو دەست و پى بە

مەم خاسنى خودى يە^(۴)

زچىنا پىرانىن بە، ئانكو ئىكە ز ھەر چل ئۇجاخىن پىرانىن و سەبارەت ئاقى وى كو دناف ئىزدىياندا ب دو

پتريا دەقەرىن ئىزدىخانى قەست دكەنە قى ئوغلەما خاسا و ل دەرچكىن وان جھىن پىرۇز تواف دىن و ل رى و رەسمىن توافى بەشداردىن. ھەر وەكو من دىار كرى كۆل گولانى توافا وى دەيتە گىران ژ بەر نەگەر جارنا ھندەك كەس نزانن كا كەنكى توافا مەمى شىمانە و نەگەر ئەو كەسى بېرسن گۆتھەك ل سەر زارى خەلكى دەقەرى ھەبە كو دىنن كى رۇزگولانە ئەو رۇز توافا مەمى شىمانە.

ھەقىقىي مەمى شىمان:

دكەفتە دناف ئاقارنى گوندى زەينىا دا و ل سالا (۱۹۸۴) ئى ل دۆر وى بوونە ئاقاھى و مال. ل گۆرەي ئىدەرىن دەقۇكى يى دەقەرى دىنن ئەفە ھەقىقىن پەزى مەمى شىمانە كو ب شىئوھىن بازىھى ھاتىبە لىكرن ب فرەھىيا پتر (۷۰م)، لى مخابن ل سەر دەمەكى كو ل سالىن ھەشتىيان بەرىن وى ھەقىشى وەكو پاشمايەكى كەقن و دىرىن و ب شىئوھەكى ئەندازىرى و ب بەرىن مەزىن و جوان ھاتىوولنىكرن كو دىرۇكا وى دزقنرە بەرىا سەدان سالان ژلاپى خەلكى قە ئەف بەر ھاتى راکرن و بى پوینە ما، دەمى دامەرزىندا بازرىفانىيا خانكى ل سالا (۲۰۰۳) ئى ئەو ھەقىشى جارەكا دن ل سەر بىياتى وى يى بەرى و ب بەران ھاتە ئافاكرن و ھەتا داويىا سالىن ھەقتىيان دەمى ئىشا كوڭكى كەسەك گرتىبا، خەلكى قەستتا قى جھى دكر. ب ئىبەتەكا زەلال سى جارارن و ب مەشەكا ب بەز ل دۆر وى ھەقىشى را گەرىبا ئەو ئىش (كوڭك) لى ئەدما.

سلاڭگەھا مەمى شىمان:

دكەقتە تەننىت گوندى زەينىا ل ئالبىن باكورنى رۇزئاقا، بەرىا سالا (۱۹۸۷) ئى تەنى كىلەكا بەرا بوو، دەمى خەلك ب پەبادە ژ گوندى زەينىا و خىراقاينى و خانكى دىر وى سلاڭگەھى را بوورىبا، ئىكسەر ب وى دوورانىيا پتر ژ (۱كم) چاقى وى ب زىوا مەمى شىمان دكەت ول وى سلاڭگەھى تواف بوو، ھەر وەكو تواف بوون ل جھى پىرۇزى مەمى شىمان، لى پىشتى سالا

دنافدايە، ئانكو دناف ئاقدى دايە و ل بەر دەرگەھى ئاقدى وەكو سىدەرەكى بە كو ژبەر دەرچكا ئاقدى ھەتا بەر دەرگەھى سىدەرەكى نىزىكى (۱م) و فرەھىيا وى ژى (۱م) و ل رۇزىن تواف و جەژنا دەمى خەلك قەستتا قى جھى پىرۇز دكەن ل قى سىدەرەكى دروونن و دىوارىن وى جھى چراين ھەشت خاسان دەيتە قىخستىن و ئەف ئاقد دكەقتە دناف ھوشەكىندا كو بلندىيا دىوارى وى پتر (۲م) بە و دەرگەھى مرۇف تىزا دەرىاسى قى ھوشى دىبە بەرى وى دكەقتە ئالبىن باشوور بەرامبەر قوبا شىشمس و قوبا ملك شىخسىن و شىخ مەند و ل سەر دەرگەھى ھوشى پەيكەرى دووشىرانە دكەقتە بەرامبەر ئىك، ئەو ژى ب زامانا ھەردوورا مەمى شىمان و ەبىدولرەحمان و ل ھەردو دىوارى ھوشى يى رۇزەھلاتى دەرگەھى و يى رۇزئاقاينى دەرگەھ وىنەيىن دو بەزا ل سەر بەرەكى نكراندى ھاتىبە چىكرن، ئەو ژى ب زامانا خوداوندى پەزى يە، دناف ھوشا مەمى شىماندا ئاقاھىن شىخادى تىدايە ھەروەكو دەرگەھى قاپىا شىخادى ب ئارامى وى ئەف دەرگەھ ژى ل سەر بەرەكى ھاتىبە نكارندن و ل ھەردو ئالبىن دەرگەھى ئاقاھىن شىخادى، لى ژبەر بوورىنا سالان و بارىنا بارانى ب سەر دا، ئەو وىنە وەكو بەرى نەمايە و د ھندر وى ئاقاھىدا يى كو رووبەرى وى دىبە (۱م ۳م) كو سەرى وى يى بەردايە، ئانكو نەپى گرتىبە ب دەھان نىشانىن خاس و بابچاكا ھەنە و دناف ھوشىدا ئاقاھىيا ەبىدولرەحمانى ل سەر رووبەرى (۱م ۴م) و چەندىن نىشانىن دن يى خاس و بابچاكا ھەنە، دناف سىنوورى زىوئىا قوب و ئاقاھى و ئاقد و نىشانگەھىن خاس و بابچاكان ھەنە، وەكو من ل پىشى نامازە پىداى گۆرستانەك گەتەك كەقن و مەزىن دكەقتە د سىنوورى زىوئى دا و ھەتا نھا ژى سى چارىكىن خەلكى دەقەرا دنا مرىتىن خوە ل بەر گۆر دكەن.

توافا وى

سالانە ل مەھا گولانى توافا وى دەيتە گىران كو توافەكا ب ناف و دەنگە ل ناف ئىزىبىيان و ئىزى ژ

ناقى شىشمسىن پىرۇز د دەھان قەول و بەيت و قەسىدە و دوعايان دا ھاتى يە.

قوبا شىشمسى:

قوبەك بلند ژ دووراتىيا (۴كم) خوپا دكە، ئەف قوبە دكەقىتە سەرى گرەكى بلند و پان و قرەھ ئەف گرە ژى دكەقىتە ل رىزا گرىن دكەقىتە دناقبەرا چىيىن زاوا ل ئالىين باكوورى و چىيىن داكا ل ئالىين باشوور و ديسان دكەقىتە نىزىك رىكا گىشتى ئەوا پارىزگەھا دھوك و مووسل ب ھەفرا گرىدەت، جھەكى پىرۇزى ئىزدىيان و ل نىزىكى چىيىن داكا، ل فەرمانا فەرىق پاشا كەتىبە بەر وىرانگىرنى، لەو ل سالا (۲۰۰۵) ئى ھاتىبە نووزەنگىرن و بەرىا وى وەكو ھىركى بوو بەرى قوبىن دكەقىتە ئالىين باشوور و بلندىيا وى ژ دەرگەھى وى ھەنا ھىلا وى دۇرى (۸ م)، ل پىشيا دەرگەھى قوبىن وەكو سفدەرى يە كو ل سەر دەرگەھى قوبىن (ب،م × ۴م) سىبەرى چىن دكە و ل زقىستانى ناھىلە بازاران بکەفە د ژووردا و ل سەر قى سفدەرى ب كونگىرىت وەكو نىف بازىھىن

(۱۹۸۷) ئى و راكرنا گوندىن دەقەرا دوپانى و كۆمكرنا وان د ئاقارى گوندى زەنىبا دا كو كۆمەلگەھا خانكى ئافا بوو، ھىدى ھىدى ئەف سلاڧگەھ كەتە دناق مالاندا و نھا ژى وەكو ئاقد ل سەر بنىاتا ژورەكا (۲م × ۳م) ھاتىبەچىكرن كو بلندىيا وى پتر ژ (۲م) و ل دۇر ئاقدى وەكو شوورەھكى ھاتىبەلكرن و خەلكى دىبرا بىوورت لى تواف دىت.

شىشمسى:

ژ بنەمالا شەمسانىي يە، پسى ئىزدىن ئەمىرە، خاسەكى سىوونا ئىزدىيانىي يە، مەقەرى ئىزدىيايە، خوداوەندى رۇزى يە، وەزىرى جفا ئا شىخادى بوو، كو ھەنا نھا ژى شىخى وەزىر دقىت ژ شىخى شەمسان دىت، و ئىكە ژ ئەندامى جفا ئا رۇحانى يا ئىزدىيان. د بىر و باوهرىن ئىزدىياندا، كو سور و كەرامەتا شىشمسى ژبا سور و كەرامەتا مەلك شەمسەدىنە، كو ئىكە ژ ھەر ھەفت ملياكەتان و ل ھەر تەنگافىيەكى دا ئىزدى بانگ و ھاوارىن خوە دكەبىنى و ب وانفە دھىت كو مەقەرە.

سەر دكەڧىت ھەتا دكەھە بەر دەرگەھى ئاقدى و بەرىن ھەلان ھاتىبە چىكىن، بىلنداھىيا ۋى پىر ژ ۱ م يە و ب شىۋەيى ژوورەكا (۴م × ۶م) ھاتىبەئافاكرن و بەرى دەرگەھى ۋى دكەڧىتە بەر ب باكوور و راسەر دەرگەھى ئاقدى ۋەكو نىڧا رۇژ ب رىژەيا (۸۰سم) ل سەر بەرى ھەلان ھاتىبە نكراندن و خوارى رۇژى ل سەر بەرەكى ھەلان ب شىۋەيى لاکىشە ھاتىبە نڧىسەن.

يا خودى
يا ئاۋۋسى مەلەك
ئالدا شىخ ھەسەن

و نوۋزەنكرنا ئاقدى ل سالا (۲۰۱۳) ۋى و بەرىا بەيئە نوۋزەنكرن، ب خوە ۋەكو شوورھەبەكى بوو ب شىۋەيى بازنەيى و دارەك تىدا بوو و قەرڧودى دارى خويبا دبوو كو دارەكا زىدە كەڧنە و ئەۋى قورمى دارى كاتە دابوو و شىن بىوو و ل ئاليىن دەرگەھى ئاقدى ژ لايى راستى و دىۋارىدا جھى چراپە.

جھى ۋى ل گوندى كەلەبەرى:

ئەڧ جھ دكەڧىتە دناڧ گوندى كەلەبەرى دا و ھجرە و ب شىۋەيى بازنەيى و ب ھشكە بەران ب بىلندىيا (۱،۵ م) ھاتىبە ئافاكرن.

شىخو بەكر:

ئىكە ژ خاس و چاكىن شىخادى و ئىكە ژ وان ھەڧت خاسا بىن كەرامەت و نەڧسا ملياكەتى عەزمانا كەتى بەردا، ژ چىنا شىخايە و ژ ئۇجاخا قاتانىن يە و ژ بىنەمالا دەرۋىش ئادەمى قاتانى يە كو ئەڧ ئۇجاخ پىنكەھىت ژ شىخ مەھمەد، شىخوبەكر، شىخ سەمبىل، شىخ عەبدولقادىر^{۱۱}.

جھى ۋى ل نەڧەرا قايدىيا،

ئەڧ جھى پىرۇز دكەڧىتە گوندى ركافا ل فونئارا چىيىن داكا و دكەڧىتە راسەر گوندى ركافىن و

ھاتىبە چىكىن و ب شىۋەيى رۇژى و ب دو شاخىن بەز كۆڧىيان ھاتىبە خەملاندن و راسەرى دەرگەھى قوبى بى كو دكەڧىتە بەرەڧ ئاليىن باشوور ھاتىبە نڧىسەن.

يا اللە يا ئاۋۋسى ملك
الشىخ شەمس الشەمسانى

ھەلبەت گۆرستانەك كەڧن و دىرىن ل بەر ھەيە كو پاشماۋەيىن گۆرا لى ديارن، نھا ژى مريان ل بەر گۆر دكەن كو ئەو ژى خەلكى گرى پانى ئە، و گۆرستان ھەمى ھاتىبە پەرزانكرن، دىسان ل زىۋا مەمى شىقان ژى ھەر ل دەمى مرۇڧ ژ سىمىلى بەرەڧ كۆمەلگەھا خانكىن دچىت و ل ملا گوندى لەزەكا، ئىنكسەر و ب ۋى دوورائىيا پىر (۱كەم) چاقىن مرۇڧى ب قوبىن بىلندىن سىپىت خاس و چاكان دكەڧىت كو ئىك ژوان قوبان قوبا شىشەمسە، دكەڧىتە ئاليىن ژىرى بىن ژىۋا مەمى شىقان، دىسان بەرى دەرچكا قوبى دكەڧىتە بەرامبەر دەرچكا زىۋى ب دوورائىيا (۱،۵م).

تۋاڧا شىشەمس:

سالانە ل مەھا خىزىرانى ل گوندى گرىپانى ل جھى ۋى بى پىرۇز دەيئە گىران و خەلك ژ كەلەك دەڧەرىن ئىزىدىيان قەستنا قى تۋاڧى دكەن و بەشدارى رى و رەسىمىن تۋاڧى دىن.

شىخ ھەسەن:

شىخ ھەسەن ئىك ژ وان ھەڧت خاسايە بىن نەڧەس و كەرامەتا ئىك ژ ھەر ھەڧت ملياكەتا كەتى د بەردا، ئاڧى ۋى د كەلەك قەۋل و بەيەت و قەسبىدا دا ھاتىبە، پىسى شىخادىن دوۋى بە، كەسانەكى مەسەۋوف و فەيلەسوف و ژىر و زانابى دەمى خوە بوۋبە و چەندىن پەرتووك دانايە^{۱۲}.

جھى ۋى ل دەڧەرا قايدىيا، ئەڧ جھى پىرۇز دكەڧىتە د پەسارا چىن دا ل رۇژئافا گوندى ركافا و ژ دوور خويبا دكە و ب ۵۲ پىنچى و دوو پىنچكا مرۇڧ

دېئىرتە قى جھى بىندەرا حەقىيى و ل پەيى ئاخىفتنا خەلكنى گوندى كو ل دەمەكى دەرويش ل قى جھى ھەبوون و خلمەت و عىبادەت دكرن و ھەر كەسەكى د قى دەرى را بووربا و يى پىدقى قويتى ژ گەنم و جەھ و مالى دىيائى با قەستتا قان بابە دەرويشا كرىان داخووزىيا وان بجهه دئىنان بى كو بزائىن كا كەسىن داخووزىي ژ وان دكەت خەلكنى كى دەرىيە و گوتنى ھەرە بىە ھەتا تۆ ژمەرا دزقرىنى. ب حەق و باوهرى مە داخووزا تە بجه ئانى، قى يەكى ئەف جھە بوويە بىندەرا باوهرى. ھەلبەت دەمى مروفۇ دگەھىتە بەر قوبى ھەمى دەقەرا خويا دكەت ژبەر بلنديا جھى قوبى.

ھەلبەت ل ئىرىشىن فەرىق پاشا قوب ھاتبوو ھەرفاندن، ژبەر ئوردگايى لەشكەرى فەرىق ل سەرى چىيىن داكا بوو، لى ل وى دەمى ئەو قوب مەزىناتىيا وى چەند بوو ئەف چەندە نەھاتە زانين، لى پىشتى ئىمناھى كەتتە دەقەرى و فەرىق پاشا چووى، جارەك دن قوب ب بەران و گىچى ھاتتە ئافاكرن لى نەھند يا مەزىن بوو. ھەلبەت ل گۆرەى ئاخىفتنا خەلكنى دەقەرى ل سالا (۲۰۰۵) ئى قوب ب شىوھەكى جوان و بەرز و بلند ھاتتە نووژەنكرن و قوب ب خۇ ل سەر رووبەرى ژوورەكا (۳م۴م) ھاتتە ئافاكرن و دەرمچكا قوبى ھەتا ھىلاۋى بەلكو پتر ژ (۹م) يا بلندە، و ل پىششىيا قوبى سەدەرك ژىو روونشتىنى ل روژتىن عەيد و ھەلكەفتا ب رووبەرى (۱۱م ۴م) ھاتتە چىكرن و بەرى دەرگەھى قوبى دكەفتە ئالىيى باكوور و د ھندرى قوبىدا جھى چرايى لى ھەبە و پەرى دارنەقە و ۋەكو لاكىشەكى يە دناف ژوورا قوبىدا و پەرى ل سەر ھەنە و دىسان ل دۆر قوبى ب بەران ۋەكو شىوورھەبەكى لىكرىيە، ل سەر بىياتى شىوورھا بەرى ب حەوشەكە نەگەلەك مەزىن ژ ئالىيى پىششىيا قوبى ھاتتە ۋەراندن و ل قى داويى ب پىشتەقانىيا چقانا گوندى خەرشەنيا پەژانەك ب درىژىيا (۳كم) ب بلوك و چىمەنتوى ھاتتە ئافاكرن و بلنديا ديوارى پتر ژ (۴م) ھەبە و بۇ ھەر رووبەرەكى دەرگەھەك لى دانانە ژىو ھاتن و چوونا خەلكنى دكەل دانانا دەرگەھەكى

دىسان دكەفتە روژھەلاتى ئافدا شىخ ھەسەن ب نىزىكى (۱۰۰م) ۋەكو بىياتا ژوورەكا (۵م ۴م) و بلنديا (۲م) ھاتتە ئافاكرن و ديوارى ئافدى يى ژ دەرفە ھەموو ب بەرىن ھەلان ھاتتە چىكرن و بەرى ئافدى دكەفە چىيىن داكا، ئانكو دكەفتە ئالىيى باشوور و ھندروئ ئافدى دا ۋەكو قوبەكا بچووكە بخوہ ئەو قوبا بچووك نىشانگەھا وى يا دىرىنە ئانكو يا كەفتە و ب باوهرم ل سەر دەمى فەرمانىن ئىك ب ئىك ل سەر ئىزدىيان ئەف جھى پىروژ ژى كەتتە بەر ھېرىشان و چرايى ئافدى ھندرى ئافدى دابە و چەند دار د ھندرى ئافدى دا ھاتتە چاندن و مالىن كافلكرى ل دەور و بەرىن نىزىك ئافدى دخوھىانە و گورن كەفەن ژى ل دۆر خويانە ئانكو گورستانە. راسەر دەرگەھى ئافدى ب بەرىن ھەلان ب شىوھەكى نىفەكا روژى ب رىژەيا (۸۰سەم) ھاتتە نكراندن و دناقدا وىنەيى روژى، دىسان ھاتتە نكراندن و ل ھەردو ئالىيى روژى ھاتتە نقىسىن يا خودى يا تاووسى مەلەك و د بندا و ل سەر ھەلانەكى ب شىوھەكى لاكىشەيى ھاتتە نقىسىن اعافدا شىخو بەگر ھاتتە نووژەنكرن، ل رىكەفتى ۲۰۱۲/۴/۲۰ و ل روژتىن چەژن و عەيد و ھەلكەفتا، خەلك قەستتا قى جھى پىروژ دكەن و لى تواف دېن و مراززا خوہ ژى دخوان و دوعا دكەن .

شىخ ەئزەروت

يان شىخى عەنزەل ، ئەنزەل ، ئەزەلى. ب قى ئافى دەپتە ناسكرن كو ئەو ژى مېر ناسردىنە ژ ئوچاخا شىخىن شەمسە يە پىسن ئزدىنەمىرە براى شىشمس و شىخ فەخر و مېر سجادىنە^(۷)كو قووت و كەرامەت و نەفەسا ئىك ژ ھەر حەفت ملياكەتايە كو ھەبوونا وى ژ ھەبوونا دىيائى يە و ژ ھەبوونا ملياكەتايە لەو دىئىرتى شىخ عەنزەل، ئەنزەل، ئەزەل ، ئەزەلى.

جھى وى ل مەقەرا قايدىيا،

ئەف جھى پىروژ ب شىوھەكى قوبى (گونبەت) ھاتتە ئافاكرن، دكەفتە سەرى چىيىن داكا و دىسان

جەيىن دندا ژ فىن نقىسىنى خوپاكىرى دەمى ھىرىش و فەرمانا ھاتنە سەر ئىزدىيان ئارمانجا ئىكى نەھىلانا جەيىن پىرۇژىن ئىزدىيان و براندنا ئىزدىياتى بوويە، لەورا ژى ھەر جەھەكى پىرۇژى ئىزدىيان ئەز ب باوهرم چەندىن جاران ب دەستىن دوژمنان ھاتنە ھەرقاندن و جاركە دن ئىزدىيان نووژەن نكرىنە، گۇرستانەك كەقن و مەزن دۇر فى جەيى پىرۇژ ھەيە و ئەقن گۇرستانى گۇرا كىلا مېر نەتلەس يا خودانا بەيتا ب ناف و دەنگ دناف خودا ھەمبىز كرىيە و خەلكىن دەقەرى ژى مرىين خودە ل بەر گۇر دكەن.

توفا وي

سالانە توفا وي دەيتە گىران و خەلكى دەقەرى ژ گەلەك دەقەرىن ئىزدىيان قەستا فى جەيى پىرۇژ دكەن و ل دەرجكا وي با پىرۇژ تەواف دېن.

شەخسى زەينىيا

كەلەك دەقەرىن ئىزدىيان جەيىن پىرۇژ ھەنە و خەلك ل دەرجكىن وان تواف دېن قورىانيان ژىرە دەن تەنى دېتەننى شەخس، ل گۇرەيى مېتولوزىيا ئىزدىيان نېشاننا تاوس مەلەكە ھەر چەندە تاوسى مەلەك

مەزرى شەخسى زەينىيا

سەرەكى كو دچە ناف گۇرستانى، ئافاكىرنا ژوورەكى كو دىرتىيا وي پترە ژ (۱۰م) بە دگەل ژوورەكى وەكو جەھەكى بۇ جىكرنا زادى ل روژىن عىد و ھەلكەفتا و ژ لايى رىقەبەرىيا كار و بارىن ئىزدىيان يا سەر ب حكۇمەتا مەركەزى قە ھاتىيە ئافاكىرن. گۇرستانەك مەزن ل دۇر قوبى ھەيە، تىرىين كەقن لى دخويانە. نھا ژى پىنچ گوند مرىين خودە ل بەر گۇر دكەن ئەو ژى ئەقەنە (خەرىشنىيا، ركافا، گرى پان، داكا كچك، كەبەرتو).

توفا وي

سالانە ل مەھا خىزىرانى توفا وي دەيتە گىران و خەلك ژ ھەموو دەقەرىن ئىزدىيان قەستا فى توفاى دكەن و رى و رەسمىن توفاى ل دانى ئىقارى ل كۇمەلكەھى دەينە گىران.

جەيى وي ل گوندى كەلەبەرى

ئەف جەھ دەقەيتە ژىريا گوندى، بەرىيا سالىن (۲۰۱۰) ئى ب شىئوھى شىئوورەھى و ب بازىھى يا ئافاكىرى بوو، پاشان وەكو ژوورەكى ھاتىيە ئافاكىرن و گۇرستانەكا كەقنە دەقەيتە دۇرا فى جەيى^{۱۸۱}.

شەمى پىرا

ل گۇرەيى بىر و باوهرىن ئىزدىيان شىئىشمس پسى ئىزدىنە مېرە^{۱۸۲} بەھسى وي د فى نقىسىنى دا ھاتىيە كىرن، ژبەر شىئىشمس ب چەندىن نافان دەيتە ب نافكىرن وەكو شىئىشمسى تەورىزى، شىئىشمسى تەتەرى، شىئىشمسى وەزىر، شىئىشمسى سى دەرى بان سى دەرا شىئىشمس و شەمىنى پىرا.

جەيى وي ل دەقەرا قايىنىيا

ئەف جەھ دەقەيتە ژىريا گوندى سىنا، ئەف جەيى پىرۇژ ب شىئوھىن ژوورەكى ھاتىيە چىكرن و ئافاكىرن، ئەف ئافاكىرنا ب فى شىئوھى وي چەندى دكەھىنىت كو نووژەنكرنە، ئانكو بەرىا نھا ئەف جەيى پىرۇژقوب بان ئافد بوويە، ھەر وەك من دكەلەك

ھافىتىنا پەمان ب بازىدى پم ھافىتۇ ھاتىيە ئافىكىن، لەورا ئىزدى دىيۇنى بازىدى پم زراف، ھەروسا ناسناتىنى وى بازىدى بەستامى ژى قەدگەرە بازارى وى بەستامى، بىن بابكالىن وى و ئىلا بەستامى ل وىرى دۇيان، ھەروسا ژ بەر وەرگرتنا وى پلەيا ئختىيارىيا مەرگەھى ل پەرستگەھا لالاش كو پلەيا بابى شىخە د ئۇلا ئىزدىياندا ب ئختىيار ھاتىيە ئافىكىن^(۱)، زەينەدىن ل بازارى يەزدى ئىرانى ل نىزىكى (۹۷۱ - ۹۸۹ز) ژ دايك بوويە و ل ژى سەد و بىست و چوار سالىى دا ل بازارى شىتاغونىغ ل بەنگلادىش كراس گھۇرىيە و ل وىرى ھاتىيە گۇرگىن .

جھى وى ل نەھرا دنا،

جھى وى بىن پىرۇز ب شىوھىن قوبى ھاتىبو ئافاكرن كو دكەقىتە گوندى بەرزور سەر ئىفا رووبارى دىجلە نىزىكى گوندى خانكا كەش بىن سەر پارىزگەھا دھوكى قە و گۇرستانەك كەش دكەنە دور قوبى^(۲)، ل دەمى ئافاكرنا سكرى مووسل ل سالا (۱۹۸۴) ئ و دەمى خەلكى ژبەر ئافى گوندىن خوە بەرداين ئەف جھى پىرۇز ژى كەتە دىن ئافى دا، ھەلبەت بەريا ئاف قوبا پىرۇز نغو بكتە خەلكى گوندى خانكى و مجىورى قوبا بازىد دەرچكا قوبى ب رىورەسم راکرن و جارەكا دىن قوب ئافاكرن و دەرچا وى دانا نىزىك گوندى زەينىا و د ئاف ئاقارى وان كو نھا بوويە كۇمەلگەھەكا مەزىن دىب ئافى كۇمەلگەھا خانكى كو قوبەك مەزنا بەرچاقە و ژ دۇر خويا دىبىت و دكەقىتە باشوورى كۇمەلگەھا خانكى و دىسان خەلكى گوندى خانكا كەش و گوندى خىراقاى مرىن خوە ل بەرقى جھى پىرۇز گۇر دكەن.

توفا وى،

ھەرسال ل وەرزى بەھارى توفا وى دەپتە گىران و خەلك ژ گەلەك دەقەرىن ئىزدىيان قەسنا قى توفاى دكەن و رىورەسم دەپتە گىران، ھەلبەت بەريا سالا (۱۹۸۴) ئ و ئافا سكرى مووسل دەقەرى داگىرىكەت، سالانە و ل رۇزا توفا بازىد خەلكى دەقەرى قەسنا

نەھاتىيە ئەردى لى ھەر ژ كەقندا ب قى رەتكى جھەك ژىرا ھاتىيە چىكرن و ئىزدى لى توفا دىن و سەر ل بەر دەرچكىن وان شەخسان دتەوینن و دوعا ژخۇرا دكەن و داخووازا سلامەتىيا خۇ ژى دكەن^(۳).

جھى وى ل نەھرا دنا،

ئەف جھى پىرۇز دكەقىتە گوندى زەينىيا ل كۇبەكى بلىد، ھەر ژ كەقندا وەكو شىوھىن لاكىشە ب بەران ھاتىبو ئافاكرن و وەكو بنىاتا دو ژوورن بچووك لى ئىك ژ ئىكى مەزىتەر بوو، و دو دەرچك لى بوون خەلكى بەر ل سەر ل دائى و لى توفا دبوون، سالا (۱۹۸۵) ئ ئەو بەر راکرن و ب شىوھىن قوبى و ئافدى ئەف جھى پىرۇز ل سەر بنىاتا وان ھەردو ژوورن بچووك ھانە ئافاكرن، لى بوورنا سى سالا ئەو قوب و ئافد ھاتن ئىوراندىن و جارەك دىن وەكو شىوھىن بەرى ھانە ئافاكرن، ل دەمى ئىشا ئاين كەسەك دگرت ب باوهرەكا زەلال قەسنا شەخسى زەينىا دكەن و داخووازا سلامەتىيا خوە ژى دكەن.

دىسان ب ھەبوونا كاسىلونك و بەرىن جھىن بنىاتىن ئافاھىيان ل دۇر و بەرىن قى جھى پىرۇز و گۇرپىن كەش دىخويانە كو د سەر دەمەكىدا ژيان ل ور ھاتىيەكرن، نھاژى خەلكى گوندى مرىن خوەينن زارۇك ل بەر گۇردكەن.

ھەر سال ل رۇزا ۱/۱۲ داوھەبىيا شەخسى زەينىيا دەپتەكرن و خەلكى گوندى ژ مالىن خوە دەرناكەش و ھەر مالەك سەررەكى سەر ژىدكەن ب خىرا شەخس و ھەمى ژى ژىن و زەلام گچك و مەزىن دچىن و توفا دىن و مجىورى گوندى قەھوا شەخس ئامادە دكەت.

بازىدى باستامى،

دەرىش و قەلەندەر خودى ناس، ئختىيارى مەرگەھا شىخادى كو پلەيا بابى شىخ ل سەروى دەمى وەرگرتبوو، ئافى وى بى دورىست (زەينەدىن پسى باپىرى مقدار پسى تەفىور پسى عىسا پسى سروشانە (ب بازىد) ھاتىيە ئافىكىن، دىسان ژبەر ئافدارىيا وى ب

جھىۋى ل دەلمەرا قابىدىيا،

ب شىۋەيىن ھەجركى و بازنەيى ب ھىشكە بەران ھاتىبە ئاڧاكرن، دكەڧىتە ژىرىيا گوندئ خەرشىنىيا ل ئالىيىن باكوورئ رۇژئاقا، ديسان دكەڧىتە بەرامبەر قوبا عەڧدئ رەش ل ئالىيىن رۇژھەلات و ب دووراتىيا (۱۵م) سلاڧكەھەكە دكەڧىتە رۇژھەلاتى ھەجرەكا بازىد ۋەكو كېلەكا بەرايە دىيژئى سلاڧكەھا بازىد.

جھىۋى ل مەشتا سلاڧتەمبا،

ئىشانكەھا بازىدى بەسنامى دكەڧىتە قونتارا گرەكى شىۋىنوارىن بلند ل ئالىيىن باكوورئ رۇژھەلاتى گرى ل كۆمەلگەھا باسئىكى ل سەر رىنكا سەرەكى يا دئاقبەرا قەزا سېمىلى و زاخۇ دا^(۱۵).

جھىۋى ل دەلمەرا دېرەبوونئ،

ۋەكو شكەڧتەكى بە دكەڧىتە باكوورئ گوندئ دېرەبوونئ، دىۋ ماۋەبەكى ل ورمايە و دڧىن خەلۋەتكەھى دا عبادەتا خوەكرىبە ئى ب بوورىنا سالا و دەما ئەڧ جھىۋى ۋى ئانكو شكەڧت ۋەكو بەرى نەمايە و ب ئاخى و بەران ھاتىبە داكرتن و نىزىك ڧى خەلۋەتكەھى ب (۲۰م) سلاڧكەھا بازىد يا خويابە كو ھەر كەسەك بگەھىتە بەر سلاڧكەھى لى تواف دبت، ھەرۋەكو ل خەلۋەتكەھى تواف بووى و ل ئالىيىن ژىرى يى خەلۋەتكەھى نىزىك (۲۰م) كانىبەكا ئافى يە دىيژئى كانىيا بازىد، كو ئافەكا زەلالە و خەلك پىرۇزىكە د دەنە ڧى كانىيى ژى، ھەلبەت با ئاشكەرايە كو بازىد ل ۋى سەر دەمى ئافا ڧى كانىيى ژ بو ژانا خوەيا رۇژانە ب كارلېنايە.

شىخ زەرى:

شىخى زەرى ئىكە ژ خاس و بابچاكىن ئىزدىيان و ھەنا ئھا ژى ب دورستى نە ھاتىبەزانىن كا ئەڧ خاسە كى يە و بۆچوون ھەنە ۋەكو بۆچوونەك ھەبە دىيژئى: شىخى زەرى مىر سجادىنە^(۱۶) و بۆچوونەك

گوندئ بەرزور دكرن و رىۋرەسمى توافى ل ورھاتن كرن كو ل ۋى دەمى پىرىيا خەلكى ب پەيادە ھاتن و چوون دكرن، چەندىن ئىشانكەھىن دىن يىن خاسان دكەڧنە دئاف مەزارئ بازىد دا كۆمەلگەھا خانكى مىنا ئىشانانا بوقدار، ئىشانانا شەخسنى ئافا گوند، ئىشانانا شىخ ھەمسى كو ئەمى ل جھەكى دىن ژ ڧى نىسنى بەحس ل وان بگەن.

سلاڧكەھا ۋى ل گوندئ خانكى:

بەريا سالا (۱۹۸۴) ئ ئەڧ سلاڧكەھە دكەتە بەرامبەر قوبا بازىد يا كو دكەتە سەر ئىفا رووبارى دىجلە ل گوندئ بەرزور، مىن پىر ژ جھەكى ل ڧى نىسنى ئامازە پىدايە كو دەمى كەسەك ل سلاڧكەھا ھەكە نىزىك ئىشانانا خاسەكى تواف دبت، ھەر ۋەكو ل ۋى جھى پىرۇز تواف بووى، ئەڧجا مەعمى كەسەك بوو^(۱۷) خەلكى خانكى ۋەكو بەرەكى دانا بوو دكەتە ھىلا قوبا بازىد كو بىتە سلاڧكەھە و ھەر كەسەكى دېرەرا بوورىيا بەر ددانان سەر و ل ۋى سلاڧكەھى تواف بوو. ل دەمى دەرچكا قوبا بازىد ل خانكا نوو دانابىت سلاڧكەھا بازىد يا مەعمى ئاڧاكرى چارەكادىن نىزىك قوبا بازىد ئاڧاكرن كو ب شىۋەيىن ئىشانكەھا چواركوشەبە و سەرى ۋى ئوژە و بلندىيا ۋى نىزىك (۲م) و ھەر كەسەك دچتە جەم مەزارئ بازىد دچت ل ڧى ئىشانكەھى زيارەتى دبت .

سلاڧكەھا ۋى ل گوندئ خىراقا:

سلاڧكەھا ۋى كو كىلكەكا بەرايە دكەڧىتە دئاقبەرا گوندئ خىراقايى و گوندئ قەباخى ل سەر گرەكى نەيىن بلند و ھەر رىبوارەك كەھشتىيا بەر رووبى سلاڧكەھى ئىكسەر چافى ۋى ژ دوورڧە ل قوبا شىخ بازىد دكەت و ل ۋى سلاڧكەھى تواف بوو، لى ب ئاڧاكرنا سكرئ مووسل ئەڧ سلاڧكەھە دىن ئافى دام^(۱۸).

دېئىزىت شىخ بابكە^{۱۷۳} زەر پىرىيا خاسىن ئىزدىيان پىر ئاقەكن ھەنە، بەلكو بۇچوونا ئىكن پىر نىزىكى راستىن بت زەر گەلەك جارا مريدىن مير سجادىدىن دېئىزىن سجادىنى گوھار زىرىن.

شىخى زەرى وەكو خوداوەندى ئىشئا زەركى دەيتە ناسكرن، لەوا زى دەمى ئىشئا زەركى كەسەكى دگرت ب ئىبەتەكا سافى و زەلال دىمەن بەر جەن پىرۇزى شىخى زەرى و لى تواف دىن و مچىور ھندەك توبەركى ل ئەنىيا وى نەساخى دەن و ژخوھرا دوعا و داخووازا سلامەتىن زى دكەن، ھەلبەت ل رۇزىن چارشەمبەوا و ب باوھىن ئەو نەساخى نامىنىت.

جەن وى ل دەفەرا دنا

ب شىوھى قوبى ھاتىبە ئاڧاكرن، دكەڧىتە ئاقارنى گوندى رىبىنى دا و دېئىزە دەفەرى گوھار زەر. ھەتا سالىن ھەشتىنەن زى ئەف جەن پىرۇز تەنى وەكو ھەجرەكى بوو و ب بەران ب شىوھىن بازنەبى ھاتبو لىكرن، لى پىشتى ھنگى قوبەك ل جەن وى ھەجرەكى ھانەئاڧاكرن و بەرنى قوبى دكەڧىتە ئالىين باشوورى، ل ئالىين رۇزەلاتى قوبى گۇرستانەك مەزىن و كەڧن ھەبە.

جەن وى ل دەفەرا قايدىيا

ئەف جەن پىرۇز دكەڧىتە دناڧ گۇرستانا شەمسى پىرا دا و ب دروستاھى دكەڧىتە رۇزەلاتى شەمسى پىرا ب دووراتىيا (۲۰۰م) و وەكو زوورەك بچووك كو دېئىزىن ئاڧدا سەر ب رووبەرى (۲۰م) كو دېئىزىن ئاڧدا شىخى زەرى.

شىخ بابكە:

ئىكە ژ خاس و بابچاكن شىخادى و ژ بىنەمالا شەمسائىن بە، پىسى شىنشمسە و گەلەك جاران ئىزدى ل دەمى سوندى پى دخون دېئىزىن شىخ بابكى شەمسىا. دىسان ئاڧى وى د چەندىن قەول و بەپتا و قەسىدە ھاتىبە. و ل گۇرەى قەول و بەپت و قەسىدەن مە ل سەر دەمى شىخادىن دووى ژىايە.

جەن وى ل دەفەرا قايدىيا،

نىشاننا وى دكەڧىتە دناڧ گۇرستانا شەمسى پىرا ل گوندى سىنا، وەكو ئاڧدەكى بە و سەرى ئاڧدى نە ھاتىبە گرتن و گۇرەك دناڧ ئاڧدەبە، لى نەھاتە زانىن كا ئەف گۇرە پى كى بە، لى خويىا دىت كو گۇر گەلەك كەڧتە.

جەن وى ل گوندى كەلمەبەرى،

ئەف جەھ دكەڧىتە رۇزئاڧاى گوندى كەلمەبەرى ب دووراتىيا اكم نىزىكى سنوورى گوندى زاوا و ب شىوھىن چوارگوشەى ل سەر رووبەرى (۲م × ۲م) ھاتىبەئاڧاكرن، بلندىيا دىوارى ئاڧدى (۲م)، خەلكى گوندى زارۇكىن مرى ل بەر گۇر دكەن^{۱۸۱}.

شىخالى شەما:

پىسى شىنشمسە و ئىك ژ خاسىن شىخادىبە، ئاڧى وى د ھندەك قەول و بەپتاندا ھاتىبە و خودى كەرەم دكەل كر بوو.

جەن وى ل دەفەرا قايدىيا،

جەن وى ئەف جەن پىرۇز دكەڧىتە گوندى شىخدرى ل دەفەرا قايدىيا دەندىر جەوشا شىخدرى شەمسى ل ئالىين زوورى و شىوھىن قوبەكا بچووك ھاتىبە ئاڧاكرن، بەرنى وى دكەڧىتە بەر ب قوبا شىخدرى شەمسىا.

خاتونا فەخرا:

دو بۇچوون سەبارەت ئاڧى وى ھەنە، بوچوونەك دېئىزىت: ئاڧى وى اغەزلە^{۱۹۱} بوچوونەك دن دېئىزىت: ئاڧى وى (غەبىش)ا^{۱۹۲} دونا شىخ فەخرى ئادىبە خۇشكا شىخ مەندى فەخرايە ژ ئۇجاخا شەمسائى بە و دەيتە ناسكرن ب خوداوەندا ژان و خودى كەرەم دابووين و ئىكە ژ قەنج و چاكىن شىخادى بە، ھەر ژنەكا ئىزدى پىشتى زارۇكبوونى زادەكى ب خىرا خاتونا فەخرا چىدكەن .

كەرەجال:

د سەبەفەكا قەولى دا ھاتىبە دېيىزىت:
 كەرەجال خوەش پاشايە
 جەنن خوە دا زىھايە
 لىف بىناقى وى يا ئافايە
 دايم ل ھاوار و گازىبە^(۱)

ئىكە ژ خاس و چاكىن شىخادى و ژ چىنا پىرانىن
 يە، ئانكو ئىك ژ ھەر چل ئۇچاخىن پىرانىن يە و
 بۇچوونەك ھەبە كو كەرەجال و ھاجال و صدېق
 براين ئىك دو بوون لى پىسنى كىن نە ئەف نەھانە
 زانىن.

جەنن وى ل دەقەرا قايدىيا،

ئەف جەنن پىرۇز دكەقىتە سەرى چىايى سىنا
 راسەر گوندى سىنا ل دەقەرا قايدىيا وب شىوھىن
 ئافدى ھاتىبە ئافاكرن، يا خويابە كول سەر دەمەكى
 ئەف ئافد ب گىنچ و بەران ھاتىبوو ئافاكرن، لى ب
 راكرنا ھىرشان بۇ سەر دەقەرىن ئىزدىيان ئەف جەنن
 پىرۇز ژى بىن بەھرنەبوويە لەوا پاشماوى گىنچ و بەران
 ل قى جەنن ھەنە و ل سەر دەمەكى ب بەران و
 چىمەنتويى ھاتىبە نووزەنكرن.

توفا وى،

ل ھەرزى بەرى توفا وى دەيتە گىران كو ئىزدى
 ژ دەقەرىن جوداجودا قەستنا قى جەنن پىرۇز دكەن و
 بۇ خوە دوعا و داخوازا سلامەتيا خوە ژى دكەن و
 رىورەسەكا دىرۇكى دەيتە گىران كو دېيىزىن ئىشك،
 ھەلبەت ئەقى رىورەسما ئىشكى رامانەكى د دەت
 لى زانىبارى ل دۆر وى ب دەست من نەكەتن.

جەنن وى ل سەرى چىايى داكا ژى ھەبە،

وھكو كىلكەكا بەرايە دكەقىتە سەرى چىايى
 داكا نىزىك قوبا شىخ عەنزەل، دەمن مروف ل بەر
 قى نىشانگەھى دراوەستىت و بەرى خوە د دەتە
 ئالىين باكوور، ئىكسەر نىشانگەھا كەرەجال يا ل

جەنن وى ل دەقەرا قايدىيا،

جەنن وى بىن پىرۇز دكەقىتە د ھندىر جەوشا قوبا
 شىخدرى شەمسال گوندى شىخدرى تەنىشت قوبا
 شىخدرى شەمسال ئالىين باشوور و ب شىوھىن
 قوبەكا بچووك ھاتىبە ئافاكرن .

شىخدرى شەمس:

ژ ئۇچاخا شەمسائىن يە، پىسنى شىشەمسە كو
 ئافىن وى دەندەك قەولا و بەيتا دا ھاتىبە و ئىك ژ
 خاسىن شىخادى يە و خودان كەرەم بوو.

جەنن وى ل دەقەرا قايدىيا،

جەنن وى دكەقىتە گوندى شىخدرى، ب شىوھىن
 قوبىن ھاتىبە ئافاكرن، سالا (۱۹۸۷) ئى حكۇمەتا
 عىراقى دگەل چەندىن جەنن دن بىن پىرۇز و گوندان
 كاقلىكرىبە، پىشتى سەرھەلدانى وەكى چەوان ل سەر
 دەرگەھى قوبىن ھاتىبە نىسسىن سالا (۱۹۹۲) ئى
 ھاتىبە نووزەنكرن، و جارەكا دى خەلكى گوند ب رى
 و رەسم قوب ئافا كرىن و ھىلا وى سوار كرىن.

ملك فەخرەدىن :-

ملك فەخرەدىن ئىكە ژ ھەر جەفت ملياكەتىن
 خودى، و خودى مەزىن ژ نۇرا خۇ ئافراندىن و ھەلبەت
 ملياكەت نە ھاننە ئەردايە لى ئىزدى جارنا دىيىزە
 شىخ فەخرە ملك فەخرەدىن ژبەر ل گۇرەيى بىروباوھرىن
 مە كەرامەت و قوۋەت و نەقەسا ھەر جەفت
 ملياكەتىن عەزمانايە داپە بىن ئەردا ئەۋزى (شىخادى،
 شىخو بەكر، شىخ ھەسەن، شىشەمس، شىخ
 فەخر، سجادىن، ناصردىن) ئانكو ئەف نىشانگەھ
 يا شىخ فەخرە شىخ فەخرى ئاديا، پىسنى ئىزدىن
 ئەمبىر، ئەختىبارى مەرگەھى.

جەنن وى ل دەقەرا دىرەبوونى،

ئەف جەنن پىرۇز دكەقىتە دناقەرا گوندى باجد
 مېرى و گوندى گەورىنن ئەو ژى ئەننى وھكو كىلەكا
 بەرا بە .

داوانەبىيا ۋى

سالانە ل ئىقارار ئەينىن ل داۋىيا ھەيڧا نىسانى
مجبۇرى پىرافات دكەتە داوانەبىي و خەلكن گوند
بەرەو جەن پىرۇزى پىرافات دچن و لى نواف دىن و
پشتى قەگەرانتى دچنە مالا مجبۇر و سمانى ل وىرى
دخون.

جەن ۋى ل گوندى گرى پانى

دكەقىتە ژىرىيا گرى شىشمس ب دوورانيا (۲۰م)
ۋەكو ژورەكا (۲.۵م×۲.۵م) و بلنداھىيا (۲م) سەرى
ناقدى ئەين گرتىيە و تەنشت قوبى ب (۵م) راسەر
ناقدى پىرافات سىلاڧكەھا ناقدى يە، گملەك جاران
و كەسىن نكارىيە بچە ل دەرەجكا پىرافات نواف
بە ل ۋى سىلاڧكەھى نواف دىبە ل شوونا نواف بوونا
ناقدى.

جەن ۋى ل گوندى ركافا

ئەڧ جەن پىرۇز دكەقىتە ژىرىيا نىشانگەھا
سوارى بىتنى و نىزىك ئاقدا شىخوبەكر ب (۲۰م)،
ب شىۋەبىن ئاقدى ھاتىيەئافاكرن، ھاتىيە نوۋژەنكرن
و ل سەر رووبەرى (۲م×۳م) و بلندىيا (۲م) ھاتىيە
دورستكرن و ب خەلان دىۋارى ۋى بىن ژ دەرڧە ھاتىيە
چىكرن و خەملاندن و دناقدا ۋىنەين رۇزى ھاتىيە
چىكرن و ل سەر خەلانەكى ب شىۋەبىن لاکىنشە
ھاتىيە نقىسىن، يا خودى، يا ناۋوسى مەلەك، ئاقدا
پىرافات، د ھندىر ئاقدى دارەكى خەملا خوە بەردايە
سەر و چرايى ۋى تىندايە و مرىبان ل بەر گۇر دكەن.

جەن ۋى ل دەڧەرا دىرەبوونى

دكەقىتە ئاقارى گوندى دىرەبوونى، ب شىۋەبىن
ھەجركى و بازەيى ھاتىيە ئافاكرن، پتريا بەرىن ڧى
جەن نەماينە و ھندەك كەتنە دىن ئاخىدا.

جەن ۋى ل گوندى قەرەولا

ئەڧ جەھ دكەقىتە دناق زەقبەكىدا ل رۇژھەلاتى
گوندى قەرەولا، پاشماۋەبىن ڧى جەن ئەننى بىياتى
شۋورەكى بازەيى مايە و ياخويابە و ھەر

چىايى سىنا دكەڧە بەرامبەر مرقى و ئەڧ چەندە
د نىزىدىياتىن دا ھەيە دەمى ل جەھكى دسەكنن و
چاڧىن وان ز دۇر ب جەھكى پىرۇز دكەقىت ئىكسەر
دەستى خوە دسىماين خۇدا دىنىت و سەرى
خوە بەرامبەر ۋى جەن پىرۇز دچەمىنىت و دىبىزىن
سىلاڧكەھ بۇچوونەك دىن سەبارت ڧى جەن ھەيە
كو خەلكن دەڧەرى دىبىزىن ل دەمەكى كەرەجال ژ
بال ھەكىڧىرىس زڧرى ل ڧى جەھ راۋەستايە و بىئەنا
خوە قەدايە ئەۋا بوويە جەن ۋى و ب ناقىن ۋى ھاتىيە
نافكرن.

جەن ۋى ل گوندى شىخدرى

ئەڧ جەن پىرۇز دكەقىتە د ھندىر ھەۋشا
شىخدرى شەمسال گوندى شىخدرى و دكەقىتە
نىزىك قوبا شىخدرى شەمسا و ئەڧ جەن پىرۇز ب
شىۋەبىن قوبەكا بچووك ھاتىيە لىكرن.

پىرافات:

بۇچوون د جىاۋازىن سەبارەت پىرافات كو ھندەك
دىبىزىن پىرافات، ئانكو پىر بوھرى و ھندەك دىبىزىن پىر
ئافات، ئانكو خوداۋەندى ئافاتايە، ئەۋا زى دىبىزىن:

يا پىرافات

تو مە بىستىرىنى ژ ئافات

و ھندەك دىبىزىن سورا تاۋسى مەلەكە.

جەن ۋى ل دەڧەرا ڧايدىيا

نىشانان پىرافات ب شىۋەبىن ئاقدى ھاتىيە
ئافاكرن، دكەقىتە نىزىك قوبا عەڧدى رەش ل گوندى
خەرشەنيا و ل ئالىبى باشۋورى قوبى و دناق كافلىن
مالاندا، ل سەر دەمەكى دا ۋەكو ھجرك بوو ل
۲۰۱۶/۳/۱۲ ئى ھاتىيە نوۋژەنكرن و ۋەكو ژورەكى ب
بلندىيا (۱.۵۰م) ھاتىيە ئافاكرن و سەرى ئاقدى بىن
بەردايە و ناقدا ئەۋ ھجركا ۋى ۋەكو قوبەكا بچووك
ب بلندىيا (۱م) و چەندىن دارىن زەبىتوونان و قەسپا
و كاژا دناقدانە و بەرى دەرگەھى ئاقدى دكەقىتە
ئالىبىن رۇژئاڧا.

زى وەكو شكەفتە بچووك. گۇرستانەك كەفن و مەزىن دكەقىتە باشوورئ قوبى ب دوورانتيا (۲۰۰م) و پىترىيا ھۇزا ھەوئىريا مەزىن خوه ل بەر گۆر دكەن و گۇرستان زى ھەمى ھاتىبە پەرزانكرن.

توفا وى

ھەرسال و رۇزا ئەينى پىشتى چارشەمبوييا سەرى سالىن توفا وى دھىتەگىران و ھىلا قوبى دھىتە نووكرن و ئىزدى ز گەلەك دەفەرا قەستا قىن توفاى دكەن و دەرچكا قوبى توفا دىن و بۇ خۇ دوعا و دروازا دكەن.

جھى وى ل گوندئ خەرشەنىيا

ئەوزى ب شىئوھىن قوبى ھاتىبە ئاڧاكرن. ئەف قوب دكەفتە گوندئ خەرشەنىيا ھەلبەت وەك گەلەك جھىن دن يىن پىرۇزىن ئىزدىيان ئەف قوب زى ل سالا (۱۹۸۷)ئ دەمى گوندىن كوردان وئران كرېن كەتبوو بەر ھەرفاندن. لى ل سالا (۲۰۰۳)ئ دەست ب نووژەنكرنا وى ھاتەكرن. قوب ل سەر رووبەرى (۳م × ۳م) ھاتىبە ئاڧاكرن و بلندىيا وى دكەھتە ئىزىكى (۱م) و بەرى دەرگەھى قوبى دكەقىتە ئالىيى رۇزئافا و ب ھەلان ھاتىبە ئاڧاكرن. ل دۇرى قوبى دىوارەك ب بەران وەكو ھەوشەكى بۇ قوبى لىكرىيە و دارىن زەپتونا دناڧدا د چاندىنە. دھندرى قوبىدا چرايى عەقدئ رەش دھىتە ھلكرن دگەل دو جھىن دن ب تەنشت قوبى قە كو چرا تىدا دھىتە ھلكرن. ئەوزى چرايى عەبدولرەھمانى جوزى يە كو مەرەبىن ئىلا دولمىيايە و يى دن چرايى كوچك برىمە و ل گورى ئاخفتنا. قەولبىز و خلمەتكار شرو ابراھىم كو چارەكى كوچەك برىم ل فى گوندى بوويە مىفان كو ل وى دەمى ئختيارى مەرگەھى بوو و چرايەك دن ھلدكەن. ئەوزى چرايى ناسردىنە كو خودانى ئىلا دولمىيايە. مەزارى عەبدى رەش ل رۇزا چوارشەمبوييا ۲۰۰۳/۱۱/۵ ز كىستى شىخ مەروان بەرەكات خەلات و ب ھارىكارىيا ھەموو خەلكى گوندئ خەرشەنىيا ھاتىبەئاڧاكرن.

كەسەكى فى جھى پىرۇز تەماشە بكەت ئىكسەر دئ گۇرستانا كەفن يا ل دەوروبەرى نىشانگەھا بىنت، ئانكو دەمەكى زەھمان بوو، لى بىوورنا سالا و زىو بكارئىنان بۇ چاندنى ئەف رەھمان سى جارئكى وى ھاتىبە ونداكرن.

جھى وى ل دەفەرا دنا

دكەقىتە دناڧەرا ئاڧارى گوندئ قاھىرا و رىبىن، ھەجرە ب شىئوھىن بازىيە ھاتىبەئاڧاكرن و گۇرستانەك كەفن ل دۇرا وى ھەبە ل خەلكى دەفەرى، ب بوورنا سالا گەلەك تىرىن كەفن ئەردى وان زىو چاندنى كىلانە.

عەقدئ رەش:

سەبارەت ئاڧى وى كا ئەف خاس كى يە، دو بۇچوون ھەنە، بۇچوونەك ھەبە دىئىت، ئاڧى وى عەقدى يە پىسى رەشئوھە، ئىكە ز خاسىن شىخادى، ز چىنا پىرانىيە بە (۱۲)، يا دى دىئىت، ئاڧى وى عەقدى رەشە ز چىنا شىخايە و ئىكە ز خاسىن شىخادى، دھىتە ناسكرن ب خوداوەندى كانى و بىرا و شىخادى ئەف ماش دابوويى (۱۳).

جھى وى ل دەفەرا دىرەبوونى

ئەف جھى پىرۇز ب شىئوھىن قوبى ل قونئارا چىايى بىخىردا ل سەر شكەفتەكى كو كانىيەكا ئاڧى يا بۇش و زاف زى دەرگەھە ھاتىبەئاڧاكرن دىئىزىن كانىيا عەقدئ رەش، ل گوندئ دىرەبوونى قوب ب بەرا و چىمەنتويى و گىچى ھاتىبەئاڧاكرن و چرايى وى دھندرى قوبىدا دھىتە ھلكرن و دىوارىن زوورا قوبى دھندردا ب پەرىن سۇر و زەر و سى دھىتە خەملاندن، بلندىيا قوبى ھەر ژىنباىن ھەنا ھىلا وى دۇرى (۱م) شەش مەترايە و سالا نە دھىتە سىپىكرن. بەرى دەرگەھى قوبى دكەقىتە ئالىيى باشوور. جھى چرايى عەقدئ رەش بەرا كو قوب بەھىتەئاڧاكرن دكەقىتە تەنشت شكەفتا كو كانىيا ئاڧى ب دوورانتيا (۱۰م) زى دەرگەقىت، ئەو

داۋانەبىيا ۋى

سالانە جارى مجبۇر دىكەتە داۋەنەبى ۋە رۇزا ئەينىن خەلكى گوند دىچنە بەر قوبى عەقدى ۋە تواف دىن ۋە ل زقراندنى دىچن مالا مجبۇر سماتى دخون^{۱۴۴}.

جھى ۋى ل دەقەرا قايدىيا

ئەف جھى پىرۇز ل گوندى سىنا ب شىۋەيى ناقدى ۋە ب بەرىن چوارگوشەيى نكراندى ھاتىبە ئافاكرن، دىكەقىتە دناف مالاندا ل ئالىيى ژوورى ۋە نىزىك دەرى گەلىن دادىسان رووبەرى ناقدى (۳م^۳ × ۳م) ۋە ب بلندىيا (۲م) بە ۋە ساللا (۱۹۵۰) ئى ھاتىبە نوۋزەنكرن، دىسان چەندىن بەرىن نەقىشاندى دىۋارى قى ناقدى دانە ۋەكو ۋىنەبى رۇزى ۋە تەپرتاۋوس ۋە گۇپال ۋە ھەيڧ ۋە چوارگوشە، ھەلبەت دەرگە لى نىنە تەنى ۋەكو (۳۰سم) ب شىۋەيى چوارگوشە جى تواف بوونى بە.

جھى ۋى ل دەقەرا دنا

نىشانگەھمكا قى خاس ۋە باپچاكى دىكەقىتە كۇزا گوندى كو دىبە ۋەكو كۇمەكا بەرايە ۋە دىكەقىتە ئالىيى رۇزەھلاتى گوندى كو دىبە ب دوورائىيا (۱كم) ۋە سەر جادا گىشى را ئەۋا سىمىلىن ۋە كۇمەلگوشا خانكى بىكفە گرىندەت ۋە دۇرى نىشانگەھى گۇرستانەكە، خەلكى گوندىن كودبە ۋە سۇركار ۋە قەسر ئىزدىن مېرىن خەۋەيىن زارۇك ل بەر گۇر دىكەن.

گافانى زەرزا:

زانبارى دەستەمە نەكەتتە تاكو ل سەر زانا ۋى بنقىسىن تەنى دەيتە زانن كو گافانى زەرزا ژ چىنا پىرائىن بە ۋە ئىكە ژ ئۇجاخىن پىرائىن ۋە خەۋەۋەندى چىلايە .

جھى ۋى ل دەقەرا دېرەبوونى،

نىشانگەھا ۋى دىكەقىتە باكوورى گوندى دېرەبوونى ل جھەكەن كەتى، ھەر ل دەمى مرۇف ل وان كوپىن بلند راستى نىشانگەھى دىسەكنت ۋە ژ دوور خويىا دىت كو ۋەكو بازتەكى ھاتىبە ئافاكرن ۋە بەرىن مەزىن ۋە ھەقىشى پىن ھاتىبە لى بەر دىبەلاڧەنە

ۋە ل گۇرەي ناخفتنا خەلكى دەقەرى كو چىرۇك ۋەسا ژ وانرا ھاتىبە گۇنن ل دەمەكى ئەف بەر ھەموو چىل بوون دىگەل گافان ب ھىزا خودى ۋە گافانى زەرزا ھەمى بوونە بەر كو گافان دوعا ژ خودى كرد گۇتيا خودى تو كانىبەكا ئافى ل فر قەكە، كو ئەز ۋە چىلېن خەۋە ئافى ژى قەخۇن ئەز چىلەكى ب خىزا گافانى زەرزا سەرزى دىكەم، خودى دوعا ۋى قەبوولكر ۋە كانىيا ئافى زا، پىشتى ۋى ۋە چىلېن ۋى تېر ئاف قەخوارىن گۇت ب خودى ئەز چىلېن سەر ژى ناكەم لەۋ خودى لى ب غەزەب گەرىبا ۋە ھەمى كىرنە بەر^{۱۴۵}.

جھى ۋى ل دەقەرا دنا

ئەف جھە دىكەقىتە گوندى زەنىيا ل فونتارا گوزا گوندلى، ل سالىن ھەشىتىياندا ۋە پىشتى خەلكى گوند ھەۋش ۋە ئافاھىيىن خەۋە ل دۇر ۋە بەرىن گوند ئافاكرىن ئەف جھە كەتە د ناف ھەۋشا مالەكىدا ۋە ب شىۋەيى بازنەيى ۋە ب بەران ھاتىبە ئافاكرن ۋە بەرى دەرجكا ۋى دىكەقىتە ئالىيى رۇزەھلات ۋە چرايى ۋى دەيتە ھلكرن .

جھى ۋى ل كەبەرتو،

ب شىۋەيەكى شىۋەرەكى ھاتىبەچىكرن، دىكەقىتە دناف زەقىەكى دا ل ئافارى گوندى كەبەرتو ۋە گەلەك بەرىن ۋى ھاتنە راكرن.

جھى ۋى ل دەقەرا قايدىيا ،

ئەف جھە دىكەقىتە دناقبەرا گوندى شاربا ۋە گوندى كەلەبەدى ۋە ب شىۋەيى بازنەيى ۋەكو شىۋەرەن ب ھىشكە بەران ھاتىبەئافاكرن.

چاۋىشى (چاۋىش سەعدەتى، چاۋىش مەزن)

ھەلبەت ئىزدى ب گىشى ۋە خەلكى گوندى كەبەرتو ب تايبەتى فان ئاقان دانن سەر چاۋىش. چاۋىشى سەعدەتى ل گۇر بىروباۋەرىن ئىزدىبان ئانكو تاۋوس مەلەكە ۋەكو دىقى سەبەقا دوعاينى ژ (دووعاىا مراز) داھاتى بە دىبىزىت:

كەبەرتوى و سالانە رىئورەسىمىن توافا وى دەھىتە گىران و ھىدەك ژ خەلكنى خانكى مرىن خوە ل بەر گۈر دكەن. دىسان دەرى قوبى دكەقىنە ئالىين رۇزھەلات و سەر دىوارى پىشى يى قوبى ھاتىبە نقىسىن (باب چاويش سنە ۸۵۴)، ئابا ئەف مىژووبە ھاتنا چاويشە بۇ گوندى يان ئاقاكرنا قى جھن پىرۇزە ل وى مىژووبىن. يان مىژووبىا كراس گوھۇرىنا وى كەسى يە ئەوى گۇرا وى دناف ئاقاھىن قوبا چاويشدا ل گوندى كەبەرتوا كەفن، زانىارى دۇر قى چەندى ب دەست مە نەكەتن .

توفا وى:

سالانە ل ھەيفا نىسانى و ئىقارا رۇزا چوارشەمبى رىئورەسىمىن توافى دەھتە گىران، خەلكنى گوند و گوندىن دەور و بەر ژى قەستنا قى توافى كىرن ھەر ل قى ئىقارى مجبۇر گازى دكر و كرە داوئەنبى كو سوباهى توافا چاويشە، ھەلبەت ل رۇزا سى شەمبى پىشى نىقرو خەلكنى گوندى ھەسا دزانى كو ئەف رىئورەسىمىن رۇزا سى شەمبى ھەكو توافى بۇ شىخ بوغەنە كو ئەوزى جھەكى پىرۇزە دكەقىنە گوندى كەبەرتو .

سلاڭگەھا چاويشى مەزن:

ھەكو كىلەكا بەرا بوو، خەلكنى گوند دگۈتنى كىلكنى دكەتە جھەكى دىتۇننى گرھەسو و ل رۇزھەلاتى گوندى كەبەرتو ب دوورائىيا (۱كم) ل سەر رىكا گوندى كەبەرتو و كرى پان، دەمى رىئوار دكەھىشتەنە بەرسلاڭگەھى چاقى وان ب جھن پىرۇزى چاويش دكەت و ل سلاڭگەھى تواف دبوون⁽¹²⁸⁾.

چاويشى كچك :

ل كۆر ئاخىفتنا خەلكنى گوندى كەبەرتوبىن دگۈتنى چاويشنى كچك ژىمەر چ رىئورەسىم ل بەر ناھىنە گىران، سالانە تواف ژىرە ناھىنەكرن، مرىان ل بەر گۈر ناكەن، دىسان ئەف جھن پىرۇز جھن چاويشنى شىخادىبە و پەيما چاويش ژ دو برگا پىك دەھت: چاوو + ئىش بۇ سىڭىرنى بووبە چاويش

مەلك عزرايىل نوت و نەھ سال سەكنى ل خەلمەنى پەمىشا رونىشتى ل وى خىزەتنى وى سەمەدەنى مراز حاسل بوو ل ھەقىقەتنى ئەو بو چاويشنى سەمەدەنى⁽¹²⁹⁾ دىسان مەلكى خىزى د ئىزدىيائىيى دا (چاويشنى سەمەدەنى) يە ئانكو تاوس مەلك ھەكو دقى سەبەقى ژ بوغايا مەعرىفەتدا ھاتى و دىيۇت:

پى خەملى دەرىن جەننى

ئافا وان بو ژ مەصرفەتنى

ئەساسى وان ژ ھەقىقەتنى

مفتا خىزى ل دەستى چاويشنى سەمەدەنى

و دىيۇن چاويشنى مەزن بەلكو ژىرە نىشاننا تاووس مەلك و بەلكو رى و رىسمان ل بەر دگىرن و مرىان ل بەر گۈر دكەن، بەروفازى چاويشنى كچك يى كو رى و رىسم ل بەر ناھىنە گىران .

جھن وى ل دەھەرا دنا :

ئەف جھن پىرۇز دكەقىنەسەر گرەكى گوندى كەبەرتوى، ھەنا داوييا سالىن ھەفتىيان ھەكو ئاقدى بوو. ب ھىكە بەران ھاتىبوو ئاقاكرن كو بلندىيا دىوارى وى (۱،۵م) بوو و رووبەرى ئاقدى كو ب شىئوھىن چوارگۈشە ھاتىبوو ئاقاكرن ھەكو (۲م x ۳م) و پاشان خەلكنى گوند و ب رى و رىسم ئەف ئافدە ب شىئوھىن قوبىن ئاقاكرن و دەرگەھى قى جھى بەر ب ئالىين رۇزھەلات بوو، لى ھەكو گەلەك جھىن دن يىن پىرۇز ھكۆمەتا بەعسى گوند و وارن كوردان وىرانكرن ل ساللا (۱۹۸۷) ئى ھانە ھەرفاندن، كۆرستانەك كەفن ل دۇر و بەرى قى جھى ھەبە، خەلكنى گوندى كەبەرتوى مرىن خوە ل بەر گۆركرن⁽¹²⁷⁾.

ھەلبەت پىشى گوندىن ئىزدىيان يىن دەھەرا دۇبانى ل ناف ئاقارن گوندى زەبىيا كۆمكرن و ھەمى ل كۆمەلگەھا خانكى نىشتەجىكرن، د رىئورەسىمەكى ھەزىدا دەركا قوبا چاويش ژ گوندى كەبەرتوى راكرن و ل كۆمەلگەھا خانكى ب شىئوھىن قوبى ئاقاكرن كو دكەقىنە سەرى گرەكى بلند بەرامبەر گوندى

كۈرىيە كۈ ئىزدى دېئىزنى كەلا شىخ مەند. ئەقى خاسى رولەكى بەرچاڭ دېڭىھاتىن و ھەڭكۈرنا بىنەمالىن شەمسائى و نادانىن دا ھەبۈو و دەيتە ناسكۈن خوداۋەندى مازا، كۈ ھەتا نھا زى بىنەمالىن شىخىن شىخ مەندان ماران دگرن ناقى وى دگەلەك قەول و بەيتىن ئىزدىبىان دا ز سەبەفا داۋى دا دەيت:

ز قەولى شىخ مەندى قەخرانە

راستە مالى مىرا ئىمانە

تەمامتبا فى قەولى ل خودى خودانە

ئەم دگىمىن خودى تەمامە^{۱۲۱}

جەئى وى ل دەڧەرا دنا:

قوبەك سبى و بلند سەرى كوزا گۈندى زەبىيا ل داۋىيا سالىن نۇتان ھاتىنە ئاڧاكۈر.

توفا وى:

سالانە توفا وى ل چوارشەموا پىشتى جەزنا سەرى سالىن دەيتەگىران و خەلك ز دەڧەرىن ئىزدىبىان قەستنا قى توفاى دگەن.

جەئى وى ل ل گۈندى كەبەرتۈپ:

ئەڧ جەئى وى دكەڧتە دناڧ گۈندى كەبەرتۈپ دا ب شىۋەيى بازىيە ب بەران ھاتىۋو ئاڧاكۈر، لى پىشتى ھەرفاندن و كاڧلكرنا گۈندىن كوردان ز بال حكومەتا عىراقى ئەڧ جەئى پىرۇز زى كەتە بەر ھەرفاندنى، لى پىشتى بەھارا سالا (۱۹۹۱) ئى مچىۋر و خەلك گۈندى دەرچكىن پىرۇزىن خاسان ب رتۋرەسەم جارەك دن ل ناڧ كۇما ئىزدىبىان ل كۇمەلگەھا خانكى و ب نەنشت قوبا چاۋىش قوبا شىخ مەند ئاڧاكۈر، دىسان جەئى وى بىن پىرۇز دكەتە سەرى دبارەكى بلند بەرامبەر گۈندى كەبەرتۈپ:

ھاجى ەلى:

سەبارەت ناقى وى ھندەك دېئىز ھەجى ەلى بان ھاجى ەلى، ز چىنا پىرانىن بە كۈ ئىكە ز ھەر

ئانكو بى چاڧدېرىيا ل لالشا نورانى كاردكەت، نھا زى بابا چاۋىش ل لالشا نورانى ب ھەمان كارى چاۋىشنى شىخادى رادىت كۈ چاڧدېرى و سەرپەرشتىيا ھەمى كار و بزاف و رتۋرەسەمان دكەت، ئىك ز شىكەستىين لالشىن بە، خۈە ز ھەمى خۈەشى و لەڧزەتىن دنى كۈرىيە نەنى كارى وى چاڧدېرى و خزمەت و عبادەتن ل لالشىن، دىت چاۋىشنى شىخادى ز چىنا پىرانى بىت لەوا زى كۈنھا بابىن چاۋىش ز چىنا پىرايە .

جەئى وى ل دەڧەرا دويانا دنا:

ب شىۋەيى ئاڧدى بە ھىشكەبەران بىن ئاڧاكۈرىۋو، بلندىيا دىۋارى وى (۱۰۵م) بوو ل سەر روۋەرى (۳م x ۳م) ھاتىۋو ئاڧاكۈر و بەرى ئاڧدى دكەتە ئالىين رۇڧھەلات كۈ دكەتە بەرامبەر قوبا چاۋىشنى مەزىن ب دوۋراتىيا (۱كەم)، جەئى وى بىن بلند بوو ئانكو ئەو زى ب سەر گۈندى دكەت و سلاڧكەھا وى دكەتە بىيا گرى ئاڧد ل سەر رىكا ز گۈندى كەبەرتۈ دگەھا باختمى و خەلكى رىۋار دەمى گەھىشتە قى سلاڧكەھى لى توفا دىۋون زىبەر دوۋراتىيا جەئى چاۋىش ز رىكى.

چل مىران:

ل گۈرمى پىزانىن مەن دەرسارەى چل مىران كۈمكىن بۇچۈۋنەك دېئىزىت: ل دەمى نەخۇشى كەنىيە دناڧبەرا نادانىن و شەمسائى دا چل مىر ھاتنەكۈشتىن، پىشتى ل ھەڧ ھاتىن دەمى زاد خوارىن دگۈن كا سمانا چل مىرا بىن و پەيڧا مىرا ب بۇرنا سالا بوۋىە مىران و ھندەك دېئىز چل سۋارى مالا ئادىيا بان سۋارى باتنى دگۈننى چل مىران^{۱۲۲}.

جەئى وى ل دەڧەرا قايدىيا،

ئەڧ جەھە دكەڧىتە رۇڧھەلاتى نىشانگەھا بابى ھوركا و دىسان ئىزىكى زيارەتا شەمسى پىرا ل گۈندى سىنا، ۋەكۈ كىلكەكا بەرايە، دەمى رىۋار دىبەرا دەرىاس دىنو لى توفا دىن.

شىخ ەند:

ئىكە ز خاس و چاكىن ئىزدىبىان، بىسنى شىخ قەخرى ئادىيايە و سەردەمەكى مىراتىيا كەلا (كلس)

چل ئۇجاخىن پىرانىيى و ناغىن وى د درۇزا خاسا دا
ھاتىيە كو ئىكە ژ خاسىن شىخادى^(۲۱).

جھىن وى ل دەقەرا دىرەبوونى:

دارەكا بەرز و بلند و ھەردەم يا ب خەمەل و رەوشە،
چ ل دەمى كەسكاتىيا وى يان ژى ل پايىزى ژ بەر
نەوان پرتىن چاوپىن رەنگا و رەنگ يىن خەلك دەمى
قەست دكەنى ب چقىلى وئقە دكەن و داخواز و
مرازى و ھىقىيا ژى دكەن و دوعا ژ خودى و خودانى
وى دارى دكەن. ئەف دارا پىرۇز دكەقىنە بەر رەخى
چەمەكى دنەوالەكا كوردل ل رۇژھەلاتى گوندى پى
بزنى ل دەقەرا دىرەبوونى و ل دۇرقورمى دارى وەكو
شورھەكى ب بەران ھاتىيەلىكەن كو كەقناتىيەك
ل وئ چەندى خويادىت، ل گۆرەى گۇتتا خەلكى
دەقەرى كو باب و باپىرىن وان ئىكى بۇ ئىكى گۇتىيە
كو ل دەمەكى ئەو چەم ھەمى دار و بار بوو دگۇتنى
دارىن حاجى عەلى و نىشانگەھا حاجى عەلى ژى لى
بوو، لى ب ھاتن و پەيدابوونا قىر و فەرمانا و خەلكى
جھىن خوەبەرداى تەنى ئەو دارا پىرۇز و ئەو شوورھا
ل دۇر وى ماينە. دىسان خەلكى ھاتن و چوونى د وئ
رىكا ب نىزىك دارى را دكەن كو سىمىل و دىرەبوونى
ب ھەقراگرتدەت دقېت سلافا ل وى دارى بكەت،
ھەلبەت ئەو خەلكى ئەقى چەندى بزانن لەوا ژى
جارنا دىبىزنى دارا سلاقى .

شىخ مومى:

ژ چىنا شىخايە، ئۇجاخا ئادانىي يە، ژ بنەمالا
شىخسەنە ئىكە ژ خاس و چاكىن شىخادى^(۲۲).

جھىن وى ل دەقەرا قائىدىا:

ئەف جھ ب شىزەيى ناقدى ھاتىيەئافاكىن
ب بەرىن نكراندى يىن چوارگۇشە كو بلندايىيا
دىوارى ئاقدى (آم) و ل سەر رووبەرى (آم × آم)
ھاتىيەئافاكىن، دكەقىتە دناف مالاندا ل گوندى
سىنا و دىسان دكەقىنەبەر رەخا نەوالەكى ئەوا ژ

كەلىن كانىي دەيت و دارەكا توويى ل بەر دەرگەھى
ئاقدى يە سەر بەرەكى راسەر دەرچكا ناقدى ھاتىيە
نقىسىن ب زمانى عربى:

بسم الله الرحمن الرحيم
هذا مكان شيخ موس 1917/11/5
العامل خديداً أزدین

ھەلبەت ژقى مېژووويى دپارە كول وى دەمى ھاتىيە
نووزەنكىن.

سەخرى جن:

ئۇجاخا شەمسانىي يە، ئىكە ژ خوداۋەندى جىنا
ناغىن وى و دوعايا سىئىرا د مىلقالى دا ھاتىيە وەكو،
تەبارى جن، كەوكبى جن، مەھەدى جن^(۲۳). دەمى
كەسەك دەروونى وى ئەين دروست بيت ب ئىيەتەكا
زەلا و ساقى دچن بەرنىشانگەھا سەخرى جن و
ھندەك توبەركا وى رادكەن و ل نەساخى د دەن و بۇ
خۇ دوعا و داخوازا سلامەتىي ژى دكەن.

جھىن وى ل دەقەرا قائىدىا:

دكەقىتە نىزىك ئاقدى شەمسى پىرا ل ئالىيى
رۇژئافافە و چرايى وى دەيتە قىخسەن، ئەف جھى
پىرۇز دكەقىنە گوندى سىنا.

ستيا مامى:

ھەلبەت ژ ژىن ئۇجاخزادە و خوەدى كەرەم دگەل
كرى دىبىزنى ستى وەكو ماكا شىخادى ستيا ئىس و
دوتىن شىشەمس ستيا بلغان و ستيا نسرەت و دوتىن
شىخ حسن ستيا حىبب و ستيا تاوس و ستيا نقىسە
و ماكا سجادىن ستيا عەرەب ستيا مامى ژى ئىك ژوان
ماكايە كو خوەدى كەرەم دگەل كرى، لى نەھانە زانىن
كا ژ كىز بنەمالى و چىنئىيە و ل كى سەردەمى ژىيايە،
دبىت ناغىن وى نە ستيا مامى بت كومامى ژى ھەر
ب مەرھما ماكى يان داكى بت وناقەكى دن ھەبت،
ھەلبەت ئەف ژى نەھانە زانىن تەنى دەيتە زانىن كو
جھەكى پىرۇزە ب ناغى ستيا مامى .

دەيتەگىران، خەلك ژ دەفەرى قەستا وى جەن پىرۇز دكەن و لى تواف دىن و بەشدارىن د رنورەسمىن توافى دا دكەن.

سوارى ب تىنى:

خەلك دەفەرى ھۇسا دزانن كو سوارى بتنى ئىزى يە. ژ بەر د ئىزدىياتىن دا ب تىن بو خودى دەيتە بكارىنان كو دىئىن خودى ئىكىن ب تىن يە. ئەورا ژى دىئىن سوارى بتنى ئىزى يە ^(۱۶۱).

نیشانگەھا سوارى بتنى:

دكەفیتە سەرى گرهكى كوپەكى ل قونئارا چىپىن داكا يى كو دكەفیتە راسەر گوندى ركافا و ئالىين رۇژھەلاتى گوند و ژ دۇر ئەف نیشانگەھ ژ بەر بلندييا جەن وى خويبا دكە و ل پەى داخوازىيا خەلكى گوند و ژ بەر نیشانگەھ رى چوونا وى يا چەفا و زەحمەت بوو دەمى قەستكرن و لى تواف بوون د رنورەسمەكا ژ ھمژىدا و ل پەى رازىبوونا جقاتا روحانى بەرەك ژوئ نیشانگەھى راكرن ل ئىزىك ئاقدا شىخو بەكر دانان ل ئالىين ژىرى و نیشانگەھا سوارى بتنى ل سەر بنىاتى وەكو ژوورەكا (۲،۵) م ۲،۵م) و بلندييا (۲م) و ب بەران ئاقاكرن، دكەفیتە ئالىين باكور و د ھندرى نیشانگەھى دا وەكو قوبەكا بچووك ئانكو نیشانگەھ و چراين نیشانگەھى ئىدايە و راسەر دەرگەھى نیشانگەھى وەكو شىوھىنى نىف بازنەبى و تىرۇژىن رۇژى ل سەر بەرى خەلان ھاتىيەنكراندن و دنافا وىنەبى رۇژى ھاتىيەدورستكرن و ل ژىربا وىنەبى رۇژى و سەر خەلانەكى ب شىوھىنى لاكىشە ھاتىيە نقىسىن يا خودى يا ناووسى مەلەك نیشانگەھا سوارى بتنى.

شىخ ھەسى:

ئىكە ژ خاس و چاكىن شىخادى لى زانىبارى ب دەست مە نەكەتنە تاكو بزانن ئەف خاس كى بە و خوداوەندى چ بە .

جەن وى ل دەفەرا قائىدىا،

دكەفیتە سەرى ديارەكى بلند ل ئالىين رۇژ ئافاپى گوندى خەرشنبا بەرامبەر قوبا عەقدى رەش وەكو شوورەھەكى يە ب شىوھىنى بازنەبى ھاتىيەدورستكرن، جەن توافبوونى ھەمە دكەفیتە ئالىين رۇژھەلات، گۇرستانەك گەلەك كەفەن دكەفە دۇر قى جەن پىرۇز، ل رۇژىن چەژن و ھەلكەفتا ئىزدى قەستا قى جەن پىرۇز دكەن و لى تواف دىن، نھا ژى خەلكى گوندى خەرشنبا ھندەك ژوان مرىنن خوە ل بەر گۇردكەن، قى داوونى رۇفەبەرىيا كاروبارىن ئىزدىيان ب درىژيا (۸۰۰۰م) گۇرستان پەرزانكرىيە، دىسان ئەف جەن پىرۇز دكەفیتە نىزىك نیشانگەھا بازىد ژ ئالىين رۇژئاقفە و نىزىك دەرى گەلىن عەقدى ^(۱۶۲).

خدر ئەلىياس:

ئىزدى ھندەك جارا دىئىن خدرلىياس و خدر نەبى و ھندەك جارا دىئىن خدرلىياس، دو كەسايەتەنە لى ناقى وان دكەل ئىك دەيت، ل گۇر بىروباوهرىن ئىزدىيان كو د زندىنە و دىيائىنە وەك د فان سەبەقاندا ژ قەولنى پىر شەرەف ھاتى.

شەرەف دەنگ دكەت ژ ئەساسە

فەھمى من زۇر قىياسە

ئو خدرى ئانى ئەلىياسە

خدرۇ يا خدرى

ل بەر ھىمەتا قادى

ل ھەموو جەوابا يىن حازرى ^(۱۶۵)

جەن وى ل دەفەرا دىرەبوونى،

ئەف جەن پىرۇز ب شىوھىنى قوبەكا بچووك كو بلندييا (۱،۵م) ھاتىيەئاقاكرن، ب بازنەبى (۱م) قوبىن ب گىچى و بەران ھاتىيەئاقاكرن، دكەفیتە دناقبەرا گوندى باجد مېرى و باجد كندالا.

توفا وى،

ل ھەمىشا سباتى و ل چەژنا خدرالىياس توفا وى

و دكەفېتە نىزىك مەزاري بۇ قەتار بابا و ب شىئوھىي ژوورەكى (۳م ۳×م) و بلنديا (۱.۵) ھاتىبە ئاڧاكىرن. وخەلكى گوند مريىن زاروك ل بەر گۇر دكەن (۱۳۷).

بوقەدار:

ئاقى قى خاسى دەنتە گۇتن بوقەدار بابا و ھندەك دىئىن بوقەتار بابا و نىك ژ خاسىن ئۇلا ئىزدىبايە. بوقەتار بابا ژئالىيىن شىخادى قە ھاتىبە ھەزكىرن و شىخادى ئەو گەلەك مەزىن دىتىبە لەورا ژى ژىرا گوتى بە:

ئو بىخىرھانى بو قەتاربابا
مەزنى چەندى سحابا (۱۳۸)

لى پىر زانىارى دەست مە نەگەنتە كا بوقەتار بابا ژ چىنا شىخايە يان ژ چىنا پىرايە و پىسنى كى بە (ژبەر كو ب نەرىنا مەن دىت بوقەتار بابا ناسناقەك بت بۇ خاسەكى).

شىخ دانو:

ئىكە ژ خاس و چاكىن شىخادى و ژ ئاقى وى ديارە كو ژ چىنا شىخايە، لى دانو كى بە و ژ كىژ بىنەمالى يان كىژ تايى شىخايە ئەف ھاتە زانىن.

جھى وى ل دەفەرا دنا،

دكەفېتە سەرى گوزا گوندى رىيىن ل كوپەكىن بلند و راسەر رووبارى ژ دەوكى دەنت و دكەھنە ئاڧا سكرى مووسل و دىسان دكەفېتە بەرامبەر گوندى رىيىن. ئەف جھە ب شىئوھىي بازىھىي ب ھىشكە بەران ھاتىبەئاڧاكىرن و بەرى دەرجكا وى دكەفېتە ئالىيىن رۇژھەلات و دەمن خەلك دېمرا دېورت لى تواف دىن.

شىخ مەقبول (گەمبول)

يان ژى دەنتە گۇتن شىخ كەمبول، چ زانىارى دەرىارە قى خاسى ب دەست مەنەكەتن، لى ھندەك بۇچوون ھەنە دىئىن نىشانانا شىخادىبە ژ بەر سەبەقەكا قەولىدا ھاتىبە و دىئىت شىخادى

جھى وى ل دەفەرا دنا،

ئەف جھى وى دكەفېتە ب رەخ مەزاري بازىدى بەستامى قە ل ئالىيىن باشوور ب شىئوھىي نىشانگەھەكا چوارگۇشە وسەرى نىشانگەھى توژ دىت بلنداھىيا وى نىزىكى (۱م).

جھى وى ل گوندى جەم حزنى:

ئەف جھە دكەفېتە گوندى جەم حزنى يىن سەر ب ناوچا فەيدىن وەكو شىكەفتەكى بە و نىشانانا وى وەكو بەرەكى بە ل بەر قى شىكەفتى و خەلك پىرۇزى د دەنە قى جھى.

شىخ ھەراج:

ئىكە ژ چاكىن خودى و ژ ئاقى وى ديارە ژ چىنا شىخايە. لى ژ كى چىنىبە و رۇلى وى دىئىزدىياتىندا چ بوو ئەف زانىارە دەرىارە قى خاسى ب دەست مە نەكەتن.

جھى وى ل ناوچا فەيدىي:

ئەف جھە دكەفېتە پىشت بىنگەھى پۇلىسان ل ناوچا فەيدىن. ب شىئوھىي قوبەكا بچووك ھاتىبە لىكىرن، دىسان ژ ھەمى رەخىن دئقە دكەفېتە دناڧ مالاندا.

شەخسى ئاڧا گوند:

ل گۇرەى بىروباوھەرن ئىزدىيان ھەر جھەكى پىرۇز ھەبت و ئاقى وى شەخس بت ئەو نىشانانا سىلتان ئىزىبە ئانكو ئەف جھى پىرۇز نىشانانا سىلتان ئىزىبە.

جھى وى ل دەفەرا دنا،

ل گوندى خانكا كەفن يى كو سالا (۱۹۸۴)ئى كەتتە بەر ئاڧا سكرى مووسل، جھى قى شەخسى دناڧا گوندى بوو پىشتى خەلكى گوندى مالىن خوھ ل ئاڧا ئاقارى گوندى زەبىنا ئاڧاكىرن و دەرجكىن قوب و نىشانگەھىن خاسا راكىرن و ل خانكا نوى ئاڧاكىرن، ھوسا ب قى رەنگى ئەف نىشانگەھ ژى ل بەر مەزاري بازىد ل كۇمەلگەھ خانكى ئاڧاكىرن

شىخ مەقبولە^{۲۹۱}:

مخابىن سەبەقا قەول ب تەمامى ب دەست مە نەكەت ئەوا زى گەلەك نىزىك راستىن يە كو ئەف نىشانانا شىخادى بت.

ئىزى:

ل گۆرەبى قەول و بەيت و دوعا و درۆزىن ئىزدىيان ئىزى نەفەكە ز نەفىن خودى وەكو دىنى سەبەقا قەوليدا ھاتى،

سلتان ئىزى ب خوە پەدشايە
ھەزار و ئىك نەف ل خوە دانايە
نەفىن مەزىن ھەر خودايە^{۲۹۲}

گەلەك نىشانىگە ز قوب و ناقد ل دەفەرىن ئىزدىيان ھەنە دىبىزنى ئەف قوبا ئىزىيە، ئەفە ناقد ئىزىيە يان ئەفە نىشانىگەھا ئىزىيە ل فىن دەرتايا ئەف نىشانىگەھ ز قوب و ناقد و ب نەفىن ئىزىيە نەفىن خاسەكى ئىزدىيان

جەئى وى ل دەفەرا قائىدىيا،

شىخ مەقبول نىشانانا وى وەكو ناقد دكەفەتە سەرى گرەكى مەزىن ئەو گرى كو دكەفەتە رىزا گرىن شىخدرى ل نالىين رۆزھەلات و گرى نىسكا و گرى ھەسناكا و گرى كرەش ل نالىين رۆزئاقا، دىسان دكەفەتە دناقبەرا گوندى ركافا ل نالىين باكوور و كۆمەلگەھا شاريا ل نالىين باشوور ب (اگم) بەرى نىشانىگەھى دكەفەتە بەر گوندى ركافايى و بەرامبەر چىيىن داكايىن راسەر گوندى ركافايى و ناقد ب ھەلان ھاتىيە ئافاكرىن، ل سەر بنىاتى وەكو زوورەكا (۳م ۲۳م) و بلندىيا ۲م، ل راسەرى دەرگەھى ئاقدى و دناف شىئوھىن نىف بازىيەيدا كو ب تىرۆزەكا رۆزى ھاتىيە خەملاندن و وىنەين رۆزى تىدا ھاتىيە دورستكرىن و ل سەر ھەلاننى زىرىيا وىنەين رۆزى ب شىئوھىن لاكىشەمى ھاتىيە نەقىسەين:

ياخودى با ئاووسى مەلەك
ئاقدا شىخ مەقبول

جەئى وى ل دەفەرا قائىدىيا،

وەكو كىلەكەكا بەرايە دكەفەتە زىرىيا گوندى سىنا، ل رۆزئاقايى جەئى پىرۆزى شەمسى پىرا و ھەر كەسەكى دىبەرا بھورت ل قى جەئى نواف دىت.

جەئى وى ل گوندى دەفەرا ھەويريا،

ھەلبەت ھەرىكەكى قى جەئى بىبىت ئىدى دى زىرا ناشكەرايت كو ئەف جەھ ل سەر دەمەكى قوب بوويە، زىر پاشماوھىن بەرا و گىچى لى ھەنە، لەوا زى تەنى ئەو بەر و گىچ ھاتىيە كۆمكرىن و دىبىزنى قوجا ئىزى و ھندەك خەلكن دەفەرى دىبىزنى قوجا قول، دكەفە ناقبەرا ئاقارى گوندى خان تەوھرى و گوندى سۇريا ل سەر جەھەكى بلند كو راسەرى گوندى سۇرىايە.

جەئى وى ل چىيىن داكا،

وەكو شوورھەكى يە ب شىئوھىن بازىيە ناڧاكرىيە، سەر دەمەكى دارەك دناقدابوو، سەردەمى فەرمانا فەرىق عومەر وھبى پاشا بۇ سەر ئىزدىيان (فەرىق) ل بىن وى دارى روونشت و خورتىن ئىزدىيان ز عمگىد و بوغ و بەرانا سىندارەدان و سەرى وان ب وى دارى قە دالغاندن و سەلىم ئىك ز ھۇزا دوملىيا بوو، ز وان بوو بىن سەرى خوە ل رىيا ئىزى دا لەو سەرى

جەئى وى ل دەفەرا قائىدىيا،

وەكو نىشانىگەھەكى يە دكەفەتە سەرى مەكى يان گرەكى كو دىبىزنى ملا پىرىاكوز، دكەفەتە دناقبەرا گوندى خەرشەنيا و كۆمەلگەھا شاريا و گۆرستانەكا گەلەك كەفن دكەفەتە دوور فى جەئى پىرۆز و خەلكى دەفەرى رىز و بەھايەكى ددەنە قى جەئى.

پىر باكوز:

ئىكە ز ئۇچاخىن پىرائىي و قەنجەكى خودى يە و خودى كەرەم دگەل كرىوو. لى زانىارى ل دۇر فى بابچاكى ب دەست مەنەكەتن كاكىيە و رۇلى وى دىبىزىياتىدا چىيە.

گرهکی، ئەف گرز دۆر خويادکه بهلکو نهگهلهک بن مهزنه و گرب نافی گری ههسنالکا هانبيه نافکر، گورستانهک کهفن دکهفته دوور فن نيشانگهه، نيشانگهه دکهفته نيزک گوندئ خهرشهيا و ريزا گری شیخ کهمبور (شیخ مهقبول) و گری شیخ خدرئ و گری نيسکا و گری کهرهش و گری پان و ئەف ريزا گرا دکهفته دنافهرا چيایی داکا و چيایی مهجرماقا (چيایی زاوا).

کانی باوی:

ههلبهت ئاف ئیکه ژ ههر چوار ئەلمهتین ژيانی وهکو (ناخ، ناف، باي، ناگر)، ديسان ل گور بیر و باوهريين نيزدييان ئاف ئیکه ژ پنكههاتين قالبئ نادهم پيغهمبهر وهکو دفئ سهبهقا قهولی دا هاتی:

کو کنیات پئ زهینی

چار قسمت ئیک هنجینی

ناخه و نافه و بايه ناگرکی

قالبن نادهم پيغهمبهر پئ تزی (40)

ههلبهت ئیزدی باشماويين ملهتین کهفن کو بو ههر دياردهکا سروشتی خوداوهندهک داناپنه لهوا ژئ ئەف کانیه بوويه خوداوهندا ئيشا باویا، لی زانیاری دهست مه نهکهفته ههتا بزائن کا ئەف کانئ بو کئ خاصی دزفريت.

جهن وی ل دهقەرا دێرهبوونی:

کانی باوی کانیهکا ئافی به خهلکئ دهقەری و ئیزدی ب گشتی پيروزييهکئ ددهن. ههلبهت ژ ئافی وی ديار و خويابه کانیا کهسين باوی به، ئەوتن ئيشا با د لنگ و چوکين واندا و ب باوهرييايهکا پاقر دچنه بهر وی کانیهی و ئافا وی ژيو ئيشا خو ب کاردينين و دوما ژ خودئ و خودانی فن کانیه دکهن و داخوازا سلامهتيا خو ژئ دکهن، ئەف کانیه دکهفته ناقهرا گوندئ باجد ميري و گوندئ گهورننين، د دهمهکيدا ئافا وی يا بوش بوو و دار و بارين جوراوجور ل دۆر و بهرين وی ههبوون، لی سهر دهمهکيدا و ب سالان دهقەر مايه چۆلکری و پويته پئ نههانيبهدان لهوا ژئ ئافا وی کينم بوويه و دار و بهرين وی نهمانه

بن وی داری برين کو ههتا نهها حهجرا وی نيزک شوورهن په و يا خويابه (41). ئەقجا زانیاری ب حتی دهستی مه نهکهفته داکو بزائن ئايا نهو دار افن دارکا ئیزی بوو ژههه ئیزدييان سهرئ خواه ل ری بزئ دا ل بن وی داری و هاته نافکر ب نافی دارکا ، پان ژئ وهکو نيشانگهها ئیزی په؟ ههلبهت ب نا سالان و پشتگوه فههافيتن نهو دار نهما ها شووره مايه.

جهن وی ل گوندئ کهلمبهدرئ ،

وهکو ئافدی به ل سهر رووبهري (2.5 م 2.5 م) ييه ئافاکرن و بلنديا ديوارئ وی (2 م) (42).

ههسنالکا:

ههسن ئال، ههسن نالك. ئیک ژ ههر چل ئوجاخين ئين په، بؤچوونهک ههيه کو ديئرن ههسنالکا ايئ ههسن مهمانه نانکو ژ بنهمالکئ نه بهلکو ب بؤچوون نهيا دورسته ژههه ئهگهر ژ بنهمالکی زواج دنافهرا واندا يا حهلال بوو، چ زانیارين دن ل مر ناف و ژيانا فی خاصی دهست مه نهکهتن تهنی بته زانين ئیک ژ خاصی شىخاديه و شىخادى رهه دکهل کريوو لهو دفئ سهبهقا قهول دا هانیه،

پير ژ وئفه تيبه

مورا شىخاديهلئ په

کره پيرئ شىخ مهند و شىخ فهخري په (43)

و هندهک قهولبيئ فن سهبهقئ ب فی رهنگی ژن:

ژ وئفه تيبه ژ وئفه تيبه

ههسنالکا ژ وئفه تيبه

نیشانا شىخادى په لی په

کره پيرئ شىخ مهند و شىخ فهخري په (44)

ئاشکهرا دبیت کو ههسنالکا پيرئ ئوجاخين نخين شىخ فهخر و شىخ مهند ديسان دفئ بهقئ دا ديار دبت ههفدهمی شىخادى به.

جهن وی ل دهقەرا فاييديا ،

ب شيوهبي نيشانگههه په و دکهفته سهرئ

مەم خنوق

ھەلبەت جھ و نىشاننا خاسەكى ئىزدىبايە و خوداۋەندى ئىشنا كوۋخكى يە، لى كىز خاسە نە ھاتىبەزانىن، زىەر گەلەك خاسىن ئىزدىبان پتر ژ دو ناغان ھەبوونە، ۋەك ۋەصفەكىيە، لى نىشانگەھەك ل شىنگال ھەبە دىزىننى مەم خنوق و يەك ل پەرسىتگەھا لالاش ھەبە دىزىننى پىر خنوق، ئەفە زى خوداۋەندىن ئىشنا كوۋخكى نە، ل فىن دەر دىزىم ئابا (خەند خەندۆك و مەم خنوق و پىر خنوق) ھەرسىن ئىككىن يان نەي ئەفە زى نەيا خويابە لى پتر نىزىك ئىك دوونە، ژ بەر ھەرسىن زى خوداۋەندى ئىشنا كوۋخكى نە.

جھى ۋى ل دەفەرا قائىدىيا،

نىشانگەھا خەند خەندۆك ۋەك شىكەفتەكى يە دكەفئىتە ژوورىيا گوندى سىنا ل فونتارا چىاي، دىسان دكەفئىتە نىزىك بەرى بەدوكا و دارەكا تاۋكى دكەفئىتە د دەرىدا و بەرى بەر دەرگەھى شىكەفتى بىن ئەقەب كرىبە، د بىر و باۋەرتن ئىزدىباندا دەمى ئىشنا كوۋخكى زارۋكەكى دگرت قەستنا فى جھى پىرۋز دكەن و سى جاران ئەۋى زارۋكى دوئ ئەقەبى را دىبەن و دئىنن و بۇ خۇ دوعا زى دكەن ئەۋ زارۋك ژ ۋى كوۋخكى ساخ دىتەفە.

جھى ۋى ل دەفەرا دنا،

ۋەكو تەختەك يان بەرەكى مەزەنە بىن قولكرىبە دكەفئىتە باكوورى گوندى خىراقابىن نىزىكى رووبارى ژ دھۆك دەپتە سەر سكرى مووسل، نھا ئافى ئەف جھە گرتىبە ^{۱۴۸}.

بەرى بەدوكا:

نەھاتىبە زانىن كا ئەف نىشاننا كىز خاس و چاكى يە، تەنى ئىزدى ب گشتى و خەلكى دەفەرى ب تايبەت پىرۋزىيەك و رىز و بەھابەكى د دەنى، دەپتە ناسكرىن ب بەرى بە دوكا.

ھەلبەت ھەبووونا دختور و دەرمانا و دىتتا زانستىن جۇاروجۇر ل سەر ئىشنان بەرى خەلكىن زىن چەندى كىم كرىبە لى ھەنا نھا زى خەلكەك قەستنا فان جھان دكەن ^{۱۴۹}.

جھى ۋى ل دەفەرا دنا،

ئەف كانىبە دكەفئىتە گوندى رىبىبى و خەلكى دەفەرى ژبۇ چارەسەرىيا ئىشنا با قەست دكەنە بەر فىن كانىبى.

لاۋكى پىرا:

سولبەندى پىرا يان زى جارنا ئىزدى دىزىن لاۋكى پىرا ئىك ژ چىل ئۇجاخىن پىرانىن يە ئىك ژ خاسىن ئىشخادى يە و شىخادى كەرەم دگەل كرىبوو، ئافى ۋى ۋەك لاۋكى پىرا دگەلەك قەۋل و بەبىت و قەسىدا دا ھاتىبە، لى پسىن كىز چاكى خودىبە ئەف چەندە نە ھاتىبەزانىن ^{۱۴۷}.

جھى ۋى ل دەفەرا قائىدىيا،

ۋەكو كىلەكا بەرايە و ھەر رىقىنگەكى ئىزدى دەرا دىۋرىت لى تواف دىت. ئەف جھى پىرۋز ب (۳۰۰م) دكەفئىتە زىرىيا گوندى سىنا.

بابى ھوركا:

نە ھاتىبەزانىن كا كىبە، قەنجەكى خودى يە، خاسەكى شىخادىبە، قەلەندەرەكە؟ لى ژ ئاف و جھى ۋى دىارىت و خەلكى دەفەرى زى ھوسا دزانن كو مىرىن زارۋك ل بەر گۇردكەن كو زارۋك د كچكۋكن. بچوۋكن. ھۆركۋكن. ھورن لەۋا دىزىننى بابى ھوركا و ئىزدى رىزى لى دگىن.

جھى ۋى ل دەفەرا قائىدىيا،

بەرەكى مەزەنە و خويادىت كو ل دەمەكى ۋەكو شوورھەكى دۇر فى بەرى ھەبوۋىيە، دكەفئىتە زىرىيا گوندى سىنا نىزىك شەمسى پىرا و مىرىن زارۋك ل بەر گۇر دگىن و گۇرستان يا خويابە.

جھى وى ل دەفەرا قائىدىيا،

بەرەكى پېرۇزە دكەقىتە دەرى گەلىن كاتىن. ل جھەكى راست و بان ل ژوورىيا گوندى سىنا و ل دەمى توافا كەرەجال دەيتە گىران و بشتى زىەر ئاقدا كەرەجال دزقرن ل قى جھى تواف دىن و رىورەسمىن ئىشىكى زىەر قى بەرى دەست پىدكەن.

پىر بل:

ھەلبەت ژ ئاقى وى ديارە ژ چىنا پىرانىن بە و ئىكە ژ ھەر چل ئۇجاخىن پىرانىن. لى نەھاتىيە زانىن كا پىر بل پىر (بوال)، يان پىر (بوك) ە يان پىر (بوب) ە يانژى ئاقى وى (پىرل) ە. دئاف ئىزدىياندا دەيتە زانىن كو ئىكە ژ خاسىن شىخادى.

جھى وى ل دەفەرا قائىدىيا،

وھك كۆمەكا بەرايە دكەقىتە پەسارا چىيانى داكا راسەر گوندى خەرشەنيا و راسەر گەلىن كاتىن. دىسان دكەقىتە بەرامبەر قوبا عەقدى رەش و پىرافات ل ئالىين باشوورقە. خەلك لى تواف دىن و بۇ خوە دوغا ژى دكن و مچىور نېنە ھەنا كو ب دروستاھى خىزمەتا وى بېتەكەن.

شىخ بوغە:

شىخ بوغە يان شىخ بوخە ب ھەردو ئاقان دەيتەنافكەن. ژ ئاقى وى ديارە ئەف بابچاك ژ چىنا شىخايە لى د دوور ژىن و ژيارا وى و رۆلى وى دئىزدىياندا چ زانىبارى دەست مەنەكەتن.

جھى وى ل دەفەرا دئا،

ب شىنەيىن ھجرى چوارگۆشە بوو ل سەر رووبەرى (۳م × ۳م) ب بەران ئافاكىرى بوو. دكەتە سەرى رزدى ل باشوورى گوندى كەبەرتو و ب دووراتىيا (۲۰۰م)، خەفت كىلېن بەران دكەتە ئالىين رۇئافايى شىخ بوخە كو دگۆتنى نىشانگەھىن خەفت كورن پىرى. ئەف خەفت كىلېن بەرا ئەو ژى دكەتنە سەر بلنىيا رزدى. پىشتى حكۆمەتا بەعس عەرەب ل دەور و بەرن

گوندى كەبەرتوى نىشتەجىكەن ئەف جە ژى كەتن بەر نەمانى ^(۱۹۱).

شەخىن پىرى:

چ بەلكە ل بەر دەستىن مە نىن يان ژى ئەم ب سەرھەننەبووينە. لى ل گۆرەى ژندەرىن دەفۆكى دەيتەزانىن كو ئافرەتەكا ئىزدى خودى و شىخادى ل سەر دەمى شىخادىن دووى كەرەم دگەل كرىوو و مالاوئى ل (باب الحراق) ل مووسلى بوو. خەفت كورن عەكىد و مىرخاس ھەبوون. خودى و شىخادى سعود و قەوەت دابووئى و ل دەمى پاشايى مووسل بەدەردىن لوئلوئى فەرمانا كوشتەنا شىخ ھەسەن دەرانى. پىرى دگۆتە كورن خوە شىرى من ل وە نەيىن ھەلال بت ئەگەر ھوون ژى دژى بەدەردىن رانەين. دىئىن ھەرخەفت كورن پىرى بەرسىنگا برىارىن پاشاي كرتن و شەر دگەل لەشكەرى وى كر و گەلەك ژ لەشكەرىن وى كوشتن ھەنا كو ھەر خەفت ھاتنە كوشتن پىخەمەت ئىزدىياتى. ھەلبەت ل با شىخادى ئاشكەرا بوو كو خەفت كورن پىرى ھاتنەكوشتن لەو شىخادى فەرواردا كو ل بەر دەرگەھى مىر ل لالىش نىشانانا خەفت كورن پىرى ھەبت و چرايىن وان دگەل چرايىن پىرۇزى لالىشى بېتە ھلكەن. ئەقچا بۇچوون سەر قى جھىن پىرۇز ھەنە كو ئىك ژفان جھان يى پىرى بت و يى دن خەفت كورن پىرى بن ^(۱۹۱).

جھى وى ل دەفەرا دئا،

ئەف جھىن پىرۇز دكەقنە راسەر گوندىن زەينىا ل دەفەرا دوپانى ئالىين باكوررى گوندى. ب شىنەيى بازنەيى ھەر دو ب نەنشت ئىك ھاتنەئافاكەن ب بەران و فەرشىن گىچى و دەمى خەلك دىەررا دەرىاس دىن ولى تواف دىن.

پىر خەلىل:

ھەلبەت چ بەلكە ل بەر دەستىن ئەم بزانن ئەف قەنجى خودى كىيە. ژكېژ بىنەمالا پىرانىيە، پىشتى

ماوھىي ژباھ.

جھى وى ل گوندى وشتىيانى:

جھى وى دكەقىتە ئافارى گوندى وشتىيانى نەنشت جادا گىشتى ئەوا كۆمەلگەھا شاربا و باغەدرى ب ھەقرەگىرندەت. ب خوە قوب بووھ لى د فرمانەكىدا ھاتىبە ھەرفاندن، نھا ژى دەرگەھى قوبى يىن خويابە و جارا ديوارتن وى ديارن لى زنجى قوبى ھەمى ھاتىبەخوار ژ ئەنجامىن ھەرفاندن و گۆرستانەك مەزن و كەقن ل دۆر و بەرىن قوبى ھەبە.

پىر بۇب:

ئىكە ژ ھەرچل ئۇجاخىن پىرانىيى كو خودى و شىخادى كەرەم دگەل كىرۋو، خاسەكى شىخادى يە و بووھ ئىختىيارى بەحزانى و ئاقى وى دىمشوورا خەتى پىسى دا ھاتىبە پىر بوبى بەحزانى و پىرى ئىلا رەشكايە.

جھى وى ل دھەرا قائىدىا:

دەكو ھىركەك بە دكەقىتە قونتارا چىابىن سىنا ل ئالىيى رۇزئاقا و راسەرى گوندى سىنا.

دەھەدى جىدار:

ژ بىنەمالا شىشمسە، ل كۆرەيى بىروباوھرىن ئىزدىيان ئىختىيارى سورا موخقىنى يى ھەر ھەفت بابىن جىنايە^{۱۵۳}.

جھى وى ل دھەرا دنا:

ب شىنوھىي ئاقدى ھاتىبوو ئاڧاكرن، ل سەر رووبەرى (۳ × ۳) ل نىزىكى كرى تاسى لەكلەك ب دووراتبىا (۵۰۰م) ل گوندى خانكا كەقن، سەر رىكا ھەيىنگا ەمەر دەلا، دىسا دكەتە بەرامبەرى گوندى چەم جزنى، دىسان ب دووراتبىا (۵كم) ژ گوندى خانكى، لى پىشتى ئاڧاكرنا سكرى مووسل ئەف جھى پىرۇز ژى كەفتە دىن ئاقى دا، لى د رىنورەسمەك ژ ھەزى دا دەرچكا وى راكرن و ل ئاقارى گوندى زەينىا ئەف مەزار ب ئاوابى قوب ھاتە ئاڧاكرن^{۱۵۴}.

چەندىن پىرسىيار مە ژ قەولپىز و خەلكىن دھەرى كرىن ديار بوو كو پىر خەلىل پىسى بىنەمالەكا پىرانى يە و دەروپىشمەكى خودى ناس بوو، خودى كەرەم دگەل كىرۋو، ھەتا سالىن ھەشتىيان جھى وى يى پىرۇز دەكو ھىرەكى بوو ب فرەھىيا (۳- ۴م) ب شىنوھىن بازىھىي، ب ھىشكەبەران ھاتىبوو لىكرن، پاشان قوبەك ل سەر جھى وى ھاتىبە ئاڧاكرن، سالا (۱۹۸۷) ئ ئەف قوب ژى يىن بەھر نەبوو ژ ھەرفاندنى ب دەستى رۇتما بەغىس، پىشتى سەرھلدانى جارىكا دن شوورھەكا بازىھىي دۆرى پاشماوھىي قوبا وى يا ھەرفاندى ب بەران لىكرن^{۱۵۱}.

جھى وى ل دھەرا دنا:

ئەف جە دكەقىتە گوندى سۇركا دناڧ زەقىەكى دال ئالىيى باكوورى گوندى و گۆرستانەك كەقن ل دۆر و بەرىن قى جھى پىرۇز ھەبە، نھا ژى خەلكىن گوند مرىن خوەيىن زارۇك بەر گۆر دكەن.

پىر شىرى:

ھەلبەت ژ ئاقى وى يى ديارە ژ چىنا پىرايە، ئانكو ئىكە ژ ھەرچل ئۇجاخىن پىرانىيى، لى زاتىيارى دۆر ژىن و ژارا وى و رۇلى وى د ئىزدىياتىن دا دەست مە نەكەتنە^{۱۵۲}.

جھى وى ل دھەرا قائىدىا:

ئەف جە دكەقىتە ئالىيى رۇزئاقى گوندى كەلەبەدرى، دناڧبەرا گوندى كەلەبەدرى و گوندى زاوا، دەك شوورھى يە ب شىنوھىن بازىھىي ب ھىشكە بەران يى ئاڧاكرى، گۆرستانەك كەلەك كەقن دكەقىتە دۆر قى جھى، لى مخابن خەلكىن نە ئىزدى بەرىن جھى وى راكرن و ئىدى پووتە يى نە ھاتەدان.

پىرى ب خەلات:

ئىكە ژ ئۇجاخىن پىرانىيى و ژ ئاقى وى يا ديارە كو خودى كەرم و خەلات دابوونى و ئىك ژ قەنجىن خودى يە، لى ج بەلكە نىنن كا ئەم بزانىن يى كى يە و كىز

توفاا وي

سالانە ل وھزى بۇھارنى رتورەسىمى، توفاا وي دەيتنە گىران و خەلكن دەقەرى قەسنا توفاا وي دكەن.

ئالوبەكر

ئىكە ز ئۇجاخىن پىرانىي، ئافى وي ئالە پىسى بەكرە، ئىك ز خاس و قەلەندەرى شىخادى و خوەدى و شىخادى كەرەم دگەل كرىوو.

جھى وي ل دەقەرا دنا

جھى وي دكەقەتە گوندى رىبىيى ب شىئوھىن ھەقىشىيەكى بچووك بىن بازنەيى ھاتىيە ئافاكرن.

شىخ بل

ل يەيى بىروباوھرىن ئىزدىيان شىخ بل نامادىنە، ز جىنا شىخىن شەمسايە و پىسى شىخ شەمسە، و ئىكە ز خاس و چاكىن شىخادى، ئافى وي دگەلەك قەول و بەيت و قەسىدەيان دا ھاتىيە و دىئىنى شىخ بل بان شىخە و بلا. دەما شىخادى ب پەيضا خوە يا شىرىن گۆتى.

شىخە و بلا

خوەزىا وي دەرمانى دلا¹⁰⁰

دىسان دەيتنە زانىن كو شىخ بل خوداوەندى ئىشا زكى يە. ھەتا نھا زى بابى گاڤان كو پلەيەكا دىنى يە د ئىزدىياتىي دا دىت ز بنەمالا شىخىن نامادىنا بت.

جھى وي ل دەقەرا قايدىيا

ب شىئوھىن ھەقىشىيەكى بچووك و بازنەيى و ب بەران ھاتىيە ئافاكرن، دكەقەتە دنافا گوندى شارىادا ل ئالىيى باكوور¹⁰¹.

ستيا ئىسى

ماكا شىخادى يە، خودى كەرەمەك مەزن دابوويى و دىئىنى، ستيا ئىس بان ست ئىس، ز بەر كو زەكە روومەت مەزن و بلند و قەدرگران بوو.

جھى وي ل دەقەرا قايدىيا

خەلكن دەقەرى دىئىنە قى جھى دارا ستيا ئىس ۋەكو شوورھەكى يە و ب بەران ب شىئوھەكى بازنەيى ھاتىيەئافاكرن، لى ل قى داويى زوورەك ل سەر وي جھى ھاتە ئافاكرن و گۆرستانەك مەزن و كەفن دكەقەتە دەوربەرىن پىرۇز و نھا زى خەلكن گوندى شارىا مرىن خوە ل بەر قى جھى گۆر دكەن¹⁰⁷.

نەرھەنگۆك

۱- مەرەبى، پلەيەكا دىنيە و ز ھەرسى چىنا دىن مەرەبى ۋەكو چىنا شىخا چىنا پىرا چىنا مرىدا چىنا شىخا، شىخو بەكر، شىخ مەھمەدى باتى. چىنا پىرا، ئومر خالا، ھىسن مەمان، ھاجىال، موھمەدى بۇز.

چىنا مرىدا، تەنى ئۇجاخەك دۈنە كو دىئىنى فەقىرى ب خەرقە.

۲- چرا، فتىلەكە ز پەمبۇ دەيتنە چىكرن و ب زەيتى و ل ھەمى ئىقارن چوارشەما و ئەينىيا بەر قوب و ئاقد و ئىشاگەھىن خاس و باب چاكا و ل مالىن خودان ئۇجاخ ل بەر ستىركىن خودانان دەيتنە ھەلكرن ب دەستى مجبورا ئەقەزى رامانا وي چەندى ديار دكەت كو ھەلكرنا قان چرايان زىندى و ھەبوونا خاس و باب چاكا يە و بىرئانىنا وانە و ھىقى و داخواز زوان خاسان دكەن داکو ئەو خاس ل ديوانا خودى دوعاينى وان قەبول بكمى.

۳- نىشانگەھ، ئەو جھى ھاتى نىشانكرن بۇ خاسەكى ل دەمەكى سەرا وي جھى دابە

۴- ھەجرەك، گەلەك ز وان ب شىئوھىن بازنەيى ب بەران ھاتىنەئافاكرن و گەلەك ب شىئوھىن چوارگوشى ھاتنەئافاكرن و بەلكو بلندىيا وان نەگەلەكە و گەلەك ز قان ھەجركان گۆر تىدانە و ھەجرەك ل دۆر قى گۆرى بان ل دۆر قى جھى ھاتىنە دانان داکو كەس ب پىيان ئىزىكى وي جھى پىرۇز نەبت و ئەو ھەجرەك بۇ خاسەكى بان قەنجەكى خودى

دزفرت.

۵- ھەقىشى: ب شىۋەبەكى بازىئەبى ھاتىبەئافاكرن و بىن مەزىنە ۋەكى ھەقىشىن مەمى شىمان ل كۆمەلگەھا خانكى و جارنا ئى ھەقىشى بۇ پەزى دەپتە بكارئىنان.

۶- تواف: بىرەۋەرىتت خاس و باب چاكانە و رىۋەسىمىن ئايبەت ل رۇژىن توافا دەپتەگىران كو گوھورىنا پەرىن ھىلىلى و سواركرنا پەرىا و چىكرنا سمانى ديسان تواف بون و خوە تەۋادىن بۇ بەر دەرچكىن نىشانىگەھىن وان خاسا و ھىقى و داخۋازىنە.

۷- ئوغلەمە: ئىزىدى دىژىنى ھەلكەفت و جەژىن خاسا ئوغلەمە ۋەكى تواف و جەژىن و داۋەنەبى و سۈۋندى پىن دىخۆن و دىژىن ب قىن ئوغلەما خاسا ئانكو بقى رۇزا پىرۇز.

۸- سىمات: زادەكى ئايبەتە مجىۋرىن خاسا ل رۇژىن جەژىن و ھەلكەفتان چىدكەن، پىكدەپت ژ دانى قوناي و زەپت وگوشتى نەدراۋى خاسى پى سەمات ل رۇزا ھەلكەفتا ۋى ھانى چىكرن و نەۋ خەلكىن ئامادەبۈۋى ل ۋى جەھى دقپت ژ ۋى سەماتى تام بكتە و بخۆت ژبەرگو پىرۇزىبەك پىن دەپتە دان.

۹- خاس: كەسىن ئايبەتن ل با خودى. قەنجىن خودىنە.

۱۰- مجىۋر: كەسەكە. مەرۇفەكە ۋەكى

خلمەتكارەكى رادىت ب خزمەتا جەھى خاسەكى و ھەلكرنا چراپىن ۋى خاسى ل رۇزا چۋارشەمب و ئەبىبىا و گۇتتا دوعا و دروزا ل رۇژىن جەژىن و ھەلكەفتان ل بەر دەرچكا ۋى خاسى.

۱۱- بابچاك: كەسانىن ئۆلىنە و چاكىن خودىنە، قەنجىن خودىنە.

۱۲- قەلەندەر: كەسانىن ئۆلىنە و خوە بۇ عىبادتى و رىبا خودى شكاندەنە، پىن خوە دۇركىن ژ خۇشى و لەقزەتىن دنى.

۱۳- زىۋ: جەپىن پىرۇزىن دىژىدىياتى دا، ئاقىن وان د دروزا خاسادا ھاتىبە ل پىن لالاش و مەھدەرى دەپن و نىشانىن خاس و ھەمى بابچاكا لى ھەنە وئىزدىيان حەفت زىۋ ھەنە.

۱۴- قوب: ئىكە ژ جەپىن پىرۇزىن ئىزدىيان كو ژ ھەشت پىنگھاتىبە پىكدەپت، ھەر پىنگھاتىبەكى قەلسەفا خۇ يا ئايبەت ب ئايىنى ئىزدىيان و سىرۇشتى قە ھەبە. ۋەكو چۋارگوشا بىيات، ھەشت لايەن، شىۋەبى بازىئەبى، زەنجىن قوبى، تارى رۇژى...ھتە.

۱۵- توبەرك، ئاخ، خۋەلى، توربە: ھىدەكا ئاخىبە مجىۋر ل بەر دەرچكىن خاسا رادكن و ددەنە خەلكەكى ل دەمى قەست دكەنە وان جەپىن پىرۇز ب مەرەما ھىقى و داخۋازىيا و ساخىۋون ژ ئىشان.

زىدەر:

۱. داۋد مراد ختارى، مەبد لالاش و المراسىم الدينىة الابزىدىية، بغداد ۲۰۱۱.
۲. كوفاڭ رىسان حسن بەستامى (كوفاڭ خانكى) ژ سۋىفزمە ئىزدىيان بازىدى بەستامى، ژەشمانىن دەستەيا بلندا بىنگەھى لالاش-۲۷ چاپا ئىكىن ۲۰۱۴.
۳. رىسان حسن جندى ۋەركىزان ژ عەرەبى كوفاڭ خانكى، بازىدى بەستامى پى ئىختىار ل جەم ئىزدىيان چلپا ئىكىن ۲۰۱۳.
۴. سەيد خەلىل عەسكەر، شىكەستىپىن پەرىستگەھا لالاش بابا چلۋىش ۋەك نمۈنە، ژ ۋەشمانىن رىقەبەرىا گىشتى يا كاروبارىن ئىزدىيان، ۲۰۱۱.
۵. عزالدىن سالىم باقىسرى، مەرگەھ من منشورات مركز لالاش الثقافى و الاجتماعى-دھوك، ۲۰۰۲.
۶. جەسۇ ھورىمى، پەرىستگەھا لالاش، دھوك-كوردەستان، ۲۰۰۰.

ھەبوونا مەسىھىيان ل دەقەرا دھۆكى

ياساناس: نەفرام فەزىل نەلبەھرو
 ۋەرگىران: خاندە سالج

سەدسالىيا ئىكىن و دەسنىپىكا سەدسالىيا دووئى زايىنى ل دوووف ھىزوبىرىن كەنىسىن و نقىسەرتىن وئى يا بەلاقبىۋى و ل دوووف ھىزوبىرىن رۇژھەلاتناس و زانايىن ئەۋرۋىيى كۆ د ئايبەتمەند ب زمانىن سىرئانى فە ئەو ل سەدسالىيا سىن بى بەلاقبىۋى^(۱) يا ئەم دىيىن كۆ نقىسەرتىن ژانناما شەھىدىن رۇژھەلاتى ئامازئ دەنە وئ چەندئ كۆ مەسىھىيى يىن تووشى تەپەسەرىيا چىلىنى بووئىن كۆ فارسان ل سەرەتاييا سالا (۳۳۹ زايىنى) دەستىپىكىرى و ل سالا (۳۷۹ زايىنى) ب دووماھى ھاتى، و شەھىدى (تەۋبائى) مارايت ئالاھايىن نۆھەدرى دەمى ل سالا (۳۷۱) گرتىن ژىئى وئ شىنىست سال بوون و ئەو بخۇ شەمماشە بوو، ھەرۋەسان خويندكارەك ژى بوو ل خواندنگەھەكا ب ئاف و دەنگ ل نۆھەدرا و پىشتى دادگەھكرنەكىن حوكمى سىنداردەئانى كەتە سەر و ئىنانە باژىركىن وئ نۆھەدرا (دەقەرا دستجرد - جەھن دھۆكا نوئى) و مەسىھىيى نەچاركرن بەرىاران بكەن^(۲) ئەفە بەلكەپە كۆ مەسىھىيى ب كىماسى بەرى سەدسالىيا سىن بىن زايىنى ل دھۆكى ھەبوون چۈنكى ئىت ئالاھايىن نۆھەدرى بىن ل سالا (۳۱۵ زايىنى) ژخىزانەكامەسىھىيى ژدايكبىۋى، سەرەراي قى چەندئ ژندەرتىن دىرۋكى وئ چەندئ پىشتراست دكەن كۆ دەقەرا مەلئائى^(۳)

دەقەرا (نۆھەدرا - دھۆك) دىرۋكەكا كەفن ھەپە، پەرتووكىن دىرۋكى ديار دكەن كۆ ئەو دەقەر دئاف ئىمېراتورىيا ئاشوورى دابوو، ب بەلكەپە ھەبوونا پەيكەر و شوينوارىن ئاشوورى و فەدىتتا گەئەك پارچىن شوينوارىن كەفن ل دەقەرتىن جودايىن دھۆكى و دىبىت دپاشەرۋى دا ئەگەر لاپەنىن ئايبەتمەند و نەمازە رنقەبەرىيا شوينواران بخۇ ب كارىن فەكۆلىن و ئىگەرىنانان رابىت دئ گەلەك ژ شوينوارىن دى يىن پىر بھا كۆ د ئاف ئاخا نۆھەدرا د قەشارتى ھىنە دىتن و ئەف چەندە ژى نە مولكى كەسەكەنە، بەلكى مولكى شارستانىيەنا وئ مرۇقايەتىن يە كۆ ل ۋەلاتى دۇلا ئاقبەرا دو رووباراندا پەيداۋىۋى و دقۇت ژ لايىن رىكخراۋىن ئايبەتمەندقە ۋەكى كەلەپۇرىن جىھانى بىنە دەستىبىشانكرن.

مەسىھىيەت ھەر ژ سەدسالىيا ئىكىن ل دەقەرا دھۆكى بىن بەرىبەلاقبىۋى، ئەگەر ئەم بچىنە د ئاف پەرتووكىن دىرۋكى دا دئ بۇ مە گەلەك پىزانىن پىر بھا ديارىن وئ چەندئ پىشتراستدكەن كۆ مەسىھىيەت ھەر ژ سەدسالىيا ئىكىن زايىنى بىن گەھشتىيە دەقەرى دا و بىت نۆھەدرا ئافەندەكا مەسىھىيىيا يا گىرنگ بوو، ل دوووف گۇتتا نقىسەرى (مەسىھىيەت ل كوردستانى ل دووماھىيا

۱۰۰ خىزانىن مەسىھى ل تاخىن (براھەتى- سۇرايى، بازارى، گرى باسنى) د ئاكنجىنە.

۷۰ خىزانىن جوى ل تاخىن (براھەتى و گرى باسنى) د ئاكنجىنە.

ھەژمارا خەلكنى باژىرى دەھكى د وى دەمى دا نىزىكى (۲۴۰۰ - ۲۰۰۰) كەسان بوون و نامارا سالا (۱۹۴۷) ئى نامازى ددەتە وى چەندى كو ھەژمارا مەسىھىن ل تاخى (نصارى- سۇرايى) (۷۴۲) كەسن و نامارا سالا (۱۹۵۷) ئى ھەژمارا وان (۸۱۳) كەس بوون و ل نامارا سالا (۱۹۷۷) ئى ھەژمارا وان گەھشتە (۱۵۴۳) كەسان، ھەر وەسان نامارا سالا (۱۹۷۷) ئى دەستىشان دكەت كو ھەژمارا ئاقاھىن ئاكنجىبوونى ل تاخى (۱۴۷) ئاقاھىنە و ھەژمارا خىزانان (۲۴۲) خىزانى.^{۱۸}

ھەژى گۈتنى يە كو ئەف نامارن ل سەرى نامازە پى ھاتىيەدان ب تىن د تايەت بوون ب وان مەسىھىن ل تاخى سۇرايى (براھەتى) دژان، چونكى ھندە مەسىھى ل ھندە تاخىن دى ژى، مينا تاخى گرى باسنى و تاخى شىلىن ھەبوون، دىرۇكنقىسى عىراقى اعبدولرەزاق ئەلحوسەينى) دىزىت، (ھەژمارا خەلكنى دەھكى ل سالا (۱۹۴۷) ئى نىزىكى ۳۵۰۰ كەسان بوون، ئوسىكىن وان كورد بوون و سىنكەك مەسىھى بوون)^{۱۹}.

ھەژى گۈتنى يە كو ھاتنا مەسىھىن بۇ دەھەرا دەھكى ھەر ژ سەدسالىن ئىكىن يىن زايىنى ل سەر دەستىن پەيامبەران ژ وانان (مار تومايىن پەيامبەر) و (مار ئەدى) و (مار مارى)، ھۆبەك بوو بۇ بەلاقىوونا دىرىن مەسىھىن ل دەھەرى ب رەنگەكى بەرفرەھ لى پىرىيا وان تووشى كاقلىكرن بوون ل سەر دەستىن فارس و ئوسمانىيان و مەسىھىت يا شىياى خۇ ل بەرامبەر فان ھىرشان رابگىرت و پىشتى ھىنگى ئەو حوكمەتىن ل دووف ھاتىن و ھەتا ئەفرۇ پويىتە يىن پىن داين، و نھو ھەژمارا دىرىن مەسىھىيان ل پارىزگەھا دەھكى ب ھەمى تا و رىيازىن خۇفە دگەھنە نىزىكى (۱۰۸) كەنىسەيىن مەزىن و بچويك و ئەو د بەرەلاقەنە ل دەھكى و گوندىن سەر ب پارىزگەھى فە و نھو ھارىكارى و پالپىشتى ژلايى حوكمەتا ھەرتىمى فە دىركا رىفەبەرىيا ئەوقاف و كاروبارىن مەسىھىيان ل ھەرتىمى بۇ دەھىتەكرن، ھەر

بارەگايىن كورسىيا ئسقىفى بوو و (گوندى مغلئا - مغلئايا بوو ئاقەندا كەرتى بانوھەدرا ... و ناخى ئوسقىمىن وان ب كىماسى ھەر ژ سالا ۱۰۴۱ زايىنى و ھەتا سالا ۲۱۵ زايىنى د تووماركرىنە^{۲۰}).

خەلكنى دەھكى يىن كەفن ل سەر دەستى قەشە گورگىس كورى يوحانايىن ئەلقوشى و ب ھارىكارىيا شاندى (الابا) دومىكى كو (الاب ايبولدو صولدىنى) ب رىفەدەر و بووینە كاسولىك، پىشتى كو ھەمى ل سەر رىبازا نىستورىيا بوون كو وى دەمى ل دەھەرى يا بەرەلاقىوو.

ل سالا (۱۷۵۳) ئى مەتران عەمانوئىل بايە سەرەدانا دەھەرى كر و ژ وى ژى دەھكى و نامازى ددەتە وى چەندى كو (۳۰) خىزانىن كلدانىن كاسولىك لى ھەنە و دىرەكا تايەت ب وانفە ھەمە كو كاهنەك ب خىزمەتا وى رادىت^{۲۱}.

دىسان (گەرۇكى فەرەنسى رىتر دىزىت ھەژمارا خىزانىن مەسىھىن كاسولىك ل دەھكى ل سالا (۱۷۴۷) ئى نىزىكى ۳۰ خىزانان)^{۲۲}.

ل نامارەكا ئەبەرەشبا كلدانى كو رەھمەتى ئەلخورى يوسف تىنكچى ل سالا (۱۹۱۳) ئى پىن رابووى، نامازى ددەتە وى چەندى كو ھەژمارا مەسىھىيان ل دەھكى د گەھنە (۳۵۰) كەسان و ھەمى ژى كلدانىن كاسولىك و زمانى وان كلدانىيە و دو كاهن و كەنىسەك و خواندنگەھەك لى ھەنە. د نامارەكا دى دا كو كەنىسا كلدانى ل سالا (۱۹۵۰) ئى پىن رابووى، نامازى ددەتە وى چەندى كو ھەژمارا كلدانىيان ل دەھكى دگەھنە (۵۲۰) كەسان و وان دو قەشە و كەنىسەك ھەنە^{۲۳}.

ل دەستىكا سەدسالىيا بىستى ب سەدان خىزانىن ناسورىان گوندىن خۇ ل تركىيا بەردان و ھاتنە دەھكى و ل سەر گەلەك گوند و دەھەرىن دەھكى بەلاقەبوون، ژ وانان بۇ نەوونە تاخى سۇرايى (براھەتى) و تاخى (گرى باسنى) و تاخى (شىلىن)، (و نامارەك نامازى ددەتە وى چەندى كو ھەژمارا خىزانان ل سالىن سىھان ژ چەرخى بوورى د باژىرى دەھكى دا نىزىكى (۴۲۰) خىزانانە و د بەلاقەكرىنە ل سەر شەش تاخان ب فى رەنگى:

۲۵۰ خىزانىن موسلمان ل تاخىن (شىخ محەمەد، بازارى *، شىلىن، سەراي) دئاكنجىنە.

۱- كەنىسا (انتقال يا مريمم العذراء) يا كلدانىيان،

رووبارى دھۆكى و ل وئىرى بېچەكى بلىند دەيت و تا نھو
 زى ھىدەك ژوان خانىيىن ل دەقەرا كەندالى يىن ماين
 و گەلەك د كەقنن و تاخى سۇرايى ژ تاخىن كەقنن
 ئاكنجىبوونى يە ل دھۆكى و دەھاشم خوزەبىر
 الجنابى وئ چەندى پشتراستدكەت و دىئىت: تاخى
 برايتى (ژكەقننرىن تاخىن بائىرى يە و ھەژمارا خانىيىن
 ئاكنجىبوونى ل دووفا ئامارىن موختارىن تاخى ل سالا
 (۱۹۸۵) ئى نىزىكى ۳۰۰ خانىيانە و ل دووفا شىواوزىن
 ئاقاھىيىن كەقن ل لايى يىن رۇژھەلاتى ل جھەكى
 بلىند - مەبەست ژئ كەندالايە- ھەقەركىن د گەل
 ئاستى تاخى يىن نزم ل لايىن وئ يىن رۇژئاقابى و
 باشوور و باكوور يىن ھاتىنە ئافاكرىن و ئەو جھ-
 دكەقننە ھىدافى جھەكى نزمى چىيى ژ رووبار و
 باغچىن دھۆكى.

ئەف تاخە ھەنا دەستپىنكا سالىن جەفتيان ژ
 سەدسالىيا بوورى ب ئاقى تاخى (ئىصارى - فەلا) د
 ھاتە نىاسىن و ئەف ئاقە ب فەرمى ل سەر ھاتىيە
 دانان. و پىشتى دھۆك ل ۱۹۶۹/۵/۲۷ ئى بوويە پارىزگەھ
 و د دووفا پىنگھاتنا ل (ئادارا ۱۹۷۰ ئى ھاتىيە

وھسان مەسىحى پىورەسەمىن خۇ يىن ئايىنى ئازادانە
 دگىن، و ب ئاشتى و نەھامى د ھەرىما كوردستانا
 خۇشنىقى دا دژىن.
 ل قىرە ئەم دگەھىنە ئارمانجەكى كو
 مەسىحىيەت ل سەدسالىيا ئىكى يىن زايىنى ل
 دەقەرا دھۆكى يىن بەلاقبووى و گەلەك ژئەرىن
 دىرۆكى وئ چەندى پشتراست دكەن كو مەسىحى
 د كەقندا ل دھۆكى ھەبوويىنە، و يىن شىيىن خۇ
 دگەل وان مللەتىن ھاتىنە دھۆكى ب گونجىنن و ب
 نەھامى و ھارىكارى و گىانى لىبوورىن ب ھەقرا بژىن.

تاخى سۇرايى (ئىصارى - برايتى)

كورتىيەك ل سەر جھە و دىرۆكا وئ:

تاخى سۇرايى - مەبەست ژئ مەسىحى نە -
 د كەقننە وئ دەقەرا ھەنا ئاستەكى نزم (ھەقەبەر
 دگەل تاخ و رەندەكىن دى) ل لايى رۇژھەلاتى ژ رووبارى
 دھۆكى، و پاشى بۇ لايى رۇژھەلاتىقە و دگەلدا بۇ
 لايى باشوورئ رۇژھەلاتى ل وئ جھى ب (كەندال)
 دھىننە نىاسن دچىت، كو دكەقننە ھىدافى باغ و

پاراسىتىيە... و كەنىسا مريم العذراء ل سالين شىنستان پەرتووكخانەكا گىرنگ ھەبوو، پىنگھاتى بوو ژ (۵۰) بەرگان، يا ژ ھەمىيان كەفتنر دىرۇكا وئ قەدگەرىنتەقە سالا (۱۷۴۱)ئى، ھەر وەسان دەمەكى دەستنىشان كرى دا، دەستنىقسىن كەنىسا مار زەبا ل مەلئايا دناق خۇدا د گىرت، ژ وانان دەستنىقسا رىبازا ئنجىلن (طقس الانجىل) يا ناقدار كو ب خوشنىقسىيا (اسطرنجىلى) ھاتىيە نقىسىن^{۱۱۱}.

سەبارەت وئ كەنىسا ل سالا (۱۸۵۰)ئى ھاتىيە ئافاكرن، كو ھەنا نھو ھندەك ژى ماى و دكەقىتە مەيدانكا كەنىسا انتقال يا نھو، ھىشتا كىفائىن (المذبح) سەرەكى و ھەردوو (مذبح)ئىن رەخا ل بەرچاف دىبارن و ل سالا (۱۹۴۸)ئى دچاخى مەتران (مار بوھنا نىسان) و دەمى خزمەتا (الاب الخورى يوسف بەھرو) خزمەتا وئ دكر، ئەو كەنىسە ژ لاپى خەلكى دھۆكى و ل سەر درافىن خۇ يىن ئايبەت ھاتىيە نوپزەنكرن و بەرفرەھكرن.

ل سالا (۱۹۷۷)ئى دەمى رەحمەتى (اب ئوغسطين صادق دھۆكى) خزمەتا وئ دكر ھندە دىوارىن وئ بىن ژ نافدا و ژ دەرقە و دگەل بانى وئ نوپزەنكرنەقە و ئەردى وئ ب بەرى مەرەرى ھاتە رالىخستىن و ھىشتا ئەو كەنىسە يا ديارە و د كەقىتە لاپى رۇژھەلاتى ژ پرا شۇرش و ل رۇژىن ئايبەت و د ھندە ھەلكەفتاندا نقىز ئىدا دھىنە كرىن، و گەلەك قەشەن خزمەتا وئ يا كرى، ئەم شىايىن ئاقىن ئەوین ھەر ژ ئاقەرسانا سەدسالىيا نۆزدى خزمەت لىن كرىن بىياسىن، كو ئەو ئاق ژ تۇمارا (عماد الطنىسە) كو ل سالا (۱۸۷۵)ئى دەست ب قەكرنا وئ كرىن ھاتىنە وەرگىرتن و ژ گىرنگىرتىن ئاقىن قەشىن دھۆكى ئەقىن ل خوارى دياركرىنە.

الاب ھەنا ئىسحاق ئەلىروى، الاب يوسف مىخو دھۆكى، ئەلخورى يوسف بەھرو، قەشە شلىمىون دھۆكى، قەشە ئوغسطين سادق، قەشە بەعقوب ئەلنەجار، قەشە يوسف ياقو توما ھەنا بەدى، دىسان ھندەك قەشىن دى خزمەتا وان يا كرى، ژ وانان ئەلخورى ھەنا پولس مەرغوس و قەشە قەرەنسىس

راگەھاندن، ئاقى تاخى بۇ براپەتى كو تا نھو ژى ھەر ئەو ئاق ماپە، ھەر چەند نھو كىم خانى لى ماپە و خانىين وئ ھەتا دەستىنكا سالىن ھەفتان ل رەخ و روىن كەنىسەئى بوون، لى ژ بەر قەكرنا جەھدان دەستىنكا سالىن ھەفتان و گوھورنا دىزابنا باژىرى، دەست ب سەرداگىرتنا پىرىيا خانىين تاخى و خىزانىن مەسىحى ل سەر تاخىن جوداين باژىرى بەلاقەبوون و ب تىن چەند خانىين كىم ژى ماپە.

جھىن ديار و بەرنىاس ل تاخى:

ژ ديارترىن ئەو جھىن بەرنىاس كو ل تاخى ھەبوون ئەقەنە:

۱- كەنىسا (انتقال يا مريم العذراء) يا كىلدانىيان، ئەقە كەنىسە تا نھو يا بەرچاقە.

چونكى مەسىحى ل پىش سەدسالىيا چوارى ل قى گوندى ھەبوون ئەقە وئ چەندى دگەھىنت كو وان كەنىسەك ھەبوويە، لى ئەم د پىشتراست نىنن كا كەنگى بەكەم كەنىسە ل دھۆكى ھاتىيە ئافاكرن ژ بلى ئەوا ب ئاقى مار گورگىس ھاتى، كو د پەراوتزا دەستنىقسا ئنجىلەكا نقىسى دا ل جزىرا بۇتان دا ھاتى، كو ب دەستى قەشە ئەوراھا ھاتىيە نقىسىن و جھى وئ ل سالا (۱۵۹۹)ئى دكەتە بەرامبەرى مزگەفتا (جامعا) مەزن، دىسان ئاقى كەنىسەكا دى ل دھۆكى ب ئاقى (مريم العذراء) يى ھاتى، كو ل سالا ۱۲۵۰ئى دكەتە جھى كەنىسا (انتقال) يا نھو، و ل سالا (۱۸۵۰)ئى مەسىحىيان كەنىسا دھۆك ئافاكرن^{۱۱۱}.

باژىرى دھۆكى پىشكەك بوو ژ كەرتى بەرفرەھى ئايىنىن بەرنىاس ب ئاقى (بنوھدرا) و ل ژىر دەستەلاتا ئوسفيا مەلئايا بوو كو د كەقىتە نىزىكى دھۆكى، و دو كەنىسە لى ھەبوون، ئەو ژى ب ئاقىن كەنىسا (القدىس جورج)، كو مەبەست ژى كەنىسا مار گورگىسە و كەنىسا (مريم العذراء)، كو گەلەكاب ئاق و دەنگ و كەقتە و دەستنىقسا (ھەكسامىرون) يا پىرىيا ھەبوو، كو دىرۇكا وئ قەدگەرىنتەقە سالا (۱۷۰۱)ئى و تا نھو يا ل باژىرى كامبرىدج ل برىتانىيا

ھەشتىيان ماھوو و بۇ كارىن ئاكنجىبوونى د ھاتە يكارھىنان و پىشتى ھىنگى بۇ مولكن خەلكى.
د- خواندنگەھا الظاهره يا ئەھلى يا كلدانىيان،
كو ئافاھىن وئ ل سالا (۱۹۵۷)ئى ھاتىيە ئافاكرن و
پىشتى ھىنگى بۇ بارەگاين يانا ئوھەدرا يا كۇمەلايەتى
و مولكن وئ ئافاھى بىن وھفا كەنىسا كلدانىيا
دھۆكى يە.

خواندنگەھا الظاهره يا ئەھلى يا كلدانىيان
دھىتە ھەژمارتن يەكەم خواندنگەھا ئەھلى كو ل
بازىرى دھۆكى و ب تاييەت ل ناخى سۇراين ھاتىيە
فەكرن و ھەتا فى دەمى چ خواندنگەھىن ئەھلى
بىن فەرمى نەبوون، ل سالا (۱۹۳۱)ئى، ئەلخورى
يوسف بەھرو داخوارەك پىشكىشى وھزارەتا زانىارى
التمعارف - نھو وھزارەتا بەرھەردى يە) يا عىراقى كر.
كو مۇلەتا قەكرنا خواندنگەھەكا ئەھلى ل ژىر
ئاقى (خواندنگەھا الظاهره يا ئەھلىيا كلدانىيان)
ب دەنى، و رازى بوونا وھزارەتنى ل سەر وئ چەندى
دەركەت كو مۇلەتنى ب دەنە ئەلخورى يوسف بەھرو
ب قەكرنا وئ خواندنگەھى.

ئەلپشوران، و قەشە جەمىل نىسان ئەلسەناتى و
قەشە گورىال ئەبونا و قەشە دكتور يوسف جەبى،
و قەشە جۈنى داود ھەنا و بىن دى.

ب- مزگەفتا (جامعا) مەزىن، كو ئەو ژى يا
مەسپىھىيان بوو ھىشتا يا ماى و ل بەزى ل بىن ئاقى
(دېرا مار گورگىس) بوو (د دەمى خۇ دا بۇ براين خۇ
بىن موسلمان دەست ژى بەرداى بووين، و بىرا گەلەك
سالخوران د ھىت كو دېرا مارگورگىس بىرەكا ئاقى
تىندا ھەبوو).

ج- كنىشتە (كۇمەلگەھا جوييان): جوييان دو
كۇمەلگەھ (اكنىشتە) ھەبوون، يا ئىكى دكەتە ل
لاين باكورى ژىزىكى كەنىسا (الانتقال) و يا دوون
د كەتە پىشت خواندنگەھا (الظاهره الاهلية) دا،
پىشتى جوى ل دووماھىيا سالىن چلان و دەستپىكا
سالىن پىنجيان چويىنە فەلەستىننى پىشكىن مەزىن
ژ كۇمەلگەھا ئىكى ھەرفتن و د سالىن ھەفتىيان
دا كەتە سەر وئ جەھدا سەرەكيا ھاتىيە بىر
كو دكەنە بەرامبەر دەرمانخانا (الشفاء) نھو،
لئ كۇمەلگەھا دھۆكى ھەتا ئافەراستا سالىن

زىدەر:

۱. الدكتور فرست مرعى، كوتارەكە ل كۇفارا (فالا كلدايا)، ذ ۱۵- سالا ۲۰۰۵، بپ ۱۰.
۲. الاب الدكتور البير ابونا، شھداء المشرق، ج ۱.
۳. معلثاى بان (مالطايى) كۈندەكى كەفنە د كەفینە دوورانىيا (۷كم) ژ رۇئافاين باژىرى دھۆكى ل سەر وئ رىكا دچىتە مووسل
و پەيما معلثا - معلثا) پەيغەكا ئارامىيە ب واتايا (دەرگەھ بان جەن دەريازبوونى) و دىبىژن كو ئەو كۈندى (مالطايى) بىن
ئاشوورى بوو.
۴. الاب الدكتور البير ابونا، كتاب الرؤساء، توما المرعى، ص ۶۰.
۵. الاب يعقوب النجار، كۈتارەكە ل كۇفارا (فالا كلدايا)، ژمارە/ ۴، سالا ۱۹۹۹، بپ ۲۴.
۶. جمىل محمد مصطفى، دھوك فى اواسط القرن العشرين، ۲۰۱۳، ص ۱۶۶.
۷. المطران اندراوس صننا، كۈتارەكە ل كۇفارا (نجم المشرق) ژمارە ۸، ۱۹۹۶.
- * ب ئاقى سويكى ئاقدارە.
- * ل ئاخۇ ب ئاخى فەلا ئاقدارە.
۸. الدكتور ھاشم خىبىر الجنايى، مدينە دھوك، ۱۹۸۵، ص ۴۶.
۹. عبدالرزاق الحسينى، العراق قديما وحديثا، ۱۹۵۶، ص ۲۵۷.
۱۰. جمىل محمد مصطفى، ھەمان ژىدەرىن بەزى، بپ ۱۶۵.
۱۱. افرام عيسى يوسف، المن الزاهية فى بلاد الرافدين العليا، ۲۰۱۳، ص ۱۵۹.

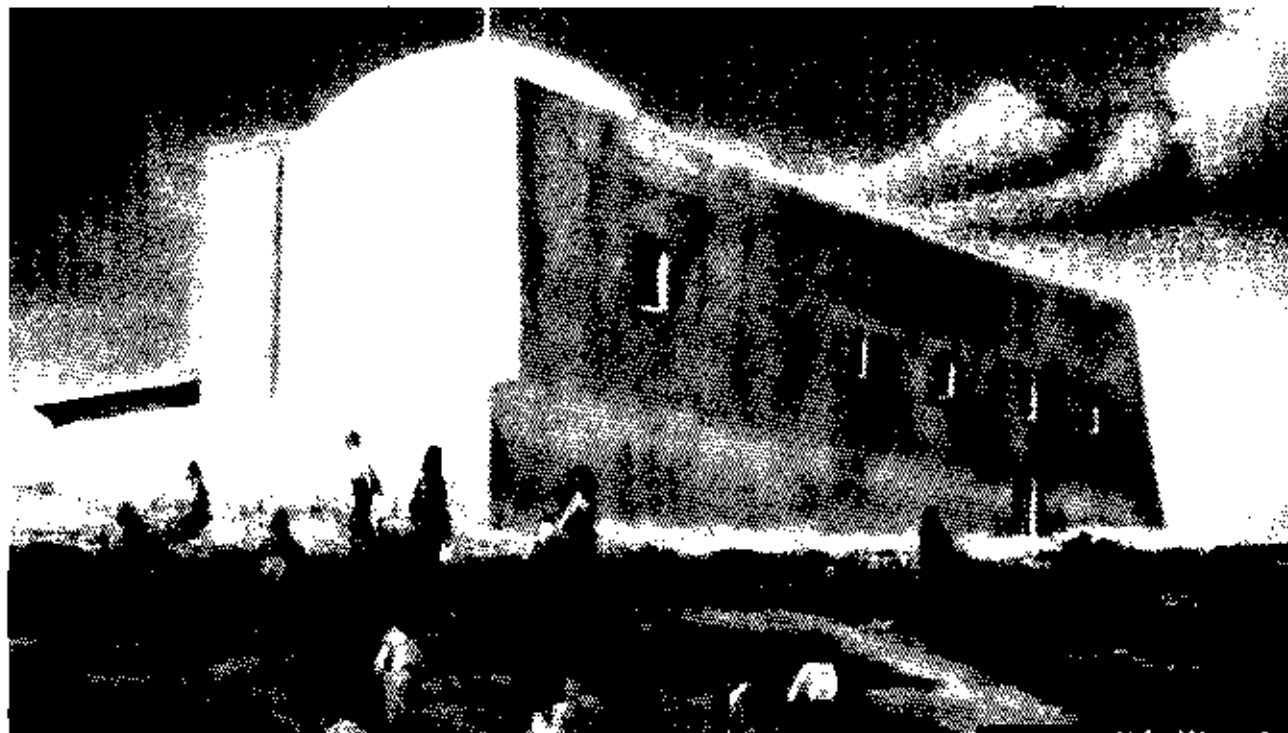
دیر ل پارىزگەھا دھۆكى (نوهەدرا)

**بىيامىن ھەداد
وەرگىران، مۇسەدەق تۇقى**

دیرا بەرانى (مار ایشالاھا)^(۱)

د سەدسالىيا ھەفتىدا و د ژانناما ئىشو عەباب دامەزىنەرى دیرا مار باقوى نامازە ب نافی قى دىزى ھاتىبەگىن، ئەلسەغەردى دەربارەى ئىشو عەبابى دىژىت... پاشتر چوو دیرا (بابى النصیبى) و خوه گره پەرستمان، دەمەكى ما ل ویرى، خودای پشتمەفانى

ھژمارەکا دىرین کەفن و دىرۆكى ل پارىزگەھا دھۆكى ھەنە، ب دىرژىبا چەرخىن چووبى ھەر ژ سەدسالىيا چوارى زابىنى ھەتا نھا فان دىران پشکدارى د پىشقمەبرنا ئەدەبىات و زانست و ھونەراندە کرىبە، د قى قەكۆلىنىدا دى بزاقى کەبن گىرنگىرین فان دىران بەدەنە نىاسىن.

ھەر سال ل رۇزا چوارشەمىيا پىشتى جەزنا قىامەتنى ئاھەنگ لى د گىران ۋ دگۆتنى شانەدېرا دېرا بەرانى (شېرا شېرا)يا مارتىسالاھا.

ھندى پەيوەندى ب نووژەنكرىن قى داوين قە ھەي ئەفرام فوزەيل ئەلبەھرۇ د پەرتووكا خۇ (مار ايت الاھا النوھدى)دا دىئىت، زانىارىن دەريامى قۇناغا داوين ژ دېرا بەرانى ھەين ھندن ھندى خەلكەكى ژ وان ئەوين ل دەسپىنكا سەدسالىيا بىستى ژاين قەگىراين زىدەبارى ھندەك زانىارىن تووماركرى، ئەو ژى دياردكەن كو ھژمارەكا زۇر ژ ژوورين كەفن ل سەر عەردى دېرى ھەبوون، پراتىيا وان د ھەرفتى بوون، ھژمارا وان ژ چلان دېورى، دىرەكا ئاھا بوو ب پەرسىتقانان، ژوور ل سەر ۋى گرى بوون بىن نھا ئاھاھىن كاتدراين قەگرتى ۋ رەخىن ۋى ژ ئالىن ژىرىقە كو ئاھاھىن مەترانىا كەنىسا كلدانىە، ھندەكىن دى دىئىن كو بەرمائىن دېرى تىنى ژوورەكا مەزىن بوو، ب ھەرزەنگەكى ھەبىتن گىرنگ ئەوھ كو دېرا بەرانى (مار ايتالاھا) ھەبوو.

بەلى ئەو مەزىن سالا (۱۹۲۹)ئى ئەلخورى يوسىف بەھرۇ (۱۸۸۰-۱۹۵۳)ئى ل شوونا ۋى كاتدراينە ئاھاكرى، ل سەردەمىن مەتران بۇترس عەزىز سەرىرەشكارى ئەرەشىيا زاخۇ ۋ نوھەدرا بوو.

كۇفارا (النجم) يا مووسلى ل سالا (۱۹۲۹)ئى بەلافكرىبە: «كو ئەلخورى يوسىف بەھرۇ ئاھى دېرا كەفن ئەوال دھۆكى ب مارتىسالاھا دەپتەناقكرن ل داووبا نغىتىن چوارى ل (بىت نوھدرا) ھاتىبەناقكرن قەزاندقە، پىشتى كو بەرمائىكىن ۋى راکرىن تېرا ئاھاكرنا ھەيكەلىن دېرا كەفن دراڧ ژ خەلكىن كۆمكر، ۋ د قى ھەپقىندا ب داووبەت، ۋى ل بەرە د سالا بىتدا ھندەك ژووران ل دوور ئاھاھى ئاھاكەت، رىزدار سەرىرەشكىن ئەپرەشىن مەتران عەزىزى بو قى كارى ھاندانا ۋى كرىبە، ئەم ژى ب چاھى رىزگرتىن ل قى خەمخورىيا ئەلخورى يوسىف بەھرۇ دىئىر ۋ سۇپاسىيا مەردىنىيا خەلكى ۋى دكەين».

ل سالا (۱۹۹۷)ئى خەلك ھاتەسەرىشكارى كائى وانا دقېت ل شوونا دېرا بەرانى كاتدراينەك بىتەناقكرن كو كەنىسا نىنتىقالا دھۆكى تېرا

لىكر ۋ بوو سەروكى پەرسىتقانان، ژ شكەفتا خوە دەرگەت ۋ چوو چىاين بانوھەزرا (بانھذرا) ۋ ل جەم دېرا مارتىسالاھا (مار ايتالاھا) ئاكنجى بوو...

ئىشۇ عەدناھى بەصرى د پەرتووكا (الدىورە) دا دەريامى (مار ايتالاھا) دىئىت، مارتىسالاھا بىن چاكسازىخواز (الطوباۋى) ژ زانىنگەھا نوھەدرا ل سەردەمىن شاھ شاپورى ژاىە، دوزمانى لى ھاتەكرن، دەست ۋ پىن ۋى زنجىركىن ۋ برنە ئەرىلىن، بو دەمەكى دىرژ خۇ ل بەر جۇرىن ئەشكەنجەيان گرت، ژ ۋىرى برنە بائىركى (بىت نوھدرا) بو گوندەكى دگۆتنى دەستكر، ل ۋىرى بەربارانكرن، دارا مېتكى ل جەھى بەربارانكرنا ۋى شىنبوو، بىتەرسىتان ژ خەسودىن ئەو دار ھەلكىشا، پىشتى سەردەمەكى خودانباوھزان دىرەك ب ئاھى ۋى چاكسازى ھاتىبەناقكرن ل ۋىرى ئاھاكر ۋ ئەف مارتىسالاھە د شەھىدبوونىدا ل سەردەمىن شاھپۇرى دوۋى بىن فارسى ھەقالى عىبىشما ئەسقوفى (حائىنا المزعوم) ۋ كاهن يوسىفى بوو، دوا ئاھازەكرن ب قى دېرى ل سالا (۱۶۰۷زى بوو، ئەو ژى د لىستا وان دىراندا بىن بو رۇما ھاتىبە پىشكەشكرن.

ئەلبىر ئەبوئا د پەرتووكا خوە (دىارات)دا د پەسنا دېرا بەرانى دا دىئىت، ئەم نزانىن كائى ل سەدسالىيا ھەقدى زابىنى پەرسىتقان ل قى دېرى ھەبوون، ۋەك دىاردىت ئەف دىرە يا بەرفرەھبوو، جەھەك گىرنگ ۋ بەرچاڧ ل بائىرى دھۆكى دگرت، بەرى دەمەكى نىزىك ل دەرغەى بائىرى بوو لى نھا كەتتە دناڧ مەلبەندى بائىرى دا.

ھندىكە كەنىسەبە گەلەك چاران ھاتىبەنوۋەنكرن، گىرنگرتىن وان نوۋژەنكرنان ئەو بوو يا ل سالا (۱۹۲۹)ئى ھاتىبەكرن، بەرى ب داووبەتانا سەدسالىيا بىستى ل ۋى جەھى كەنىسەكا مەزىن ۋ بەركەتى ھانەناقكرن، ئوسقوفى ئەپرەشىن جەھى قەمانا خوە ل نىزىكى كەنىسى يا كو بوو، كاتدراينەكا نوو دانا، ژ سەردەمىن دوورقە ئەف جەھ ۋەك مەزەرەكى پىرۇز ھاتىبەنىاسىن، خەلكەكى باوھردار ژ جەھىن جوداھە قەستا قى مەزارى دكرن،

ئاستى دەرياي دوورۇن وئ دگرن، ئەف گونده ژ ئالىنى كارگيرىقە سەرب قەزا سىمىلىنى و ژ ئالىنى كەنىسى قە سەرب ئەپرەشيا زاخو و نوھەدرايە. شويىنوارىن قى دىرى ب گىرنگىرىن و كەفتىرىن شويىنوارىن دىرۆكىيىن دەفتىرە و ل سەدسالىيا شازدى زايىنى ھاتىيەئافاكرن.

ل ژىر ئاقى ئىشو عىياب (دامەزىنەرەك ژ سەدسالىيا ھەفتى) يى جھى خۇ ھىلاي، خودانى پەرتووكا (القديسون السريان) دىئىت، ئىشو عىياب ل دەوروبەرىن سالا (۵۷۷ز) ل بانوھەدرا (دھۆك) ئ ھاتىيەسەردىيىنى ل خواندنگەھا گوندى ھەشتىيان ل قردو خواندىيە، ب مامۇستايىن فىكرنا خواندىنى ل دىرا (الجص) دەسپىكرىيە، ئەوا پەرىستىان ئىشوع زەخا ل ھەدىاب ئەرىيلىنى دامەزىندى. ژ وئىر ھنارتىيە جەم بابوئى نصىبىنى ل دىرا چىيىن ئەزەل ل دەفەرا تۇرەبىدىن و پىشتى مرنا بابوئى ل سالا (۱۲۹ز) ئ جھى خۇ ھىلا و زىقىقە جھى لى ھاتىيەسەردىيانى داکو دىرەكى دامەزىنىت، بۇ دەمەكى ماپە ل نىزىكى دىرا بەرانى (مار ئىسالاه) ل نىزىكى دھۆكى و پاشتر جھى وئ دىرى دەسنىشەنگر يا وى دىيا «ل وى جھى يى كوردان لى قورىانى بۇ شەيتانى ددان» ئافاكەت، ل وئىر ھندەك ھەجىيى ب تايەت چارەسەركىنا نەخۇشپىيان ل سەردەستى وى روودان، زەر بەلاقبوونا ئافودەنگى وى فيا ژ وى جھى برەفىت بەلى ئەسقفونى بانوھەدرا نەھىلا بچىت. ب پىرانى ل دەوروبەرىن (۱۸۵ز) مر. پىشتى كو ۵۱ سالان ماپە ل وئ دىرى يا وى ئافاكرى، پىشتەفانىيا خودى خەلىفى وى ژ دىرا دىرا بىت عابى ئىنا وئىرى، ئەف خەلىفە مەرقوب بوو ئەو بوو يىن ژ ھنگى وەرە دىر بناقى وى ھاتىيەنىاسىن و نھا بوويە كافل.

ل سەردەمى يەققوبى ئەو دىرا پىشىنى وى دامەزىندى نىزىكى ۳۰۰ پەرىستىان ھەمبىزدگىن و دىر ب ئاقى سەركى وى يى نووھە ئەوئ كو پىر ژ چارەكى نەقىباي بىتە ئەسقفون دەھتەنىاسىن، دىرى نوت سالىدا ل دەوروبەرىن (۷۱۷ز) مەرىيە ل شوونا جەژنا رەبان ھورمىزى ل رۇزا دوشەمبىيا سىنى

ئىنىسكلوپىدىيا پارىزىگىچا دھۆكى نىزىكەران نەدكر يان زى پروژەكى بازىرگىنى ل جھى بىستانى نىزىكى كەنىسا ئىنتىقال بىتەدانان، خەلك پىر دگەل ئافاكرنا كاندرايىن بوو و دىزايىن و نەخشەبىن پىويىست بو ئافاكرنى ھاتنەبەرەھەفكرن و ھكۆمەتا ھەرىما كوردستانى زى پىشكەك ژ مەزاختىيى ئافاكرنى ب خۇفەگرت، كەنىسا كو نىرا پىر ژ ھەفتەد كەسان دكەت ھاتەئافاكرن و ل رۇزا ۱۶ كانوونا ئىكى ۱۹۹۵ئ ب ئامادەبوونا نوونەرىن رىزدار مەسعوود بارزانى و پارىزىگارى دھۆكى و مەزە بەرىسىن دىر و كادىرى ئاينىنى كەنىسى ب پەلەيىن جودا جودافە و نوونەرىن موسلمان و ئىزدىيان ل سەردەستى بەنىرك روفائىل بىداويد ھاتەفەكرن.

دىرا قەشەفرى

{دىرا مار ئىشو عىياب (مارياقو)}^(۱)

ئىشو عىناحى بەصرى د پەرتووكا (الدبرە)دا دىئىت، قەدىس مار ئىشو عىياب ئەوئ ژ بائىركى خوھ (....) دەرگەتى دىرەك ل چىيىن بانوھەدرا دامەزىندىيە، ئەو ب خوھ ژ بائىركى بانوھەدرايە، ل وئىر فىرى پەرتووكان بوويە، ژ خواندنگەھى بەرەف ھەدىاب بۇ جەم مار ئىشو عىناحى چو و ل دىرا بەشوع صلبووزخا بوو مامۇستا، پىشتى دەمەكى مازىخاى ئەو ھنارتە جەم مارياىابى نەسبىيىنى، و ئەسكىما پىرۇز ل چىيىن ئىزىلا وەرگرت، پىشتى مرنا مامۇستايىن وى دگەل سى ژ براينىن خۇ يىن دىر ھانە چىيىن بانوھەدرا و ل وئىر دىرەك ئافاكر، برا ل دوور خۇفەبوون، كەسىن چاكسازىخواز (الطوباوى) مارولھەق ئەسقفونى بانوھەدرا دەريارە دىرى دگەل ئاخفت و زى خواست وئ دىرى نەھىلىت، گوھدارىيا ئەسقفونى كرو ھىژ دىرى پىنجى و شەش سالىندا و ل مالا شەھىدان ل وئ دىرى يا وى دامەزىندى ھاتەفەشارتن.

ئەف دىرەك قەشە نىزىكى گوندىكى دىئىنى (مار ياقو) و خەلكى دەفەرى دىئىنى قەشەفرى كو دكەفتە سەرد چىيىن سىبى ب دووراتبىيا (۱۰كم) ژ بائىرى دھۆكى، كۆمتىن چىيىن سىبى يى كو بلندھىيا وى د ئاقبەرا ھزار و ھزار چوارسەد مەتران ل سەرد

كۆرۈپ چەتتىن يە بىن ئاقدار ب روكنولدمولەين بوھيھى و يەك ژوكمدارىن سىتەمكارىن سەرھەمى عەباسىيان بوو و بەرى ھىكى جوكمدارى ل ھەرنما چيان (اقلیم الجبال- دەقەرا عىلامىن) دكر، قى مىرى ب سەر باژىرى مووسلى و جىزىدا گرت و دىر و كەنىسە ژ ئالىن لەشكەرىن وى قە ھاتنە وىرانكەرن و ھەرقاندىن و د ھەمان دەمدا ژى خەلكى دەقەرا ئامىدىن ژى ئەو ئالانكەرن.

ل دەورەبەرىن (۹۷۹) ئى زاپىنى پەرىستفانان دىرىن خۇ ژ وانا ژى پەرىستفانان دىرا مار يەغىقوبى بەردان و رەقىن و ژىك بەلاقەبوون و د وئ قۇناغىدا كەلەك ژ مەسىحىيىن داسن ل دەقەرا ئامىدىن ھاتنەكوشتن و ھۇمارا كوشتىيان ب نىزىكى پىنج ھزاران د ھىتەنەخمىنكەرن. پىشتى دەمەكى فەرمانەك ب راوھستانداكوشتن و چەوساندەوھ و دەرىدەركەرنى دەركەت، ئەف سەرۇبەرى ئالۇز كىنەكى تەنا بوو و كەلەك ژ پەرىستفانان زقىرنەفە دىرىن خۇ و دەست ب نووژەنكەرن و ئافاكرنەفا وان كەرن.

دىرۇكا خرابوونا قى دىرى نەھىتە زانين بەلى دوور نەھىتەدىن دوا وىرانكەرن وئ سەرھەمى شەھى فارسى نادر شەھى بىت ل سالا (۱۷۴۳) ئى بىن كو ھەردىرەكا ماىھ ئاقا ب سەرتكدايە ئىناخوا.

ھەزىبە بىتەگۈتن كو قەبەك ل كۇرستانا گوندى ئەوا دكەفەتە سەرى گرى ھەبە دىپىزنى قەبرى نەخشاندى (القبر المنقوش)، ئەف قەبەرى بى زارۇكەكىيە ب ئاقى دانىال كورى قەشە مرخايى و ئاقى داىكا وى (كەتو) يە، دىرۇكا قەبرى دىزىرتەفە سالا (۱۷۰۹) زىن ئەفە نىشانان ھەندىيە كو كو قەشەكى خودان ژىن ل نىزىكى قى دىرى دژىا، يان ژى ئەف دىرە ل سەر كاقلىن دىرەكا ھەرقەت ھاتىيەئافاكەرن.

دىرا زەھەرانى^(۳)

تومابى مەرجى د پەرتووكا (الرۇسە) دا دىپىزىت، پەرىستفان نەپنىماران خەلكى كرخ سلوقى (بىت كرمای) ل سەر دەستىن پەرىستفان قامىشئوع فىرېوويە، ژ زارۇكىنيا خۇفە ل سەر رىكا قەدىسىن

ژ ھەفتىن (الفصح) شانەدىرا وئ ل وى گوندى بى ل پىشت دىرى دەھانەگىران، پىشتى روودانىن شۇرىشا كوردستانى ل ئەيلوولا (۱۹۱۱) ئ ئەف دىرە ژ نەفچوويە، دەمى بابا (الاب) جان قىيە د پەرتووكا خۇيا ئاقدار (اشور المىسحىيە) ل سەر قى دىرى نىسى دىاركرىيە كو بارا پتر ژ دىوارىن دىرى ھىژ د ئاقلابوون و نىزىكى شەشسەد سالاتە دەستى نووژەنكەرن و ئافاكرنەقى نە گەھىشتىن.

ل وى جەھى ھۇمارەكا زۇرا شەكەفتان دەھنە دىتن كو رۇژەكى ژ رۇزان جەھىن خودپەرىستى و ئاوسكىن پەرىستفانان بوون، بەلى نەھا ژ ئەنجامى سەرۇبەرى سەقاي ب سەرتكدا ھاتىنەخوار، ھەدەك سىرىجىن ئاقى بىن د بەرىدا كۇلاى ل وان جەھان ھەتە بەلى پەرانىيا وان ھەرقىنە، كو ئەف شىوینوارە ھەموو نىشانان مەزىناتىيا دىرنە دەمى خۇدا، زىدەبارى چەند جەھىن گفاشتنا تىرى و رىكىن ب سەرۇبەرى چىكىرى ب بەران بۇ چوونە ئاف دىرى كو نىزىكى سى كىلومەترانە.

ب رەخ كەنىسەفە ھەدەك شىوینوار ھەنە نىشانان بوونا دىرەكى نە، كو ژ كۇمەكا ئاوسكان (جەھىن پەرىستىن) بىن پەرىستفانان پىنگھاتىنە و ژ بەرى ھاتىنەئافاكەرن، دەھتە زانين كو ل فان رەنگە دىران جەھىن ژىرى ھەبوون، (اقلایە) بۇ سەرۇكى دىرى و ئاوسكەك د دەركەھى دىرىدا بۇ دەركەفانى دىرى، و جەھەكى ئابىت بۇ پەرىستفانان نوو دەسپىكىرى و جەھەكى تىبەت بۇ مېھفانان، و ژوورەك بۇ لىنانا خوارنى جەھەك بۇتەنویرانانى و عومبارەك بۇ ھەلگرتنا كەرەستەمىن خوارنى بۇ دەمىن سالى و جەھەكى مەزىن بۇ مىزا خوارنى دەمى خودپەرىستىن ئاكنجىن ئاوسك و شەكەفتان ل رۇژىن جەزىن و ھەلكەفتان ب ھەقرا خوارن دخوارن، بەلى ھەرەك جان قىيە ئامازە پى دكەت ھەموو ئەف جەھە تىن كۇمىن ئاخ و بەران بوون ل ژىرىيا كەنىسى، دىرۇكنفیس قۇناغا بوونا دىرى ب سەدسالىيا شەھى زاپىنى دەسنىشانكەن.

ل داوييا سەدسالىيا دەھى زاپىنى كەلەك كارەسات ب سەرى دىرىن دەقەرى ھاتن، ژ وانا ل سالا (۹۷۷) زى دەمى شاھنشاھ فنا خسرو كو مىر عەزەلدەولە

دەولەتمەندى و خوشگوزەرائىندا دژىن و خودان چەم و بىستانن، عەردى وئ ب گولا زەغفەران خەملاندىيە و ژورىن وئ يەك ل ھىنداق يا دى يە وەك دىرا (دېر الكلب) و ب جوانترىن پەسەن پەسنا وئ دەيتتەكرىن، شوبىرەك دۇرماندورىن وئ دگرىت، فەخوارىن وئ خوشترىن رەنگ و تامن و فەخوارىن ھەرە كەفتن، ئافەكا سازگار ھەيە ژ كانىيىن چىاي دزىت، د بەردەوامىيا گۆتتىن خۇدا دەرسارەي قان پەسنىن چوويى ئەلبىر ئەبونا دىيىت... گەلەك ژ شىئانان بۇ من فەگىرايە كو وان گوھ ل دەنگى ئافى بوويە د كوورائىيا چىايىدا دچىت، دىت ھەر ئەف ئافە ژى بىت بۇ خۇ دەروكەك ل داوييا چىايىن بىنخىرى نىزىك گوندى دىرايوينى دىتتە و ل جەھەكن دىيىتىن (سەروكانىيى) ژى دەركەتتە.

ھەر ل دۇر چاوانىيا ئافاكرنا قىن دىرى د پەرتووكا (ذخيرة الادھان) دا ھاتتە: پىشتى كو ئەفنىماران ژ دىرا (الزىنوق) دەركەتى چوو جەم عمر يوحننا الحللى و ل نىزىك وئ دىرەكا مەزىن ئافاكر، بەلى ھىندەك پەرسىتقانان ئەو ناچار كر ژ قى دىرى دەركەتتە و چوو شىكەفتەكى ل نىزىكى نوھەدرا و ل وئىرى ژى پەرسىتقان لىن كۆمبوون و بۇ خۇ دىرەك ئافاكر ب دىرا زەغفەران ھاتتەئافاكرىن.

ژ ئەفا چوويى دىاردىيىن كو بەرى ئافاكرنا قىن دىرى ئەفا ب دىرا زەغفەران دەيتتەئاسىن ل دەفەرا نوھەدرا ژ ئالىي ئەفنىمارانى فە ئەوى دىرەكا دىتر ئافاكرىيە، ل دوور ئەقن دىرا نوو ئەلبىر ئەبونا دىيىت: دىرا زەغفەرانى ئەوا مار ئەفنىمارانى ئافاكرى دكەفتتە بىن چىايىن بىنخىرى ھىنداق گوندى كولىن ل ژوورىن رۇزئاقايىن كەلىن زاخۇ، كەلايەك دكەفتتە ھىنداق قىن دىرى ھىز شىوئورىن وئ د دىارن ئەو ژى كەلا «زەغفەران» ە و ھەسان دىارە بازىركەك ب ئافى زەغفەران نىزىكى قىن دىرى بوو و ھىز شوبىرا وئ دىار و بەرچاقە.

د بەردەوامىيا بۇچوونا خۇ ل سەر بابەتى ئەلبىر ئەبونا دىيىت/ ئەفنىمارنى دەست پىكر ژ دىرەكن چوو دىرەكا دىتر، سىن سالان ما ل دىرا «زىرنوفا»،

دىرا (بىت عابى) و ل ژىر سەرىرەشنىيا پەرسىتقان (قامىشوع) ئى مامۇستايى خۇ چوويە، چەند ئقىسىنەك ھەنە رىنمايى و تەراتىلان ب خۇقەدگىن كو نىشانانا شارەزايىيا وئ يە د قى وارىدا، دىرەك دامەززاندىيە و ھىزمارەكا مەزىن پەرسىتقانان ب خۇقە دگرىت، لى ب ئافى بىدەييا ئايىنى (الھىرطقە) د ئافى ئقىزكەراندا ب سىروودىن مەريان برە جەھەكى دگوتتى (سباق الجھاش) لى خودى پىشتەقانى لىكر و ب رىكا وئ ئەف دىرا پىرۇز ھاتەئافاكرىن ب مەرمە زىندووكرنەفا بىرھاتنا وئ.

د ژاننامىيا (القديس الانبا شمعون) دا ھاتتە ئەوى دىرا بازىرى شىنا (السن) (نىزىكى مووسلى) دامەززاندى قەدىس پەرسىتقان ئەفنىمارانە ئەوى دىرەك ل بانوھەدرا دامەززاندى و مار شەمەئونى ب خۇ بەرى وئ دايە قى چەندى....

دىرۇكنقىس ئەلحەمەوى د «معجم البلدان» و «الخرزل و الدال» دا ئامازە ب دىرا زەغفەران دكەت و دىيىت: دىرا زەغفەران ب «عمر الزعفران» ژى دەيتتەئافاكرىن نىزىكى گىزىرتا ئىبن عومەرى بە ل ژىريا كەلا ئەرمىشتى «ارمىشت» ل سەر بەنەنا چىايىيە و كەلا دكەفتتە ھىنداق وئ دەمى خەلىبەفىن عەباسى ئەلموعتەزەد كەلا دوورپىچكرى ما ل وئىرەھەنا چوويە دىنافا.

ئەلبىر ئەبونا دەمى ل سەر دىرا زەغفەرانى يان دىرا كوركوم «دېر الكركم» دىيەقتە دىيىت: مار ئەفنىمارانى خودانى قىن دىرى ئە ئەفنىمارانى مەزىنە، بەلكى شاگردى پەرسىتقان قامىشوعى و پەرسىتقان ئەفنىمارانى بچووكە ل دىرا «بىت عابى» يا ئافدار، د بىياندا ژ «كرخ سلوخ» بەل داوييا سەدسالىيا شەشنى زايىنى ھاتتەسەر دىيىن، نىزىكى سەدسالىان ژايە ل سەر دەمى ھەردو بەتارىكاران (الجائلقين) نىشو عىاب ئەلجدالى (۱۶۸-۱۶۱) و گىورگىسىن يەكەم (۱۶۱-۱۸۰) چالاكىيا خۇ ل جەسەنىن ئەنجامدايە، كو ئەو ژى دكەفتتە بىن چىايى و كەلا دكەفتتە ھىنداق، گەلەك پەرسىتقان و ژورىن پەرسىتقانان لى ھەنە و پەرسىتقاننى وئ د

دەمەكى مال دىرا «العاب الجميل» و دەمەكى دىتر ل دىرا «ماريوحونان» ل «حملحمل» ل دەمە «بىت زىدى» ل داۋىن زى جھى خۇ ل بىن چىيىن بىخىرى دىت.

دىرايون (دىرايون ماريوا)⁽¹⁾

ئەلبىر ئەبونا د پەرتووكا خۇ (دىارات العراق) دىيىت: بەكەمىن جار ناقى قى دىرى ل سەدسالىيا شەش زايىنى ھاتىيە ناسناما كەسى ئەف دىرە ئافاكىرى نەھاتىيەزايىن، بەلى ھند دەيتە زايىن دواجار ل سەدسالىيا چواردى ناقى وى ھاتىيە، ھەزىيە بىتەگۈتن ئەف دىرە بۇ دىرۈكئىسسان بوويە نەپىيەك و ھەتا نەھەكەھشتىنە راستىيا وى و بەردەوام پىرسىياردكەن ئەرى دىرا مار ناۋا ھەمان دىرا ئابونە؟ ھەرەك ئەلبىر ئەبونا دىيىت: «يا ب ساناھى نىنە ناسنامەيا كەسى ئەف دىرە يان ھەردو دىر ئافاكىرىن بزانىن. تى د ژندەراندە ھندەك نامازە دەريارە ھندەك ئالىين پەيوەندى ب دىرى قە ھەى ھەنە. ئەلسەمەئى (م ش ۱، ۳، ۳۴۳-۳۴۴ دىيىت: دىرۈك قەدگىرىت كو بەتريارك مار ئاباين بەكەم بىرادا دىرئابوون ژ دەستەلاتى بانوھەدرا ب دەرنخىت، ژ قى چەندى ئەم دكارىن بىزىن ئەف روودانە دناقبەرا سالىن (۵۴۰-۵۵۲زى) ئانكو سەردەمى بەترياركى مەزىن بوويە، ھەرەك ئەف چەندە نامازە پى دكەت كو دىت ئەف دىرە كەتتە دەفە بانوھەدرا، لەورا ئەلبىر ئەبونا پىرسىياردكەت: ئەرى ئەف دىرە د سەردەمەكىدا ب (دىر مار ناۋا) ھاتىيەناقكىرن؟ ئەفە ئەۋە يا ئەم نەزايىن.

ل جەم ئەلحەمەۋى ئەف دىرە ل بقردى ناقبەرا كىزىنا ئىبن عومەرى و گوندى ھەشتىيان (ئمانىن) ە، و دىرەكا بقمەدە ل جەم وان. گەلەك پەرسىتقان لى ھەنە، دىيىن كو قەبرى نوحى ل وىرى بە. ھندىكە ھەبىب ئەلزياتە د پەرتووكا خۇ (دىارات)دا دىاردكەت: دىرايون ل قردى ئەۋ زى گوندەكە نىزىكى چىيىن جودى ل جىزىرى.

بەردەوام بۇ چەند نەشتان (دىرايون) ب پەرسىتقانان

يا ناقابوو، و ل دووف دىدەقانىيا ئىبن فەزلوللا ئەلغومەرى ل ھەردو سەدسالىين سىزەدە و چوارە يىن زايىنى ھىز ھىزمارەكا زۇرا پەرسىتقانان لى ھەبوون. ھەرەك د پەرتووكا (دىارات)دا ھاتى: « ھندەك ۋەسان دىيىن كو پەسنىن قى ۋەك يىن (دىرايون)ن ئەۋا دكەقىتە داۋىيا باكوورى چىيىن بىخىرى نىزىكى سنوورى تركيا، لى ھندەك جوداھى ھەنە كو ئەم دودىيىن د لئاندنا قى بابەتيدا، ھەرەكەكى دىار ئەۋ دىرا دكەقىتە ب رەخ گوندى دىرەبوونى قە نە (دىر اوون)ە ئەۋا دكەقىتە ئالىن دى يى رووبارى خابوورى ل ژىريا چىيىن جودى ل ناف سنوورى نەھىن تركيا، دىت ئەۋ دىرا دكەقىتە نىزىكى گوندى دىرەبوونى (دىرا مار ناۋا)بىت، ئەۋا دكەقىتە بلنداھىيەكى باكوورى گوندى كو ب (بائى دىرى): گرى دىرى يان كەنىسنى دەيتەناقكىرن و ئەفە نە (دىرايون) يان (ئابوون)ە يا دكەقىتە جىزا ئىبن عومەرى و گوندى ھەشتىيان كو نىسەرى (المراصد) دەريارە وى گوتىيە: دىرەكا مەزەنە، گەلەك پەرسىتقان لى ھەنە، دىيىن گورى نوحى لى ھەبە...

ئىبن فەزلوللا ئەلغومەرى د پەرتووكا (مسالك)دا دىيىت: دىرى سىزىجەكا ناقى لى ھەبە، دەيتەگۈتن كو ب بوورىن سىزى ناقى ژ چىيىن جودى دىنا قى سىزىجى، ل جەم وى چەم و بىستان ھەنە.

دىرا بىت سىارى (باصارى)^(۲)

دامەزىنەرى قى دىرى كەسەكە ب ناقى ئىبراھىم، ل داۋىيا سەدسالىيا شەش زايىنى ژ دىرا مەزنا ئىزىلا ھاتىيە و دىرا خۇ ل سەر چىيىن مەتىنى ل بلنداھىيەكى دكەقىتە سەر نەھالا سىنەى ل ژوورى گوندى تىنى يى سەر ب ناحيا بامەرنى يا نەھافە دامەزاندىيە. قى دىرى ب دىزىيا نەھالا سىنەى گەلەك مولك ھەبوون، ھەتا نەھ زى شوينوارىن ئاشىن ناقى بىن قى دىرى ل دەفەرى و ب دووراتىيا نىفدەمژمىرەكى ب پىيان ل ژىرىن گوندى سىنەى د دىارن.

ب ھەفالىنىيا ۋى ھاتە دىرا (مار ئىبراھىم ئەلناسك) ئەوا ب (باصيارى) دەھىتە ئافكرن، ل ۋىزى پلە ل دووق پلەين بلندبوو ھەتا گەھشنىيە پلا پىنگەھشتنى د پولىنكرنا زيانا رۇحى (الحياه الروحيه) دا.

موسا كەسەك جوامىر و دلۇقان بوو، ئەو دىرە ب پەرستىقان موساى گەشبوو و ل سەردەمى ۋى پىر بوو ژ برايان، د دەمەكيدا كو ل سەردەمى پەرستىقان (بن يلدا) ى ژ شىنست برايان زىدەتر لى نەبوون، بەلى د دەمى پەرستىقان موساى دا گەھشتنە سى سەد برايان، شىخىن خودان رىز و پىنگەھشنى، براينىن ژ خودى ترس و مژوولى خودى پەرستىن د ئاوسكانئە. رەبان موساى ب شىباينىن خۇ و ژ كىستى خۇ ھەموو ئاوسكىن دىزى ژىلى ئەوون ئافكارى ل سەر دەمى پەرستىقان (بن يلدا) ئافكارىن، ئاوسك بۇ وان كەسان ئافادكرن بىن ل دەسپىكا خودى پەرستىن و ھىز نەچووينە دناف زيانا ھەقىشكدا.

ھەرەك ژ بوخەنا بن كەلدەن ھاتىيەفە گەھاستن كو فى پەرستىقان موساى عەجىبىين پىرۇز ئەنجامدان، كارىن ئافكارىن ب تايبەت ئافكارنا ئاوسكان دكرن، دگەل براينىن خۇبىن پەرستىقان ئاشىن ئافى ل سەر رووبارى سىپنە ئافادكرن، ھەرەك ئەلبىر ئەبونا فەدگىرىت، ۋەسان ديارە پەرستىقان موساى دفا ل جھەكى ل بلنداھىيا چىاي خۇ فەدەرگەت، لەوما بۇ خۇ جھەكى ھەزى ل نىزىكى گوندى «زىوينا» زتوھ يا نھا ب دووراتىيا دەمژمىرەكى ژ گوندى تىن ھەلبىزارت، ئەف جھە ب مەزارى شىخ پىراموسى دەھىتە ئافكرن كو رامانا شىخ موسا يان پەرستىقان موساى دەت، ئەف مەزارە ھەتا نھا زى ماىە و گوندى ب رەخفە دگۇنتى زىئا شىخ پىراموسى و كوردىن موسلمان لى دزىان، گوند ل سەردەمى ئەنزالان ھاتىيەخراپكرن و نھا ل دەشتى نىزىكى فرۇكەخانەيا بامەرنى ھاتىيەئافكارن.

دىرا پەرستىقان قىومايى بازى^(۷)

دىرا پەرستىقان قىوما دكەقىتە دەفەرا بەروارى ژوورى ب دووراتىيا (آكم) ژگوندى دۇزى، جان فىيە د

ۋەسان ديارە فى دىزى گەلەك دۇم نەكرىيە، ۋەك دەھىتەدىن ژ سەدسالىيا ھەفتى زاپىقە يا فاللا بوويە ژ پەرستىقانان، دەمى پەرستىقان يوسفى دىرا خۇ ل نىزىكى گوندى ئىنشكىن ئافكارى، پەرستىقان ژ دىرا مار سىرىشوعى ل (بىت قوقا) فە ھاتىنە و ل فى دىزى ژباينە و ھەر د ۋى سەردەمىدا پەرستىقان بىرلدا (بن يلدا) ل سەر پىفاژوويا پەرستىقانىن فىرېوويە، پىشتى دەمەكى پىشتى كو دىر كەتتە بەر ب سەرداكرن و ئالانكرنەكى پەرستىقانىن ئاكنجى ل دىرا (بىت صيارى) بەلافەبووينە، پەرستىقان (بن يلدا) بەرەف دىرەكى ل دەفەرا زۇزانان چوو، ل ۋىزى دگەل پەرستىقان موساى گەھشتنە ھەف، ھىز ل قۇناغا بەراھىن يا فىرېوونى بوو ل دىزى و دگەل ھەف گونجان و ئەو كرە خويندكارى خۇ.

دەمى سەروبەرى دەفەرا سىپنە تەنا بووى (بن يلدا) زفرىفە فى دىزى و پەرستىقان موسا زى دگەلدا بوو، پاشتر گەلەك براينىن دىر ژ پەرستىقانان ھاتە فى دىزى ھەتا ھژمارا وان ل سەر دەمى (بن يلدا) ى گەھشنىيە نىزىكى شىست پەرستىقانان و ل سەردەمى پەرستىقان موساى گەھشتنە سى سەدان، ھندى پەيوەندى ب پەيقا (بىت صيارى) فە ھەى د زمانى سىرنايدا ئەو ئانكويما مالا ۋىئەكىشان (بىت الرسامىن) د دەت.

دىرا (الانبا موسى)^(۸)

بوخەنا بركلدون ل سەدسالىيا دەھى د پەرتووكا (يوسف بوسنايا) ل دۇر بنىاتى (الانبا موسى) دىزىت، ھەرەك ژ چىرۇكا ۋى دەھىتەزانىن ژ گوندى (جولمىزدا) (جولمىرك- جولمىرگ) ى يە ئەوئى دكەقىتە دەفەرا زۇزانان، پوشاكى پىرۇزى پەرستىقانىن ل دىرا فەدبىس رەبان (بەختىازەد) كرىيە بەرخۇ، دەمى پەرستىقان (بن يلدا) ھاتىيە ۋى دىزى ئانكو دىرا (بەختىازەد) پەرستىقان موسا ل بەر دەستىن ۋى فىرېوويە و ب ھەفالىنىيەكا كوور دگەل ۋى راھاتىيە، دەمى (بن يلدا) زفرىفە دىرا خۇ، پەرستىقان موسا

ل ۋى جھى كانىيەكا ئاقى دەركەت پاشتر ب ئاقى ۋى قە ھاتىيەناڧكرن.

دەيتتەزائىن كو كەنېسەبەك ب ئاقى قى راھىيە ل دەقەرئ ھەبە دكەقېتە گوندئ دورئ، ئ ئالىئ مەتران نرساي دى باز مەترانئ كەنېسا رۇژھەلاتىيا ئاسوورى ل لىنانئ بىن ل نىسانا ۱۰۰۰ ئى سەرھەدانا دەقەرئ كرى ئاھەنگا نووزەنكرنەقا ۋى ھانە گىران.

دېرا (بىت عابى) قەزا ئاكرى^{۱۸۱}

بەعقوب لاشومى دامەزىنەرئ قى دېرى يە، د پەرتووكا «الديورة في مملكتي الفرس و العرب» ب بەرفرەھى دەريارەھى زيانا ۋى ھاتىيە، گوايە ئەو ئ دەقەرا (بىت كرماي) گوندئ (لاشوم) ۵، زانستىن خۇ ئ گەلەك ئىدەرەن ۋەرگرتىنە، سەرھەدانا (سېرىشوع) ل چىبايئ (شەران) دكر، ئەۋى بوۋىيە ئوسقوفى لاشوم پاشتر بەترىك ل (۵۹۶-۶۰۴ز)، ھەرۋەسان بۇ دەمەكى ل سەر دەستئ (بوخنا بىت ريان) خواندىيە ۋ پاشتر چوۋىيە سەرمدانا جھېن پېرۇز ل قودسى، پاشتر گەھشتىيە دىرا (ئىزىلايا مەزن) ۋ ل ۋىزئ (الاسكىم الرهبانى) ۋەرگرتىيە ۋ ئەكى دىرئ زىايە.

ئ بەر مژوولبوونا مەزئئ قى دېرى پەرسىتقان باباي ب كاروبارىن كەنېسىقە د دەمى قالا بوونا كورسىيا بەترىكى (شغور الكرسى البطريركى) ئەق دېرە توۋشى ئالۇزى ۋ بى سەرۋبەرىن بوو ۋ كاودانى ۋى تىنكچوو، ئ نەھقى بەعقوبى لاشومى ھاتەگونەھباركرن ب نەگەھاندنا نوۋچەپىن بى سەرۋبەرىيا دېرى، لەوما ئ قى دېرى ھاتەدەرئخستىن، نەھ پەرسىتقان پىشتەقانى لىكر ۋ دگەل ۋى بەرەف دەقەرا مەرچا مووسلى (مىرگا مووسلى) چوون، د ئەنجامدا قى بەعقوبى دېرەكا مەزن ل جھەكى دگۇنتئ (بىت عابى) ئانكو جھن دارستان دەحل ۋ پویشان ئاڧاكر، كو دكەقېتە ب رەخ گوندئ (خېرىن) ل باكوورى رۇژئاقايئ ئاكرئ، دەيتتەگۇتن كو ئەق جھە بەرى ۋى دەمى جھن پەرسىتگەھەكا بتان (سەنەمان) بوو. بەعقوب ل قى دېرى مر ۋ ل مالا شەھىدان ھاتەقەشارتن.

پەرتووكا (القديسون السريان) دا دېئىت، من تىشتەك ئ زيانامەيا ۋى قەدېسى نەزانى، ئ زاردەف دەيتتەگۇتن كو قى پەرسىتقانى ل دەقەرا بازئ (ھەكارى) مزگىنىيا پەرسىتقانى بىست سالان بەرى مار زىعا (زىياي) ۋەرگرتىيە ئانكو ل سەدسالىيا چوارئ/پىنجى، پەرسىتگەھەك ب ئاقى ۋى قە ل گوندئ (شواعوئا) (دكەقېتە دەقەرا ھەكارى) مينا ژوورەكا بەرىيا مەزن بوو ھەموو دىوارىن ۋى ئ بەرى بوون.

ھەرۋەسان دېئىت: ئ سەدسالىيا دەمى قە دېرەك ب ئاقى ۋى قە ل گوندئ دېرى دەقەرا بەروارى بالا باكوورى ئامىدىئ ھەبە، چ نەبىت ئ ساللا (۱۶۰۲) ئ قە ھەتا ئىقا سەدسالىيا بىستئ ئەق دېرە بنگەھن ئوسقوفى نەستورىئ خۇجھى بوو، ل رۇژا ئىنيا سىن ئ ھافىنئ شانەدېرا ۋى ئ ئالىئ سىرئانئ ملايارىن رۇژھەلاتىقە دەيتتەگىران.

د دىرۇكا (يوسف بوسنايا) دا عەجىبەكا دى باقى قەدېسى (ئانكو پەرسىتقان موساي) دەيتتە قەگىران كو، دەمى سىندرىكا قەدېسى نىزىكى ۋى گۇرى كرى بى تىدا قەشارتى، ھۇمارەكا زۇرا پەرسىتقان ل دوورن ۋى دكرنە گرى، پېرەكى خودان باۋەرى ب ئاقى پەرسىتقان عەبەد يەشوع ئ دېرا پەرسىتقان قىومى عەجىبەك دىت كو ناھىتەپەسنىكرن، ۋى دىت دەستئ راستئ بى قەدېسى ئ سىندرىكىن دەركەت ھىمايئ خاچى بۇ ۋى خەلكى بىن ل دوورن ۋى خرقەبوۋىن دكىشا.

د ھەمان ئىدەردا ھاتىيە: برا ھەموو كومبوون ۋ ب گرى ۋ فىغانن ۋ ئەر دووركەتتا بابى خۇيئ روھى (ل قىرى مەرەم بى يوسف بوسنايا يە) بىن پىچا خۇ دكىشئن ۋ خەمبارى ب روۋىئ وانقە ديارە، ھەرۋەسان گەلەك برا ئ دېرىن پەرسىتقان ھورمز، پەرسىتقان ئىشە عىياب، پەرسىتقان يوسف ئ ئىنشكىن، دېرا شەمرخى ۋ دېرا پەرسىتقان قىومى د قان رۇورەسماندا بەرھەقبوون، ئ زاردەقى خەلكى دەقەرئ ئەفسانەبەك دەيتتەقەگىران گوايە رۇژەكى ئ رۇژان پەرسىتقان قىوما ئ گوندئ دېھن دچوو گوندئ دورئ ب رىقە بېنەكئ راۋەستيا دا بېنەنا خۇقەدەت،

(خەردوس- خردس) نىزىكى خېرىن روودايە و ھەمان بەتريارك ئىليايى ھەشنى ددەت دياركرن كو دىر يا ئاقابوو و چالاكېن خۇيېن پەرسىتقانىن و گەھاندنى دگىران... بەلى ددەت دياركرن كو ل مالا شەھىدېن دىرى ۲۸ قەدىس ھەنە و د سەردەمىن چوويېدا ۷۰ ئوستوف ل قى دىرى ھاتىنەقەشارتن.

دېرا مار عەبدا (عوادا- دىر الكلب)^{۱۱}

ئەف دىرە د كەقتە دوورانييا كىلومەترەكى ژ گوندى مالتايى كو نھا تاخەكى رۇژئاقايى دھۆكى يە. ئەلشايشتى د پەرتووكا (الديارات)دا دىئىت (دېر ئەلكەلب) د ناھىرا مووسل و بەلدە دايە، ل وىرى خەلكەكى سەى لەق لىدای دەيتە چارەكرن، كەسى سەى لەق لىدابت دىننە وىرى و چارەسەردكەن و بىن چل رۇژ ب سەر لەقا سەى قە بۇرىن ناھىنەچارەسەركرن.

ئەلحەمەوى ژى د ھەردو پەرتووكىن خودا قى چەندى دويارە دكەتەقە و دىئىت، ئەف دىرە ل دەوربەرىن مووسلى ل دەقەرا باعەزى ناھىرا مووسل و جزىرى يە، كەلوتك (قلالى)لى ھەنە ئىك ل ھنداق بى دىنە و گەلەك پەرسىتقان لى ھەنە. ئەلخالدى و ئەلئومەرى ژى د ژىدەرىن خودا ھەمان زانىارى دويارەكرىنەقە. ئەلبەشار ئەلمەقەدەسى دەمى دەريارەى عەجىبىن ۋەلاتان دېھىقت دىئىت، ژ عەجىبىن عەردى مووسلى دىرولكەلبە. كەسەكى سەى بەرەلا لەق لىدابت دېنە وىرى و پىنجى پەرسىتقان لى ھەنە و ب پىشتەقانىيا خودى وى كەسى چارەسەر دكەن. ژ ژىدەرىن جوگرافىناسىن عىراقى دەيتە زانىن كو ئەف دىرە ل نىزىكى مالتايى ئانكو دھۆكى يە و پەسنىن وى دگەل كاقلىن دىرەكى دگونجىن كو نھا دىئىلن مار عەبدا (مارعوادا).

قىيە ھەمان زانىارى دويارەكرىنە و ژىدەتر دىئىت، بادەكىن رىقەبەرىيا شىونوارتن عىراقى تىشتەكى ۋەسان دەريارەى قى دىرى ئەگۇتتېيە، تىن دياردكەت كو ئەو شىونوارتن دىرىنە، كاقىل و ھەرفتەيە، د وى كاقلىدا جەن (مذبح كنىسە) بىن بەرچاقە. ھىدىكە

ھىدىكە دىرا (بىش عابى)يە دكەقىتە دوورانييا سى چارىكىن دەمژمىرى ب پىيان ل ژىرىن گوندى (خېرى) ل ياكوورى رۇژئاقايى ناكرى. ئەف دىرە دكەقىتە بىدەرىن گوندى، قى دىرى سى كەنىسە ھەبوون، يا ئىكى ل چارىكا ئىكى يا سەدسالىيا ھەفتى ھاتىيەئافاكرن، يا دووى ژ ئالىى بەتريك ئىشو عەبائى سى بى ھەبائى ل نىقا سەدسالىيا ھەفتى ھاتىيەئافاكرن و كەنىسا سى پىشتى يا دووى ب سەدسالىيەكى ھاتىيەئافاكرن.

ئەو دىرا پەققوبى لاشومى ل چارىكا ئىكى ژ سەدسالىيا ھەفتى ئافاكرى. د دەمەكى زوودا پىشكەت و پىروو ژ پەرسىتقانان و بوويەك ژ مەلبەندىن رووحى و رەوشەنبىرىن كەنىسا رۇژھەلاتى، ھۇمارا پەرسىتقانان د سەردەمىن دامەزىنەرىدا گەھىشتە ھەشتى كەسان، و ل سەر دەمى بەتريك ئىشو عەبائى سى ئەف ھۇمارە گەھىشتە سى سەد پەرسىتقانان و ل نىقا سەدسالىيا ھەفتى و ئەف دىرە بوو پووكەھا خەلكەكى غەرىب، ھىدەك ژ وان كەسان بىن ژ قى دىرى دەرجووين مەزىناتىيا بەتريكىن ۋەرگىت و ھىدەكىن دى ل ۋەلاتىن دوور و نىزىك بوونە مەتران و قەشە.

نەش ل دووق نەشى قى دىرى بەردەوامى ب كاروانى خودا، چەندىن سەرۇكان رىقەبەرىيا وى كرىيە، ھىدەك دەسنىس ھەنە بۇ سەدسالىيا (۱۴-۱۳) دىقۇرنەقە ل قى دىرى ھاتىنەنقىسىن يان بۇ وى ھاتىنەنقىسىن، ژ نىقا سەدسالىيا نەھى قە رەنگە سىستىيەك كەتتېيە قى دىرى، بەلن پاشتر چالاك بوويەقە، ۋەسان ديارە ئەف دىرە ھەتا سەدسالىيا شازدى با ئاقابوو، د لىستا سالا (۱۱۰) ژ ئ قەگىرانەك ھاتىيە كو بەتريارك ئىليايى ھەشنى بۇ پاپا پۇلسى پىنجى دەريارەى چىرۇكا روودانەكا ترازىدى قەدگىرىت ۋەسان ديارە ل چارىكا داويى ژ سەدسالىيا شازدى روودايە كو تىدا ھاتىيە بەلەنگازان سەرۇكى دىرى بىرنە و د بلنداھىيا چىاي دا ھافىتەخوار و ھەستىكىن وى ھەرشىنە و ب رەنگەكى ترازىدى مرىيە، دوور ناھىتەدىتن ئەف روودانە ل گوندى

شوينوارىن دىرا مار عەبدا ل گوندى

و چىرۇكا وى د پەرتووكا «سىر شەھاء و القەدىسىن» دا ھاتىيە بەلاڧكىن و ئەدى شىر زى كورتىيەك ز ژيانا وى د پەرتووكا «اشھەر شەھاء المشرق) دا بەلاڧكىرىيە.

ھەرەك چىرۇك بۇ مە قەدگىرىت ئەف نوشدارە بەك ز شاگىردىن (مار ئوجىن) ى بوو، ھاتىيەدەقەرا (بىپ نوھدرا) ل شىكەفتەكا نىزىكى وى رووبارى بى ز مالتا (معلنايا) بەرەف رووبارى دجلە نىزىك گوندى «برقيطا» دەھىت ئاكنجىبوويە، و سەرەراى ژارەكا سەخت د ئاف سەرما و گيانەوهرىن ھۇڧدا ۲۲ سالان مايە ل وئىرى. ل رۇژھەلاتى وى رووبارى باژىركەك ھەبوو دگۇنتى « تل حش، تل خش» (تل خشاف) تل خشا تها دانىالى نۇشدار كچا ھوكمدارى باژىركى يا نەساخ چارەسەركر، ئەو بوو وى ھوكمدارى باوهرى ب ئايىنى مەسىحى ئىنا و كەنىسەك ل باژىركى خۇ و دىرەك بۇ دانىالى ل نىزىك شىكەفتا وى ئافاكرن و خەلكى تلخىشنى ز مەترانى «بىك لافاط» كو مەترانەكى بۇ وان

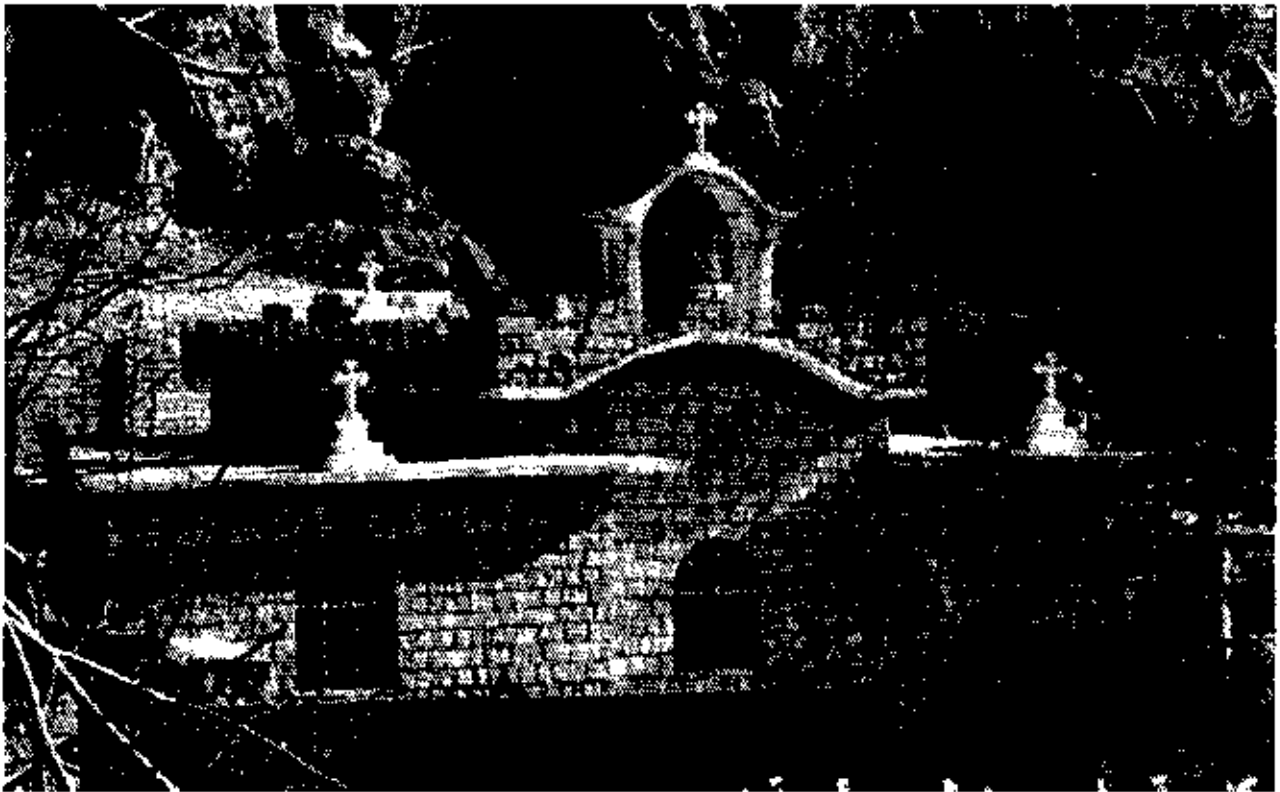
ئەلبىر ئەبونايە دىبىزىت، دىرەكا گەلەك كەڧنە، شوينوارىن وئ زىر ئاخ بوويىنە، تىشتەكى كىم زى بەرچاقە، ھزىدەھىتەكرن كو ھەيكەلى كەنىسەكى يە، يەكەمىن ئىنانا ئافى وئ ز سەدسالىيا دەھى و دوا ئىنانا ئافى وئ ز سەدسالىيا چواردى ناپۇرىت.

دىرا ماردانىيال (ئاسيا) يا زەلامان

ئەلبىر ئەبونا د وئ باوهرىدايە كو ئەف دىرە دكەڧىتە زىرى گوندى (مىر جندى) و ئەف گوندە چەند كىلومەترەكان دكەڧىتە رۇژئاقايى گوندى ھەيدىن. ل زىرىيا گوندى دىر جندى بى نامازەپىكرى شوينوارىن دو دىران دەھىنەدېتن، ھەمان ژندەر دىبىزىت دىبىت يەك يا پەرسىتقانىن زەلام و بەك يا پەرسىتقانىن ژن بىت.

خەلكى گوندى ئاقبىرى وەسان ھزىدكەن كو ئەف دو دىرە بىن (مار دانىال) ىنە و د بىياتدا ئەو ز (صەعەدى مىصرى) يە، ھەرەك ئەبونا دىبىزىت، دىبىت دانىيال بى نۇشدار (ئاسيا) دەھىنەئافاكرن

دېر و كەمىسا مار غوبېشو ل گۈندى دېرى

دېرا دانىيال يا ژان

ئەدى شېر د پەرتووكا (كلدو آشورا)دا دېئىزىت،
دانىيال د بنىاتدا خەلمىن مسرى يە، دەمەكى دگەل
مار مىخائىلى ژىايە، پاشتر چوويە (بېپ نوھدرا)
و پىشتەفانى ل (حش) شاھى باژىركى (تلحش)ئ
كرىيە، قى شاھى بۇ وى دېرەك ل سەر رووبارى مالتايى
بەرامبەرى گوندى (طبىت قىطى) ئاقا كرىيە.
ئى ئەلبىر ئەبونا دېئىزىت، مە گەلەك زانىارى ل سەر
ماردانىيالى نىنن، وەسان ديارە د بنىاتدا ئەو ژ مسرى
يە و ژ وىرى ھاتىيە وەلاتى ناقبەرا دو رووباران، دەمەكى
دگەل مار مىخائىلى ژىايە، پاشتر چوويە دەفەرا (بىت
نوھدرا)، ل وىرى شاھى (مەلكى) حشى «تلحشى»
ئىنايە سەر ئاينى مەسىحى، قى شاھى دېرەك بۇ وى
ل سەر رووبارى مالتايى ئاقاكرىيە بەرامبەرى گوندى
(بىت قىطى). ھەمان ژئدەر دېئىزىت، دىت دېرۇكا قى
دېرى بگەھىتە سەدسالىيا چوارى يان دەمەكى كېم

دىارگەت، و ھوسان مىلس بوو يەكەم مەترانى
«بېپ نوھدرا».

د پەراوژى پەرتووكا «اشھەر شھداء المشرق»دا
ھاتىيە دىت شوينوارىن قى باژىركى نھا ل گوندى
تل خشى ماینە و ب ناقى قەدىس مىلس كو
دكەقىتە رۇژھەلاتى ئەلقۇشى ب دووراتىيا نىزىكى
دەمژمىرەكى ب پىيان.

ھەرەكى د چىرۇكىدا ھاتى دانىيال ل دېرا خۇ
مىرىيە، و مەجوسان مىلس گرتىيە و بەراراتكرىيە.
جان قىيە بۇ وى چەندى دچىت كو دېرا راستەقىنە يا
دانىيالى دكەقىتە ژوورىن گوندى باختمى (برقىطا)ين
نھا ب دووراتىيا شەش كىلومەتران ژىرىن رۇژئاقايى
پرا ئالوكا يا نىزىكى دھۆكى، وەسان ديارە ئەف دېرە
ل سەدسالىيا پازدى يان شازدى ھاتىيەقە گوھاستن
بۇ دېر جندى يا سەر ب ئەلقۇشى قە، يەكەمىن
ئىنانا ناقى قى دېرى دزقرىتەقە بۇ سالا (۱۱۳۷ز).

بىشىنى ۋە، ئەم ئىستەكى ل سەر چالاكىين قى دىرى
ۋ دەمى ئەمانا ۋى نزانين.

ئەفقا ئەلبىر ئەبونا ھەمان گۈتتە يا دەرىارە
دانىيال ئاسىيائى نۇشدار د بەرىەرىن ۱۲۸ - ۱۲۹ يىن
پەرتووكا «دىارات العراق» دا، تىن ھندە زىدەدكەت كو
دشياندايە شوينوارن وان دو دىران ل ژىرىي گوندى
«دىر جندى» بىينين ۋ خەلكى ۋى جھى د ۋى
باۋەرىدائە كو ئەو دو دىرە بۇ مار دانىيالى دىزىنەفە كو
د بنىاتدا ز صەعەيدى مسرى يە. ۋ ئەلبىر ئەبونا د ۋى
باۋەرىدائە كو يەك ز وان دو دىران يا پەرىستقانىن زەلام
ۋ يا دى يا پەرىستقانىن ژن بوو ۋ د ۋى باۋەرىدائە كو
ئەف دانىياله دانىيالى نۇشدار (ئاسىيا) يە بى چىرۇكا
ۋى د پەرتووكا (سىر الشهداو ۋ القديسين) دا ھاتى
دەقى قى چىرۇكى دىئىت: ل رۇزھەلاتى قى رووبارى
- مەرەم بى رووبارى مالتايى (مەلتايا) يە - باژىركەك
ھەبوو دگۈتتى «ئل حش» دانىيالى كچا حوكمدارى
باژىركى چارەسەر كرا، ئەف حوكمدارە ھاتەسەر
ئايىن مەسىحى ۋ كەنىسەك ل باژىركى خوە
دىرەك بۇ دانىيالى نۇشدار ئافاكر.

ل قىرى ئەفلىھەقبوونەك دناقبەرا فان دو دىراندا
دروستىبىت كو ھەردو ب ناقى ۋ جھى ۋ دامەزىنەرى
ۋەكەفەن. گەلو ئەرى ئەف دىرا دانىيالى يا پەرىستقانىن
زەلام بوو ۋ دىرا دىر ئەوا پىشتەر ب ناقى دىر دانىيال
ئامازە پى ھاتىيەكرن يا پەرىستقانىن ژن بوويە، ئەفە
ل دوۋف مەزھەبى مە نوور ناھىتەدەپتن زەركو زورىمى
ئەۋىن سەرەدانا قى دىرى دكرن ژن بوون ۋ ب مەرەما
چارەسەرىن ز نەخۇشىيان ب خۇ شىشتىن ب ئافا
قى دىرى دەئانە قى جھى.

دىرا نردوس^{۱۱۴}

ناقى قى دىرى د چىرۇكا ماروسايى تكرىتى ب
ئايبەت ئەوا دنحاي نقىسى ھاتىيە، د چىرۇكىدا
زانبارىن باش ل سەر دىران ھەنە، چىرۇك فەدگىزىت
كو دىرا نردوسى دەست ز ئايىنزايى (مەزھەبى)
نەستورى بەردا گەھشتە ئايىنزايى منوفىرى (بى
باۋەرى ب يەك سرۇشتى ھەى)، ژەر قى چەندى ز

ئالىن برصوماين نىيىنى قە ھاننە چەوساندن
ۋ ئىنئاندن ۋ گەلەك ز منوفىزىان بوونە قورىانى،
سەرۇكى دىرى لعازر ز وان قورىانىيان بوو، ئەفە ل
دەوربەرىن سالا (۴۸۴ - ۴۸۵) ئ بوو.

ۋى سەردەمى ھۇمارا پەرىستقانىن دىرى نىزىكى
جەفتى كەسان بوو، دىر ل گوندى (مالودە) نىزىكى
فەيدىن ھاتىبوو ئافاكرن، بەرى كو دنجا ژانانما
ماروسايى تكرىتى بنقىسىت ئانكو ل نىفا ئىكىن ز
سەدسالىيا جەفتى دىرەكا دىر ل جھەكى بلندتر ز
قى دىرى ھەبوو، ۋى دەمى كەسەك ب ناقى زەكى
مەترانى ۋى ۋەلاتى بوو، ل قى دىرى دىرا، دەمى زەكى
مىرى باۋەرداران خواست ماروسا بىتتە ئوسقوفى وان،
ۋى دەمى ماروسا ل ۋەلاتى رۇمى بوو، قەمانا ۋى ل
ۋىرى دومكر، بانوھەدرا ل ھىقىيا ھاتنا ۋى بوو دابىتتە
مەترانى وان، پىشتى دو سالان ئانكو ل سالا (۱۲۹)
ئ ماروسا گەھشتە كورسىيا تكرىت مېتروبولوتى،
ئەلبىر ئەبونا پىرسبارا جھى دىرا نردوس دكەت ۋ
دبىئىت: ئەرى دىرا نردوسا بنىاتى دكەفەتە كىرى ۋ
دىرا بلندتر دكەفەتە كىرى؟ ئەو ب خۇ د بەرسقىدا
دبىئىت: دىت ھەردو دىر (دىر جندى) بى ئەۋىن دكەفەتە
نىزىكى گوندى فەيدىن، دشىاندائە دىرۇكا قى دىرى
ب رەنگى ژىرى بەرچاقبەكىن:

دىرا نردوس دەست ز ئايىنزايى نەستورى بەردا
ۋ كەتە ژر چەوساندن ۋ ئىنئاندن برصوماين
نىيىنى ۋ سەرۇكى دىرى لعازر ل سالا (۴۸۴ - ۴۸۵)
ئ ھاتەكوشتن، دەمى ل سەدسالىيا پاشتر سەروپەر
تەنا بووى ب ئايبەت ل سالا (۵۴۰) ئ سەروپەر
دىرى گەشبوۋقە ھەتا ل داۋىيا سەدسالىيا
شەشى بوويە مەلبەندى ئوسقوفيا (بىت نوھدرا)
ا يا منوفىزى، خواندنگەھا قى دىرى ناقوودەنگى
خۇ پەيداكرا ۋ (ماروتا) يەك ز وان كەسان بوو بى
ل ۋىرى فىرېۋوى ۋ ۋى ب خۇ ل ۋىرى كازى فىركرنى
كربە، ل دەسپىكا سەدسالىيا نەھى دىرەكا دى
يا بچوۋكتر ل جھى ۋى دىرى ھاتىيە ئافاكرن، ل ۋى
جھى بى ھندەك مېھقانان دەست ب سەرداگرى
ۋ كرىيە رەز... تىبىنى دكەبىن كو د ۋى سەردەمىدا

ئەبونا ژى ھەر ژ ۋى قەگھواستىيە و دىئىت، ب دوورائىيا دو كىلومەتران ژ ناحيا ئاسھى يا سەر ب زاخۇقە گوندەك ھەبە دىئىن «بلىقوز» ل ژۇرىيا چىيىن بىخىرى، رىقەبەرىيا گىشتىيا شۇبىوارىن عىراقى دىئىت، كو خرابەبىن دىرەكى ل وىرى ھەنە دىئىن خرابەدىر (خرىبە الدىر) لى ئەم تىشەكى ژى نزانىن، دوور ناھىتەدىن تىن كەنىسەكا كەقنا ۋى گوندى بىت.

رىقەبەرىيا گىشتىيا شۇبىواران ل عىراقى ئەف جھە ب ناقى (الدىر-خرىبە) ل گوندى «بلىقوز» ل رۇزھەلاتى گوندى ئاسھى بىن نھا سەر ب ناحيا باتىلىن قىزا سىمىلىن توومار كرىبە.

دىرا مار ھەنانىيا^(۱۵)

جان فىبە د پەرتووكا خوە (أشور المسيحية) دا ئامازە ب قى دىرى كرىبە و ئەلبىر ئەبونا ژى ژ ۋى قەگھواستىيە و گۇتىيە، ئەم تىشەكى بەرفرەھ ل سەر قى دىرى نزانىن و د ژىدىن مەبىن كەقندا چ پىزانىن ل سەر قى دىرى نەھاتىنە.

شۇبىوارىن قى دىرى ب دوورائىيا شەش كىلومەتران دكەقنە ژىرى رۇزھەلاتى دھۆكى ل بەرۋىشكى، شۇبىوارىن ۋى مەزىن و نىشانان گىرنگىيا قى دىرى بە كو ھەتا سەدسالىيا ھەقدى زاپىنى يا ئاقابوو.

ھەرەك ئەلبىر ئەبونا دىاردكەت كو ئەم تىشەكى ل سەر ژىانناما قى مار ھەنانىيا نزانىن، دىت دىر ب ناقى شەھىدەكى خودان باۋەرى لى ئە ژ زەلامىن ئاينى ل ئەربىلىن ھاتىيەشەھىدكىن ھاتىيە نەقەن، پاشتر ھەنەك ژ گىاننى ۋى ھاتىيەقەگھواستىن بو قى جھى، ھەرۋەسان ل ئەربىلىن كەنىسەك ب ناقى قى قەدىسى ھەبوو، بەل ل دەسىپىكا سەدسالىيا چواردى ھاتىيەخراپكىن، دىت ئەقە ژى ئامازە پىكرنەك بىت كو بىياتى مار ھەنانىيا ژ ئەربىلىن بىت.

ئەدى شىر د پەرتووكا «كلدو آشور» دا ئامازە ب شەھىدەكى ئەربىلىن ب ناقى ھەناتىيا دكەتكو ل ۱۲ كانوونا دووى ۳۴۶ئى ھاتىيەشەھىدكىن، ئەو خودان باۋەرەك بوو ژ ئەربىلىن، ب فەرمانا ئازروشاغى

ئانكو ل سەدسالىيا ھەفتى دىرا ماردانىيال ئاسىيا بىن نۇشدار نەمايە، و ل داۋىيا سەدسالىيا سىزىدى دىرا نردوس (جندى) بىن ئەرسودوكسى دگەل ئوسقوفىيا (بىت نوھدرا) يا ئەرسودوكسى نەماينە، و پىشنى قى چەندى ل دەوربەرىن سەدسالىيا پازدى خەلكەك ژ نەستورىيان ل قى گوندى ئاكنجى بوۋىنە، و ھەردو دىرىن منوفىزى نوۋزەنكىرەقە، كو ئەو ژى دىرا بچووكا سەرداترە و ب دىرا بەرزە (الدىر المختفى) نەقەر.

دىرا لالى^(۱۶)

دەمى ئوماين مەرجى د پەرتووكا (الرؤساء) دا ل سەروان ناوسكان (خودپەرىستىن دەست ژ دىيانى بەرداى) دپەقىت بىن ل دەقەرا مەرج (مىزگ) ئەۋىن ل شەكەت و كۆلكان ژابىن و دىر دامەزاندىن دكەھىنە مزارا قەدىس مار ئىسالاھا ئەۋى ل ھەنداف گوندى لالىشى ژاى و ئەۋى ھەموو ژانا خۇ ب قەدەرى ل قورنەتەكى ژاى، ئەلبىر ئەبونا بىن پەرتووكا ئامازەپىكرى توپزاندى ل سەر قى چەندى دىئىت ھەتا نھا لالىش ب قى ناقى دھىتەنىاسىن و دكەقىتە دەروكى ۋى گەلىن دچىتە پەرىستگەھا مەزنا ئىزدىيان كو جھى شىخ ئادى بە، قورنەتى مارتىسلاھاى پەرىستىن لىدكر ئانكو دىرا لالىش نىزىكى دو كىلەمەتران ژ قى پەرىستگەھى كو دكەقىتە ھەنداف بائىركى شىخان (ئىسقىن) يا دوورە.

ھەنەك ژ دىرۋىكىنىسىن ھەقچەرخ بو ۋى چەندى چوونە كو پەرىستگەھا لالىش ب خۇ دىر بوو، بەلى ئەلبىر ئەبونا قى بوچوونى ب نەۋەبى دەردىخىت و دىئىت، بەلكەبىن دىرۋىكى و شۇبىۋارى بوونا دىرەكى ل قى جھى ب نەۋەبى دەردىخىن، بەلى دەقنى ئوماين مەرجى داكۆكىن ل سەر بوونا دىرى ل جھى مارتىسالاھا دكەت، بوچوونا ئوماين مەرجى ژى ژ بوچوونا جان فىبە د پەرتووكا «ئىشور المسيحية» ھاتىيە ۋەرگىن.

خەرابە دىر^(۱۷)

جان فىبە د پەرتووكا خوەيا ناقدار (أشور المسيحية) دا ئامازە ب قى دىرى كرىبە و ئەلبىر

پىراتىيەكا ھەرەمەزندا كو نىزىكى سەد و پىنجى سالاندا بوو، دەمن پەرسىتقان يوسىف بوسنايا دىنى، ئەو ژ مامۇستايىن خۇيىن بەركەتى بى باھرىبوو، ئەفيا ئەو ب خۇ خۇ ب رىفەببەت، لەوما قەسنا پەرسىتقان ئىشوعى بى نافتار ب كوماتى كر، ئەلبىر ئەبونا ب كوماتى دىنقىسىت، ئەف كەسنى طوباوى يەك ژ شاگردىن پەرسىتقان (يوحنا الخلفى) بوو كو ژ گوندى «خلفىنا» بوو كو گوندى «خلفىت» بى نھايە و دكەقىتە رۇژھەلاتى خازىرى ب دوورانتىيا ۲۵ كىلومەتران ژ رۇژتاقايىن ئاكرى، و ل دىرا پەرسىتقان ھرمىزى ل سەر ژيانا پەرسىتقانىن فېرېبوو، دەمن پەرسىتقان يوحنايىن مامۇستايىن وى مرى، پەرسىتقان ئىشوع ژ دىرى دەركەت و چوو بەك ژ چىايىن ژوورى بى دگۇنتى «كومتا»، كومتا پەيشەكا سىرپانىيە ئانكو رەشرەشك.

وەرگىزى پەرتووكا «يوسىف بوسنايا» قەشە يوحنا جولاغ دىبىزىت، دوورنىنە چىايىن كومتا پىشكەك بىت ژ چىايىن گارە ئەوئ دكەقىتە ژىرىن نامىدىن، دىرەك ل وىزى ھەبوو ياقوتى ھەمەوى ئامازە پىكرىيە، د بەردەوامىدا جولاغ دىبىزىت، ئەھال دەقەرى دو گوندەنە ناقىن وان ژ (كوم) ھاتىنەوەرگىرتن، ئىك ژ وان گوندى كوماتى (كوانى) بى نھايە كو دكەقىتە دوورانتىيا سىن كىلومەتران ژ رۇژھەلاتى نامىدىن، ل ژىرىيا كوانى ب دوورانتىيا ھەفت كىلومەتران گوندەك دى ھەيە دىبىزىن دىرەشنى، ئەفە گۇتەكا كوردى يە ئانكە دىرا رەش، كورد ل فى گوندى دىزىن، گەلەك ناووسكىن د كەفرى كۆلاى لى ھەنە، خەلكى گوندىن مەسپىچىنشىن دىبىزىن «مار ساوا» و ھەتا ئەھال مەھا تىرمەھا ھەموو سالەكى سەرەدانا وى جەھى دكەن.

ژ ئەقا چوويى دىباردىت كو دامەزىنەرى قى دىرى ھەفچەرخى يوسىف بوسنايا بوويە ل سەدسالىيا دەھن زابىنى.

دىرا مار مىلى^(۷)

ئەف دىرە دكەقىتە گوندى تلخىشنى (تل خشىف) ل دەقەرا ئەلقۇش باكوورى چىايىن بەنداوايا (بىھىندويا)

ھاتىيەگىرتن و گەلەك ھاتەئەشكەنجەدان دەمن ھاي ژ خۇ نەماي مەجوسان وەسان ھىزىكرى كو بى مرى و ئەو ھاقىتە بازارى، پاشتر مەسپىچىيان ئەو ب دىزىفە راكر، ئەسغوف (مارل زخاى و گەلەك ژ مەسپىچىيان سەرەدانا وى كرن، ھاتەفە ھىشنىن خۇ و ب ناقى مەزىناتىيا خودى پەيئەك بۇ وان خواند و پاشتر روخا وى دەركەت، كىلدان ل ۱۲ كانوونا ئىكىن و لاتىن ل ۱۰ ئى شانەدىرا وى دگىرن، ھەزىيە بىنەگۇتن كو جان فىيە ئامازە ب دىرەكى ب ناقى (خنانىا) ل دەقەرا چىايىن جودى دكەت.

دىرا كوانى (دىر كوم)^(۸)

ياقوتى ھەمەوى د ھەردو پەرتووكىن خۇ «مەجم البلدان و الخىزىل و الدال» دا ئامازە ب قى دىرى كرىيە، د «الخرىزىل و الدال» دا دىبىزىت دىرا كومە دىرەكا كەقە نىزىكى نامىدىن ل وەلاتى ھەكارى ژ دەقەرىن سەر ب مووسلى قەيە، نىزىكى وى گوندەك ھەيە ھەر ب ناقى دىرى (كومە) ھاتىيەناقكرن، ھەتا ئەھال نافتادانە، ئەفە وى چەندى دسەلمىنىت كو دىر و گوندى ب رەخفە ھەتا سەرەدەمن ياقوتى ھەمەوى ۱۱۷۹۱-۱۲۴۹) د ئاقابوون.

صەفى دىن بەغدادى ژى دىبىزىت، دىرا كومە نىزىكى نامىدىن وەلاتى ھەكارى سەر ب مووسلى قە، كومە گوندەكى نىزىكى وى يە، ھەندى پەيوەندى ب ژھاندانا ناقى دىرى بۇ سەر ناقى گوندى ھەي ياقوتى ھەمەوى دىبىزىت، دىبىت راستى بەروفازى بىت ئانكو كومە و كوماتى يان دىر و كوماتى بۇ دىرى بىزىرەتەفە.

ژ زاردەقى خەلكى دەقەرى ناقى (دىرى) ھەردەم دگەل (كوماتى) ھەقالناقە، دىبىزىن دىرى و كوماتى ھەروەك تىن يەكناق بىت و بىرا مە ل ناقى (دىر كوم) دىنىت، دىرا رەش، دىرەش ھەروەكى ژ زاردەقى كوردىن دەقەرى دەپتەگۇتن.

دەمن (يوحنا بن كىلدان) ل سەر مامۇستايىن خو «يوسىف بوسنايا» دىنقىسىت دىبىزىت، شىخى پىرۇز ژ ژيانا مەرقان باركرە جەم خودايى خۇ، دىزىن

ھەققى بويىچە، ئەف دېرە دكەقېتە دەقەرا سىندى باكوورئ زاخۇ نېزىكى گوندئ (ئومەرا)، ئەف گوندە ب ناقتى (دېرشىش)زى دەقېتەناقتىن، ئەو زى داکو ژ (ئومەرا) بەكا دېتەر بېتەجوداكتىن كو گوندئ (مار سىرىشوع) ئ دامەزرتەرى دېرا رويلى كەشخە (الغاب الجميل)بە، گوندئ دېرشىش دكەقېتە زىريا چىاي ناقتەرا ھەردو گوندئ بەردا و سەناتى ل سەر سىنوورئ ناقتەرا تىركيا و عىراقنى، ئەف دېرە دكەقېتە گەلىيەكن ژوردانى ژ گوندى ب دووراتىيا نېقەدەمژمېرى. ئەلېر ئەبونا د پەرتووكا خۇدا دياردكەت كو وى ل سالا (۱۹۵۱)ئى سەرەدانا شويىنوارىن قى دېرى كرىيە ژورەك تىدا دىتتە ھىز يا ناقتىو و مىنا ناقتەبەكەن دو نھۇمى (دو قاتى) بوو.

خەلكى گوندئ دېرەشيشى سەرەدانا قى دېرى دكر و ل ئىكشەمبىيا ئىكى ژ مەھا كانوونا دووى شانەدېرا وئ دكرن و گەلەك عەجىبى ددانە پال قى دېرى.

مار ئەسقىن ل دېرا ئەزەل (الدېر الكبىر) فىرئ زيانا ناسكىن (خودئ پەرسىتتيا دەست ژ دنيا بەردانى) بېوو، ژ وئىر بەرەف دېرا صلبىيا ل نېزىكى ئىسقىن چوو ل وى جھى بى ب ابېپ ئسىيا) دەقېتەنىاسىن، ئىشو عەدناحن بەسرى دېتت: مار قىرناقوس قوتابىن صلبىيان ئوسقوفى بەلەد دەمى ناقتەنگى وى بەلاقەبويى خەلكى وى جھى قەستا وى كر و دگەل خۇ قانوونا مار قىرناقوسى نصىبىنى دگەل خۇ ئىناوو و زى خواستىن بېتە ئوسقوفى وان. دېر دادەست قەدىس مار ئەسقىن و كىرە سەرۆكى دېرى.

مار ئەسقىن زى ھەقالى يوسف ھەزاييا بوو كو ئەو زى خويندكارى مار قىرناقوسى بوو. بەلى مار ئەسقىن گەلەك د سەرۆكاتىيا دېرا صلبىيادا ئەما و دەست زى بەردا و چوو دېرا ئەفنىماران، و ژ وئىر بەرەف چىايىن ژوورى چوو و ل وئىر دېرا خۇ ئەوا مە ئامازە پىكرى دامەزراند و دەمى مرى ھەر ل وئى دېرى ھاتەقەشارتن.

زىانا پەرسىتقانىن يا مارئەسقىنى ل دېرا مەزنا چىايى ئەزلا دەسپىكرىيە، پاشتر زقىرەقە بانوھەدرا (دھۆكى) و ماپە ل دېرا پەرسىتقان صلبىيا (دېرا صلبى) ل بىرسىتەكن نېزىكى (ئىسقىن) و بويىچە سەرۆكى سىين بى دېرى، ژ ئەنجامى دانانا پەرسىتقان قىرناقوسى

يان (گورا دداكان- چىايى داکان)، وەسان ديارە ئەف دېرە ل سەدسالىيا پىنجى زايىنى ھاتىيەدامەزراندن. دەقېتە گۇتن كو تلخىنى بېوو بازىركەكن گىرنگ ل وئ دەقەرى، لەوما داخواز ئوسقوفەكن كر، ئەف داخوازە ژ مەتران (بېت لاقاظ)كر. دەقېتەگۇتن كو مەترانى كەسەك ب ناقتى (مىلبىس) ب بەرەكەتا ناقتى (مار مىلبىس) ئەوئ ل دەوروبەرى (۱۹۷۱)ئى ل ئەھوازى شەھىدىبويى بۇ وان دانا، ئەف (مىلبىس)ە ەك يەكەمىن ئوسقوفى (بېپ نوھدرا) ھاتەدانان، دگەل ۋەرگىرنا كاروبارىن ئەبەرشىنى كەنىسەك ل وئىر ئاقتا، بەلى رۇزەكن مەجۇسان ب سەرداگرت و بەرىرانكر.

ھەتا نھا شويىنوارىن دېرا (مار مىلبىس)ى ب دووراتىيا ۱۵۰۰ مەتران ژ رۇزەھەلاتى گوندئ تلخىنى ماينە، ل نىفا سالىن چلان ژ سەدسالىيا بىستىن من ب خۇ دىتتە، ژ دېرى شويىنوارى ھەبوانەكا مەزىن دگەل خاچەكن نكراندى ب ئەنداژا ۸۸۰ × ۱۰سم و ھندەك شويىنوارىن دى ماپوون، ئەلېر ئەبونا دىتت ئەو شويىنوار دزقرنەقە سەدسالىيا چوارى، ەك شەقىنى كەنىسا گوندئ ناقتى (مار مىلبىس)ى د گەلەك دەستىنقىساندا كو دزقرنەقە سەدسالىين ھەققى و ھەزىدئ ھاتىيە.

خەلكى دەقەرى ئەدگىرن كو ئوسقوفى تلخىنى د بىياتا ھندى يان مەغولى بوو، بۇ خۇ جھەكن ھاقىنى و كەنىسەبەك ل سەر وى گرى ئاقتاكرىوو بى كەنىسا (مار گورگىس)ى ل گوندئ بانداواين (بېھندوايا) دكەقېتن و ناقتى قى گوندى ژ (بى) كورنكرنا پەيھا (بېپ)يا سىرمانى و (ھندوايا) ئانكو ھندى دەقەت و ب قى رەنگى دىتە (مالا بى ھندى).

دېرا (مار اتقن) (۱۸)

ئىشو عەدناحن بەسرى د وئى باوھىردايە كو مار ئەسقىن (مار اتقن) ژ دەقەرا باجرمى بە، خوەدىن پەرتووكا (ذخيرة الاذهان) زى پىشتەقانىيا وى دكەت، مار ئەسقىن دېرا خۇ ل سەدسالىيا ھەقتى زايىنى دامەزراندىيە، دواجار ناقتى وئى ھاتى ل سەدسالىيا

ئەرمەنى ل بەھدىنان

نادگار ھاكوب بىندروس نەبراھاميان
ۋەرگىران: مۇسەۋەق تۇشى

دكەفئە پىشكىن ناپىن و رۇزھەلاتى ناسيا بچووك
(نھا دكەفئە تركيا)، ل دووف فەكۆلىنىن زاماننى
و شوينوارى بىن نوو و رەۋىشت و تىتائىن ژابوباپىرانفە
ماين دزفرتەفە ھزارا سىي بەرى زايىنى^(۱)، ل دووف
بۇچوونا ھندەك دىرۇكنفېسان رووبەرى ئەرمەنىستانى
دگەھىتە(۳۵۸)ھزار كەم^۲ كو دوازەدە جاران ئەمەت
رووبەرى نھايى كۆمارى ئەرمەنىستانە.

دىرۇكنفېسى يونانى ھىرۇدوتس (۴۸۴-۴۲۵ پ.ز)
دەريارە پەيوەندىن ناقبەرا ئەرمەنىستانى و ۋەلاتى
ناقبەرا دو رووباران دىئىت: ئەرمەنان ب رىكا رووبارى
فرائى كەرەستە دېرنە بابل و ل وئىرى دفرۇشتىن، د
توومارنى ئاشوورباندا ب (ادرو- ئادرى)ھاتىنەنياسىن،
ل ھزار سالىيا ئىكى بەرى زايىنى ھەقپەيمانيەك د
ناقبەرا ۋەلاتى ناپىرى و ئۇزارنو دروستىوو، ژ ئەنجامى
ھەقسنوورىيا ناقبەرا ئەرمەنىستانى و عىراقى
دىاردەكا ئاسابىە كو ژ كەفن ۋەرە ئەرمەن ل عىراقى
ھەبن^(۳).

چەند شاھەكان ژ مالىانا (ىروانتى- نەرداشىسى)
حوكمدارى ل ئەرمەنىستانى كرىيە^(۴)، ناقدارترىن
شاھى وى قوناغى شاھ دىگرانى دووى (۹۵- ۵۵ پ.ز)
بوو كو ب شاھى شاھان ھاتبوونىياسىن ئەۋزى پىشتى
كو شاھى فارسىان بۇ ۋى دەست ژ قى نازناقى بەردى.

دەسپىك:

كورتىيەك ل سەرمللەنى ئەرمەن

ئەرمەنى ۋەك ب زامانى وان ب خۇ ب (ھابىر-
Zwjtj) دەھنەنافكرن، مللەتەكى سەر ب رەگەزى
ئارى (ھند و ئەورۇپى) يە ۋەك كورد و فارس و سىلاڧ
و بىن دى، مللەتىن ھندو ئەورۇپى ب دو پىلىن مەزىن
ژ ۋارى خۇ دەركەتىنە و ل ۋەلاتىن ناسيا ناقىن ھەتا
دوورتىن جھېن رۇزئاقى بەلاقبووئە، پىتلا ئىكىن
بووئە دو جوبىن، يەك ژ وان ھاتىنە ۋەلاتىن ھندى و
ئىرانى و مللەتىن ھندى ئىرانى و مارى ژى پەيدابووئە،
ھندىكە پىلا دووى بە پىشتى كو ژ دەرياكى ئۇرال و
دەريانى خەزەر دەريازووون چووئە د ئاق ئەورۇپادا،
پىشتى كو چەندىن نىشىن وان ل باكوورى كىنارى
دەريانى رەش ئاكنجىبووون ل سەر چەندىن پىنگھات
و كۆمان بەلاقبووون، رەگەزىن ھندو ئەورۇپى ل
ئەورۇپا ژى چىبوون، پىنگھانا ئەرمەنى ژقان رەگەزان
بوو و بەرەف ژىرىن ئەورۇپا چوو، ژ رووبارى (الطونە)
دەريازوو و ل تركيا ئاكنجىبووون، و ژ وئىرى ژ پەنگاڧا
دەردەنىل بەرەف ناسيا بچووك دەريازووون و دگەل
مللەتى بروكى گەھىشئە ئىك^(۱).

ھندىكە پەيوەندى ب بوونا وانفە ل ھەردى
ئەرمەنىستانى بىن دىرۇكى- بانبا ئەرمەنانفە ھەى كو

(۱) نەرمەن ل زاخۇ

سولتان غەبدولخەمىدىن دوۋى (۱۸۷۱- ۱۹۰۹) ل پايىزا ۱۸۹۵ئى فەرمانا كوشتتا ھەموو نەرمەن دا يىن ب تركى يان كوردى يان غەرەبى دېھىش^(۱)، ئەو خۇنىشادانا جزيا ھەنجاك دزى وى ئەنجامداي بۇ خۇ كرە مھانە داكو ب كوشتارا وان رابىت، ئەبوو سولتانى ھاندانا ترك و كورد و چەرکەسان كر بۇ كوشتتا نەرمەن.

ل نىسانا ۱۹۰۹ئى مشەختىبونا ب زۇريا نەرمەن ز ئەدەنەن سستەنىۋلى، موشى، وانى، قەرسى، كارىن (نەرزۇمى) ب كاروانىن جودا جودا دەسپىكر، جەندرمىن تركان ب سەدان ز نەرمەن ز مالېن وان دىننەدەر و بەرەف رىكىن چىايى و ئاسى و پر ئاستەنگ يان رىكىن بىبانىيىن ھىشكر بى خوارن و بى ئاف دېرن داكو ب رىفە بىرن و تەرمىن وان بەيلىنە ل چۆلى، درندەبى گەھىشتىبوو ئاستەكى زكى دايكىن دو گيان د دراندن و دايك ب زارۇكفە دكوشتن، گەلەك زىن و كچىن نەرمەن خۇ زىلنداھىيان دەفائىتەخوار دا زىدەگافى ل سەر نامووسا وان نەھىتەكرن^(۲).

پىدفيە ئامازە ب وئ چەندى بگەين كو مشەختىكرنا نەرمەن ز ولاتى وان ب سى رىكان دەتەئەنجامدان

۱- مشەختىكرن وەك كاروانان.

۲- مشەختىبونا كەسىن نىزىكى ئىك دگەل ھەقدو، ئانكو داچەند خىزانەك خۇ دەنە دگەل ئىك ز باژىرىن خۇ بەرەف زاخۇ دەنەرى.

۳- مشەختىبونا مالباتەكى يان خىزانەكى ب تى ب ھارىكارىيا سەرۇكى خىزانى بەرەف زاخۇ دەتەن ئىكرەكو بەرگۈھىن وان كەتېوو كو زاخۇ گۈندەكى تەنايە و نىزىكى سنوورى تركىايە^(۳).

بەك ز وان مشەختىن نەرمەن ئەوۋىن ز سىرتى ھاتىنە زاخۇ قەدگىرىت، ۲۵ رۇزان ب پىيان ئەم ز سىرتى ھاتىن ھەتا ل رۇزا ۱۰/۱۹۱۵ئى ئەم گەھىشتىنە زاخۇ، ھند ئەم وەستىباين و ماندى بوۋىن و نەخۇشى مە ب رىفە دىتن ئەگەر پىنشاۋويا مە ھەفتىيەكا دى قەكىشبا كەس ز مە ب ساخى نەدگەھىشتە زاخۇ، ئەم د ترسىباين ز بەرگو ئەم چاقترسىباي بوۋىن

قى شاھى ھىدەك ز ولاتى فارس، عىراق، سوريا، فەلىستىن و لېنان زى دانە دگەل شاھنشىنياخۇ^(۴). سالا ۲۰۱ز نەرمەن ب رەنگەكى فەرمى ھاتنە سەر ئايىنى مەسىحى، ب قى پىنگاڧا نەرمەنستان يەكەمىن دەولتە ل جىھاننى ھاتىبە سەر ئايىنى مەسىحى، ل سالا ۲۰۱ز قەشە مىسروب ماشتوسى ئەلىفبىتكا (پىتىن) نەرمەنى داھىنا و بەرتووكا پىرۇز ھاتەوەرگىران بۇ سەر زمانى نەرمەنى، ب قى چەندى چەرخى زىرىنى ئەدەبىيانا نەرمەنى دەسپىكر، پىرانىيا پەرتووكىن زانستى، رەوشەنپىرى، دىرۇكى و ئايىنى يىن وى سەردەمى ھاتنەوەرگىران بۇ سەر زمانى نەرمەنى^(۵). ھەتاكو دەقى رەسەنى ھىدەك ز قان نقىسىيان بەرزەبوۋىنە لى وەرگىرانان وان يا نەرمەنى مايە، ھەرىبە بىتەگۈن چەرخى وەرگىرانى بۇ سەر زمانى نەرمەنى ب چەند سەدسالىيەكان كەتىبە پىش چەرخى وەرگىرانى ل دەولتە غەرەبىا ئىسلامى، ھەرۋەسان مللەتنى نەرمەن بەرى مللەتنى ئەلمان ب نىزىكى ۱۱۰۰ سالان پەرتووكا پىرۇز وەرگىرايە سەر زمانى خۇ^(۶).

ناقى رەسەنى ولاتى نەرمەن (ھاىك)، د چەرخىن ناقىندا ئەف ناقە ھاتىبەگۇھارتن و بوۋىە (ھاىستان) پىشنى كو پاشگىرى (ستانادايە دگەلدا، ستان ئانكو غەرد ھاىستان ئانكو غەردى نەرمەن، (ھاىك) ب خۇ ئانكو بابى ئەفسانەبىن نەرمەن، ئەو زى ھەرۋەك زىدەرىن نەرمەنىن كەفن دىنن، نەقىن نۇج پىغەمبەرى بە، ھەر وى زى وەك دىرۇكنقىس موفسىس خورىنى دىاردكەت ل سالا ۲۹۲پ.ز سەرگەتن ل سەر شاھى بابلى (بىل) ى دەستقەئىنايە و ئومەنا خۇ ل دەقەرا ئارارات دامەزاندىيە و ھەرۋەك ھەمان دىرۇكنقىس دىار دكەت پەيما (نەرمەنىيا) ز پەيما (ئارام) ھاتىبە^(۷). ھەرۋەسان د پەرتووكا پىرۇز (العهد القدىم) دا جەن نەرمەن ب (بىت توركوما) ھاتىبەناقىكرن^(۸).

نەرمەن ل بەھدىنان

بوۋنا وان، ژانا ئابوۋرى، جفاكى و سىياسى

(دوۋ زەلامىن نەرمەنى ۱۹۰۴)

بەكەمىن خواندنگەھ بۇ فىزىكرنا زمانى نەرمەنى ل
 وئىرى ھاتەقەكرن^(۱۷)، مامۇستايىن زمانى نەرمەنى ل
 قى خواندنگەھى نوبار بابازيان بوو، ھندىكە ئاقاھىيى
 نھابىن دىئىرى بە دگەل خواندنگەھەكا شەش رىزى ل
 سالا ۱۹۱۸ى ل سەر كىستىن دەۋلەمەندى خىرخوازى
 نافدار كولىنكىيان ھاتەئافاكرن و خويندكارىن قى
 خواندنگەھى ھارىكارىيىن درافى و كەرەستەيى ژ
 سازىيا كولىنكىيانى ۋەردگرتن^(۱۸)، ھەرۋەسان ھندەك
 ژ نەرمەنىن مشەخت ل تاخى ركاڧا و كىستە
 ئاكنجىبوون و كارى چىكرنا شەل و شەپكا و
 بازگانىيا پەرۇكان و چىكرنا پىلاڧان و پىندۇزى دكرن،
 د كارىن خۇدا خودان شىيان و دلسۇژ و جەئى باۋەرىي
 بوون و پەيوەندىيىن ئاقبەرا وان و خەلكى باژىرى ل
 سەر بنىياتى رىزگرتنى ل ھەقدو بوو^(۱۹).

ھندى پەيوەندى ب بوونا نەرمەنان ل زاخۇ ھەي،
 دشىاندابە بىژىن ئەو دو پىشكن، پىشكەك ژ وان

و مە ھىزىدكر كو كوردىن زاخۇ ژى ۋەك كوردىن تركيا
 دى ھىزىش ئىننەسەر مە و ۋەك گوندىن دى يىن
 تركيا يىن كەتپنە د رىكا مەدا دى زىنان گەھىننە
 مە، بەلى يا مە دىتى بەرۇڧازى بوو خەلكى زاخۇ
 خەلكەكن جوامىر و خىرخواز بوون و ب دلۇڧانى
 سەرەدەرى دگەل مەكر. خەلكى زاخۇ پىنشوازى ل مە
 كر، ئەم ل خانەكا تاخى گوندكى ئاكنجىكرىن، مە
 باۋەرنەدكر كو ھىژ ئەم د زىندوونە، جەفت رۇژا ئەم
 ماينە ل وئى خانى خەلكى زاخۇ ھەموو رۇژان خوارىن
 بۇ مە ئىنا، يىنى بەرامبەر ھارىكارىيا مە دكر^(۲۰)،
 پىشكەك ژ نەرمەنىن مشەختىن ژ دەنى ھاتىن ل
 تاخى جىوويان (ۋى دەمى ھىژ جىو ل زاخۇ ھەبوون)،
 نىڧا دىتر ل تاخى كىستە كو بىن مەسبىچىيىن
 شەرانشى بوو ئاكنجىبوون^(۲۱)، رىوۋبارى خابوورى د
 ئاقبەرا ھەردو تاخاندا بوو، ھاتنوجوون د ئاقبەرا ھەردو
 تاخاندا ل ھاقىنى يا ب ساتاھى بوو بەلى ل زۇڧستانى
 زەر تەھىيان يا دژوار بوو پىندى د رىكا پرا بەرى (پرا
 دەلالى) را دەرىاس بباين و ب دەمژمىرەكى ز قى تاخى
 چىووبانە تاخى دىتر^(۲۲).

ل سالا ۱۹۲۳ئ دىرا نەرمەنان ژ دارا و ئاخى و
 ب بىنشا نەرمەنىن ئاكنجىيىن زاخۇ ل نىزىكى جىووا
 حازم بەگى ھاتەئافاكرن، پىشتى وئى ب دەمەكى ژ
 ئەنجامى رەنجا قەشە (ابراھام ساھاكىيان) و بىشنىن
 نەرمەنىيان كۆمكرىن ل سالا ۱۹۳۲ئ دىرەكا مەزنىر
 ژ با بەرى بەلى ھەر ب تاخى ھاتەئافاكرن^(۲۳)، ئەڧ
 دىرە رۇژا ۱ كاتوونا دوۋئ ۱۹۳۲ كو رۇژا بوونا عىسا
 پىغەمبەرى (س) بە ھاتەقەكرن و (الاب ابراھام) دگەل
 شەماسەيان موسا عەزو و مەلكون بلىشى و سىتراك
 فاغو بەكەمىن رىۋرەسىمىن پىرۇژ (قداس) ل قى دىئىرى
 بىرئەبىر، ل سالىن ۱۹۳۲-۱۹۳۴ئ ھەموو نەرمەنىن
 تاخى جىوھىيان قەگۋاھاستنە تاخى كىستە ژ بەركو
 نەرمەن كەسانىن تەنا و زىرەك و دلسۇژن د كارىن
 خۇدا حازمى محەمەد شەمەدىن ئاغاي پىشنىياز بۇ
 وان كر كو ھندەك مولكىن خۇ بىرۇشپتە وان و ئەو
 ب قىست جەقن خۇ بىدەن ھەتا داۋى دەھىت، ئەو بوو
 نەرمەنان بۇ خۇ خانىيىن تاخى ئافاكرن، و ل سالا ۱۹۳۲ئ

ھاتنەناڧكرىن ئەو زى ل سالا ۱۹۱۵ئى مشەختىبوونە زاخۇ، ل سالا ۲۰۱۲ئى ھژمارا وان پتر ژ ۴۰۰ كەسان بوون^(۱۲۵). ئىك ژ وان ڧەدگىرىت، دەمى موسلىمىنى ھاتىنە زاخۇ تىن دو خىزان بوون ئەو زى:

- ۱- مالا شاھىن بىدروس ئادەم.
- ۲- مالا (ھوھان) عەبدوللا ھەجى ئىبراھىم ئەتلاش (اتلاس)^(۱۲۶)

ل سالىن پىنجىيان ژ سەدسالىيا چوۋىي ھاتنە زاخۇ و ب (مالىت موسلىمىنيا) ئانكو خىزانىن ئەۋىن موسلمان بوۋىن ھاتنە نىاسىن، موسلىمىنيا پەيوەندىيىن خىزانى پىن دگەل ھەڧدو ھەبوون، ھەك مالا شەۋقى موسلىمىنى، كورى موسلىمىنى، جەمىل موسلىمىنى، مەھمەد سلىمان موسلىمىنى نايڧ موسلىمىنى، سەبرى موسلىمىنى، ھەسەن موسلىمىنى، ڧەرمانى موسلىمىنى، شوكرى و موسلىمىنى و خىزانان بەدرە سۋرى موسلىمىنى و نەھا پىرىيا وان دەۋلەمىندىن زاخۇ نە^(۱۲۷) نەھا (۲۰۰) خىزانىن ئەرمەن ل زاخۇ دژىن نىزىكى (۷۵۰) كەسانە.

ئەرمەن پەيوەندىيىن جفاكېيىن زۇر باش دگەل برايتىن خۇيىن موسلمان ل زاخۇ ھەنە، ل سەر بنىاتى براينى و خوشتقىيتى و رىزگرتىن ل ھەڧدو و ھەكھەڧىن ب ھەڧرا دژىن، ب رەنگەكى يا ب زەھمەت بوو جوداھىيى بىخىيە ناڧبەرا ئەرمەنىيەكى يان موسلمانەكى يان كەدانەكى، ژەركو پەيوەندىيا ناڧبەرا ھەر ھەموۋيان پىكھەژيان و پىكھەكاركرن بوو، تىن ئايىنى ئەو ژ ھەڧجوداكرن و ھەر ئالىيەكى رىزل بىراۋەرىن ئايىنى يىن ئالىيى دىتر دگرت^(۱۲۸).

پىشكەك ژ زەلامىن ئەرمەن ب تايبەت ئەۋىن دانەمەر جلكىن كوردى (شەل و شەپكان) دكەنە بەرخۇ، ژىن وان زى ھەمان جلكىن ژىن كورد دكەنە بەرخۇ، چ جوداھى د ناڧبەرا جلكىن ژىن كورد و ئەرمەندا نەبوو، ھندىكە ژىن مەزىن و شووكرىنە دەرسوكەكا سىپى دكرنە سەرى خۇ و كچان زى ھەمان جلكىن كوردى دكرنە بەر خۇ بەلى بىنى دەرسوك^(۱۲۹). داۋەت زى ھەمان داۋەتىن كوردان بوون ل دوۋڧ دەھول و زۇرنايى بوون^(۱۳۰).

دشياندايە ب ئاكنجىن رەسەنىن باژىرى بەژمىرىن، راستىا ڧى چەندى زى د چەند ژىدەرەكاندا دياردېيت، كەرۇك جون ئاشرى يى ل سالا ۱۸۶۴ئى سەرەدانا زاخۇ كرى ئامازە پىن دكەت كو، خەلكىن زاخۇ پىنگھاتەكا نىكەلە ژ كورد و كەدان و ئەرمەنان، ھەرۋەسان ھندەكان ئامازە پىكرىيە كو پىرانييا مەسىحىيىن زاخۇ ل نىڧا دوۋى ژ سەدسالىيا نوزدى كەدان و ئەرمەن بوون، د سالناما سالا ۱۸۹۴ئى يا ۋىلايەتا مووسل دا ھاتىيە كو ھژمارا ئەرمەنان ل زاخۇ (۲۵) كەس بوو، بەلى ل دوۋڧ سالناما ۋىلايەتا مووسلى يا سالا ۱۹۱۲ئى ھژمارا وان (۶۸) زن و مىر بوون^(۱۳۱). پىشكا دوۋى ژ ئەرمەنىن زاخۇ ئەرمەنىن مشەختىن، د ڧى ۋارىدا دەپتەگۇتن دەمى دەستەكا ئىتىحادىيان (جزبا اتحاد و ترقى) ل سالا ۱۹۱۵ئى ڧەرمانا ب زۇرى مشەختكرنا ئەرمەنان دەرىخستى كەلەكان ژ وان د دەمى مشەختكرنىدا گىانى خۇ ژ دەستدا^(۱۳۲) ھندىكە پىشكا دوۋى ژ ئەرمەنىن زاخۇ، ئەو ئەرمەن پىن سالا ۱۹۱۵ كەنەنە بەر ھەوا كوشتار و مشەختكرنا دەسەلدارىن ئوسمانى دژى وان راگەھاندېن، پىشكەك ژ ڧان يىن ھاتىنە مشەختكرن بەرەڧ ژىرىن كوردستان ب تايبەت بۇ دەڧەرا زاخۇ ھاتن، خەلكىن زاخۇ پىنشۋازىيەكا گەرم و ھارىكارى و ھەڧسوۋىيەكا باش بەرامبەرى وان دياركر، ئەڧە زى بوو ئەگەرى ڧەمانا وان ل باژىرى^(۱۳۳).

ھاتنا ئەرمەنان ژ ۋارى وان بۇ زاخۇ نە تىن ب ئىكجار بوو، بەلكى ب چەند چارەكان بوو و د چەند سالەكاندا بوو، يەكەمىن گەرا ھاتنا وان د سالا ۱۹۱۵ئى بوو و يا بەردەوام بوو ھەتا سالىن بىستان ژ سەدسالىيا چوۋىي ل دەسپىكى ھژمارا وان نىزىكى (۶۰) خىزانان بوون، لى كەر ل دوۋڧ گەرى ھژمارا وان زىدەبوو ھەتا گەھشتىيە (۲۵۰) خىزانان^(۱۳۴). پىرىيا ڧان مشەختان ژ گوند و باژىركىن دەنى و شەرنەخ و سىرتى ھاتبوون، نىڧا وان ل تاخى جوۋيان نىشتەجىبوون و نىڧا ترل تاخى كىستە دگەل كەدانىن شەرانىشنى كو بەرى ئەرمەنان ل ۋىرى دژيان^(۱۳۵). جوينەكى دى ژ ئەرمەنان ل ڧەزا دەمى موسلمان بوون و ب موسلىمىنى

قى كاري چىكرنا قى پەنپىرى دكەن. دەريارەي كاري چىكرنا شەل و شەپكانە د چەند قۇناغەكاندا دپۇرىت و كەرەستى وئ يى سەرەكى موويى مەرەزە (كەزە) رەنگەكى بزناە كو ب بزنا (چېر) دەينەنافكرن و رەنگى وانى (بىجى) يە^{۱۲۵}. ھەرەوسان رەنگى سىپى زى ھەبە ب رەنگى بئەفشى و شىن و قەھوایی دەيتەرەنگى دىئىزنى پشپەز، ژ رەنگىن دئ يىن شەل و شەپكان شەرنەخى و بەكر بەگى و شەمامۇكى و يىن دى، بەرھەمى شەل و شەپكىن ئەرمەنان ل جەم خەلكى زى جويوان باشتر و ب بەا تر بوو، رىستنا شەل و شەپكان رەنگە بزافەكا نابوورى ئىخستە د ئاف جفاكى زاخۇدا و بوو ھاندەر زىن بائىرى ل مالين خۇ مژوولى رىستنا مووى پرائىيا وان زى زىن مۇسلمان بوون، زىن ھەردو ئاخىن حىنىكى و ركافا ئەف كارە بەرامبەرى پارەكى بۇ ئەرمەنان دكر و كەلەك بئەمالين خۇپارىز زى ژ قى كاري مفادارىبون^{۱۲۶}. ھەزىبە بىزىن بازارى زاخۇ يى كەفن سى پشك بوو:

- (۱) بازارى مۇسلمانان
- (۲) بازارى ئەرمەن و قەلان
- (۳) بازارى جويوان.

دەيتەقەگىران كو سەرۋەرى نابوورى ئەرمەنان ب تەبايى يى باش بوو، ھەزار دئاف واندا نەبوون، پرائىيا وان كارىن پىشەسازى و رىستنا شەل و شەپكان دكر، پشكا دىتر ژ ئەرمەنان دوكانىن پەرۇكان و قروشتنا شەل و شەپكان ھەبوون، ژ بازارگان و پىشەكارىن ئەرمەنان يىن ئاقدار و ھاتىنەنياسىن ھەرىك ژ:

- (۱) خاجىك بىدرۇس- بازارگانى پەرۇكان.
- (۲) شاھىن گرىكور- بازارگانى پەرۇكان.
- (۳) عەگىدى مريەمى- بازارگانى پەرۇك و شەل و شەپكان.

(۴) جەمىل يوسىف قورمىز- بازارگانى پەرۇكان^{۱۲۷}.
زىدەبارى فان كاران ل سالىن چلان ژ سەدسالىيا چوويى ل بازارى زاخۇ كەسەكى دىن ئەرمەن ب ئاقي ھوستا كاسبار ھەبوو مژوولى چىكرنا پىلاقان بوو

دەريارەي رىۋرەسىمىن ژنخواستن و قەگوھاسستى پشنى كچ دەينەخواستن و بەرھەقى بو قەگوھاسستى دەينەكرن بەرەف دىرى دچن و رىۋرەسىمىن پىكئىنانا ژانا خىزاندارى ل دىرى دەينەكرن، ئەقە زى ژەرەكو ژماركرن ئىك ژ نەينىن دىرى بە، ئاھەنگا ژىننانى سى رۇزان قەدكىشەب ب رەنگى زىرى^{۱۲۸}.

رۇزا ئىكى: بەرھەقى دەينەكرن ھەقال و كەسوكار دەينەگازىكرن.

رۇزا دووي، كو ب شەفا خەنايى دەينەنافكرن دەستىن بويك و زافا دەينەخەناكرن، د ئاھەنگىدا ب ستران و دەنگى دەھۆل و زۇرناقە ب مەرما خەناكرنا دەستى بويكى دچوونە مالا بابى وئ.

رۇزا سىن: داوت دكەھبەتە گەرماتىيا خۇ و بويك و زافا دبرنە ئاف ھىلىنا وان و ب قى كىرارى داوت ب داوى دەيت^{۱۲۹}.

بەلئ نھا ژەر گۇھارتنا سەرۋەرى نابوورى و جفاكى ل جەم پرائىيا خەلكى كەلتوورى داوت و ژئقەگوھاسستى و رەوشت و تىنال ھاتىنەگوھارتن ب تايبەت زى گۇھارتن كەتتەبە د نامىرتىن موزىكىدا.

ھىندى پەيوەندى ب سەرۋەرى نابوورى ئەرمەنىن زاخۇقە ھەي ئەو خودان پىشە و دەستھەلبوون، پرائىيا ئەرمەنان كاري چىكرنا شەل و شەپكان (بەرگوزان) دكر و گرىگىرتىن پىشە بوو كو ئەرمەنىن زاخۇ پى رادبوون، ھەرەوسان ئەرمەن يەكەمىن كەس بوو (پەنپىرى ب سىرك) ئىنايە زاخۇ، ئەف كارە ژ ئالىن ژاناقە دەتەكرن پەنپىر و سىرتىن ھوپىركى ئىكەل دكرن و دكرنە دكلۇزكاندا و كلۇزك ل زىر ھەردى د قەشارتىن و ھەرزى زقىستانى دئىناتەدەر و دخوان^{۱۳۰}.

ھەرەوسان ئەرمەنان ئانى تەنك و دۇركىن ئانى و ئانى كلۇل دگەل خۇ ئىنايە زاخۇ^{۱۳۱}. ئمىسكار سەئىدى جەجى سەئىدى د پەرتووكا خۇ (زاخو بىن الماضى و الحاضر) دا دىئىزىت، پەنپىرى ب سىرك ژ باشترىن خوارنان بوون يىن ئەرمەنان دگەل خۇ ئىنايە زاخۇ و بوويە ئىك ژ خوارنىن سەرەكىن ئىشتا سىپىدەيان، ھەتا نھا زى مۇسلمان و ئەرمەن و كلدان و ئىزى

ژ كەفنتەن دوكاندار ۋە خەياتەن زاخۇ بوون ۋە بازىگان ژ دھۆكى ۋە ئامىدىن ۋە مووسىلى دەھانتە زاخۇ ۋە شەل ۋە شەپك ژ ئەرمەنان دكرىن ۋە ل باژتەن خۇ د فرۇشتەن^(۳۸).

عمدەتەكى سالانە بوون ھەر خىزانەكا ئەرمەنى ل ۋەرزى پابىزى (قويتىن سالىن) ژ گەنم ۋە جەھ ۋە ساڧار ۋە دانھېرك ۋە تىشتەن دى بەرھەقدىكر.

بوونا ئەرمەنەن مەشەخت نە تىن ل زاخۇ ۋە دھۆكى بوون، بەلكى ھىندەك ژ ۋانا ل گوندەن ھەفرىسكى، ئاقزىويكى، ئىسماعىل ئاقا، كلىبنا، باستىكا سەرى ۋە ژىرى ئاكنجىبوون ۋە ل سەردەمى شاھ فەيسەلى ئىكى ئەف گوندە دا بوونە مەزنى ئەرمەنان لىقون پاشاي ئەرمەنى، ھەرتىك ژ ۋان گوندان ئىك ل دووڧ ئىك دى ل سەر ئاخقىن^(۳۹).

(۲) ئەرمەن ل گوندى ھەورىسكى:

گوندى ھەفرىسكى ب دووراتىيا ۳۰ كم دكەقىنە باشوورى زاخۇ ۋە ۱۰ كم ژ سىمىلى ۋە ۳۰ كم ژ دھۆكى دوورە، ل دووڧ سەرزىمىريا ۱۹۵۷ ئى ھۇمارا

دگۇنتى (پىلاقىن مووسىلى)، ب دەستان ئەف پىلاقە چىدكرىن بىنى كو بزمارەكى بكارىنەت، بەلكى ب دەستى د دروین، پىرانىيا ۋان پىلاقان سوور ۋە گوپزى ۋە فەھوایی بوون، دوكانەكا مەزىن ۋە دو دەرگەھ بوون، ئەو ب خۇ ژى د تەمەنى جەفتى سالىپدا بوون^(۴۰)، كرىنا پىلاقان د شىيانىن ھەموو كەساندا نەبوو لەوما كەسەكى دى ب ئاقى شىكرى رەفەت دوكانەكا پىدۇزىن ل بازىرى زاخۇ ھەبوو ۋە كارى چىكرنەقا پىلاقىن كەفن دكر ل بازىرى زاخۇ ئى كەفن ھۇمارەكا دوكانەن ئەرمەنان بۇ فرۇشتەن پەرۇك ۋە شەل ۋە شەپكان ۋە ھۇمارەكا دوكانەن بەرگدروویىن ھەبوون ۋە ھەر بەك ژ:

- ۱) ەبىدوویىن خەيات ژ تاخى فەلا
- ۲) مەلكونى خەيات
- ۳) كوستىن سىرووب خەياتى شەل ۋە شەپكان
- ۴) سلماۋ سوغومۇن، فرۇشتەن پەرۇكان
- ۵) سىرۇب عىشى، فرۇشتەن پەرۇكان
- ۶) شاھىن مەھىرىان بەقال

كەنيسا ئەرمەنى ل گوندى ھەورىسكى

خۇ قە گوھىزىنە زاخۇ، دھۆك، مووسلى، بەغدا، بەسرا، كەركووكى، K۲، حەبائىي و خانەقىنى.

ئى لىقون پاشاي ماقى دابەشكرنا عەردى ل سەر ئەرمەنان ھەبوو، ژەركو وى دەمى فەرمانگەھا تووماركرنا مولكان (دائرة التسجيل العماري) نەبوو، دەمى ئەرمەنان ئەف عەردە كو دكەفتە د چوارچووقى عەردىن چاندىن ل سالا ۱۹۵۲ ئى كرىن، دناقبەرا سالىن ۱۹۵۴-۱۹۵۵ ئى حكۇمەتى ئەو عەردە ل فەرمانگەھا تووماركرنا مولكان تووماركرن و ب قى چەندى ھەموو عەردى گوندىن ئەرمەنان د توومارنن حكۇمەتىدا يى تووماركرىه^(۴۷).

د ناقبەرا سالىن ۱۹۳۹-۱۹۴۰ ئى خواندىنگەھەك ل قى گوندى ھاتەقەكرن و خويندىكارنن گوندىن دەوروبەران ژ وانا، باستكى سەرى و ژىرى، مەرىنا، موقبلن، كرىزى، ئاقتەجلى، كرىشىنى، سمايل ئافا بامېرى، ئاقرىكى، شكەفدەلى و گەرماقا و گوندىن دى ژى قەستا قى خواندىنگەھى دكر، ژەركو تاكە خواندىنگەھ بوو ل وى دەقەرى^(۴۸)، ھەقىرىسكى بېوو مەلبەندەكى فىركرنى و ھەموو خەلكى دەقەرى مفا ژى وەردگرت، ھەروەسان تاكە گوند بوو بىنگەھى ساخلىمىن لى ھەى و بۇ مەرەمىن ساخلىمىن گوندىن دەوروبەر قەستا قى گوندى دكرن و نوشدارەكى ب ناقى دەمەتى لى كاردكر، پىشتى كەيغام قارتانىيانى جوجان ئاغاي موختارىيا گوندى كرتەدەست و پىشتى وى ژى ئانوشافان جوجان ئاغاي موختارى كرتەدەست^(۴۹).

ئەف گوندى ژى وەك گوندىن دى يىن دەقەرى ل سالىن حەفتىيان ھاتبوو قالاكرن ژ خەلكى وى و گوندى دەرىدەر و مشەختى جەھىن دى بېوون، پىشتى سەرھلانا ۱۹۹۱ ئى ل سالا ۱۹۹۶ ئى نى پىنج كەس ژ خەلكى گوندى زقرىنەقە گوندى، دەمى حكۇمەتا ھەرىما كوردستانى كو (سەركىس ئاغاجان)ى نوونەرىيا وى دكرناگادار بووى ۲۰ خانى بۇ وان ل گوندى ئافاكرن، دووقرا ھژمارەكا خەلكى گوندى ژ بەغدا و بەسرا و كەركووكى زقرىنەقە سەر گوندى خۇ، ل سالا ۲۰۰۸ ئى حكۇمەتا ھەرىمى خواندىنگەھەك و ۱۰

خەلكى گوندى (۲۲۸)كەس بوو و مەزىنن گوندى وى دەقەرى بوو^(۴۱)، ئەف گوندى ب گوندى لىقون پاشاي^(۴۱) ھاتىبەنىياسىن ئەو سەركرى ئەرمەنى يى دگەل سەركرى ئاشوورى ئاغا بوئرسى ل سالىن شەرى جىھاننى ئىكىن شەر دژى دەولەتا ئوسمانى راگەھاندى، ل بووق بەلگەنامىن رىقەبەرىيا چاندا دھۆكى رووبەرى گوندى ۵۷۰۰ دۇنەمە، ل سالا ۱۹۵۲ ئى ئەرمەنىن خەلكى ھەقىرىسكى ئەف عەردە ژ حكۇمەتى كرىبە و د ئاف وى عەردى چاندىن بە يى ب (المفوضة بالطابو) دەيتەنىياسىن^(۴۳).

ل سەر قى بىياتى ل سالا ۱۹۲۲-۱۹۲۳ ئى ئەف گوندى ھاتىبەئافاكرن، پرائىيا خەلكى وى ئەرمەن بوون، نىن چوار مالىن عەشېرەتا ھاجانا كۆچەر دگەلدا بوون، لىقون پاشاي ل رەخىن گوندى پارچىن عەردى دابوونە وان داکو ل سەر بژىن ژەركو شقاننن پەزى گوندى بوون.

ئقىسكار جەرجىس جىرائىل دىئىت: لىقون پاشا ئەو كەسايەتى بوو يى بەكەمىن گوندى نموونەى ل عىراقى ئافاكرى، ل بەراھىن ئەرمەنان ب سەرپەرىشتىيا لىقون پاشاي خانىنن ئاخى ئافاكرن، ھەروەسان كانىبەك ل گوندى لىندا و دىرەك و خواندىنگەھەك ژى ئافاكرن، ئاشەك ئىنا گوندى و گوندىن ھەقىسوو ژى دەمخلى خۇ ل وى ئاشى د ھىزان ب دروستى ئافاكرنا گوندى ل سالا ۱۹۲۸ ئى ب داوبىھات^(۴۴).

كەيغام قارتانىيان موختارى گوندى بوو و ھەرىكە ژ ئوھانىس بەلھام مورادىيان، زىزىد ملكون و ماركرهوى ئارمىناكىيان د وارى فىركرنىدا كار دكر، ژيان ل قى گوندى ب رەنگەكى سرۇشتى برىقە دچوو و پەيوەندىن باش و موكم دگەل گوندىن دەوروبەران ھەبوون^(۴۵).

دناقبەرا سالىن ۱۹۴۵-۱۹۵۵ ئى ھشكەسالىن ب سەر گوندىدا كرت و زىان گەھاندە بەرھەمىن چاندىن و سەرپەرى خەلكى گوندى دژوار بوو و ب زەحمەت بوو خۇ ل بەر وى سەرپەرى بكرن^(۴۶)، د ئەنجامدا ھندەك ژ خەلكى گوندى ناچاربوون مالىن

حكۇمەتتا ترکان و ھىندەك عەشپىرەتەن سەر ب وئى قەل ھەر دەلىقەككى دگەريان بۇ كوشىتتا ئەرمەنان محەمەد شەمەدىن ئاغاي بەردەوام ئەو ژ حكۇمەتتا ناماژە پىكىرى و عەشپىرەنان پاراستىنە و رى دايە وان ل دەقەرىن سەر ب وئى قە پەز و مالاتىن خۇ بچەرىن و زىانا خۇ ب ئازادى بپۇرىن^{۱۵۳}، ھەتتا ھاتىنە گوندى (بىدارى) و چەند سالەكان ل وپرى ئاكنجى بووينە و پاشتر قەگواستىنە گوندى (ئاڧزىرك) ئ ئەوئى ل ساللا ۱۹۳۲ئى ھاتىبەئافاكرن. ئەف گوندە ب ئافزىركا مىرى يان دەشتا ئافزىركى ھاتىبەئافاكرن. سەرگەردى ئەرمەنى لىقون پاشاي ئەو عەردە ژ حكۇمەتنى وەرگرتىبە و ژ ساللا ۱۹۳۳ئىقە خەلكى ل گوندى ئاكنجى بووين دەست ب دانا قستىن بەھابىن عەردى كرىبە و د ھەمان دەمدا دەست ب چاندنى و خودانكرنا پەز و مالاتى كرىبە، ل قۇناغا بەراھىن تىن ۱۸ خىزان بوون ل گوندى دژيان. زىدەبارى قان دو گوندان ئەرمەن ل چەند گوندىن دى وەك باستىكا سەرى و زىرى، سىمايىل ئاقا، كلىنا دژيان بەلئى ئاكنجىن قان گوندان ل ساللا ۱۹۴۸ئى چوونە كۇمارئى ئەرمەنىستانا سۇڧىتيا جاران. ل ساللا ۱۹۵۸ئى خواندنگەھ ل فى گوندى ھاتىبەئافاكرن و ل ساللا ۱۹۶۰ئى ئافاھىن وئى ھاتىبەئافاكرن. ئەف گوندە ژى وەك ئەقايىن گوندىن كوردستانى ب تايبەت گوندىن دەشتى يىن ل بەر دەستەلاتى حكۇمەتتا عىراقى و كرىنگرتىن وئى د ئاقبەرا سالىن ۱۹۶۱- ۱۹۷۰ئى چەندىن جاران كەتتە بەر زىدەگافى و دەستدرزىن لەشكەرى عىراقى و عەشپىرەتەن عەربان و جاشىن دەولەتنى و ھاتىنەگۈنەھباركرن ب ھارىكارىيا شۇرىشا كوردستانى و بزاڧا نەتەوھىيا كوردى، ب كرىار ژى خەلكى گوندى ل دووڧ شىيانىن خۇ ھارىكارىيا شۇرىشا كوردستانى و پىنشمەرگەى كرىبە، پىشنى شكەستتا شۇرىشا ئەپلوولنى ل رۇژا ۸ چرىا دووئى ۱۹۷۵ئى ب مھانا ھندى كو دەقەرەكا لەشكەرىبە خەلكى گوندى ژ سەر گوندى وان ھاتىنەدەرىخستىن و دووركرن بەلئى پاشتر عەرب ل شىوونا وان ئاكنجىكرىنە، پىشنى سەرھلدانا ۱۹۹۱ئى

خانىن دىتر بۇ ئافاكرن، نھا (۱۱۵) خانى ل گوندى ھەنە* و (۱۰۵) خىزان تىدا دژىن^{۱۵۰}، ل ساللا ۲۰۱۴ئى دىرەك ل گوندى ھاتىبەئافاكرن بەلئى ھىزب رەنگەكى فەرمى نەھاتىبەئافاكرن، ئەف دىرە ژ ئالىن رىنكخراوا (كابتى) يا ئەلمانىقە ھاتىبەئافاكرن و قەشە سەرگون كو رىقەبەرى رىنكخراوى بە دىرئى برىقەدەت، قى رىنكخراوى ل ساللا ۲۰۰۷ئى كەرەستىن خوارنى ل سەر خەلكى گوندى دابەشكرىنە ھەرۋەسان كارگەھەكا دروازى ل گوندى قەكرىبە و چەند خانىن شوىشەى يىن چاندنى ژى لى دامەزاندىنە^{۱۵۱}.

(۲) ئەرمەن ل گوندى ئافزىركى،

گوندى ئافزىركى، سەر ب ناحىا باتىلئى يا قەزا سىمبلى بە، نىزىكى (۲۵كەم) ژ سەنتەرى زاخۇ دوورە، دو پىشكە، ئافزىركا مىرى (خەمۇى) ئەرمەنىن ئەرسەدووكس لى دژىن، خودان عەردن و كارى چاندنى و خودانكرنا تەرش و كەوالى دكەن، پىشكا دووئى دىژىنئى، ئافزىركا شەنوى كلدان و ئاشوورى لى دژىن ئەو ژى خودان عەردن و كارى چاندنى و خودانكرنا تەرش و كەوالى دكەن، ئەرمەنىن ئاكنجى ل گوندى ئافزىركا خەمۇى وەك ھەموو ئەرمەنىن دەقەرا بەھدىنان ب زىمانى كوردى دپەيقن، تىن ئەرمەنىن گوندى ھەڧرىسكى ب دىالىكتەكا ئەرمەنىيا مىللى يا تىكەلە ژ عەربى و ئەرمەنى د پەيقن ئەقە نىشنى نوونە، ھندىكە نىشنى كەقنە ب دىالىكتا ئەرمەنىيا مىللى دپەيقىن ژەركو كۇچەر بوون و ژ دەقەرەكىن دچوونە يا دى و گەلەك ژ عەدەت و تىتالىن خۇ ژ دەستدابوون^{۱۵۱}، ل دووڧ قەگىرانا دانەمەرەكى خەلكى ئافزىركى دىنياتدا ژ گوندى (كەغزى) يىن كىنارى دەريابىن وانى نە، پاشتر ھاتىنە گوندى (كزىخ) د ئاقبەرا ۱۹۲۳- ۱۹۲۴ئى ئەو مئشەختبووينە دەقەرا عەشپىرەتتا گولى و نىزىكى ۱۰- ۱۵ سالان ل وئى دەقەرى ئاكنجى بووينە، پاشتر ژ بەركو كۇچەر بووينە ل دووڧ وەرژىن سالى و سەرۋبەرى سىرۋىشنى و سەقاي ژ فى وارى چووينە وارى دىتر. ھەرۋەك ھەمان دانەمەر قەدگىرتىت، د فى سەرۋبەرىدا كو

باشتر ئن و ئنخووزى د نابقبەرا ھەققودا كر خىزانىن وان زور بوون و رنورەسمىن خۇ يىن ئايىنى ل ادېرا بەرانى ئەنجاممدان، ژبەر كىمىيا ئەرمەنىن دھۆكى و نەبوونا دېرەكا تايبەت ب وانفە قەداسىن خۇ ل دېرا ئەرمەنان يا زاخۇ ئەنجاممدان زىدەبارى رنورەسمىن (ژئماركرنى، و ئەعمىدى و مرنى) ھەتال ساللا ۲۰۰۸ئى حكومەتا ھەرئەما كوردستانى دېرەك ل دھۆكى بۇ وان ئاڧاكرى^{۱۵۵۱}.

پىشتى كو ئەرمەن ل دھۆكى ئاكنجىبووين و زانى كو ھندەك ئەرمەن ل مووسلى ھەنە، ھەر زوو تىكەلى دگەل وان كر ب تايبەت ئەرمەنىن مووسلى كارى بازرگانى دكرن، پەيوەندى د نابقبەرا ھەردو ئالاندا دروستبوون، يىن مووسلى د كرىارن كرىن و فرۇشتىدا ھارىكارىيا بىن دھۆكى دكر داکو تەنگاڧيا وان سىككەن و خەما وان نەھىلن، د ھەمان دەمدا ئەرمەنىن دھۆكى بۇ دابىنكرنا رزقى خۇيى رۇزانە كارى چاندنى دكر و يى زىدە ژى دفرۇشت، لى كارى ھەرەسەرەكىن وان پىشەيى شەل و شەپكان بوو، ھندەكىن دى ژى كارى بازرگانى و كرىن و فرۇشتنا پەرۇكان دكر^{۱۵۵۱} تەو ژى

۱) موسا قىرۇ- پەرۇكفرۇش

۲) سىپان غەرىب قورىان- پەرۇكفرۇش

۳) توما رەشۇ- پەرۇكفرۇش

۴) موراد بحد- پەرۇكفرۇش

ئەف ھەرچوار كەسە ل سالىن پىنجىيان ژ سەدسالىيا چووى بازرگانىيا پەرۇكان دكر، بەلى پرائىيا ئەرمەنان ل وى سەردەمى مژوولى چىكرنا شەل و شەپكان بوون، ھەشت خىزانىن ئەرمەن ئەوین ژ قەشەفرى ھاتىن ل تاخى شىلن بىن دھۆكى دژيان و مژوولى چاندنى و چىكرنا شەل و شەپكان بوون، بۇ چىكرنا شەل و شەپكان پىدقى ب مووپەكىن تايبەتنى بزان بوون كو دگۇتنى مەرەز) و د شىاندا بوو ب رەنگى قەھوایی و گوپزى و بنەفشى رەنگ بكم^{۱۵۷۱}.

ھندەك ژ كوردىن دەقەرئ كەرەستىن دەسپىكى

ژ ساللا ۱۹۹۱ئىفە ژ ئالىن رىنكراروین خىرخووزى و مروقايەتى و حكومەتا ھەرئەما كوردستانى قە دەست ب ئاڧاكرا گوندى و نووژەنكرنا خانىن كەقنىن گوندى ھاتىبەكرن و نھا د نابقبەرا ۹۵- ۱۰۰خىزانان ل گوندى دژىن و دىنە نىزىكى ۴۰۰ كەسان و ل ساللا ۲۰۰۰ئى دېرەك ل گوندى ژ ئالىن رىنكراروەكا ئەلمانى قە ھاتىبەئاڧاكرا ب دېرا قەدىس ڧارتان ھاتىبەئاڧاكرا.

۴) ئەرمەن ل دھۆكى:

ئەفە د بنىاندا ژ وان ئەرمەنانە يىن ژ قەزا دەيى يا تركىيا ژ ئەنجامى ھەوین كوشتارا تەباييا ئەرمەنان مەشەختبووين، ئەف ئەرمەنە ناچار بوون ژ وارى خۇ مەشەخت بىن، بەراھىيى ل بىرسىڧى بوون، بەلى دەستەلاتداتىن تركا ل وپزى ژى ب دووڧ وانفە قەبوون و بەرىن وان تەنگدكرن، ب ناچارى رەقىنە دەوربەرىن چىايى بىخىرى پىشكەك ژ وان بەرەف شىنگالى چوون و پىشكا دى بەرەف گوندى قەشەفرى ل نىزىكى گوندى شىجى ھانن و پاشتر ھاننە دھۆكى و ھەتا نھا لى ئاكنجى بووينە. پىنگھاتا خەلكى دەيى تىكەلەك بوو ژ كورد و ئەرمەنان، ئەرمەن خودان ئاشىن ھىرانا دەخل و دانى بوون، پرائىيا ئەو پالەيىن د ڧان ئاشاندا كار دكر كورد بوون.

سەروپەرى ئابوورى ئەرمەنىن دھۆكى:

ئەو ئەرمەنە ژ قەشەفرى ھاننە دھۆكى و ھەر ھەموو ژى ل ساللا ۱۹۲۴ئى ل تاخى شىلن ئاكنجىبوون، ژبەركو وى سەردەمى جھى تاخى شىلن ەردى چاندنى بوو، ئەرمەنان ئەفە ب دەلىفە زانى و ژ بۇ پەيداكرنا رزقى خۇ دەست ب كارى چاندنى كر، د ھەمان دەمدا ھندەكان دەست ب كارى چىكرنا شەل و شەپكان كر، ماركوس ئامىنيان، سومبات ئاڧىدىسيان، موسا قىرو سەركىسيان ز وان ئەرمەنان بوون يىن كارى چىكرنا شەل و شەپكان دكرن، ھىدى ھىدى سەروپەرى وانى ئابوورى باش بوو و دەست ب كرنا خانىان بۇ خۇ كر^{۱۵۸۱}.

ئەۋىن ل زاخۇ بوۋىنە ئەندامىن قى حىزىن (۴۰- ۵۰) كەسەن بوۋ، ژ چالاكىيىن قى حىزىن بەلاقىرنا ھەسەن نەتەۋەيى بوۋ د ئاڧ رىزىن نەرمەناندا ئەۋ ژى ب رىكا گىرنگىدان ب زەمان و كەلتوۋرى ئەرمەنى زىدەبارى ئالىي ئاينى، چالاكىيىن حىزىن(طاشناق) ھەتا شۇرشا ۱۴ تىرمەھا ۱۹۵۸ ئ ل عىراقى د بەردەۋامبوۋىن^(۵۹۱)

دەمى شۇرشا كوردستانى ل ئەيلوۋلا ۱۹۶۱ئ دەسپىكىرى ژ ئەنجامى ھەقسوۋىزىيا ئەرمەنان دگەل شۇرشى كەتتە بەر ئىشاندىن و مەشەختىكىرى، لەشكەرى عىراقى چوۋنە د گوندى ھەقىرىسكى دا و ب گونەھا ھىندى كو خەلكى گوندى ھارىكارىيا پىشمەرگەى دكەن و زانىبارىيان دەنە شۇرشى دەست ب ئازاردانا وان كىرن، د راستىدا خەلكى گوندى ھارىكارىيا پىشمەرگەى دكەن و د ھەۋاندن و خوارىن و پىۋىستىن وان بۇ داپىندكىرن و دەمى تەنگاڧىيدا د قەشارتىن، ژ ئەنجامى قى چەندى ژى كەتتە بەر سىنەما دەستەلاتدارىن دەۋلەتا عىراقى^(۵۹۱)

د ئاقبەرا ۱۹۶۱- ۱۹۷۰ و سالا ۱۹۷۴- ۱۹۷۵ئ چەندىن جاران گوندىن ئەرمەنان ژلايى جاشانقە ھاتتە دىزىن و تالانكىرن ژ ئالىي، ئىك ژ وان ھاتتەكوشىن، پىرائىيا وان ناچار بوۋن گوندىن خۇ بەردەن و بەرەف موۋسىلى بچىن، ھەروەسەن ل سالا ۱۹۶۴ئ بۇ جارا سىن جاش چوۋنە د گوندى ھەقىرىسكى دا و خەلكى گوندى ناچاركىرن گۇزمەكى پارەى بدەنە وان دەمى پىشمەرگەى پى زانى د ھەۋارا خەلكى گوندى ھاتن بەلى ھەر زوۋ جاش بەرەف وى جەن رەڧىن پى ژى ھاتىن^(۶۱)

بىشتى شكەستنا شۇرشا كوردستانى ل ئادارا ۱۹۷۵ئ حكۈمەتا بەعسى بىرئادا خەلكى قى گوندى قەگوھىزىنە گوندەكى دى پى بەرداى دىزىنى (كونى مارا)، ل دوۋڧ گۇتتا مەزىنە بەرپىرسەكى بەعسى گونەھا قى گوندى ئەۋ بوۋ كو د دەمى خۇدا ھارىكارىيا پىشمەرگەى كىرنە و قەھەۋاندىنە، گەلەك ژ ئەرمەنان ناچار بوۋن بەرەف زاخۇ و دھۇكى يان ژى بەرەف موۋسىل و بازىرىن دى پىن عىراقى بچىن و عەرەب ل شوۋنا وان نىشتەچىكىرن ھەتا سەرھەلدانا

بۇ چىكىرنا شەل و شەپىكان ددانە وان، وان ژى چەندىن جۇرىن شەل و شەپىكان چىندكىرن ۋەك، (شەرنەخى، بەكر بەگى، شەماموكى، كاجىنى، تەختە بەڧىشى، خەزالى و سىبى)، ھەروەسەن جۇرەكى دگۇتنى (گولك) پى خەملاندى بوۋ ب گولان مە چىندكىر، بەلن چىكىرنا قى جۇرى پىندى دەمەكى دىزىر بوۋ^(۵۹۱) زىدەبارى كارى چاندى ئەرمەنىن دھۇكى بازىرگانىيا ھىنگىنى و كارى خۇدانكىرنا مېشا ھىنگىنى و بەرھەمىنانا ھىنگىنى دكىر، ل مالىن خۇ مېش ب خۇدانكىرن، سامى رىزقۇ داكوكىن دكەت كو بابى وى (۱۰۰) سەلكىن مېشان ھەبوۋن، فرۇشتىن و دەست ب بازىرگانىن كر

ژيانا سىياسى ئەرمەنان ل دەڧەرا بەھدىنان:

ژىركو ئەرمەن كەمىنەبەكا نەتەۋەيىنە ل بەھدىنان، ژ ئەنجامى قىركىن و جىنوسايدى و چەۋساندىن ب سەرى وان ھاتىن پەنا ئىنايە بەر قى دەڧەرى، ئەندامىن قى كەمىنەبە ب رەنگەكى گىشتى مالىن خۇ د سىياسەتنى ناكەن، كەمىنەبەن ئەرمەنى ل ۋەلاتىن بىانى ژى ھەر ب قى رەنگىنە، ب دىلسوۋى بۇ وان مىللەت و دەۋلەتان كار دكەن پىن دەرگەبىن خۇ ل بەر وان ھەكرىن و پىنشۋازى ل وان كرى، ئەڧە ژى وى چەندى ناگەھىنىت كو نەچۋوۋىنە د ئاڧ وان حىزىن ئەرمەنى پىن بەرگىرى ژ مافىن وان دكەن، ئەۋ مافىن دەۋلەتا تىركى ژىر پى كىرن و دەست ب سەرداگىرى، يان ژى ب بەكجارى نەھىنە دئاڧ روۋدانىن سىياسىپىن ل وارىن وان پىن نوۋ روۋدەن، گەلەك ژ ئەرمەنان چوۋنە د ئاڧ رىزىن حىزىن شىۋىعا عىراقى و پارتى دىموكراتى كوردستان دا، د ھەمان دەمدا خۇ ژ حىزىن بەعس دوۋرەگىرت.

حىزىن (طاشناق) نەتەۋەيىيا ئەرمەن لىق خۇ ل دەڧەرا بەھدىنان ھەبوۋ و مەلئەندى وى ژى گوندى ھەقىرىسكى پى دەڧەرا سىلىڧانەپى بوۋ و بەرپىرسى وى ژى لىڧون پاشا بوۋ، قى حىزىن لىقەكى خۇ ل زاخۇ ژى ھەكرىۋو و بەرپىرسى وى عەباس مارىپىروس بوۋ، ھژمارا

ئەنجامدا ھۆمارەك زۆر ژ نەرمەنان بەرەف دەرەقى
عىراقى چوون و پىشكەك ئى پەنا ئىنا بەر ھەرمە
كوردستانى و ھەرمە ئى پىشوازىمەكا باش ل وان
كر و ب فەرمانا سەرۋەك ئى حكومەتا ھەرمە ئى بۇ ھەر
خىزانەكا وان مووچەك ھاتەفەبىرىن^(۱۳).

جەژن و ھەلكەفتىن ئىشتىمانىي نەرمەنان:

ئەرمەنان سى جەژنىن ئىشتىمانى ھەنە سالانە
ئاھەنگان تىدا دگىتىن:

۱- شەرى ئافارابىر (شەرى قارتانانك- سالا ۴۵۱ ز).

۲- كوشتارا نەباييا ئەرمەنان ۱۹۱۵/۴/۲۴ ئى

۳- سەرخۇبوونا ئەرمەنستانى ۱۹۱۸/۵/۲۸ ئى

شەرى ئافارابىر (شەرى قارتانانك- سالا ۴۵۱ ز):

بىرھاتنا وى شەرىبە يى ل رۇزا ۲۶ گولانا ۵۴۱ ز ل
دەشتا ئافارابىر نىزىكى گوندى ئافارابىر (دەشتا دىلمان
يا نھا دكەفیتە د ناف سنوورى جوگرافىي ئىرائى دا)
د ناقبەرا ئەرمەنىن مەسىحى و فارسىن زەردەشتى
رووداى، فارسان ژ قى شەرى دقىا ب زۆرى ئەرمەنان
بىننە سەر ئاينى خۇيى زەردەشتى ژەركو پىشكەك
ژ ئەرمەنستانى د وى چەرخىدا سەر ب ئىمىراتورىا
فارسى بوو، بەلى ئەرمەنان دژى پلانا حكومەتا
فارسان بەرخوۋەدان كر و بەرگىرى ژ باۋەرى و ئاينى خۇ
و خاكى ۋەلاتى خۇ كر^(۱۴).

ئەرمەنان ئەف شەره ب سەرگرداپەتيا سەرگردى
خۇ قارتان مامىكونيان ۋەك شەرهكى چارەنقىسساز
ئەنجامدا و شىان لەشكەرى ئەپارن خۇ بشكىتن
و و نىزىكى ۱۰۳۶ كەسان ژ ئەرمەنان ۲۵۴۴ كەس ژ
ئىرائىان د قى شەرىدا ھاتە كوشتن، ھەموو سالان
دىرا ئەرمەنى پىنجشەمبىا بەرى رۇزا پىنجىمى (صوم
الخمىس) ب قى ھەلكەفتى ئاھەنگان دگىتىن^(۱۵).

كوشتارا مەزنا ئەرمەنان ل ۲۴ نىسان ۱۹۱۵ ئى:

دىرا ئەرمەنان، ھەموو كۆمەلە و رىكخراۋىن

بھارا ۱۹۹۱ ئى ب سەردا ھاتى^(۱۶)

ھەر ب قى رەنگى ژى ل ۸ چىرا دووى ۱۹۷۵ ئى
ئەرمەنىن گوندى ئافزىكى ژى ب مەرەما ھندى كو
دەفەر دەفەرا لەشكەرىبە ژ گوندى وان موورنىخستن،
بەلى بشتى دەرنخستنا وان ەرمەب ل شوونا وان
نپشتەجىكرن، ئەرمەنىن گوندى ژى بەرەف زاخۇ و
ھندەك ژى بەرەف بەغدا چوون و ەرمەب مانە ل سەر
گوندى وان ھەتا سەرھەلدانا ۱۹۹۱ ئى ب سەرەدھاتى.
پشتى دەسپىكرنا شۇرشا گولانا ۱۹۷۶ ئى
ھەلوپىستى ئەرمەنان ھەمان ھەلوپىستى سەردەمى
شۇرشا ئەپلوولى بوو و ھەفسوز و پىشتەقانىن
شۇرشى بوون، پىشتى سەرھەلدانا ۱۹۹۱ ئى و دامەرزاندنا
پەرلەمان و حكومەتا ھەرمە كوردستانى گەلەك ژ
ئەرمەنان زقرىنەفە زاخۇ و ھەردو گوندىن ھەقرىسكى
و ئافزىكى، و پىشتى ئالوزبوونا سەروپەرى تەناھى ل
بەغدا و باژىرتن دى پىن عىراقى گەلەك ژ ئەرمەنىن
وان جھان ژى پەنا ئىنا بەر كوردستانى و ل بەر
سىبەرا حكومەتا ھەرمە كوردستانى ب تەناھى و
ئارامى دژىن.

ھەزىبە بىژىن پەرلەمانى كوردستانى د خولا خۇيا
دووندا بىرا دا كورسىمەكا پەرلەمانى ب سىستەمى
(كوتا) بۇ ئەرمەنان بىتەنەرخانكرن و د خولا سىي
دا ئارام شاھىن ۋەك يەكەمىن پەرلەمانتارى ئەرمەن
ھانە ھەلىژارتن، ھەزىبە بىژىن (ئارام شاھىن)
ژ كەسان بوو پىن ل سالا ۱۹۷۴- ۱۹۷۵ ئى چەكى
پىنشەمەرگاپەتىن ھەلگرتى و ل بەرۋەكا شەرى ب
سەختى بىرىندارىبووى و ھەتا نھا ژى شوپنوارن وئ
بىرىنى لى دىبارن، ھەر بۇ زانن ھۆمارا ئەرمەنان ل
سەرانسەرى ھەرمە كوردستانى ژ سى ھزار كەسان
ئابۇرىت و پرائىيا وان ل دەفەرا بەھدىنان دژىن ھندەك
ژى ل باژىرتن دى پىن ئاكنجىنە، د قىت وئ ژى بىژىن
بەرى نىكچوونا سەروپەرى تەناھى ل عىراقى و
مىشەختبوون و دەرەكتا وان ھۆمارا وان نىزىكى ۲۵
ھزار كەسان بوو، پىشتى ھەرفتتا رۇزما بەعسى ل
عىراقى ھەوون رەفاندن و ب بارمەنەكرنا ئەرمەنان و
و پىنگھاتىن دى ل بەغدا و مووسلى دەسپىكر، د

دېرا ئەرمەنان جەزنا بونا عىسا پىنغەمبەرى دگىن، ئەف بەك ژ پىنج جەزىن سەرەكېن دېرا ئەرمەنىيە، ئەف جەزىنە ب جەزنا رۇناھىيان (عید الانوار) دەپتەنافكرن، ژەركو د قى رۇژندا مەسىحى ل دىران چىرايىن رۇناھىيى ھەلدگىن ۋ دەمىن دىتتە ئىقار رتورەسمىن رىزلىناتى ل ئافىن دەپتەگىران ۋ ھەموو ئەوېن دسالا چوويىدا ھاتىنەپەرورەدەكرن كىرارا تەعمىدى ل دووڧ بىروباروهرىن مەسىحى دكەن^(۱۷۱) ۋەك تىتالەكا مىللى ئەرمەنىن زاخۇ ۋ دھۆك ۋ گوندېن ئەرمەنىشەين سەرۋىپىكا ب قى ھەلكەفتى دىنن كود وان رۇژىن سەرما زىستانىدا گەرماتىن دەنە مرۇڧان.

۲- جەزنا قىامەتى (عید الفصح)

بەك ژ پىنج جەزىن ئايىنى بىن دېرا ئەرمەنانە، جەزنا مەزىن ۋ ھەرەگىنكا جىھانا مەسىحى بە، مەسىحى قى جەزىن ۋەك رىزگىرتىن ل وى رۇژى دگىن يا خودى عىسا پىنغەمبەر ژ ئاف مېرىان راکرىمەفە، ئەف جەزىنە ب زىمانى ئەرمەنى ب (ZADIG) زادىگ دەپتەنافكرن كو ۋەرگىرانا ئەرمەنىيا پەيڧا (PASCHA) يا بونانى بە د پەرتووكا پىرۇژدا، ئەو ژى ھىمايە بۇ جەزنا (عید الفصح) يا چوويان يان جەزنا رۇژى شكاندىن ئەوال ۱۴ نىسانى مەھى دەسپىندكەت ۋ ھەفت رۇژان قەدكېشىت^(۱۷۱) پەيڧا (الفصح) كو ب ئەرمەنى دىتتە (ZADIG) ئانكو ژ ھەقجودابوون ۋ قورنالىبوونا مەسىحىيان ژ گونەھى^(۱۷۱).

ۋەك تىتالەكا مىللى د قى جەزىندا ھىك د ھىنەرەنگىرىن ۋ دگەل شىرىنى ۋ تىشتىن ژ ھەڧىرى چىكرى ل سەر مەزىن ۋ بچووكان دەپتەدابهشكرن.

ل دووڧ رىزورەسمىن دىرىن دېرا ئەرمەنى ھەموو سالان ئاھەنگىن قى جەزىن د پىنجى رۇژاندا دگىرىت، ژ جەزنا قىامەتى (عید القيامة) ھەتا (عید العنصره) يان (عید حلول الروح المقدس) قەدكېشىت، دەمىن دژارىيا ۋەرژى زىستانى ب

ئەرمەنان سالانە ل رۇژا ۱۴ نىسانى بىرھاتنا شەھىدكرنا ۱۵۰۰۰۰۰ ئەرمەنان ژ ئالىن دەستەلاندىرىن ئوسمانى قە ساخ دكەنەفە، بىرھاتنا قى رۇژى كو د كوشتىندا جوداھى د ئاقبەرا گەنج ۋ پىر ۋ زارۇك ۋ ژن ۋ مېرىن ئەرمەناندا نەبوو، خويىندەوار ۋ نەخويىندەوار ۋ نەپىسكار ۋ رۇژنامەقان ۋ رەوشەنبىر پىنكەفە ھاتنەكوشتن كەسايەتتىن مىنا دانىيل فاروجان، پارىزەر گرىگور زوھراب، ھەلبەستقان سىامانتو، موسكقانى ئاقدار كومېداس فارتابىد، سىرۇب پاشا، كىڧۇرك جاوش ۋ چەند كەسايەتتىن ئاقدارىن دى د قى كوشتارىدا ھاتنەكوشتن^(۱۷۱) ھەزىبە بىتەگۇن كوشتارەكا دى بەرى قى كوشتارى ل ساللا ۱۸۹۴ ئ ل دەقەرا چىايىن ساسۇنى ۋ مۇشنى ب سەرى ئەرمەنان ھاتبوو^(۱۷۱).

سەرخوەبوونا كۆماری ئەرمەنىستانى

۱۹۱۸/۵/۲۸

ھەر سال ل ۲۸ گولانا ۱۹۱۸ ئ كۆماری ئەرمەنىستانا سۇڧىھەتى ۋ دېرا ئەرمەنى ۋ مللەتى ئەرمەن ل ھەر جەھەكتى ھەبىت ب ھەلكەفتا سەرخوەبوونا ئەرمەنىستانا (سۇڧىھەتى) ئاھەنگان دگىن، د قى رۇژندا پاشەرۇژا مللەتى ئەرمەن د مەترسىيەكا مەزىندا بوو، ھىزىش ترکان بۇ ئاف خاكى ئەرمەنىستانى بەرەف يەرىقانى دەت، ۸- ۱۰ كم نىزىكى يەرىقانى بوو، مەرەما وان داگىركىنا سورمالو، ساردارئاباد ۋ باشنەباران بوو^(۱۷۸) ھىزىن ئەرمەنى ب سەرکردابەتيا چەند ژەنەرالەكان بەرسنگى لەشكەرى ترکان گرت ۋ شىبان وى لەشكەرى بشكىنن ۋ خاكى ئەرمەنىستانى ژ دەستىن ترکان رىگار بكەن^(۱۷۸).

جەزىن ۋ ھەلكەفتىن ئايىنى:

ئەرمەن ۋ دېرا ئەرمەنان چەند جەزىن ۋ ھەلكەفتىن ئايىنى ھەنە ب رەنگى ژىرى:

۱- جەزنا بونا عىسا پىنغەمبەرى (س)

ھەر سال ل رۇژا شەھىنى كانوونا دووى ئەرمەن ۋ

و جلكىن خۇ و تاكىن دارقەسپان ل بەر پىن وى دانان، ئەو بوو عىسا پىنغەمبەرى مالا خودى ئانكو مزگەفنا (الأقصى) ژ باجوهەرگان و فرۇشبارىن گىيانەوهران پاقرۇ كر و گوته وان كو مالا بابى من دى جهن نفيزان بيت نه جهن وەرگرتنا باجان. دىبت ئەف جهزئە ل سەدساليا دووى و سىن بەرى زابىنى ل مىسرئ وەك جهزئا چلن (عيد الاربعينى) هەبىت، ژ دىكىومىنتىن وى چاخى ديار دىبت كو كو بەك ژ سەعانان پەبوەندى ب حەقنیا ئىشان قە هەبوو وەك پىشكەك يان دەروازەبەك بۇ قى جهزئى^(۷۶).

۵- عيد الصعود، پىشتى جهزئا قىامەتن ب چل رۇزان ئەف جهزئە دەنتەگىران، نەنیا قى هەلكەفتا ئاپىنى د چوونا عىسا پىنغەمبەرى بۇ عەسمانى پىشتى جهزئا قىامەتن ل رۇزا چلن ئانكو چل رۇزان پىشتى جهزئا قىامەتن.

۶- جهزئا پىشكەشكرنا عىسا پىنغەمبەرى زارۇك بۇ مالا خودى (الهيكل)، ل دووف نىئالين جوويان پىدقى بوو پىشتى بوونا عىسا پىنغەمبەرى ب چل رۇزان وى پىشكەشى قەرقودەى بكنە داکو بىتە سونەتكرن، ئەو بوو ل ۱۳- ۱۴ شىباتى ھانەسونەتكرن، بەرى كو نەرمەن بىنە سەر ئاپىنى مەسبىحى بىتەرسىت بوون، د قى رۇزىدا وەك نىشاننا پەرسىتتا رۇناھىي دار دسۇتن و ئاگر ھەلدكرن كو ل دووف بۇچوونا وان پەرسىتتا درىكا رۇناھىي رابە^(۷۷).

۷- جهزئا بلنكرنا خاچن (عيد رفع الصليب)،

ئەف جهزئە بەك ژ پىنج جهزئىن پىرۇزىن دىرا نەرمەنانە، ب مەزىنترىن جهزئا خاچن دەنتەنىاسىن، دەسپىكا وى دزفرتەفە وى روودانى دەمى باوهرداران خاچا (يعقوب الرسول) ل ئورشەلىمى (قودسى) پىرۇز كرى، د قى بۇيەرتدا خاچ ژ ئالىن يعقوب الرسول) قە ھاتە بلنكرن و ئوسقوفى ئىكى بى ئورشەلىمى دوعا بەسوعى مەسبىح (كرنوشى بۇ خاچا تە دىبىن) خواندى، ئەف خاچە وەك خاچا راستەقىنە بوو

داۋىدھىت و باين دلفەكەرى بەھارا دەسپىدكەت دا سەرژنوو سەرۇشتى قەزىنتەفە ئەف جهزئە دەنتەگىران، ئەف جهزئە ل رۇزا بەكشەمبى پىشتى ئەوۋبوونا ھەبىقى راستەمبوونا بەھارى ل (۲۱ نادارى) دەنتەگىران^(۷۸).

۳- جهزئا قارتافار (ب زمانى نەرمەنى) (التجلي) ب عەرەبى، قارتافار (VARTAVAR) ل دووف گۇتتا ھندەك زمانئانان پەيفەكا زمانى زەندى يان زمانى ئاقىستا ازمانى پەرتووكا پىرۇزا زەردەشتىبان، بە، ژ دو بەرگەيان (VART) ئانكو ئاف، فار (VAR) ئانكو رەشاندىن ئانكو جهزئا رەشاندىنا ئاقى، ھندەكىن دى دىژن، ئەف پەيفە ژ عەدەتن بەردەوامى خەملاندنا خوداۋەند (ئاستىغىك) ب گولان د جهزئاندا ھاتىبە، ئەو ب خۇ جهزئا (قارتافار) جهزئەكا تايبەتە ب خوداۋەند (ئاستىغىك) و پەيفا (قارتافار) ئانكو خەملاندن ب گولان، و قارت (VART) ئانكو گول ب زمانى نەرمەنى.

ل رۇزا ئىكى ژ مەھا (NAVASART) كو دەسپىكا سالنامەيا نەرمەنىيە، بەرامبەرى ۱۱ تەباخى بە ب سالناما زابىنى، باب و باپىرىن نەرمەنان بەرى پەيدابوونا ئاپىنى مەسبىحى ل چەند جەھەكان كۇمىدبوون و رىۋرەسەمىن قى رۇزى دگىران كو پىنگھاتبوون ژ فراندنا كۇتران و ئاف ل ھەقدو د رەشاندى و ھندەك يارىن شەھران دكرن و قورىانى بۇ پەرسىتگەھ و خوداۋەندىن دان^(۷۹).

دەمى ل سالا ۵۵۱ بەترىك موفسىسى دووى پەغفارتىسى سالناما نەرمەنىيا نوو دانى (جهزئا (قارتافار) كره د رۇزا ۴ ئى پىشتى (عيد الفصح)^(۷۵)

۴- جهزئا زەيتونان (عيد السعائين)،

بەرى جهزئا قىامەتن ب جەفتىبەكى مللەتن نەرمەن و دىرا نەرمەنان قى جهزئى دگىرن كو ئامازەدكەت چوونا سەركەتبانەيا عىسا پىنغەمبەرى بۇ ئورشەلىمى، وەك رىزگرتن خەلكى ئورشەلىمى ب دىسۇزى پىشوازى لىكرن

مىرەما غەزىيە ژ سەدسالىيا چوارى زايىنى قە، بەلنى پىشتى كۆل سالا ۴۳۱ئى گۆزى (قەبرى) مىرەمى ل ئورشەلىمىن ھاتىيەدېتن ئەف جەزئە دگەل وئ دىزى ھاتىيەگىردان يا ل سەر گورى ھاتىيەئافاكرن، ئەو ژى دىرا گۆزى مىرەما غەزىيە ل گەلېن (جىسىمانى)(۷۹).

ھندى پەيوەندى ب سەروپەرى رەوشىبىرى ئەرمەنېن بەھدىناتقە ھەى، ھىز زوو ئەرمەنان زارۇكىن خۇ دانىانە بەرخواندى ل بائىزان و ئەو گوندىن ئەرمەن لى ھەين، پاشتر ژى ھنارتىنە جھىن دوورتر بۇ خواندنا بلند و نھا ل سىنوورى بەھدىنان چەندىن مافىرەور، ئەندازيار، نوشدار، دەرمانساز و مامۇستا و فەرمانبەرىن ئەرمەن ھەنە و باوەرنامىن بلندتر ژى ھەنە، د ناقبەرا سالىن ۲۰۰۰- ۲۰۰۴ئىدا مامۇستايى دەرجوويىن پىشكا كوردى يا زانكۇيا بەغدا قارتكىس ئەمىنپان رىشەبەرىيا گىشتىيا پەروردا پارىزگەھا دھۆكى گىرتىيەدەست، ھەرورەسان ئەرمەنان يانە و سەنتەرتىن رەوشەبىرى و ھونەرى ل ھەولتېرى و دھۆكى ھەنە.

و ھندەك بىنگھاتا وئ تىدا بوو، ھەژى گۆتنى يە ل سەدسالىيا سىيىن زايىنى ھندەك ژ بىنگھاتا خاچا مەسىحى ب رىكا ھەردو قەدىسان كاپانى و ھىبىسىمى گەھىشتە ئەرمەنستانى، ژبەركو دىرا ئەرمەنان ھەموو جەزئىن مەزىن د رۇزىن ئىكشەمبى دا دگەت، بىراز ھاتىيەدان جەزئا بلندكرنا خاچى ژى د رۇزا ئىكشەمبىيا نىزىكى ۱۴ ئەپىلوولن ئانكو ناقبەرا ۱۱- ۱۷ ئەپىلوولن ب گىن(۷۸).

۸- جەزئا چوونا خانما مىرەم بۇ ئەسمانى،

ل دووف رىبازا دىرا ئەرمەنى (الكنيسة الارمنية الرسولية) پىشتى ل خاچدانا مەسىحى و بلندبوونا وى بۇ ئەسمانان (قىامەتا وى) ب ۱۵ سالان خانما مىرەما غەزرا تەرمى وئ ژ قەبرى ھاتىيە قەگۇھاستن بۇ ئەسمانى و ئەف بىرھاننە ھەرسال د ناقبەرا ۱۵- ۱۸ تەباخى دەپتە قەساخكرن، تىرى ل دېرى دەپتە پىرۇزكرن و ل سەر وەلاتىيان دەپتە لىكقەكرن، كەفتىرىن جەزئا مىرەمى جەزئا رىز لىنانا

ژىدەر:

۱. د.ك.ل. استارچيان، تاريخ الامة الارمنية، الموصول، ۱۹۵۱، ص ۴۹.
۲. Զ.Զ.Կրթութեան եւ գիտութեան նախարարութիւն Երեւան պետական համալսարան. Հայոց պատմութիւն հնագոյն ժամանակներից մինչև մեր օրերը. Պրոֆ. Հ. Բ. Միմնեան. Հայոց պատմութիւն. Երեւան. ۲۰۱۲. էջ. ۲۱-۲۲.
۳. دەقىن باهەنى د مالمپەرى www.khabararmane.com ھەپە.
۴. Մովսէս խորենացի. Հայոց պատմութիւն թարգմանութիւն եւ ներածութիւն տրկտոր. ۱۴۸-۱۴۹. US. Մալխասեան. Գահիրէ.
۵. بنيانئى ئەرمەنان، گۆتارەكا د مالمپەرى www.khabararmane.com دا ھاتىيەبەلاقرن.
۶. Մովսէս խորենացի. անդ. էջ ۶۸.
۷. Զ.Զ.Կրթութեան եւ գիտութեան նախարարութիւն. անդ. էջ ۲۹.
۸. Մովսէս խորենացի. անդ. էջ ۷۰.
۹. الكتاب المقدس (العهد القديم)، التكوين ، اصحاح ۳ / ۱۰ ، حزقيال اصحاح ۱۴ / ۲۷ و ۱ / ۲۸ . ملوك الرابع اصحاح

جوهى ل دەقەرا بەھدىنان

د. فەرەت مەرى
 ۋەرگىران: مۇسەدەق تۇقى

زەلامىن خۇ كرنە حوكمدارىن وئ و ھەمى خەلكنى
 عەردى (عەمرى) و ملك و مالى وان باركرنە ئاشوور)^{۱۱}.
 زەرپىنگىرىنە كرنە شاھنشىنيا باكوورئ ئىسرائىل
 ب سۇزىن داينە شاھى ئاشوورى سەرچۇنى دووئ
 (۷۲۴-۷۰۵ ب.ز) يى پىشتى شلمناسرى پىنجىن بىوو
 شاھى ئاشوور، (سەرچۇنى دووئ) شاھنشىنيا
 باكوور داگىركر و پايتەختى وئ بازىرى سامىرە (نابلسا
 نۆكە) ستاند و دەست ب گەفان ل ئۇرشلىمى
 (قودسى) يا پايتەختى شاھنشىنيا باشوور (بەھۇدا)
 زى كر كو ۳۰ كىلۇمەتران دوورى سىنوورئ وئ يى
 باكوور بوو، ئاشوورىيان ئاۋاپى خۇيى بەرى ب كار
 ئىنا و دەست ب قەگوھاسىنا ھۇمارەكا زۇر يا
 پىشەكاران كر بۇ دەقەرتىن دوور ل ناف ئىمپراتۇرىيا
 خۇ بۇ خەلج و خابوور(كوردستانا سورىا) و ھەتا
 بازىرىن مىدىيا(كوردستانا باشوور و رۇزەھلات).

ل سالا ئىكى يا حوكمى شاھى ئاشوورى
 سەرچۇنى دووئ ل سالا ۷۲۲ ب.ز بازىرى سامىرە
 كەفتە دەستى وى دا و ئەف سەرکەفتە بۇ وى
 ھانە ل قەلەمدان، ئى پەرتووكا پىرۇز(سەردەمى
 كەفان) سەرکەفتە ب راستا بۇ شلمناسەرى
 پىنجىن ل قەلەم دەت - سالنامەيىن ئاشوورى زى
 ب دوور و درىزى بەھسى قى پىرۇسەيا قەگوھاسىنا

تيرەيا جوهىيان ل عراقى و كوردستانى ئىكە ز
 كەفتىن تيرەيىن جوهى يىن جىھان و بەكۇكا
 وان قەدگەرىتە سەردەمى ئىخسىرىن ئاشوورى و
 بابلى، كو پىرىيا وان دەھوئ ئىك ب دووئ ئىكىن
 سەرىزى ئەوئ ب سەرگەدەپەتيا شاھىن ئاشوورى
 و بابلى ل سەر ۋەلاتى كەنعان(فەستىن) ھاتىنە
 ئەنجامدان ھاتىوونە ئىخسىركىن و راپىچكىن،
 ھەر بۇ نەوونە، ل سالا ۷۲۲ ب.ز شاھى ئاشوورى
 تگلات پلاسرى سىن (۴۷۵-۷۲۷ ب.ز) شاھنشىنيا
 باكوور(ئىسرائىل) داگىركر و ب رىيا وئ كۆنترۇل ل
 سەر عەردىن جەلىل (باكوورى فەستىن) و رۇزەھلاتى
 ئۇردى كر و عەشپەرەتىن نەفتالى Naphtali (كو
 ئىكە ز ۱۲ ئووجاخىن عەردى كەنعان و خەلكنى
 بازىرىن رۇزەھلاتى ئۇردى ب ئىخسىرى ئىنانە ۋەلاتى
 ئاشوور (كوردستانا نۆكە)، ل قىرى نەخشەبەرەكى
 (المسە) ئاشوورى زى ھەبە نەخشەيىن ھەوئىن
 شاھ تگلات پلاسەرى سىن ل سەر ۋەلاتى
 ئارام(سورىا) و ئىسرائىل(فەستىن) ل سەر ھاتىنە
 نەخشاندن و ئىدا ھاتىبە:من ھەمى بازىرىن (بىت
 عەمرى) دەھوئ خۇيىن بەرى دا ھەبىز كرىنە، من چ
 نەھىلان ز بلى بازىرى سامىرە (نابلسا نۆكە)... من
 نەفتالى زى ستاند و كرە پىشكەك ز ئاشوور، من

خەلكى شاھنشىنيا ئىسرائىل بۇ ئاف عەردىن دەولەتا ئاشوورى كرىنە، ھەر بۇ نەمۇنە، د دەقەكى شاھ سەرجۆنى دووى دا ل سالا ئىكى يا حوكمى وى ھاتىيە: (ل دەستېكا حوكمى خۇ ئەز شاھ ... من وەلاتى سامىريان دوورېنچ كر و ستاند ... سەخمەراتى وى خوداوەندى وەل من كرى سەرىكەقم ... و من ۲۷۲۹۰ گەس ژ خەلكى وى دوورنېخستن و من ژ وان سەرياز ئامادەكرن داکو سەركېشىيا پىنجى پابتۇنن زېرەقانىن شاھنشىنى بکەن... من باژېر نووزەن كر و ژ بەرى چىتر لى كر و من خەلكەك ژ شاھنشىنىن دى پىن (من) ستاندىن لى ئاكنجى كرن و من ھندەك ئەفسەرىن خۇ كرنە حوكمدارنن وى، من باج دانانە سەر وەكى ئەوین ھەرچار ل سەر ھەقوەلاتىن ئاشوورى دەاتنە دانان)^(۱۱).

ل سالا ۱۱۲ب.ز نەينەوا پائتەختى ئاشوورىيان كەفتە د دەستى ھەقەيمانىيا میدى - كلدانى دا ب سەركردابەتيا شاھ كەيخسرو(ئوقاشترا) و شاھى بابلىن كلدانى نەبوپلاسرو و ملكدارىيا دەولەتا ئاشوورى ل ئاقبەرا وان ھاتە لىكفەكرن، لىنا میدىيان دەقەرا دكەفیت ئاقبەرا باكوورى فورات و ژوورىيا رووبارن ئاسىيا بچووك بۇ خۇ ھەلگرت، لى پشكىن دى پىن ئىمپراتورىن كو ئەو ژى عراق و سوريا و قەستىن بوون بوونە بەھرا نەبوپلاسرو و بنەمالا وى يا كلدانى(بابلى يا نوو) ئەوین باژېرى بابل كرىنە پائتەختى خۇ^(۱۲).

پەيوەندىين جوهى - فارسى و رەنگەدانا وان ل سەر جوهيىن كوردستانى؛

پشتى شاھن ئەخمىنى كۇرشى دووى (كېروس) (۵۵۹-۵۳۰ب.ز) شىباى ل سالا ۵۵۰ ب.ز دەولەتا میدى ژ ئاف بېت، خەون ب ھندى قە دەبىت كۆنترۆلى ل سەر عراقى بکەت و دەولەتا كلدانىيا بابلى بئىخىت، ئەو تىشتى وى قىباى ب دلى وى چىبوو ئەقە ژى دەمى ل سالا ۵۲۸ب.ز ب بەھانا بەرەقانىن ژ بېروباوەرن

ئاينى يىن بابلىيان باژېرى بابل يىن پائتەخت ستاندى، ب قى چەندى ژى وى ئەو جوهى يىن ئىخسىر ب ھىقى كرن يىن ئەو ب رزگارکەر و دىسۆزى خۇ زانين چونكى وى دىسۆزى و دىپنقەبوونەكا زىدەتر بەرامبەرى وان دەرىپى و ئەو ئامانىن زېر و زىقى يىن نەبوخوزنەسر ژ قودسى ئىنان بۇ زقپانن، ھەرۋەسا وى رىدا وان قەگەرىنە فلەستىن و دەست ب ئافەدانكرنا پەرىستگەھىن كەفتىن ل قودسى كر يىن ئاشوورى و بابلىن عراقى وئران كرىن، ژ بەر ھندى، پىغەمبەرىن ژ نقتى ئىسرائىلى رىزگرتەكا زىدە بۇ كۇرش ھەبوو و د پەرتووكا عەززا دا ھاتىيە: (كۇرشى شاھى فارس ھۇسا گۆت: خودى خوداوەندى ئاسمانى، ھەمى مەملەكەتىن عەردى رادەستى من كرن و ئەز راسپاردم خانىيەكى بۇ وى ل ئورشەلىم ل يەھۇدا ئاقا بکەم، كى ژ ھەوہ ژ ھەمى مللەتى بلا خوداوەندى وى دگەل بىت و سەركەفیتە ئورشەلىما ل يەھۇدا و خانىن خودى خوداوەندى ئىسرائىل ل ئورشەلىم ئاقا بکەت)^(۱۳).

ھەرۋەسا وى دو رى دانانە بەر وان، بان ل بابل بىمىن و خۇشىن ب خىروپىرىن وى بېن، يان ژى قەگەرىنە فلەستىن، ھۇسا، كاروانى ئىكى يىن جوهىيان ب رىمەرىيا سەرىككى جوهى(زوربابل) كو ئەو كاروان ژ ۴۲۶۰ كەسان و ۷۳۳۷ بەنىيان (كولەيان) پىنگھاتىوو قەگەرىيا فلەستىن، پشتى وان ژى ئىشىكىن دى يىن وان قەستا وپرى كرىن، لى پشكەكا دى يا وان باشتر دىتن ل عراقى و كوردستانى بىمىن پشتى خۇشى و ژيار بۇ ب سانامى كەفتى^(۱۴).

ئەف پەيوەندىيا دېرۆكى ل ئاقبەرا ھەردولا بوو ئەگەرى وى چەندى شاھن فارس يىن ئەخمىنى (ئەخشوپروشن ئىكى ۴۸۵-۴۶۵ب.ز) ھەقزىنىن دگەل ژنەكا جوهى يا جوان بکەت ب ئاقى ئىستىر(ستىر) كو وى ب پشتەقانىيا مامى خۇ (موردەخاي) رۆلەكى مەزىن د ھاندانا شاھى دا ھەبوو ئۆلى ژ (ھامانى) و ھەزىرى خۇ و دارودەسنەكىن وى يىن دژى جوهىيان قەكەت، ژ بەر ھندى، جھى حىبەتیبوونى نىنە كو خاخامىن جوهى قەنجىيا وى كچا خۇ (ئىستىر)

دكەقىتە نابقەرا ھەردو زىيان (زىن مەزن و بچوك) و ھەتا ناشوورا(مووسل) و ھەتا نىسبىنى ئى درىژ دىوو و بىنگەھى وى باژىرى ئەربىل بوو. ل بەرھەبى ئىكى يى مەسىح (سەدسالىيا ئىكى زايىنى) شاھەك ب ناقى (ئىزات) شاھى وى بوو... و دىرۇكنىسى جوهى (يوسفوس) بەھسى وى دكەت و دىئىت كو ئەو ل سەر دەستىن ھەنىنا بوو جوهى، ھىلانەيا دەيكا وى ئى ب ھەندى ناقدار بوو كو ل سەردەمى وى كولىبەك پەيدا بوو و وى گەنم ئ مسرى ئىنابوو و ل سەر خەلكى ئۇرئىشەئىم بەلاف كرىبوو...^(۹۱)

گۇرى ھىلانەيا شاھا ھەدىاب ل قودسى ل گۇرستانا بەرنىاس ب گۇرستانا سولتانان (بەرامبەرى خواندنگەھا مەترانى) ھانەدەئىن كو دىرۇكا وى قەدگەرىپتە سالىن ۵۰-۱۰۰ز و ئىسپىنەك ل سەر گۇرى وى ىن د كەفرى دا ھاتىبە نەخشانەن و دىرۇكا دامەززاندا وى دىار دكەت، و زانپارى ئامازى دكەنە وى چەندى كو ھىلانەين بەرى مرنا خۇ فەرماندابوو گۇرى وى د كەفرى دا ل قودسى بىنە ھەلكۇلان، پىشنى ھنگى ئى ھندەك گۇرىن دى بۇ كورپن وى ب رەخ وئقە و ھەر ل وى گۇرستانى ھاتنە ھەلكۇلان^(۹۲). گەلەك قەكۇلەر ئى ل وى باوھەرتە كو ناقىرنا عەشیرەتا كوردى يا درىوھىشەن (ھەزىناتى) يا رۇلەكى مەزن ل سەردەمى ئىسلامى ھەبوو و سەركردى سەركەقىن مەزن سەلاھەددىن ئەبۇبى ئ وى وى عەشیرەتە بوو، دىت قەگەرىپتە ناقى مېرگەھا (ئەدىابىن) ئەقە ئى ژ بەر وەكئىكىيا دەقەرىن ئاكنجىبوونا وان و دەقەرىن ھەزىناتىيان ئى ل سەردەمى ئىسلامى دكەفتە ھەر وان دەقەرىن مېرگەھا ئەدىابىن د نابقەرا ھەردو رووبارىن ئى ىن مەزن و بچوك^(۹۳).

جوهى ىن كورد ل سەردەمى ئىسلامى:

ئىدەرىن ئىسلامى ب تىن تىشەكى كىم ئ دەنگ وباسىن جوهىيان ل سەردەمىن ئىسلامى ىن پىشنى سەردەمى پەياما موھەمەدى و (خىلاقەتا راشىدىن)

ئى ژ بىر نەكەن و ناقى وى داننە سەر پەرتووكەكا تەوراتى ب ناقى (پەرتووكا ئىستىر) و رۇزا تۇلقەكرىن ئى ژ دوژمىن جوهىيان-ئانكو رۇزا ۴۱ى ھەمقا ئادارى ب جەئىن ل قەلەم بەن و ناقى وى جەئىن بکەنە (بورىم) ئانكو سەركەفتەن... (ئىستىر) ئەقا جوهى و مورەخەبى مامى وى مەرقەدەكى مەزن ل باژىرى (ھەمەدان) پايتەختى دەولەتا مىدىيا ھەبە، كو ئىكە ئ جھىن سەركەكى ىن باژىرى و جوهى ىن ئىرانى و جوهى ىن دى ئى بەردەوام سەرا دەن^(۹۴).

مېرگەھا ھەدىاب (ئەدىابىن) يا جوهىيان ل كوردستانى:

پىشنى فرتىيان(ئەشكان- شاھىن تىرەبان)ملوك الطوائف) ل ساللا ۲۱۱ب.ز كۇنترۇل ل سەر كاروبارىن ئىرانى و عىراقى كرىن و سلۇقى ىن شوونگرتىن ئەسكەندەرى مەقۇنى لادابىن، ھەر ل وى دەقەرىن يا جوهى ل سەردەمى ناشوورى ئى ھاتىنە ئىخسېر كرىن مېرگەھەكا بەرفرەھا پىشكەفتى ب ناقى ھەدىاب- ئەدىابىن Adiabene (ب عەرەبى جزە) ھاتە دامەززانەن، شاھىن وى ئى ژ خىزانەكا عەشیرەتەن سكىس(ئەسكىس) بوون يا ب بۇرىنا دەمى دگەل عەشیرەتەن مىدى بوویە كورد و دەستەلاتا قى مېرگەھى گەھشتەبوو دەقەرا ئازەربايجانى و رۇژھەلاتى دىجلە و دەقەرا نىسبىن^(۹۵).

شاھى قى مېرگەھى مونوبازوس(مونابازا) خووشكا خۇ شاھ ھىلانە (يا ساللا ۵۰ ز مرى) ل خۇ مار كرىبو ئەقە ئى ل دووف بىروباوھرىن بىتەرىنسى يا ئايىنى فەرمى مېرگەھى و وان زاوئەك بوو ناقى وى كرىنە ئىزاتىس (عزەتى دووى) ىن كو ساللا ۳۶ز دەستەلاتا مېرگەھى ب ستۇوى خۇقە كرىن، ئەو بوو جوهى و حوكمى وى ھەتا مرنا وى ل ساللا ۶۰ ز قەكىشا، ئانكو وى مېرگەھى ۷۹ سالان حوكم كرىبە ھەتا ل ساللا ۱۱۶ز ژ لاين تراجانى ئىمپراتورى رۇمانى قە ھاتىبە داگىركىن^(۹۶).

ل سەر قى چەندى مەتران نادى شىر دىئىت، لى ھەدىاب يا عەرەبان ب (جزە) ناقىرى جھى وى

كۈتۈنە، زانىيارىتىن تىدا ھاتىن ژى نىنى بۇ نىشادان يان بۇ رىنكخستنا پەيوەندى يال ناقبەرا خودان ئاپىنىن ئاسمانى يىن ل سەر بەختى موسلمانان(ئانكو جوھى و مەسىحىيان) ب دەولەتى و جفاكى ئىسلامى بووينە، لى تىشنى پەيوەندى ب جوھىين كوردستانى قە ھەى، زانىارى ل سەر دكىتم و ژ چەند قەگىرانەكان يان دروستتر بىژىن ژ دو قەگىرانان نابۇرن، يا ئىكىن، جوھىين بوويە موسلمان (السموأل كورئ يەحبا كورئ عەباسى مەغرىب) د بەرتووكا خۇ (افحام الیھود) يا سالا ۱۱۱۵ ئ قەگىرايە^(۱۱۳)، يا دووي گەرىدە (بنیامین كورئ تطیلە) يى ئەندەلوسى ل سالا ۱۱۷۰ ز قەگىرايە و كورتىيا ھەردو قەگىرانان ژى ھەروەكى بنیامین بەحس كرى ئەقەبە: (ئامىدىن) ل دۇرىن ۲۵ ھزار جوھى لى دئاكنجىنە و ئەو ژى كۆم كۆم ل پتر ژ ۱۰۰ جھىن چىايىن خەفتيان ل نك سنوورئ وەلاتئ مادى دىبەلاقەنە و جوھى يىن وئ بەرمایكىن رەقەندا ئىكىنە يىن شلمانسرى شامى ئاشوور ئىخسىر كرىن و ب زمانى تەرجوم (دىالېكتا ئازامى) دەقەنوو دگەھن و ھژمارەكا مەزنى زاناپان د ئاف دا ھەنە، ئامىدىن ژى قووناغا رۇزەكىنە ژ سنوورئ وەلاتئ عەجەم (فارس)ان، جوھىين وئ وەكى ھەمى جوھىين ل وارن ئىسلامى زىرەسەرى (جزىن) ددەنە موسلمانان ... بەرى دەھ سالان ژى (۱۱۶۰ز) ئازاۋەگىرىيا (داود ابن الروحى) ل ئامىدىن ھاتە روودان، كو ئەقە ژى ل بەغدا ل سەر دەستى (خەسەداى راس جالوت) (سەرۇكى نىرەيا جوھىيانى) و سەردەستى (غاۋن يعقوب - رنمەبەرى خوداندنگەھا جوھىيانى) فىرى زانستى بىوو و بسپورى د تەوراتى و فىقە و ئەلمۇد و ھەمى زانستىن دى دا وەرگرتىوو و باش فىرى عەرەبىن زمانى موسلمانان و ئەدەبىن وان بىوو و ب ھونەرئىن سحرىەندى و خىفزانكىن شارەزا بىوو، ئىنا د لىن خۇ دا بىرئاردا پىشتەرىبوونى ل سەر شامى عەجەمان (سەلجۇقىيان) بگەت و جوھىين ئاكنجىن چىايى خەبتون اچىايىن برادوست و شىرىن) ل خۇ كۆم بگەت و شەرى وان مەسىحىيان بگەت يىن ئورشەلىم ستاندىن و كۇنترۇل ل سەر

كۈتۈنە، ئەو خاچەھلگرتىن وى دەمى كۇنترۇل ل سەر فلەستىنى كرىن) و وان ژى دەرىنخىت، ئىنا ل ئاف جوھىيان دەست بەلاقىرنا بانگخوازىيا خۇ كر و ب كرو قەبىن قالا پىشتەقانىيا وئ بانگخوازىيا خۇ كر، ھەروەكى دگوت:(خودئ ئەز ھنارتىمە و فەرماندايە من قودسى بىستىنم و وە ژ بن نىرھا بەندايەتىن رىگار بگەم)، ئىنا كۆمەلەكا سادە ژ جوھىيان باۋەرى بى ئىنا و ب مەسىحى چاقەرىنكرى ل قەلەمدان^(۱۱۳)، ھەرچەوان بىت ژى چارەنقىسىنى قى بزافا جوھىيان شكەستىن بوو و دامەزىنەرى وئ ب دەستى سەلجۇقىيان ھاتە كوشتىن^(۱۱۴).

رەھ و رىشالىن دىرۇكى يىن

پەيوەندى يىن كوردى - جوھىيانى:

جوھىين كورد ب ئاشتى و دۇستانە دگەل وەلاتىن خۇيىن موسلمان و مەسىحى و پىنگھاتىن دى يىن جفاكى كوردستانى دژان و چ كىشە د پەيوەندىين د ناقبەرا وان دا نەبوون.

جوھى يىن كورد بەرى جوھىين دى ئىك ئىكە ژ بەر ھۆكارن ئاپىنى ھەر ژ سالا ۱۸۱۲ز مشەختى فلەستىن بىووون^(۱۱۵)، ھەروەسا ل بن كارىگەرىيا پىرۇياگەندە و نامەيىن دگەھشتە جوھىين كورد ژ وان مشەختىن بەرى وان قەستا فلەستىن كرىن و رەوشا وىرى ب رەوشەكا نەمۇنەيى نىشا ددان، جوھىين كورد دەست ب مشەختىبوونى بۇ نك براين خۇ يىن ل فلەستىن كرىن، ھەر بۇ نەمۇنە، ھەمى جوھىين گوندئ (بەرئاشى) بى دگەقىتە رۇزەھلاتى ھاقىنگەھا سيارەتىكا ل باكوورئ باژىرى دھۆك مشەختىبوونە فلەستىن و ل وىرى كنىشتەبەك بۇ خۇ ئافا كرىن و نۆكە وان ئاكنجىگەھەكا تاپەت ب خۇ ل باژىرى قودسا رۇزافا ھەبە^(۱۱۶).

ھەروەسا ئازانسا جوھىيانىيا ل سالا ۱۹۲۲ئ زايىنى ھاتىيە دامەزاندن رۇلەكى مەزىن د ھنارتنا گەلەك جوھىيان دا بۇ كوردستانا عىراقنى ھەبوويە داكو پەيوەندىن ب جوھىين كورد بگەن، ژ لايەكى

دو سالە كورد ب ھەمى رى يېن بەردەست قەستنا مە دكەن داكو پەيوەندىيى دگەل بگەين و دەنگى خۇ بگەھىنە دەنگى وان دژى نەيارى ھەفېشك عەرەبان، راپۇرت پېقە دچىت و دېيىت: (كورد داخووزا رىكخەر و رايئەران ژ مە دكەن و ل وى باوەرئە كو ھنارتىيىن ئىسرائىلى دشىن ئىكگرتنى ل ئاقبەرا ھەمى عەشپەرەين كوردېن نەيارىن ئىك پەيدا بگەن و يەكىنەيەكا شەپكەر ژى چى بگەن و دشىن ل سەر ھەمى جۇرىن چەك و تەقەمەنپان مەشق و رايئەنان پى بگەن)، دەمىن من پرسىيار ژى كرى؟ بۇچى قەستنا جوھىيان ب تنى دكەن؟ گۇنە من، مە دوژمەنكى ھەفېشك ھەبە^{۱۱۹}.

ھەر د وى راپۇرتى دا ھاتىيە كو (حازم بەگ شەمەدىن ئاغا) ئەندامى پەرلەمانى عىراقى ژ قەزا (زاخۇ) ل سەر قى چەندى گۇتتە، ئەم ژ برىتانى و ئەمىرىكىيان بىن ھىقى يۇونە و دئامادەنە پەيوەندىيى ب ھەر لايەنەكى بگەين، ئەم دئامادەنە ژى ھەر ھارىكارىيەكى ژ جوھىيان وەرگىرن، دەمىن من داخووزا ژى كرى دەملدەست بزاڤا ئىكگرتنا كوردان بگەت، ترس لى ديار بوو و گۆتە من: ژ جوھىيىن عەردى ئىسرائىل (فەستىن) ھىقىخووزىن ھنارتىيىن خۇ بۇ مە بەنپىر داكو مە ئامادە بگەن و داخووزا ژ من كر قى داخووزىيا وى بگەھىنمە سازىيىن جوھىيانى، وى سۆزدا پىنشووزىيا ھەر ھنارتىيەكى ئىسرائىلى بگەت و جھەكى قەھەبىيانى و پاراستىنى بۇ پەيدا بگەت، ھەرەسا ديار كر كو يى ئامادەبە ھارىكارىيى بگەت ھەر ھنارتىيەكى جوھى ب قەچاغى ژ بەغدا قەگوھىزىتە كوردەستانى، ئەز پىنشىياز ژى دكەم كو ھەكە كورد رازى بوون، ھژمارەك ژى بۇ ئىسرائىل (فەستىن) بەھىنە ھنارتىن و مەشق و رايئەنان پى بگەين و وان ئامادە بگەين، من دقېت وى چەندى ژى بېژم كو كوردان چەندىن جاران ئەف پىنشىيازە كرىنە^{۱۲۰}.

ل چرىا ئىكى يا ساللا ۱۹۴۲ئى ژى ھائىر مرىدۇر وەك ھنارتىيى مۇسادا مەشەختىبوونا دووى (ھۇبا سىياسىيا ئازانسىا جوھىيانى) سەرەدانا كوردەستانى

دېقە ل ساللا ۱۹۳۴از رۇبىن ب ئەركەكى نەپەنى گەھشئە عىراقى و د ماوى سى سالىن دەراندەر دا خۇ وەسا نېشئا ددا كو مامۇستايىن خواندنگەھى يە و رۇژنامەقائە و نىف دەوامەكى دكەت، ل سەر قى بنواشەى ل ھەمى دەقەرەن كوردەستانى و عىراقى گەريا و پەيوەندىيىن بەرفرەھ دگەل كورد و ھەمى كىمبەنەيىن دى يىن نەعەرەب كرىدان، ئەقە ژى ب بەھانا وى چەندى كو بى ماددى پىتقى بۇ نىفسىنا ھندەك گۇناران كۇم دكەت، كو ئەو گۇنار چ جاران نەھاتىنە بەلاڤكرن^{۱۱۹}.

ل ساللا ۱۹۴۵ئى ژى ھنارتىيەكى بزاڤا نەپەنىيا سەھىيۇنى كوناسناقى وى (ئەقنارب) ەھاتە سىندۇرى و راپۇرتەك بەلاڤكر و ئىدا بەھسىن زىندەبوونا ھژمارا خەلكى سىندۇرى كرىيە، ئەقە ژى ژ بەر مەشەختىبوونا ئاقخۇيى يا جوھىيىن كوردەستانى يىن ژ گوندىن دەردۇر دەھاتنە وپرى و ھەر سال دەھ ھەتا پازدە خىزان ل وى گوندى زىندە دبوون.

ل ساللا ۱۹۴۶ئى ژى ئازانسىا جوھىيانى دوو ئەندامىن تۇرا خۇيا سىياسى ب ئافىن (مۇرىس فېشەر) و (يەھۇدا ھلمان) ھنارتەنە عىراقى بۇ سەريازكرنا كورد و ئاشوورىيان (مەسىحىيىن نەستۇرى) دژى عەرەبان، پىشتى سەرەدانا وان ھەردوان بۇ كوردەستانا عىراقى، ئازانسىا جوھىيانى راپۇرتەك بۇ لىژنا ئەمىرىكى - بەرىتانى يا كىشەيا (عەردى ئىسرائىل) ھنارت و ئىدا ھاتىيە، (بەسە ئەم ئامازى بگەنە وى چارەنقىسىن ل عىراقى ب سەرئ كورد و ئاشوورىيان ھاتى - مەبەست ژى شكەستنا بزاڤىن بارزان يىن سالىن ۱۹۳۲ و ۱۹۴۳ و ۱۹۴۵ئى و بزاڤا ئاشوورىيان يا ساللا ۱۹۳۲ئى يە - داكو بزانىن دەلىقا دانانا رۇنمەكا عەرەبى چەند يا لاوازە كو ئەو رۇنمە ب گىيانى خۇرئقەبەرىيەكا فېدرالى و ل دووق پەرەنسىيان سەرەدەرىيى دگەل كىمبەنەيەكا خودان سىماپەكى سىياسى و خودان شارستانىيەكا جودا ژ شارستانىيا خۇ بگەت^{۱۲۱}.

ھەرەسا د راپۇرتەكا دەرسارەى كوردان دا يا گەھشئىيە ئازانسىا جوھىيانى و ل ئاف بادەك و ئەرشىفى وى ئازانسى دا ھاتىيە پاراستن ھاتىيە،

سندۇرئى كىرن و يىنى ھىندئى جوھى پىن ب ھەسىين چوونە ئاف كىنىشتى. دەمئى جوھىين روونىشتى ل ئاف كىنىشتى ھەردو زەلام ل دەرازىنكا دەركەھى كىنىشتى دىتىن، بىزدىيان و ژ ترسان رۇناھى فەمراندن، ئىنا تىلى و رەشىدى پىسمامى وى ب ئاواپەكى ھەپەمەكى تەقە لى كىرن و ھەفت رى كوشتن و پىتر ژ بىستىن دى برىندار كىرن، پىشتى قى روودانى (تىلى گەردى) و (رەشىد كىندەلن) پىسمامى وى بوونە كەساتىن داخوژكرى ژ لاين دەستەلاتا شاھنشىنيا عىراقى قە، پاشى ئافى (سەلىم مستەفا بىسفىكى) ژى ل سەر ئافىن وان ھاتە زىندەكىن كو ل رۇزا اخىرانا سالا ۱۹۳۸ئى مزگىنىدەرى ئەمىرىكى كەمىرلاند ل باژىرى دەھۆك كوشتبوو^(۱۱)، رۇژنامەقانىيا جوھىيانى ژى ل فەستىن ئامازە ب قى روودانا گوندى سندۇرئى كر با ب سەرى جوھىيان ھاتى.

قەرە بىژىن تىلى گەردى كو ئىك بوو ژ كەسايەتپىن عەشپەرەنا ئاقدارا دۇسكى، د بەرى دا ئىك بوو ژ وان كەسان پىن جوھىين سندۇرئى ژ دەستدەرتىن پىن دى دپاراست^(۱۲).

ھەلوپىتى جوھىيان ژ شىخ و ئاغايىن دەقەرا بەھدىنان:

د رۇپىقەكا خۇ دا بو چوار دەقەرىن كوردى پىن دەقەرا بەھدىنان كو ئەو ژى زاخۇ، دەھۆك، ئامىدىن و ئاكرى ئە، دىرۇكئىسى ئەمىرىكىن ب رەگەز جوھى يوسىف موردهخاى زاكن Mordechai Zaken د پەرتووكا خۇ دا (جوھىين كوردستانى و سەرۆك عەشپەرەتىن وان) قەگىزانىن خۇ ژ زاردەقى جوھىين كوردستانى قەدگۆھىزىت، (ھىندەك ئاغا و شىخىن رىبازىن سۇفىگەرى و ھىندەك زانايىن ئاينى. جوھى تەپەسەر دكىرن و دەستدەرتى دكرتە سەرا، زاكن ھىندەك ئىمۇنەيان ل سەر وان دەستدەرتىيان دىنىت و ئافان ژى ئەشكەرا دكەت، لى ھەفدەم پەسنى ھىندەكىن دى ھەر ژ وان تەخ وچىنان دكەت و ئامازەپىن دكەتە ئافىن وان دەمى ئەو روودان چى بوپىن.

كر داکو دگەل جوھىين دى ئىنزۇ سىرىنى كارى بۇ دامەزاندنا يەكىنەپىن بەرەقانى ژ خۇكرنى ل تاخىن جوھىيان بكەت بو بەرسىنگىرتنا ھىرشىن عىراقى دكەنە سەر وان. وى د راپۇرتا خۇ دا ل سەر پەپوھىندىن ل ئاقبەرا جوھىيان و ھەقسووپىن وان پىن ل كوردستانى ئەو پەپوھىندى ب گىشتى ب باش ل قەلەمدانىنە، لى عىراقىيان ھەردەم پىكۆل كىرنە فىكەنەكىن و ھەقركىيان ل ئاقبەرا وان بەرفرەھ بكەن، ھەروەسا مرىدۇر دىقىسىت، (ل سندۇرئى كو ئىكە ژ گوندىن باكوور {كوردستانى} و دكەقەتە باكوورى باژىرى دەھۆك و ھەروەسا ل زاخۇ دگەل وان جوھىيان كومبۇوومە پىن وەكى خەلكى دەقەرى چەك ھەلدگىرتن، پىقەدچىت و دىبىزىت... رەوشا ئىمناھىن يا جوھىيان ل وئ دەقەرى يا خرابە ژ بەركو عىراقى كوردان قىرا بەردەن، قى داوپى ژى جوھى بو چاقدان و زىرەقانىكرنا ملكن خۇ ناچنە ئاف رەز و بىستانىن خۇ، ژ ترسا وئ چەندى ئەكۆ تووشى كىشەپەكا مەزىن پىن^(۱۳)، گوندى سندۇرئى ئى ژى (كو گوندى ئىكەنەپىن جوھىيان بوو ل كوردستانا عىراقى) ل سالا ۱۹۴۲ئى تووشى روودانەكى بوو، ئەقە ژى دەمى خەلكى ھەردو گوندىن (سندۇرئى) و (قارقالقا) (دوو گوندىن دكەقەنە باكوورى باژىرى دەھۆك) د شىرىن خەوا خۇ دا بوون، گازىيا ھەوارھاتى يا شقانەكى ل سەر چىيىن سىپىرتى (بى ل ھىنداقى ھەر سى گوندان ژ لاين باشوورقە) ئەو ھىشپاركرىن، ژ بەركو نەرىن دەقەرى ژى وەسا بوو خەلكى دەقەرى د ھەوارا گازىيا ھەر ئىكى بچن، خەلكى وان گوندان چەكىن خۇ ھەلگىرتن و قەستا زىدەرى گازىن ل وى چىيى كىرن، كو ل وىرى چەند گوللەپەك ھانىبوونە ھافىتن و بوو ئەگەرى برىنداربوونا (مستەفا گەردى) بى خەلكى گوندى ئىكەمالە، جوھى پىن سندۇرئى ژى بزاككىن وى چارەسەر بكەن لى بىن مفا بوو و ژ بەر برىنەكا سىك يا ل باسكىن پىن وى چى بووى گىيانى خۇ ژ دەستە، ژ بەر ھىندى، (تىلى گەردى) بى براپى وى و رەشىد كىندەل پىسمامى وى برىاردان ئۇلا وى ژ جوھىين گوندى سندۇرئى قەكەن، ئىنا شەقەكى قەستا گوندى

ئىك : قەزا زاخۇ

ل (قەزا زاخۇ) كو ئىكەمىن وىستكەمىن گەريانا
 ۋى بوو ژ بەركو ئەو ب خۇ خەلكىن وئىرى بوو، زاكن
 دىئىزىت: جوھى ل نىقا سەدسالىيا ۱۹ ئى ل ناقتەرا
 نىف ھەتا دوو ژ سىنى (۲/۲) خەلكى زاخۇ بوون،
 ھەر بۇ نەوونە، ل سالا ۱۸۴۸ ئى راپۇرت ۋەسا ديار
 دكەن كو ۱۲۰۰ خىزانىن جوھى ل زاخۇ دژىن، ل سالا
 ۱۸۵۱ ئى جوھى ل ۱۰۰ خانىيان ژ كۆما ۱۵۰ خانىيان
 دئاكنجى بوون، ل سالا ۱۸۵۹ ئى ۲۰۰ خانىيىن جوھىيان
 ۋ ھژمارەكا ھەقىقىيەتە ۋى ژ نەجوھىيان (موسلمان
 ۋ مەسىحىيان) لى ھەبوون، ھەرۋەسا ل ناقتەرا
 سالىن ۱۸۸۰ ۋ ۱۹۰۶ ئى راپۇرت دىئىزىن كو ۱۵۰ ھەتا
 ۳۰۰ خىزانىن جوھى ل زاخۇ دژىن كو ھژمارا وان ژ
 ۱۵۰۰ ھەتا ۲۴۰۰ كەسان بوويە^(۱۴۴).

دگەل داۋىھاتنا شەرى جىھانىن ئىكىن ژى ل سالا
 ۱۹۱۸ ئى، ھژمارا جوھىيىن ئاكنجىن زاخۇ گەھشتىبوو
 ۲۴۰۰ كەسان، ئەفە ل ۋى دەمى ھژماران وان ل وئىرى
 ل سالا ۱۹۲۹ ئى ۴۰۰۰ ھزار كەس بوو، لى ل سالا
 ۱۹۳۰ ئى ژ بەر مەشەختىبوونا وان بۇ قەستىنى تىن
 ۱۱۷۱ جوھى ل زاخۇ ماۋوون.

ھەرۋەسا ل سالىن ۱۹۴۰-۱۹۴۵ ئى ۱۵۰۰ جوھى
 ل زاخۇ دئاكنجى بوون، ئەفە ل ۋى دەمى ئامارن
 فەرمى دگۆتن كو ھژمارا وان ۱۳۹۴ كەس بوويە، ل
 دووفا راپۇرتىن داۋىن بىن بەرى مەشەختىبوونا ب كۆم
 بۇ ئىسرائىل ل ناقتەرا ھەردو سالىن ۱۹۵۰ ۋ ۱۹۵۱ ئى
 ۱۸۰۰ جوھى ل زاخۇ دئاكنجى بوون^(۱۴۵).

زاكن ژ قەگىرەكى خۇ قەدگۆھىزىت كو ئەو ژى
 مامۇستا (لىقى) بە و ل دووفا قەگىرەنەكا زاردەف،
 زەلامىن غەشىرەتا سلىقنەھى باژىرى زاخۇ ئاغا
 كرىنە ۋ ھەردى وان دكەقىتە باشوورى باژىرى ۋ بىنەمالا
 شەمىدىن ئاغا ل زاخۇ ئاكنجى بوويە ۋ بىنەكۆكا ۋى
 قەدگىرپىتە سەر غەشىرەتا سلىقنەھى^(۱۴۶).

دەمى ئامازەھى دكەتە كەسايەتى ۋ ئاغايىن زاخۇ
 ژى، دىيىن بىن پەسنى بىنەمالا (شەمىدىن ئاغا) ۋ
 پەسنى پىرىيا ئەندامىن ۋى بىنەمالى دكەت كو
 ۋى دەمى ئانكو ھەر ژ دەستىكا سەدسالىيا ۱۹

ھەتا نىقا سەدسالىيا بىستى يا ب ھىز ۋ زەنگىن
 بوو، ھەرۋەسا دەمەكى كىم پىشنى مەشەختىبوونا
 جوھىيان بۇ قەستىنى ۋ مرنا كەسايەتىن بەرنىاس
 (حازم بەگى) ل سالا ۱۹۵۴ ئى ۋ دگەل داۋىيىن
 سەدسالىيا ۱۹ ۋ پىنھەل، بىنەمالا شەمىدىن كۆنترۆل
 ل سەر ھەمى موسلمان ۋ جوھى ۋ مەسىحىيىن زاخۇ
 ۋ دەردۇرىن ۋى كرىوو، (عاسف بەگ) ژى ئىكەمىن
 كەسايەتى بوو ل ناغ ۋى بىنەمالى ناقدار بووى ۋ
 كورى ۋى حازم بەگ (۱۸۹۵-۱۹۵۴) ب ھىزىن زەلامى
 زاخۇ بوو، ئەو ژ ھەر ئىكىن دى بىن ل دەقەرىن زەنگىنتر
 بوو، ھەرۋەسا خودانكار ژى بوو ۋ ۱۰۰ دكان ل زاخۇ
 ھەبوون، ئەفە سەربارى ھەردىن بەرفرەھىن ل دەرقەى
 باژىرى ھەين، ھەرۋەسا سىياسەتمەدارەكى ديار ۋ
 بەركەقتى بوو ۋ چەندىن جارن بوويە نوونەر، بوويە
 ئەندامىن پەرلەمانى ۋ ئەندامىن جىماتا ئەمىنانان (جىماتا
 پىرىن عىراقى)، ماۋەيەكى كورت ژى بىوو ۋەزىرى بى
 ۋەزارەت د حكومەتا عىراقى دا ۋ مام ۋ پىسمامىن
 ۋى ژى خودان دەستەلات بوون، مامى ۋى (مەھمەد
 ئاغا) سەرۋەكى باژىرقانىيا زاخۇ ۋ ئەندامىن پەرلەمانى
 بوو ھەتا ل سالا ۱۹۲۳ يان ۱۹۲۴ ئى د روودانا كەقتنا
 فرۆكى دا گىياتى خۇ ژ دەستداى، ھەرۋەسا پىشنى ۋى
 كورى ۋى جەجى ئاغا شىوونا ۋى گرت ۋ بوو سەرۋەكى
 باژىرقانىيا باژىرى، حازم بەگ ۋ حاجى ئاغا پىسمامەكى
 دى ژى ھەبوو كو ئەو ژى (عەبدلكەرىم ئاغايىن كورى
 جەجى رەشىد بەگى) بە، لى (عەبدلكەرىم ئاغا)
 ۋەكى ئەندامىن دى بىن بىنەمالى چ دەستەلاتا فەرمى
 نەبوو، لى (باشترىن ئاغا) بوو جىقكى جوھى بىن
 زاخۇ رىزى لى دگرت...^(۱۴۷)

بۇ نامازەكرنارىزگرتنا ئاغايىن زاخۇ بۇ كەسايەتىن
 جوھىيان، دانەر دىئىزىت: (حازم بەگ ب رىزگرتن قە
 ل بەرامبەرى مۆشى كاپاى موختارى زەنگىن زاخۇ
 رادبوو، ھەرۋەسا عەبدلكەرىم ئاغا ب (خالو) گازى
 مرداخ مېرۇ زاكن (ئىكە ژ ئەندامىن بىنەمالا دانەرى)
 دكر، چونكى ب راستى خالى ۋى جەمىل ئاغا
 سەرۋەكى ئاغايىن سىندىيان ئەو دپاراست ۋ چاقىن خۇ
 دداين^(۱۴۸).

ل بائىزان ئەنجام دەن و خانى و پەرسىتگەھىن وان دسۇن و حەفت جوهى ھاتىنە كوشتن و ھەمى ئەوېن رىزگارېووى ژى ھاتىنە دەستەسەرگىن و ب دژواری ھاتىنە ئەشكەنچەدان، ھەرۋەسا باج ل سەر وان گەلەك ھاتىنە زىدە كىن و ھاتىنە دوو قات كىن، قىتجا بائىز ل نەف قى فەرتەن خەندىقىيە و ۱۵۰ خانىيىن جوهىيان ھەرقىنە»^(۳۱).

ھەر د قى چارچۇقى دا، زاكن پىشتى ۵۰ سالان دروستىر ژى ل ساللا ۱۹۶۱ئ، ئامازەيى دكەتە كوشتنا حەفت جوهىين خەلكى گوندى سىندۇرى يا دكەقىنە باكوروى بائىزى دھۆك^(۳۲).

ئىسىسەرى ژىر نەكرىيە بىئىت كو سەرۋكىن ھەشېرەتا سىندى پارىزفانىن جوهىين زاخۇ و دەردۇرىن وى بوويىنە، ھەرۋەسا ئاقووب ئاغا (پەققوب ئاغا) و عەبىدى ئاغاين كوروى وى و جەمىل ئاغا و سەلاح ئاغا كورپن عەبىدى ئاغا كو ل نىقا دووى يا سەدسالىيا ۱۹ و نىقا ئىكى يا سەدسالىيا بىستى ئاغاين سەرەكى يىن وى دەقەرى بوون، پىتر ز حكومەتى شىيانە جوهىيان بپارتىن^(۳۳).

زاكن ژ (ويگرام) ئىزگىنەدەرى ئەمىرىكى - بەرىتانى قەدگوهىزىت و دىئىت: (سەرۋكى بارزان) = شىخ عەبىدسەلام) و عەبىدى ئاغا ژ ھەردو عەشېرەتىن سىندى و گولى، ل دەستپىكا سەدسالىيا ۲۰ئ گىرنگىرىن سەرۋك عەشېرەتىن وى دەقەرى بوون، ئەفە ژى دەمى ئەو دەيتە ھەقىرەكىن دگەل (حەجى رەشىد بەگى مېرى بەروارى) و ئاغا چالا (چەلى ل كوردستانا تركيا) كو ئەفە وەكى وان ب ھىز و خودان دەستەلات نەبوو). زاكن ژ ويگرام قەدگوهىزىت و دىئىت، «دبىت ژى (عەبىدى ئاغا) بىن سىندى - گولى ژ وان ھەمىيان چىتر بىت، وى كەلھەكا جوان چى كرى ھەبە و چ ھىزىن حكومى نەشيانە بچنە نەف وى كەلھەن و ئەو ئاغا ژى تەمەت ھەققىسوويى خۇ شىخىن بارزان (شىخ عەبىدسەلامىن بارزانىي دووى) كەسەكى گرافى و ب قىمەتە، ئەو كەلە يا ب ھىز و بلندە و ل بانبا تانىنا (تەنىنا سىندىيا) بە كو ئەو ژى بانىەكا راست وپان و قاهىمە دكەقىتە د نەقىرە

ل سەر ئاغاين عەشېرەتا سىندى ژى ئەوېن ل دەقەرا (گەلىن پىسناغا ل باكوروى ناحيا شەرانىش - دەرگەر عەجەم) دىكەنجى دىئىت، ئەو سەرۋەرىن عەشېرەتى يىن پىرىيا جوهىين زاخۇ بوون كو پىرىيا وان جوهىيان بازرگان بان فرۇشيارىن گەرۋك بوون و ھاتن وچوونا وان ل دەقەرىن ل بىن دەستەلاتا وان بوو، وان ئاغاين د ماوى چوار بەرەبىين داوېن دا، (ئاقووب (پەققوب ئاغا)، كوروى وى عەبىدى ئاغا، جەمىل ئاغا و سالىح ئاغا كورپن عەبىدى ئاغا (كو ل ساللا ۱۹۶۵ئ) وەغەرا داوېن كرىيە)، كورپن عەبىدى ئاغا، بشار ئاغا كورپن جەمىل ئاغا فان ئاغاين وى عەشېرەتى گەلەك جوهى پاراستىنە^(۳۴).

ل سەر پەيوەندىين چىكاكى و پەيوەندىين ل نەقىرە سەرۋكى عەشېرەتا سىندى و جوهىين زاخۇ، دىئىت: (ل ساللا ۱۹۶۵ئ دەمى بوويە دەواتا عەبىدى ئاغاين كوروى جەمىل ئاغا، قەگىرىن جوهى ئەو شەھىيان ب روودانەكا گىرنگ د ژانا خۇيا چىكاكى دا ل قەلەمدان و قەخوانىنا خۇ بۇ وى شەھىيان ب شەرەفەكا مەزىن بۇ جوهىيان ل قەلەمدان ژ بەرگو ئەو بى دىنە مېتان ل ئاھەنگا دەواتا كوروى ئاغاى .. ھەتا ل ئىسرائىل ژى و پىشتى پىتر ز ۴۰ سالان ژ مەشەختبوونا جوهىيان بۇ وىرى، قەگىرىن جوهى ئەو قەخواندىن وەسنا ل قەلەمدان كو ئەفە نىشانى وى رىزگىرتى يە يا وان ئاغاين بۇ جوهىيان ھەي، ھەرۋەسا دەمى بشار ئاغاين كوروى سەلاح ئاغاى ژنا دووى ژ عەشېرەتا ھاجان ژ كۆچەرەن ئىناى شەھىيان مەزىن بەرى دەواتى (ئانكو دەمى ژنخواستن و شەفا خەناين) ل مالا خىزانا (مىراخ - مىرەخاى مىرۇ زاكن) يا جوهى ل زاخۇ ھاتىنە گىزان و جوهىيان ھەست ب شانازىن كرىنە ژ بەر قى شەھىيانا ژنىنانى^(۳۵).

سەررىرى قى پەسندانى بۇ سەرۋك عەشېرەتىن سىلېفانەيى و سىندى، زاكن د جەھەكى دى دا بەھسىن وان كوشتاران دكەت بىن كوردان ل زاخۇ دژى جوهىيان ئەنجامداين و دىئىت، «... د نامەبەكا ساللا ۱۸۹۲ئ يا سەرگىردىن جوهى يىن زاخۇ دا گازندە ھاتىيە كىن كو كورد ب ئاوابەكى رىكخىستى كوشتاران دژى جوهىين

چىيايتىن (باكوورى باژىرى زاخۇ ل سەر سنوورى تركيا) كو دارستان ۋ ئاغا وئ تىرا ھەمى تاكىن عەشیرەنا (سندى) ھەنە.

دوۋ: ئاكرى

قەكۆلەرى د پىشكا دوۋى دا بەحسنى قەزا ئاكرى كرىبە ۋ زانىربىھكا گرنگ گۆتیبە، ئەو زى ئەۋە كو جوهىنن ئاكرى زى دەرگەقتىنە، چونكى حوكمدارى وئ كىنشە بۇ پەيدا كرىنە، ھەرۋەكى زاكن دىئىزىت، ھەرۋەسا ژ گەرىدەپىن جوهى بىنامىنن دوۋى قەدگوهىزىت ۋ بەحسنى ھژمارەكا ھىرشىنن موسلمانىن كورد بۇ سەر زىنن جوهى دكەت دەمى بۇ تافىركرىنن دچوونە گەرماقا نىزىكى كنىشتىن ل دەرغەمى باژىرى^(۱۳۴)

قەكۆلەر ب نامار بەحسنى ھژمارا جوهىيان دكەت ھەر زىقا سەدسالىيا ۱۹ ھەتا دەستىپىكا سەدسالىيا ۲۰ ۋ دىئىزىت كو ھژمارا جوهىنن ئاكرى ژ ۳۰۰ كەسان نەبۆرىبە ۋ د شەرى جىھانىن ئىكىن دا ب تىن دەە خىزانىن جوهى ل وئىرى مابوۋىنە، لىن دىار دكەت كول سالا ۱۹۲۹ ئ ۲۰ خىزانىن كلدانى ۋ ۴۰ خىزانىن جوهى ل ئاكرى ھەبوۋىنە ژ كۇما ۸۰۰ خىزانان كول وئ دەمى ل ئاكرى دژيان ۋ ھژمارا وان ۴۰۰۰ كەس بوون^(۱۳۵)

د شەرى جىھانىن دوۋى دا ۱۵۰ جوهى ل ئاكرى دناكنجى بوون ۋ پىرىيا وان خودان جەھىن بازىگانى بوون ۋ ب چىكرنا شىرىن زىقى ۋ خەنجەرىن كوردى دناقدار بوون^(۱۳۶)

باشى بىنى ھندى ئەگەر بىنە گۆتن، ھژمارا جوهىيان ل ئاكرى ب زىدەھىبەكا كىم زىدە بوۋىبە، ۋەسا دىارە زى ھەلبوونا شۆرشىنن بارزان دژى حوكومەتا شاھنشىنىيا عىراقى ل سالىن ۱۹۳۱-۱۹۳۲ ئ ۋ ل سالىن ۱۹۴۳-۱۹۴۵ ئ ب سەرگرەدەپىتيا شىخ ئەحمەد بارزانى ۋ مەلا مستەفا بارزانى، ئۆپەراسىۋىنن سەربازىنن لەشكەرى عىراقى ۋ بومبەبارانكرنا گوندىن بارزانىيان ۋ زىبارىيان بىنە ئەگەرى وئ چەندى گەلەك جوهىنن بارزان ۋ گوندىن

زىبارىيان قەستا باژىرى ئاكرى بكەن^(۱۳۷). باشى بەحسنى خىزانەكا جوهى دكەت كو د ماۋى سى بەرەبىيىن بۇرى دا ناقدار بوۋىبە كو ئەو زى خىزانانا (خواجه خىنۇ)بە يا سەرۋكاتىيا جفاكى جوهىيانى ل ئاكرى دكر، قى خىزانى پەبوەندىيىن بەرفرەھ دگەل ئاغا ۋ فەرمانبەرىن فەرمى ھەبوون بىن ھەرچار سەرەدانا وئ خىزانى دكرن ۋ دەمىن خۇش دگەل دبۇراندن ۋ پىكغە خوارن ۋ قەخوارن دخوارن ۋ گوھدارىيا مۇزىكى دكرن ۋ ل تەنگاقىبىيان ھارىكارىنن ماددى ۋ دارابى بۇ سەرۋك عەشیرەتىن پىنقى وان ھارىكارىيان كۇم دكرن، ھەرۋەسا ژ زىدەرەكى مەيدانى قەدگوهىزىت كو ئەو زى (دەرىش ناخۇم) ە بى ۋەك نقىسەر ل نك خواجه خىنۇ كار دكر، دىئىزىت كو: ئەفسەرىن پۇلىس ۋ لەشكەرى ھەرچار سەرەدانا وئ دكرن ۋ پىكغە دروئىشتىن ۋ پىكغە خوارن ۋ قەخوارن دخوارن ۋ گوھدارىيا ھندەك سىترانان دكرن بىن خۇشى بۇ چى دكرن ۋ باشى دچوون^(۱۳۸).

ل سەر پەبوەندىيىن د ناقبەرا جوهىيان ۋ شىخىنن نەقشەندىيىن بارزانى، زاكن نامازى دكەتە وئ چەندى كو شىخىنن بارزان رىزگرتنەكا مەزىن ل نك خەلكى كوردستانى ھەبە، ھەرۋەسا ژ پەرتووكا (الحياة فى شرق كردستان) يا (ويگرام) ئ مزگىنەدەرى برىتانى — ئۇسكۆتلەندى قەدگوهىزىت: (شىخىنن بارزان ئىكە ژ ب ھىزىرىن كەسايەتىن عەشیرەتى ل كوردستانى)، ھەرۋەسا بەحسنى سەرەدەنەكا خۇ بۇ بارزان دكەت كو زىرەقانىن وئ دگەل وئ ۋ زەلامىن وئ ھاتبوونە گوندى (بىرا كەپرا) بى زىبارىيان ھەتا گەھشىنە كىنارى رووبارى (زى بى مەزىن)، دەمى ل كەلەكى سوار بوۋىن، ئەركى زىرەقانىن وئ ل وئىرى ب داۋىھات، ئەو دگەل مە دەرياز نەبوون، چونكى ئەقە سەر ب غەردى شىخىنن بارزان بوو، حوكومەتنى زى (يا ئۆسمانى) ھەسبەت ب ھندەك شانازىن كرى، بۇ وئ رىزگرتنا شىخىنن بارزان بۇ دەرىرى دەمى دگەل وان د غەردى وان را دەرياز بوۋىن^(۱۳۹).

ژ لاپەكى دىقە، ويگرام خۇ مەزىن نەكرنا شىخىنن بارزان (غەبدولسەلامى دوۋى) پىشتراستدكەت ئەقە

فەكۇلەر شىرۋىقىغا قى دەنگ ۋە باسنى نىشكافىيى دىكەت، چۈنكى ئەو راپۇرت گومانان ل سەر شىخىن بارزان ۋە ھەلۋىستى وان يىن راست ۋە روسىت بەرامبەرى كوردىن جوھى پەيدا دىكەت ۋە بىزاقى دىكەت بەرسىقى بىدەت ۋە دىئىت: (چۈنكى ھەمى راپۇرتىن ژۇندەرىن جودا جودا دەرگەقتىن بەھسى سەرەدەرىيا جوامىرانىيا بارزانىيان بەرامبەرى جوھىيان كرىيە) ^{۱۴۳}.

كو ئەفە زى ھەتا راددەيەكى بلىند ھەقدىيە دگەل بىنۋاشىيى وان پەيوەندىيىن باش يىن د نابقەرا جوھى ۋە شىخىن بارزان ھەين، نقىسەب رۇھن ۋە ئەشكەرايى نامازەيى دىكەتە قى چەندى دەمى دىئىت: (ۋەسا ديارە شىخىن نەقىشەندى، نەخاسمە زى (شىخ ئەھمەد) ۋە (مەلا مستەفا بارزانى)، پەيوەندىيىن باش ۋە تايىيەتى دگەل جوھىيىن كوردىن ل بىن چاقىدىرىيا وان ھەنە... سەرىبارى قى زى فەگىپىن جوھى ژ دەقەرىن: شىنۇ، مىرگەسۋور، سەركانى ۋە دىيانا بەھسى ھەلۋىستىن ئەرىنى يىن بارزانىيان بەرامبەرى جوھىيان دىكەن ^{۱۴۴}.

شىخىن بارزان پەيوەندىيىن موكم دگەل خىزانان خواجه خىنۇ ھەبوون كو د ماوى سىن بەرەبايىن بۇرى دا گىرگىرىن ۋە نابقەرتىن خىزانان جوھى بوول ئاكرى، گىرۋىفە زى بۇ قى چەندى، ئەو داخاۋىيە يا دەستەلاتا ئۇسمانى (ھكۈمەتا ئىتھاد ۋە تەرەقى) ل عىراقى داخاۋاز ژ خواجه خىنۇر كرى بەرگەرىيانى ل نابقەرا ۋە ھكۈمەتى ۋە شىخ عەبدىلسەلامى دوۋى يىن بارزانى بىكەت دەمى بىزاقا ۋە ل دەستىپىكا سەدسالىيا بىستى دەستىپىكرى، فەكۇلەر پىشتراست دىكەت كو چ ژۇندەرىن دى نىن قى فەگىپىن پىشتراست بىكەن، ژ بلى شىۋىنۋارى خىزانان خواجه خىنۇ، فەكۇلەر فەگىپىنەكى ژ (ئارىيل كاپاي) كو ئىكە ژ ئەندامىن خىزانان خىنۇ فەدگۈھىزىت، كو دىئىت: «دەمى باپىرى من گەھشىتىيە بارزان... ھەمى ئەفە نامادە بوون داکو ب خىرھاتنا ۋە بىكەن: شىخ عەبدىلسەلام (ل سالا ۱۸۸۲ ئى ژ دايك بوويە)، محەمەد سادىق شىخ ئەھمەد (ل سالا ۱۸۸۴ ئى ژ دايك بوويە)، مەلا مستەفا بارزانى (ل سالا ۱۹۰۲ ئى ژ دايك بوويە) ۋە ھەمى كورنىن وان، ۋە گۈتە وان كو ئەو بۇ بەرگەرىيانى

زى دەمى ئەو دگەل سەرۋىك، عەشىرەتىن ژ ۋە كىم ھىزىر ھەقەرىكى ۋە دىئىت: (ئەو سەرۋىك عەشىرەت، ھەتا يىن خودان دەستەلاتەكا كىمىتر زى، ل كۈچكا دىزان)، لى خانىيىن ۋە ل ناق زەلامىن ۋە بوون ۋە جەن ئاكنجىبوونا ۋە ز چەند خانىيەكىن ب رەخ ئىكفە نەدبۇرىن، گۈندىن بارزان دىنشىكەقتى بوون، شىخ ب خۇ زى يى ناقلمەند ۋە دلۇقان بوو، ب ھندى يى ناقدار بوو كو ب داپەرۋەرى سەرەدەرىيى دگەل دوۋىكەقتىن خۇ دىكەت، ھەرۋەسا دەمى قىكەنەكىن ل نابقەرا ۋە ھكۈمەتى پەيدا بوۋى ۋە رەقىيە چىاي، ۋە بەرھەمى سەرەدەرىيا خۇيا باش دگەل جۇتباران چى، چۈنكى مۇۋەكەب تىن زى، نەين موسلمان ۋە نەين مەسىحى نەبوو خىانەتى لى بىكەت ۋە ۋە رادەستى دوژمىن يىن ۋە بىكەت ^{۱۴۵}.

ۋىگرام ل سەر دەرىپىنا ھەقسۇزىيا خۇ دگەل شىخىن بارزان بەردەوام دىت ۋە بەھسى مەردىنى ۋە ھەزىكەرنى ۋە بۇ خىزى دىكەت، نەتنى بەرامبەرى دوۋىكەقتىن ۋە يىن موسلمان، بەلكى بەرامبەرى يىن نە موسلمان زى ^{۱۴۶}.

پاشى فەكۇلەر رىچكا ناخىتىن دگۈھورپىت ۋە ژ راپۇرتەكا نايىبەت ب دەنگ ۋە باسنى دەقەرا ئامىدىن يال كانوونا ئىكى سالا ۱۹۱۲ ئى دەرگەقتى فەدگۈھىزىت ۋە پىشتا خۇ ب گۈتۈنن مىزگىنەدەرەكى خۇجەي گەرم دىكەت ۋە دىئىت: (شىخىن بارزان (عەبدىلسەلامى دوۋى) ھىزىر كىرە سەر ھەندەك گۈندىن عەشىرەتا نىرۋە كو سى ژ وان يىن ئاشۋورى (نەستۋرى) يان ۋە شەش زى يىن كوردى نە، ئەو گۈند تالان كرىنە ۋە شەلاندىنە ۋە شەش جوھى زى كۈشتىنە، كو ئەف ھىزىشە بەرسىقدانا زەلامىن نىرۋە - رىكان بوو يىن رەت كرىن ھازىكارىيا ۋە بىكەن بۇ ئەنجامدانا ھىزىشەكىن يا نەخىشە بۇ ھاتىيە دانان دزى ھەردو عەشىرەتىن چال ۋە تىخۇما يىن ئاشۋورى) ^{۱۴۷}.

فەكۇلەر پىرسىيارەكى دىكەت ۋە دىئىت: (لى بۇچى ئەو جوھىيىن بەلنگاز ھاننە كۈشتىن؟)، فەكۇلەر ژ مىزگىنەدەرى ئەو دەنگ ۋە باس فەگۈھاسىنى فەدگۈھىزىت: (مۇۋە دى تىشنى ناگەھىت)، پاشى

ھەببونا رەقەندەكا جوھى و مەسېھىيان دگەل موسلمانان دكەت كو د ئاڧ ۱۰۰ خانىيىن دھۆك دا دئاكنجىنە، پاشى دېئىزىت كو كورد پىرىيا خەلكى بائىرىنە و ل ئاڧ ۵۵۰ خانىيان دئاكنجىنە، مەسېھى خودان ۱۵ خانى و جوھى زى خودان ۳۰ خانى نە، ھەرۋەسا ھۇمارەكا مەزىن يا نەستۇرىيان (ئاشوورىيان) زى لى ھەنە دگەل ھۇمارەكا كىم يا مەسېھىين كىلدانى يىن ز دەقەرىن جىزىرا بۇتان و ھەكارى مەشەخت بووینە بائىرى و ئەقە زى بووینە ئەگەرى زىندەبوونا ئاكنجىن دھۆك و ل سالا ۱۹۲۹ئى ھۇمارا وان گەھشتىبە ۱۹۸۵۸ كەسان، كو پىرىيا وان كوردىن موسلمانن و ھۇمارا وان ۱۸۳۰۷ كەسن، مەسېھى ۵۷۸۴ كەس، غەرەبىن موسلمان ۲۰۱۸ كەس، ئىزدى ۲۸۷۰ كەس و جوھى ۸۲۹ كەسن، ئانكو ب رىزا ۲۷،۱ % ئى^(۴۷)

ب ھەقەمەركىنا فى بائىرى زى دگەل بائىرىن دى يىن كوردى، پىرىيا ئىزدىيان ل دھۆكى نە، ۋەسا ديارە زى مەبەستا فەكۆلەرى ئىزدى يىن ل كوندىن نىزىك و سەر ب قەزا دھۆكى نە، ھەكە نە، چ ئىزدى ل ئاڧ سەنتەرى بائىرى ب خۇ نىن، فەكۆلەر زى ل وى باۋەرىيە ئەق چەندە ز بەر قى ئەگەرى بىت دەمى دىئىزىت: (... ئاڧى وى يى كەقن دھۆكا داسنىايە، ئانكو دھۆكا ئىزدىيان، لى چ لى نەمان پىشتى وان كوشتارىن ل دزى ئىزدىيان ھاتىنە كىن... پىشتى ھىنگى مەسېھى و جوھى ھاتىنە دھۆك و لى ئاكنجى بووینە)^(۴۸)

ل سەر ئاغا و شىخىن دەقەرا دھۆك زى، فەكۆلەرى ھندەك بەرپەرىن وى پىشكى تەرخان كرىنە بۇ بەھسكەنا (سەئىد ئاغاين دۇسكى) و كورن وى پاشى بزاڧى دكەت يى بەرى وى (خەسەن ئاغاى) بەدەتە نىاسىن ئەقە زى ب رىيا بىرھاتىن ساسۇن ناخۇم كو ئىك بوو ز جوھىن دھۆك و دىئىزىت: (خەسەن ئاغا مەزنى ئاغاين دھۆك ل دەستېنكا سەدسالىيا بىستىن د شەرى جىھانىن ئىكى دا خۇ دا بوو دگەل لايمەن رۇسى دزى توكيا (دەۋلەتا ئۇسمانى)، خەسەن ئاغا دگەل ھىزىن غەشیرەنا خۇ رەقى روسيا و پىشتى ھىنگى ب ئىكجارى ئەقەگەرىيا و سەئىد ئاغاين

د وى كىشەبى دا ھاتىيە، وان زى گۆتى: (چ خرابى دگەل تە ناھىتەكىن و ھەر تىشتەكى تو بىرار دەى، ئەم پىن درازىنە، لى ھەكە كەسەكى دى ھاتبا، نەدشبا بەئىنە قىرە، چونكى ئەم تە ب مرقەكى رىزدار دىبىن... ئەق سەرەدانە ل دەمى ئاھەنگىرانا جوھىيان ب جەزنا (ھەيكەل) ھاتىيە كىن... و مەحال بوو ز بارزان دەركەقىت و گۆتى: دى بۇ تە ھەيكەلەكى (پەرسىنگەھەكى) ل قىرە دانىن... ب راستى زى خىقەتەكا مەزىن بۇ قەدا و بەرزەھقىيەك (سەفرەك) بۇ دانا و ھەمى جوھىين گوندى بارزان ھاتنە گوندى داكو خوارى دگەل بخۇن، كو ل دوۋف رى ۋرەسەمىن جوھىيان ل ئاڧ ھەيكەلى دھاتە ئامادەكىن)^(۴۹)

قەكۆلەر ل سەر پەيوەندىيا موكم يا د ئاقبەرا خىزان شىخىن بارزان و جوھىيان بەردەوام دىت و بەھسنى ئاخۇقتا رىبەرى كورد مەلا مستەفا بارزانى دكەت دەمى ل سالا ۱۹۴۴ئى ل بەھىيەكا ۋەكىلى (خواجه خىنۋاى ئامادە بوو و بارزانى ب ئامادەبوونا گەلەك سەرۋك غەشیرەتېن كوردى يىن بائىرى ئاكرى ديارىيەك ز رىبەرى جوھىين ئاكرى (خواجه خىنۋ) ۋەگەرتى ئەقە زى ب ھەلكەقتا ئامادەبوونا وى ل وى بەھىن، كو ئەو ديارى زى خەنجەرەكا زىرىن بوو يا ب سى پىلەكىن زىرى ھاتىيە تەخشاندىن، دەقى ئاخۇقتا وى زى ل بەرامبەرى گەلەك سەرۋك غەشیرەتېن كورد ل ئاكرى ئەقا خوارى بوو: (ھوون باش دزانن كو ئەو خىزان (خواجه خىنۋ) يا خۇشتقىيە ل بەر دلى من ... و ھەمى زى ۋەك ئىك خىزان بەرى خۇ دەنە مە، ھەرچەندە ئاينى مە زىكجودايە، لى من نەقىت ئەو توۋشى چ ئىش و ئازاران بىن). زاكن ز نەقىسەرەكى دى پى جوھى ب ئاڧى ئەمىل مراد ل سەر گۆتارا نارمانجىبەرا مەلا مستەفا بارزانى ل وى ھەلكەقتى پىشكىشكىرى قەدگۆھىزىت كو ئەو گۆتار ب قى گۆتى ب داۋى ئىنا بوو: (من جوھى گەلەك دقېن و ھەر كەسى ھىزا ئىشاندىنا وان بگەت، دى چاما ب سەرى ئىنم)^(۵۰)

سى: قەزا دھۆك

قەكۆلەر ل دەستېنكا پىشكا سىن بەھسنى

راددەبەكى بىلىد يىن ھوورىيىن بوو، سەئىد ئاغا خۇ دابوو دگەل لايەننى حكومەتا بەرىتانى، لىن سەفەر ئاغاينى كورپى عومەر ئاغاى كو ئىك بوو ژ رىبەرىن عەشیرەتا دۇسكى خۇ دابوو دگەل لايەننى حكومەتا ئۆسمانى دزى داگىركەرى بەرىتانى، وەسا ديار ژى كو ئەف ھەلوپىستى وى ئىك بوو ژ ئەگەرىن تىرۇركىنا وى ل سالا ۱۹۲۴ئى ل گوندى پىرەفانى كو ئىكە ژ گوندىن دۇسكىيان و دكەقىتە رۇژئاقاينى بىنا چىيىن كەمەكا ل ياكوورى باژىرى دھۆك^{۱۵۱}.

راپۇرتا سەربازىيا بەرىتانى ل سەر بەحسكىرنا ھەر سى كورپىن سەئىد ئاغاى پىنمە دچىت و دىئىت: «ئىسمائىلى كورپى وى خۇكۇشت و دىئىن كو ئەفە ژى ژ بەر پىشتەفانىيا وى بوويە بۇ دۇزا نەتھوھىيا كوردى (ئەندامەنىيا وى د پارتا ھىوا دا) ب سەركردايەتىيا بارزانى و ل دزى ھەلوپىستى باينى خۇ بوو يىن لايەنگىرىيا ئىنگلىزى دكر و پىشتەفانىيا سىياسەتا حكومەتنى دكر. ل سەر كورپى دى (ئانكو دىئوالى) يىن بوويە شوونگىرى سەئىد ئاغاينى باينى خۇ د رىبەرىكنا عەشیرەتنى دا، پىنمە دچىت و دىئىت: ھەمى قەگىرپىن جوھى ل وئى باوهرىتە كو دىئوالى و باينى وى سىياسەتا ژىستاندىن ب كاردىنىن و ملك وئالى جوھىيان بۇ خۇ ب رەوا دىتىنە، قەگىرپىن جوھى وى ب ئاغاىبەكى عەشیرەتىن زىمانخۇش و جوامىر ل قەلەم دەن، لىن ئە ب پلا سەئىد ئاغاينى باينى وى...»^{۱۵۱} لى ب راستى ئەفە زىتدەگافىيە ل سەر دىئوالى ئاغا، چونكى ھەمى ل وئى باوهرىتە كو ئەو خودان كەسايەتىيەكا بالكىش و ھەقسەنگ بوويە و خزمەتا جوھى و مەسىحى و ئىزدىيان كرىيە، بەرى خزمەتا كورپىن نەنەوى خۇيىن موسلمان بکەت، ھەرەسا قەگىرپىن باوهرارىن ئايىنىن ناغىرى و ژانناما وى ل ئاغا خەلكى دەقەرا بەھدىنان ب گىشتى و ل ئاغا خەلكى دھۆك ب تايەتى، شەھەدىيى يىن ل سەر جوامىرىيا وى دەن، ھەتا وى دەمى سەرا ھەلوپىستىن خۇيىن ئىشتىمانى و مۇقايەتى ب غەدر ھاتىيە تىرۇركىن^{۱۵۲}.

ژ با بۇرى دياردبىت كو ھندەك روودانىن تايەت

باينى وى بوو شوونگىرى وى، سەئىد ئاغا ژى مەنترىن جوكمەدائى عەشیرەتنى بوو ل دەقەرا دۇسكىاب (ئارامپىيا نوو: دۇستىنگايە) و سنوورى دەستەلاتا وى ژ دھۆك بەرەف ژئەھل ھەتا كىنارى رووبارى خابوور دىزى دبوو، ئەو ب خۇ ژى ب رەسەن خەلكى گوندى (گەرماقا، راپۇرتىن شەرى يىن برىتانى سەئىد بەگ (۱۸۹۰-۱۹۴۷) يى ژ (گەرماوا-گەرماقا) ئىزىكى دھۆك ھاتى، ب زەلامىن ھىزدارى ئىكەن ل ئاغا عەشیرەتا وى ل قەلەم دەت و خودان دەستەلاتەكا مەزىنە، لى يىن دى ھىزا وى ئىنە و پىنگەھى وان نزمترە و گەلەك ژ ئاستىن موختارىن گوندان ژى كىمترىن، بەرىتانى نەتنى وى ب كەسايەتىيەكا ب ھىز، بەلكى ب زەلامەكى ھەستىار دىين و پىشتەفانىيا وى بۇ حكومەتنى د ئۇپەراسىئونا سالا ۱۹۲۲ئى دا ل گەلىن زىبار (ئامازەيە بۇ بزاغا عەبدلئەتىف ئاغاينى نامىدى دگەل مەحمود ئاغاينى زىبارى) و خۇراگرتنا وى يا بەردەوام دەمى ل سالا ۱۹۲۵ ئى ئالۇزى ل دھۆك چىن بووین ل بەرچاگىرتىنە دەمى لىژنا سنوورى سەرەدانا دەقەرى كرى، ئەفە ل وى دەمى پىرىيا ئاغاينى دۇسكىيان ھەلوپىستەكى دزى حكومەتا ھەبوو، پىشتى خۇسەرىيا عىراقى ژى، ل سار ۱۹۳۸ئى وەك نوونەر يان وەك ئەندامى پەرلەمانى ھاتە ھەلىژارتىن، ھەرەسا دو جارىن دى ژى ل سالىن ۱۹۴۴ و ۱۹۴۷ئى وەك ئەندامى پەرلەمانى عىراقى ھاتىيە ھەلىژارتىن^{۱۵۳}.

بىرھاتىن جوھىن دھۆكى ساسۇن ناخۇم دىزەوینە، چونكى (جەسەن ئاغاينى كورپى ئىسمائىل ئاغا) يىن دۇسكى دگەل ھىزىن عەشیرەتا خۇ يا دۇسكى كو شەركەرىن عەشیرەتا مزوورى ژى ب سەركردايەتىيا (شىخ نورى عەبدلجەبار) بىرىكى دگەل بوون چووينە ئىرانى داكو شەرى بۇ دەولەتا ئۆسمانى بکەن دەمى ھىزىن رۇسىا ياكوورى ئىرانى داگىركىرى، پاشى ل باژىرى ساوجبلاغ (مەھاباد) ژ ئەگەرى نەخۇشىيەكى وەغەرا داوینى كر و تەرمى وى ھەر ل وپىرى ھاتە قەشارتن^{۱۵۴}.

ل سەر راپۇرتا سەربازىيا بەرىتانى ژى، ھەتا

تەۋراتنى ب سىتۇۋى خۇقە گرتى و ھەر ژ سالا ۱۹۲۰ئى ھەتا ۱۹۳۶ئى مئشەخت بوۋىھ قەستىنن ۋەك وانە دگۇتنە شىنخى، ئەقە زى ژ ناخفتنا قەكۇلەرى ديارە دەمن دىئىت: (شىنخى ھەز ژ جوھىيان دكر و گەلەك خەمگىن بوو دەمن خاخام ل سالا ۱۹۳۶ ئ مئشەختبوۋىھ ئىسرائىل(قەستىنن) و ژ بەركو نەشىابوو زى ل سەر خواندنا خۇ بەردەوام بىت)^(۵۷۱).

پاشى قەكۇلەر بەحسنى دو روودانان دكەت كو كارىگەرپەكە مەزن دەستىن شىنخى دا بەرامبەرى جوھىيان ھەبوون، د قەگىرانا ئىكى دا بەحسنى نەساخبوونن دكەت و ئىدا ھاتىپە: (دھانە گۇنن كو كورن نەساخ بىن شىنخ عوبەيدوللاى(نور محەمەد) قىا دگەل مامىن خۇ ناقت بىت كو ژ بەر ھندەك قىكئەكران زى دووركەقتىبوو، ھەقەم شىنخ عوبەيدوللا ب رىئا (شاپو شىمۇن)ئى خزمەتكارى خۇ داخواز ژرەقەندا جوھى كرنقىزان بكەن بەلكى خودى سلامەتىن بەنە كورن وى و ساخلەم بكەت، پىشتى قى چەندى ب دوو ھەيقان، ناقتىبوون ل ناقتەرا وان ھاتەكرن ئەقە زى ب پىشكدارىيا گەلەك مامىن وى، ژ وانا: شىنخ نورى (كورن شىنخ عەبدلجەبار)، شىنخ عەبدلرحەمان ئەترووشى، شىنخ محەمەد مەمانى، مەنەكا وى يا ب ناقتى (مىرەم خاتوون) ھەرەسا قەشە يوسىف بەھرۇ (خورى بى دىرا قەگۇھاستىنن يا كلدانى ل دھۆك) و پىشنىقىزى مەزگەفتا مەزن يا دھۆك (مەلا سەعەد ياسىن دھۆكى-برىفكى) پىشكدارى د پروسا ئاشىبوونن دا كرن^(۵۸۱).

ھەرەكسى ژ دەقى ديارە، قەگىرئى جوھى پىشنىقىزى مەزگەفتا دھۆك ل پىلا داۋىن دانايە، ئەقە زى د تاماكرنا قەگىرانى دا دەقت و قىابە ئامازەين بكەتە وى چەندى كو پەيوەندى ل ناقتەرا شىنخ عوبەيدوللا و مەزە زاناپىن ئىسلامى ل دھۆك د ئاسايى نەبوۋىنە، دەمن دىئىت: (شىنخ عوبەيدوللاى بەرى وى روودانن ب دوھەيقان بگروقتەكتىش دگەل پىشنىقىزى دھۆك كرىوو، ژ بەركو پىشنىقىزى خەلك دزى جوھىيان ئازاندىبوون، ھەقەبىشنا بەقت زى ديار دكەت كا چەوان شىنخ عوبەيدوللا كەقتىپە د

ب ھندەك جوھىيان قە، كارىگەرپەيا خۇ ل سەر رىئا سەرەدەرىكرنا قەگىرئى جوھى دگەل دىۋالى ناغابىن دۇسكى ھەبوۋىنە، پىرپا گونەھبارىيان زى ژ لايىن كەسەكەن ب ناقتى سەعەد جەملىلى بى كورن خاخام باشىن وى دەمن بىن دھۆك قە ئاراستەى وى ھاتىنەكرن، چونكى وى ھندەك كىشەبىنن دارابى و جفاكى دگەل ھندەك جوھىنن دھۆك ھەبوون و دەمن دىۋالى ناغا ب رىئا ئەتەكىنئىن عەشپەرەتى بزاقتا چارەكرنا وان كىشەبىان دكر، ئەق چارەكرنە دگەل ھەزوقىانئىن سەعەد جەملىلى نەدگونجان^(۵۷۲).

ژ لايەكىن دىقە، ئەو كىشەبەيا كارىگەرپەيا خۇ ل سەر كارقەدانا دىۋالى ناغا ل دۇر جوھىيان ھەبووى و ۋەلى كرى ژ وان بىنگىرئىت، ناخفتنا (حزكو ئىللۇ) بوو دەمن گۇتپىھ دىۋالى كو ل رۇزا گەردەن ئازاكرنن (بوم الغفران) (جوھىيان ل كىشئىنن نقرىن لى كرىنە)، ئەو خاخامى دەست ب نقرىنان ل دىۋالى كرى زى، بىيامىن جەملىلى بىن بابى يوسىف جەملىلى بوو^(۵۷۳). پاشى قەكۇلەر بەحسنى بابەتەكن دى دكەت كو ئەو زى پەيوەندىيا شىنخ عوبەيدوللاىن كورن شىنخ نور محەمەد برىفكى يە ب جوھىنن دھۆك قە و ھۇسا پىناسا وى دكەت: (شىنخ عوبەيدوللا برىفكى (كورن شىنخ نور محەمەد) ئىكە ژ سەرۇكئىن ئاينىن ل دەقەرا دھۆك و پەيوەندىنن تاپبەت و نەمازە دگەل جوھىيان ھەنە و زى دەقتە قەگىران كو وى كرنكى ب زانىنا تەۋراتن دايە و ل نىقا سالا ۱۹۲۰ئى و دەستپىكا ۱۹۳۰ئى خاخامەكن خۇجەى پىشكەك زى ۋەرگىرپە^(۵۷۴).

ل وى باۋەرى مە زى كو شىنخ عوبەيدوللا برىفكى بزاقت دكر ژ نىزىك پىنداچوونن ب تەۋراتن (پەرتووكا پىرۇز يا جوھىيان) بكەت، كو چاپا عەرەبىيا وى پەرتووكا پىرۇز ب دەست نەكەقتىبوو يا وى دەمن ل چاپخانەبىنن بەپرۇت ھەبوو، بان ھەر چ نەبىت بىزىن كو نەدزانى چاپا عەرەبىيا يا تاپبەت يا تەۋراتن ھەبە، ژ بەر ھندى كرنكە و جەن رىزگرتىن يە رىز ل خاخامىن جوھى شالۇم شىمۇن مەزە خاخامىن دھۆك بىنە كرتن بى ۋەرگىرانا ھندەك پىشكىن

سالا ۱۹۴۴ئى، كىم مابوو بىرى زى ب دەستى زەلامىن شىخ نورى بەھتە كوشتىن، چونكى وى دەنگ وباسىن وان بۇ خىزانا حەجى مەلۇ قەدگۇھاستىن. لى خودى ئەو رزگار كر، يان زى ژ بەركو وى زىرەقەنەكن تايبەتى ھەبوو، ل دووف دەرىپنا زاكن^(۱۱).

چوار: قەزا ئامىدىي:

سەرەمەكى بازىرى ئامىدىي ئىك بوو ژ ناقدارترىن بازىرىن كوردى يىن جوھىيان ل ناقداراستا كوردستانى، ب پشتبەستىن ب گۇنا (جىمس رىچ) كۇنسلولى بەرىتانى ل عىراقى يىن سالا ۱۸۲۰ئى ل كوردستانى گەربى و دىقد هىلل گەرىدەيىن جوھىي ل سالا ۱۸۲۶ ئى سەرەدانا كوردستانى كرى، وى دەمى ۴۰۰ خىزانىن جوھى و ۱۰۰۰ يىن موسلمان ل ئامىدىي ھەبوون و ھژمارا ئاكنجىن وى زى ۸۰۰۰ ھزار موسلمان بوو، لى بەرى نىقا سەدسالىيا ۱۹ئى، گوھورىنەك ل بازىرى ھاتە روودان و قى گوھورىننى كارىگەرىيا خۇ ل سەر قى بازىرى و رەقەندا وى يا جوھى ھەبوو، وى دەمى مىر محەمەد (يىن ناقدار ب مىرى كۇرە) ژ رواندزى ھات و بازىر دوورىنچكر و سەرگەقتن ب دەستقەئىنا، بازىرى ئامىدىي پويىرە و تالان كر و سەرەدەرىيەكا خراب دگەل خەلكى وى كر، نەخاسمە زى دگەل جوھىيان كو گرنگترىن يىنكھاتا وى بازىرى بوون و بىن دلۇفانى و ب دارى زۇرى خرابترىن و دۇوارترىن سەرەدەرى دگەل وان كر و گەلەك جوھى نەچاركرن مشەخت بىن، يىن چەنسى مشەختبوونى زى نەبوون ل بن دىكتاتورىيا وى مان، ل دووف دەرىپنا زاكن ئەكادىمىكى جوھى^(۱۲)، پىشتى ژ ناقدوونا حوكمى مىرى كۇرە، پاشايى مووسل (ئىنچە بەرەقدار)ب دەستەكن ئاسىن حوكم ل ئامىدىي كر و پىچەك رەوشا جوھىيان باشتر لى ھات، لى دنەچاربوون ئاقى و بەران ژ دەستى بكىشەنە كەلھى و ھەمى كارىن پىس و چەپەل بكن بىن دىوونە ئاستەنگ د رىيا پىشەسازىيا واندا، د ماوھەكى كورت دا، ھژمارا وان رەقەندىن جوھىيان رۇزەكى ژ رۇزان د دخالخۇشىن دا بوون، بوونە ۱۰۰ مال ب تىن و ژ بەر رەوشا سىياسىيا نە بىنەجھ،

بگروھەكىشەكا دۇوار دا دگەل پىشنىفىزى مزگەفتا دھۆك ل سەر (ستوونىن ئىسلامى) و شىخى سۇزدايە ۱۰۰ دىناران بەدە پىشنىفىزى ھەكە د ماوى ھەيقەكى دا بەرسفا وى بەدە، لى نەشيا ژ بەر ھندى، پىتقى بوو دەست ژ ئازراندنا خەلكى ل دزى جوھىيان بەردەت و من گونەھبار نەكەت ھەكە من قەرمانا سىندارەدانا وى دا^(۱۳).

ھەرۋەسا قەكۆلەر بزاقى دكەت بۇ خواندەقاي ۋەسا ديار بكەت كو شىخى چەند باوھرى ب تەوراتى ھەبە و ناقدەرۇكا وى نىشانى سۇبەرىيا گەلى جوھى يە، ئەقە زى دەمى گوتى كو ھەردو خاخامىن جوھى (شالۇم) و (مۇشنى مانواخ) شىايىنە ب رىيا نقىژ و دوەكارىن بۇ خودى و تاقىركرىن، دگەل ب كارىنانا پاران و پىقەخواندانان (قبالا-سۇفىگەرىيا جوھىيانى) باران د ماوى ھىشكەسالىي دا ببارىت و نەھىلىت دوو حەفتىار نەرمىن گۇرستانا موسلمانان نىچىر بكن^(۱۴)، كو ئەقە زى مەزىنترىن گروھەبە بۇ پىرۇياگەندەكرىن بۇ جوھى و جوھىيانى، ب رىيا ھندەك قەگىرانتىن دىشاندا نىنە راستىيا وان بەھتە زانبن، چونكى ژ ژىدەرمەكى ب تىن ھاتىنە^(۱۵).

ژ لايەكى دىقە، زاكن دىئىت كو (داود بىرى) بى ل گوندى (بىرى) يا دكەقىتە دەقەرا شەمەكان يا سەر ب عەشىرەتا مزورى ژ دايك بووى و ئىكە ژ ديارترىن سەرۇكىن رەقەندا جوھىيان ل دھۆك ل نىقا ئىكى يا سەدسالىيا بىستى، بابى وى ھەقزىنى دگەل كچا (داود سەلمان) بازركانى زەنگىن بىن جوھى كرىبە، داود بىرى پەلە ب پەلە خۇ قىزا گەھاندىبە و بازركانى ب داروبارى كرىبە و بوويە بازركانەكى زەنگىن، ئەقە سەربارى ھندى كو بەرىسى گەنجىنا كىششتا دھۆك بوو، ھەرۋەسا پەيوەندى دگەل دەستەلاتا خۇجھى و دگەل ئاغابىن عەشىرەتان ھەبوو، نەخاسمە زى دگەل (عەلى حەجى مەلۇيى) مزورى و خۇ دابوو دگەل (عەلى حەجى مەلۇ) د وى ھەقركىيا عەشىرەتى دا يا ل ناقدەرا وى و شىخىن بىرىفا ھەبوو، نەخاسمە زى پىشتى كوشتتا حەجى مەلۇي دەستى شىخ سەعىدى كورنى (شىخ نورى) ل

كرن، قىنجا جەنن حىبەتتېوونى نىنە ھژمارا خىزانىن جوھىيىن ل ئامىدىن ل سالا ۱۸۸۱ كىم بىت و تىن ۵۰ خىزان لى بىمىن، دېئىن زى ل سالا ۱۸۸۸ ئ ھژمارا جوھىيان ل بائىرى بىو ۶۰۰ كەس، ل دووڧ راپۇرتىن فەرمى بىن سالا ۱۹۳۰ ئ زى تىن ۸۱۲ جوھى ز كۇما ۱۷۴۱ جوھىيان ل ئامىدىن مابوون، ھەروەسا راپۇرتەكا شەرى يا بەرىتانى يا سالا ۱۹۲۹ ئ پىشتراست دكەت كو ھژمارا خەلكى بائىرى ۳۰۰۰ ھزار كەسە، راپۇرت بەحسنى بۇرىن بائىرى بىن پىشكەفتى دكەت و پىشېبىنى دكەت ل پاشمەرۇئى رەوشا وئى بائىرى پتر تىكېچىت^(۱۷۱)

ل سالا ۱۹۴۵ ئ ھژمارا جوھىيىن ئامىدىن كىمىترلىن ھات و ژ ۴۰۰ كەسان نەدبۇرى، ئانكو پىشتى نىزىكى پازدە سالان ھژمارا وا ب نىقى بوويە، ھەرچەندە سەرژمىرىيا فەرمى ھەبوونا ۳۰۳ جوھىيان ب تىن ل ئامىدىن ئۆماركرىيە.

اشاباتى بەرناشى) بازگانەكى زەنگىن بوو و سەرۇكى رەقەندا جوھىيىن ئامىدىن بوو و پەيوەندىيىن موكم دگەل دەستەلانا خۇجھى ھەبوون، كەسەكى مەرد بوو و ھەرچار بەرىسېن حكومى و ئاغا ژ وانا (ھارىكارى) سەرۇكى پۇلىسان و قائىمقام و دادوهرى خۇجھى مېشان دكرن داکو پىكفە ل سەر كىسنى وى بخۇن و قەخۇن، جوھىيىن ئامىدىن ئەو بازگان ب كەسەكى زىرەكى خودان پىگەھ ل ئاف خەلكى ل قەلەم ددا و وى زى كارىگەرىيا خۇ (يان ب رىيا پارەى يان زى ب رىيا قەخوارىن) دكر و گۇنتەكا مەزنان د جەنن خۇدايە دەرھەقى وى بەھىتە گۇتن (يا ئاوايىن سەرھەرىيا وى) سالۇخ دەت، ھەر تىشتى ئەو فەرمانبەر داخواز دكەن، ئەو ھەمىيان ب جەھ دلنىت، لى بەرامبەرى وئ چەندى، ئەو زى پىنتى ھەر ھارىكارىيەكى بىت، ئەف ھەقال و ھۆكرىن وى دەستىن ھارىكارىن بۇ درىز دكەن، ھەرچەندە چ زانىارىيىن بەردەست ل دۇر قى چەندى نىن^(۱۸۱)

خەلكى ئامىدىن زى دېئىن كو شاباتى بەرناشى قىنكەكرن دگەل حاخامەكى خۇجھى ھەبوو (كو ئەو زى حاخام عەلوان ئەفیداتى) بوو بىن حكومەتى

رەوشا ئابوورىيا جوھىيان خرابتر لى ھات، ماوہىەكى كورت زى پىشتى كەفتنا مېرى كۆرە، ل سالا ۱۸۳۹ ئ مزگىنىدەرى فېرەنسى دكتور (ئساھىل گرانت) سەرھەدانا ئامىدىن كر و دىت بائىرى بى چۆل وھۆلە ئەفە زى ژ بەر وان شەرىن تىدا ھاتىنە روودان پىشتى كوردىن رواندز ب سەر بائىرىدا گرتىن، وى دىت تىن ۲۵۰ خانى ژ كۇما ھزار خانىيان لى ماينە و ھەمى خانىيىن دى و بازار ھاتىنە كاقلكرن^(۱۷۲)

ل سالا ۱۸۵۰ يى زى مزگىنىدەرى ئىنگلىزى (جۇرج پىرسى بادكەر) دگەل شاندەكى جوھىيىن ئامىدىن كۇمبوو دەمىن ب رىيا خۇ دچوونە نك پاشايىن مووسل داکو سكالابەكى ل سەر (تېئىرنا پارەى) پىشكىش بكەن يا (وەرگرى) ئانكو حوكمدارى بائىرى ب كار دلنىا، جوھى و مەسىحىيىن ئامىدىن ژ دەستىن زولم وزۇرىيا وەرگرى دنالپن و ھەز دكرن مئەخت بىن، لى ھاتبوونە نەچاركرن ل بائىرى بىمىن^(۱۷۳)

ل ھەيڧا چرىا ئىكى يا سالا ۱۸۵۱ ئ، مزگىنىدەرى خۇجھى ھىرى ئارۇن شتىن سەرھەدانا ئامىدىن كر و ل كنىشتىن كۇمبوونەك دگەل حاخامىن خۇجھى گرندا و رىيا وى ھاتە دان بۇ جوھىيان باخفىت و ئەف راپۇرتا خوارى ھاتە تووماركرن، (رۇژا پاشتر حوكمدارى ئەز گازی كرم، بىنى ھندى سلاش بكەت يان زى بەرسفا سلافا من بەدەت، ب زقىرى و ب ئاقچاقىن گرى پرسىار ژ من كر كا بۇچى شقىندى دگەل جوھىيان كۇمبوویمە، من زى ب كورتى ئارمانجا سەرھەدانا خۇ بۇ گۇت، ئىنا دەملدەست چ گومان د ھزرا وى يا مژموى دا نەمان و ب چاقىن چرىسك زىن دپەشىن گۇتە من، كارى تە جەنن دەستخۇشىن يە و ھىڧىخوازىم ھەمى جوھى باوهرىن ب مەسىح بىنن، چونكى بۇ وان چىترە ل شوونا ھندى كو حاشاتىن ل دو پىغەمبەران بكەن، دانپىداتى ب پىغەمبەرەكى مەزىن بكەن^(۱۷۴)

بەردەوام رەوش ل ئامىدىن كىباخر لى دەت، ھەر بۇ نموونە، ل سالا ۱۸۷۱ ئ و د شەرەكى دى دا ل بائىرى، موسلمانان ھىرش كره سەر رەقەندا جوھىيان و كنىشتە پوپرە و ئالانكرن و تەورات پەرپەر

وھك سەرۆكۆي تىرەما جوهىيان ل ناف جھاكۆي رەفەندا جوهىين دامەرزاندى و خودانى قى پۇستەي مووچەيىن خۇ ژ حكومەتنى وەردگرت، لى پەيوەندىين شاپاناي بەرئاشى دگەل فەرمانبەرتىن فەرمى يىن خۇجھى ھارىكارىيا وى دقنى فۇككەكرىندا كر، شاپاناي بەرئاشى مابىن خۇ د قى مەسەلن دا كر و ل سالا ۱۹۳۱ ئى فۇككەكرنەك ل ناف رەفەندا جوهىيان پەيدا بوو و بوونە دو تىرە و شاپاناي بەرئاشى بەرپرسىيا كنىشتا بلند و حاخام عملوان ئەفیدانى بەرپرسىيا كنىشتا نزمتر ب ستووى خۇقە گرت^(۷۹).

ئاغايىن عەشیرەتېن كورد حوكمدارىن سەرەكېين ئامىدىن بوون و موسلمان و جوهىيان داخاوازايا ھارىكارىن ژ ئاغاي دكرن (چونكى ل وى باومەرى بوون ئاغاي ژ حكومەتنى چىترە) و ھەر تىشتەكۆي ئەو بىزىت حكومەت دى رىيەكۆي بىنىت دگەل رىككەقەيت.

دەمى شەپرى جىھانىن ئىكى ب داوى ھانى، بەرتانىيان دانپىدان ب عەشیرەت و كەسايەتېين سەرەكۆي يىن دەفەرا ئامىدىن كرن، ژ وانا، رەشىد ئاغاي، مووسا بەگى بەروارى، عەبدولەھاب ئاغايىن نىرە رىكان و سىتۇ ئاغايىن قشووړى و ئورەمارى^(۷۹).

ل نىقا ئىكى يا سەدسالىيا بىستى ژى، ئامىدىن دوو ئاغايىن سەرەكۆي ھەبوون كو ئەو ژى حاجى عەبدوللەتيف كورپى جەجى عەبدولعەزىز و جەجى شەعبان ئاغاي بوون و د ژندەرتىن جوهياتى دا گەلەك زانىارى ل سەر قان ھەردو ئاغايان و كورپىن وان ھەنە، زاكن ژ فەگىرەكۆي خۇيىن جوهى كو ئەو ژى دانپىل بەرئاشى يە قەدگوهىزىت: «جوهىين ئامىدىن حاجى عەبدوللەتيف ب پىشتەقان و چاقدىرى ھەمى جوهىيان ل قەلەم دەن... و ئەو جوهىين ئەو دپارتىت كەس نەوېرىت دەستدرىزىن بگەتە سەر، ھەرەسا تەنگاڤكرنا حكومەتنى ل خەلكى خۇجھ و فەرمانبەرتىن حكومەتنى قەدەغە كرىوو»^(۷۹).

زاكن فەگىرەنەكا دى ژى ژ (دانپىل بەرئاشى) فەدگوهىزىت و دىبىزىت: (پىشتى ب داوبھاتنا شەپرى جىھانىن ئىكى) (دروستتر ژى شەفا ۱۵/۱۴ ى تىرمەھا ۱۹۱۹ ئى) جەجى شەعبان ئاغاي ئامىدى نامەيەك بۇ

تاھر ھەمزانى و عەبدوللا ئاغاي ھنارت بۇ دانانا پلانەكۆي بۇ كوشتتا ئەفسەرتىن بەرتانى و سەريازىن ئاشووړى يىن ل قىشلەيا ئامىدىن ئاكنجى بووين، وى شەفىن پىشەنگ (كاپتن) وپلى، ئەفسەر جىندار ماكدونالد، پۇلەوان (سىرجنت) تروپ ل قىشلەيىن ھاتنە كوشتن و دەستىن خۇ دانانە سەر پارەيىن وى و رەڤىن، رۇژا پاشتر ژى يەكىنەيىن ھندى گەھشەنە ئامىدىن، فەگىرپى مە پىقە دچىت و دىبىزىت: (جوهى رحەت بوون و زەلامان ژن و زاړوك ھنارتنە گوندان داکو خۇ لى فەشىرن)، ئەفە ژى نامازەيە بۇ شەپرى (گەلىن مەزىركا) ئەو ل ئاڤەرا ھىزىن بەرتانى ب پىشتەقانیا يەكىنەيىن (كۆركا) يىن ھندى و شۇرپىگىرپىن كورد ھاتىيە روودان^(۷۹).

فەگىرپى جوهى دانپىل بەرئاشى و ئەندامىن خىزانان وى ل دۇرىن ھەپقەكۆي مانە ل گوندى (سپىندارا مژى) يا دكەقەتە دەفەرا چىايى گارەي ل باشووړى رۇژەھلاتى ئامىدىن^(۷۹).

ل ھەيڤا ئىلۇنا ۱۹۲۲ ئى ژى كو ئەفە ھەفدەمە دگەل شەفا سەرى سالا جوهىيان، وى دەمى حاجى عەبدوللەتيف ئاغاي حوكمدارى ئامىدىن بوو، وى ھارىكارى دگەل مەحمود ئاغايىن زىبارى يىن ھەڤرتىن خووشكا خۇ كر داکو سەرھەلدانەكۆي دژى حكومەنا عىراقى بگەن، ئىنا يى داووين داخاوا ژ زەلامىن عەشیرەنا خۇ (يا زىبارى) كر بگەھنە سەرھەلدانا ل ئامىدىن ئەفە ژى ب رىيا كوتكرنا دىوارى ل دۇرماندۇرى مالا حاجى عەبدوللەتيف ئاغاي، ب قى چەندى ژى شەرەك ل ئاڤەرا ھىزىن پۇلىسىين عىراقى و شۇرپىگىرپىن كورد (يىن زاكن ب قارى ل قەلەم دەت) ھاتە روودان، جوهىيان ژى ژ ترسا ھندى بىنە قورىانى يىن قى شەپرى، رى و رەسەمىن ناھەنگا جەرتى ل كنىشتى نەگىران و كۆم كۆم ل ناف خانپىيان خرفەبوون و ھەر ئىك ژ وان بقرەك وھك چەك د دەستى دا بوو و دگۆتن: (ھەر كەسنى بۇ كوشتتا مە بھىت، ئەم ژى ھندى ژ مە بھىت دى گەلەكان ژى كورپىن)، نىڤ شەف ژى ھندەك ھىزىن دى يىن سەريازىن ئاشووړى ژ عەشیرەنا تخۇما (بەنالىۇنا

بوون، ژ بەركو ئەو (ئانكو موسلمان) رۇزىن شەمبى كار دكەن، ئەقە دېوۇ زىدەگاقى ل سەر رحەنى ۋ پىنقەدانا رۇزا شەمبىيى با جوهىيان، ژ بەر ھىندى، موختارى جوهىيى سىندۇرى كۇ خودان كەسايەتى بوو ۋ پەيوەندىيىن بەرفرەھ دگەل فازىنى دھۆكى ھەبوون. داخواز ژى كر موسلمانان ژ گوندى دەرىنخىت ۋ ل جھەكى دى بەننە ئاكنجىكرن، ب قىن چەندى، جوهىيىن سىندۇرى نەچاربوون خانىيىن وان كوردان بكرن يىن چووینە دەردۇر يان دروستتر لايى باكوورى گوندى كۇ دىننە پىشكەكا قەدەر ژ گوندى سىندۇرى، ژ بەر ھىندى، دەمى (بەنزىيۇن ئىسرائىلى) نوونەرى بزافا سەھىيۇنىزمى ل سالا ۱۹۳۴ئى ھاتىيە سىندۇرى، دىت كۇ چوار يان پىنچ خىزانىن موسلمان ل پىشكەكا قەدەر دژىن، ئەقە سەربارى ھىندەك خىزانىن دى يىن كورد يىن چاندن ۋتۇقچىنى ۋ زىرەقانىيا گوندى دكرن^(۷۸).

ل ھەيقا نىسانا سالا ۱۹۴۱ئى ژى ھنارتىيەكى دى يىن سەھىيۇنى ب ناقى ئىنرۇ سىرىنى سەرەدانا گوندى سىندۇرى كر، لى ۋى ژ بلى جوهىيان كەسى دى لى نەدىت، دگەل ھەبوونا بىنگەھەكى پۆلىسان كۇ پۆلىسەكى ب تىن لى ھەبوو بۇ زىرەقانىيىكرنا جوهىيان ۋ ئەو بىنگەھ ھاتىبوو دانان پىشتى خەفت جوهى ل ھەيقا كانوونا دووى يا سالا ۱۹۴۱ئى ب دەستىن دو كەسايەتتىن عەشپىرەتان ھاتىنە كوشتن كۇ ئەو ژى تىلى گەردى ۋ رەشىد گىندەل بوون^(۷۹).

ھژمارا جوهىيىن بەھدىنان د سالنامەيىن ئۆسمانى دا:

ل سەر ھژمارا جوهىيىن بەھدىنان، سالنامەيىن ئۆسمانى زانىارىيىن جودا جودا ل سەر رەوشا چقاكى ل قەزايىن كوردى، زاخۇ، ئامىدىيى، دھۆك ۋ زىبار پىشكىتىش كرىنە كۇ يا داويى قەزايەكا خۇسەر بوو ۋ ل داويىن سالا ۱۸۷۸ئى بېوو قەزا ۋ ناحيا شىروانە ھەرۋەسا ناحيا مزورى بالا پىنقە ھاتىبوونە گرىدان، لى پىشتى پلەيا ۋى قەزايى ھاتىيە نزمكرن ۋ بوويە ناحىيە، ھەردو ناحىيىن شىروانە ۋ مزورى بالا ب قەزا

لىفى(شېبانە) - دەرەك} ب سەر ئامىدىيى دا گرت بۇ ھارىكارىيا ھىزىن عىراقى ۋ قارى يىن كورد (زىبارى) نەچاركرن پاشقە قەگەرىيىن ۋ عەبدىلئەتىف ئاغابى ئامىدى ژى قەستنا بارزان كر ۋ ل نك خزمى خۇ شىخ ئەحمەدى بارزانى بىنەجە بوو، چونكى ھەردو خىزانان ب رىيا خىزمايىن مروقانى دگەل ئىك ھەبوو^(۷۶).

پىنچ: سىندۇر:

پىرىيا خەلكى سىندۇرى (يا دەھ كىلۇمەتران ل باكوورى باژىرى دھۆكى) جوهى بوون، ل دووۋ ۋى تىختى ژ زاردەقى جوهىيان دەتە گۇنن، د بەرى دا جوهى ۋ مەسبىحى ل ۋىرى ئاكنجى بوويىنە، ژ بەر ھىندى ئەو گوند ب (سان-دىر San-Dir) ھاتىيە ئافكرن ۋ دەمى مەسبىحى ژى دەرەكەقتىن، موسلمان ۋ جوهى ھاتىنە ھاتىنە ۋىرى ۋ لى ئاكنجى بوويىنە، مەسبىحىيان ئاقاھىيەكى مەزىن لى ئافاكرىبوو، لى پاشى جوهىيان ئەو ئاقاھى كرىبوو كىشىتا گوندى، دەمى موسلمان ژى ژى دەرەكەقتىن، جوهىيان مزگەفت ھەرقاند ۋ گوند ھەمى بۇ جوهىيان ما^(۷۵).
ل دەستىيىكا سەدسالىيا ھەژدى، قەكۆلەرەكى جوهى دىيىزىت، گروۋقەكى باۋەرىيى ھەيە كۇ (شلىحىم) ئانكو ھنارتى ژ فلەستىنى ب ئاۋايەكى سىستەماتىكى سەرەدانا كوردستانى نەخاسمە ژى گوندى سىندۇرى كرىنە بۇ قالاكرنا سىندۇقىن ئاييەتىن كۆمكرنا پارەي ھەرۋەسا بۇ پىشكىتىشكرنا شىرەتىن پىگىرىكرىن ب شەرىعەتى جوهىيانى، ئەقە سەربارى دەرتىخستنا بىرارىن ئاييەت يىن ب زەحمەتىن دادوورى، ھەر بۇ نموونە ۋەكى ژبەردانى^(۷۷).

ل سالا ۱۸۲۷ئى، گەرىدەيى جوهى (رابى دىقەد دىت ھىل) سەرەدانا سىندۇرى كر ۋ د راپۇرتەكا خۇ دا گۆتىيە كۇ ھەمى ئاكنجىيىن سىندۇرى جوهى نە، لى ل سالا ۱۸۴۸ئى دەمى گەرىدەيى جوهى بىيامىنى دووى سەرەدانا گوندى كرى گۆت كۇ ۲۰۰ كورد ۋ پىنچى خىزانىن جوهى لى ھەنە^(۷۶).

د دەمى چارىكا ئىكى يا سەدسالىيا بىستىن دا سىن خىزانىن كوردىن موسلمان ل سىندۇرى ئاكنجى

رەواندز قە ھاتنە گرىندان^(۸۰).

ئىشنىن پەيوەندى ب زاخۇ قە ھەي، د سالنامەيا نۇسمانىيا ۱۳۱۰ مشەختى/۱۸۹۲-۱۸۹۳ زايىنى دا ھاتىيە كو ۵۰۰ جوھى و پەرسىتگەھەكا وان (خۇرا) ل سەنتەرى قەزايىن و پەرسىتگەھەكا دى ل گوندىن شەرانش و بىندارى و سىفىنى ۲۲۲ ھەنە.

د سالنامەيا ۱۳۱۲ مشەختى/۱۸۹۴ زايىنى دا زى ھاتىيە كو ۵۴۲ جوھى ل زاخۇ ھەنە، لى بەھسى كنىشتەيان نەكرىيە.

ل دۇر قەزا ئامىدىن زى. سالنامەيا ۱۳۱۲ مشەختى/۱۸۹۴ زايىنى ھۇمارەيا جوھىيان ل وئىرى تەخمىن دكەت و ديار دكەت كو ۲۲۱ جوھى لى ھەنە، لى سالنامەيا ۱۳۲۵ مشەختى/۱۹۰۷ زايىنى دا ھاتىيە كو ۸۷ جوھى ب نىن ل ئامىدىن ھەنە، بىنى ھندى ئامازەين بکەتە ھۇمارا خانى و پەرسىتگەھان^(۸۱).

ل سەر قەزا دھۆك زى. سالنامەيا ۱۳۱۰ مشەختى/۱۸۹۲-۱۸۹۳ زايىنى ديار دكەت كو ۴۲۵ جوھى لى ھەنە، لى د سالنامەيا ۱۳۱۲ مشەختى/۱۸۹۴ زايىنى دا نەو ھۇمارا وان ل دھۆك زىدەبوويە و بوويە ۴۹۴ جوھى، بىنى ھندى بەھسى ھۇمارا خانى و پەرسىتگەھان بەھتە كرن.

ل دۇر قەزا ئاكرى زى. سالنامەيا ۱۳۱۲ مشەختى/۱۸۹۴ زايىنى بەھسى ھەبوونا ۴۹۴ جوھىيان و پەرسىتگەھەكى لى دكەت، لى د سالنامەيا ۱۳۲۵ مشەختى/۱۹۰۷ زايىنى دا چ بەھسى جوھىين ئاكنجىين ئاكرى نەكرىيە، ز بلى ئامازەكرنەكى بۇ ناحيا زىبار كو ۳۱۴ جوھى لى ھەنە، لى سالنامەيا ۱۳۲۰ مشەختى/۱۹۰۲ زايىنى ب نىن خىشتەيىن ئامازىن ھەنا رادەبەكى رىك وپىك بەھسىكرنە بەرۇقازى سالنامەيىن دى بىن نۇسمانى^(۸۲).

ھەر بۇ نەموونە، د وئى سالنامەيىن دا ھۇمارا جوھىيان ل دەقەرىن خوارى ب قى ئاوايى ھاتىيە:

قەزا زاخۇ: ۹۸۷ جوھى (ئىرا) و ۵۷۵ جوھى (مىن)، ل قەزا ئامىدىن: ۱۲۰ جوھى. قەزا دھۆك: ۲۳۸

جوھى. ھەرۋەسا سالنامەيان ئامازە كرىنە ھەبوونا ۱۱ مەكتەب (خواندنگەھە) پىن تاپبەت ل دھۆك بۇ فېرىوونا زاوۇيان، ژوانا: ۷ بۇ موسلمانان، ۱ بۇ جوھىيان و ۲ بۇ مەسىحيان^(۸۳)، ئەقە سەربارى ۲ خواندنگەھەين دى ل قەزا ئامىدىن و ھەر خواندنگەھەكى پەيوەندى ب كنىشتەكى قە ھەبوو و خویندكارىن وان ل ئاقبەرا ۴۰-۵۰ خویندكاران بوون، ل زاخۇ زى خواندنگەھەك ھەبوو و ل ساللا ۱۹۲۰ ئى ھۇمارا خویندكارىن وئى گەھشىتو ۲۵۰ خویندكاران^(۸۴).

وھسا ديارە زى ئەف ئامارە دھوور نەبوون، چونكى ھەمى ئاكنجى ب خۇقە نەگرتبوون، ژوانا عەشىرەتىن كۇچەر.

لىن برىتانيا پىشتى عىراق و وىلايەتا مووسل(كوردستان) داگىر كرىن، ل ساللا ۱۹۲۰ ئى سەرژمىرىيەك بۇ جوھىين دەقەرا بەھدىنان كر و ل دووق وئى سەرژمىرىن ھۇمارا جوھىيان ب قى ئاوايى خوارى بوو:

- ۱- قەزا زاخۇ: ۵۶۸۸ كەس.
- ۲- قەزا دھۆك: ۱۲۴۴ كەس.
- ۳- قەزا ئاكرى: ۱۰۱۴ كەس.
- ۴- قەزا ئامىدىن: ۳۰۳ كەس.
- ۵- قەزا شىخان: ۱۶۳ كەس^(۸۵).

جەين پىرۇز و پەرسىتگەھەين جوھىيان ل كوردستانى:

جوھىيان ھۇمارەكا جەين پىرۇز و پەرسىتگەھەكىشتە) پىن تاپبەت ب خۇ ل كوردستانى ھەنە، لى ل دەقەرا بەھدىنان جوھىيان ھۇمارەكا جەين پىرۇز و كنىشتە و خواندنگەھەين ئايىنى ھەنە، ژوانا:

- ۱- گورپى يىغەمبەر ناحۇم نەلقوشى ل لايى رۇژئاقايى ناحيا نەلقوش (ئەلكوش)^(۸۶).
- ۲- ھەردو گۇرىن حازان دىقد و حازان يوسف ل ناف سەنتەرى باژىرى ئامىدىن^(۸۷).
- ۳- شكەفتا ئىلبا ل گوندى بىتەنوور ل دەقەرا بەروارى بالا ل باكوور ئامىدىن^(۸۸).
- ۴- گورپى رىنانائىل ھالىفى بارزانى ل گوندى

بارزان^{۸۹}:

ل سەر كنىشتەين جوهىيان زى ل دەقەرا بەھدىنان، ل ھندەك باژىرىن سەرەكى و ل گوندىن سىندۇرى (عەشىرەتا دۇسكى)، بىتەنوورى ل ئاڧا عەشىرەتا بەروارى بالا، سۇخۇ (ل رۇزئاقايى ئاكرى) كو ھەمى خەلكى وان جوھى بوون، كنىشتەين جوهىيان ھەبوون، ھەروەسا كنىشتىن وان ل ھندەك گوندىن دى يىن كوردى زى ھەبوون، ژ وانا:

ئەقا خوارى زى خىشتەبەكە ب ئاڧا و ھژمارىن كنىشتەين جوهىيان ل باژىرىن سەرەكى يىن دەقەرا بەھدىنان.

۲	زاخۇ	۲
۳	دھۆك	۱
۴	ئاكرى	۱

ھەروەسا ل ھندەك باژىر و گوندىن بەھدىنان خواندنگەھىن جوهىيان يىن سەر ب كنىشتەيان يان زى جودا ھەبوون، ژ وانا:

ز	جە	ئىبىنى
۱	ئامىدىن	دوو خواندنگەھ سەر ب دوو كنىشتان قە.
۲	زاخۇ	خواندنگەھەك سەر ب كنىشتى قە

ز	جە	ھژمارە
۱	ئامىدىن	۲

ز	ئاڧى گوندى	ئىبىنى
۱	نېرۋە	گوندەكە ل كوردستانا عىراقى ل نىزىك سىنوورى تىكيا.
۲	بارزان	ناحىيەكا سەر ب قەزا مىرگەسۋورى و جەن ژ دايكبوونا رىبەرى كورد مستەفا بارزانى يە.
۳	بەرنانى	گوندەكە دكەڧىتە رۇژھەلاتى ھاڧىنگەھا سيارەتىكا ل بىيا چىيانى گارەى.
۴	گومەرزى	گوندەكە دكەڧىتە رۇژھەلاتى ئامىدىن.
۵	ئىندۇخا	گوندەكە دكەڧىتە رەخ وروپىن دھۆك.
۶	شەرانىش	گوندەكە دكەڧىتە باكۋورى زاخۇ.
۷	مىزى	گوندەكە دكەڧىتە بىيا چىيانى گارەى.
۸	شۋوشى	گوندەكە دكەڧىتە رۇزئاقايى ئاكرى.
۹	ھەركى	دەقەرەكە دكەڧىتە باكۋورى رۇژھەلاتى بارزان.
۱۰	رولكە	گوندەكە نىزىكى ئامىدىن يە.
۱۱	رووبار	گوندەكە نىزىكى ئامىدىن يە.
۱۲	رەفلا	گوندەكە نىزىكى ئامىدىن يە.
۱۳	گەرەگو	گوندەكە دكەڧىتە رۇژھەلاتى ھاڧىنگەھا سەرسىكى.
۱۴	قەدشى	گوندەكى مەزە (كۈمەلگەھەكە) دكەڧىتە رۇزئاقايى ئامىدىن.
۱۵	كانى بەلاقى	گوندەكە دكەڧىتە بىيا چىيانى مەتىنا.